जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालजी-महाराज

विरचितया अनगारधर्मामृतवर्षिण्याख्यया व्याख्यया समलङ्कृतं

हिन्दी-गुर्जर-भाषाऽनुवादसहितम्—

श्री ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रम्

SHREE GNATADHARAMA KATHANGA SUTRAM

प्रथमोभागः

—:नियोजक:—

संस्कृत-प्राकृतज्ञ-जैनागमनिष्णात-प्रियव्याख्यानि-

पण्डितमुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराजः

:प्रकाशक:

खंभातनिवासी, श्रीमान् श्रेष्ठि-श्री हरिलाल अनोपचंद

शाह-प्रदत्त-द्रव्यसाहाय्येन

अ० भा० श्वे० स्था० जैनशास्त्रोद्धारसमितिप्रमुखः

श्रेष्ठि-श्रीशान्तिलाल-मङ्गलदासभाई-महोदयः

मु० राजकोट

प्रथमा-आवृत्तिः	वीर संवत्	विक्रम संवत्	इसवीसन
प्रति १२००	२४८९	२०२०	१९६३

मूल्यम्-रू० २५-०-०

મળવાનુ ઠેકાણુ :
શ્રી અ. ભા શ્વે સ્થાનકવાસી
જૈનશાસ્ત્રોદ્ધાર, સમિતિ
ઠે ગરેડિયા કૂવા રોડ, ગ્રીન લાજ પાસે,
રાજકોટ, (સૌરાષ્ટ).

Pub'ıshed by:
Shri Akhıla Bharat S. S
Jain Shastroddhara Samıt',
Garedıa Kuva Road, RAJKOT.
(Saurashtra), W. Ry. India

卐

ये नाम केचिदिह नः प्रथयन्त्यवज्ञां
जानन्ति ते किमपि तान्प्रति नैष यत्नः
उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा
कालोह्ययं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥१॥

(हरीगीतिकाछंद)

करते अवज्ञा जो हमारी यत्न ना उनके लिये
जो जानते हैं तत्त्व कुछ फिर यत्न ना उनके लिये ।
जनमेगा मुझसा व्यक्ति कोई तत्त्व इससे पायगा
है काल निरवधि विपुल पृथ्वी ध्यानमें यह लायगा ॥१॥

卐

પ્રથમ આવૃત્તિ : પ્રત ૧૨૦૦
વીર સંવત્ : ૨૪૮૯
વિક્રમ સંવત્ : ૨૦૨૦
ઇસવીસન : ૧૯૬૩

: મુદ્રક :
જાદવજી મોહનલાલ શાહ
નીલકમલ પ્રિન્ટરી
ઘીકાંટા રોડ, : અમદાવાદ.

ખંભાત નિવાસી શેઠ શ્રી. હરિલાલ અનુપચંદ શાહ
નો ટુંક જીવન પરિચય

ખંભાતના આગેવાન નાગરિક અને ઉદ્યોગપતિ શેઠ શ્રી. હરિલાલ અનુપચંદ સાડીવાળા નો જન્મ સં. ૧૯૫૨ તા. ૪–૯–૧૮૯૬ ના રોજ થયો હતો તેઓ સાધારણ સ્થિતિમાંથી આપ બળે આગળ વધ્યા હતા તેઓ કુનેહબાજ વેપારી હોવા ઉપરાંત વિચારવાન સામાજિક કાર્યકર પણ હતા. સમાજ સેવાના આદર્શ પાછળ એમનું જીવન સતત કાર્યક્ષમ રહેતું સને ૧૯૪૭ માં આઝાદી વખતે ખંભાત શહેરની કટોકટી વખતે તેઓની હિંમત–ધગશ–અને ઉદારતાએ પ્રજાને પ્રેરણા આપી હતી.

ખંભાતના જાહેર જીવનમાં તેઓ પહેલેથી જ રસ લેતા આવ્યા હતા તેઓ ખંભાત સેવા સંઘના સભ્ય હતા અને પ્રજા મંડળની કારોબારીના તેઓ મેમ્બર હતા અને ગાંધીજીની અસહકારની ચળવળમાં તેમણે સક્રિય રસ લીધો હતો.

આ ઉપરાંત ખંભાતના–મેટરનીટી હોમ અને ધી કેમ્બે જનરલ હોસ્પીટલના ઉત્પાદક હતા. આ હોસ્પીટલને તેમણે મોટી રકમની સખાવત કરી હતી આ સંસ્થામાં આરંભથી જ વરસો સુધી તેમણે મંત્રી તરીકેની સેવા આપી હતી—પોતાની રકમ ઉપરાંત અને શ્રીમંતો પાસેથી નાણાં મેળવી આ સંસ્થાને ખૂબજ વિકસાવવામાં તેમનો તન–મન અને ધન નો ફાળો હોવાથી આજે આ સંસ્થા સુંદર પ્રગતિને પંથે ચાલી રહેલ છે સં. ૧૯૪૭ માં તેમના ઉપર લકવાનો હુમલો થયેલ અને તેઓ પથારી વશ બન્યા છતાં સામાજિક ધાર્મિક આદિ સેવા કાર્યોમાં તેમની સલાહ સૂચન માર્ગદર્શક પ્રેરણા દાયી હતા.

અનેક વિધ ક્ષેત્રની સામાજિક સેવાઓ ઉપરાંત તેમની ધાર્મિક સેવાઓ અને દાન વૃત્તિ પણ એટલી જ પ્રશંસનીય અને નોંધ પાત્ર છે

સ્થા. જૈન સાધુ સાધ્વીજીઓની સેવા કરવી એ તેમનો જીવન મંત્ર હતો ખંભાતમાં દર વરસે ચાતુર્માસ થાય એ માટે તેમનો પ્રયત્ન રહેતો અને ચાતુર્માસ કરાવી—ધાર્મિક ક્રિયાઓને ઉત્તેજન આપવામાં દ્રવ્યનો સદુપયોગ કરતા

એકવાર સ્થા. જૈન સમાજના બા. બ્ર. વિદુષી મહાસતીજી લીલાવતીબાઈ સ્વામી ખંભાતમાં પધારેલા થોડા જ દીવસમાં વિહાર કરવાનો નિર્ણય મહાસતીજી એ શ્રી સંઘને જણાવ્યો શ્રી સંઘે થોડા દિવસ વધુ રોકાઈ જવા (સંઘને તેમની અમૃત વાણીનો વધુ લાભ મળે તે હેતુથી) વિનંતી કરી પૂ. મહાસતીજીએ એક શરત મૂકી કે કોઈપણ દંપતી આજીવન બ્રહ્મચર્ય વ્રત સ્વીકારે તો અમારી એટલે શ્રી સંઘની વિનતી માન્ય રહે.

ખંભાતમાં આ પ્રસંગ પહેલો જ હતો એટલે શ્રી સંઘ વિચારમાં પડયો. શ્રી હરીભાઈ અને તેમના ધર્મપત્ની હીરાબેન રાત્રેજ વિનિમય કરીને આજીવન બ્રહ્મચર્ય વૃત સ્વીકારવાનો નિર્ણય કરી લીધો અને સવારે જ સતીજીને ખબર આપ્યા શ્રીસંઘમાં આનંદનું પૂર આવ્યું અને બીજે દિવસે પ્રતિજ્ઞાઓ લેવાઇ અને પૂ. મહાસતીજી થોડા વધુ દિવસ રોકાઇ શ્રી સંઘને વાણીનો લાભ આપ્યો.

ધંધાકીય કાર્યક્ષેત્રે તેઓ પ્રમાણિક પણે વર્તિ ક્રમશઃ આગળ વધ્યા હતા તેમણે ખભાતમાં લોકમાન્ય વિવિંગ ફેક્ટરી ઉભી કરી હતી તેમજ મુંબઈમાં પણ સાડી વેચાણ વિભાગની શાખા ખોલી સારી પ્રતિષ્ઠા મેળવી હતી.

આમ વ્યાપારિક–સામાજીક–આર્થિક–રાજકીય અને ધાર્મિક ક્ષેત્રોમાં તેમણે પોતાની સુવાસ ફેલાવી હતી—

આ ઉપરાંત તેઓશ્રી અ. ભા શ્વે. સ્થા. જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમીતીના (રાજકોટ–અમદાવાદ) તેઓશ્રી મંત્રી હતા અને તેમણે આ સંસ્થાના વિકાસમાં ખૂબજ ઉત્સાહ દર્શાવી રૂ. ૫૦૦૦/આપી પેટ્રન બન્યા હતા તેમજ પોતાની નાદુરસ્તી તબીયત હોવા છતાં મુશ્કેલી વેઠીને પણ નેવો સમીતીની દરેક મીટીંગમાં હાજરી આપતા અને અન્ય સભ્યોમાં ઉત્સાહ પ્રેરતા—

સ્થા. જૈન સંઘ ખંભાતના પ્રમુખ પદે તેમણે વર્ષો સુધી તન–મન–ધનથી શ્રી સંઘની સેવા બજાવી છે.

ખંભાતમાં કેળવણી ક્ષેત્રે પણ તેમણે કોલેજ હાઇસ્કુલ અને ધાર્મિક પાઠશાળાઓમાં સારી રકમ ખરચીને તેમજ ખંભાતની સ્થા. જૈન જ્ઞાતિની હાઇસ્કુલમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને પેતાના તથા તેમના નાના ભાઈ સ્વ. શ્રી. વાડીલાલ ભાઇના નામથી કાયમને માટે પુસ્તકો ફ્રી અપવા માટે વિચાર દર્શાવેલો પણ તે બાબત વાટાઘાટો થઇ અમલમાં આવે તે પહેલા તેઓ શ્રી સદ્દગત થયા અને તેમના વિચાર મુજબ તેમના સુપુત્રોએ રૂા ૧૧૫૫૧) તે માટે આપી મહુંમના વિચારને અમલમાં મૂકેલો છે

આવા બાહોશ ગંભીર ઉત્સાહી અને ધાર્મિક ભાવના શીળ ગૃહસ્થનુ દુઃખદ અવસાન તા. ૧૫–૩–૬૩ સં. ૨૦૧૯ના ફાગણ વદી ૫. ને શનિવારે રાત્રે કલાક ૧૨–૧૫ મીનીટે ૬૫ વર્ષની વયે લકવાની લાબી બીમારી ભોગવ્યા બાદ થયુ છે તેમના સ્વર્ગવાસથી સ્થાનકનાવ્રી સમાજ અને ખંભાત–સ્થા. જૈન સંઘને ભારે ખોટ પડી છે

તેઓશ્રી પોતાની પાછળ ત્રણ પુત્રો અને એક પુત્રી અને બહોળું કુટુંબ મૂકી ગયા છે તેમના પુત્રોમાં સદ્દગતના ધાર્મિક સંસ્કારોનું બીજારોપણ થયું હોઇ તેઓ પણ પિતાને પગલે ચાલવા યતિંચિત્ પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે..................

સદ્દગતના આત્માને પ્રભુ ચિર શાંતિ અર્પે એ જ પ્રાર્થના—

આદ્યમુરબ્બીશ્રી

સ્વ. શેઠશ્રી હરિલાલભાઇ અનુપચંદ શાહ

ખંભાત

આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ
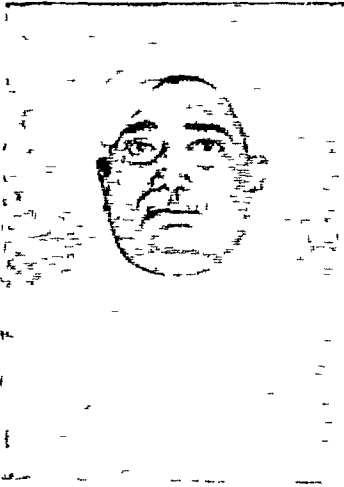
(સ્વ.)શેઠશ્રી હરખચંદ કાલીદાસ વારિઆ
ભાણવડ.

કોઠારી હરગોવિંદ જેચંદભાઇ
રાજકોટ.

શેઠશ્રી શાંતિલાલ મગળદાસભાઇ
અમદાવાદ

(સ્વ) શેઠશ્રી ધારશીભાઇ જીવણલાલ
બારસી.

(સ્વ) શેઠશ્રી છગનલાલ શામળદાસ ભાવસાર
અમદાવાદ

આદ્ય-

(સ્વ.) શેઠશ્રી શામજીભાઈ વેલજીભાઈ વીરાણી
રાજકોટ.

શેઠશ્રી રામજીભાઇ શામજીભાઇ વીરાણી
રાજકોટ

(સ્વ.) વિનોદકુમાર વીરાણી
રાજકોટ
(દીક્ષા લીધા પહેલા શાસ્ત્રાભ્યાસ કરતા)

શેઠશ્રી મિશ્રીલાલજી લાલચંદજી સા. લુણિયા
તથા શેઠશ્રી જેવંતરાજ લાલચંદજી સા.

આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ

સ્વ શ્રીમાન શેઠશ્રી મુકનચંદજી સા.
બાલિયા પાલી મારવાડ

(સ્વ) શેઠ રંગજીભાઈ મોહનલાલ શાહ
અમદાવાદ.
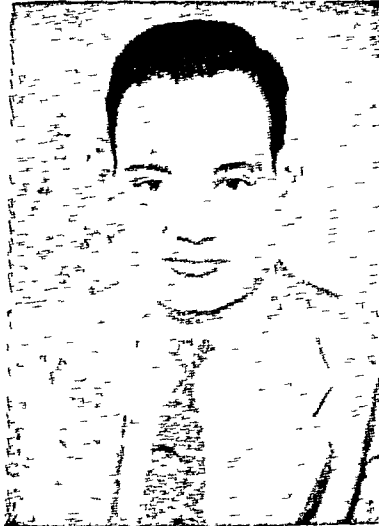
(સ્વ) શેઠશ્રી દિનેશભાઇ કાંતિલાલ શાહ
અમદાવાદ

શેઠશ્રી જેસિંગભાઈ પોચાલાલભાઇ
અમદાવાદ

સ્વ. શેઠશ્રી આત્મારામ માણેકલાલ
અમદાવાદ.

આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ
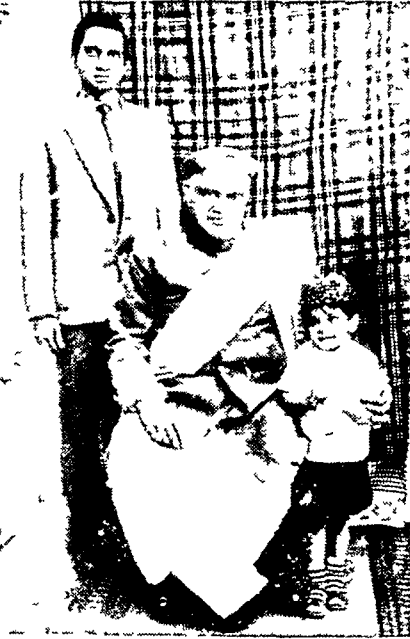
શેઠ સાહેબ શ્રી કીશનચંદજી સાહેબ
જોહરી દિલ્હી
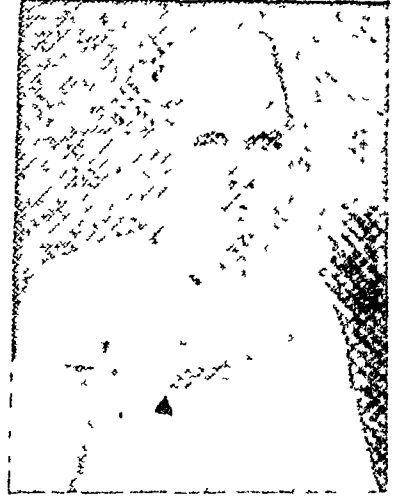
શેઠ સાહેબશ્રી તારાચંદજી સાહેબ. ગેલડા
મદ્રાસ

૧ વચ્ચે બેઠેલા મોટાભાઈ શ્રીમાન
મૂલચંદજી જવાહરલાલજી બરડિયા
૨ બાજુમાં બેઠેલા મીશ્રીલાલજી
બરડીયા
૩ ઉભેલા સૌથી નાના પૂનમચંદ
બરડીયા
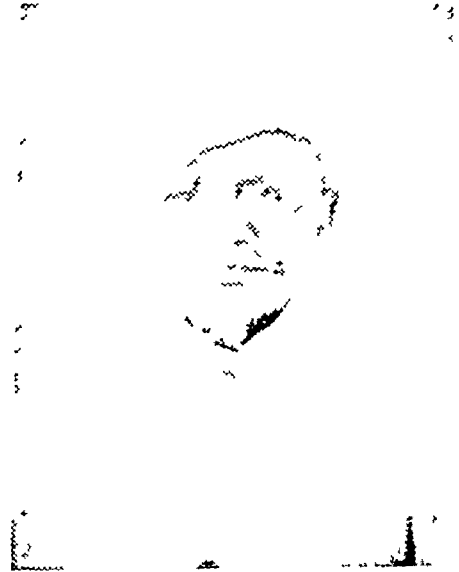
શ્રી વૃજલાલ દુર્લભજી પારેખ
રાજકોટ

श्री. वीतरागाय नमः ॥
श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री घासीलाल-
व्रतिविरचितया अनगारधर्मामृतवर्षिण्याख्यया
व्याख्यया समलङ्कृतं

श्री ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रम्

प्रथमो भागः

॥ अथ मङ्गलाचरणम् ॥

(उपजातिभेद बुद्धिच्छन्दः)

श्री सिद्धराजं स्थिरसिद्धिराज्य'—
पदं गतं सिद्धिगतिं विशुद्धम् ।
निरञ्जनं शाश्वतसौधमध्ये,-
विराजमानं सततं नमामि ॥ १ ॥

ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रका हिन्दी अनुवाद

भव्य जीवों को जिनकी सच्चे मनसे आराधना करने से सिद्धि-रूप अविचल राज्यकी प्राप्ति ध्रुवरूप में हो जाती है। तथा जो स्वयं अष्टकर्मरूप बहिरंग मलसे सर्वथा विनिर्मुक्त होने के कारण विशुद्ध बन चुके हैं। और इसीलिये रागद्वेषरूप अन्तरंग मल जिनका बिलकुल नष्ट हो गया है तथा अन्तरंग और बहिरंग में विशुद्ध होने की वजह से भी जिन्होंने सिद्धि गति को पा लिया है और इसी कारण जो शाश्वत धाम मुक्तिरूप महल में विराज रहे हैं ऐसे सिद्धरूप राजा को मैं सदा नमस्कार करता हूँ ।:-१॥

ज्ञाताधर्मकथांगसूत्रनो गुजराती अनुवाद

જેમની સાચા મનથી આરાધના કરવાથી ભવ્યજીવો ને સિધ્ધિરૂપ અવિચલ રાજ્યની પ્રાપ્તિ નિશ્ચિતરૂપે થાય છે, અને તેઓ પોતે અષ્ટકર્મરૂપ મલથી બધી રીતે વિનિર્મુકત થવાને લીધે વિશુદ્ધ બન્યા છે, અને એટલા માટે રાગદ્વેષરૂપ અન્તરંગમલ જેઓનો સર્વપ્રકારે નાશ પામ્યો છે, તથા અન્તરંગ (અંદર) અને બહિરંગ (બહાર)માં વિશુદ્ધ થવાના કારણથી જ જેઓએ સિદ્ધિગતિ મેળવી છે, અને એટલા માટે જેઓ શાશ્વતધામ મુક્તિરૂપ મહેલમાં બિરાજે છે; અને એવા સિદ્ધરૂપ રાજા (સિદ્ધ ભગવાનને-ને હું સદા નમસ્કાર કરૂં છું. ॥ ૧ ॥

(उपजाति भेद कीर्तिछन्दः)
व्यधायि यैर्भव्यजनाय बोधिः
कर्मापनोदाय ददे विशोधिः ।
ध्यात्वा नतास्तीर्थकृतो मया ते,
ज्ञातार्थबोधे प्रदिशन्तु सिद्धिम् ॥ २ ॥
(उपजाति भेद रामाछन्दः)
यो वायुकायादि सुरक्षणार्थं,
धत्ते सदोरां मुखवस्त्रिकां तम् ।
गुरुं प्रणम्य क्रियते सुबोधा-
ऽनगारधर्मामृतवर्षिणीयम् ॥ ३ ॥

जिन्होंने अपनी दिव्यध्वनिद्वारा भव्य जीवों को संसाररूप समुद्र से पार होने के लिये बोधि सम्यक्त्व धारण करने का उपदेश दिया, एवं अष्ट कर्मोंको नष्ट करने के लिये विशोधिरूप शास्त्र प्रदान किया ऐसे उनचतुर्विंशति तीर्थंकर महाप्रभुओं का मैं अपने अन्तःकरण में ध्यान करता हुआ उन्हें करबद्ध होकर नमन करता हूँ। वे मुझे इस ज्ञाता धर्मकथाङ्गसूत्र की टीका करने में अपूर्व शक्तिरूप सिद्धि प्रदान करें ॥२॥

जो वायुकाय आदि जीवों की समुचित रक्षा करने के लिये मुख पर सदा सदोरकमुखवस्त्रिका बांधे रहते हैं, एसे उन महापुरुष गुरुदेव को मनवचन काय से नमस्कार करता हुआ मैं यह अनगार धर्मामृत-वर्षिणी नाम की टीका की जिससे जीवों को सम्यग् ज्ञान की प्राप्ति होती है बनाता हूँ ॥ ३ ॥

જેમણે પોતાનાં દિવ્યધ્વનિ વડે ભવ્યજીવોને સંસારરૂપ સમુદ્ર તારવા માટે બોધિ સમ્યકત્વ ધારણ કરવાનો બોધ આપ્યો, અને આઠકર્મોને નષ્ટ કરવા માટે વિશોધિ રૂપ શસ્ત્ર આપ્યું, એવા ચોવીસ તીર્થંકર મહાપ્રભુઓને સ્મરણ કરતો હું બન્ને હાથ જોડીને નમસ્કાર કરૂં છું. તેઓ મને આ 'જ્ઞાતાધર્મથાઙ્ગ સૂત્ર' ની ટીકા કરવા માટે અપૂર્વ શક્તિરૂપ સિદ્ધિ આપે. ॥૨॥

જે વાયુકાય વગેરે જીવોનું સારી રીતે રક્ષણ કરવા માટે મોં ઉપર દરરોજ મુખવસ્ત્રિકા બાંધે છે. એવા તે મહાપુરુષ ગુરુદેવને મન, વચન અને કાયાથી નમન કરતો હું જેના વડે જીવોને સમ્યગ્ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. એવી આ 'અનગાર ધર્મામૃતવર્ષિણી' ટીકા લખું છું. ॥૩॥

अथात्रास्मिन्नगाधपयोनिधिरूपे जैनागमे तरणिरूपाश्चत्वारोऽनुयोगाः सन्ति, तथाहि (१) चरणकरणानुयोगः, (२) धर्मकथानुयोगः, (३) गणितानुयोगः (४) द्रव्यानुयोगः। एषु धर्मकथानुयोगमाश्रित्य प्रवृत्तमिदं ज्ञाताधर्मकथाङ्गनामकं सूत्रम्।

वाक्यार्थबोधे पदार्थबोधस्य कारणतया स्थितेः पदैर्धर्मकथानुयोगस्य पदार्थं कथयामि—दुर्गतौ प्रपतन्तं प्राणिसंघातं धारयति शुभे स्थाने च धत्तेऽसौ धर्मः प्रबन्ध

यह जैनगम अगाध समुद्र जैसा है। इसे पार करने के लिये गणधरादि देवोंने नौकारूप चार अनुयोग कहे हैं। उनमें पहिला चरण करणानुयोग है, दूसरा धर्मकथानुयोग है, है, तीसरा गणितानुयोग है और चौथा द्रव्यानुयोग है। उन में से दूसरे धर्मकथानुयोग को लेकर उस ज्ञाता धर्मकथाङ्ग सूत्रकी प्ररूपणा हुई है।

ऐसा नियम है कि वाक्य के अर्थको समझने के लिये उस वाक्यगत पदों का अर्थावबोध होना आवश्यक है। अतः "ज्ञाता धर्मकथानुयोग" उन पदों का सर्व प्रथम क्या अर्थ है यह बात परिमित पदों द्वारा स्पष्ट कर देना चाहते हैं दुर्गति-में जीवों को जाने से जो रोकता है और सुगति की ओर झुकाता है उसका नाम धर्म है। यह धर्म अहिंसा आदि रूप है। उस धर्म की जो कथा की जाती है—अर्थात् प्रबन्धरूप से जो उसका कथन किया जाता है उसका नाम कथा है। उस कथा में अहिंसा आदि-रूप धर्म का प्ररूपण होता है, और साथ में यह स्पष्ट विवेचन रहता है कि इसलोक और परलोक में आत्मा अपने द्वारा कृत शुभाशुभ कर्मों का

જૈનગામ અગાધ સમુદ્ર જેવો છે એને પાર પામવા માટે ગણધર વગેરે દેવોએ નૌકારૂપ ચાર અનુયોગ કહ્યા છે. તેઓમા પહેલો ચરણ કરણાનુયોગ છે. બીજો ધર્મકથાનુયોગ છે. ત્રીજો ગણિતાનુયોગ છે, અને ચોથો દ્રવ્યાનુયોગ છે. તેઓમાંથી બીજા એટલે કે ધર્મકથાનુયોગને અનુલક્ષીને જ્ઞાતાધર્મકથાંગ સૂત્રની પ્રરૂપણા થઈ છે

નિયમ આ પ્રમાણે છે કે વાક્યના અર્થને જાણવા માટે તે વાક્યમાં વાપરેલ પદોનો અર્થાવબોધ થવો જરૂરી છે. એટલા માટે 'જ્ઞાતાધર્મકથાનુયોગ' તે પદોનો સૌથી પહેલાં શો અર્થ છે, એ વાત 'પરિમિત પદોવડે સ્પષ્ટ કરવા ઈચ્છે છે દુર્ગતિમાં જીવોને જવાથી જે રોકે છે અને સુગતિની તરફ વાળે છે, તે 'ધર્મ' છે આ ધર્મ અહિંસા વગેરે રૂપમાં છે તે ધર્મની કથા કહેવામાં આવે છે—અર્થાત્ પ્રબન્ધ રૂપે જે તેમનું કથન કરવામાં આવે છે. તે 'કથા' છે. તે કથામાં અહિંસા આદિરૂપમાં ધર્મની પ્રરૂપણા થાય છે, અને સાથે સાથે સ્પષ્ટ રીતે વિવેચન કરવામાં આવે છે ઈહલોક અને પરલોકમાં આત્મા પોતાની મેળે કરેલાં શુભાશુભ કર્મોનો વિપાક

कथनं कथा, धर्मस्य कथा धर्मकथा=अहिंसादिधर्मप्ररूपिका इह परत्रात्मनश्च कर्म विपाकप्रदर्शनरूपा च कथा धर्मोपदेशरूपवाक्यसमूहसंविधानरूपेत्यर्थः,
उक्तञ्च-"दयादानक्षमाद्येषु धर्माङ्गेषु प्रतिष्ठिता ।
धर्मोपादेयतागर्भा बुधैर्धर्मकथोच्यते ॥१॥"
धर्मकथाया अनुयोगः अनु=इत्थम्भावेन भगवदुक्तार्थप्रकारेण योगः कथनमनुयोगो-धर्मकथानुयोगः । एकादशाङ्गेषु-(१) ज्ञाताधर्मकथाङ्गम् (२) उपासकदशाङ्गम्. (३) अन्तकृद्दशाङ्गम्, (४) अनुत्तरोपपातिकदशाङ्गम् (५) विपाकसूत्रम् इमानि धर्मकथाप्रतिपादकानि पञ्चापि। अत्र ज्ञाताधर्मकथाङ्गे प्राचुर्येणाऽऽख्यायिकादि वर्णन विधते। इदं हि धर्मबोधमभिलषतामल्पधियां धर्मस्वरूपप्रतिपादकतयाऽनल्पमुप,

विपाक किस किस तरह से भोगता है। उस अशुभ से निवृत्ति और शुभ में प्रवृत्ति कराने रूप जो धर्म का उपदेश है वह धर्मकथा है यही उसका निष्कर्षार्थ है। यही बात "दयादान" आदि उस २ लोक द्वारा प्रकट की गई है। दया, दान और क्षमा आदि ये धर्म के अंग हैं। उन-अंगो को लेकर धर्मकथा चलती है। धर्मकथा में धर्म का ही उपादेय रूप से वर्णन किया जाता है। भगवानने जिस अर्थ का जिस रूपसे कथन किया है, उस अर्थका उसी रूपसे प्रतिपादन करना उसका नाम अनुयोग है (१) ज्ञाताधर्मकथाङ्ग (२) उपासकदशाङ्ग (३) अन्तकृद्दशांग (४) अनुत्तरोपपातिकदशांङ्ग (५) विपाकसूत्र ये पाँच अंग ग्यारह अंगो में से धर्मकथा के प्रतिपादक माने गये हैं। उस ज्ञाताधर्मकथाङ्ग में आख्यायिका आदिका वर्णन अधिक रूप में किया गया है। जो मन्द बुद्धिवाले हैं-और-धर्म स्वरूपको जाननेकी इच्छावाले हैं उनके लिये यह सूत्र धर्म के स्वरूप का प्रतिपादन करने वाला होने

કેવી રીતે ભોગવે છે. તેમજ અશુભથી નિવૃત્તિ અને શુભમાં પ્રવૃત્તિ કરાવવા રૂપ જે ધર્મોપદેશ છે, એ 'ધર્મકથા' છે. એજ તેનો સાર છે. એજ વાત 'દયાદાન' આદિ શ્લોકવડે સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. દયા દાન અને ક્ષમા વગેરે ધર્મનાં અંગો છે. આ અંગોના આધારે ધર્મકથા ચાલે છે. ધર્મકથામાં ધર્મને જ ઉપાદેયરૂપથી વર્ણન કરવામાં આવે છે. ભગવાને જે અર્થને જે રીતે વર્ણવ્યો છે, તે અર્થનું તેજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરવું તે અનુયોગ કહેવાય છે. (૧) જ્ઞાતાધર્મકથાંગ (૨) ઉપાસકદશાંગ, (૩) અન્તકૃદ્દશાંગ, (૪) અનુત્તરોપપાતિકદશાંગ (૫) વિપાકસૂત્ર આ પાંચ અંગોને અગિયાર અંગોમાંથી ધર્મકથાનાં પ્રતિપાદક માનવામાં આવ્યા છે. જ્ઞાતાધર્મકથાંગમાં આખ્યાયિકા વગેરેનું વર્ણન વધારેમાં વધારે કરવામાં આવ્યું છે. જે મન્દ બુદ્ધિવાળા છે, અને ધર્મના સ્વરૂપની જિજ્ઞાસા રાખે છે, તેમના માટે આ સૂત્ર ધર્મસ્વરૂપનું

करोति, अत एव स्वाध्यायादिभिरेतत्सूत्रानुगमनेनात्मन अपारोपकारं. तदनु न-तुनममतीनामागमभावावबोधविधुराणां सौलभ्यं चोद्दिश्य तदेतत्सूत्रे वृत्त्यापरिष्कर्त्तुं प्रवर्त्ते । तत्रेदमादिमं सूत्रम्---'तेणं कालेणं' इत्यादि ।

मूलम्---तेणं कालेणं तेणं समएणं चंपा नामं नयरी होत्था वण्णओ । तीसे णं चंपाए नयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए पुण्णभद्दे नामं चेइए होत्था । वण्णओ० । तत्थ चंपाए नयरीए कोणिए नामं राया होत्था वण्णओ ॥ सू० १ ॥

टीका---अत्र सप्तम्यर्थे तृतीया प्राकृतत्वात् । तस्मिन्काले तस्मिन् समये चम्पा नाम नगरी असीत् । ननु काल-समययोरत्र को भेदः ? उच्यते-कालइति सामान्य

से महान् उपकारी है । अतः स्वाध्याय आदिद्वारा उस सूत्र का अनुशीलन कर उसके अनुसार चलनेवाली आत्माओं का अपार उपकार होता है तथा जो अल्पबुद्धि वाले हैं, और उसी से आगम के भाव को समझने के लिये जो असमर्थ बने हुए हैं उनकी भी गति उस सूत्र में हो सकती है इस सब बातों का ख्यालकर मैं इस सूत्र पर टीका रच रहा हूँ । इस सूत्र का सर्व प्रथम सूत्र यह है:—कालेणं तेणं समएणं इत्यादि ।

टीकार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समएणं-चंपा नामं नयरी होत्था वण्णओ) उसकाल में और उस समयमें चम्पा नामकी नगरीथी । काल शब्द से अवसर्पिणीकाल का चौथा आरा यहां ग्रहीत हुआ है कारण इसी काल में तीर्थंकर आदि महापुरुषों का जन्म होता

પ્રતિપાદન કરનાર હોવાથી અત્યન્ત ઉપકારક છે. એટલા માટે સ્વાધ્યાય વગેરેથી આ સૂત્રનું અનુશીલન કરીને તથા તેને અનુસરીને ચાલનારા આત્માઓનો બહુ ઉપકાર થાય છે. તેમજ જેઓ અલ્પબુદ્ધિવાળા છે, તેમની એટલે કે આગમના ભાવને જાણવામાં અસમર્થ છે. તેની પણ ગતિ તે સૂત્રમાં થઇ શકે છે આ બધી વાતોને ધ્યાનમાં રાખીને હું આ સૂત્ર ઉપર ટીકા લખી રહ્યો છું. આ સૂત્રનું સૌથી પહેલું સૂત્ર આ છે—'તેણં કાલેણં તેણં સમએણં ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ:—(તેણં કાલેણં તેણં સમએણં ચંપા નામં નયરી હોત્થા વણ્ણઓ) તે કાળે અને તે સમયે ચમ્પા નામે નગરી હતી. કાળ શબ્દ વડે અવ-સર્પિણી-કાળનો ચોથો આરો અહીં ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે. કેમકે એજ કાળે તીર્થંકર વગેરે મહાપુરુષોનો જન્મ થાય છે. 'સમય' શબ્દ વડે તે કાળનો વિભાગ

काल:=अवसर्पिण्याश्चतुर्थारकलक्षण:, समयस्तु यत्र सा नगरी स राजा सुधर्मास्वामी चासन्। 'वण्णओ' वर्णकः=वर्णनसन्दर्भोऽत्रावसरे वक्तव्योऽपि विस्तरभयादिहोच्यते, जिज्ञासुभिरौपपातिकसूत्रे विलोकनीयः। तस्याः खलु चम्पाया नगर्या बहिरुत्तर-पौरस्त्ये दिग्भागे पूर्णभद्रं नाम चैत्यमासीत्। वर्णकः। तत्र चम्पायां नगर्यां कोणिको नाम राजाऽऽसीत्। ॥सू० १॥

है। समय शब्द से वह कालांश लिया गया है कि जिस में वह चम्पानगरी तथा वह राजा एवं सुधर्मा स्वामी विद्यमान थे। जिस प्रकार बहियों में संवत् और मिति डाली जाती है उसी प्रकार यहां भी काल और समय में कथनकी अपेक्षा भिन्नता जाननी चाहिये। संवत् के स्थानापन्न काल और मिति के स्थानापन्न समयको कहा गया है। सूत्र में जो "वण्णओ" यह पद रखा है उसका भाव यह है कि चम्पानगरी के विषय में अन्य शास्त्रों में विशेष वर्णन किया गया है। वह वर्णन उन शास्त्रों से यहां पर भी जान लेना चाहिये। यहां उस विषय की केवल सूचना ही दी गई है वर्णन जो सूत्रकार ने चम्पानगरी का यहां नहीं किया है उसका कारण विस्तार हो जाने का भय है। जिज्ञासु व्यक्ति औपपातिक सूत्र से उस बात को समझ सकते हैं।

(तीसेणं चंपाए नयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए-पुण्ण-भद्दे नामं चेइए होत्था वण्णओ) उस नगरी के बाहर उत्तर पूर्व की ओर अर्थात् ईशानकोणमें पूर्णभद्र नाम का चैत्य था अर्थात् व्यन्तरायतन था।

લેવામાં આવે છે જેમાં તે ચંપા તથા તે નગરી રાજા અને સુધર્મા સ્વામી હયાત હતાં. જે રીતે ચોપડાઓમાં સંવત અને તિથિ લખાય છે, તે જ પ્રમાણે અહીં પણ કાળ અને સમયમાં કથનની દૃષ્ટિએ ભિન્નતા સમજી લેવી. સંવતના સ્થાને કાળ અને તિથિના સ્થાને સમયનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે. સૂત્રમાં જે 'વણ્ણઓ' પદ આવ્યું છે, તેનો અર્થ છે કે ચમ્પાનગરીની બાબતમાં બીજા શાસ્ત્રોમાં વિશેષ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે શાસ્ત્રોમાંથી અહીં પણ તે પ્રમાણેનું વર્ણન સમજવું જોઈએ અહીં તે બાબતની ફક્ત સૂચના જ આપવામાં આવી છે. સૂત્રકારે જે ચમ્પા નગરીનું અહીં વર્ણન કર્યું નથી વિસ્તાર ભય જ તેનું કારણ છે. ઔપપાતિક સૂત્રમાંથી જિજ્ઞાસુઓ તે વાતને જાણી શકે છે.

(તીસેણં, ચંપાએ નયરીએ બહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીભાએ પુણ્ણભદ્દે નામં ચેઇએ હોત્થા વણ્ણઓ) તે નગરીની બહાર ઉત્તર પૂર્વની તરફ અર્થાત ઈશાનકોણમાં પૂર્ણભદ્ર નામે ચૈત્ય હતું, અર્થાત્ વ્યન્તરાયતન હતું. તેનું વર્ણન

मूलम्—तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी अज्ज सुहम्मे नामं थेरे जाइसंपन्ने कुलसंपन्ने बलरूवविणयणाण दंसण चरित्तलाघवसंपन्ने ओयसी जसंसी जियकोहे जियमाणे जियमाए जिय इंदिए जियनिद्दो जियपरिसहे जीवियासमरणभयविप्पमुक्के तवप्पहाणे, गुणप्पहाणे, एवं करणचरण–निग्गह–णिच्छय–अज्जव–मद्दव–लाघव–खंति–मुत्ति १० विज्जा–मंत–बंभ–वेय–नय–नियम–सच्च–सोय–णाणदंसण२० चारित्त ओराले--घोरे घोरव्वए घोरतवस्सी घोरबंभचेरवासी उच्छूढ--सरीरे संखित्तविउलतेयलेस्से चोद्दसपुव्वी चउणाणोवगए पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे पुव्वाणुपुव्विं चरे माणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहं सुहेणं विहरमाणे जेणेव चंपानयरी जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता अहापडिरूवं ओग्गहं ओगिण्हित्ता संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ ॥सू० २॥

टीका--'तेण कालेणं' इत्यादि। तस्मिन काले तस्मिन समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तेवासी=शिष्यः आर्यसुधर्मा, आर्यः–आरात्=सर्वहेय-

---

उसका वर्णन भी अन्य शास्त्रों में (औपपातिक सूत्रमें) विशेषरूप से किया गया है, वहां से जान लेना चाहिये। (तत्थ चंपाए नयरीए कोणिए नामं राया–होत्था वण्णओ) उस चम्पानगरीका कोणिक इस नामका राजा था। उसका वर्णन भी विशेषरूप से अन्य शास्त्रों में किया गया है। ॥सू० १॥

'तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ' इत्यादि।

टीकार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवओ महावीरस्स अंतेवासी अज्ज सुहम्मे नामं थेरे) उस काल और उस समय में श्रमण भगवान महावीरके

पण बीजां शास्त्रमां (ओपपातिक सूत्रमां) विशेषरूपमां करवामां आव्युं छे. त्यांथी जाणी लेवुं (तत्थ चंपाए नयरीए कोणिए नामं राया होत्था वण्णओ) कोणिक नामे ते चम्पा नगरीनो राजा हतो. तेनुं वर्णन पण विशेषरूपथी बीजां शास्त्रोमां करवामां आव्युं छे. ॥ सू० १ ॥

'तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ' इत्यादि

टीकार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी अज्जसुहम्मे नामं थेरे) ते काळे अने ते समये श्रमण भगवान महा

धर्मेभ्यो दूरं यातः=गतः सकलोपादेयगुणमधिगतः स आर्यः, उक्तञ्च

"प्रमादमिथ्यात्वकषायदोषा,-दाराद्गतः सद्गुणराशिमाप्तः ।
बुद्धः परेषां प्रतिबोधको य,-स्तमाहुरार्यं विबुधा गुणज्ञाः ॥१॥"

'सुधर्मा' इति नामकः स्थविरः=तपःसंयमादिषु सीदतःसाधून् इहलोकपरलोकापायप्रदर्शनपूर्वकं सारणावारणाभ्यां स्थिरीकरोतीति स तथोक्तः, स्थविरगुणसंपन्नइत्यर्थः, उक्तञ्च--

रत्नत्रये वर्त्तयतोऽनगारान्, स्थिरीकरोत्यत्र विषीदतश्च ।
सूत्रार्थयुक्तो गणनायकश्च, सच्छक्तिमान् स स्थविरो विभाति ॥१॥

शिष्य आर्य सुधर्मा स्वामी नामके स्थविर थे। समस्त हेय धर्मोंसे दूर रहना और सकल उपादेय गुणों से भरपूर होना उसका नाम आर्य है। कहा भी है प्रमाद मिथ्यात्व अविरति कषाय ये सब दोष हैं-हेयधर्म हैं-उनसे रहित होना तथा सद्गुण राशिसे युक्त होना स्वयंबुद्ध होना पर को प्रतिबोधित करना-ये धर्म आर्य के लक्षण हैं। ये लक्षण सुधर्मास्वामी में था। इसलिये उन्हें आर्य कहा है। त। तथा संयम आदि गुणोंसे जो साधुजन शिथिल हो रहे हों उन्हें इसलोक तथा परलोक संबन्धी भय प्रदर्शनपूर्वक सारणावारणाद्वारा तप संयम में स्थिर करनेवाला जो होता है उसका नाम स्थविर है। आर्य सुधर्मास्वामी स्थविर के इन गुणों से सम्पन्न थे इसीलिये सूत्रकारने उन्हें स्थविर नाम से कहा है। कहा भी है-रत्नत्रय में वर्तमान जो अनगार उससे च्युत हो रहे हों उसमें दृढकरनेवाला सूत्र और उसके अर्थका विशेषबोध रखने वाला गणका नेता तथा विशि

वीरना शिष्य आर्य सुधर्मा स्वामी नामे स्थविर हता. बधा हेय धर्मोथी दूर रहेवुं अने सपूर्ण उपादेय गुणोथी युक्त थवुं तेनुं नाम 'आर्य' छे कह्युं पण छे के प्रमाद, मिथ्यात्व अविरति, अने कषाय आ बधा दोषो छे, हेय-त्यागवा योग्य एनाथी रहित थवुं सद्गुण-राशिथी युक्त थवुं स्वयं बुद्ध थवुं, बीजाने प्रतिबोधित करवो आ धर्मो आर्यनां लक्षणो छे. सुधर्मास्वामीमां आ तमाम लक्षणो हतां. एथी ज तेओ आर्य कहेवामां आव्या छे. तप अने संयम वगेरे गुणोथी जे साधुओ शिथिल थई रह्या छे, तेओने इहलोक अने परलोकनो भय बतावीने सारणा-वारणा वडे तप अने संयममां स्थिर करनार जे होय छे, तेनुं नाम स्थविर छे. स्थविरना आ बधा गुणोथी आर्य सुधर्मा स्वामी संपन्न हता, एथी ज सूत्रकारे तेओने 'स्थविर कह्या छे. कह्युं पण छे के 'रत्नत्रयमां जे अनगार विद्यमान छे. तेनाथी च्युत थयेल ने तेमा दृढ करनार 'सूत्र' अने तेना अर्थनो विशेष बोध राखनार गणनो नेता तेमज जे सविशेष शक्ति संपन्न होय

पुनः स कीदृशः ? इत्याह—'जाइसपन्ने' इति—जातिसम्पन्नः=स विशुद्धमातृवंशयुक्तः। 'कुलसंपन्ने' कुलसम्पन्नः=पितृवंशविशुद्धः, मातृवंशो जातिः, पितृवंशःकुलम्, इत्थनयोर्भेदः। बल-रूप-विनय-ज्ञान-दर्शन-चारित्र-लाघवसम्पन्नः तत्र बलं=शरीरसंहननविशेषजन्यः पराक्रमः, रूप=प्रभूतशरीरसौन्दर्यम्. विनयः=अभ्युत्थानादि गुरुसेवालक्षणः, ज्ञानं=वस्तुपरिच्छेदलक्षणम्, दर्शनं=जिनवचनाभिरुचिरूपम्. चारित्र =विरतिलक्षणम्, लाघवं=द्रव्यतोऽल्पोपधित्वं, भावतो गौरवत्रयत्यागः, तैःसम्पन्नः

एशक्ति वाला जो होता है उसे स्थविर शास्त्रकारोंने कहा है। (जाति संपन्ने कुल संपन्ने बलरूवविनयणाणदंसणचरित्तलाघवसंपन्ने) इनके मातृपक्ष और पितृपक्ष दोनों कुल परम विशुद्ध थे इसलिये इन्हें सूत्रकारने जाति संपन्न और कुलसंपन्न प्रकट किया है। माता के वंश को जाति और पिता के वंशको कुल कहा जाता है। संहनन विशेष के उदय से इनके शरीर में अद्भुत शक्ति का भंडार सा भरा हुआ था इसलिये बलशाली थे। प्रभूत सौंदर्य का सरोवर इनमें सदा लहराया करता था इसलिये रूपशाली थे। अपने गुरुजनों की सेवाभक्ति उपासना आदि करने में ये सर्वदा कटिबद्ध रहा करते थे-इस लिये ये विनयशील थे। जिस वस्तु का जैसा स्वरूप होता था उस वस्तु को उसी स्वरूप से ये जानने वाले थे इसलिये ये-ज्ञानसंपन्न थे। जिन वचनों में इनकी पूर्ण अभिरुचि थी इसलिये ये दर्शन संपन्न थे। हिंसादिक पापों से विरक्तिरूप चारित्र इनमें अपनी पूर्ण कलाओं से प्रकाशित होता रहता था इसलिये ये चारित्रसंपन्न थे। अल्प

છે તેને શાસ્ત્રકારોએ 'સ્થવિર' કહ્યા છે. जातिसंपन्ने कुलसंपन्ने बलरूवविणयणाणदंसणचरित्तलाघवसंपन्ने) એમના માતૃપક્ષ અને પિતૃપક્ષ બન્ને કુલ પરમ વિશુદ્ધ હતા. એટલા માટે સૂત્રકારે એમને જાતિ સંપન્ન અને કુલસંપન્ન કહ્યા છે. માતાનો વંશ જાતિ અને પિતાનો વંશ કુલ કહેવાય છે. સંહનન વિશેષના ઉદયથી એમના શરીરમાં અદ્ભુત શક્તિનો ભંડાર ભરેલ હતો. એથી જ બલશાલી હતા. પ્રભૂત સૌંદર્યનો સાગર એમનામાં લહેરાતો હતો, એથી જ રૂપવાન હતા પોતાના ગુરુઓની સેવા, ભક્તિ, ઉપાસના વગેરે કરવામાં તેઓ સદા તત્પર રહેતા હતા. એથી જ એ વિનયશીલ હતા. જે વસ્તુનું જેવું સ્વરૂપ હતું, તે વસ્તુને તે જ સ્વરૂપે જાણનારા એ હતા, એથી જ એ જ્ઞાન સંપન્ન હતા જિનભગવાનના વચનોમાં એમની સંપૂર્ણ પણે અભિરુચિ હતી, એથી જ એ દર્શન સંપન્ન હતા. હિંસા વગેરે પાપોથી વિરક્તિરૂપ ચારિત્ર્ય એમનામાં પોતાની સંપૂર્ણ કલાઓથી પ્રકાશમાન રહેતુ હતુ. એથી જ એ ચારિત્ર્ય સંપન્ન હતા. સ્વલ્પ ઉપધિ રાખવું. આ દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ લાઘવ છે,

=संयुक्तः। 'ओयंसी' ओजस्वी=ओजः=तपः प्रभृतिप्रभावसमुत्थं तद्वान्। 'तेयंसी' तेजस्वी=तेजः=अन्तर्बहिर्देदीप्यमानत्वं, तेजोलेश्यादि वा तद्वान्। वच्चंसी' वर्चस्वी-वर्चः=लब्धिजन्यप्रभावः तदस्यास्तीतिवर्चस्वी। 'वयंसी' इति पक्षे वचस्वीतिच्छाया, तत्र वचो वचनम्=आदेयवचनं सकलप्राणिगणहितावहं निरवद्य च, तदस्यास्तीति वचस्वी। 'जसंसी' यशस्वी-यशः=तपःसंयमाराधनख्यातिस्तद्वान्। 'जियकोहे' 'जितक्रोधः उदयप्राप्तक्रोधविफलीकारकः। "जियमाए" जितमायः

उपाधि रखना यह द्रव्य की अपेक्षा लाघव है तथा गौरवत्रय का त्याग करना यह भाव की अपेक्षा लाघव है। ये दोनों प्रकार का लाघव इनमें वर्तमान था इसलिये ये लाघवसंपन्न थे। (ओयंसी तेयंसी वच्चंसी जसंसी जियकोहे जियमाणे जियमाए जियलोहे जियइंदिए जियनिद्दे जियपरिसहे) तपस्या आदिके प्रभाव से इनके शरीर पर एक विशेष प्रकार का तेज था इसलिये ये ओजस्वी थे। भीतर में तथा बाहिर में इनमें एक तरह की चमक थी इसलिये ये तेजस्वी थे। अथवा ये तेजोलेश्या से विराजित थे इसलिये भी ये तेजस्वी थे। लब्धिजन्य प्रभाव से ये युक्त थे इसलिये वर्चस्वी थे। "वयंसी" इस प्रकार के पाठ में सकल प्राणियोंका जिनसे हित होसके ऐसे निरवद्य वचन ये बोलते थे इसलिये आदेयवचनवाले होने से ये वर्चस्वी थे। तप और संयम की आराधना में एकाग्रचित्त होने के कारण इनका यश चारों ओर फैल रहा था-इसलिये ये यशस्वी थे। क्रोधकषाय के उदय को इन्होंने सर्वथा विफल बना दिया था इसलिये ये जितक्रोध थे। उदय प्राप्त कपटकार्य के विजेता होने के करण ये जित-

અને ગૌરવ-ત્રયને ત્યજવું, આ ભાવની દૃષ્ટિએ લાઘવ છે. આ બન્ને જાતની લઘુતા એમનામાં વિદ્યમાન હતી, એટલા માટે એ લાઘવ સંપન્ન હતા. (ओयंसी तेयंसी वच्चंसी जसंसी जियकोहे जियमाणे जियलोहे जियमाए जियइंदिए जियनिद्दे जिय परिसहे) તપ વગેરેના પ્રભાવથી એમના શરીર ઉપર એક વિશેષ જાતનો પ્રભાવ હતો, એથી જ એ ઓજસ્વી હતા. અંદર અને બહાર એમનામાં એક જાતની ચમક હતી, એથી જ એ તેજસ્વી હતા. અથવા તેઓ તેજોલેશ્યાથી યુક્ત હતા, એટલા માટે પણ એ તેજસ્વી હતા. લબ્ધિજન્ય પ્રભાવથી એ યુક્ત હતા, એટલે જ એ વર્ચસ્વી હતા. "वयंसी" આ પાઠમાં એ સમસ્ત પ્રાણિયોનું જેનાથી હિત સંભવે એવાં નિરવદ્ય વચન એ બોલતા હતા. એટલા માટે આદેય વચનવાળા હોવાથી એ વર્ચસ્વી હતા. તપ અને સંયમને આરાધવામાં તલ્લીન હોવાને લીધે એમની કીર્તિ ચોમેર પ્રસરી રહી હતી. એટલા માટે જ એ યશસ્વી હતા. ક્રોધ કષાયના ઉદયને એમણે સંપૂર્ણ રીતે નિષ્ફળ બનાવ્યો હતો. એથી જ એ જીતક્રોધ હતા. ઉદ્ભવેલા કપટ

=उदयप्राप्तकपटकर्मविजेता । 'जियमाणे' जितमानः-दूरीकृताहङ्कारः । 'जियलोहे' जितलोभः=जिताभिलाषः । 'जियइंदिए' जितेन्द्रियः=जितानि =स्व स्व विषयप्रवृत्तिनिषेधेन वशीकृतानि इन्द्रियाणि येन सः, यद्वा जितानि= स्वरूपोपयोगीकृतानि पौद्गलिकवर्णादिव्यगमनाद् इन्द्रियाणि येन स तथोक्तः । 'जितनिद्रः-जिता=वशीकृता निद्रा येन स तथोक्तः--अल्पनिद्रावान् असौ रात्रौ सूत्रमर्थं परिचिन्तयन् निद्रया न बाध्यतेइति भावः । 'जियपरिसहे' जितपरीषहः= क्षुधादिपरिषहविजेता । 'जीवियासमरणभयविप्पमुक्के' जीविताशामरणभयविप्र- मुक्तः-जीविताशा=जीवनस्याभिलाषः-'चिरमहं जीवेयम्' इत्येतद्रूपा, इयं जीवी- ताशा प्राणिनां गुरुतरा निसर्गतो भवति, तथा मरणस्य भय मरणभयम्, एतदपि

माय थे । अपने अपने विषय में इन्द्रियों की प्रवृत्ति पर इन्होंने रोक लगा दी थी इसलिये ये जितेन्द्रिय थे । अथवा पौद्गलिक रूपादि में इन्द्रियों की प्रवृत्ति का निषेध करने से और उन्हें अपने अपने स्वरूप में ही उप योगी बनाने से भी ये जितेन्द्रिय थे । इनका समय निद्रा में अधिक व्य- तीत न हो कर केवल थोडासा व्यतीत होताथा इसलिये अथवा ये अल्प निद्रा लेते थे कारण रात्रि में भी सूत्र और उसके अर्थ का गहन चिन्तवन किया करते थे अतः इन्हें निद्रा बाधित नहीं करती थी इसलिये भी ये जिते- न्द्रिय थे । क्षुधा आदि परीषहों पर इन्होंने विजय कर रक्खा था-उन्हें इन्होंने जीत लिया था-इसलिये ये जित परीषह थे । (जीवियासमरणभय- विप्पमुक्के तवप्पहाणे गुणप्पहाणे) जीवन की आशा से और मरण के भय से ये रहित थे । प्राणियों में "मैं" बहुत दिन तक जीऊँ" इस प्रकारकी जीवन की आशा गुरुतर हुआ करती है तथा मरण का भय भी होता है ।

કાર્યોના વિજેતા હોવાથી એ જિતમાય હતા. ઇન્દ્રિયોની પોતપોતાની પ્રવૃત્તિ ઉપર એમણે અંકુશ રાખ્યો હતો, એથી જ એ જીતેન્દ્રિય હતા. અથવા પૌદ્ગલિક રૂપ વગેરેમાં ઇન્દ્રિયોની પ્રવૃત્તિનો નિષેધ કરવાથી અને તેઓને પોતપોતાના સ્વરૂપમાં જ ઉપયોગી બનાવવાથી એ જિતેન્દ્રિય હતા. એમનો વખત નિદ્રામાં વધારે પડતો પસાર નહોતો થતો ફક્ત જૂજ પસાર થતો હતો, એટલા માટે જ એ અલ્પનિદ્રા વાળા હતા. કારણ કે રાત્રિમાં પણ એ સૂત્ર અને તેના અર્થ ઉપર ગહન ચિન્તવન કરતા રહેતા હતા. એટલે એમને નિદ્રા બાધિત કરતી ન હતી, એટલા માટે પણ એ જિતેન્દ્રિય હતા ભૂખ વગેરે પરીષહો ઉપર એમણે કાબૂ મેળવેલો હતો, તેમને એમણે જીતી લીધા હતા. એટલે એ જિત પરીષહ હતા. (जीवियासमरणभयविप्पमुक्के तवप्पहाणे गुणप्पहाणे) જીવનની આશાથી અને મૃત્યુના ભયથી એ રહિત હતા પ્રાણિઓમાં "હું ચિરંજીવી થાઉં" આ જાતની જીવવાની આશા તીવ્ર રૂપમાં થતી રહે છે તેમજ મરણનો ભય

भयेपूच्चतरम्. एतदुभयविप्रमुक्तः=जीवीताशामरणभयरहिताः । 'तवप्पहाणे' तपःप्रधानः-तपएव प्रधानं धर्म यस्य स तथा, शेषमुनिजनापेक्षया श्रेष्ठतपःशाली। 'गुणप्पहाणे' गुणप्रधानः-गुणा =संयमगुणास्तैःप्रधानः । एतेन विशेषणद्वयेनाय-मर्थोऽभिव्यज्यते तपसा पूर्वसञ्चितकर्मणो निर्जरणं, संयमेन च नूतनकर्मबन्धनिरोधो भवत्यतएव तौ मोक्षाभिलाषीणां मोक्षसाधनेऽतीवोपादेयौ कथितौ । एवं करण-चरण-निग्रह-निश्चया-ऽऽर्जव-मार्दव-लाघव-क्षान्ति-गुप्ति-मुक्ति- विद्या-मन्त्र-ब्रह्म-वेद-नय-नियम-सत्य-शौच-ज्ञान चारित्रप्रधानः ।

अत्रसूत्रे 'एवं' शब्देन करणचरणादौ सर्वत्र 'प्रधान' शब्दः संयोजनीयः, तथाहि-करणप्रधानः-करणं=पिण्डविशुद्धयाद्युत्तरगुणरूपं, तत्प्रधानः

परन्तु ये इस प्रकार की आशा और भय से सर्वथा रहित थे। अन्यमुनि-जनोंकी अपेक्षा ये तपश्चरण करने में विशेषशूर थे इसलिये ये तपप्रधान थे संयमगुणों से ये प्रधान माने जाते थे। इसलिये-संयमप्रधान थे। इन दोनों विशेषणो से सूत्रकार का यह प्रकट करने का आशय है कि संचित कर्मोंकी निर्जरा तप से होती है और नूतन कर्मों के बंध का अभाव संयम से होता है इसलिये जो मोक्षाभिलाषी जन हैं उन्हे ये दोनों ही बातें उपादेय हैं।-कारण इन से ही मुक्ति की प्राप्ति होती है। (एवं करणचरण निग्गह-णिच्छय अज्जव-मद्दव-लाघव-खंति गुत्ति-मुत्ति १०, विज्जामंत, बंभवेय-नय-नियम-सच्च सोय णाणदंसण २० चारित्त ओराले) यहाँ जो "एवं" शब्द का प्रयोग आया है उससे यह जाना जाता है कि-पूर्वोक्तप्रधान शब्द का प्रयोग इन करण-चरण आदि पदों में लगालेना चाहिये। पिण्डविशुद्धि आदि उत्तर गुण रूप जो करण

પણ હોય તો પણ એ આ જાતના આશા અને ભયથી સંપૂર્ણ રીતે રહિત હતા. બીજા મુનિઓ કરતાં એ તપશ્ચરણ કરવામાં વિશેષ શૂર હતા. એટલા માટે એ તપ-પ્રધાન હતા. સંયમગુણોથી એઓ પ્રધાન માનવામાં આવતા હતા. એથી જ એઓ સંયમ પ્રધાન હતા આ બન્ને વિશેષણોથી સૂત્રકારનો એ આશય છે કે તપથી જ સંચિત કર્મોની નિર્જરા થાય છે. અને નવીન કર્મોના બંધનો અભાવ સંયમથી જ થાય છે. એટલા માટે જ તેઓ મોક્ષાભિલાષી છે તેમના માટે આ બન્ને વાતો ઉપાદેય છે. કારણ કે એમનાથી જ મુક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે. (एवं करणचरणनिग्गहणिच्छय अज्जव-मद्दव-लाघव-खंति गुत्ति मुत्ति १०, विज्जामंत, बंभवेयनयनियम, सच्चसोयणाण दंसण, २०, चरित्तओराले) અહીં જે "એવ" શબ્દનો પ્રયોગ આવેલ છે. તેનાથી એ જણાય છે કે પૂર્વોક્ત પ્રધાન શબ્દનો પ્રયોગ આ કરણ ચરણ' વગેરે પદોમાં લગાડવા જોઈએ. પિંડવિશુદ્ધિ વગેરે ઉત્તર ગુણ રૂપ જે કરણ સિત્તરી

करणसप्ततियुक्त इत्यर्थः। चरणप्रधानः, चरण=महाव्रतादि मूलगुणरूपं, तत्प्रधानः, चरणसप्ततियुक्त इत्यर्थः। निग्रहः=इन्द्रिय नो इन्द्रियनिरोधकरणेन स्वात्मनोऽपूर्ववीर्यपरिस्फोटनं, तत्प्रधानः। निश्चयप्रधानः-निश्चयः=जीवाजीवादितत्त्वानां निर्णयः-गृहीताभिग्रहापूर्त्तौ दार्ढ्यंवा, तत्प्रधानः। आर्जवप्रधानः-

ऋजोर्भाव आर्जवं=मायाराहित्यं, तत्प्रधानः स्फटिकवन्निर्मल हृदय इत्यर्थः। मार्दवप्रधानः-मृदोर्भावो मार्दवं=निरहङ्कारता, तत्प्रधानः जात्याः द्यष्टविधमदरहित-इत्यर्थः। लाघवप्रधानः=लघोर्भावो लाघवं=द्रव्यतः स्वल्पोपधित्वं

सप्तति शास्त्रों में प्रकट की गई है वह इनमें प्रधान थी-अर्थात करण सप्तति से ये युक्त थे अतः ये करण प्रधान थे महा व्रतादिरूप जो चरणसप्तति है वह भी इनमें प्रधान थी अतः चरण प्रधान थे। इन्द्रिय और नो इन्द्रिय रूप जो मन है उनका इन्होंने निरोधकर दिया था इससे बाह्य विषयों में इनकी प्रवृत्ति न हो सकने के कारण इनकी आत्मा में अपूर्व वीर्योल्लास प्रकट हो चुका था इस से ये प्रधानरूप से विराजित हो रहे थे अतःनिग्रहप्रधान थे। जीवादि तत्त्वों का निर्णय करना-अथवा जो अभिग्रह लेलिया है उसका दृढता के साथ पालन करना-यह निश्चय शब्दका वाच्यर्थ है। यह निश्चयभी इनमें प्रधान रूप से रहता था अतः ये निश्चय प्रधान थे। मायाचारी से रहित होना इसका नाम आर्जव है। ये इस गुण से युक्त थे। अर्थात् जिस प्रकार स्फटिक निर्मल होता है उसी प्रकार इनका हृदय भी निर्मल था। अतः आर्जव प्रधान थे। जाति आदिका जो अहंकार भाव होता है वह मद कहलाता है-ये इस तरह के मद विनिर्मुक्त थे-इसलिये मार्दव भाव

शास्त्रोमा प्रकट करेल छे. तेना ओ धरनार हता अर्थात् ते ओमनामां प्रधान हती. अर्थात् करण सित्तेरीथी युक्त हता. तेथी तेओ करणप्रधान हता महाव्रतादिरूप जे चरण सप्तति छे ते पण तेओ मां मुख्यरूपे हती माटे चरण प्रधान हता. ओ बन्ने गुणथी युक्त हता

ईन्द्रिय अने नो ईन्द्रियरूप जे मन छे, तेनो ओमणे निरोध कर्यो हतो ओथी बाह्य-विषयोमां ओमनी प्रवृत्ति नहि थवाने लीधे ओमना आत्मामां अपूर्व वीर्योल्लास प्रकट थयो हतो. ओथी ओ प्रधानरूपथी शोभित थता हता, ओटला माटे ओ निग्रह प्रधान हता. जीव वगेरे तत्त्वोनो निर्णय करवो अथवा जे अभिग्रह लीधो छे, तेनुं निश्चितपणे पालन करवुं, आ निश्चय शब्दनो वाच्यार्थ छे, आ निश्चय पण ओमनामां मुख्य रूपे रहेतो हतो तेथी ओ निश्चयप्रधान हता. मायाचारीथी रहित थवुं तेनुं नाम आर्जव छे. आ गुणथी युक्त हता. अर्थात् जेम स्फटिक स्वच्छ होय छे, तेमज ओमनुं हृदय निर्मळ हतुं. ओटला माटे ओ आर्जवप्रधान हता. जाति वगेरेना जे अहंकार भाव होय छे, तेने मद कहेवामां आवे छे, ओ आ प्रकारना मदथी रहित हता, ओटले के जातिमद कुळमद वगेरेथी ओ रहित हता ओथी ज मार्दव प्रधान हता. द्रव्य

भावतो गौरवत्रयवर्जनं, तत्प्रधानः क्षान्तिप्रधानः-क्षान्तिः=परुषभाषणादिसहनम्, उदयावलिकाप्रविष्टक्रोधनिरोध इत्यर्थः, तत्प्रधानः। गुप्तिप्रधानः। गोपनं गुप्तिः= अकुशलमनोवाक्कायानां निवर्त्तनं, तत्प्रधानः। मुक्तिप्रधानः-मुक्तिः-निर्लोभता बाह्याभ्यन्तरवस्तुममत्वपरित्याग इत्यर्थः, तत्प्रधानः। विद्याप्रधानः-विद्याः=देवी-समधिष्ठिताः ससाधना वर्णानुपूर्व्यः=गौरी गान्धारी रोहिणी-प्रज्ञप्त्यादिलक्षणा-स्तत्प्रधानः, तपः संयमप्रभाववशीकृतगौर्यादिविद्य इत्यर्थः। मन्त्रप्रधानः-मन्त्राः-देवाधिष्ठिता जपमात्र-सिद्धा वर्णपद्धतयस्तत्प्रधानः। ब्रह्मप्रधानः-ब्रह्म=ब्रह्मचर्यम्, आत्मज्ञान वा तत्प्रधानः। वेदप्रधानः-वेदः=वेद्यते=ज्ञायते जीवा=जीवादिस्वरूपमने-

प्रधान थे। लाघव द्रव्य और भाव की अपेक्षा दो प्रकार का कहा गया है। अल्प उपधि रखना यह द्रव्य की अपेक्षा लाघव है-तथा गौरवत्रय का त्याग करना यह भाव की अपेक्षा लाघव है, वह लाघव गुण भी इन में प्रधान रूप से था। जो कोई इन से कठोर वचन कहता था, वह सब ये सहन कर लेते थे इसलिये ये क्षान्ति प्रधान थे। अर्थात् उदयावलि में प्रविष्ट हुए उस क्रोध का ये निरोध कर देते थे ये गुप्ति प्रधान भी थे। कारण अकुशल मन वचन और काय की निवृत्ति इनमें थी। बाह्य और आभ्यंतर रूप में किसी भी वस्तु के प्राप्ति में ममत्व परिणाम नही था-अर्थात् निर्लोभवृत्ति थी-इसलिये ये मुक्ति प्रधान भी थे। देवी समा-धिष्ठित गौरी, गांधारी, रोहिणी, प्रज्ञप्ति आदि विद्याएँ कहलाती है, तप के प्रभाव से ये विद्याएँ स्वयं इनके वशीभूत बन गई थी इसलिये ये विद्या-प्रधान भी थे। देवाधिष्ठित जो हो वे मंत्र कहे गये हैं। ये मंत्र भी सुधर्मा स्वामी को सिद्ध थे-अतः-इन्हें मंत्र प्रधान भी माना गया है। ब्रह्म शब्द

અને ભાવની દૃષ્ટિએ લાઘવ બે જાતનું બતાવવામાં આવ્યું છે. અલ્પ ઉપધિ રાખવી આ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ લાઘવ છે, તથા ગૌરવત્રય (ઋદ્ધિ, રસ અને શાતગૌરવ)નો ત્યાગ કરવો આ ભાવની અપેક્ષાએ લાઘવગુણ પણ એમનામાં મુખ્ય રૂપે હતો. ગમે તે એમને કઠોર વચન કહેતું, તે બધું એ સહન કરતા હતા. એથી જ એ ક્ષાન્તિ પ્રધાન હતા. અર્થાત્ ઉદયાવલિમાં પ્રવિષ્ઠ થયેલ ક્રોધનો એ નિરોધ કરતા હતા, એ ગુપ્તિપ્રધાન પણ હતા. કેમ કે અકુશળ મન વચન અને કાયની નિવૃત્તિ એમનામાં હતી. બાહ્ય અને આભ્યન્તર રૂપમાં ગમે તે પદાર્થ માટે એમનામાં મમત્વ પરિણામ નહોતું .અર્થાત્ એમની નિર્લોભવૃત્તિ હતી, એટલા માટે એ મુક્તિપ્રધાન પણ હતા. દેવી સમાધિષ્ઠિત ગૌરી ગાંધારી, રોહિણી, પ્રજ્ઞપ્તિ વગેરે વિદ્યાઓ કહેવાય છે. તપના પ્રભાવે એ વિદ્યાઓ પોતે એમને વશ થયેલ હતી, એટલા માટે એ 'વિદ્યાપ્રધાન' પણ હતા. જે દેવાધિષ્ઠિત હોય છે, તે મંત્ર કહેવાય છે. એ મંત્રો પણ સુધર્મા સ્વામીને, સિદ્ધ હતા. એટલે એમને 'મંત્રપ્રધાન'

नेति स तथोक्त आगमः, स्वसमय-परसमय-ज्ञान वा, तत्प्रधानः । नयप्रधानः-नयाः=नयन्ति=बोधं प्रापयन्ति अनेक धर्मात्मकवस्तुन एकांशमिति ते तथोक्ताः-अनेकधर्मात्मकवस्त्वेकांशपरिच्छेत्तारः, ते नैगमादयःसप्त, तत्प्रधानः । नियमप्रधानः-नियमाः=द्रव्यक्षेत्रकालभावेन विविधाभिग्रहग्रहणं, तत्प्रधानः । सत्यप्रधानः-सत्यं=जीवाजीवादिपदार्थानां यथावस्थितस्वरूप=कथनं, तत्प्रधानः । शौचप्रधानः-शुचेर्भावः शौचम्=अन्तकरणशुद्धिरूपं, तत्प्रधानः । ज्ञानप्रधानः-ज्ञानं=जिनोक्ततत्त्वेषु यथार्थबोधरूपं, तत्प्रधानः। दर्शनप्रधानः-दर्शनं=जिनोक्तं तत्त्वा

का अर्थ है ब्रह्मचर्य अथवा आत्मज्ञान। इनमें ये दोनों बातें थी इसलिये ये ब्रह्म प्रधान भी थे। इन्हें स्वसमय और पर समय का पूर्णज्ञान था-इस अपेक्षा ये वेद 'प्रधान भी थे। नैगम संग्रह आदि सात नय शास्त्रकारोंने कहे हुए हैं। नयका तात्पर्य उस ज्ञान से है जो अनंतधैर्यात्मक वस्तु के एक धर्म को ग्रहण करता है। ये इस नयात्मक ज्ञान से विराजित थे-इसलिये नय प्रधान भी थे। द्रव्यक्षेत्र काल और भावकी अपेक्षा ये अनेक प्रकार के नियमों का ग्रहण करते थे। और उनका निर्वाह भी करते थे इसलिये ये नियम प्रधान भी थे। जीव अजीव आदि पदार्थों के स्वरूप का ये यथार्थ प्रतिपादन करने वाले थे इसलिये ये सत्यप्रधान भी थे अन्तःकरण की शुद्धि का नाम शौच है-यह शुद्धि इनमें थी-इसलिये ये शौच प्रधान भी थे। जिनेन्द्र द्वारा प्रतिपादिततत्त्वों का संशय आदि से रहित जो यथार्थ बोध होता है उसका नाम ज्ञान है। यह ज्ञान इनमें था इसलिये

પણ માનવામાં આવ્યા છે. બ્રહ્મશબ્દ નું તાત્પર્ય બ્રહ્મચર્ય અથવા આત્મજ્ઞાન છે. એમનામા એ બન્ને વિશેષતાઓ હતી, એટલા માટે એ બ્રહ્મપ્રધાન પણ હતા. એમને સ્વસમય (સ્વશાસ્ત્ર) અને પરસમય (અન્યશાસ્ત્ર)નું સંપૂર્ણપણે જ્ઞાન હતું, એ અપેક્ષાએ એ વેદપ્રધાન પણ હતા. નૈગમ સંગ્રહ વગેરે સાત નય શાસ્ત્રકારોએ કહેલા છે. નયનો અર્થ તે જ્ઞાનથી છે. જે અનંત ધૈર્યાત્મક વસ્તુના એક ધર્મને ગ્રહણ કરે છે. એ આ નયાત્મક જ્ઞાનથી શોભિત હતા. એટલા માટે નયપ્રધાન પણ હતા. દ્રવ્ય. ક્ષેત્ર. કાળ અને ભાવની અપેક્ષા એ અનેકવિધ નિયમોનું ગ્રહણ કરતા હતા, અને તેમનો નિર્વાહ પણ કરતા હતા એટલા માટે એ નિયમપ્રધાન પણ હતા. જીવ અજીવ વગેરે પદાર્થોના સ્વરૂપનું એ યથાર્થ પ્રતિપાદન કરનાર હતા, એટલા માટે એ સત્ય પ્રધાન પણ હતા. અન્તઃકરણની શુદ્ધિનું નામ શૌચ છે. આ શુદ્ધિ એમનામા હતી, એટલા માટે એ શૌચપ્રધાન પણ હતા જિનેન્દ્ર વડે પ્રતિપાદિત તત્ત્વોનો સંશય વગેરેથી રહિત જે યથાર્થ બોધ થાય છે, તેમનું નામ જ્ઞાન છે. આ જ્ઞાન એમનામાં હતું. એટલે તેઓ જ્ઞાનપ્રધાન પણ

भिरुचिलक्षणं, तत्प्रधानः-चारित्रं=सर्वसावद्ययोगपरिहारपूर्वकं निरवद्यानुष्ठानम्।

अत्राऽऽर्जवादीनां करणान्तर्गतत्वेऽपि तेषां प्राधान्यख्यापनार्थं पुनःकथनम्। अत्र कश्चित् शङ्कते-यत् जितक्रोधत्वादिभ्य आर्जवप्रधानत्वादीनां को भेदः ? अत्रोच्यते-जितक्रोधादिभिर्विशेषणैरुदयावलीप्रविष्टस्य क्रोधादेर्विफलीकरणं युक्तं भवति आर्जवप्रधानादिभिरुदयनिरोध उच्यते। अथवा यतएव जितक्रोधादिरत एव आर्जवादिप्रधानः, एवं कार्यकारणभावाद्विशेषः। एवं 'ज्ञानसंपन्नः' इत्यादौ ज्ञानाज्ञानादियुक्तत्वमात्रं बोध्यते, 'ज्ञानप्रधानः' इत्यादौ तु ज्ञानादिमत्सु प्राधान्यमिति, एवमन्यत्राप्यपौनरुक्त्यं बोध्यम्। 'ओराले' उदारः=जितक्रोधादिविशेषण-

---

ये ज्ञान प्रधान भी थे। दर्शन प्रधान भी थे। सर्वसावद्ययोगों का परित्याग कर देने वाले होने से तथा निरवद्य अनुष्ठान करने वाले होने से चारित्र प्रधान भी थे

यह इन आर्जव आदि भावों का करण चरण सत्तरी में अन्तर्भाव होने पर भी जो अलग कथन किया है वह इनकी प्रधानता स्थापित करने के अभिप्राय से ही किया है।

शंका—सूत्र में पहिले 'जियकोहे जियमाए' आदिपद सूत्रकारने लिखे है और फिर आर्जव मार्दव आदि पद लिखे हैं सो जो उनका भाव होता है वही इनका होता है सो इस तरह इनमें जब कोई अर्थ भेद नहीं है तो फिर पुनरुक्ति करने का क्या कारण है।

उत्तर—जित क्रोधादिक पदों द्वारा यह समझना चाहिये कि वे सुधर्मा स्वामी महाराज उदयावली में प्रविष्ट हुए क्रोध को विफल कर देते थे- कारण क्रोध का तात्पर्य यही है-कि उदय में आये हुए क्रोध का विफल बनाना। तब आर्जव आदि शब्दों से यह बात नहीं कही जाती है— इनसे तो यह बात सूचित होती है कि वे क्रोध के उदय का भी निरोध कर

હતા. દર્શન પ્રધાન પણ હતા. સર્વ સાવદ્યયોગોનો પરિત્યાગ કરનાર હોવાથી તેમજ નિરવદ્ય અનુષ્ઠાન કરનાર હોવાથી એ ચારિત્ર્ય પ્રધાન પણ હતા.

અહિં આર્જવ વગેરે ભાવોનો કરણચરણ સત્તરીમાં અન્તર્ભાવ હોવાછતાં જે જુદું કથન કર્યું છે, તે એમની પ્રધાનતા સ્થાપવાના પ્રયોજનથી જ કરવામા આવ્યું છે.

શંકા—સૂત્રમાં પહેલાં 'जियकोहे जियमाए' વગેરે પદ સૂત્રકારે લખ્યાં છે. અને પછી આર્જવ માર્દવ વગેરે પદ લખ્યાં છે, પણ જે અર્થ તેમનો થાય છે તે જ એમનો પણ થાય છે. હવે આ પ્રમાણે એમનામાં જ્યારે કોઈપણ જાતનો અર્થમાં તફાવત નથી તો ફરી પુનરુક્તિ કરવાનો અભિપ્રાય શું છે?

ઉત્તર—જિતક્રોધ વગેરે પદો વડે એ સમજવું જોઈએ કે તે સુધર્માસ્વામી મહારાજ ઉદયાવલીમાં પ્રવિષ્ટ થયેલ ક્રોધને નિષ્ફળ કરતા હતા. કારણ કે જિતક્રોધનો અર્થ એજ છે કે ઉદયમાં આવેલ ક્રોધ ને અફળ બનાવવો. ત્યારે આર્જવ વગેરે શબ્દો વડે આ વાત કહેવામાં નથી આવતી. એમનાથી તો એ વાત સૂચિત થાય છે કે તેઓ ક્રોધ વગેરેના ઉદયનો પણ નિરોધ કરતા હતા. ક્રોધ વગેરે કષાયોના

वरिष्टत्वात्सर्वथा श्रेष्ठः। 'घोरे' घोरः=दुष्करतपश्चरणशीलत्वात्। 'घोरव्वए' घोरव्रतः=घोराणि=कठिनानि अल्पसत्त्वैर्दुरनुष्ठेयानि व्रतानि=सर्वप्राणातिपातादि विरतिलक्षणानि महाव्रतानि यस्य स तथोक्तः। 'घोरतवस्सी' घोरतपस्वी=दुष्कर तपश्चरणशीलः, पारणादौ नानाविधाभिग्रहधारकत्वात्। 'घोरबंभचेरवासी' घोर ब्रह्मचर्यवासी–ब्रह्म=कामपरिषेवणत्यागस्तत्र चरणं ब्रह्मचर्यं, घोरं च तद् ब्रह्मचर्यं च घोरब्रह्मचर्यं तत्र वस्तुं शीलमस्येति तथोक्तः=नववाटिकायुक्तब्रह्मचर्यपालक इत्यर्थः। 'उच्छूढसरीरे' उत्क्षिप्तशरीरः–उत्क्षिप्तमिव=परित्यक्तमिव, उत्क्षिप्तं संस्कारपरित्यागाच्छरीरं येन स तथोक्तः–सर्वथा शरीरसंस्कारवर्जित इत्यर्थः। 'संखित्त-विउलतेउलेस्से' संक्षिप्तविपुलः तेजोलेश्यः–संक्षिप्ता=सङ्कोचिता विपुला=विशाला-अनेकयोजनगतवस्तुसमूह भस्मीकरणसमर्थाऽपि तेजोलेश्या=तेजः शरीरपरिणति-रूपा प्रखरतपःप्रभावजनितलब्धिविशेषप्रभवा महाज्वालासदृशा आत्मतेजोलक्षणा

देते थे। क्रोध आदि कषायों के उदय का निरोध करना ये आर्जवादि भाव हैं।

अथवा यह बात भी इससे लक्षित होती है कि जिस कारण ये जितक्रोध थे इसलिये आर्जवादिभावों से प्रधान थे। इस तरह कार्य कारण भाव की अपेक्षा से इनमें अन्तर आजाता है। इसी तरह "ज्ञान संपन्न और ज्ञानप्रधान" इन दो विशेषणों में भी अन्तर समझ लेना चाहिये कारण ज्ञान प्रधान शब्द केवल ज्ञान युक्तता का वहां बोध करता है तब कि ज्ञानप्रधान शब्द ज्ञानादिगुण वालों में इन की प्रधानता कहता है। ओराल शब्द का अर्थ उदार होता है।–जो इस बात को कहता है ये सुधर्मास्वामी जित क्रोध आदि विशेषणों से विशिष्ट होने के कारण सर्वथा श्रेष्ठ थे। (घोरे घोरव्वए घोरतवस्सी घोरबंभचेरवासी–उच्छूढसरीरे संखित्तविउलतेयलेस्से चोद्दसपुव्वी चउणाणो

ઉદયનો નિરોધ કરવો એ આર્જવ વગેરે ભાવો છે અથવા આ વાત એનાથી પણ સૂચિત થાય છે કે જે કારણથી એ જિતક્રોધ હતા, એટલા માટે આર્જવ વગેરે ભાવો વડે એ પ્રધાન હતા આ પ્રમાણે કાર્ય–કારણ ભાવની અપેક્ષાએ એમનામા તફાવત આવી જાય છે. એ રીતે 'જ્ઞાનસંપન્ન અને જ્ઞાનપ્રધાન' આ બે વિશેષણોનો તફાવત પણ જાણવો જોઈએ. કારણકે જ્ઞાન સંપન્ન શબ્દથી ફક્ત જ્ઞાન યુક્તતાનો બોધ થાય છે, ત્યારે જ્ઞાનપ્રધાન શબ્દ જ્ઞાનાદિ ગુણવાનોમાં એમની પ્રધાનતા કહે છે ઓરાલ શબ્દનો અર્થ ઉદાર થાય છે. જે આ વાત કહે છે. એ સુધર્માસ્વામી જિતક્રોધ વગેરે વિશેષણોથી યુક્ત હોવાને લીધે સંપૂર્ણ રીતે શ્રેષ્ઠ હતા (ઘોરે ઘોરવ્વએ ઘોરત વસ્સી ઘોરબંભચેરવાસી ઉચ્છૂઢ–સરીરે સંખિત્ત વિઉલતેયલેસ્સે ચોદ્દસ પુવ્વી

चगए पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे पुव्वाणुपुव्विं चरेमाणे गामानुगामं दूइज्जमाणे सुहं सुहेणं विहरमाणे) दुष्करतपों को तपने वाले होने से ये स्वयं दुष्कर-घोर-बने हुए थे। अल्पसत्त्व वाले प्राणिजन जिन प्राणातिपात आदि विरति रूप व्रतों का अनुष्ठान करने से सर्वथा अक्षम (असमर्थ) रहा करते हैं उन व्रतों का पालन ये किया करते थे इसलिये ये घोरव्रत थे। पारणाआदि में नाना प्रकार के अभिग्रहों का ये पालनकरते थे इसलिये ये घोर तपस्वी थे। कामभोग के परिसेवन करने का त्याग करना इस का नाम ब्रह्म है। इस ब्रह्म का आचरण करना इसकानाम ब्रह्मचर्य है। ब्रह्मचर्य का नव वाड से परिपालन करना यह घोर ब्रह्मचर्य है। इस घोर ब्रह्मचर्य में निमग्न रहने का जिसका स्वभाव होता है वह 'घोर ब्रह्मचर्यवासी कहलाता है। श्री सुधर्मास्वामी इस ब्रह्मचर्य के आराधक थे अतः वे घोर ब्रह्मचर्यवासी थे। उन में शारीरिक संस्कार का नामोनिशान तक भी नहीं था। इसलिये वे उत्क्षिप्त शरीर थे। उनमें यद्यपि कई योजन गत वस्तु को भस्म करने की शक्ति थी तो भी यह शक्तिरूप विपुल तेजोलेश्या उन्होंने संक्षिप्त करली थी-संकुचित कर ली थी इसलिये ये संक्षिप्त विपुललेश्या

चउ णाणोवगए पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे पुव्वाणुपुव्विं चरेमाणे गामानुगामं दूइज्जमाणे सुहंसुहेणं विहरमाणे) કઠોર તપ આચરનાર હોવાથી એ પોતે દુષ્કર-ઘોર બનેલ હતા. જે જે પ્રાણાતિપાત વગેરે વિરતિરૂપ વ્રતોનું અનુષ્ઠાન કરવામાં સ્વલ્પશક્તિવાળા પ્રાણિઓ બધી રીતે અક્ષમ (અસમર્થ) રહ્યાં કરે છે, તે તે વ્રતોનું એ આચરણ કરતા હતા, એટલા માટે એ ઘોરવ્રત હતા પારણાં વગેરેમાં અનેકવિધ અભિગ્રહોનું એ પાલન કરતા હતા એટલા માટે એ ઘોર તપસ્વી હતા. ઇન્દ્રિયસુખ (કામભોગ)ના સેવનનો ત્યાગ કરવો તેનું નામ બ્રહ્મ છે આ બ્રહ્મનું આચરણ કરવું તેનું નામ બ્રહ્મચર્ય છે. આ બ્રહ્મચર્યનું નવવાડ વડે પાલન કરવું આ ઘોર બ્રહ્મચર્ય છે. આ કઠોર બ્રહ્મચર્યમા નિવાસ કરવાની જેઓને ટેવ હોય છે. તે ઘોર બ્રહ્મચર્યવાસી કહેવાય છે. શ્રી સુધર્મા સ્વામી આ ઘોર બ્રહ્મચર્યના આરાધક હતા, એટલા માટે તેઓ ઘોર બ્રહ્મચર્યવાસી હતા. એમનામાં શારીરિક સંસ્કારનો સંપૂર્ણપણે અભાવ હતો. એટલા માટે તેઓ ઉત્ક્ષિપ્ત શરીર હતા. એમનામાં જો કે અનેક યોજન દૂરની વસ્તુને ભસ્મ કરવાની તાકાત હતી, છતા પણ આ શક્તિરૂપ વિપુલ તેજોલેશ્યા એમણે સંક્ષિપ્ત (ટૂંકી) કરી લીધી હતી. એટલા માટે એ સંક્ષિપ્ત

यस्य स तथोक्तः—सङ्गोपितविपुलात्मतेजा इत्यर्थः, अन्यथा प्रखरमार्त्तण्डमण्डलमिव दुर्दर्शः स्यादिति भावः। 'चौदसपुव्वी' चतुर्दशपूर्वी=चतुर्दशपूर्वधरः। 'चउणाणोवगए' चतुर्ज्ञानोपगतः केवलवर्जितमत्यादिचतुर्ज्ञानवान् पञ्चभिरनगारशतैःसार्द्धं संपरिवृतः पूर्वानुपूर्व्या=क्रमेण तीर्थङ्करपरम्परापरिपाटया वा चरन्=पादविहारेण चलन् ग्रामानुग्रामं द्रवन्=एकग्रामादनन्तरमन्यं विहारक्रमागतं ग्राममनुल्लङ्घ्य तं संस्पर्शन सुखसुखेन=निराबाधसंयमयात्रानिर्वहणपूर्वकं ग्रामनगरादि शोभानिरी-

वाले थे। यह तेजोलेश्या शरीर परिणतिरूप होती है तथा प्रखरतप के प्रभाव से उद्भूत जो लब्धि होती है उससे यह उत्पन्न होती है और महाज्वाला जैसी होती है। एक प्रकार से यह आत्मा का ही तेज होता है जो संगोपित रहा करता है। यदि यह संगोपित न हो तो जिस प्रकार प्रखर तेज से सूर्य दुर्दर्शनीय होता है उसी प्रकार इसके फैलाव से यह व्यक्ति भी दुर्दर्श हो जाता है। चतुर्दशपूर्व के ये पाठी थे इसलिये ये चतुर्दशपूर्वी थे। मतिज्ञान श्रुतज्ञान अवधिज्ञान एवं मनःपर्ययज्ञान इन चार ज्ञानों के धारक होने से ये चतुः ज्ञानोपगत थे। उनके ५००) पाँचसौ शिष्य परिवार था इसलिये "पंचभिः अनगारशतैः सार्धं संपरिवृतः" पांचसो अनगारोंसे युक्त थे। इस प्रकार इन समस्तपूर्वोक्त विशेषणों सेविशिष्ट वे सुधर्मा स्वामी अपनी ५०० पांचसो अनगार शिष्य मंडली के साथ साथ क्रमशः अथवा तीर्थंकरों की परंपरा से चली आई हुई परिपाटी की परिपालनाके अनुसार एक ग्राम से दूसरे ग्राम में निराबाध संयम यात्रा का निर्वाह करते हुए पैदल

વિપુલ તેજોલેશ્યાવાળા હતા આ તેજોલેશ્યા શરીર પરિણતિ (પુષ્ટિ) રૂપ હોય છે, તેમજ કઠોર તપના પ્રભાવથી ઉદ્ભવેલ જે લબ્ધિ (સિદ્ધિ) હોય છે, તેનાથી આ ઉત્પન્ન થાય છે, અને મહાજ્વાલા જેવી હોય છે. એક રીતે આ આત્માનું જ તેજ હોય છે. જે સંગોપિત (ગુપ્ત) રહ્યાં કરે છે. જો એ સંગોપિત ન હોય તો જેમ પ્રખર તેજને લીધે સૂર્ય દુર્દર્શનીય થાય છે, તેમજ એના પ્રસારમાં તે વ્યક્તિ પણ દુર્દર્શ થઈ જાય છે. ચતુર્દશ પૂર્વના એ પાઠી હતા. એટલા માટે એ ચતુર્દશ પૂર્વી હતા. મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યયજ્ઞાન આ ચાર જ્ઞાનો ને એ ધારણ કરનાર હતા. એટલા માટે એ ચતુર્જ્ઞાનોપગત હતા. તેમનો પાંચસો (૫૦૦) શિષ્યોનો પરિવાર હતો. એટલા માટે "પઞ્ચભિઃ અનગારશતૈઃ સાર્ધં સંપરિવૃતઃ" પાંચસો અનગારોથી એ યુકત હતા. આ રીતે આ બધા પૂર્વોકત વિશેષણોથી યુકત તે સુધર્માસ્વામી પોતાનીપાંચસો (૫૦૦) અનગાર શિષ્ય મંડળીની સાથે સાથે એક પછી એક ગામ ક્રમથી અથવા તીર્થંકરોની પરંપરાગત પ્રથાની પરિપાલના મુજબ એક ગામથી બીજા ગામમાં

क्षणाद्यौत्सुक्यराहित्येनेत्यर्थः, विहरमाणः सन् यत्रैव चम्पा नाम नगरी आसीत् यत्रैव पूर्णभद्र चैत्यं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य यथा प्रतिरूपं=मुनिजनोचितम् अवग्रहं=वसतेराज्ञान् अवगृह्य=गृहीत्वा संयमेन तपसा चात्मानं भावयन्=विहरति=अवतिष्ठते।

विहार करते करते (जेणेव चंपानयरीजेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छइ) जहां वह चम्पानगरी थी और जहां वह पूर्णभद्र नामका चैत्य था वहां आये (उवागच्छित्ता अहापडिरूवं ओग्गहं ओगिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) आकर उन्होंने वहां मुनिजनों के अनुरूप वसति की आज्ञा प्राप्त की बाद में संयम और तप से आत्माको वासित करते हुए वे वहां ठहर गये।

भावार्थ—उस चंपानगरी में ग्रामानुग्राम विहार करते हुए श्री सुधर्मास्वामी अपनी ५०० शिष्य अनगार मंडली के साथ साथ जहां वह पूर्णभद्र नाम का चैत्य था वहां आये। ये भगवान महावीर के अंतेवासी थे। जाति एवं वंश से विशुद्ध थे। बल एवंरूपादि-से संपन्न थे। ओजस्वी तेजस्वी वर्चस्वी तथा यशस्वी थे। चारों कषायों को इन्होंने अपने वश में कर लिया था। इन्द्रियां इन की वश में थी। निद्रा इन्हें सता नहीं सकती थी परीषहों की यह शक्ति नहीं थी जो इन्हें अपने ध्येय से विचलित कर सकें। जीवन की आशा

નિરાબાધ સંયમ યાત્રાનો નિર્વાહ કરતા પગપાળા વિહાર કરતા (जेणेव चंपानयरी जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छइ) જ્યાં ચંપાનગરી હતી અને જ્યાં પૂર્ણ-ભદ્ર નામે તે ચૈત્ય હતું ત્યાં પધાર્યા. (उवागच्छित्ता अहापडिरूवं ओग्गहं ओगिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावे माणे विहरइ) ત્યાં આવીને તેઓએ મુનીઓની જેમ વનપાળની આજ્ઞા લઈને ત્યા વસ્તીમાં રોકાયા પછી સંયમ અને તપ વડે આત્માને ભાવિત કરતા થકા તે ત્યાં વિચરવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ—તે ચંપાનગરીમાં એક ગામથી બીજે ગામ પગપાળા વિહાર કરતા કરતા પોતાની પાચસો (૫૦૦) અનગાર શિષ્ય મંડલીની સાથે શ્રી સુધર્માસ્વામી જ્યા તે પૂર્ણભદ્ર નામે ચૈત્ય હતું ત્યાં પધાર્યા. એ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના અંતેવાસી (શિષ્ય) હતા. જાતિ અને વંશથી એ વિશુદ્ધ હતા બળ અને રૂપ વગેરેથી એ સંપન્ન હતા. એ ઓજસ્વી, તેજસ્વી, વર્ચસ્વી અને યશસ્વી હતા. ચારે ચાર કષાયો ને એમણે પોતાના વશમા કરી લીધા હતા. ઈન્દ્રિયો એમની વશવર્તી હતી. ઉંઘ એમને સતાવી નહોતી શકતી. અર્થાત્ અલ્પનિદ્રા લેતા હતા. પરીષહોની એ તાકાત નહોતી કે જે એમને પોતાના ધ્યેયથી વિચલિત કરી શકે. જીવવાની આશા અને

सुधर्मस्वामिपरिचयश्चेत्थम्—वाणिजकग्रामसमीपे कोल्लाकसंनिवेशो बभूव। तत्र धम्मिल्लनामको विप्रः, तस्य भार्या भद्दिला, तयोः पुत्रश्चतुर्दशविद्यापारंगतः सुधर्मानामासीत्। वीरनिर्वाणाद् द्वादशवर्षान्ते, जन्मतश्च द्विनवतिवर्षान्ते केवली जातः। ततोऽष्टौ—वर्षाणि केवलपर्यायं परिपाल्य जम्बूस्वामिनं स्वपदे संस्थाप्य वीरनिर्वाणाद् विंशतिवर्षे शतवर्षपरिमितं पूर्णमायुःसमाप्य मोक्षप्राप्तवान ॥सू०२॥

और मरण का भय इन्होंने सर्वदा के लिये दूर कर दिया था। तपस्या में ही इनके जीवन के दिन आनन्द के साथ व्यतीत हो रहे थे। करण-चरण सत्तरी आदि सद्गुणोंने इन्हें अपना निवासस्थान बना लिया था। तेजोलेश्या के ये अधिपति थे। चौदहपूर्व के पाठी थे। चार ज्ञान के धारी थे। पूर्णभद्र चैत्य में मुनिजनोचित वनपालसे वसति की आज्ञा प्राप्त कर ये अपने परिवार के साथ ठहर गये।

श्री सुधर्मास्वामी का परिचय इस प्रकार है—वणिजक ग्राम के पास कोल्लाक नामका संनिवेश—नगर के बाहर रहने का प्रदेश था। वहाँ धम्मिल्ल नाम का ब्राह्मण रहता था। उसकी भार्याका नाम भद्दिला था। पुत्र का नाम सुधर्मा था। यह चौदह विद्याओं का पारगामि था। जब वीर भगवान मोक्ष पधार चुके थे। तब १२बारह वर्षके बाद जन्मतिथि से ९२ बानवे वर्ष के बाद श्री सुधर्मास्वामी को केवलज्ञान की प्राप्ति हुई। ८ आठ वर्ष तक केवली पर्याय में रहकर बाद जंबूस्वामी को अपने पाट पर स्थापित कर वीर निर्वाण से २०वें वर्ष में १०० वर्ष की आयु भोगकर ये मोक्ष में चले गये। ॥सू२॥

મૃત્યુના ભયનો એમણે કાયમ ને માટે ત્યાગ કર્યો હતો. તપસ્યાથીજ એમના જીવનના દિવસો આનન્દમાં પસાર થઈ રહ્યા હતા. ચરણસત્તરી વગેરે સારા ગુણોએ એમનામાં નિવાસસ્થાન બનાવ્યું હતું. તેજોલેશ્યા સંક્ષિપ્ત કરવાવાળા હતા. ચૌદપૂર્વના પાઠી હતા. ચાર જ્ઞાનને ધારણ કરનાર હતા. પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યમાં મુનિજનોચિત આજ્ઞા મેળવીને એ પોતાના પરિવાર સાથે ત્યાં રોકાયા.

શ્રી સુધર્માસ્વામીની ઓળખાણ આ પ્રમાણે છે—વણિજક ગામની પાસે કોલ્લાક નામે એક સંનિવેશ—નગરની બહાર રહેવાનું સ્થાન—હતું. ત્યાં ધમ્મિલ્લ નામે એક બ્રાહ્મણ નિવાસ કરતા હતા. તેની ભાર્યાનું નામ ભદ્દિલા હતું. પુત્રનું નામ સુધર્મા હતું. એ ચૌદ વિદ્યાઓમાં પારંગત હતા જ્યારે વીર ભગવાન મોક્ષ પામ્યા, તેના બાર વર્ષ પછી અને જન્મતિથિથી બાણું (૯૨) વર્ષ પછી શ્રી સુધર્માસ્વામીને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ આઠ (૮) વર્ષ સુધી કેવળીપર્યાયમાં રહીને તે પછી જંબૂસ્વામીને પોતાના પાટ ઉપર સ્થાપિત કરીને વીરનિર્માણના વીસમા વર્ષે સો વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી ને એ મોક્ષ પામ્યા. ॥સૂત્ર ૨॥

मूलम्—तएणं चंपाए नयरिए परिसा निग्गया, कोणिओ निग्गओ, धम्मो कहिओ, परिसा जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया। तेणं कालेणं तेणं समएणं अज्जसुहम्मस्स अणगारस्स जेट्ठे अंतेवासी अज्ज जंबूणामं अणगारे कासवगोत्तेणं सत्तुस्सेहे जाव अज्जसुहम्मस्स थेरस्स अदूरसामंते उड्ढंजाणू अहोसिरे झाणकोट्ठोवगए संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ। तएणं से अज्जजंबूणामे अणगारे जायसड्ढे जायसंसए जायकोउहल्ले, संजायसड्ढे संजायसंसए संजायकोउहल्ले, उप्पन्नसड्ढे उप्पन्नसंसए उप्पन्नकोउहल्ले, समुप्पन्नसड्ढे, समुप्पन्नसंसए समुप्पन्नकोउहल्ले उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठाए उट्ठित्ता जेणामेव अज्जसुहम्मे थेरे तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अज्जसुहम्मं थेरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता अज्जसुहम्मस्स थेरस्स णच्चासन्ने णाइदूरे सुस्सूसमाणे णमंसमाणे अभिमुहं पंजलिउडे विणएणं पज्जुवासमाणे एवं वयासी—जइणं भंते! समणेणं भगवया महावीरेणं आइगरेणं तित्थगरेणं सयं संबुद्धेणं पुरिसुत्तमेणं पुरिससीहेणं पुरिसवरपुंडरीएणं पुरिसवरगंधहत्थिणा लोगुत्तमेणं लोगनाहेणं लोगहिएणं लोगपईवेणं लोगपज्जोयगरेणं अभयदएणं चक्खुदएणं मग्गदएणं सरणदएणं बोहिदएणं धम्मदएणं धम्मदेसगेणं धम्मनायगेणं धम्मसारहिणा धम्मवरचाउरंतचक्कवट्टिणा दीवो ताणं सरणगइपइट्ठाणं अप्पडिहयवरनाणदंसणधरेणं वियट्टछउमेणं जिणेणं जावएणं तिन्नेणं तारएणं बुद्धेणं बोहएणं मुत्तेणं मोयगेणं सव्वण्णुणा सव्वदरिसिणा

सिवमयलमरुयमणंतमक्खयमव्वाबाहमपुणरावित्तियं सासयं ठाण-मुवगएणं पंचमस्स अंगस्स विवाहपण्णत्तीए अयमट्ठे पण्णत्ते, छट्ठस्स णं भंते! अंगस्स णायाधम्मकहाणं के अट्ठे पण्णत्ते?। जंबू-त्ति, तएणं अज्जसुहम्मे थेरे अज्जजंबूणामं अणगारं एवं वयासी-एवं खलु जम्बू! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं छट्ठस्स अंगस्स दो सुयक्खंधा पण्णत्ता, तं जहा-णायाणि य धम्मकहाओ य। जइणं भंते! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव-संपत्तेणं छट्ठस्स दो सुयक्खंधा पण्णत्ता-तं जहा-णायाणि य धम्म-कहाओ य। पढमस्स णं भंते! सुयक्खंधस्स समणेणं जाव संपत्तेणं णायाणं कइ अज्झयणा पण्णत्ता? एवं खलु जंबू! समणेणं जाव संपत्तेणं णायाणं एगूणवीसं अज्झयणा पण्णत्ता तं जहा-उक्खित्त-णाए १ संघाडे२ अंडे३ कुम्मे य४ सेलगे५। तुंबे६ य रोहिणी७ मल्ली८ मायंदी९ चंदिमा इय१० ॥१॥ दावद्दवे११ उदगणाए१२, मंडुक्के१३ तेयली१४ विय। नंदीफले१५ अवरकंका१६ आइन्ने१७ सुंसुमा१८ इय ॥२॥ अवरे य पुंडरीयणायए१९ एगूणवीसइमे ॥सू० ३॥

टीका—'तएणं' इत्यादि। ततः=श्रीसुधर्मास्वामिसमवसरणानन्तरं चम्पाया नगर्याः परिषद्=पौरजनसमूहरूपा सभा निर्गता=श्रीसुधर्मस्वामिवन्दनार्थं निसृता। कूणिकः=कूणिकराजोऽपि निर्गतः। धर्मः कथितः=श्रीसुधर्मस्वामिना धर्मोपदेशो

'तएणं चंपाए नयरीए इत्यादि सूत्र ॥३॥

टीकार्थ—जब की सुधर्मास्वामी चंपानगरी में पधारे तब (चंपाए नयरीए) चंपानगरी से (परिसा निग्गया) पौरजन समूहरूप सभा श्री सुधर्मास्वामी को वन्दन करने के लिये निकले। (कोणिओ णिग्गओ) कोणिक राजा

'तएणं चंपाए नयरीए' इत्यादि सूत्र ॥३॥

ટીકાર્થ—જ્યારે સુધર્માસ્વામી ચંપાનગરીમાં પધાર્યા ત્યારે (चंपाए नयरीए) ચંપાનગરીથી (परिसा निग्गया) નાગરિકજન શ્રી સુધર્મા સ્વામીને વન્દન કરવા નીકળ્યા. (कोणिओ

द्रत्वा धर्मकथां श्रुत्वा परिषद् यस्या दिशः 'पाउब्भूया' प्रादुर्भूता=यस्माद्दिग्वि-भागात्समागता तामेव दिशं 'पडिगया' प्रतिगता=परावृत्यगता। परिषदो-राज्ञश्चागमनिर्गमौ यथाक्रमं ज्ञातव्यौ। 'तेणं' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये कूणिकभूपादिगमनानन्तरकाले आर्यसुधर्मणोऽनगारस्य 'जेट्ठे अंतेवासी' ज्येष्ठोऽन्तेवासी=पर्यायज्येष्ठःशिष्य आर्य जम्बूनामाऽनगारः 'कासवगोत्ते' काश्यपगोत्र जातः 'सत्तुस्सेहे' सप्तोत्सेध=सप्तहस्तोन्नतः, कनकपुलकनिपकपद्म-गौरः, उग्रतपाः, तप्ततपाः, दीप्ततपाः, उदारः, घोरः, घोरव्रतः, संक्षिप्तविपुल-तेजोलेश्यः, असौ जम्बूस्वामी आर्य सुधर्मणः स्थविरस्य अदूरसामन्ते=नातिदूरे

भी निकले। (धम्मोकहिओ) भगवान् सुधर्मास्वामीने आई हुई परिषद् को धर्म का उपदेश दिया। धर्मदेशना सुनकर (परिसा) समस्त जनता (जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया) जिस दिशा की तरफ से आई थी उसी दिशा की ओर वापिस चली गई। (तेणं कालेणं तेणं समएणं अज्ज सुहम्मस्स अणगारस्स जेट्ठे अंतेवासी अज्ज जंबूणामं अणगारे कासव गोत्तेणं सत्तुस्सेहे जाव) उस काल में और उस समय में जब की कोणिक राजा और समस्त पुरवासी जन जा चुके थे आर्य सुधर्मा स्वामी के दीक्षा पर्याय की अपेक्षा प्रधान शिष्य आर्य जंबू स्वामी अनगार जो काश्यप गोत्र के थे और जिनका शरीर सात हाथ ऊँचा था (यहाँ यावत् शब्द से "समचतुरस्र संस्थानसंस्थितः वज्रर्षभनाराचसंहननः कनकपुलक निकष

णिग्गओ) કોણિક રાજા પણ આવ્યા. (धम्मो कहिओ) ભગવાન્ સુધર્માસ્વામીએ પરિષદને ઉપદેશ આપ્યો. ધર્મદેશના સાંભળીને (परिसा) બધા સભાજનો (जामेव दिसं पाउब्भूया तामेवदिसं पडिगया) જે દિશા તરફથી આવેલ હતા, તેજ દિશા તરફ પાછા વળ્યા. (तेणंकालेणं तेणं समएणं अज्ज सुहम्मस्स अणगारस्स जेट्ठे अंतेवासी अज्ज जंबूणामं अणगारे कासवगोत्तेणं सत्तुस्सेहे जाव) તે કાળે અને તે સમયે જ્યારે કોણિક રાજા અને બધા પુરવાસી માણસો જતા રહ્યા, ત્યારે આર્ય સુધર્માસ્વામીના દીક્ષા અનુક્રમની અપેક્ષાએ પ્રધાનશિષ્ય આર્ય જંબૂ સ્વામી અનગાર-જેઓ કાશ્યપ ગોત્રના હતા અને જેમનો દેહ સાત હાથ ઊંચો હતો,-(અહીં 'યાવત શબ્દ વડે "समचतुरस्रसंस्थानसंस्थितः वज्रर्षभनाराच-संहननः कनकपुलकनिकषपद्मगौरः उग्रतपाः तप्ततपाः दीप्ततपाः उदारः घोरः घोरव्रतः संक्षिप्तविपुलतेजोलेश्यः" એટલા પાઠનું ગ્રહણ થયું છે. આ બધા શબ્દો

नातिसमीपे उचितदेशे 'उड्ढंजाणू' ऊर्ध्वजानुः—ऊर्ध्वेजानुनी यस्य स तथोक्तः—उत्कुटुकासनोपविष्ट इत्यर्थः, 'अहोसिरे' अधःशिरा=नोर्ध्वं न तिर्यक्क्षिप्तदृष्टिःकिन्तु नियतभूभागनियमितनयन इति भावः।झाणकोट्ठोवगए'ध्यानकोष्ठोपगतः—ध्यायते=चिन्त्यते वस्तुनेनेति ध्यानम्=एकस्मिन् वस्तुनि तदेकाग्रतया चित्तस्यावस्थापनम्, ध्यानं कोष्ठ इव ध्यानकोष्ठस्तमुपगतः। यथा कोष्ठगतं धान्यं विकीर्णं न भवति तथैव ध्यानगता इन्द्रियान्तःकरणवृत्तयो—बहिर्न यान्तीति भावः, नियन्त्रितचित्तवृत्तिमानित्यर्थः। संयमेन तपसाऽऽत्मनं भावयन्=वासयन् विहरति। तत'=तद-

पद्मगौरः उग्रतपाः तप्ततपाःदीप्ततपाः उदारः घोरः घोरव्रतः संक्षिप्त विपुल-तेजोलेश्यः" इतने पाठ का ग्रहण हुआ है इन समस्त शब्दों का अर्थ मेरी लिखिहुइ औपपातिक सूत्र की पियूषवर्षिणी टीका में लिखा जा चुका है (अज्ज-सुहम्मस्स थेरस्स अदूरसामंते उड्ढंजाणू अहोसिरे झाणकोट्ठोवगए संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) श्री आर्यसुधर्मास्वामी स्थविर के पास न अधिक दूर और न अधिक समीप ऊर्ध्वजानु होकर बैठे हुए थे। उस समय उनका मस्तक नीचे की ओर झुका हुआ था। सूत्रकार इस पद द्वारा यह प्रदर्शित कर रहे हैं कि इस स्थिति में उनकी दृष्टि न ऊपर थी और न तिरछी किन्तु नियत भू भाग में नियमित थी। वे ध्यान रूपी कोष्ठ में ठहरे हुए थे—इस पद के रखने का यह अभिप्राय है—कि जिस प्रकार कोठे में रखा हुआ अनाज इधर उधर नही फैल (विखर) सकता है उसी प्रकार ध्यानगत इन्द्रियों और अन्तःकरण की वृत्ति बाहिर की ओर नहीं फैलती है आत्मस्थ रहती हैं। तात्पर्य यह कि वे उस समय नियन्त्रित चित्तवृत्ति वाले थे। तप और संयम द्वारा आत्मनिरीक्षण करने की ये सदा भावना

नो अर्थ ओपपातिक सूत्रनी टीकामां लखवामां आव्यो छे) (अज्जसुहम्मस्स थेरस्स अदूरसामंते उड्ढंजाणू अहोसिरे झाणकोट्ठोवगए संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) श्री आर्य सुधर्मास्वामी स्थविरनी पासे न वधारे दूर अने न वधारे नजीक ऊर्ध्वजानु थईने बेठा हता. ते वखते तेमनुं माथुं नीचेनी तरफ नमेलुं हतुं. सूत्रकार आ पद वडे ए बतावी रह्या छे के आ स्थितिमां एमनी नजर न उपर हती अने न नीची हती पण जे भू भागमा नियतरूपे होवी जोईए त्यां ज नियमित हती. तेओ ध्यानरूपी कोष्ठमां अवस्थित हता, आ पदथी ए स्पष्ट थाय छे के जे प्रमाणे कोठामा मूकेलुं अनाज आमतेम विखराई जतुं नथी, ते ज रीते ध्यानगत इन्द्रियो अने अन्तःकरणनी वृत्ति बहारनी तरफ फेलाती नथी आत्मस्थ रहे छे तात्पर्य ए छे के तेओ ते वखते नियंत्रित चित्त वृत्तिवाळा हता. तप अने संयमवडे आत्मनिरीक्षण करवानी भावनाथी [illegible]

नन्तरं ध्यानानन्तरं स आर्यजम्बूनामाऽनगारः 'उत्थयोत्तिष्ठती' तिक्रिययाऽन्वेति। किम्भूत आर्यजम्बूनामाऽनगारः? इत्याह-'जायसड्ढे' इत्यादि, जातश्रद्धः-जाता=प्रवृत्ता सामान्येन तत्त्व-निर्णयरूपा वाञ्छा यस्येति स तथोक्तः=वक्ष्यमाणविषयकतत्त्वपरिज्ञानेच्छावानित्यर्थः। 'जायसंसए' जातसंशयः-जातः=प्रवृत्तसंशयः-'यथा भगवता लोकालोकावलोकिकेवलालोकेन दृष्टा पञ्चमाङ्गे व्याख्याप्रज्ञप्तौ ये भावाः प्ररूपितास्तथैवात्र षष्ठाङ्गेऽपि कथिता उतान्यथा वा?' इत्येवंरूपःसन्देहो यस्य स तथोक्तः 'जायकोउहल्ले' जातकुतूहलः-जातं=प्रवृत्तं कुतूहलं-'पञ्चमाङ्गे समस्ततस्तुजातस्वरूपस्य प्रतिपादितत्वात्कोऽन्योऽपूर्वोऽर्थोऽवशिष्टोऽस्ति यद् भगवता षष्ठाङ्गे कथयिष्यते' इत्येवं रूपमौत्सुक्यं यस्य स तथोक्तः। नात्र कुतूहलशब्दःकौतुहलवा-

---

संपन्न बने रहते थे। आर्य सुधर्मास्वामी के पास बैठे हुए होने पर भी ये तप और संयम के आचरण से रहित नहीं थे-(तएणं से अज्ज जंबूणामे अणगारे जायसड्ढे जायसंसए जायकोउहल्ले संजायसड्ढे संजायसंसए, संजायकोउहल्ले) जब ये ध्यान से निवृत्त हुए तब उनके चित्त में तत्त्वनिर्णय करने की इच्छा सामान्यरूप से जगी-कारण इनके मनमें ऐसा संदेहरूप विचार आया कि जैसे प्रभुने केवलज्ञानरूपी आलोक(प्रकाश)द्वारा लोक और अलोक को देख कर पंचमाङ्ग व्याख्या प्रज्ञप्ति (भगवती) में जो भाव प्ररूपित किये हैं क्या उसी तरह वे भाव उन्होंने छठवें अंग में भी प्ररूपित किये हैं या अन्यरूप से किये हैं? तथा इस प्रकारका उन्हे कुतूहल भी हुआ-कि प्रभुने पंचमाङ्ग में समस्त वस्तुओं का स्वरूप तो कह ही दिया है-अब ऐसा और कौन सा अपूर्व अर्थ बाकी बच रहा है कि जिसे वे छट्ठे अंग में कहेंगे। यहां कुतूहलपद कौतूहल अर्थका वाचक नहीं है किन्तु औत्सुक्य

માટે સંપન્ન રહેતા હતા. સુધર્માસ્વામીની પાસે બેઠેલા હોવા છતાં એ તપ અને સંયમના આચરણથી રહિત નહોતા. (तएणं से अज्जजंबूणामे अणगारे जायसड्ढे जायसंसए जायकोउहल्ले संजायसड्ढे संजायसंसए, संजायकोउहल्ले) જ્યારે એ ધ્યાન નિવૃત્ત થયા ત્યારે તેમના ચિત્તમાં તત્ત્વ નિર્ણય કરવાની ઈચ્છા સાધારણ રીતે ઉત્પન્ન થઈ કારણકે એમના મનમાં શંકારૂપે વિચાર આવ્યો કે જેમ પ્રભુએ કેવળ જ્ઞાનરૂપી આલોકવડે લોક અને અલોકને જોઈને પંચમાંગ વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિ (ભગવતી) માં જે ભાવ પ્રરૂપિત કર્યાં છે, શું તેજ પ્રમાણે તે ભાવ તેમણે છઠ્ઠા અંગમાં પણ નિરૂપિત કર્યાં છે, અથવા બીજી રીતે કર્યાં છે. અને આ જાતનું એમને કુતૂહલ પણ થયું કે પ્રભુએ પંચમાંગમાં બધી વસ્તુઓનાં સ્વરૂપ તો કહ્યાં છે, હવે એવો કયો અપૂર્વ અર્થ શેષ રહ્યો છે કે જેને તેઓ છઠ્ઠા અંગમાં કહેશે. અહીં 'કુતૂહલ'

चकः, किन्तु औत्सुक्यवाचकः। एवं संजातश्रद्धः, संजातसंशय, संजातकुतूहलः. अत्र 'सं' शब्दो विशेषार्थद्योतकस्तेन सं विशेषेण भिन्नभिन्नवस्तुस्वरूपनिर्णये च्छारूपेण जाता=प्रवृत्ता श्रद्धा यस्य स तथोक्तः एवमग्रेऽपि। उत्पन्नश्रद्धः-उत्पन्ना उत्कृष्टेन संजाता-श्रद्धा यस्य स तथोक्तः। एवम्-उत्पन्नसंशयः, उत्पन्नकुतूहल इति ? समुत्पन्नश्रद्धः-सं=सम्यक् स्फुटतया कालान्तराधि मृतिरूपय

भाव उत्कंठा का वाचक है। "संजातश्रद्धः संजात संशयः संजातकुतूहलः" इन पदों में जो "सं" शब्द आया हुआ है वह इस बात को प्रकट करता है कि उन्हें जो सामान्यरूप से तत्त्वो को निर्णय करनेकी जो इच्छा उत्पन्न हुई थी वह भिन्न भिन्न वस्तुओं के विशेष स्वरूप के निर्णय के लिये-हुई थी। इसी तरह संजात संशय में भी जान लेना चाहिये- अर्थात् जो उन्हें संशय उत्पन्न हुआ वह यद्यपि एक ही वस्तु विपयक नहीं था अनेक वस्तु विषयक ही था फिरभी पहिले की अपेक्षा विशेष कहनेवाला था। संजात कुतूहल में भी यही बात समझना चाहिये।-इस तरह जात श्रद्धादि पदों द्वारा सामान्यरूप से तत्त्व निर्णय करनेकी इच्छा आदि उनके चित्त में उद्भूत हुई यह बात प्रकटकी गई है-तब संजातश्रद्धा आदि द्वारा यह कहा गया है कि जो उन्हें श्रद्धा आदि भाव उदभूत हुए वे पहिले भावों की अपेक्षा विशेषता लियेहुए थे। (उप्पन्नसड्ढे उप्पन्नसंसए उप्पन्नकोउहल्ले) इसी तरह उत्पन्न श्रद्धा, उत्पन्न संशय और उत्पन्न कुतूहल इन पदों में भी भिन्नता आती है। कारण जो संजात

પદ 'કૌતૂહલ' અર્થનો વાચક નથી પણ ઔત્સુક્ય ભાવનો વાચક છે. संजातश्रद्धः सजातसंशयः संजातकुतूहलः' આ પદોમાં જે 'सं' ઉપસર્ગ મૂકવામાં આવ્યો છે. તે એ બતાવે છે કે તેઓને જે સામાન્યરૂપમાં તત્ત્વોનો નિર્ણય કરવાની ઈચ્છા ઉદ્‌ભવી તે જુદીજુદી વસ્તુઓના વિશિષ્ટ સ્વરૂપના નિર્ણય માટે થઈ હતી. એજ પ્રમાણે સંજાત સંશયમાં પણ સમજવું જોઈએ, અર્થાત્ જે તેમને શંકા ઉત્પન્ન થઈ. તે જો કે એક વસ્તુને લઈને જ નહોતી, અનેક વિષયક હતી. છતા તે પહેલાંની અપેક્ષાએ વિશેષતા બતાવનારી હતી. સંજાત કુતૂહલમાં પણ આ પ્રમાણે સમજવું જોઈએ. એ રીતે જાતશ્રદ્ધા વગેરે પદો વડે સામાન્યરૂપથી તત્ત્વ નિર્ણય કરવાની ઈચ્છા વગેરે તેમના ચિત્તમા ઉત્પન્ન થઈ, આ વાત પ્રકટ કરવામાં આવી છે. ત્યારે સંજાત શ્રદ્ધા વગેરે પદો વડે એમ બતાવવામા આવ્યું છે કે જે તેમનામાં શ્રદ્ધા વગેરે ભાવ ઉત્પન્ન થયા તે પહેલા ભાવોની અપેક્ષાએ વિશેષતા લઈને જનમ્યા. (उप्पन्नसड्ढे उप्पन्नसंसए उप्पन्नकोउहल्ले) આ રીતે ઉત્પન્નશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન સંશય અને ઉત્પન્ન કુતૂહલ એ પદોમાં પણ ભિન્નતા આવે છે. કેમકે જે સંજાત-

उत्पन्ना श्रद्धा यस्य स तथोक्तः। एवं समुत्पन्नसंशयः, समुत्पन्नकुतूहल इति। न चात्र जात श्रद्धादयः शब्दाः समानार्था इति वाच्यम्, तेषामवग्रहे-हाऽवाय-धारणाभेदभिन्नत्वात्,तथाहि-जातश्रद्धत्वस्यावग्रहरूपत्वात्संजातश्रद्धत्वस्येहारूपत्वात्

श्रद्धा आदि भाव दूसरे नंबर पर हुए थे वे ही कालक्रमानुसार आगे और अधिकरूप में पुष्ट होते गये। इस तरह उनके चित्त में अब उत्कृष्ट रूप से अनेक तत्त्वों को निर्णय करने की श्रद्धा रूप भावना आदि भाव जाग्रत हुए। (समुप्पन्नसड्ढे समुप्पन्नसंसए समुप्पन्नकोउहल्ले) इन समुत्पन्न श्रद्धा आदि पदों द्वारा यह भाव बोधित होता है कि ये भाव उनमें इसरूप में जगे कि जबतक उनका पूर्ण निर्णय नहीं किया जा सकेगा-तबतक कालान्तर में भी उन बातों की विस्मृति नहीं हो सकेगी। अतः तीसरे नंबर के भावों की अपेक्षा इन भावों में और अधिक स्थायिता कही गई है। इन जात श्रद्धा आदि पदों में समर्थना है ऐसी आशंका नहीं होनी चाहिये कारण ये जो पद यहां चार जगह रक्खे गये हैं वे अवग्रह ज्ञान के रूप में प्रयुक्त हुवे हैं, कारण यहां पर सामान्यरूप से ही श्रद्धा का उद्भव हुआ है।

संजात श्रद्धा यह पद ईहाज्ञान के रूप में प्रयुक्त हुआ है-क्यों कि पहिले श्रद्धा की अपेक्षा इस श्रद्धा में कुछ विशेषता-आई है। उत्पन्न श्रद्धा यह पद अवायज्ञान के रूप में प्रयुक्त हुआ है-कारण दूसरे नंबर

શ્રદ્ધા વગેરે ભાવો બીજા નંબરે થયા હતા તેજ કાળક્રમાનુસાર આગળ એના કરતાં વધારે રૂપમાં પુષ્ટ થતા ગયા. આ રીતે તેમના ચિત્તમાં હવે ઉત્કૃષ્ટરૂપથી અનેક તત્ત્વોનો નિર્ણય કરવાની શ્રદ્ધા રૂપ ભાવના વગેરે ભાવ જાગ્યા. (**समुप्पन्नसड्ढे समुप्पन्नसंसए समुप्पन्नकोउहल्ले**) આ સમુત્પન્ન શ્રદ્ધા વગેરે પદો વડે એ ભાવ સમજાય છે કે એ ભાવ તેમનામાં આ રૂપમાં ઉત્પન્ન થયા કે જ્યાં લગી તેઓનો સંપૂર્ણપણે નિર્ણય કરવામાં નહિ આવે ત્યાં લગી કાળાન્તરમાં પણ તે વાતોની વિસ્મૃતિ નહિ થઈ શકે. એટલા માટે ત્રીજા નંબરના ભાવોની અપેક્ષાએ આ ભાવોમાં એના કરતાં વધારે સ્થાયિત્વ બતાવવામાં આવ્યું છે. આ જાતશ્રદ્ધા વગેરે પદોમાં અર્થની અપેક્ષાએ સમાનતા છે, આ જાતની શંકા ન થવી જોઈએ. કેમકે એ પદ અહીં ચાર સ્થાને મૂકવામાં આવ્યાં છે, તે અવગ્રહજ્ઞાનના રૂપમાં પ્રયુક્ત થયેલ છે. કારણકે અહીં સામાન્યરૂપથી જ શ્રદ્ધાનો ભાવ ઉદય થાય છે. સંજાતશ્રદ્ધા આ પદ ઈહાજ્ઞાનના રૂપમાં પ્રયુક્ત થયેલ છે, કેમકે પહેલાની શ્રદ્ધાની અપેક્ષાએ આ શ્રદ્ધામાં કંઈક વિશેષતા આવી છે. ઉત્પન્ન શ્રદ્ધા આ પદ અવાય જ્ઞાનનારૂપમાં પ્રયુક્ત થયેલ છે કેમકે બીજા નંબરની શ્રદ્ધાની અપેક્ષા આ શ્રદ્ધામાં

उत्पन्नश्रद्धत्वस्यावायरूपत्वात्, समुत्पन्नश्रद्धत्वस्य च धारणारूपत्वात्, एवमग्रेऽपीति भावः। अत्रेदमुक्तं भवति—

अवग्रहः—नाम स्वरूपादिविशेषणकल्पनारहितसामान्यार्थावग्रहणम्। यथा—'पञ्चमाङ्गानन्तरं षष्ठमप्यङ्गमस्तीति सामान्यावबोधः।

की श्रद्धाकी अपेक्षा इस श्रद्धा में निश्चयरूपता है। समुत्पन्नश्रद्धा यह पद धारणा ज्ञान के स्थानापन्न रक्खा गया है। कारण तीसरे नंबर की श्रद्धा की अपेक्षा यह श्रद्धा कालान्तर से भी विस्मरण नहीं हो सकती है। इसी तरह का भाव जातसंशय संजातसंशय उत्पन्नसंशयएवं समुत्पन्नसंशय आदि पदों से भी जानना चाहिये।

जिस ज्ञान में नाम स्वरूप आदि विशेषण विशिष्ट कल्पना नहीं होती केवल पदार्थका सामान्यरूप ही बोध रहता है-इस ज्ञानका नाम अवग्रहज्ञान है जैसे ऐसा बोध होना की पंचम अंग के बाद छट्टा भी अंग है।

अवग्रह द्वारा जो पदार्थ सामान्यरूप से गृहीत हुआ है। उस विषय को विशेष निर्णय करने की ओर बढ़ता हुआ जो विचार होता है उसका नाम ईहा है। जैसे छट्ठे अंगकी सत्तारूप सामान्यज्ञान के बाद उसमें रहे हुए अर्थ विशेष का विचार करना। वह इस प्रकार से कि इस अंग में भी नगर उद्यान समवसरण धर्मकथा, ऋद्धि विशेष, भोगपरित्याग, प्रव्रज्या, पर्याय, श्रुतपरिग्रह-तपश्चरण, संलेखना भक्तप्रत्याख्यान पादपोपगमन, देवलोकगमन, सुकुलप्रत्यायात, पुनर्बोधिलाभ अन्तः क्रिया आदि

નિશ્ચયાત્મકતા છે. સમુત્પન્ન શ્રદ્ધા આ પદ ધારણા જ્ઞાનને સ્થાને મૂકવામાં આવ્યું છે. કારણકે ત્રીજા નંબરની શ્રદ્ધાની અપેક્ષાએ આ શ્રધ્ધા કાળાન્તરમાં પણ ભૂલી શકાશે નહિં. આ પ્રકારનો જ ભાવ જાત સંશય, સંજાત સંશય. ઉત્પન્ન સંશય અને સમુત્પન્ન સંશય વગેરે પદોમાં પણ જાણવો જોઈએ.

જે જ્ઞાનમાં નામ સ્વરૂપ વગેરે વિશેષણ-વિશિષ્ટ કલ્પના નથી થતી, ફક્ત પદાર્થના સામાન્યરૂપનું જ જ્ઞાન રહે છે, તે જ્ઞાનનું નામ અવગ્રહ જ્ઞાન છે. જેમકે આત્મજ્ઞાન થવું કે પાંચમાં અંગ પછી છઠ્ઠું અંગ પણ છે.

અવગ્રહ વડે જે પદાર્થ સામાન્યરૂપથી ગ્રહીત હોય છે. તે વિષયના માટે વિશેષ નિર્ણય કરવાની તરફ વૃદ્ધિ પામેલો જે વિચાર છે, તેનું નામ ઈહા છે જેમકે છઠ્ઠા અંગના સત્તારૂપ સામાન્ય જ્ઞાન પછી તેમાં રહેલ અર્થ વિશેષનો વિચાર કરવો. તે આ પ્રમાણે કે આ અંગમાં પણ નગર, ઉદ્યાન. સમવસરણ. ધર્મકથા ઋદ્ધિ વિશેષ, ભોગપરિત્યાગ, પ્રવ્રજ્યા. પર્યાય. શ્રુત પરિગ્રહ તપશ્ચરણ. સંલેખના ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન, પાદપોપગમન, દેવલોકગમન, સુકુલ પ્રત્યાયાત, પુનર્બોધિલાભ અન્તક્રિયા

ईहा—अवगृहीतविषयनिर्णयतर्कणा, षष्ठाङ्गसत्तारूप सामान्यज्ञानानन्तरं तद्गतसद्भूतार्थविशेषविचारणेत्यर्थः, यथा-'अत्रापि नगरोद्यानसमवसरण-धर्मकथा-ऋद्धिविशेष-भोगपरित्यागप्रव्रज्या-पर्याय श्रुतपरिग्रह-तपश्चरण-संलेखना-भक्तप्रत्याख्यानपादपोपगम-देवलोकगमन-सुकुलप्रत्यायातपुनर्बोधिलाभाऽन्त-क्रियादयो विषयाः आख्याताः सन्ति? तथाऽत्र=उद्देशनकालाः,समुद्देशनकालाः, पदानि, अक्षराणि, गमाः, पर्यायाः, त्रसाः, स्थावराः, जिनप्रज्ञप्ताः भावाः, आत्मा, चरण-करणप्ररूपणा वा केषां कीदृशाः कया रीत्या वर्णिताः सन्ति?'' इत्यादि विकल्पनम्।

अवायः—ईहितविषयनिर्णयात्मकं ज्ञानम्, यथा-'अत्र नगरप्रभृतीनां चरण-करणप्ररूपणापर्यन्तानां सर्वेषां समावेशोऽवश्यं वर्त्तते' इति निश्चयकरणम्।

धारणा—निश्चितार्थस्य कालान्तरेऽप्यविस्मरणम् यथा-'षष्ठाङ्गवर्णित सर्वपदार्थजातं परमदयालु श्रीसुधर्मस्वामिमुखाच्छ्रुत्वा कालान्तराऽविस्मरणेन धारयिष्यामीति।

विषयोंका वर्णन है या नहीं-? तथा उद्देशनकाल. समुद्देशनकाल पद अक्षर, गम, पर्याय, त्रस स्थावर जिन प्रज्ञसभाव, आत्मा, करण सत्तरी एवं चरणसत्तरी इन सबकी प्ररूपणामें से किन किन की प्ररूपणा हुई है किस रीति से हुई है। इस प्रकार से इस तरह का जो आत्मा में विकल्प उठता है वह ईहा ज्ञान है।

ईहा ज्ञान के विषयभूत बने हुए पदार्थ का निर्णय रूप जो बोध होता है उसका नाम अवाय ज्ञान है-जैसे यह निश्चितरूप विचार दृढ होता है-कि इस अंग में नगर आदि समस्त पदार्थों का निर्णय अवश्य २ किया गया है।

अवायज्ञान से निश्चित् किये गये पदार्थ को कालान्तर में भी नहीं भूलना इसका नाम धारणा है जैसे जम्बूस्वामी के हृदय में ऐसा विचार

વગેરે વિષયોનું વર્ણન છે? કે નહિ? તેમજ ઉદ્દેશનકાળ, સમુદ્દેશનકાળપદ, અક્ષર, ગમ, પર્યાય, ત્રસ, સ્થાવર, જિન પ્રજ્ઞપ્તભાવ, આત્મા, કરણસત્તરી અને ચરણ સત્તરી આ બધાની પ્રરૂપણા થઈ છે, કેવી થઈ છે, ક્યા પ્રકારે થઈ છે. આ પ્રમાણે આત્મામાં જે વિકલ્પ ઉદ્ભવે છે, તે ઈહા જ્ઞાન છે,

ઈહા જ્ઞાનના વિષયભૂત બનેલ પદાર્થનું નિર્ણયરૂપ જે જ્ઞાન થાય છે, તેનું નામ અવાય જ્ઞાન છે. જેમ નિશ્ચિત પણે આ વિચાર મક્કમ હોય છે કે આ અંગમાં નગર વગેરે બધા પદાર્થોનો નિર્ણય ચોક્કસ કરવામાં આવ્યો છે.

અવાયજ્ઞાનથી નક્કી કરેલા પદાર્થને કાળાન્તરમાં પણ ન ભૂલી જવું એનું નામ ધારણા છે. જેમકે જમ્બૂ સ્વામીના હૃદયમાં એવો વિચાર થયો કે છઠ્ઠા અંગમાં વર્ણવેલા બધા પદાર્થોને શ્રી સુધર્મા સ્વામી મહારાજના મુખકમલમાંથી શ્રવણ કરીને હું

एतादृश आर्यजम्बूनामाऽनगारः 'उट्ठाए' उत्थया=उत्थानम् उत्था, तया ऊर्ध्वीभवनेन ऊर्ध्वीभूयेत्यर्थः, 'उट्ठेइ' उत्तिष्ठति उत्थितो भवति, उत्थाय यत्रवाऽऽर्य सुधर्मास्थविरो विराजते तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य आर्यसुधर्मणः स्थविरस्य 'सूत्रे षष्ठ्यर्थे द्वितीया प्राकृतशैलीवशात्, 'तिक्खुत्तो' त्रिःकृत्वः=त्रिवारम् आदक्षिणप्रदक्षिणम्–अञ्जलिपुटं स्वदक्षिणकर्णादारभ्य दक्षिणावर्त्तगोलाकारेण भ्रामयन् पुनर्दक्षिणकर्णं यावदानीय तस्य ललाटप्रदेशे स्थापनं करोति, कृत्वा 'वंदइ' वन्दने=

उठा कि छट्टे अंग में वर्णित समस्त पदार्थों को श्रीसुधर्मास्वामी महाराज के मुखारविन्द से सुनकर मैं उनका ऐसा अवधारण करूँगा कि जिससे वे पदार्थ कालान्तर में भी नही भुलाये जा सकें।

(उट्ठाए उट्ठेइ) इस तरह श्री सुधर्मास्वामी से कुछ दूर पर बैठे हुए वे जम्बूस्वामी वहाँ से जब उठे तो झुककर के ही उठे। "उट्ठाए" इस पद से सूत्रकार उनमें अतिशय विनय संपन्नता प्रकट करते हैं। (उट्ठित्ता जेणामेव अज्जसुहम्मे तेणामेव उवागच्छइ) उठकर वे जहाँ श्री आर्य सुधर्मास्वामी विराजमान थे वहां आये। (उवागच्छित्ता अज्जसुहम्मं थेरे तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ) आकर उन्होने आर्य सुधर्मा स्थविर को तीन वार अञ्जलिपुट–बनाकर वंदन किया। "आदक्षिणप्रदक्षिण" का तात्पर्य यह हैं कि दोनों हाथों को अंजलि रूप में करके अपने दक्षिण कर्ण से लेकर उस अंजलि को गोलाकार घुमाते हुए पुनः दक्षिण कर्ण तक ले जाना और उसे फिर मस्तक पर लगाना। (करित्ता वंदइ नमंसइ)

એમની એવી રીતે અવધારણા કરીશ કે તેથી તે પદાર્થનું કાળાન્તરમાં પણ વિસ્મરણ ન થઈ શકે.

(उट्ठाए उट्ठेइ) આ પ્રમાણે શ્રી સુધર્માસ્વામીથી થોડે દૂર બેઠેલા તે જમ્બૂ સ્વામી ત્યાંથી જ્યારે ઊભા થયા ત્યારે નમીને જ ઊભા થયા. 'उट्ठाए' આ પદ વડે સૂત્રકાર તેમનામાં અત્યન્ત વિનય સંપન્નતા બતાવે છે. (उट्ठित्ता जेणामेव अज्ज-सुहम्मे तेणामेव उवागच्छइ) ઊભા થઈને તેઓ શ્રી સુધર્માસ્વામી જ્યાં વિરાજમાન હતા ત્યા આવ્યા. (उवागच्छित्ता अज्ज सुहम्मं थेरे तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ) તેઓએ આવીને આર્ય સુધર્મા સ્થવિરને ત્રણ વખત અંજલિ પૂર્વક પ્રણામ કર્યા. 'आदक्षिण प्रदक्षिणम्'નો અર્થ એ થાય છે કે બન્ને હાથોને અંજલિ આકારે બનાવીને પોતાના જમણા કાનથી લઈને તે અંજલિને ગોળાકારે ફેરવતા ફરીથી જમણા કાન સુધી લાવવું અને ફરી તેને માથા ઉપર લગાડવું (करित्ता वंदइ नमंसइ) વંદના કરી તે પછી વાણીથી સ્તુતિ કરી ફરી પાંચ અંગ નમાવીને વંદન કરી

वचा स्तौति, 'नमसइ' नमस्यति=पञ्चाङ्गनमनपूर्वकं प्रणमति, वन्दित्वा नमस्यित्वा आर्य-सुधर्मणः स्थविरस्य नात्यासन्ने नातिदूरे-समुचितदेशे 'सुस्सूसमाणे' शुश्रूषमाणः=विनयसमाचरणादिरूपां सेवां कुर्वन् 'णमंसमाणे' नमस्यन्=नम्रीभवन् 'अभिमुहं' अभिमुखं सम्मुखं 'पंजलिउडे' प्राञ्जलिपुटः=कृताञ्जलिःसन् विनयेन=विनम्रभावेन 'पज्जुवासमाणे' पर्युपासीनः=सविधिपर्युपासनां कुर्वाणःएवं=वक्ष्यमाणप्रकारमवादीत्। यदवादीत्तदाह-'जइ' इत्यादि। यदि भदन्त! श्रमणेन भग-

---

वंदनकर फिर वचन से स्तुतिकी। पुनः पाँच अगों की झुकाकर वंदना की (वंदित्ता नमंसित्ता अज्जसुहम्मस्स थेरस्स णच्चासन्ने णाइदूरे सुस्सूसमाणे णमंसमाणे अभिमुहं पंजीलिउडे विणएणं पज्जुवासमाणे एवंवयासी) वंदना एवं नमस्कार करके वे फिर आर्य सुधर्मास्वामीके पास इसतरह से बैठे कि जिससे वे न उनसे अतिदूर बैठे और न अति समीप ही अर्थात उचित स्थानपर बैठे वहां बैठ कर उनकी विनय समाचरणादिरूप सेवा करते हुए नम्रीभूत होकर संमुख हाथ जोडकर बडे ही नम्रभाव से उन्होंने सविधिपर्युपासना कर उनसे इसतरह कहा। (जइणं भंते समणेणं भगवया महावीरेणं आइगरेणं तित्थगरेणं सयं संबुद्धेणं पुरिसुत्तमेणं पुरिससीहेणं पुरिसवरपुंडरीएणं पुरिसवरगंधहत्थिणा लोगुत्तमेणं लोगनाहेणं लोगहिएणं लोगपईवेणं लोगपज्जोयगरेणं अभयदएणं चक्खुदएणं मग्गदएणं सरणदएणं) इत्यादि भदन्त। यदि श्रमण भगवान् महावीरने व्याख्या प्रज्ञप्ति नामक पांचवें अंग का अर्थ इस प्रकार कहा है तो इस छठवें अंग ज्ञाता

(वंदित्ता नमंसित्ता अज्जसुहम्मस्स थेरस्स णच्चासन्ने णाइदूरे सुस्सूसमाणे णमंसमाणे अभिमुहं पंजलिउडे विणएणं पज्जुवासमाणे एवं वयासी) વંદના અને નમસ્કાર કરીને તેઓ ફરી આર્ય સુધર્માસ્વામીની નજીક આ પ્રમાણે બેસી ગયા કે જેથી તેઓ એમનાથી વધારે દૂર પણ નહીં અને વધારે નજીક પણ નહીં. અર્થાત્ તેઓ ઉચિત સ્થાને બેસી ગયા. ત્યાં બેસીને તેમની વિનય સમાચરણાદિના રૂપમાં સેવા કરતા તેઓ અતિ વિનમ્ર થઈને સામે હાથ જોડીને અત્યન્ત નમ્રભાવે તેમણે વિધિપૂર્વક પર્યુપાસના કરતા થકા તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું-(जइणं भंते समणेणं भगवया महावीरेणं आइगरेणं तित्थगरेणं सयं संबुद्धेणं पुरिसुत्तमेणं पुरिससीहेणं पुरिसवरपुंडरीएणं पुरिसवरगंधहत्थिणा लोगुत्तमेणं लोगनाहेणं लोगहिएणं लोगपईवेणं लोगपज्जोयगरेणं अभयदएणं चक्खुदएणं मग्गदएणं सरणदएणं इत्यादि) હે ભગવન્ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિ નામના પાંચમાં અંગનો અર્થ જો આ રીતે કહ્યો છે, આ છઠ્ઠા અંગ 'જ્ઞાતાધર્મ

वता=समग्रैश्वर्यवता महावीरेण, कीदृशेन? इत्यत्राह-'आइगरेणं' इत्यादि, 'आइगरेणं' आदिकरेण-आदौ=प्रथमतः स्वशासनापेक्षया श्रुतचारित्रधर्मप्ररूपणं कार्यं करोतीति आदिकरस्तेन। 'तित्थगरेणं' तीर्थकरेण-तीर्यते=पार्यते संसारमोहमहोदधिर्येन तत्तीर्थं=चतुर्विधः सङ्घः तत्संस्थापकत्वात्तीर्थकरस्तेन। 'सयंसंबुद्धेणं' स्वयंसम्बुद्धेन-स्वयं=परोपदेशमन्तरेण सम्बुद्धः=सम्यक् तया बोधं प्राप्तस्तेन। 'पुरिसुत्तमेणं' पुरुषोत्तमेन-पुरुषेषूत्तमः= श्रेष्ठः-ज्ञानाद्यनन्तगुणवत्त्वात्, तेन 'पुरिस-

धर्मकथांगका क्या अर्थ कहा है। इस प्रकार जंबूस्वामीने आर्य सुधर्मा स्वामी से प्रश्न किया। इनका संबन्ध "ठाणमुवगएणं" यहीं तक है। इनविशेषणोंका अर्थ इस प्रकार है—समग्र ऐश्वर्यसपन्नव्यक्तिको भगवान् कहते हैं। महावीर इस तरह के-"भगवान्" थे। भगवान महावीरने अपने शासनकी अपेक्षा सर्व प्रथम श्रुत चारित्ररूप धर्म की प्ररूपणाकी है इसलिये उन्हें सूत्रकारने "आइगरेणं" इस विशेषण से युक्त किया है। संसाररूप महोदधि जिसके द्वारा पारकिया जाता है वह तीर्थ है-ऐसा वह तीर्थ चतुर्विधसंघ है। इसकी स्थापना प्रभुने की अतः वे "तीर्थंकर" कहलाये। परोपदेश से जो बुद्ध होता है वह स्वयं संबुद्ध नहीं होता है। प्रभु जो बुद्ध हुए वे पर के उपदेश से नहीं हुए किन्तु स्वतः हुए इसीलिये वे स्वयं संबुद्धकहलाये। प्रभु में ज्ञानादिक अनन्त गुणोंने अपना स्थान बनाया था इसलिये वे "पुरुषोत्तम" इस

કથાંગ"નો શો અર્થ કહ્યો છે. આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામીને જંબૂસ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો. આ વિશેષણોનો સંબંધ 'ठाणमुवागएणं' અહીં સુધી છે. આ વિશેષણોનો અર્થ આ પ્રમાણે છે-કે સમગ્ર ઐશ્વર્ય સંપન્ન વ્યક્તિને 'ભગવાન' કહેવામા આવે છે. મહાવીર પ્રભુ આ પ્રકારના 'ભગવાન' હતા. ભગવાન મહાવીરે પોતાના શાસન (આજ્ઞા)ની અપેક્ષાએ સૌથી પહેલાં શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મનું નિરૂપણ કર્યું, એટલા માટે તેમને સૂત્રકારે 'आइगरेणं' આ વિશેષણથી વિશિષ્ટ બનાવ્યા છે. સંસારરૂપ મહાસાગર જેના વડે પાર કરાય છે, તે તીર્થ છે. એવું તે તીર્થ ચતુર્વિધ સંઘ છે એની પ્રભુએ સ્થાપના કરી એથી જ તેઓ 'તીર્થંકર' કહેવાયા. પારકાના ઉપદેશથી જે બુદ્ધ (જ્ઞાનસંપન્ન) હોય છે, તે સ્વયંસંબુદ્ધ નથી હોતો. પ્રભુ જે બુદ્ધ થયા તે પારકાના ઉપદેશથી નહોતા થયા, પણ પોતાની મેળે થયા તેથી જ તેઓને સ્વયંસંબુદ્ધ કહેવામાં આવ્યા છે. જ્ઞાન વગેરે અનેક ગુણોએ પ્રભુમા પોતાનું સ્થાન બનાવ્યુ હતું એથી તેઓ પુરુષોત્તમ' વિશેષણથી અલંકૃત થયા રાગદ્વેષ વગેરે અન્તરંગ શત્રુઓને હરાવવામાં પ્રભુએ પોતાનું અવનવું પરાક્રમ પ્રકટ કર્યું છે. એટલા માટે જ તેમને પુરુષોમાં

सीहेणं' पुरुषसिंहेन पुरुषेषु सिंह इव रागद्वेषादिशत्रुपराजये दृष्टाद्भुतपराक्रमत्वात्, तेन 'पुरिसवरपुंडरीएणं' पुरुषवरपुण्डरीकेण=पुण्डरीकं कमलं, वरं च तत्पुण्डरीकं वरपुण्डरीकं प्रधानकमलं, पुरुषो वरपुण्डरीकमिवेत्युपमितसमासे पुरुषवरपुण्डरीकं तेन। भगवतो वरपुण्डरीकोपमा च विनिर्गताखिलाशुभमलीमसत्वात्, सर्वैः शुभानुभावैः परिशुद्धत्वाच्च। यद्वा-यथा कमलं पङ्काज्जातमपि सलिले वर्द्धितमपि चोभयसम्बन्धमपहाय निर्लेपःसदा जलोपरि वर्त्तते, निजानुपमगुणगणबलेन सुरासुरनरनिकरशिरोधारणीभूतयाऽनिम्हर्नीयपरमसुखास्पदं च भवति तथाऽयं भगवान् कर्मपङ्काज्जातो भोगाम्भोवर्द्धितोऽपि निर्लेपस्तदुभयमतिवर्त्तते, गुणसम्पदास्पदतया च केवलज्ञानादिगुणभावादखिलभव्यजनशिरोधारणीयो भवतीति।

विशेषण से युक्त हुए हैं। रागद्वेष आदि अन्तरंग शत्रुओं को पराजित करने में प्रभुने अपना अद्भुत पराक्रम प्रकट किया है इसलिये उन्हें पुरुषों में सिंह जैसा कहा गया है। भगवान "उत्तम पुण्डरीक (कमल) जैसे पुरुष थे, कारण उनकी आत्मा से अखिल अशुभरूप मलीनता सर्वथा निकल चुकी थी-तथा समस्त शुभानुभावरूप निर्मलतापूर्णरूप से बढ चुकी थी। अथवा-जिस प्रकार कमल पंकसे उत्पन्न होता है और जल से बढता है फिर भी वह इन दोनों से असंबन्धित होता हुआ बिलकुल निर्लिप्तबनकर सदा जल के ही ऊपर रहता है-

तथा अपने अनुपमगुणगण के बल से सुर, असुर एवं नर निकरों द्वारा शिरोधार्य होकर अतिमाननीय गिना जाता है और परमसुख का स्थान माना जाता है, उसी तरह भगवान भी कर्मरूप पंक से उत्पन्न हुए और भोगरूप जल से बढे-फिर भी इन से निर्लिप्त होकर वे इनसे सदा दूर ही रहे। और अन्त में केवल ज्ञानादि गुणों के आविर्भाव से वे सकल भव्यजनों के शिरोधार्य बन गये।

સિંહ જેવા કહેવામા આવ્યા છે. ભગવાન 'उत्तम पुण्डरीक' (શ્વેત કમળ) જેવા પુરુષ હતા. કેમકે તેમના આત્મામાંથી સંપૂર્ણ અશુભરૂપ માલિન્ય સર્વથા નીકળી ગયું હતું, તેમજ સકલ શુભાનુભાવરૂપ નિર્મળતા સંપૂર્ણરૂપમાં વૃદ્ધિ પામી હતી. અથવા જેમ કમળ કાદવમાંથી ઉદ્‌ભવે છે. જળથી વધે છે, છતાં તે આ બન્નેથી અસંબંધિત થઈને સર્વથા નિર્લિપ્ત બનીને હમેશાં પાણીની ઉપર જ રહ્યા કરે છે તેમજ પોતાના શ્રેષ્ઠ ગુણોના બળવડે સુર. અસુર અને નર સમૂહોવડે શિરોધાર્ય થઈને બહુજ સમ્માનનીય ગણવામાં આવે છે. અને અતિ સુખનું સ્થાન મનાય છે, એ જ રીતે ભગવાન પણ કર્મરૂપ કાદવમાંથી અવતર્યા. અને ભોગરૂપ પાણીથી વૃદ્ધિ પામ્યા, છતા પણ તેઓ એમનાથી નિર્લિપ્ત થઈને એમનાથી હમેશ દૂર જ રહ્યા અને અંતે કેવળજ્ઞાન વગેરે ગુણોના આવિર્ભાવથી તેઓ બધા ભવ્યજનોના શિરોધાર્ય બન્યા.

अथवा पुण्डरीकं=श्वेतातपत्रं, पुरुषाणां वरपुण्डरीकमिव=श्रेष्ठश्वेतातपत्रमिव पुरुषवरपुण्डरीकं, तेन। यथाहि लोके छत्रमातापमपनयति तथा भगवानपि–अनन्तजन्मजरामरणादि दुःखदायकं कर्मजनितसन्तापं निवारयतीति। 'पुरिसवरगंधहत्थिणा पुरुषवरगन्धहस्तिना गन्धयुक्तो हस्ती गन्धहस्ती, वरश्चासौ गन्धहस्ती वरगन्धहस्ती, पुरुषो वरगन्धहस्तीव पुरुषवरगन्धहस्ती, तेन। गन्धहस्तिलक्षण यथा

"यस्य गन्धं समाघ्राय, पलायन्ते परे गजाः।
तं गन्धहस्तिनं विद्यान्नृपते र्विजयावहम् ॥१॥" इति।

अथवा—पुंडरीक शब्द का अर्थ श्वेत छत्र भी होता है। जिस प्रकार छत्र आतप को दूर करता है उसीतरह भगवान भी भव्यजनों के अनन्त जन्म जरा एवं मरणादि दुःखदायक कर्म के संताप को दूर कर देते–हैं इसलिये वे पुरुषों में वरपुंडरीक जैसे कहलाते है। गंध हस्ती के गंध को सूंघकर अन्य हस्ती इस तरहसे भागकर अन्य स्थान में छिप जाते हैं कि उनका पता तक नहीं पडता उसीतरह भगवान का जहां जहां विहार होता है वहां का वायु मंडल उनके अचिन्त्य अतिशय प्रभाव से वासित बनकर जहाँ पहुँच जाता है वहां २ का ईति–डमर उपद्रव–मरकी आदि का भय शांत हो जाता है गंधहस्ती का लक्षण इस तरह कहा गया है–कि जिसकी गंध से अन्य हाथी दूर भाग जाते है तथा जो अपने राजा के विजय का कारण बनता है। इसीलिये "भगवान् रूपी पुरुष वरगंध हस्ती" की उपमा से उपमित किये गये हैं। क्योंकि

અથવા–પુંડરીક શબ્દનો અર્થ ધોળું છત્ર એમ પણ થાય છે જેમ છત્ર તાપને દૂર કરે છે, તેમજ ભગવાન પણ ભવ્યજનોના અનેક જન્મ જરા અને મૃત્યુ વગેરે દુઃખ આપનાર કર્મના સંતાપને દૂર કરે છે, એથી જ તેઓ પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ પુંડરીકની જેમ વખણાય છે. ગંધ હસ્તીના ગંધને સૂંઘીને બીજા હાથીઓ નાસીને કોઇ બીજા સ્થાને સંતાઈ જાય છે કે તેમનો પત્તો પણ નથી લાગતો. તેમજ ભગવાનના જ્યાં જ્યાં વિહાર હોય છે, ત્યાંનું વાયુમંડળ તેમના અચિન્ત્ય અને અત્યન્ત પ્રભાવથી સુવાસિત થઈને જ્યાં જ્યાં પહોંચે છે ત્યા ત્યાના 'ઈતિ ડમર મરકી' વગેરે ઉપદ્રવો એ રીતે શાંત થઈ જાય છે કે તેમનુ કોઈ ચિહ્ન પણ નથી રહેતુ ગંધ હસ્તીનું લક્ષણ આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે કે જેના ગંધથી બીજા હાથીઓ દૂર નાસી જાય, અને જે પોતાના રાજાના વિજયનુ કારણ બને છે એટલા માટે જ ભગવાનને 'પુરુષવર ગંધ હસ્તી'ની ઉપમા વડે ઉપમિત કરવામા આવ્યા છે. કેમકે

अत एव यथा गन्ध हस्तिना गन्धमाघ्रायान्ये गजाः क्वापि प्रपलायन्ते तथा भगवद चिन्त्यातिशयप्रभाववशात्तद्विहरणसमीरणगन्धसम्बन्धगन्धतोऽपि-ईति-डमर-मरकाद्य उपद्रवा स्तत्र न तिष्ठन्तीति, गन्धगजाश्रितराजवद् भगवदाश्रितो भव्यगणः सर्वदा विजयवान् भवतीति च भवत्युभयोर्युक्तं सादृश्यम्। 'लोगुत्तमेणं' लोकोत्तमेन— लोकेषु=ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्रूपेषु उत्तमः=श्रेष्ठः, यद्वा—लोकस्य=भव्यलोकस्य कल्याण कारित्वादुत्तमस्तेन। 'लोगनाहेणं' लोकनाथेन—लोकस्य=भव्यसमूहस्य नाथः=योगक्षेम कारित्वात्प्रभुस्तेन। 'लोगहिएणं।' लोकहितेन—लोकस्य=षड्जीवनिकायरूपस्य हितः= सर्वथा तद्रक्षणप्ररूपणेन स्वयं रक्षणेन हितकरस्तेन। 'लोगपईवेणं' लोकप्रदीपेन-लोकस्य =भव्यरूपविशिष्टलोकस्य आन्तरमिथ्यात्वतिमिरनिकरनिराकरणपुरस्सरं जीवाजीवादि पदार्थस्वरूपप्रकाशकत्वात्प्रदीपस्तेन, नहि जन्मान्धः प्रदीपे सत्यपि वस्तुं पश्यति,

---

गंध गजारूढ नरेश की तरह भगवदाश्रित, "भव्य गण" भी सर्वदा विजयी होता है। "लोकोत्तम" प्रभु को इसलिये कहा गया है कि उर्ध्व अधो एवं मध्यलोक में उन जैसा उत्तम श्रेष्ठ और कोई नहीं है—न हुआ है—और न होगा। अथवा—लोक शब्द का अर्थ भव्यजन भी होता है— उनका कल्याण प्रभुद्वारा ही होता है—इसलिये भी उन्हें "लोकोत्तम कहा है।

भव्यसमूह के ये योगक्षेमकारी होने से नाथ हैं इसलिये "लोक- नाथ" इन्हें कहा गया है। षट्जीवनिकायरूप इसलोक के रक्षण करने के प्ररूपक होने से ये "लोकहित" इस शब्द के वाच्य हुए हैं। लोक प्रदीप— भव्यरूप—विशिष्ट लोकों को ये, उनके आन्तर मिथ्यात्वरूप तिमिर निकर अन्धकारसमूह) के निराकरण करनेवाले होने से और साथ साथ में उन्हें जीव अजीव आदिपदार्थों के यथार्थ स्वरूप का प्रकाश देने वाले होने से प्रदीप जैसे कहे गये हैं।

ગંધ હાથી ઉપર બેસનાર રાજાની જેમ 'ભગવદાશ્રિત' 'ભવ્યગણ' પણ કાયમને માટે વિજયી થાય છે. પ્રભુને 'લોકોત્તમ' એટલા માટે કહેવામાં આવ્યા છે કે ઊર્ધ્વ, અધો અને મધ્યલોકમા એમના જેવો ઉત્તમ અને શ્રેષ્ઠ બીજો કોઈ છે નહિ, થયો નથી અને થશે નહિ. અથવા—લોક શબ્દનો અર્થ ભવ્યજન પણ થાય છે—તેમનું શ્રેય પ્રભુ વડે જ થાય છે. એટલા માટે પણ તેમને 'લોકોત્તમ' કહ્યા છે. ભવ્યસમૂહના એ યોગક્ષેમ કરનાર હોવાથી 'નાથ' છે. એટલા માટે જ એમને 'લોકનાથ' કહ્યા છે. ષટ્ જીવનિકાયરૂપ આ લોકના રક્ષણ કરવાના નિરૂપક હોવાથી એઓને 'લોકહિત' આ શબ્દથી સંબોધવામાં આવ્યા છે. લોકપ્રદીપ—ભવ્યરૂપથી વિશિષ્ટ લોકોને એ તેમના આન્તરના મિથ્યાત્વરૂપ તિમિર નિકર (અન્ધકાર) સમૂહને દૂર કરનારા હોવાથી અને સાથે સાથે તેમને જીવ—અજીવ વગેરે પદાર્થોના યથાર્થરૂપના પ્રકાશ આપનાર (યથાર્થ રૂપને બતાવનાર) હોવાથી પ્રદીપના જેમ તેઓને 'પ્રદીપ' કહેવામાં આવ્યા છે.

किन्तु तस्मै प्रदीपोऽप्रदीप एव, तथैव भगवानप्यभव्यायेति लोकशब्देन भव्य-लोकग्रहणम्। 'लोगपज्जोयगरेणं' लोकप्रद्योतकरेण-लोक्यत इति लोकः, इति व्युत्पत्त्या लोकालोकरूपस्य समस्तवस्तुजातस्य भावस्याखण्डमार्त्तण्डमण्डलमिव प्रद्योतं प्रकाशं करोतीत्येवं शीलो लोकप्रद्योतकरः, तेन। 'अभयदएणं' अभयदयेन-अभयम्=आत्मनो विशिष्टस्वास्थ्यं दयते=ददातीत्यभयदः=विकटकर्मकोटिसङ्कट-मोचन-निःश्रेयसमाधनभूतसम्यग्दर्शनादि लक्षणपरमधृति दायक इत्यर्थः, तेन। 'चक्खु-

---

यहां जो लोक पद से भव्यरूप विशिष्ट लोकका ग्रहण किया गया है-उसका कारण यह है कि जिस प्रकार दीपक के होने पर भी जन्मान्ध वस्तुका अवलोकन नहीं कर सकता है-उसी तरह भगवान के सद्भाव में भी अभव्यजन यथार्थ वस्तु के स्वरूप अवलोकन से रहित ही बने रहते हैं-उनके द्वारा उसका कुछ भी कल्याण नहीं हो सकता है-जिस प्रकार दीपक जन्मान्ध के लिये अदीपक है-उसी प्रकार अभव्यजन भगवान से लाभ नहीं प्राप्त कर सकतें है। लोकप्रद्योतकर-जो देखने में आता है उसका नाम लोक है-इस व्युत्पत्ति के अनुसार लोक और अलोकरूप समस्त वस्तु समूह के अखण्ड रविमार्त्तण्डमंडल की तरह ये प्रकाश करने वाले हैं इसलिये लोकप्रद्योतकर हैं। अभयदय-आत्मा के विशिष्ट स्वास्थ्य का नाम अभय है। इस अभय को जो देता है वह अभयदय-कहलाता हैं। ऐसे अभयदय प्रभु ही हैं-कारण उन्होंने भव्य जीवों को विकट कर्मों के कोटिकोटि संकटो से छुडाया है और उन्हे निःश्रेयस के साधनभूत ऐसे-सम्यग्दर्शनादिरूप परम धैर्य को प्रदान किया है।

અહીં જે લોક પદ વડે ભવ્યરૂપ વિશિષ્ટ લોકનું ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે. તેમનું કારણ આ છે કે જેમ દીપક હોવા છતાં પણ જન્માંધ, વસ્તુને જોઈ શકતો નથી, તેમ ભગવાનના સદ્‌ભાવમાં પણ (ભગવાનની મોજૂદગીમા પણ) અભવ્યજન યથાર્થ વસ્તુના સ્વરૂપને જોવામાં અક્ષમ જ બની રહે છે. જેમ દીપક જન્માંધ માટે અદીપક છે. તેમ અભવ્ય ભગવાન્ પાસેથી લાભ મેળવી શકતો નથી 'લોક-પ્રદ્યોતકર'-જે જોવામાં આવે છે તેમનું નામ લોક છે આ વ્યુત્પત્તિ મુજબ લોક અને અલોકરૂપ સંપૂર્ણ-સમૂહના અખંડ સૂર્ય મંડળની જેમ એ પ્રકાશ કરનાર છે, એટલા માટે એ લોક પ્રદ્યોતકર છે અભયદય-આત્માના વિશિષ્ટ સ્વાસ્થ્યનું નામ અભય છે એ અભયને જે આપે છે. તે 'અભયદય' કહેવાય છે. એવા અભયદય પ્રભુ જ છે. કેમકે તેમણે ભવ્યજીવોને (પોતાના) વિકટ (ઘોર) કર્મોના કોટિ કોટિ સંકટોમાંથી મુક્ત કરાવ્યા છે. અને તેમને નિઃશ્રેયસના (કલ્યાણના) સાધનભૂત એવા સમ્યગ્દર્શન વગેરે રૂપ પરમ ધૈર્ય આપ્યું છે.

दएणं' चक्खुदयेन पश्यतीति चक्षुः, हेयोपादेयवस्तुविभागकारित्वेन चक्षुरिव चक्षुः= श्रुतज्ञानं तस्य दयो दायकश्चक्षुर्दयस्तेन। 'मग्गदएणं' मार्गदयेन–मृग्यते=अन्विष्यते स्वाभीष्टस्थानमनेनेतिमार्गः=निश्चयव्यवहारलक्षणः शिवपुरपथस्तस्य दयेन। 'सरणदएणं' शरणदयेन–शरणं=संसारदुःखसन्तप्तप्राणिगणस्य रक्षास्थानं तत्त्वतो निर्वाणपदं दयतइति शरणदयस्तेन, संसारकान्तारे परिभ्रमतां रागपञ्चानन–द्वेषव्याघ्र

चक्षुर्दय–"पश्यतीतिचक्षुः" इस व्युत्पत्ति के अनुसार यहां चक्षु शब्द का अर्थ श्रुतज्ञान है क्योंकि वही हेय और उपादेय वस्तुका विभागकारी माना गया है।—

इस चक्षु की प्राप्ति भव्यजीवों को प्रभु से ही होती है–अतः वे चक्षुर्दय है। मग्गदय–मार्गदय–"मृग्यते स्वाभीष्टस्थानं–अनेन इति मार्गः" इस व्युत्पत्ति के अनुसार मार्ग का अर्थ–मोक्षपुर का रास्ता होता है। क्यों कि मार्ग से ही पथिक अपने अभीष्ट स्थान की खोज करते हैं। यह रास्ता निश्चय ओर व्यवहारकी अपेक्षा दो तरह का कहा हुआ है। मोक्षरूप अभीष्ट–स्थानकी प्राप्ति करानेवाले इस मार्ग की प्राप्ति मोक्षाभिलाषीजनों को प्रभु के उपदेश से ही हुई है। अतः उन्हें "मार्गदय" सूत्रकारने प्रकट किया है। शरणदय– सांसारिक दुःखों से सन्तप्त हुए प्राणियों के लिये रक्षा का जो सर्वोत्तम स्थान है उसका नाम शरण है। ऐसा स्थान–केवल एक मोक्ष ही है। इस पद के प्रदाता प्रभु हैं अतः वे शरणदय है। यह संसार एक भयंकर कान्तार है। इसमें परिभ्रमण करनेवाले प्राणी रागरूपी पंचानन (सिंह)

ચક્ષુર્દય–'पश्यतीतिचक्षुः' આ વ્યુત્પત્તિ મુજબ અહીં ચક્ષુ શબ્દનો અર્થ શ્રુતજ્ઞાન છે કેમકે તેજ હેય ઉપાદેય (અસ્વીકાર કરવા યોગ્ય અને સ્વીકાર કરવા યોગ્ય) પદાર્થને વિભક્ત કરનાર માનવામાં આવ્યો છે. ભવ્યજીવોને આ ચક્ષુની પ્રાપ્તિ પ્રભુથી જ થાય છે, એટલા માટે તેઓ ચક્ષુર્દય છે. મગ્ગદય–માર્ગદય– 'मृग्यते अन्विष्यते स्वाभीष्टस्थानं अनेन इति मार्गः" આ વ્યુત્પત્તિ મુજબ માર્ગનો અર્થ મોક્ષપુરનો માર્ગ એ પ્રમાણે થાય છે. કેમકે માર્ગથી જ મુસાફર પોતાના ઈચ્છિત સ્થાનની શોધ કરે છે. આ માર્ગ નિશ્ચય અને વ્યવહારની અપેક્ષાએ બે જાતનો બતાવવામાં આવ્યો છે. મોક્ષરૂપ ઈચ્છિત સ્થાનની પ્રાપ્તિ મોક્ષાભિલાષીઓને પ્રભુના ઉપદેશથી જ થઈ છે. એટલા માટે તેમને 'માર્ગદય' સૂત્રકારે કહ્યા છે.

'શરણદય' જગતના દુઃખોથી સન્તપ્ત થયેલ પ્રાણીઓને માટે રક્ષણનું જે સૌથી સારૂં સ્થાન છે. તેનું નામ શરણ છે. એવું સ્થાન ફક્ત એક મોક્ષ જ છે. આ (મોક્ષ) પદને આપનારા પ્રભુ જ છે. એટલા માટે તેઓ શરણદય છે. આ સંસાર એક ભયંકર 'કાન્તાર' (અટવી) છે. આમાં વિચરનારા પ્રાણીઓ રાગરૂપી પંચાનન

क्रोधदावानल-मानमहागिरि-मायापिशाची-लोभमहाजगर-विषयावलीविषवल्ली-कुगुरुतस्करकर्म प्रकृतिवृक्षाली-मिथ्यात्वमहान्धकारचतुर्गतिदीर्घाध्वतृष्णामहासरिदास्रवजल-कुश्रद्धाप्रवाह कुत्सितप्ररूपणा-तरङ्ग-कुशीलतटे-न्द्रियगणमकर-संयोगवियोगकण्टक नरकनिगोद महावर्त्ताभिमुख वह नानाविधदुःखपरम्परासंक्लेशसंत्रस्तानां प्राणिनां निरुपद्रवमचलमरुजमव्याबाधमपुनरावृत्तिकं सुरक्षास्थानं ददातीति भावः।

अत्र-'अभयदयेन,-चक्षुर्दयेन,-मार्गदयेन,-शरणदयेन' इत्येतत्पदचतुष्टयस्यायमभिप्रायः—

यथा कोऽपिकारुणिकः पुरुषोऽनेकविधश्वापदादिकीर्णे महारण्ये तस्करनिक-

---

से, द्वेष रूपी व्याघ्र से क्रोध रूपी दावानल से मानरूपी महागिरि से, मायारूपी महापिशाची से, लोभ रूपी महा अजगर से, विषयावली रूपी विषवल्ली से, कुगुरु रूपी तस्कर से कर्मप्रवृत्ति रूपी वृक्ष पंक्ति से, मिथ्यात्व रूपी महाअन्धकार से चतुर्गति रूपी विकट लम्बे मार्ग से, तृष्णा रूपी महानदी से आस्रव रूपी जल से त्रस्त कुश्रद्धा रूपी प्रवाह से कुत्सित प्ररूपणा-तरङ्गो से कुशील रूपी तटसे इन्द्रियगण रूपी मकर से संयोग वियोगरूपी कंटकों से नरक एवं निगोद रूपी महा आवर्तों में परिभ्रमण जन्य अनेकविध दुःख परम्परा के संक्लेशों से हो रहे हैं। उन्हें इस संसार कान्तार-के दुःखों से छुडाकर निरुपद्रव, अचल, अरुज, अव्याबाध एवं अपुनरावृत्तिक सिद्धिनाम का सुरक्षित स्थान देने वाले यदि कोई है तो वे एक भगवान् ही हैं। इसीलिये वे "शरणदय" कहलाये हैं। अभयदय चक्षुर्दय मार्गदय तथा शरणदय इन चार पदों का यह अभिप्राय हैं कि-जिन

(सिंह)थी. द्वेषरूपी वाघथी, क्रोधरूपी दावानलथी, मानरूपी महा पर्वतथी, मायारूपी महापिशाचीथी, लोभरूपी महा अजगरथी विषयावलीरूपी विषनी वेलथी. कुगुरु (खराब गुरु) रूपी चोरथी. कर्मनी प्रवृत्तिरूपी झाडनी पांनीथी, मिथ्यात्व (मिथ्यापणुं)रूपी घोर अन्धाराथी. चतुर्गतिरूपी विकट लांबा रस्ताथी. तृष्णारूपी महा नदीथी आस्रव (कर्मनुं आत्मामां दाखल थवुं ते)रूपी पाणीथी. कुश्रद्धारूपी प्रवाहथी कुत्सित प्ररूपणारूपी मोजाओथी, कुशीलरूपी किनाराथी. इन्द्रियोना समूहरूपी मगरथी. संयोग वियोगरूपी कांटाओथी नर्क अने निगोदरूपी महा आवर्तो (चकरी अथवा पाणीनी भमरी)मां परिभ्रमणथी उत्पन्न अनेकविध दुःखनी परंपराना संक्लेशोथी त्रस्त थई रह्या छे. तेमने आ संसार कान्तार (निर्जन जंगल)ना दुःखोथी मुक्त करावीने निरुपद्रव अचल. अरुज. अव्याबाध अने अपुनरावृत्तिक-सिद्धिनामनुं सुरक्षित स्थान आपनार जो कोई छे तो ते फक्त भगवान ज छे. एटला माटे तेओ शरणदय कहेवाय छे. अभयदय, चक्षुर्दय मार्गदय तथा शरणदय आ चार पदोना अभिप्राय छे के-जेवी रीते [illegible]

रापहृतसर्वस्वं भयस्थानपतितं पट्टिकादृढबद्धचक्षुषं पुरुषं निरीक्ष्य तमभयरूपमधुराला पादिना संतोष्य पट्टिकापनोदेन चक्षुर्दत्वा मार्गप्रदर्शनपूर्वकं निरुपद्रवं स्थानं प्रापयति, तथैव भगवानपि नानाविधक्लेशसन्तापसङ्कुले विपुले भवारण्ये कर्मतस्करापहृतात्मगुण सर्वस्वं मोहाच्छादितनेत्रं भव्यजनं 'भो भव्य! मा भैषीः, बुध्यस्व निजात्म-स्वरूपम्' इति सम्बोधनपुरस्सरं सन्तोष्य ज्ञानचक्षुर्दानेन सम्यग्दर्शनादिलक्षणं मोक्षमार्गं प्रदर्श्य निर्वाणरूपं शरणं ददातीति।

प्रकार कोई कारुणिक (दयालु) पुरुष अनेक विध हिंस्रजन्तुओं से आकीर्ण हुए महारण्य में चोरों द्वारा जिसका सर्वस्व हरण कर लिया गया है और जिसे भयस्थान में डाल दिया गया है-तथा दोनों आँखें जिसकी दृढ पट्टी से बांध कर जकड दी गई हैं ऐसे पुरुष को देखकर करुणाभाव से उसे अभयप्रद मधुर मधुर स्नेहोत्पादक आलापों से धैर्य बंधाता है-आंखों से पट्टी खोलकर उसे चक्षु प्रदान करता है और अन्त में मार्ग दिखाकर उसे निरुपद्रवस्थान में पहुँचा देता है, उसी तरह प्रभु भी नानाविध क्लेश और सन्ताप से संकुल (घिरे) हुए इस विस्तृत भवारण्य में कर्म रूपी लुटेरों द्वारा जिसका आत्मगुण सर्वस्वरूप लूट लिया गया है तथा जिसके आन्तर ज्ञानरूप चक्षुओं पर मोहरूपी पट्टी बांध दी गई है ऐसे भव्यजन को हे भव्यो तुम मत डरो, अपने आत्म स्वरूप को समझो "इन वचनो द्वारा संतोषित कर उसे ज्ञान रूपी चक्षु प्रदानकर सम्यग्दर्शनादिप मोक्षमार्ग को दिखा कर निर्वाणरूप अभय-स्थान में पहुँचा देते हैं।

કારુણિક (દયાળુ) પુરુષ અનેક જાતના હિંસક પશુઓથી આક્રાંત મોટા જંગલમાં ચોરોએ જેનું સર્વસ્વ હરી લીધું છે, અને જેને ભયસ્થાનમાં ફેંકવામાં આવ્યો છે. તેમજ તેની બન્ને આંખો મજબૂત પટીથી બાંધીને કસવામાં આવી છે. એવા પુરુષને કરુણભાવથી તેને નિર્ભય બનાવનાર મીઠા મીઠા વચનોથી ધીરજ આપે છે, આંખોની પટી ખોલીને તેને દૃષ્ટિ અર્પે છે અને અંતે તેને રસ્તો બતાવીને નિરુપદ્રવ સ્થાનમા પહોંચાડે છે, તેમજ પ્રભુ પણ અનેક જાતના કલેશ અને સન્તાપથી ઘેરાયેલા આ વિશાલ ભવારણ્યમાં કર્મરૂપી લુટારાઓવડે જેનું સર્વસ્વરૂપ આત્મગુણ લુંટાઈ ગયું છે, તેમજ જેમના આન્તરજ્ઞાનરૂપ ચક્ષુઓ ઉપર મોહ (અજ્ઞાન)રૂપી પટી બાંધવામાં આવી છે. એવા ભવ્યજનને "હે ભવ્યો તમે મા બીશો. પોતાના આત્મસ્વરૂપને સમજો," આ પ્રકારના વચનો વડે સંતુષ્ટ કરીને તેમને જ્ઞાનરૂપી ચક્ષુ અર્પીને સમ્યગ્દર્શનાદિરૂપ મોક્ષમાર્ગને બતાવીને નિર્વાણરૂપ અભયસ્થાનમાં પહોંચાડે છે.

जीवदयेन–जीवेषु दयते इति जीवदयः, यद्वा–जीवन्ति मुनयो येन स जीवः= संयमजीवितं, तं दयत इति जीवदयस्तेन। 'बोहिदएणं' बोधिदयेन–बोधनं बोधि= जिनधर्मप्राप्तिः, प्रशमसंवेगनिर्वेदानुकम्पाऽऽस्तिक्यानां पश्चानुपूर्व्या प्रादुर्भावोवा, तं दयते इतिबोधिदयस्तेन। 'धम्मदएणं' धर्मदयेन–धर्मः=श्रुतचारित्रलक्षणस्तस्य दयेन 'धम्मदेसएणं' धर्मदेशकेन-धर्मः=अगारानगाररूपस्तस्य देशकः=प्ररूपकस्तेन। 'धम्मनायगेणं' धर्मनायकेण धर्मः=क्षायिकज्ञानदर्शनचारित्रात्मकस्तस्य। नायकः= स्वामी–यथावत्परिपालनेन तत्फलपरिभोगात्, यद्वा–धर्मः=श्रुतचारित्रलक्षणस्तस्य नायकः स्वशासनापेक्षया तत्प्ररूपकत्वात्, तेन। 'धम्मसारहिणा' धर्मसार-

"जीवदय" जीवों पर दया करने वाले होने से अथवा संयमरूप जीवन प्रदान करने वाले होने से प्रभु में जीवदय यह विशेषण सार्थक है। बोधिदय–जिनधर्म की प्राप्ति होने का नाम बोधि है–अथवा पश्चानुपूर्वी से प्रशम संवेग निर्वेद अनुकम्पा तथा अस्तिक्य इन भावों का प्रादुर्भाव होना इसका नाम भी बोधि है, यह बोधि प्रभु द्वारा ही जीवों को प्राप्त होती है। इसलिये उन्हें बोधिदय कहा गया है। श्रुतचारित्ररूप धर्म का उपदेश जीवों को प्रभु से मिलता है–इसलिये उन्हें धर्मदय, तथा अगार श्रावक और अनगारमुनि रूप धर्म की प्ररूपणा प्रभु द्वारा ही हुई है इसलिये उन्हें धर्मदेशक कहा गया है। तथा वे क्षायिक ज्ञान क्षायिक दर्शन, और क्षायिक चारित्र रूप धर्म के स्वामी हैं क्योंकि वे इनका यथावत् पालन करते हैं और उनके सुखों का परिभोग करते हैं इसलिये वे धर्मनायक हैं। अथवा श्रुतचारित्ररूप धर्म की उन्होंने प्ररूपणा अपने शासन की अपेक्षा

'જીવદય' જીવો ઉપર દયા કરનાર હોવાથી અથવા સંયમરૂપ જીવન આપનાર હોવાથી પ્રભુ માટે 'જીવદય' આ વિશેષણ સાર્થક છે 'બોધિદય' જિનધર્મ મેળવવો તેનું નામ બોધિ છે, અથવા પશ્ચાનુપૂર્વી વડે પ્રશમ, સંવેગ. નિર્વેદ, અનુકમ્પા અને આસ્તિક્ય ભાવોના જન્મ થવો એનું નામ પણ બોધિ છે. આ બોધિ પ્રભુવડે જ જીવોને મળે છે એટલા માટે તેમને બોધિદય કહેવામા આવ્યા છે. જીવોને શ્રુત ચારિત્ર્યરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ પ્રભુથી જ મળે છે. એથી જ તેઓ ધર્મદય નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે. તેમજ અંગાર શ્રાવક અને અનગાર મુનિરૂપ ધર્મની પ્રરૂપણા પ્રભુવડે જ થઈ છે, એથી જ તેમને ધર્મદેશક કહેલ છે તેમજ તેઓ ક્ષાયિકજ્ઞાન. ક્ષાયિકદર્શન અને ક્ષાયિક ચારિત્ર્યરૂપ ધર્મના સ્વામી છે, કેમકે તેઓ તેને સારી રીતે પાળે છે. અને તેઓના ફળોને તેઓ સારી રીતે ભોગવે છે. એટલા માટે જ તેઓ ધર્મનાયક છે. અથવા પોતાના શાસનની અપેક્ષાથી જ શ્રુતચારિત્ર્યરૂપ ધર્મની તેઓએ પ્રરૂપણા કરી છે, એટલા માટે પણ તે તેના (ધર્મના) નાયક છે 'ધર્મસારથી' ધર્મીઓની [illegible]

थिना-धर्मस्य सारथिः=सञ्चालकः-धर्मसारथिस्तेन। यथा सारथिरुन्मार्गे गच्छन्तं रथं सन्मार्गमानयति तथा भगवानपि श्रुतचारित्रधर्मस्खलितान् तद्रक्षणोपदेशेन पुनर्धर्ममार्गे स्थापयतीति। 'धम्मवरचाउरंतचक्कवट्टिणा' धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्तिना=दानशीलतपोभावैश्चतसृणां नरकादिगतीनां चतुर्णां वा कषायाणामन्तो नाशो यस्मात् स चतुरन्तः, चतुरन्त एव चातुरन्तः, चक्रमिवचक्रम्, चातुरन्त एव-चक्रम्=चातुरन्तचक्रम् जन्मजरामरणोच्छेदकत्वेन चक्रतुल्यत्वात्, वरंच तच्चातुरन्त-चक्रम्=वरचातुरन्तचक्रम्, वरपदेन राजचक्रापेक्षयाऽस्य श्रेष्ठत्वं व्यज्यते लोकद्वय-साधकत्वात् धर्मएव वरचातुरन्तचक्रं=धर्मवरचातुरन्तचक्रम्, तेन वर्तितुं शीलमस्येति

की है इसलिये भी वे उसके नायक हैं। धर्मसारथी-सारथी का यह कर्तव्य होता है कि वह रथका संचालन ठीकर रूप से करें यदि वह उन्मार्ग पर जा रहा है-तो उसे सन्मार्ग पर ले आवे। अतः इस अपने कर्तव्य का पालक जैसे सारथी होता है, उसी प्रकार प्रभुने भी धर्मरूपी रथ का अच्छी तरह से संचालन किया है। यदि कोई प्राणी धर्मरूपी रथ को उन्मार्ग में ले जाता है-अर्थात् श्रुतचारित्ररूप धर्म स्खलित होता है तो प्रभु उसकी रक्षा करने के उपदेश से पुनः उस धर्म में संस्थापित कर देते हैं। धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती दान शील तप एवं भावों द्वारा नरकादि चार गतियों का अथवा क्रोधादि चार कषायों का यह धर्म नाशक होता है इस लिये वह चतुरन्त है। जन्म, जरा एवं मरण का उच्छेदक होने से धर्मको चक्र के समान प्रकट किया गया है। वर शब्द का अर्थ श्रेष्ठ है इससे यह बोध होता है कि राज चक्र की अपेक्षा भी यह धर्मरूपी चक्र श्रेष्ठ है। क्यों कि इससे जीव के दोनों लोक

હોય છે કે તે સારી પેઠે રથને હાંકે, જો તે ઉન્માર્ગે (ખોટે રસ્તે) જતો હોય તો તેને સન્માર્ગ (સારા રસ્તા) તરફ વાળે. માટે જેમ આ સારથી પોતાની ફરજને પાળનાર હોય છે. તે પ્રમાણે જ પ્રભુએ પણ ધર્મરૂપી રથને સારી પેઠે હાંક્યો છે. જો ગમે તે પ્રાણી ધર્મરૂપી રથને ઉન્માર્ગ (ખોટા રસ્તા) તરફ લઈ જવાનો પ્રયત્ન કરે અર્થાત્ શ્રુતચારિત્ર્યરૂપ ધર્મનું સ્ખલન થાય એ રીતનું વર્તન કરે તો પ્રભુ તેના રક્ષક થાય, એટલે કે ધર્મના ઉપદેશથી તેને ફરી ધર્મમાં સંસ્થાપિત કરે છે. ધર્મવરચાતુરન્તચક્રવર્તી દાન, શીલ, તપ અને ભાવો વડે નરક વગેરે ચાર ગતિયોને અથવા ક્રોધ વગેરે ચાર કષાયોને આ ધર્મ નાશ કરનારો હોય છે, એટલા માટે તે 'ચતુરન્ત' છે. જન્મ. જરા [વૃદ્ધાવસ્થા] અને મૃત્યુને નાશ કરનાર હોવાથી ધર્મને ચક્રના આકારે બતાવ્યો છે. વર શબ્દનો અર્થ શ્રેષ્ઠ છે. એનાથી એમ જણાય છે કે 'રાજચક્ર' કરતાં પણ ધર્મચક્ર ચઢિયાતું છે. કેમકે

धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती=लोकोत्तर धर्मप्रवर्त्तकस्तेन धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्त्तिना। 'दीवो' द्वीपः संसारसमुद्रे निमज्जतां द्वीप 'तुल्यः, 'ताणं' त्राणं=कर्मकदर्थितानां भव्यानां रक्षणसक्षणः, अतएव तेषां 'सरणगई' शरणगतिः=आश्रयस्थानम्, 'पइट्ठाणं' प्रतिष्ठानं=कालत्रयेऽप्यविनाशित्वेन स्थितः, तेन, अत्र तृतीयार्थे प्रथमा। 'अप्पडिहयवरनाणदंसणधरेणं' अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधरेण–प्रतिहतं–भित्याद्यावरणस्खलितं न प्रतिहतमप्रतिहतं, ज्ञानञ्चदर्शनञ्चेति ज्ञानदर्शने, अप्रतिहते वरज्ञानदर्शने अप्रतिहतवरज्ञानदर्शने, धरतीतिधरः–अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनयोर्धरः,

सुखावह बनते हैं। धर्मरूपी श्रेष्ठ चातुरन्त चक्र से वर्तन करने का प्रभु का स्वभाव है अतः वे धर्मवरचातुरन्त चक्रवर्ती हैं। इस का निष्कर्षार्थ यह है कि प्रभुने जिस धर्म की प्ररूपणा की है वह लोकोत्तर है। ऐसे लोकोत्तर धर्म के प्रवर्तक प्रभु के सिवाय और दूसरा कोई नहीं हो सकता है। प्रभु द्वीप तुल्य इसलिये प्रकट किये गये हैं कि वे संसाररूपी समुद्र में डूबते हुए प्राणियों को एक द्वीप के समान सहारा प्रदान करने वाले है। "त्राणं" प्रभु कर्मों से कदर्थित हुए भव्य जीवों को रक्षण करने में समर्थ हैं इसलिये त्राणरूप हैं। इसलिये "शरणगतिः" उन्हें आश्रयस्थान हैं। कालत्रय में भी अविनाशीरूप से स्थित्त रहने के कारण प्रभु प्रतिष्ठान स्वरूप हैं अप्रतिहत वरज्ञानदर्शन धर–प्रभु के अनन्तज्ञान और अनन्त दर्शन त्रिकाल में भी किसी भी पदार्थ द्वारा प्रतिहत नहीं हो सकते हैं–इसलिये उन्हें अप्रतिहत कहा गया है। अप्रतिहतज्ञान और दर्शन को धारण करने वाले केवल एक प्रभु हैं इसलिये वे उस विशे-

એનાથી જીવના બન્ને લોક [ઇહલોક અને પરલોક] સુખી બને છે. ધર્મરૂપી શ્રેષ્ઠ ચાતુરન્ત ચક્રવડે વર્તવાની પ્રભુની ટેવ છે. એટલા માટે તેઓ ધર્મવર ચાતુરન્ત ચક્રવર્તી છે. એનો નિષ્કર્ષરૂપે આ અર્થ છે કે પ્રભુએ જે ધર્મની પ્રરૂપણા કરી છે, તે [ધર્મ] લોકોત્તર [અલૌકિક અથવા અસાધારણ] છે. એવા લોકોત્તર ધર્મને પ્રવર્તનાર પ્રભુ વિના અન્ય બીજો કોઇ પણ ન થઈ શકે. પ્રભુને દ્વીપ (બેટ)ના જેવા એટલા માટે બતાવવામાં આવ્યા છે કે તેઓ સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ડૂબનારા પ્રાણિઓને એક દ્વીપની જેમ સહારો આપનાર છે. 'ત્રાણ' કર્મો વડે કદર્થિત [દુ:ખિત] થયેલ જીવોનું રક્ષણ કરવામાં પ્રભુ સમર્થ છે, એટલા માટે ત્રાણરૂપ છે એથી જ 'શરણ ગતિ' તેઓનું આશ્રય આપનારૂં સ્થાન છે. ત્રણે કાળમાં પણ અવિનાશીરૂપે [એક રૂપે] સ્થિત રહેવાને લીધે પ્રભુ પ્રતિષ્ઠાન સ્વરૂપ છે. 'अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधर' પ્રભુનું અનન્તજ્ઞાન અને અનન્તદર્શન ત્રણે કાળોમાં પણ ગમે તે પદાર્થ વડે પ્રતિહત [પ્રતિબંધ પામેલું] થઈ શકતું નથી. એથી જ તેમને અપ્રતિહત કહેવામાં આવ્યા છે. ફક્ત એક પ્રભુ જ અપ્રતિહતજ્ઞાન અને દર્શનને ધારણ કરનારા છે એટલા માટે તેઓને આ

नन आवरण रहित केवलज्ञान केवलदर्शनधारिणा। 'वियट्टछउमेणं' व्यावृत्त-च्छद्मना-छाद्यते-आव्रियते केवलज्ञान केवलदर्शनाद्यात्मनोऽनेनेति-छद्म=घातिक कर्मवृन्दं ज्ञानाऽऽवरणीयादिरूपं वा कर्मजातम् व्यावृत्त-निवृत्तं-छद्म यस्मात् स व्यावृत्तच्छद्म, तेन व्यावृत्तच्छद्मना। 'जिणेणं' जिनेन-रागद्वेषादिशत्रुविजय-शीलेन। 'जावएणं' जापकेन-रागद्वेषरिपुं जयन्तं भव्यजीवगणं प्रतिधर्मदेशना-दिना प्रेरकेण, 'जि जये' इतिधातोर्णिचि-'कीङ्जीनां णौ' इत्यात्वे पुकि ण्वुल्। 'तिण्णेणं' तीर्णेन-स्वयं संसारौघाद् उत्तीर्णेन। 'तारएणं' तारकेण-तारयति--तरतोऽन्यान् भव्यजीवान् प्रेरयतीति तारकस्तेन। 'बुद्धेणं' बुद्धेन-स्वयंबोधं

षण से कहे गये हैं। तात्पर्य आवरण रहित केवलज्ञान और केवल दर्शन को प्रभु धारण करते हैं। इसलिये वे अप्रतिहत वरज्ञानदर्शन वाले हैं। व्यावृत्तछद्म-छद्म शब्द का अर्थ आवरण करना होता है-केवलज्ञान केवलदर्शन आदिरूप आत्मा जिन के द्वारा आव्रित की जाती है ऐसे ज्ञानावरण, दर्शनावरण, मोहनीय तथा अन्तराय रूप घातककर्म या आठों कर्म यहाँ छद्म शब्द से कथित हुए हैं। यह छद्म प्रभु की आत्मा से निवृत हो चुका है अतः वे व्यावृत्त छद्म हैं। रागद्वेष आदि शत्रुओं के विजेता होने से प्रभु जिन हैं तथा इन रागद्वेप रूपी शत्रुओं को जीतने की प्रेरणा भव्य जीवों को प्रभुने अपनी धर्मदेशना द्वारा प्रदान की अतःप्रभु जापक हैं स्वयं संसार समुद्र से प्रभु पार तिर चुके हैं इसलिये तीर्ण हैं, तथा अन्य जीवों को तरने की उन्होंने प्रेरणा की-अतः तारक हैं, स्वयंबोध को प्राप्त हो जाने के कारण प्रभु बुद्ध हैं तथा अन्य

વિશેષણોથી યુક્ત કહેવામાં આવ્યા છે. તાત્પર્ય એ છે કે આવરણ રહિત કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનને પ્રભુ ધારણ કરે છે. એટલા માટે તેઓ અપ્રતિહતવરજ્ઞાનદર્શનવાળા છે. 'વ્યાવૃત્તછદ્મ' છદ્મ શબ્દનો અર્થ આવરણ કરવું હોય છે. કેવળજ્ઞાન કેવળદર્શન વગેરેરૂપ આત્મા જેઓ વડે આવૃત (આચ્છાદિત) કરવામા આવે છે, એવા જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ. મોહનીય તેમજ વિઘ્નરૂપ ઘોર ઘાતકકર્મ અથવા આઠે કર્મ અહીં છદ્મ શબ્દ વડે કહેવામાં આવ્યાં છે. આ છદ્મ પ્રભુના આત્માથી નિવૃત્ત થઇ ગયું છે, એટલા માટે તેઓ વ્યાવૃત્ત છદ્મ છે. રાગદ્વેષ વગેરે શત્રુઓ ઉપર વિજય મેળવનાર હોવાથી પ્રભુ જિન છે. તેમજ આ રાગદ્વેષરૂપી શત્રુઓને જીતવાની પ્રેરણા ભવ્ય જીવોને પોતાની ધર્મ દેશના વડે પ્રભુએ જ આપી છે. એટલા માટે પ્રભુ જાપક છે. પ્રભુ પોતે આ સંસારસમુદ્રને પાર તરી ગયા છે, એટલા માટે તેઓ તીર્ણ છે. તેમજ બીજા જીવોને તરવાની તેમણે પ્રેરણા આપી એટલા માટે તેઓ તારક છે. જાતે [illegible] પ્રાપ્ત જ્ઞાન મેળવનાર હોવાને લીધે પ્રભુ બુદ્ધ છે. તેમજ બીજા જીવોને પ્રભુએ

प्राप्तेन। 'बोहएणं' बोधकेन–बुध्यमानान् अन्यान् भव्यजीवान प्रेरयतीति बोधकस्तेन। 'मुत्तेणं' मुक्तेन–अमोचि स्वयंकर्मपञ्जरादिति मुक्तस्तेन। 'मोयगेणं' मोचकेन–मुच्यमानान्–भव्यजीवान् प्रेरयतीति मोचकस्तेन। 'सव्वण्णुणा' सर्वज्ञेन–सर्वसकलद्रव्यगुणपर्यायलक्षणं वस्तुजातं याथातथ्येन जानातीति सर्वज्ञः, तेन। 'सव्वदरिसिणा' सर्वदर्शिना–सर्वं–समस्तं पदार्थस्वरूपं सामान्येन द्रष्टुं शीलमस्याऽसौ सर्वदर्शी तेन। 'सिवं' शिवं–निखिलोपद्रवरहितत्वात्, शिवं कल्याणमयं, 'स्थानं' इत्यस्य विशेषणमिदम्, शिवादीनां सर्वेषां द्वितीयान्तानामग्रेतनेन 'उपगतेन'–इत्यनेनाऽन्वयः। 'अयलं' अचलं–स्वाभाविक–प्रायोगिक–चलनक्रि

जीवों को प्रभुने बोध प्राप्त करने की प्रेरणा प्रदान की इसलिये वे बोधक हैं, कर्म पंजर से प्रभु स्वयं छूटे इसलिये मुक्त, तथा अन्य भव्य जीवों को कर्म पंजर से छूटने की प्रेरणा की इसलिये मोचक हैं। समस्त द्रव्य और उनके गुण पर्यायों के यथार्थ ज्ञाता होने से प्रभु सर्वज्ञ हैं तथा समस्त पदार्थों का स्वरूप वे सामान्य रूप से जानते हैं इसलिये सर्वदर्शी हैं (सिवमयलमरुयमणंतमक्खयमव्वावाहमपुणरवित्तियं सासंठाणं उवागएणं पंचमस्स अंगस्स विवाहपण्णत्तीय अयमट्ठे पण्णत्ते छट्ठस्स णं भंते अंगस्स णायाधम्मकहाणं के अट्ठे पण्णत्ते) शिव अचल अरुज अणंत अक्षय, अव्याबाध एवं अपुनरावृत्तिरूप ऐसे शाश्वत स्थान को प्रभुने प्राप्त किया है। यह स्थान समस्त उपद्रवों से रहित होने के कारण कल्याण मय कहा गया है–इसलिये शिवरूप हैं, इसमें स्वभाविक तथा प्रायोगिक किसी भी तरह की चलन क्रिया नहीं है इसलिये अचलरूप हैं, इसमें

બોધ પ્રાપ્ત કરવાની પ્રેરણા આપી એટલા માટે તેઓ બોધક છે. કર્મના પાંજરામાંથી પ્રભુ જાતે મુકત થયા, એટલા માટે મુકત તેમજ બીજા ભવ્ય જીવોને કર્મના પાંજરામાંથી મુકિત મેળવવાની પ્રેરણા આપી એટલે તેઓ મોચક છે. બધા દ્રવ્ય અને તેમના ગુણપર્યાયો (પદાર્થના ગુણ અથવા ધર્મો)નાં સાચા જ્ઞાતા હોવાથી પ્રભુ સર્વજ્ઞ છે તેમજ બધા પદાર્થોના સ્વરૂપને તેઓ સામાન્યરૂપમાં સમજે છે. એટલા માટે સર્વદર્શી છે (सिवमलयमरुयमणंत मक्खयमव्वाबाहमपुणरावित्तियं सासगं ठाणं उवागएणं पंचमस्स अंगस्स विवाहपण्णत्तीय अयमट्ठे पण्णत्ते छट्ठस्स-णं भंते अंगस्स णायाधम्मकहाणं के अट्ठे पण्णत्ते) શિવ અચળ, અરુજ, અણંત, અક્ષય, અવ્યાબાધ અને અપુનરાવૃત્તિરૂપ એવા શાશ્વત સ્થાનને પ્રભુએ મેળવ્યું છે. આ સ્થાન બધા ઉપદ્રવો વગર હોવાને કારણે કલ્યાણમય બતાવવામાં આવ્યું છે. એટલા માટે શિવરૂપ છે. આમાં સ્વાભાવિક તેમજ પ્રાયોગિક કોઈ પણ જાતની ખસવાની ક્રિયા (ચલિત થવાની ક્રિયા) નથી, એટલા માટે જ અચળરૂપ છે.

यारहितम् । 'अरुयं' अरुजम्–अविद्यमाना रुजा यस्य तत्, अविद्यमानशरीरमनस्कत्वात्, आधिव्याधिरहितमित्यर्थः । 'अणंतं' अनन्तम्–अविद्यमानोऽन्तो=नाशो यस्य तत्, अतएव 'अक्खयं' अक्षयं–नास्ति लेशतोऽपि क्षयो यस्य तत्, अविनाशि–इत्यर्थः, 'अव्वाबाहं' 'अव्याबाधम्–न विद्यते व्याबाधा–पीडा द्रव्यतो भावतश्च यत्र तत् । 'अपुनरावित्तियं' अपुनरावृत्तिकम्–अविद्यमाना पुनरावृत्तिः=संसारे पुनरावर्तनं यस्मात् तत्, यत्र गत्वा न कदाचिदप्यात्मा विनिवर्तते । इत्थमुक्तशिवत्वादि विशेषणविशिष्टं 'सासयं' शाश्वतं–नित्यं 'ठाणं' स्थानम्–स्थीयतेऽस्मिन्–इति स्थानं लोकाऽग्रलक्षणम्, 'उवगएणं' उपगतेन–प्राप्तेन श्रमणेन भगवता महावीरेण पञ्चमस्याङ्गस्य=व्याख्याप्रज्ञप्तिरूपस्य अयमर्थः–अनन्तरोदितत्वेन बुद्धया सन्निधावानीतत्वात्प्रत्यक्षं प्रज्ञप्तः–कथितः, ततः षष्ठस्याङ्गस्य–

पहुँचे हुए जीवों को शरीर और मन से रहित होने के कारण आधिव्याधिरूप दुःखों को भोगना नहीं पडता इसलिये यह अरुजरूप है। त्रिकाल में भी इस स्थान का नाश नहीं होता है इसलिये यह अनन्तरूप है और इसलिये अविनाशी होने से अक्षयरूप है। द्रव्यपीडा तथा भावपीडा का इसमें लेशतः भी सम्बन्ध नहीं है, इसलिये व्याबाधा–पीडा से रहित होने के कारण यह अव्याबाध रूप है। इस स्थान पर पहुँचे हुए जीवों का पुनः संसार में कभी भी आगमन नहीं होता है इसलिये यह अपुनरावृत्तिरूप है। शाश्वत होने के कारण यह स्थान नित्य है और लोक के अग्र भाग में यह स्थित है। ऐसे स्थान को भगवान महावीर ने प्राप्त किया है। अतःजम्बूस्वामीने सुधर्मास्वामी से ऐसा पूछा कि ऐसे स्थानको प्राप्त हुए तथा आदिकर आदि विशेषणों से युक्त हुए श्रमण भगवान् महावीर प्रभुने व्याख्याप्रज्ञप्तिरूप पंचम अंग का अर्थ इस प्रकार

અહીં પહોંચેલ જીવોને શરીર અને મનથી રહિત હોવાને લીધે આધિવ્યાધિરૂપ દુઃખો ભોગવવાનાં રહેતાં નથી, એટલા માટે એ અરુજરૂપ છે. ત્રણે કાળોમાં પણ આ સ્થાનનો નાશ થતો નથી, એટલા માટે આ અનંતરૂપ છે. અને એથી અવિનાશી હોવા બદલ અક્ષયરૂપ છે, દ્રવ્ય પીડા અને ભાવપીડાનો એનાથી થોડો પણ સંબંધ નથી, એટલા માટે વ્યાબાધા પીડાથી રહિત હોવાને કારણે આ અવ્યાબાધ રૂપ છે. આ સ્થાને પહોંચેલ જીવોને ફરીથી સંસારમાં ક્યારેય પણ પાછા ફરવાનું થતું નથી. એટલા માટે એ આ અપુનરાવૃત્તિરૂપ છે. શાશ્વત હોવાને લીધે આ સ્થાન નિત્ય છે, અને લોકના અગ્રભાગમાં આ અવસ્થિત છે. એવા સ્થાનને ભગવાન મહાવીરે મેળવ્યું છે. માટે જંબૂસ્વામીએ સુધર્માસ્વામીને એવું પૂછ્યું કે એવા સ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલ તેમજ આદિકર વગેરે વિશેષણોથી યુક્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિ

अस्य ज्ञाताधर्मकथाङ्गस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः ? इति प्रश्नवाक्यम् । अथ उत्तरदानाय शिष्यं सम्बोधयति–हे जम्बूः । इति–इत्थं प्रकारेणाऽऽमन्त्रणवाक्येनाऽऽमन्त्र्य आर्य सुधर्मा स्थविरः–आर्यजम्बूनामानमनगारमेवमवादीत्–अकथयत्–हे जम्बूः । खलु निश्चयेन–एवम्–अमुना प्रकारेण श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् संप्राप्तेन सिद्धिगतिस्थानमुपगतेन षष्ठस्याऽङ्गस्य–ज्ञाताधर्मकथाङ्गस्य द्वौ श्रुतस्कन्धौ प्रज्ञप्तौ, तद्यथाज्ञातानिच धर्मकथाश्च, एतद्रूपौ द्वौ श्रुतस्कन्धौ कथितौ इत्युत्तरम् पुनर्जम्बूनामाऽनगारः प्रष्टुं प्रस्तौति 'जइणं भंते' इत्यादि–हे भगवन् ! यदि श्रमणेन भगवता महावीरेण षष्ठस्याऽङ्गस्य द्वौ श्रुतस्कन्धौ प्रज्ञप्तौ–ज्ञातानि च

कहा है तो ज्ञाता धर्मकथाङ्ग नामक छट्ठे अंग का क्या भाव कहा है ? इस तरह अपने शिष्य जंबूस्वामी के प्रश्न को सुनकर सुधर्मास्वामी इस प्रश्न का उत्तर देते हुए कहते हैं कि–(जंबूत्तितएणं अज्ज सुहम्मे थेरे अज्ज जंबूणामं अणगारं एवं वयंसी) हे जंबू इस प्रकार सम्बोधन वाक्य द्वारा सम्बोधितकर आर्य सुधर्मा स्वामीने आर्य जंबूनामक अनगार से इस प्रकार कहा–(एवं खलु जंबू समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं छट्ठस्स अंगस्स दो सुयक्खंधा पण्णत्ता) हे जंबू! श्रमण भगवान महावीर ने जो कि पूर्वोक्त आदिकरादि विशेषणों से विशिष्ट हैं एवं शिवरूप आदि विशेषण संपन्न सिद्धिगति नामक स्थान को प्राप्त हो चुके हैं उन्होंने छट्ठे ज्ञाताधर्मकथाङ्ग के दो श्रुतस्कंध प्ररूपित किये हैं (तं जहा णायाणिय धम्मकहाओय) वे ये हैं–१ ज्ञाता और दूसरा धर्मकथा। (जइणं भंते समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं छट्ठस्स

રૂપ પાંચમા અંગનો અર્થ કહ્યો છે તો જ્ઞાતાધર્મકથાંગ નામના છઠ્ઠા અંગનો શો અર્થ કહ્યો છે. પોતાના પ્રધાન શિષ્ય જંબૂસ્વામીના આ પ્રશ્નને સાંભળીને સુધર્મા સ્વામી આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં કહે છે (जंबूत्ति तएणं अज्जसुहम्मे थेरे अज्ज जंबूणामं अणगारं एवं वयासी) હે જંબૂ! આ જાતના સંબોધન વચન વડે સંબોધતા આર્ય સુધર્માસ્વામીએ આર્ય જંબૂ નામક અણગારને આ પ્રમાણે કહ્યું– (एवं खलु जंबू समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं छट्ठस्स अंगस्स दो सुयक्खंधा पण्णत्ता) હે જંબૂ! શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર વડે–જેઓ પૂર્વે કહેલ આદિકરાદિ વિશેષણોથી યુક્ત છે અને શિવરૂપ વિગેરે વિશેષણ સંપન્ન સિદ્ધગતિ નામના સ્થાનને પ્રાપ્ત થઈ ગયા છે તેમણે–છઠ્ઠા જ્ઞાતાધર્મકથાંગના બે શ્રુતસ્કંધ નિરૂપિત કર્યા છે. (तं जहा णायाणिय धम्मकहाओ य) તે આ પ્રમાણે છે. પહેલો–જ્ઞાતા [illegible] બીજો ધર્મકથા. [२] (जइणं भंते समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं

धर्मकथाश्च, अनयोः श्रुतस्कन्धयोर्मध्ये प्रथमस्य-ज्ञातारूपस्य खलु भगवन् ! श्रुतस्कन्धस्य श्रमणेन यावत्सम्प्राप्तेन=शाश्वतस्थानमुपगतेन भगवता महावीरेण ज्ञातानां कति अध्ययनानि प्रज्ञप्तानि-कथितानि, एवं प्रश्ने कृते सुधर्मास्वामी-उत्तरमाह-एवं खलु जंबूः ! खलु-निश्चयेन एवम्=एतन्नामकप्रथमाश्रुतस्कन्धस्य एकोनविंशतिरध्ययनानि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा तानि सार्द्धश्लोकद्वयेन दर्शयति-'उक्खित्तणाए' इत्यादि ।

अंगस्स दो सुयक्खंधा पण्णत्ता तंजहा णायाणीय धम्मकहाओ य। पढमस्स णं भंते ! सुयक्खंधस्स समणेणं जाव संपत्तेणं णायाणं कइ अज्झयणा पण्णत्ता?) पुनः जंबू पूछते हैं भदन्त ? यदि श्रमण भगवान महावीरने कि जो आदिकरादि विशेषणोंवाले एवं शिव आदि विशेषण संपन्न सिद्धिगति नामक स्थान पर पहुँच चुके हैं छट्ठे अगके ये दो श्रुतस्कंध प्ररूपित किये हैं-१ ज्ञाता और दूसरा धर्मकथा-तो भदंत! प्रथम श्रुतस्कन्ध ज्ञाता के उन श्रमणभगवान महावीरने कि जो पूर्वोक्त विशेषण वाले है एवं शिव आदि विशेषण युक्त स्थान पर विराजमान हो चुके है उन्होंने कितने अध्ययनप्ररूपित किये हैं? (एवं खलु जंबू? समणेणं जाव संपत्तेणं णायाणं एगूणवीसं अज्झयणा पण्णत्ता तं जहा उक्खित्तणाए१ संघाडे२, अंडे३, कुम्मे४, सेलगे५, तुंबे६, य रोहिणी७ मल्ली८ मायंदी९, चंदीमाइय१० ॥१॥ दावद्दवे११, उदगणाए१२ मंडुक्के१३, तेयली१४, विय। नंदीफले१५, अवरकंका१६, आइन्ने१७, सुसमा१८ इय। अवरे य पुंडरीय णायए

छट्ठस्स अंगस्स दो सुयक्खंधा पण्णत्ता तं जहा णायाणीय धम्मकहाओ य। पढमस्स णं भंते ! सुयक्खंधस्स समणेणं जाव संपत्तेणं णायाणं कइ अज्झयणा पण्णत्ता?) ફરી જંબૂ પૂછે છે કે હે ભદન્ત? જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે-જેઓ આદિકરાદિ વિશેષણોથી યુક્ત અને શિવ વગેરે વિશેષણોથી સંપન્ન સિદ્ધ ગતિ નામના સ્થાને પહોંચ્યા છે-તેઓએ છઠ્ઠા અંગના આ બે શ્રુતસ્કંધ નિરૂપિત કર્યા છે-(૧) જ્ઞાન અને બીજો ધર્મકથા તો હે ભદન્ત! પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ જ્ઞાતાના તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે-જેઓ પૂર્વ કહેવામાં આવેલા બધા વિશેષણોથી યુક્ત છે અને શિવ વગેરે વિશેષણ યુક્તસ્થાને વિરાજમાન થયેલ છે, તેમણે કેટલા અધ્યયનો નિરૂપિત કર્યા છે? (एवं खलु जंबू? समणेणं जाव संपत्तेणं एगूणवीसं अज्झयणा पण्णत्ता तं जहा उक्खित्तणाए १, संघाडे २, अंडे ३, कुम्मे ४, सेलगे ५, तुंबे ६, य रोहिणी ७, मल्ली ८, मायंदी ९, चंदिमाइय १० ॥१॥ दावद्दवे ११ उदगणाए १२, मंडुक्के १३, तेयली १४, विय। नंदी फले १५, अवरकंका १६, आइन्ने १७ सुंसमा १८, इय। अवरे य पुंडरीयणायए १९,

(१) उत्क्षिप्तज्ञातम्—मेघकुमारजीवेन स्व हस्तिभवे दावदह्यमानशशक जीवरक्षायै पाद उत्क्षिप्तः=ऊर्ध्वीकृत एवं धृत इति तदुपलक्षितमिदं प्रथममध्ययन-मुत्क्षिप्तज्ञातम्। ज्ञातमित्युदाहरम्—तदेवाधीयमानत्वादध्ययनम्। एवमग्रेऽपि।

(२) सङ्घाटकः—धन्यश्रेष्ठि—विजयतस्करयोरेकबन्धन बद्धत्वार्थाभिधायकं ज्ञातं सङ्घाटकज्ञातम्।

---

१९ एगूणवीसइमे ॥

जंबू के इस प्रश्नका उत्तर देते हुए श्री सुधर्मास्वामी कहते है—जंबू? श्रमण भगवान महावीरने जो कि आदिकर आदि विशेषणों से युक्त हैं और शिव आदि रूप सिद्धिगति नामक स्थान पर विराजमान हो चुके है उन्होंने ज्ञाता नामक प्रथम श्रुतस्कंध के इस प्रकार १९ अध्ययन प्ररूपित किये है—वे ये हैं—उत्क्षिप्तज्ञात१, संघाटक२, अंड३, कूर्म४, शैलक५, तुंब६, रोहिणी७, मल्लि८' माकंदी९, चान्द्रिक१०, दावद्रव११, उदकज्ञात१२, मंडूक१३, तेतलि १४, नंदिफल१५, अपरकंका१६ आकीर्ण१७ सुंसमा१८, पुंडरीकज्ञात१९। ज्ञात शब्द का अर्थ उदाहरण है। उत्क्षिप्तज्ञात में यह कहा गया है कि मेघकुमार के जीवने जब कि यह हस्ती के भव में था दावाग्नि से दह्यमान (जलता हुआ) एक शशक की रक्षा करने के लिये अपने चरण को ऊँचा किया था—सो वह उसे ऊँचा ही किये रहा।

इस उत्क्षिप्त उदाहण से युक्त होने के कारण इस अध्ययन का नाम भी उत्क्षिप्त ज्ञात पड गया है । संघाटकज्ञात में धन्य श्रेष्ठि और विजय

एगूणवीसइमे।

જંબૂના આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં શ્રી સુધર્માસ્વામીએ કહ્યું કે—જંબૂ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે—કે જેઓ આદિકર વગેરે વિશેષણોથી વિશિષ્ટ છે, અને શિવ વગેરેરૂપ સિદ્ધિ ગતિ નામના સ્થાને વિરાજમાન થયા છે. તેઓએ જ્ઞાતા નામના પ્રથમશ્રુતના આ રીતે ઓગણીસ [૧૯] અધ્યયનો પ્રરૂપિત કર્યા છે, તે આ પ્રમાણે છે—ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાત ૧, સંઘાટક૨. અંડ ૩ કૂર્મ ૪, શૈલક. ૫. તુંબ ૬. રોહિણી ૭. મલ્લિ ૮. માકંદી ૯. ચાંદ્રિક ૧૦. દાવદ્રવ ૧૧. ઉદકજ્ઞાત ૧૨. મંડૂક ૧૩, તેતલિ ૧૪. નંદિફલ ૧૫. અપરકંકા ૧૬. આકીર્ણ ૧૭. સુંસમા ૧૮. પુંડરીકજ્ઞાત ૧૯, જ્ઞાત શબ્દનો અર્થ ઉદાહરણ છે ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાતમાં એ બતાવવામાં આવ્યું છે કે મેઘકુમારનો જીવ જ્યારે તે હાથીના ભવ (સ્વરૂપ) માં હતો ત્યારે દાવાગ્નિથી બળતા સસલાની રક્ષા કરવા માટે પોતાના પગને અદ્ધર કર્યો હતો. તે તેને અદ્ધરજ રાખતા રહ્યા.

આ ઉત્ક્ષિપ્ત ઉદાહરણથી યુક્ત હોવાને કારણે આ અધ્યયનનું નામ પણ ઉત્ક્ષિપ્ત જ્ઞાત પડ્યું છે. ૨. સંઘાટકજ્ઞાતમાં ધન્ય શ્રેષ્ઠી અને વિજય ચોરને એકની સાથે

(३) अण्डम्—सूचनात्सूत्रमिति न्यायादत्र—'अण्ड' मिति मयूराण्डम्, तदुपलक्षितमध्ययनम्—अण्डकज्ञातम्।

(४) कूर्मः—कूर्म इति कच्छपः, तदुदाहरणेन गुप्त्यगुप्तिगुणदोषप्रतिपादकत्वादिदं कूर्मज्ञातम् ।

(५) शैलकः—शैलकराजर्षिवक्तव्यताविषयकमध्ययनं शैलकज्ञातम् ।

(६) तुम्बम्—अलाबूः, तदुदाहरणप्रतिपादकत्वेन तन्नाम्ना प्रसिद्धं तुम्बज्ञातम् ।

(७) रोहिणी—धन्यसार्थवाहपुत्रस्य धनरक्षणतत्परा भार्या, तस्याः शालिकणसुरक्षणवर्धनोदाहरणेन समुपलक्षितं रोहिणीज्ञातम् ।

(८) मल्लिः—एतन्नाम्नी कुम्भकराजपुत्री—एकोनविंशतितम—तीर्थंकरपदधारिणी तदुदाहरणोपलक्षितं मल्लिज्ञातम् ।

(९) माकन्दी—अत्र माकन्दी शब्देन माकन्दीदारको गृह्यते, तन्नाम्ना प्रसिद्धं माकन्दीज्ञातमिति माकन्दीदारकज्ञातमित्यर्थः ।

(१०) चान्द्रिकः—चन्द्रोदाहरणप्रतिपादकत्वाच्चान्द्रिकज्ञातम् ।

(११) दावद्रवः—स्वनामख्यातः समुद्रतटस्थो वृक्षविशेषः, तदुपलक्षितं दावद्रवज्ञातम् ।

चोर के संबन्ध की कथा है२। अण्डाध्ययन में मयूराण्ड की ३। कूर्माध्ययन में कूर्म के उदाहरण को लेकर गुप्ति और अगुप्ति के गुण दोषों का वर्णन किया गया है४। शैलकज्ञात में शैलकराजर्षि के संबन्ध की कथा है। तुम्बज्ञात में अलाबू—तुमडी—का उदाहरण प्रतिपादित किया गया है ६। रोहिणी ज्ञात में धन्य सार्थवाह के पुत्रवहू की कथा है जो धनके रक्षण और उसके वर्धन करने में विशेष चतुर थी ७। मल्लीज्ञात में १९वें भगवान श्री मल्लीनाथ की कथा कही गई है। ये कुम्भकराज की पुत्री थीं८, माकंदीज्ञात में माकंदी दारक की कथा कही हुई है९। चान्द्रिकज्ञान में चंद्रमा का उदाहरण दिखलाया गया है१०। दावद्रवज्ञात में—समुद्र तट पर रहे हुए दावद्रव विशेष का दृष्टान्त दिया गया है११। उदकज्ञात में परिखा

२ અણ્ડાધ્યયનમાં મયૂરાણ્ડની ૩. કૂર્માધ્યયનમાં કૂર્મ (કાચબો) નો દાખલો લઈને ગુપ્તિ અને અગુપ્તિના ગુણ દોષોનુ વર્ણન કર્યું છે ૪.શૈલકજ્ઞાતમાં શૈલક રાજર્ષિના સંબંધની કથા છે. ૫, તુંબજ્ઞાતમા અલાબૂ (તૂંબી)નું ઉદાહરણ આપ્યું છે ૬. રોહિણી જ્ઞાતમાં ધન્યસાર્થવાહની પુત્રવધૂઓની કથા છે. જે ધનનું રક્ષણ અને તેનું વર્ધન કરવામાં બહુ ચતુર હતી ૭. મલ્લીજ્ઞાતમા ઓગણીસમા (૧૯) ભગવાન્ શ્રી મલ્લિનાથની કથા કહેવામાં આવી છે ૮ એ કુંભરાજના પુત્રી હતા. માકંદી જ્ઞાતમાં માકંદી દારકની કથા વર્ણવવામાં આવી છે ૯. ચંદ્રિક જ્ઞાતમાં ચંદ્રનું ઉદાહરણ આપવામાં આવ્યું છે ૧૦. દાવદ્રવજ્ઞાતમાં સમુદ્રના કિનારે રહેલ દાવદ્રવ વિશેષનો દાખલો આપવામાં આવ્યો છે

(१२) उदकज्ञातम्–उदकं=नगरपरिखाजलं, तदुदाहरणेन पुद्गलस्वभाव प्रतिपादकत्वादुज्ञातम् उदकज्ञातम् ।

(१३) मण्डूकः–भेकः–नन्दमणिकार श्रेष्ठिजीवः, तच्चरित्रोपलक्षितं मण्डूकज्ञातम् ।

(१४) तेतलिः–तेतलिरिति तेतलिपुत्रः सूचामात्रत्वात्सूत्रस्य, स कनकरथराजामात्यः, तदुपलक्षितं तेतलिज्ञातं तेतलिपुत्रज्ञातमित्यर्थः ।

(१५) नन्दिफलम्–नन्दिफलाभिधाना आपातभद्राः परिणामदारुणावृक्षाः, तदुदाहरणप्रतिपादकमध्ययनं नन्दिफलज्ञातम् ।

(१६) अपरकङ्का–धातकीखण्ड–भरतक्षेत्र राजधानी, तत्र परिहृतद्रौपद्यानयनार्थं कृष्ण वासुदेव गमनरूपाश्चर्यादि प्ररूपकं ज्ञातम् अपरकङ्काज्ञातम् ।

(१७) आकीर्णः–आकीर्णाः -कालिकद्वीपवर्तिनो जात्याश्वाः, तदुदाहरणोपलक्षितम् आकीर्णज्ञातम् ।

(१८) सुंसुमा–सुंसुमानाम्नी धन्यश्रेष्ठिदुहिता, तच्चरित्रविषयकमध्ययनं सुंसुमाज्ञातम् ।

(खाइ) के जल के दृष्टान्त द्वारा पुद्गल के स्वभाव का प्रतिपादन किया गया है १२, मंडूकज्ञात में नंदिमणिकारसेठ का जीव जो मंडूक हुआ था उसका जीवनचरित्र कहा गया है१३। तेतलिज्ञात में कनकरथराजा के अमात्य तेतलि का जीवन चारित्र लिखा गया है१४। नंदीफलज्ञात में नंदिफल- जो देखने में तो बडा सुन्दर होता है परन्तु उसका परिणाम बडा ही दारुण होता है- यह–बात स्पष्ट की गई है१५। अपर कंकाज्ञात में धातकी खंडस्थ भरत क्षेत्र की राजधानी अपरकंका में परिहृत द्रौपदी को लाने के लिये गये हुए कृष्ण वासुदेव का वर्णन किया है१६। आकीर्णज्ञात में कालिक द्वीप में रहे हुए जात्यश्वों (जातिमान अश्वों) का उदाहरण प्रदर्शित किया गया है १७। सुंसमाज्ञात में धन्य श्रेष्ठी की पुत्री का चरित्र लिखा गया

૧૧, ઉદકજ્ઞાતમાં પરિખા (ખાઈ)ના પાણીના ઉદાહરણ વડે પુદ્‌ગલના સ્વભાવનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. ૧૨ મંડૂકજ્ઞાતમાં નંદિ મણિકાર શેઠનો જીવ જે મેંડક (દેડકો) થયો, તેના જીવનની કથા કહેવામા આવી છે ૧૩. તેતલીજ્ઞાતમા કનકરથ રાજાના મંત્રી તેતલીનું જીવન ચરિત્ર લખવામાં આવ્યું છે ૧૪. નંદીફળજ્ઞાતમા નંદીફળ જે જોવામાં બહુ જ સારૂં હોય છે, પણ તેનું પરિણામ બહુ જ ખરાબ હોય છે. આ વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. અપરકંકાજ્ઞાતમાં ધાતકી ખંડ ક્ષેત્રની રાજધાની અપરકંકામાં પરિહૃત દ્રૌપદીને લાવવા માટે ગયેલ કૃષ્ણ–વાસુદેવનું વર્ણન કરાયું છે ૧૬. આકીર્ણજ્ઞાતમાં કાલિકદ્વીપમાં રહેતા જાત્યશ્વો (જાતિમાન અશ્વોનું) દષ્ટાંત બતાવવામાં આવ્યું છે ૧૭. સુંસમાજ્ઞાતમાં ધન્ય શ્રેષ્ઠીની પુત્રીનું ચરિત્ર લખાયું છે ૧૮. પુંડરીકજ્ઞાતમા

अपरं च अन्यत्-एकोनविंशतितमं—

(१९) पुण्डरीकज्ञातम्-पुण्डरीकः=पुष्कलावतीविजयमध्यवर्त्तिपुण्डरीकिणी नगर्यामेतन्नामको राजा, तद्वक्तव्यता प्रतिबद्धत्वादिदं पुण्डरीकज्ञातम्।

इत्थं सङ्कलनया प्रथमश्रुतस्कन्धे ज्ञातानामके एकोनविंशतिसंख्यकानि ज्ञातानि-उत्क्षिप्तादीनि सन्ति ॥सू० ३॥

मूलम्--जइणं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं एगूणवीसा अज्झयणा पण्णत्ता तं जहा-उक्खित्तणाए जाव पुंडरीए त्ति य, पढमस्स णं भंते अज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते? एवं खलु जंबू! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे दाहिणड्ढे भरहे रायगिहे णामं नयरे होत्था वण्णओ, गुणसिलए चेइए वन्नओ। तत्थणं रायगिहे नयरे सेणिए नामं राया होत्था, महयाहिमवंत० वण्णओ। तस्स णं सेणियस्स रन्नो नंदा नामं देवी होत्था सुकुमालपाणिपाया वण्णओ।

तस्स णं सेणियस्स रन्नो पुत्ते नंदाए देवीए अत्तए अभए नामं कुमारे होत्था, अहीण जाव सुरूवे साम-दंड-भेय-उवप्पयाणणीति-सुप्पउत्तणयविहिन्नू ईहा-वूह-मग्गण-गवेसण-अत्थसत्थ-मइविसारए उप्पत्तियाए वेणइयाए कम्मियाए पारिणामियाए चउव्विहाए बुद्धिए उववेए सेणियस्स रण्णो बहुसु कज्जेसु य कुडुंबेसु य मंतेसु य गुज्झेसु य रहस्सेसु य निच्छएसु य आपुच्छणिज्जे पडिपुच्छणिज्जे मेढीपमाणं आहारे आलंबणं चक्खू मेढीभूए पमाणभूए आहारभूए आलंबणभूए चक्खूभूए सव्वकज्जेसु

है १९। पुण्डरीकज्ञात में पुष्कलावती विजय के मध्य में रही हुई पुण्डरीकिणी नाम की नगरी में पुंडरीक राजा की कथा दिखलाई गई है १९ ॥३॥

પુષ્કલાવતી વિજયના મધ્યમાં આવેલી પુંડરીકિણી નામની નગરીમાં પુંડરીક રાજાની કથા બતાવવામાં આવી છે ૧૯. ॥૩॥

सव्वभूमियासु लद्धपच्चए विइण्णवियारे रज्जधुरचिंतए यावि होत्था, सेणियस्स रन्नो रज्जं च रट्ठं च कोसं च कोट्ठागारं बलं च वाहणं च पुरं च अंतेउरं च सयमेव समुवेक्खमाणे समुवेक्खमाणे विहरइ॥ सू. ४॥

टीका—'जइणं भंते !' इत्यादि। जम्बूस्वामी भगवन्तमार्यसुधर्मस्वामिनं पृच्छति—यदि खलु भगवन् ! श्रमणेन यावत्सम्प्राप्तेन ज्ञातानां=ज्ञाताध्ययस्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्यैकोनविंशतिरध्ययनानि—प्रज्ञप्तानि, तद्यथा—उत्क्षिप्तज्ञातादीनि यावत्=पुण्डरीकज्ञातान्तानि च, एतेषु प्रथमस्य खलु भगवन् ! अध्ययनस्य=उत्क्षिप्तज्ञाताख्यस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः ?। इति प्रश्ने कृतेसति—आर्यसुधर्मास्वामी प्राह—एवम्=अमुना प्रकारेण खलु=निश्चयेन हे जम्बूः! तस्मिन् काले तस्मिन समये इहैव=निवासाधारतया प्रत्यक्षाऽऽसन्ने न तु जम्बूद्वीपानामसङ्ख्यतयाऽन्य-

---

❀ जइणं भंते ! समणेणं जाव इत्यादि ❀

जंबूस्वामी—आर्य सुधर्मास्वामी से पुनः यह पूछते हैं कि (जाव संपत्तेणं समणेणं) आदि करआदि विशेषणों से लेकर—सिद्धिगति को प्राप्त। हुए विशेषणों वाले श्रमण भगवान—महावीरने (णायाणं एगूणवीसा अज्झयणा पण्णत्ता) ज्ञाता नामक—प्रथम श्रुतस्कंध के ये १९ उन्नीस अध्ययन कहे हैं (तं जहा) जैसे (उक्खित्तणाए जाव पुंडरीएत्तिय) उत्क्षिप्तज्ञात से लगाकर-पुडरीकज्ञात तक। तो इनमें (पढमस्स णं भंते । अज्झयणस्स के—अट्ठे पण्णत्ते) प्रथम अध्ययन जो उत्क्षिप्तज्ञात है उसका क्या अर्थ उन्होंने प्रतिपादित किया है। इसप्रकार जंबूस्वामी का वक्तव्य सुनकर श्री सुधर्मास्वामी उत्तर रूप में यह कहते हैं कि—(एवं खलु जंबू! तेणं कालेणं तेणंसमएणं इहेव

"जंबूणं भंते ! समणेणं जाव इत्यादि"

જંબૂસ્વામી આર્ય સુધર્મા સ્વામીને ફરી આ પ્રમાણે પૂછે છે કે (जाव संपत्तेणं समणेणं) આદિકર આદિ વિશેષણોથી લઈને સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત કરેલ વિશેષણોવાળા શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરે (णायाणं एगूणवीसा अज्झयणा पण्णत्ता) જ્ઞાતા નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના એ ઓગણીસ (૧૯) અધ્યયનો કહ્યાં છે. (तं जहा) જેમ કે (उक्खित्तणाए जावपुंडरीएत्तिय) ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાતથી લઈને પુંડરીકજ્ઞાત સુધી તો એમનામાં (पढमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स के अट्ठे पण्णत्ते) પ્રથમ અધ્યયન જે ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાત છે. તેનો શો અર્થ તેઓએ બતાવ્યો છે? આ રીતે જંબૂસ્વામીના વચનો સાંભળીને શ્રી સુધર્માસ્વામી ઉત્તરમાં આ પ્રમાણે કહે છે (एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं जंबूद्दीवे दीवे भारहे वासे दाहिणड्ढे

अपरं च अन्यत्-एकोनविंशतितमं—

(१९) पुण्डरीकज्ञातम्-पुण्डरीकः=पुष्कलावतीविजयमध्यवर्त्तिपुण्डरीकिणी नगर्यामेतन्नामको राजा, तद्वक्तव्यता प्रतिबद्धत्वादिदं पुण्डरीकज्ञातम्।

इत्थं सङ्कलनया प्रथमश्रुतस्कन्धे ज्ञातानामके एकोनविंशतिसंख्यकानि ज्ञातानि-उत्क्षिप्तादीनि सन्ति ॥सू० ३॥

मूलम्—जइणं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं एगूणवीसा अज्झयणा पण्णत्ता तं जहा—उक्खित्तणाए जाव पुंडरीए त्ति य, पढमस्स णं भंते अज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते? एवं खलु जंबू! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे दाहिणड्ढे भरहे रायगिहे णामं नयरे होत्था वण्णओ, गुणसिलए चेइए वन्नओ। तत्थणं रायगिहे नयरे सेणिए नामं राया होत्था, महयाहिमवंत० वण्णओ। तस्स णं सेणियस्स रन्नो नंदा नामं देवी होत्था सुकुमालपाणिपाया वण्णओ।

तस्स णं सेणियस्स रन्नो पुत्ते नंदाए देवीए अत्तए अभए नामं कुमारे होत्था, अहीण जाव सुरूवे साम-दंड-भेय-उवप्पयाणणीति-सुप्पउत्तणयविहिन्नू ईहा-वूह-मग्गण-गवेसण-अत्थसत्थ-मइविसारए उप्पत्तियाए वेणइयाए कम्मियाए पारिणामियाए चउव्विहाए बुद्धिए उववेए सेणियस्स रण्णो बहुसु कज्जेसु य कुडुंबेसु य मंतेसु य गुज्झेसु य रहस्सेसु य निच्छएसु य आपुच्छणिज्जे पडिपुच्छणिज्जे मेढीपमाणं आहारे आलंवणं चक्खू मेढीभूए पमाणभूए आहारभूए आलंवणभूए चक्खूभूए सव्वकज्जेसु

है १८। पुण्डरीकज्ञात में पुष्कलावती विजय के मध्य में रही हुई पुण्डरीकिणी नाम की नगरी में पुंडरीक राजा की कथा दिखलाई गई है १९ ॥३॥

પુષ્કલાવતી વિજયના મધ્યમાં આવેલી પુંડરીકિણી નામની નગરીમાં પુંડરીક રાજાની કથા બતાવવામાં આવી છે ૧૯. ॥૩॥

सव्वभूमियासु लद्धपच्चए विइण्णवियारे रज्जधुरचिंतए यावि होत्था, सेणियस्स रन्नो रज्जं च रट्ठं च कोसं च कोट्ठागारं च बलं च वाहणं च पुरं च अंतेउरं च सयमेव समुवेक्खमाणे समुवेक्खमाणे विहरइ॥ सू. ४॥

टीका—'जइणं भंते !' इत्यादि। जम्बूस्वामी भगवन्तमार्यसुधर्मस्वामिनं पृच्छति—यदि खलु भगवन् ! श्रमणेन यावत्सम्प्राप्तेन ज्ञातानां=ज्ञाताध्ययस्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्यैकोनविंशतिरध्ययनानि—प्रज्ञप्तानि, तद्यथा—उत्क्षिप्तज्ञातादीनि यावत्=पुण्डरीकज्ञातान्तानि च, एतेषु प्रथमस्य खलु भगवन् ! अध्ययनस्य=उत्क्षिप्तज्ञाताख्यस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः ? । इति प्रश्ने कृते सति—आर्यसुधर्मास्वामी प्राह—एवम्=अमुना प्रकारेण खलु=निश्चयेन हे जम्बूः ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव=निवासाधारतया प्रत्यक्षाऽऽसन्ने न तु जम्बूद्वीपानामसङ्ख्यतयाऽन्य-

❀ जइणं भंते ! समणेणं जाव इत्यादि ❀

जंबूस्वामी—आर्य सुधर्मास्वामी से पुनः यह पूछते हैं कि (जाव संपत्तेणं समणेणं) आदि करआदि विशेषणों से लेकर—सिद्धिगति को प्राप्त। हुए विशेषणों वाले श्रमण भगवान—महावीरने (णायाणं एगूणवीसा अज्झयणा पण्णत्ता) ज्ञाता नामक—प्रथम श्रुतस्कंध के ये १९ उन्नीस अध्ययन कहे हैं (तं जहा) जैसे (उक्खित्तणाए जाव पुंडरीएत्तिय) उत्क्षिप्तज्ञान से लगाकर-पुंडरीकज्ञात तक। तो इनमें (पढमस्स णं भंते। अज्झयणस्स के—अट्ठे पण्णत्ते) प्रथम अध्ययन जो उत्क्षिप्तज्ञात है उसका क्या अर्थ उन्होंने प्रतिपादित किया है। इसप्रकार जंबूस्वामी का वक्तव्य सुनकर श्री सुधर्मास्वामी उत्तर रूप में यह कहते हैं कि—(एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव

"जंबूणं भंते ! समणेणं जाव इत्यादि"

જંબૂસ્વામી આર્ય સુધર્મા સ્વામીને ફરી આ પ્રમાણે પૂછે છે કે (जाव संपत्तेणं समणेणं) આદિકર આદિ વિશેષણોથી લઈને સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત કરેલ વિશેષણોવાળા શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરે (णायाणं एगूणवीसा अज्झयणा पण्णत्ता) જ્ઞાતા નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના એ ઓગણીસ (૧૯) અધ્યયનો કહ્યા છે. (तं जहा) જેમ કે (उक्खित्तणाए जावपुंडरीएत्तिय) ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાનથી લઈને પુંડરીકજ્ઞાન સુધી તો એમનામાં (पढमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स के अट्ठे पण्णत्ते) પ્રથમ અધ્યયન જે ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાન છે, તેનો શો અર્થ તેઓએ બતાવ્યો છે? આ રીતે જંબૂસ્વામીના વચનો સાંભળીને શ્રી સુધર્માસ્વામી ઉત્તરમાં આ પ્રમાણે કહે છે કે (एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं जम्बू दीवे दीवे भारहे वासे दाहिणड्ढे भरहे

अपरं च अन्यत्-एकोनविंशतितमं—

(१९) पुण्डरीकज्ञातम्-पुण्डरीकः=पुष्कलावतीविजयमध्यवर्त्तिपुण्डरीकिणी नगर्यामेतन्नामको राजा, तद्वक्तव्यता प्रतिबद्धत्वादिदं पुण्डरीकज्ञातम्।

इत्थं सङ्कलनया प्रथमश्रुतस्कन्धे ज्ञातानामके एकोनविंशतिसंख्यकानि ज्ञातानि-उत्क्षिप्तादीनि सन्ति ॥सू० ३॥

मूलम्—जइणं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं एगूणवीसा अज्झयणा पण्णत्ता तं जहा—उक्खित्तणाए जाव पुंडरीए त्ति य, पढमस्स णं भंते अज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते? एवं खलु जंबू! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे दाहिणड्ढे भरहे रायगिहे णामं नयरे होत्था वण्णओ, गुणसिलए चेइए वन्नओ। तत्थणं रायगिहे नयरे सेणिए नामं राया होत्था, महयाहिमवंत० वण्णओ। तस्स णं सेणियस्स रन्नो नंदा नामं देवी होत्था सुकुमालपाणिपाया वण्णओ।

तस्स णं सेणियस्स रन्नो पुत्ते नंदाए देवीए अत्तए अभए नामं कुमारे होत्था, अहीण जाव सुरूवे साम-दंड-भेय-उवप्पयाणणीति-सुप्पउत्तणयविहिन्नू ईहा-वूह-मग्गण-गवेसण-अत्थसत्थ-मइविसारए उप्पत्तियाए वेणइयाए कम्मियाए पारिणामियाए चउव्विहाए बुद्धिए उववेए सेणियस्स रण्णो बहुसु कज्जेसु य कुडुंबेसु य मंतेसु य गुज्झेसु य रहस्सेसु य निच्छएसु य आपुच्छणिज्जे पडिपुच्छणिज्जे मेढीपमाणं आहारे आलंबणं चक्खू मेढीभूए पमाणभूए आहारभूए आलंबणभूए चक्खूभूए सव्वकज्जेसु

है १८। पुण्डरीकज्ञान में पुष्कलावती विजय के मध्य में रही हुई पुण्डरीकिणी नाम की नगरी में पुंडरीक राजा की कथा दिखलाई गई है १९ ॥३॥

પુષ્કલાવતી વિજયના મધ્યમા આવેલી પુંડરીકિણી નામની નગરીમા પુંડરીક રાજાની કથા બતાવવામાં આવી છે ૧૯. ॥૩॥

सव्वभूमियासु लद्धपच्चए विइण्णवियारे रज्जधुरचिंतए यावि होत्था, सेणियस्स रन्नो रज्जं च रट्ठं च कोसं च कोट्ठागारं बलं च वाहणं च पुरं च अंतेउरं च सयमेव समुवेक्खमाणे समुवेक्खमाणे विहरइ ॥ सू. ४॥

टीका—'जइणं भंते!' इत्यादि। जम्बूस्वामी भगवन्तमार्यसुधर्मस्वामिनं पृच्छति—यदि खलु भगवन्! श्रमणेन यावत्सम्प्राप्तेन ज्ञातानां=ज्ञाताख्यस्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्यैकोनविंशतिरध्ययनानि—प्रज्ञप्तानि, तद्यथा—उत्क्षिप्तज्ञातादीनि यावत्=पुण्डरीकज्ञातान्तानि च, एतेषु प्रथमस्य खलु भगवन्! अध्ययनस्य=उत्क्षिप्तज्ञाताख्यस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः?। इति प्रश्ने कृते सति—आर्यसुधर्मास्वामी प्राह—एवम्=अमुना प्रकारेण खलु=निश्चयेन हे जम्बूः! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव=निवासाधारतया प्रत्यक्षाऽऽसन्ने न तु जम्बूद्वीपानामसङ्ख्यतयाऽन्य-

---

❀ जइणं भंते! समणेणं जाव इत्यादि ❀

जंबूस्वामी-आर्य सुधर्मास्वामी से पुनः यह पूछते हैं कि (जाव संपत्तेणं समणेणं) आदि करआदि विशेषणों से लेकर—सिद्धिगति को प्राप्त। हुए विशेषणों वाले श्रमण भगवान—महावीरने (णायाणं एगूणवीसा अज्झयणा पण्णत्ता) ज्ञाता नामक—प्रथम श्रुतस्कंध के ये १९ उन्नीस अध्ययन कहे हैं (तं जहा) जैसे (उक्खित्तणाए जाव पुंडरीएत्तिय) उत्क्षिप्तज्ञात से लगाकर-पुडरीकज्ञात तक। तो इनमें (पढमस्स णं भंते। अज्झयणस्स के—अट्ठे पण्णत्ते) प्रथम अध्ययन जो उत्क्षिप्तज्ञात है उसका क्या अर्थ उन्होंने प्रतिपादित किया है। इसप्रकार जंबूस्वामी का वक्तव्य सुनकर श्री सुधर्मास्वामी उत्तर रूप में यह कहते हैं कि—(एवं खलु जंबू! तेणं कालेणं तेणंसमएणं इहेव

"जंबूणं भंते! समणेणं जाव इत्यादि"

જંબૂસ્વામી આર્ય સુધર્મા સ્વામીને ફરી આ પ્રમાણે પૂછે છે કે (जाव संपत्तेणं समणेणं) આદિકર આદિ વિશેષણોથી લઈને સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત કરેલ વિશેષણોવાળા શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરે (णायाणं एगूणवीसा अज्झयणा पण्णत्ता) જ્ઞાતા નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના એ ઓગણીસ (૧૯) અધ્યયનો કહ્યાં છે. (तं जहा) જેમ કે (उक्खित्तणाए जावपुंडरीएत्तिय) ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાતથી લઈને પુંડરીકજ્ઞાન સુધી તે-મનામાં (पढमस्स णं भंते! अज्झयणस्स के अट्ठे पण्णत्ते) પ્રથમ અધ્યયન જે ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાત છે. તેને શો અર્થ તેઓએ બતાવ્યો છે? આ રીતે જંબૂસ્વામીના પ્રશ્નને સાંભળીને શ્રી સુધર્માસ્વામી ઉત્તરમાં આ પ્રમાણે કહે છે કે-(एवं खलु जंबू! तेणं कालेणं तेणं समएणं जंबूद्दीवे दीवे भारहे वासे दाहिणड्ढे भ रहे

स्मिन् जम्बूद्वीपे, जम्बूद्वीपनामके द्वीपे भारते=भारतनामके वर्षे=क्षेत्रे दक्षिणार्द्धभरते भरतक्षेत्रस्य दक्षिणार्द्धे राजगृहं नामकं नगरमासीत्, 'वण्णओ' वर्णकः=वर्णनग्रन्थोऽत्र वक्तव्यः, स च चम्पावर्णनात्मकऔपपातिकसूत्रे वर्त्तते, सोऽत्र नपुंसकलिङ्गनिर्देशेन द्रष्टव्यः, व्याख्यातोऽप्यसौ तस्य पीयूषवर्षिण्यां टीकायां मयेति। गुणशिलकं चैत्यम् वर्णकः=औपपातिकसूत्रकृतवर्णनवदेवात्रज्ञातव्यः। तत्र खलु राजगृहे नगरे श्रेणिको नाम राजाऽऽसीत्। स कीदृशः? इत्यत्राह-'महयाहिमवंत०' इत्यनेन 'महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे' इत्येवं विज्ञेयम् महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः=तत्र महाहिमवानिव=एतन्नामकवर्षधरपर्वतइव, यथा महाहिमवान्

जंबुदीवे दीवे-भारहे वासे दाहिणड्ढभरहे रायगिहे णामं णयरे होत्था) जंबू। तुम्हारे प्रश्न का उत्तर इस प्रकार है-उसकाल में और उस समय में इसी जंबू द्वीप नामके द्वीप में भरत नाम का क्षेत्र है। इस भरत क्षेत्र के दक्षिणार्द्ध में राजगृह नामका नगर था। यहाँ जो (वण्णओ) यह पद आया है उसका तात्पर्य यह है कि औपपातिक सूत्र में चम्पानगरी का जैसा वर्णन किया गया है वैसा ही वर्णन इस राजगृह नगर का भी जानना चाहिये।

उस वर्णनका अनुवाद औपपातिक सूत्रकी पीयूषवर्षिणी नामकी टीका में कर दिया है। जिज्ञासुओं को वहां से यह विषय समझ लेना चाहिए। (गुण सिलए चेइए वन्नओ) उस नगर में गुण शिलक नामका-चैत्य था। इसका वर्णन भी औपपात्तिक सूत्र में किया गया है वहां से जान लेना चाहिये। (तत्थ णं रायगिहे नयरे सेणिए नामं राया होत्था महया हिमवंत वण्णओ) उस राजगृह नाम नगर में श्रेणिक इस नाम का राजा राज्य करता था। यह महा हिमवान पर्वत-जैसा महामलय पर्वत जैसा, मंदराचल जैसा, और महेन्द्र

रायगिहे णामं णयरे होत्था) જંબૂ! તમારા પ્રશ્નનો જવાબ આ પ્રમાણે છે-તે કાળે અને તે વખતે એજ જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ભરત નામે ક્ષેત્ર હતું. આ ક્ષેત્રના દક્ષિણાર્દ્ધમાં રાજગૃહ નામે નગર હતું. અહીં જે (वण्णओ) આ પદ આવ્યું છે. તેનો અભિપ્રાય આ પ્રમાણે છે કે ઔપપાતિક સૂત્રમા ચંપાનગરીનું જેવું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, તેવું જ વર્ણન આ રાજગૃહ નગરનું પણ સમજવું જોઈએ.

તે વર્ણનનો અનુવાદ પીયૂષવર્ષિણી નામની ટીકામા કરવામાં આવ્યો છે જિજ્ઞાસુઓએ ત્યાંથી આ વિષયને સમજવો જોઈએ. (गुणसिलए चेइए वन्नओ) તે નગરમાં ગુણશિલક નામે ચૈત્ય હતું. આનું વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. ત્યાંથી જાણવું જોઈએ (तत्थ णं रायगिहे नयरे सेणिए नाम राया होत्था महया हिमवंत वण्णओ) તે રાજગૃહ નગરમા શ્રેણિક નામે રાજા રાજ્ય કરતા હતા તે મહા હિમાલય પર્વતના જેવા મહામલય પર્વત જેવા, મંદરાચલ જેવા અને મહેન્દ્રના

पर्वतः क्षुल्लहिमवत्पर्वतापेक्षया–उच्चत्वायामोद्वेध (गाम्भीर्य) विष्कम्भपरिक्षेपादिना रत्नमयपद्मवरवेदिका नानामणिरत्नमयकूट=कल्पतरुश्रेणिप्रभृतिना क्षेत्रमर्यादाकारित्वेन च महान् तथा श्रेणिकभूपोऽपि शेषराजापेक्षया जातिकुलनीतिन्यायादिना विपुलधनकनकरत्नमणिमौक्तिकशङ्खशिलाप्रवाल–राज्यराष्ट्रबलवाहनकोशकोष्ठागारादिना जातिकुलधर्ममर्यादाकारित्वेन च महान् वरीवर्त्ति, तथा-सर्वजनमनोमोदकतया विस्तृतयशः कीर्त्तिरूपसुगन्धतया च महामलयवत्, औदार्य-धैर्य-गाम्भीर्यादिगुणैर्मन्दरवत्, भूपवृन्दे दिव्यर्द्धि-दिव्यद्युति–दिव्यप्रभावादिभिर्महेन्द्रवत्

के–जैसा श्रेष्ठ था। जैसे महा हिमवान पर्वत अन्य छोटे २ पर्वतोंकी अपेक्षा उच्चता आयाम (दीर्घता) एवं उद्वेध (गाम्भीर्य) तथा विष्कंभ और परिक्षेप आदि द्वारा रत्नमय पद्म की वरवेदिकाद्वारा नानामणि मय एवं रत्नमय कूटों द्वारा तथा कल्पवृक्षोंकी पंक्तियोंद्वारा क्षेत्र की मर्यादाकारी होने से महान् माना जाता है उसी प्रकार श्रेणिक राजा भी अन्य राजाओं की–अपेक्षा, जाति, कुल नीति, न्याय आदिद्वारा विपुल धन, कनक, रत्न, मणि मौक्तिक, शंख शिला–प्रवाल द्वारा, राज्य, राष्ट्रबल, वाहन कोश, कोष्ठागार आदि द्वारा, जाति कुल, धर्म की मर्यादा करनेवाला होने से महा हिमवान जैसा कहा गया है। समस्तजनता के मन को प्रसन्न करनेवाला होनेसे तथा विस्तृत यश एवं कीर्तिरूप सुगंधिवाला होनेसे महामलय की तरह वह श्रेष्ठ माना गया है।—औदार्य धैर्य तथा गांभीर्य आदि गुणों से युक्त होने के कारण वह–राजा मन्दर की तरह उत्तम कहा

જેવા શ્રેષ્ઠ હતા જેમ મહાન્ હિમવાન્ પર્વત બીજા નાના પર્વતોની અપેક્ષા ઉચ્ચતા આયામ (દીર્ઘતા) ઉદ્વેધ (ગંભીરતા) તેમજ વિષ્કંભ અને પરિક્ષેપ વડે રત્નમય પદ્મની ઉત્તમ વેદિકાવડે અનેક મણિમય અને રત્નમય કૂટો (શિખરો) વડે. તેમજ કલ્પવૃક્ષની હારમાળાઓ વડે ક્ષેત્રની મર્યાદા કરનાર હોવાથી મહાન માનવામાં આવે છે. તેમજ શ્રેણિક રાજા પણ બીજા રાજાઓ કરતાં જાતિ, કુળ. નીતિ ન્યાય વગેરે વડે પુષ્કળ ધન, કનક, રત્ન. મણિ. મૌક્તિક, શંખ. શિલા પ્રવાલવડે રાજ્ય. રાષ્ટ્ર. બળ. વાહન. કોશ, કોષ્ઠાગારવડે જાતિકુળ અને ધર્મની મર્યાદા કરનાર હોવાથી મહા હિમવાન જેવા કહેવામાં આવ્યા છે. સંપૂર્ણ જનસમાજના મનને પ્રમુદિત કરનાર હોવાથી તેમજ વિસ્તૃત યશ અને કીર્તિરૂપ સુગંધવાળા હોવાથી મહામલયની જેમ તેમને શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવ્યા છે. ઉદારતા ધીરજ, તેમજ ગંભીરતા વગેરે ગુણોથી સંપન્ન હોવાને લીધે તે રાજાને મેરુપર્વતની જેમ ઉત્તમ કહેવામા આવ્યા છે રાજાને. .

सार:=श्रेष्ठः, इत्यादि। 'वण्णओ' वर्णकः=भूपवर्णनप्रकरणमौपपातिकसूत्राद् विज्ञेयम्, तस्य खलु श्रेणिकस्य राज्ञः नन्दानाम्नी देव्यासीत्। सा कीदृशी? इत्यत्राह–'सुकुमालपाणिपाया' सुकुमारपाणिपादा=पाणी च पादौ च पाणिपादं= करचरणं, सुकुमारम्=अतिकोमलं पाणिपादं यस्याः सा तथोक्ता=अतिकोमलकर- चरणवतीत्यर्थः, 'वण्णओ' वर्णकः=राज्ञीवर्णन औपपातिकसूत्रादवसेयम्।

तस्य खलु श्रेणिकस्य पुत्रः 'नंदाए देवीए अत्तए' नन्दाया देव्या आत्मजः= तद्गर्भज इत्यर्थः अभयनामा कुमारऽआसीत्। स कीदृशः? इत्याह–'अहीण जाव सुरूवे' अहीन यावत्सुरूपः, अत्रत्ययावच्छब्देन–'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरे,

---

गया है। राजाओं के समूह में दिव्यऋद्धि, दिव्यद्युति, तथा दिव्यप्रभाव आदिद्वारा वह महेन्द्रकी तरह उत्तम प्रकट किया गया है। यहां पर भी जो यह "वण्णओ" शब्द आया है वह यह प्रकट करता है कि इस राजा- के विषय में और भी अधिक वर्णन अन्य ग्रन्थों में किया गया है, सो वह वर्णन औपपात्तिक सूत्र से जाना जा सकता है।

(तस्स णं सेणियस्स रन्नो नंदा नामं देवी होत्था सुकुमार पाणिपाया वण्णओ) उस श्रेणिक राजा की रानी का नाम नंदा था। इसके हाथ पाँव बहुत ही सुकुमार थे। यह कितनी–अधिक सुन्दर थी–और किस स्वभाव आदि की थी यह सब विषय का वर्णन औपपातिक सूत्र में दिया गया है। (तस्सणं सेणियस्सरन्नो पुत्ते नंदाए अत्तए अभयनामं कुमारे होत्था) उस श्रेणिक राजा के एक पुत्र था जिसका नाम अभयकुमार था। यह नंदा देवी की कुक्षि से अवतरित हुआ था।(अहीण जाव सुरूवे) यहां यावत् शब्द से यह पाठ–ग्रहीत हुआ है–इसका शरीर लक्षण से अन्यून

સમૂહમાં દિવ્યઋદ્ધિ, દિવ્યદ્યુતિ તેમજ દિવ્યપ્રભાવ વગેરેથી તેને મહેન્દ્રની જેમ ઉત્તમ બતાવવામાં આવ્યા છે. અહીં પણ જે 'वण्णओ' શબ્દ આવ્યો છે, તે આમ બતાવે છે કે આ રાજાના વિષે એના કરતાં બીજું વધુ વર્ણન બીજા શાસ્રોમાં કરવામાં આવ્યું છે. માટે તે વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રવડે સમજી શકાય છે.

तस्स णं सेणियस्स रन्नो नंदा नामं देवी होत्था सुकुमार पाणिपाया वण्णओ) તે શ્રેણિક રાજાની રાણીનું નામ નંદા હતું. તેના હાથપગ બહુ જ સુકો- મળ હતા તે કેટલી બધી રૂપવતી હતી તેનો સ્વભાવ વગેરે કેવો હતો, આ જાતના બધા વિષયોનું વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રમા આપવામાં આવ્યું છે. (तस्स णं सेणिय- स्स रन्नो पुत्ते नंदाए देवीए अत्तए अभयनामं कुमारे होत्था) તે શ્રેણિક રાજાના એક પુત્ર હતા. તેનું નામ અભયકુમાર હતું. તે નંદાદેવીની કુખમાંથી અવ- તર્યા હતા. (अहीण जाव सुरूवे) અહીં યાવત્ શબ્દથી એ પાઠ ગ્રહણ કરવામાં

लक्खण-वंजणगुणोववेए, माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुंदरंगे, ससि सोमाकारे, कंते, पियदंसणे सुरूवे' इति संग्रहः। व्याख्या-अहीनप्रतिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः- अहीनानि=लक्षणतोऽन्यूनानि प्रतिपूर्णानि=स्वरूपतोऽखण्डितानि पञ्चापीन्द्रियाणि यस्मिन् तत्तथाविधं शरीरं यस्य स तथोक्तः। लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेतः-लक्षणानि=स्वस्तिकचक्रयवमत्स्यादीनि, व्यञ्जनानि=मषतिलादीनि, तेषां गुणः=प्रशस्तत्वरूपास्तैः उपपेतः=युक्तः। अत्र-'उप' 'अप' अनयोरुपसर्गयोः शकन्ध्वादित्वात्पररूपे 'उपपद्दतः' अनयोर्गुणे 'उपपेतः' इति सिद्धम्। मानोन्मानप्रमाणप्रतिपूर्णसुजातसर्वाङ्गसुन्दराङ्गः-अत्र मानं=जलेन परिपूर्णे कुण्डे यस्मिन् पुरुषे प्रविष्टे सति यज्जलं कुण्डाद्बहिर्निस्सरति तज्जलं यदि द्रोणपरिमाण भवति तदा तस्य शरीरावगाहना मानमुच्यते। तुलादण्डेन सन्तुलितः पुरुषो यद्यर्द्धभारपरिमाणो भवति तदा तस्य अर्धभारपरिमाणम् उन्मानमुच्यते। स्वाङ्गुलेनाष्टोत्तरशतोन्नतता प्रमाणं कथ्यते ततः-मानं च उन्मानं च प्रमाणं च मानोन्मानप्रमाणानि, तैः प्रतिपूर्णानि सुजातानि सर्वाङ्गाणि, तैः सुन्दराङ्गः-सर्वथा प्रमाणप्रतिपूर्णसुजाततया सर्वाङ्गीण सुन्दर इति भावः। 'ससि-

---

तथा स्वरूप से परिपूर्ण पाचो इन्द्रियों से युक्त था।' लक्षणों-स्वस्तिक-चक्र यव एवं मत्स्य आदि के चिह्नों-से-तथा मषा तिल-आदिरूप व्यञ्जनों से भरपूर था। [1]मान [2]उन्मान, तथा [3]प्रमाण से शरीर का प्रत्येक अवयव

આવ્યો છે કે એમનું શરીર લક્ષણોથી અન્યૂન (સંપૂર્ણ) તેમજ સ્વરૂપ (સૌંદર્ય)થી પરિપૂર્ણ પાંચે ઇન્દ્રિયોથી યુક્ત હતું. લક્ષણો-સ્વસ્તિક ચક્ર, યવ અને મત્સ્ય વગેરે ચિહ્નો-થી તેમજ મષાતિલ વગેરે વ્યંજનોથી સંપૂર્ણ રીતે ભરેલું હતું. માન, (૧) ઉન્માન, (૨) તેમજ પ્રમાણવડે (૩) શરીરનો દરેકે દરેક અવયવ પરિપૂર્ણ હતો

---

(१) जल से परिपूर्ण भरे हुए कुण्ड में मनुष्य को बैठाने पर उस कुंड से जितना पानी बाहर-निकल आता है वह पानी तौलने पर यदि एक द्रोण प्रमाण होता है तो वह जल उस पुरुष की शरीरावगाहना का मान माना जाता है। (२) तराजू पर सन्तुलित होने पर पुरुष का जो अर्ध भार होगा वह उन्मान माना जावेगा। (३) १०८ अंगुल की जो ऊँचाई होगी

વિશેષઃ—(૧) પાણીથી પૂર્ણ ભરેલ કુંડમા માણસને બેસાડ્યા પછીને કુંડમાંથી જેટલું પાણી બહાર નિકળી આવે છે. તે પાણીને જો તોલવામાં આવે, અને તે એક દ્રોણ પ્રમાણ તોલમાં ઉતરે તો તે પાણીને તે પુરુષની શરીરાવગાહનાનું માન માનવામાં આવે છે.

(૨) ત્રાજવા ઉપર તોલવામાં પુરુષનું જે અર્ધું વજન થાય તેને 'ઉન્માન' માનવામાં આવે છે
(૩) એકસો આઠ (૧૦૮) આંગળની જે ઊંચાઈ હોય છે તેને 'પ્રમાણ' કહેવામાં આવે છે.

सोमागारे' शशिसौम्याकारः-शशी=चन्द्रस्तद्वत् सौम्यः=रमणीयः, आकारः= स्वरूपं यस्य स तथोक्तः। 'कंते' कान्तः=कमनीयः। 'पियदंसणे' प्रियदर्शनः- प्रियं=दर्शकजनमनोह्लादकं दर्शनम्=अवलोकनं यस्य स तथोक्तः। 'सुरूवे' सुरूपः=सर्वातिशायिरूपलावण्यवान्। 'सामदंडभेयउवप्पयाणणीइसुप्पउत्तण- यविहिण्णू' सामदण्डभेदोपप्रदाननीति सुप्रयुक्तनयविधिज्ञः-तत्र साम='वयं युष्मा- कं यूयमस्माकं को भेदोऽस्माकम्' इत्यादि मधुरवाक्यैः शत्रुपक्षवशीकरणम्, दण्डः दण्डयते-धनाद्यपहरणेन निस्सारी क्रियते जनो येन स तथोक्तः=क्लेशोत्पादेन

परिपूर्ण था। चंद्रमाके जैसा इसका सौम्य आकार था। देखने वालों को यह बहुत अधिक प्रिय लगता था। कमनीय था। रूप लावण्य इसके प्रत्येक अंग से टपकसा रहा था।

यहाँ "अहीणजावसुरूवे" में जो यावत् पद रखा है-उस से इस पाठ का यहाँ ग्रहण किया गया है-अहीणपडिपूण्ण-पंचेन्द्रियसरीरे लक्खणवंजणगुणोववेए, माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्ण -सुजायसव्वंगसुंदरंगे, ससिसोमागारे, कंते, पियदंसणे सुरूवे। (सामदंडभेदउवप्पयाणणी- तिसुप्पउत्तणयविहिन्नू ईहा-वूहमग्गण-गवेसणअत्थसत्थमइविसामए) हम आपके हैं आप हमारेहैं हम में और आप में कोई भेद नहीं है इत्यादिमधुर वचनों द्वाराशत्रुपक्ष को वश में करना यह साम उपाय है, क्लेश उत्पन्न करके अथवा कोष आदि का अपहरण करके शत्रु को वश में करना-या उसे विलकुलकम- जोर वना देना यह दण्डनीति है, शत्रु पक्ष के स्वामी-तथा सेवक में जो परस्पर में स्नेह होता है उसमें भेद करना-उनके चित्त में ऐसी वात जमा देना कि जिससे दोनों आपसमें एक दूसरे का विश्वास न कर सकें इसका नाम भेदनीति है। यह भेदनीति ३ तीन प्रकार की कही गई है-

ચન્દ્રના જેવો એમનો સૌમ્ય આકાર હતો. જોનારને એ બહુજ વધારે ગમતો હતો. એ કમનીય હતા. રૂપ અને લાવણ્ય એમના દરેકે દરેક અંગમાંથી નીતરતું હતું.

અહીં 'अहीण जाव सुरूवे' માં જે યાવત્ પદ મુકવામાં આવ્યુ છે, તેનાથી આ પાઠનું અહીં ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે-अहीणपडिपुण्णपंचेंदियसरीरे लक्खणवंजणगुणोववेए माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुंदरंगे ससिसोमागारे, कंते, पियदंसणे सुरूवे।" सामदंडभेदउवप्पयाण णीतिसुप्पउत्तणयविहिन्नू ईहा वूहमग्गणगवेसणअत्थसत्थमइविसामए) અમે તમારા છીએ; તમે અમારા છો, આપણામાં કોઈ પણ જાતનો ભેદ નથી, વગેરે મીઠા વચનોથી શત્રુપક્ષને વશ કરવો આ સામ ઉપાય છે. પીડિત કરીને અથવા તો ધન-ભંડારનું હરણ કરીને દુશ્મન ઉપર કાબૂ મેળવવો અગરતો તને સાવ નિર્બળ બનાવવો આ દણ્ડનીતિ છે. શત્રુપક્ષના સ્વામી તેમજ સેવકમા જે એક બીજા તરફ

है वह प्रमाण कहीगई है।

कोपाद्यपहरणेन वा. शत्रोरनुशासनम् । भेदः=शत्रुपक्षे स्नेहापनयनपुरस्सरं स्वामि सेवकयोश्चित्तभेदकरणं, स त्रिविधः, ।

उक्तञ्च-"परोप्परं णेहभंगो, कलहुप्पायणं तहा ।

तज्जणं सत्तुपक्खेसु, भेयणीई पकित्तिया ॥१" इति ।

अस्य छाया-परस्परं स्नेहभङ्गः, कलहोत्पादनं तथा ।

तर्जनं शत्रुपक्षेषु, भेदनीतिः प्रकीर्त्तिता ॥१॥ इति ।

उपप्रदानम्=पूर्वगृहीतवस्तुप्रतिप्रदानम्, अभिमतार्थदानं वा, एतद्रूपा चतुर्विधा नीतिः-नीयते=स्वानुकूल्यं प्राप्यते रिपुरनयेति सा तथोक्ता तया सामादि चतुर्विधया नीत्या सु=सुष्ठु प्रयुक्तं=प्रयोगो व्यापारो यत्र स सुप्रयुक्तः, एतादृशो नयः= न्यायस्तस्य विधिः=विधानं, तं जानातीति स तथोक्तः-यथायोग्यनीतिन्याय कुशल इत्यर्थः। नीतेः प्रयोगो यथा-'उत्तमं प्रणिपातेन, शूरं भेदेन योजयेत्।

'परोप्परं णेहभंगो, कलहुप्पायणं तहा ।'

तज्जणं सत्तुपक्खेसु भेयणीई पकित्तिया ॥१॥

शत्रु पक्षमें स्वामी सेवकमें स्नेह का भंग करवाना उनमें आपसमें लड़ाई झगडा करवा देना-एवं परस्पर में तर्जन-डाट-डपट-आदि करवाना। पूर्वमें गृहीत की हुई वस्तु का देना अथवा अभिमत अर्थका देना इस का नाम उपप्रदान है साम, दण्ड भेद एवं उपप्रदान इस तरह ४ चार प्रकार की नीति के प्रयोगरूप न्याय के विधानमें यह अभय-कुमार निष्णात था-यथा योग्यनीति न्याय में कुशल था-नीति का प्रयोग इस प्रकार कहा गया है-(उत्तमं प्रणिपातेन) उत्तम जनको यदि

સ્નેહભાવ હોય છે, તેમાં ફૂટ પાડવી, તેમના મનમા એવી વાત ઠસાવવી કે જેથી બન્ને એક બીજાનો વિશ્વાસ ન કરે, તેનું નામ ભેદ-નિતી છે. આ ભેદ નીતિ ત્રણ પ્રકારની બતાવવામાં આવી છે.

પરોપ્પરં ણેહભંગો, કલહુપ્પાયણં તહા ।

તજ્જણં સત્તુપક્ખેસુ ભેયણીઈ પકિત્તિયા ॥૧॥"

શત્રુપક્ષમાં સ્વામી સેવકના સ્નેહમા ફૂટ પડાવવી. તેમનામા પરસ્પર કલહ કરાવવો અને પરસ્પર તર્જન (તિરસ્કાર) દમદાટી વગેરે કરાવવાં. પૂર્વે કોઈ પાસેથી લીધેલ પદાર્થને આપવો અથવા અભિમત (ઇષ્ટ) અર્થને આપવો તેનું નામ ઉપપ્રદાન છે. સામ, દંડ, ભેદ અને ઉપપ્રદાન આ પ્રમાણે ચાર પ્રકારની નીતિનો પ્રયોગ કરતાં ન્યાય આપવામાં અભયકુમાર નિષ્ણાત હતા નીતિના સમુચિત માર્ગને અનુસરતાં ન્યાય આપવામાં એ કુશળ હતા. નીતિનો યથાયોગ્ય વ્યવહાર આ રીતે બતાવવામાં આવ્યો છે—'उत्तमं प्रणिपातेन, સારા માણસને વશ કરવો હોય તો તેની આગળ નમ્ર થઈને વર્તવું

नीचमल्पप्रदानेन, समं तुल्यपराक्रमैः॥१॥" इति, अन्यच्च–"लुब्धमर्थेन गृह्णीयात्, साधुमञ्जलिकर्मणा। मूर्खं छन्दानुरोधेन, तत्त्वार्थेन च पण्डितम् ॥" इति। 'ईहावोह मग्गणगवेसणअत्थसत्थमइविसारए' ईहाऽपोहमार्गणगवेषणार्थशास्त्रमतिविशारदः– तत्र ईहा=कस्यापिवस्तुनोऽनालोचितविलोकनजन्यसंशयनिराशाय बुद्धिचेष्टा, यथा दूरत उच्चैस्त्वयुक्तस्य कस्यचिद्दर्शने 'स्थाणुर्वा पुरुषो वा इति विवेकाय बुद्धिवेष्टनम्।

वश में करना होवे तो उसके साथ नम्रता का व्यवहार रखना चाहिये। (शूरं भेदेन योजयेत्) किसी शूरवीर को यदि वश में करना है तो उसके साथ भेदनीति का प्रयोग करना चाहिये। (नीचमल्पप्रदानेन) यदि किसी नीचजन को वश में करना है, तो उसे कुछ न कुछ थोडा बहुत अवश्य दे देना चाहिये।

(समं तुल्यपराक्रमैः) बराबरी वाले शत्रु को यदि वश में करना है तो उसके तो उसके साथ बराबरी का पराक्रम करना चाहिये। यही बात अन्यत्र इस प्रकार से गई है–

"लुब्धमर्थेन गृह्णीयात् साधुमञ्जलि,कर्मणा,
"मूर्खं छन्दानुरोधेन तत्त्वार्थेन च पण्डितम्"।

सामान्य रूप से वस्तु के बाद जो उसमें संयश होता है उस संशय को दूर करने की जो एक प्रकार की बुद्धि चेष्टा होती है उसका नाम ईहा है। जैसे दूर से किसी ऊँची वस्तु का जब हमे दर्शन होता है तब यह कुछ है ऐसा सामान्य बोध होता है अब इस सामान्य बोध के बाद फिर ऐसा जो विचार आता है कि यह स्थाणु है या पुरुष है

કરવું જોઈએ 'शूरं भेदेन योजयेत्' વીર પુરુષને વશકરવો હોય તો તેની સાથે ભેદનીતિનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ. 'नीचमल्पप्रदानेन' નીચ માણસને વશ કરવો હોય તો કંઈકને કંઈક–થોડું ચોક્કસ આપવું જોઈએ. 'समं तुल्यपराक्रमैः' સરખી શકિતવાળા દુશ્મનને વશ કરવો હોય તો તેની સાથે બરાબરીનું શૂરાતન બતાવવું જોઈએ એજ વાત બીજે સ્થાને આ રીતે બતાવવામાં આવી છે–

लुब्धमर्थेन गृह्णीयात् साधुमञ्जलिकर्मणा।
मूर्खं छन्दानुरोधेन तत्त्वार्थेन च पण्डितम् ॥१॥,,

સામાન્ય રૂપમાં વસ્તુના બોધ પછી જે તેમાં સંશય ઉદ્ભવે છે તેને દૂર કરવાની એક પ્રકારની બુદ્ધિનીચેષ્ટા હોય છે, તેનું નામ 'ઇહા' છે દા. ત. દૂરથી કોઈ ઊંચી વસ્તુનું જ્યારે દર્શન થાય છે, ત્યારે આ કંઈક છે, એવું સામાન્ય જ્ઞાન આપણને થાય છે. આ સામાન્ય જ્ઞાન પછી ફરી એમ વિચાર થાય કે આ સ્થાણું (ઠુંઠું) છે કે પુરુષ છે, આનું નામ સંશય છે. આ સંશય પછી આ સ્થાણુ હોવું જોઈએ અથવા પુરુષ હોવો જોઈએ,

अपोहः–अपोह्यते=निवार्यते स्वाकाराद्विपरीत आकारोऽनेनेति स तथोक्तः=निजाकारनिर्णयज्ञानं यथा–'स्थाणुरेवाय' मिति। मार्गणं–मार्ग्यते=अन्विष्यते वस्त्वनेनेति तत्तथोक्तम्=अपोहाग्रे सद्भूतार्थविशेषज्ञानाभिमुखमेव 'तत्सत्त्वे तत्सत्त्वमन्वयः' इत्यन्वयधर्मान्वेषणं, यथा वल्लीलताद्यारोहणं स्थाणुधर्मं एवात्र घटते इति। स्थाणुमेवाश्रित्य वल्लीलताद्यारोहणं भवति, अतःस्थाणु धर्मत्वेन वल्लीलताद्यारोहणं व्यपदिश्यते। गवेषणं–गवेष्यते=विशेषतो निश्चीयते वस्त्वनेनेति तत्त-

---

"इसी का नाम संशय है। इस संशयके होने पर यह स्थाणु होना चाहिये अथवा पुरुष होना चाहिये इसतरह किसी एक तरफ झुकती हुई जो बुद्धि की चेष्टा होती है यही ईहा है।

ईहा के बाद जो विशेष ज्ञान होता है उसका नाम अवाय है–अपोह है–। अपने आकार से विपरीत आकार जहां दूर किया जाता है वह 'अपोह' है ऐसी अपोह शब्द की व्युत्पत्ति है। जैसे जब यह बोध हुआ कि यह स्थाणु होना चाहिये तब ऐसा जो बोध होता है कि यह स्थाणु ही है इसी का नाम अपोह है मार्गण शब्द का अर्थ होता है–अन्वेषण–यह स्थाणु ही है ऐसा जो अपोह नामक बोध हो रहा है वह इस बात को लेकर हो रहा है कि यहाँ पर वल्ली आरोहण आदि जो स्थाणुगत धर्म है वे ही घटित हो रहे हैं। इसी का नाम अन्वय है 'तत्सत्त्वे तत्सत्त्वमन्वयः' यह अन्वय का लक्षण है। स्थाणु को आश्रित करके ही वल्ली लता आदि का वहाँ आरोहण होता है–इसलिये ये स्थाणु के धर्म तरी के प्रकट किये जाते हैं। मार्गणा में अन्वय धर्म की पर्यालोचना होती है। गवेषणा में व्यतिरेक धर्म का विचार चलता

આ પ્રમાણે કોઈ એક તરફ વળતી બુદ્ધિની ચેષ્ટા થાય છે, તેનું નામ ઈહા છે.

ઈહા પછી જે વિશેષજ્ઞાન હોય તેનુ નામ અવાય છે–અપોહ–છે. પોતાના આકારથી ભિન્ન આકારને જ્યા દૂર કરવામા આવે તેને અપોહ કહે છે. એ રીતે અપોહ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ છે. દા. ત. જ્યારે એ જ્ઞાન થયું કે આ સ્થાણુ (ઠુંઠું) હોવું જોઈએ. ત્યારે એવું નિશ્ચયરૂપ જે જ્ઞાન થાય છે કે આ સ્થાણું (ઠુંઠું) જ છે, આનું જ નામ અપોહ છે. માર્ગણ શબ્દનો અર્થ અન્વેષણ થાય છે આ સ્થાનું જ છે. આ પ્રકારનું અપોહ નામે જે જ્ઞાન થઈ રહ્યુ છે, તે આને લઈને જ થઈ રહ્યું છે કે અહીં વલ્લી (વેલ) આરોહણ વગેરે જે સ્થાણુમા રહેનારા ધર્મો છે. તે જ ઘટિત થઈ રહ્યા છે. આનું નામ અન્વય છે "તત્સત્ત્વે તત્સત્ત્વમન્વયઃ" આ અન્વયનું લક્ષણ છે સ્થાણુ (ઠુંઠા) ના આધારે જ લતા વગેરેનુ આરોહણ થાય છે. માટે જ એ સ્થાણુંના ધર્મ રૂપમાં બતાવવામાં આવ્યા છે. માર્ગણામાં 'અન્વય' ધર્મની પર્યાલોચના થાય છે. ગવેષણામાં કે વ્યતિરેક

थोक्तं-मार्गणादूर्ध्वं सद्भूतार्थविशेष निर्णयाभिमुखमेवान्यधर्मपरित्यागेन 'तदसत्वे तदसत्वं व्यतिरेकः' इति व्यतिरेक धर्माध्यास समालोचनं यथा-'अस्मिन्शिरः शरीर कण्डूयनादयः पुरुषधर्मा न दृश्यन्ते' इति। एतेषां समाहारे ईहापोहमार्गणगवेषणानि, तैरर्थशास्त्रे=अर्थोपार्जननिमित्तं शास्त्रमर्थशास्त्रं, तत्र या मतिः=मननं तया विशारदः=निपुणः स तथोक्तः। तथा 'उप्पत्तियाए वेणइयाए कम्मयाए पारिणामियाए चउव्विहाए बुद्धीए उववेए' औत्पत्तिक्या, वैनयिक्या, कर्मजया, पारिणामिक्या, चतुर्विधया बुद्धया उपपेतः, तत्र-औत्पत्तिक्या-उत्पत्तिरेव-शास्त्राभ्यासकर्मपरिशीलनादिकं विहाय प्रयोजनं यस्या सा औत्पत्तिकी-पूर्वमदृष्टाश्रुताननुभूतविषयतयाप्यकस्माद्‌ल्लसनशीला, तया, अत्र रोहकदृष्टान्तःप्रसिद्ध एव।

है जैसे ऐसा विचार होना-कि यह स्थाणु ही है- पुरुष नहीं-कारण पुरुषगत जो शिरः कण्डूयन आदि धर्म हैं वे यहां प्रतीत नहीं हो रहे हैं। 'तदसत्त्वे तदसत्त्वम्' यह व्यतिरेक का लक्षण है। अभयकुमार जिस तरह सामआदि नीति के प्रयोग करने में विशेष पटु थे उसी प्रकार वे ईहा अपोह मार्गण, गवेषण द्वारा अर्थशास्त्र के विचार करने में भी विशेष विशारद थे। (उप्पत्तियाए वेणइयाए कम्मायाए पारिणामियाए चउव्विहाए बुद्धीए उववेए) औत्पत्ति की, वैनयिकी कर्म जा तथा, परिणामिकी, इस तरह चार प्रकार की बुद्धि से वे अभयकुमार युक्त थे। जो बुद्धि स्वतः इस जीव को विना किसी शास्त्राभ्यास आदि के उत्पन्न होती है वह औत्पत्ति की बुद्धि है। यह बुद्धि पूर्व में अदृष्ट अश्रुत तथा अननुभूत हुए विषय को अकस्मात जान लेती है। इस विषय में रोहक का दृष्टान्त प्रसिद्ध ही

[અભાવ] ધર્મ ઉપર વિચાર કરવામાં આવે છે. દા. ત. એમ વિચાર થવો કે આ સ્થાણુ જ છે, પુરુષ નથી. કારણ કે પુરુષગત જે શિર કણ્ડૂયન વગેરે ધર્મો છે, તેઓની અહીં પ્રતીતિ થતી નથી. 'तदसत्त्वे तदसत्त्वम्' આ વ્યતિરેકનું લક્ષણ છે. જેમ અભયકુમાર સામ વગેરે નીતિનો પ્રયોગ કરવામાં વિશેષ કુશળ હતા, તેમજ ઈહા, અપોહ. માર્ગણ, ગવેષણ વડે અર્થશાસ્ત્ર ઉપર વિચાર કરવામાં પણ વિશેષ હોશિયાર હતા. (उप्पत्तियाए वेणइयाए कम्मयाए परिणामियाए चउव्विहाए बुद्धिए उववेए) ઔત્પત્તિકી, વૈનયિકી' કર્મજા અને પરિણામિકી આ રીતે ચાર પ્રકારની બુદ્ધિથી અભયકુમાર સંપન્ન હતા. જીવને પોતાની મેળે કોઈ પણ જાતના શાસ્ત્રાભ્યાસ વગર જે બુદ્ધિ ઉદ્ભવે છે તે-ઔત્પત્તિકી બુદ્ધિ છે. આ બુદ્ધિથી પહેલા કોઈપણ વખત જોવામાં નહિ આવેલા, સાંભળવામાં નહી આવેલા તેમજ અનુભૂતિના વિષયમા નહિ આવેલા વિષયને અનાયાસ સમજી લે છે. આ બાબતમાં રોહકનું દૃષ્ટાંત પ્રસિદ્ધ થયેલ જ છે.

वैनयिक्या-विनयेन जाता वैनयिकी=गुर्वादिविनयप्राप्तशास्त्रार्थ संस्कारजन्या, तया, अत्र नैमित्तिकशिष्यद्वयोदाहरणं संक्षेपतः प्रदर्श्यते—

एकस्मिन्नगरे समकक्षवयस्कौ द्वौ शिष्यौ निमित्तशास्त्रं पठितुं कस्यापि नैमित्तिकस्य समीपे गतवन्तौ। तयोरेको विनयशीलो यद् यथा गुरुरुपदिशति तत्तथैव बहुमानपुरस्सरं विनयावनतमस्तकोऽधीते, गुरुपाठितं मुहुर्मुहुर्विमृशति, शङ्कास्पदं स्थलं गुरुसमीपमुपेत्य सविनयं निर्णयति च। अपरस्तु न तथा विनयेन पठति, न पृच्छति, नापि विमृशति च। अधीतशास्त्रावुभौ कालान्तरे जीविकार्थं देशान्तरं गतौ। क्वचि-

---

है। गुरु आदि के विनय से प्राप्त हुए शास्त्री अर्थ के संस्कार से जो बुद्धि प्राप्त होती है वह वैनयिकी बुद्धि है।

इस विषय में दो नैमित्तिक शिष्यों का उदाहरण इस प्रकार है— किसी नगर में समान अवस्था वाले दो शिष्य किसी निमित्तज्ञ के पास निमित्त शास्त्र को पढने के लिये गये। उनमें एक शिष्य विनय शील था। गुरुमहाराज उसे जिस प्रकार जिस बात को पढाते थे वह उस बात को बहुमान पुरस्सर बडे भारी विनय के साथ पढता था। विद्या गुरु जिस विषय को उसे समझाया करते थे वह उस विषय को बार बार विचार में लाया करता था। जिस विषय में उसे किसी भी तरह का संदेह होता तो वह गुरु के पास जा कर विनय के साथ उसका निर्णय करता। दूसरा शिष्य ऐसा कुछ अविनयी था कि वह न तो कुछ पढता न कुछ लिखता और न गुरु से कुछ पूछता और न कुछ विचार ही करता। अब उन दोनों के लिये ऐसा अवसर आया कि उन्हें आजी

ગુરુ વગેરેના વિનયથી પ્રાપ્ત કરેલ શાસ્ત્રીય અર્થના સંસ્કાર વડે જે બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે, તે વૈનાયિકી બુદ્ધિ છે. આ વિષયને લગતા બે નૈમિત્તિક શિષ્યોના દૃષ્ટાન્ત આ પ્રમાણે છે—

કોઈ નગરમાં સરખી ઉંમરના બે વિદ્યાર્થીઓ કોઈ નિમિત્તજ્ઞની પાસે નિમિત્ત-શાસ્ત્રના અભ્યાસાર્થે ગયા તેઓમાં એક શિષ્ય વિનમ્ર હતો ગુરુ તેને જે વાત શીખવતા તે તે વાતને બહુજ માનપૂર્વક ઘણા વિનય સાથે તે શીખતો હતો વિદ્યા આપનાર ગુરુ જે વિષય તેને સમજાવતા તે તે વિષય ઉપર વારંવાર મનન કરતો હતો તે વિષયમાં તેને કોઈ પણ જાતની શંકા હોય તો તે ગુરુની પાસે જઈને સવિનય તેનું સમાધાન કરતો હતો બીજો શિષ્ય કંઈક અવિનયી હતો, ન તો તે કંઈ વાંચતો અને ન તે કંઈ લખતો તેમજ ન ગુરુને તે કંઈ પૂછતો અને ન તે કોઈપણ જાતનો વિચાર કરતો. હવે વિદ્યાભ્યાસ [illegible] કરી [illegible]

न्नगरनिकटे सरस्तीरे विशश्रमतुः । 'एतावुभौ विद्वांसौ' इतिज्ञात्वा मस्तकन्यस्त-जलभृतघटा काचिद्वृद्धा विदेशगतस्वसुतकुशलिनीं वार्त्तां पप्रच्छ । प्रश्नसमकालमेव तन्मस्तकाद् घटो न्यपतत्, तद्दृष्ट्वा सोऽविमृश्यकारी झटितिप्राह—'वृद्धे !=मृतस्तव-पुत्रः' इत्यादि । कर्णकठोरं प्राणापहारकं वज्रमिवाऽऽपतत् पुत्रमरणरूपं तद्वचनं श्रुत्वा यावत्सा मूर्छां प्राप्नोति तावदपरो विमर्शशीलो नैमित्तको न्यगदत् भोभ्रात-र्मैवं ब्रूहि, अस्याः पुत्रः साम्प्रतमेव स्वगृहमागतो वर्त्तते, मातः ! गच्छ शीघ्रं गृहं पुत्रमुखावलोकनजनितममन्दपरमानन्दमनुभवेत्यादि । तच्छ्रुत्वा प्रत्युज्जीवितेव

विका संपादन के लिये परदेश में जाना पडा। जब ये बाहर जा रहे थे तो किसी एक नगर के पास के सरोवर के किनारे ये दोनों ठहर गये। इतने में एक वृद्धाने कि जिसका पुत्र बहुत समय से परदेश गया हुआ था और अभी तक वापिस नहीं आया था उन्हे देखा-वह मस्तक पर घडा रखकर वहां जल भरने को आई थी। उसने विद्वान समझ कर इनसे अपने पुत्र की कुशल वार्ता पूछी तो अविनीत शिष्यने यह देखकर कि उसके मस्तक से प्रश्न पूछने के साथ साथ घडा गिर गया है जल्दी से ऐसा कहा कि हे वृद्धे? तेरा पुत्र तो परदेश में ही मर गया है-तू अब किस की कुशल वार्ता पूछ रही है। ऐसा उसका कर्णकठोर वज्र के प्रहार जैसा तीक्ष्ण मर्मभेदक पुत्र का मरण रूप वचन सुनकर वह मूर्च्छित होने वाली ही थी इतने में दूसरे विनयशील शिष्यने विचार कर कहा भाई ऐसा मतकहो-इसका पुत्र तो इस समय घर पर ही आ पहुंचा है। ऐसा कहकर फिर उसने उस वृद्धा से कहा! तुम जल्दी से जल्दी घर जाओ।

પોતાની આજીવિકા ચલાવવા માટે પરદેશ જવાનું થયું. જ્યારે તેઓ બહાર જઈ રહ્યા હતા ત્યારે માર્ગમાં કોઈ નગર પાસે સરોવરના કાંઠે આ બન્ને રોકાયા. એટલામાં એક ડોશીએ-કે જેનો પુત્ર ઘણા સમય પહેલાં વિદેશ ગયો હતો અને હજી પોતાને ઘેર પાછો ફર્યો ન હતો-તેઓને જોયા, તે ઘડો માથા ઉપર મૂકીને પાણી ભરવા આવી હતી. તે ડોશીએ તેઓને વિદ્વાન્ સમજીને એમને પોતાના પુત્રનું કુશળ પૂછ્યું પ્રશ્ન પૂછતાની સાથે જ વૃદ્ધાના માથા ઉપરથી પાણીનો ઘડો પડી ગયો છે,—એ જોઈને અવિનીત શિષ્યે ઝડપથી કહ્યું કે હે વૃદ્ધે! તારો પુત્ર તો વિદેશમાં મરણ પામ્યો છે, તું હવે કોના કુશળની વાત પૂછે છે, આ પ્રમાણે તેનું વજ્રપ્રહાર જેવું કર્ણકટુ, તીક્ષ્ણ, અન્તઃકરણને વીંધનારૂં, પુત્રમરણ રૂપવચન સાંભળીને તે બેભાન થવાની જ હતી તેટલામાં બીજા વિનયશીલ શિષ્યે વિચારીને કહ્યું કે ભાઈ આવું ન બોલો એનો પુત્ર તો અત્યારે ઘેર આવી પહોંચ્યો છે. આમ કહીને પછી તેણે તે ડોશીને કહ્યું કે મા! તમે સત્વરે ઘેર જાઓ. તમારો પુત્ર

सा गता गृहं, मिलितो लब्धलक्षलाभः पुत्रः, हर्षप्रकर्षमुपागता। तदनु सा बहुमूल्यं पारितोपिकमादाय सरस्तीरमागत्य तौ पृष्टवती कथं ज्ञातमेतद्वृत्तमिति। अविमृश्यकारी ब्रूते-प्रश्नसमये तव मस्तकान्निपत्य कुम्भः स्फुटितस्तेन मया ज्ञातं-'मृतस्तव पुत्रः' इति। तत्पश्चाद् विमृश्यकारी प्रवक्ति-प्रश्नसमकालमेव तव घटोऽधो भूमौ निपतितस्तज्जलं च सरोजलेन साकं मिलितं तेन मया ज्ञातं-'यस्य यज्जलं तत्तेन

तुम्हारा पुत्र घर पर आ गया है। उसके मुखावलोकन से तुम परम हर्ष का अनुभव करो। इस प्रकार उस विनयशील विचारक शिष्य के वचन सुनकर उसे मानो नई चेतना सी प्राप्त हो गई हो इस तरह बनकर वह अपने घर पहुँची। पहुँचते ही वहां उसने एक लाख रुपयों को कमाकर साथ में लाये हुए अपने पुत्र को देखा-देखते ही उसे परम आनन्द का अनुभव हुआ हर्ष प्रकर्ष से युक्त हो कर वह बहुमूल्य पारितोषिक लेकर पुनः उस तालाब के किनारे पर वह आई। आते ही उन दोनों से उसने पूछा-भाई बतलाओ तुमने यह सब कैसे जाना। सुनकर अविमृश्यकारी शिष्यने उससे कहा-मा! प्रश्न पूछने के साथ ही जब तुम्हारे मस्तक से घडा गिर कर फूट गया-तो मैने विचार किया कि जिस प्रकार यह घडा अचानक गिरकर फूट गया है उसी प्रकार तुम्हारा पुत्र भी मर गया है। विमृश्यकारीने अपनी बात के समर्थन में उसे कहा -कि मातः? प्रश्न करने के समकाल में ही जब आप का घडा जमीन पर गिर पडा और उसमें का जल सरोवर के साथ मिल गया

ઘેર આવી ગયો છે. તેનું મો જોઇને તમે ખૂબ જ આનંદ અનુભવો આ રીતે વિનયી અને વિચારક શિષ્યના વચન સાંભળીને તેણે જાણે કે નવી ચેતના ન મેળવી હોય, તેમ તે તરતજ પોતાને ઘેર ગઇ અને ઘેર પહોંચતાં જ ત્યાં તેણે એક લાખ રૂપિયા કમાઈ આવેલ પોતાના પુત્રને જોયો. જોતાંની સાથે જ તેનું હૈયુ આનન્દથી તરબોળ થઈ ગયું પ્રસન્ન થતી તે બહુ કીમતી ભેટ લઇને તેજ તળાવને કાંઠે ફરી આવી આવીને તેઓ બન્નેને તેણે પૂછ્યુ 'ભાઈ. તમે આ બધું કેવી રીતે જાણ્યું ?' એ સાંભળીને અવિમૃષ્યકારી [અવિચારી] શિષ્યે કહ્યું-'મા! પ્રશ્ન કરતાંની સાથે જ તમારા માથા ઉપરથી ઘડો પડીને ફૂટી ગયો, ત્યારે મને થયું કે જે રીતે આ ઘડો ઓચિંતો પડીને ફૂટી ગયો, તે રીતે તમારો પુત્ર પણ મરણ પામ્યો હશે "વિમૃશ્યકારીએ [વિચારકે] પોતાની વાતના સમર્થનમાં કહ્યું કે 'મા! પ્રશ્ન કરતી વખતે તમારો ઘડો જમીન પર પડયો અને તેનુ પાણી સરોવરના પાણીની સાથે ભળી ગયું તે એ ઉપરથી મેં જાણ્યું કે જે પ્રમાણે આ ઘડાનુ પાણી આ સરોવરના પાણીની સાથે ભળી ગયું છે, તેજ પ્રમાણે તમારો પુત્ર પણ તમને જલ્દી મળવો જોઇએ આ

मिलितमिति ततोऽस्याः पुत्रेऽप्यनया सह द्रुतमेव मिलिष्यतीत्यादि। तच्छ्रुत्वा तमविमृश्यकारिणं दुर्वचनैर्निर्भर्त्स्य विमृश्यकारिणे बहुमूल्यं पारितोषिकं समर्प्याशीर्वादशतानि ददौ। अथासावविमृश्यकारी खेदखिन्नो भूत्वा स्वचेतसि चिन्तयामास-'मया गुरुजन विनयाभावेन शास्त्रमभ्यस्तं तस्मान्मे विद्या न फलवती जाते' त्यादिना मनःसंतापं संभाप। विनयशीलो विमृश्यकारी तु गुरोरुपकारं मुहुर्मुहुरनुस्मरन् विद्याप्रचारं कुर्वंश्चास्मिन् लोके जनरमृतमिव पूजितः-क्रमश आत्मविद्यां समाप्य कल्याणमार्गं साधितवान्। सहाध्ययने कृतेऽपि विनीते एव

तो इस पर से मैने जाना कि जिस प्रकार यह जल इस जल के साथ मिल जुल गया है-उसी प्रकार आपका पुत्र भी आपके साथ शीघ्र ही मिल जाना चाहिये। इस प्रकार उस विमृश्यकारी के भूरि भूरि प्रशंसा करती हुई उस वृद्धाने उस अविमृश्यकारी व्यक्ति को बुरा भला कह कर तथा उस विचारशील व्यक्ति को बहुमूल्य पारितोषिक प्रदान कर अन्त में सैकडों आशीर्वाद वचनों से बधाया। अपने साथी का इस प्रकार देव दुर्लभ सन्मान देखकर अविमृश्यकारी बहुत अधिक खेद खिन्न हुआ। उसने अपने चित्त में सोचा मैंने विद्यागुरु के पास विद्या का अध्ययन तो किया है-परन्तु विनयाभाव के कारण वह मुझ में फलवती नहीं हुई है। विनयशील विमृश्यकारीने 'विनयादि संपन्न बनकर जो भी विद्या मैंने विद्या गुरु से पढी वह मुझ में विशेष रीति से प्रस्फुटित हुई है अतः मेरे ऊपर विद्यागुरु का बडा भारी उपकार हुआ है-'इस प्रकार बार बार विद्या गुरु के उपकार का स्मरण करते हुए विद्या का प्रचार अच्छी तरह से किया इस प्रचारसे लोगो में उसकी अमृत जैसी मान्यता बढी। क्रमशः जब वह आत्मविद्या की साधना करते२ कल्याणमार्ग का पथिक बन

प्रमाणे वातजाणी ते डोशीએ અવિમૃશ્યકારીના જ્ઞાનની ખૂબ આટકણી કાઢી. અને તે પછી વિચારશીલને ખૂબ કીમતી ભેટ અને સેંકડો આશીર્વચનો આપ્યાં. પોતાના સાથીનું આ રીતે દેવ દુર્લભ સન્માન જોઈને અવિમૃશ્યકારી ખૂબ જ દુઃખી થયો અને તેણે પોતાનાં મનમાં વિચાર કર્યો કે 'મેં વિદ્યાગુરુ પાસેથી વિદ્યાભ્યાસ તો કર્યો છે પણ વિનય રહિત હોવાને લીધે વિદ્યા સારી પેઠે મારામાં ફળવતી થઈ નથી." વિનયશીલ વિમૃશ્યકારી શિષ્યે વિચાર કર્યો કે 'વિનયાદિથી જે વિદ્યા ગુરુ પાસેથી મેળવી છે, તે મારામાં અવિશેષ વિકાસ પામી છે. ખરેખર મારા ઉપર વિદ્યાગુરુનો બહુ ભારે ઉપકાર થયો છે." આ રીતે વારંવાર વિદ્યાગુરુના ઉપકારનુ સ્મરણ કરતાં સારી પેઠે વિદ્યાપ્રચાર કર્યો. આ પ્રચારથી લોકોમાં અમૃત જેવી તેની ખ્યાતી વધી. અનુક્રમે જ્યારે તે આત્મવિદ્યાની સાધના કરતાં કરતાં કલ્યાણપથનો પથિક બન્યો ત્યારે અનન્ત જન્મ-

विद्या सकलशास्त्ररहस्यं प्रकटयति। सुविनीतस्तद् विद्या प्रभावेणास्मिन् लोके स्व रचनया शास्त्रादिरहस्यं प्रकटयन्नात्मविद्यां समवाप्य स्वपर कल्याणाय प्रभवति। इतिवैनयिकी बुद्धि दृष्टान्तः। अत्रानेकशो दृष्टान्ताः सन्तीति विस्तरभयाद् विरम्यते।

कार्मिक्या=कर्मणः=कृषिवाणिज्यादि व्यवसायात् जाता कार्मिकी=तत्तत्कर्माभ्यासप्रकर्षजनितेत्यर्थः तया। अत्र तस्करकृषीवलोदाहरणम्-

कश्चित्तस्करो वाणिजग्रामे कस्यचिद्वणिजो गृहे कमलाकारं खातं खनितवान्। प्रभाते जना एकत्रीभूतास्तत्खातं दृष्ट्वा भूयो भूयः प्रशंसां कृतवन्तः-अहो! चौरस्य

गया तो अनन्त संसार का भी अंत उसने कर दिया। इस दृष्टान्त लिखने का तात्पर्य यह है कि साथर अध्ययन करने पर भी विनीत जन में ही विद्या फलवती बनती हैं तथा सकल शास्त्रों का रहस्य भी आत्मा में प्रकट होता है जो आत्मा विनीत होता है। विनीत जन ही विद्या के प्रभाव से इस लोक में अपनी रचना द्वारा शास्त्रादि के रहस्य को प्रकट करते हैं-और आत्मविद्या को प्राप्त कर अन्त में वे स्व और पर के कल्याण करने में समर्थ बन जाते हैं। इस बुद्धि के ऊपर और भी अनेक प्रकार दृष्टान्त हैं जो यहां ग्रन्थ विस्तृत हो जाने के भय से नही लिखे गये है। कृषि वाणिज्य आदि व्यवसायरूप कर्म से जो बुद्धि उत्पन्न होती है वह कार्मिकी बुद्धि है।

इसके ऊपर कृषिवल (किशान) और चोर का उदाहरण इस प्रकार है—

एक चोर ने वाणिज गाव में किसी एक वणिक् के घर में रात्रि के समय कमल के आकार जैसा खात-ओंडा किया।-प्रभातकाल जब हुआ तो लोगोंने इसे देख कर चोर की बडी भारी प्रशंसा की। कहने

ભરણનો પણ તેણે અંત કર્યો. આ દૃષ્ટાન્ત લખવાનુ પ્રયોજન એ છે કે એકી સાથે અભ્યાસ કરવા છતાં પણ વિનીત માણસમા જ વિદ્યા સફળ થાય છે, અને બધા શાસ્ત્રોનુ રહસ્ય પણ તે જ આત્મામાં પ્રકટે છે, કે જે આત્મા વિનમ્ર હોય છે. નમ્ર માણસ જ વિદ્યાના પ્રભાવથી આ લોકમાં પોતાની રચના વડે શાસ્ત્ર વગેરેનુ રહસ્ય બતાવે છે, અને આત્મવિદ્યાને મેળવીને અંતે સ્વ [પોતાનું] અને પર [પારકાનુ[કલ્યાણ સાધવામાં સમર્થ થાય છે. આ બુદ્ધિ વિષે બીજાપણ અનેક દૃષ્ટાન્તો છે. જે અહીં ગ્રન્થ વિસ્તારના ભયથી લખ્યા નથી કૃષિ, વાણિજ્ય વગેરે વ્યવસાયના કર્મોથી જે બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. તે કાર્મિકી બુદ્ધિ છે.

એના માટે કૃષીવલ [ખેડૂત] અને ચોરનુ ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે—

વાણિજ ગામમાં કોઇ એક વાણિયાના ઘેર રાતના વખતે એક ચોરે કમળના આકાર જેવું બાકોરૂં [ખાતર] પાડ્યું. સવારે લોકોએ એ જોઇને ચોરના બહુ ભારે

हस्तकौशलं ? कीदृशं सुन्दरं खातं खनित ? मिति। तत्रालक्षितत्वेन स्थितश्चौरः स्वप्रशंसां श्रुत्वा परममोदमाप। तत्र कश्चित्कर्षकोऽवदत्—नात्र कोऽपि विस्मयः, यस्य यत्राभ्यासस्तस्य तत्र न किमपि दुष्करम्—अपि तु सर्वं सुकरमेवेति निशम्य तस्करोऽन्तः क्रोधाध्मातः क्षेत्रे गत्वा सुप्तं तं कृषीवलमवादीत्—रे दुष्ट। त्वां मारयितुमागतोऽस्मि यत्त्वया मम खातं न प्रशंसितम्। कर्षको वदति—किं मयाऽनुचितं कथितं यस्य यत्राभ्यासप्रकर्षस्तस्य तत्सुलभमेव, पश्य तव कथनानुसारेण मुद्गान् अधोमुखान् तिर्यङ्मुखानूर्ध्वमुखान वा भूमौ पातयामि। तस्करो

लगे—देखो तो सही—चोरने इसमें कैसी अच्छी अपनी हस्त कुशलता दिखलाई है क्या बढिया कमलाकार खात खोदा है। प्रशंसा करनेवाले लोगों के बीच में चोर भी छुपा हुआ था जो अपनी इस प्रकार प्रशंसा सुनकर बडा खुश हो रहा था। इस जनसमूह में एक किसान भी संमिलित था। जो इस प्रकार कह रहा था—इसमें अचरज करने की कोई बात नहीं है—जिसे जहां अभ्यास होता है—वहां उसे कुछ भी दुष्कर नहीं होता है सर्व उसे सहज होता है। किशान की इस प्रकार बातचीत करने की पद्धति देखकर चोर को भीतर २ बडा क्रोध आया—वह रात्रि में उस किसान के पास खेत में जाकर बोला रे दुष्ट ? मैं तुझे मारने के लिये यहां आया हूँ—कारण तूने मेरे कमलाकार खात की प्रशंसा नहीं की है। चोर की इस बात को सुनकर किसान ने कहा—भाई मैंने क्या अनुचित कहा—मैंने तो यही कहा है कि जिसका जिस विषयमें अधिक अभ्यास होता है वह उसे सुलभ ही होता है—उस कार्य करने में उसे कोई कठिनाई नहीं

વખાણ કર્યા. તેઓ કહેવા લાગ્યા—'જુઓ, ચોરે આમાં કેવી હાથકારીગરી બતાવી છે. કમળના આકાર જેવું કેવું સરસ બાકોરું [ખાતર] પાડયું છે." વખાણ કરનારાઓની વચ્ચે ચોર પણ છુપાઈ રહ્યો હતો. પોતાના આ જાતના વખાણ સાંભળીને તે બહુ ભારે ખુશ થઈ રહ્યો હતો. આ ટોળામાં એક ખેડૂત પણ હતો. જે આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો કે—"આમાં નવઈની શી વાત છે. જેને જ્યા અભ્યાસ હોય છે, ત્યાં તેને કંઈ પણ અઘરૂં હોતું નથી. બધું તેને માટે સરળ હોય છે, ખેડૂતની આ પ્રમાણે વાત સાંભળીને ચોરના હૃદયમાં ભારે રોષ પ્રકટયો, અને રાત્રે ચોર ખેતરમાં ખેડૂતની પાસે જઈને બોલ્યો કે—'દુષ્ટ! અહીં હું તને મારવા આવ્યો છું. કેમકે તેં મારા કમળના જેવા આકારવાળા બાકોરના વખાણ નથી કર્યા. ખેડૂતે ચોરની આ વાત સાંભળીને કહ્યું—"ભાઈ! તને મેં શું ખોટું કહ્યું મેં તો તને એમજ કહ્યું કે જે વિષયમાં જેનો સારો અભ્યાસ હોય તે વિષય તેને માટે સરળ હોય છે. તે વિષયની બાબતના ગમે તે કામમાં તેને કોઈ પણ જાતની મુશ્કેલી નડતી નથી. જુઓ,

वस्त्रमास्तीर्य वदति-अस्योपरि सर्वानधोमुखान् पातय। तेन तथैव पातिताः। चौरः प्रसन्नो जातः। तयोःकर्मजाबुद्धिः। एवं रत्नपरीक्षको रात्रौ घोरान्धकारे रत्नपरीक्षासमर्थो भवति। रजको रात्रावन्धकारेऽपि यानि यस्य वस्त्राणि तानि तस्मै हस्तस्पर्शमात्रे परीक्ष्य ददातीत्यादीनि बहून्युदाहरणानि सन्ति।

पारिणामिक्या-परि=समन्तान्नमनं परिणामः=वयःपरिणामजनित आत्मपरिणाम जनितो वा धर्मः, स प्रयोजनमस्या इति पारिणामिकी-अभ्युदय-मोक्ष फलवतीत्यर्थः, तया। अत्र स्थविरोदाहरणम्-

होती है। देखोतुम कहो जैसे ही रूप में मैं इन मुदग के दानों को ऊंचे उछाल कर गिरा सकता हूँ। कहो किस रूप में मैं इन्हें गिराऊँ इनका मुख ऊँचा रहे इस रूप में अथवा नीचा रहे इस रूप में या तिरछा रहे इस रूपमें गिराऊँ? किसान की बात सुनकर चोरने अपना वस्त्र नीचे फैलाकर कहा-इस पर इन मुंग के दानों को इस रूप से गिराओ कि जिससे सबके सब दानें अधोमुख रहे। चोर की इस बात को सुनकर कृषकने वैसा ही किया। चोर इससे बडा प्रसन्न हुआ इस तरह दोनों को जो अपने २ कार्य में विशेष सफलता मिली वह कर्म जा बुद्धि का ही प्रभाव है। इसी तरह जो रत्न परीक्षण हुआ करता है वह घोरान्धकार रहने पर भी रात्रि के समय रत्न की परीक्षा कर दिया करता है। धोबी रात्रि भी जिस का जो कपडा होता है वह उसे छूकर जान लेता है कि यह इसका कपडा है और उसे दे देता है। इसी तरह और भी कई उदाहरण इस बुद्धि के ऊपर कहे गये हैं-। जैसे जैसे अवस्था बढती जाती

આ મગના દાણાને તમે કહો તે પ્રમાણે હું ઊંચે ઉછાળીને પાડી શકું છું બોલો, એમને હું કેવી રીતે પાડું. એમનું મોં ઊંચું રહે એવી રીતે અથવા નીચું રહે એવી રીતે, અથવા ત્રાંસું રહે એવી રીતે પાડું?" ખેડૂતની વાત સાંભળીને ચોરે પોતાનું વસ્ત્ર નીચે પાથરીને કહ્યું-"આના ઉપર મગના દાણાને તું એવી રીતે પાડ કે જેથી બધા દાણાનું મોં નીચે રહે." ચોરની આ વાત સાંભળીને ખેડૂતે તે જ પ્રમાણે કર્યું. આથી ચોર ભારે ખુશ થયો. બન્નેને પોતપોતાના કામમાં આ પ્રમાણે સફળતા મળી તે કર્મજા બુદ્ધિના પ્રભાવથી જ. એ જ રીતે જ્યાં રત્નપરીક્ષણ થાય છે. ત્યાં સાવ અંધારૂં હોવા છતાં રાતના સમયે (રત્નપરીક્ષક) રત્નની પરીક્ષા કરી આપે છે. રાત હોવા છતાં ધોબી જેનું જે લુગડું હોય છે, તેને સ્પર્શીને જ જાણી જાય છે કે આ આનું લૂગડું છે. અને તેને આપી દે છે. એજ રીતે બીજાં કેટલાંક ઉદાહરણો આ બુદ્ધિ વિષે કહેલા છે.

एकस्मिन्नगरे कश्चिन्मणिधरो भुजङ्गस्तरुमारुह्य स्वमणिं वृक्षैकदेशे संस्थाप्य तत्प्रकाशबलेन प्रतिदिनं पक्षिणामण्डशावकान् भक्षति। एकदा पक्षिभिः संमील्य चञ्चुचरणादिना तं निहत्य तथास्थित एवाधो निपातितो मृतः। वृक्षस्थितमणिप्रभया तदधोवर्त्तिकूपगतं सर्वं जलं रक्तीभूतमिवाभासते, कूपादाकृष्टं तु तत् श्वेतमेव। तद्दृष्ट्वा केनचिद्बालेनाविलम्बितं स्थविराय निजजनकाय तत्सर्वं निवे-

है—अथवा आत्मपरिणति बढती जाती है वैसे २ अभ्युदय और मोक्ष की तरफ जीव का जो बुद्धि पूर्वक झुकाव होता है उस बुद्धि का नाम पारिणामिकी बुद्धि है।

इस बुद्धि के ऊपर स्थविरका दृष्टान्त इस प्रकार है—

एक नगरमें मणिधर भुजंग रहता था। वह अपने फणास्थमणि को जब वृक्ष पर चढता था तो उसके एक कोने में रख देता था और फिर उसके प्रकाश में वह वृक्ष पर इधर उधर फिर कर प्रतिदिन पक्षियों के अंडों को देखकर खाता रहता था। एक दिन की बात है कि पक्षियोंने मिलकर इसका सामना किया। परस्पर में छिडकर युद्ध हुआ। अन्तमें पक्षियों ने चञ्चु और पैरों के आघात से उसे आहत कर वृक्ष से नीचे गिरा दिया। गिरते ही वह मर गया। वृक्ष के नीचे एक कूप था। सो उसका जल उस वृक्ष स्थित मणि की प्रभा से रक्त दिखलाई देता था। परन्तु जब वह जल कूप से बाहर निकाला जाता तो सफेद ही प्रतीत होता था। इस बात को देखकर किसी बालकने अपने बुड्ढे पिता से यह सब

જેમ જેમ આયુષ્ય વધતું જાય છે, અથવા આત્મપરિણતિ વધતી જાય છે, તેમ તેમ અભ્યુદય અને મોક્ષની તરફ જીવની જે બુદ્ધિ પૂર્વક પ્રવૃત્તિ હોય છે, તે બુદ્ધિનું નામ 'પરિણામિકી' બુદ્ધિ છે.

આ બુદ્ધિ વિષે સ્થવિરનું દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે છે.

એક નગરમાં મણિધર (સાપ) રહેતો હતો. તે જ્યારે ઝાડ ઉપર ચઢતો હતો, ત્યારે પોતાનાફણના મણિને ઝાડના એક ખૂણામાં મૂકતો, અને પછી તેના અજવાળામાં ઝાડ ઉપર ચારે બાજૂ ફરીને પક્ષીઓના ઇંડાઓનું દરરોજ ભક્ષણ કરતો હતો. એક દિવસ પક્ષીઓએ સંપીને તેનો સામનો કર્યો. બન્ને પક્ષમાં ઘમસાણયુદ્ધ જામ્યું આખરે પક્ષીઓએ ચાંચ અને પગના પ્રહારથી તેને ઘાયલ કરીને ઝાડ ઉપરથી નીચે પાડયો. પડતાંની સાથે જ તે મરણ પામ્યો. ઝાડ નીચે એક કૂવો હતો. તેનું પાણી ઝાડ ઉપર મૂકેલા મણિના પ્રકાશવડે લાલરંગવાળું લાગતું હતું, પણ જ્યારે તે પાણી કૂવામાંથી બહાર કાઢવામાં આવતું ત્યારે તે ધોળું જ લાગતું હતું આ જોઈને કોઈ છોકરાએ પોતાના ઘરડા પિતાને આ બધું કહ્યું. તે સાંભળીને તરતજ તે ઘરડો પિતા ત્યાં આવ્યો અને

दितम्। स तत्रागत्य स्वबुद्धया निर्णीय मणिं गृहीत्वा ऐहिकाभ्युदयवान् बभूव। स्थविरस्य वयः परिणामजन्या पारिणामिकीबुद्धिः।

मोक्षफलविषये खड्गिदृष्टान्तमाह—

एकस्मिन् ग्रामे कश्चित् श्रावको धर्मगुरुणा मुहुर्मुहुः—प्रेरितोऽपि संसारमोहमुग्धो धर्ममकृत्वा मरणानन्तरमरण्ये खड्गी जातः। 'गेंडा' इति भाषायाम्। असौ मार्गमावर्त्य तिष्ठति, पथिकान् श्रृङ्गेण निहन्ति च। अन्यदा तेन पथा समागच्छन्तं सुचारुमुनिवेषं धृतरजोहरणं करधृतपात्रं

कह दिया। सुनते ही वह वहां आया-और अपनी बुद्धि से इसका निर्णय कर वह इस निष्कर्ष पर पहुँचा कि वृक्ष के किसी एक कोने पर मणि रखा हुआ है। झट से उसने वह मणि वहां से उठा लिया। इस तरह उसे ऐहिक सम्पत्ति शाली बनते हुए देर नहीं लगी।—

मोक्ष के ऊपर खड्गिदृष्टान्त इस प्रकार हैः—एक ग्राम में कोई एक श्रावक रहता था। धर्मगुरुने उसे बार २ धर्म करने की ओर झुकाने का उपदेश दिया -परन्तु वह इतना मोहमुग्ध बना हुआ था कि धर्मका नाम सुनकर घबराता था। अन्त में वह मरा और जंगल में गेंडा की पर्याय से उत्पन्न हो गया। उस जंगल में होकर जो कोई पथिक आ निकलता उसे यह घेर कर सींगों द्वारा मार डालता सदा यह मार्ग को रोक कर ही अपनी शिकार की तलाश में बैठा रहा करता था। किसी समय उस जंगली रास्ते से होकर धर्मशर्म नामके आचार्य अपनी शिष्यमंडली सहित जा रहे थे। रजोहरण उनकी कक्षा में

પોતાની બુદ્ધિ વડે એનો નિર્ણય કરીને તે એ નિશ્ચય ઉપર આવ્યો કે આ કુવાની નજીકના પ્રદેશમા મણિ મૂકેલ છે. તેણે શીઘ્ર મણિ ત્યાંથી ઉપાડી લીધો. આ રીતે પોતાની બુદ્ધિના પ્રભાવથી ઐહિક વૈભવશાલી (માલદાર) થતાં તેને વાર ન લાગી.

મોક્ષફળના વિષે ખડગિ દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે છેઃ—

એક ગામમા કોઈ એક શ્રાવક રહેતો હતો. ધર્મગુરુએ વારંવાર તેને ધર્માચરણ તરફ વાળવા માટે ઉપદેશ આપ્યો, પણ એટલો તે મોહાંધ હતો કે ધર્મનું નામ સાંભળીને તેને ગભરાટ થતો હતો. અંતે તે મરણ પામ્યો, અને જંગલમાં ગેંડાના પર્યાયથી જન્મ પામ્યો. જંગલમાં જ્યારે કોઇ પણ મુસાફર પસાર થતો ત્યારે તેને તે ચારે બાજૂથી ઘેરીને શિંગવડે મારી નાખતો હતો, અને શિકારને શોધતો દરરોજ તે રસ્તો રોકીને જ પોતાના શિકારની ધ્યાનમાં બેસી રહેતો હતો. કોઇ વખતે તે જંગલના રસ્તેથી ધર્મશર્મ નામે આચાર્ય પોતાની શિષ્યમંડળી સાથે પસાર થતા હતા. તેમની બગલમા રજોહરણ હતું. પાત્રોની ઝોળી હાથમાં હતી. સદોરક મુખવસ્ત્રિકા મોં

मुखोपरिबद्धसदोरकमुखवस्त्रिकं षट्कायरक्षकं मुनिगणपरिवृतं धर्मशर्मनामानमाचार्यं विलोक्य तत्तपः प्रभावात्सः तत्रैव स्थितः हन्तुं न शशाक। अनिमेष-दृष्ट्या सादरं विलोकयतस्तस्य जातिस्मरणं प्रादुरभूत्–अहो! एष एव मम गुरुः समागतः, अनेन मुहुर्मुहुः प्रेरितोऽप्यहं पूर्वभवे धर्मं न कृतवान तेनेदृशीं दशां प्राप्तः। इति विचिन्त्य भक्तप्रत्याख्यानं विधाय कालं कृत्वा देवो जातः।

दबा हुआ था। पात्रों की झोली हाथमें थी। मुख पर सदोरकमुख-वस्त्रिका बंधी हुई थी। षट्काय के जीवों की रक्षा करने में ये सदा तत्पर थे। जंगली रास्ते से आते हुए इन आचार्यवर्य को ज्यों ही इस खड्गी ने देखा कि वह इकदम उनके तप के प्रभाव से वही पर स्तंभित हो गया। मारने में सर्वथा असमर्थबन गया। अपनी इस प्रकार की असमर्थता देख कर वह अनिमेष नयनो से मुनिराज की ओर देखता हुआ वहीं पर खडा रहा। खडे २ वहीं उसे जातिस्मरण ज्ञान प्रकट हो गया। उसने विचारा—यही मेरे पूर्वभव के गुरु हैं। यद्यपि इन्होंने मुझे उस भव में बार २ धर्म कर्तव्य की ओर प्रेरित किया फिर भी मैं इतना—अभागा निकला कि मैंने अपने जीवन में धर्म की शरण नहीं गही। यही कारण है कि आज मैं इस निकृष्ट पर्याय में उत्पन्न हुआ–हूँ। इस प्रकार विचार कर अपनी दुर्दशा सुधारने के निमित्त उसने भक्तप्रत्या-ख्यान नामक संथारो की शरण स्वीकार की। अन्तमें जब वह मरा तो उस भक्तप्रत्याख्यान रूप तप के प्रभाव से स्वर्ग में देव हो गया।

ઉપર બાંધેલી હતી. ષટકાય જીવોના રક્ષણ માટે તેઓ સદા તૈયાર રહેતા હતા. ખડગીએ (ગેંડાએ) જંગલના રસ્તેથી આવતા આચાર્યને જોયા કે તરત જ તેમના તપના પ્રભાવથી તે ત્યાં જ રોકાઈ ગયો, અને તેમને મારવામાં અસમર્થ બની ગયો. આ પ્રમાણે પોતાનું અસામર્થ્ય જોઈને–તે એક નજરે મુનિ તરફ જોતાં ત્યાં જ ઉભો રહ્યો. ત્યાં ઊભાં ઊભાં જ તેને જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન થયું. તેણે વિચાર કર્યો–'આ મારા પૂર્વભવના ગુરુ છે. એમણે મને તે જન્મમાં વારંવાર ધર્માચરણની પ્રેરણાં આપી છતાં હું એટલો બધો કમનસીબ હતો કે મારા જીવનકાળમાં હું ધર્મને શરણે થયો નથી. આ કારણને લીધે જ હું આજે આ નિકૃષ્ટ (ખરાબ) પર્યાય (યોનિ)માં જન્મ્યો છું. આ રીતે વિચાર કરીને પોતાની દુરવસ્થા સુધારવા માટે તેણે ભકત પ્રત્યાખ્યાન સંથારા-નું શરણ સ્વીકાર્યું. આખરે જ્યારે તે મરણ પામ્યો ત્યારે તે ભકત પ્રત્યાખ્યાનરૂપ તપના પ્રભાવથી સ્વર્ગમાં દેવ થયો. ત્યાંની સ્થિતિ પૂરી કરીને તે ત્યાંથી ચવીને

ततश्च्युतो मनुष्यभवे तपःसंयममाराध्य मोक्षसुखमप्राप्त। तस्यात्मपरिणाम जन्या पारिणामिकी बुद्धिः। अत्राप्यनेकानि सन्त्युदाहरणानि ।

एतया पूर्वोक्तया चतुर्विधया बुद्धया उपपेतः सोऽभयकुमारः श्रेणिकस्य राज्ञो बहुषु=प्रचुरेषु 'कज्जेसु य' कार्येषु=च सैन्यकोपकोष्ठागारादि सम्बन्धिनाना-विधकर्त्तव्येषु तथा 'कुडुंबेसुं'=कुटुम्बेषु=स्वपरपरिवारेषु। 'मंतेसु य' मन्त्रेषु च=कर्तव्यनिश्चयार्थं गुप्तविचारेषु। 'गुज्झेसु य' गुह्येषु च=लज्जया गोपनीयव्यवहारेषु, 'रहस्सेसु य' रहस्येषु च=रहसि भवा रहस्यास्तेषु=प्रच्छन्नव्यवहारेषु। 'निच्छएसु य' निश्चयेषु च=पूर्णनिश्चयेषु। विषयसप्तम्या 'एतेषु विषये' इत्यर्थः। चकाराः

वहां की स्थिति समाप्त कर जब वहां से चवकर मनुष्यभव प्राप्त कर तप एवं संयम की आराधना करके उसने मोक्ष सुख को भी प्राप्त कर लिया। इस बुद्धि के ऊपर-अनेक दृष्टान्त और भी प्रसिद्ध हैं।

इन चार प्रकार की बुद्धियों से युक्त हुआ अभयकुमार-(सेणियस्स रण्णो बहुसु कज्जेसु य कुडुंबेसु य मंतेसु य गुज्झेसु य रहस्सेसु य निच्छएसु य आपुच्छणिज्जे पडिपुच्छणिज्जे मेढोपमाणं-आहारे आलंबणं चक्खूमेढीभूए पमाणभूए आहारभूए आलंबणभूए चक्खूभूए सव्वकज्जेसु सव्वभूमियासु लद्धपच्चए विइण्णविआरे रज्जधुराचिंतए यावि होत्था) श्रेणिक राजा को प्रचुरकार्यों में-सैन्य कोश कोष्ठागार आदि संबंधि नाना विध कर्तव्यों में-कुटुम्बों में-स्व एवं परपरिवारों के विषय में-मंत्रो में कर्तव्य को निश्चय करने के लिये किये गये गुप्त विचारों के विषय में-गुह्यों में-लज्जाद्वारा गोपनीय व्यवहारों में, रहस्यों में-प्रच्छन्न व्यवहारों में निश्चय में-उन कर्तव्यों में-कि जो करने के लिये पूर्णरूप से

મનુષ્યજન્મ પામ્યો. આ જન્મમા તેણે તપ-સંયમને આરાધીને અંતે મોક્ષ સુખ મેળવ્યું. આ બુદ્ધિને લગતાં અનેક બીજાં દૃષ્ટાંતો પણ પ્રસિદ્ધ છે.

આ પ્રકારની બુદ્ધિઓથી સંપન્ન થયેલ તે અભયકુમાર (सेणियस्स रण्णो बहुसु कज्जेसु कुडुंबेसु य मंतेसु य गुज्झेसु य रहस्सेसु य निच्छएसु य आपुच्छणिज्जे पडिपुच्छणिज्जे मेढीपमाणं आहारे आलंबणं चक्खू मेढीभूए पमाणभूए आहारभूए आलबणभूए चक्खूभूए सव्वकज्जेसु सव्वभूमियासु लद्धपच्चए विइण्णवियारे रज्जधुराचिंतए यावि होत्था) શ્રેણિક રાજા પ્રચુર (પુષ્કળ) કાર્યમાં, સેના, કોષ, કોષ્ઠાગાર વગેરે સંબંધી અનેક પ્રકારના કર્તવ્યોમાં, કુટુમ્બમાં સ્વ (પોતાના) અને પર (પારકાના) ના પરિવારોની બાબતમાં મંત્રોમાં કર્તવ્યના નિશ્ચય માટે કરેલ ગુપ્તમંત્રણાના વિષયમાં, ગુહ્યોમાં, લજ્જાવડે છુપાવવા યોગ્ય વ્યવહારોમાં રહસ્યોમાં પ્રચ્છન્ન વહેવારોમાં, નિશ્ચયોમાં, જે કરવ

समुच्चयार्थाः। 'आपुच्छणिज्जे' आप्रच्छनीयः आ=ईषद् एकवारं प्रष्टव्यः, 'परिपुच्छणिज्जे' परिप्रच्छनीयः=परि=सर्वतोभावेन-वारं वारं प्रष्टव्यः।

नच 'मन्त्रेषु 'गुह्येषु' रहस्येषु' इत्येकार्थकाः शब्दा इति वाच्यं, त्रयाणामपि पदानां भिन्नार्थकत्वात् तथाहि-देशहितचिन्तनार्थं राज्यादिहितचिन्तनार्थं वैकान्तविचारो मन्त्रः, परस्त्रीगमनादिरूपनिकृष्टगृहच्छिद्रप्रतिकारचिन्तनार्थमेका-

---

निश्चित करलिये गये हैं, आ प्रच्छनीयमें-एक बार पूछने योग्य कार्य में परिप्रच्छनीय में-बार २ पूछने योग्य कार्यमें मेढीस्वरूप था प्रमाणस्वरूप था, आधारस्वरूप था, आलम्बणस्वरूप था, चक्षुस्वरूप था, मेधी जैसा था प्रमाण जैसा था, आधार जैसा था, आलम्बन जैसा था, चक्षु जैसा था। तथा आवश्य करने योग्य कार्यों में एवं समस्त राज्य कार्य के संपादक था संचालकदूत आदि से लेकर न्यायाधीश तक के प्रत्येक जनों में इसने आधिक से अधिक विश्वास संपादन कर लिया था। यह बिलकुल विश्वासपात्र बन चुका था। सब ही राज्य के पदाधिकारी इससे अपने २ प्रत्येक विषय में सलाह लिया करते थे। अधिक और क्या कहा जाय-यह एक तरह से राज्य का संचालक ही माना जाने लगा था। "मंत्र गुप्त तथा रहस्य" इन पदों में एकार्थता नहीं है भिन्नार्थताही है और वह इस तरह से जाननी चाहिये-जिन विचारों में देश के तथा राज्य आदि के हित की चिन्ता एकान्त में की जाती है वे विचार मंत्र हैं। जिन विचारों में परस्त्रीगमन आदि जैसें निकृष्ट कार्यों का तथा गृहच्छिद्र का

માટે સારી રીતે નિશ્ચિત કરેલ કર્તવ્યો છે તેમાં, આ પ્રચ્છનીયમાં, એકવખત પૂછવા યોગ્ય કામમાં, પરિપ્રચ્છનીયમાં, વારંવાર પૂછવા યોગ્ય કામમાં (તે) મેઢીસ્વરૂપ હતો એટલે કે આધારસ્તંભ જેવો હતો, પ્રમાણસ્વરૂપ હતો, આધારસ્વરૂપ હતો, આલંબન સ્વરૂપ હતો, ચક્ષુસ્વરૂપ હતો, મેધી જેવો હતો, પ્રમાણ જેવો હતો, આધાર જેવો હતો, આલંબન જેવો હતો, ચક્ષુ જેવો હતો. તેમજ નિશ્ચિતપણે કરવા યોગ્ય કામોમાં અને સંપૂર્ણ કાર્યનો સંપાદક અથવા સંચાલક અને દૂત વગેરેથી માંડીને ન્યાયાધીશ સુધી દરેક માણસમાં એણે વધારેમાં વધારે વિશ્વાસ જમાવ્યો હતો. એ સારી રીતે વિશ્વાસુ બની ગયો હતો. રાજ્યના બધા વહીવટ કરનારાઓ પોતપોતાના વિષયમાં એની સલાહ લેતા હતા, બીજું વધારે શું કહી શકાય. તે એક રીતે રાજ્યના વહીવટ કરનાર જ માનવામાં આવતા હતા. "મંત્ર ગુપ્ત અને રહસ્ય" આ પદોના અર્થમાં સમાનતા નથી અર્થમાં તફાવત છે. તે આ પ્રમાણે છે,-જે વિચારોમાં દેશ અને રાજ્ય વગેરેના માટે હિતનું ચિન્તન એકાન્તમાં કરવામાં આવે છે, તે વિચારો 'મંત્ર' છે. જે વિચારોમાં પરસ્ત્રીગમન વગેરે ખરાબ કામો તેમજ ઘરના

न्तविचारो गुह्यम्, धर्म लोकनीतिविरुद्धनिकृष्टतमव्यवहारप्रतीकारचिन्तनार्थ-मेकान्त-विचारो रहस्यमिति तेजस्तिसिरवदेषां महदन्तरमस्तीति।

'मेढी' मेधिः=व्रीहि-यव-गोधूमादि-मर्दनार्थं खले निखाय स्थापितो दार्वादिमयः पशुबन्धनस्तम्भो-यत्र पङ्क्तिशो बद्धा बलीवर्दादयो व्रीह्यादिमर्दनाय परितो भ्राम्यन्ति तत्सादृश्यादयमपि मेधिः, अर्थादेतदवलम्बेनैव सर्वम्यापि राजकुटुम्बम्यावस्थानमिति। 'पमाणं' प्रमाणम्=प्रत्यक्षादि प्रमाणवद् हेयोपादेय-

एकान्त स्थान में प्रतीकार चिन्तवन किया जाता है वे विचार गुह्य हैं। धर्म, लोक एवं नीति से विरुद्ध जो निकृष्टतम व्यवहार है उस व्यवहार के प्रतिकार के लिये जो विचारधारा एकान्त में की जाती है उस विचार धारा का नाम रहस्य है।

मेढी-मेधि-किसानजन गोधूम आदि अनाज की दांय करने के लिये जब प्रवृत्त होते हैं तब वे अनाज के ढेर के बीच में एक लकडी का स्तम्भ गाढते हैं और उसमें पंक्ति बद्ध बैलों को बांधकर फिर उन्हें उस ढेर पर चलाते हैं इससे गेंहू और भूसा दोनों मर्दित होकर अलग२ हो जाते हैं। तो जिस प्रकार उन पशुओं के चलने में अवलंबन भूत वह मेधि होता है—इसी तरह यह अभयकुमार भी राजा के लिये अपने राजकुटुम्ब के अवस्थान में आलंबनरूप था। अर्थात् इसके सहारे समस्त राज कुटुम्ब का अवस्थान था। प्रमाण स्वरूप था। इसका तात्पर्य यह है कि जिस प्रकार प्रत्यक्ष आदि प्रमाण उपादेय पदार्थों में प्रवृत्ति और हेय पदार्थों से निवृत्ति कराते हैं तथा संशयादि से रहित होकर जैसे वे परि-

દોષોને દૂર કરવા માટે એકાંતમાં જે ચર્ચા કરવામાં આવે છે, તે વિચાર ગુહ્ય છે ધર્મ, લોક અને નીતિ વિરુદ્ધ જે સૌથી ખરાબ વ્યવહાર છે, તે વ્યવહારની સામે પ્રતિકારના માટે જે વિચારો એકાંતમાં કરાય છે, તે વિચારો 'રહસ્ય' કહેવાય છે

મેઢી-(મેધિ-) ખેડૂતો ઘઉં વગેરે અનાજ ઉપર હાલણું કરે છે, ત્યારે તેઓ અનાજના ઢગલાની વચ્ચે એક લાકડીનો થાંભલો રોપે છે અને તેમા હગેળમા બળદો જોડીને તે ઢગલાં ઉપર ચલાવે છે. તેથી ઘઉં અને 'ભૂંસો' બન્ને ખૂંદાઈને જુદાજુદા થઈ જાય છે. તો જેમ પશુઓને ફેરવામાં ખાસ અવલંબ તે મેધિ (થાભલો) હોય છે, તેજ પ્રમાણે આ અભયકુમાર પણ રાજાને માટે પોતાના રાજકુટુંબરૂપ સ્થાનમા આલંબન (આધાર)રૂપ હતા. મતલબ એ છે કે એના આધારે જ આખા રાજકુટુંબની સ્થિતિ હતી. એ પ્રમાણ સ્વરૂપ હતા, એનો અર્થ એ છે કે જેમ પ્રત્યક્ષ વગેરે પ્રમાણ ઉપાદેય પદાર્થોમાં પ્રવૃત્તિ અને હેય પદાર્થોથી નિવૃત્તિ કરાવે છે. તેમજ સંશય વગેરેથી મુક્ત થઈને જેમ તે પદાર્થોના પરિચ્છેદક હોય છે, તેજ રીતે અભયકુમાર

प्रवृत्तिनिवृत्तिरूपतया संशयराहित्येन पदार्थसार्थपरिच्छेदकः। 'आहारे' आधारः= आधारवत्सर्वेषामाश्रयभूतः। 'आलंवणं' आलम्बनम्=रज्जुस्तंम्भादिवद् विपद्गर्तपतज्जनोद्धारकतयाऽवलम्बनम् । ननु कोऽनयो र्भेदः? इति चेदाह-यमधिष्ठाय जन उन्नतिं गच्छति, स्वरूपावस्थो वा वर्त्तते स आधारः, यदवलम्बनेन च विपदो विनिवर्त्तते तदालम्बनमिति। 'चक्खु' चक्षुः=पश्यत्यनेनेति चक्षुः=नेत्रं, तद्वत्सर्वेषां सकलार्थप्रदर्शकः । यदुक्तम्-"मेधिः, प्रमाणम्, आधारः, आलम्बनं, चक्षुः" इति, तदेव स्पष्टप्रतिपत्तये औपम्यवाचि 'भूत' शब्द सम्मेलनेन पुनरावर्त्तयति- 'मेढीभूए' इत्यादि, 'मेढीभूए' मेधीभूतः=मेधीसदृशः, 'पमाणभूए' प्रमाणभूतः= प्रमाणसदृशः, 'आहारभूए' आधारभूतः=आधारतुल्यः, 'आलंवण भूए।आलाम्वनभूतः अवलम्बनसमानः, 'चक्खूभूए' चक्षुर्भूतः=चक्षुः सदृशः । तथा-'सव्वकज्जेसु' सर्वकार्येषु

च्छेदक होते हैं उसी तरह यह अभयकुमार भी उपादेय पदार्थों में प्रवृत्ति करता था और हेय पदार्थों से सदा दूर रहता था। तथा राज्य संबन्धी प्रत्येक विषय में यह निःसंदिग्ध होकर प्रवृत्त होता था। यह आलम्बन स्वरूप था-इस का भाव यह हैं कि रज्जुस्तम्भ आदि की तरह यह विपत्तिरूप कूप में पतित हुए जनों का उद्धारक था। यह आधारस्वरूप था इसका तात्पर्य यह है कि यह आधारभूत पदार्थ की तरह समस्त जनों के लिये आश्रयभूत था। आधार और अवलम्बन में भेद इस प्रकार है— जिसका सहारा पाकर मनुष्य अपनी उन्नति कर लेता है अथवा स्वरूपावस्था बन जाता है वह आधार है तथा जिस के सहारे से मनुष्य विपत्तियों को पार कर देता है वह अवलम्बन है। समस्त मनुष्यों को यह सकलार्थ का प्रदर्शक था इसलिये इसे-चक्षुस्वरूप कहा गया है। इन्हीं पांच बातों को सूत्रकारने स्पष्ट करने के लिये उपमावाचक भूतपद आगे

પણ ઉપાદેય પદાર્થોમાં પ્રવૃત્તિ કરાવતા હતા અને હેય (ત્યજવા યોગ્ય) પદાર્થોથી હમેશાં દૂર રહેતા હતા. અને રાજ્ય સંબંધી દરેક બાબતમાં તે નિઃશંક થઈને વર્તતા હતા. એ 'આલમ્બન' સ્વરૂપ હતા. એનો અર્થ એ છે કે દોરી થાંભલા વગેરેની જેમ આ આફતરૂપ કૂવામાં પડેલા માણસોનો ઉદ્ધાર કરનાર હતા. એ આધાર સ્વરૂપ હતા. એનો અર્થ એ થાય છે કે એ આધાર બનેલ હતા આધાર અને અવલમ્બન બન્નેમાં તફાવત છે. જેની મદદવડે માણસ પોતાની ઉન્નતિ સાધે છે, તથા સ્વરૂપાવસ્થા મેળવે છે, તે આધાર છે, અને જેની મદદથી માણસ આફતોને તરી જાય છે, તે અવલમ્બન છે. બધા માણસોના સંપૂર્ણ વ્યવહારોને બતાવનાર હતા, માટે જ એ ચક્ષુસ્વરૂપે કહેવામાં આવ્યા છે. આ પાંચ બાબતોને સ્પષ્ટ કરવા માટે જ

सर्वेष्ववश्यकर्त्तव्येषु, 'सव्वभूमियासु' 'सर्वभूमिकासु=दूतादारभ्य यावन्न्यायाधीशादि सम्बन्धि सर्वस्थानेषु 'लद्धपच्चए' लब्धप्रत्ययः=सम्प्राप्तविश्वासः,विश्वासपात्रमित्यर्थः, विइण्णवियारे' वितीर्णविचारः=वितीर्णः-दत्तः विचारः=अभिप्रायो येन स तथोक्तः सर्वेषां मार्गदर्शक इत्यर्थः, च=पुनः किं बहुना सः 'रज्जधुराचिंतएअवि' राज्यधुरा चिन्तकोऽपि=राज्यभारनिर्वाहकोऽपि राज्यसञ्चालक इत्यर्थः 'होत्था' आसीत् । तथा पुनःसोऽभयकुमारः श्रेणिकस्य राज्ञःराज्यं=सप्ताङ्गसमुदायलक्षणं 'समुत्प्रेक्षमाणः२ विहरती'त्यन्तस्थ-क्रिययाऽन्वयः । सप्ताङ्गमाह-(१) 'रट्ठं' राष्ट्रं=देशं, (२) 'कोसं' कोषं=लक्ष्मीभण्डारम्, (३) 'कोट्ठागारं' कोष्ठागारं=धान्यगृहं, (४) 'बलं' बलं=हस्त्यश्वरथपदाति समूहात्मकं सैन्यम् (५) 'वाहणं' वाहन=शिविकादिकं, भारवाहकवेसरादिकं वा, 'खच्चर' इति भाषायाम्, (६) 'पुरं' पुरं=नगरम्, उपलक्षणाद् ग्रामखेटकादिकम्, (७) 'अंतेउरं' अन्तः-पुरं=राजस्त्री निवासस्थानं च, चकाराः सर्वे प्रकारसूचकाः, एतत्प्रकारकं सप्ताङ्गलक्षणं राज्यं 'सयमेव 'स्वयमेव=

के इन्हीं पदों में इसीलिये प्रयुक्त किया है। (सेणियस्स रण्णो रज्जं च रट्ठं च कोसं च कोट्ठागारं बलं च वाहणं च पुरंच अंतेउरं च सयमेव समवेक्खमाणे समवेक्खमाणे विहरइ) यह अभयकुमार श्रेणिकराजा के राष्ट्र, कोश, कोष्ठागार, बल वाहन पुर, अन्तःपुर, इस तरह सप्ताङ्ग समुदायरूप राज्य का अच्छी तरह स्वयं निरीक्षण करता हुआ अपने समय को व्यतीत करता था। राष्ट्र शब्द का अर्थ देश है। कोश शब्द का अर्थ लक्ष्मी का भंडार है। धान्य गृह का नाम कोष्ठागार है। हस्ती, अश्व, रथ, एवं पदातियों के समुदाय का नाम सैन्य है। शिविका आदि का नाम तथा भार को ढोने वाले खच्चर-गधा आदि का नाम वाहन है। राजस्त्रीजन जहां निवास

સૂત્રકારે ઉપમા વાચક 'ભૂત' પદ દરેકપદની આગળ મૂક્યો છે. (सेणियस्स रण्णो रज्जं च रट्ठं च कोसं च कोट्ठागारं बलं च वाहणं च पुरं च अंतेउरं च सयमेव समवेक्खमाणे २ विहरइ) આ અભયકુમાર શ્રેણિક રાજાના રાષ્ટ્ર, કોશ, કોષ્ઠાગાર, બલ (સેના), વાહન, પુર, અન્તઃપુર (રાણીવાસ) આ પ્રમાણે સમાંગ સમુદાયરૂપ રાજ્યની સારી પેઠે પોતાની જાતે દેખરેખ રાખતા અને પોતાનો વખત પસાર કરતા હતા. 'રાષ્ટ્ર' શબ્દનો અર્થ દેશ છે. કોષ શબ્દનો અભિપ્રાય ધનનો ભંડાર છે. અનાજના કોઠારોનું નામ 'કોષ્ઠાગાર' છે. હાથી, ઘોડા, રથ અને પાયદળના સમૂહનું નામ 'સૈન્ય' છે. પાલખી વગેરેના ભારને ઉઠાવનારા ખચ્ચર ગધેડા વગેરેનું નામ 'વાહન' છે. રાજકુટુંબની સ્ત્રીઓ-રાણીઓ-જ્યાં રહે છે, તે જગ્યાનું

आत्मनैव 'समुप्पेक्खमाणे२' समुत्प्रेक्षमाणः२=पुनःपुनर्निरीक्षमाणः सर्वं यथा-स्थानं व्यापारयन्नित्यर्थः विहरति अवतिष्ठते॥सू० ४॥

मूलम्—तस्स णं सेणियस्स रन्नो धारिणी नामं देवी होत्था जाव सेणियस्स रण्णो इट्ठा जाव विहरई ॥सू० ५॥

टीका—'तस्स णं' इत्यादि। तस्य खलु श्रेणिकस्य राज्ञो धारिणी नाम देवी=द्वितीया राज्ञी 'होत्था' आसीत्। सा कीदृशी? इत्याह-'जाव' यावत्, यावच्छब्देन-'सुकुमालपाणिपाया अहीणपंचिंदियसरीरा लक्खणवंजणगुणोववेया माणुम्माणपमाणसुजायसव्वंगसुंदरंगी ससिसोमागारा कंता पियदंसणा सुरूवा करयलपरिमियतिवलियमज्झा कोमुईरयणियरविमलपडिपुण्णसोमवयणा कुंडलुल्लिहियगंडलेहा सिंगारागारचारुवेसा संगयगयहसियभणियविहियविलाससललियसंलावनिउणजुत्तोवयारकुसला पासाईया दंसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा' इति पाठस्य संग्रहः। सुकुमारपाणिपादा=सुकोमलकरचरणा, अहीनपञ्चेन्द्रिय-

करती है उस स्थान का नाम अन्तःपुर है। यहां जो "च" शब्द पड़ा है वह राज्य के और भी जो अनेक प्रकार होते हैं उन सबका सूचक है॥सू ४॥

"तस्स णं सेणियस्स रन्नो इत्यादि—

टीकार्थ-(तस्स णं सेणिस्स रन्नो) उस श्रेणिक राजा के (धारिणीनामं देवी होत्था) धारिणी नाम की पट्टरानी थी। (जाव सेणिस्स रण्णो इट्ठा जाव विहरई) यहां जो यह "यावत् शब्द का प्रयोग हुआ है वह रानी के स्वरूप वर्णनरूप इस पाठ को सूचित करता है-वह पाठान्तर इस प्रकार के है "सुकुमालपाणिपाया अहीणपंचिंदियसरीरा लक्खणवंजणगुणोववेया माणुम्माणपमाणसुजायसव्वंगसुंदरंगी ससिसोमागारा कंता" आदि "इस का अर्थ इस तरह से है-रानी के दोनों हाथ और पैर विशेष

नाम अन्तःपुर छे. अहीं जे 'च' शब्द आवेल छे, ते राज्यना बीजा अनेक प्रकारो होय छे, ते बधानो सूचक छे ॥सूत्र ४॥

"तस्स णं सेणियस्स रन्नो इत्यादि—

टीकार्थ-(तस्स णं सेणिस्स रन्नो) ते श्रेणिक राजाने (धारिणी नामं देवी होत्था) धारिणीनामे पटराणी हती. (जाव सेणिस्स रण्णो इट्ठा जाव विहरइ) अहीं जे 'यावत्' शब्दनो प्रयोग थयेल छे, ते राणीना रूपवर्णन रूप जे आ पाठान्तर छे, तेने सूचवे छे. ते पाठान्तर आ प्रमाणे छे-सुकुमालपाणिपाया अहीणपंचिंदियसरीरा लक्खणवंजणगुणोववेया माणुम्माणपमाणसुजायसव्वंगसुंदरंगी ससिसोमागारा कंता 'आदि' आनो अर्थ आ रीते छे के राणीना हाथ पग बन्ने

शरीरा=लक्षणतः स्वरूपतश्च परिपूर्णपञ्चेन्द्रिय शरीरवती, लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेता=धनजीवितादि शुभरेखाप्रशस्तमशतिलाद्युपेता 'मानोन्मानप्रमाणसुजातसर्वाङ्गसुन्दराङ्गी=मानोन्मानप्रमाणैः शोभनाङ्गी, शशिसौम्याकारा=चन्द्रवदाह्लादकस्वरूपा, कान्ता=निर्मलदीप्तिमती, प्रियदर्शना=प्रेमजनक-दर्शनवती, सुरूपा=रमणीयरूपा, करतलपरिमितत्रिवलित्रलितमध्या=मुष्टिग्राह्यरेखात्रययुक्तमध्यभागा, कौमुदी रजनीकरविमलप्रतिपूर्णसौम्यवदना=शारदचन्द्रसमाननिर्मलपरिपूर्णसौम्याननना, कुण्डलोल्लिखितगण्डलेखा=चलत्कुण्डलयुगलसंघर्षणपरिमृष्टकपोलस्थितकस्तूरिकादि रेखावती, श्रृङ्गारागारचारुवेषा=षोडशश्रृङ्गारसुशोभितसुन्दरवेषवती, संगतगत-

---

सुकुमार थे। लक्षण और स्वरूप से युक्त थी।-धन की सूचक तथा आयुष्य आदि की सूचक शुभरेखाओं से तथा प्रशस्त मशा तिल आदि चिह्नों से वह संपन्न थी। मान उन्मान तथा प्रमाण युक्त थी। चन्द्रमा के समान वह रानी राजा के मनको सन्तुष्ट करती थी। उसके शरीर की कांति निर्मल थी। उसका दर्शन हृदय में प्रेमोत्पादक था। रूप उसका रमणीय था। मुष्टि ग्राह्य उसका मध्यभाग तीन रेखा संपन्न था। मुख शरत्कालीन चन्द्रमाके जैसा सौम्य तथा निर्मल था। कपोल मंडल कुंडलोंकी रगड से सदा विराजित था। कपोलपाली पर जो वह कस्तूरिका आदि की रेखा लगाती थी वह इन कुंडलों की रगड से पूछ जाती थी-इस से कपोलों पर और अधिक लावण्य की रूपरेखा झलकने लगती थी इस से वह विशेष रूप में आकर्षक बन जाती थी। सदा वह सोलह श्रृंगारों को धारण किये हुए रहती थी इससे उसका वेष और

સવિશેષ કોમળ હતા. તે બધા લક્ષણોથી પૂર્ણ અને સ્વરૂપવતી હતી. ધન આયુષ્ય વગેરેને સૂચવનારી શુભરેખાઓવડે તેમજ ઉત્તમ મશા તલ વિગેરે ચિન્હો વડે તે સંપન્ન હતી. તે માન, ઉન્માન તેમજ પ્રમાણ યુક્ત હતી. તેના શરીરની કાંતિ નિર્મળ હતી. તેનું દર્શન હૃદયમાં પ્રેમ પ્રકટાવનારૂં હતું. તેનું રૂપ રમણીય હતું. મુઠ્ઠીમાં માય તેટલો ત્રણ રેખાવાળો તેનો કટિ ભાગ (કેડ) હતો. તેનું મુખ શરત્કાલીન ચન્દ્ર જેવું સૌમ્ય તેમજ નિર્મળ હતું. કપોલ મંડલ કુંડલોની અથડામણ વડે હમેશાં શોભતા હતાં, કપોલો ઉપર તે કસ્તૂરી વગેરેની રેખાઓ બનાવતી તે કુંડલોની અથડામણથી લુંછાઈ જતી હતી, તેથી કપોલ ઉપર વધારે લાવણ્યની રૂપરેખા પ્રકાશતી હતી, એથી તે વધુ આકર્ષનારી થઈ જતી હતી તે હમેશ સોળ શણગારે (ગરેણાઓ) પહેરીને રહેતી હતી, તેથી તેનો વેશ (રૂપ) અત્યાધિક સુંદર લાગતો હતો સુંદર ગતિથી હસવાથી, બોલચાલથી, આંખોની

हसितभणितविहितविलाससुललितसंलापनिपुणयुक्तोपचारकुशला = प्रशस्तगमनहसनभणनकृतनेत्रचेष्टायुक्त सुललितसंभाषणनिपुणा उचितलोकव्यवहारकुशला च, प्रासादीया=चित्तप्रसादजनिका, दर्शनीया=चक्षुराह्लादकारिणी, अभिरूपा=अभिमतसौन्दर्या, प्रतिरूपा=असाधारणरूपलावण्यवती, सा श्रेणिकस्य राज्ञः इष्टा= अभिलषणीया मनोऽनुकूलव्यवहर्त्रीत्वाद्वल्लभा 'जाव' यावत् 'यावच्छब्देन–'कंता पिया मणुन्ना मणामा नामधेज्जा वेसासिया सम्मया बहुमया अणुमया भंडकरंडगसमाणा तेल्लकेलाइव सुसंगोविया चेलपेडा इव सुसंपरिग्गहीया रयणकरंडगाविव सुसारविया मा णं सीयं मा णं उण्हं मा णं दंसा मा णं मसगा मा णं वाला मा णं चोरा मा णं वाइयपित्तिय सिंभियसन्निवाइय विविहरोगायंका फुसंतु' त्ति कट्टु, सेणिएणं रन्ना सद्धिं विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा' इति संग्रहः, 'विहरइ' इत्यग्रेणान्वयः।

तत्र–'कान्ता=मनोहरा, प्रिया=प्रीतिजनिका–अखण्डप्रेमविषयत्वात्, मनोज्ञा= मनोविनोदिनी, मनोऽमा मनोगता मनसि स्मरणीया मनोऽनुकूलेत्यर्थः, नामधेया= प्रशस्तनामवती, वैश्वासिकी=विश्वासयोग्या, सम्मता=संमान्या तत्कृतकार्यस्य संम-

---

अधिक सौन्दर्यशाली बना रहता था सुन्दर गति से हँसी से बोलचाल से नेत्र चेष्टा युक्त सुललित संभाषण से, वह ऐसी पुनीत होती थी कि इसके समान लोक व्यवहार में और कोई विशेष पटु नहीं है। दर्शनीय थी। प्रतिरूप थी। राजा को बडी अधिक प्रिय थी। यहां पर भी जो यह दूसरा यावत् शब्द आया है वह इस पाठ का सूचक है––

कंता पिया मणुन्ना इत्यादि–इन शब्दों का अर्थ इस प्रकार है–मन को हरण करने वाली होने से राजा के वह कान्त थी, अखण्ड प्रेम की विषयभूत होने से राजाको वह प्रिय थी, राजा के मन को विनोद करने वाली होने से वह मनोज्ञ थी, राजा के मनके अनुकूल होने से वह मनोगत थी, सुन्दर नामवाली होने से सुनाम धेया थी. विश्वास योग्य होने

ચેષ્ટાઓ સાથે સરસ સંભાષણથી તે એવી પુનીત હતી કે તેના જેવી લોકવહેવારમાં બીજી કોઈ પણ પટુ નહિ હતી. તે દર્શનીય હતી, અભિરૂપ હતી, પ્રતિરૂપ હતી, અને રાજાને સૌથી વધુ પ્રિય હતી, અહીં પણ જે આ બીજો 'યાવત્' શબ્દ આવ્યો છે, તે આ પાઠને સૂચવે છે—'कंता पिया मणुन्ना इत्यादि'––આ શબ્દોનો અર્થ આ પ્રમાણે છેઃ—મનને આકર્ષક હોવાથી રાજાને તે કાન્ત હતી. અખંડ પ્રેમની તે વિષયભૂત હોવાથી રાજાને પ્રિય હતી, રાજાના મનને તે પ્રસન્ન કરનારી હોવાથી તે મનોજ્ઞ હતી. રાજાના મનને તે અનુકૂલ હોવાથી તે મનોગત હતી. સુંદર નામવાળી હોવાથી તે સુનામધેયા હતી. વિશ્વાસ મૂકવા યોગ્ય હોવાથી તે વૈશ્વાસિકી હતી.

तत्वात्, बहुमता=बहुजनमान्या सर्वकार्येषु पृष्टव्यत्वात् अनुमता=अनुमोदिता सर्व-कार्यानुमतिप्रदत्त्वात् यद्वा-अनु=पश्चाद् मता=स्व पतिना विप्रियकरणेऽपि पत्यनुकूला, भण्डकरण्डकसमाना=बहुमूल्यभूषणादि करण्डकतुल्या, तैलकेला इव=सौराष्ट्रदेशप्रसिद्ध तैलपात्रवत् सुसंगोपिता=सावधानतया रक्षिता, चोलपेटेव=बहुमूल्यवस्त्रमञ्जूषेव, सुसंपरिगृहीता=सुष्ठु परिग्रहत्वेन स्थापिता, रत्नकरण्डकमिव=इन्द्रनीलादिरत्न संभृतमञ्जूषेव सुसमारचिता=अन्तःपुरे सम्यक् संगोपिता। किमर्थ ?-मित्याह-

---

से वह वैश्वासिकी थी, उसके द्वारा जो भी कोई कार्य संपादित होता था वह सभी को मान्य होता था इसलिये वह संमान्या थी अनेक जन प्रत्येक कार्य करने के लिये उससे पूछा करते थे इसलिये वह बहुमता थी। उचित कार्यों में वह अनुमति देती थी उससे वह अनुमत थी, अथवा पति के अनुकूल थी-पति कदाचित उसको अप्रिय भी कर देते थे तौ भी वह उनसे विरुद्ध नहीं होती थी। बहुमूल्य भूषण आदि वाले करण्ड के समान यह मानी जाती थी-कारण इसमें अनेक सद्‌गुणों की राशि भरी हुई थी। जिस प्रकार तैलपात्र विशेष सावधानी से सुरक्षित रखा जाता है उसी तरह से यह भी सदा राजा से सुरक्षित थी। बहुमूल्य वस्त्रों से भरी हुई मंजूषा जिस तरह अच्छे रूप में परिगृहीत होती है उसी तरह से यह भी सार संभाल पूर्वक राजा से परिगृहीत रहा करती थी। इन्द्रनील आदि रत्नों से भरी हुई मंजूषा जैसे सुरक्षित अच्छे स्थान पर रखी जाती है उसी तरह यह रानी भी अन्तःपुर में अच्छी तरह से देखरेख में रहा करती थी। कारण इसे शीन,

---

તેના વડે ગમે તે કામ થતું, તે બધાને માન્ય ગણાતું હતું, એટલા માટે તે સમાન્યા હતી. ઘણા માણસો દરેક કામ કરવા માટે તેને પૂછતા હતા, એટલા માટે તે બહુમતા હતી. યોગ્ય અને સારા કામોમાં તે અનુમતિ આપતી હતી, તેથી તે અનુમત હતી, અથવા તે પતિને અનુકૂળ હતી, કદાચ પતિ તેને નારાજ પણ કરતા હતા, છતાં તે તેમના વિરુદ્ધ થતી ન હતી. બહુ કિંમતી ઘરેણાંઓ વગેરેના કરંડિયાના જેવી એ ગણાતી હતી, કેમકે એનામાં અનેક મહાન સદ્‌ગુણોનો ભંડાર ભરેલો હતો જેમ તેલનું વાસણ બધારે સાવચેતીથી સુરક્ષિત રાખવામાં આવે છે, તેમજ તે પણ રાજાથી હમેશાં રક્ષાએલી રહેતી હતી. ઘણા કીમતી વસ્ત્રોથી ભરાએલી પેટી જેમ સારી રીતે સ્વીકારવામાં આવે છે તેમજ રાજા વડે એ પણ સારી રીતે સંભાળથી પરિગૃહિત રહેતી હતી. ઈન્દ્રનીલ વગેરે રત્નોથી ભરેલી પેટી જેમ સુરક્ષિત તેમજ સારા સ્થાને મુકાય છે, તેમજ આ રાણી પણ રાણીવાસમાં સારી રીત દેખરેખમા

'माण' इत्यादि, 'णं'=इमां शीतमुष्णं दंश मशका व्यालाः=सर्पादिविषजन्तवः, तथा-वातिक-पैत्तिक-श्लैष्मिक-सन्निपातिकाः=वात-पित्त-श्लेष्म-सन्निपात-विकारसमुद्भवा विविधाः=नानाप्रकाराः रोगाः=चिरघातिनः, आतङ्का=सद्योघातिनः, मा स्पृशन्तु=मा पीडयन्तु, इति कृत्वा=इति विचिन्त्य सुसंगोपितेत्यादि पूर्वेण सम्बन्धः। 'णं' इति सर्वत्र 'इदम्' शब्दस्य द्वितीयैकवचनम्। एवंविधा सा धारिणीदेवी श्रेणिकेन राज्ञा सार्द्धं विपुलान्=नानाविधान् प्रचुरान् भोगभोगान्=कामभोगान् भुञ्जाना=सेवमाना 'विहरति=आस्ते ॥सू० ५॥

मूलम्—तएणं सा धारिणी देवी अन्नया कयाइ तंसि तारिसगंसि सुसिलिट्ठ छक्कट्ठग-लट्ठ-मट्ठ-संठिय-खंभुग्गय-पवर वर सालभंजिय उज्जलमणिकणगरयणथूभियविडकंजालद्ध—चंदणिज्जूहकंतर—कणियालि चंदसालिया विभत्तिकलिए सरसच्छधाउवलवण्णरइए बाहिरओ दूमियघट्टमट्ठे, अब्भिंतरओ पसत्थसुविलिहियचित्तकम्मे णाणाविहपंचवण्णमणिरयणकुट्टिमतले पउमलया फुल्लवल्लिवरपुप्फजाइउल्लोयचित्तियतले वंदणवरकणगकलससुविणिम्मिय—पडिपुंजियसरसपउमसोहंतदारभाए पयरगालंबतमणिमुत्तदामसुविरइयदारसोहे सुगंधवरकुसुममउयपम्हलसयणोवयारे मणहिययनिव्वुइयरे कप्पूरलवंगमलयचंदणकालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवडज्झंतसुरभिमघ-

उष्ण आदि जन्य बाधा न हो जावे दंश, मशक, व्याल सर्प आदि विषैले जन्तु इसे कष्ट न पहुँचा सके, वातिक, पैत्तिक श्लैष्मिक तथा सान्निपातिक अनेक विध रोग और आतंक इसे पीडित न कर सकें इस ख्याल से राजा से अन्तःपुर में रक्षित थी। इस तरह के विशेषणों से युक्त वह धारिणी देवी श्रेणिक राजा के साथ आनन्द के साथ समय व्यतीत करती थी। ॥सू. ५॥

રહેતી હતી. કારણકે એ ઠંડી, ગરમી વગેરેથી બાધિત ન થઈ જાય. એને દંશ, મશક, સાપ વગેરે ઝેરીલા જન્તુઓ કષ્ટ ન આપે. વાતિક, પૈત્તિક, શ્લૈષ્મિક તેમજ સાન્નિપાતિક વગેરે અનેક જાતના રોગ અને આતંક (શૂલ વગેરે) એને પીડિત ન કરે આ વિચારથી એ રાજા વડે રાણીવાસમાં રક્ષાએલી હતી. આ જાતના વિશેષણોથી સંપન્ન તે ધારિણી દેવી શ્રેણિક રાજાની સાથે પ્રસન્ન થઈને સમય પસાર કરતી હતી. ॥સૂ. ૫॥

मघंतगंधुद्धयाभिरामे सुगंधवरगंधिए गंधवट्टिभूए मणिकिरण-पणासियंधयारे किंबहुणा ? जुइगुणेहिं सुरवरविमाणवेलंविए वर-घरए तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि सालिंगणवट्टिए उभओ विव्वो-यणे दुहओ उन्नए मज्झेण य गंभीरे गंगापुलिणवालुयाउद्दालसालि-सए उयचिय खोम दुगुल्लपट्टपडिच्छण्णे अच्छरयमलयनयतय कुस-त्तलिंबसीहकेसरपच्चुत्थए सुविरइय रयत्ताणे रत्तंसुयसंवुए सुरम्मे आई-णगरूयवूरणवणीयतुल्लफासे पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि सुत्त जागरा ओहीरमाणी ओहीरमाणी एगं महं सत्तुस्सेहं रययकूडसन्निहं सोमा गारं लीलायंतं जंभायमाणं गगणयलाओ ओयरंतं मुहमतिगयं गयं पासित्ता णं पडिबुद्धा ॥ सू० ६ ॥

टीका—'तएणं' इत्यादि । ततः=तदनन्तरं सा पूर्वोक्ता धारिणी नाम्नी देवी=राज्ञी अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् काले तस्मिन्-तादृशे=यत्पूर्व-भवोपार्जितपुण्यपुञ्जानां प्राणिनां योग्यं तस्मिन् 'वरगृहे' इत्यनेन विशेष्येण सम्बन्धः । कीदृशे वरगृहे ? इत्याह— सुसिलिट्ठछकट्ठगलट्ठमट्ठसंठियखंभुग्गयपवर-वरसालभंजियउज्जलमणिकणगरयणथूभियविडंकजालद्धचंदणिज्जूहकंतरकणियालि-चंद सालियाविभत्तिकलिए' सुश्लिष्टषट्काष्ठक–लष्ट–मृष्ट–संस्थितस्तम्भोद्गत–

तएणं सा धारिणी देवी इत्यादि ॥

टीकार्थ–(तएणं) इसके बाद (सा धारिणी देवी) उस धारिणी देवीने (अन्नया कयाइं) किसी समय (वरघरए) श्रेष्ठ महल में (तंसि तारिसगंसि) जो पुण्यवान् के सोने लायक शय्या में सोई हुई रानी ने गज (हाथी) का स्वप्ना देखा। वे महल (सुसिलिट्ठ—छक्कट्ठग—लट्ठ—मट्ठ—संठिय संभुग्गय-पवरवरसालभंजियउज्जलकणगरयणथूभियविडंकजालद्धचंदणिज्जूहकंतर कणि-

---

तएणं सा धारिणी देवी इत्यादि

टीकार्थ–(तएणं) त्यारबाद (सा धारिणी देवी) ते धारिणी देवीએ (अन्नया कयाइं) કોઇ વખતે (वर घरए) ઉત્તમ મહેલમા (तंसि तारिसगंसि) જે શય્યા પુણ્યશાલી પુરુષોને સૂવા યોગ્ય હોય છે, તેમાં સૂતેલી રાણીએ ગજ [હાથી]નું સ્વપ્ન જોયું. તે મહેલ (सुसिलिट्ठछक्कट्ठगलट्ठमट्ठसंठियखंभुग्गयपवरवरसाल-भंजिय उज्जलमणिकणगरयणथूभियविडंकजालद्धचंदणिज्जूहकंतरकणियालि-चंदसालियाविभत्तिकलिए) મજબૂતી અને સ્થૂલતા માટે શ્લેષ પદાર્થ

प्रवरवरशालभञ्जिकोज्ज्वलमणिकनकरत्नस्तूपिका – विटङ्कजालार्द्धचन्द्रनिर्यूहककान्तार कनकालिचन्द्रशालिका-विभक्तिकलिते, तत्र सुश्लिष्टानि=श्लेषद्रव्येण सुष्ठुतया संयोजितानि षट्=षट् संख्यकानि काष्ठानि येषु (स्तम्भेषु) ते सुश्लिष्ट षट् काष्ठका, स्तम्भानां स्थूलतायै सुन्दरतायै दृढतायै च तत्र षट् काष्ठानि योज्यन्ते, तथा लष्ठा=मनोज्ञाः, मृष्टाः=सुघृष्टत्वेन चिक्कणाः, संस्थिताः यथास्थानं सम्यक् स्थापिताः, विशिष्टाकारमन्तो वा स्तम्भाः, तेभ्यः उद्गताः= बहिर्निस्सरन्त्यइव दृश्यमानाः प्रवर वरः=उत्तमोत्तमा याः शालभञ्जिकाः=क्रीडा-पुत्तलिकाः, तथा उज्ज्वलानां=चाकचिक्ययुक्तानां मणीनां=चन्द्रकान्तप्रभृतीनां कनकस्य=सुवर्णस्य रत्नानां=मरकतवज्रेन्द्रनीलवैडूर्यादिनां याः स्तूपिकाः=छत्राकाराणि लघुशिखराणि 'छत्री' इति भाषायाम्, तेषु ये विटङ्काः=कपोतपालिका 'छज्जा' इति भाषायाम्, तथा जालानि=सच्छिद्रा गवाक्षविशेषाः, अर्द्धचन्द्राणिः= अर्द्धचन्द्राकाराणि सोपानानि, निर्यूहकाणि=द्वारवामदक्षिणभागेषु बहिर्निर्गताः सुवर्णघटित–रत्न-जटिततुरगमुखाद्याकारा भवनद्वारबहिर्भागा 'द्वारघोडला'

यालिचंदसालिया विभत्तिकलिए) मजबूती एवं स्थूलता लाने के लिये श्लेष द्रव्य द्वारा अच्छी तरह ६–६ काष्ठ के खंडों से युक्त किये हुए हैं तथा जो बडे मनोज्ञ है, घिसे हुए होने के कारण जिन पर अच्छी चिकनाई हैं यथा स्थान पर उचित रीति से जिन की रचना की गयी है– अथवा जो विशिष्ट आकार संपन्न हैं। इन स्तंभो के ऊपर जो उत्तमोत्तम पुत्तलिकाएँ उकेरी गई हैं वे ऐसी मालूम–पडती हैं कि मानों वहां से वे बाहर ही निकल सी रही हैं। यहां जो छोटीर छत्रिया बनी हुई है वे उज्वलमणियों की सुवर्ण की एवं मरकत, वज्र, इन्द्रनील वैडूर्य आदि रत्नों की हैं। इसमें कपोत पालिकाएं एवं सच्छिद्र गवाक्ष विशेष भी बने हुए हैं। इसकी अर्द्धचन्द्राकार वाली सोपान पंक्ति है। निर्यूहक–द्वार के वाम तथा दक्षिण भाग की ओर बाहर, निकले हुए इसमें द्वार घोडले

વડે સારી રીતે છ છ કાષ્ઠ ખંડોથી સંયુક્ત કરેલ છે, તેમજ તે ખૂબ મનોજ્ઞ છે, ઘસેલા હોવાથી તે સરસ 'વાળા છે, યથા સ્થાને તેમની સારી રીતે રચના કરવામાં આવી છે, અને તે વિશેષ આકાર પ્રકારથી સંપન્ન છે આ થાંભલાઓ ઉપર પૂતળીઓ એવી ઉત્તમોત્તમ રીતે કોતરેલી છે કે જાણે તેઓ તેમાથી બહાર નીકળતી હોય. અહીં જે નાની છત્રીઓ છે, તે સ્વચ્છ મણિ, વર્ણ, મરકત, વજ્ર, ઇન્દ્રનીલ, વૈડૂર્ય વગેરે રત્નોની છે. આમાં કપોત પાલિકાઓ તેમજ છિદ્રવાળા વિશેષ પ્રકારના ગવાક્ષો (ગોખલા) પણ બનેલા છે. એના પગથિયા ઊર્ધ્વચન્દ્રાકારવાળા છે. નિર્યૂહક–

इति भाषायाम्, अन्तराणि=जलनिर्गमद्वाराणि 'नालि' इति भाषायाम्, यद्वा-'निर्यूहकान्तराणि' इत्येकपदं, तत्र-सिंहादि मुखपुच्छाद्याकारवन्ति जल निर्गम द्वाराणीत्यर्थः, तथा कणिकालिः=कणिकाः=मीनमकरा जलजन्तु विशेषास्तेषाम् आलयः=पङ्क्तयः=तदाकाररचना विशेषा यत्र स कणिकालिः=मीन मकराकार-विचित्रचित्रचित्रितभवनान्तरालभाग इत्यर्थः, चन्द्रशालिका=भवनोपरिभवनं च, एतेषा भवनविभागानां विभक्तिः=विभागशो रचना, तया कलिते=युक्ते। 'सरसच्छधाऊवलवण्णरइए' सरसाच्छधातूपलवर्णरचिते-सरसैः=अतिशयरङ्गयुक्तैः, अच्छैः =स्वच्छैः, धातूपलैः धातवः=गैरिक सेटिका हरितालादयः उपलः=दग्धपाषाणः 'चूना-कली' इति भाषायाम्, वर्णः-पीतमृत्तिकाविशेषः, तैः रचितं=विचित्र रचनाविशेषेण युक्तं-नानारङ्गरञ्जितम्-इत्यर्थस्तस्मिन, 'बाहिरओ दूमियघट्टमट्टे' बाह्यतो धवलितघृष्टमृष्टे बाह्यतः=बहिर्भागे सर्वतः धवलितं=स्वच्छसेटिकादि-मृदुलेपेन-श्वेतीकृतम्, ततो घृष्टं=चिक्कणपाषाणादिना घर्षितम्, अत एव मृष्टं=दर्पणवत्सुनिर्मलीकृतं, तस्मिन्। 'अब्भितरओ पसत्थ सुविलिहियचित्तकम्मे' अभ्य-

---

हैं जिन के मुख रत्न जडित हैं। इसमें जो पानी निकालने के लिये नाली बनी हुई है वह सिंह आदि के मुख एवं पुच्छों के आकार जैसी है। जगहर पर यहां मीन मकर आदि की रचना करने में आई हुई है। अर्थात् शयनागार के भीतर मीन मकराकार वाले विचित्र चित्र अंकित किये हुए हैं। इसके ऊपर चन्द्रशाला बनी हुई है। (सरसच्छधाऊवलवण्ण-रइए) शयनागार की पुताई सरस-अत्यंत रंग सम्पन्न-एवं स्वच्छ गैरीकादि धातुओं से, उपल से-दग्धपाषाण चूने से वर्ण पीली मिट्टी-से हो रही हैं (बाहिरओ दूमियघट्टमट्टे) बाहर से यह शयनागार स्वच्छ सेटिका (खडि) आदि के मृदलेप से सफेद हो रहा है। चिकने पत्थर आदि के द्वारा घर्षित किया हुआ होने के कारण बहुत अधिक दर्पण के जैसा

અર્થાત્ દરવાજાની ડાબી અને જમણી બાજૂ બહાર નીકળેલા દ્વાર ઘોડલા છે, જેમના મુખ રત્નજડિત છે. આમાં પાણી બહાર કાઢવા માટે જે નાલી (મોરી) છે, તે સિંહ વગેરેના મોં અને પૂંછના આકાર જેવી છે. દરેક જગ્યાએ અહીં માછલી મગર વગેરે ચીતરવામાં આવેલાં છે. અર્થાત્ આ શયનકક્ષમા માછલી અને મગરના આકારવાળા વિચિત્ર ચિત્રો દોરેલા છે. તેના ઉપર ચન્દ્રશાળા છે. (सरसच्छधाउवलवण्णरइए) શયનાગારની ધોળાઇ સરસ, જાતજાતના રંગ યુકત અને સ્વચ્છ ગૈરિક વગેરે ધાતુઓ ઉપલ, દગ્ધપાષાણ અને પીળી માટીથી થઇ રહી છે. (बाहिरओ दूमियघट्टमट्टे) બહારથી આ શયનાગાર સાફ સફેદ માટી વગેરેના મૃદલેપ વડે શ્વેત થઈ રહ્યો છે લીસા પથ્થર વગેરેથી ઘસાએલું હોવાથી એ ખૂબ જ ચમકતા અરીસા જેવું બનેલું છે.

न्तरतः प्रशस्त सुविलिखितचित्रकर्माणि—आभ्यन्तरतः=प्रासादस्याभ्यन्तरभागे सर्वत्र प्रशस्तानि=दर्शकजनमनो नेत्राह्लादकानि सु=नानाविधस्वव्यापार परत्वेन सुष्ठु विलिखितानि=विशेषरूपेण चित्रितानि चित्रकर्माणि=पशुपक्षिमानवाद्याकाराणि यस्मिन् तत्तस्मिन्। 'नाणाविहपंचवण्णमणिरयणकोट्टिमतले' नाना विधपञ्चवर्णमणिरत्नकुट्टिमतले—नानाविधानि=अनेकप्रकाराणि पञ्चवर्णानि=कृष्णनीलपीतरक्तश्वेतरूपाणि मणिरत्नानि, मणयः=चन्द्रकान्तसूर्यकान्तादयः, रत्नानि=इन्द्रनील–मरकत–वज्र–वैडूर्यादीनि, तेषां, कुट्टनं कुट्टः, तेन निर्वृत्तं कुट्टिमं तलम्=अङ्गणं यस्य तत्तस्मिन्—नानामणि—विविधरत्नखचितभूमितले इत्यर्थः। 'पउमलया फुल्लवल्ली वर पुप्फजाइ उल्लोयचित्तियतले' पद्मलता पुष्पवल्ली वरपुष्प जात्युल्लोचचित्रिततले—पद्मलताः=पद्माकारा लताः, पुष्पवल्लयः=पुष्पप्रधाना लताः, वराः=श्रेष्ठाः, पुष्पजाता यः=मालती प्रभृतयो लताः, ताभिः तदाकारैरित्यर्थः, चित्रितम्=आलेखितम् उल्लोचतलं=वितानतलं 'चंदरवा' इति भाषाप्रसिद्धम् यस्य तत्तस्मिन्, गजदन्तादित्वात् परनिपातः। 'वंदणवरकणगकलस

चमकीला बना हुआ है (अब्भितरओ पसत्थसुविलिहियचित्तकम्मे) इस के भीतर भाग में सर्वत्र दर्शकजनों के मन और नेत्रों को अह्लादकारक चित्र पशु पक्षि तथा मनुष्य आदि के आकार बने हुए हैं (नाणाविह पंचवण्णमणिरयणकोट्टिमतले) इस शयनागार की जो अंगण भूमि है वह अनेक प्रकार के कृष्ण, नील, पीत, रक्त तथा श्वेत रूप पंचवर्ण वाले चन्द्रकान्त सूर्यकान्त आदि मणियों की एवं इन्द्रनील मरकत, वज्र वैडूर्य आदि रत्नों की बनी हुई है। (पउमलयाफुल्लवल्लीवरपुप्फजाइउल्लोयचित्तियतले) इसमें जो चंदरवा तना हुआ है वह पद्माकार लताओं से पुष्प प्रधानवल्लरियों से (लताओं से) एवं उत्तम२ मालती आदि की वेलों से चित्रित हो रहा है। (वंदणवरकणगकलससुविणिम्मियपडिपुंजिय-

---

(अब्भितरओ पसत्थसुविलिहियचित्तकम्मे) આ મહેલમાં બધે પ્રેક્ષકોના મન અને આંખોને ગમે એવા ચિત્ર–પશુપક્ષી તેમજ માણસ વગેરેની આકૃતિઓ બનેલી છે. (नाणाविहपंचवण्णमणिरयणकोट्टिमतले) આ શયનાગારનું આંગણું અનેક જાતના કૃષ્ણ, નીલ, પીત, રકત તેમજ શ્વેતરંગના ચન્દ્રકાંત સૂર્યકાન્ત વગેરે મણિઓ અને ઈન્દ્રનીલ, મરકત વજ્ર, વૈડૂર્ય વગેરે રત્નોનું બનેલું છે. (पउमलयाफुल्लवल्लीवरपुप्फनाइउल्लोयचित्तियतले) આમાં જે તાણેલો ચંદરવો છે, તે કમળના જેવા આકારવાળી લતાઓ, પુષ્પ પ્રધાન વલ્લરીઓ અને ઉત્તમોત્તમ ચમેલી વગેરેની લતાઓથી ચિત્રિત થઈ રહ્યો છે. (वंदण–वर–कणगकलस–सुविणिम्मिय

सुविणिम्मियपडिपुंजियसरसपउम सोहंतदारभाए' वन्दनवरकनककलशसुविनि-र्मितप्रतिपुञ्जितसरसपद्मशोभमानद्वारभागे-वन्द्यन्त इतिवन्दनाः=मङ्गलजनकाः, एतादृशा ये वरकनकस्य=श्रेष्ठसुवर्णस्य कलशाः, तेषु सुविनिर्मितानि=सुष्ठुतया स्थापितानि, प्रतिपुञ्जितानि=उपर्युपरि रचितानि, सरसानि=विकसितानि पद्मानि= कलशमुखस्थगनकमलानि, तैः शोभमानो द्वारभागो यस्य तत्तस्मिन्-विकसित-कमलपुञ्जस्थगितमञ्जुलमंगलजनककनक- कलशकृतशोभासम्पन्नद्वारभागे-इत्यर्थः। 'पयरगालंबंतमणिमुत्तदामसुविरइयदारसोहे' प्रतरकालम्बमानमणिमुक्तादामसु-विरचितद्वारशोभे-प्रतरकाणि-प्रतलसुवर्णसूत्राणि तेषु प्रलम्बमानानि मणिमुक्ता-नां दामानि=मालाः तैः सुष्ठु विरचिता द्वारशोभा यस्य तत्तथा तस्मिन्-सुवर्ण-सूत्रग्रथितलम्बमानमणिमुक्तामाला शोभितद्वारे-इत्यर्थः। 'सुगंधवरकुसुममउय-पम्हलसयणोवयारे' सुगन्धवरकुसुममृदुकपक्ष्मलशयनोपचारे-सुगन्धैः=सुरभिगन्ध-युक्तैः, वरकुसुमैः=विविधवर्णश्रेष्ठ पुष्पैः, तथा मृदुकैः=सुकोमलैः पक्ष्मलैः=पक्ष्म-वद्भिरर्कतूलादिभिः शयनीयस्य=शय्यायाः, उपचारः=रचनाविशेषो यत्र तत्तस्मिन्। यद्वा-सुगन्धवरकुसुमानां मृदुकपक्ष्मलानां=कोमलार्कतूलादीनां च शयनं=शय्या, तस्योपचारो यत्र तस्मिन्, 'मणहिययनिव्वुइयरे' मनोहितदनिर्वृतिकरे-हितं ददा-तीति हितदं, मनसो हितदं मनोहितदं, तच्च निर्वृतिकरं=सुखकरं चेति तथा-

---

सरस पउमसोहंतदारभाए) इसके द्वारभाग में जो मांगलिक कलश स्थापित किये गये हैं वे श्रेष्ठ सुवर्ण के बने हुए हैं तथा उन के मुख पर अच्छीतरह से विकसित करके ऊपर कमल रखे हुए हैं। (पयरगा लंबंतमणिमुत्तदाम सुविरइयदारसोहे) इसके द्वार की शोभा अत्यन्तपतले सुवर्ण सूत्रों में लटकते हुए मणिमुक्ताओं की मालाओं से करने में आई है। (सुगंधवर कुसुममउयपम्हलसयणोवयारे) इसमें शय्या की रचना सुर-भिगंध युक्त विविधवर्ण वाले पुष्पों द्वारा तथा सुकोमल अर्कतूल आदि द्वारा की हुई है। (मणहिययनिव्वुईयरे) यह शयनागार इतना अधिक

पडिपुंजियसरसपउमसोहंतदारभाए) એના દ્વારભાગમાં મૂકેલા માંગલિક કલશો ઉત્તમ સુવર્ણના બનેલા છે, તેમજ તેમના મોં ઉપર સારી રીતે વિકસિત કરેલા કમલો મૂકવામાં આવ્યાં છે. (पयरगालंबंतमणिमुत्तदामसुविरइयदारसोहे) એની દ્વારશોભા ખૂબજ ઝીણા સોનાના સૂત્રમાં ઝૂલતી મણિ મુક્તાઓની માળાઓવડે કરવામાં આવી છે. (सुगंधवरकुसुममउयपम्हलसयणोवयारे) એમાં શય્યાની રચના સુવાસિત અનેક પ્રકારના રંગવાળા ફૂલો વડે તેમજ સુકોમળ અર્કતૂલ (આકડાનુ રૂ) વગેરેથી કરવામાં આવી છે. (मणहियय निव्वुइयरे) આ શયનઘર એટલું બધું

तस्मिन् । 'कप्पूरलवंगमलयचंदणकालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवडज्झंतसुरभिमघमघंतगंधुद्धूयाभिरामे' कर्पूरलवङ्गमलयचन्दनकालागुरुप्रवरकुन्दुरुष्कतुरुष्कधूपदह्यमानसुरभिप्रसरद्गान्धोद्धूताभिरामे=कर्पूरश्च-लवङ्गानि च, मलयचन्दनं=श्रीखण्डं च, कालागुरुः=कृष्णागुरुश्च, प्रवरकुन्दुरुष्कश्च=गन्धद्रव्यविशेषः, तुरुष्कश्च सिल्हकः 'लोवान' इति भाषायाम्, धूपश्च=गन्धद्रव्य संयोगजन्यः पदार्थः, एतेषामितरेतरयोगद्वन्द्वे-कर्पूरलवङ्गमलयचन्दनकालागुरुप्रवरकुन्दुरुष्कतुरुष्कधूपाः, ते च दह्यमानाः=अग्नौ प्रक्षिप्यमाणाः, तेषां सुरभिः=मनोज्ञः, स च प्रसरन्-परितः प्रसर्पन् गन्धः उद्धूतः=उपरिगतः, तेन अभिरामं=मनोहरं तस्मिन्, 'सुगंधवरगंधिए' सुगन्धवरगन्धिते-नानाविधपुष्प सम्पादितगन्धद्रव्यैः सुवासिते । 'गंधवट्टिभूए' गन्धवर्तिभूते-गन्धद्रव्यगुटिकासदृशे=सौरभ्यातिशयाद् गन्धद्रव्यनिर्मितवद् भासमाने । 'मणिकिरणपणासियंधयारे' मणिकिरणप्रणाशितान्धकारे भास्करमणिप्रभया दूरीकृततिमिरे, 'किं बहुणा' किं बहुना=अधिकवर्णनेन किम् ? 'जुइगुणेहिं'

आनन्द का धाम बना हुआ है कि जहां पर बैठ कर चित्त को एकान्ततःसुख हो सुख मिलता है (कप्पूरलवंगमलयचंदणकालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरक्कधूवडज्झंतसुरभिमघमघंतगंधुद्धूयाभिरामे) यहां का समग्र वायु मंडल सदा अग्नि में जलाये गये कपूर, लवंग, मलय चंदन, कालागुरु प्रवरकुन्दुरुष्क-गन्ध द्रव्य विशेष, तुरुष्क-लोवान तथा धूप, इनसे तर रहा करता है। (सुगंधवरगंधिए) अत एव यह शयनागार ऐसा प्रतीत होता है कि मानों नानाविध पुष्पों से संपादित किये गये गंध द्रव्यों से ही सुवासित हो रहा है। और इसलिये यह (गंधवट्टिभूए) गंध द्रव्य की गोली जैसा बना हुआ जान पडता है। (मणिकिरणपणासियंधयारे) अंधकार वहां बिलकुल नहीं हैं-कारण वह नाना विध मणियों की किरणों से सदा प्रकाशित बना हुआ है (किं बहुणा) इसके विषय में अधिक

આનંદનું સ્થળમય લાગતું હતું કે, જ્યાં બેસવાથી મનને પરમ સુખની જ પ્રાપ્તિ થાય છે. (कप्पूरलवंगमलयचंदणकालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवडज्झंतसुरभिमघमघंतगंधुद्धूयाभिरामे) અહીંનું વાયુમંડળ હમેશાં બાળવામાં આવેલ કપૂર લવિંગ, મલય ચંદન, કાલાગુરુ, પ્રવર કુન્દુરુષ્ક (એક ગન્ધ દ્રવ્ય વિશેષ) તુરુષ્ક, લોબાન અને ધૂપથી સુગંધિત રહેતું હતું. (सुगंधवरगंधिए) આથી આ શયનાગાર અનેક જાતના પુષ્પો અને સુવાસિત દ્રવ્યો વડે સુગંધિત થયેલું જણાતું હતું અને એથી જ આ શયનગૃહ સુગંધિત પદાર્થની ગોળીના જેવું લાગતું હતું. (मणिकिरणपणासियंधयारे) ત્યાં તદ્દન અંધારું નથી, કારણકે તે અનેક જાતના મણિઓના પ્રકાશવડે હમેશા પ્રકાશમાન જ બનેલું છે. (किं बहुणा) એના

द्युतिगुणैः-द्युतिभिः=स्वस्य सर्वदिक् प्रसरच्चाकचिक्यप्रकाशपुञ्जरूपाभिः कान्ताभिः, गुणैः=सौन्दर्यादिभिः 'सुरवरविमाणवेलंबिए' सुरवरविमानविडम्बके-सुरवरविमानस्य=महर्द्धिकदेवविमानस्यापि विडम्बकं=विडम्बनाजनकं तिरस्कारकर-मित्यर्थः, तस्मिन्, स्वकीयपरमशोभया विमानतोऽप्युत्कर्षतया वर्त्तमाने-इतिभावः, एतादृशे 'वरघरे' वरगृहे=रम्यप्रासादे। अथ शय्यावर्णनमाह-'तंसि' इत्यादि, 'तंसि' तस्मिन्=वक्ष्यमाणगुणयुक्ते 'तारिसगंसि' तादृशके पूर्वोपार्जितपरमपुण्यप्रकर्षवतां प्राणिनामुचिते 'सयणिज्जंसि' शयनीये-शय्यायाम्, कीदृशे शयनीये? इति विशेषणान्याह-'सालिंगणवट्टिए' इत्यादि. 'सालिंगणवट्टिए' सालिङ्गनवर्त्तिके-आलिङ्गनवर्त्तिः=शरीरप्रमाणोपधानं, तया सह वर्त्तते यत्तत्सालिङ्गनवर्त्तिकं, तस्मिन् शरीरप्रमाणायतोपधानसहिते। 'उभओ बिब्बोयणे' उभयतो बिब्बोयणे-उभयत=शिरश्चरणस्थापनस्थानद्वये 'बिब्बोयणे' इतिदेशीयशब्दः उपधानार्थकस्तेन बिब्बोयणे=उपधाने यत्र तत्तस्मिन् उपर्यधउपधानमण्डिते, अत एव 'दुहओ उन्नए' द्विधात उन्नते-द्विधात=मस्तकभागे चरणभागे च उन्नते=

और क्या कहें (जुइगुणेहिं सुरवरविमानवेलविए) यह शयनागार अपने सर्व दिशाओं में फैले हुए चाक चिक्यप्रसारीरूप पुंजद्वारा तथा सौन्दर्य आदि गुणों द्वारा महर्द्धिक देव विमान की भी तिरस्कार कर रहा था अर्थात् जो अपनी परम शोभा से देवों के विमान से भी अधिक शोभा वाला है (ऐसे शयनागार में) (तारिसगंसि) पुण्यवान के सोनेलायकशय्या में (तंसि) उस (सयणिज्जंसि) शय्या पर (शय्या का वर्णन इस प्रकार है) (सालिंगणवट्टिए) कि जो शरीरकी लंबाई के बराबर लंबे तकिया से युक्त है (उभओ बिब्बोयणे) तथा जिसके दोनों तरफ-शिर और पैरों की तरफ-दो तकिये और छोटे २ रखे हुए हैं इस लिये जो (दुहओ उन्नए)

માટે વધારે શું કહીએ. (जुइगुणेहिं सुरवरं विमानवेलंविए) આ શયનાગાર બધી દિશાઓમાં ચોમેર પ્રસરેલા ચમકતા પ્રકાશ પુંજથી તેમજ સૌંદર્ય વગેરે પોતાની વિશેષતાઓથી મહર્દ્ધિક [બહુજ કીંમતી] દેવ વિમાનની પણ અવગણના કરતું હતુ અર્થાત્ તે પોતાની પરમ શોભાથી દેવોના વિમાનો કરતાં પણ વધારે સુંદર શોભતું હતું. એવા શયનાગારમાં (तारिसगंसि) પુણ્યશાલીઓને શયન યોગ્ય શય્યામા (तंसि) તે (सयणिज्जंसि) શય્યા ઉપર-સૂઇ રહી હતી. (શય્યાનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે.) (सालिंगणवट्टिए) કે જે શરીરની લંબાઇના પ્રમાણના ઓશીકાવાળી છે, (उभओ विब्बोयणे) અને જેમની બન્ને બાજૂએ-માથા અને પગની તરફ-નાના બે ઓશીકા મૂકેલાં છે, એથી જે (दुहओ उन्नए) બન્ને બાજુથી કંઇક ઊંચી છે અને (मज्झे

'मज्झे णयगंभीरे' मध्ये नतगम्भीरे-मध्ये=मध्यभागे नतं=किञ्चिन्नम्रीभूतं गम्भीरं निम्नं च तस्मिन्। 'गंगापुलिणवालुयाउद्दालसालिसए' गङ्गापुलिनवालुकाव-दालसदृशके-गङ्गानदीतटस्य या वालुकास्तासाम् अवदालः=पादन्यासेऽधोगमनं, तत्सदृशके=तदुपमे, यथा वालुकायां तथा तूलगर्भे शयनीयेऽपि पादन्यासे निम्नोन्न-तत्वं भवतीत्याशयः। 'उवचियखोमदुगुल्लपट्टपडिच्छण्णे' उपचितक्षौमदुकूलपट्ट प्रतिच्छन्ने-उपचितं=नानारागरञ्जितविविधचित्रालङ्कृतं यत् क्षौमं=साम्प्रतिक-जनस्यैककेशेन तन्तुशतं जायते तादृशसूक्ष्मकार्पासतन्तुविनिर्मितं वस्त्रम्, दुकूलम्= अतसीमयं विशिष्टं वस्त्रं, ताभ्यां सञ्जातः पट्टः=शिल्पकलया सीवनेन युगलापेक्ष-यैकीकृतं शय्यापरिमितं वस्त्रं 'खोल' इति भाषायां, तेन प्रतिच्छन्ने=उपर्यध आवृते। 'अत्थरय-मलय-नवतय-कुसत्त-लिम्बसीहकेसरपच्चुत्थए' अस्तरजस्क-

---

दोनों ओर से कुछ २ ऊँची बनी हुई है। तथा (मज्झेयणगंभीरे) मध्य भाग में जो कुछ २ गहराई लिये हुए हैं (गंगापुलिणवालुया उद्दाल-सालसए) गंगा नदी की वालुका की तरह पैर रखते ही जो नीचे की और कुछ थोडी २ धस जाती है (उवचियखोमदुगुल्लपट्टपडिच्छण्णे) अनेक रंगो से बनाये गये नाना प्रकार के चित्रों से अलंकृत क्षौम और दु कूल के पट्ट से ऊपर से लेकर नीचे तक जो ढकी हुई है। इस समय के मनुष्य के एक बाल से १०० तन्तु बनते है-ऐसे सूक्ष्म कार्पासिक तन्तु से बने हुए वस्त्र का नाम-क्षौम है। अलसी आदि से बने हुए वस्त्र का नाम दुकूल हैं। इन दोनों वस्त्रों को सीकर जो एक वस्त्र बना लिया जाता है उसका नाम पट्ट है। हिन्दी में उसे खोल कहते हैं। यह शय्या पर ऊपर से नीचे तक लटकती हुई बिछी रहती है। (अत्थ-रय, मलय, नव तय-कुसत्ति-लिम्बसीह केसरपच्चुत्थए) धूली विहीन

यण गंभीरे) વચલો ભાગ થોડો ઊંડો છે. (गंगापुलिणवालुया उद्दालसालसए) ગંગા નદીની રેતીની જેમ પગ મૂકતાંની સાથે જ તે થોડી નીચે દબાઈ જાય છે. આ પ્રમાણે એના ઉપર પગ મૂકવાથી એ પણ દબાઈ જાય છે. (उवचिय खोम दुगुल्ल पट्टपडिच्छण्णे) ઉપરથી નીચે સુધી જે જાતજાતના રંગોથી બનાવવામાં આવેલાં અનેક પ્રકારના ચિત્રોથી શણગારેલાં ક્ષૌમ અને દુકૂલના પટ્ટ (કપડા)થી ઢાંકેલી છે અત્યારના માણસના એક વાળથી સો (૧૦૦) તન્તુ બને છે, એવા ઝીણા રૂના તન્તુવડે બનાવવામાં આવેલા વસ્ત્રનું નામ 'ક્ષૌમ' છે. અળસી વગેરેથી બનાવવામાં આવેલા વસ્ત્રનું નામ દુકૂલ છે, આ બન્ને વસ્ત્રોને સાથે સીવીને જે એક જાતનું વસ્ત્ર તૈયાર કરવામાં આવે છે, તેનું નામ 'પટ્ટ' છે. ગુજરાતી ભાષામાં એને ખોળિયુ'' કહે છે. આ (अत्थरय, मलय, नवतय, कुसत्त, लिम्बसीह

मलय=नवतक–कुशक्तलिम्ब–सिंहकेशर प्रत्यवस्तृते अस्तरजस्कैः=अपगतरजःकणैः निर्मलैः मलय नवतक-कुशक्त लिम्बसिंह केशरैरास्तरणविशेषैः अवस्तृते क्रमेणाच्छादिते, तत्र मलयदेशोत्पन्न सूक्ष्मसूत्रनिर्मित आस्तरणविशेषः, नवतकः=विशिष्टोर्णा निर्मितः, कुशक्तः=देशविशेषोत्पन्नः, लिम्ब=लघुवयस्कोरभ्रल्लोर्णानिर्मितः, सिंहकेशरः=सिंहसटासदृशो जटिलः 'गलिचा' इति भाषायाम् एतेषामितरेतरद्वन्द्वः । 'सुविरइयरयत्ताणे' सुविरचितरजस्त्राणे–सु=सुष्ठु सम्यग्रूपेण विरचितं=विस्तारितं रजस्त्राणं=रजोनिवारक उपरितनाच्छादन विशेषो यस्मिन् ते तथा तस्मिन् 'रत्तंसुयसंवुए' रक्तांशुकसंवृते दंशमशकनिवारकैरक्तवस्त्रावृते 'मच्छरदानी' इति भाषायाम्, 'सुरम्मे' सुरम्ये=मनोरमे । 'आइणगरूयबूरणवणीयतूलफासे' आ-

मलय से, नवतक से, कुशक्त से, लिम्ब से, एवं सिंह केशर से जो क्रमश ढकी हुइ है। मलयदेशोत्पन्न सूक्ष्मडोरों से निर्मित वस्त्र का नाम मलय हैं। विशिष्टप्रकार की ऊन से बने हुए वस्त्र का नाम नवतक है। देश विशेष में बने हुए वस्त्र का नाम कुशक्त है। सिंह सटाके सदृश जटिल वस्त्र का नाम सिंह केशर है। इसे हिन्दी में गलीचा कहते हैं। ये सब वस्त्र उसके ऊपर एक २ करके तरा ऊपर बिछे हुए थे। (सुविरइयरयत्ताणे) धूली आकार सेज को मलिन न करदे इस ख्याल से उसके ऊपर एक और धूलिनिवारक वस्त्र बिछा हुआ था। (रत्तंसुयसंवुए) सोने वाले को दंश मशक बाधा न पहुँचासके इसलिये उस शय्या पर लालरंग की एक मच्छरदानी भी तनी हुइ थी। (सुरम्मे) यह शय्या बडी सुन्दर होने के कारण मनको हरण करनेवाली थी। (आइण-

केसर पच्चुत्थए) અનુક્રમે જે શય્યા ધૂળ વગરના મલય નવતક કુશક્ત લિમ્બ અને સિંહ કેશરવડે આવેષ્ટિત થયેલી છે. મલય દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા ઝીણા દોરાઓ વડે બનાવવામાં આવેલા વસ્ત્રનું નામ 'મલયજ' છે. વિશેષ પ્રકારના ઊન વડે બનાવવામાં આવેલા વસ્ત્રનું નામ 'નવતક' છે. એક દેશ વિશેષમાં બનાવવામાં આવેલા વસ્ત્રનુ નામ કુશક્ત છે. સિંહ સટાના જેવા જટાવાળા [જટિલ] વસ્ત્રનુ નામ સિંહ કેશર છે. એને ફારસીમાં 'ગલીચો' કહે છે. આ બધા વસ્ત્રો તેના ઉપર એક ઉપર એક પાથરવામા આવેલાં હતાં (सुविरइयरयत्ताणे) ધૂળથી સેજ મલિન ન થઇ જાય એના માટે એક બીજું રજોનિવારક વસ્ત્ર ઢાંકવામાં આવેલું હતું. (रत्तंसुयसंवुए) સૂઈ જનારને ડાંસ–મચ્છર બાધિત ન કરે એટલા માટે તે સેજ ઉપર લાલરંગની એક મચ્છરદાની પણ તાણેલી હતી. (सुरम्मे) બહુજ સરસ હોવાથી આ શય્યા મનને આકર્ષનારી હતી. (आइणगरूयबूरणवणीय तुलफासे) હરણ વગેરેના ચામડાથી

जिनकरूतवूरनवनीततूलस्पर्शे—आजिनकं=मृगादिचर्मनिर्मितवस्त्रं, रूतं=परिकर्मित कर्पासः, बूरः=श्लक्ष्णवनस्पतिविशेषः नवनीतं='मक्खन' इति प्रसिद्धं, तूलम्—अर्कशाल्मल्यादिरूतं, तत्स्पर्शवत्स्पर्शो यस्य तत् तस्मिन्—निरतिशयमार्दवगुणोपेते, एतादृशे शयनीये 'पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि' पूर्वरात्रापरत्रकालसमये पूर्वरात्रात्= रात्रेः प्रथमप्रहरात् अपरत्रकालः'=अनन्तरकालोपलक्षितः समयः=अवसरः, तस्मिन् रात्रेः प्रथम—प्रहरादनन्तरं तत्कालमेवेत्यर्थः। यतः रात्रेः प्रथमप्रहरदृष्टः स्वप्नो वर्षेण फलति, द्वितीयप्रहरजातश्चमासाष्टकेनेत्यादि, सन्तति प्रसवश्च सार्द्धसप्त-रात्रिन्दिवाधिकेषु नवसु मासेषु व्यतिक्रान्तेषु संजायते, इति कृत्वा सूत्रे 'पूर्व-रात्रापरत्रकालसमये' इत्युक्तम् उक्तञ्च स्वप्नशास्त्रे—

"रात्रेः प्रथमे यामे, दृष्टः स्वप्नश्च फलति वर्षेण।
स्वप्नो द्वितीययामे, फलति च मासाष्टकेन नियमेन ॥१॥
जातस्तृतीययामे, षण्मासात्तुर्ययाम संदृष्टः।
पक्षेण फलति प्रात,—र्दृष्टः स्वप्नश्च तत्कालम् ॥२॥"

'सुत्तजागरा' सुप्तजागरा=किञ्चिन्निद्राणा किञ्चिज्जाग्रतीति न केवलं सुप्तावस्थायां जाग्रदवस्थायां वा स्वप्नदर्शनं भवतीति 'सुप्तजागरे'—त्युक्तम्। 'ओहीरमाणीर'

गरूयबूरणवणीयतुल्लफासे) मृगादिके चर्म से निर्मित वस्त्र का नाम आ-जिनक, परिकर्मित कपास का नामरूत चिकनी विशेष वनस्पतिका नाम वूर मक्खन का नाम नवनीत तथा अर्क (आकरा) आदि की रुई का नाम तूल है। शय्या का स्पर्श इन सब के स्पर्श के समान मृदु (कोमल) थी—अर्थात्—यह शय्यानिरतिशय मार्दव गुण से युक्त थी। (ऐसी शय्या पर वह धारिणीदेवी सो रही थी) (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) रात्रि के प्रथम प्रहर के बाद के काल में अर्थात् रात्रि के प्रथम प्रहर के व्यतीत होते ही—(सुत्तजागरा) कुछ २ सोती हुई कुछ २ जागती हुई अवस्था में 'ओहीरमाणी' बार बार निद्रा के झोंकों का अनुभव करती

બનાવવામાં આવેલા વસ્ત્રનું નામ આજિનક, રૂથી બનાવવામાં આવેલ વસ્ત્રનું નામ 'રૂત' એક જાતની વિશેષ પ્રકારની સુંવાળી વનસ્પતિનું નામ 'બૂર,' માખણનું નામ 'નવનીત' અને અર્ક (આકડા) વગેરેના રૂનું નામ 'તૂલ' છે. શય્યાનો સ્પર્શ આ બધાના જેવો મૃદુ (કોમળ) હતો, અર્થાત્ આ શય્યા અતિશય માર્દવ ગુણવાળી હતી. (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) રાત્રિના પહેલા પહોર પછી અર્થાત્ રાત્રિનો પહેલો પહોર પૂરો થતાં જ (सुत्तजागरा) અર્દ્ધ નિદ્રાવસ્થામાં (ओहीरमाणी) વારંવાર

निद्राणा२-पुनःपुनरीषन्निद्रामनुभवन्ती सती 'एगं महं' एकं महान्तम्=अति विशालं 'सत्तुस्सेहं' सप्तोत्सेधं=सप्तहस्तोच्छ्रायं 'रययकूडसन्निहं' रजतकूटसन्निभं-रौप्यशिखर सदृशम् अतिश्वेतमित्यर्थः 'सोमं' सौम्यं=प्रशस्तं 'सोमागारं' सौम्याकारं=सर्वाङ्गसुन्दरं लीलायंतं' लीलायन्तं=क्रीडन्तं 'जंभायमाणं' जृम्भमाणं=कृतजृम्भं 'नहयलाओ ओयरंतं' नभस्तलादवतरन्तम्=आकाशादागच्छन्तं 'मुहमइगयं' मुखमतिगतं=मुखे प्रविशन्तं 'गयं' गजं=हस्तिनं धर्मकर्मप्रभावप्रभवं

हुई उस धारिणी देवीने (एगंमहं) एक अति विशाल (सत्तुस्सेहं) सात हाथ ऊँचे (रययकूडसन्निहं) चांदी के पर्वत के शिखर के समान अति श्वेत (सोमं) प्रशस्त (सोमागारं) सर्वाङ्ग सुन्दर (लीलायंतं) क्रीडा करते हुए (जंभायमाणं) जंभाते हुए तथा (गगणयलाओ ओयरंतं) आकाशतल से उतरते हुए (गयं) हाथीको (मुहमइगयं) मुख में प्रवेश करते हुए देखा। सूत्रस्थ "पूर्वरात्रापरकालसमय" पद यह प्रकट करता है। कि रात्रि के प्रथम प्रहर में देखा गया स्वप्न १ वर्ष में फल देता है। द्वितीय प्रहर में देखा गया स्वप्न आठ मास में फल देता है-तथा नव माह और ७॥ दिन रात जब समाप्त हो जाती-है तब सन्ततिका प्रसव होता है। स्वप्नशास्त्र में यही वात उक्तंच करके कही हुई हैं:—

रात्रेः प्रथमे यामे इत्यादि—इसका भाव इस प्रकार है-रात्रि के प्रथम प्रहर तथा द्वितीय प्रहर में देखा गया स्वप्न क्रमशः १ वर्ष तथा मास में जैसे फल देता है वैसे ही तीसरे प्रहर में देखा हुआ स्वप्न छ माह में तथा चतुर्थ प्रहर में देखा हुआ स्वप्न १ पक्ष में फलित होता है।—

ઉંઘના ઝોકાં ખાતી તે ધારિણી દેવીએ (एगं महं) એક ખૂબ વિશાળ (सत्तुस्सेहं) સાત હાથ ઊંચા (रययकूटसन्निहं) ચાંદીના ડુંગરના શિખર જેવા ખૂબ ધોળા (सोमं) પ્રશસ્ત (सोमागारं) સર્વાંગ, સુન્દર (लीलायंतं) ક્રીડા કરતા (जंभायमाणं) બગાસું ખાતા તેમજ (गगणयलाओ ओयरंतं) આકાશમાંથી ઉતરતા (गयं) હાથીને (मुहमइगय) મોં માં પ્રવેશતો જોયો સૂત્રમાં આવેલા "पूर्वरात्रापरत्रकालसमय" આ પદ એમ બતાવે છે કે રાતના પહેલા પહોરમાં જોયેલું સ્વપ્ન એક વર્ષમાં ફળ આપે છે અને બીજા પહોરમાં જોએલું સ્વપ્ન આઠ માસમાં ફળ આપે છે, તથા નવમાસ અને સાડા સાત (૭॥) દિવસ રાત જ્યારે પૂરા થાય છે. ત્યારે સંતતિનો પ્રસવ થાય છે. સ્વપ્નશાસ્ત્રમાં એજ વાત 'ઉકતં ચ' કરીને કહેવામાં આવે છે.—

"रात्रेःप्रथमे यामे इत्यादि" એનો આશય આ પ્રમાણે છે-રાત્રિનાં પહેલા બીજા પહોરમાં જોયેલું સ્વપ્ન અનુક્રમે એક વર્ષ અને આઠ માસમાં ફળ આપે છે, તેમજ ત્રીજા પહોરમા જોયેલું સ્વપ્ન છ માસમાં અને ચોથા પહોરમાં જોયેલું સ્વપ્ન

मुखप्रविष्टश्वेतगजरूपं स्वप्नमितिभावः' 'पासित्ताणं' दृष्ट्वा 'पडिबुद्धा' प्रतिबुद्धा= जागरिता। स्वप्नो नवधा भवन्ति, उक्तञ्च-" (१) अनुभूतः (२) श्रुतो (३) दृष्टः (४) प्रकृतेश्च विकारजः ' स्वभावतः समुद्भूत, (५) श्चिन्तासन्तति सम्भवः (६)॥१॥ देवताद्युपदेशोत्थो (७) धर्मकर्म प्रभावजः। (८) पापोद्रेकसमुत्थश्च (९) स्वप्नःस्यान्नवधानृणाम् ॥२॥ प्रकारैरादिमैःषड्भि,-रशुभश्च शुभोऽपिवा। दृष्टो निरर्थकः स्वप्नः, सत्यस्तु त्रिभिरुत्तरैः॥३॥ मालास्वप्नोहि दृष्टश्च, तथा- ऽऽधिव्याधिसंभवः। मलमूत्रादि पीडोत्थः, स्वप्न सर्वो निरर्थकः॥४। धर्मरतः समधातु,-र्यः स्थिरचित्तो जितेन्द्रियः सदयः। प्रायस्तस्य प्रार्थितमर्थं स्वप्नः प्रसाधयति ॥५॥" इत्यादि ॥सू० ६॥

प्रातःकाल देखा गया स्वप्न तत्काल अपना फल देता है। 'सुत्तजागरा' पद यह प्रकट करता है कि केवल सोती हुई अवस्था में अथवा जगती हुई अवस्था में स्वप्न नहीं आता है किन्तु कुछ२ जागती एवं कुछ२ सोती हुई अवस्था में ही स्वप्न आया करता है—

(पासित्ताणं) स्वप्न देखकर (पडिबुद्धा) वह धारिणी देवी उसी समय प्रतिबुद्ध हो गई—जग गई। स्वप्न ९ नव प्रकार के होते हैं—अनुभूत १ श्रुत २ दृष्ट ३ प्रकृति विकारज ४ स्वभावतः समुद्भूत ५ चिन्ता समुद्भूत ६ देवतादि उपदेशोत्थ ७ धर्म कर्म प्रभावज ८ तथा पापोद्रेक समुत्थ ९। इनमें आदि के ६ प्रकारों को लेकर जो शुभ और अशुभ स्वप्न आते हैं—वे निरर्थक—निष्फल होते हैं। अन्त के तीन प्रकारों को लेकर जो स्वप्न आते हैं वे सत्य होते हैं। माला का स्वप्न आधिव्याधिजन्य स्वप्न मल-मूत्र आदि की बाधा जन्य स्वप्न ये सब निरर्थक कहे गये हैं। जो

એક પખવાડિયામાં ફળ આપે છે. સવારે જોયેલું સ્વપ્ન તરત જ ફળ આપે છે. 'सुत्तजागरा'એ પદ એમ બતાવે છે કે ફકત સુષુપ્ત અવસ્થા અથવા જાગ્રત અવ-સ્થામાં સ્વપ્ન નથી આવતા, પણ થોડી જાગ્રત અને થોડી સુષુપ્ત અવસ્થામાં જ સ્વપ્ન આવે છે.

(पासित्ताणं) સ્વપ્ન જોઇને (पडिबुद्धा) તે ધારિણી દેવી તરતજ જાગી ગઈ. સ્વપ્ન નવ પ્રકારના થાય છેઃ જે નીચે પ્રમાણે છે–૧ અનુભૂત, ૨ શ્રુત, ૩ દૃષ્ટ ૪ પ્રકૃતિ વિકારજ ૫ સ્વભાવતઃ સમુદ્ભૂત ૬ ચિંતા સમુદ્ભૂત ૭ દેવતાદિ ઉપદેશોત્થ ૮ ધર્મકર્મ પ્રભાવજ ૯ પાપોદ્રેક સમુત્થ, આ બધામા પહેલા છ પ્રકારોને લીધે જે શુભ અને અશુભ સ્વપ્ન આવે છે, તે નિરર્થક–નિષ્ફળ હોય છે. બાકીના ત્રણ પ્રકારોને લીધે જે સ્વપ્નો આવે છે તે બધાં સત્ય હોય છે. માળાનું સ્વપ્ન, [અનેક જાતના સ્વપ્નો આવવા] આધિવ્યાધિજન્ય સ્વપ્ન, મળમૂત્ર વગેરેની બાધા જન્ય સ્વપ્ન, આ બધાં અર્થ વગરના

मूलम्—तएणं सा धारिणीदेवी अयमेयारूवं उरालं कल्लाणं सिवं धन्नं मंगल्लं सस्सिरीयं महासुमिणं पासित्ताणं पडिबुद्धा समाणी हट्ठ-तुट्ठा चित्तमाणंदिया पीइमणा परमसोमणस्सिया हरिसवसविसप्प-माणहियया धाराहयकलंबपुप्फगं पिव समूससियरोमकूवा तं सुमिणं ओगिण्हइ, ओगिण्हित्ता सयणिज्जाओ उट्ठेइ, उट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता अतुरियमचवलमसंभंताए अवलंबियाए राय-हंससरिसीए गईए जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सेणियं रायं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं मणामाहिं उरालाहिं कल्लाणाहिं सिवाहिं धन्नाहिं मंगल्लाहिं सस्सि-रीयाहिं हिययगमणिज्जाहिं हिययपल्हायणिज्जाहिं मियमहुररिभिय-गंभीरसस्सिरीयाहिं गिराहिं संलवमाणी २ पडिबोहेइ, पडिबोहित्ता सेणिएणं रन्ना अब्भणुन्नाया समाणी णाणामणिकणगरयणभत्तिचित्तंसि

प्राणी धर्म में रत होता है, जिसकी धातु उपधातु सम होती हैं, जो स्थिरचित्त होता है, जितेन्द्रिय होता है, सदय होता है, प्रायः उसके द्वारा देखा गया स्वप्न सफल होता है।

भावार्थ—एक दिन की बात है कि धारिणी देवीने-उत्तम शयन गृह में बिछी शय्या पर सुप्त जागरा अवस्था में रात्रि के पिछले प्रहर में उत्तरते हुए एक विशाल गजराज को अपने मुख में प्रवेश करते हुए स्वप्न में देखा। ।।सूत्र ।।६।।

કહેવામાં આવ્યાં છે. જે પ્રાણી ધર્મરત હોય છે, જેની ધાતુ ઉપધાતુ સમ હોય છે, જે સ્થિરચિત્ત હોય છે, જે જિતેંદ્રિય હોય છે, જે દયાળુ હોય છે, ઘણું કરીને તેના વડે જોવાયેલું સ્વપ્ન સફળ હોય છે.

ભાવાર્થ—એક દિવસની વાત છે કે ધારિણી દેવીએ ઉત્તમ શયનાગારમાં પાથ-રેલી શય્યા ઉપર સુપ્ત જાગ્રતાવસ્થામાં રાત્રિના છેલ્લા પહોરમા આકાશમાંથી ઉતરતા એક વિશાળ ગજરાજને પોતાના મોમા પ્રવેશતો સ્વપ્નમાં જોયો ॥સૂત્ર ૬॥

भद्दासणंसि निसीयइ, निसीइत्ता आसत्था विसत्था सुहासणवरगया करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु सेणियं रायं एवं वयासी—एवं खलु अहं देवाणुप्पिया ! अज्ज तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि सालिंगण वट्टिए जाव नियगवयणमइवयंतं गयं सुमिणे पासित्ताणं पडिबुद्धा, तं एयस्स णं देवाणुप्पिया ! उरालस्स जाव सुमिणस्स के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ ॥सू० ७॥

टीका—'तएणं सा' इत्यादि । 'तएणं' ततः खलु=तदनन्तरं सा धारिणी देवी 'अयमेयारूवं' इममेतद्रूपं=मुखप्रविष्टश्वेतगजरूपम्, 'उरालं' उदारं=प्रधानं, 'कल्लाणं' कल्याणं=सुखकरं, 'सिवं'=शिवम्=उपद्रवोपशमकं 'धन्नं' धन्यं=प्रशंसनीयं 'मंगल्लं' माङ्गल्यं=मङ्गलसूचकं 'सस्सिरीयं' सश्रीकं=सुशोभनं 'महासुमिणं' महास्वप्नं=महाफलसूचकं स्वप्नं पासित्ताणं' दृष्ट्वा 'पडिबुद्धा' प्रतिबुद्धा=जागरिता सती 'हट्ठतुट्ठा' हृष्टतुष्टा—हृष्टा=हर्षप्रकर्षप्राप्ता तुष्टा=मनःसन्तोषमापन्ना 'चित्तमाणंदिया' चित्तानन्दिता=मनोमुदं प्राप्ता, मकारः प्राकृतत्वात्, 'पीइमणा' प्रीतिमनाः—प्रीतिः=प्रीणनं तृप्तिरित्यर्थः, मनसि यस्या सा तथोक्ता तृप्तमनस्का, 'परमसोमणस्सिया'

तएणं सा धारिणी देवी इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके अनन्तर (सा धारिणी देवी) यह धारिणी देवी (अयमेयारूवं) जब इस तरह के (उरालं) प्रधान (कल्लाणं) सुखकर (सिवं) उपद्रवो का उपशम करने वाला (धन्नं) प्रशंसनीय (मंगलं) मंगल सूचक तथा (सस्सिरीयं) सुशोभन (महास्वप्न को (पासित्ता णं) देखकर (पडिबुद्धा) जग गई और (हट्ठतुट्ठा) जब हर्ष के प्रकर्ष को प्राप्त कर मनस्तोष को धारण करती (चित्तमाणंदिया) चित्त में अतिप्रसन्न हुई । और (पीइमणा) फिर मन में तृप्ति को धारण कर जब वह (परमसोमणस्सिया) अति

तएणं सा धारिणीदेवी इत्यादि

टीકાર્થ—(तएणं) ત્યાર બાદ (सा धारिणीदेवी) તે ધારિણીદેવી (अयमेयारूवं) જ્યારે આવું (उरालं) પ્રધાન (कल्लाणं) સુખદ (सिवं) ઉપદ્રવોને શાંત કરનાર (धन्नं) વખાણવા યોગ્ય (मंगलं) મંગલને સૂચવનાર તેમજ (सस्सिरीयं) સુશોભન (महासुमिणं) મહા સ્વપ્ન જોઈને જાગ્રત થઈ ગઈ અને (हट्ठ तुट्ठा) ખૂબજ હર્ષ યુક્ત) બનીને મનસ્તોષ ધારણ કરતી (चित्तमाणंदिया) મનમાં અત્યન્ત પ્રસન્ન થઈ અને મનમાં તૃપ્તિ મેળવતી (परम सोमणस्सिया) અતિશય શુભ મનોભાવવાળી

परमसौमनस्यिता=अत्युत्कृष्टशुभमनोभावयुक्ता, हरिसवसविसप्पमाणहियया' हर्षवशविसर्पहृदया=आनन्दोल्लासप्रफुल्लितहृदया 'धाराहयकलंबपुप्फगं पिव समूससियरोमकूवा'—धाराहतकदम्बपुष्पमिव समुच्छ्वसितरोमकूपा—धाराहतं=जलधर-जलधाराताडितं कदम्बपुष्पमिव समुच्छ्वसिताः=स्थूलतां गता रोमकूपाः=रोमनिर्गम स्थानानि यस्याःसा तथोक्ता, यथा जलधर-धाराभिराहतं कदम्बकुसुमं विकसितकेसरव्याप्तं भवति तथा स्वप्नदर्शनेन साऽपि समुद्गतरोमकूपा जाता, एवम्भूता सा तं स्वप्नम् 'ओगिण्हइ' अवगृह्णाति-अवग्रहादिना मनोविषयीकरोति, अवगृह्य=संस्मृत्य 'सयणिज्जाओ उट्ठेइ' शयनीयत उत्तिष्ठति, उत्थाय 'पायपीढाओ पच्चोरुहइ' पादपीठात्प्रत्यवरोहति=चरणनिक्षेपपट्टादधस्तादवतरति, प्रत्यवरुह्य 'अतुरियमचवलमसंभंताए' अत्वरितमचपलमसम्भ्रान्तया अत्वरितं=शीघ्रता रहितम्, अचपलं=देहचाञ्चल्यवर्जितं, यथास्यात्तथा अतएव असम्भ्रान्तया=अत्रस्तया स्खलनाहीनया 'अविलंबियाए' अविलम्बितया=अनवरुद्धया 'रायहंससरि-

---

उत्कृष्ट शुभ मनोभाव से युक्त हो (हरिसवसविसप्पमाणहियया) अत्यन्त हर्ष के उल्लास से प्रफुल्लित हृदय वाली हो कर (धाराहय कलंबपुप्फगं पिव समूससियरोमकूवा) मेघ की धारा से आहत कदम्ब पुष्प की तरह अतिस्थूल रोमकूप वाली बन चुकी तब उसने (तं सुमिणं ओगिण्हइ) उस स्वप्न का अवग्रह रूप से विचार किया। फिर ईहा अवाय आदि रूप से उसका विशेषरू और भी चिन्तवन किया। (ओगिण्हित्ता) चिन्तवन कर पश्चात् वह-(पायपीढाओ सयणिज्जाओ) शय्या से (उट्ठेइ) उठ गई। (उट्ठित्ता) उठकर फिरवह (पायपीढाओ पच्चोरुहइ) पादपीठ से नीचे उतरी (पच्चोरुहित्ता) नीचे उतर कर बाद में वह (अतुरियमचवल मसंभनाए-अविलंबियाए रायहंससरिसीए गईए) शीघ्रता एवं देह की चपलता से रहित होकर विना किसी हिचकिचाट के अनवरुद्ध

થઈને ખૂબજ હર્ષોલ્લાસથી પ્રફુલ્લિત હૃદયવાળી થઈને (धाराहयकलंबपुप्फगंपिव-समूससियरोमकूवा) મેઘની જળધારાઓવડે આહત કદંબ પુષ્પની જેમ ખૂબજ સ્થૂલ રોમકૂપવાળી (રોમાંચિત) થઈ ગઈ. ત્યારે તેણે (तं सुमिणं ओगिण्हइ) તે સ્વપ્ન ઉપર અવગ્રહરૂપથી વિચાર કર્યો. પછી ઈહા અવાય વગેરે રૂપથી સવિશેષ તેનું ચિંતન કર્યું. (ओगिण्हित्ता) ચિંતન કર્યા પછી તે (सयणिज्जाओ) શય્યા ઉપરથી (उट्ठेई) ઉઠીને બેસી ગઈ. (उट्ठित्ता) બેસીને તે (पायपीढाओ पच्चोरुहइ) પાદપીઠ ઉપરથી નીચે ઉતરી, (पच्चोरुहित्ता) નીચે ઉતરીને તે (अतुरियमचवलमसंभंताए-अविलंबियाए रायहंससरिसीए गइए) દેહની ચંચળતા. રહિત થઈને ધીમેધીમે સંકોચ વગર તે અનવરુદ્ધ રાજહંસીની જેવી ચાલથી (जेणामेव सेणिए राया-

सीए' राजहंसीसदृश्या=सलीलप्रशस्तगत्येत्यर्थः यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छति–भूपसमीपमायाति, उपागत्य श्रेणिकं राजानं 'ताहिं' ताभिः=वक्ष्यमाणगुणयुक्ताभिः, 'इट्ठाहिं' इष्टाभिः=इष्टार्थाभिधायिकाभिः, 'कंताहिं' कान्ताभिः=अभिलषणीयाभिः 'पियाहिं' प्रियाभिः=प्रेमोत्पादिकाभिः 'मणुन्नाहिं' मनोज्ञाभिः=हृदयङ्गमाभिः 'मणामाहिं' मनोऽमाभिः=मनोरथसाधिकाभिः 'उरालाहिं' उदाराभिः=श्रेष्ठार्थसमन्विताभिः 'कल्लाणाहिं' कल्याणीभिः=हितावहाभिः 'सिवाहिं' शिवाभिः=निरुपद्रवाभिः, 'धन्नाहिं' धन्याभिः=प्रशंसनीयाभिः, 'मंगल्लाहिं' माङ्गल्याभिः=विघ्नविनाशिकाभिः,'सस्सिरियाहिं' सश्रीकाभिः=प्रसादमाधुर्यादिसकलवाणीगुणयुक्ताभिः 'हिययगमणिज्जाहिं' हृदयगमनीयाभिः=सुबोधत्वेन हृदय

राजहंसी की सी गति से (जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ) जहां श्रेणिक राजा थे वहां जा पहुँची (उवागच्छित्ता) पहुँचकर (इट्ठाहिं) इष्ट अर्थ को सिद्ध करने वाली (कंताहिं) सुन्दर (पियाहिं) प्रेम उत्पन्न करने वाली (मणुन्नाहिं) हृदय को हरण करने वाली (मणामाहिं) मनोरथ का सिद्ध करने वाली (उरालाहिं) श्रेष्ठ अर्थ से युक्त (कल्लाणाहिं) हित दायक (सिवाहिं) उपद्रव रहित (धन्नाहिं) प्रशंसनीय (मंगलाहिं) विघ्न-नाशक (सस्सिरीयाहिं) प्रसादमाधुर्य आदिसहित गुण (हिययगमणिज्जाहिं) हृदय ग्राही (हिययपल्हायणिज्जाहिं) हृदय को प्रमोद उत्पन्न करने वाली (मियमहुररिभियगंभीरसस्सिरीयाहिं) मित–परिमित, मधुर–कर्ण–सुखकारी, रिभीत–आलापगर्भित गंभीर–मेघ की ध्वनि के समान गंभीर (सस्सिरीयाहिं) प्रसाद आदि गुण विशिष्ट होने से परम शोभा वाली (गिराहिं) उपरोक्त गुण विशिष्टवाणी से (सेणियं) श्रेणिक राजा को (संलव-

---

तेणामेव उवागच्छइ) જ્યાં શ્રેણિક રાજા હતા ત્યાં ગઈ (उवागच्छित्ता) ત્યાં જઈને (इट्ठाहिं) ઇષ્ટ અર્થને સિદ્ધ કરનારી, (कंताहिं) સુન્દર (पियाहिं) પ્રેમ ઉત્પન્નને કરનારી, (मणुन्नाहिं) હૃદયને આકર્ષનારી, (मणामाहिं) મનોરથને પૂર્ણ કરનારી, (उरालाहिं) ઉત્તમ અર્થવાળી, (कल्लाणाहिं) હિત કરનારી (सिवाहिं) ઉપદ્રવ વગરની (धन्नाहिं) વખાણવા લાયક (मंगलाहिं) વિઘ્નો નષ્ટ કરનારી, (सस्सिरीयाहिं) પ્રસાદ, માધુર્ય વગેરે ગુણોવાળી (हिययगमणिज्जाहिं) હૃદયગ્રાહી (हिययपल्हायणिज्जाहिं) હૃદયમાં હર્ષ ઉત્પન્ન કરનારી (मियमहुररिभियगंभीरसस्सिरीयाहिं) મિત, પરિમિત, મીઠી, કર્ણ સુખદ–રિભિત આલાપ–ગર્ભિત ગંભીર મેઘની ધ્વનિ જેવી ગંભીર, (सस्सिरीयाहिं) પ્રસાદ વગેરે ગુણોથી યુક્ત હોવાથી અરસ શોભાવાળી (गिराहिं) (ઉપર કહેલા બધા ગુણોવાળી વાણીથી) (सेणियं रायं) શ્રેણિક રાજાને

ग्राहिणीभिः, हिययपल्हायणिज्जाहिं' हृदयप्रह्लादनीयाभिः=हृदयगतकोपशोकादिनिवारणेन मनःप्रमोदकारिणीभिः, 'मियमहुररिभियगंभीरसस्सिरियाहिं' मितमधुररिभितगम्भीरसश्रीकाभिः=मिता=अल्पशब्दा बह्वर्था, मधुरा=कर्णसुखकरी, रिभिता=आलापगर्भितत्वेन सङ्गीतरूपा, गम्भीरा=मेघशब्दवदनुच्चस्वरा, सश्रीका =अनुप्रासाद्यलङ्कारयुक्तत्वात्परमशोभासंपन्ना, ताभिः, मितादिपञ्चपदानां कर्मधारयः. गिराहिं' गीर्भिः=वाणीभिः संलपन्ती-संलपन्ती=पुनःर्जल्पन्ती, 'पडिबोहेइ' प्रतिबोधयति=राजानं जागरयति, 'पडिबोहित्ता' प्रतिबोध्य श्रेणिकेन राज्ञा 'अब्भणुन्नाया समाणी' अभ्यनुज्ञाता सती=प्राप्तनिदेशा सती 'णाणामणिकणगरयणभत्तिचित्ते' नानामणिकरत्न भक्ति चित्रे=विविधस्फटिकादिमणि सुवर्णरत्नानां भक्तिभिः=रचनाभिः, चित्रे=विचित्रे 'भद्दासणंसि' भद्रासने=सुवर्णसिंहासने यस्याधोभागे पीठिकाबन्धो भवति निसीयइ'-निषीदति=उपविशति, निषद्य 'आसत्था' आश्वास्ता=गतिजनितश्रमापनयनेन विश्रामप्राप्ता तथा 'वीसत्था' विश्वस्ता=मनःप्रसन्नतया क्षोभवर्जिता 'सुहासणवरगया' सुखासनवरगता=सुखानि=सुखकराणि च तानि आसनानि च सुखासनानि, तेषु वरं=प्रधानं, सर्वश्रेष्ठमित्यर्थः, तस्मिन्=तदुपरिगता=उपविष्टा 'करयलपरिग्गहियं' करतलपरिगृहीतं-करतलाभ्यां

माणी२ बार२ संबोधित कर (पडिबोहेइ) जगाया। पडिबोहेत्ता जगाकर (सेणिएणं रन्ना) श्रेणिक राजाने जब उसे (अब्भणुन्नायासमाणी) आज्ञा प्रदान की तब वह (णाणामणिकणगरयणभत्तिचित्ते) अनेक विध स्फटिक आदि मणियों, सुवर्ण तथा रत्नों की रचनाओं से विचित्र (भद्दासणंसि) सुवर्ण के भद्रासन पर (निसीयइ) बैठगई। (निसीइत्ता) बैठकर (आसत्था वीसत्थासुहासणवरगया) जब वह आगमन जनित थकावट से और क्षोभ से रहित हो चुकी तब मनकी प्रसन्नता से उसी सर्व श्रेष्ठ सुखासन पर बैठी २ उसने (करयलपरिग्गहियं) दोनों हाथों को संपुटरूप से

(संलवमाणी २) वारंवार संबोधित करीने [पडिबोहेइ] जगाड्या. [पडिबोहेत्ता] जगाडीने-[सेणिएणं रन्ना] श्रेणिक राजाए ज्यारे तेने (अब्भणुन्नायासमाणी) आज्ञा आपी त्यारे ते (णाणामणिकणगरयणभत्तिचित्ते) अनेक प्रकारना स्फटिक वगेरे मणिओ, सुवर्ण तेमज रत्नोथी रचित विचित्र (भद्दासणंसि) भद्रासन उपर (निसीयइ) बेसी गई. (निसीइत्ता) बेसीने (आसत्था वीसत्था सुहासणवरगया) ज्यारे ते चालीने आववाना थाक, अने क्षोभ वगरनी थई तेमज प्रसन्न मनवाळी थई त्यारे तेज सर्वोत्तम सुखासन उपर बेसतां बेसता ज तेणे (करयलपरिग्गहियं) बन्ने हाथने

परिगृहीतं=संपुटीकृतं 'सिरसावत्तं' शिरआवर्त्त-शिरसि आवर्त्तो यस्य स शिर आवर्त्तः, तं तादृशम् अञ्जलिं=मुकुलितकरतलपुटं 'मत्थए कट्टु' मस्तके कृत्वा श्रेणिकं राजानमेवमवादीत्=वक्ष्यमाणप्रकारेणाचीकथत्-हे देवानुप्रियाः ! एवं खलु अहम् 'अज्ज' अद्य तस्मिन् तादृशे=तथाप्रकारे शयनीये 'सालिंगणवट्टिए सालिङ्गवर्त्तिके शरीरप्रमाणोपधानसहिते, इत्यादि पूर्वसूत्रवर्णितविशेषणविशिष्टे 'जाव' यावत् 'णियगवयणमइवयंतं' निजकवदनमतिपतन्तं=गगनतलादवतरन्तं मम मुखे प्रविशन्तं गजं स्वप्नेदृष्ट्वा प्रतिबुद्धा=जागरिताऽस्मि तत्=तस्मात्कारणात एतस्य खलु उदारस्य यावत्-महास्वप्नस्य कः 'किंप्रकारकः 'कल्लाणे' कल्याणः=शुभपरिणाम

करके (सिरसावत्तं) पश्चात् उन्हे मस्तक पर घुमाते हुए (अंजलिं मत्थए कट्टु) अपनी उस अंजलि को अपने माथे पर रखकर (सेणियं रायं एवं वयासी) श्रेणिक राजा से इस प्रकार कहा-(एवं खलु अहं देवाणुप्पिया !) हे देवानुप्रिय ! मैं आपके समीप इसलिये आई हूँ-सुनिये-(अज्ज तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि सालिंगणवट्टिए जाव नियगवयणमइवंतं गयं सुमिणे पासित्ताणं पडिबुद्धा) आज मैं उस पूर्वोपार्जित परम पुण्य के प्रकर्ष से प्राणियो को प्राप्त होने योग्य शय्यापर कि जो शरीर की लंबाई प्रमाण लंबे तकिये से युक्त आदि पूर्वसूत्रवर्णित विशेषणों वाली थी उसपर सोई हुई थीं। उस समय में न अधिक निद्रा में थी और न जाग्रत अवस्था में ही। ऐसी स्थिति में मैने रात्रि के पिछले प्रहर में गगनतल से उतरते हुए गज को अपने मुख में प्रवेश करते हुए स्वप्न में देखा है। स्वप्न देखने के अनन्तर ही मैं बिलकुल जग गई। (तं एयस्स णं देवाणुप्पिया ! उरालस्स

સંપુટાકાર બતાવીને (सिरसावत्तं) પછી તેમને મસ્તક ઉપર ફેરવતાં (अंजलिं मत्थए कट्टु) પોતાની અંજલિને પોતાના માથા ઉપર રાખીને (सेणियं रायं एवं वयासी) શ્રેણિક રાજાને આ પ્રમાણે કહ્યું-(एवं खलु अ ं देवाणुप्पिया ! હે દેવાનુપ્રિય ! સાંભળો હું તમારી પાસે એટલા માટે આવી છું કે-(अज्जहंसितारिसगंसि सयणिज्जंसि-सालिंगणवट्टिए जाव नियगवयणमइवयंतं गयं सुमिणे पासित्ताणं पडिबुद्धा) આજે હું તે શય્યા ઉપર સૂતી હતી કે-જે પૂર્વકાળમાં અત્યન્ત પુણ્ય પ્રકર્ષવડેજ માણસોને પ્રાપ્ત થાય છે, અને જે શરીરની લંબાઇના જેટલા લાંબા ઓશીકાવાળી છે-વગેરે આ સૂત્રના પૂર્વ સૂત્રમાં વર્ણવેલાં બધાં વિશેષણોથી યુકત હતી હું તે વખતે નિદ્રામાં ન હતી તેમજ જાગ્રત અવસ્થામાં પણ ન હતી એવી સ્થિતિમાં રાત્રિના પાછલા પહોરમાં આકાશમાંથી નીચે ઉતરતા હાથીને સ્વપ્નમા મેં મારા મોંમાં પ્રવેશતા જોયો છે. સ્વપ્ન જોયા પછી તરતજ હું જાગી ગઇ. (तं एयस्स णं देवाणुप्पिया ! उरालस्स जाव

जनकः 'फलवित्तिविसेसे' फलवृत्तीविशेषः=फलप्रवृत्तीर्भवीष्यति ? इति 'मन्ने' मन्ये=अहं तर्कयामि। धारीणीदेवी श्रेणीकस्य राज्ञो मुखाद्स्वप्नस्य विशेषफलं श्रोतुमिच्छति स्मेति भावः ॥सू० ७।

मूलम्--तएणं सेणिए राया धारिणीए देवीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव हियए धाराहय नीय सुरभि कुसुम चंचु-मालइय तणु ऊसवियरोमकूवे तं सुमिणं ओगिण्हिए ओगिण्हित्ता ईहं पविसइ पविसित्ता अप्पणो साभाविएणं मइपुव्वएणं बुद्धिविण्णा-णेणं तस्स सुमिणस्स अत्थोग्गहं करेइ करित्ता, धारिणीदेवीं ताहिं जावहियय पल्हा[य]णिज्जाहिं मिउमहुररिभिय गंभीरसस्सिरीयाहिं वग्गूहिं अणुवूहेमाणे २ एवं वयासी–उराले णं तुमे देवाणुप्पिए ! सुमिणे दिट्ठे, कल्लाणे णं तुमे देवाणुप्पिए। सुमिणे दिट्ठे सिवे धन्ने मंगल्ले सस्सिरीए णं तुमे देवाणुप्पिए ! सुमिणे दिट्ठ आरोग्गातुट्ठि दीहा-उयकल्लाणमंगलकारए णं तुमे देवी ! सुमिणे दिट्ठे, अत्थलाभो ते देवाणुप्पिए ! पुत्तलाभो ते देवाणुप्पिए ! रज्जलाभो, भोगसोक्ख लाभो ते देवाणुप्पिए ! एवं खलु तुमं देवाणुप्पिए ! नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्ठमाण य राइं दियाणं विइक्कंताणं अम्हं कुल-केउ कुलदीवं कुलपव्वयं कुलवडंसयं कुलतिलकं कुलकित्तिकरं कुल-वित्तिकरं कुलणंदिकरं कुलजसकरं कुलाधारं कुलपायवं कुलविवद्ध-णकरं सुकुमालपाणिपायं जावदारयं पयाहिसि, से वि य णं दारए उम्मुक्कबालभावे विन्नाय परिणयमेत्ते सूरे वीरे विक्कंते विच्छिन्न

जाव सुमिणस्स के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ) हे नाथ ? इस शुभ महास्वप्न का क्या फल होगा। ॥सूत्र ७॥

सुमिणस्स के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ) હે સ્વામિ ! આ મહા શુભ સ્વપ્નનું શું ફળ થશે ? ॥सूत्र ७॥

विपुल बलवाहणे रज्जवती राया भविस्सइ। तं उराले णं तुमे देवी सुमिणे दिट्ठे जाव आरोग्गतुट्ठिदीहाउयकल्लाणकारए णं तुमे देवी! सुमिणे दिट्ठे त्ति कट्टु भुज्जो२ अणुवूहेइ ॥सू० ८॥

टीका—'तएणं सेणिए' इत्यादि। 'तएण' ततः=देव्याः=स्वदृष्ट स्वप्न कथनानन्तरं खलु=निश्चयेन श्रेणिको राजा धारिण्या देव्याः अंतिए' अन्तिके=समीपे तन्मुखादित्यर्थः, 'एयमट्ठं' एतमर्थं=दृष्टस्वप्नस्वरूपं 'सोच्चा' श्रुत्वा=कर्णपथे कृत्वा 'निसम्म' निशम्य=हृदिधृत्वा 'हट्ठतुट्ठे' हृष्टतुष्टः' 'जाव' यावत्-हर्षवशविसर्पद्हृदयः 'धाराहयनीवसुरभिकुसुमचंचुमालइयतणुऊसवियरोमकूवे' धाराहतनीपसुरभिकुसुमचंचुमालइयतनूच्छ्रतरोमकूपः- धारया=वृष्टिधारयाहतानि=आहतानि यानि नीपस्य=कदम्बस्य सुरभिकुसुमानि=सुगन्धितपुष्पाणि तानीव चंचुमालइया=पुलकितार्थक 'देशीयोऽयं शब्दः' पुलकिता तनुः=शरीरं, तस्मिन् उच्छ्रिताः=स्थूलतां गता रोम्णां कूपाः=रोमनिर्गमस्थानानि यस्य स तथोक्तः, तथ रूपा भूपोऽसौ तं स्वप्नं 'ओगिण्हइ' अवगृह्णाति=स्वप्नार्थमशेषनिरपेक्ष सामान्यरूपार्था-

---

तएणं सेणिए राया इत्यादि

टीकार्थ-(तएणं) धारिणीदेवीने जब अपना दृष्ट महास्वप्न कह दिया तब (सेणिए राया) श्रेणिक राजा (देवीए अंतिए) उसदेवी के मुख से (एयमट्ठं सोच्चा) इस महा स्वप्नरूप अर्थको-सुनकर (णिसम्म) तथा हृदय में धारणकर (हट्ठतुट्ठे) हर्षसे अपार संतुष्ट हुए। यहां यावत् पद "चित्तमाणंदिए पीइमणे-परमसोमणस्सिये हरिसवसविसप्पमाणहियये" इस पाठका ग्रहण हुआ है। (धाराहयनीवसुरभिकुसुमचंचुमालइयतणुऊसविय रोमकूवे) जिस प्रकार वृष्टि की धारा से कदम्बके पुष्प विकसित होते हैं। उसी प्रकार रानीके रोम विकसित हो गये। राजाने उसी समय (तं सुमिणं-

---

तएणं सेणिए राया इत्यादि

ટીકાર્થ-(त एणं) જ્યારે ધારિણી દેવીએ પોતે જોયેલું મહા સ્વપ્ન કહ્યું ત્યારે (सेणिए राया) શ્રેણિક રાજા (देवीए अंतिए) તે દેવીના મુખથી (एयमट्ठं सोच्चा) આ મહાસ્વપ્નરૂપ અર્થ સાંભળીને (णिसम्म) તેમજ હૃદયમાં ધારણ કરીને (हट्ठ तुट्ठे- હર્ષથી ખૂબજ સંતુષ્ટ થયા. અહીં યાવત્ પદવડે "चित्तमाणंदिए पीइमणे परम सोमणस्सिये हरिसवसविसप्पमाणहियये" આ પાઠ સ્વીકારવામાં આવ્યો છે. (धाराहयनीव सुरभिकुसुम चंचुमालइयतणुऊसवियरोमकूवे) જેમ વર્ષાની ધારાઓથી કદંબનાં પુષ્પો ખીલે છે, તેવી રીતે રાણીના રુવાટાં વિકસિત થયાં. રાજાએ તે સમયે જ (तंसुमिणं ओगिण्हइ) અવગ્રહ જ્ઞાનવડે સામાન્ય રૂપે તે સ્વપ્ન વિષે

वग्रहेण जानाति, अवगृह्य=अर्थावग्रहतो निर्णीय 'ईहं' ईहां=सदर्थपर्यालोचनाभिमुखां गतिचेष्टाम् 'अणुपविसइ' अनुप्रविशति=अन्तोऽवतरति स्वान्तः-करणं विचारसरणौ प्रवेशयतीत्यर्थः, अनुप्रविश्य 'अप्पणो' आत्मनः=स्वस्य 'साभाविएणं' स्वाभाविकेन=स्वाभावसिद्धेन 'मइपुव्वएणं' मतिपूर्वकेण-सूक्ष्मधर्मालोचनरूपो मानसो व्यापारः, तत्पूर्वकेण-सूक्ष्मार्थपर्यालोचनपूर्वकेण बुद्धिविण्णाणेणं' बुद्धिविज्ञानेन=गृहीतार्थपरिच्छेदपूर्वकविशिष्टक्षयोपशमजनितोपयोगविशेषेण तस्य स्वप्नस्य 'अत्थोग्गहं' अर्थावग्रहं=स्वप्नार्थनिर्णयं करोति, कृत्वा धारिणीदेवीं ताभिः=वक्ष्यमाणरूपाभिः 'जाव' यावत्, 'इट्ठाभिः' इत्यारभ्य यावत् हृदय महलादनीयाभिः=हृदयानन्दजननयोग्याभिः 'मिउमहुररिभियगंभीरसस्सिरियाहिं' मृदुमधुररिभितगम्भीरसश्रीकाभिः-मृदुमधुराभिः=सुकोमलवर्णपदग-

---

ओगिण्हिइ) उस स्वप्न का अवग्रह ज्ञानद्वारा सामान्यरूप से विचार किया (ओगिण्हित्ता) फिर सामान्य विचाररूप अर्थ अवग्रहज्ञान-ज्ञान करनेके बाद (ईहं पविसइ) वे सदर्थ के पर्यालोचनके अभिमुख हुए ईहा ज्ञान में प्रविष्ट हुए अर्थात् उस महास्वप्न का चिन्तवन फिर उन्होंने ईहाज्ञान से किया (पविसित्ता अप्पणोसाभाविएणं मइ पुव्वएणंबुद्धिविण्णाणे णं तस्स सुमिणस्स अत्थोग्गहं करेइ) ईहा ज्ञान से जब वे उस महास्वप्न का विचार कर चुके तब फिर अपने स्वाभाविक गतिपूर्वक बुद्धि विज्ञानद्वारा उस महा स्वप्न के अर्थ का उन्होंने निर्णय किया। सूक्ष्म धर्म के आलोचनरूप जो मानसिक व्यापार होता है उसका नाम मति है। तथा गृहीत अर्थ के परिच्छेद पूर्वक जो विशिष्ट क्षयोपशम होता है और उस क्षयोपशम से जो उपयोग विशेष होता है उसका नाम बुद्धि विज्ञान है। (करित्ता) इस विचार करके (धारिणीं देवी ताहिं जाव हियय पल्हायणिज्जाहिं मिउमहुर-

---

વિચાર્યું. (ओगिण्हित्ता) સામાન્ય વિચારથી અર્થાવગ્રહજ્ઞાન મેળવ્યા પછી (ईहं पविसइ) તે સદર્થના પર્યાલોચન તરફ અભિમુખ થતા ઈહાજ્ઞાનમાં પ્રવિષ્ટ થયા. અર્થાત્ તે મહા સ્વપ્નનું ચિંતન તેઓએ ઈહા જ્ઞાનવડે કર્યું. (पविसित्ता अप्पणो साभाविएणं मइपुव्वएण बुद्धिविण्णाणे णं तस्स सुमिणस्स अत्थोग्गहं करेइ) ઈહાજ્ઞાનવડે જ્યારે તેઓએ તે મહાસ્વપ્ન વિષે વિચાર કરી લીધો ત્યારે ફરી પોતાની સહજ મતિપૂર્વક બુદ્ધિ વિજ્ઞાનવડે તે મહાસ્વપ્નના અર્થનો નિર્ણય કર્યો. સૂક્ષ્મ ધર્મની આલોચનારૂપે જે માનસિક વ્યાપાર હોય છે, તે મતિ છે તેમજ ગ્રહણ કરાયેલા અર્થના પરિચ્છેદપૂર્વક જે વિશિષ્ટ ક્ષયોપશમ થાય છે, અને તે ક્ષયોપશમવડે જે ઉપયોગ વિશેષ હોય છે તે બુદ્ધિવિજ્ઞાન છે (करित्ता) આ રીતે વિચારીને (धारिणीं देवीं ताहिं जाव हिययपल्हायणिज्जाहिं मिउमहुररिभिय गंभीरसस्सिरीयाहिं

मितत्वेन श्रुतिसुखदाभिः, रिभिताभिः=मधुरस्वरालापनेन संगीतसदृशाभिः गम्भीराभिः अर्थगौरववतीभिः सश्रीकाभिः=शोभासम्पन्नाभिः 'वग्गूहि' वाग्भिः 'अणुवूहेमाणे २' अनुबृंहयन् २ मुहुर्मुहुः प्रशंसयन् उत्साहयन्नित्यर्थः एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्, तदेवाह–हे देवानुप्रिये ! उदारःखलु त्वया स्वप्नोदृष्टः, कल्याणः खलु त्वया हे देवानुप्रिये ! स्वप्नो दृष्टः, एवं शिवः=निरुपद्रवः सुखरूप इत्यर्थः, धन्यः=प्रशंसनीयः, माङ्गल्यः=मङ्गलमयः, सश्रीकः=शोभासंपन्नः खलु

रिभियगंभीर सस्सिरीयाहिं वग्गूहिं अणुवूहेमाणे२ एवं वयासी) राजाने धारिणी देवी की इष्ट आदि विशेषणोंवाली वाणी द्वारा बार२ प्रशंसा की। यहां जो 'यावत्' पद आया है उससे 'इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं, मणामाहिं, उरालाहिं, कल्लाणाहिंसिवाहिं, धन्नाहिं, मंगल्लाहिं, सस्सिरीयाहिं,' इतने और पीछे के पाठका संग्रह हुआ है। इन पदों का अर्थ ७वें सूत्रकी व्याख्या में किया जा चुका है।-राजाने जिस वाणी द्वारा रानी की प्रशंसा की थी वह पूर्वोक्त विशेषणों वाली होने के साथ२ सुकोमल वर्ण तथा पदों से युक्त होने के कारण श्रुति सुखद् मधुरस्वर और आलापवाली होने के कारण संगीत सदृश एवं अर्थ गौरववाली होने के कारण सश्रीक–शोभा संपन्न थी। बार बार प्रशंसा करना अथवा उत्साहित करना यह 'अणुवूहेमाणे' पद का अर्थ है। राजाने कहा (उरालेणं तुमे देवाणुप्पिए सुमिणे दिट्ठे) हे देवानु प्रिये ? तुमने बहुत ही उदार स्वप्न देखा है। (कल्लाणेणं तुमे देवाणुप्पिए सुमिणे दिट्ठे सिवं

वग्गूहिं अणुवूहेमाणे २ एवं वयासी) રાજાએ ધારિણીદેવીના ઇષ્ટ વગેરે વિશેષણોવાળી વાણી વડે વારંવાર વખાણ કર્યાં. અહીં જે 'यावत्' પદ આવ્યું છે, તેનાથી "इट्ठाहिं, कंताहिं, पियाहिं, मणुन्नाहिं, मणामाहिं, उरालाहिं, कल्लाणाहिं, सिवाहिं. धन्नाहिं मंगल्लाहिं, सस्सिरियाहिं" આટલો વધારાનો પાછળના પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. આ પદોનો અર્થ સાતમાં સૂત્રની વ્યાખ્યામાં કરવામાં આવ્યો છે. ત્યાંથી જાણી લેવો જોઈએ. જે વાણીવડે રાજાએ રાણીનાં વખાણ કર્યાં હતાં, તે પૂર્વે કહેલાં વિશેષણોથી યુક્ત હોવાની સાથેસાથે તે સુકોમળ વર્ણ તથા પદવાળી હોવાને કારણે, કર્ણ સુખદ મધુરસ્વર અને આલાપવાળી હોવાને કારણે, સંગીતની જેમ અને અર્થ ગૌરવવતી હોવા બદલ શોભા–સંપન્ન હતી. વારંવાર વખાણ કરવા અથવા તો ઉત્સાહિત કરવું "अणु वूहे माणे" એવો આ પદનો અર્થ છે. રાજાએ કહ્યું– (उरालेणं तुमे देवाणुप्पिए सुमिणे दिट्ठे) હે દેવાનુ પ્રિયે ! તેં બહુજ આશ્ચર્યકારક સ્વપ્ન જોયું છે. (कल्लाणे णं तुमे देवाणुप्पिए सुमिणे दिट्ठे सिवे धन्ने, मंगल्ले,

त्वया हे देवानुप्रिये । स्वप्नोदृष्टः, तथा 'आरोग्गतुट्ठि दीहाउयकल्लाणमंगल्लकारए' आरोग्यतुष्टि दीर्घायुष्क कल्याणमाङ्गल्यकारकः-आरोग्यं=नैरुज्यं, तुष्टिः=सन्तोषः दीर्घायुष्कं=चिरजीवनकालः, कल्याणं=शुभं, माङ्गल्यं=मङ्गलमयम् एतेषां कारकः =उत्पादकोऽयं स्वप्नः हे देवि ! त्वया दृष्टः, तेन कारणेन विपुलसंपत्तिलक्षण अर्थलाभस्ते=तव हे देवानुप्रिये । पुत्रलाभस्ते देवानुप्रिये ।, राज्यलाभः, भोग-सौख्यलाभः भोगः=शब्दादिविषयः, सौख्यम्=इष्ट शब्दादिप्राप्तिजनितसुखम्, एतयोर्लाभस्ते भविष्यति हे देवानुप्रिये ! । एवम् अस्य स्वप्नस्य प्रभावेण खलु= निश्चयेन त्वं 'नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं' नवसु मासेसु बहुप्रतिपूर्णेषु=पूर्णतया संपन्नेषु 'अद्धट्ठमाणं' अर्द्धाष्टमेषु=अर्द्धमष्टमं येषु तानि-अर्द्धाष्टमानि तेषु सार्द्धसप्तसु 'राइंदियाणं' रात्रिन्दिवेषु 'विइक्कंताणं' व्यतिक्रान्तेषुं=व्यतीतेषु-सार्द्धसप्तरात्र्यधिकेषु नवसु मासेषु परिपूर्णे सत्सु-इत्यर्थः, अत्र सप्तम्यर्थे षष्ठी प्राकृतत्वात्, अ-

---

धन्ने, मंगल्ले सस्सिरीए णं तुमे देवाणुप्पिए सुमिणे दिट्ठे) हे देवानुप्रिये ? तुमने बहुत अच्छा शुभ परिणामजनक स्वप्न देखा है। बहुत अच्छा सुखरूप, बहुत अधिक प्रशंसनीय, अत्यन्त मंगलमय तथा अतिशय शोभा संपन्न स्वप्न हे देवानुप्रिये देवि ? तुमने देखा है। (आरोग्गतुट्ठिदीहाउयकल्लाणमंगलकारएणं तुमे देवी सुमिणे दिट्ठे) देवी ? जो स्वप्न तुमने देखा है वह आरोग्य सूचक, सन्तोषप्रद, दीर्घ आयु कारक, शुभदायक, तथा मंगल दाता देखा है। (अत्थलाभो ते देवाणुप्पिए, पुत्तलाभो ते देवाणुप्पिए ? रज्जलाभो. भोगसोक्खलाभो ते देवाणुप्पिए) हे देवानुप्रिये ? यह देखा हुआ स्वप्न विपुल संपत्तिरूप अर्थलाभ, पुत्रलाभ राज्यलाभ, भोग तथा सौख्यलाभ तुम्हें होगा इसका सूचक है। (एव खलु तुमं देवाणुप्पिए नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्ठमाणं य राइं दियाणं

सस्सिरीएणं तुमे देवाणुप्पिए सुमिणे दिट्ठे) तें अतिशय शुभ परिणाम आपनारुं बहु ज सारुं सुखरूप, अत्यंत वखाणवा योग्य, खूबज मंगळमय तेमज खूबज शोभायुक्त हे देवानु प्रिये ! आ स्वप्न जोयुं छे. (आरोग्गतुट्ठिदीहाउय कल्लाण-मंगलकारएण तुमे देवी सुमिणे दिट्ठे) हे देवि ! तमे जे स्वप्न जोयुं छे ते आरोग्यने सूचवनार, संतोष आपनार, आयुष्य वधारनार, शुभदायक तेमज मंगल-कारी छे. (अत्थलाभो ते देवाणुप्पिए, पुत्तलाभो ते देवाणुप्पिए ! रज्जलाभो. भोगसोक्खलाभो ते देवाणुप्पिए) हे देवानुप्रिये ! तें जोयेलां आ स्वप्नथी पुष्कळ संपत्तिरूप अर्थ लाभ, पुत्रलाभ, राज्यलाभ, भोग तथा सौख्य लाभ तमने थशे-आ बधानुं सूचक आ स्वप्न छे. (एवं खलु तुमं देवाणुप्पिए नवण्हं मसाणं बहु

स्माकं 'कुलकेउं' कुलकेतुं=कुलस्य केतुरिव केतुस्तं कुलध्वजं-यशः कीर्त्यादिना केतुवद्दूरतोऽपि प्रसिद्धत्वात् अद्भुतकार्यकारित्वाच्च वंशपताकावदुल्लसन्तम्, 'कुल-दीवं' कुलदीपं-कुलस्य दीप इव दीपः 'कुलक्रमागत महत्त्वप्रकाशकत्वात्, तं कुलो-द्योतकम्, अस्य 'कुलद्वीपः' इत्यपि छाया, तत्र कुलस्य द्वीप इव द्वीपः आधारकत्वात्, 'कुलपव्वयं' कुलपर्वतं-कुलस्य स्थिराश्रयत्वात्. परैरपरिभवनीयत्वाच्च पर्वत इव पर्वतस्तम्, कुलवडिंसयं' कुलावतंसकं=कुलमुकुटरूपं सर्वश्रेष्ठत्वात्, 'कुलतिलगं' कुलतिलकं=कुलस्य शोभाऽऽधायकत्वात्तिलकरूपम्, कुलकित्तिकरं' कुलकीर्त्ति करं=कुलस्य कीर्त्तिः=प्रख्यातिस्तस्याः करः, यस्य जन्मना कुलस्य ख्यातिर्भवति तम्, 'कुलवित्तिकरं' कुलवृत्तिकरं-कुलस्य वृत्तिः=मर्यादा तस्याःकरस्तम्, 'कुल णंदिकरं' कुलनन्दिकरं=कुलस्य नन्दिः=धनधान्यादि वृद्धिः, तस्याः करस्तम्, 'कुलजसकरं'-कुलयशस्करं-कुलस्य यशः=सर्वदिक्प्रसिद्धिस्तस्य करस्तम्, 'कुला-धारं' कुलाधारं=सकलकुलजनस्याधारभूतम्, 'कुलपायवं' कुलपादपम्=आश्रय-णीयप्राणिगणोपकारित्वेन वृक्षतुल्यम् 'कुलविवद्धणकरं' कुलविवर्द्धनकरं=कुलोन्न-

---

विइक्कंताणं) इस तरह हे देवानुप्रिये देवि ? इस देखे हुए स्वप्न के प्रभाव से नियमतः साढेसात रात्रि अधिक नव मास व्यतीत होने पर (अम्हंकुलकेउं) हमारे कुलका केतुरूप (कुलदीवं) कुलका दीपक स्वरूप, (कुलपव्वयं) कुल का पर्वत स्वरूप, (कुलवडिंसयं) कुल का आभूषण स्वरूप (कुलतिलकं) कुल का तिलक स्वरूप, (कुलकित्तिकरं) कुल की कीर्ति कारक, (कुलवित्तिकरं) कुल की मर्यादा कारक (कुलणंदिकरं) कुल में धन धान्यादि को वृद्धिकारक (कुलजसकरं) कुल की सर्व दिशाओं प्रसिद्धिकारक (कुलाधारं) कुलका आधारभूत (कुलपायवं] कुल का पादप (वृक्ष) स्वरूप (कुलविवद्धण करं) कुल की उन्नति कारक, (सुकुमाल पाणि-पायं जाबदारयं पयाहिसि) ऐसा कोमल कर और चरणवाले पुत्र को तुम

पडिपुण्णाणं अद्धट्ठमाण य राइंदियाणं विइक्कंताणं) એવી રીતે હે દેવાનુપ્રિયે ! જોયેલા આ સ્વપ્નના પ્રભાવથી નિયમપૂર્વક નવ માસ ઉપર સાડા સાત રાત્રિ પસાર થતાં (अम्हकुलकेउं) અમારા કુળની ધજારૂપ (कुलदीवं) કુળદીપક સ્વરૂપ, (कुलपव्वयं) કુળના પર્વત સ્વરૂપ (कुलवडिंसयं) કુળના આભૂષણ સ્વરૂપ (कुलतिलकं) કુળ-તિલક સ્વરૂપ (कुलकीत्तिकरं) કુળને પ્રસિદ્ધિ પમાડનાર, (कुलवित्तिकरं) કુળમર્યાદા-કારક, (कुलणंदिकरं) કુળમાં ધનધાન્ય વગેરેની વૃદ્ધિ કરનાર (कुलजसकरं) સર્વ દિશાઓમાં કુળનો યશ આપનાર, (कुलाधारं) કુળના આધારરૂપ, (कुलपायवं) કુળને માટે ઉત્તમ વૃક્ષ સ્વરૂપ, (कुलविवद्धणकरं) કુળને પ્રગતિના પંથે દોરનાર, (सुकुलमालपाणिपायं जाव दारयं पयाहिसि) એવા સુકોમળ હાથપગવાળા પુત્રને

तिकारकम्, सुकुमालपाणिपायं' सुकुमारपाणिपादं=कोमलकरचरणम् 'जाव' यावत्-यावच्छब्देन 'अहीनपञ्चेन्द्रियशरीरं, लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेतं, मानोन्मान-प्रमाणप्रतिपूर्णसुजातसर्वाङ्गसुन्दराङ्गं शशिसौम्याकारं, कान्तं, प्रियदर्शनं, सुरूपम् एतादृशं 'दारगं' दारकं=पुत्रं 'पयाहिसि' त्वं प्रजनिष्यसि, इदमेव स्वप्नस्यास्य फलमवेहीति भावः। पुनः किम्? इत्याह-'से वि य' इत्यादि, सोऽपि च खलु

जन्म दोगी। पुत्र को जो कुलकेतुरूप कहा गया है उसका तात्पर्य यह है कि जिस प्रकार ध्वजा दूर२ तक दिखलाई देती है उसी प्रकार यह पुत्र भी अपने यश और कीर्ति द्वारा दूर२ तक जनता में प्रसिद्ध होगा। अथवा जिस प्रकार वंशपरंपरागत पताका फहराती रहती है उसी प्रकार यह भी अद्भूत कार्य कारी होने से अपने कुल में चमकता रहेगा। दीपक की उपमा देने का यह प्रयोजन है कि जैसे दीपक घटपटादिक पदार्थों का प्रकाशक होता है उसी तरह यह भी कुलक्रम से आये हुए महत्त्व का प्रकाशक होगा। अथवा 'कुलदीप' की छाया कुलद्वीप भी हो सकती है। इसका भाव यह होता है कि जिस प्रकार द्वीप जनता का आधारभूत होता है उसी तरह यह भी अपने कुल का एक आधार-भूत होगा। पर्वत की उपमा इसमें इसलिये घटित होती है कि जिस प्रकारपर्वत एक स्थिर आश्रय माना जाता है और वह बडी२ आंधी के झकोरों से भी अपरिभवनीय होता हैं। उसी प्रकार यह पुत्र भी अपने कुल का एक स्थिरभूत भूत आश्रय होगा और अन्य व्यक्तियों

જે કુળની ધજા (કેતુ) રૂપે કહેવામાં આવ્યો છે, તેનું તાત્પર્ય એ છે કે જેમ ધજા બહુ દૂર સુધી જોવામાં આવે છે, તેમજ આ પુત્ર પણ તેમના યશ અને કીર્તિ વડે બહુ દૂર સુધી પ્રજામાં પ્રસિદ્ધિ પામશે. અથવા જેમ વંશ પરંપરાગત પતાકા લહેરાતી રહે છે, તેમ જ આ પણ અવનવા કાર્યો કરનાર હોવાથી પોતાના કુળમાં પ્રકાશતો રહેશે. દીપકની ઉપમા આપવાનો આ આશય છે કે જેમ દીપક 'ઘટપટ' વગેરે પદાર્થોનો પ્રકાશક હોય છે, તેમજ આ પણ કુળક્રમે આવેલ 'મહ-ત્વનો પ્રકાશક થશે. અથવા 'કુલદીપ'ની છાયા (બીજો અર્થ) કુલદ્વીપ પણ થઈ શકે છે. એનો આશય આ પ્રમાણે છે કે જેમ દ્વીપ (બેટ) સમાજનો આધાર હોય છે, તેમજ આ પણ પોતાના કુળનો એક આધાર થશે પર્વતની ઉપમા એને એટલા માટે આપવામાં આવી છે કે જેમ પર્વત એક સ્થિર (અડગ) આશ્રય (આધાર) મનાય છે અને તે ભયંકર વાવા ઝોડાના આઘાતોથી પણ અજેય હોય છે તેમજ આ

द्वारा यह अपरिभवनीय होगा। मुकुट या आभूषण की उपमा देने का भाव यह है कि जैसे मुकुट आभूषण सर्व श्रेष्ठ माने जाते हैं वैसे ही यह पुत्र भी अपने कुलमें सर्वश्रेष्ठ माना जावेगा। तिलक की उपमा इसे इसलिये दी गई है कि जिस प्रकार मस्तक की शोभा तिलक से होती है उसी प्रकार यह भी अपने कुल की शोभा कारक बनेगा। इसके जन्म से कुल की कीर्ति-ख्याति-होगी इसलिये इसे सूत्रकारने कुलकीर्तिकर कहा है। कुल की मर्यादा कारक होने से यह कुलवृत्ति कर रूप से प्रकट किया गया है। धन धान्यादि की यह कुलमें वृद्धि करने वाला होगा अतः इसे कुल नंदिरूप कहा गया है। सर्व दिशाओं में अपने कुल की प्रसिद्धि करने वाला बनेगा इसलिये इसको कुलजसकर कहा है। समस्त कुलजनो का यह आधार भूत होगा अतः कुलाधार, तथा आश्रयणीय प्राणिजनों का उपकारक होने से कुल पादपरूप कहा गया है। 'यावत्' शब्द आया है उससे इस पाठ का संग्रह हुआ है—'अहीनपंचेन्द्रियशरीरं, लक्षण व्यंजनगुणोपपेतं,—मानोन्मान प्रमाणप्रतिपूर्णसुजातसर्वाङ्ग शशिसौम्याकारं, कान्तं, प्रियदर्शनं, सुरूपम्' इन समस्त पदों का व्याख्या अभयकुमार के वर्णन करने वाले चतुर्थ सूत्र में की चुकी है। इस प्रकार राजाने रानी को समझाते हुए कहा कि हे देवि ? यही इस दृष्ट स्वप्न

પુત્ર પણ પોતાના કુળનો એક સ્થિર આશ્રય બનશે અને બીજા માણસો વડે આ અજેય થશે. મુકુટ અથવા આભૂષણની ઉપમા આપવાનો આશય આ પ્રમાણે છે કે જેમ મુકુટ અથવા આભૂષણ સર્વોત્તમ મનાય છે, તેમજ આ પુત્ર પણ પોતાના કુળમાં સર્વોત્તમ મનાશે. તિલકની ઉપમા એને એટલા માટે અપાઈ છે કે જેમ માથાની શોભા તિલકથી થાય છે તેમજ આ પુત્ર પણ પોતાના કુળને શોભાવનાર થશે. એના જન્મથી કુળ યશસ્વી બનશે એટલા માટે સૂત્રકારે એને 'કુળકીર્તિકર' કહ્યો છે. કુળની એ મર્યાદા કરનાર હોવાથી એ કુળવૃત્તિરૂપે બતાવવામાં આવ્યો છે. આ પુત્ર કુળમાં ધનધાન્ય વગેરેની વૃદ્ધિ કરનાર થશે. એથી એને કુળ નંદીરૂપ કહેવામાં આવ્યો છે. બધી દિશાઓમાં એ પોતાના કુળને પ્રખ્યાત કરનાર બનશે એથી એને 'કુળજસકર' કહ્યો છે. બધાકુળના માણસોનો એ આધાર થશે, એથી એ કુળાધાર તથા આશ્રિત પ્રાણીજનોનો ઉપકારક હોવાથી કુળપાદપરૂપે કહેવામાં આવ્યો છે, તેથી આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છેઃ—"अहीनपंचेन्द्रियशरीरं लक्षणव्यंजनगुणोपपेतं मानोन्मानप्रमाणप्रतिपूर्णसुजातसर्वाङ्गसुन्दराङ्गं शशिसौम्याकारं, कान्तं, प्रियदर्शनं, सुरूपम्"। આ બધાં પદોની વ્યાખ્યા અભયકુમારના વર્ણન પ્રસંગે ચોથા સૂત્રમાં કરવામાં આવી છે. ત્યાંથી જાણી લેવું આ પ્રમાણે રાજાએ રાણીને સમ-

दारकः=असौ पुत्रः 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभावः=शैशववयसो बहिर्भूतः 'विण्णायपरिणयमेत्ते' विज्ञातपरिणतमात्रः–विज्ञाता=परिशीलिता परिणतमात्रा=कलादिषु परिपक्वदशा यस्य स तथोक्तः, 'जोव्वणगमणुप्पत्ते' यौवनकमनुप्राप्तः =अधिगतयौवनः 'सूरे' शूरः=दानशीलत्वात्, प्रतिज्ञापालकत्वात्, शरणागत-रक्षकत्वाच्च सर्वविजयी, 'वीरे' वीरः=सङ्ग्रामादौ पराक्रमशीलः 'विक्कंते' विक्रान्तः =स्वभुजबलेन परबलविजेता, 'वित्थिण्णविउलबलवाहणे' विस्तीर्णविपुलबल-वाहनः=विस्तीर्णे=विस्तारयुक्ते विपुले=प्रचुरे बलवाहने–बलं च=पदात्यादि सैन्यं वाहनं च=रथशकटादिकं ते यस्य स तथोक्तः, 'रज्जवई' राज्यपतिः=अनेकराज्या-धिपतिः राजा भविष्यति 'तं' तत्=तस्मात्कारणात् हे देवि। त्वया उदारः खलु स्वप्नो दृष्टः, यावत्–कल्याणः, शिवः, धन्यः, माङ्गल्यः, सश्रीकः, आरोग्यतुष्टि-दीर्घायुष्ककल्याणमाङ्गल्यकारकः खलु त्वया हे देवि। स्वप्नो दृष्टः, 'इतिकट्टु'

का फल तुम समझो। (से वि य णं दारए उम्मुक्कबालभावे विन्नायपरिण-यमेत्ते) जब तुम्हारा यह पुत्र बाल्यावस्था से बहिर्भूत होगा तो कलादिकों में परिपक्वदशा का परिशीलन करनेवाला होगा और (जोव्वणगमणुपत्ते) यौवन अवस्थाको प्राप्त कर दानशील, प्रतिज्ञापालक, तथा शरणागतों की रक्षा करने वाला होने के कारण (सूरे) सर्व विजयी होगा (वीरे) संग्राम आदि में पराक्रमशील होगा (विक्कंते) स्वभुजबल से परबल का विजेता होगा। (वित्थिण्णविउलबलवाहणे) विस्तीर्ण विपुलबल–पदाति आदि सैन्य –वाहन–रथशकट आदि–वाला होगा। (रज्जवई राया भविस्सइ) तथा अनेक राज्यों का अधिपति राजा होगा। (तं उरालेणं तुमे देवी–सुमिणें दिट्टे त्तिकट्टु २ अणुवूहेइ) इसलिये हे देवि? तुमने बहुत उदार आदि

જાવતાં કહ્યું કે હે દેવિ! આ જોયેલા સ્વપ્નનું ફળ તમારે આ રીતે જ સમજવું, (से वि य णं दारए उम्मुक्कबालभावे विन्नायपरिणयमेत्ते) કે તમારો આ પુત્ર શૈશવકાળ વટાવી લેશે ત્યારે કળા વગેરેમાં પરિપક્વ થઈને તેમનું પરિશીલન કરનાર થશે, અને (जोव्वणगमणुप्पत्ते) યુવાવસ્થામાં દાન, શીલ, પ્રતિજ્ઞાપાળનાર, તથા શરણે આવેલાની રક્ષા કરનાર હોવાથી (सूरे) સર્વ વિજયી થશે, (वीरे) યુદ્ધ વગે-રેમાં પરાક્રમી થશે. (विक्कंते) પોતાના બાહુબળ વડે શત્રુબળનો વિજેતા થશે (वित्थिण्णविउलबलवाहणे) વિસ્તીર્ણ વિપુલબળ–પાયદળ વગેરે સૈન્ય,–વાહન–રથશકટ વગેરે–વાળો થશે. (रज्जवई राया भविस्सइ) તથા અધિપતિરૂપે તે અનેક રાજાઓનો રાજા થશે. (तं उरालेणं तुमे देवी सुमिणे दिट्ठे त्तिकट्टु अणुवूहेइ २

इतिकृत्वा=इत्युक्त्वा 'भुज्जो भुज्जो अणुबूहेइ' भूयो भूयोऽनुबृंहयति=स्वप्नफल-वर्णनपूर्वकं पुनः पुनः प्रशंसयति ॥सू० ८॥

मूलम्—तएणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना एवंवुत्ता समाणी हट्ठतुट्ठा जाव हियया करयलपरिग्गहियं जाव अंजलिं कट्टु एवं वयासी—एवमेयं देवाणुप्पिया। तहमेयं देवाणुप्पिया। अवितहमेयं देवाणुप्पिया!, असंदिद्धमेयं देवाणुप्पिया! इच्छियमेयं देवाणुप्पिया। पडिच्छियमेयं देवाणुप्पिया। सच्चेणं एसमट्ठे जं णं तुब्भे वदह त्ति कट्टु तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ, पडिच्छित्ता सेणिएणं रन्ना अब्भणुण्णाया समाणी णाणामणिकणगरयणभत्तिचित्ताओ भद्दासणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता जेणेव सए सयणिज्जे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सयंसि सयणिज्जंसि निसीयइ, निसीइत्ता एवं वयासी मा मे से उत्तमे पहाणे मंगल्लेसुमिणे अन्नेहिं पावसुमिणेहिं पडिहमिहित्ति कट्टु देवयगुरुजणसंबद्धाहिं पसत्थाहिं धम्मियाहिं कहाहिं सुमिणजागरियं पडिजागरमाणी विहरइ ॥सू० ९॥

टीका—'तएणं सा' इत्यादि। 'तएणं' ततः खलु=तदनु सा धारिणीदेवी=राज्ञी श्रेणिकेन राज्ञा एवम्=पूर्वोक्तरीत्या उक्ता=कथिता सती 'हट्ठतुट्ठा' हृष्ट-

---

विशेषणों वाला यह स्वप्न देखा है। ऐसा कहकर राजाने स्वप्नफल वर्णनपूर्वक रानी की बार २ प्रशंसा की। ॥सूत्र ८॥

तएणं सा धारिणी देवी इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (सा धारिणीदेवी) उस धारिणीदेवीने—(सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणी) जब श्रेणिक राजाने उससे पूर्वोक्तरूप से

अणुबूहेइ) माटे हे देवि! तमे 'उदार' वगेरे विशेषणोथी युक्त स्वप्न जोयुं छे. आम कहीने राजाए स्वप्न फळनुं वर्णन करतां राणीनां वारंवार वखाण कर्यां. ॥सूत्र ८॥

तएणं सा धारिणी देवी इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्यारबाद (सा धारिणी देवी) धारिणी देवीए—(सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणी)—ज्यारे श्रेणिक राजाए तेने पूर्वोक्त रूप आ प्रमाणे कह्युं त्यारे—

तुष्टा यावत्-हर्षवशविसर्पद्हृदया 'करयलपरिग्गहियं' करतलपरिगृहीतं=करतलाभ्यां संपुटीकृतं 'जाव' यावत्-शिर आवर्तं मस्तके अञ्जलिं=हस्तसंयोजनं कृत्वा एवमवादीत्=इत्थमुक्तवती-हे देवानुप्रियाः ! 'एवमेयं' एवमेतत्-एतत्=स्वप्नफलं एवमेव=यथाभवतोक्तं तत्तथैव, 'तहमेयं' तथ्यमेतत्=सत्यमेतत्स्वप्नफलम्, 'अवितहमेयं' अवितथमेतत्=नानृतमेतत् सर्वथा सत्यमित्यर्थः 'असंदिद्धमेयं' असन्दिग्धमेतत्=सन्देहरहितमेतत्-अत्र स्वप्नफले न संशयलेशोऽपीति भावः, 'इच्छियमेयं' ईप्सितमेतत्=वाञ्छनीयमेतत् 'पडिच्छियमेयं' प्रतीप्सितमेतत्=

ऐसा कहा तब (हट्ठतुट्ठाजावहियया) हर्षित-हृदयवाली होकर (परिग्गहियं जाव अंजलिं कट्टु) दोनों हाथों की अंजलि बनाकर और उन्हें मस्तक पर रखकर-अर्थात् नमस्कार कर (एवं वयासी) ऐसा कहा। (हट्टतुट्ठा) जाव हियया) यहां जो यह "यावत्" पद आया हैं वह इस "चित्तमाणंदिया पीइमण परमसोमणस्सिया हरिसवसविसप्पमाणहियया" पाठका संग्राहक है। इन पदोंका अर्थ इसी अध्ययन के ७ वें सूत्रकी व्याख्या में लिखा जा चुका है। इसी तरह "करतलपरिग्गहियं जाव" यहां जो यह यावत् पद आया है सिरसावत्तं मत्थए" इन दो पदोंका आमर्पक है। (एवमेयं देवाणुप्पिया! हे देवानुप्रिय ? आपने जैसा स्वप्न का-फल कहा है वह वैसा ही है। (तहमेयं देवाणुप्पिया अवितहमेयं देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय-आपके द्वारा प्रकाशित-किया गया स्वप्नका फल बिलकुल सत्य है इस में किसी भी प्रकारकी वितथता-असत्यता-नहीं है। [असंदिद्धमेय देवाणुप्पिया] हे देवानुप्रिय ! आपने जो स्वप्नका फल कहा है उसमें हे देवानुप्रिय

(हट्ठतुट्ठा जाव हियया) પ્રસન્ન હૃદયવાળી થઈને (करयलपरिग्गहियं जाव अंजलिं कट्टु) બન્ને હાથોની અંજલિ બનાવીને અને તેને મસ્તક ઉપર લગાડીને-અર્થાત્ નમન કરીને-[एवं वयासी] આ પ્રમાણે કહ્યું. [हट्ठतुट्ठा जाव हियया અહીં જે 'યાવત્' પદ આવ્યું છે, તે "चित्तमाणंदिया पीइमणपरमसोमणस्सिया हरिसवसविसप्पमाण हियया।" આ પાઠનો સંગ્રાહક છે. આ પદોનો અર્થ ૭મા સૂત્રની વ્યાખ્યામાં લખાયો છે. આ રીતે જ "करतलपरिग्गहियं जाव" અહીં જે યાવત્ પદ આવ્યું છે તે "सिरसावत्तं मत्थए" આ બે પદોનો આમર્ષક છે. (एवमेयं देवाणुप्पिया) દેવાનુપ્રિય ! તમે જે સ્વપ્નફળ કહ્યું છે, તે તેમજ છે. (तहमेयं देवाणुप्पिया अवितहमेयं देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય ! બતાવેલા સ્વપ્નનું ફળ એકદમ સાચું છે, એમાં કોઈપણ જાતની વિતથતા-અસત્યતા-નથી. (असंदिद्धमेयं देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય! તમે જે સ્વપ્નનું ફળ ભાખ્યું છે તેમાં હે દેવાનુપ્રિય ! સંશયનો લગીરે છાંટો નથી. (इच्छियमेयं देवाणुप्पिया)

विशेषतो वाञ्छनीयमेतत् 'इच्छियपडिच्छियमेयं' ईप्सित-प्रतीप्सितमेतत्=सर्वथा वाञ्छनीयमेतत् 'जं णं तुब्भे वदह' यत्खलु यूयं वदथ, 'इति कट्टु' इतिकृत्वा=इत्युक्त्वा सा तं स्वप्नं 'सम्मं' पडिच्छइ' सम्यक् प्रतीच्छति=ईप्सिततया स्वीकरोति प्रतिष्य=स्वीकृत्य श्रेणिकेन राज्ञा 'अब्भणुन्नाया समाणी' अभ्यनुज्ञाता सती= आज्ञप्तासती पतिनिदेशमादायेत्यर्थः, 'नाणामणिकणगरयणभत्तिचित्ताओ भद्दासणाओ' नानामणिकनकरत्नभक्तिचित्राद्=नानाविधमणिकनकरत्नरचनाचित्रिताद् भद्रासनात् 'अब्भुट्ठेइ' अभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थाय यत्रैव स्वीयं शयनीयं=निजा शय्या तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य स्वकीये शयनीये 'निसीयइ' निषीदति= उपविशति, निषद्य=उपविश्य एवमवादीत्=वक्ष्यमाणप्रकारेण स्वमनस्युक्तवती-

---

संशयका लेश भी नहीं है। (इच्छियमेयं देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय! यह स्वप्न फल वाञ्छिनीय है। [पडिच्छियमेयं देवाणुप्पिया] हे देवानुप्रिय। यह विशेषरूप से वाञ्छनीय है। (सच्चेणं एसमट्ठे जं णं तुब्भे वदह त्तिकट्टु तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ) नाथ-जो बात आप कह रहे हैं वह सर्वथा सत्य है ऐसा कहकर वह रानी मुझे सर्वोत्तम स्वप्न आया है- इस बात को स्वीकार करती है (पडिच्छित्ता सेणिएणं रन्ना अब्भणुण्णाया समाणी) स्वीकार करके फिर वह श्रेणिक राजा से आज्ञापित होकर (णाणामणिकणगरयणभत्तिचित्ताओ भद्दासणाओ) उस अनेक विधमणि, कनक एवंरत्नोंकी रचना से विचित्र बने हुए भद्रासन से (अब्भुट्ठेइ) उठी-और (अब्भुट्ठित्ता) उठकर (जेणेव सए सयणिज्जे तेणेव उवागच्छई) उठकर जहां अपनी शय्या थी वहां पर गई। (उवागच्छित्ता सयंसि सयणिज्जंसि निसीयइ) जाकर वह अपनी उस शय्या पर बैठ गई। [निसी-

---

હે દેવાનુપ્રિય! આ સ્વપ્નનું ફળ ઇચ્છનીય છે. (पडिच्छियमेयं देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય! આ સવિશેષરૂપે ઇચ્છનીય છે. (सच्चेणं एसमट्ठे जं णं तुब्भे वदहत्ति कट्टु तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ) હે નાથ! જે વાત તમે કહી રહ્યા છો તે એકદમ સાચી છે, આમ કહીને રાણીએ પોતે જોયેલું સ્વપ્ન સાચું છે, એ વાત સ્વીકારે છે. (पडिच्छित्ता सेणिएणं रन्ना अब्भणुण्णाया समाणी) સ્વીકાર કરીને તે શ્રેણિક રાજા પાસે આજ્ઞા લઈને (णाणामणिकणगरयण भत्ति चित्ताओ भद्दासणाओ) અનેક પ્રકારના મણિ સુવર્ણ અને રત્નની રચનાથી વિચિત્ર લાગતા ભદ્રાસન ઉપરથી (अब्भुट्ठेइ) ઊભી થઈ, અને (अब्भुट्ठित्ता) ઊભી થઈને (जेणेव सए सयणिज्जे तेणेव उवागच्छई) જ્યાં પોતાની શય્યા હતી ત્યાં ગઈ. (उवागच्छित्ता सयंसि सयणिज्जंसि निसीयइ) જઈને તે પોતાની શય્યા ઉપર બેસી ગઈ. (निसी-

मे=मम सः=असौ उत्तमः=श्रेष्ठः, प्रधानः=प्रवरः, माङ्गल्यः=मङ्गलमयः स्वप्नः 'अण्णेहिं' अन्यैः=एतत्स्वप्नभिन्नैः पावसुमिणेहिं' पापस्वप्नैः=अशुभफलजनकैः स्वप्नैः 'मा पडिहमिहि' मा प्रतिहन्येत=प्रतिहतो न भवेत्, परस्वप्नेन पूर्वस्वप्नो विफलो भवतीति स्वप्नशास्त्रम्, उक्तञ्च—

'इष्टंदृष्ट्वा स्वप्नं, न सुप्यते प्राप्यते फलं तस्य।

नेया निशा सुधीभि-रर्हद्गुरुधर्मे संस्तवतः ॥१॥ इति।

'इतिकट्टु' इति कृत्वा=इति स्वमनसि विचार्य 'देवयगुरुजणसंबद्धाहिं' दैवतगुरुजन संबद्धाभिः=देवसम्बन्धिनीभिः, गुरुजनसम्बन्धिनीभिश्च 'पसत्थाहिं' प्रशस्ताभिः=उत्तमाभिः, 'धम्मियाहिं' धार्मिकाभिः=धर्मयुक्ताभिः 'कहाहिं' कथाभिः= तन्नामोच्चारण-तद्गुणोत्कीर्त्तन-तच्चरित्र वर्णनादिरूप वचनपद्धतिभिः, तथाहि-

---

इत्ता एवं वयासी) बैठकर उसने अपने मनमें ऐसा कहा-(मा मे से उत्तमे पहाणे मंगल्ले सुमिणे अन्नेहिं याव सुमिणेहिं पडिहमिहित्ति कट्टु) मेरा यह उत्तम प्रधान मंगलमय स्वप्न अन्य किन्हि पाप स्वप्नों से-अशुभफलजनक स्वप्नों से-प्रतिहत न हो जावे ऐसा चित्त में चिन्तवनकर (देवयगुरुजणसंबद्धाहिं पसत्थाहिं धम्मियाहिं-कहाहिं) वह देव-संबन्धि गुरुजन संबन्धि कथाओं तथा प्रशस्त धर्म युक्त कथाओंद्वारा (सुमिणं जागरियं पडिजागरमाणीविहरइ) स्वप्न संरक्षण के निमित्त निद्रा को निवारण करती हुई जागती रही। वह फिर नहीं सोई ऐसा जो कहा है—उसका कारण यह है कि पूर्वदृष्ट शुभ स्वप्न सोजाने पर यदि अशुभ स्वप्न आ जाता है तो विफल होजाता है। स्वप्न शास्त्रमें ऐसा ही कहा है-इष्ट स्वप्न को देखकर यदि प्राणी नहीं सोता है तो वह

इत्ता एवं वयासी) બેસીને તેણે પોતાના મનમાં આમ કહ્યું-(मा मे से उत्तमे पहाणे मंगल्ले सुमिणे अन्नेहिं जाव सुमिणेहिं पडिहमिहित्ति कट्टु) મારું આ ઉત્તમ, પ્રધાન, મંગળકારી સ્વપ્ન બીજા કોઈ પાપ સ્વપ્નોવડે-અશુભ ફળ આપનાર સ્વપ્નોવડે-પ્રતિહત ન થઇ જાય મનમાં આમ ચિંતન કરીને (देवयगुरुजणसंबद्धाहिं पसत्थाहिं धम्मियाहिं कहाहिं) તે દેવતા સંબંધી, ગુરુજન સંબંધી કથાઓ તેમજ પ્રશસ્ત ધર્મવાળી કથાઓ વડે (सुमिणं जागरियं पडिजागरमाणी विहरइ) સ્વપ્ન સંરક્ષણને માટે નિદ્રાનુ નિવારણ કરતાં જાગતી રહી. તે પછી નિદ્રાવશ થઇ નહોતી" આમ જે કહેવામાં આવ્યું છે, તેનું કારણ એ છે કે,-પૂર્વે સારૂં સ્વપ્ન જોયા પછી નિદ્રાવશ થતાં અશુભ સ્વપ્ન આવે તો શુભ સ્વપ્નનું ફળ નિષ્ફળ નીવડે છે. સ્વપ્ન શાસ્ત્રમાં એમ જ કહ્યું છે. કે જો ઇચ્છિત સ્વપ્ન જોયા પછી માણસ નિદ્રાવશ

देवकथा—

"दाणाइअंतराया, पंच ण जस्सत्थि हासरइअरई।
भयं तहेव य सोगो, तमहं सरणं पवज्जामि ॥१॥
जस्स न होइ दुगुंच्छा कामो मिच्छत्तमेव मन्नाणं।
धम्मस्स सत्थवाहं, तमहं सरणं पवज्जामि ॥२॥
अविरइ निद्दा रागो, दोसो एएहिं विप्पमुक्को जो।
अहिदेवं अरिहंतं, तमहं सरणं पवज्जामि ॥३॥ इत्यादि।

उसका फल प्राप्त कर लेता है। अतःअवशिष्ट रात्रि को व्यतीत करने के लिये बुद्धिमानों का कर्तव्य है कि वे अर्हंत देव गुरु और धर्म की कथा करते रहें।

देवादिकथा विषयक जो ये गाथाएँ लिखी है उनका भावार्थ इस प्रकार है– जो पांच दानादिक अन्तरायों से रहित है हास्य रति अरति एवं भय तथा शोक जिनसे सदा के लिये दूर हो गये हैं ऐसे देव की मैं शरण लेता हूं। ॥१॥

जिसे किसी भी सांसारिक पदार्थ के प्रति दुगंछा नहीं होती है काम तथा मिथ्यात्व जिनके विलीन हो गया है जो धर्म का सार्थवाह पार कराने वाला हैं ऐसे देवकी मैंशरण लेता हूं। ॥२॥

अविरति निद्रा, राग तथा द्वेष से जो विप्रमुक्त हैं–तथा चार घातिया कर्म जिन्होंने नष्ट कर दिये हैं ऐसे देव की मैं शरण लेता हूं।—॥३॥ इत्यादि

થતો નથી તો તેનું ફળ તે મેળવે છે. માટે સમજુ માણસોએ અર્હંત્ ગુરુ અને ધર્મની કથા કરતા રહેવું જોઇએ.

દેવ વગેરેની કથા વિષે જે ગાથાઓ લખી છે, તેનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે કે જે દાન વગેરે પાંચ અન્તરાયોથી રહિત છે, હાસ્ય, રતિ, અરતિ અને ભય તેમજ શોક જેનાથી હમેશાંને માટે જુદા થઇ ગયા છે, એવા દેવને હું શરણે જાઉં છું. ॥૧॥

જેને કોઇપણ સાંસારિક પદાર્થ તરફ દુગંછા (ઘૃણા) થતી નથી. કામ અને મિથ્યાત્વ જેનાં નાશ પામ્યાં છે. જે ધર્મના સાર્થવાહ–પાર ઉતારનાર–છે, એવા દેવને હું શરણે જાઉં છું. ॥૨॥

જે અવિરતિ, નિદ્રા, રાગ, તથા દ્વેષથી મુક્ત છે, અને ચાર ઘાતિ અથવા કર્મ જેમણે નાશ કર્યો છે. એવા દેવને હું શરણે જાઉં છું ॥૩॥ ઇત્યાદિ.

गुरुकथा—

जो गरइ मोक्खमग्गं, हवइ समिइगुत्ति धारओ संतो ।
खंतो दंतो चाई, सरणं मे सो गुरू होउ ॥१॥
जयणट्टं मुहपत्तिं, सदोरगं बंधए मुहे निच्चं ।
जो मुक्करागदोसो, सरणं मे सो गुरू होउ ॥२॥
पज्जुसियतक्कमिस्सिय, चणाइ अन्नं य मोयगं जो उ ।
समभावेणं भुंजइ, सरणं मे सो गुरू होउ ॥३॥
मियमाणजीवरक्खो,-वएसगो धम्मकमलमत्तंडो ।
हवइय पायविहारी, सरणं मे सो गुरू होउ ॥४॥

जो दूसरे प्राणियों को मोक्ष के मार्ग का उपदेश देते है। पांच समिति एवं तीन गुप्तियों को धारण करते है प्रतिकूलता होने पर भी जो सदा शांत भाव रखते है। अपराधी जीवों पर भी जिसके हृदय से सदा क्षमा भाव बहता रहता है जो दांत और परिग्रह के त्यागी होते हैं ऐसे गुरुजनों की मैं शरण स्वीकारता हूं ॥१॥

जीवों की जतना के लिये जो सदा अपने मुख पर सदोरक मुखवस्त्रिका बांधे रहते हैं तथा किसी भी जीव पर जिनके अन्तरंग में राग और द्वेष का उदय नहीं होता है वही मेरे परम गुरु हैं और उन्हीं की मैं शरण स्वीकार करता हूं। ॥२॥

जो पर्युषित, तथा तक्रमिश्रित चना आदि अन्न को तथा मोदक को विना किसी भेद के समभाव से खाते है वे ही मेरे गुरु हैं और उन्हीं की मैं शरण लेता हूं। ॥३॥

જે બીજા પ્રાણીઓને મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ આપે છે, પાંચ સમિતિ અને અને ત્રણ ગુપ્તિઓને જે ધારણ કરે છે, પ્રતિકૂળતા હોવા છતાં જે હમેશા શાંત ભાવ રાખે છે, અપરાધ કરનાર જીવો પ્રત્યે પણ જેના હૃદયથી દરરોજ ક્ષમાભાવ વહેતો રહે છે, જે દાંત અને પરિગ્રહના ત્યાગી હોય છે, એવા ગુરુજનોની હું શરણ સ્વીકારૂં છું. ॥૧॥

જીવોના રક્ષણ માટે જે દરરોજ પોતાના મોં ઉપર સદોરક મુખવસ્ત્રિકા બાંધીને રાખે છે, તથા કોઇપણ જીવ ઉપર જેના હૃદયમાં રાગ અને દ્વેષ ઉત્પન્ન થતા નથી. તે જ મારા ગુરૂ છે અને હું તેમને શરણે જાઉં છું. ॥૨॥

જે પર્યુષિત, અને છાશ મિશ્રિત ચણા વગેરે અનાજ તથા મોદકને કોઇપણ જાતના ભેદભાવ વગર સમભાવવડે ખાય છે, તે જ મારા ગુરૂ છે; હું તેમને શરણે જાઉં છું. ॥૩॥

धर्मकथा--

तित्थयरेणुवइट्ठो, सुद्धदयामयपवत्तिरूवो जो ।
हवइ य सुहपरिणामो, सो धम्मो अत्थि अम्हाणं ॥१॥
सग्गपवग्गताळय-पुग्घाडण कुंजिया य जो निच्चं ।
बोहीबीजनियाणं, सो धम्मो अत्थि अम्हाणं ॥२॥
किंबहुणा जं जं जो, इच्छइ तस्साखिलस्स संपुत्तो ।
जेणं हवइ समंता, सो धम्मो अत्थि अम्हाणं''

इत्यादि रूपाभिर्देवगुरुधर्मसम्बन्धिकथाभिः स्वप्न जागरिकां=स्वप्न संरक्षणाय जागरिका=निद्रा निवारणं स्वप्न जागरिका तां प्रतिजाग्रती=कुर्वती जाग्रदवस्थामनुभवन्तीत्यर्थः विहरति=अवतिष्ठते ॥सू० ९॥

जो मरते हुए जीवों की रक्षा करने का सदा जीवों को उपदेश देते रहते हैं तथा धर्मरूपी कमल को प्रफुल्लित करने के लिये जो सूर्य के जैसे है, जो सदा पैदल-पांवों से विहार करते हैं वे ही मेरे लिये शरण स्वरूप है। ॥४॥

धर्मकथा—जो तीर्थंकरों द्वारा उपदिष्ट है, शुद्ध दया रूप अमृत की प्रवृत्तिरूप है-जिसके सेवन करने से जीवों में शुभ परिणामों का उदय होता है-वही हमारा धर्म है। ॥१॥

स्वर्ग और अपवर्ग मोक्ष की अर्गला को उद्घाटित करने के लिये जो कुञ्चिका स्वरूप है बोधिरूप बीज का जो निदान (कारण) है-वही हमारा धर्म है। ॥२॥

अधिक क्या कहा जावे-जीव जिसर वस्तुकी चाहना करते हैं

જે મરતા જીવોની રક્ષા કરવાનો બીજા જીવોને હરહંમેશ ઉપદેશ આપતા રહે છે, તથા ધર્મરૂપી કમળને ખિલવવા માટે જે સૂર્ય જેવા છે, જે દરરોજ પગપાળા વિહાર કરે છે, તે જ મારા ગુરૂ છે, અને તે જ મારા માટે શરણરૂપ છે. ॥૪॥

ધર્મકથા—જે તીર્થંકરો વડે ઉપદિષ્ટ છે, શુદ્ધ દયારૂપ અમૃતની પ્રવૃત્તિરૂપ છે. જેને સેવવાથી પ્રાણીઓમાં શુભ પરિણામો ઉદય પામે છે-તે જ અમારો ધર્મ છે ॥૧॥

સ્વર્ગ અને અપવર્ગ (મોક્ષ)ની અર્ગલા (આગળીયા)ને ખોલવા માટે જે કુંચિકા સ્વરૂપ છે, બોધિરૂપ બીજનું જે નિદાન (મૂળ કારણ) છે તેજ અમારો ધર્મ છે. ॥૨॥

વધારે શું કહીએ. જીવ જે જે વસ્તુની ઇચ્છા કરે છે, તે બધી વસ્તુઓ જેના પ્રભાવથી તેમને ચારે બાજુથી મળે છે, તે જ અમારો ધર્મ છે. ॥૩॥

मूलम्—तएणं सेणिए राया पच्चूसकालसमयंसि कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ सद्दावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! बाहिरियं उवट्ठाणसालं अज्ज सविसेसं परमरम्मं गंधोदगसित्तसुइयसंमज्जिओवलित्तं पंचवन्नसरससुरभिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं कालागरुपवरकुंदरुक्कतुरुक्कधूवडज्झंतमघमघंतगंधुद्धुयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंधवट्टिभूयं करेह य कारवेह य करित्ता कारवित्ता य एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह। तएणं ते कोडुंबियपुरिसा सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठा जाव पच्चप्पिणंति। तएणं सेणिए राया कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए फुल्लुप्पलकमलकोमलुम्मिलियंमि अहापंडुरे पभाए रत्तासोगप्पगासकिंसुयसुयमुहगुंजद्धरागबंधुजीवगपारावयचलणनयणपरहुय सुरत्तलोयणजासुयणकुसुमजलियजलणतवणिज्जकलसहिंगुलयनिगररूवाइरेगरेहन्तसस्सिरीए दिवागरे अहकमेण उदिए तस्स दिणकरपरंपरावयारपारद्धंमि अंधयारे बालातवकुंकुमेण खइयव्व जीवलोए लोयणविसआणुआसविगसंतविसददंसियंमि लोए कमलागरसंडबोहए उट्ठियंमि सूरे सहस्सरस्सिंमि दिणयरे तेयसा जलंते सयणिज्जाओ उट्ठेइ उट्ठित्ता जेणेव अट्टणसाला तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता अट्टणसालं अणुपविसइ अणुपविसित्ता अणेगवायामजोगवग्गणवामद्दणमल्लजुद्धकरणेहिं संते परिस्संते सयपागेहिं सहस्सपागेहिं सुगंधवरतेल्लमादिएहिं पीणणिज्जेहिं दीवणिज्जेहिं दप्पणिज्जेहिं मदणिज्जेहिं विंहणिज्जेहिं सव्विंदियगायपल्हायणिज्जेहिं अब्भं-

---

समस्त वह २ वस्तु जिसके प्रभाव से उन्हें सब तरफ से प्राप्त हो जाती है वही हमारा धर्म है। ॥९॥

गेहिं अब्भंगिए समाणे तेल्लचम्मंसि पडिपुण्णपाणिपायसुकुमालकोमलतलेहिं पुरिसेहिं छेएहिं दक्खेहिं पट्ठेहिं कुसलेहिं मेहावीहिं निउणेनिउणसिप्पोवगतेहिं जियपरिस्समेहिं अब्भंगणपरिमद्दणुव्वलणकरणगुणनिम्माएहिं अट्ठिसुहाए मंससुहाए तयासुहाए रोमसुहाए चउव्विहाए संवाहणाए संवाहिए समाणे अवगयपरिस्समे नरिंदे अट्टणसालाओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्खमित्ता जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता मज्जणघरं अणुपविसइ अणुपविसित्ता समुत्तजालाभिरामे विचित्तमणिरयणकोट्टिमतले रमणिज्जे ण्हाणमंडवंसि णाणामणिरयणभत्तिचित्तंसि ण्हाणपीढंसि सुहनिसन्ने सुहोदएहिं पुप्फोदएहिं गंधोदएहिं सुद्धोदएहिं य पुणो पुणो कल्लाणगपवरमज्जणविहीए मज्जिए तत्थ कोउयसएहिं बहुविहेहिं कल्लाणगपवरमज्जणावसाणे पम्हलसुकुमालगंधकासाईयलूहियंगे अहतसुमहग्घदूसरयणसुसंवुए सरससुरभिगोसीसचंदणाणुलित्तगत्ते सुइमालावन्नगविलेवणे आविद्धमणिसुवन्ने कप्पियहारद्धहारतिसरयपालंबपलंबमाणकडिसुत्तसुकयसोहे पिणद्धगेवज्जंगुलेज्जगललियकयाभरणे णाणामणिकडगतुडियथंभियभुए अहियरूवसस्सिरीए कुंडलुज्जोइयाणणे मउडदित्तसिरए हारोत्थयसुकयरइयवच्छे पालंबपलंबमाण सुकयपडउत्तरेज्जे मुद्दियापिंगलंगुलीए णाणामणिकणगरयणविमलमहरिहनिउणोविय मिसिमिसंतविरइयसुसिलिट्ठविसिट्ठलट्ठसंठियपसत्थआविद्धवीरवलए, किंबहुणा ?, कप्परुक्खए चेव सुअलंकियविभूसिए नरिंदे सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं उभओ चउचामरवालवीइयंगे मंगलजयसद्दकया

लोए मज्जणघराओ पडिनिक्खमइ,पडिनिक्खमित्ता अणेगगणनायगदंडणायगराईसरतलवरमाडंबियकोडुंबियमंतिमहामंतिगणदोवारियअमच्चचेडपीढमद्दनगरणिगमइब्भ सेट्ठिसेणावइसत्थवाहदूयसंधिवालसद्धिं संपरिवुडे धवलमहामेहनिग्गए विव गहगणादिप्पंतरिक्खतारा गणाणमज्झे ससिव्व पियदंसणे नरवई जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसण्णे ॥सू० १०॥

टीका—'तएणं सेणिए राया' इत्यादि। 'पच्चूसकालसमयंसि' प्रत्यूषकालसमये-प्रभातलक्षणे 'समये' अवसरे कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति=आह्वयति, शब्दयित्वा एवमवदत् भो देवानुप्रियाः ! 'बाहिरयं उवट्ठाणसालं' बाह्यां बहिर्भूतां जनानामुपवेशनाय उपस्थान शालाम् आस्थानमण्डपं इत्यर्थः 'अज्ज' अद्य सविशेषां=वक्ष्यमाणविशेषणविशिष्टां परमरम्याम्, उत्कृष्टशोभासहितां 'गंधोदगसित्तसुइयसंमज्जिओवलित्तं' गन्धोदकसिक्तशुचिकसंमार्जितोपलिप्तां, तत्र गन्धोदकेन

तएणं सेणिए राया इत्यादि सूत्र ॥१०॥

टीकार्थ-(तएणं) इसके बाद (सेणिए राया) श्रेणिक राजाने (पच्चूसकाल समयंसि) प्रातःकाल के समय (कोडुंबियपुरिसे) कौटुम्बिक पुरुषों को (सद्दावेइ) बुलाया। (सद्दावित्ता) बुलाकर उनसे (एवं वयासी) ऐसा कहा—भो देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय! आप लोग (खिप्पामेव) शीघ्र ही (बाहिरियं) नगर के बाहर-(अज्ज) (उवट्ठाणसालं) आस्थान मंडप को (सविसेसं) विशेष रूप से (परमरम्मं) अत्यंत रमणीय-उत्कृष्ट शोभा सहित सजाओ (गंधोदगसित्तसुइयं संमज्जिओवलित्तं) तथा उसे गंधोदक से सिक्त

तएणं सेणिए राया इत्यादि ॥सूत्र १०॥

टीकार्थ—(तएणं) त्यारબાદ (सेणिए राया) શ્રેણિક રાજાએ (पच्चूसकाल समयंसि) સવારના વખતે (कोडुंबियपुरिसे) કુટુંબના માણસોને (सद्दावेइ) બોલાવ્યા. (सद्दावित्ता) બોલાવીને તેમને (एवं वयासी) આ પ્રમાણે કહ્યું-(भो देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય! તમે (खिप्पामेव) જલ્દી (बाहिरियं) નગરની બહાર (अज्ज) આજે (उवट्ठाणसालं) આસ્થાન-મંડપને (सविसेसं) વિશેષરૂપમાં (परमरम्मं) ખૂબજ મનોહર-અતીવ શોભા યુક્ત શણગારો (गंधोदगसित्तसुइयं संमज्जिओवलित्तं) તથા ગંધોદકવડે તેનું સિંચન કરો અને પવિત્ર બનાવો

सुगन्धिजलेन सिक्ता, शुचिका पवित्रा अपवित्रवस्तु निःसारणेन, संमार्जिता कचवरादि परिशोधनेन, उपलिप्ता गोमयादिना या, तां तथोक्तां 'पंचवन्नसरससुरभिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं' पञ्चवर्णसरससुरभिमुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितां तत्र–पञ्चवर्णानि सरसानि=आर्द्राणि, सुरभीणि=सुगन्धीनि, मुक्तानि=स्वयंच्युतानि यानि पुष्पाणि तेषां पुञ्जः=समूहः, तेन उपचारः=विविध शिल्पकलारचना तेन कलितां युक्तां, कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवडज्झंतमघमघंत गंधुद्धुयाभिरामं' कालागुरुप्रवरकुन्दुरुष्क तुरुष्क धूपदह्यमानप्रसरद् गन्धोद्धूताभिरामा, तत्र–'कालागुरु' कृष्णागुरुः तथा प्रवरः=प्रधानः कुन्दुरुष्कः तुरुष्कश्च एतन्नामा धूपः, तेन 'डज्झंत' दह्यमानेन प्रसरन् यो गन्धः, तेन उद्धूता=प्रसृता युक्ता, अत एव अभिरामा, घ्राणेन्द्रियसुखदा तां तथोक्तां, 'सुगंधवरगंधियं' सुगन्धवरगन्धितां श्रेष्ठगन्धयुक्तां 'गंधवट्टिभूयं' गन्धवर्तिभूताम् अगरादिवर्तियुक्ताम् करेह य'

सिंचन करो और शुचि कराओ–अपवित्र वस्तु की सफाई से उसे पवित्र करो और कराओ कूडा करकट से साफ और गोमय (गोबर) आदि से लीपपोतकर उसे बिलकूल साफ बनाओ और बनवाओ। (पंचवण्णसरससुरभिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं) पंचवर्ण के ताजे, सुगंधित तथा स्वयं गिरे हुए पुष्पों की विविध प्रकार की रचना से उसे खूब सजो और सजाओ। (कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवडज्झतमघमघंत गंधुद्धुयाभिरामं) वहाँ कृष्णागुरु धूप, उत्तम कुन्दुरुष्क धूप तथा तुरुष्क धूप जलाकर उनकी गंध से उसे घ्राणेन्द्रिय सुखकर बनाओ तथा बनवाओ। (सुगंधवरगंधियं) उसमें सब से श्रेष्ठ गंध जलाकर उसे सर्वोत्तम गंध से युक्त करो और कराओ कि जिससे वह (गन्धवट्टिभूयं) गंध की बत्ती भूत बन जावे। इस तरह की सजावट उसमें तुम

અપવિત્ર વસ્તુની સાફસુફી કરીને તેને પવિત્ર કરો અને (પવિત્ર) કરાવડાવો. મેલા–કચરા–ને સાવરણી વડે સાફ કરાવો અને છાણ વગેરેથી લીંપાનિ તેને એકદમ સ્વચ્છ બનાવો અને બનાવડાવો. (पंचवण्णसरससुरभिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं) પંચવર્ણના તાજા સુવાસિત અને પોતાની મેળે ખરી પડેલાં ફૂલોની જાતજાતની રચનાવડે તેને ખૂબ શણગારો અને શણગારવડાવો. (कालागुरुपवरकुंदुरुक्क तुरुक्क धूवडज्झंतमघमघंतगंधुद्धुयाभिरामं) ત્યાં કૃષ્ણાગુરૂ ધૂપ, ઉત્તમ કુન્દુરુષ્ક અને તુરૂષ્કના ધૂપ કરાવો અને તેની સુવાસથી ઘ્રાણેન્દ્રિય (નાક)ને સુખ આપો અને અપાવો. (सुगंधवरगंधियं) ત્યાં સૌથી શ્રેષ્ઠ સુગંધી દ્રવ્યનો ધૂપ કરીને તે સ્થાનને એવું સર્વોત્તમ સુવાસિત બનાવો અને બનાવડાવો કે જેથી તે (गन्धवट्टि भूयं) સુગંધ-

कुरुत 'कारवेह य' कारयत च, कृत्वा कारयित्वा च एताम्=उपवेशनशाला सज्जीकरणरूपाम् 'आणित्तियं' आज्ञप्तिकाम्=आज्ञां 'पच्चप्पिणह' प्रत्यर्पयत=उपस्थान शालां सुसज्जीकृत्य सूचयत। 'तएणं' तदनु 'ते कोडुम्बियपुरिसा' ते कौटुम्बिकपुरुषाः=राजाज्ञाकारिणः, 'सेणिएणं रन्ना' श्रेणिकेन राज्ञा 'एवंवुत्ता-समाणा' एवम्=पूर्वाभिहित प्रकारेण उक्ताः-आज्ञप्ताःसन्तः 'हट्ठतुट्ठा' हृष्टतुष्टाः=आनन्दितसंतुष्टा 'जाव' यावत्-आदेशानुसारं कार्यम्=आस्थानशालाया सुसज्जितकरणरूप विधाय तस्य राज्ञआदेशं समर्पयन्ति। 'तएणं सेणिए राया' तदनु=तत्पश्चात् श्रेणिको राजा 'कल्लं' कल्ये-प्रभातकाले 'पाउप्पभायाए' प्रादुःप्रभातायां 'रयणीए' रजन्यां रात्रौ 'फुल्लुप्पलकमलकोमलुम्मिलियंमि' फुल्लोत्पलकमल

लोग स्वयं (करेहय) करो तथा (कारवेहय) दूसरो से करवाओ। (करित्ता कारवित्ताय) जब इस प्रकार की उसकी सजावट पूर्ण रूप से तुम कर चुको और करा चुको तब (एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) हमने आपकी आज्ञानुसार आस्थान मंडप सुसज्जित कर दिया है इस बात की सूचना हमें दो (तएणं ते कोडुंबिय पुरिसा सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा) इस तरह श्रेणिक राजा द्वारा आज्ञापित किये गये वे कौटुम्बिक पुरुष (हट्ठतुट्ठा जाव पच्चप्पिणंति) बहुत अधिक आनन्दित एवं परम संतुष्ट हुए। और राजा के आदेशानुसार आस्थान शाला को सुसज्जित करने रूप कार्य को अच्छी तरह करके पीछे नाथ, आपकी आज्ञानुसार सब कार्य हो चुका है 'ऐसी सूचना राजा को आकर दि। (तएणं सेणिए राया कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए) इसके बाद जब कि रजनी प्रभात प्राय हो चुकी थी और

વાળી ધૂપસળીની જેમ થઈ જાય. તેમ જાતે આ રીતે તેની સજાવટ (करेहय) કરો અને (कारवेहय) બીજા માણસો પાસેથી કરાવડાવો. (करित्ता कारवित्ताय) જ્યારે તમે તે સ્થળની આ પ્રમાણે સજાવટ સંપૂર્ણ રીતે પતાવી દો, અને પતાવડાવી દો ત્યારે (एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) "અમે આપની આજ્ઞા પ્રમાણે આસ્થાન-મંડપ સુંદર રીતે સજાવી દીધો છે, એ વાતની સૂચના અમને આપો. (तएणं ते कोडुंबियपुरिसा सेणिएणं रन्ना एवंवुत्तासमाणा) આ પ્રમાણે શ્રેણિક રાજાથી આજ્ઞા પામેલા તે કૌટુમ્બિક પુરૂષો અર્થાત્-રાજાના આજ્ઞાકારી પુરુષો (हट्ठतुट्ठा जाव पच्चप्पिणंति) અત્યંત પ્રસન્ન અને સંતુષ્ટ થયા અને રાજાની આજ્ઞાનુસાર-આસ્થાનમંડપને સુંદર રીતે શણગાર્યા પછી "હે સ્વામિ! આપની આજ્ઞા પ્રમાણે બધું જ કામ સંપૂર્ણ થઈ ગયું છે." એવી ખબર તેઓએ રાજાને આપી. (तएणं सेणिए राया कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए) ત્યારબાદ જ્યારે રાત્રી પૂરી થઈ અને પરોઢ થયું. ત્યારે

कोमलोन्मीलने, फुल्लंच तत् उत्पलं-पत्रं, फुल्लोत्पलं, कमलश्च हरिणविशेषः, तयो र्द्वन्द्वे फुल्लोत्पलकमलौ, तयोः कोमलं सुकुमारं उन्मीलनं दल-नयन विकाशो यस्मिन् तस्मिन्, कमलपत्र हरिणनेत्रयोर्विकाशे जाते-इत्यर्थः 'अहा' अथ रात्रि गमनानन्तरं 'पंडुरे' पाँडुरे शुक्लीभूते 'पभाए' प्रभाते, प्रातःकाले 'रत्तासोगपगासकिंसुयसुयमुहगुंजद्धरागबन्धुजीवगपारावयचलणनयणपरहूय सुरत्त लोयण जासुयण कुसुमजलियजलणतवणिज्जकलसिंहगुलयनिगररूवाइरेगरेहन्तसस्सिरीए' रक्ताशोकप्रकाशकिंशुकशुकमुखगुञ्जार्द्धरागबन्धुजीवकपारावतचरणनयनपरभृतसुरक्तलोचन-जपाकुसुम-ज्वलितज्वलनतपनीयकलशहिंगुलकनिकररूपातिरेकरेहतराजितस्वश्रीके=रक्ताशोकस्य प्रकाशः कान्तिः, किंशुकं=पलाशपुष्पं च, शुकस्य मुखं च, गुञ्जार्धरागं च बन्धुजीवं च पारावतस्य=कपोतस्य चरणनयने च, परभृतस्य=कोकिलस्य सुरक्तं लोचनं च, जपाकुसुमं च, ज्वलितज्वलनः अदीप्ताग्निश्च, तपनीयकलशः=सौवर्णघटश्च, हिंगुलको वर्णविशेषः, तस्य निकरश्च=समूहः, एतेषां रूपातिरेकेण रूपसादृश्येन राजमाना स्वा स्वकीया श्रीवर्ण लक्ष्मीर्यस्य स तथा तस्मिन्, रक्तमण्डल-

---

(फुल्लुप्पलकमलकोमलुम्मिलियंमि)-हरिण विशेष के-नेत्र अच्छी तरह से खिल चुके थे (अहा) रात्रि हटने के बाद (पंडुरे पभाए) जब धीरे धीरे प्रातः काल बिलकुल पंडुरस (फेवद) स्पष्टरूप से चमकने लगा था और जब (रत्तासोगपगास किंसुय, सुय मुह गुंजद्धराग, बंधुजीवग, पारावयचलणनयण, परहत सुरत्त लोयण जाँसुयण कुसुम, जलिय जलण, तवणिज्जकलस हिंगुलय निगर रूवाइरेगरेहंत सस्सिरीयए) रक्त अशोक की कान्ति के, पलाश पुष्प किंशुक के मुख के गुजार्द्ध के राग के बंधुजीवक के, पारावत (कबूतर के चरण और नयन के, कोयल के सुरक्त लोचन के, जपाकुसुम के प्रदिप्त अग्नि के, सौवर्ण कलश के, तथा हिंगुल के समूह के रूप के

(फुल्लुप्पल कमल कोमलुम्मिलियंमि) तथा હરિણ વિશેષના-નેત્ર સુંદર રીતે ખોલ્યાં હતાં, (अहा) રાત્રિ પસાર થતાં (पंडुरे पभाए) જ્યારે ધીમેધીમે સ્પષ્ટરૂપે પ્રભાત પ્રકાશિત થયું, અને (रत्तासोगपगास, किंसुय, सुय मुह गुंजद्धराग, बंधु जीवग, पारावय चलणनयण, परहत-सुरत्त लोयण जासुयण-कुसुम, जलिय-जलण, तवणिज्ज-कलस-हिंगुलय निगर रूवाइरेगरेहंत सस्सिरीए) જ્યારે રક્ત અશોકની કાન્તિ જેવું, કેસૂડા જેવું, ગુંજાર્ધ રંગ જેવું બંધુજીવક જેવું કબૂતરના ચરણ અને આંખ જેવું, કોયલની ખૂબ લાલ આંખ જેવું, જપા પુષ્પ જેવું, પ્રજ્વલિત અગ્નિ જેવું, સોનાના કળશ જેવું

मण्डिते इत्यर्थः 'दिवागरे' दिवाकरे—सूर्ये 'अहाकमेण' यथाक्रमेण=अतीतायां रजन्यां शनैश्शनैः 'उदिए' उदिते प्रकाशिते सति 'तस्स' तस्य समुदित सूर्यस्य 'दिणकरपरंपरावयारपारद्धंमि अंधयारे' दिवसनिमित्तं यः करः किरणसमूहः तस्य परम्परावतारः परम्परया=अविरलगत्या अवतारः अवतरणं प्रसरः तेन अभिभवितुं प्रारब्धम् तस्मिन् अन्धकारे सतीत्यर्थः 'बालातवकुंकुमेणखइयव्व जीवलोए' बलातपकुंकुमेन खचिते इव जीवलोके बालातप एव कुंकुमं बालातपकुंकुमम्, अत्र कर्मधारायः, तेन बालातपकुङ्कुमेन खचित इव शोभितइव जीवलोके मनुष्यलोके, नायकरूपलोकस्य भाले गोलाकार कुङ्कुमतिलक इव रवौ प्रतिभासिते सतीत्यर्थः। 'लोयण विसयाणुआसविगसंतविसददंसियंमि' लोचनविषयानुकाशविकसद् विशददर्शिते, तथा च लोचनस्य चक्षुपः विषयः, तस्य चक्षुः प्रत्यक्षस्य यः अनुकाशः=विकाशः, ते विकसन् विशदः=स्वच्छश्च दर्शितश्चेति तथारूपे लोके—लोचनयोः प्रकाशेन प्रत्यक्षं दृश्यमाने लोके। 'कमलागरसंडबोहए' कमलाकरखण्डबोधके कमलाकराः सरोवरादयः तेषु खण्डानि पद्मिनी खण्डानि पद्मिनीवनानि तेषां बोधकः=विकाशकः, तस्मिन्।

समान कान्तिवाला (दिवायरे अहकमेण उदिए) दिनको करनेवाला सूर्यमंडल क्रमशः उदित हो चुका था (तस्स दिणकरपरंपरावयारपारद्धंमि अंधयारे) और उस समुदित सूर्य की किरण परंपरा के अवतार से अंधकार का निराकरण जव हो चुका था (बालातवकुंकुमेण ख.यव्व जीवलोए) तथा बालातपरूप कुंकुम से जब जीवलोक मनुष्यलोक—अच्छीतरह खचित हो चुका अर्थात् दिशारूपी नायिका के भाल पर गोलाकार कुंकुम के तिलक समान सूर्य मंडल जब प्रतिभासित हो चुका था (लोयणविसयाणुआस विगसंतविसद दंसियम्मि) और जब लोचन के प्रकाश से लोक अच्छी तरह स्पष्टरूप से नजर पडने लग गया था (कमलागरसंडबोहए) तथा कमलों के समूह को अच्छी तरह से सरोवरों में विकसित करनेवाला एवं (सहस्सर-

---

તેમજ હિંગળોના સમૂહના જેવી કાન્તિવાળું (दिवायरे अहकमेण उदिए) સૂર્યમંડળ અનુક્રમે ઉગ્યું હતું. (तस्स दिणकरपरंपरावयारपारद्धंमि अंधयारे) અને સંપૂર્ણ રીતે ઉદય પામેલા સૂર્યના કિરણોથી અંધકારનો જ્યારે નાશ થયો હતો. (बालातव कुंकुमेण खइयव्वजीवलोए) તેમજ બાલસૂર્યના આતપરૂપ કુંકુમથી જ્યારે જીવલોક સુંદર રીતે વ્યાપ્ત થઇ ગયું હતું એટલે કે દિશારૂપી નાયિકાના કપાળ ઉપર ગોળાકાર કુંકુમના તિલક જેવો સૂર્ય જ્યારે પ્રકાશિત થયો. (लोयण विसयाणुआस विगसंतविसददंसियम्मि) અને જ્યારે નેત્રના પ્રકાશથી જીવલોક સુંદર રીતે અને સ્પષ્ટ દેખાવા લાગ્યું હતું. (कमलागरसंडबोहए) વળી

'सहस्सरस्सिम्मि' सहस्ररश्मौ, सहस्रकिरणधारिणि 'दिणयरे' दिनकरे=दिवसकरणशीले। 'तेयसा' तेजसा=दीप्त्या 'जलंते' ज्वलति-दीप्यमाने 'सूरे' सूर्ये 'उट्ठियंमि' उत्थिते उदयानन्तरावस्थां प्राप्ते, असौ श्रेणिकः 'सयणिज्जाओ' शयनीयतः शय्यातः 'उट्ठेइ' उत्तिष्ठति। उत्थाय च 'जेणेव अट्टणसाला' यत्रैव अट्टनशाला=व्यायामशाला 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य च 'अट्टणसालं अणुपविसइ' अट्टनशालां अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य 'अणेगवायामजोग्गवग्गणवामद्दणमल्लजुद्धकरणेहिं' अनेकव्यायामयोग्यवलानव्यामर्दनमल्लयुद्धकरणैः-अनेके ये व्यायामाः=शारीरिकपरिश्रमाः, तद्योग्यं=तदनुकूलं यद्वलानं च=कूर्दनं व्यामर्दनं च=परस्परं बाह्वाद्यङ्गमोटनं, मल्लयुद्धं च=मल्लक्रीडनं करणानि च=मुद्गरादि चालनानि, तैः सर्वैः 'संते' श्रान्तः सामान्यतः, 'परि-

स्सिमि) हजार किरणों का धारक (दिणयरे) ऐसा दिन को करनेवाला (सूरे) सूर्य जब (तेयसा जलंते) दीप्ति से जाज्वल्यमान होता हुआ (उट्ठियंमि) उदय के बाद की अवस्था को प्राप्त कर चुका था तब श्रेणिक राजा (सयणिज्जाओ उट्ठेइ) अपनी शय्या से उठे (उट्ठित्ता) और उठकर वे (जेणेव अट्टण साला तेणेव उवागच्छइ) जहां व्यायामशाला थी उस ओर गये। (उवागच्छित्ता अट्टणसालं पविसइ) वहां जाकर वे उस व्यायामशाला में प्रविष्ट हुए। (अणुपविसित्ता अणेगवायामजोगवग्गणवामद्दणमल्ल जुद्ध करणेहिं) प्रविष्ट होकर वहां उन्होंने अनेक व्यायाम के योग्य, वल्गन-कूदना, शरीर का मोडना मल्ल युद्ध करना और मुदगर आदि का फेरना प्रारम्भ किया।

जब वे इन क्रियाओं से (संते परिस्संते) श्रान्त और परिश्रान्त हो

કમળોના સમૂહને સુંદર રીતે સરોવરોમાં વિકસાવનાર અને (सहस्सरस्सिंमि) હજારો કિરણોને ધારણ કરનાર (दिणयरे) દિનકર (सूरे) સૂર્ય જ્યારે (तेयसा जलंते) પ્રકાશથી ઝળહળતો (उट्ठियंमि) ઉદય પછીની અવસ્થાને મેળવી ચૂક્યો હતો, ત્યારે શ્રેણિક રાજા (सयणिज्जाओ) પોતાની શય્યામાંથી ઉઠ્યા (उट्ठित्ता) અને ઉઠીને તેઓ (जेणेव अट्टणसाला तेणेव उवागच्छइ) જ્યાં વ્યાયામશાળા હતી તે તરફ ગયા. (उवागच्छित्ता अट्टणसालं पविसइ) ત્યાં જઈને તેઓએ તે વ્યાયામશાળામાં પ્રવેશ કર્યો. (अणुपविसित्ता अणेगवायामजोगवग्गणवामद्दणमल्ल जुद्धकरणेहिं) તે વ્યાયામશાળામાં જઈને ત્યાં તેમણે ઘણા વ્યાયામ ને યોગ્ય વલ્ગન (ઘોડાને બે પગે ચલાવવું) કૂદવું, શરીરને વાળવું મલ્લયુદ્ધ કરવું અને મગદળ વગેરેને ફેરવવાનું શરું કર્યું.

જ્યારે તેઓએ આ ક્રિયાઓથી (संते परिस्संते) શ્રાન્ત અને પરિશ્રાન્ત થયા

स्संते' परिश्रान्तः=अङ्गप्रत्यङ्गापेक्षया, 'सयपागेहिं सहस्सपागेहिं' शतवाराम् पक्वानि औषधिशतसंमिश्रणेन पक्वानि च कार्षापणानां शतैर्वा पक्वानि तैः एवं सहस्रपाकैः। 'सुगंधवरतेल्लमाइएहिं' सुगन्धिवरतैलादिकैः अन्यैरपि लक्षपाकादि सुगन्धिप्रधानतैलैः 'पीणणिज्जेहि' प्रीणनीयैः=रसरक्तमांसमेदोऽस्थिमज्जशुक्राणां सप्तधातूनां साम्यजनकैः 'दीवणिज्जेहिं' दीपनीयैः=जठराग्निवर्द्धकैः 'विंहणिज्जेहिं बृंहणीयैः बलपुष्टिकारकैः सव्विंदियगायपल्हायणिज्जेहिं' सर्वेन्द्रियगात्रपल्हादनीयैः समस्तेन्द्रियसम्पूर्णगात्रसुखजनकैः, 'अब्भंगएहिं' अभ्यङ्गैः=स्निग्धतैलादिभिः 'अब्भंगिए समाणे' अभ्यङ्गितःसन्=उक्ततैलादिभिः लिप्तः 'तेल्लचम्मंसि' तैलचर्मणा, सूत्रे तृतीयार्थे सप्तमी, तैलानुलिप्तशरीरस्य मर्दनसाधनरूपं चर्म 'तैलचर्म' इत्युच्यते तेन 'संवाहिए समाणे' संवाहितःसन्, इत्यग्रेण सम्बन्धः। कैःसंवाहितः ? इत्याह--'पडिपुण्णपाणिपायसुकुमालकोमलतलेहिं' प्रतिपूर्णपाणिपादसुकुमारकोमलतलैः=प्रतिपूर्णस्य पाणिपादस्य सुकुमारकोमलानि=अतिकोमलानि तलानि येषां ते तथा, तैः 'छेएहिं' छेकैः-सकलमर्दनकलानिपुणैः, अवसरज्ञैर्वा, 'दक्खेहिं' दक्षैः अविलम्बितकारिभिः शीघ्रकारिभिरि

चुके तब (सयपागेहिं सहस्सपागेहिं सुगंधवरतेल्लमाएहिं) फिर शत पाक वाले सहस्रपालकवाले सुगंधित उत्तमोत्तम तैल आदि से तथा (पीणणिज्जेहि दीवणिज्जेहिं दप्पणिज्जेहिं, मदणिज्जेहिं विंहणिज्जेहि सव्विंदियगायपल्हायणिज्जेहिं अब्भंगएहिं अब्भंगिए) प्रीणनीय, रस, रक्त,मांस, भेद, अस्थि, मज्जा तथा शुक्र इन सात धातुओं में समता जनक, दीपनीय-जठराग्नि वर्धक, तर्पणीय-बलकारक, मदनीय कामवर्द्धक, बृंहणीय-बलपुष्टिकारक, और समस्त इन्द्रियों में तथा समस्त शरीर में सुखजनक ऐसे उबटनों-स्निग्ध तैल आदिकों से लिप्त होते हुए उन्होंने (तेल्लचम्मंसि) तैलानुलिप्त शरीर के मर्दन के साधनरूप तैलचर्म द्वारा (पडिपुण्णपाणिपायसुकुमालतलेहिं) परिपूर्ण पाणिपाद के सुकुमालतलवाले (छेएहिं)

(सयपागेहिं सहस्सपागेहिं सुगंधवरतेल्लमाएहिं) ત્યારબાદ શત અને સહસ્ર (હજાર પાકવાળા સુગંધિત સર્વોત્તમ તેલ વગેરેથી તેમજ (पीणणिज्जेहिं दीवणिज्जेहिं, दप्पणिज्जेहिं, मदणिज्जेहिं विंहणिज्जेहिं, सव्विंदियगायपल्हायणिज्जाहि अब्भंगेहिं अब्भंगिए) પ્રીણનીય, રસ. રકતમાંસ, મેદ, અસ્થિ, મજ્જા અને શુક્ર (વીર્ય) આ સાત ધાતુઓમાં સમતા ઉત્પન્ન કરનાર ઉદ્દીપક [જઠરાગ્નિને વધારનાર], દર્પણીય, [બળકારક], મદનીય (કામ ને જગાવનાર), બૃંહણીય, (બળ અને પુષ્ટિ કરનાર) અને બધી જ ઈન્દ્રિયોમાં તેમજ આખા શરીરમાં સુખ ઉત્પન્ન કરનાર ઉપટણો [સ્નિગ્ધ તેલ] ચોળીને તેમણે (तेल्ल चम्मंसि) તેલ ચોળેલા શરીરના સાધનરૂપ "તૈલ ચર્મ" વડે (पडिपुण्णपाणिपायसुकुमालतलेहिं) સંપૂર્ણ પાણિ

त्यर्थः 'पट्ठेहिं' प्रष्ठैः मर्दनकार्याग्रेसरैः 'कुसलेहिं कुशलैः मर्दनविधिज्ञैः 'मेहाविहिं' मेधाविभिः=प्रतिभाशालिभिः 'निउणेहिं' निपुणैः=नियुक्तव्यापारगामिभिः 'निउणसिप्पोवगएहिं' निपुणशिल्पोपगतैः, निपुणानि=सूक्ष्माणि यानि शिल्पानि=अङ्गमर्दनादीनि तान्युपगतानि=अधिगतानि यैस्ते तथा तैः, अङ्गमर्दन क्रियाज्ञानसम्पन्नैरित्यर्थः। 'जियपरिस्समेहिं' जितपरिश्रमैः भूयो भूयः कृत परिश्रमेऽपि अखेदितैः, 'अब्भंगणपरिमद्दणुव्वलणकरणगुणनिम्माएहिं' अभ्यङ्गनपरिमर्दनोद्वलनकरणगुणनिर्मातृभिः तत्र—अभ्यञ्जनम् अभ्यङ्गः=शरीरे तैलादिलेपः, परिमर्दनं=श्रमापनोदाय हस्तादिना तत्परिघर्षणम् 'मालिश' इति भाषायाम्—उद्वलनम्—उद्वर्त्तनं पिष्टद्रव्येण शरीरपरिशोधनम्, तेषां करणेन ये गुणाः=शरीरस्वास्थ्यकान्तितुष्टिपुष्टि स्फूर्त्यादिरूपाः तेषां निर्मातृभिः=विधायकैः 'अट्ठिसुहाए' अस्थिसुखया=अस्थ्नां सुखोत्पादककारणत्वेन, अथवा अस्थीनि सुखयतीति अस्थिसुखा, तया अस्थिसुखया 'मंससुहाए' मांससुखजनिकया 'तयासुहाए' त्वक् सुखया=चर्मसुखोत्पादिकया 'रोमसुहाए' रोमसुखया=रोमराजिषु हर्षोऽति रेकाऽऽविष्कारिकया 'चउव्विहाए' चतुर्विधया चतस्रो विधाः यस्याः तथा=

समस्त मर्दन की कला में निपुण अथवा अवसर के ज्ञाता (दक्खेहिं) शीघ्रकारी (पट्ठेहिं) मर्दन कार्य में अग्रेसर (कुसलेहिं) मर्दन की विधि के ज्ञाता (मेहाविहिं) प्रतिभाशाली (निउणेहिं) निपुण (निपुण सिप्पोवगएहिं) सूक्ष्म अंगमर्दनादिरूप शिल्प क्रिया के ज्ञाता (जियपरिस्समेहिं) थकावट नहीं मानने वाले (अब्भंगणपरिमद्दणुव्वलण करणनिम्माएहिं) अभ्यंग, परिमर्दन, उद्वेलन करने के गुणों विधायक ऐसे (पुरिसेहिं) पुरुषों से (अट्ठिसुहाए मंससुहाए, तयासुहाए, रोमसुहाए) अस्थि सुखकारक, मांस सुखकारक, त्वक् सुखकारक एवं रोम सुखकारक. ऐसी (चउव्विहाए) चार प्रकार की (संवा-

---

सुકોમળ હાથ અને પગના તળિયાવાળા (छेएहिं) માલિશ કરવાની બધી જ કળામાં હોંશિયાર અને યોગ્ય અવસર ને જાણનારા (दक्खेहिं) અતિ ચપળ, (पट्ठेहिं) માલિશ કરવામાં અગ્રેસર, (कुसलेहिं) માલીશની રીતોના જાણનાર, (मेहाविहिं) બુદ્ધિમાન, (निउणेहिं) નિપુણ, (निपुण सिप्पोवगएहिं) ઝીણામાં ઝીણા અંગની માલિશની કળાને જાણનારા (जियपरिस्समेहिं) કોઈ વખત નહિ થાકનારા, (अब्भंगणपरिमद्दणुव्वलणकरणगुणनिम्माएहिं) અભ્યંગ, પરિમર્દન ઉદ્વેલન કરવાના ગુણોને જાણનારા (पुरिसेहिं) માણસો પાસેથી (अट्ठिसुहाए, मंससुहाए, तयासुहाए, रोमसुहाए) હાડકા [अस्थि]ને સુખ આપનાર, ચામડીને સુખ આપનાર, અને રુંવાડાંને સુખ આપનાર (चउव्विहाए) ચાર પ્રકારની (संवाहणाए) અંગને પીડવાની ક્રિયા

उक्तविधया 'संवाहणाए' संवाहनया अङ्गसंमर्दनक्रियया 'संवाहिए समाणे' सम्वाहितःसन् 'अवगयपरिस्समे' अपगतपरिश्रमः अपगतः परिश्रमो यस्मात स तथाः विनाशितखेदः इत्यर्थः 'नरिंदे' नरेन्द्रः 'अट्टणसालाओ पडिनिक्खमइ' अट्टनशालातः प्रतिनिष्क्रामति=निस्सरति प्रतिनिष्क्रम्य=निःसृत्य 'जेणेव मज्जनघरे तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव मज्जनगृहं तत्रैव उपागच्छति उपागत्य च 'मज्जणघरं अणुपविसइ' मज्जनगृहं अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य तत्र स्नानमण्डपे, कथम्भूते स्नानमण्डपे ? इत्याह-'समुत्तजालाभिरामे-समुक्तानि=मुक्ता सहितानि जालानि, गवाक्षाः, तैः अभिरामः=सुन्दरः, तस्मिन् 'विचित्तमणिरयणकोट्टिमतले' विचित्र मणिरत्नकुट्टिमतले, विचित्राणि=पञ्चवर्णानि मणिरत्नानि मणयः=ईन्द्रनीलादयः करकेतनादयश्च, रत्नानि=माणिक्यादीनि,तैः खचितं कुट्टिमतलं=भूभागो यस्य स तस्मिन् अतएव 'रमणिज्जे' रमणीये=मनोरमे ण्हाणमंडवंसि' स्नानमण्डपे=

हणाए) अंग संमर्दनरूप क्रिया पूर्वक (सवाहिए समाणे) अपने शरीर की खूब मालिश करवाई। मालिश करवातेर जब वे (नरिंदे) राजा [अवगयपरिस्समे] परिश्रम रहित हो चुके-अर्थात् उनका शरीर जब हल्का हो गया-तब वे (अट्टणसालाओ) उसव्यायामशाला से [पडिणिक्खमइ] बाहिर निकले और [पडिनिक्खमित्ता] बाहर निकलकर [जेणेव मज्जण घरे तेणेव उवागच्छइ] जहाँ स्नान घर था वहाँ गये। [उवागच्छित्ता] वहाँ जाकर वे (मज्जणघरंअणुपविसइ) स्नानघर मे प्रविष्ट हुए (अणुपविसित्ता) प्रविष्ट होकर [समुत्तजालाभिरामे] मुक्ताओं के गवाक्षों से सुन्दर [विचित्त मणिरयणकोट्टिमतले] पंचवर्ण के मणि एवं रत्नों से खचित भूमिवाले अतएव (रमणिज्जे) [रमणीय ऐसे (ण्हाणमंडवंसी) स्नानमंडप में-मालती,-चंपक, तथा माधवी की लताओं से परिवेष्टित स्नानस्थान में रखे हुए [णाणामणि-

वडे तेणे (संवाहिए समाणे) पोताना शरीरनी खूबज सरस रीते मालिश करावडावी मालिश करावतां ज्यारे ते (नरिंदे) राजा (अवगयपरिसम्मे) परिश्रम रहित थया एटले के ज्यारे तेमनुं शरीर हळवुं बनी गयुं, त्यारे तेओ (अट्टणसालाओ) व्यायामशाळामांथी (पडिनिक्खमे इ)बहार आव्या अने (पडिनिक्खमित्ता) बहार आवीने (जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ) तेओ ज्यां स्नानागार हतुं त्यां गया (उवागच्छित्ता) त्यां जईने तेओ (मज्जणघरं अणुपविसइ) स्नानागारमां गया. (अणुपविसित्ता) अने त्यां प्रवेशीने (समुत्त जालाभिरामे) मोती जडेला गवाक्षोथी सुंदर (विचित्तमणिरयणकोट्टिमतले) पांच रंगना मणि अने रत्नजडित भूमिवाळा एटले के (रमणिज्जे) रमणीय (ण्हाणमंडवंसि) स्नानमंडपमां ज्यां

मालती चम्पकमाधवीभिर्वल्लीभिः परिवेष्टितस्नानस्थाने 'णाणामणिरयणभत्तिचित्तंसि' नानामणिरत्नभक्तिचित्रे विविधमणिरत्नानां भक्त्या=सिंहगजादिरूपया चित्रं यस्मिन् एवम्भूते 'ण्हाणपीढंसि' स्नानपीठे स्नानार्थं स्थापितासने 'सुहनिसण्णे सुखनिषण्णः सुखोपविष्टो भूपः 'सुहोदएहिं' सुखोदकैः=नातिशीतोष्णैर्जलैः 'पुप्फोदएहिं' पुष्पोदकैः=पुष्परससमन्वितैः, 'गंधोदएहिं' गन्धोदकैः श्रीखण्डादिमिश्रितजलैः, 'सुद्धोदएहिं' शुद्धोदकैः=निरवद्यजलैः। 'पुणो पुणो' पुनःपुन=वारं वारं 'कल्लाणगपवरमज्जणविहीए' कल्याणकप्रवरमज्जनविधिना सुखजनकनिपातितवारिधारा परम्पराभिर्माङ्गलिकमज्जनविधिना=स्नानप्रकारेण 'मज्जितः=स्नापितः। 'तत्थ' तत्र स्नानकाले 'कोउयसएहिं' कौतुकशतैःकौतुकानां शतानि कौतुकशतानि शरीररक्षायै दृष्टिदोषनिवारणार्थं कज्जलतिलकादीनि क्रीडाशतानि तैः, 'बहुविहेहिं' बहुविधैर्युक्त 'कल्लाणगपवरमज्जणावसाणे' कल्याण

रयणभत्तिचित्तंसि] अनेक मणि तथा रत्नों की रचना द्वारा जिसमें सिंह गज आदि के चित्र बने हुए हैं ऐसे (ण्हाणपीढंसि) स्नान पीठ पर स्नान करने के लिये स्थापित आसन पर-(सुहनिसण्णे) सुखपूर्वक बैठकर (सुहोदएहिं) न अधिक गरम न अधिक शीतल ऐसे जल से, (पुप्फोदएहिं) पुष्परससमन्वित जल से, (गंधोदएहिं) श्रीखंड आदि मिश्रित जल से (शुद्धोदकैः) और शुद्ध जल से उन्होंने (पुणोपुणो) बार २ (कल्लाणगपवरमज्जणविहीए) शरीर में सुखप्रतीत हो इस रूप से छोडी गई जल की धारा से मांगलिक मंजन विधि के अनुसार (मज्जिए) स्नान किया (तत्थबहुविहेहिं कोउयसएहिं) फिर बहुविध कौतुकशतों से युक्त हुए-शरीर रक्षा के लिये दृष्टि दोष निवारणार्थ कज्जल तिलक आदि रूप सैकडो कौतुक से समन्वित हुए उन राजाने (कल्लाणगपवरमज्जणावसाणे) उस मांग-

માલતી ચંપો, તેમજ માધવીની લતાઓથી પરિવેષ્ટિત અને જુદાજુદા સ્થાને મૂકેલા (णाणामणिरयणभत्तिचित्तंसे) અનેક જાતના મણિ રત્નોની રચના વડે જેમાં સિંહ, હાથી વગેરેનાં ચિત્રો બનાવ્યાં છે, એવા (ण्हाणपीढंसि) ન્હાવાના બાજઠ ઉપર ન્હાવા માટે (सुहनिसण्णे) આરામથી બેસીને (सुहोदएहिं) ઊકરવરણા (पुप्फोदएहिं) ફૂલના રસવાળા (गंधोदएहिं) શ્રીખંડ (ચંદન) વગેરેથી મિશ્રિત, (शुद्धोदकैः) અને નિર્મળ પાણીવડે તેમણે (पुणो पुणो) વારંવાર (कल्लाणगपवर मज्जण विहिए) શરીરને સુખ આપે એવી જલધારાથી મંગળમજ્જન વિધિ પ્રમાણે (मज्जिए) સ્નાન કર્યું. (तत्थबहुविहेहिं कोउयसएहिं) ત્યારબાદ અનેક જાતના સેંકડો કૌતુક એટલે કે શરીરની, દૃષ્ટિદોષ [નજર] વગેરેથી રક્ષા કરવા માટે કાજળ તિલકરૂપ સેંકડો કૌતુક યુક્ત થયેલા તે રાજાએ (कल्लाणगपवरमज्जणावसाणे) તે સુખદ માંગ-

प्रवरमज्जनावसाने=माङ्गलिकप्रधानस्नानानन्तरम्, 'पम्हलसुकुमालगंधकसाइयलूहियंगे' पक्ष्मलसुकुमारगन्धकषायरूक्षिताङ्गः। पक्ष्मला-उत्थितसूक्ष्मतन्तुसमूहयुक्ता सा च सुकुमारा सुकोमला गन्धवर्ती च, एतादृशी या काषायिका कषायरक्तशाटिका=अङ्गप्रोञ्छनिका, 'टुवाल' इति भाषाप्रसिद्धवस्त्रविशेषः तया, रूक्षितं=प्रोञ्छितं निर्जलीकृतम्, अङ्गं यस्य स तथा। 'अहयसुमहग्घदूसरयणसुसंवुए' अहतसुमहार्घदूष्यरत्नसुसंवृतः, अहतम्=अखण्डितं कीटमूषिकादिभिरकर्त्तितं, नूतनमित्यर्थः, सुमहार्घं=बहुमूल्यं यद् दूष्यरत्नं=प्रधानवस्त्रं तेन सुसंवृतः सुष्ठु आच्छादितः परिधृतनूतनबहुमूल्यवस्त्र इत्यर्थः। 'सरससुरहिगोसीसचंदणाणुलित्तगत्ते' सरसा सुरभिगोशीर्षचन्दनानुलिप्तगात्रः-सरसं=श्रेष्ठं सुगन्धियुक्तं गोशीर्षाख्यं चन्दनं, तेन अनुलिप्तं गात्रं शरीरं यस्य सः 'सुइमालावन्नगविलेवणे' शुचिमालावर्णकविलेपनः शुचिनी पवित्रे माला=पुष्पमाला च वर्णकः अङ्गरागविशेषः, तस्य विलेपनं=कुङ्कुमादि माङ्गलिकद्रव्यचर्चनं च, इमे उभे यस्यः सः। आविद्धमणिसुवन्ने' आविद्धमणिसुवर्णः आविद्धानि=परिधृतानि मणयो=हीरकादयःसुवर्णानि येन सः 'कप्पियहारद्धहारतिसरयपालंवपलंवमाणकडिसुत्तसुकयसोहे' कल्पितहारार्धहारत्रिसरक प्रालम्बप्रलम्बमानकटिसूत्रसुकृतशोभः,-कल्पितः-विरचितः, हारः= अष्टादशसरिकः, अर्धहारः

लिक प्रधान स्नान के बाद (पम्हल सुकुमालगंधकसाइयलूहियंगे) जिनका शरीर उत्थित सूक्ष्म तन्तु समूह से युक्त तथा कोमल ऐसी सुगंधित तोलिया-टुवाल से पोंछा गया हैं (अहतसुमहग्घदूसरयणसुसंवुए) अहत-अखंडित-कीटमूषिक आदि से अकर्तित-नूतन, तथा बहूमूल्य ऐसा प्रधान वस्त्रपहिरा पश्चात् (सरससुरभि गोसीस चंदणाणुलित्तगत्ते) श्रेष्ठ सुगंधियुक्त गोशीर्षचंदन से अनुलिप्तशरीर होकर (सुइमालावन्नगविलेवणे) उन्होंने पवित्र पुष्प माला पहिरी औरवर्णक का अंग राग विशेष का-विलेपण किया। (आविद्धमणिसुवन्ने, कप्पियहारद्धहारतिसरयपालंबमाणकडिसुत्तसुकयसोहे,

---

લિક સ્નાન, (पम्हलसुकुमालगंधकसाइयलूहियंग) જીણા કોમલ તન્તુ સમૂહવાળા સુવાસિત ટુવાલથી શરીર લુછીને (अहतसुमहग्घदूसरयणसुसंवुए) અખંડિત-કીટ ઉંદર વગેરેથી અકર્તિત-નવું તેમજ બહુ કિંમતી પ્રધાન વસ્ત્ર ધારણ કર્યું ત્યાર પછી (सरससुरभिगोसीसचंदणाणुलित्तगत्ते) ઉત્તમ સુગંધવાળા (ગોરોચન) નો શરીર ઉપર લેપ કરીને (सुइमाला वन्नग विलेवणे) તેમણે પવિત્ર પુષ્પ માળા પહેરી અને વર્ણક [એક અંગરાગ વિશેષ] નું વિલેપન કર્યું (आविद्ध मणिसुवन्ने, कप्पियहारद्धहारतिसरयपालंबपलंबमाणकडिसुत्तसुकयसोहे, पिणद्धगेवज्जंगुलज्जगललियंगललियकयाभरणे) વિલેપન કર્યા પછી ઉત્તમ એવા હીરા

नवसरिकः, त्रिसरिकः=प्रसिद्धः प्रालम्बः=झुम्बनकम्, एतत्सर्वं प्रलम्बमान कटिसूत्रं चेति द्वन्द्वः, 'कन्दौरा' इति भाषाप्रसिद्धं, तैः सुकृता=शोभनतया कृता=रचिता शोभा यस्य सः तथाभूतः-हारादि धारणेन परमशोभासम्पन्नः, 'पिणद्धगेवज्जंगुलेज्जगललियंगललियकयाभरणे' पिनद्ध ग्रैवेयकाङ्गुलीयकललिताङ्गलिलितकृताभरणः, पिनद्धानि ग्रैवेयकाङ्गुलीयकानि येन स तथा, तत्र ग्रैवेयकं 'कण्ठीति' भाषायाम्, ललिताङ्गके=सुन्दरशरीरे ललितं यथास्यात्तथा, कृतानि=विन्यस्तानि आभरणानि=भूषणानि येन स तथा, ततस्तयोःकर्मधारयः, 'णाणामणिकडगतुडियथंभियभुए' नानामणिकटकत्रुटिकस्तम्भितभुजः, नानामणिभिः=अनेकविधमणिभिः, रचितैःकटकैः=हस्ताभरणैः, त्रुटिकैर्भुजरक्षकभूषणैः स्तम्भितौ=निबद्धौ भूषितौ भुजौ यस्य स तथा, अत एव 'अहियरूवसस्सिरीए' अधिकरूपसश्रीकः शरीरसम्पत्याभूषणसम्पत्त्या च परम शोभासम्पन्नः,

---

पिणद्धगेवज्जंगुलज्जगललियंगललियकयाभरणे) हीरकादिमणि और सुवर्ण के आभूषणों को पहिन कर फिर उन्होंने १८अठारह लरका, हार, नौलरका अर्धहार, तीनलर का हार तथा झुम्बनक-झूमका पहिरे तथा कमर में लटकता हुआ कंदोरा भी पहिरा। इन सब से उनका सुहावना शरीर और अधिक शोभा संपन्न बन गया। गले में कंठी पहिरी अंगुलियों मुद्रिकाएं पहिरीं और सुन्दर शरीर पर अच्छी तरह से आभरणों को भी पहिरा (णाणामणिकडगतुडियथंभियभुए अहियरूवसस्सिरीए, कुंडुलुज्जोइयाणणे, मउडदित्तसिरए, हारोत्थयसुकयरइयवच्छे पालंवपलंमाण सुकयपडउत्त रिज्जे, मुद्दियापिंगलंगुलीए)। नानामणियों के बने हुए कटकों को-कडों को पहना तथा भुजरक्षक भूषणों को हाथों में पहना। इस तरह शरीरसंपत्ति और

વગેરે મણિઓ અને સોનાનાં ઘરેણાંઓ પહેરીને અઢાર (૧૮) લડીનો હાર, નવ (૯) લડીનો અર્ધોહાર, ત્રણ [૩] લડીનો હાર તેમજ ઝુમ્બનક એટલે કે ઝુમખાંઓ પહેર્યાં, તથા કેડમાં લટકતો કંદોરો પણ પહેર્યો. આ બધા ઘરેણાંઓથી તેમનું સુંદર શરીર વધારે શોભી ઉઠ્યું. ગળામાં કંઠી, આંગળીઓમાં વીંટીઓ અને સુંદર શરીર ઉપર તેણે સારી રીતે આભરણો પણ પહેર્યાં. (णाणामणिकडगतुडियथंभियभुए अहियरूवसस्सिरीए, कुंडुलुज्जोइयाणण मउडदित्तसिरए,हारोत्थयसुकयरइयवच्छे पालंबपलंबमाणसुकयपडउत्तरिज्जे, मुद्दियापिंगलंगुलीए) અનેક જાતના મણિઓના બનાવવામાં આવેલા કડાંઓ હાથમાં પહેર્યાં તેમજ ભુજરક્ષક આભૂષણો હાથોમાં પહેર્યા. આ રીતે સુંદર શરીર સંપત્તિ અને

कुंडलुज्जोइयाणणे' कुण्डलोद्योतिताननः-कुण्डलाभ्याम् उद्योतितम् आननं मुखं यस्य स कुण्डलज्योतिषा प्रकाशितमुख इत्यर्थः, 'मउडदित्तसिरए' मुकुटदीप्तशिरस्कः-मुकुटेन दीप्तं शिरो यस्य सः,मुकुटप्रभादीप्तमस्तक इत्यर्थः, 'हारोत्थयसुकयरइयवच्छे' हारावस्तृतसुकृतरतिदवक्षाः=हारेण अवस्तृतम्-अच्छादितं सुकृतं=शोभनीकृतं रतिदं=दृष्टिसुखदं वक्षः=उरो यस्य स तथा अपूर्व चाकचिक्यशोभासम्पन्नवक्षस्थल इत्यर्थः। 'पालंबपलंबमाणपडसुकयउत्तरिज्जे' प्रालम्बप्रलम्बमानपटसुकृतोत्तरीयः, प्रालम्बेन=दीर्घेण प्रलम्बमानेन पटेन सुकृतं=सुविन्यस्तं उत्तरीयम्=उत्तरासङ्गवस्त्रं येन स तथा, 'मुद्दियापिंगलंगुलिए' मुद्रिकापिङ्गलाङ्गुलिकः-मुद्रिकाभिः=अङ्गुलीयकैः-पिङ्गला=पीतवर्णा अङ्गुल्यो यस्य स तथा 'णाणामणिकणगरयणविमलमहरिहनिउणोवियमिसिमिसंतविरइयसुसिलिट्ठविसिट्ठलट्ठसंठियपसत्थआविद्धवीरवलए' नानामणिकनकरत्नविमिलमहार्धनिपुणो विय मिसिमिसंतविरचितसुश्लिष्टविशिष्टलष्टसंस्थितप्रशस्ताविद्धवीरवलयः-तत्र -नानामणिकनकरत्नैः, तैः कथम्भूतैः? विमलैः, महार्हैः=महतां योग्यैः, निपुणेन=शिल्पिना 'उविय' इति परिकर्मितः=प्राप्तसंस्कारः, उज्वलीकृतः, अत-

भूषण संपत्ति से उनकी शोभा अपूर्व बन गईथी। मुख भी उनका पहिरे हुए कुंडलों की आभा-(कान्ति) से चमक रहा था, मस्तक मुकुट की प्रभा से प्रकाशितहो रहा था-वक्षस्थल पर जो हार पहिरा था उससे वह विशेष शोभास्पद एवं दृष्टि सुखदबन गया था। दीर्घ लंबे पट को उन्होंने उत्तरासंगवस्त्ररूप से धारण कर रखा था। अंगुलियों में जो उन्होंने मुद्रिकाएं पहिन रक्खीं थी उनसे उनकी वे अंगुलियां पीतवर्ण से लिप्त जैसी मालूम पडती थी (णाणा मणिकणगरयणविमलमहरिय-निउणो विय मिसिमिसंत विरइयसुसिलिट्ठ-विसिट्ठलट्ठ संठिय पसत्थ आविद्धवीरवलए) उन्होंने जो वीरवलय धारण कर रक्खा था वह विमल तथा महार्ह ऐसे नाना मणिओं से और कनकरत्नों से चतुर कारीगर द्वारा बनाया गया था,

આભૂષણોથી તેમની શોભા અપૂર્વ થઈ ગઈ. પહેરેલાં કુંડળોની ચમકથી તેમનું મો દીપી રહ્યું હતું, તથા મુકુટની પ્રભાથી તેમનું મસ્તક પ્રકાશતું હતું. વક્ષસ્થલ ઉપર પહેરેલા હારથી તેઓ સવિશેષ શોભા સંપન્ન તેમજ દૃષ્ટિ સુખદ બન્યા હતા. લાંબા વસ્ત્રને તેઓએ 'ઉત્તરાસંગવસ્ત્ર'ના રૂપમા ધારણ કર્યું હતું, આંગળીઓમાં પહેરેલી વીંટીઓથી તેમની આંગળીયો પીળા રંગથી રંગી હોય તેવી દેખાતી હતી (णाणामणिकणगरयण-विमल-महरियनिउणोवियमिसिमिसंत-विरइय-सुसिलिट्ठ-विसिट्ठ-लट्ठ-संठिय-पसत्थआविद्धवीरवलए) તેમણે પહેરેલો વીરવલય [કડું] નિર્મળ અને બહુ કિંમતી મણિયો તેમજ સુવર્ણ રત્નોથી બનાવેલ હાર હોંશિયાર કારીગરોએ બનાવેલો હતો. તેનો

एत्र 'भिसिभिसंत' इति देदीप्यमानः, विरचित=निर्मितः-सुश्लिष्टः= सुसन्धिकः, विशिष्टः=उत्कृष्टः, लष्टः=मनोहरः, संस्थितः=संस्थानयुक्तः-सुन्दराकृतिकः, तथा प्रशस्तः,=प्रशंसनीयः एतादृशः आविद्धः=परिधृतः वीरवलयः= विजयवलयो येन स तथा। यं वलयं धृत्वा विजयते तादृशवलयधारक इत्यर्थः। यद्वा-'यदि कश्चिदस्ति वीरस्तदाऽसौ मां विजित्य मम हस्ताद्गृह्णिक-रोत्वेतं वलयम्' इति स्पर्धयन् यं कटकं हस्ते परिधत्ते सः, 'वीरवलयः' इत्युच्यते। 'किं बहुणा' किं बहुना किमधिकेन वर्णनेन 'कप्परुक्खए चेव सुअलंकियविभूसिए' कल्पवृक्षक इव-स्वलंकृतविभूषितः कल्पवृक्ष इव अलङ्कृतो मणिरत्नभूषणैः, विभूषितो महार्हविचित्र परिधानीयादि वसनैः, नरेन्द्रः=श्रेणिको राजा साक्षात् कल्पवृक्ष इव शोभते इति भावः। सकोरंटमल्लदामेणं-छत्तेण धरिज्जमाणेणं' सकोरण्टमाल्यदाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन कोरण्टस्य माल्यानि=पुष्पाणि

उस की संधियां सुश्लिष्ट (अच्छी जुडी हुई) थीं-वह चमकीला था-बडा उत्तम था, चित्ताकर्षक था, और आकृत्ति से सुन्दर तथा प्रशंसनीय था। वलय (कडा) को धारण करके राजा विजय को प्राप्त करता है उसका नाम वीरवलय है। अथवा इस प्रकार की स्पर्धा के यदि कोई वीर हो तो यह वलय मेरे हाथ से मुझे जीत कर ले लेवें ? वशवर्ती हो कर जों वलय हाथमें पहिरा जाता है उसका नाम भी वीरवलय है। (किं बहुना-कप्परुक्खए चेव सुअलंकिय विभूसिए नरिंदे) अधिक और क्या कहें मणिरत्ननिर्मित आभूषणों से अलंकृत हुए तथा महार्ह विचित्र परिधानी आदि वस्त्रों से विभूषित बने हुए थे राजा उस समय कल्प वृक्ष जैसे शोभित हो रहे थे। (स कोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं) भृत्यजनने जो इनके ऊपर

સંધિભાગ(જોડ) સુશ્લિષ્ટ હતો. તે ચમકીલો હતો, ઉત્તમ હતો, ચિત્તને આકર્ષનારો હતો અને દેખાવમાં સુંદર તેમજ વખાણવા યોગ્ય હતો. જે વલયને ધારણ કરીને રાજા વિજય મેળવે છે, તેનું નામ 'વીરવલય' છે. અથવા તો આ જાતની હરિફાઈમાં ઉતરનાર કોઈ વીર છે તો મને જીતીને મારા હાથમાંથી આ વલયા મેળવી લે. આ રીતે પણ એનો અર્થ સમજી શકાય. વશવર્તી થઈને જે વલય હાથમાં પહેરવામાં આવે છે તે પણ 'વીરવલય' છે. (किंबहुना-कप्परुक्खए चेव सुअलंकियविभूसिए नरिंदे) વધારે શું કહેવું-મણિરત્નોથી બનાવવામાં આવેલાં ઘરેણાંઓથી અલંકૃત થયેલાં તેમજ બહુ કિંમતી રંગબેરંગી પહેરેલાં વસ્ત્રોથી વિભૂષિત થયેલા રાજા તે સમયે કલ્પવૃક્ષની જેમ શોભતા હતા. (सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं) તેમના

तेषां दामानि=मालाः, तैः सहितेन छत्रेण भृत्येन ध्रियमाणेन शोभमानः 'उभओ' उभयतः=दक्षिणवामपार्श्वयोः 'चउचामरवालवीइयंगे' चतुश्चामर वालवीजिताङ्गः, चतुर्णां चामराणां वालैः=केशैः वीजितान्यङ्गानि यस्य स तथा, 'मंगलजयसद्दकयालोए' मंगलजयशब्दकृतालोकः, मंगलजयशब्दःकृतो अनेन आलोके=दर्शने यस्य स तथा, मज्जनगृहात्प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य 'अणेगगणनायगदंडणायगराईसरतलवरमांडविय कोडुंबिय मंति महामंति गणगदोवारियअमच्चचेडपीढमदनगरणिगमइब्भसेट्ठिसेणावइसत्थवाहदूयसंधिवालसद्धिं संपरिवुडे' अनेक गणनायक दंडनायकराजेश्वरतलवरमाडंविककौटुम्बिकमंत्रिमहामन्त्रिगणकदौवारिकामात्यचेटपीठमर्दनगरणिगमेभ्यश्रेष्ठिसेनापतिसार्थवाहदूतसंधिपालैःसार्धं सम्परिवृतः। तत्र गणनायकाः सामन्तभूपाः, दंडनायकाः–अपराधिषु यथायोग्य दण्डप्रदानशीलाः कोट्टपाला इत्यर्थः राजानः=माण्डलिकाः नरपतयः,

---

छत्रतान रखा था वह कोरण्ट के पुष्पों की माला से युक्त था–(उभओ चउचामरवालवीइयंगे मंगलजयसद्दकयालोए) दक्षिण और वाम पार्श्व में जो इनकेऊपर चमर ढोले जा रहे थे। उनके वालों से इनके अंग विजित हो रहे थे। इनके देखते ही लोग जय हो इस प्रकार का मंगलकारी शब्द बोलने लग जाते थे। (मज्जणघराओपडिनिक्खमइ) जब वे राजा उस स्नान घर से बाहर निकले और (पडिनिक्खमित्ता) निकल कर–(अणेगगण नायक दंडणायगराईसरतलवरमाडंवियकोडुंवियमंतियहामंतिगणगदोवारिय अमच्च चेडपीढमद्दनगरनिगम इब्भसेट्ठिसेणायइ सत्थवाहदूयसंधिवाल सद्धिं संपररिवुडे) अनेक गण नायकों से–सामंत भूपों से अपराधियों को यथा योग्यदंड देने वाले अनेक दंडनाय को से अर्थात् कोट्टबालों से मांड-

---

ઉપર નોકરે તાણેલું છત્ર કોરણ્ટ (એક પુષ્પવિશેષ) ના ફૂલની માળાથી શોભતું હતું. (उभओ चउचामरवालवीइयंगे मंगलजयसद्दकयालोए) જમણી અને ડાબી બાજુએ એમના ઉપર ઢોળવામાં આવેલા ચમરોના વાળથી એમનાં અંગ વિજિત થઈ રહ્યાં હતાં. એમને જોતાં જ લોકો 'જય થાઓ, જય થાઓ' એવા મંગલ સૂચક શબ્દો ઉચ્ચારવા માંડતા હતાં. (मज्जणघराओ पडिनिक्खमइ) જ્યારે તે રાજા સ્નાનાગારમાંથી બહાર આવ્યા અને [पडिनिक्खमित्ता] આવીને (अणेगगण नायकदंडणायगराईसरतलवरमाडंवियकोडुंवियमंतिमहामंतिगणदोगवारिय अमच्चचेडपीढमदनगरनिगमइब्भसेट्ठिसेणायइसत्थवाहदूयसंधिवालसद्धिं संपरिवुडे) અનેક ગણનાયકોથી, સામંત ભૂપોથી, અનેક દંડનાયકોથી એટલે કે કોટવાળોથી, માંડલિક નરપતિરૂપ અનેક રાજાઓથી, ઐશ્વર્યવાન અનેક ઇશ્વરોથી,

ईश्वराः=ऐश्वर्यसम्पन्नाः, तलवराः=संतुष्टभूपालदत्तपट्टबन्धभूपिता राजसदृशाः, मांडविकाः=छिन्नभिन्नजनाशयविशेषो मंडबः, तत्राधिकृताः । 'मांडविकाः' इति छायापक्षेतु ग्रामपञ्चशतस्वामिनः, यद्वा-सार्धक्रोशद्वयपरिमितप्रान्तैराछिद्य विच्छद्य स्थितानां ग्रामाणामधिपतयः। कौटुम्बिकाः=कुटुम्बप्रतिपालका,मन्त्रिणः=प्रधानमन्त्रिणः, गणकाः=ज्योतिर्विदः, भाण्डागारिकाः वा, दौवारिकाः=द्वारपालाः, अमात्याः=क्षीरनीरविवेकि हंसवत् न्यायान्यायविवेकिनः, चेटाःभृत्याः, पीठमर्दाः=सहायकाः, आत्मरक्षका इत्यर्थः। नगरं=नगरशब्देन नगरनिवासिनो लक्ष्यन्ते तेन नगरजनसमूह इत्यर्थः। निगमः=व्यापारिणां ग्रामः अत्रापि निगमशब्देन तद्ग्राम वासिषु लक्षणया 'वणिक्समूह' इति बोध्यते-इभ्याः=हस्तिप्रमाणधनस्वामिनः, श्रेष्ठिनः=लक्ष्मीपट्टबन्धविभूषितमस्तकाः, सेनापतयः=चतुरंगसेनानायकाः, सार्थवाहाः=सार्थः=व्यापारि समूहस्तंवहन्तीति सार्थवाहाः, व्यापारिणो देशान्तरं नीत्वा लाभप्रापका इत्यर्थः=दूताः संदेशहारकाः, संधिपालाः

लिक नरपतिरूप अनेक राजाओं से ऐश्वर्य संपन्न अनेक पुरुषो से, संतुष्ट हुए राजा द्वारा प्रदत्त पट्टबंध वाले राजा सदृश अनेक नगर रक्षकों से पांचसौ ग्राम के स्वामी ऐसे अनेक मांडविको से अथवा.... ....कुटुम्बप्रतिपालक अनेकजनों से, अनेक प्रधानमंत्रियों से, अनेक ज्योतिषियो अथवा भंडारियों से, अनेक द्वारपालों से, क्षीरनीरका विवेक करने वाले हँसकी तरह न्याय और अन्याय का निर्णय करनेवाले अनेक अमात्यों से अनेक भृत्यों से, आत्मरक्षक अनेक पीठमर्दको से, नगर निवासी अनेक मनुष्यों से, अनेल व्यापारी मंडल से, हस्तिप्रमाण धन के अधिपति अनेक इभ्यों से, लक्ष्मी के पट्टवन्ध से विभूषितभाल वाले अनेक श्रेष्ठि जनों से, चतुरंग सेना के नायक अनेक सेनापतियों से, व्यापारियों को देशान्तर ले जा कर उन्हें लाभान्वित करनेवाले अनेक सार्थवाहको से, अनेक संदेश

પ્રસન્ન થયેલા રાજા વડે આપવામાં આવેલા 'પટ્ટબંધ' રાજા જેવા ઘણા નગર રક્ષકોથી પાંચસો ગામના સ્વામિ જેવા અનેક માંડલિકોથી અથવા . ..... કુટુંબનું ભરણપોષણ કરનાર અનેક જનોથી, અનેક પ્રધાન મંત્રીઓથી, અનેક જ્યોતિષીઓથી અથવા ભંડારીઓથી, અનેક દ્વારરક્ષકોથી, ક્ષીરનીર વિવેકી હંસની જેમ ન્યાય અને અન્યાયને સમજનારા અનેક અમાત્યોથી, અનેક નોકરોથી, અંગરક્ષક અનેક પીઠમર્દકો (રાજાના અધિકારી વિશેષ.) અનેક નાગરીકોથી, અનેક વેપારીઓના મંડળોથીઃ હસ્તિ પ્રમાણ ધનના અધિપતિ અને ઇભ્યોથી, લક્ષ્મીના પટ્ટબંધથી વિભૂષિત લલાટવાળા અનેક શેઠોથી, ચતુરંગિણી સેનાના નાયક અનેક સેનાનાયકોથી વેપારીઓને દેશાન્તરે લઈ જઈને તેમને લાભ અપાવનારા સાર્થવાહકોથી, અનેક સંદેશ વાહકોથી અને

उभयपक्षसंधिरक्षणशीलाः। एतेषां गणनायकादिशब्दानां द्वन्द्वे, पश्चादनेकशब्देन कर्मधारयः, ते तथा तैः, सार्धं सम्परिवृतः=सम्यक् प्रकारेण परिवृतः अत्र 'संधिवाल' इति लुप्ततृतीयान्तं पदम्, मज्जनगृहान्निष्क्रान्तो नरेन्द्रः कइव शोभते ? इत्याह-धवल इत्यादि धवलमहाधवलं निर्मलं महः=ज्योति र्यस्य स तथा इदं 'शशी' त्यस्य विशेषणम्, 'मेघनिग्गए' मेघनिर्गतः= मेघावरणनिर्मुक्तः 'विव' इव, अस्य 'शशी' त्यत्रान्वयः। यद्वा धवल महामेघ-निर्गत इव=शारदश्वेत वर्दल वहिर्निस्सृतइव, 'गहगणदिप्पंतरिक्खतारा-गणाणमज्झे ससिव्व' ग्रहगणदीप्यमानऋक्षतारागणानां मध्ये शशीव, अत्र 'इव' इति 'मध्ये' इत्यस्यानन्तरं द्रष्टव्यम्। ग्रहगणादीनां मध्ये इव' वर्त्तमानः शशीव-चन्द्र इव, 'पियदंसणे नरवई' प्रियदर्शनो नरपतिः=यथाश्वेतमेघनिर्मुक्त-श्चन्द्रमाग्रहनक्षत्रतारागणेषु शोभते तथैवानेकगणनायकादि परिवारेषु शोभमानः श्रेणिको राजा यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला=वहिर्देशे उपवेशनशाला तत्रैव उपा-गच्छति उपागत्य 'सीहासणवरगए' सिंहासनवरगतः=श्रेष्ठसिंहासनासीनः 'पुर-त्थाभिमुहे' पौरस्त्याभिमुख =पूर्वाभिमुखः 'सनिसन्ने' सन्निषण्णः सम्यग् उपविष्टः ॥१०॥सू०॥

वाहकों से और उभय पक्ष से संधि की रक्षा कराने वाले अनेक संधि-पालकों से, घीरे हुए वे (नरवई) श्रेणिकराजा (धवल महामेहनिग्गए विव गहगणदिप्पंतरिक्खतारागणाणमज्जे ससिव्व पियदंसणे) धवल कान्तिवाले तथा मेघों के आवरण से विमुक्त और ग्रहगणों से देदीप्यमान ऋक्ष तथा तारागणों के मध्य में वर्तमान ऐसे चंद्रमंडल की तरह शोभित होते हुए "जेणेव वाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणेव उवागच्छइ" जहां वह आस्थान मंडप था उस ओर आये। (उवागच्छित्ता सीहासणवरगए पुर-त्थाभिमुहे सनिसण्णे) वहां जाकर वे पूर्व की तरफ मुख करके उत्तम सिंहासन पर बैठ गये। सू० १०॥

બન્ને પક્ષમાં સંધિની રક્ષા કરાવનાર અનેક સંધિપાલકોથી ઘેરએલા તે (नरवई) શ્રેણિક રાજા धवलमहामेहनिग्गए विव गहगणदिप्पंतरिक्खतारागणाणमज्झे ससिव्व पियदंसणे) ધવલ કાંતિવાળા તેમજ વાદળાઓના આવરણથી વિમુક્ત અને ગ્રહોથીઝળહળતા ઋક્ષ તેમજ તારા ગણોથી મધ્યમાં રહેલા ચંદ્રમંડળની જેમ શોભતા (जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणेव उवागच्छइ) તેઓ આસ્થાનમંડપની તરફ આવ્યા. (उवागच्छित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसण्णे) અને ત્યાં તેઓ પૂર્વાભિમુખ થઈને ઉત્તમ સિંહાસન ઉપર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ. ૧૦॥

मूलम्— तएणं से सेणिए राया अप्पणो अदूरसामंते उत्तरपुर-
त्थिमे दिसिभाए अट्ठ भद्दासणाइं सेयवत्थपच्चुत्थुयाइं सिद्धत्थमं-
गलोवयारकयसंतिकम्माइं रयावेइ, रयावित्ता णाणामणिरयणमंडियं
अहियपेच्छणिज्जरूवं, महग्धवरपट्टणुग्गयं सण्हबहुभत्तिसयचित्तट्ठाणं,
ईहा—मिय—उसभतुरय—णर—मगर—विहग—वालग—किनर-रुरु-सरभ-
चमर कुंजर-वणलय-पउमलय-भत्तिचित्तं, सुखचिय-वरकणग-पवरपेरंत
देसभागं, अब्भिंतरियं जवणियं अंछावेइ, अंछावित्ता अत्थरय—मउअ
मसूरग—उच्छइयं धवलवत्थपच्चुत्थुयं विसिट्ठं अंग सुहफासयं सुमउयं
धारिणीए देवीए भद्दासणं रयावेइ रयावित्ता कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ
सद्दावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! अट्ठंगमहानि-
मित्तसुत्तत्थपाढए विविहसत्थकुसले सुमिणपाढए, सद्दावेह सद्दावित्ता
एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह। तएणं ते कोडुंबियपुरिसा
सेणिएणं रन्ना एवंवुत्ता समाणा हट्ठ जाव हियया करयलपरिग्गहियं
दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु 'एवं देवो तहत्ति' आणाए
विणएणं पडिसुणेइ, पडिसुणेत्ता सेणियस्स रन्नो अंतियाओ पडि-
निक्खमंति, पडिनिक्खमित्ता रायगिहस्स नगरस्स मज्झंमज्झेणं जेणेव
सुमिणपाढगगिहाणि तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सुमिणपा-
ढए सद्दावेंति। तएणं ते सुमिणपाढगा सेणियस्स रन्नो कोडुंवि-
यपुरिसेहिं सद्दाविया समाणा हट्ठ जाव हियया ण्हाया कयवलिकम्मा
जाव पायच्छित्ता अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा हरियालियसिद्धत्थ-
यकयमुद्धाणा सएहिं सएहिं गिहेहिंतो पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमित्ता
रायगिहस्स मज्झंमज्झेणं जेणेव सेणियस्स रन्नो भवणवडेंसगदुवारे
तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता एगयओ मिलंति, मिलित्ता सेणि-
यस्स रन्नो भवणवडेंसगदुवारेणं अणुपविसित्ता जेणेवबाहिरिया

उवट्ठाणसाला जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सेणियं रायं जएणं विजएणं वद्धावेंति, सेणिएणं रन्ना अच्चिय वंदिय पूइय माणिय सक्कारिय सम्माणिया, समाणा पत्तेयं२ पुव्वन्नत्थेसु भद्दासणेसु निसीयंति। तएणं सेणिए राया जवणियंतरियं धारिणीं देवीं ठवेइ ठवित्ता पुप्फफलपडिपुण्णहत्थे परेणं विणएणं ते सुमिणपाढए एवं वयासी एवं खलु देवाणुप्पिया! धारिणी देवी अज्जतंसि सयणिज्जंसि जाव महासुमिणं पासित्ता णं पडिबुद्धा, तं एयस्स णं देवाणुप्पिया! उरालस्स जाव सस्सिरीयस्स महासुमिणस्स के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ ?। तएणं ते सुमिणपाढगा सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्महट्ठ जाव हियया तं सुमिणं सम्मं ओगिण्हंति, ओगिण्हित्ता ईहं अणुपविसंति, ईहं अणुपविसित्ता अन्नमन्नेण सद्धिं संचालति, संचालित्ता, तस्स सुमिणस्स लद्धट्ठा गहियट्ठा पुच्छियट्ठा विणिच्छियट्ठा अहिगयट्ठा सेणियस्स रन्नो पुरओ सुमिणसत्थाइं उच्चारेमाणा२ एवं वयासी- एवं खलु अम्हं सामी! सुमिणसत्थंसि बायालीसं सुमिणा तीसं महासुमिणा बावत्तरिं सव्व सुमिणा दिट्ठा, तत्थणं सामी! अरहंत मायरो वा चक्कवट्टिमायरो वा अरहंतंसि वा चक्कवट्टिंसि वा गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं तीसाए महासुमिणाणं इमे चोद्दस महासुमिणे पासित्ताणं पडिबुज्झंति, तंजहा- 'गयं-उसभं-सीहं-अभिसेयं-दामं -ससिं-दिणयरं-झयं-कुंभं। पउम-सर-सागर-विमाण-भवण- रयणुच्चय-सिहिंच ॥१॥

वासुदेवमायरो वा वासुदेवंसि गब्भं वक्कम माणंसि एएसिं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं अन्नयरे सत्त महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झंति, बलदेवमायरो वा बलदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं अण्णत्तरे चत्तारि महासुमिणे पासित्ताणं पडिबुज्झंति,

मंडलियमायरो वा मंडलियंसि गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चोद्दस एहं महासुमिणाणं अन्नतरं एथं सहासुमिणं पासित्ताणं पडिबुज्झंति, इमे य णं सामि! धारणीए देवीए एगे महासुमिणे दिट्ठे, तं उराले णं सामी। धारिणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे, जाव आरोग्गतुट्ठिदीहाउ- कल्लाणमंगल्लकारए णं सामी! धारिणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे, अत्थ लाभो सामी! सोक्खलाभो सामी! भोगलाभो सामी! पुत्तलाभो, रज्जलाभो एवं खलु सामी! धारिणी देवी नवण्हं मासाणं बहुपडि- पुन्नाणं जाव दारगं पयाहिइ, सेवि य णं दारए उम्मुक्कबालभावे विन्नायपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते सूरे वीरे विक्कंते विच्छिन्न- विउलबलवाहणे रज्जवई राया भविस्सइ, अणगारे वा भावियप्पा, तं उरालेणं सामी! धारिणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे, जाव आरोग्ग तुट्ठि जाव दिट्ठेत्तिकट्टु भुज्जो२ अणुबूहंति। तएणं सेणिए राया तेसिं सुमिणपाणपाढगाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव हियए करयल जाव एवं वयासी—एवमेयं देवाणुप्पिया। जाव जन्नं तुब्भे वयहत्तिकट्टु तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ पडिच्छित्ता ते सुमिणपाढए विउलेणं असणपाणखाइमसाइमेणं वत्थगंधमल्लालंकारेण य सक्का- रेइ सम्माणेइ सक्कारित्ता सम्माणित्ता विउलं जीवियारिहं पीइदाणं दलयइ, दलइत्ता पडिविसज्जइ। तएणं से सेणिए राया सीहासणाओ अब्भुट्टेइ अब्भुट्ठित्ता जेणेव धारिणी देवी तेणेव उवागच्छइ, उवा- गच्छित्ता धारिणीं देवीं एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिए! सुमि- णसत्थंसि बायालीसं सुमिणा जाव एगं महासुमिणं जाव भुज्जो२ अणुबूहइ। तएणं धारिणी देवी सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव हियया तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ पडि- च्छित्ता जेणेव सए वासघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता ण्हाया कयवलिकम्मा जाव विपुलाइं जाव विहरइ ॥११॥ सू०॥

टीका--'तएणं से सेणिए राया' इत्यादि। ततः खलु स श्रेणिको राजा 'अप्पणो' आत्मनः 'अदूरसामंते' नातिदूरे नातिसमीपे समुचितस्थाने 'उत्तर पुरत्थिमे दिसीभाए' उत्तर पौरस्त्ये दिग्भागे-ईशानकोणे इत्यर्थः 'अट्ठभद्दास-णाइं' अष्टभद्रासनानि=अष्टसंख्यकानि मंगलसूचकश्रेष्ठसिंहासनानि 'रयावेइ' रचयति इति सम्बन्धः भृत्येन स्थापयति, तानि कीदृशानीत्याह-'सेयवत्थपच्चु-त्थुयाइं' श्वेतवस्त्रप्रत्यवस्तृतानि, धवलवस्त्रसमाच्छादितानि 'सिद्धत्थमंगलोवयार-कयसंतिकम्माइं' सिद्धार्थमङ्गलोपचारकृतशान्तिकर्माणि, सिद्धार्थमङ्गलोप-चारैः कृतानि शान्ति कर्माणि येषु-उपवेशकानां विघ्नोपशमनायात्रस्थापिताः धवल सर्षपा येषु तानि-तथाविधानीत्यर्थः। रचयति=स्थापयति रचयित्वा 'जवणियं अंछावेइ' इत्युत्तरेण सम्बन्धः। जवनिकाम् आच्छादयति, पातयति, जवनिका-'पर्दा' इति भाषायाम्, महोराइयर्थं भृत्यैः बन्धयतीत्यर्थः। कीदृशी जवनिका ?मित्याह-'णाणामणि-रयण-मंडियं' नानामणि-रत्न-मंडितां, विवि-धैर्मणिक्यादिभिः, रत्नैश्च सुशोभिताम्, 'अहिय पेच्छणिज्जरूवां' अधिक

तएणं से सेणिए राया इत्यादि ॥सूत्र ॥११॥

टीकार्थ-(तएणं) इसके बाद (से सेणिए राया) उस श्रेणिक राजाने (अप्प-णो अदूरसामंते) अपने पास समुचित स्थान में (उत्तरपुरत्थिमे दिसी-भाए) ईशान कोण की ओर (अट्ठभद्दासणाइं) आठ भद्रासन-मंगल सूचक श्रेष्ठ आसन (रयावेइ) भृत्यों से स्थापित करवाये (सेयवत्थपच्चुत्थुयाइं सिद्धत्थमंगलोवयारकयसंतिकम्माइं) ये आसन श्वेतवस्त्र से ढके हुए थे तथा इन पर बैठनेवालों के विघ्नोपशमनार्थ धवल सर्षप इन के ऊपर रखे गये थे। (रयावित्ता णाणामणिरयणमंडियं, अहियपेच्छणिज्जरूवं महग्गवरपट्टणुग्गयं, सण्हबहुभत्तिसयचित्तट्ठाणं ईहामियउसभ, तुरयणर,

---

तएणं से सेणिए राया इत्यादि ॥सूत्र ११॥

टीकार्थ-(तएणं) त्यारबाद (से सेणिए राया) ते श्रेणिक राजाए (अप्पणो-अदूरसमते) पोतानी पासे योग्य स्थान उपर (उत्तरपुरत्थिमे दसीभाए) ईशान खूणामां (अट्ठभद्दासणाइं) आठ भद्रासनो-मंगळ सूचक उत्तम आसनो-(रयावेइ) नोकरो पासे मूकाव्यां. (सेयवत्थपच्चुत्थुयाइं सिद्धत्थमंगलोवयार कयसंतिकम्माइं) आ आसनो सफेद लुगडाथी ढांका हता एमना उपर बेसनाराओना विघ्नो दूर थाय एटला माटे सफेद सरसव तेमना उपर मूकवामा आव्या हता (रयावित्ता णाणामणिरयणमंडियं अहियपेच्छणिज्जरूवं महग्गवरपट्टणुग्गयं सण्हबहुभत्तिसयचित्तट्ठाणं ईहामिय-उसभ-तुरग-णर, मगर, विहग,

प्रेक्षणीयरूपां, अधिकं-बहु प्रकारकं यथास्यात्तथा प्रेक्षणीयानि=दर्शनीयानि रूपाणि=श्वेतपीतादयो वर्णा यस्यां सा तथा ताम्, अधिक मनोहरतया दर्शन योग्यामित्यर्थः 'महग्घ-वर-पट्टणुग्गयं' महार्घ-पत्तनोद्गतां, वरपत्तने उद्गता इति वरपत्तनोद्गता, महार्घा चासौ वरपत्तनोद्गता इति सा तां श्रेष्ठ नगरे उत्पन्नां तत्रैव सीवितां बहुमूल्यामित्यर्थः। 'सण्हबहुभत्तिसयचित्त-ट्ठाणं' श्लक्ष्ण बहुभक्ति शतचित्रस्थानां, श्लक्ष्णानि-मनोहराणि-बहुभक्तिशतानि-बहुप्रकाराणि विन्यासशतयुक्तानि यानि चित्राणि तेषां स्थानं=स्थितिः सत्ता यस्यां सा तथा तां विचित्रचित्रचित्रितामित्यर्थः, 'ईहा-मिय-उसभ-तुरय-णर-मगर-विहग-वालग-किन्नर-रुरु-सरभ-चमर-कुंजर-वणलय-पउमलय-भत्ति चित्तं' ईहा-मृग-ऋषभ-तुरग-नर-मकर-विहग-व्यालक-किन्नर-रुरु-सरभ-चमर-कुञ्जर-वनलता-पद्मलता भक्तिचित्रां, तत्र-'ईहामृगाः=वृकाः 'भेडिया' इति भाषायाम्, ऋषभाः= बलीवर्दाः, तुरगा=अश्वाः, नरा=मनुष्याः मकराः= जलजन्तु-विशेषाः, विहगाः=पक्षिणः, व्यालकाः=सर्पाः, किन्नराः=व्यन्तर-

---

मगर, विहग, वालग, किंनर, रुरु, सरभ, चमर, कुंजर, वणलय, पउमलय भत्तिचित्तं) जब भृत्यजन (नौकर) इन आसनों को स्थापित कर चुके तब राजाने इन पर (जवणियं अंछावेइ) जवनिका (पर्दा) डलवादिया। यह पर्दा नानामाणिक्य आदि मणियों से और रत्नों से सुशोभित था। अधिक प्रेक्षणीय रूपवाला था। श्रेष्ठ नगर से बना कर यह मंगाया गया था तथा वहीं पर इसे सिलाया था। इसमें मनोहर तथा अनेक प्रकार की रचना वाले चित्र बने हुए थे। अर्थात् यह विचित्र चित्रों से मंडित था। ईहामृग-भेडिया-ऋषभ-बैल-तुरग-घोडा नर-मनुष्य मकर-जलजन्तु विशेष विहग पक्षी व्यालक-सर्प किन्नर-व्यन्तर जाति के देव रुरु-मृग

वालग, किंनर, रुरु, सारभ, चमर जर, वणलय, पउमलय, भत्तिचित्त) ज्यारे नोकरोओ आ बधा आसनो गोठवी दीधां त्यारे राजाओ तेना उपर पडदो (जवनिका) नंखावी दीधो. आ पडदो अनेक जातना माणेक, मणिओ अने रत्नोथी शोभतो हतो. ते प्रेक्षणीय तेम ज सुंदर हतो. उत्तम नगरमांथी ते बनावडावी मंगाव्यो हतो अने त्यां ज तेने सिवडावराव्यो हतो. आ पडदा उपर चित्तने आक-र्षनारा तेमज अनेक जातनी रचनावाळा चित्रो हतां एटले के ते रंगबेरंगी चित्रोथी शोभतो हतो. ने पडदो ईहामृग, वरु, ऋषभ-बळद-घोडो, नर-माणस,-मकर-एक जळ जन्तु विशेष,-विहग-पक्षी,-व्यालक-साप, किन्नर-व्यन्तर जातिनादेव, रुरु-मृग

विशेषाः, रुरवो=मृगविशेषाः, शरभाः=अष्टापदाः, चमराः=आरण्या गावः कुञ्जराः=हस्तिनः, वनलता=अशोकचम्पकादिलताः, पद्मलताः–पद्मिन्यः। आसां याः भक्तयो रचनाः ताभिश्चित्राणि यस्या सा तथा ताम्. 'सुखचिय-वर-कणग-पतर-पेरंत-देसभागं' सु–खचित वर–कनक–प्रवर–पर्यन्त–देशभागां सुष्ठु खचिता, वरकनकैः=श्रेष्ठसुवर्णैः, प्रवरपर्यन्तानां मनोज्ञवस्त्रान्तानां देशभागाः=अवयवा यस्यां सा ताम् स्वर्णखचितपर्यन्तभागयुक्ताम् 'अब्भितरियं' आभ्यन्तरिकां=सभामण्डपस्य रहस्येकदेशवर्तिनीम् उक्तविशेषणविशिष्टां जवनिकाम्-'अंछावेइ' आच्छादयति धारिणी देव्या उपवेशनस्थाने भृत्यैर्बन्धयतीत्यर्थः। तदनन्तरं 'अंछावित्ता' आच्छाद्य, अस्य 'धारिणीए देवीए भद्दासणं रयावेइ' इत्युत्तरेण सम्बन्धः, धारिण्यै देव्यै भद्रासनं रचयति, भृत्येन स्थापयति, कीदृशं भद्रासन?मित्याह 'अत्थरयमउयमसूरगउच्छइयं' अस्तरजस्क–मृदुक मसूरकोच्छादितम् अस्तरजस्केण=निर्मलेन मृदुना=कोमलेन–मसूरकेण=उप-

---

विशेष शरभ–अष्टापद्–चमर–जंगली गाय कुंजर–हस्ती वनलता अशोक चम्पक आदिलताएं और पद्मलता–कमललता इन चित्रोंसे चित्रित थीं। (सुखचियवरकणगपवरपेरंतदेसभागं) इसके किनारों के अवयव-डोरे–श्रेष्ठ सुवर्ण के बने हुए थे–अर्थात्–इसमें जो आतान वितानीभूत किनारों पर डोरे पडे हुए थे वे सब सुवर्ण के तारों से निष्पन्न हुए थे। तथा यह (अब्भितरियं) उस आस्थान मंडप के एक तरफ तनवाया गया था। (अच्छावित्ता अत्थरयमउय, मसूरग उच्छइयं धवलवत्थपच्चुत्थुयं विसिट्ठं अंग सुहफासयं सुमउयं धारिणीए देवीए भद्दासणं रयावेइ) पर्दा तनवाकर राजाने एक और अतीव कोमल भद्रासन धारिणी देवीके लिये स्थापित करवाया। यह भद्रासन निर्मल तथा कोमल मसूरक–उपधान (तकिया)से उन्नत

વિશેષ, શરભ–આઠ પગવાળું એક પ્રાણી, ચમર જંગલી ગાય, કુંજર–હાથી, વનલતા–અશોક, ચંપો, પદ્મલતા, કમળલતા વગેરે ચિત્રોવડે ચિતરેલો હતો. (सुखचियवर कणगपवरपेरंतदेसभागं) આ પડદાની કિનારીના દોરા ઉત્તમ સોનાથી બનાવેલા હતા. એટલે કે તેમાં જે તાણાવાણાના રૂપમાં કિનારીમા દોરા ગૂંથાએલા હતા, તે બધા સોનેરી તારોથી યુકત હતા. તેમજ આ પડદો (अब्भितरियं) તે આસ્થાન મંડપની એક બાજુએ તાણવામા આવ્યો હતો. (अच्छावित्ता अत्थरयमउयमसूरगउच्छइयं-धवलवत्थपच्चुत्थुय अंग सुहफासयं सुमउयं धारिणीए देवीए भद्दासणं रयावेइ) ત્યાં પડદો તાણીને રાજાએ એક તરફ ખૂબજ કોમળ ભદ્રાસન ધારિણીદેવી માટે મૂકાવ્યું. આ ભદ્રાસન નિર્મળ તેમજ કોમળ મસૂરક–ઓશીકાથી ઊંચું હતું તેમજ

धानेन उच्छ्रायितम् उन्नतम् 'धवलवत्थपच्चुत्थुयं' धवलवस्त्रप्रत्यवस्तृतं-शुक्लवस्त्रसमाच्छादितं, 'विसिट्ठं' विशिष्टं=श्रेष्ठं 'अंगसुहफासयं' अङ्गसुखस्पर्शम्, अङ्गस्य=शरीरस्य सुखः सुखयतीति सुखः सुखजनकः स्पर्शो यस्य तत् 'सुमउयं' सुमृदुकम्=अतीव कोमलं भद्रासनं, धारिण्यै देव्यै रचयति=कारयति, रचयित्वा तदनन्तरं श्रेणिको भूपः 'कोडुंबियपुरिसे' कौटुम्बिकपुरुषान् 'सद्दावेइ' शब्दयति=आह्वयति 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा=आहूय 'एवं वयासी' एवमवादीत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः। 'अट्ठंगमहानिमित्तसुत्तत्थपाढए' अष्टाङ्गमहानिमित्तसूत्रार्थपाठकान्-अष्टौ भूकम्पोत्पातस्वप्नोल्कापाताङ्गस्फुरणस्वरव्यञ्जनलक्षणरूपाणि अङ्गानि यस्य तादृशं महानिमित्तं तस्य सूत्रार्थौ=शब्दार्थौ, तयोः पाठकास्तान् ज्योतिःशास्त्रनिपुणान्, 'विविहसत्थकुसले' विविधशास्त्रकुशलान्=अनेकशास्त्राभिज्ञान् 'सुमिणपाढए' स्वप्नपाठकान्=स्वप्नार्थप्रतिबोधकान् 'सद्दावेह' शब्दयत=आह्वयत 'सद्दावित्ता' आहूय च 'एयमाणत्तियं' एता-

---

धवलवस्त्र से यह आच्छादित (ढका हुआ था) इसका स्पर्श शरीर को सुखकारक था। (रयावित्ता कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) भद्रासन स्थापित करवा देने के बाद राजाने उसी समय कौटुम्बिक पुरुषों को बुलवाया (सद्दावित्ता एवं वयासी) बुलाकर उनसे ऐसा कहा-(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया अट्ठंगमहानिमित्तसुत्तत्थपाढए विविहसत्थकुसले सुमिणपाढए सद्दावेह) भो देवानुप्रिय? आपलोग शीघ्र ही भूकम्प उत्पात स्वप्न, उल्कापात, अङ्गस्फुरण, स्वर व्यंजनरूप आठ अंगवाले महानिमित्त शास्त्र के अर्थ को कहने वाले अर्थात्-ज्योति शास्त्र के, ज्ञाता तथा विविधशास्त्रों में कुशल मति संपन्न ऐसे स्वप्न के अर्थ को समझाने वाले जनों को बुलाओ (सद्दावित्ता एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह), और बुलाकर हमें इसबात की खबर

वस्त्रवडे ते ढंकेलुं हतुं. तेनो स्पर्श शरीरने सुखद हतो. (रयावित्ता कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) भद्रासन स्थाप्या पछी कुटुंबना बधा माणसोने राजाए बोलाव्या, (सद्दावित्ता एवं वयासी) बोलावीने तेओने आ प्रमाणे कह्युं. (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया अट्ठंगमहानिमित्तसुत्तत्थपाढए विविहसत्थकुसले सुमिणपाढए सद्दावेह) हे देवानुप्रिय! तमे जलदीथी भूकंप (धरतीकंप) उत्पात स्वप्न. उल्कापात, अंगस्फुरण, स्वरव्यंजनरूप आठ अंगोवाळा, 'महानिमित्तशास्त्र'ना अर्थने कहेनार एटले के ज्योतिष शास्त्रने जाणनारा तथा अनेक शास्त्रोमां पारंगत, मति संपन्न एवा स्वप्नना अर्थने समजावनार माणसोने बोलावो, सद्दावित्ता एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह) अने बोलावीने अमने आ वातनी तरत जाण करो.

माज्ञाप्तिकां=मदीयाऽऽज्ञा क्षिप्रमेव प्रत्यर्पयत। ततस्ते खलु कौटुम्बिक पुरुषाः श्रेणिकेन राज्ञा एवम् उक्ताः सन्तः हृष्ट यावत् हृदयाः करतलपरिगृहीतं दश नखं शिरसावर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा हे देव! 'तहत्ति' तथेति=एवमेव करिष्यामः इति 'आणाए' आज्ञायाः=भूपाज्ञायाः वचनं विनयेन प्रतिश्रृण्वन्ति=स्वीकुर्वन्तीत्यर्थः। प्रतिश्रुत्य श्रेणिकस्य राज्ञः अन्तिकात् प्रतिनिष्क्रामन्ति प्रतिनिष्क्रम्य राजगृहस्य नगरस्य मध्यमध्येन यत्रैव स्वप्नपाठकगृहास्तत्रैवोपागच्छन्ति

पीछे शीघ्र दो। (तएणं ते कोडुंबियपुरिसा सेणियएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा हट्ठ जाव हियया करयलपरिग्गहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु) इस प्रकार उनकौटुम्बिक पुरुषोंने श्रेणिक राजा की आज्ञा प्राप्त कर अधिक आनन्द माना। आनन्द से युक्त हृदय होकर उन्होंने राजा को दशनख संपन्न अंजलि मस्तक पर घुमाकर शिर पर रक्खा–अर्थात्–उसी समय उन्हें करबद्ध होकर मस्तक झुकाकर नमस्कार किया –और कहा (एवं देवो तहत्ति आणाए वि णएणं वयणं पडिसुणेइ! जैसी आपकी आज्ञा है हम वैसा ही काम करेंगे इस तरह उन्होंने राजा की आज्ञाको बडी विनय के साथ स्वीकार किया। 'हट्ठतुट्ठ जाव हियाया' में जो यह 'यावत्' पद पडा है वह ७ सात वें सूत्र में कहे गये 'चित्तमाणंदिया पीईमणा, परमसोमणस्सिया हरिसवसविसप्पमाण' इन पदों का संग्राहक है। (पडिसुणेत्ता सेणियस्स रन्नो अंतियाओ पडिनिक्खमंति) आज्ञा स्वीकार करके फिर वे श्रेणिक राजाके पास से चले आए (पडिणिक्खमित्ता रायगिहस्स नयरस्स मज्झं मज्झेणं जेणेव सुमिणपाढकगिहाणि तेणेव उवागच्छंति) आकर

(तएणं ते कोडुवियपुरिसा सेणियएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा हट्ठ जाव हियया करयलपरिग्गहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिंकट्टु આ પ્રમાણે શ્રેણિક રાજાની આજ્ઞા મેળવેલા તે કુટુંબના પુરુષો ખૂબ પ્રસન્ન થયા. હૃદયથી પ્રસન્ન થયેલા તેઓએ રાજાને દશ નખ યુકત અંજલિને મસ્તક ઉપર ફેરવીને શિર ઉપર મૂકી, એટલે કે તે જ સમયે કરબદ્ધ થઈને શિર નમાવીને તેઓએ પ્રણામ કર્યા, અને કહ્યું–(एवं देवो तहत्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ) મહારાજ! જેવી આપની આજ્ઞા અમે તે જ પ્રમાણે કરીશું. આ રીતે તેઓએ રાજાની આજ્ઞા બહુ જ વિનયની સાથે સ્વીકારી, "हट्ठ तुट्ठ जाव हियया" મા જે આ 'યાવત્' પદ છે, તે સાતમા સૂત્રમાં કહેલા 'चित्तमाणंदिया पीइमणा, परमसोमणस्सिया हरिसवसविसप्पमाण' આ પદોનું સંગ્રાહક છે. (पडिसुणेत्ता सेणियस्स रन्नो अंतियाओ पडिनिक्खमंति) આજ્ઞા સ્વીકારીને તેઓ શ્રેણિક રાજા પાસેથી જતા રહ્યા. (पडिणिक्खमित्ता रायगिहस्स नगरस्स मज्झमज्झेणं जेणेव सुमिणपाढगगिहाणि तणेव उवागच्छंति)

उपागत्य स्वप्नपाठकान् शब्दयंति। ततः=तदनन्तरं खलु ते स्वप्नपाठकाः-श्रेणिकस्यराज्ञः कौटुम्बिकपुरुषैः 'सद्दाविया' शब्दिताः=आहूताः सन्तो हृष्ट तुष्टाः यावद्हृदयाः स्नाताः 'कयबलिकम्मा' कृतबलिकर्माणः=कृतंपशुपक्ष्याद्यर्थं बलिकर्म=अन्नादिविभागो यैः ते तथा 'जाव पायच्छित्ता' यावत्प्रायश्चित्ताः=दुःखस्वप्नादि दोषनिवारणार्थं कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः 'अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा' अल्पमहार्घाभरणालंकृतशरीराः, अल्पानि=भारेण लघुनि महा·

वे राज गृह नगर के ठीक बीच मार्ग से होकर वहां गये जहां स्वप्न पाठकों के घर थे। (उवागच्छित्ता सुमिणपाढए सद्दावेंति) वहां पहुँच कर उन्होंने स्वप्न पाठकजनोंको बुलाया (तएणं ते सुमिणपाढगा सेणियस्स रन्नो कोडुंबिय पुरिसेहिं सद्दावियासमणा हट्ठ जाव हियया ण्हाया कयबलिकम्मा जाव पायच्छित्ता अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा हरियालिय सिद्धत्थयकयमुद्धाणा सएहिं सएहिं गिहेहिंतो पडिणिक्खमंति) श्रेणिक राजा के पुरुषों द्वारा अपने को बुलाया जानकर वे स्वप्न पाठकजन बहुत अधिक प्रसन्न हुए और स्नान करके उन्होंने बलिकर्म किया-पशु पक्षी आदि के अन्नादिक का विभाग किया-तथा दुःस्वप्न आदि दोषों के निवारणार्थ कौतुक मगल एवं प्रायश्चित्त आदि कर्म किये। जब ये सब क्रियाएं उनकी सविधि समाप्त हो चुकी तब फिर उन्होंने भार की अपेक्षा लघु-और मूल्य की अपेक्षा बहुमूल्य ऐसे आभरणों से अपने२ शरीरको विभूषित किया और मस्तक पर हरितालिक-दूर्वाएवं सफेद सरसों को मंगलार्थ धारण किया।

ત્યાંથી નીકળીને તેઓ ઠીક રાજગૃહ નગરના માર્ગમાં થઈને 'સ્વપ્ન પાઠકો'નાં જ્યાં ઘર હતાં ત્યાં પહોંચ્યા (उवागच्छित्ता सुमिणपाढए सद्दावेंति) ત્યાં પહોંચીને તેઓએ સ્વપ્નપાઠકોને બૂમ પાડી. (त एणं ते सुमिणपाढगा सेणियस्स रन्नो कोडुंवियपुरिसेहिं सद्दाविया समाणा हट्ठ जाव हियया ण्हाया कयलिकम्मा जाव पायच्छित्ता अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा हरियालियसिद्धत्थकयमुद्धाणा सएहिं सएहिं गिहेहिंतो पडिणिक्खमंति) શ્રેણિક રાજાના પુરૂષોવડે પોતાને બોલાવ્યાનું જાણીને તે સ્વપ્નપાઠકો ખૂબજ પ્રસન્ન થયા. નહાઈને તેઓએ બલિ કર્મ કર્યું એટલે કે પશુપક્ષી વગેરે માટે અન્ન વગેરેનું વિભાજન કર્યું-તેમજ ખરાબ સ્વપ્નોના દોષોને દૂર કરવા માટે કૌતુક, મંગળ અને પ્રાયશ્ચિત્ત વગેરે કર્મો કર્યાં. જ્યારે તેઓની આ બધીક્રિયાઓ સમાપ્ત થઈ ત્યારે તેઓએ બહુ ઓછા વજનવાળા તથા બહુ જ કિંમતી ઘરેણુંઓ ધારણ કર્યાં અને મંગળની અપેક્ષા રાખતા તેઓએ માથા ઉપર હરિતાલિક દૂર્વા અને સફેદ સરસવ ધારણ કર્યાં. ત્યારબાદ તે બધા પોતપોતાના ઘેરથી બહાર નીકળ્યા. (पडिणिक्खमित्ता रायगिहस्स मज्झं

र्घाणि=मूल्येन गरिष्ठानि, आभरणानि तैरलङ्कृतशरीराः 'हरियालियसिद्धत्थकय-मुद्धाणा' हरितालिकासिद्धार्थकृतमूर्धानः-हरितालिकाः=दूर्वाः, सिद्धार्थाः=श्वेत सर्षपाः कृता मूर्धसु=मस्तकेषु यैः ते मङ्गलार्थं दूर्वासर्षपधारिणः स्वकेभ्यो स्व-केभ्यो गृहेभ्यः प्रतिनिष्क्रामन्ति=निस्सरन्ति, प्रतिनिष्क्रम्य=निःसृत्य राजगृहस्य मध्यमध्येन यत्रैव श्रेणिकस्य राज्ञो भवनावतंसकद्वारं=भवनमुख्यद्वारं तत्रैवो-पागच्छन्ति=समायन्ति, उपागत्य 'एगयओ' एकतः=एकत्र मिलंति, मिलित्वा श्रेणिकस्य राज्ञो भवनावतंसकद्वारे अनुप्रविशन्ति, अनुप्रविश्य यत्रैव बाह्या उप-स्थानशाला यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैव उपागच्छंति, उपागत्य स्वप्नपाठकाः श्रेणिकं राजानं 'जएणं' जयेन=जयशब्देन 'विजएणं' विजयेन=विजयशब्देन वर्द्धयन्ति=अभिनन्दयति, तथा-श्रेणिकेन राज्ञा अर्चित-वन्दित-पूजित-मानित

बाद में ये सब के सब अपने२ घर से बाहर निकले। (पडिणिक्खमित्ता रायगिहस्स मज्झं मज्झेणं-जेणेव सेणियस्स रन्नो भवणवडेंसकदुवारे-तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता एगयओ मिलंति, मिलित्ता सेणियस्स रन्नो भवणवडेंसकदुवारेणं अणुपविसंति) निकल कर राजगृह के ठीक बीचके मार्ग से होकर जहां श्रेणिक राजा के भवन का मुख्यद्वार था उस ओर गये। वहां पहुँचकर वे सबके सब एकत्रित हो गये और एकत्रित होकर श्रेणिक राजा के भवन के मुख्यद्वार में प्रविष्ट हुए। (अणुपविसित्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सेणियं रायं जएणं विजएणं वद्धावेंति) प्रविष्ट होकर फिर वे वहां गये जहां बाहर में वह उपस्थान शाला और श्रेणिक राजा थे। वहां जाकर उन्होंने श्रेणिक राजा को जय विजय शब्दों द्वारा बधाई दी। (सेणिएणं रन्ना अच्चियवंदिय-पूईय-माणिय-सक्कारियसम्माणिया

मज्झेण जेणेव सेणियस्स रन्नो भवणवडेंसगदुवारे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता एगयओ मिलंति, मिलित्ता सेणियस्स रन्नो भवणवडें सगदुवारेण अणुपविसंति) नीकळीने तेओ राजगृहना मध्यमार्गे थईने श्रेणिक राजाना महेलना मुख्य द्वार तरफ गया. त्यां पहोंचीने तेओ बधा भेगा थईने राज महेलना मुख्यद्वारमां प्रविष्ट थया (अणुपविसित्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाण-साला जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सेणियं रायं जएणं विजएणं वद्धावेंति) प्रविष्ट थईने तेओ बहार ज्यां उपस्थानशाळा अने श्रेणिक राजा हता त्यां गयां. त्यां पहोंचीने तेओए श्रेणिक राजाने 'जय विजय' शब्दो द्वारा वधाव्या (सेणिएणं रन्ना अच्चियवंदिय-पूइय-माणिय-सक्कारिय-सम्माणिया. नाा-

सत्कारित-संमानिताः सन्तः तत्र-अर्चिताः-चन्दनादिभिः, वन्दिताः-नमस्कारेण पूजिताः,-वस्त्रादिभिः मानिताः गुणोत्कीर्तनेन, सत्कारिताः-आसनदिना, संमानिताः-पुरस्कारादिना, 'पत्तेयं२' प्रत्येकं२ एक एकं प्रति-प्रतिव्यक्तिकं सर्वेषामुपवेशनाय पूर्वन्यस्तेषु=आगमनात् पूर्वं स्थापितेषु भद्रासनेषु निषीदन्ति, स्व स्वस्थानेषु यथाक्रममुपविशन्ति। तदनु श्रेणिको राजा जवनिकान्तरितां धारिणीं देवीं स्थापयति-उपवेशनार्थमाज्ञां करोतीत्यर्थः। स्थापयित्वा 'पुप्फफलपडिपुण्णहत्थे' पुष्पफलप्रतिपूर्णहस्तः=पुष्पैः फलैश्च प्रतिपूर्णौ हस्तौ यस्य स राजा 'परेणं विणएणं' परेण विनयेन=उत्कृष्टविनयेन तान् स्वप्नपाठकान् एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्=स्वप्नार्थमपृच्छदित्यर्थः। पृच्छाप्रकारमाह 'एवं खलु हे देवानुप्रियाः।=

स्समाणा पत्तेयं२ पुव्वन्नत्थेसु भद्दासणेसु निसीयंति) श्रेणिक राजाने आगत उन स्वप्न पाठकजनों की चदनादि द्वारा अर्चा की। नमस्कार किया उनकी वंदना की। वस्त्रादिप्रदान द्वारा सत्कार किया और गुणोत्कीर्तन द्वारा उन्हें संमानित किया। आसन आदि देने द्वारा उन्हें सत्कारित किया तथा पुरस्कार आदि द्वारा उनका अच्छी तरह सन्मान किया। इस तरह राजा द्वारा-अर्चित, वंदित, पूजित, सत्कारित और सन्मानित हुए वे प्रत्येक स्वप्न पाठक अपने आने से पूर्व में स्थापित किये हुए भद्रासनों पर आकर बैठ गये। (तएणं सेणिए राया जवणियंतरियं धारिणीदेवीं ठवेइ, ठवित्ता पुप्फफलपडिपुण्णहत्थे परेणं विणएणं ते सुमिणपाढए एवं वयासी) इसके बाद श्रेणिक राजाने धारिणीदेवी को पर्दा के भीतर बैठने की आज्ञा दी। जब धारिकीदेवी पर्दा के भीतर अच्छी तरह बैठ चुकी तब श्रेणिक राजाने पुष्प फल आदि से प्रतिपूर्ण हस्त होकर बडे विनय के साथ उन स्वप्नपाठकों से इस प्रकार कहा-(एवं खलु देवा-

---

णा पत्तेयं२ पुव्वन्नत्थेसु भद्दासणेसु निसीयंति) श्रेणिक राजाએ આવેલા તે સ્વપ્નપાઠકજનોની ચંદન વગેરેથી અર્ચના કરી. અર્ચના કરીને તેમને વંદન કર્યાં. વસ્ત્ર વગેરે અર્પણ કરીને તેઓનો સત્કાર કર્યો અને ગુણ કીર્તન કરીને તેઓને સન્માન આપ્યું. આ પ્રમાણે રાજાથી અર્ચિત, વંદિત, પૂજિત, માનિત, સત્કારિત અને સન્માન પામેલા તે દરેક સ્વપ્નપાઠક પોતાના આવતા પહેલાં મૂકેલા ભદ્રાસનો ઉપર આવીને બેઠા (तएणं सेणिए राया जवणियंतरियं धारिणीं देवीं ठवेइ ठवित्ता पुप्फफलपडिपुण्णहत्थे परेणं विणएणं ते सुमिणपाढए एवं वयासी) ત્યારબાદ શ્રેણિક રાજાએ ધારિણી દેવીને પડદામાં બેસવાની આજ્ઞા આપી. ધારિણી દેવી જ્યારે સારી રીતે પડદામાં બેસી ગયાં ત્યારે શ્રેણિક રાજાએ પુષ્પફળ હાથમાં લઈને ખૂબ જ વિનય સાથે તે સ્વપ્નપાઠકોને આ પ્રમાણે કહ્યું-(एवं खलु देवाणुप्पिया?

भो स्वप्नपाठकाः! धारिणी देवी अद्य तस्मिन् तादृशे=पुण्यपुञ्जभाजां शरीरिणां शयितुं योग्ये शयनीये=शय्यायां पूर्वापररात्रे यावन्महास्वप्नं दृष्ट्वा खलु 'पडिबुद्धा' प्रतिबुद्धा—जागरिता तत् एतस्य खलु हे देवानुप्रियाः! उदारस्य यावत् सश्रीकस्य महास्वप्नस्य कः=कीदृशः, कल्याणः=कल्याणजनकः 'फल-वित्तिविसेसे' फलवृत्तिविशेषो=महाफलं भविष्यति? इति 'तएणं' ततः= राजप्रश्नानन्तरं खलु ते स्वप्नपाठकाः श्रेणिकस्य राज्ञोऽन्तिके एतं=स्वप्नवृत्तान्त-रूपमर्थं श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य हृद्यवधार्य, हृष्टयावत् हृदयास्तं स्वप्नं सम्यग्

णुप्पिया? देवी अज्ज तंसि तारिसयंसि सयणिज्जंसि जाव महासुमिणं पासित्ता णं पडिबुद्धा) भो देवानु प्रिय? आज धारिणी देवी महापुण्यशाली प्राणियों को सोने योग्य शय्या पर सो रही थी, उस समय एक महास्वप्न उन्होंने देखा है। देखते ही वे प्रतिबुद्ध हो गई (जग गई) यहां यावत् शब्द से स्वप्न संबन्धी पूर्ववर्ती पाठ का संग्रह हुआ है। (तं एयस्स णं देवा णुप्पिया? उरालस्स जाव सस्सिरीयस्स महासुमिणस्स णं के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सई) तो हे देवानुप्रियो? उदार आदिपूर्वोक्त विशे-षण से लेकर सश्रीक विशेषणवाले इस महास्वप्न का कल्याण जनक क्या महाफल होगा यह मैं आपसे जानना चाहता हूँ। (तएणं ते सुमिणपा-ढगा सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठ सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव हियया तं सुमिणं सम्मं ओगिण्हंति) इस प्रकार श्रेणिक राजा के मुख से स्वप्न वृत्ता-न्तरूप अर्थ को कानों से सुनकर और मन से उसे धारणकर आनन्द से अतिशय प्रफुल्लित मन वाले हुए और फिर स्वप्नको उन्होने अव-

---

देवी अज्जतंसि तारिसयंसि सयणिज्जंसि जाव महासुमिणं पासित्ताणं पडिबुद्धा) હે દેવાનુપ્રિય! ખૂબ જ પુણ્યવાન પ્રાણીઓને પ્રાપ્ત થાય તેવી શય્યા ઉપર આજે ધારિણી દેવી સૂતા હતાં. તેમણે તે સમયે એક મહાસ્વપ્ન જોયું. જોતાની સાથે જ તેઓ જાગી ગયાં અહીં 'यावत्' શબ્દથી સ્વપ્ન સંબંધી પહેલા વર્ણવવામાં આવેલા પાઠનો સંગ્રહ થાય છે. (तं एयस्स णं देवाणुप्पिया! उरालस्स जाव सस्सिरीयस्स महासुमिणस्स णं के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सई) ઉદાર વગેરે પૂર્વે કહેલાં વિશેષણોથી માંડીને સશ્રીક સુધીનાં બધાં વિશેષણો વાળું આ મહાસ્વપ્ન મંગળકારી કયું મહાફળ આપશે. આપની પાસેથી હું તે જાણવાની ઇચ્છા રાખું છું. (तएणं ते सुमिणपाढगा सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठ सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव हियया तं सुमिणं सम्मं ओगिण्हंति, આ રીતે શ્રેણિક રાજાના મુખથી સ્વપ્નવૃત્તાન્તરૂપ અર્થને કાનથી સાંભળી અને મનમાં તેને ધારણ કરીને તે સ્વપ્ન-પાઠકો ખૂબ જ આનંદથી પ્રસન્ન મનવાળા થયા અને ત્યાર પછી તેઓએ સામાન્ય

'ओगिण्हंति-अवगृह्णंति-अवग्रहविषयी कुर्वन्ति सामान्येन स्मृतिपथे स्थापयन्तीत्यर्थः, अवगृह्य 'ईहं' ईहाम्, अनुप्रविशन्ति-विचारयन्तीत्यर्थः, विचार्य अन्योन्यैःसार्धं=परस्परं मिलित्वा 'संचालेंति' संचालयन्ति=पर्यालोचयन्ति-स्वप्नार्थं निर्णयन्तीत्यर्थः संचाल्य=निर्णीय, तस्य स्वप्नस्य 'लद्धट्ठा' लब्धार्थाः=स्वस्व विचारतः, गहियट्ठा' गृहीतार्थाः=तर्कवितर्कतः 'पुच्छियट्ठा' पृष्टार्थाः संशये पराभिप्रायग्रहणतः 'विणिच्छियट्ठा' विनिश्चितार्थाः यथार्थस्वरूपपरिज्ञानतः, 'अहिगयट्ठा' अधिगतार्थाः=कालान्तरधारणारूपतःपरिज्ञातार्थाः सन्तः श्रेणिकस्य राज्ञःपुरतः

ग्रहज्ञान द्वारा सामान्यरूप से स्मृति पथमें रखलिया। (ओगिण्हित्ता ईहं अणुपविसंति ईहं अणुपविसित्ता अन्नमन्नेण सद्धिं संचालंति, संचालित्ता तस्स सुमिणस्स लद्धट्ठा गहियट्ठा पुच्छियट्ठा विणिच्छियट्ठा अहिगयट्ठा सेणियस्स रन्नो पुरओ सुमिणसत्थाइं उच्चारेमाणा२ एवंवयासी) बाद में ईहाज्ञान से उसका अवग्रहज्ञान की अपेक्षा और अधिक विचार किया। जब वे ईहाज्ञान से उसका पूर्ण विचार कर चुके तब उन्होंने फिर परस्पर मिलकर उस स्वप्न के अर्थ की पर्यालोचना की। जब वे उसका पूर्व निर्णय कर चुके तब इस स्वप्न का अर्थ यह है यह अपने२ विचारों के अनुसार उन्होंने जानलिया। इस विषय में उन सबका बहुत देरतक ऊहापोह हुआ। संशय अवस्थामें पराभिप्राय लिया गया। अच्छी तरह स्वप्न के अर्थ का यथार्थ स्वरूप परिज्ञात हो चुका-तो फिर उन्होंने उसे धारणारूप ज्ञान से अपने२ हृदय में इस तरह जमा लिया कि जिससे कालान्तर में भी उसकी विस्मृ-

રૂપથી અવગ્રહજ્ઞાન દ્વારા સ્મૃતિપથમાં મૂક્યું. (ओगिण्हित्ता ईहं अणुपविसंति ईहं अणुपविसित्ता अन्नमन्नेण सद्धिं संचालंति, संचालित्ता तस्स सुमिणस्स लद्धट्ठा गहियट्ठा पुच्छियट्ठा विणिच्छियट्ठा अहिगयट्ठा सेणियस्सरन्नो पुरओ सुमिणसत्थाइं उच्चारेमाणा२ एवं वयासी) ત્યાર બાદ તેઓએ અવગ્રહજ્ઞાન કરતાં પણ વધારે સરસ 'ઇહાજ્ઞાન'થી વિચાર કર્યો. જ્યારે ઇહાજ્ઞાનથી તેઓએ તે સ્વપ્નવિશે સંપૂર્ણપણે વિચાર કરી લીધો ત્યારે તેઓએ બધા મળીને તે સ્વપ્નના ફળ ઉપર પર્યાલોચના કરી. જ્યારે તેઓ આ રીતે નિર્ણય ઉપર આવ્યા ત્યારે 'આ સ્વપ્ન ફળ આ છે એમ પોતાનાવિચારોને અનુસરતાં તેઓ સમજી ગયા. આ બાબતને લઈને બહુવાર સુધી તેઓમાં ઊહાપોહ-તર્કવિતર્ક-ચાલ્યો. સંશયની બાબતમાં તેઓએ બીજાઓના અભિપ્રાયો પણ લીધા. આ પ્રમાણે જ્યારે સારી રીતે સ્વપ્નના ફળનું સાચું જ્ઞાન થયું, ત્યારે તેઓએ ધારણારૂપ જ્ઞાનથી પોતપોતાના હૃદયમાં તે જ્ઞાનને એવી રીતે ધારણ કર્યું કે જેથી કાલાન્તરમાં પણ તેનું વિસ્મરણ ન થઈ શકે. આ

'सुमिणसत्थाइं' स्वप्नशास्त्राणि 'उच्चारेमाणा' उच्चार्यमाणाः२ पुनःपुनः कथयन्तः एवं वक्ष्यमाणरीत्या 'वयासी' अवादिषुः=सम्यग् अकथयन्-एवं खलु हे स्वामिन्! अस्माकं स्वप्नशास्त्रे द्विचत्वारिंशत् स्वप्नाः, त्रिंशत् महास्वप्नाः, द्विसप्ततिः सर्वस्वप्ना दृष्टाः अस्माभि र्दृष्टिपथमानीताः, तत्र खलु हे स्वामिन्! अर्हन्मातरो वा चक्रवर्तिमातरो वा अर्हति वा चक्रवर्तिनि वा गर्भे 'वक्कममाणंसि' व्युत्क्रमति सति एतेषां त्रिंशतो महास्वप्ननां मध्ये इमान् चतुर्दशमहास्वप्नान् दृष्ट्वा प्रतिबुध्यन्ते, तद्यथा-गय-१ उसभ२ सीह३ अभिसेय४ दाम५ ससि६ दिणयरं७ झयं८ कुंभं९ पउमसर१० सागर विमाण भवण१२ रयणुच्चय१३ सिहिं च ॥१॥

ति न होसकें। इस तरह जब स्वप्नार्थ अपनी निर्णीत अवस्था की चरम सीमा पर पहुँच चुका-तब उन्होंने उसे-श्रेणिक महाराजा के समक्ष स्वप्न शास्त्रों का पुनःपुनः प्रमाण उपस्थित करते हुए ईस प्रकार कहा-(एवं खलु अम्हं सामो सुमिण सत्थंसि बयालीसं सुमिणा तीसं महा सुमिणा बावत्तरि सव्वसुमिणा दिट्ठा) हे स्वामिन्? हमने स्वप्नशास्त्र में ४२ बयालीस स्वप्न ३०तीस महास्वप्न इसतरह कुल ७२ बहत्तरसर्व स्वप्न देखे हैं।(तत्थणं सामी! अरहंतमायरो वा चक्कवट्टिमायरो वा अरहंतंसि वा चक्कवट्टिंसि वा गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं तीसाए महासुमिणाणं इमे चोद्दसमहासुमिणे पासित्ताणं पडिवुज्झंति) इनमें अर्हंत प्रभु की माता तथा चक्रवर्ती की माता जब अर्हंत प्रभु के तथा चक्रवर्ती के गर्भ में आने पर इन ३०तीस महास्वप्नों में से इन १४ चौदह महास्वप्नों को देख कर प्रतिबुद्ध (जाग्रत) हो जाती है। (तं जहा-गय उसभ, सीह-अभिसेय-दाम-ससिदिणयरं-झयं-कुंभं पउम-सर-सागर-विमाण-भवण-रयणुच्चय सिहिं च ॥१॥-) वे महा-

---

પ્રમાણ જ્યારે સ્વપ્નાર્થ પોતાના નિર્ણયની છેલ્લી કક્ષાએ પહોંચ્યો ત્યારે તેઓએ સ્વપ્નશાસ્ત્રોના વારંવાર પ્રમાણ આપતાં શ્રેણિક રાજાને આ પ્રમાણે કહ્યું-(एवं खलु अम्हं सामी सुमिणसत्थंसि बयालीसं सुमिणा तीसं महासुमिणा बावत्तरि सव्वसुमिणा दिट्ठा) હે સ્વામિન્! અમોએ સ્વપ્નશાસ્ત્રમાં ૪૨ બેંતાલીસ સ્વપ્ન, ૩૦ ત્રીસ મહાસ્વપ્ન આમ બધાં થઈને ૭૨ બોંતેર સ્વપ્ન વિશે જોયું છે. तत्थणं सामी! अरहंतमायरो वा चक्कवट्टिमायरो वा अरहंतंसि वा चक्कवट्टिंसि वा गब्भंवक्कममाणंसि एएसिं तीसाए महासुमिणाणं इमे चोद्दसमहासुमिणे पासित्ताणं पडिवुज्झंति) આમાં અર્હંત પ્રભુની માતા તેમજ ચક્રવર્તીની માતા અર્હંત પ્રભુ તથા ચક્રવર્તીને ગર્ભમાં આવ્યા પછી આ ત્રીસ (૩૦) મહાસ્વપ્નોમાંથી આ ચૌદ (૧૪) મહાસ્વપ્નોને જોઈને પ્રતિબુદ્ધ થઈ જાય છે એટલે કે જાગી જાય છે. (तं जहा-गयउसभसीह, अभिसेय, दाम, ससिदिणयरं झयं, कुंभं। पउमसर, सागर,

छाया–गज१-वृषभ२ सिंह३-मिषेक४-दाम५-शशि६-दिनकरं७ ध्वजं८ कुम्भं९।
पद्मसर१० सागर११ विमान-भवन१२-रत्नोच्चय१३-शिखिनश्च१४।१।

वासुदेव मातरो वा वासुदेवे गर्भं व्युत्क्रामति सति एतेषां चतुर्दशानां महास्वप्नानाम् अन्यतरान् सप्त महास्वप्नान् दृष्ट्वा खलु प्रतिवुध्यन्ते।

बलदेवमातरो वा बलदेवे गर्भं व्युत्क्रामति सति एतेषां चतुर्दशानां महास्वप्नानाम् अन्यतरान् चतुरो महास्वप्नान् दृष्ट्वा प्रतिवुध्यन्ते।? माण्डलिकमातरो वा माण्डलिके गर्भं व्युत्क्रामति सति एतेषां चतुर्दशानां महास्वप्नानामन्यतममेकं

स्वप्न ये हैं–गज१, वृषभ२, सिंह३, अभिषेक४, दाम५, शशी (चन्द्र)६, दिनकर (सूर्य)७, ध्वजा८, कुंभ (कलश)९, पद्मसरोवर१०, समुद्र११, विमान तथा भवन१२, रत्नराशि१३, निर्धूमशिखी (अग्नि) (वासुदेवमायरो वा वासुदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं अन्नयरे सत्त-महासुमिणे पासित्ता णं पडिवुज्झंति) वासुदेव की माता जब उनके—गर्भ में वासुदेव का अवतरण होता है तो इन पूर्वोक्त १४ चौदह महास्वप्नों को देखकर प्रतिवुद्ध हो जाया करती हैं। (बलदेवमायरो वा बलदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं अणंतरे चत्तारि-महासुमिणे पासित्ताणं पडिवुज्झंति) इसी तरह बलदेव की माता जब-बलदेव गर्भ में आते हैं तव इन महा स्वप्नों में से किन्हीं४ चार महास्वप्नों को देखकर प्रतिवुद्ध हो जाया करती है। (मंडलियमायरो वा मंडलियंसि गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं अन्नतरं एगं महा-

---

विमाण, भवण, रयणुच्चयसिहिं च ॥१॥) તે ચૌદ સ્વપ્નો આ પ્રમાણે છે–હાથી૧, બળદ૨, સિંહ૩, અભિષેક૪, દામ (માળા)૫, શશી (ચન્દ્ર)૬, દિનકર (સૂર્ય)૭, ધ્વજા૮, કુંભ (કળશ)૯, પદ્મસરોવર૧૦, સમુદ્ર૧૧, વિમાન તેમજ ભવન૧૨, રત્નરાશિ૧૩, નિર્ધૂમશિખી (ધૂમરહિત પ્રજ્વલિત થયેલા અગ્નિની જ્વાલા)૧૪, (वासुदेव मायरो वा वासुदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं अन्नयरे सत्त महासुमिणे पासित्ताणं पडिवुज्झंति) વાસુદેવની માતાના ગર્ભમાં જ્યારે વાસુદેવ અવતરે છે, ત્યારે આ પૂર્વે કહેલા ચૌદ (૧૪) મહાસ્વપ્નોમાંથી કોઇ પણ સાત (૭) મહાસ્વપ્નો જોઇને જાગ્રત થઇ જાય છે. (बलदेवमायरो वा बलदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं अण्णयरे चत्तारि महासुमिणे पासित्ताणं पडिवुज्झंति) આ રીતે બળદેવની માતા જ્યારે બળદેવ ગર્ભમાં આવે ત્યારે આ મહાસ્વપ્નોમાંથી કોઈ પણ ચાર (૪) મહાસ્વપ્નોને જોઇને જાગ્રત થઈ જાય છે. (मंडलियमायरो वा मंडलियंसि गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं

महास्वप्नं दृष्ट्वा प्रतिबुध्यन्ते अयं च खलु हे स्वामिन् !=हे राजन् धारिण्या देव्या एको महास्वप्नो दृष्टः, उदारः खलु हे स्वामिन् ! धारिण्या देव्या स्वप्नो दृष्टः, यावत् आरोग्य तुष्टि दीर्घायुः कल्याणमंगलकारकः, तत्र–आरोग्यं=नीरोगता, तुष्टिः=आनन्दः, दीर्घायुः=दीर्घकालिकजीवनं, कल्याणं=सुखं मंगलं=हितम्, एतेषां कारकः स्वप्नो दृष्टः, तेन हे स्वामिन् ! अर्थलाभो भविष्यति, सौख्यलाभः हे स्वामिन् ! भोग-लाभः हे स्वामिन् ! पुत्रलाभो राज्यलाभो भविष्यति। एवं खलु हे स्वामिन् ! धारिणी देवी नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु यावत् शुभलक्षणसम्पन्नं निरोग-

---

सुमिणं पासित्ताणं पडिवुज्झति) मांडलिक की माता जब उनके गर्भ में मांडलिक का अवतरण होता है तब इन चतुर्दश महास्वप्नों में से किसी एक महास्वप्न का अवलोकन कर जागृत हो जाया करती हैं। (इमेय णं सामी धारिणीए देवीए रन्ने महासुमिणे दट्ठे तं उरालेणं सामी ! धारिणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे जाव आरोग्गतुट्ठिदीहाउकल्लाण मंगल्लकारए णं सामी। धारिणीदेवीए सुमिणे दिट्ठे अत्थलाभो सामी ! सोक्खलाभो सामी ! भोग लाभो सामी ! पुत्तलाभो रज्जलाभो एवं खलु सामी ! धारिणी देवी नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारगं पयाहिइ) हे स्वा-मिन् ! धारिणीदेवीने जो यह रात्रिमें महा स्वप्न देखा है वह नाथ ! बडा उदार है आरोग्य तुष्टि दीर्घायु–मंगल तथा कल्याणकारक है। अतः हे स्वामिन् इससे यह पूर्ण निश्चय है कि आपको अर्थलाभ होगा–सुखलाभ होगा भोगलाभ–पुत्रलाभ होगा और राज्यलाभ होगा। धारिणीदेवी अब जब नव मास पूर्णरूप से समाप्त हो जावेंगे तब शुभ लक्षण संपन्न तथा निरो-

---

अन्नतरं एयं महासुमिणं पासित्ता ण पडिवुज्झंति) मांडलिकनी माता ज्यारे तेओना गर्भमां मांडलिकनुं अवतरण थाय छे त्यारे आ चौद महास्वप्नोमांथी कोईएक महास्वप्नने जोईने जाग्रत थई जाय छे. (इमेयणं सामी धारिणीए देवीए रन्ने महासुमिणे दिट्ठे तं उरालेणं सामी। धारिणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे जाव आरोग्गतुट्ठिदीहाउ कल्लाणमंगल्लकारए णं सामी ! धारिणीदेवीए सुमिणे दिट्ठे अत्थलाभो सामी ! सोक्खलाभो सामि ! भोगलाभो सामी ! पुत्तलाभो रज्जलाभो एवं खलु सामी ! धारिणीदेवी नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारगं पयाहिइ) हे स्वामिन् ! धारिणी देवीए जे आ महास्वप्न जोयुं छे, ते हे नाथ बहु ज उदार, आरोग्य, तुष्टि, दीर्घायु, मंगळ तेमज कल्याण करनार छे, एटला माटे हे स्वामिन् ! आ निश्चितपणे कही शकाय के आपने अर्थलाभ, सुखलाभ, भोगलाभ, पुत्रलाभ अने राज्यलाभ थशे. हवे नव मास पूरा थशे, त्यारे धारिणी देवी शुभ-

तादि गुणयुक्तं दारकं=पुत्रं जनयिष्यति, सोऽपि च खलु दारकः 'उम्मुक्कबाल-भावे' उन्मुक्तबालभावः=त्यक्तबाल्यावस्थः, 'विन्नायपरिणयमित्ते' विज्ञातपरिणतमात्रः-परिणतमेव परिणतमात्रं परिणतमात्रं परिणतस्वरूपमित्यर्थः, विज्ञातम्=अवबुद्धं परिणतमात्रं अवस्थान्तरं येन स तथा, बाल्यावस्थामतिक्रम्य परिज्ञात यौवनारम्भ इत्यर्थः। 'जोव्वणगमणुप्पत्ते' यौवनकमनुप्राप्तः=सुन्दरतारुण्यावस्था सम्पन्नः सन् 'सूरे' शूरः=पराक्रमी 'वीरे':=शत्रुनिवारकः, 'विक्कंते' विक्रान्तः=अप्रतिहतपराक्रमः, 'वित्थिन्नविउलबलवाहणे' विस्तीर्णविपुलबलवाहनः=विस्तीर्णं =चतुर्दिक्षु प्रसृतं विपुलम्=अतिशयं बलं=सैन्यं वाहनं=अश्वगजरथादिरूपं यस्य सतथा। प्रभूतातिशय बलवाहनसम्पन्नः, 'रज्जवई' राज्यपतिः=राज्यस्वामी राजा अनेकभूप-स्वामी-इदृक्प्रतापी भविष्यति। अथवा-'अणगारे' अनगारः 'भावियप्पा' भावितात्मा=भावितः आत्मा येन स वशीकृतेन्द्रियः आत्मार्थी मुनिर्वा भविष्यति। 'तं उरालेणं-सामी!' तत्=तस्माद् उदारः खलु हे स्वामिन्! धारिण्या देव्या

गता आदि गुण युक्त पुत्र को जन्म देगी। (से वि य णं दारए उम्मुक्कबाल भावे विन्नायपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते सूरे वीरे विक्कंते वित्थिन्न विउलबलवाहणे रज्जवई राया भविस्सई अणगारे वा भावियप्पा) वह बालक भी जब अपनी बाल्य अवस्था से परित्यक्त हो जावेगा और अपनी अवस्थान्तर का परिज्ञायक हो चुकेगा अर्थात् जब उसे यह भान हो जावेगा कि मेरी बाल्य अवस्था निकल चुकी है और यौवन अवस्था का प्रारंभ हो गया है तब वह यौवन से हराभरा होकर बडा भारी पराक्रमी वीर होगा। इसका पराक्रम अप्रतिहत गतिवाला होगा यह विस्तीर्ण विपुल बल वाहन का अधिपति होगा राज्यका पति और अनेक भूस्वामियों का भी स्वामी होगा। अथवा-इन्द्रियों को वश में करके आत्मार्थी मुनि होगा।

લક્ષણુવાળા નીરોગી વગેરે ગુણોવાળા પુત્રને જન્મ આપશે.(से वि य णं दारए उम्मुक्क-बाल भावे विन्नायपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते सूरे वीरे विक्कंते वित्थिन्न विउलबलवाहणे रज्जवई राया भविस्सई अणगारे वा भावियप्पा) તે બાળક જ્યારે બાળ અવસ્થાને વટાવી લેશે અને પોતાની અવસ્થાન્તર એટલે કે યુવાવસ્થાને સમજતો થશે એટલે કે જ્યારે તેને એમ લાગવા માંડશે કે મારું બાળ-પણ પસાર થઈ ગયું છે અને હું યૌવનના ઉંબરે ઊભો છું ત્યારે તે ભર જુવાનીમાં આવીને ભારે મોટો પરાક્રમી વીર થશે. એનું શૂરાતન અપ્રતિહત ગતિવાળું થશે. તે વિશાળ, વિપુળ બળ અને વાહનનો સ્વામી થશે. તે રાજ્યનો પતિ અને ઘણા રાજા-ઓનો પણ રાજા થશે. અથવા તો તે ઇન્દ્રિયો ઉપર કાબૂ મેળવીને આત્માર્થી મુનિ થશે.

स्वप्नो दृष्टः, यावत् अरोग्यतुष्टि यावत् दृष्टः, इति कृत्वा=इति स्वप्नार्थं विज्ञाय भूयो भूयो=वारम्वारम् 'अणुवूहेंति' अनुवृहयन्ति स्वप्नार्थे शुभफल· प्रदर्शनेन श्रेणिकराजं भृशं वर्द्धयन्ति–प्रसादयन्तीत्यर्थः। ततःखलु श्रेणिको राजा तेषां स्वप्नपाठकानामन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य हृष्ट यावद्हृदयः कर तलं यावद् एवमवादीत्–एवमेनत् हे देवानुप्रिया ! यावत् यत् खलु यूयं वदथ, इति कृत्वा तं स्वप्नं सम्यक् प्रतीच्छति=यथार्थरूपेण स्वीकरोति प्रतीष्य, तान्

(तं उरालेणं सामी धारिणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे जाव आरोग्य तुट्ठि जाव दिट्ठे इतिकट्टुभुज्जोर अणुवूहेंति) इसलिये हे स्वामिन् ! धारिणीदेवी ने जो यह स्वप्न देखा है वह वडा ही उदार देखा है। यह आरोग्य तुष्टि आदिका प्रदाता है। इस प्रकार स्वप्नार्थ को जानकर उनलोगोंने उस स्वप्न के फल प्रदर्शन से श्रेणिक राजाको वार २ या–उन्हें खूब प्रसन्न किया। (तएणं सेणिए राया) इसके वाद उन श्रेणिक राजाने (सुमिण-पाढगाणं) उन स्वप्न से अर्थ को यथार्थ रूप में प्रदर्शित करनेवाले स्वप्न पाठकों के (अंतिए) मुख से (एयमट्ठं सोच्चा) इस स्वप्नार्थ रूप वात को कानों से सुनकर तथा (णिसम्म) उसको चित्तमें जमा कर (हट्ठतुट्ठ जाव हियए) हर्षोत्कर्ष से प्रफुल्लित हृदय हो (करयलजाव एवं वयासी) दोनों हाथों को जोडकर इस प्रकार कहा—यहां यावत् शब्द से पीछे का पाठ संग्रहीत हुआ–है। (एवमेयं देवाणुप्पिया जाव जन्नं तुब्भे वयहत्तिकट्टु तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ) हे देवानुप्रियों ! जैसा आपलोग कहते हैं वह विलकुल ठीक है ऐसा कह कर राजाने उनके द्वारा प्रकाशित उस स्वप्नार्थ

(तं उरालेणं सामी धारिणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे जाव आरोग्ग तुट्ठि जाव दिट्ठे इति कट्टु भुज्जोर अणुवूहेंति) એટલા માટે હે સ્વામિન્ ! ધારિણી દેવીએ જોયેલું આ સ્વપ્ન બહુ જ ઉદાર છે. તે આરોગ્ય તુષ્ટિ વગેરેને આપનારું છે આ પ્રમાણે સ્વપ્નના ફળને જાણીને તે લોકોએ તે સ્વપ્નના ફળને બતાવતાં શ્રેણિક રાજાને વારંવાર વધામણી આપી, અને તેઓને ખૂબ જ પ્રસન્ન કર્યા. (तएणं सेणिए राया) ત્યારબાદ તે શ્રેણિક રાજાએ (सुमिणपाढगेणं) તે સ્વપ્નના અર્થને સાચા રૂપમાં બતા-વનારા તે સ્વપ્ન પાઠકો (अंतिए) ના મોઢેથી (एयमट्ठं सोच्चा) આ સ્વપ્નાર્થ રૂપ વાતને કાનથી સાંભળીને તેમજ (णिसम्म) તેને ચિત્તમાં ધારણ કરીને (हट्ठतुट्ठ जाव हियए) બહુ હર્ષથી પ્રસન્ન હૃદય થઈને (करयलजाव एवं वयासी) બન્ને હાથ જોડીને આ પ્રમાણે કહ્યું—અહીં 'यावत्' શબ્દથી પૂર્વે કહેલા પાઠનો સંગ્રહ થયો છે (एवमेयं देवाणुप्पिया जाव जन्नं तुब्भे वयहत्तिकट्टु तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ) હે દેવાનુપ્રિયો ! જે તમે કહો છો તે તદ્દન સાચું છે. આમ કહીને રાજાએ સ્વપ્ન

स्वप्नपाठकान् विपुलेन अशनपानखाद्यस्वाद्येन वस्त्रगंधमाल्यालंकारेण च सत्करोति, संमानयति, सत्कृत्य सम्मान्य, विपुलं जीविताई प्रीतिदानं ददाति, दत्वा प्रतिविसर्जयति। ततः खलु स श्रेणिको राजा सिंहासनादुत्तिष्ठति, उत्थाय यत्रैव धारिणी देवी तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य धारिणीं देवीमेवमवादीत्-एवं खलु हे देवानुप्रिये! स्वप्नशास्त्रे द्विचत्वारिंशत् स्वप्नाः

को यथार्थरूप से मान्य कर लिया। (पडिच्छित्ता ते सुमिणपाढए विउलेणं) मान्य कर चुकने के पश्चात् उन श्रेणिक राजाने फिर स्वप्नपाठकों का विस्तृत-विपुल-(असणपाणखाइमसाइमेणं वत्थगंधमल्लालंकारेणं य सक्कारेइ) अशन, पान, खाद्य, रूप चार प्रकार के आहार से तथा वस्त्र, गंध, माल्य, एवं अलंकारों से खूब सत्कार किया। (संमाणेई) सन्मान किया। (सक्कारित्ता संमानित्ता विउलं जीवियारिहं पीईदाणं दयइ) सत्कार और सन्मान करने के बाद बहुत अधिक आजीविका के योग्य उन्हें प्रीतिदान दिया। (दलइत्ता पडिविसज्जइ) और देकर विसर्जित कर दिया। (तएणं से सेणिए राया सीहासणाओ अब्भुट्टेइ) इसके बाद श्रेणिक राजा अपने सिंहासन से उठे (उट्ठित्ता) उठकर (जेणेव धारिणीदेवी तेणेव उवागच्छइ) जहां धारिणीदेवी थी वहां गये। उवागच्छित्ता) जाकर (धारिणी देविए एवं वयासी) उस धारिणीदेवी से ऐसा कहा-(एवं खलु देवाणुप्पिए सुमिणसत्थंसि बायालीसं सुमिणा जाव एगं

પાઠકોએ કહેલા સ્વપ્નફળને સાચા રૂપમાં સ્વીકાર્યું. (पडिच्छित्ता ते सुमिणपाढए विउलेणं) સ્વીકાર્યા પછી તે શ્રેણિક રાજાએ સ્વપ્નપાઠકોનો ઘણા પ્રમાણમાં (असणपाणखाइमसाइमेणं वत्थगंधमल्लालंकारेण य सक्कारेइ) અશન, પાન, ખાદ્ય, સ્વાદ્ય, રૂપ ચાર પ્રકારના આહારથી તેમજ વસ્ત્ર, ગંધ, માલ્ય અને ઘરેણાંઓથી ખૂબ સત્કાર કર્યો, (संमाणेइ) સન્માન કર્યું, (सक्कारित्ता सम्मानित्ता विउलं जीवियारिहं पीइदाणं दयइ) સત્કાર અને સન્માન કર્યા પછી તેમને પુષ્કળ આજીવિકા યોગ્ય પ્રીતિદાન આપ્યું (दलइत्ता पडिविसज्जइ) અને આપીને તેઓને વિદાય કર્યા.—(तएणं से सेणिए राया सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ) ત્યારબાદ શ્રેણિક રાજા પોતાના સિંહાસન ઉપરથી ઊભા થયા અને (उट्ठित्ता) ઊભા થઈને (जेणेव धारिणीदेवी तेणेव उवागच्छइ) જ્યાં ધારિણીદેવી હતી ત્યાં ગયા. (उवागच्छित्ता) ત્યાં જઈને (धारिणि देविं एवं वयासी) ધારિણીદેવીને આ પ્રમાણે કહ્યું-કે (एवं खलु देवाणुप्पिए सुमिणसत्थंसि बायालीसं सुमिणा जाव एगं महासुमिणं जाव

यावत् एवं महास्वप्नं दृष्ट्वा त्वं प्रतिबुद्धाऽसि, इति कृत्वा श्रेणिको राजा धारिणीं देवीं भूयो भूयः अनुबृंहयति। ततःखलु धारिणी देवी श्रेणिकस्य राज्ञोऽन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य हृष्ट० यावत् हृदया तं स्वप्नं सम्यक् प्रतीच्छति, प्रतीष्य यत्रैव स्वकं वासगृहं तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य स्नाता कृतबलिकर्मा यावत् विपुलान् यावत मानुष्यकान् भोगभोगान् भुञ्जाना विहरति ॥सू० ११॥

महासुमिणं जाव भुज्जो२ अणुबूहेइ) हे देवानुप्रिय ! स्वप्नशास्त्र में ४२ बयालीस स्वप्न और तीस-महास्वप्न कहे गये हैं। इनमें महापुरुषों की माताएँ इतने २ स्वप्नों को देखकर प्रतिबुद्ध होती हैं तुम भी एक महास्वप्न देखकर प्रतिबुद्ध हुई हो ऐसा कहकर राजा श्रेणिक ने उस धारिणीदेवी को वार२ वधाई दी- उसकी वार२ सराहना की। (तएणं धारिणीदेवी सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव हियया तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ, पडि-च्छित्ता जेणेव सए वासघरे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता ण्हाया कय-बलिकम्मा जाव विपुलाइं जाव विहरइ) बाद में धारिणी देवीने श्रेणिक राजा से अपने इस महास्वप्न का फल सुनकर बडा हर्ष मनाया और उस स्वप्न को वडा भला मानकर फिर वे जहां अपना वासगृह था वहां गई। जाकर उन्होंने स्नान किया। बलिकर्म आदि का आचरण कर फिर वे आनन्द के साथ रहने लगी। और मनुष्य भव संबन्धी अनेक विध कामभोगों को भोगती हुई वे अपने समय को वडी शांन्ति के साथ व्यतीत करने लगीं। सूत्र ॥११॥

भुज्जो २ अणुबूहेइ) हे हेवानुप्रिये ! स्वप्नशास्त्रमां બેંતાલીસ (૪૨) સ્વપ્ન તેમજ ત્રીસ (૩૦) મહાસ્વપ્ન કહેલાં છે. મહાપુરુષોની માતાઓ એટલાં એટલાં સ્વપ્નો જોઈને જાગે છે. તમે પણ એક મહાસ્વપ્ન જોઈને જાગ્યાં છો. આમ કહીને શ્રેણિક રાજાએ ધારિણીદેવીને વારંવાર મંગળ વાકયોથી વધાવ્યાં. અને વારંવાર વખાણ કર્યાં. (त-एणं धारिणीदेवी सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठजाव हियया तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ, पडिच्छित्ता जेणेव सए वासघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता ण्हाया कयबलिकम्मा जाव विपुलाइं जाव विहरइ) ત્યારપછી ધારિણીદેવીએ શ્રેણિક રાજા પાસેથી મહાસ્વપ્નનું ફળ સાંભળીને ખૂબ જ પ્રસન્નતા અનુભવી, અને મહા સ્વપ્નને બહુજ સારૂં માન્યું. માન્ય કરીને તેઓ જ્યા પોતાનું નિવાસગૃહ હતું ત્યાં ગયા. ત્યાં જઈને તેઓએ સ્નાન કર્યું. બલિકર્મ વગેરે (કાગડા વગેરેને અન્ન ભાગ આપવો) વિધિઓ પતાવીને તે પછી તેઓ પ્રસન્ન થઈને રહેવા લાગ્યા. આ રીતે તેઓએ મનુષ્ય સંબંધી અનેક ભોગો ભોગવતાં પોતાના વખતને ઘણી શાંતિથી પસાર કર્યો. ॥ સૂત્ર "૧૧" ॥

मूलम्—तएणं तीसे धारिणीए देवीए दोसु मासेसु वीइक्कं तासु तइए मासे वट्टमाणे तस्स गब्भस्स दोहलकालसमयंसि अय मेयारूवे अकालमेहेसु दोहले पाउब्भवित्था—धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ, सपुन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयत्थाओ णं ताओ कयपुन्नाओ कयलक्खणाओ कयविहवाओ, सुलद्धेणं तासिं माणुस्सए जम्मजीवियफले जाओ णं मेहेसु अब्भुगएसु अब्भुज्जुएसु अब्भुन्नएसु अब्भुट्ठिएसु सगज्जिएसु सविज्जुएसु सफुसिएसु सथणिएसु धंतधोतरुप्पपट्ट—अंक—संखचंदकुंदसालिपिट्ठरासिसमप्पभेसु चिउरहरियालभेयचंपगसणकोरंटसरिसयपउमरयसमप्पभेसु लक्खारससरसरत्तकिंसुयजासुमणरत्तबंधुजीवगजाइहिंगुलयसरसकुंकुमउरब्भससरुहिरइंदगोवगसमप्पभेसु बरहिणनीलगुलियसुगचासपिच्छभिंगपत्तसासगनीलुप्पलनियर—णव सिरीस कुसुमणवसद्दलसमप्पभेसु जच्चंजणभिंगभेयरिट्ठगभमरावलिगवलगुलियकज्जलसमप्पभेसु फुरंतविज्जुतसगज्जिएसु वायवसविपुलगगणचवलपरिसक्किरेसु निम्मलवरवारिधारापगलियपयंडमारुयसमाहयसमोत्थरंतउवरिउवरि तुरियवासंपवासिएसु धारापहकरणिवायनिव्वाविमेइणितले हरियगणकंचुए पल्लवियपायवगणेसु वल्लिवियाणेसु पसरिएसु उन्नएसु सोभग्गसुवागएसु नगेसु नएसु वा वेभारगिरिप्पवायतडकडकविमुक्केसु उज्झरेसु तुरियपहावियपलोट्टफेणाउलंसकलुसं जलं वहंतीसुं गिरिनदीसु सज्जज्जुणनीवकुडयकंदलसिलिंधकलिएसु उववणेसु, मेहरसियहट्ठतुट्ठचिट्ठियहरिसवसपमुक्ककं

ठकेकारवं मुयंतेसु बरहिणेसु उउवसमयजणियतरुणसहयरिपणच्चिएसु नवसुरभिसिलिंधकुडयकंदलकलंबगंधद्धुणिं मुयंतेसु उववणेसु, परहुयरुयरिभितसंकुलेसु उद्दायंतरत्तइंदगोवयथोवयकारुन्नविलविएसु ओणयतणमंडिएसु दद्दुरपयंपिएसु संपिंडियदरियभमरमहुकरिपहकरपरिलिंतमत्तछप्पयकुसुमासवलोलमहुरगुंजंतदेसभाएसु उववणेसु, परिसामियचंदसूरगहगणपणट्ठनक्खत्ततारगपहे इंदाउहबद्धचिंधपट्टंसि अंवरतले उड्डीणबलागपंतिसोभंतमेहविंदे कारंडगचक्कवायकलहंस उस्सुयकरे संपत्ते पाउसंमि काले ण्हायाओ कयबलिकम्माओ कयकोउयमंगलपायच्छित्ताओ किंते वरपायपत्तणे उरमणिमेहलहाररइयकडगखुड्डयविचित्तवरवलयथंभियभुयाओ कुंडलउज्जोवियाणणाओ रयणभूसियंगाओ नासानीसासवायवोज्झं चक्खुहरं वण्णफरिससंजुत्तं हयलालापेलवाइरेयं धवलकणयखचियंतकम्मं आगासफलिहसरिप्पभं अंसुयंपवरपरिहियाओ दुगुल्लसुकुमालउत्तरिज्जाओ सव्वोउयसुरभिकुसुमपवरमल्लसोभियसिराओ कालागरुधूवधूवियाओ सिरिसमाणवेसाओ सेयणयगंधहत्थिरयणं दूरूढाओ समाणीओ सकोरिंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं चंदप्पभवइरवेरुलियविमलदंडसंखकुंददगरयअमयमहियफेणपुंजसन्निगासचउचामरवालवीजियंगाओ सेणिएणं रन्ना सद्धिं हत्थिखंधवरगएणं पिट्ठओ समणुगच्छमाणीओ चाउरंगिणीए सेणाए-महयाहयाणीएणं,१ गयाणीएणं,२ रहाणीएणं,३ पायत्ताणीएणं,४ सव्विड्ढीए सव्वज्जुईए जाव निग्घोसणादियरवेणं रायगिहं नगरं सिंघाडगतियचउक्कचच्चरचउम्मुहमहापहपहेसु आसि

त्तसित्तसुचियसंमज्जिओवलित्तं जाव सुगंधवरगंधियं गंधवट्टीभूयं अव लोएमाणीओ नागरजणेणंअभिणंदिज्जमाणीओ गुच्छलयारुक्खगुम्म- वल्लिगुच्छओच्छाइयं सुरम्मं वेभारगिरिकडगपायमूलं सव्वओ समंता आहिंडेमाणीओ२ दोहलं विणियंति तं जइणं अहमवि मेहेसु अब्भु वगएसु जाव दोहलंविणिज्जामि ॥१२॥सू०॥

टीका—'तएणं तीसे' इत्यादि। ततः खलु=तदनन्तरं गर्भधारणानन्तरं तस्या धारिण्या देव्या द्वयोर्मासयोर्व्यतिक्रान्तयोः तृतीये मासे वर्तमाने तस्य गर्भस्य दोहदकालसमये, 'अयमेयारूवे' अयमेतद्रूपः वक्ष्यमाणलक्षणः 'दोहले' दोहदः 'पाउब्भवित्था' प्रादुरभूत्, दोहदस्वरूपमाह—'धन्नाओ णं' इत्यादि, 'धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ' धन्याः खलु ता अम्बा, ताः=वक्ष्यमाणस्वरूपाः अम्बाः=मातरः धन्याः=धन्यवादयोग्याः 'स पुन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ' सपुण्याः खलु ता अम्बा, खलु इति निश्चयेन ता अम्बा=मातरः स पुण्याः=पुण्येन युक्ताः, 'कयत्था णं ता' कृतार्थाः खलु ताः, कृतः अर्थः=

तएणं तीसे धारिणीए देवीए इत्यादि ॥सूत्र॥१२॥

टीकार्थ-(तएणं) गर्भ धारण करने के वाद जब (तीसे धारिणीएदेवीए) उस धारिणीदेवी के दोसु मासेसु) दो मास (वइक्कंतेसु) व्यतीत हो चुके और (तइए मासे वट्टमाणे) तीसरा मास लग चुका—तब (तस्स गब्भस्स दोहलकाल समयंसि) उस गर्भ के दोहद काल के समय में (अयमेयारूवे) वक्ष्य माणरूप से उसे इस प्रकार का (दोहले) दोहला (पाउब्भवित्था) उत्पन्न हुआ-(धन्नाओ णं ताओ) वे माताएँ धन्य हैं धन्यवाद की पात्र हैं— (सपुन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ) वे माताएँ कृत पुण्य हैं—पुण्य युक्त हैं— (कयत्थाणंताओ) वे कृतार्थ हैं—जन्मान्तर में अष्ट सिद्धिरूप प्रयोजन उन्हीं

तएणं तीसे धारिणीए देवीए इत्यादि ॥सूत्र "१२"॥

टीकार्थ—(तएणं) गर्भ धारण पछी ज्यारे (तीसे धारिणीए देवीए) धारिणीदेवीने (दोसु मासेसु) बे महीना (वीइक्कंतेसु) पसार थया. अने (तइए मासे वट्टमाणे) त्रीजो महीनो बेठो त्यारे (तस्स गब्भस्स दोहलकालसमयंसि) ते गर्भना दोहद काळ वखते (अयमेयारूवे) वक्ष्यमाण रूपमां एटले के आगळ कहीशुं ते मुजब तेने आ जातनुं (दोहले) दोहद (पाउब्भवित्था) थयुं. (धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ) ते माताओने धन्य छे. (सपुन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ) ते माताओ पुण्यशाळी छे—पुण्य युक्त छे (कयत्थाणं ताओ) कृतार्थ छे, आ

जन्मान्तरेष्ट सिद्धिरूपं प्रयोजनं याभिस्ताः कृतवाञ्छितकार्याः, 'कयपुन्नाओ' कृतपुण्याः, पूर्वमेव कृतं पुण्यं=सुखजनकं कर्म याभिस्ताः, 'कयलक्खणाओ' कृतलक्षणाः=कृतं=फलयुक्तं लक्षणं सुखजीवनरेखादिरूपं याभिस्ताः, 'कयविहवाओ' कृतविभवाः कृतः=सफलीकृतः दानादिशुभकार्ययोगेन, विभवः= ऐश्वर्यसंपत्तिरूपो याभिस्ताः, 'सुलद्धेणं तासिं माणुस्सए जम्मजीवियफले' सुलब्धं तासां मानुष्यकं जन्मजीवितफलं—सुलब्धं=शोभनप्रकारेण प्राप्तं खलु=निश्चयेन तासां मातॄणां मानुषकं=मनुष्य सम्बन्धि जन्मजीवितफलं— जन्मनो जीवितस्य च फलं 'जाओ णं' याःखलु मातरः 'मेहेसु' मेघेषु, कीदृशेषु मेघेषु ? इत्याह—'अब्भुग्गएसु' इत्यादि - 'अब्भुग्गएसु' —'अभ्युद्गतेषु= उत्पन्नेषु 'अब्भुज्जुएसु अभ्युद्यतेषु=वर्षणाय उद्यतेषु, 'अब्भुन्नएसु' अभ्युन्नतेषु,— उच्चः परिसमागतेषुं, 'अब्भुट्ठिएसु' अभ्युत्थितेषु=वर्षितुं सज्जीभूतेषु 'सगज्जिएसु' सगर्जितेषु=गर्जनारवं कुर्वत्सु 'सविज्जुएसु' सविद्युत्सु=प्रस्फुरितविद्युल्लतेषु 'सफुसिएसु' सपृषत्सु=प्रवृत्तप्रवर्षणबिन्दुषु, 'सथणिएसु' सस्तनितेषु=गम्भीरगर्जनां कुर्वत्सु।

ने किया है (कयपुन्नाओ कयलक्खणाओ कयविहवाओ) पूर्वभव में उन्होंने सुखजनक कर्म किये हैं—सुख जीवन रेखादिरूप लक्षण उन्होंने फल युक्त किये हैं दानादिक शुभ कार्य के योग से उन्होंने अपना ऐश्वर्य संपत्तिरूप विभव सफलित किया है (सुलद्धेणं तासिं माणुस्सए जम्मजीविगफले) उन्होंने अपनी मनुष्य पर्याय के जन्म और जीवन के फलको अच्छी तरह से पा लिया है (जाओ णं मेहेसु अब्भुगएसु अब्भुज्जुएसु अब्भुन्नएसु, अब्भुट्ठिएसु, सगज्जिएसु, सविज्जुएसु सफुसिएसु, सथणिएसु, धंतधोतरुप्पपट्टअंकसंखचंदकुंदसालिपिट्ठरासिसमप्पभेसु) जो अभ्युदगत—उत्पन्न हुए अभ्युद्गत—बरसने के लिये उद्यत हुए अभ्युन्नत—बहुत

सिद्धिओ ३प प्रयोजन पूर्वजन्ममा तेमणे ज कर्युं छे, (कयपुन्नाओ कयलक्खणाओ कयविहवाओ) तेमणे ज पूर्वभवमां सुखकारी कर्मो कर्यां छे, तेमज सामुद्रिक शास्त्रमा कहेलां शुभ लक्षणोने सफळ बनाव्यां छे. तेमणे ज पोताना ऐश्वर्य अने संपत्तिने दान वगेरे शुभ कर्मोमां खर्चीने सफळ बनाव्यां छे. (सुलद्धेण तासिं माणुस्सए जम्मजीवीयफले) तेमणे ज पोताना माणस तरीकेना जन्म अने जीवनना फळने सारी रीते मेळव्युं छे (जाओणं मेहेसु अब्भुगएसु अब्भुज्जुएसु अब्भुन्नएसु अब्भुट्ठिएसु सगज्जिएसु सविज्जुएसु, सफुसिएसु, सथणिएसु'धंतधोतरुप्पपट्टअंकसंखचंदसालिपिट्ठरासिसमप्पभेसु) के जेओ अभ्युद्गत—उत्पन्न थयेला, अभ्युद्यत—वरसवा माटे सज्ज थयेला, सगर्जित—

अथ मेघानां श्वेतादिवर्णोपमा प्रदर्श्यते–तत्र पूर्वं तेषां श्वेतवर्णोपमा कथ्यते–'धंत' इत्यादि–'धंतधोतरुप्पपट्टअंकसंखचंदकुंदसालिपिट्ठरासिसमप्पभेसु' ध्मातधौतरूप्यपट्टाङ्कशंखचन्द्रकुन्दशालिपिष्टराशिसमप्रभेषु, तत्र–ध्मातः-वह्निसंयोगेन प्रतापितः, अत एव धौतः=शोधितः निर्मलीकृतः, रूप्यपट्टः= रजतपत्रम्, तथा अङ्कः=स्फटिकरत्नं, शङ्खश्च चन्द्रश्च शंखचन्द्रौ प्रसिद्धौ, कुन्दः= श्वेतवर्णपुष्पविशेषः शालिपिष्टराशिः तण्डुलचूर्णपुञ्जः एतेषां समाः=सदृशाः प्रभाः=कान्तयो येषां ते तथा तेषु तथोक्तेषु, श्वेतवर्णेष्वित्यर्थः।

अथ मेघानां पीतवर्णोपमा कथ्यते–'चिउरहरियालभेय चंपगसणकोरंटसरिसयपउमरयसमप्पभेसु' चिकुरहरितालभेदचम्पकसनकोरण्टसर्षपपद्मरजः समप्रभेषु, चिकुरः=पीत रंगद्रव्यविशेषः, हरितालभेदः=हरितालखण्डं, चंपकं=चम्पकपुष्पम्, सनं=शणपुष्पम्, कोरण्टपुष्पं 'हजारीफूल' इति भाषायाम्, सर्षपं=सर्षपपुष्पं, पद्मरजः=कमलकेसरः, एतेषां समा प्रभा येषां तेषु पीतवर्णेष्वित्यर्थः।

ऊँचे रहे हुए अभ्युत्थित बरसने के लिये सज्जिभूत हुए सगर्जित-गर्जनारव विशिष्ट हुए सविद्युत्–चमकती हुई विजली युक्त हुए बरसती हुई जल की छोटी२ बिन्दुओं से संपन्न हुए एवं सस्तनित–गंभीर गर्जना रव युक्त हुए ऐसे मेघों में विचरण करती हुई "अपने दोहद की पूर्ति करती है इस प्रकार यहां सम्बन्ध लगालेना चाहिये। अब सूत्रकार इन्हीं मेघों का वर्णन करते हैं इस में सर्व प्रथम इनमें वे श्वेतवर्ण की उपमा 'धंत-धोत' इत्यादि पद द्वारा इस प्रकार कहते हैं जिनकी प्रभा अग्निसंयोग से तापित होने के कारण निर्मलीकृत रजतपट्ट के समान तथा स्फटिक-मणि, शंख, चंद्र, कुन्द पुष्प एवं चावल के चूर्ण पुंज के समान शुभ्र है (चिउर हरियाल भेयचंपगसणकोरंट सरिसय पउमरय समप्पभेसु) चिकुर–पीतरंगवाले द्रव्य विशेष–हरितालखंड, चंपकपुष्प, सनपुष्प, कोरंटपुष्प, सर्षव पुष्प, और कमल केसर के समान जिनकी प्रभा पीतवर्णवाली है,

---

ગર્જતા, સવિદ્યુત–ચમકતી વીજળીવાળા, વરસતાં નાનાં નાનાં પાણીનાં ટીપાંવાળા, સસ્તનિત–ગંભીર ગર્જન કરતા, મેઘોમાં વિહરતી તે પોતાના દોહદ (મનોરથ) ની પૂર્તિ કરે છે. હવે સૂત્રકાર એ જ મેઘોનું વર્ણન કરે છે. આ વર્ણનમાં વર્ષાઋતુની શોભાનું વર્ણન કરે છે. જે 'ધંતધોત' પદો વડે તેમાં સૌ પહેલાં સફેદ રંગના વાદળોની ઉપમા આપે છે) જે મેઘોની કાંતિ અગ્નિમાં તપાવેલા અને નિર્મળ ચાંદીના પટ્ટ જેવી તેમજ સ્ફટિક મણિ, શંખ, ચંદ્ર, કુન્દપુષ્પ, અને ચોખાના લોટ જેવી સ્વચ્છ છે (चिउरहरियालभेयचंपग सणकोरंटसरिसयपउमरयसमप्पभेसु) અને ચિકુર પીળા રંગનો દ્રવ્ય વિશેષ, હરિતાલખંડ, ચંપકપુષ્પ, સનપુષ્પ, કોરંટપુષ્પ સરસવનું પુષ્પ અને

अथ मेघानां रक्तवर्णोपमा प्रदर्श्यते—'लक्खारससरसरत्तकिंसुयजासुमणरत्तबंधुजीवगजाइहिंगुलयसरसकुंकुमउरब्भससरुहिरइंदगोवगसमप्पभेसु' सरसरक्तकिंशुकजपाकुसुमरक्तबन्धुजीवकजातिहिङ्गुलकसरसकुंकुमोरभ्रशशरुधिरेन्द्रगोपकसमप्रभेषु, तत्र—लाक्षारसः 'लाख' इति भाषा प्रसिद्धः सरसरक्तकिंशुकं—अत्यन्तलालिम्नायुक्तं रक्तपलासपुष्पम्, जपासुमनः=जपाकुसुमं, रक्तबन्धुजीवकं' 'बन्धुजीव' इति 'मधुरी फूल' इतिच विहारदेशप्रसिद्धं, जातिहिङ्गुलः—श्रेष्ठहिङ्गुलः, सरसकुंकुमः=जलार्द्रकुंकुमः, तथा उरभ्रो=मेषः, शशः=शशकश्च तयो रुधिरम्, उरभ्रशशकयोः रुधिरमत्यन्तरक्तं भवतीतितयोर्ग्रहणम्, इन्द्रगोपकः=वर्षर्तौ समुत्पन्नो रक्तकीटविशेषः, एतैः समा प्रभा येषां ते तथा तेषु रक्तवर्णेष्वित्यर्थः।

अथ मेघानां नीलवर्णोपमावर्ण्यते—'वरहिणनीलगुलियसुगचासपिच्छभिंगपत्तसासगनीलुप्पलनियरणवसिरीसकुसुमणवसद्दलसमप्पभेसु' बर्हिणनीलगुलिकशुकचाषपिच्छभृङ्गपत्रसासकनीलोत्पलनिकरनवशिरीषकुसुमनवशाड्वलसमप्रभेषु, तत्र—बर्हिणः=मयूरः, नीलं=मणि—नीलम' इति प्रसिद्धः, गुलिका='गुली' इति प्रसिद्धो नीलवर्णकद्रव्यविशेषः, अथवा 'नीलगुलिके' त्येकं

(लक्खारससरसरत्तकिंसुयजासुमणरत्तबंधुजीवगजाइहिंगुलयं सरसकुंकुमउरब्भससरुहिरइंदगोवगसमप्पभेसु) लाक्षारस—लाख, अत्यन्त लालिमा संपन्न रक्त पलास पुष्प, जपाकुसुम, रक्तबन्धुजीवक पुष्प—विहार देश प्रसिद्ध मधुरीफूल—श्रेष्ठ हिङ्गुल, सरस कुकुंम जल से गीला किया गया कुंकुम तथा उरभ्र—मेष एवं शशक—खरगोश इनके रुधिर के समान एवं इन्द्रगोपक—वर्षाऋतु में समुत्पन्नलाल कीडा ईन के समान जिनकी प्रभा लाल वर्णवाली है (वरहिणनीलंगुलियसुगचासपिच्छभिंगपत्तसासगनीलुप्पल नियरनवसिरीसकुसुमणवसद्दलसमप्पभेसु) वर्हिण—मयूर—नील—नीलमणि—नीलमगुलिका—गुली—नीलवर्ण वाला द्रव्य विशेष अथवा नीलरंग की गोली

કમળ કેસરની જેમ જે મેઘોની કાંતિ પીળા રંગની છે. (लक्खारससरसरत्तकिंसुयजासुमणरत्तबंधुजीवगजाइहिंगुलयसरसकुंकुमउरब्भससरुहिरइंदगोवगसमप्पभेसु) લાખ, ખૂબ જ લાલ રંગવાળું ખાખરાનાફૂલ, જપાપુષ્પ, રક્તબંધુજીવકપુષ્પ, બિહાર દેશમાં પ્રસિદ્ધ મધુરીફૂલ, ઉત્તમ હિંગુલ, પાણીમા મિશ્રિત કરેલા સરસ કુંકુમ ઘેટા અને સસલાના લોહીની જેમ તેમજ ઇન્દ્ર ગોપક (ચોમાસાનું લાલરંગનું એક જીવડું) ની જેમ જે મેઘની પ્રભા લાલરંગની છે. (बरहिणनीलगुलियसुगचासपिच्छभिंगपत्तसासगनीलुप्पलनियरनवसिरीस—कुसुमणवसद्दलसमप्पभेसु) મોર, નીલમણિ, ગુલિકા જેવી તેમજ (નીલારંગનો દ્રવ્ય વિશેષ અથવા નીલા રંગની ગોળી) પોપટ, અને નીલકંઠની પાંખો

पदं, तत्र नीलगुलिका=नीलरंगगुटिका, शुकचाषयोः=पक्षिशेषयोः पिच्छं, भृङ्गपत्रं=भृङ्गः कीटविशेषः 'भिंगोडी' इति प्रसिद्धः तस्य पत्रं=पक्षः, सासकः=वीयक नामा नीलवर्णवृक्षविशेषः, नीलोत्पलनिकरः=नीलकमलसमूहः, नवशिरीष कुसुमः=नवशिरीषपुष्पं, नवशाड्वलं=नूतनहरितघासः, एतैः समा प्रभा येषां ते तथा तेषु नीलवर्णेष्वित्यर्थः।

अथ मेघानां श्यामवर्णोपमा वर्ण्यते-"जच्चंजणभिंगभेयरिट्ठगभमरावलिगवलगुलियकज्जलपमप्पभेसु', जात्यञ्जनभृङ्गभेदरिष्ठकभ्रमरावलिगवलगुलिका-कज्जलसमप्रभेषु=तत्र जात्यञ्जनं=सौवीरदेशोत्पन्नाञ्जनं 'सुरमा' इति भाषाप्रसिद्धं, भृङ्ग भेदः=भ्रमरविशेषः, यद्वा-विचूर्णिताङ्गारः 'कोलसा' इति प्रसिद्धः, रिष्ठकं=श्यामरत्नविशेषः, भ्रमरावलिगः=भ्रमरपंक्तिः, गवलगुलिकाः=महिष शृङ्ग सारभागः, कज्जलं=प्रसिद्धं, तत्तुल्यप्रभा येषां ते तथा तेषु कृष्णवर्णेष्वित्यर्थः,

एवं नानाविधवर्णयुक्तेषु मेघेषु, तथा-फुरंतविज्जुतसगज्जिएसु' स्फुरद्विद्युत्सगर्जितेषु=स्फुरन्त्यो विद्युतःयेषु ते तथा, ते च सगर्जिताश्चेति कर्मधारयस्तेषु। 'वायवसविउलगगणचवलपरिसक्किरेसु' वातवशविपुलगगनचपल-

---

शुक-तोता चाप-नीलकंठ इन दोनों पक्षियों के पंख भृग-भिंगोडी के पांख, सासक-वीयक नामका वृक्ष कि जिसका वर्ण पीला होता है, नीलोत्पल निकर-नीलेकमलों का समूह, नवशिरीष कुसुम नवीन शिरीष वृक्ष का पुष्प नवशाड्वल-नवीनहरीघास इनके समान जिनकी प्रभा नीलवर्ण की है (जच्चंजणभिंगभेयरिट्ठगभमरावलिगवलगुलियकज्जलसमप्पभेसु) जात्यंजन-सौवीर देश में उत्पन्न हुआ कज्जल-सुरमा भृगभेद भ्रमर विशेष अथवा-चूर २ हुआ अंगार कोलसा,-रिष्टक-श्यामरत्न. भ्रमरावलि-भ्रमरों की पंक्ति, गवल्गुलिका- भैस-के सींग का सार भाग और कज्जल-काजल-इनके समान जिनकी प्रभा श्यमवर्ण की है, (फुरंत विज्जुतसगज्जिएसु)

तथा भृग (એક પક્ષી વિશેષ) ની પાંખો, આસક અને વીયક નામના વૃક્ષો-કે જેનો રંગ પીળો હોય છે,-જેવી તેમજ નીલકમળોના સમૂહ, નવા શિરીષના પુષ્પ. નવા લીલા ઘાસ જેવી જે મેઘોની કાંતિ નીલવર્ણની છે. (जच्चंजणभिंगभेयरिट्ठग भमरावलि गवल गुलियकज्जलसमप्पभेसु) (કાળા વાદળોનું વર્ણન છે) જાત્યંજન, સૌવીર દેશમાં ઉત્પન્ન કાજળ, સુરમા ભૃંગભેદ (ભમરાની એક જાત વિશેષ) ભૂકો થયેલા કોલસાઃ રિષ્ટક-શ્યામ-રત્ન. ભ્રમરાવલિ-ભમરાઓની પંક્તી, ગવલ, ગુલિકા-ભેંસના શિંગડાનો સાર ભાગ અને મેશના જેવી જે મેઘની પ્રભા શ્યામ રંગની છે, (फुरंतविज्जुतसगज्जिएसु) જે મેઘોમાં વીજળી ઝબકી રહી છે જે ગરજી રહ્યા છે.

परिष्वष्कितेषु=वातस्य=वायोर्वशेन विपुले गगने चपलं यथा स्यात्तथा परिष्वष्किताः=चतुर्दिक्षु गमनक्रियापरिणतास्तेषु, 'निम्मलवरवारिधारापगलियपयंडमारुयसमाहयसमोत्थरंतउवरिउवरितुरियवासंपवासिएसु' निर्मलवरवारिधारा प्रगलितप्रचण्डमारुतसमाहतसमवस्तृणद् उपर्युपरित्वरितवर्षप्रवृष्टेषु, निर्मला=उज्वला, वरा=श्रेष्ठा निरुपद्रवा, वारिधारा=जलधारास्ताभिःप्रगलितं=प्रचलितं प्रचण्डेन=सवेगेन मारुतेन=वायुना समाहतं=प्रेरितम् अतएव समवस्तृणत् पृथ्वीं आच्छादयत् उपर्युपरि=सातत्येन त्वरितं=शीघ्रं यद्वर्षं तत्प्रवृष्टेषु=वर्षितुमारब्धेषु मेघेषु, इति पूर्वेण सम्बन्धः, 'धारापहकरणिवायनिव्वाविय' धारा पहकर (प्रकर) निपातनिर्वापिते, धाराणां=जलधाराणां पहकर=समूहः, तस्य निपातेन निर्वापिते=शीतलीकृते, 'निर्वापिते' त्यत्र प्राकृतत्वात्सप्तम्येकवचनलोपः 'मेइणितले' मेदिनीतले=भूतले, पुनः कीदृशे मेदिनीतले इत्याह—'हरियगणकंचुए' हरितगणकंचुके, हरितानां=तृणानां यो गणः=समूहःस एव कञ्चुको यस्य तस्मिन्, 'पल्लवियपायवगणेसु' पल्लवितपादपगणेषु=सपत्रितवृक्ष-

तथा-जिन में विजली चमक रही है और जो गर्जनारव [शब्द] से विशिष्ट हो रहे हैं (वायवसदिउलगगणचवलपरिसक्किरेसु) वायु के वश से जिनका विपुल आकाश में चारों दिशाओं की ओर चपलता लिये हुए गमन हो रहा है (निम्मलवरवारिधारापगलियपयंडमारुयसमाहयसमोत्थरंत उवरि उवरि तुरियवासंपवासिएसु) निर्मल जल की धारा से प्रचलित तथा प्रचंड वायु के वेगसे प्रेरित ऐसी तराऊपर निरन्तर गीरती हुई वृष्टि को कि जिस से समस्त पृथ्वी मंडल इकदम आच्छादित हो जाय जो वरसा रहे हों ऐसे मेघों में विचरण करती हुई जो अपने दोहद की पूर्ति करती हैं। (धारापहकर निवायणिव्वाविय मेइणितले) तथा जलधारा के समूह के निपात से शीतल हुए भूमितल पर कि जो—(हरियगणकंचुए) हरिताङ्कुररूपी वस्त्र वाला बन रहा है—(पल्लवियपायव-

(वायवसविउलगगणचवलपरिसक्किरेसु) જે મેઘો પવનદ્વારા વિસ્તૃત આકાશ અને ચારે દિશાઓમાં ગતિશીલ થઇ રહ્યા છે. (निम्मलवरवारिधारापगलियपचंडमारुयसमाहय समोत्थरंत–उवरि–उवरि तुरियवासं पवासिएसु) જે મેઘો પ્રચંડ વાયુ વેગથી પ્રેરાઈને નિર્મળ જલધારાઓ વરસાવી રહ્યા છે, જેના દ્વારા સંપૂર્ણ પૃથ્વી એકદમ ઢંકાઇ જાય છે, એવા મેઘો દ્વારા પોતાનાં ઉપર પડતી સતત વર્ષા ધારામાં જે (માતા) પોતાના દોહદની પૂર્તિ કરે છે, (धारापहकर निवायणिव्वावियमेइणित्तले) તેમજ જળધારાઓના વર્ષણથી શીતળ થયેલી પૃથ્વી ઉપર–કે જે (हरियगणकंचुए) લીલા અંકુરોના કંચુકવાળી થઇ ગઇ છે.

समूहेषु, 'वल्लीवियाणेसु' वल्लीवितानेषु=वृक्षगतलतादिषु 'पसरिएसु' प्रसृतेषु-जात विस्तारेषु 'उन्नएसु' उन्नतेषु=उच्चेषु 'सोभाग्यमुवागएसु' सौभाग्यमुपागतेसु= सतत जलत्वेनाऽकर्दमत्वात्सौन्दर्यं प्राप्तेषु=, नगेषु=पर्वतेषु 'नएसु' नदेषु=अनेक-नदीसंगमरूपेषु, यद्वा-ह्रदेषु 'वेभारगिरिप्पवायतडकडगविमुक्केसु' वैभारगिरि-प्रपाततटकटकविमुक्तेषु='वैभारे' ति नाम्नो गिरेः ये प्रपाततटाः गर्त्ततटाः, कटकाः=उक्तपर्वतस्य एकभागाः, तेभ्यो ये विमुक्ताः प्रवृत्तास्तेषु 'उज्झरेसु' उज्झरेषु=पर्वतपतितजलप्रवाहेषु निर्झरेषु इत्यर्थः, 'झरना' इति भाषायाम्, 'तुरियपहावियपलोट्टफेणाउलं' त्वरितप्रधावितप्रत्यागतफेनाकुलम्, इदं जल-विशेषणम्-त्वरितं=शीघ्रं प्रधावितेन=अधः पतितेन 'पलोट्टे' ति प्रत्यागतेन=पाषा-णादौ संघट्टं प्राप्य पुनरुत्पतितेन समुत्पन्नो यः फेनस्तेन-आकुलं=व्याप्तम् अत एव सकलुषं=मलिनं जलं वहन्तीषु, 'गिरिणईसु' गिरिनदीषु=पर्वतनदीषु 'सज्ज-ज्जुणनीवकुडयकंदलसिलिंधकलिएसु' सर्ज्जार्जुननीपकुटजकन्दलशिली-न्ध्रकलितेषु-सर्जार्जुननीपाकुटजनामकवृक्षाणां ये कन्दलाः=अङ्कुराः शिली-न्ध्राश्च=छत्रका भूमि स्फोटका 'भूंफोडा' इति भाषायां तैरेतैः कलितेषु=युक्तेषु

गणेसु) पल्लवित पादपों के और (वल्लिवियाणेसु) वल्लीवितानों के [पसरिएसु] विस्तृत होने पर (उन्नएसु सोभग्गमुवागएसु नगेसु नएसु वा) तथा उन्नत पर्वतों एवं नदों के निरन्तर जल की वृष्टि की वजह से कीचड आदि रहित होने के कारण सुहावने लगने पर (वेभारगिरिप्पवायतडकडग-विमुक्केसु) तथा वैभार पर्वत के गर्त तटों एवं उसके किसी एक भाग प्रवृत्त ऐसे (उज्झरेसु) निर्झरनों के होने पर तथा (तुरियपहावियपलोट्टफे-णाउलसकलुसं जल वहंतीसु गिरिनदीसु) शीघ्र नीचे गिरने से और बाद में ऊँचे उछलने से उत्पन्न हुए फेनो से आकुलित अत एव सकलुष ऐसे जलको वहाती हुई गिरिनदियों के होने पर (सज्जज्जुणनीवकुडय कंदलसिलिंधकलिएसु उववणेसु) सर्ज, अर्जुन, नीप, कुटज नामक वृक्षो

(पल्लवियपायवगणेसु) જ્યારે પલ્લવિત વૃક્ષ અને (वल्लिवितानेसु) લતાઓ (पसरिएसु) વિસ્તાર પામી, (उन्नएसु सोभग्गमुवागएसु नगेसु नएसु वा) જ્યારે ઉંચા પર્વતો તેમજ નદો સતત વર્ષાને લીધે કાદવ વગર થઈને શોભિતથયા, (वेभारगिरिप्पवायतडकडगविमुक्केसु) જ્યારે વૈભાર પર્વતના ગર્તતટોમાંથી (उज्झरेसु) ઝરણાંઓ વહેવા લાગ્યાં, (तुरियपहावियपलोट्टफेणाउलसकलुसं जलं वहंतीसु गिरिनदीसु) પર્વતની નદીઓ જલદી નીચે પડીને ઉંચે ઉછળવાથી ઉત્પન્ન થયેલા ફીણ દ્વારા આકુલિત અને ડહોળાએલા પાણીને વહાવતી થઈ, (सज्जज्जुण-नीवकुडयकंदल सिलिंधकलिएसु उववणेसु) બગીચાઓ સર્જ, અર્જુન, નીપ, કુટજ

'उववणेसु' उपवनेषु=उद्यानेसु।=अत्रोपवनस्य गिरिनदीलघुवृक्षयुक्तत्वं दर्शितम्। 'मेहरसियहट्ठतुट्ठचिट्ठियहरिसवसपमुक्ककंठकेकारवं' मेघरसितहृष्टतुष्टस्थितहर्षवशप्रमुक्तकंठकेकारवं, मेघस्य=जलधरस्य, रसितेन=गर्जितेन, हृष्टः तुष्टाश्च वृक्षादिषु स्थिताः, अत एव हर्षवशेन प्रमुक्तः=विकसितः कण्ठो यस्मिन् स तथा, स चासौ केकारवः=मयूरध्वनिः, तं मुयंतेसु' मुञ्चत्सु=कुर्वत्सु 'बरहिणेसु' बर्हिषु=मयूरेषु, पुनः कीदृशेषु ? इत्याह-'उउवसमयजणियतरुणसहयरिपणच्चिएसु' ऋतुवशमदजनिततरुणसहचरीप्रनृतेषु, ऋतुवशेन=वर्षाकालवशेन यो मदः=उन्मत्तभावस्तेन जनितं=प्रवृत्तं तरुणसहचरीभिः=युवतिमयूरीभिः सह प्रवर्त्तं=नर्त्तनं यैः ते तथा तेषु=वर्षर्तोर्वशेन मयुरीभिः सह नृत्यमानेषु पुनः 'णवसुरहिसिलिंधकुडयकंदलकलंबगंधद्धणिं' नवसुरभिशिलीन्ध्रकुटजकंदलकदम्बगन्धघ्राणिं, नवसुरभिशिलीन्ध्रकुटजकंदलकदम्बपुष्पाणां ये गन्धाः, तैः घ्राणि=स्तृप्तिः,तां 'मुयंतेसु' मुञ्चत्सु=धातुनामनेकार्थत्वात् कुर्वत्सु, 'उववणेसु' उपवनेसु। अत्रोपवनस्य मयूरसुरभिवृक्षयुक्तत्वं दर्शितम्। तथा 'परहुयरुयरिभियसंकुलेसु' परभृतरुतरिभितसंकुलेषु=परभृतानां=कोकिलानां रुतेन=मधुरशब्देन, रिभितेन=स्वरघोलनायुक्तेन संकुलेषु=व्याप्तेषु 'उद्दायंत

के अंकुरों से तथा छत्रकों भूमिस्फोटकोंसे उपवनों के व्याप्त हो जाने पर (मेहरसियहट्ठतुट्ठचिट्ठियहरिसवसपमुक्ककंठकेकारवं मुयंतेसु बरहिणेसु) तथा मेघ की गर्जनासे हर्षोत्कर्ष वशवर्ती हुए मयूरों द्वारा केकारव जोर जोर से आवाज करने पर तथा (उउवस-मय जणिय तरुण सहयरि पणच्चिएसु) वर्षा काल के वश से उत्पन्न उन्मत्त भाव के कारण तरुण सहचरियों के साथ उन मयूरों के नृत्य करने पर, तथा (नव सुरभिसिलिंध कुडयकंदलकलंबगंधद्धुणिमुयतेसु उववणेसु) नवीन सुगंधिसमन्वित शिलीध्र कुटज, कंदल और कदम्ब के पुष्पों की सुगंध द्वारा उपवनो के तृप्ति कारक होने पर (परहुयरुयरिभियसकुलेसु) तथा कोकिलों के स्वरघोलना युक्त मधुर शब्दों से उन उपवनों के व्याप्त होने पर तथा

વૃક્ષોના અંકુરો અને છત્રકો-ભૂમિસ્ફોટકોથી વ્યાપ્ત થયા, (मेहरसिय-हट्ठ तुट्ठ-चिट्ठिय हरिसवसपमुक्ककंठकेकारवं मुयंतेसु बरहिणेसु) વાદળાંઓના ગર્જનને સાંભળીને હર્ષઘેલા થયેલા મોર જોરથી ટહુકવા માંડયાં, (उउवसमयजणियतरुणसहयरिपणच्चिएसु) વર્ષાને લીધે ઉન્મત્ત થયેલા મોર પોતાની જુવાન ઢેલો સાથે નૃત્ય કરતા થયા, (नवसुरभिसिलिंधकुडयकंदलकलंबगंधद्धुणिमुयंतेसु उववणेसु) બગીચાઓ નવી સુગન્ધવાળા શિલીધ્ર કુટજ કંદલ અને કંદબના ફૂલોની સુવાસ દ્વારા તૃપ્ત થયા, (परहुयरुयरिभियसंकुलेसु) બગીચાઓ કોયલોના મધુર સ્વરોથી વ્યાપ્ત થયા,(उद्दायं-

रत्त इंद गोवयथोवय कारुन्नविलविएसु' उद्दायंत रक्तेन्द्रगोपक स्तोकक कारुण्य-विलपितेषु, तत्र 'उद्दायंत' इति शोभमाना ये रक्ता इन्द्र गोपकाः कीटविशेषाः, स्तोककाः=चक्रवाकाः तेषां कारुण्यं=करुणाजनकं विलपितं यत्र तेषु 'ओयण तणमंडिएसु' अवनततृणमण्डितेषु=अवनतानि=अत्युन्नतत्वान्नम्रीभूतानि यानि तृणानि तैःमण्डितेषु=शोभितेषु रमणीयहरिततृणावलिशोभासम्पन्नेषु 'दद्दु-रपयंपिएसु' दर्दुरप्रजल्पितेषु= दर्दुराः=मण्डूकाः, तैःशब्दितेषु 'संपिंडिय दरि-यभमर-महुकरि-पहकर-परिलिंतमत्तछप्पय कुसुमासवलोलमहुरगुंजंतदेसभाएसु' संपिण्डितदर्पितभ्रमरमधुकरीप्रकरपरिलीयमानमत्तषट्पदकुसुमासवलोलमधुरगुञ्ज-देशभागेषु=संपिण्डिताः=एकत्रीभूताः दृप्ताः=गर्विताः ये भ्रमरा मधुकर्यश्च-तेषां प्रकराः=समूहाः येषु ते तथा परिलीयमानाः=संश्लिष्यमाणाः मत्ता ये षटपदाः=भ्रमरास्ते, कुसुमासवलोलाश्चेति तयोःकर्मधारयः, तैः मधुरं यथा स्यात्तथा गुञ्जन्तः=शब्दायमाना देशभागा यत्र तेषु उपवनेषु। अत्रोपवनस्य कोकिलादि शब्दविशिष्टत्व प्रदर्शितम्। 'परिसामियचंदसूरगहगणपणट्ठ नक्खत्त तारगपहे' परिश्यामित चंद्रसूर्यग्रहगणप्रणष्टनक्षत्रतारकपथे, इदमम्बर-

---

(उद्दायंतरत्तइंदगोवयथोवयकारुन्नविलविएसु) उद्दायंत-सुन्दर-इन्द्रगोप-नामक कीट विशेष एवं स्तोकको-चक्रवाकों-के करुणा जनक विलापों से उनके विशिष्ट होने पर, (ओयण तण मंडिएसु) तथा अतिउन्नत होने के कारण नम्रीभूत हुए तृणों से उनके शोभा संपन्न होने पर (दद्दुर पयंपिएसु) तथा दर्दुरों (मेंढक) के आरावों से-उनके युक्त होने पर (संपिंडियदरियभमरमहुकरिपहकरपरिलिंतमत्तछप्पयकुसुमासवलोलमहुरगुंजंत देसभाएसु) तथा मदोन्मत्त भ्रमर और भ्रमरियों के समूह से एवं कुसुमासव के पान में चंचल बने हुए उन्मत्त भ्रमरों को झंकार से उन उपवनों के प्रदेश शब्दायमान होने पर (परिसामियचंदसूरगहगणपणट्ठन-क्खत्ततारगपहे) तथा श्याम मेघ से अच्छादित होने के कारण जिसमें

(उद्दायंतरत्तइंदगोवयथोवयकारुन्नविलविएसु) સુંદર ઇન્દ્રગોપો (એક કીટ વિશેષ) દ્વારા તેમજ કરુણ વિલાપ કરતા ચક્રવાકો દ્વારા બગીચાઓ યુક્ત થયા, (ओयणतणमंडिएसु) ખૂબ ઉંચા હોવાને લીધે નીચે નમેલા તૃણોથી તેઓ શોભિત થયા(दद्दुरपयंपिएसु)દેડકાંઓના અવાજથી શબ્દિત થયા (संपिंडियदरियभमरमहुकरिपहकरपरिलिंतमत्तछप्पयकुसु-मासवलोलमहुरगुंजंतदेसभाएसु) બગીચાઓ મદોન્મત્ત ભમરા અને ભમ-રીઓ તથા પુષ્પરસના પાન કરવાથી ચંચળ તેમજ ઉન્મત્ત ભમરાઓના ગુંજારવ દ્વારા શબ્દાયમાન થયા, (परिसामियचंदसूरगहगणपणट्ठनक्खत्ततारगपहे)અને આકાશ પ્રદેશ શ્યામ મેઘદ્વારા ઢંકાએલો હોવાને કારણે જેમાં સૂર્ય ચન્દ્ર અને

तलस्य विशेषणम्, परिश्यामिताः=श्याममेघाच्छादनेन कृष्णवर्णीकृताः चन्द्र सूर्य-ग्रहगणाः, पुनः प्रणष्टा नक्षत्र तारका प्रभा यत्र तस्मिन्, अतिकृष्णमेघाच्छादनेन चन्द्रसूर्यग्रहनक्षत्रप्रभारहिते, 'इंदाउह बद्धचिंधपट्टंसि' इन्द्रायुधबद्धचिह्नपट्टे-इन्द्रायुधः=इन्द्रधनुरेवबद्धः चिह्नपटो=ध्वजपटो यत्र तस्मिन् इन्द्रधनुर्युक्ते, अंबरतले=आकाशतले, पुनः कीदृशेऽम्बरतले? इत्याह-'उड्डीणबलागपंतिसोभंतमेहविंदे' उड्डीनबलाकापङ्क्ति-शोभमानमेघवृन्दे=उड्डीनाभिः=बलपंक्तिभिः शोभमानं मेघ वृन्दं यस्मिन् तस्मिनगगनतले, प्रावृट्कालस्य विशेषणमाह-तथा-'कारंडगचक्कवायकलहंसउस्सुयकरे' कारण्डकचक्रवाककलहंसौत्सुक्यकरे=कारण्डकाः=भरद्वाजपक्षिणः, चक्रवाकाः 'चकवा' इति भाषायां, कलहंसाः=राजहंसा तेषां मानससरोवर-गमनं प्रति औत्सुक्यकरे 'पाउसंमिकाले' प्रावृषिकाले=वर्षासमये सम्प्राप्ते सति या मातरः 'ण्हाया' स्नाताः=कृतस्नानाः 'कयबलिकम्मा' कृतबलिकर्माणः, दुःखस्वप्नदोषनिवारणाय कृतकौतुकमंगलप्रायश्चित्ताः 'किं तत्=किमधिकेन

पहिले चन्द्र सूर्य एवं ग्रहगण श्यामवर्ण से विशिष्ट जैसे घने और पश्चात् जिसमें नक्षत्र एवं तारकों की प्रभा प्रणष्ट हो गई-अर्थात् अत्यन्त मेघों से आवृत होने के कारण चन्द्र, सूर्य, ग्रह-और नक्षत्रों की प्रभा जहां बिलकुल नहीं दिखलाई पडती है-(उड्डीणबलागपंतिसोभंतमेहविंदे) तथा उडते हुए बलाका (बगले) पक्षियों की पंक्ति से जिसमें मेघवृन्द शोभायमान हो रहा है ऐसे (अंबरतले) आकाश प्रदेश के होने पर (भारंडगचक्कवायकलहंसउस्सुयकरे) तथा जिसमें भारंड पक्षी, चक्रवाक और राजहंसो में मानस सरोवर में जाने का भाव भर दिया गया है ऐसे (पाउसंमि काले संपत्ते) वर्षाकाल के आजाने पर (ण्हायाओ कयबलिकम्माओ कयकोउयमंगलपायच्छित्ताओ) जो माताएँ स्नानकर तथा दुःस्वप्न दोष के निवारणार्थ कौतुक मंगल एवं प्रायश्चित्त कर्म आचरित

ग्रहो पहेलां तो श्यामवर्ण विशिष्ट थया अने त्यारबाद नक्षत्रो अने ताराओनी प्रभा संपूर्णपणे नाश पामी એટલે કે શ્યામ મેઘદ્વારા ઢંકાએલા હોવાને લીધે સૂર્ય, ચન્દ્ર અને ગ્રહોની પ્રભા જ્યાં તદ્દન દેખાતી નથી. [उड्डीण बलागपंतिसोभंतमेहविंदे] ઉડતા બગલાઓની પંક્તિથી ઘેરાએલા વાદળાઓ વડે શોભતું [अंबरतले] સુંદર આકાશ થયું ત્યારે. [भारंडगचक्कवायकलहंसउस्सुयकरे] ભારંડ, ચક્રવાક અને રાજહંસોમાં માનસરોવર તરફ જવાના ભાવો ઉત્પન્ન કરનાર [पाउसंमिकाले संपत्ते] વર્ષાકાળ આવ્યો. (ण्हायाओ कयबलिकम्माओ कयकोउयमंगल पायच्छित्ताओ) આવા સમયે જે માતાઓ સ્નાન કરીને ખરાબ સ્વપ્નથી ઉત્પન્ન દોષના નિવારણ માટે કૌતુક મંગળ અને પ્રાયશ્ચિત્ત કરે છે. અને તેથી (किंते) વધારે શું

वर्णनेन 'वरपायपत्तणे उरमणिमेहलहाररइयकडगखुड्डयविचित्तवरवलयथंभिय-भुयाओ' वरपादप्राप्त नूपुरमाणि मेखलाहार रचित कटकविचित्र वरवलयस्तम्भित भुजाः=तत्र वरौ पादयोः प्राप्तौ=स्थितौ नूपुरौ यासां ताः, तथा मणिमेखला=मणिकाञ्ची, हारश्च यासां ता, तथा रचितानि=न्यस्तानि कटकानि=कंकणानि, खुड्डकानि=अङ्गुली भूषणानि, विचित्रा=नानाविधशोभासम्पन्ना वराः=श्रेष्ठा वलयाश्च ते स्तम्भितौ=स्तब्धीभूतौ संयुक्तौ भुजौ यासां ताः, अत्र पदत्रयस्य कर्मधारयः, 'कुंडल उज्जो वियाणणाओ' कुण्डलो द्योतिताननाः—कुण्डलाभ्यां उद्योतिताननाः=प्रकाशितमुखाः 'रयणभूसियंगाओ' रत्नभूषिताङ्गा=रत्नजटितभूषणभूषितशरीराः। अथ तासां वस्त्रं वर्ण्यते—'नासानीसासवायवोज्झं' नासा निश्वासवातोह्यं=नासिका निश्वासवायुना वह्यं=धार्यं तद्गत्या—प्रचाल्यमित्यर्थः सूक्ष्मतन्तुमयात्वादति लघु इति, 'चक्खु हरं' चक्षुर्हरं शोभनरूपसम्पन्नं 'वण्णफरिससंजुत्तं' वर्णस्पर्श संयुक्तं=तत्र वर्णः=सुन्दर मनोहरिलालपीनादिरूपः, स्पर्शः=सुकोमलादिरूपःताभ्यां संयुक्त 'हयलालां पेलवाइरेयं, हयलाला पेलवातिरेकं तत्र

करती हैं (किंते) अधिक वर्णनसे तो क्या (वरपायपत्तणे उरमणिमेहलहार-रइयकडगखुड्डय विचित्तवरवलयथंभियभुयाओ) अपने दोनों पैरो में नुपूर कटि प्रदेश में मणिमेखला गले में हार हाथों में कटक—कंकण एवं अंगुलियों में मुद्रिकाएँ धारण करती हैं तथा भुजों में भुजवन्ध बांधती हैं (कुंडलउज्जोवियाणणाओ) तथा कुंडल की प्रभा से जिनका मुख मंडल-और अधिक कांतिवाला बन रहा है (रयणभूसियंगो) और रत्नजडित आभूषणों से जिनका शरीर भूपित हो रहा हैं (नासानीसासवायवोज्झं) तथा (अंसुयं) वस्त्र को कि जो नासिका के निश्वास से भी कंपित हो जाता हो (चक्खु-हरं) देखने में बडा सुहावना हो (वण्णफरिससंजुत्तं) सुंदर रंगवालाहो स्पर्श जिसका बडा कोमल हो (हयलालापेलवाइरेयं) अपनी कोमलता से जो घोडे की

(वरपायपत्तणे उरमणिमेहलहाररईयकडगखुवुड्डुयविचित्तवरवलयथंभियभुयाओ) જે માતાઓ બન્ને પગોમાં ઝાંઝર, કેડે મણિઓનો કંદોરો, ગળામાં હાર, હાથોમાં કડાં અને આંગળિયોમાં વીંટીઓ પહેરે અને બાહુમાં બાહુબંધ બાંધે (कुंडल उज्जोवियाणणाओ) અને કુંડળોની કાંતિદ્વારા જેમનું મોં વધારે દીપી ઉઠે (रयणभूसियांगो) રત્ન જડેલાઘરેણાંઓથી જેમનું શરીર શોભાયમાનછેએવા (नासानी सासवायवोज्झं) તેમજ એવું (अंसुयं) વસ્ત્ર કે જે નિશ્વાસથી પણ હાલવા માંડે (चक्खुहरं) મનોહર (वण्णफरिससंजुत्तं) સુંદર રંગે રંગેલું અને સ્પર્શમાં અત્યંત કોમળ કે જે [हयलालापेलवाइरेयं] કોમળતામાં ઘોડાની લાળને પણ

हयस्य=अश्वस्य लाला तस्याः सकाशात् तदपेक्षया–पेलवत्वेन=कोमलत्वेन अतिरेकः=आधिक्यं यत्र तत्तथा अतिशयकोमलमित्यर्थः, तथा 'धवलकणयखचियंतकम्मं' धवलकनकखचितान्तकर्म=तत्र धवलं च तत् कनकेन=कनकमयसूत्रेण 'जरी' इति प्रसिद्धेन खचितम्=रचितम् अन्तेषु=प्रान्तभागेषु कर्म=तन्तु योजनरूपवानकर्म यस्य तत्तथा, सुवर्णसूत्रजटितश्वेतकोरकयुक्तम्, 'आगासफलिहसरिसप्पभं' आकाशस्फटिकसदृशप्रभम्=आकाशस्य स्फटिकरत्नस्य च सदृशी अतिस्वच्छत्वात् प्रभा यस्य तत्तथा स्वच्छधवलं तादृशं 'अंसुयं' अंशुकं=वस्त्रं, पवरपरियाओ' प्रवरपरिधृताः, प्रवरं=प्रकृष्टं सुशोभनं यथास्यात्तथाधृताः=परिधृतवस्त्र्यः, आर्षत्वात्कर्त्तरिक्तः, 'दुगुल्लसुकुमालउत्तरिज्जाओ' दुकूलसुकुमारोत्तरीयाः, दुकूलं=वृक्षविशेषः तस्य वल्कलाज्जातं वस्त्रविशेषस्तस्य सुकुमारं सुकोमलम् उत्तरीयम्=उत्तरासङ्गवस्त्रं यासां ता उत्तमवस्त्रशाटिका सम्पन्नाः, 'सव्वोउयसुरभिकुसुमपवरमल्लसोभियसिराओ' सर्वर्तु सुरभिकुसुम प्रवरमाल्यशोभितशिरसः, सर्वर्तु सुरभिकुसुमैः=सर्वऋतुसम्बन्धिसुगन्धपुष्पैः प्रवरमाल्यैः=श्रेष्ठग्रथितपुष्पैश्च शोभितं शिरो=मस्तकं यासां ताः तथा कालागुरु धूवधूवियाओ' कालागुरुधूपधूपिताः=कालागुरुः=कृष्णागुरुः, तस्यधूपेन धूपिताः=सुगन्धिशरीराः 'सिरी

लार को करता हो (धवलकणयखचियंतकम्मं) सुवर्ण के सूत्र से जडी हुई जिस की श्वेत कोर हो (आगासफलिहसरिसप्पभं) प्रभाकांति–जिसकी आकाश एव स्फटिक मणि जैसी अति स्वच्छ दिखलाई दे रही हो (पवरपरिहियाओ) अच्छी तरह धारण करती हैं–पहिरती हैं–(दुगुल्लसुकुमारउत्तरिज्जाओ) जिनका उत्तरासंगवस्त्र–ओडनी–दुकुल नामक वृक्ष विशेष की छालका अति कोमलबना हुआ हो (सव्वोउयसुरभिकुसुमपवरमल्लसोभियसिराओ) मस्तक जिनका समस्तऋतु संबन्धि सुगंन्धि सुगंधपुष्प वाली श्रेष्ठमालाओं से विराजित हो रहा हो (कालागुरुधूवधूवियाओ

ઓંખી પાડતું હોય [धवलकणयखचियंतकम्मं) સોનાના દોરાથી બનેલી સફેદ કીનારીવાળું. (आगासफलिहसरिसप्पभं) જેની પ્રભા આકાશ અને સ્ફટિક મણિ જેવી ખૂબ જ સ્વચ્છ લાગતી હોય, (पवरपरिहियाओ) અને તેને જેઓ સરસ રીતે પહેરે, (दुगुल्लसुकुमारउत्तरिज्जाओ) ઉત્તરાસંગવસ્ત્ર–ઓઢણી ખૂબજ કોમળ અને દુકૂલ નામના વૃક્ષની છાલની હોય (सव्वोउयसुरभिकुसुमपवरमल्ल–सोभियसिराओ) જે માતાઓનું મસ્તક સુવાસિત બધી ઋતુઓનાં ફૂલોની ઉત્તમ માળાઓથી શોભી રહ્યું હોય, (कालागुरुधूवधूवियाओ सिरिसमाणवेसाओ सेय

समाणवेसओ' श्री समानवेषाः=साक्षाल्लक्ष्मीसमानरूपाः, 'सेयणगंधहत्थिरयणं दुरूढाओ समाणीओ' सेचनक गन्धिहस्तिरत्नं दुरूढाः, सेचनक नामा भूपस्य पट्टहस्ती स एव रत्नं तदुपरि आरूढाः=समुपविष्टाः सत्यः 'सकोरंटमल्लदामेणं' सकोरण्टमाल्यदाम्ना, कोरण्टकमाल्यदाम्ना सह वर्तते इति सकोरण्टमाल्य दाम तेन 'छत्तेणं' छत्रेण 'धरिज्जमाणेणं' ध्रियमाणेन, युक्ताः 'चंदप्पभवइ वेरुलियविमलदंडसंखकुंददगरयअमयफेणपुंजसन्निगासचउचामरवालवीजियंगीओ' चन्द्रप्रभवज्रवैडूर्यविमलदण्डशंखकुंददकरजोऽमृतमथितफेनपुञ्जसंनिकाशचतुश्चामर-वालवीजिताङ्ग्यः, शारदीयचन्द्रवदुज्वलवज्रवैडुर्यवद् विमलदण्डवन्तः, शंख कुन्ददकरजोऽमृतमथितफेनसमूहसदृशाः ये चत्वारश्चामरास्तेषां वालाः केशाः तैर्वीजितान्यङ्गानि यासां ता स्तथा, श्रेणिकेन राज्ञा सार्धं

सिरिसमाणवेसाओ सेयणयगंधहत्थिरयणं दुरूढाओ समाणीओ) शरीर जिनका कालागुरुधूप से धूपित होने के कारण सुगंधियुक्त बन रहा हो देखने में जो साक्षात् लक्ष्मी जैसी मालूम दे रही हों सेचनक नामके गंध हस्तीरत्न पर जो आरूढ हो रही हों (सकोरंट मल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं चंदप्पभवइरवेरुलियविमलदंडसंखकुंददगरयअमयमहि-यफेणपुंजसन्निगासचउचामरवालवीजियंगाओ) और जिनके ऊपर कोरं टकपुष्पों की गूंथी गई माला से विराजित छत्र छत्रधारियों द्वारा ताना गया है–और जिन परऐसे चार चमर ढोले जा रहे हैं कि जिनके दंड शारदीय चन्द्र के समान उज्वल, तथा वज्र वैडूर्य के समान विमल हैं और जो स्वयं, शंख, कुंद, दक रज जल विन्दु अमृत, तथा मथितफेन समूह के समान शुभ्र हैं ऐसे ढोरे गये चारचमरों के वालों से जिनका अंग वीजित हो रहा हो. वे माताएं धन्य हैं इसतरह मैं भी (सेणिएणं रन्ना सद्धिं)

णयगंधहत्थिरयणं दुरूढाओ समाणीओ) અને જે માતાઓનું શરીર કાલાગુરુ ધૂપદ્વારા ધૂપિત હોવાને લીધે સુવાસિત થયું હોય, દેખાવમાં તે લક્ષ્મી જેવી હોય અને સેચનક નામના ગંધ હાથી ઉપર જે સવાર થયેલી હોય, (સકોરંટ

मल्लदामेणं छत्तेणं धारिज्जमाणेणं चंदप्पभवइरवेरुलियविमलदंडसंख कुंददगरयअमयमहियफेणपुंजसन्निगासचामरवालवीजियंगाओ) અને છત્ર ધારીઓથી તાણેલા છત્ર ઉપર ગૂંથેલી કોરંટક પુષ્પની માળાથી શોભતો હોય શરદના ચન્દ્ર જેવી સ્વચ્છ હીરા અને વૈડૂર્યના જેવી નિર્મળ, શંખ, કુંદ દકરજ, પાણીના ટીપાં, અમૃત અને મથાએલા ફીણના સમૂહ જેવી શ્વેત દાંડીવાળા ચાર ચમરો જેમના ઉપર ઢોળાઈ રહ્યા હોય, અને તેમના વાળથી જેમના અંગો વીંજાત થઇ રહ્યા હોય તે માતાઓ ખરેખર ધન્ય છે. આ પ્રમાણે તે ધારિણી દેવી

'हत्थिखंधवरगएणं' हस्तिस्कन्धवरगतेन, इदं राज्ञो विशेषणम्, हस्तिरत्न स्कन्धमारूढेन राज्ञेति भावः 'पिट्ठओ' पृष्ठतः=पृष्ठदेशे, 'समणुगच्छमाणीओ' समनुगम्यमानाः पृष्ठदेशे समनुगम्यमाननृपसहिता इत्यर्थः, 'चाउरंगिणीए सेणाए' चतुरङ्गिण्या सेनया, चतुरङ्गिणीं सेनां वर्णयति-'महयाहयाणीएणं' महता हयानीकेन=विशालतुरगबलेन, महच्छब्दः सर्वत्र योजनीयः, तेन 'गयाणीएणं' गजानीकेन=विशालगजबलेन 'रहाणीएणं' रथानीकेन=विशालरथबलेन, 'पायत्ताणीएणं' पदात्यनीकेन=प्रभूतपदातिबलेन, एवं भूतया चतुरङ्गिण्या सेनया समनुगम्यमानाः इति पूर्वेण सम्बन्धः, तथा 'सव्विड्ढीए' सर्वर्द्ध्या=सकलराजविभवरूपया 'सव्वज्जुईए' सर्वद्युत्या=वस्त्रालङ्कारादि सकलप्रभया 'जाव' यावत् 'निग्घोसणादियरवेणं' निर्घोषनादितरवेण,-तत्र-निर्घोषः=शंखवाद्यादीनामऽव्यक्तो महाशब्दः, नादितः=मनुष्यकृतमंगलशुभशब्दः जयविजयादिरूपः,

श्रेणिक राजा के साथ कि जो (हत्थिखंधवरगएणं) हस्तिरत्न पर आरूढ हैं (पिट्ठओ समणुगच्छमाणिओ) पीछे से अनुगम्यमान हैं-अर्थात् हस्तिरत्न पर आरूढ हुए श्रेणिक के साथ अन्य बैठकर चल रही हों-(महया हयाणीएणं, गयाणीएणं, रहाणीएणं पायत्ताणीएणं चाउरंगिणीए सेणाए) तथा जिनके पीछेर घोडोंवाली, हाथीयोंवाली, रथोंवाली पदातियोंवाली विशाल चातुरंगिणी चल रहीं हो, तथा (सव्विड्ढीए, सव्वज्जुईए जाव निग्घोसणादियरवेणं रायगिहं नगरं) और जो अपनी सकल राज विभवरूपऋद्धि से वस्त्र अलंकार आदिरूप सकल द्युति से, निर्घोषरव से शंख, वाद्य आदिकों के अव्यक्त महान् शब्दो से एवं नादितरव से-मनुष्यों द्वारा उच्चरितजयविजय रूप मांगलिक शुभ शब्दों से राजगृह नगर को देर नहीं हुई कि जो

પોતે વિચારે છે કે આ રીતે હું પણ (सेणिएणं रन्ना सद्धिं) શ્રેણિક રાજાની સાથે-કે જેઓ (हत्थिखंधवरगएणं) ઉત્તમ હાથી ઉપર સવાર હોય, (पिट्ठओ समणुगच्छमाणीओ) અને તેમની પાછળ પાછળ બીજા સેવકો પણ અનુગમન કરતા હોય એટલે કે બીજા સેવકો પાછળ પાછળ શ્રેષ્ઠ હાથીઓ ઉપર સવાર થઇને આવતા હોય, (महया हयाणीएणं, गयाणीएणं, रयाणीएणं पायत्ताणीएणं चाउरंगिणीए सेणाए) તેમની પાછળ હાથી, ઘોડા. રથ અને પાયદળોની વિશાળ ચતુરંગિણી સેના ચાલતી હોય, (सव्विड्ढीए सव्वज्जुईए जाव निग्घोसणादियरवेणं रायगिहं नगरं) અને જે પોતાની સંપૂર્ણ રાજવૈભવરૂપ ઋદ્ધિથી, વસ્ત્ર અને ઘરેણાંઓની પ્રભાથી, નિર્ઘોષથી, શંખ અને વાજા વગેરેના અવ્યકત ઘોંઘાટથી, નાદિતરવથી, મનુષ્યો દ્વારા ઉચ્ચરિત થતા માંગલિક 'જય જયકારોથી' રાજગૃહનગરને જોતી કે જે (सिंघाडगतियचउक्कचच्चरमहापहपहेसु શ્રૃંગાટકમા-

तादृशेन रवेणोद्घोषणारूपेण 'रायगिहं नयरं' राजगृहं नगरं, 'सिंघाडगतिय चउक्कचच्चरचउम्मुहमहापहपहेसु' शृंगाटकत्रिकचतुष्कचत्वरचतुर्मुख महापथपथेषु तत्र शृङ्गाटकं=त्रिकोणमार्गः, त्रिकं=त्रिपथयुक्तं स्थानं, चतुष्कं=चतुष्पथयुक्तं चत्वरम्=अनेकमार्गमीलितस्थानं, चतुर्मुखं=चतुर्द्वारयुक्तं गोपुरादिकं, महापथो=राजमार्गः, पन्थाः=सामान्यमार्गः, तेषु 'आसित्तसित्तसुचियसंमज्जिओवलित्तं आसिक्तसिक्तशुचिकसम्मार्जितोपलिप्तं, तत्र–आसिक्तं=गन्धोदकादिना सकृत्, सिक्तम्=अनेकवारं, शुचिकं=पवित्रीकृतं=संमार्जितं–संमार्जन्यापनीतकचवरम्, उपलिप्तं=गोमयादिना 'जाव' सुगंधवरगंधियं' यावत् सुगन्धवरगन्धितं=प्रधानगन्धयुक्तं, गंधवट्टिभूयं' गन्धवर्तिभूतम्, 'अवलोएमाणीओ' अवलोकयन्त्यः=पश्यन्त्यः 'नागरजणेणं' नागरजनेन=पुरवासिना 'अभिणंदिज्जमाणीयो' अभिनन्द्यमानाः प्रशस्यमानाः–धन्यवादादि शब्देन, 'गुच्छ-

---

(सिंघाडगतियचउक्कचच्चरचउम्मुहमहापहपहेसु) शृंगाटक में–त्रिकोण वाले मार्ग में–त्रिक में–तीन रास्ते वाले मार्ग में, चतुष्क में–चार रस्तेवाले मार्ग में चत्वर में–अनेक रस्तेवाले मार्ग में चतुर्मुख चार द्वार वाले गोपुर आदि में महापथ में–राजमार्ग में एवं पथ में–साधारणमार्ग में (आसित्तसित्तसुचियसंमज्जिओवलित्तं जाव सुगंधवरगंधियं गंधवट्टीभूयं अवलोएमाणीओ) आसिक्त है–एक ही बार सुगंधित जलादि द्वारा सींचा गया है, सिक्त है–अनेक वार सुगंधित जलादि द्वारा सींचा गया है–शुचिक है–पवित्रकर दिया गया है, संमार्जित है–बुहारी द्वारा कूडाकरकट साफ करने से जो बिलकुल साफ सुथरा है–उपलिप्त है–गोमय आदि द्वारा जो लीप दिया गया है, तथा अगुरु आदि धूपों से धूपित होने के कारण जो सुगंध से सुगंधित बन रहा है और इसी लिये जो गंध की वर्तीभूत जैसा हो रहा है "देखती

ત્રિકોણવાળા માર્ગમાં–ત્રણ રસ્તાઓવાળા માર્ગમાં, ચતુષ્કમાં–ચાર રસ્તાવાળા માર્ગમાં ચત્વરમાં–ઘણા રસ્તાવાળા માર્ગમાં, ચતુર્મુખમાં–ચાર દ્વારવાળા ગોપુર વગેરેમાં, મહાપથમાં–ધોરીરસ્તામાં, અને પથમાં–સાધારણ રસ્તામાં (आसित्तसित्त सुचिय संमज्जिओवलित्तं जाव सुगंधवरगंधियं गंधवट्टीभूयं अवलोएमाणीओ) આસિક્ત છે–જ્યાં સુવાસિત પાણી વગેરે એક જ વાર છાંટવામાં આવ્યું છે, સિક્તછે,–જ્યાં સુવાસિત પાણી ઘણીવાર છંટાયુ છે, શુચિક છે–જેને જ્યાં પવિત્ર કરવામાં આવ્યુ છે, સંમાર્જિત છે–જેને સાવરણીથી એકદમ સ્વચ્છ બનાવવામાં આવ્યું છે, ઉપલિપ્ત છે–જ્યાં છાણ વગેરેથી લીંપવામાં આવ્યું છે, અગુરુ વગેરે ધૂપોથી ધૂપિત હોવાને લીધે સુવાસિત થયેલું છે અને એથી જ તે સુગંધની ધૂપસળી જેવું થઇ રહ્યું છે, નગરનાં

लयारुक्खगुम्मवल्लिगुच्छाओच्छाइयं' गुच्छलतावृक्षगुल्मवल्लीगुच्छाच्छादितं, तत्र गुच्छाः=वृन्ताकीप्रभृतीनां लताः=चम्पादिरूपाः, वृक्षा=आम्रादयः, गुल्माः=चतुर्दिक्षु प्रसृतशाखादिरूपाः,वल्यः=वृक्षोपरिसमारोहणस्वभावा लताः, एतेषां गुच्छाः=समूहाः, तैरवच्छादितम्, 'सुरम्मं' सुरम्यं 'वेभारगिरिकडगपायमूलं' वैभारगिरिकूटकपादमूलम्, वैभारगिरेः ये कटकाः=प्रदेशाः, तेषां ये पादाः=अधोभागाः तेषां यन्मूलं=समीपभागस्तत् 'सव्वओ'=सर्वतः=सर्वदिक्षु, 'समंता' समन्तात् मनोभिलाषानुसारमितस्तः 'आहिंडेमाणीओ' 'आहिण्डयमानार२ः=भ्रमन्त्यः२ 'दोहलं विणियंति' दोहदं विनयन्ति=पूरयन्ति, तद् यदि खलु अहमपि 'मेहेसु' मेघेषु=अकालमेघेषु 'अब्भुग्गएसु' अभ्युद्गतेषु उक्तरीत्या यावद्दोहदं 'विणिज्जामि' विनयेयं=पूरयेयं तदाश्रेयः इत्यभिप्रायः ॥सू.१२॥

हुई तथा (नागरजणेणं अभिणंदिज्जमाणीओ) नगर निवासि मनुष्यों द्वारा अभिनन्दित होती हुई-(गुच्छलयारुक्खगुम्मवल्लिगुच्छओच्छाइयं) गुच्छों से लताओं से आम्रादिक वृक्षों से दिशाओ में शाखाएँ फैली हुई हैं ऐसे गुल्मों से तथा वृक्षों के ऊपर चढने के स्वभाव वाली वेलों से आच्छादित हुए (सुरम्म वेभारगिरिकडगपायमूलं) रमणीय वैभार पर्वत के प्रदेशो के अधोभाग के समीप भाग में (सव्वओ समंता आहिंडेमाणिओ २ दोहलं विणीयति) समस्त दिशाओं की तरफ इधर उधर घूम २ कर अपने दोहदरूप मनोरथ की पूर्ति करती हैं। (तं जइणं अहमवि मेहेसु अब्भुग्गएसु जाव दोहलं विणिज्जामि) तो यदि मैं भी अभ्युद्गत आदि विशेषणों वाले मेघों में विचरण कर अपने दोहद की पूर्ति करूँ तो बहुत अच्छा हो।सू.१२।

એવાં દૃશ્યોને જોતી તેમજ (नागरजणेणं अभिणंदिज्जमाणीओ) તે ધારિણીદેવી નાગરિકો દ્વારા અભિનંદિત થતી (गुच्छलयारुक्खगुम्मवल्लिगुच्छओच्छाइयं) અને પછી તે ગુચ્છો, લતાઓ, આંબા વગેરે વૃક્ષો, જેમની શાખાઓ ચારે દિશાઓમાં પ્રસરી રહી છે એવા ગુલ્મો અને વૃક્ષો ઉપર ચઢીને પ્રસરેલી લતાઓ વડે ઢંકાએલા (सुरम्मवेभारगिरिकडगपायमूलं) રમણીય વૈભાર પર્વતના નિકટ સ્થાનોમાં (सव्वओसमंता आहिंडेमाणीओ२ दोहलं विणीयंति) અને બધી દિશાઓમાં ફરી-ફરીને પોતાના દોહદની પૂર્તિ કરે છે. (तं जणं अहमवि मेहेसु अब्भुवगएसु जाव दोहलं विणिज्जामि) તો હું પણ ઉપર વર્ણન કરવામાં આવેલા અભ્યુદ્ગત વગેરે વિશેષણોવાળા મેઘોમાં વિચરણ કરીને મારા દોહદની પૂર્તિ કરું તો બહુ સારું થાય. ।સૂ ૧૨।

मूलम्--तएणं सा धारिणी देवी तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि असंपन्नदोहला असंपुन्नदोहला असंमाणियदोहला सुक्का भुक्खा णिम्मंसा ओलुग्गा ओलुग्गा सरीरा पमइलदुब्बला किलंता ओमंथिय वयणनयणकमला पंडुइयमुहा करयलमलियव्व चंपगमाला णित्तेया दीणविवण्णवयणा जहोचियपुप्फगंधमल्लालंकारहारं अणभिलसमाणी कीडारमणकिरियं च परिहावेमाणी दीणा दुम्मणा निराणंदा भूमिगय दिट्ठिया ओहयमणसंकप्पा जाव झियायइ । तएणं तीसे धारिणीए देवीए अंगपडियाओ अब्भितरियाओ दासचेडियाओ धारिणीं देवीं ओलुग्गं जाव झियायणिं पासंति पासित्ता एवं वयासी--किण्णं तुमे देवाणुप्पिए ! ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव झियायसि ?, तएणं सा धारिणीदेवी ताहिं अंगपडियारियाहिं अब्भितरियाहिं दासचेडियाहिं एवं वुत्ता समाणी ताओ दासचेडियाओ नो आढाइ णो परियाणाइ अणाढायमाणी अपरियाणमाणी तुसिणीया संचिट्ठइ । तएणं ताओ अंगपरियारियाओ अब्भितरियाओ दासचेडियाओ धारिणीं देवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी--किन्नं तुमे देवाणुप्पिए ! ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव झियायसि ? । तएणं सा धारिणी देवी ताहिं अंगपडियारियाहिं अब्भितरियाहिं दासचेडियाहिं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्ता समाणी णो अढाइ णो परियाणाइ अणाढायमाणी अपरिजाणमाणी तुसिणीया संचिट्ठइ । तएणं ताओ अंगपडियारियाओ दास-

चेडियाओ धारिणीए देवीए अणाढइज्जमाणीओ अपरिजाणिज्जमा-णीओ तहेव संभंताओ समाणीओ धारिणीए देवीए अंतियाओ पडि-निक्खमंति पडिनिक्खमित्ता जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं जाव कट्टु जएणं विजएणं वद्धावेंति, वद्धावित्ता एवं वयासी–एवं खलु सामी ! किंपि अज्ज धारिणी देवी ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव अट्टज्झाणोवयगया झियायइ । तएणं से सेणिए राया तासिं अंगपाडियारियाणं अंतिए यमट्ठं सोच्चा णिसम्म तहेव संभंते समाणे सिग्धं तुरियं चवलं वेइयं जेणेव धारिणी देवी तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता धारिणीं देवीं ओलुग्गं ओलु-ग्गसरीरं जाव अट्टज्झाणोवगयं झियायमाणिं पासइ पासित्ता एवं वयासी-किनं तुमे देवाणुप्पिए । ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव अट्टज्झाणोवगया झियायसि ? । तएणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणी नो आढाइ जाव तुसिणीया संचिट्ठइ । तएणं से सेणिए राया धारिणीं देवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी–किन्नं तुमे देवाणु-प्पिए । ओलुग्गा जाव झियायसि ? । तएणं सा धारिणीदेवी सेणि-एणं रन्ना दोच्चंपि तच्चंपि एवंवुत्ता समाणी णो आढाइ णो परिजाणाइ तुसिणीया संचिट्ठइ । तएणं सेणिए राया धारिणीं देवीं सवहसावियं करेइ, करित्ता एवं वयासी–किण्णं तुमं देवाणुप्पिए। अहमेयस्स अट्ठ-स्स अणरिहे सवणयाए ताणं तुमं ममं अयमेयारूवं मणोमाणसियं-

दुक्खं रहस्सी करेसि ?। तएणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना सवह-सावियासमाणी सेणियं रायं एवं वयासी—एवं खलु सामी ! मम तस्स उरालस्स जाव महासुमिणस्स तिण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अयमेयारूवे अकालमेहेसु दोहले पाउब्भूए—धन्नाओ णं ताओ। अम्मयाओ कयत्थाओ णं ताओ अम्मयाओ, जाव वेभारगिरिपाय-मूलं आहिंडमाणीओ डोहलं विणिंति, तं जइणं अहमवि जाव डोहलं विणिज्जामि, तएणं हं सामी ! अयमेयारूवंसि अकालदोहलंसि अवि-णिज्जमाणंसि ओलुग्गा जाव अट्टज्झाणोवगया झियायामि। तएणं से सेणिए राया धारिणीए देवीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म धारिणीं देवीं एवं वयासी—माणं तुमं देवाणुप्पिए ! ओलुग्गा जाव झियाहि, अहंणं तहा करिस्सामि जहाणं तुब्भं अयमेयारूवस्स अकालदोह-लस्स मणोरहसंपत्ती भविस्सइ-त्तिकट्टु धारिणींदेवीं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं मणामाहिं वग्गूहिं समासासेइ समासासेत्ता जेणेव वाहि-रिया उवट्ठाणसाला तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सीहासणवर-गए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने धारिणीए देवीए एयं अकालदोहलं बहूहिं आएहि य, उवाएहि य, ठिईहि य, उप्पत्तीहि य, वेणइयाहि य, कम्मियाहि य, पारिणामियाहि य, चउव्विहाहिं बुद्धीहिं अणु-चिंतेमाणे२ तस्स दोहलस्स आयं वा उवायं वा ठिइं वा उप्पत्तिं वा अविंदमाणेओहयमणसंकप्पे जाव झियायइ ॥ सू० १३ ॥

टीका—तएणं सा इत्यादि। ततः=दोहदसमुत्पत्त्यनन्तरम्, सा धारिणी राज्ञी 'तंसि' तस्मिन् अकालमेघवर्षणरूपे, 'दोहलंसि' दोहदे 'अविणिज्जमाणंसि' अविनीयमाने=अपूर्यमाणे, सा कीदृशी जातेत्याह—'असंपन्नदोहला' असंपन्न दोहदा=अकालमेघवर्षणाभावात् असंप्राप्तदोहदा, 'असंपुन्नदोहला' असंपूर्ण दोहदा=मेघवर्षणाभावेन दोहदस्याऽसंपूर्णत्वात्, 'असंमाणियदोहला' असंमानि-तदोहदा=अकालमेघवर्षणजनितानन्दसद्भावाभावात् 'सुक्का' शुष्का=मनसः संतापेन शुष्कशोणितत्वात्, 'भुक्खा' बुभुक्षावतीवदोहदस्या सम्पूर्णत्वेनार्त ध्यानतया क्षुधाक्रान्तावदुर्बला, अत एव 'णिम्मंसा' निर्मांसा-शुष्कमांसा 'ओलुग्गा' अवरुग्णा=चिन्तारोगग्रसितत्वाज्जीर्णा 'ओलुग्गसरीरा' अवरुग्णशरीरा=चिन्ता तिशयात् जीर्णशरीरा, 'पम्मइलदुब्बला' प्रमलिनदुर्बला प्रकर्षेण मलिना कान्ति-

---

तएणं सा धारिणी देवी इत्यादि ॥

टीकार्थ-(तएणं) दोहला उत्पन्न होने के बाद (सा धारिणी देवी) वह धारिणी देवी जब (तंसि दोहलंसि) अकाल में मेघ वर्षणरूप वह अपना दोहला (अविणिज्जमाणंसि) पूर्ण नहीं हुआ तब (असंपन्नदोहला) असमय में मेघवर्षण के अभाव से दोहद की पूर्ति प्राप्त नहीं कर सकने के कारण (असंपन्नदोहला) दोहद की असंपूर्णता होने के कारण, (असंमाणिय दोहदा) दोहद संमानित (पूर्ण) नहीं होने के कारण, (सुक्का) मन में अतिशय संतापवाली हुई और इस कारण शोणित शुष्क हो जाने से वह सूक गई (भुक्खा) बुभुक्षित व्यक्ति की तरह वह दुर्बल हो गई (णिम्मंसा) मांस भी उसका शुष्क जैसा हो गया। (ओलुग्गा) चिन्ता से रोग से ग्रसित होने के कारण जीर्ण जैसी बन गई। (ओलुग्गसरीरा) चिन्ता की अतिशयता से वह जीर्ण शरीर हो गई (पमइल दुब्बला) कान्तिरहित होकर

तएणं सा धारिणीदेवी इत्यादि "सूत्र

टीकार्थ-(त एणं) દોહદ ઉત્પન્ન થયા પછી (सा धारिणीदेवी) જ્યારે ધારિણીદેવીનું (तं सि दोहलंसि) અસમયે મેઘવર્ષણ દોહદ (अविणिज्जमाणंसि) પૂર્ણ નહિ થયું ત્યારે (असंपन्नदोहला) અસમયે મેઘવર્ષણના અભાવે પોતાનું દોહદની પૂર્તિ નહિ થવાથી (असंपुन्नदोहला) દોહદ સન્માનિત (પૂર્ણ) નહિ હોવાને લીધે, (सुक्का) તે મનમાં ખૂબ દુઃખી થઈ અને શરીરમાંથી લોહી સૂકાઈ જવાથી દૂબળી થઈ ગઈ, (भुक्खा) ભૂખી વ્યક્તિની જેમ તે દુર્બળ થઈ ગઈ, (णिम्मंसा) તેનું માંસ પણ સુકાઈ ગયું (ओलुग्गा) ચિંતા અને રોગથી પીડાએલી તે જીર્ણ જેવી બની ગઈ. (ओलुग्गसरीरा) અતિશય ચિન્તાના ભારથી જીર્ણ શરીરવાળી થઈ ગઈ (पमइल्लदुब्बला) નિસ્તેજ

वर्जिता अत एव दुर्बला भोजनादित्यागात्, 'किलंता' क्लान्ता=परमग्लानि संपन्ना, 'ओमंथियवयणनयणकमला' ओमंथियवदननयनकमला, 'ओमंथिय' इति अधः कृतं=नीचैःकृतं वदननयनकमलं यया सा, 'पंडुरियमुहा' पाण्डुरितमुखा=पीतवर्णवदना, अत एव 'करयलमलियव्व चंपगमाला णित्तेया' करतलमलिता इव चम्पकस्रग्माला निस्तेजाः हस्ततलमर्दितचम्पकपुष्पमालेव तेजो वर्जिता,तस्मात् 'दीणविवण्णवयणा दीनविवर्णवदना, तत्र दीनं=दुःखितं, विवर्णं=शोभारहितं मुखं यस्याः सा, तथा-'जहोचियपुप्फगंधमल्लालंकारहारं अणभिलसमाणी' यथोचितपुष्पगन्धमाल्यालंकारहारं अनभिलषन्ती, तत्र यथोचितं=यथायोग्यं राज्ञीधारणयोग्यं यथास्यात्तथा पुष्पाणि मालती प्रभृतीनां, गन्धं कोष्ठपुटादीनां, माल्यं जात्यादि पुष्पाणां, अलंकारं=कटककुण्डलादिरूपं, हारम्=अष्टादशसरिकादिलक्षणं तत्सर्वम्अनभिलषन्ती=अनिच्छन्ती 'कीडारमणकिरियं च परिहावेमाणी' क्रीडारमणक्रियां च परिहाप-

---

वह बहुत अधिक दुर्बल हो गई (किलंता) खानेपीने में भी उसे अरुचि आ गई (ओमंथियवयणनयणकमला) मुख और नेत्र उसके नीचे रहने लग गये (पंडुरियमुहा) शरीर की कांति फीकी पड जाने के कारण उसका मुख पीला पड गया (करयलमलियव्व चंपगमालाणित्तेया) हस्त तल से मर्दित चंपक पुष्प की माला के समान वह तेज रहित हो गई-(दीणविवण्णवयणा) इसीलिये उसके मुखपर दीनता और-शोभा रहितता स्पष्ट प्रतीत होने लग गई। (जहोचियपुप्फगंधमल्लालंकारहारं अणभिलसमाणी) उस रानी के धारण करने योग्य मालती आदि पुष्पों में कोष्ठपुट आदि के गंध में जात्यादि पुष्पों की माला में कटककुंडल आदि रूप अलंकार में तथा १८ अठारह लरवाले हार आदि में कोई रुचि नहीं रहा-(कीडारमण किरियं च परिहावेमाणी) सखियों के साथ हास्य विनोद करना आदिरूप

થઈને તે ખૂબ કમજોર થઈ ગઈ. (किलंता) ખાવાપીવાની બાબતમાં પણ તે અરુચિ બતાવવા લાગી, (ओमंथियवयणनयणकमला) તેનાં મો અને નેત્ર નીચા રહેવા લાગ્યાં. (पंडुरियमुहा) શરીરની કાંતિ ફીકી થઈ ગઈ, તેથી તેનું મોં પીળું પડી ગયું હતું. (करयलमलियव्व चंपगमालाणित्तेया) હથેળીમાં ચોળાઈ ગયેલા ચંપાના પુષ્પોની માળાની જેમ તે ફીકી થઈ ગઈ. (दीणविवण्णवयणा) તેથી દૈન્ય અને શોભા રહિતતા તેના મોં ઉપર સ્પષ્ટ રીતે દેખાતાં હતાં (जहोचियपुप्फगंधमल्लालंकारहारं अणभिलसमाणी) ચમેલી વગેરે ફૂલો, કોષ્ટપુટ વગેરેની સુવાસ. જાત્યાદિ પુષ્પોની માળા કટકકુંડળ વગેરે જેવાં ઘરેણાંઓ, અઢાર (૧૮) લડીવાળા હારો વગેરે કોઈપણ ધારણ કરવા યોગ્ય ઉત્તમ વસ્તુમાં તેની ઈચ્છા ન રહી. (कीडारमणकिरीयं च परिहावेमाणि

यन्ती, तत्र-क्रीडा=सहहास्य विनोदादिरूपा रमणं=सखिभिः सह खेलन, तयो क्रीडा रमणयोः क्रिया, तां परिहापयन्ती=परित्यजन्ती, 'दीणा दीना=दुःखिता, 'दुम्मणा' दुर्मना=उद्विग्नचित्ता, णिराणंदा' निरानन्दा=हर्षसुखवर्जिता, 'भूमिगयदिट्ठिया' भूमिगतदृष्टिका=धराधृतदृष्टिका 'ओहयमणसंकप्पा' अपहतमनः संकल्पा=तत्र-अपहतो=नष्टो मनसः संकल्पः=कर्तव्याकर्तव्यविवेचनरूपो यस्याः सा, 'जाव झियायइ' यावत् ध्यायति-यावच्छब्देन-करयलपल्हत्थमुही, अट्टज्झाणोवगया' इति संग्रहः, तेन करतलपर्यस्तमुखी, आर्तध्यानोपगता, इतिच्छाया, तत्र करतले=हस्ततले 'हथेली'ति भाषायां पर्यस्तं=निक्षिप्तं मुखं यया सा तथा, आर्तध्यानोपगता=अकालमेघवर्षण जनितानन्दाननुभवात् शोकक्रान्ता 'झियायइ' ध्यायति-आर्तध्यानं करोतीत्यर्थः, 'तएणं' ततःखलु 'तीसे' तस्याः धारिण्या

क्रीडा तथा उनके साथ खेलना इन दोनों क्रियाओं को उसने छोड दिया और केवल (दीणा दुम्मणा) वह दुःखित एवं दुर्मना रहने लगी (णिराणंदा भूमिगयदिट्ठिया ओहयमणसंकप्पा जाव झियाएइ) इस तरह हर्षसुख से वर्जित बनी हुई वह सदा नीचे की ओर ही अपनी दृष्टि रखे रहती और कर्तव्या कर्तव्य विवेचनरूप मानससंकल्प जिसका नष्ट हो चुका है ऐसे वह धारिणी देवी रातदिन आर्त ध्यान रूप चिन्ता में मग्न बन गई। यहां यावत् पद से ' करयलपल्हत्थमुही, अट्टज्झाणोवगया'' इन पदोंका संग्रह हुआ है। जिस समय मनुष्य अधिक चिन्ता मग्न रहने लगता है उस समय वह हथेली पर मुख धर कर बैठा हुआ दिखलाई पडता है-और रातदिन आर्त-ध्यान किया करता है। यही स्थिति उस रानीकी भी रहने लगी थी यही बात इन पदों द्वारा व्यक्त की गई है। (तएणं) इसके बाद (तीसे)

સખીઓની સાથેના હાસ-પરિહાસ, વિનોદ, ક્રીડાઓ અને રમત ગમત આ બધા એણે ત્યજી દીધાં હતાં, અને તે ફક્ત (दीणा दुम्मणा) દીન અને અન્યમનસ્ક થઈને દિવસો પસાર કરવા લાગી.(णिराणंदा भूमिगयदिट्ठिया ओहयमणसंकप्पा जाव झियायइ) આરીતે વિષાદયુકત થઈને તે હંમેશાં પોતાની નજર નીચે જ રાખતી અને ધીમે ધીમે શું કરવું અને શું નહિ કરવું આ જાતનો વિવેક એટલે કે કર્તવ્યાકર્તવ્ય રૂપ માનસ સંકલ્પ જ નષ્ટ થઈ ગયો અને આ રીતે તે ચિંતામાં ડૂબી ગઈ. અહીં 'યાવત્' પદથી ' करयलपल्हत्थमुही अट्टज्झाणोवगया'' આ પદનો સંગ્રહ થાય છે માણસ વધારે ચિન્તિત થાય છે, તે વખતે હથેળી ઉપર મોં રાખીને બેસી રહે છે અને રાતદિવસ આર્તધ્યાન-ચિન્તા-માં જ ડૂબી રહે છે. ધારિણીદેવીની એવી હાલત થઈ ગઈ આ પદોથી એ જ વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. (तएणं) ત્યાર પછી

देव्याः 'अंगपडियारियाओ' अङ्गपरिचारिकाः=आत्मरक्षिकाः, 'अब्भिंतरियाओ' आभ्यन्तरिकाः=अन्तःपुरनिवासिन्यः समये२ समुचितविचारदायिका इत्यर्थः। तथा 'दासचेडियाओ' दासचेटिकाः-दास्यश्चताश्चेटिका इति दासचेटिकाः कर्मधारयेत्यादिना दासी शब्दस्य पुंवद्भावः, तत्र दास्यः=पर्दनादि कार्यकारिण्य, ता एव चेटयश्च रहस्यवार्ताकारिण्यः, एताः सर्वाः धारिणीं देवीं 'ओलुग्गं' अवरुग्णां=ग्लानां 'जाव झियायमाणिं' यावद् ध्यायन्तीम्=आर्त्तध्यानं कुर्वन्तीं पश्यन्ति, दृष्ट्वा एवमवादिषुः-किं=किमर्थं=कस्मात् कारणात् खलु हे देवानुप्रिये अवरुग्णा, अवरुग्णशरीरा, यावद् ध्यायसि=आर्तध्यानं करोषि?। ततः खलु सा धारिणीदेवी ताभिरङ्गपरिचारिकाभिः आभ्यन्तरिकाभिः दासचेटिकाभिः एवमुक्ता सती ता दासचेटयः नो आढाइ'नो आद्रियते, 'णो परिया-

उस रानी की जो (अंग पडियारियाओ) अंगपरिचारिकाएँ थीं कि जो (अब्भिंतरियाओ) अन्तःपुरमें ही सदा उसके साथ रहती करती थीं और समय२ पर उसे उचित सुजाव दिया करती थीं तथा (दास चेडियाओ) दासीरूप चेटिकाएँ थी कि जो उसके शरीर का मर्दनादिकार्य करनेके लिये नियुक्त थीं उन्होंने (धारिणीदेवीं ओलुग्गं जाव झियायमाणिं पासति) उस धारिणी देवी को चिन्ता मग्न एवं दुर्वलशरीर वाली जब देखा तब (पासित्ता) देखकर (एवं वयासी) इस प्रकार कहा (किण्णं तुमे देवानुप्पिए ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव झियायसि) हे देवानुप्रिये ? क्या कारण है जो तुम रात दिन कृश शरीर हो रही हो और आर्तध्यान किया करती हो ? (तएणं सा धारिणीदेवीं ताहिं अंगपडियारियाहिं-अब्भिंतरियाहिं दास चेडियाहिं एवंवुत्ता समाणी ताओ दासचेडियाओ नो आढाइ णो परियाणाइ)

(नीसे) રાણીની (अंगपडियारियाओ) અંગ સેવિકાઓ-જેઓ (अब्भिंतरियाओ) તેની સાથે સદા રાણુવાસમાં જ રહેતી હતી અને અનુકૂળ સમયે તેને યોગ્ય સલાહ આપતી હતી-(दासचेडियाओ) દાસીરૂપ ચેટિકાઓ-જેઓ તેના શરીરે માલિશ વગેરે માટે નિયુક્ત કરવામાં આવી હતી-તેઓએ(धारिणीं देवीं ओलुग्गं जाव झिया-यमाणिं पासंति) જ્યારે ધારિણીદેવીને કૃશ શરીરવાળી તેમજ ચિંતાતુર જોઈ ત્યારે (पासित्ता) જોઈને (एवं वयासी) કહ્યું કે (किण्णं तुमे देवानुप्पिए ओलुग्गा ओलुग्ग सरीरा जाव झियायसि) હે દેવાનુપ્રિયે! રાતદિવસ કેમ આર્તધ્યાનથી દુર્બળ થતાં જાઓ છો? અને ચિન્તામાં મગ્ન રહો છો. (तएणं सा धारिणी देवीं ताहिं अंगपडियारियाहिं अब्भिंतरियाहिं दास चेडियाहिं एव वुत्ता समाणी ताओ दास चेडियाओ नो आढाइ णो परियाणाइ) અંગપરિચારિકાઓ દાસચેટિકાઓની આ વાત

णाइ' नो परिजानाति, एताः काः सन्ति मत्पुरतः इत्यपि नाववुध्यते, अनाद्रियमाणा=तासामादरमकुर्वाणा, अपरिजनाना तदुपस्थिति मनववुध्यमाना तूष्णीका संतिष्ठते=मौनमवलम्ब्य तिष्ठतिस्म। ततः खलु ताः अङ्गपरिचारिका आभ्यन्तरिकादासचेटयः धारिणीं देवीं 'दोच्चंपि तच्चंपि' द्वितीयवारमपि तृतीयवारमपि, एवमवादिषुः, 'किन्नं' किंखलु–किमर्थं हे देवानुप्रिये ! त्वम् अवरुग्णा अवरुग्णशरीरा यावद् ध्यायसि=आर्तध्यानं करोषि। ततःखलु सा ताभिरङ्गपरिचारिकाभिः आभ्यन्तरिकाभिः दासचेटिकाभिर्द्वितीयवारमपि तृतीयवारमपि

इस तरह उन आभ्यन्तरिक अंगपरिचारिकाओं एवं दासचेटियों द्वारा पूछी जाने परभी उस धारिणी देवी ने प्रत्युत्तर देकर उनका कुछ भी आदर नहीं किया और न उसे यह भी भान रहा कि ये मेरे समक्ष कौन खडीर बोलरही हैं। इस प्रकार (अणाढायमाणी अपरियाणमाणी तुसिणीया संचिट्ठइ) उनका अनादर करती हुई और उनकी उपस्थिति को नहीं जानती हुई वह धारिणी देवी उस समय केवल चुप ही रही। (तएणं ताओ– अंगपरियारियाओ अब्भितरियाओ दासचेडियाओ धारिणीं देवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी किन्नं तुमे देवाणुप्पिए ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा झियायसि ?) धारिणी देवी को इस तरह जब उन्होंने मौनाश्रित देखा तो पुनः अभ्यन्तरिक परिचारिकाओने तथा दास चेटिकाओंने उस धारिणीदेवी से दुवारा और तिवारा भी ऐसा ही कहा हे देवानुप्रिये ? तुम कृश शरीर होकर क्यों आर्तध्यान में मग्न बनी हुई बैठी रहती हो ? तुम्हें क्या चिन्ता है कहो (तएणं सा धारिणीं देवी ताहिं अगपडियारियाहिं अब्भितरियाहिं दासचेडियाहिं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्ता समाणी णो अढाइ णो

પૂછ્યું પણ ધારિણી દેવીએ જવાબ આપીને તેઓને આવકાર આપ્યો નહિ તેને આટલી પણ સુધબુધ રહી નહિ કે અમારી સામે કોણ ઉભું છે અને મને કંઈક પૂછી રહ્યું છે. આ રીતે (अणाढायमाणी अपरियाणमाणी तुसिणीया संचिट्ठइ) તેઓને જરાપણ આવકાર આપ્યા વગર અને તેઓની ઉપસ્થિતિને પણ નહિ જાણતી ધારિણી- દેવી તે સમયે મૌન જ સેવતી રહી. (तएणं ताओ अंगपरिचारियाओ अब्भितरिया ओ धारिणीदेवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवंवयासी किन्नं तुमे देवाणुप्पिए ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा झियायसि?) આ પ્રમાણે ધારિણીદેવીને મૌન જોઈને રણવાસની પરિચારિકાઓ અને દાસચેટિકાઓએ ફરી બે વાર ત્રણવાર એમ જ કહ્યું કે હે દેવાનુ પ્રિયે ! દુર્બળ થયેલા તમે ચિંતામગ્ન શા માટે રહો છો? તમને શું ચિન્તા છે? અમને કહો. [तएणं सा धारिणीदेवी ताहिं अंगपडियारियाहिं अब्भिनरियाहिं

एवमुक्तासती, नो आद्रियते नो परिजानाति अनाद्रियमाणा=अनादरं कुर्वती, अपरि-जानाना=अनवबुध्यमाना धारिणी देवी तूष्णीका संतिष्ठते। ततःअङ्गपरिचा-रिका दासचेटयो धारिण्या देव्या अनाद्रियमाणाः=अनादरं प्राप्ताः अपरिज्ञा-यमानाः=परिचयमप्राप्ताः 'तहेव' तथैव 'संभंताओ' संभ्रान्ताः, धारिणी देवी-मप्रसन्नां विलोक्य भयोद्विग्नाः सत्यः, धारिण्या देव्या अंतिकात् प्रतिनिष्क्रा-मन्ति=निर्गच्छन्ति। प्रतिनिष्क्रम्य=निर्गत्य, यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपाग-च्छन्ति, उपागत्य करतलपरिगृहीतं 'जाव' यावत्–दशनखं शिर आवर्तं मस्तकेऽ

परियाणाइ) इस तरह उन आभ्यंतरिक अंगपरिचारिकाओं तथा दास चेटियों द्वारा दो तीन बार पूछने पर भी उस धारिणी देवीने उनकी बात का कोई उत्तर नहीं दिया और न उनकी ओर कुछ ध्यान दिया (अणाढायमाणी अपरिजाणमाणी तुसिणीया संचिट्ठइ) केवल उपेक्षा किये हुए अपरिचित हुई जैसी चुपचाप ही बैठी रही (तएणं ताओ अंगपडियारियाओ दासचेडियाओ धारिणीए देवीए अणाढाइज्जमाणीओ अपरिजाणिज्जमा-णीओ तहेव संभंताओ समाणीओ धारिणीए देवीए अंतियाओ पडिनि-क्खमंति) इस तरह की उस धारिणीदेवी की स्थिति जब उन अंगपरि-चारिकाओं तथा दासचेटियोंने देखी तो वे उसके पास अपनेको अनादृत देखती हुई बिना कुछ कहे ही अपरिज्ञात अवस्था में भय से त्रस्त होकर बाहर चली आई (पडिनिक्खमित्ता जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छइ) और बाहर आकर वे वहां आई जहां राजा श्रेणिक थे। (उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं जाव कट्टु जएणं विजएणं वद्धावेंति) आकर उन्होंने

दास चेडियाहिं दोच्चंपि तच्चंपि एवंवुत्ता समाणी णो अढाइ णो परियाणाइ) આમ બે ત્રણ વખત પૂછવા છતાં પણ તે ધારિણીદેવીએ તેમને કંઈ પણ જવાબ આપ્યો નહિ અને જરાપણ ગણકાર્યું નહિ. (अणाढायमाणी अपरिजाणमाणी तुसिणीया संचिट्ठइ) અજાણ થઈને તેઓની ઉપેક્ષા કરતી તે ચુપચાપ બેસી રહી (तएणं ताओ अंगपडियारियाओ दासचेडियाओ धारिणीए देवीए अणाढाइज्ज-माणीओ अपरिजाणिज्जमाणीओ तहेव संभंताओ समाणीओ धारिणीए देवीए अंति-याओ पडिनिक्खमंति) ધારિણીદેવીની આવી વિચિત્ર સ્થિતિ જોઈને અંગપરિચા-રિકાઓ અને દાસ ચેટિકાઓ પોતાની જાતને ઉપેક્ષિત થએલી જાણીને કંઈ પણ કહ્યા વગર રાણીની દુર્બળતાના કારણને જાણ્યા વગર ભયત્રસ્ત થતી બહાર આવતી રહી. (पडिनिक्खमित्ता जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छइ) બહાર આવીને તેઓ શ્રેણિક રાજા પાસે ગઈ. (उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं जाव कट्टु

ञ्जलिं 'कट्टु' कृत्वा, जयेन-जयशब्देन, विजयेन=विजयशब्देन 'वद्धावेंति' वर्धयन्ति=श्रेणिकमभिनन्दयन्ति, 'वद्धाविता' वर्धयित्वा, एवमवदन्-एवं खलु हे स्वामिन्! 'किंपि' किमपि अस्ति यद् 'अज्ज' अद्य= अस्मिन् दिवसे धारिणी देवी अवरुग्णा अवरुग्णशरीरा यावद् आर्त्तध्यानोपगता ध्यायति=आर्तध्यानं करोति। ततः खलु स श्रेणिको राजा तासामङ्गपरिचारिकाणामन्तिके इममर्थं= धारिणी देव्या-आर्त्तध्यानरूपं श्रुत्वा निशम्य=हृद्यवधार्य 'तहेव' तथैव, संभ्रान्तः सन् 'सिग्घं' शीघ्रं=मनोगतिसहितं, 'तुरियं' त्वरितम्='अधुनैव गम्यते' इति वा व्यापारयुक्तं, 'चवलं' चपलं=कायचेष्टासहितं 'वेगियं' वेगितं=गत्यवरोध रहितम्, यत्रैव धारिणीदेवी तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य धारिणीं देवीमवरुग्णा-

दोनों हाथों को अंजलिबद्धकर और उन्हे मस्तक पर रखकर राजा को प्रणाम किया। बाद में जय विजय शब्दों द्वारा उन्हें बधाई दी। (वद्धावित्ता एवं वयासी) बधाई के बाद फिर उन्होंने राजा से ऐसा कहा-(एवं खलु सामी किं पि अज्ज धारिणीदेवी ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव अट्टझाणोवगया झियायई) हे स्वामिन्? आज हम आपके पास कुछ कहनेको आई हैं-धारिणीदेवी आज अवरुग्ण एवं अवरुग्ण शरीर वाली होकर अनमनी बैठी हुई हैं और आर्तध्यान में मग्न हैं आदि२ (तएणं से सेणिए राया तासिं अगपडियारियाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म तहेव संभंते समाणे सिग्घं तुरियं चवलं वेइयं जेणेव धारिणी देवी तेणेव उवागच्छइ) श्रेणिक राजा उन अंगपरिचारिकाओं के मुख से इस बात को सुनकर और अच्छी तरह उसे हृदय में आधारित कर उसी तरह संभ्रान्त होकर शीघ्र ही अभी जाता हूं इस तरह वचन कहते हुए चपलरूप से बिना किसी रुकावट के जहां वह धारिणी देवी थी वहां

जएणं विजएणं वद्धावेंति) જઈને તેઓએ અંજલિ મસ્તકે લગાડીને નમસ્કાર કર્યા. ત્યારબાદ જયવિજય શબ્દોથી તેમને વધાવ્યા (वद्धावित्ता एवं वयासी) વધાવ્યા બાદ તેઓએ રાજાને કહ્યું કે (एवं खलु सामी किं पि अज्ज धारिणीदेवी ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव अट्टझाणोवगया झियायइ) હે સ્વામિ! અમે આપને કંઈક નિવેદન કરવા માટે આવ્યાં છીએ ધારિણીદેવી અવરુગ્ણ અને કૃશશરીરવાળી થઈને અન્યમનસ્કની જેમ બેઠા છે, અને એકદમ ચિંતામગ્ન થઈને આર્તધ્યાન કરે છે (तएणं से सेणिए राया तासिं अंगपडियारियाणंअंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म तहेव संभंते समाणे सिग्घं तुरियं चवलंवेइयं जेणेव धारिणी देवी तेणेव उवागच्छइ) અંગ પરિચારિકાઓના મોઢેથી આ વાત સાંભળતા તો જ શ્રેણિક રાજાએ તે વાતને મનમાં સારી પેઠે ધારણ કરીને વ્યાકુળતાથી કોઈપણ સ્થાને રોકાયા વગર ધારિણી

मवरुग्ण शरीरां यावद् आर्त्तध्यानोपगतां ध्यायन्तीं=आर्त्तध्यानं कुर्वतीं पश्यति। दृष्ट्वा एवं=वक्ष्यमाणरीत्या, अवादीत्=श्रेणिकः पृष्टवान् इत्यर्थः। किं=कस्मात् कारणात्, खलु हे देवानुप्रिये! अवरुग्णा अवरुग्णशरीरा यावद् आर्त्तध्यानोपगता ध्यायसि? ततःखलु सा धारिणीदेवी श्रेणिकेन राज्ञा एवमुक्ता सती नो आद्रियते यावत् तूष्णिका संतिष्ठते। ततः खलु स श्रेणिको राजा धारिणीं-देवीं द्वितीयवारमपि तृतीयवारमपि एवमवदत्—किं खलु त्वं हे देवानुप्रिये! अवरुग्णा यावद् ध्यायसि। ततःखलु सा धारिणीदेवी श्रेणिकेन राज्ञा द्विती यवारमपि तृतीयवारमपि एवमुक्ता सती नो आद्रियते नो परिजानाति, तूष्णीका संतिष्ठते। ततःखलु श्रेणिको राजा धारिणीं देवीं 'सवहसावियं करेइ' शपथशापितां

गये। (उवागच्छित्ता धारिणीं देवीं ओलुग्गं ओलुग्गसरीरं जाव अट्टज्झाणोवगयं झियायमाणिं पासइ) जाकर उसने धारिणी देवी को अवरुग्णा और अवरुग्ण शरीरा तथा आर्तध्यान में लीन हुई बैठी देखा (पासित्ता एवं वयासी) देख कर उससे उनने ऐसा कहा (किन्नं तुमे देवाणुप्पिए? ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव अट्टज्झाणोवगया झियायसि) देवानुप्रिये? क्यों तुम अवरुग्णा तथा अवरुग्ण शरीरा हो और क्यों आर्तध्यान में मग्न बन रही हो। (तएणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणी नो आढाइ जाव तुसिणीया संचिट्ठइ) इस तरह राजा श्रेणिक द्वारा पूछी गई उस धारिणी देवीने उन्हें कुछ भी उत्तर नहीं दिया और न उसे यही ज्ञात हो सका कि ये पूछने वाले कौन मेरे समक्ष खडे हुए हैं। केवल वह पूर्व की भांति चुपचाप ही बैठी रही। (तएणं से सेणिए राया धारिणीं देवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी) रानीधारिणी देवी की ऐसी स्थिति देखकर श्रेणिक राजा से नहीं रहा गया और वे पुनः उससे दुबारा तिबारा

દેવીની પાસે ગયા. (उवागच्छित्ता धारिणीं देवीं ओलुग्गं ओलुग्गसरीरं जाव अट्टज्झाणोवगयं झियायमाणिं पासइ) ત્યાં જઈને તેઓએ ધારિણીદેવીને રુગ્ણ અને રુગ્ણ શરીરની જેમ ચિન્તામગ્ન જોયા. (पासित्ता एवं वयासी) તેમને જોઈને તેમણે આ પ્રમાણે કહ્યું (किन्नं तुमे देवाणुप्पिए! ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव अट्टज्झाणोवगया झियायसि) દેવાનુપ્રિયે! શા માટે તમે રોગની જેમ રોગ યુક્ત શરીરવાળા થઈને ચિન્તામગ્ન થઈ રહ્યાં છો. (तएणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना एवंवुत्तासमाणी नो आढाइ जाव तुसिणीया संचिट्ठइ) આ રીતે શ્રેણિક રાજાએ ધારિણીદેવીને પૂછ્યું પણ તેણે કંઈ જવાબ આપ્યો નહિ અને તેને આટલું એ ભાન રહ્યું નહિ કે કોણ સામે ઉભું છે અને તેને કંઈક પૂછી રહ્યું છે. ધારિણીદેવી તે વખતે પહેલાંની જેમ બેસી જ રહ્યાં. (तएणं से सेणिए राया धारिणीं देवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी) ફરી બીજાવી

करोति, शपथः=सौगन' इति भाषायां तेन शापितां युक्तां, करोति, कृत्वा शपथं दत्त्वा एवमवादीत्–किं खलु हे देवानुप्रिये! 'तुमं' तवैतस्यार्थस्य 'सवणयाए' श्रवणतायै श्रोतुम् अहम् 'अणरिहे 'अणरिहे' अनर्हः=अयोग्यः? योग्यो नास्मि? 'ता' तत्=तस्मात् खलु 'तुमं' त्वम् 'अयमेयारूवं' इदमेतद्रूपं, 'मणोमाणसियं' मनो मानसिकं दुःखं 'ममं, ममाग्रे 'रहस्सी करेसि' रहस्यी–करोषि=

भी ऐसा ही पूछने लगे (किन्नं तुमे देवाणुप्पिए ओलुग्गा जाव झियायसि) हे देवानु प्रिये? क्यों तुम अवरुग्णा और अरुग्णशरीरा बनी हुई आर्तध्यान कर रही हो? (तएणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्ता समाणी णो आढाइ णो परिजाणाइ तुसिणीया संचिट्ठइ) इस तरह श्रेणिक राजा द्वारा दो तीन बार पूछने पर भी उस धारिणी देवीने उनके कहने पर कुछ भी ध्याय नहीं दिया और न उनकी तरफ उसने कुछ लक्ष्य ही किया–केवल अनमनी बनी हुई चुपचाप ही बैठी रही— (तएणं सेणिएणं राया धारिणी देवीं सवहसावियं करेइ–करित्ता एवं वयासी) जब "धारिणी देवी मेरी बात का कुछ भी उत्तर नहीं दे रही है" ऐसा जब श्रेणिक राजा ने देखा तो उन्होंने उसे शपथ (सोगंद) दिलाई और दिलाकर इस प्रकार बोले–(किण्णं तुमं देवाणुप्पिए! अहमेयस्स अट्ठस्स अणरिहे सवणयाए ताणं तुमं ममं अयमेयारूवं मणोमाणसियं दुक्खं रहस्सी करेसि?) देवानुप्रिये? क्या मैं तुम्हारे इस अर्थ को सुनने के लिये योग्य नही हूँ? जो तुम मुझसे इस अपने मानसिक दुःख को छुपा-

જોઈને રાજાથી રહેવાયું નહિ અમે તેઓ ફરી બીજી અને ત્રીજીવાર આ પ્રમાણે પૂછતા રહ્યા. (किन्नं तुमे देवाणुप्पिए ओलुग्गा जाव झियायसि) દેવાનુપ્રિયે! તમે શા માટે રૂગ્ણા અને રૂગ્ણ શરીરા થઈને ચિંતામગ્ન થઈને આર્તધ્યાન કરો છો? (तएणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्ता समाणी णो आढाइ णो परिजाणाइ तुसिणीया संचिट्ठइ) ધારિણીદેવીને રાજાએ વારંવાર બે ત્રણ વખત પૂછ્યું છતા તેણે કંઈ ધ્યાન આપ્યું નહિ અને તે તરફ લક્ષ્ય આપ્યા વગ. ફક્ત અન્યમનસ્કની જેમ ચુપ થઈને બેસી જ રહ્યાં. (तएणं सेणिएणं राया धारिणीदेवी सवहसावियं करेइ–करित्ता एवं वयासी) રાજાને જ્યારે એમ લાગ્યું કે ધારિણીદેવી મારી વાતનો કંઈ જવાબ આપતાં નથી ત્યારે શ્રેણિક રાજાએ તેને સોગંદ આપીને પૂછ્યું કે किण्णं तुमं देवाणुप्पिए! अहमेयस्स अट्ठस्स अणरिहं सवणयाए ताणे- तुमं ममं अयमेयारूवं मणोमाणसियं दुक्खं रहस्सी करेसि?) હે દેવાનુ પ્રિયે! તમારા મનોરથને હું સાંભળવા અયોગ્ય છું કે જે તમે મારાથી પણ તમારા માનસિક

गोपयसि। ततः खलु सा धारिणीदेवी श्रेणिकेन राज्ञा शपथशापिता सती श्रेणिकं राजानमेवमवादीत्-एवं खलु हे स्वामिन्! मम तस्योदारस्य महास्वप्नस्य त्रिषु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु-प्रायःपूर्णेषु ईषदूनेषु इत्यर्थः, अयमेतद्रूपः अकालमेघेषु=अकालमेघविषये दोहदः प्रादुर्भूतः-स कीदृशो दोहद प्रादुर्भूतः? इत्याह-धन्याः खलु ता अम्बाः, कृतार्थाः खलु ता अम्बाः, यावद् पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टा वैभारगिरिपादमूले=वैभारगिरिसमीपे आहिण्डमानाः=क्रीडापूर्वकमकालमेघवर्षणजनितशोभाविलोकनपूर्वकं क्रीडन्त्यः, दोहदं 'विणिंति' विनयन्ति पूरयन्ति, हे स्वामिन् तद् यदि खलु अहमपि यावत् दोहदं 'विणिज्जामि' विनयेयं=

रहो हो। (तएणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना सवहसाविया समाणी सेणिएणं रायं एवं वयासी) इस प्रकार श्रेणिक राजा द्वारा शपथ (सोगंद) युक्त की जाने पर धारिणीदेवीने उनसे ऐसा कहा-(एवं खलु सामी? मम तस्स उरालस्स जाव महासुमिणस्स तिण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अय मेयारूवे अकालमेहेसु दोहले पाउब्भूए) स्वामिन् मुझे उस उदार आदि विशेषण संपन्न महास्वप्न के ३ मास परिपूर्णप्राय होने पर अर्थात् तीसरे मास के कुछ कम रहने पर असमय में प्रावृष काल के मेघों में स्नान करने रूप ऐसा दोहला उत्पन्न हुआ है कि (धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ कयत्थाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव वेभारगिरिपायमूलं आहिंडमाणीओ दोहलं विणिंति तं जइणं अहमवि जाव दोहलं विणिज्जामि) वे माताएँ धन्य हैं वे माताएँ कृतार्थ हैं जो पूर्वोक्त विशेषण विशिष्ट होकर वैभार गिरिके समीप में क्रीडा करती हैं-अकाल मेघवर्षण से जनित शोभा को देखती हुई विविध प्रकार की क्रीडा में निमग्न होती हैं-

દુઃખને છુપાવી રહ્યા છો (तएणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना सवहसाविया समाणी सेणिएणं रायं एवं वयासी) આ પ્રમાણે શ્રેણિક રાજાએ સોગંદપૂર્વક પૂછવાથી ધારિણીદેવીએ કહ્યું-(एवं खलु सामी ! मम तस्स उरालस्स जाव महासुमिणस्स तिण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अयमेयारूवे अकालमेहेसु दोहले पाउब्भूए) હે સ્વામિ! ઉદાર વગેરે વિશેષણોવાળા પૂર્વે જોયેલા મહાસ્વપ્નના લગભગ ત્રણ માસ પૂરા થયે એટલે કે ત્રીજા માસમાં થોડા દિવસો બાકી હતા તે વખતે અસમયે વાદળ દોહદ થયું (धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ कयत्थाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव वेभारगिरिपायमूलं आहिंडमाणीओ दोहलं विणिंति तं जइणं अहमवि जाव दोहलं विणिज्जामि) તે માતાઓનું જીવન ધન્ય છે અને કૃતાર્થ છે કે તેઓ (પૂર્વે વર્ણવેલા વિશેષણો યુક્ત) વૈભારગિરિની નજીક ક્રીડા કરે છે, અને અકાળે મેઘવર્ષાથી ઉત્પન્ન

पूरयेयम्, तदा शोभनम् इति, ततः=तेन कारणेन खलु अहं हे स्वामिन्! अस्मिन्नेतद्रूपे अकालदोहदे=अकालमेघदोहदे 'अविणिज्जमाणंमि' अविनीयमाने= अपूर्यमाणे अवरुग्णा यावत् आर्तध्यानोपगता ध्यायामि। ततः खलु स श्रेणिको राजा धारिण्या देव्या अन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य धारिणीं देवीमेवम- वादीत्=मा खलु त्वं देवानुप्रिये! अवरुग्णा यावद्ध्याय=आर्तध्यानं मा कुरु इत्यर्थः, अहं खलु तथा करिष्यामि, यथा खलु तव अस्यैतद्रूपस्य अकालदो- हदस्य मनोरथसंप्राप्तिर्भविष्यति, इति कृत्वा धारिणीं देवीं 'इट्ठाहिं इष्टाभिः=

और अपने दोहद की पूर्ति करती हैं। यदि इसी तरह की अवस्था-विशिष्ट होकर मैं भी अपने दोहद की पूर्ति करूँ तो उत्तम हो (तएणं हं सामी अयमे- यारूवंसि अकालदोहलंसि अविणिज्जमाणंमि ओलुग्गा जाव अट्टज्झाणोवगया- झियायामि) इस तरह हे स्वामिन्? अकाल मेघों में स्नान करनेरूप मेरा दोहला अभीतक पूरा नहीं हो रहा है-इसलिये मैं अवरुग्ण शरीरवाली होकर आर्तध्यान से चिन्तित हो रही हूं। (तएण से सेणिएराया धारिणीए देवीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म धारिणी देवीं एवं वयासी) श्रेणिक राजाने ज्योंही धारिणी देवी के मुख से इस बात सुना तो उसे हृदय में अवधा- रणकर उन्होंने धारिणी देवी से इस प्रकार कहा-(माणं तुमं देवाणुप्पिए ओलुग्गा जाव झियाहि) देवानुप्रिये? तुम अवरुग्ण एवं अवरुग्ण शरीर वाली बनकर आर्त्तध्यान मत करो (अहंणं तहा करिस्सामि जहाणं तुब्भं अयमेयारूवस्स अकालदोहलस्स मणोरहसंपत्ती भविस्सइ) तुम निश्चय रखो मैं ऐसा उपाय करूँगा कि जिससे तुम्हारे इस अकाल दोहले की मनोरथ सिद्धि हो जावेगी [त्तिकट्टु धारिणीं देवीं इट्ठाहिं पियाहिं मणुन्नाहिं

શોભાને જોતી વિવિધ ક્રીડાઓ કરે છે તેમજ પોતાના દોહદ પુરૂં કરે છે. જો આમ હું પણ મારા દોહદને પુરૂં કરી શકું તો બહુ સારૂં થાય. (त एणं हं सामी अयमे- यारूवंसि अकालदोहलंसि अविणिज्जमाणसि ओलुग्गा जाव अट्टझाणोवगया झयायामि) હે સ્વામિ! અસમયે મેઘવર્ષામાં નહાવાનું મારૂં દોહદ હજી પુરૂં થયું નથી. એથી જ રુગ્ણા અનેરૂગ્ણશરીરા થઈને ચિન્તામાં પડીછું (तएणं सेणिए राया धारिणीए देवीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म धारिणीं देवीं एवं वयासी) ધારિણીદેવીના મોઢેથી દોહદની વાત સાંભળતાં જ તેને હૃદયમાં ધારણ કરીને રાજાએ કહ્યું-(माणं तुमं देवाणुप्पिए ओलुग्गा जाव झियाहि) હે દેવાનુપ્રિયે! તમે રૂગ્ણા અને રૂગ્ણશરીરા થઈને ચિન્તા ન કરો (अहंणं तहा करिस्सामि जहाणं तुब्भं अयमेयारूवस्स अकालदोहलस्स मणोरहसंपत्ती भविस्सइ) તમે વિશ્વાસ રાખો હું સત્વરે એ પ્રમાણે યત્ન કરીશ કે જેથી તમારા અકાળ દોહદની મનોરથ સિદ્ધિ થાય.

इष्टकारिणीभिः 'कंताहिं' कान्ताभिः अभिलषणीयाभिः 'पियाहिं' प्रियाभिः=प्रीतिकरीभिः, 'मणुन्नाहिं' मनोज्ञाभिः, श्रवणसुखदाभिः, 'मणामाहिं' मन आमाभिः=मनः समाकर्षिणीभिः 'वग्गूहिं' वाग्भिः=वाणीभिः 'समासासेइ' समाश्वासयति= 'सर्वं भविष्यति देवगुरुधर्मप्रसादेन' इति धैर्यं ददाति, इत्याशयः 'समासासित्ता' समाश्वास्य यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य सिंहासनवरगतः पौरस्त्याभिमुखः संनिषण्णः धारिण्या देव्या एवम् अकालदोहदं बहुभिः 'आएहिं य' आयैश्च=कारणैश्च 'उवाएहिं य' उपायैश्च=साधनैश्च, 'ठिईहिय' स्थितिभिः=कार्यसंपादनरूपदिशाभिः, 'उप्पत्तीहिय' उत्पत्तिभिः=

मणामाहिं वग्गूहिं समासासेइ) ऐसा कह कर उन राजाने धारिणी देवी को इष्ट, कांत, प्रिय, मनोज्ञ एवं चित्ताकर्षक वचनों से समझाते हुए धैर्य बंधाया-देव गुरु तथा धर्म के प्रसाद से सब ठीक हो जावेगा इस तरह कहकर उसे चित्त में सांत्वना बंधाई। (समासासेत्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणामेव उवागच्छइ) सांत्वना बंधाकर फिर वे वहां से बाहर जहां उपस्थानशाला (सभा मंडप) थी, वहां चले आये। (उवागच्छित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने धारिणीए देवीए एयं अकालदोहलं बहूहिं आएहिं उवाएहिय, ठिईहिय, उप्पत्तीहिय, उप्पत्तियाहिय, वेणइयाहि य कम्मयाहि य पारिणामियाहिय, चउव्विहाहिं बुद्धिहि अणुचिंतेमाणे२ तस्स दोहलस्स आयं वा उवायं वा ठिइं वा उप्पत्तिं वा अविंदमाणे ओहयमणसंकप्पे जाव झियायइ) वहां आकर वे पूर्व की तरफ मुखकर उत्तम सिंहासन पर बैठ गये और धारिणी देवी के इस पूर्वोक्त अकाल दोहले की अनेक

(निट्ठु धारिणीं देवीं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं मणामाहिं वग्गूहिं समासासेइ) આમ કહીને તે રાજાએ ધારિણીદેવીને ઇષ્ટ, કાંત, પ્રિય, મનોજ્ઞ અને મનગમતા વચનો દ્વારા ધીરજ રાખવા માટે કહ્યું. દેવ ગુરુ અને ધર્મની કૃપાથી બધુ ઠીક થશે આ રીતે તેના મનને આશ્વાસન આપ્યું, (समासासेत्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणामेव उवागच्छइ) આશ્વાસન આપીને તેઓ ઉપસ્થાનશાળામાં આવ્યા (उवागच्छित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने धारिणीए देवीए एयं अकालदोहलं बहूहिं उवाएहिं य, ठिईहिय, उप्पत्तीहिय उप्पत्तियाहिय, वेणइयाहिय, कम्मयाहि य, पारिणामियाहि य चउव्विहाहिं, बुद्धिहिं अणुचिंतेमाणे२ तस्स दोहलस्स आयं वा उवायं वा ठिइं वा उप्पत्तिं वा अविंदमाणे ओहयमणसंकप्पे जाव झियायइ) ત્યાં તેઓ પૂર્વાભિમુખ થઈને ઉત્તમ સિંહાસન ઉપર વિરાજમાન થયા અને ધારિણીદેવીના અકાળ દોહદ પુરું કરવા માટે

साधनहेतुरूकार्यप्रादुर्भावरूपाभिः, तथा 'उप्पत्तियाहि य' औत्पत्तिकीभिः= 'वेणइयाहि य' वैनयिकीभिः, कार्मिकीभिः, पारिणामिकीभिश्च चतुर्विधाभिः बुद्धिभिः अनुचिन्तयन्=दोहदपूर्तिं वारंवारं विचारयन् तस्य दोहदस्य आयं वा उपायं वा स्थितिं वा, उत्पत्तिं वा अविन्दन्-अप्राप्नुवन् अपहतमनःसंकल्पः= हतोत्साहः यावत् ध्यायति=आर्त्तध्यानं करोति ॥सू० १३॥

मूलम्—तयाणंतरं अभयकुमारे ण्हाए कयबलिकम्मे सव्वालंकारविभूसिए पायवंदए पहारेत्थ गमणाए, तएणं से अभयकुमारे जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सेणियं रायं ओहयमणसंकप्पं जाव झियायमाणं पासइ, पासित्ता अयमेयारूवे अज्झत्थिए चिंतिए कप्पिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था—अन्नया य ममं सेणिए राया एज्जमाणं पासइ, पासित्ता आढाइ, परिजाणाइ, सक्कारेइ सम्माणेइ, आलवइ, संलवइ, अद्धासणेणं उवणिमंतेइ, मत्थयंसि अग्धाइ इयाणिं ममं सेणिए राया णो आढाइ णो परियाणाइ, णो सक्कारेइ, णो सम्माणेइ, णो इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं ओरालाहिं वग्गूहिं आलवेइ, संलवेइ, नो अद्धासणेणं उवणिमंतेइ, णो मत्थयंसि अग्धाइ य, किंपि ओहयमणसंकप्पे झियायइ, तं भवियव्वं णं एत्थ

कारणो से अनेक उपायों से अनेक कार्य संपादन रूप दिशाओं से अनेक उत्पत्तिरूप युक्तियों से तथा औत्पत्तिकी वैनयिकी, कार्मिकी, तथा परिणामिकीरूप चार प्रकार की बुद्धियों से पूर्ति करने का बार२ विचार करने लगे। परन्तु उन्हें इसकी पूर्ति का जब कोई कारण—उपाय स्थिति—वा युक्ति नहीं सुझी तो वे स्वयं हतोत्साह होकर चिन्तातुर हो गये ॥सू ॥१३॥

અનેક કારણો, ઉપાયો, કાર્યસિદ્ધિ થવાની વિવિધ દશાઓ, અનેક યુક્તિયો, ઔત્પત્તિકી,વૈનાયિકી, કાર્મિકી અને પારિણામિકી આમ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિ દ્વારા વારંવાર વિચારવા લાગ્યા અન્તે જ્યારે તેમને દોહદ પુરૂં કરવા માટે કોઈ ઉપાય અથવા કોઈ યુક્તિ ધ્યાનમાં ન આવી ત્યારે તેઓ હતોત્સાહ થઈને ચિન્તાતુર બની ગયા. ॥સૂ ૧૩॥

कारणेणं, तं सेयं खलु मे सेणियं रायं एयमट्ठं पुच्छित्तए, एवं संपेहेइ संपेहित्ता जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु जएणं विजएणं वद्धावेइ वद्धावित्ता एवं वयासी तुब्भेणं ताओ! अन्नया ममं एज्जमाणं पासित्ता आढाइ, परिजाणह, जाव मत्थयंसि अग्घायह, आसणेणं उवणिमंतेह, इयाणिं ताओ! तुब्भे ममं नो आढाह, जाव नो आसणेणं उवणिमंतेह, किंपि ओहयमणसंकप्पा जाव झियायह, तं भवियव्वं ताओ! एत्थ कारणेणं तओ तुब्भे मम ताओ! एयं कारणं अगूहेमाणा, असंकेमाणा, अनिण्हवेमाणा, अप्पच्छाएमाणा जहा भूयमवितहमसंदिद्धं एयमट्ठमाइक्खह, तएणं हं तस्स कारणस्स अंतगमणं गमिस्सामि। से सेणिए राया अभएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे अभयकुमारं एवं वयासी—एवं खलु, पुत्ता! तव चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए तस्स गब्भस्स दोसु मासेसु अइक्कंतेसु तइए मासे वट्टमाणे दोहलकालसमयंसि अयमेयारूवे दोहले पाउब्भवित्था—धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ तहेव निरवसेसं भाणियव्वं जाव विणिंति, तएणं अहं पुत्ता धारिणीए देवीए तस्स अकालदोहलस्स बहूहिं आएहिं य उवाएहि जाव उप्पत्तिं अविंदमाणे ओहयमण संकप्पे जाव झियामि, तुमं आगयंपि न जाणामि। तएणं से अभयकुमारे सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव हियए सेणियं रायं एवं वयासी—माणं तुब्भे ताओ! ओहयमण० जाव झियायह अहण्णं तहा करिस्सामि जहाणं मम चुल्लमायाए

धारिणीए देवीए अयमेयारूवस्स अकालदोहलस्स मणोरहसंपत्ती भविस्सइ त्तिकट्टु सेणियं रायं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासा-सेइ। तएणं सेणिए राया अभएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठे जाव अभयकुमारं सक्कारेइ सम्माणेइ सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडि-विसज्जेइ ॥१४॥ सू०॥

टीका—'तयाणंतरं इत्यादि ! तदनन्तरम् अभयकुमारः स्नातः कृतबलिकर्मा यावत् सर्वालङ्कारविभूषितः 'पायवंदए' 'पादवन्दकः=पितृपादवन्दनार्थी 'पहारे-त्थगमणाए' प्राधारयद् गमनाय=नृपचरणवन्दनाय मया गन्तव्यमिति निश्चय कृतवान्। ततःखलु सोऽभयकुमारो यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रेणिकं राजानम् अपहतमनःसंकल्प यावत् पश्यति। दृष्ट्वा अयमे-तद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूपः अध्यात्मिकः=आत्मगतः, चिन्तितः, कल्पितः, प्रार्थितः, मनोगतः संकल्पः 'समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत=समुत्पन्नः—कीदृशः संकल्पः

'तयाणंतरं अभयकुमारे' इत्यादि

टीकार्थ-(तयाणंतरं) इस के बाद (ण्हाए) स्नान करके (कयबलिकम्मे) जिसने बलिकर्म कौवे आदि को अन्नादि भाग देने रूप क्रिया कर लिया है और जो (सव्वालंकारविभूसिए) समस्त अलंकारों से विभूषित हो चुके हैं ऐसे (अभय कुमारे) अभयकुमारने (पायवंदए गमणए पहारेत्थ) उस समय पिता के चरणों की वंदना करने का निश्चय किया। (तएणं से अभयकुमारे जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छइ) निश्चयानुसार वे जहां अपने पिता श्रेणिक राजा थे) वहां आये (उवागच्छित्ता सेणियं रायं ओहयमणसंकप्पं जाव झियायमाणं पासइ) आते ही उन्होंने श्रेणिक राजा को अपहतमन संकल्पवाला और चिन्तातुर देखा-(पासित्ता अयमेयारूवे अज्झत्थिए चि-

---

"तयाणंतरं अभयकुमारे इत्यादि"

टीकार्थ—तयाणंतरं) त्यारબાદ (ण्हाए) સ્નાન કરીને (कयबलिकम्मे) કાગડા વગેરેને અન્નભાગ આપીને જેમણે બલિકર્મ પુરૂં કર્યું છે, અને જેઓ (सव्वालंकार विभूसिए) સમસ્ત અલંકારો દ્વારા શોભી રહ્યા છે. અને (अभयकुमारे) અભયકુમારે (पायवंदए गमणए पहारेत्थ) પિતાના ચરણોમાં વંદન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો

(तएणं से अभयकुमारे जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छइ) પોતાના નિશ્ચય પ્રમાણે અભયકુમાર જ્યાં શ્રેણિકરાજા હતા ત્યાં ગયા (उवागच्छित्ता सेणियं रायं ओहयमणसंकप्पं जाव झियायमाणं पासइ) ત્યાં જઈને તેઓએ શ્રેણિક રાજાને હતોત્સાહી થઈને સંકલ્પ વિકલ્પોમાં ચિંતામગ્ન જોયા. (पासित्ता अयमेयारूवे

समुत्पन्नः ? इत्याह-'अन्नयाय' इत्यादि। अन्यदा अन्यस्मिन् समये च मां श्रेणिको राजा 'एज्जमाणं' एजमानम्=आगच्छन्तं पश्यति दृष्ट्वा आद्रियते परिजानाति, सत्करोति, संमानयति, आलपति, संलपति, अर्धासनेन उपनिमन्त्रयति, मस्तके आजिघ्रति च, इदानीं मां श्रेणिको राजा नो आद्रियते, 'णो परिजाणाइ' नो परिजानाति='को ममाग्रे तिष्ठतीत्यपि नावबुध्यत इत्यर्थः, 'णो सक्कारेइ' नो सत्करोति-मृदुवचनतः 'णो सम्माणेइ' न सन्मानयति, आसने उपवेशनार्थं नाज्ञापयति, 'णो' न=न च 'इट्ठाहिं' इष्टाभिः=इष्टकारिणीभिः, कान्ताभिः=अभिलषणीयाभिः, प्रियाभिः=प्रीतिकरीभिः, मनोज्ञाभिः=श्रवणसुख-

---

निए कप्पिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था) देखकर उन को इस वक्ष्यमाण रूप से आत्मगत, चिन्तित, कल्पित एवं प्रार्थित मनोगत संकल्प उत्पन्न हुआ। (अन्नया ममं सेणिएराया एज्जमाणं पासइ, पासित्ता आढाइ, परिजाणाई, सक्कारेइ सम्माणेइ आलवइ, संलवइ, अद्धासणेण उवणिमंतेइ) जब भी कभी श्रेणिक राजा मुझे आते देखते थे तो वे मेरा आदरकरते थे, मुझे जान लेते थे, मेरा सत्कार करते थे सन्मान करते थे मुझ से बोलते चालते थे और आधे आसन पर बैठो इस प्रकार से कहते थे (मत्थयंसि अग्घाइ) तथा मेरे मस्तक को सूंघते थे। (इयाणिं ममं सेणिए राया णो आढाइ णो परियाणइ णो सक्कारेइ, णो सम्माणेइ, णो इट्ठाहिं, कंताहिं, पियाहिं,, मणुन्नाहिं, ओरालाहिं वग्गूहिं आलवेइ संलवेइ णो अद्धासणेणं उवणिमंतेइ) पर अब इस समय वे न मेरा आदर करते हैं, और न मुझे पहिचानते हैं, न मेरा सत्कार करते हैं, न सन्मान करते हैं, और न इष्ट, कान्त प्रिय

अज्झत्थिए चिंतिए कप्पिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था અને જોઈને તેમને પોતાની મેળે ચિંતિત, કલ્પિત અને પ્રાર્થિત મનોગત આ રીતે સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કે (अन्नयाय ममं सेणिए राया एज्जमाणं पासइ पासित्ता आढाइ परिजाणाइ सक्कारेइ, सम्माणेइ, आलवइ, संलवइ, अद्धासणेण उवणिमंतेइ) જ્યારે ત્યારે શ્રેણિક રાજા મને આવતો જોતા હતા ત્યારે તેઓ મારો આદર કરતા હતા, મને ઓળખતા હતા મારો સત્કાર કરતા હતા, સન્માન કરતા હતા, મારી સાથે વાતચીત કરતા હતા અને મને પોતાની પાસે અડધા સિંહાસન ઉપર બેસાડીને કંઈક કહેતા હતા (मत्थयंसि अग्घाइ) મારૂં મસ્તક સૂંઘતા હતા. (इयाणिं ममं सेणिए राया णो आढाइ णो परियाणइ णो सक्कारेइ, णो सम्माणेइ, णो इट्ठाहिं, कंताहिं, पियाहिं, मणुन्नाहिं, ओरालाहिं, वग्गूहिं आलवेइ, संलवेइ, णो अद्धासणेणं उवणिमंतेइ) પણ હવે અત્યારે તેઓ મારો આદર કરતા નથી મને ઓળખતા નથી અને

दाभिः=वात्सल्यपूर्णाभिः, 'वग्गूहिं' वाग्भिः=वाणीभिः 'आलवइ' आलपति, एक वार न पृच्छति, 'संलवइ' सलपति=पुनःपुनर्न पृच्छति, नो अर्धासनेनोपनिमन्त्रयति, नो मस्तके आजिघ्रति=नो मां मस्तके=चुम्बति च किमपि अपहतमनः संकल्पो ध्यायति=आर्तध्यानं करोति तद् भवितव्यं खलु अत्र कारणेन,, 'त' तत्=तस्मात् श्रेयः खलु श्रेणिकं राजानम् एतमर्थं प्रष्टुम्। एव संप्रेक्षते=विचारयति, संप्रेक्ष्य=विचार्य यत्रैव श्रेणिको राजा, तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य करतलपरिगृहीतं शिर आवर्त मस्तके अंजलि कृत्वा जयेन विजयेन वर्धयति,

---

तथा मन भाविनी उदार वाणी से मुझ से आलाप करते हैं न संलाप करते हैं और न ऐसा ही कहते हैं कि आओ आधे आसन पर बैठ जाओ। (णो मत्थयंसि अग्घाइ य) और न मेरा मस्तक ही सूंघते हैं। किन्तु (किंपि ओहयमणसंकप्पे झियायइ) मनोरथकी पूर्ति से निराश होकर वे किन भावमें किन विचारों में मग्न हो रहे हैं-क्यों चिन्तातुर बने हुए बैठे हैं-(तं भवियव्वं णं एत्थ कारणेणं) अतः इस में कोई न कोई कारण अवश्य होना चाहिये। अतः(तं सेयं खलु मे सेणि यं राया एयमट्ठं पुच्छित्तए) तो मुझे अब यही श्रेयस्कर है कि मैं श्रेणिक राजा से इस विषय को पूछूं। (एव संपेहेइ) अभयकुमार ने ऐसा विचार किया। (संपेहित्ता जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छई) विचार करके फिर वे श्रेणिक राजा के बिलकुल नजदीक गये (उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अजलि कट्टु जएणं विज एणं वद्धावेइ) जाकर उन्होंने सर्व प्रथम श्रेणिक राजा को करबद्ध होकर नमस्कार किया और जय विजय शब्द से उनका अभिनंदन किया।

तेओ ઇષ્ટ, કાંત, પ્રિય તેમજ મનગમતી સરસ વાણી દ્વારા મારી સાથે વાતચીત કરતા નથી. સંતાપ કરતા નથી અને આવ મારી સાથે જ અડધા આસન ઉપર બેસ એમ પણ કહેતા નથી. णो मत्थयंसि अग्घाइ य) અને મારૂં મસ્તક પણ સૂંઘતા નથી પરંતુ (किंपि ओहयमणसंकप्पे झियायइ) દુઃખી મને તેઓ ચિંતામગ્ન થઈને કયા વિચારોમાં ડૂબી રહ્યા છે. (तं भवियव्वं णं) આનું કંઈક કારણ તો ચોક્કસ હોવું જોઈએ. (तं सेयं खलु मे सेणियं राया एयमट्ठं पुच्छित्तए) તો હવે મારૂં શ્રેય શ્રેણિકરાજાને આ વિષે પૂછવામાંજ છે. (पेहेइ) અભયકુમારે આ રીતે વિચાર કર્યો. (संपेहित्ता जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ) વિચાર કરીને તેઓ શ્રેણિક રાજાની એકદમ પાસે ગયા. (उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियसिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु जएणं विजएणं वद्धावेइ) પાસે જઈને સૌ પ્રથમ તેઓએ કરબદ્ધ થઈને શ્રેણિક રાજાને નમસ્કાર કર્યા અને જયવિજય શબ્દથી તેમને વધાવ્યા

वर्धयित्वा एवमवादीत्-यूयं खलु हे तात! अन्यदा माम् एजमानं=आगच्छन्त दृष्ट्वा 'अढाइ' आद्रियध्वे, 'परिजाणह' परिजानीथ. यावद् मस्तके आजिघ्रथ, आसनेन उपनिमन्त्रयथ, इदानीं हे तात! यूयं मां नो आद्रियध्वे यावत् नो आसनेनोपनिमन्त्रयथ, किमपि अपहत मनः संकल्पा यावत् ध्यायथ=आर्त्तध्यानं कुरुथ। तद् भवितव्यं हे तात! अत्र कारणेन, ततः=तस्माद् यूयं मम हे तात! एतत् कारणम् 'अगूहेमाणा' अगूहमानाः=अगोपयन्तः 'असंकेमाणा' अशङ्कमानाः='हृदिस्थं वहिः-कथं वक्तव्य' मितिशङ्कामपनयन्तः 'अनिण्हवेमाणा' अनिह्नुवानाः=मनोगतार्थ प्रकटने मौनमनालम्बमाना इत्यर्थः, 'अप्पच्छाएमाणा' अप्रच्छादयन्तः=चिन्तितमर्थं प्रच्छन्नमकुर्वाणाः सन्तः 'जहाभूयम्' यथाभूतम्= अविपरीतम्, 'अवितहं' अवितथं=सद्भूतम्, 'असंदिद्धं' असंदिग्धम्=संदेहरहितम्, 'एयमट्ठं' एतमर्थम्, 'आइक्खइ' आख्यात=कथयत, ततः खलु अहं

(वद्धावित्ता एव वयासी) अभिनन्दन करने के बाद फिर उन्हों ने उन से ऐसा कहा-(अन्नया ममं एज्जमाणं पासित्ता अढाइ परियाणाइ जाव मत्थयंसि अग्घायह आसणेणं उवणिमंतेह, किं पि ओहयमणसंकप्पा जाव झियायह तं भवियव्वताओ एत्थ कारणेणं) हे तात जब आप मुझे आता-हुआ देखते थे. तो मेरा आदर करते थे, मुझे पहिचान लेते थे मृदुवचनों द्वारा मेरा सत्कार करते, आसन पर बैठ जाओ इस प्रकार कहकर मेरा सन्मान करते थे, मस्तक पर हाथ फेरकर उसे सूंघते थे। परन्तु अब तो आप ऐसा कुछ भी मेरे विषय में नहीं कर रहे-हैं- केवल अपहत मन संकल्प वाले होकर एक मात्र चिन्तातुर बने हुए हैं। इसलिये हे पिताजी? आपकी इस स्थिति का कोई न कोई कारण अवश्य होना चाहिये (तओ तुब्भे मम ताओ एयं कारणं अगूहेमाणा असंकेमाणा

(वद्धावित्ता एवं वयासी) वधावीने तेओए आम कह्युं—(अन्नया ममं एज्जमाणं पासित्ता अढाइ परियाणाइ जाव मत्थयंसि अग्घायह आसणेणं उवणिमंतेह, किंपि ओहयमणसंकप्पा जाव झियायह तं भवियव्वताओ एत्थकारणेणं) हे तात! पहेलां तमे ज्यारे मने आवतो जोता हता त्यारे मारो आदर करता हता. मने ओळखी लेता हता, मीठी वाणी द्वारा मारो सत्कार करता हता. 'आसन पर बेसो' आम कहीने मारुं सन्मान करता हता, मस्तक उपर प्रेमपूर्वक हाथ फेरवीने सूंघता हता, परन्तु अत्यारे मारा माटे आवुं कंई कर्युं नथी केवल तमे दुःखी मने चिंतातुर थईने बेठा छो. हे पिता! तमारी आ बाबतनुं शुं कारण छे. (तओ तुब्भे ममताओ एयं कारणं अगूहेमाणा असंकेमाणा अनि-

तस्य कारणस्य, अन्तगमनं गमिष्यामि=पारं प्राप्स्यामि। ततःखलु स श्रेणिको राजा अभयेन कुमारेणैवमुक्तः सन् अभयं कुमारमेवमवदत्—एवं खलु हे पुत्र! तव 'चुल्लमाउयाए' लघुमातुः धारिण्या देव्या तस्य गर्भस्य द्वयोर्मासयोरतिक्रान्तयोस्तृतीये मासे वर्तमाने दोहदकालसमयेऽयमेतद्रूपः= वक्ष्यमाणस्वरूपः,

---

अनिण्हवेमाणा, अप्पच्छाएमाणा जहाभूयमवितहमसंदिद्धं एयमट्ठमाक्खह) इसलिये हे तात? आप मुझसे अपनी इस स्थितिका कारण न छुपाईये, विना किसी संकोच के आप उसे प्रकट कर दीजिये। मैं "इसे अभयकुमार से कैसे कहूँ" इस शंका को आप अपने मन से निकाल दीजिये। मनोगतार्थ प्रकट करने में मौन धारण मत कीजिये। चिन्तित अर्थको गुप्त मत रखिये। किन्तु जो कुछ भी इस स्थिति का कारण हो उसे यथार्थ अवितथ रूप से विना किसी सन्देह के आप स्पष्ट कह दीजिये। (तएणं हं तस्स कारणस्स अंतगमणं गमिस्सामि) तो मैं उस कारण की खोज करूँगा। (तएणं से सेणिए राया अभयएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे अभयकुमारं एवं वयासी) इस तरह अभयकुमार के द्वारा कहे गये उन श्रेणिक राजाने अभयकुमार से ऐसा कहा—(एवं खलु पुत्ता तव चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए तस्स गब्भस्स दोसु मासेसु अइक्कंतेसु तइए मासे वट्टमाणे दोहलकाल समयंसि अयमेया रूवे दोहले पाउब्भवित्था) हे पुत्र? मेरे चिन्तातुर होने का कारण इस प्रकार है—तुम्हारी छोटी माता धारिणीदेवी उसके गर्भ के दो मास व्यतीत होने पर अब तीसरा मास चल रहा

ण्हवेमाणा, अपच्छाएमाणा जहाभूयमवितहमसंदिद्धं एयमट्ठमाक्खह) હે તાત! તમે આ સ્થિતિનું કારણ ન છુપાવો. નિઃસંકોચપણે તમે મારી સામે આ સ્થિતિનું કારણ પ્રકટ કરો. "હું આ વાત અભયકુમારને કેવી રીતે કહું" આ જાતના સંકોચને તમે મનમાં સ્થાન ન આપો મનની ઇચ્છાને પ્રકટ કરવામાં મૌન સેવવું સારુ નહિ. ચિંતિત મનોરથને છુપાવો નહિ. પરંતુ આ સ્થિતિનું ગમે તે કારણ હોય તેને વગર સંકોચે સાચા સ્વરૂપમા મારી સામે સ્પષ્ટ કરો (तएणं हं तस्स कारणस्स अंतगमणं गमिस्सामि) હું તે કારણ પાર કરવાનો પ્રયત્ન કરીશ, (तएणं से सेणिए राया अभएणं कुमारेणं एवंवुत्ते समाणे अभयकुमारं एवं वयासी) આ રીતે અભયકુમાર વડે કહેવાએલા શ્રેણિક રાજાએ તેને આ પ્રમાણે કહ્યું— (एवं खलु पुत्ता तव चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए तस्स गब्भस्स दोसु मासेसु अइक्कंतेसु तइए मासे वट्टमाणे दोहलकालसमयंसि अयमेयारूवे दोहले पाउब्भवित्था) હે પુત્ર! મારી ચિન્તાનું કારણ આ પ્રમાણે છે કે તમારા નાના (અપર) માતા ધારિણીદેવીને ગર્ભના બે મહિના પૂરા થયા છે અને અત્યારે ત્રીજો

दोहदः प्रादुरभवत्-धन्या खलु ता अम्बा=मातरः, तथैव निरवशेषं भणितव्यं यावद् विनयन्ति ततः खलु अहं हे पुत्र! धारिण्या देव्यां तस्य अकालदोहदस्य बहुभिः आयैश्च उपायैः यावत् उत्पत्ति मनोरथसंप्राप्ति च 'अविंदमाणे' अविन्दन=अलभमानोऽहं अपहतमनःसंकल्पो यावद् ध्यायामि तेन त्वामागतमपि न जानामि। ततः खलु सोऽभयकुमारः श्रेणिकस्य राज्ञोऽ

है उसे इस मास में दोहल काल के समय में इस प्रकार का दोहला उत्पन्न हुआ है—धन्नाओ णं अम्मयाओ तहेव निरवसेसं भाणियव्वं जाव विणिंति) वे माताएँ धन्य हैं इत्यादिरूप से सब दोहले का विषय राजाने अभयकुमार को "विणिंति" तक के पाठ में कहा गया सुना दिया (तएणं पुत्ता धारिणीए देवीए तस्स अकालदोहलस्स बहूहिं आयेहिं उवाएहिं जाव उप्पत्तिं अविंदमाणे ओहयमणसंकप्पे जाव झियायामि) और कहा कि मैंने इस दोहले की पूर्ति अनेक कारणों अनेक उपायों आदि से करने का विचार किया था परन्तु मुझे ऐसा कोई भी कारण नहीं सुझाई दे रहा है कि जिस से उस दोहले कि पूर्ति करने में सफल प्रयत्न हो-सकूं। अतः मेरा समस्त मानसिक संकल्प व्यर्थ हो रहा है इस लिये मैं चिन्तातुर हो रहा हूं और उस चिन्ता का मुझ पर इतना प्रभाव पडा है कि मैं (तुमं आगयंपि न जाणामि) तुम्हारे आगमन को भी नहीं जान सका हूं। (तएणं से अभयकुमारे सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव हियए सेणियं रायं एवं वयासी) श्रेणिक राजा से इस समाचाररूप अर्थ को सुनकर और उसे मन में अवधारित कर अभयकुमार

મહિના ચાલે છે હમણા તેઓને આ રીતે દોહદ ઉત્પન્ન થયું છે કે-(धन्नाओ णं अम्मयाओ तहेव निरवसेसं भाणियव्वं जाव विणिंति) તે માતાઓ ધન્ય છે. વગેરે પૂર્વે કહેલા "विणंति" સુધિપાઠનું વર્ણન રાજાએ અભયકુમારને કહી સંભળાવ્યું. (तएणं पुत्ता धारिणीए देवीए अस्स अकालदोहलस्स बहूहिं आयेहिं उवाएहिं जाव उप्पत्तिं अविंदमाणे ओहयमणसंकप्पे जाव झियायामि) અને આગળ જણાવતાં કહ્યું કે મેં આ દોહદની પૂર્તિ માટે અનેક કારણો અને ઉપાયો વિચાર્યા છે, પણ આની પૂર્તિ થઈ શકે એવો કોઈ ઉપાય ધ્યાનમાં આવતો નથી એથી મારા બધા મનોગત સંકલ્પો નકામા થઈ રહ્યા છે, અને હું ચિંતામાં ડૂબી રહ્યા છું. આ ચિંતાની અસર મારા ઉપર એટલી બધી છે કે (तुमं आगयंपि न जाणामि) તમારા આવવાની પણ જાણ મને થઈ નહિ (तएणं से अभयकुमारे सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव हियए सेणियं रायं एवं वयासी) શ્રેણિકરાજાના મોઢેથી આ વાત સાંભળીને તેને મનમાં અવધારિત કરીને પ્રસન્ન

न्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य हृष्ट० यावत् हृदयः श्रेणिकं राजानमेवमवदत्-मा खलु यूयं हे तात! अपहतमनःसंकल्पा यावद् ध्यायत=आर्तध्यानं मा-कुरुत, अहं खलु तथा करिष्यामि, यथा खलु मम लघुमातुर्धारिण्या देव्या अस्यैतद्रूपस्याकालदोहदस्य मनोरथसंपत्तिर्भविष्यति, इति कृत्वा श्रेणिकं राजानं ताभिः इष्टाभिः यावत् 'समासासेइ' समाश्वासयति=श्रेणिकनृपस्य विश्वासमुत्पादयति। ततःस श्रेणिको राजा अभयेन कुमारेण एवमुक्तःसन् हृष्टतुष्टो यावद् अभयकुमारं सत्करोति संमानयति, सत्कृत्य संमान्य प्रतिविसर्जयति।१४।सू.'

ने बहुत अधिक हर्षित हृदय होकर उनसे इस प्रकार कहा-(माणं तुब्भ ताओ? ओहयमणं जाव झियायह अहण्णं तहा करिस्सामि जइणं मम चुल्ल माउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवस्स अकालदोहलस्स मणोरहसंपत्ति भविस्सइत्तिकट्टु सेणियं रायं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ)हे तात? आप अपहत मनः संकल्प आदि वाले मत होओ और न किसी प्रकार का आर्तध्यान ही करो-मैं ऐसा उपाय करूँगा कि जिस से मेरी छोटी माता धारिणीदेवी के इस अकालोद्भूत दोहद की मनोरथ संपत्ति संपन्न हो सके ऐसा कहकर अभयकुमारने श्रेणिकराजा को कांत, इष्ट, आदि विशेषणों वाले वचनों से आश्वासन बंधाया-उन्हें विश्वास पैदा कराया-(तएणं सेणिए राया अभएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठ तुट्ठ जाव हियए अभयकुमारं सक्कारेइ सम्माणेइ सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ) १४ अभयकुमार के द्वारा इस प्रकार कहे गये वे श्रेणिक राजा बहुत अधिक हर्षित हृदय आदि हुए और फिर उन्होंने अभयकुमार का सत्कार और सन्मान किया। सत्कृत और सन्मानित कर बाद में उन्हें

થતા અભયકુમારે પિતાને કહ્યું-(माणं तुब्भ ताओ? ओहयमणं जाव झियायह अहण्णं तहा करिस्सामि जइणं मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवस्स अकालदोहलस्स मणोरहसंपत्ती भविस्सइ त्तिकट्टु सेणियं रायं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ) હે તાત! તમે દુઃખી-ન થાઓ અને કોઈ પણ જાતની ચિંતા ન કરો હું એવી રીતે પ્રયત્ન કરીશ કે જેથી મારા (અપર) નાના માતા ધારિણીદેવીનું અકાળ દોહદ-મનોરથ-પુરુ થાય, આ પ્રમાણે અભયકુમારે ઇષ્ટ-કાંત વગેરે વિશેષણોવાળા વચનોથી શ્રેણિક-રાજાને આશ્વાસન આપ્યું અને હૃદયમાં વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કર્યો. (तएणं सेणिए राया अभएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठ जाव हियए अभयकुमारं सक्कारेइ संमाणेइ सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जइ) આ પ્રમાણે અભયકુમાર વડે કહેવામાં આવેલા રાજા બહુજ પ્રસન્ન

मूलम्—तएणं से अभयकुमारे सक्कारिय सम्माणिय पडिविसज्जियए समाणे सेणियस्स रन्नो अंतियाओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्खमित्ता जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता सीहासणे निसन्ने। तएणं तस्स अभयकुमारस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था—नो खलु सक्का माणुस्सएणं उवाएणं मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अकालडोहलमणोरहसंपत्तिं करित्तए णन्नत्थ दिव्वेणं उवाएणं, अत्थिणं मज्झ सोहम्मकप्पवासी पुव्वसंगइए देवे महिड्ढिए जाव महासोक्खे, तं सेयं खलु मम पोसहसालाए पोसहियस्स बंभयारिस्स उम्मुक्कमणिसुवन्नस्स ववगयमालावन्नगविलेवणस्स निक्खित्तसत्थमुसलस्स एगस्स अबीयस्स दब्भसंथारोवगयस्स अट्ठमभत्तं परिगिण्हित्ता पुव्वसंगइयं देवं मणसि करेमाणस्स विहरित्तए, तएणं पुव्वसंगइए देवे मम चुल्लमाउया धारिणीए देवीए अयमेयारूवं अकालमेहेसु डोहलं विणेहिइ। एवं संपेहेइ संपेहित्ता जेणेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता पोसहसालं पमज्जइ पमज्जित्ता उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहेइ, पडिलेत्ता दब्भसंथारगं दुरूहइ, दुरूहित्ता अट्ठमभत्तं परिगिण्हइ, परिगिण्हित्ता, पोसहसालाए पोसहिए बंभयारी जाव पुव्वसंगइयं देवं मणसि करेमाणे२ चिट्ठइ। तएणं तस्स अभयकुमारस्स अट्ठमभत्ते

विसर्जित कर दिया। यहां सूत्र में जहां२ "यावत् पद आया है वह जहां २ इस प्रकार का पाठ कहा गया है उसका संग्राहक है। ॥सू. १४॥

थया अने राजाओ अभयकुमारनो सत्कार सत्कार अने सन्मान कर्यां. सन्मान आप्या पछी राजाओ तेमने विदाय आपी. ॥सू. १४॥

परिणममाणे पुव्वसंगइअस्स देवस्स आसणं चलइ। तएणं पुव्व संगइए सोहम्मकप्पवासी देवे आसणं चलियं पासइ पासित्ता ओहिं पउंजइ, तएणं तस्स पुव्वसंइयस्स देवस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव सम्मुप्पज्जित्था-एवं खलु मम पुव्वसंगइए जंबूद्दीवे२ भारहे वासे दाहिणड्ढभरहेवासे रायगिहे नयरे पोसहसालाए पोसहिए अभए नामं कुमारे अट्ठमभत्तं परिगिण्हित्ता ममं मणसि करेमाणे२ चिट्ठइ तं सेयं खलु मम अभयस्स कुमारस्स अंतिए पाउब्भूए त्तए एवं संपेहेइ संपेहित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमइ अवक्क- मित्ता वेउव्वियसमुग्धाएणं समोहणइ समोहणित्ता संखेज्जाइं जोया- णाइं दंडं निसिरइ, तं जहा-रयणाणं१, वइराणं२, वेरुलियाणं३, लो हियक्खाणं४, मसारगल्ला ं ५, हंसगब्भाणं६, पुलगाणं७, सोगंधि- याणं८, जोइरयणाणं९, अंकाणं१०, अंजणाणं११, रयणाणं१२, जाय- रूवाणं१३, अंजणपुलगाणं१४, फलिहाणं१५, रिट्ठाणं१६, अहाबायरे पोग्गले परिसाडेइ, परिसाडित्ता अहासुहुमे पोग्गले परिगिण्हइ परिगिण्हित्ता अभयं कुमारमणुकंपमाणे देवे पुव्वभवजणियनेह- पीइबहुमाणजायसोगे तओ विमाणवरपुंडरीयाओ रयणुत्तमाओ धरणियलगमणतुरियसंजणिय गमणप ारे वाघुण्णिय वमलकणग पयरगवडिंसगमउडुक्कड ड वदंसणिज्जे, अणेगमणिकणगरय पहकरपरिमंडिय भत्तिचि णाउत्तगमणुगुणजणिय हरिसे पेखो लमाणवरललिय कुंडलुज्जलियवयणगुणजणिय सोम्मरूवे उदि तोविव कोमुई निस णच्छरंगारउज्जलिय मज्झभागत्थ

णयणाणंदे सरयचंदे दिव्वोसहि पज्जलुज्जलिय दंसणाभिरामे उउलच्छा समत्तजायसोहे पइट्ठगंधुद्धुयाभिरामे मेरुलिय नगवरे विगुव्वियवि-च्छिवेसे दीवसमुद्दाणं असंखपरिमाणनामधेज्जाणं मज्झं कारेणं वीइ-वयमाणे उज्जोयंते पभाए विमलाए जीवलोगं रायगिहं पुरवरं च अभयस्स य तस्स पासं ओवयइ दिव्वरूपधारी ॥१५॥ सू०॥

टीका—'तएणं से' इत्यादि। ततःखलु स अभयकुमारः सत्कृतः संमानितः प्रतिविसर्जितः सन् श्रेणिकस्य राज्ञोऽन्तिकात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव स्वकं भवनं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य सिंहासने निषण्णः। ततः खलु तस्य अभयकुमारस्य अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूपः 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः=आत्मगतो विचारः यावत्-समुत्पद्यत-'नो खलु सक्का' नो खलु शक्यं=मानुष्येण उपायेन मम लघुमातुः धारिण्या देव्याः अकाल दोहद मनो

'तएणं से अभयकुमारे' इत्यादि॥

टीकार्थ—(तएणं से अभयकुमारे) जब पिता द्वारा वे अभयकुमार सत्कारित एवं सन्मानित होकर (सेणियस्स रन्नो अंतियाओ पडि निक्खमइ) वे श्रेणिक राजा के पास से चले आये (पडि निक्खमित्ता) और आकर के (जेणामेव एए भवणे तेणामेव उवागच्छइ) जहां अपना भवन था वहां आ गये। (उवागच्छित्ता सीहासणे निसण्णे) आकर अपने सिंहासन पर बैठ गये (तएणं तस्स अभयकुमारस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव संमुप्पज्जित्था) बैठने के कुछ देर बाद उनके चित्त में ऐसा विचार उत्पन्न हुआ-(णो खलु सक्का माणुस्सएणं उवाएणं

'तएणं से अभयकुमारे इत्यादि'

टीकार्थ—(तएणं से अभयकुमारे) पिताना पासेथी सत्कार अने सन्मान प्राप्त करीने अभयकुमार विदाय थया. (सेणियस्स रन्नो अंतियाओ पडिनिक्खमइ) अने श्रेणिक राजानी पासेथी आवता रह्या, (पडिनिक्खमित्ता) आवीने (जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छइ) पोताना महेलमां पधार्या, (उवागच्छित्ता सीहासणे निसण्णे) अने सिंहासन उपर विराजमान थया. (तएणं तस्स अभयकुमारस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) थोडा वखत पछी तेमना मनमां विचार स्फुर्यो के (णो खलु सक्का माणुस्सएणं उवाएणं मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अकालदोहलमणोरहसंपत्ति करित्तए) मारा नाना (अपर) माता

रथसंपत्तिं कर्तुं, 'णन्नत्थ' नान्यत्र दिव्येन उपायेन, दिव्योपायेन विना मदीयलघुमातुर्धारिणी देव्या मनोरथसिद्धि र्न संभवतीत्यर्थः। अस्ति खलु मम सौधर्मकल्पवासी 'पुव्वसगइए' पूर्वसंगतिकः=पूर्वं=पूर्वकाले संगतिः—मित्रत्वं येन सह स पूर्वसंगतिकः, देवः महर्धिकः=विमानपरिवारादिसंपत्सहितः, जाव-महासोक्खे' यावत्—महासौख्यः, अत्र यावच्छब्देनेदं द्रष्टव्यम्—महाद्युतिकः=महतीद्युतिर्यस्य सः=शरीराभरणादि दीप्तिमानित्यर्थः, महानुभागः=वैक्रियादि-करणशक्तियुक्तः, महायशाः=सत्कीर्तियुक्तः, महाबलः=पर्वताद्युत्पाटनसामर्थ्यवान महासौख्यः=विशिष्टसुखयुक्तः। 'तं' तत्=तस्मात् 'सेयं' श्रेयः खलु मम

मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अकालदोहलमणोरहसंपत्तिं करित्तए) माननीय उपाय से तो मेरी छोटी माता धारिणीदेवी की अकालोद्भूत मनोरथ संपत्ति की पूर्ति होना अशक्य है (णन्नत्थ दिव्वेणं) एक दिव्य उपाय ही इसकी पूर्ति कर सकता है। जब ऐसी बात है तो (अत्थिणं मज्झ सोहम्मकप्पवासी पुव्वसंगइए देवे महिड्ढिए जाव महासोक्खे) मेरा पूर्वभव का मित्र सौधर्म कल्पवासी देव हैं जो विमान परिवार आदि माहाऋद्धि सपन्न है। यहां यावत् पद से इस पाठ का संग्रह हुआ है—महाद्युतिकः महानुभागःमहायशाः महाबलः महासौख्यः—इन पदों का अर्थ इस प्रकार है—शरीर आभरण आदि की दीप्ति जिसकी महान् है, वैक्रियादि करने की शक्ति से जो युक्त है, समीचीन कीर्ति से जो विशिष्ट है, पर्वत आदि जैसे महान् पदार्थों का भी जो जडमूल से उखाडने का सामर्थ्य रखता है विशिष्ट सुख से जो सदा सुखी रहता ता है। (तं सेयं खलु मम पोसहसालाए पोसहियस्स बंभयारिस्स उम्मु-

---

धारिणीदेवीना अकाळ दोहदनी पूर्ति मानवीय शक्ति द्वारा थवी मुश्केल छे. (णन्नत्थदिव्वेणं उवाएणं) फक्त दिव्य शक्ति ज तेनी पूर्तिमां समर्थ छे. तो हवे (अत्थिणं मज्झसोहम्मकप्पवासी पुव्वसंगइए देवे महिड्ढिए जाव महासोक्खे) मारा पूर्वभवनो मित्र सौधर्म कल्पवासी देव छे. जे विमान वगेरेनी महाऋद्धि संपन्न छे. अहीं 'यावत्' पद द्वारा आ पाठनो संग्रह थयो छे महाद्युतिक; महानुभागः, महायशा महाबलः, महासौख्यः, अनुक्रमे आ बधानो अर्थ अहीं स्पष्ट करवामां आवे छे—के जेमनी आभूषणो अने शरीरनी कांति खूबज समुज्ज्वल छे. वैक्रियादि करवानी जे शक्ति धरावे छे, जे सुयशस्वी छे, पर्वत वगेरे मोटा पदार्थोने पण जे मूळथी उपाडवामां समर्थ छे, अने जे असाधारण सुखी छे ते उपर कहेला पांचे विशेषणोयुक्त कहेवाय छे. (तं सेयं खलु मम पोसहसालाए पोसहियस्स

'पोसहसालाए' पोषधशालायां=पर्वदिवसकर्तव्यमुपवासादिरूपं पौषधं तस्य शाला=गृहविशेषः पौषधशाला, तस्यां 'पोसहियस्स' पौषधिकस्य=कृतपौषधस्य, 'बंभयारिस्स' ब्रह्मचारिणः=ब्रह्मचर्यव्रतधारिणः, 'उमुक्कमणिसुवन्नस्स' उन्मुक्तमणिसुवर्णस्य=उन्मुक्तानि=त्यक्तानि मणिसुवर्णानि=चन्द्रकान्तादि मणिरत्नघटितस्वर्णाभरणानि येन तस्य, 'ववगयमालावन्नगविलेवणस्स' व्यपगतमालावर्णकविलेपनस्य=व्यपगते दूरीकृते माला च–पुष्पमाला, वर्णकविलेपनं=चन्दनादि विलेपनं च येन तस्य, तथा, 'निक्खित्तसत्थमुसलस्स' निक्षिप्तशस्त्रमुशलस्य, तत्र शस्त्रम्=असिपुत्र–छुरिकादिकं, मुशलं=धान्यादिकण्डकपदार्थः, निक्षिप्तं=निवारितं शस्त्रं मुशलं च येन तस्य, 'एगस्स अबीयस्स' एकस्याद्वितीयस्य एकाकिन इत्यर्थः, 'दब्भसंथारोवगयस्स' दर्भसंस्तारोपगतस्य=दर्भः–तृणविशेषः, तस्य संस्तारः–सार्धहस्तद्वयपरिमितम् आसनं, तत्रोपगतस्य 'अट्ठमभत्तं' अष्टमभक्तम्=उपवासत्रयं परिगिण्हित्ता' परिगृह्य–पूर्वसंगतिकं देवं मनसिकुर्वतो विहर्तुं मम श्रेय इति पूर्वेण सम्बन्धः। ततः=एवं करणेन खलु पूर्व-

---

क्कमणिसुवन्नस्स ववगयमालावन्नगविलेवणस्स निक्खित्तसत्थमुसलस्स अबीयस्स दब्भसंथारोवगयस्स अट्ठमभत्तं परिगिण्हित्ता पुव्वसंगइयं देवं मणसिकरेमाणे विहरित्तए) मुझे अब यही योग्य है कि मैं पौषधशाला में पौषधव्रत लेकर के, ब्रह्मचर्यव्रत धारण करके, चन्द्रकान्त आदि मणियों से जडे हुए स्वर्णाभरणों का परित्याग करके, पुष्पमाला एवं चन्दनादि विलेपनों को दूर करके असि, छुरी आदि शस्त्रों का तथा मुशल को छोड करके अकेला–एकाकी होकर दर्भसंथारे पर बैठ कर उस देव का बारर स्मरण करता हुआ अष्टमभक्त–तीन उपवास–करूँ। दर्भसंथारे का तात्पर्य घास का बिस्तर है। यह २॥–अढाई हाथ प्रमाण में होता है। (तएणं पुव्वसंगइए देवे मम चुल्लमाउयाए धारिणीए अयमेयारूवं अकाल-

---

बंभयारिस्स, उम्मुक्कमणिसुवन्नस्स ववगयमालावन्नगविलेवणस्स निक्खित्तसत्थमुसलस्स एगस्स अबीयस्स दब्भसंथारोवगयस्स अट्ठमभत्तं परिगिण्हित्ता पुव्वसंगइयं देवं मणसि करेमाणे विहरित्तए) तो हवे मारे पौषधशाळामां पौषधव्रत लईने ब्रह्मचर्यव्रत धारण करीने, चन्द्रकान्त वगेरे मणिओ जडेला सुवर्णना आभूषणो, पुष्पमाळाओ अने चन्दन वगेरेना लेपने तेमज तलवार, छरी वगेरे शस्त्रो अने मूशळनो त्याग करीने एकलो दर्भ संथारा उपर बेसीने सुधर्मा देवलोकवासी देवनुं वारंवार स्मरण करतां अष्टमभक्त (त्रण उपवास) करवो जोईए. दर्भ संथारानो अर्थ घासनी पथारी छे. ते अढी हाथना प्रमाणमां होय छे. (तएणं पुव्वसंगइए

संगतियो देवो मम लघुमातुर्धारिण्या देव्या इममेतद्रूपम् 'अकालमेहेसु' अकालमेघेषु अकालमेघविषयकं दोहद 'विणेहिइ' विनेष्यति=पूरयिष्यतीत्यर्थः। एवं संप्रेक्षते=विचारयति, संप्रेक्ष्य यत्रैव पौषधशाला तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य पौषधशालां प्रमार्जयति, प्रमार्ज्य, उच्चारप्रस्रवणभूमिं प्रतिलेखयति, प्रतिलेख्य दर्भसंस्तारकं प्रतिलेखयति, प्रतिलेख्य दर्भसंस्तारकं दुरूहइ' दूरोहति=दर्भासनोपरि समुपविशतीत्यर्थः, दूरुह्य=समुपविश्य, अष्टमभक्तं प्रतिगृह्णाति, प्रतिगृह्य पौषधशालायां पौषधिकः ब्रह्मचारी यावत् पूर्वसंगतिकं देवं मनसि कुर्वन् २

मेहेसु डोहलं विणेहिइ) इस तरह पूर्व संगतिक देव मेरीछोटी माता धारीणीदेवी के इस अकाल मेघों में स्नान करने रूप दोहले की पूर्ति कर देगा। (एवं संपेहेइ) इस प्रकार अभयकुमारने विचार किया-(संपेहित्ता जेणेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता पोसहसालं पमज्जई पमज्जित्ता उच्चारपासवणभूमिपडिलेहेइ) और विचार करके फिर वे जहां पौषध शाला थी वहां गये-जाकर उन्होंने पौषध शाला को साफ करके फिर उन्हों ने उच्चार और पासवणभूमि की प्रतिलेखना की अर्थात् लघुनीत और बड़ी नीत की भूमि की प्रतिलेखना की (पडिलेहित्ता दब्भ संथारगं दुरुहइ) प्रतिलेखना करके वे दर्भ संथारे पर बैठ गये (दुरुहित्ता अट्ठमभत्तं पडिगिण्हइ) बैठ कर वहां उन्होंने अष्टमभक्त धारण कर लिया। (पडिगिण्हित्ता पोसहसालाए पोसहिए बंभयारी जाव पुव्वसंगइयं देव मणसि करेमाणे२ चिट्ठइ) इस तरह अष्टमभक्त धारण कर वे अभयकुमारपौषधव्रती तथा ब्रह्मचारी आदि होकर उस पूर्व संगतिक देव का बार२ स्मरण

देवे ममचुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवं अकालमेहेसु डोहलं विणेहिइ) આ રીતે પૂર્વ સંગતિકદેવ (પૂર્વભવ મિત્રદેવ) મારા નાના (અપર) માતા ધારિણીદેવીનું અકાળે મેઘોમાં નહાવાનું દોહદ પુરું કરશે (एवं संपेहेइ) અભયકુમારે આમ વિચાર્યું .(संपेहित्ता जेणेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता पोसहसालं पमज्जइ पमज्जित्ता उच्चारपासवणभूमि पडिलेहेइ) વિચાર કરીને તેઓ પૌષધશાળામાં ગયા, ત્યા જઈને તેઓએ પૌષધશાળાને સ્વચ્છ બનાવી સ્વચ્છ બનાવીને પછી તેઓએ ઉચ્ચાર અને પાસવણભૂમિની પ્રતિલેખના કરી એટલે કે લઘુશંકા અને મોટી શંકાના;સ્થાનને જોયું. (पडिलेहित्ता दब्भसंथारगं दुरुहइ) પ્રતિલેખના કરીને તેઓ દર્ભ સંથારા ઉપર બેસી ગયા. दुरुहित्ता अट्ठमभत्तं पडिगिण्हइ) બેસીને તેઓએ અષ્ટમભકત ધારણ કર્યું ! (पडिगिण्हित्ता पोसहसालाए- बंभयारी जाव पुव्वसंगइयं देवं मणसि करेमाणे २ चिट्ठइ) અષ્ટમભકત ધારણ કરીને અભયકુમાર પૌ[illegible] અને બ્રહ્મચારી વગેરે થઈને પૂર્વભવના મિત્ર

वारंवारं तत्स्मरणं कुर्वन् तिष्ठति। ततः खलु तस्य अभयकुमारस्याष्टमभक्ते 'परिणममाणे' परिणमति=परिपूर्णप्राये सति पूर्वसंगतिकस्य देवस्याऽऽसनं चलति। ततः खलु पूर्वसंगतिकः सौधर्मकल्पवासी देवः चलितं पश्यति, दृष्ट्वा 'ओहिं' अवधिम्=अवधिज्ञानं 'पउंजइ' प्रयुंक्ते। ततः खलु तस्य पूर्वसंगतिकस्य देवस्य, अयमेतद्रूपः 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः यावत् समुदपद्यत-एवं खलु मम पूर्वसंगतिको जम्बू द्वीपे द्वीपे भारते वर्षे दक्षिणार्धभरते वर्षे राजगृहे नगरे पौषधशालायां पौषधिकः अभयनामको कुमारः अष्टमभक्तं परिगृह्य खलु मां मनसि कुर्वन्२ तिष्ठति, तत् श्रेयःखलु मम अभयस्य कुमारस्यान्तिके प्रादुर्भवितुम्।

करते हुए उस पौषधशाला में रहे। (तएणं तस्स अभयकुमारस्स अट्ठमभत्ते परिणममाणे पुव्वसंगइयस्स देवस्स आसणं चलइ) इस के बाद उस अभयकुमार का अष्टमभक्त जब पूर्णप्राय होने को आया तब उस पूर्व संगतिक देव का आसन चलायमान हुआ (तएणं पुव्वसंगइए सोहम्मकप्पवासी देवे आसणं चलियं पासइ) आसन को चलायमान होता हुआ जब उस पूर्व संगतिक सौधर्मवासी देवने देखा तो (पासित्ता ओहिं पउंजइ) देखकर उसने अवधिज्ञान को लगाया (तएणं तस्स पुव्वसंगइयस्स देवस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) लगाने के बाद उस पूर्व संगतिक देव के मन में (एवं सपेहेइ) ऐसा विचार उत्पन्न हुआ कि (एवं खलु मम पुव्वसंगइए जंबूदीवे२ भारहे वासे दाहिणड्ढभरहे वासे रायगिहे नयरेपो-

---

સુધર્મા દેવલોકવાસીમિત્ર દેવનું વારંવાર સ્મરણ કરતા પૌષધશાળામાં રહ્યા. (तएणं तस्स अभयकुमारस्स अट्ठमभत्ते परिणममाणे पुव्वसंगइयस्स देवस्स आसणं चलइ) ત્યારબાદ અભયકુમારનું અષ્ટમભકત જ્યારે લગભગ પુરું થવા આવ્યું, ત્યારે પૂર્વ સંગતિકદેવનું આસન ચલાયમાન થયું (तएणं पुव्वसंगइए सोहम्मकप्पवासी देवे आसणं चलियं पासइ) જ્યારે પોતાના આસનને ચલિત થતાં જોયું ત્યારે પૂર્વસંગતિક સૌધર્મવાસી દેવ (पासित्ता ओहिं पउंजइ) તે જોઈને તેમણે અવધિજ્ઞાન વડે વિચાર્યું (तएणं तस्स पुव्वसंगइयस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) વિચાર્યા બાદ પૂર્વસંગતિક દેવને આધ્યાત્મિક વિચાર સ્ફુર્યો (एवं सपेहेइ) તે આ પ્રમાણે વિચારવા લાગ્યા (एवं खलु मम पुव्वसंगइए जंबूदीवे २ भारहे वासे दाहिणड्ढभरहे वासे रायगिहे नगरे पोसहसालाए पोसहिए अभयनामं कुमारे अट्ठमभत्तं परिगिण्हित्ता णं मम मणसिकरेमाणे २ चिट्ठइ) મારા પૂર્વસંગતિક અભયકુમાર નામે એક રાજકુમાર છે, તેઓ અત્યારે જંબૂદ્વીપના દક્ષિણાર્દ્ધ ભરતખંડની રાજગૃહનગરીની પૌષધશાળામાં પૌષધવ્રતની સ્થિતિમાં અષ્ટમભકતવ્રતની સાથે મારું મનન સ્મરણ કરતા બેઠા છે. (तं सेयं खलु मम अभयस्स कुमारस्स

एवं संप्रेक्षते=विचारयति संप्रेक्ष्य उत्तरपौरस्त्यं दिग्भागम् अवक्रामति=निर्गच्छ, ति अवक्रम्य 'वेउव्वियसमुग्घाएणं' वैक्रियसमुद्धातेन, विविधं स्वरूपं विविधां क्रियां च कर्तुं समर्थं यच्छरीरं तद्वैक्रिय, तेनान्यद् वैक्रियशरीरमुत्पादयितुं स्वात्मप्रदेशानां वहिर्निःसारण समुद्धातः, तेन 'समोहणइ' समवहन्ति=स्वात्मप्रदेशान् प्रसार्य वहिर्निःसारयतीत्यर्थः, समवहत्य सख्यातानि योजनानि

सहसालाए पोसहिए अभय नाम कुमारे अट्ठमभत्तं परिगिण्हित्ता णं मम मणसिकरेमाणे२ चिट्ठइ) मेरा पूर्व संगतिक अभयकुमार नामका कुमार जंबूद्वीपनामके द्वीप में स्थित दक्षिणार्ध भरतक्षेत्र में रही हुई राजगृह नाम की नगरी में वर्तमान पौषधशाला में पौषधव्रती बनकर अष्टमभक्त लेकर मेरा वार२ स्मरण करता हुआ बैठा है-(तं सेयं खलु मम अभयस्स कुमारस्स अंतिए पाउब्भवित्तए) तो मुझे अब यही योग्य है कि मैं अभयकुमार के पास में प्रकट हो जाऊँ (संपेहित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसिभागं अवक्कमइ) ऐसा विचार कर वह देव उत्तरपौरस्त्य दिग्विभाग की ओर अर्थात्ईशान कोण की तरफ चला (अवक्कमित्ता वेउव्वियस मुग्धाएणं समोहणइ) चलकर वैक्रियिक समुद्धात से उसने अपने आत्मप्रदेशो को फैला कर वाहर निकाला। जो विविध प्रकार के स्वरूप एवं विविध प्रकार की क्रिया के करने में समर्थ होता है उस शरीर का नाम वैक्रिय शरीर है जो अपने आत्मप्रदेशों का बाहिर निकलना होता है इसका नाम वैक्रिय समुद्धात है। (समोहणित्ता संखेज्जाइं जोणाइं दंडं निसारेइ) आत्म प्रदेशों को वाहर निकालकर उस देवने संख्यात योजन पर्यन्त उन प्रदेशों को

अंतिए पाउब्भवित्तए) તો હવે મારે અભયકુમારની સામે પ્રગટ થવું જોઈએ. (संपेहित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसि भागं अवक्कमइ) આમ વિચાર કરીને તે દેવ ઉત્તરપૌરસ્ત્યદિશા તરફ એટલે કે ઈશાનકોણ તરફ ચાલ્યા. (अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ) ચાલીને તેઓએ વૈક્રિયિક સમુદ્ધાત દ્વારા પોતાના આત્મ પ્રદેશનો વિસ્તાર કરીને બહાર પ્રગટ કર્યો. [જે વિવિધ જાતના સ્વરૂપો તેમજ અનેક પ્રકારની ક્રિયાઓ કરવાનું સામર્થ્ય રાખે છે તે શરીર "વૈક્રિય" શરીર કહેવાય છે, અને જે પોતાના આત્મ પ્રદેશોને બહાર પ્રગટ કરે છે તે વૈક્રિય સમુદ્ધાત છે.] (समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निस्सारेइ) આત્મપ્રદેશને બહાર પ્રકટ કરીને હવે સંખ્યાત યોજન સુધી તે પ્રદેશોને દંડાકા-રૂપે વિસ્તૃત કર્યાં. આ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ સંખ્યાત યોજન સુધી આત્મ-

दण्ड 'निसारेइ' निःसारयति=स्वात्मप्रदेशानां दण्डाकारं करोति, संख्यातयोजनप्रमाणमुत्कर्षतो दण्डमारचयन् तावति प्रदेशे तैजसादिशरीरपुद्गलान् आत्मप्रदेशेभ्यो विक्षिपति। स दण्डः कीदृशान् पुद्गलान् गृह्णातीत्याह—तद्यथा—(१) 'रयणाणं' रत्नानां कर्केतनादि लक्षणानाम् (२) 'वइराणं' वज्राणां हीरकादिरूपाणाम्, (३) 'वेरुलियाणं' वैडूर्याणाम्, (४) 'लोहियक्खाणं' लोहिताक्षाणाम्, (५) 'मसारगल्लाणं' मसारगल्लानाम्, (६) 'हंसगब्भाणं' हंसगर्भाणाम्, (७) 'पुलगाणं' पुलकानाम्, (८) 'सोगंधियाणं' सौगन्धिकानाम्, (९) 'जोइरयणाणं' ज्योतीरत्नानाम्, (१०) 'अंकाणं' अङ्कानाम्, (११) 'रययाणं' (१२) रजतानाम्, 'चान्दी' इति प्रसिद्धानाम्, (१३) 'जायरूवाणं' जातरूपाणां=सुवर्णानाम्, (१४) 'अंजणपुलगाणं' अञ्जनपुलकानाम्, (१५) 'फलिहाणं' स्फटिकानाम्, (१६) 'रिट्ठाणं' रिष्टानां=श्यामरत्नानां 'अहा बायरे' यथा बादरान्=सारहितान् पुद्गलान् 'परिसाडेइ' परिशाटयति रत्नादीनां षोडशविधानां निःसारपु-

दण्डाकार रूप में परिणमाया। इस प्रकार से उत्कृष्ट की अपेक्षा संख्यात योजन पर्यन्त आत्मप्रदेशों को दंडाकार रूप में परिणमाने वाले उस देवने उन प्रदेशो में आत्म प्रदेशस्थ तैजसादि पुद्गलों को प्रक्षिप्त किया तद् यथा—सूत्रकार यह कहते हैं कि उस देवने दण्डाकार से परिणमाये गये उन प्रदेशों में कैसे पुद्गलों को ग्रहण किया (रयणाणं वइराणं वेरुलियाणं लोहियक्खाणं मसारगल्लाणं हंसगब्भाणं पुलगाणं सोगंधियाणं, जोइरयणाणं, अंकाणं, अंजणाणं, रययाणं, जायरूवाणं, अंजणपुलगाणं, फलिहाणं, रिट्ठाणं अहाबयारे, पोग्गले परिसाडेइ) कर्केतनादि रूप रत्नों के हीरकादिरूप वज्रों के, लोहिताक्षों के मसारगल्लों के, हंसगर्भों के, पुलकों के, सौगंधिकों के, ज्योतिरत्नों के, अंकों के, अंजनों के, चांदी के, सोने के, अंजन पुलकों के, स्फटिकों के, और श्याम रत्नों के स्फटिक रत्नो के, रिष्ट रत्नों के बादर पुद्गलों को

પ્રદેશોને દંડાકારરૂપે પરિણત કરનાર દેવે તે પ્રદેશોમાં આત્મપ્રદેશસ્થ તૈજસ વગેરે પુદ્ગલો પ્રક્ષિપ્ત કર્યા. 'तद्यथा' હવે સૂત્રકાર એમ કહે છે કે દંડાકાર પરિણત કરેલા દેવના પ્રદેશોએ કયા પુદ્ગલો ગ્રહણ કર્યા. (रयणाणं वइराणं वेरुलियाणं लोहियक्खाणं मसारगल्लाणं हंसगब्भाणं पुलगाणं सोगंधियाणं जोइरयणाणं अंकाणं) अंजणाणं रययाणं जायरूवाणं अंजणपुलगाणं फलिहाणं अहाबायरे पोग्गले परिसाडेइ કર્કેતન વગેરે રત્નોને હીરક વગેરે વજ્રોને, લોહિતાક્ષોને મસારગલ્લોને, હંસગર્ભોને, પુલકોને સૌગંધિકોને, જ્યોતિરત્નોને, અંકોને અંજનોને ચાંદીને, સોનાને અંજનપુલકોને, સ્ફટિકો, શ્યામરત્નોને સ્ફટિકરત્નોને, અને રિષ્ટ રત્નોના બાદર પુદ્ગલોને

दृगलान् परित्यजतीत्यर्थः, परिशाट्य=परित्यज्य 'अहासुहुमे पोग्गले' यथा-सूक्ष्मान् सारभूतान् पुद्गलान् तेषामेव षोडशविधानां मध्यत इति भावः, 'परिगिण्हइ' परिगृण्हाति, परिगृह्य, अभयकुमारमनुकम्पमानः='अहो! अभय-कुमारो मृदुशरीरेण दुष्करम् अष्टमभक्तरूपं तपः कुर्वन् मामनुस्मरन् वर्तते तस्माद् यथासाध्यं तस्य कष्टं हरिष्यामी' ति दयां कुर्वन् 'देवे' देवः=पूर्वसंगतिको मित्रदेवः, 'पुव्वभवजणियणेहपीइबहुमाणजायसोगे' पूर्वभवजनितस्नेहप्रीति-बहुमानजातशोकः, पूर्वस्मिन् जन्मनि सह निवासेन जनितः=समुत्पन्नःयः स्नेहः तस्माद् या प्रीतिः=स्वाभावतः परमानुरागरूपा न तु कार्यवशात् इत्यर्थः, बहुमानः=गुणानुरागश्च ताभ्यां जातः=समुत्पन्नः शोको=मित्रकष्टजनितदुःख रूपः, यस्य सः 'तओ विमाणवरपुंडरीयाओ रयणुत्तमाओ' तस्मात् विमानवरपुण्डरीकात् रत्नोत्तमात् तत्र रत्नोत्तमात् वैक्रियशक्त्या श्रेष्ठरत्न निर्मितत्वात् प्रधानविमानपुण्डरीकात्, धरणितलगमणतुरियसंजणियगमणपयारे'

तो उसने छोड दिया और (पडिसाडित्ता अहासुहुमे पोग्गले परिगिण्हइ) और इन्ही १६ प्रकार के जो सारभूतसूक्ष्म पुद्गल थे उन्हें उसने ग्रहण कर लिया (पडिगिण्हित्ता अभयं कुमारं अणुकंपमाणे देवे पुव्वभवजणि-यनेह पीईबहुमाण जायसोगे तओ विमाणवरपुंडरीयाओ रयणुत्तमाओ)— बाद में फिर वह देव अभयकुमार के ऊपर ऐसे विचार से कि अहो! अभयकुमार सुकुमार शरीर से दुष्कर अष्टमभक्तरूप तप कर रहे हैं और मेरी बार २ याद कर रहे हैं इसलिये मैं यथा साध्य उनके कष्ट को दूर करूँगा इस तरह की कष्ट निवारणरूप दयालु हुए तथा पूर्वभवमें साथ२ रहने से स्वाभाविक प्रीती एवं बहुमान—गुणानुराग—से अभयकुमार के दुःख से दुःखित होता हुआ उत्तमरत्ननिर्मित उस प्रधान पुंडरीक से (धर-

---

તેમણે બહાર પ્રક્ષિપ્ત કર્યા અને (પડિસાડિત્તા અહા સુહુમે પોગ્ગલે પરિગિણ્હઇ) સોળ (૧૬) પ્રકારના રત્નોના સારભૂત જે સૂક્ષ્મ પુદ્ગલો હતા તેઓને તે દેવે ગ્રહણ કર્યા (પડિગિણ્હિત્તા અભયકુમારં અણુકંપમાણે દેવે પુવ્વભવજણિયનેહપીઇ-બહુમાણજાયસોગે તઓ વિમાણવરપુંડરીયાઓ રયણુત્તમાઓ) ત્યારબાદ દેવ અભયકુમાર વિષે વિચારવા લાગ્યા કે અહો! સુકોમળ દેહથી અભયકુમાર દુષ્કર અષ્ટમભક્ત તપ કરી રહ્યા છે, અને મને વારંવાર સ્મરી રહ્યા છે. એથી જેમ બને તેમ તેમનું કષ્ટ દૂર કરીશ આ રીતે તે દેવના હૃદયમાં ખૂબજ દયા ભાવ જન્મ્યો પૂર્વભવમાં તેઓ બન્ને સાથે રહ્યા હતા એથી પણ તે દેવના હૃદયમાં સ્વાભાવિકરૂપે પ્રેમ અને બહુમાન ઉત્પન્ન થયાં. તે અભયકુમારના ગુણાનુરાગવશ થઈને તેના દુઃખથી ખૂબજ દુઃખી થયો અને ઉત્તમ રત્નો વડે નિર્મિત એવા ઉત્તમ પુંડરીક વિમાનદ્વારા

धरणीतलगमनत्वरितसंजनितगमनप्रकारः धरणीतले पृथ्वीतले आगमनाय-गन्तुं त्वरितं=शीघ्रं संजनितः गमनप्रकारो यस्य सः मित्रस्नेहात् धरणीतलआगन्तुमना स कीदृशः ! इत्याह-'वाघुण्णियविमल कणगपयरगवडिंसगमउडुक्कडाडोवदंसणिज्जे' व्याघूर्णितविमलकनकप्रतरकावतंसकमुकुटोत्कटाटोपदर्शनीयः, व्याघूर्णितौ=आकम्पितौ विमलकनकप्रतरकस्य अवतंसकौ=कर्णपूरौ तथा मुकुटं च, तेषां य उत्कटः=उत्कृष्ट आटोपः=चित्ताकर्षकच्छटारूपः आडम्बरः, तेन दर्शनीयः-द्रष्टुं योग्यः, 'अणेगमणिकणगरयणपहकरपरिमंडियभत्तिचित्तविणिउत्तगमणुगुणजणियहरिसे' अनेकमणिकनकरत्नप्रकरपरिमण्डितभक्तिचित्रविनियुक्तकानुगुण जनितहर्षः, अनेकेषां मणिकनकरत्नानां यः प्रकरः=समूहः, तेन परिमण्डितः=परिशोभितो यो भक्तिभिश्चित्रः=विविधशिल्परचनाभिश्चित्रः आश्चर्यकारिशोभासम्पन्नः, विनियुक्तकः कट्यां निवेशितोऽनुरूपो गुणः=कटिसूत्रं तेन जनितो हर्षो यस्य स तथा, अनुपम विशिष्ट शोभासम्पन्न रत्नमय शब्दायमान कटिसूत्र जनित हर्षयुक्तः इत्यर्थः, 'पेखोलमाणवरललिय कुंडलुज्जलियवयणगुण

णितलगमणतुरियसंजणियगमणपयारे) मित्र स्नेह के वश हो कर पृथ्वीतल पर शीघ्रातिशीघ्र आने के लिये इच्छुक बन गया। (वाघुण्णिय विमलकणगपयरगवडिंसकमउडुक्कडाडोवदंसणिज्जे) इसने जो कानों में कर्ण फूल पहिरे हुए थे वे निर्मल सुवर्ण पतरों के बने हुए थे और इधर-उधर हिलते हुए दिखलाई पडते थे। मस्तक पर उसने मुकुट भी लगा रक्खा था। इन दोनों की चित्ताकर्षकरूप छटा से यह बहुत अधिक सुहावना लग रहा था। (अणेगमणिकणगरयण पहकरपरिमंडियभत्तिचित्त विणिउत्तगमणुगुण जणियहरिसे) तथा इनके जो कटिभाग में कटिसूत्र पहिना हुआ था वह अनेक मणि, कनक, रत्नों के समूह से शोभित विविध रचनाओं से शोभित था। इस से यह विशेष प्रसन्न मुद्रा में मग्न हो रहा था। (पेंखोल

(धरणितलगमणतुरियसंजणियगमणपयारे) મિત્રના સ્નેહને વશ થઈને સત્વરે પૃથ્વી ઉપર પહોંચવાની ઇચ્છા કરી. (वाघुण्णियविमलकणगपयरगवडिंसक मउडुक्कडाडोवदंसणिज्जे) દેવે કાનોમાં પહેરેલાં કુંડળો નિર્મળ સુવર્ણના બનેલાં હતાં. તે આમ તેમ ડોલવાથી સુંદર દર્શનીય જણાતા હતાં. તેણે મસ્તક ઉપર મુગટ પણ પહેર્યો હતો. આ બન્નેના ચિત્તાકર્ષકરૂપ સૌંદર્યવડે દેવ ખૂબ જ રમ્ય લાગતો હતો. (अणेगमणिकणगरयणपहकरपरिमंडियभत्तिचित्तविणिउत्तगमणुगुणजणियहरिसे) તેમજ તે દેવ કેડમાં વિવિધ મણિઓ અને રત્ના જડેલા સોનાનો કંદોરો પહેર્યો હતો તે અનેક કલામય રચનાઓથી શોભતો હતો. એથી તે અવિશેષ

जणियसोम्मरूवे' प्रेङ्खोलमानवरललितकुण्डलोज्ज्वलितवदनगुणजनितसौम्यरूपः, तत्र प्रेङ्खोलमाने=दोलायमाने ये वरललितकुण्डले=श्रेष्ठ सुन्दरकुण्डले ताभ्याम् उज्ज्वलित=प्रकाशमान वदनं=मुखं तस्य यो गुणः=कान्तिविशेषरूपः, तेन जनितं=सजात सौम्यं=शोभनरूप यस्य सः। पुनरपि स सुरः शरच्चन्द्रेणोपमीयते। 'उदिओविव कोमुईनिसाए' उदित इव कौमुदीनिशायां=कार्तिकपौर्णमास्याम्, 'सणिच्छरंगारउज्जलियमज्झभागत्थे' शनैश्चराङ्गारोज्ज्वलितमध्यभागस्थः शनैश्चरमङ्गयोः उज्ज्वलितः=दीप्यमानः सन यो मध्यभागे तिष्ठतीति सः, शनिमङ्गलयोर्मध्ये प्रकाशमानः, 'णयणाणंदे' नयनानंदः=नेत्रतृप्तिकरः, 'सरयचंदे' शरच्चन्द्रः=शारदीय चन्द्र इव, तत्र कुण्डलद्वयमध्यगतं मुखमण्डलं शनैश्चर मङ्गलमध्यगतः कार्तिक पौर्णमास्यामुदितश्चन्द्र इव नयनाऽऽनन्दकारीत्यर्थः। साम्प्रतं मेरुणोपमीयते-' दिव्वोसहिप-

---

माणवरललियकुंडलुज्जलियवयणगुणजणियसोम्मरूवे) कानों में जो इसके कुंडल थे वे श्रेष्ठ और अधिक सुन्दर थे। तथा हिलाते हुए नजर आ रहे थे। या दोला जैसे प्रतीत होते थे। इन दोनों से इसका मुखमंडल प्रकाशमान था। इसलिये उसकी कान्ति विशेष से इसका रूप विशेष सौम्य हो गया था। (उदिओ कोमुई निसाए) अतः इसका मुखमंडल (कार्तिक की पूर्णिमा में उदित हुए तथा (सणिच्छरंगार उज्जलिय मज्झभागत्थे) शनैश्चर और मंगवग्रह के बीच में प्रकाशमान (णयणाणंदे) नेत्रतृप्ति कारक (सरयचदे इव) शरत्कालीन चन्द्रमा के जैसा आनदकारी था। तात्पर्य इसका यह है कि जिस प्रकार शनैश्चर और मंगल ग्रह के मध्य में रहा हुआ कार्तिक पौर्णमासी का चन्द्रमा नयनानन्दकारी होता है उसी तरह दोनों कुंडलों के मध्य में रहा हुआ इसका मुखमंडल भी नेत्रों को

આનંદમાં મગ્ન થઈ રહ્યો હતો. पेंखोलमाणवरललियकुंडलुज्जलियवयणगुणजणियसोम्मरूवे) કાનોમાં પહેરેલા કુંડલો શ્રેષ્ઠ અને ખૂબ સરસ હતાં. તે ડોલતાં હતાં. એથી તે હીંચકા જેવા લાગતા હતા. તેનું મુખમંડળ બન્ને કુંડળોથી દીપી ઉઠયું હતું. એનાથી વિશેષ કાન્તિવાળા દેવનું રૂપ વિશેષ સૌમ્ય લાગતું હતું. (उदिओ कोमुई निसाए) એટલા માટે તેનું મુખમંડળ કાર્તિક પૂર્ણિમાના દિવસે ઉદય પામેલા (सणिच्छरंगारउज्जलियमज्झभागत्थे) શનિ અને મંગળ ગ્રહોની મધ્યે પ્રકાશતા (सरयचंदे इव) શરદ્કાલીન ચંદ્રની જેમ [णयणाणंदे] નેત્રોને તૃપ્તિ આપનાર અને આનંદ પમાડનાર હતું. તાત્પર્ય એ છે કે જેમ શનિ અને મંગલ ગ્રહોની વચ્ચે કાર્તિક પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર નયનોને આનંદ આપનાર હોય છે તેમજ બન્ને કુંડળોની વચ્ચે રહેલુ તેનું મુખમંડળ નેત્રોને આનંદ આપનાર હતું. (दिव्वोसहि-

ज्जलुज्जलिय दंसणाभिरामे' दिव्यौषधिप्रज्वलोज्ज्वलितदर्शनाभिरामः, दिव्यौषधयः= ज्योतिर्वर्द्धक सोमलतादयः, तासां प्रज्वलेनेव=प्रकाशेनेव मुकुटादि ज्योतिषा उज्ज्वलितं=प्रकाशयुक्तं यद् दर्शनं तेनाभिरामः=सुन्दरः, तथा-'उउलच्छीसमत्त जायसोहे' ऋतुलक्ष्मी समस्तजातशोभः=ऋतवः=वसन्तग्रीष्मवर्षाशरद् शिशिर हेमन्ताः, एतेषां या लक्ष्मीः=शोभा तया समस्ता जाता शोभा यस्य सः, 'पइट्ठगंधुद्धुयाभिरामः, प्रकृष्टगन्धोद्धुताभिरामः तत्र प्रकृष्टगन्धेन=सुगन्धेन, उद्धूतेन=सर्वतः प्रसृतेन, अभिरामे=मनोहरः, नगवरः=सकलपर्वतश्रेष्ठः मेरुरिव=मेरुगिरिरिव कुण्डल मुकुटादि सकलाभरणतेजसा दीप्यमानः समस्तशोभा-सम्पन्नः परमसुगन्धित शरीराभिराम इत्यर्थः। 'विउव्विय विचित्तवेसे' विकुर्वितविचित्रवेषः= वैक्रियशक्त्याऽऽश्चर्यजनकरूपलावण्यादिसम्पन्नः, 'दीवसमुद्दाणं' द्वीप समु-

---

आनन्ददायी था। (दिव्वोसहिपज्जलुज्जलियदसणाभिरामे-उउलच्छी समत्त जायसोहे, पइट्ठ गंधुद्धुयाभिरामे) तथा दिव्य औषधिरूप सोमलता आदिकों के प्रकाश के तुल्य मुकुट आदि की कान्ति से यह विशेष प्रकाश युक्त था, अतः देखने में बडा सुन्दर लगता था। वसन्त ग्रीष्म, वर्षा शरद, शिशिर एवं हेमन्त इन छह ऋतुओं की समस्त शोभा जिस में है तथा सर्वतः प्रसृत सुगंध से जो अभिराम हैं ऐसे (नगवरे) पर्वतों में श्रेष्ठ (मेरुव्विय) मेरु पर्वत के समान जो कुंडल, मुकुट आदि समस्त आभरणों के तेज से दीप्यमान, समस्त शोभा संपन्न एवं परम सुगंधित शरीर से अभिराम था। ऐसा वह देव (विउव्वि यविचित्तवेसे) वैक्रियिक शक्ति से आश्चर्य जनक लावण्य आदि से संपन्न बना हुआ (दीवसमुद्दाणं असंखपरिमाणनाम धेज्जाणं मज्झं मज्झेणं वीइवयमाणे उज्जोयंते पभाए

पज्जलुज्जलि य दंसणाभिरामे उउलच्छी समत्त जायसोहे पइट्ठ गंधुद्धुयाभिरामे) અને સોમલતા વગેરે દિવ્ય ઓષધિઓના પ્રકાશની જેમ મુકુટ વગેરેની પ્રભાથી તે વિશેષ પ્રકાશમાન હતો, એથી દેખાવમાં પણ તે અત્યન્ત સરસ લાગતા હતો. વસન્ત. ગ્રીષ્મ. વર્ષા. શરદ. શિશિર અને હેમન્ત આ છએ છઃ ઋતુઓની સમગ્ર શોભા જેમનામાં વિદ્યમાન છે. તેમજ સર્વત્ર વ્યાપ્ત થયેલી સુગંધથી જે અભિરામ છે, એવા (नगवरे) પર્વત શ્રેષ્ઠ (मेरुव्विय) મેરુપર્વતની જેમ જે કુંડળ, મુકુટ વગેરે બધા આભરણોના પ્રકાશથી દીપ્તિમાન સમસ્ત શોભા યુક્ત અને પરમ સુગંધિત શરીરથી જે સુંદર હતા. એવા તે દેવ (विउव्विय विचित्तवेसे) વૈક્રિય શક્તિથી નવાઈ પમાડે તેવા રૂપ લાવણ્ય યુક્ત થઈ ગયા હતા. (दीवसमुद्दाणं असंखपरिमाणनामधेज्जाणं मज्झंमज्झेणं वीइवयमाणे उज्जोयंते पभाए विमलाए जीव-

द्राणाम्, 'असंखेज्जपरिमाणनामधेज्जाणं' असंख्यपरिमाणनामधेयानाम्=नामधारिणा मसंख्यातानां द्वीपसमुद्राणां, 'मज्झकारेणं' मध्यकारेण=मध्य भागेन 'वीईवयमाणे' व्यतिव्रजन्=समुल्लङ्घयन्–दिव्यगत्या गच्छन्नित्यर्थः. 'उज्जोयंते पभाए विमलाए जीवलोगे' उद्योतयन् प्रभयाऽऽविमलया जीवलोकं= विमलया=निर्मलया प्रभया=निजतेजसा जीवलोकं=तिर्यकलोकं उद्योतयन्= प्रकाशयन 'रायगिहं पुरवरं च' राजगृहं पुर वरं च=सकलनगरश्रेष्ठं राजगृह नगरं प्रकाशयुक्तं कुर्वन्, 'अभयस्स तस्स पासं ओवयइ दिव्वरूवधारी' तस्य अभयस्य पौषधशालायां कृतपौषधस्य पार्श्वे=समीपे 'ओवयति=अवतरति दिव्य रूपधारी देवः, उपागत इत्यर्थः ॥१५॥सू०॥

मूलम्—तएणं से देवे अंतलिक्खपडिवन्ने दसद्धवन्नाइं सखिंखिणियाइं पवरवत्थाइं परिहिए एक्को ताव एसो गमो, अण्णोऽवि गमो ताए उक्किट्ठाए तुरियाए चवलाए चंडाए सीहाए उद्धुयाए जइणीए छेयाए दिव्वाए देवगईए जेणामेव जंबूदीवे२ भारहे वासे जेणामेव दाहिणद्धभरहे रायगिहे नयरे पोसहसालाए अभये कुमारे तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अंतलिक्खपडिवन्ने दसद्धवन्नाइं सखिंखिणियाइं पवरवत्थाइं परिहिए अभयं कुमारं एवं वयासी—अहन्नं देवाणुप्पिया! पुव्वसंगइए सोहम्मकप्पावसी देवे महड्ढिए जण्णं तुमं पोसहसालाए अट्ठमभत्तं पगिण्हित्ताणं ममं मणसि करेमाणे चिट्ठसि तं एसणं

विमलाए जीवलोगं रायगिहं पुरवरं च अभयस्सय तस्स पासं ओवयइ दिव्वरूप-धारी) असंख्यात द्वीप समुद्रों के होता हुआ तथा अपनी निर्मल प्रभा से तिर्यक लोक को एवं समस्त नगरों में श्रेष्ठ राजगृह नगर को प्रकाशित करता हुआ उस अभयकुमार के पास पौषधशाला से आया ।सू.।१५।

लोग रायगिहं पुरवरं च अभयस्स य तस्स पास ओवयई दिव्वरूपधारी) અસંખ્યાતદ્વીપ સમુદ્રની વચ્ચે પસાર થતા અને પોતાની નિર્મળ કાન્તિથી તિર્યક્લોક અને સમસ્ત નગરોમાં ઉત્તમ એવા રાજગૃહ નગરને પ્રકાશિત કરતા તે દેવ અભયકુમારની પાસે પૌષધશાળામાં આવ્યા ાસૂત્ર ॥૧૫॥

देवाणुप्पिया! अहं इहं हव्वमागए, संदिसाहिणं, देवाणुप्पिया! किं करेमि? किं दलयामि? किं पयच्छामि? किं वा ते हियइच्छियं?। तएणं से अभयकुमारे तं पुव्वसंगइयं देवं अंतलिक्खपडिवन्नं पासित्ता हट्ठतुट्ठे पोसहं पारेइ, पारित्ता करयल संपरिग्गहियं अंजलिंकट्टु एवंवयासी–एवं खलु देवाणुप्पिया! मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवे अकालडोहले पाउब्भूए धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ तहेव पुव्वगमेणं जाव विणिज्जामि। तन्नं तुमं देवाणुप्पिया! मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवं अकालडोहलं विणेहि। तएणं से देवे अभएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठ० अभयकुमारं एवं वयासी–तुमण्णं देवाणुप्पिया! सुणिव्वुयवीसत्थे अच्छाहि, अहण्णं तव चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवं दोहलं विणेमि–त्तिकट्टु अभयस्स कुमारस्स अंतियाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता उत्तरपुरत्थिमेणं वेभारपव्वए वेउव्विय समुग्घाएणं समोहणइ, समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निस्सरइ। जाव दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ समोहणित्ता खिप्पामेव सगज्जियं सविज्जुयं सफुसियं तं पंचवन्नमेहणिणाओवसोहियं दिव्वं पाउससिरिं विउव्वेइ, विउव्वित्ता जेणेव अभए कुमारे तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अभयं कुमारं एवं वयासी–एवं खलु देवाणुप्पिया! मए तव पियट्ठयाए सगज्जिया सविज्जुया सफुसिया दिव्वा पाउससिरी विउव्विया, तं विणेउणं देवाणुप्पिया। तव चुल्लमाउया धारिणि देवी अयमेयारूवं अकालडोहलं। तएणं से अभयकुमारे

तस्स पुव्वसंगइयस्स देवस्स सोहम्मकप्पवासिस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा-णिसम्म हट्ठतुट्ठे सयाओ भवणाओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्खमित्ता जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता करयल० अंजलिं कट्टु एवं वयासी—एवं खलु ताओ! मम पुव्वसंगइएणं सोहम्मकप्पवासिणा देवेणं खिप्पामेव सगज्जिया सविज्जुया पंचवन्नमेहनिनाओवसोहिया दिव्वा पाउससिरी विउव्विया, तं विउलेणं मम चुल्लमाउया धारिणी देवी अकालदोहलं। तएणं से सेणिए राया अभयस्स कुमारस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठ कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! रायगिहं नयरं सिंघाडग तिय चउक्क चच्चर० आसित्तसित्त जाव सुगंधवरगंधियं गंधवट्टिभूयं करेह य, कारवेह य, करित्ता य कारवित्ता य मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह। तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति। तएणं से सेणिए राया दोच्चंपि कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! हयगय रहजोह पवरकलियं चाउरंगिणिसेन्नं सन्नाहेह, सेयणयं च गंधहत्थिं परिकप्पेह। तेवि तहेव जाव पच्चप्पिणंति। तएणं से सेणिए राया जेणेव धारिणी देवी तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता धारिणीं देवीं एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिए! सगज्जिया जाव पाउससिरि पाउब्भूया, तुमं देवाणुप्पिए! एयं अकाल दोहलं विणेहि ॥१६॥सू०॥

टीका—'तएणं इत्यादि। ततःखलु अभयकुमारसमीपे मित्रदेवस्य समागमनानन्तरं 'से देवे' असौ मित्रदेवः अंतलिक्खपडिवन्ने' अन्तरिक्षप्रतिपन्नः आकाशस्थः। ननु कथमसौ गगनस्थ एवे ? ति श्रृणु देवाः स्वभावतो भूमिं न स्पृशन्ति भूमितश्चतुरङ्गुलमूर्ध्वमेवावतिष्ठन्ते, तथा ते निमेष रहिता मनसैव सर्वकार्य साधका अम्लानपुष्पमालाधारिणो भवन्ति। अथ सुरवस्त्रं वर्ण्यते—'दसद्धवन्नाइं' दशार्द्धवर्णानि=पञ्चवर्णानि 'सखिंखिणियाइं ?' सकिङ्किणिकानि=क्षुद्रघंटिकायुक्तानि 'पवरवत्थाइं' प्रवरवस्त्राणि=तादृशानि श्रेष्ठवस्त्राणि 'परिहिए' परिधृतः 'एक्को ताव एसो गमो' एकस्तावत् एषःगमः=प्रथमो बोधः अभयकुमारस्य पूर्वसंगतिकदेवदर्शनं जातमित्यर्थः। 'अण्णोवि गमो' अन्योऽपि गमः

'तएणं से देवे' इत्यादि ॥

टीकार्थ-(तएणं से देवे) इसके बाद कि यह देव पौषधशाला में अभयकुमार के पास आया-सो वह वहां भूमि पर नहीं उतरा किन्तु (अंतलिक्खपडिवन्ने) भूमि से ४ अंगुल ऊपर आकाश में ही स्थित रहा। कारण देवों का ऐसा स्वभाव होता है कि वे भूमि का स्पर्श नही करते। भूमि से ४ अंगुल ऊपर अधर ही रहते हैं। उनकी आंखों के पलक नही गिरते-किन्तु वे निर्निमेष होते हैं। तथा अपने भक्तों के कार्य की सिद्धि वे मन से ही कर दीया करते हैं (सदा इनके कंठ में अम्लान पुष्पों की माला रहा करती है। (दसद्धवन्नाइं सखिंखिणियाइं पवरवत्थाइं परिहिए) इस देवने जो वस्त्र पहिरे हुए थे वे ५ पंचवर्णवाले एवं क्षुद्रघंटिकाओं से युक्त थे। और बहुत ही उत्तम थे। (एक्को ताव एसो गमो) इसतरह अभयकुमार को पूर्वसंगतिक उस देव के दर्शन हुए (अण्णो वि गमः) तथा उसके

'तएणं से देवे' इत्यादि

टीकार्थ-(तएणं से देवे) त्यारબાદ તે દેવ પૌષધશાળામાં અભયકુમારની પાસે આવ્યો. ત્યાં તે ભૂમિ ઉપર ઉતર્યો નહિ પણ (अंतलिक्खपडिवन्ने) ભૂમિથી ચાર આંગળ ઉપર આકાશમાં જ અદ્ધર સ્થિર રહ્યો. કેમકે દેવોનો સ્વભાવ એવો હોય છે કે તેઓ ભૂમિને સ્પર્શતા નથી ભૂમિથી ચાર આંગળ ઉપર અદ્ધર જ રહે છે. આંખના પલકારા થતા નથી તેઓ નિર્નિમેષ હોય છે. પોતાના ભક્તોની કાર્યસિદ્ધિ તેઓ મન દ્વારા જ કરે છે. અમ્લાન પુષ્પોની માળા હમેશાં એમના કંઠે શોભતી રહે છે. (दसद्धवन्नाइं सखिंखिणियाइं पवरवत्थाइं परिहिए) આ દેવે પહેરેલા વસ્ત્રો પાંચ રંગના તેમજ ક્ષુદ્ર (નાની) સુંદર ઘુઘરીઓવાળા હતા તે ખૂબજ ઉત્તમ હતા. (एक्को ताव एसो गमो) આ રીતે પૂર્વ સંગતિક દેવના અભયકુમારને દર્શન થયાં. (अण्णो वि गमः) દેવના આગમનનું વર્ણન બીજી રીતે પણ કરવામાં આવ્યું છે.

देवागमनस्य द्वितीयप्रकारोऽपि वर्ण्यते–'ताए उक्किट्ठाए' तया उत्कृष्टया= उत्कर्षयुक्तया प्रसिद्धोत्तमगत्येत्यर्थः, 'तुरियाए' त्वरितया='मम मित्रं किमर्थं मां स्मरति' इति व्याकुलता युक्तया 'चवलाए' चपलया='निजमित्रकार्यं द्रुततरं करिष्यामी' ति कायतोऽपि 'चवलाए' चंचलया, 'चंडाए' चण्डया=प्रबलया मित्र-विरहस्य दुःसहरूपतया प्रबलया, 'सीहाए' सिंहया=सिंहवत् प्रबलबलयुक्तया 'उद्धुयाए' उद्धूतया='झटिति मित्रमिलनं भवेत्' इत्युद्धावमानया 'जइणीए' जयिन्या=मित्र

आगमन का दूसरा प्रकार इसतरह से भी वर्णित हुआ है–(ताए उक्किट्ठाए तुरियाए चवलाए चंडाए सीहाए उद्धुयाए जइणीए छेयाए दिव्वाए देवगइए) जब वह देव अभयकुमार के पास आया था–तो उसकी वह दिव्य गति कैसी थी–इसीका वर्णन इस सूत्रांश द्वारा किया गया हैं–सूत्रकार कहते हैं–कि उसकी वह दिव्यगति उत्कृष्ट, त्वरित, चपल, चंड, सिंह, जैसी उद्धूत जयिनी, छेक एवं दिव्य थी। क्यों कि देवके मनमें ऐसी प्रबल भावना उठ रही थी कि मैं कब, जाकर अभयकुमार को देखलूं–अतः वह गति उत्कर्ष युक्त थी। मेरा मित्र मुझे क्यों स्मरण कर रहा है–क्या कारण है इस तरह की विचार से उसकी गति में त्वरा आ गई थी मैं अपने मित्र का कार्य बहुत शीघ्र ही कर दूगा–वहां पहुंच तो पाऊँ-इस तरह की भावना से उस के शरीर में भी चंचलता आजाने के कारण वह गति भी चंचल हो गई थी। अभयकुमार की स्थितिका ख्याल कर उस देव को उसका विरह असह्य हो रहा था। अतः उसकी गति में प्रबलता आगई थी। सिंह की जैसी गति बलविशिष्ट

(ताए उक्किट्ठाए तुरियाए चवलाए चंडाए सीहाए उद्धुयाए जइणीए छेयाए दिव्वाए देवगइए) અભયકુમારની સામે પ્રકટથતી વખતે દેવની દિવ્યગતિ કેવી હતી એજ વર્ણન સૂત્રકાર આ સૂત્રાંશદ્વારા કરે છે.—તેઓ કહે છે કે–દેવની દિવ્ય-ગતિ ઉત્કૃષ્ટ, ત્વરિત, ચપલ, ચંડ, સિંહ જેવી ઉદ્ધૂત જયિની (જયશીલા) છેક અને દિવ્ય હતી. દેવના મનમાં એવી પ્રબળ ભાવના જાગી હતી કે ક્યારે હું અભયકુમારને મળું એટલા માટેજ તે ગતિ ઉત્કૃષ્ટ' હતી. મારો મિત્રમારૂં કેમ સ્મરણ કરી રહ્યો છે એવા વિચારોને લીધે તેની ગતિમા ત્વરા (શીઘ્રતા) આવી ગઇ હતી ત્યાં જતાજ હુ મારા મિત્રનું કામ ઝડપથી કરી આપીશ. આ જાતના વિચારોથી તેની ભાવનામાં સ્ફૂર્તિનું સંચરણ થયું હતું તેથીજ તેની ગતિ પણ ચંચળ થઇ ગઇ હતી. અભયકુમારની હાલતને વિચારતાંજ દેવને તેનો વિરહ અસહ્ય થઈ પડયો હતો. એથીજ તેની ગતિમા પ્રબળતા આવી ગઇ હતી. સિંહ જેવી ગતિ બળશાલી હોય છે, તેની ગતિ પણ સિંહ

दुःखविजयशीलया द्रुतया 'छेयाए' छेकया=आगमने विघ्नबाधाविवर्जितत्वेन निपुणया, 'दिव्वाए' दिव्या= उत्तमत्वेन मनोहरया, 'देवगइए' देवगत्या= देवसम्बन्धिश्रेष्ठगत्या, 'जेणामेव जंबूद्दीवे२' इत्यादि, यत्रैव जम्बूद्वीपो द्वीपः= मध्यजम्बूद्वीप इत्यर्थः' भारतवर्षे यत्रैव दक्षिणार्द्धभरतक्षेत्रं राजगृहं नगरं पौषधशालायामभयकुमारः अष्टमभक्तं कुर्वाणश्च तिष्ठति तत्रोपागच्छति, उपागत्यान्तरिक्षप्रतिपन्नः दशार्धवर्णानि सकिङ्किणिकानि प्रवरवस्त्राणि परिहितः सर्वालंकारसम्पन्नः, अभयकुमारम् एवमवदत्–हे देवानुप्रिय! अहं खलु सौधर्मकल्पवासी तव पूर्वसंगतिको देवो महर्द्धिकोऽस्मि, 'जण्णं' यत्=यस्मात् खलु

हुआ करती है उसी तरह की उसकी वह गति भी बलको लिये हुई थी इसलिये उसे सिंह जैसी यहां प्रकट किया है। शीघ्र मुझे मित्र का मिलाप हो जावे ऐसी भावना उस देव के भीतर काम कर रही थी अतः उसकी गति में उद्धूतता आगई थी। मैं अपने मित्र के दुःखपर विजय पालूंगा ऐसा आत्मविश्वास उस देव के हृदय में जम चुका था–अतः उसकी गति में जयशीलता आगई थी। उस देव के आगमन में किसी भी प्रकार की विघ्नबाधा नहीं थी इसलिये उसकी गति छेका रूप थी। दिव्य वह इसलिये थी कि वह मन को हरण करती थी। (उवागच्छित्ता) अभयकुमार के पास आकर और (अंतलिक्खपडिवन्ने दसद्धवन्नाइं स खिखिणियाइं पवरवत्थाइं परिहिए अभयकुमारं एवं वयासी) आकाश में ही स्थित रह कर तथा वे ही पंचवर्ण के क्षुद्रघंटिकाओं से युक्त श्रेष्ठवस्त्र पहिरे हुए उस देवने उस अभयकुमार से ऐसा कहा–(अहन्नं देवाणुप्पिया पुव्वसंगइए सोहम्मकप्पवासी देवे महड्ढिए) हे अभयकुमार? मैं तुम्हारा पूर्वभव का

જેવી બલવાન હતી એટલે જ તેને સિંહ જેવી બતાવવામાં આવી છે. મિત્રનો મિલાપ સત્વરે થાય એવા વિચારો તેના મનમાં ઉત્પન્ન થઇ રહ્યા હતા. એથી તેની ગતિમાં 'ઉદ્ધૂતતા' આવી ગઈ હતી. મારા મિત્રનું કાર્ય હું સિદ્ધ કરીશ એવો આત્મવિશ્વાસ તેના મનમાં ઉત્પન્ન થઈ ગયો હતો. તેથી તેની ગતિમાં જયશીલતા આવી ગઈ હતી. દેવને પ્રકટ થવામાં કે આવવામાં કોઈપણ જાતના અન્તરાય કે વિઘ્નો વચ્ચે નડતાં ન હતાં તેથી તેની ગતિ છેકા (ચાતુર્ય) રૂપ હતી. તે મનને આકર્ષનારી હતી એટલા માટેજ તે ગતિ દિવ્ય હતી. (उवागच्छित्ता) અભયકુમારની પાસે જઈને (अंतलिक्खपडिवन्ने दसद्धवन्नाइं सखिंखिणियाइं पवरवत्थाइं परिहिए अभयकुमारं एवं वयासी) આકાશમાંજ અદ્ધર રહેતા અને પાંચ રંગના ક્ષુદ્ર ઘંટિકાઓવાળા ઉત્તમ વસ્ત્રો ધારણ કરેલા દેવે અભયકુમારને કહ્યું કે–(अहन्नं देवाणुप्पिया पुव्वसंगइए सोहम्मकप्पवासी देवे महड्ढिए) હે અભયકુમાર હું તારા પૂર્વભવનો મિત્ર સૌધર્મ કલ્પવાસી મહર્દ્ધિક દેવ છું.

त्वं पौषधशालायामष्टमभक्तं परिगृह्य खलु मां मनसि कुर्वन् तिष्ठसि, 'तंतस्मात् एष खलु हे देवानुप्रिय! अहम् इह हव्यमागतः, 'संदिसाहि' संदिश=कथय खलु हे देवानुप्रिय! किं करोमि? किं दलयामि' किं वा तुभ्यं ददामि, किं पयच्छामि=किमन्यस्मै भवन्मान्याय ददामि?, किं वा ते तव 'हियइच्छितं' हृदयेप्सितं=मनोऽभिलषितं वर्तते?। ततः खलु स अभयकुमारस्तं पूर्वसंगतिकं देवं अन्तरिक्षप्रतिपन्नं दृष्ट्वा हृष्टतुष्टः पौषधं पारयति, पारयित्वा करतलपरिगृहीतं शिर आवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवमवादीत् एवं खलु हे देवानुप्रिय! मम लघुमातुर्धारिण्या देव्या अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूपः अकालदोहदः प्रादु-

---

मित्र सौधर्मकल्पवासी महर्द्धिक देव हूँ-(जण्णं तुमं पोसहसालाए अट्ठम भत्तं परिगिण्हित्ताणं ममं मणसि करेमाणे चिट्ठसि) तुम पौषधशालामें मेरा लक्ष्य कर अष्टमभक्त की तपस्या कर रहे हो-इसलिये हे देवानुप्रिय? मैं यहां तुम्हारे पास शीघ्र आया हूँ (संदिसाहि णं देवानुप्पिया? किं करेमि? किं दलयामि किं पयच्छामि? किं वा ते हियइच्छियं?) तो हे देवानुप्रिये? तुम कहो मैं तुम्हारा क्या कार्य करू? किसे क्या दूं? और विशेष करके क्या अर्पण करू? अथवा जो आपके लिये वह मान्य व्यक्ति हो-उसके लिये क्या सिद्ध करू?-अर्थात् तुम्हारा मनोऽभिलषित क्या हैं? (तएणं से अभय-कुमारे तं पुव्वसंगइयं देवं अंतलिक्खपडिवन्नं पसित्ता हट्ठ तुट्ठे पोसहं पारेइ) देवकी इस प्रकार बात सुनकर उस अभयकुमारने उस पूर्वसंगतिक देव को आकाश में स्थित देखकर हर्षित होते हुए अपने पौषध का पालन किया-(पारित्ता करयलसंपरिग्गहियं अंजलिं कट्ट एवंवयासी) पौषध पालन करके फिर उन्होंने दोनों हाथों को अंजलि बद्ध कर देव से इस

(जण्णं तुमं पोसहसालाए अट्ठमभत्तं परिगिण्हित्ताणं ममं मणसि करेमाणे चिट्ठसि मारुं ध्यान करता तमे पौषधशाळामा अष्टम भकतनी तपस्या करी रह्या छो. हे देवानुप्रिय! एथी ज हुं अत्यारे तमारी पासे सत्वरे आव्यो छुं. (संदिसाहि णं देवानुप्पिया? किं करेमि? किं दलयामि? किं पयच्छामि किं वा ते हिय इच्छियं?) तो हे देवानुप्रिय! बोलो, हु तमारुं शुं काम करुं? कोने शुं आपु! अथवा कई विशेष वस्तु तमने अर्पण करुं! अथवा तमारा सन्मान माटे शुं सिद्ध करी आपुं? अथवा तमारो मनोरथ शुं छे? (तएणं से अभयकुमारे तं पुव्वसंगइयं देवं अंतलिक्खपडिवन्नं पासित्ता हट्ठतुट्ठे पोसहं पारेइ) देवनी आ वात सांभळीने पूर्व-संगतिकदेवने आकाशमां स्थित जोईने प्रसन्न थता तेओए पौषध पाळ्युं (पारित्ता-करयलसंपरिग्गहियं अंजलिं कट्टु एवं वयासी) पौषध पाळीने अंजलि बद्ध

भूतः-धन्याः खलु ता अम्बाः तथैव 'पुव्वगमेणं' पूर्वगमेन=पूर्वोक्तपाठेन यावत 'विणिज्जामि' विनयामि=पूरयामि। 'तन्नं' तत्=तस्मात् खलु त्वं हे देवानुप्रिय! मम लघुमातुर्धारिण्या देव्या इममेतद्रूपमकालदोहदं 'विणेहि' विनय=पूरय। ततः खलु स देवः अभयेन कुमारेणैवमुक्तः सन् हृष्टतुष्टः अभयकुमारमेवमवादीत्-त्वं खलु हे देवानुप्रिय! 'सुणिव्वुयवीसत्थे' सुनिर्वृतविश्वस्तः=सुष्ठु निर्वृतः=स्वस्थ विश्वस्तः=विश्वासयुक्तः 'अच्छाहि' आस्स्व=तिष्ठ, तपोऽनुष्ठानादिरूपं कष्टं मा कुरु इति भावः, 'अहण्णं' अहं खलु तव लघुमातु धारिण्या

तरह कहा-(एवं खलु देवाणुप्पिया! मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अ मेयारूवे अकालडोहले पाउब्भूए) हे देवानुप्रिय? आपसे यह काम है कि मेरी छोटी माता जो धारिणी देवी है उसे ऐसा अकाल दोहला उत्पन्न हुआ है जो इस तरह है (धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ तहेव पुव्वगमेणं जाव विणिज्जामि) कि वे माताएँ धन्य हैं आदि यह सब पहिले कह दिया गया है। इस प्रकार अभयकुमारने उस देव को अपनी छोटी माता धारिणीदेवी के समस्त दोहले को यहां दुहरा कर सुनादिया। (तन्नं तुमं देवाणुप्पिया? मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेया रूवे अकालडोहलं विणेहि) इसलिये हे देवानुप्रिय? मेरा मनोभिलपित यही है कि तुम मेरीछोटी माता धारिणी देवी के इस अकालोद्भूत दोहले की पूर्ति करो। (तएणं से देवे अभएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे हट्टतुट्ठ अभयकुमारे एवं वयासी) इस प्रकार अभयकुमार के द्वारा कहे गये उस देवने हर्षित हृदय होकर अभयकुमार से ऐसा कहा-(तुमण्णं देवाणुप्पिया? सुणिव्वुयवीसत्थे अच्छाहि, अहण्णं तव चुल्लमाउयाए धारिणीए

थयेला अभयकुमारे देवने कह्युं के-(एवं खलु देवाणुप्पिया! मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवे अकालडोहले पाउब्भूए) हे देवानुप्रिय! मारा नाना (अपर) माताने एक दोहद उत्पन्न थयुं छे. (धन्नाओ, णं ताओ अम्मयाओ तहेव पुव्वगमेणं जाव विणिज्जामि) के ते माताओ धन्य छे, आम पूर्वे वर्णववामां आवेला दोहदनी बधी वात देवने कही संभळावी (तन्नं तुमं देवाणुप्पिया? मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवे अकालडोहलं विणेहि) माटे हे देवानुप्रिय! मारी अभिलाषा एज छे के तमे मारा (अपर) माता धारिणीदेवीना अकाळ दोहदनी पूर्ति करो. (तएणं से देवे अभएणं कुमारेणं एवं वुत्तो समाणे हट्ठ तुट्ठ अभयकुमारं एवं वयासी) आ प्रमाणे अभयकुमारनी वात सांभळीने प्रसन्न थयेला देवे तेने कह्युं के—तुमण्णं देवाणुप्पिया? सुणिव्वुयवीसत्थे अच्छाहि, अहण्णं तव चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवं

देव्या इममेतद्रूपं दोहदं विनयामि पूरयामि। इति कृत्वा अभयस्य कुमारस्यान्तिकात् प्रतिनिष्क्रामति=गच्छति, प्रतिनिष्क्रम्य=गत्वा उत्तरपौरस्त्ये=ईशानकोणे खलु वैभारपर्वते 'वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ' वैक्रियसमुद्घातेन समवहन्ति=वैक्रियसमुद्घातं करोति, समवहत्य=कृत्वा संख्यातानि योजनानि दण्डं 'निस्सारइ' निःसारयति यावद् द्वितीयवारमपि वैक्रियसमुद्घातेन समवहन्ति समवहत्य 'सगज्जियं' सगर्जितां=मेघध्वनिसहितां, 'सविज्जुयं' सविद्युतं, 'सफुसियं' सपृ-

देवीए अयमेयारूवं दोहलं विणेमित्ति कट्टु अभयस्स कुमारस्स अंतियाओ पडिणिक्खमइ) हे देवानुप्रिय? आप स्वस्थ हों और विश्वासयुक्त रहे? अर्थात् यह तपोनुष्ठानरूप जो आप कष्ट कर रहे हो अब वह न करो मैं निश्चयतः तुम्हारी छोटी माता धारिणी देवी के इस कथित अकाल दोहले की पूर्ति कर दूंगा। इस प्रकार कह कर वह देव अभयकुमार के पास से निकला और (पडिणिक्खमित्ता उत्तरपुरत्थिमेणं वेभारपव्वए वेउव्विसमुग्घाएणं समोहणइ) निकल कर ईशानकोण में वैभार पर्वत के ऊपर वैक्रियसमुद्घात से उसने अपने आत्मप्रदेशों को फैला कर बाहर निकाला (समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निस्सारइ जाव दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ) निकल कर उन आत्म प्रदेशों के फिर उसने सांख्यात योजन तक दंडरूप से रचा—इसी तरह दुबारा भी उसने इसी तरह से वैक्रिय समुद्घात से आत्मप्रदेशों को फैला कर बाहर निकाला और उन्हें संख्यात योजन तक दंडाकार से परिणमाया (समोहणित्ता खिप्पामेव सगज्जियं सफुसियं तं पंचवन्न मेहणिणाओवसोहियं दिव्वं पाउससिरिं विउव्वेइ) परिणमाकर फिर उसने शीघ्र ही सनो-

दोहलं विणेमित्ति कट्टु अभयस्स कुमारस्स अंतियाओ पडिणिक्खमइ) हे देवानुप्रिय! तमे स्वस्थ थाओ अने विश्वास राखो. एटले के आ जातनुं कठण तप करीने शरीरने कष्ट आपी रह्या छो ते हवे आवुं न करो. चोक्कसपणे हुं तमने खात्री आपुं छुं के तमारा नाना (अपर) माता धारिणी देवीना अकाळ दोहदनी पूर्ति जेम तमे कह्युं तेमज करी आपीश आम कहीने ते देव अभयकुमारनी पासेथी विदाय थयो अने (पडिणिक्खमित्ता उत्तरपुरत्थिमेणं वेभारपव्वए वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ) विदाय थईने ईशान कोणमां वैभार पर्वतना उपर वैक्रिय समुद्घात द्वारा तेमणे पोताना आत्मस्थ प्रदेशोने फेलावीने बहार प्रकट कर्या (समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निस्सारइ जाव दोच्चंपि वेउव्विय समुग्घाएण समोहणइ) बहार प्रकटने करी तेमणे आत्मप्रदेशोने फरी संख्यात

पत=प्रवृत्तवपणाद्बिन्दुसहितां, पञ्चवर्णमेघनिनादोपशोभितां, दिव्यां=मनोहरां 'पाउससिरीं' प्रावृट्श्रियं वर्षाकालसम्बन्धिनीं शोभां विकुर्वते=प्रकटीकरोति, विकुर्वित्वा=यत्रैवाभयकुमारस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य अभयकुमारमेवमवदत्-एवं खलु हे देवानुप्रिय! मया तव 'पियट्ठयाए' प्रीत्यर्थं सगर्जिता सविद्युत् सपृषत् दिव्या प्रावृट्श्रीः 'विउव्विया' विकुर्विता=प्रकटीकृता, 'तं' तत्=तस्मात् विनयतु=पूरयतु खलु हे देवानुप्रिय! तव लघुमाता धारिणीदेवी इममेतद्रूपमकालदोहदम्। ततः खलु स अभयकुमारस्तस्य पूर्वसंगतिकस्य देवस्य

हर वर्षाकाल संबन्धी शोभाको कि जिस में महान् मेघों की ध्वनि हो रही है और जो पंचवर्णवाले मेघों के निनाद से तथा छोटी२ बिन्दुओं के वर्षण से शोभित है, प्रकट किया। (विउवित्ता जेणेव अभयकुमारे तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता अभयकुमारं एवं वयासी) प्रकट करके फिर वह जहां अभयकुमार था वहां पहुचा-पहुँच कर उसने अभयकुमार से ऐसा कहा (एवं खलु देवाणुप्पिया? मए तवपियट्ठयाए सगज्जिया सविज्जुया सफुसिया दिव्वा पाउससिरी विउव्विया) हे देवानुप्रिय? मैंने तुम्हारी प्रीति के लिये सगर्जित, सविद्युत एवं छोटी२ बिन्दुओं के वर्षण से युक्त वर्षाऋतु की शोभा प्रकट करदी है (तं विणेउणं देवाणुप्पिया? तव चुल्लमाउया धारिणी देवी अयमेयारूव अकालदोहल) तो हे देवानुप्रिय? आपकी छोटी माता धारिणीदेवी अपने उस अकाल दोहद की अब पूर्ति

યોજન સુધી દંડના આકારે બનાવ્યા. આ પ્રમાણે બીજી વખત તેમણે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત દ્વારા આત્મપ્રદેશોને ફેલાવીને બહાર પ્રકટ કર્યા અને સંખ્યાત યોજન સુધી દંડના આકારે પરિણત કર્યા. (समोहणित्ता खिप्पामेव सगज्जियं सविज्जुयं सफुसियं त पचवन्नमेहनिणाओवसोहियं दिव्वं पाउससिरिं विउव्वेइ) પરિણત કરીને તેમણે સત્વરે મહાન મેઘોની ગર્જનાઓ વાળી, અને પંચવર્ણવાળા વાદળાઓના અવાજની તેમજ નાના નાનાં ટીપાઓના વર્ષણથી શોભતી મનોહર વર્ષા ઋતુની શોભાને પ્રકટાવી. (विउव्वित्ता जेणेव अभयकुमारे तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता अभयकुमारं एवं वयासी) આમ શોભાને પ્રકટાવીને દેવે અભયકુમારની પાસે જઈને કહ્યું-(एवं खलु देवाणुप्पिया! मए तव पियट्ठयाए सगज्जिया सविज्जुया सफुसिया दिव्वा पाउससिरी विउव्विया) હે દેવાનુપ્રિય! મેં તમારી પ્રીતિને લીધે સગર્જિત, સવિદ્યુત અને નાનાં ટીપાઓવાળી વર્ષાઋતુની શોભાને પ્રકટાવી છે (तं विणेउणं देवाणुप्पिया? तव चुल्लमाउआ धारिणी देवी अयमेयारूवं अकालदोहलं) તો હે દેવાનુપ્રિય! તમારા નાના (અપર) માતા ધારિણી દેવી પોતાના અકાળ દોહદની હવે પૂર્તિ કરે આમ (स एणं से

सौधर्मकल्पवासिनोऽन्तिके इममर्थं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टः स्वकात् भवनात् प्रतिनिष्क्रामति=निःसरति, प्रतिनिष्क्रम्य, यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य करतलपरिगृहीतं शिर आवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवमवदत्-एवं खलु हे तात ! मम पूर्वसंगतिकेन सौधर्मकल्पवासिना देवेन क्षिप्रमेव सगर्जिता सविद्युत् पञ्चवर्णमेघनिनादोपशोभिता दिव्या प्रावृट्श्रीः विकुर्विता=वैक्रियशक्त्या प्रकटीकृता। 'तं' तत्=तस्मात् विनयतु=पूरयतु मम लघुमाता धारिणीदेवी अकाल

कर लेवें ! (तएणं से अभयकुमारे तस्स पुव्वसंगइयस्स देवस्स सोहम्मकप्पवासिस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठे सयाओ भवणाओ पडिनिक्खमइ) इसके बाद उस पूर्वसंगतिक सौधर्मकल्पवासी देव के इस कथन को सुनकर तथा हृदय में धारण कर वह अभयकुमार हर्षित-होता हुआ अपने मकान से निकला (पडिनिक्खमित्ता जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ) और निकलकर जहां श्रेणिक महाराज थे वहां पहुँचा। (उवागच्छित्ता करयल अंजलिं कट्टु एवं वयासी) पहुँचकर उसने दोनों हाथों को अंजलिरूप में करके और उसे मस्तक पर रखकरके राजाको नमस्कार किया और इस प्रकार कहा-(एवं खलु ताओ ? मम पुव्व संगइएणं सोहम्मकप्पवासिणा देवेणं खिप्पामेव सगज्जिया सविज्जुया पंचवन्नमेहनिनाओवसोहिया दिव्वा पाउससिरी विउव्विया) हे तात ? मेरे पूर्वभव के मित्र सौधर्मकल्पवासी देवने शीघ्र ही सगर्जित सविद्युत् तथा पंचवर्णवाले मेघों के निनाद से उपशोभित दिव्य प्रावृषश्रीप्रकटकरदी है (तं विणेउण मम चुल्लमाउया धारिणीदेवीअकालदोहलं) अतः मेरी छोटी माता

अभयकुमारे तस्स पुव्वसंगइयस्स देवस्स सोहम्मकप्पवासिस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ तुट्ठे सयाओ भवणाओ पडिनिक्खमइ) ત્યારબાદ સૌધર્મ કલ્પવાસી દેવનું આ કથન સાંભળીને તેની વાત બરોબર હૃદયમાં ધારણ કરીને અભયકુમાર હર્ષિત મને પોતાના મહેલથી બહાર નીકળ્યા (पडिनिक्खमित्ता जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ) અને બહાર નીકળીને શ્રેણિક રાજા પાસે ગયા. (उवागच्छित्ता करयल अंजलिं कट्टु एवं वयासी) ત્યાં જઈને બન્ને હાથની અંજલિ બનાવીને તેને મસ્તક ઉપર મૂકીને નમસ્કાર કર્યા અને કહ્યું— (एवं खलु ताओ ? मम पुव्व संगइएणं सोहम्मकप्पवासिणा देवेणं खिप्पामेव सगज्जिया सविज्जुया पचवन्नमेहनिनाओवसोहिया दिव्वा पाउससिरी विउव्विया) હે તાત! મારા પૂર્વભવના સૌધર્મકલ્પવાસી દેવે જલદી સગર્જિત, સવિદ્યુત તેમ જ પાંચરંગવાળા મેઘોના ગર્જનથી સુશોભિત દિવ્ય વર્ષાકાળની શોભા પ્રકટાવી છે

दोहदम्। ततःखलु स श्रेणिको राजा अभयस्य कुमारस्यान्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टःसन् कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवदत्-क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय! राजगृहं नगरं शृंगाटकत्रिकचतुष्कचत्वरचतुर्मुखमहापथपथेषु आसिक्तासिक्त सुचिय सम्मार्जितोपलिप्तं सुगन्धवरगन्धितं गन्धवर्तिभूतं 'करेह य' कुरुत 'कारवेह' कारयत च, कृत्वा च कारयित्वा च एतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयत। ततःखलु ते कौटुम्बिक पुरुषा यावत् प्रत्यर्पयन्ति=राजाज्ञया सर्वकार्यं कृत्वा कारयित्वा च राज्ञः समीपे सर्वं निवेदयन्ति स्म। ततःखलु स श्रेणिको

धारिणीदेवी-अपने अकाल दोहले की पूर्ति करलेवें। (तएणं से सेणिए राया अभयस्स कुमारस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठकोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) अभयकुमारद्वारा प्रकाशितइस बात को सुनकर और उसे हृदय में अवधारितकर वे श्रेणिक राजा बहुत अधिक हर्षोत्फुल्लचित्त हुए। बादमें-उन्होंने कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया (सद्दावित्ता एवं वयासी) बुलाकर उनसे ऐसा कहा-(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया रायगिहं नयरं सिंघाडग, तियचउक्क, चच्चर आसिक्तसित्तं जाव सुगंधवरगंधियं, गंधवट्टिभूयं करेह य कारवेह य) भो देवानुप्रिय? तुमलोग बहुतशीघ्र राजगृहनगर को त्रिकोणवाले मार्ग में तीन मार्गवाले स्थान में चारमार्गों का जहां मिलान होता-है ऐसे चत्वर में तथा चार द्वारवाले गोपुर आदि में आसिक्त सित्त आदि कर- श्रेष्ठ सुगन्धित द्रव्यों से गंध की वर्त्तीभूत बनाओ अथवा-बनवाओ। (करित्ता य कारवित्ता य मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) जब वह इस प्रकार से हो जावे तो मुझे पीछे खबरदो। (तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति) राजा की ऐसी आज्ञा पाकर उन राजापुरुषोंने वैसा ही किया

(तं विणेउण मम चुल्लमाउया धारिणीदेवी अकालदोहलं) तेथी मारा नाना (अपर) माता धारिणीदेवी तेमना अकाळ दोहदनी पूर्ति करी ले. (त एणं से सेणिए राया अभयस्स कुमारस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ तुट्ठ कोडुंबिय पुरिसे सद्दावेइ) अभयकुमारनी वात सांभळीने तेने हृदयमां धारण करीने श्रेणिक राजा खूब ज हर्ष पाम्या. त्यारबाद तेमणे कौटुम्बिक पुरुषोने बोलाव्या. (सद्दावित्ता) एवं वयासी) बोलावीने कह्युं के (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया रायगिहं नयरं सिंघाडगतिय, चउक्क, चच्चर, आसित्त, सित्त जाव सुगंधवरगंधियं गंधवट्टिभूय करेह य कारवेह य) हे देवानुप्रियो! बधा जलदी राजगृह नगरने त्रणखूणावाळा स्थानमां, चार मार्गवाळा रस्तामां, घणा रस्ताओ भेगा थता होय तेवा चत्वर (चकला)मां तेमज चार द्वारवाळा गोपुर वगेरेमां आसिक्त सिक्त वगेरे करीने उत्तम

राजा द्वितीयवारमपि कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवदत्-क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय ! हयगजरथयोधप्रवरकलितां चतुरङ्गिणीं सेनां 'सन्नाहेह' सज्जयत=सज्जीकुरुत। सेचनकं च गन्धहस्तिनं 'परिकप्पेह' परिकल्पयत=सज्जीकुरुत। तेऽपि=कौटुम्बिकपुरुषास्तथैव यावत् प्रत्यर्पयन्ति। ततःखलु स श्रेणिको राजा यत्रैव धारिणी देवी तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य धारिणीं देवीमेवमवादीत्-एवं खलु हे देवानुप्रिये ! सगर्जिता यावत् प्रावृट्श्रीःप्रादुर्भूता

और आपकी आज्ञानुसार हम सब काम कर चुके हैं पीछे इसकी खबर राजा को आकर के दे दी। (तएणं से सेणिए राया दोच्चंपि कोडुंबिय पुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी) इस के बाद-श्रेणिक राजाने दुवारा भी कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया-और बुलाकर उन से ऐसा कहा-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ? हयगयरहजोह पवर कलियं चाउरंगिणिं सेनं सन्नाहेह सेयणयं च गंधहत्थिं परिकप्पेह) भो देवाणुप्रियो ? तुमलोग शीघ्र ही हय-गजरथ तथा श्रेष्ठ योधाओं से युक्त चतुरंगिणी सेना को सजाओ और सेचनक नामकगंधहस्ती को भी सजाओ। (ते वि तहेव जाव पच्चप्पिणंति) राजा की इस आज्ञा को सुनकर उन लोगों ने वैसा ही किया और पीछे राजा को इनकी खबर दी (तएणं से सेणिए राया जेणेव धारिणीदेवी तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता धारिणीं देवीं एवं वयासी) खबर सुनते ही श्रेणिक-राजा जहाँ धारणी देवी थी वहाँ गये-और

સુગંધવાળા પદાર્થો દ્વારા સુગંધની સળી (અગરબત્તી) ની જેમ બનાવો અને બનાવડાવો. (करित्ताय कारवित्ताय मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) જ્યારે આ પ્રમાણે થાય ત્યારે મને ખબર આપો. (त एणं ते कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चपिणंति) રાજાની આ રીતે આજ્ઞા સાંભળીને તેઓએ રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે જ કર્યું અને થોડા વખત પછી આવીને રાજાને ખબર આપી કે અમોએ બધું કામ પતાવી દીધું છે (त एणं से सेणिए राया दोच्चंपि कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी) ત્યાર બાદ બીજી વખત કૌટુમ્બિક પુરુષોને બોલાવીને રાજાએ કહ્યું કે खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! हयगय रहजोह पवरकलियचाउरंगिणिं सेनं सन्नावेह सेयणयंच गंधहत्थिं परिकप्पेह) હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે સત્વરે ઘોડા, હાથી, રથ અને ઉત્તમ યોદ્ધાઓવાળી ચતુરંગી સેના તૈયાર કરો અને સેચનક નામક ગંધ હસ્તીને પણ સજ્જ કરો. (ते वि तहेव जाव पच्चप्पिणंति) રાજાની આજ્ઞા સાંભળીને તેમણે તે જ પ્રમાણે કર્યું અને ત્યાર પછી રાજાને કામ પુરું થઈ જવાની ખબર આપી. (तएणं सेसेणिए राया जेणेव धारिणीदेवी तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता धारिणीं देवी एवंवयासी) ખબર સાંભળીને શ્રેણિક રાજા ધારિણી

'तण्णं' तत्=तस्मात् खलु त्वं हे देवानुप्रिये ! एतम् अकालदोहदं 'विणेहि' विनय=पूरय ॥१६॥सू०॥

मूलम्—तएणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणी हट्ठतुट्ठा जेणामेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता मज्जणघरं अणुपविसइ अणुपविसित्ता अंतो अंते उरंसि ण्हाया कयबलिकम्मा कयकोउयमंगलपायच्छित्ता किं ते वरपायपत्तणेउर जाव आगासफालिय समप्पभं, अंसुयं वियत्था सेयणयं गंधहत्थि दुरूढा समाणी अमयमहियफेणपुंजसण्णिगासाहिं सेयचामरवालवीयणीहिं वीइज्जमाणी२ संपत्थिया। तएणं से सेणिए राया ण्हाए जाव सस्सिरीए हत्थिखंधवरगए सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं चउचामराहिं वीइज्जमाणाहिं धारिणीं देवीं पिट्ठओ अणुगच्छइ। तएणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना हत्थिखंधवरगएणं पिट्ठओ पिट्ठओ समणुगम्ममाणमग्गा हयगयरहजोहकलियाए चाउरंगिणीए सेणाए सद्धिं संपरिवुए महया भडचडगरविंदपरिक्खित्ता सव्विड्ढीए सव्वज्जुईए जाव दुंदुभिनिग्घोसनादियरवेणं रायगिहे नयरे सिंगाडगतिगचउक्कचच्चर जाव महापहेसु नगर जणेणं अभिनंदिज्जमाणा२ जेणामेव वे-

---

जाकर उससे इस प्रकार कहने लगे-(एवं खलु देवाणुप्पिए सगज्जिया जाव पाउससिरी पाउब्भूया. तण्णं तुमं देवाणुप्पिए ?-एयं अकाल दोहलं विणेहि) देवानुप्रिये ! सगर्जित आदि पूर्वोक्त विशेषणोंवाली प्रावृष श्री (वर्षाऋतु) प्रकट हो गई है। सो हे देवानुप्रिये ? अब तुम अपने अकालोद्भूत दोहले की पूर्ति करो। "सूत्र १६"

દેવીની પાસે ગયા, અને કહેવા લાગ્યા કે—(एवं खलु देवाणुप्पिए, सगज्जिया जाव पाउससिरी पाउब्भूया, तण्णं तुमं देवाणुप्पिए ! एयं अकालदोहलं विणेहि) હે દેવાનુપ્રિયે ! સગર્જિત વગેરે પૂર્વોક્ત વિશેષણોવાળી વર્ષાઋતુની શોભા પ્રકટ થઈ ગઈ છે. માટે હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે હવે તમારા અકાળદોહદની પૂર્તિ કરો ॥સૂત્ર"૧૬"॥

भारगिरिपव्वए तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता वेभारगिरिकडगतड-पायमूले आरामेसु य उज्जाणेसु य काणणेसु य वणेसु य वणसंडे-सु य रुक्खेसु य गुच्छेसु य गुम्मेसु य लयासु य वल्लीसु य कंदरासु य दरीसु य चुण्ढीसु य दहे य जूहेसु य कच्छेसु य नईसु य नईसंगमेसु य विवरेसु य अच्छमा... य पेच्छमाणी य मज्जमाणी य पत्ताणि य पुप्फाणि य फलाणी य पल्लवाणि गिण्हमाणी य गिण्हावेमाणी य माणे-माणी य अग्घायमाणी य परिभुंजमाणी य परिभाएमाणी य वेभारगिरिपाय मूले दोहलं विणेमाणी सव्वओ समंता आहिंडइ। तएणं धारिणीदेवी विणीयदोहला सपन्नदोहला संपुन्न दोहला संमाणिय दोहला जाया यवि होत्था। तएणं से धारिणी देवी सेयणयगंधहत्थिं दूरूढा समाणा सेणिएणं रन्ना हत्थिखंधवरगएणं पिट्ठओ पिट्ठओ समणुगम्ममाण-मग्गा हयगय जाव रवेण जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव ऊवागच्छइ उवागच्छित्ता रायगिहं नयरं मज्झमज्झेणं जेणामेव सए भवणे तेणा-मेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता विउलाइं माणुस्साइं भोगभोगाइं जाव विहरइ ॥१७॥सू०॥

टीका--'तएणं सा' इत्यादि । ततःखलु सा धारिणी देवी श्रेणिकेन राज्ञा एवमुक्ता सती हृष्टतुष्टा यत्रैव मज्जनगृहं-स्नानगृहं तत्रैवोपागच्छति,

---

'तएणं सा धारिणी देवी' इत्यादि

टीकार्थ-(तएणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना एव वृत्ता समाणी) इसके बाद वह धारिणी देवी श्रेणिक महाराज के इस प्रकार कहे जाने पर बहुत अधिक प्रमुदित मनवाली होती हुई (जेणामेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ)

'तएणं सा धारिणी देवी' ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-(त एणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणी) ત્યારપછી ધારિણીદેવી શ્રેણિક રાજાના આ વચનો સાંભળીને અત્યન્ત પ્રસન્ન થયા. અને जेणामेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ) જ્યાં સ્નાનગૃહ હતું ત્યાં પહોંચ્યા (उवागच्छित्ता)

उपागत्य मज्जनगृहं अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य 'अंतोअंतेउरंसि' अन्तः-अन्तः पुरे, अन्तः पुराभ्यन्तरे इत्यर्थः, स्नाता कृतबलिकर्मा कृतकौतुकमंगलप्रायश्चित्ता 'किं ते' किं तत्, किमधिकं तद् वर्णयामीत्यर्थः, 'वरपायपत्तणेउर जाव' वर पादप्राप्तनूपुरा अत्र यावच्छब्देनेदं द्रष्टव्यम्-मणिमेखला कट्यां धृता, कंठे हारः स्थापिता, अङ्गुलीषु मुद्रिका परिहिता, तथा कुण्डलोद्योतितानना, रत्नविभूषिताङ्गीः इति। 'आगासफलियसमप्पभं' आकाशस्फटिकसमप्रभम्=निर्मलं श्वेतवर्णमित्यर्थः 'अंसुयं' अंशुकं=वस्त्रं 'णियत्था' देशीशब्दोऽयं, परिधृता=धृतवतीत्यर्थः। तथा-सेचनकं गन्धहस्तिनं 'दुरूढां' दूरूढा=समारूढा सती 'अमयमहियफेण-

---

जहां स्नानगृह था वहां पहुँची-(उवागच्छित्ता) पहुँचकर (मज्जनघरं) स्नान गृहमें (अणुपविसइ) प्रविष्ट हुई (अणुपविसित्ता) प्रविष्ट होकर (अंतो अंते उरंसि) उसने वहां अंतःपुरके भीतर (ण्हाया कयवलिकम्मा कय कोउयमंगल पायच्छित्ता) स्नान किया बलि कर्म किया, तथा कौतुक मंगलएवं प्रायश्चित्त आदि क्रियाएं की। (किं ते) अधिक और क्या कहें (वरपायपत्तणे उर जाव आगासफलियसमप्पभं अंसुयं णियत्था) चरणों में उसने सुन्दर नूपुर पहिरे। यावत् शब्द से यहां इतना ओर समझ लेना चाहिये-कि उसने कटि में मणियों की मेखला पहिनी, कंठ में हार पहिना अंगुलियों में मुद्रिकाएँ पहिनि कानों में कुंडल पहिने। कुंडलों के पहिरने से इसके मुख की अधिक शोभा हो रही थी। रत्नों की झलमलाहटसे इसका समस्त अंग चमकता हुआ उस समय दिखलाई दे रहा था। आकाश और स्फटिकमणिकी प्रभा के समान इसने वस्त्र पहिररखे थे। "णियत्था" यह देशीय शब्द है और इसका अर्थ पहिरना होता है। (सेणणयं गंधहत्थि दुरूढासमाणी)

પહોંચીને (मज्जनघरं) સ્નાનગૃહમાં (अणुपविसइ) પ્રવિષ્ટ થયા. (अणुपविसित्ता प्रविष्ट થઈને (अंतो अंते उरंसि) તેમણે ત્યાં રણવાસમાં (ण्हाया कय वलिकम्मा कय कोउयमंगलपायच्छित्ता) સ્નાન, બલિકર્મ, કૌતુકમંગળ અને પ્રાયશ્ચિત વગેરે કર્મો કર્યાં. (किं ते) વધારે શું કહી શકાય. (वरपायपत्तणेउर जाव आगास फलियसमप्पभं अंसुयं णियत्था) તેમણે પગમાં સરસ ઝાંઝર પહેર્યાં. અહીં 'યાવત્' પદ દ્વારા જાણવું જોઈએ કે તેમણે કેડે મણિમેખલા પહેરી, ગળામાં હાર પહેર્યો, આંગળીઓમાં વીંટીઓ પહેરી અને કાનોમાં કુંડળો ધારણ કર્યા. કુંડળોની શોભાથી તેમનું મોં તેજથી વ્યાપક થઈ રહ્યું હતું. રત્નોના પ્રકાશદ્વારા તેમનાં બધાં અંગો ચમકી રહ્યાં હતાં. આકાશ અને સ્ફટિક મણિની કાંતિ જેવા તેમણે વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં હતાં. "णियत्था" આ દેશી શબ્દ છે અને તેનો અર્થ 'પહેરવું' થાય છે. (सेणणयं गंधहत्थि दुरूढा समाणी) જ્યારે તેમનો શ્રૃંગાર પૂરો થયો ત્યારે

पुंजसण्णिगासाहिं' अमृतमथितफेनपुञ्जसन्निकाशैः श्वेतचामरबालव्य जनैर्वीज्यमाना २ 'संपत्थिया' संप्रस्थिता प्रचलिता । ततः खलु स श्रेणिको राजा स्नातः (वायसादिभ्यो दत्तान्नभागादिरूप कृतबलिकर्मा 'जावसस्सिरीए' यावत् सश्रीकः अत्र यावत्करणादिदंद्रष्टव्यम्–सर्वाल-ङ्कारविभूषितः कृतशरीरशोभः इति, सश्रीकः=श्रिया=शोभया सम्पन्नः, हस्ति-स्कन्धवरगतः=हस्तिस्कन्धे समुपविष्टः, सकोरण्टमाल्यदाम्ना=कोरण्टपुष्पमाला युक्तेन छत्रेण ध्रियमाणेन भृत्यधृतेनेत्यर्थः युक्तः, चतुर्भिश्चामरैर्वीज्यमानैर्युक्तः,

---

जब यह पूर्ण रूप से अपना श्रृंगार कर चुकी–तब राजा की सवारी का जो पट्टहस्ती था कि जिसका नाम सेचनक था और जिसकी गंधको सूंघकर दूसरे हाथी उसके समक्ष ठहर नहीं सकतेथे उसपर वह चढी। (अमयमहियफेणपुंजसण्णिगासाहिं सेयचामरबालवीयणीहिं वीइज्जमाणी २ संपत्थिया) उससमय उसके ऊपर जो श्वेतचमरोंके बाल रूपी पंखें ढोरे जा रहे थे वे अमृत के मथित हुए फेण पुंज के समान सुन्दर थे। तात्पर्य इसका यही है कि जब यह सेचनक हस्ती पर सवार हुई तब इसके ऊपर–चमर ढोरने वालोंने आजूबाजू में चमर ढोरना प्रारम्भ कर दिया। वे चमर अमृत के फेन पुंज जैसे बिलकुल उज्वल थे। इस तरह राजसी ठाटबाट से सु सज्जित होकर यह वहां से चली। (तएणं से सेणिए राया ण्हाए जाव सस्सिरीए हत्थि खंधवरगए सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धारिज्जमाणे णं चउचामराहिं वीइज्जमाणाहिं धारिणीं देवीं पिट्ठओ अणुगच्छइ) श्रेणिक राजा भी उस समय दूसरे हाथी पर बैठकर इसके पीछे २ चल रहे थे। वह भी पहिले से ही स्नान आदि क्रियाओं

રાજાની સવારીનો ખાસ સેચનક નામે હાથી હતો કે જેની ગંધ સૂંઘીને બીજા હાથી તેની પાસે ઉભા રહી શકતા ન હતા–તે હાથી ઉપર ધારિણી દેવી સવાર થયા. (अमयमहियफेणपुंजसण्णिगासाहिं सेयचामरबालवीयणीहिं वीइज्जमाणी२ संपत्थिया) તે વખતે તેમના ઉપર સફેદ ચામરોના પંખા ઢોળાઈ રહ્યા હતા તેઓ મથિત થયેલા અમૃતના ફીણ સમૂહ જેવા સુન્દર હતા. કહેવાનો હેતુ એ છે કે જ્યારે ધારિણીદેવી હાથી ઉપર વિરાજમાન થયાં ત્યારે બન્ને બાજુથી ચમરો ઢોળાવા લાગ્યા. તે ચમરો અમૃતના ફીણના સમૂહ જેવા એકદમ ઉજ્જવલ હતા. આ રીતે રાજસી ઠાઠથી સુશોભિત થઈને તેઓ ત્યાંથી ચાલ્યાં. (तएणं से सेणिए राया ण्हाए जाव सस्सिरीए हत्थिखंधवरगए सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेण धारिज्जमाणेणं चउचामराहिं वीइज्जमाणाहिं धारिणींदेवीं पिट्ठओ अणुगच्छइ) શ્રેણિક રાજા પણ બીજા હાથી ઉપર સવાર થઈને પાછળ જઈ રહ્યા હતા. તેઓએ પણ પહેલેથી સ્નાન વગેરે

धारिणीं देवीं पृष्टतोऽनुगच्छति। ततः खलु सा धारिणी देवी श्रेणिकेन राज्ञा- हस्तिस्कन्धवरगतेन पृष्ठतः पृष्ठतः समनुगम्यमानमार्गा हयगजरथयोधकलितया चतुरङ्गिण्या सेनया सार्धं संपरिवृता 'महयाभडचडगरविंदपरिक्खित्ता' महाभटचडगरवृन्दपरिक्षिप्ता, तत्र-महाभटानां चडगराः=समूहाः, यूथा इत्यर्थः,

---

से निवृत्त हो गये थे। वायस आदिको अन्नादिभाग देने रूप बलि कर्म आदि कार्य ये सब कर चुके थे। यहां जो यावत् शब्द-आया है-वह इस पाठ का संग्राहक है-की राजा जब धारिणी देवी के साथ चल रहे थे-तब उन्होंने भी अपने शरीर पर समस्त आभूषणों को धारण कर रक्खा था: विशिष्ट शोभा से ये उस समय शोभित हो रहे थे। (हत्थिखंधवरगए सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं चउ चामराहिं वीइज्जमाणाहिं धारिणीं देवीं पिट्ठओ अणुगच्छइ) दूसरे हाथी पर बैठे हुए थे, नौकर ने इनके ऊपर राजचिह्नरूप शुभ्र छत्र जो कोरण्टपुष्पों की माला से युक्त था तान रखा था ढोरते हुए चार चमरों से ये विराजित होते हुए रानी के पीछे पीछे चल रहे थे। (तएणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना हत्थिखंधवरगएणं पिट्ठओ पिट्ठओ समणुगम्ममाणमग्गा-हयगयरहजोहकलियाए चाउरंगिणिए सेणाएसद्धिं संपरिवुए) इस तरह हस्ति के सुन्दर स्कंध पर आसीन हुए-श्रेणिक राजा जिस के पीछे मार्ग पर चले जा रहे हैं-ऐसी वह धारिणी देवी कि जो घोडे हाथी, रथ और योधाओं से युक्त चतुरंगिणी सेना से घिरी हुई है-तथा (महया भटचडगरविंद

ક્રિયા પતાવી દીધી હતી, બલિ કર્મ વગેરે કાર્ય પણ તેઓએ પૂરા કર્યાં હતાં. અહીં જે 'યાવત્' શબ્દ છે, તે સૂચવે છે કે રાજા જ્યારે ધારિણીદેવીની સાથે જઈ રહ્યા હતા ત્યારે તેમણે પણ પોતાના શરીરે બધાં આભૂષણો પહેર્યાં હતાં. એક જાતની સવિશેષ શોભાથી તેઓ શોભિત થઇ રહ્યા હતા. (हत्थिखंधवरगए सकोरंट-मल्लदामेणं छत्तेणं धारिज्जमाणेणं चउ चामराहिं वीइज्जमाणाहिं धारिणीं देवीं पिट्ठओ अणुगच्छइ) તેઓ બીજા હાથી ઉપર બેઠા હતા. કોરંટ પુષ્પોની માળાથી શોભતા રાજચિહ્નરૂપ સફેદ છત્ર નોકરોએ તેમના ઉપર તાણી રાખ્યો હતો. ઢોળાઇ રહેલાં શ્વેત ચમરોથી તેઓ શોભતા હતા. આ રીતે તેઓ રાણીની પાછળ પાછળ જઈ રહ્યા હતા. (तएणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना हत्थिखंधवरगएणं पिट्ठओ समणुगम्ममाणमग्गा हयगयरहजोहकलियाए चाउरंगिणीए सेणाए सद्धिं संपरिवुए) આ પ્રમાણે હાથીના સુંદર સ્કંધ ઉપર બેઠેલા શ્રેણિક રાજા જેની પાછળ જઈ રહ્યા છે, હાથી, ઘોડા, રથ અને પાયદલ આમ જે ચતુરંગિણી સેનાઓથી ઘેરાએલી છે,(महया भटचडगरविंद परिक्खित्ता) મહાયોદ્ધાઓના

'चडगर' इति देशीयःशब्दः,तेषां वृन्दैःसमूहैः, परिक्षिप्ता=संवेष्टिता, सव्विड्ढीए' सर्वद्धर्या=छत्रादिकया राजचिह्नरूपया, सव्वज्जुईए' सर्वद्युत्या=आभरणादिना दीप्त्या, 'जाव' यावत्=अत्र यावत् करणादिदं दृश्यम्—सर्वबलेन सर्वसमुदायेन=पुरवासिसमूहेन सर्वादरेण सर्वविभूतया समस्तशोभया इति। 'दुंदुभिनिग्घोसनादियरवेणं' दुन्दुभिनिर्घोषनादितरवेण=अत्र दुदुभि इत्युप लक्षणम् अन्येषामपि वाद्यानाम् निर्घोषः वाद्यवादनप्रयत्नजनितःशब्दः, नादितं=ध्वनिमात्रं, तद्रूपो रवः=शब्दस्तेन सहिता, राजगृहे नगरे शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वर० यावन्महापथेषु नागरजनेन अभिनन्द्यमाना २ यत्रैव वैभारगिरिपर्वतस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'वेभारगिरिकडगतडपायमूले' वैभारगिरिकटकतटपादमूले=तत्र वैभारगिरेःकटकतटानि=एकदेशतटानि, पादाश्च=तत्समीपवर्तिनो लघुपर्वताः तेषां मूलं=वृक्षलतादि परिवृतरमणीयप्रदेशाः तत्रारामेषु=आरमन्ति=क्रीडां कुर्वन्ति जना माधवी वासन्तीलतागृहादिषु यत्र ते

परिक्खित्ता) महा भटोंकायूथ वृन्द जिसे संवेष्टित किये हुए हैं और जो अपनी (सव्विड्ढीए सव्वज्जुईए जाव दुदंभिनिग्घोसनादियरवेणं) समस्त राज्य चिह्नादिरूप छत्रादिकऋद्धि से आभरण आदिकों की दीप्ति से तथा यावत् शब्द से सूचित किये गये समस्त बल से पुरवासिजनों के समूह से समस्त प्रकार की शोभा से दुदुंभि आदिसमस्त प्रकार के निर्घोष से-निनाद से (रायगिहे नयरे सिंघाडगतिगचउक्कचच्चर जाव महापहेसु नगर जणेणं अभिनंदिज्जमाणा२) राजगृह नगर में शृंगाटक त्रिक, चतुष्क, चत्वर आदि महापथों में नगर निवासी मनुष्यों द्वारा बार२ अभिनंदित होती हुई (जेणामेव वेभारगिरिपव्वए तेणामेव उवागच्छइ) जहां वैभार गिरिपर्वत था वहां पहुंची (उवागच्छित्ता वेभार गिरिकडगतडपायमूले आरामेसु य,

સમૂહ જેની આગે તરફ છે અને જે પોતાની (सव्विड्ढीए सव्वज्जुईए जाव दुदंभि निग्घोसनादियरवेणं) સમસ્ત રાજચિહ્નરૂપ છત્ર વગેરે ઋદ્ધિથી, આભરણ વગેરેની દીપ્તિથી તેમજ 'યાવત્' પદ વડે સૂચવાએલા સમસ્ત બળથી નગરજનોના સમૂહોથી, સકળશોભાથી દુંદભિ વગેરેના બધાં નિર્ઘોષથી નિનાદથી, (रायगिहे नयरे सिंघाडगतिगचउक्कचच्चर जाव महापहेसु नगरजणेणं अभिनंदिज्जमाणा२) રાજગૃહનગરમાં શ્રૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર વગેરે મહાપથોમાં (રાજમાર્ગોમાં) નાગરિકો દ્વારા વાંરવાર અભિનંદિત થતા ધારિણીદેવી (जेणामेव वेभारगिरिपव्वए तेणामेव उवागच्छइ) જ્યાં વૈભાર પર્વત હતો ત્યાં પહોંચ્યાં उवागच्छित्ता वेभारगिरिकडगतडपायमूले आरामेसु, य उज्जाणेसु य, काणणेसु य वणेसु य,

आरामाः, तत्र 'उज्जाणेसु' उद्यानेषु=पुष्पप्रधानवृक्षलतादिरूपेषु च तथा 'काणणेसु' काननेषु=नगासन्नसामान्यवृक्षवृन्दयुक्तेषु 'वणेसु' वनेषु=नगरात् दूरस्थरमणीयवृक्षसमूहेषु च 'वणसंडेसु' वनखंडेषु च=एकजातीयाऽऽम्रादि वृक्षसमुदाययुक्तेषु तथा 'रुक्खेसु' वृक्षेषु=एकैकाशोकादिवृक्षेषु 'गुच्छेसु' वृन्ताकी प्रभृतिषु गुच्छाकारपुष्पपत्रफलादियुक्तेषु 'गुम्मेसु' गुल्मेषु=वंशजाली प्रभृतिषु

उज्जाणेसु य, काणणेसु य, वणेसु य, वणसंडेसु य, रुक्खेसु य, गुच्छेसु य, गुम्मेसु य, लयासु य, वल्लीसु य, कंदरासु य, दरीसु य, चुण्ढीसु य, दहेसु य, जूहेसु य, कच्छेसु य, नईसु य, नईसंगमेसु य, विवरेसु य अच्छमाणी य, पेच्छमाणीय, मज्जमाणी य पत्ताणि य पुप्फाणि य, फलाणिय, पल्लवाणि गिण्हमाणी य, गिण्हावेमाणी य, माणेमाणी य, अग्घायमाणी य, परिभुंजमाणी य, परिभाएमाणी य, वेभारगिरिपायमूले दोहलं विणेमाणी सव्वओ समंता अहिंडइ) वहां पहुंच कर वह वैभारगिरि के कटकतट के एक ओर की तलहटी के तथा पादों के-तत्समीपवर्ती छोटेर पर्वतों के-मूल भाग में-वृक्षलता आदि से सघन रमणीय प्रदेशों-में आरामों में-जहां मनुष्य बने हुए माधवी-वासन्तीलता गृहादि कों में क्रीडा करते हैं उन प्रदेशो में, उद्यानों में जहां पुष्प प्रधान वृक्ष एवं लताएँ आदि होते हैं उन स्थानों में- काननो में-पर्वत के समीपवर्त्ती उन प्रदेशों में कि जो साधारणवृक्षावलि से युक्त रहते हैं-वनोंमें-नगर से दूरवर्ती स्थानों में जो रमणीय वृक्ष वृन्द से आकीर्ण होते हैं-वृक्षों में-एक जातिके वृक्षों के अनेक पंक्तियों

वणसंडेसु य, रुक्खेसु य, गुच्छेसु य, गुम्मेसु य, लयासु य, वल्लीसु य, कंदरासु य, दरीसुय, चुण्ढीसु य, दहेसुय, जूहेसुय, कच्छेसु य, नइसुय, नईसंगमेसु य, विवरेसु य, अच्छमाणी य पेच्छमाणीय, मज्जमाणीय, पत्ताणिय, पुप्फाणिय, फलाणिय, पल्लवाणि य, गिण्हमाणी य, गिण्हावेमाणीय, माणेमाणीय, अग्घायमाणी य, परिभुंजमाणीय, परिभाएमाणी य, वेभारगिरिपायमूले दोहलं विणेमाणी सव्वओ समंता अहिंडइ) त्या पहोंचीने धारिणीदेवी. वैभारपर्वत प्रदेशनी એક તરફની તળેટીના તેમજ વૃક્ષોના, તેની પાસેના નાના પર્વતોના ભૂ ભાગમાં, વૃક્ષલતા વગેરેથી સઘન અને મનોહર પ્રદેશોમા. આરામોમાં (બગીચાઓમાં) કે જ્યા માણુસો માધવી અને વાસન્તી લતાગૃહોમાં ક્રીડાઓ કરે છે, તેવા પ્રદેશોમાં, ઉદ્યાનોમા જ્યાં પુષ્પ પ્રધાનવૃક્ષો અને લતઓ વગેરે શોભે છે- તેવાં સ્થાનોમાં, કાનનોમા, (જંગલોમા) અર્થાત્ પર્વતની પાસેના તે પ્રદેશો કે જ્યાં સાધારણ વૃક્ષાવલિ હોય છે વનોમા અર્થાત્ નગરથી દૂર કે જે રમણીય વૃક્ષોથી આવેષ્ટિત રહે છે, વૃક્ષોમાં, અર્થાત એક જાતના પંક્તિબદ્ધ ઊભેલા અનેક વૃક્ષોમાં,

मंडपाद्याकार परिणतलतागृहेषु 'लयासु' लतासु=चंपकादिलतामंडपेषु 'वल्लीसु' वल्लीषु नागवल्ल्यादिषु 'कंदरासु' कन्दरासु=महागुहासु='दरीसु' दरीषु=लघुगुहासु 'चुंढीसु' चुण्ढीषु=अखातोदकजलाशयेषु 'दहेसु' ह्रदेषु 'होद' इति भाषायाम् 'जूहेसु' यूथेषु=गजमर्कटादियूथेषु 'कच्छेसु' कच्छेसु-नदी तीरेषु 'नईसु' नदीषु-सरित्सु 'नईसंगमेसु' नदी संगमेषु-मिलितानेकनदीषु 'विवरेषु-स्वाभाविकनिर्झरा दिना पूरितगर्तेषु चकारा: सर्वत्र समुच्चये वाक्यालङ्कारे च उक्तसर्वस्थानेषु 'अच्छमाणीय' तिष्ठन्ती च=चकारात् श्रमापनोदाय क्षणमुपविशन्ती च 'पेच्छमाणीय' प्रेक्षमाणा=पश्यन्ती चारामादि शोभाम् 'मज्जमाणी य मज्जन्ती च= नद्यादिजलेषु स्नान्ती पत्राणि पुष्पाणि फलानि च 'पल्लवाणि य' पल्लवान्= किसलयानि सुकोमलपत्राणि 'गिण्हावेमाणीय' गृह्णन्ती=मनोविनोदार्थपत्र

में गुच्छाकार पुष्प पत्र एवं फल आदि समन्वित गुच्छों में, गुल्मों में-मंडपादि आकार में परिणत हुए लतागृहों में,-लताओं में-चंपकआदि-लताओं के मंडपों में, वल्लियों में-नागवल्ली आदि वेलों में-कंदराओ में-बडी२ गुफाओ में दरियों में-छोटी छोटी गुफाओं में चुण्ढियों में-छोटे२ जलाशयों में ह्रदों में-होदों में, यूथों में-हाथी आदि के झुंडों में कच्छों में नदी के तीरों में, नदियों में तथा अनेक नदियों के संगमरूप स्थानों में तथा विवरों में-उन स्थानों में कि जहां झरनों के पड़ने से खड्डे बन जाते हैं खडी रही-क्षणएक अपने श्रम को दूर करने के लिये वह बैठी भी। आराम आदि इन स्थानों की उसने शोभा भी देखी। नदी आदिजलाशय प्रदेशों में उसने स्नान भी किया। पत्रों, पुष्पों, फलों तथा किसलयो-कोमलपत्तों-कुपलों को उसने मनोविनोद

ગુચ્છાકાર પુષ્પ, પત્ર અને ફળોના સમન્વિત ગુચ્છોમાં. ગુલ્મોમાં, મંડપ વગેરેના આકારમાં પરિણત થયેલા લતાગૃહોમાં, લતાઓમા-ચંપક વગેરે લતાઓમાં મંડપોમાં, વલ્લિઓમા-નાગવલ્લી વગેરે વેલોમાં, કંદરાઓમાં-મોટી ગુફાઓમાં,-દરિયોમાં,-નાની નાની ગુફાઓમાં, ચુણ્ઢિયોમાં-નાના જળાશયોમા હ્રદોમાં, પાણીના ઊંડા (દ્રહો) ખાડાઓમા, યૂથોમાં,-હાથી વગેરેના ટોળાઓમાં, કચ્છોમાં-નદીના તટવર્તી પ્રદેશોમાં, તેમજ વિવરોમાં,-અર્થાત્ તે સ્થાનોમાં કે જ્યાં ઝરણાંઓ પડવાથી ઊંડા ખાડા થઈ જાય છે-ઊભાં રહ્યાં. એકક્ષણ પોતાના થાકને મટાડવા માટે તેઓ ત્યાં બેઠાં. આરામ (બગીચા) વગેરે સ્થાનોની તેમણે શોભા પણ જોઈ. નદી વગેરે જલાશયોમાં તેમણે સ્નાન પણ કર્યાં. પત્ર. પુષ્પ. ફળ, કિસલય અને કૂંપળોને તેમણે મનો વિનોદ માટે ગ્રહણ કર્યાં અને તેજ પ્રમાણે સખીજનોદ્વારા પણ ગ્રહણ કરાવડાવ્યાં. લતા વગેરેના સ્પર્શ દ્વારા તેમણે સ્પર્શ સુખ

पुष्पादि गृह्णन्ती 'गिण्हावेमाणी य' ग्राहयन्ती सखीद्वारा 'माणेमाणी य' मानयन्ती-लतादि स्पर्शादीनां सुखमनुभवन्ती 'अग्घायमाणी' जिघ्रन्ती च पुष्पादिकम् 'परिभुंजमाणी' परिभुञ्जाना फलादिकम् सखीभिःसह 'परिभायमाणी' परिभाजयन्ती फलादि खाद्यवस्तूनां यथायोगं विभागं कुर्वाणा, वैभार गिरिपादमूले एव दोहदं 'विणेमाणी' विनयन्ती=पूरयन्ती 'सव्वओ' सर्वतः सर्वप्रकारेण 'समंता' समन्तात् सर्वदिक्षु 'आहिंडइ' 'आहिण्डते=इतस्ततो गच्छति। ततः खलु सा धारिणी देवी अकालमेघदोहदे पूर्णे सतिविनीतदोहदा=पूरितदोहदा अकालमेघप्रादुर्भावात्, संपन्नदोहदा=अकालमेघदर्शनात्, सम्पूर्णदोहदा= अकालमेघवर्षणशोभावलोकनपूर्वकयथेच्छक्रीडाकरणात्, संमानितदोहदा-स्वमनो रथानुकूलसकलवस्तुलाभात् जाताचाप्यभवत् । ततः खलु सा धारिणीदेवीसेच-

के निमित्त ग्रहण किया और सखियों द्वारा भी उन्हें ग्रहण कराया। लतादिकों के स्पर्श आदि से उसने सुखका अनुभव भी किया पुष्पों को वहां उसने सूंघा भी। सखियों के साथ२ उसने फलादिकों को खाया भी। तथा उनका वहां उसने विभाग भी किया। इस तरह विविध क्रीडाओं द्वारा उसने वैभारगिरिके तलहट्टी में अपने दोहद की पूर्ति की। और सर्व प्रकार से वह वहां समस्त दिशाओं में इधर से उधर घूमी। (तएणं सा धारिणीदेवी विणीय दोहला संपन्न दोहला संपुन्न दोहला संमाणिय दोहला जाया यावि होत्था) इस प्रकार वह धारिणी देवी अकाल मेघ दोहद के पूर्ण होने पर अकाल मेघ के प्रादुर्भाव से पूरित दोहदा अकाल मेघके दर्शन से संपन्न दोहहा अकाल मेघ के प्रादुर्भाव से पूरित दोहदा, अकाल मेघके दर्शन से संपन्न दोहदा. अकाल मेघ के वर्षण से शोभा का निरीक्षण करती हुई यथेच्छ क्रीडा के करने से संपूर्ण दोहदा और अपने मनोरथ के अनुकूल सकल वस्तुओं के लाभ से संमानित दोहदा बन गई। (तएणं से धारिणी देवीं सेयणयगंधहत्थि

મેળવ્યું. તેમણે ત્યાં પુષ્પોની સુવાસ લીધી, અને સખીજનો સાથે તેમણે ફળ વગેરેની ત્યાં તેમણે વહેંચણી પણ કરી આ પ્રમાણે અનેક જાતની ક્રીડાઓ દ્વારા તેમણે વૈભાર પર્વતની તળેટીમાં પોતાના દોહદની પૂર્તિ કરી. તે ત્યાં સર્વ રીતે આમતેમ ફરી (तएणं सा धारिणी देवी विणीय दोहलासंपन्न दोहलासंपुन्न दोहलासंमाणिय दोहलाजाया यावि होत्था) આ પ્રમાણે ધારિણી દેવી અકાળ મેઘ દોહદ પૂર્ણ થયા પછી, અકાળ મેઘના પ્રાદુર્ભાવથી પૂરિત દોહદા, અકાળે મેઘદર્શનથી સંપન્ન દોહદા અકાળે મેઘવર્ષણથી,-શોભાનું નિરીક્ષણ કરતી પોતાની ઈચ્છા મુજબ ક્રીડાઓ કરવાથી સંપૂર્ણ દોહદા અને પોતાના મનોરથને અનુકૂળ બધી વસ્તુઓ

नकगन्धहस्तिनं दुरुढा=समारूढासती श्रेणिकेन राज्ञा हस्तिकन्धवरगतेन पृष्ठतः २ समनुगम्यमानमार्गा, हयगज यावद्रवेण यत्रैव राजगृहं नगरं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य राजगृहस्य नगरस्य मध्यमध्येन यत्रैव स्वकं भवनं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य विपुलान् मानुष्यकान् भोगभोगान्=शब्दादि विषयान् यावद् विहरति ॥१७सू०॥

दूरुढा समाणी सेणीएणं रन्ना हत्थिखंधवरगएणं पिट्ठओ समणुगम्ममाणमग्गा हयगयजाव रवेणं जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव उवागच्छइ) इसके बाद वह धारिणी देवी सेचनकगंधहत्थी पर आरूढ होकर श्रेणिक राजा से पीछे२ अनुगम्यमान होती हुई तथा हयगज आदि चतुरंगिणी सेना से युक्त होती हुई राजगृहनगर की ओर वहां से रवाना हुई। जाते समय जिस प्रकार विविध प्रकार के बाजों की ध्वनि आदि के साथ यह प्रस्थित (रवाना) हुई थी–उसी प्रकार वह यहां से वापिस आते समय भी उसी ठाट से बाजों कि ध्वनि के साथ२ नगर में आई। (उवागच्छित्ता रायगिहं नयरं मज्झमज्झेणं जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छइ) आकर के वह राजगृहनगर के बीचो बीचवाले मार्ग से होती हुई जहां अपना भवन था वहां आई। (उवागच्छित्ता विउलाइं माणुस्साइं भोगभोगाइं जाव विहरइ) वहां आकर वह विपुल मनुष्यभव संबन्धी शब्दादि विषयोंको भोगती हुई अपना गर्भ कालका समय सुख पूर्वक विताने लगी। सूत्र ॥१७॥

सन्मानित દોહદા થઈ. (तएणं सा धारिणी देवी सेयणयगंधहत्थिं दूरूढा समाणी सेणीएणं रन्ना हत्थिखंधवरगएणं पिट्ठओ २ समणुगम्ममाणमग्गा हयगय जाव रवेणं जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव उवागच्छइ) ત્યારબાદ ધારિણી દેવી સેચનક નામના ગંધ હસ્તી ઉપર સવાર થઈને શ્રેણિક રાજા જેની પાછળ પાછળ જઈ રહ્યા છે તેમજ ચતુરંગિણી સેનાથી જે આવેષ્ટિત થયેલી છે એવી તે રાજગૃહ નગર ભણી રવાના થઈ જતી વખતે જેમ તે અનેક જાતનાં વાજાંઓના મંગળ ધ્વનિ સાથે રવાના થઈ હતી, તેમજ ત્યાંથી આવતી વખતે પણ તેજ ઠાઠથી વાજાંઓના મધુર ધ્વનિ સાથે નગરમાં પ્રવિષ્ટ થઈ. (उवागच्छित्ता रायगिहं नगरं मज्झमज्झणं जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छइ) પ્રવિષ્ટ થઈને તેઓ રાજગૃહ નગરના મધ્યમાર્ગે થઈને પોતાના મહેલમાં ગઈ. (उवागच्छित्ता विउला माणुस्सा भोगभोगाइं जाव विहरइ) અને મનુષ્ય સંબંધી સમસ્ત શબ્દાદિ કામ-ભોગો ભોગવતી પોતાના ગર્ભકાળના સમયને રાણી સુખપૂર્વક પસાર કરવા લાગ્યાં.॥સૂત્ર ૧૭॥

मूलम्—तएणं से अभए कुमारे जेणामेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पुव्वसंगइयं देवं सक्कारेइ सम्माणेइ सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जइ । तएणं से देवे सगज्जियं पंचवन्नं मेहनिनाओवसोहियं दिव्वं पाउससिरिं पडिसाहरइ, पडिसाहरित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए ॥१८ सू०॥

टीका—'तएणं से इत्यादि । ततः खलु स अभयकुमारः, यत्रैव पौषधशाला तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य पूर्वसंगतिकं देवं सत्करोति नमस्कारादिना, संमानयति=मधुरवचनादिना, सत्कृत्य संमान्य, प्रतिविसर्जयति=अनुगमनादिना । ततः खलु स पूर्वसंगतिको देवः स गर्जितां पञ्चवर्णमेघनिनादोपशोभितां दिव्यां प्रावृट्श्रियं प्रतिसंहरति=अन्तर्हितां करोति, प्रतिसंहृत्य यस्या एव दिशः प्रादुर्भूतस्तामेवदिशं प्रतिगतः ॥सू० १८॥

'तएणं से अभयकुमारे' इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से अभयकुमारे) वह अभयकुमार (जेणामेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ) जहां पौषधशाला थी वहां आया (उवागच्छित्ता पुव्वसंगइयं देवं सक्कारेइ सम्माणेइ)—जाकर उसने उस पूर्व संगतिक देव का सत्कार और सन्मान किया (सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जइ) सत्कार और सन्मान करने के बाद फिर उसने उसे विदा दी· (तएणं से देवे सगज्जियं पंचवन्नं मेहनिनाओवसोहियं दिव्वं पाउससिरिं पडिसाहरइ) इसके बाद उस देवने सगर्जित, पंचवर्ण विशिष्ट तथा मेघों कि गर्जना से उपशोभित उस दिव्य प्रावृषश्री वर्षाकाल की शोभा को अन्तर्हित कर दिया। (पडिसाहरित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए)

'तएणं से अभयकुमारे' इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्यारपछी (से अभयकुमारे) अभयकुमार (जेणामेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ) ज्यां पौषधशाळा हती त्यां गया. (उवागच्छित्ता पुव्वसंगइयं देवं सक्कारेइ सम्माणेइ) जईने तेमणे पूर्वसंगतिक देवनुं सन्मान अने सत्कार कर्यो. (सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जइ) सत्कार अने सन्मान कर्या पछी तेओए तेमने विदाय कर्या. (तएणं से देवे सगज्जियं पंचवन्नं मेहनिनाओवसोहियं दिव्वं पाउससिरिं पडिसाहरइ) त्यारबाद देवे सगर्जित, पांचरंग वाळा तेमज मेघगर्जनाथी उपशोभित ते प्रावृषश्रीने अन्तर्हित करी दीधी. (पडि-

मूलम्—तएणं सा धारिणी देवी तंसि अकालदोहलंसि विणीयंसि जाव सम्माणियडोहला तस्स गब्भस्स अणुकंपणट्ठाए जयं चिट्ठइ, जयं आसयइ, जयंसुवइ, आहारं पि य णं आहारेमाणी णाइ तित्तं णाइ कडुयं णाइकसायं णाइ अंबिलं णाइ महुरं जं तस्स गब्भस्स हियं मियं पत्थयं देसे य काले य आहारं आहारेमाणी णाइ चिंतं णाइ सोगं णाइ देण्णं णाइमोहं णाइ भयं णाइ परितासं भोयणच्छायणगंधमल्लालंकारेहिं तं गब्भं सुहं सुहेणं परिवहइ॥१९सू०॥

टीका—'तएणं सा' इत्यादि। ततः खलु सा धारिणी देवी तस्मिन् अकालदोहदे=अकालमेघदोहदे 'विणीयंसि' विनीते=पूरिते सति यावत् सम्मानितदोहदा, तस्य गर्भस्य 'अणुकम्पणट्ठाए' अनुकम्पनार्थम्=अनुकम्पार्थं 'जयंचिट्ठइ' यतं=यतनापूर्वकं तिष्ठति यथा गर्भबाधा न भवतीति भावः, 'जयं आसयइ' यतमास्ते=यतनापूर्वकमुपविशति, 'जयं सुवई' यतं स्वपिति=

अन्तर्हित करने के बाद फिर वह देव जिस दिशा से प्रकट हुआ था उसी की तरफ चला गया। ॥सूत्र॥१८॥

'तएणं सा धारिणी देवी' इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (साधारिणी देवी) वह धारिणी देवी (तंसि अकालदोहलंसि विणीयंसि) उस अकाल मेघ दोहले के पूर्ति हो जाने पर सन्मानित दोहदवाली हुई (तस्स गब्भस्स अणुकंपणट्ठाए) उस गर्भ की अनुकंपानिमित्त (जयंचिट्ठइ) यतना से खडी रहने लगी (जयं आसयइ) यतना से बैठने लगी

साहरित्ता जामेव दिसि पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए) अदृश्य कर्या पछी देव जे दिशाथी प्रकट थयेलो हतो तेज तरफ पाछो गयो. ॥ सूत्र १८ ॥

'तएणं सा धारिणी देवी' इत्यादि

टीकार्थ—(त एणं) त्यारबाद (सा धारिणी देवी) धारिणी देवी (तंसि अकाल दोहलंसि विणीयंसि) ते अकाळ मेघ दोहदनी पूर्ति थया पछी सन्मानित दोहदा थईने (तस्स गब्भस्स अणुकंपणट्ठाए) ते गर्भनी अनुकंपा माटे (जयं चिट्ठइ) यत्नपूर्वक ऊभी थवा लागी. (जयं आसयइ) यत्नपूर्वक बेसवा लागी. (जयं सुवइ) यत्नपूर्वक सूवा लागी. (आहारं पि य णं आहारेमाणी णाइ तित्तं णाइ कडुयं णाइ

यतनापूर्वकं निद्राति, आहारमपि च खलु आहारयन्ती=चतुर्विधमहारं कुर्वती, केन प्रकारेणाहारं करोति? इत्याह-'णाइतित्तं' नातितिक्तं अतितिक्तं मरिचादिकं न भुङ्क्ते 'णाइकडुयं' नातिकटुकं कारवेल्लादिकं 'णाइकसायं' नातिकषायं-आमलकादिकं 'णाइ अंबिलं' नात्यम्लं अम्लिकादिकम् 'णाइमहुरं' नातिमधुरं मिष्टान्नशर्करादिकं 'जं तस्स गब्भस्स हियं' यत् तस्य गर्भस्य हितं=हितकरं मेधायुरादिवृद्धि कारणत्वाद् भवेत् तत् 'मियं' मितं=परिमितं-गर्भानुकूलत्वात् 'पत्थयं' पथ्यम्=आरोग्यकरं देशे च=कालेच आहारम् आहारयन्ती देशेच=देशानुसारेण पथ्यापथ्यं वस्तु तथा काले= कालानुसारेण यस्मिन्काले च शरदादि ऋतुप्रवृत्तिकाले पथ्यमपथ्यं वा सर्व निर्णीय गर्भाय हितकरमाहारं भुञ्जाना 'णाइचिंतं' नाति चिन्तां-विशिष्ट चिन्तारहितं 'णाइसोयं' नातिशोकं=कदाचिदिष्टानिष्टसंयोगेऽपि अतिखेद रहितं 'णाइदेन्नं' नाति दैन्यं 'णाइमो ' नातिमोहं विशिष्ट कामाभिलाषरहितं ,णाइभयं' नातिभयम्-अत्रभयं भीतिमात्रं 'णाइपरितासं' नातिपरित्रासम्,

(जय सुवइ) यतना पूर्वक सोती थी (आहारंपि य णं आहारेमाणी णाइ तित्तं णाइकडुयं णाइकसायं णाइअंबिलं णाइ महुरं जं तस्स गब्भस्स हियं मियं पत्थयं) आहार भी जो वह करती थी सो ऐसा ही करती थी कि जो अतितिक्त नहीं होता था अति कटुक नही होता था-अतिकसायला नहीं होता था, एति अम्ल (खट्टा) नहीं होता था और न अति मीठा होता था। किन्तु देश और काल के अनुसार उसका निर्णय करके वह गर्भ के लिये जो हित, मित, एवं पथ्यरूप होता ऐसा आहार को करती। (णाइ चिंतं णाइ सोगं णाइ देण्णं णाइ मोहं णाइ भयं णाइ परितासं ववगयचिंतासोगदेन्नमोहभयपरित्तासा) वह न अति चिन्ता करती, न अति शोक करती, न अति दीनभाव करती, न अति मोह करती, न अति भय करती, न अति परित्रास-अकस्मात् भय करती

कसायं णाइ अंबिलं णाइ महुरं जं तस्स गब्भस्स हियं मियं पत्थयं) धारिणी देवी જે આહાર કરતી હતી તે વધારે તીખો પણ નહિ વધારે કડવો પણ નહિ વધારે કસાયેલ નહિ વધારે અમ્લ (ખાટો) પણ નહિ અને વધારે ગળ્યો પણ નહિ પણ દેશકાળને યોગ્ય તેના ઉપર વિચાર કરીને ગર્ભને માટે જે હિતકારી, મિત અને પથ્ય રૂપ ગણાતો તેવો જ આહાર તે કરતાં હતાં. (णाइ चिंतं णाइ सोगं णाइ देण्णं णाइ मोहं णाइ भयं णाइ परितासं ववगयचिंतासोगदेन्नमोहभयपरित्तासा) તે વધારે ચિંતા ન કરતાં, વધારે શોક ન કરતાં, વધારે દીનતાથી ન રહેતાં અને વધારે મોહ ન કરતાં, વધારે ભયભીત ન થતાં અને વધારે પરિત્રાસ-એકદમ-

अत्र परित्रासोऽकस्माद्भयम् यथास्यात्तया अतएव 'भोयणच्छायण-गंधमल्लालंकारेहिं' भोजनाच्छादनगन्धमाल्यालङ्कारैः तं गर्भं सुखं सुखेन परिवहति, तत्र भोजनं=चतुर्विधआहारः, आच्छादनं=वस्त्रं, गन्धः=चन्दनादि, माल्यं=मालापुष्प रचिता माला, अलङ्कारः=कटक कुण्डलादिकः, तैः=इच्छानुकूल सेवनेनेत्यर्थः, तं गर्भं सुखं सुखेन=सुखपूर्वकं परिवहति=स्वां परिपालयतीत्यर्थः ॥१९सू०॥

—तएणं सा धारिणी देवी नवण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अद्धट्ठमाणं राईदियाणं वीइक्कंताणं अद्धरत्तकालसमयंसि सुकुमाल-पाणिपायं जाव सव्वंग सुंदरंगं दारगं पयाया। तएणं ताओ अंगपडि-यारियाओ धारिणीं देवीं नवण्हं मासाणं जाव दारगं पयायं पासंति, पासित्ता-सिग्धं तुरियं चवलं वेइयं जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सेणियं रायं जएणं विजएणं वद्धावेंति वद्धा-वित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिया। धारिणी देवी णवण्हं मासाणं जाव दारगं पयाया तन्नं अम्हे देवाणुप्पियाणं पियं णिवेदेमो पियं मे भवउ। तएणं से सेणिए राया तासिं अंगपडियारियाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्टतुट्ठ० ताओ अंगपडियारियाओ महुरेहिं वयणेहिं विउलेण य पुप्फगंधमल्लालंकारेणं सक्कारेइ सम्माणेइ, सक्कारित्ता सम्माणित्ता

थी। इसलिये वह चिन्ता, शोक, दैन्य मोह, भय एवं परित्रास रहित होकर (भोयणच्छायण गंधमल्लालंकारेहिं तं गब्भं सुहं सुहेणं परिवहइ) इच्छानुकूल भोजन आच्छादन, गंध, माल्य और अलंकार आदिकों के सेवन से उस गर्भ का सुखपूर्वक परिपालन करने में एक चित्त रहने लगी। ॥सूत्र॥१९॥

ભયભીત-થતાં નહિ એટલા માટે તે ચિંતા, શોક, દૈન્ય, મોહ, ભય અને પરિત્રાસ-વગર થઈને ભોયણચ્છાયણ ગંધ મલ્લાલંકારેહિં તં ગબ્ભં સુહં સુહેણં પરિવહઇ) ઈચ્છા મુજબ ભોજન, આચ્છાદન, (વસ્ત્ર) ગંધ, માલ્ય અને અલંકાર વગેરેના સેવનથી તે પોતાના ગર્ભનું સુખેથી પોષણ કરવામાં તલ્લીન થઈને રહેવા લાગ્યા. ॥ સૂત્ર ૧૯ ॥

सत्थयधोयाओ करेइ, पुत्ताणुपुत्तियं वित्तिं कप्पेइ, कप्पित्ता पडिविसज्जेइ। तएणं से सेणिए राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया। रायगिहं नयरं आसिय जाव परिगीयं करेह, करित्ता चारगपरिसोहणं करेह करित्ता माणुम्माणवद्धणं करेह, करित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह जाव पच्चप्पिणंति। तएणं से सेणिए राया अट्ठारससेणीप्पसेणीओ सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी—गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया। रायगिहे नयरे अब्भिंतरबाहिरिए उस्सुकं उक्करं अभडप्पवेसं अदंडिमकुदंडिमं अधरिमं अधारणिज्जं अणुद्धूय-मुइंगं अमिलायमल्लदामं गणियावरणाडइज्जकलियं अणेगतालाय-राणुचरियं पमुइयपक्कीलियाभिरामं जहारिहं ठिईवडियं दसदिवसियं करेह करित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह। तेवि करेंति, करित्ता तहेव पच्चप्पिणंति। तएणं से सेणिए राया बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने सइएहि य साहस्सिएहि य सयसाहस्सेहि य जाएहिं दाएहिं भाएहिं दलयमाणे २ पडिच्छेमाणे २ एवं च णं विहरइ। तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे जायकम्मं करेंति, करित्ता बिइयदिवसे जायरियं करेंति करित्ता तइए दिवसे चंदसूरदंसणं कारेंति, एवामेव निव्वत्ते असुइजाय-कम्मकरणे संपत्ते बारसाह दिवसे विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं उवक्खडावेंति, उवक्खडावित्ता मित्तणाइणियगसयणसंबंधि परिजणे बलं च बहवे गणणायग दंडणायग जाव 'आमंतेंति' तओ पच्छा ण्हाया कयबलिकम्मा कय कोउय जाव सव्वालंकारविभूसिया

महइमहालयंसि भोयणमंडवंसि तं विउलं असणं पाणं खाइमसाइमं मित्तनाइ गणणायग जाव सद्धिं आसाएमाणा विसाएमाणा। परिभाएमाणा परिभुंजेमाणा एवं च णं विहरंति। जिमियभुत्तुत्तराग याव य णं समाणा आयंता चोक्खा परमसूइभूया तं मित्तणाइ नियगसयणसंबंधिपरिजणगणणायग० विउलेणं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेणं सक्कारेंति, सक्कारित्ता सम्माणित्ता एवं वयासी–जम्हा णं अम्हं इमस्स दारगस्स गब्भत्थस्स चेव समाणस्स अकालमेहे सुडोहले पाउब्भूए, तं होउ णं अम्हं दारए मेहेनामेणं मेहकुमारे, तस्स दारगस्स अम्मापियरो अयमेयारूवं गोणं गुणनिप्फन्नं नामधेज्जं करेंति ॥२० सू०॥

टीका--'तएणं सा' इत्यादि। ततः खलु सा धारिणी देवी सुखपूर्वकं गर्भपरिपालनानन्तरं 'नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं' नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु सर्वथा पूर्णेषु इत्यर्थः। 'अद्धट्ठमाणं' अर्धाष्टमेषु अर्धं अष्टमं येषु तानि अर्धाष्टमानि तेषु, राइंदियाणं' रात्रिन्दिवेषु 'विइक्कंताणं' व्यतिक्रान्तेषु सार्ध नवमासोपरिसप्ताहोरात्रेषु व्यतीतेषु इत्यर्थः। अत्र सप्तम्यर्थे षष्ठी प्राकृतत्वात्। 'अद्धरत्तकालसमयंसि' अर्धरात्रकालसमये मध्यरात्रे 'जाव' यावत् 'सुकुमालपाणिपायं सुकुमारपाणिपादम्, सुकुमारौ पाणिपादौ यस्य तम् अतिकोमलकरचरणवन्तं

'तएणं सा धारिणी देवी' इत्यादि

टीकार्थ-(तएणं) इसके बाद-अर्थात्-सुखपूर्वक गर्भ परिपालन के बाद (नवण्हंमासाणं) नौ महिने जब (बहुपडिपुण्णाणं) अच्छी तरह पूर्णरूप से व्यतीत हो चुके तथा इनके ऊपर (अद्धट्ठमाणंराईदियाण) साढे सात दिन और निकल चुके तब उस धारिणी देवीने (अद्धरत्तकालसमयंसि) अर्धरात्रि के समय में

'तएणं सा धारिणी देवी' इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्यारबाद એટલે કે સુખપૂર્વક ગર્ભના પોષણ પછી (नवण्हं मासाणं) નવ માસ જ્યારે (बहुपडिपुण्णाणं) સારી રીતે પસાર થઈ ગયા હતા તેમજ એના ઉપર (अद्धट्ठमाण राइंदियाणं) સાડા સાત દિવસ બીજા પસાર થયા ત્યારે ધારિણી દેવીએ (अद्धरत्तकालसमयंसि) અર્ધ રાત્રિના વખતે (सुकुमाल

'जाव' यावत् 'सव्वंग सुदरंगं' सर्वाङ्गसुन्दराङ्ग तत्र–सर्वाणि=समस्तानि अङ्गानि=शीर्षोदर पृष्ठोरुद्वयभुजद्वयोरोरूपाणि उपलक्षणात् कर्णनासिका चक्षुर्हस्तपादजंघा नखकेशमांसरूपाण्युपाङ्गानि, तैः सुन्दरम् अङ्गं शरीरं यस्य तं, यद्वा–सुन्दराणि अङ्गानि=शरीरावयवाः हस्तादयो यस्य तं सकलशरीरावयवसौन्दर्यसम्पन्नं 'दारगं' दारकं–दारयति=विदारयति पित्रादि चिन्तां यः स दारकः=पुत्रः तं 'पयाया' प्रजाता=प्राजनयत्। 'तएणं' ततः खलु बालक जन्मानन्तरं, 'ताओ' ताःधारिण्याज्ञाकारिण्यस्तदभिप्रायज्ञाश्च, 'अंगपडियारिओ' अङ्गपरिचारिकाः=सेविकाः धारिणीं देविं 'नवण्हं मसाणं' नवसु मासेषु 'जाव' यावत् 'दारगं पयायं' दारकं प्रजनितां=दारकजन्मदात्रीं 'पासंति' पश्यन्ति 'पासित्ता' दृष्ट्वा

मध्यरात्री के समय में–(सुकुमालपाणिपायं जाव सव्वंगं सुदरं दारगं पायाया) सुकुमार हाथ और पैर वाले ऐसे सर्वाङ्ग सुन्दर पुत्र को जन्म दिया। मस्तक उदर छाती पृष्ठ, दो जांघे, दो भुजा कर्ण नासिका ये आठ अङ्ग हैं, चक्षु, हस्त, पाद जंघा, नख, केश, और मांस ये उपाङ्ग हैं। ये अंग और उपांग दोनों ही उस बालक के अति कोमल थे। यहां जो यावत् शब्द आया हैं वह पूर्व में कथित पाठ का सूचक है। दारक शब्द का यह व्युत्पत्तिलभ्य अर्थ है कि जो पिता माता आदि की चिन्ता को दूर करें वह दारक है। (तएणं ताओ अंगपडियारियाओ धारिणीं देवीं नवण्ह मासाणं जावदारगं पासंति, पासित्ता सिग्धं, तुरियं, चवलं, वेइयं जेणेव-सेणिए राया तेणेव उवागच्छंति) इसके बाद नवमास पूर्ण होने पर दारक (पुत्र) को जन्म देने वाली उस धारिणीदेवी को जब उसकी अंगपरिचा-रिकाओंने देखा तो देख कर वे शीघ्र ही उस पुत्र जन्म के वृत्त को

पाणिपायं जाव सव्वंगं सुंदरं दारगं पायाया) सुकोमल હાથપગવાળા અને સર્વાંગ સુંદર એવા પુત્રને જન્મ આપ્યો. માથું ઉદર, છાતી, પીઠ, બે જંઘાઓ, અને બે ભુજા આ આઠ અંગો છે. કાન, નાક, આંખો, હસ્ત, પાદ, જંઘા, નખ, કેશ, અને માંસ આ ઉપાઙ્ગો છે. તે બાળકના આ અઙ્ગો અને ઉપાઙ્ગો બંને સુંદર હતાં. અહીં જે 'યાવત્' શબ્દ આવ્યો છે તે પૂર્વ કથિત પાઠનો સૂચક છે. દારક શબ્દની વ્યુત્પત્તિલભ્ય અર્થ એ છે કે જે માતા પિતા વગેરેની ચિંતા મટાડે તે દારક છે. (तएणं ताओ अंगपडिया-रियाओ धारिणीं देवीं नवण्हं मासाणं जाव दारगं पायायं पासंति, पासित्ता, सिग्धं तुरियं, चवलं, वेइयं जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छंति) ત્યારબાદ નવ માસ અને સાડાસાત રાત્રિ પૂરી થયા પછી જ્યારે ધારિણી દેવીએ દારક (પુત્ર)નો જન્મ આપ્યો ત્યારે તેમની અંગ પરિચારિકાઓએ તે જોઈને સત્વરે આ પુત્ર

ताः तथाभूतां देवीं दृष्ट्वा 'सिग्घं' शीघ्रं 'पुत्रजन्मवृत्तं झटिति निवेदितव्य' मित्यभिप्रायात् 'तुरियं' त्वरितं, अत्र विलम्बो न कर्तव्यः' इति निश्चयात्, 'चवलं चवलं 'भूपं प्रतिद्रुततरं निवेदयिष्यामः' इति चिन्तनात् 'वेगियं' वेगितं= अतिशीघ्रं प्रियं वृत्तं निवेद्य भूपं तोषयिष्यामः' इतिहेतोःकायव्यापार सद्भावात्, यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छंति, उपागत्य श्रेणिकं राजानं जयेन विजयेन वर्द्धयन्ति, वर्द्धयित्वा 'करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिंकट्टु' करतलपरिगृहीतं=बद्ध करतलद्वयं शिर आवर्त=शिरसि=ललाटप्रदेशे आवर्तनं-

---

राजा से कहना चाहिये इस विचार (ख्याल) से जल्दी जहां श्रेणिक राजा थे वहां पहूंची। सूत्रकारने जो यहां त्वरित आदि शब्दों को क्रिया विशेषण परक रक्खा है उनका अभिप्राय ऐसा है कि उन अंगपरिचारिकाओंने ऐसा विचार किया-इस समाचार के पहुँचाने में जरा भी विलम्ब नहीं करना चाहिये इसलिये उनकी चालमें त्वरा आ गई थीं। चलते समय उनकी गति बहुत अधिक द्रुततर बन गई थी कारण राजाको इस वृत्तान्त की खबर हम बहुत जल्दी करे ऐसा निश्चय उनके हृदय में काम कर रहा था। अतिशीघ्रयह प्रिय बात राजा से कहकर उन्हें हम संतुष्ट करें इस अभिप्राय से उनका शरीर विशेष चंचलनारूप वेग से युक्त हो रहा था। (उवागच्छित्ता सेणियं रायं जएणं वद्धावेंति) ज्यों ही वे राजा के पास पहुँचीं तो उन्होंने सब से पहिले उन्हें जय विजय शब्दों से बधाया (वद्धावित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी) बधाने के बाद दोनों हाथों को अंजलिरूप म

જન્મના સમાચાર રાજાની પાસે પહોંચાડવા જોઇએ આમ વિચારીને તેઓ જલદી શ્રેણિક રાજાની પાસે ગઈ. સૂત્રકારે અહીં જે 'ત્વરિત' વગેરે શબ્દોને ક્રિયાવિશેષણના રૂપમાં પ્રયુક્ત કર્યા છે તેનો ભાવ એ છે કે તે અંગપરિચારિકાઓએ વિચાર્યું કે આ સમાચાર રાજાની પાસે અવિલમ્બ પહોંચાડવા જોઈએ, એથી જ તેમની ચાલ માં 'ત્વરા' (ઝડપ) આવી ગઇ હતી ચાલતી વખતે તેમની ગતિ ખૂબજ 'દ્રુતતર' થઇ ગઇ હતી, કેમકે તેમના મનમાં નિશ્ચિતપણે આ વિચારો ઉદ્ભવ્યા કે આ સમાચારની જાણ રાજાને જલદી કરીએ તો સારૂં. અતિશીઘ્ર આ પ્રિય સમાચાર રાજાને આપી તેમને સંતુષ્ટ કરીએ આ હેતુથી તે બધી અંગપરિચારિકાઓનું શરીર વિશેષ ચંચળતારૂપ વેગથી યુકત થઈ રહ્યું હતું. (उवागच्छित्ता सेणियं रायं जएणं विजएणं वद्धावेंति) રાજાની સામે પહોંચતાની સાથે જ સૌથી પહેલાં તે અંગ પરિચારિકાઓએ 'જય' 'વિજય' જેવા શબ્દોથી તેમને વધાવ્યા. (वद्धावित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी) વધાવ્યા

कुर्वन्, मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा, भाले बद्धाञ्जलिपुटं धृत्वा, 'एवं वयासी' एवमवदत्-एवं खलु हे देवानुप्रिय! धारिणी देवी नवसु मासेषु यावत् दारकं प्रजाता=पुत्रमजनयत् 'तण्णं' तत् खलु वयं देवानुप्रियाणां युष्माकं प्रियं निवेदयामः, 'मे' युष्माकं प्रियं=कल्याणं-जयो विजयश्च भवतु। ततःखलु स श्रेणिको राजा तासामङ्गपरिचारिकाणामन्तिके एतमर्थं=पुत्रजन्मरूपं, श्रुत्वा=कर्णगोचरं कृत्वा, निशम्य हृद्यवधार्य हृष्टतुष्टः ताः अङ्गपरिचारिकाः मधुरैः=प्रियैर्वचनैः=वाक्यैः, विपुलेन=बहुलेन=, पुष्पगंधमाल्यालंकारेण 'सक्कारेइ संमाणेइ' सत्करोति, सम्मानयति, सत्कृत्य संमान्य, 'मत्थयधोयाओ करेइ' मस्तकधौताः करोति,

---

बान्धकर उन्हें मस्तक पर लगाया-लगाकर फिर इस प्रकार कहा-(एवं खलु देवाणुप्पिया? धारिणी देवी नवण्हं मासाणं जाव दारगं पयाया तन्नं अम्हे देवाणुप्पियाणं पियं णिवेदेमो पियं में भवउ) हे देवानुप्रिय? धारिणी-देवीने नवमास पूर्ण होने पर पुत्र रत्न को जन्म दिया है इसलिये हम देवानुप्रिय आपको प्रिय निवेदित करती हैं। आपका जय विजय रूप कल्याण हो। (तएणं से सेणिए राया तासिं अंगपडियारियाणं अंतिए एय मट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ तुट्ठ ताओ अंगपडियारियाओ महुरेहिं वयणेहिं विउलेणं पुप्फ गंध मल्लालंकारेणं सक्कारेइ सम्माणेइ) इसके बाद श्रेणिक राजाने इन अंगपरिपारिचारिकाओं के पास से पुत्र जन्मरूप इस अर्थको कर्णगोचर करके और उसे हृदय में अवधारित कर के हर्षित चित्त होकर उन अंगपरिचारिकाओं का मधुर वचनों से तथा विपुल पुष्प, गंध, माल्य एवं अलंकारों से खूब सत्कार किया-सन्मान किया।

પછી બંને હાથોની અંજલિ બનાવીને પોતાના મસ્તકે મૂકીને કહ્યું કે:-एवं खलु देवाणुप्पिया ! धारिणी देवी नवण्हं मासाणं जाव दारगं पयाया तन्नं अम्हे देवाणुप्पियाणं पियं णिवेदेमो पियं मे भवउ) હે દેવાનુપ્રિય ! નવમાસ અને સાડાસાત રાત્રિ પૂરી થયા પછી ધારિણી દેવીએ પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો છે. એ શુભ સમાચાર અમે હે દેવાનુપ્રિય તમને નિવેદિત કરી રહ્યા છીએ. તમારો 'જય' 'વિજય' રૂપે કલ્યાણ થાઓ (तएणं से सेणिए राया तासिं अंगपडियारियाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठ ताओ अंगपडियारियाओ महुरेहिं वयणेहिं विउलेणं पुप्फ गंध मल्लालंकारेण सक्कारेइ सम्माणेइ) ત્યારબાદ શ્રેણિક રાજાએ તે અંગપરિચારીકાઓ દ્વારા પુત્ર જન્મની વાત સાંભળીને તેને હૃદયમાં બરો-બર ધારણ કરીને હર્ષયુક્ત થઈને અંગપરિચારિકાઓને મીઠા વચનો દ્વારા તેમજ પુષ્કળ પુષ્પ, ગંધમાળાઓ અને અલંકારો દ્વારા ખૂબ જ સત્કાર અને સન્માન કરીને

तासां दासीत्वमपनीतवान् इत्यर्थः, तथा 'पुत्ताणुपुत्तियं विर्त्ति कप्पेइ' पुत्रानुपुत्रिकां वृत्तिं कल्पयति=पुत्रपौत्रभोगयोग्यां जीविकां ददातीत्यर्थः, कल्पयित्वा=कृत्वा 'पडि 'विसज्जइ' प्रतिविमर्जयति। ततः खलु स श्रेणिको राजा कौटुम्बिक-पुरुषान् शब्दयति= आह्वयति, शब्दयित्वा=आहूय एवमवदत्=वक्ष्यमाणरीत्या पुत्रजन्मोत्सवार्थं कथितवान्-भो देवानुप्रियाः। राजगृहं नगरम् 'आसिय जाव परिगीयं' आसिक्त यावत् परिगीतम् इह यावच्छब्देन 'आसिय संमज्जिओवलित्तं' इत्यादि, द्रष्टव्यम्, आसिक्तसंमार्जितोपलिप्तम्-आसिक्तं=जलसेचनेन, संमार्जितं-कचवरापनयनेन, उपलिप्तं-गोमयादिना, इत्यादि तथा

(सक्करित्ता सम्माणित्ता मत्थयधोयाओ करेइ) सत्कार सन्मान करके फिर उसने उन्हें मस्तकधौत किया-अर्थात्दासीपने के कृत्य से मुक्त कर दिया और (पुत्ताणुपुत्तियं वित्ति कप्पेइ) पुत्र पौत्र भोग्ययोग्य आजीविका से युक्त कर दिया। अर्थात् उन्हें इस तरह की जीविका लगादी कि जिससे उनके पुत्र पौत्र तक भी बैठेर खा सके। (कप्पित्ता पडिविसज्जेइ) इस तरह की उनकी व्यवस्था करके फिर राजाने उन्हें वहां से विसर्जित कर दिया। (तएणं से सेणिए राया कौडुबियपुरिसे सद्दावेइ) पश्चात् उन श्रेणिक राजाने कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया (सद्दावित्ता एवं वयासी) और बुलाकर उनसे ऐसा कहा-(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ? रायगिहं नयरं आसिय जाव परिगीयं करेह) हे देवानुप्रियो ? तुम लोग शीघ्र से शीघ्र राजगृह नगर को असिक्त, संमार्जित तथा उपलिप्त करो-अर्थात् जल सींचकर उसे आसिक्त करो कूडा करकट हटाकर उसे संमार्जित करो और गोमय

તે અંગપરિચારિકાઓને 'મસ્તક ધૌત કરી' એટલે કે દાસીપણાના કામથી મુકત કરી અને (पुत्ताणु पुत्तियं वित्तिं कप्पेइ) પુત્ર અને પૌત્ર ભોગ્ય આજીવિકા બનાવી દીધી. એટલે કે તેમને એવી આજીવિકા કરી આપી કે તેથી તેમના પુત્ર અને પૌત્ર સુદ્ધાં આનંદ પૂર્વક બેઠાં બેઠાં જીવન પસાર કરી શકે. (कप्पित्ता पडिविसज्जेइ) આ જાતની વ્યવસ્થા કરીને રાજાએ તેમને વિદાય આપી. (तएणं से सेणिए राया कौडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) ત્યારબાદ શ્રેણિક રાજાએ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવ્યા. (सद्दावित्ता एवं वयासी) અને બોલાવીને કહ્યું કે (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ? रायगिहं नयरं आसिय जाव परिगीयं करेह) હે દેવાનુપ્રિયો ? તમે જલદી રાજગૃહનગરને આસિકત સંમાર્જિત તેમજ ઉપલિપ્ત કરો એટલે કે પાણી છાંટીને તેને સિંચિત કરો, કચરો સાફ કરીને તેને સમાર્જિત કરો અને છાણ વગેરેથી

नृत्यवाद्यगीतादिभिः परिगीतं=गीतध्वनियुक्तं 'करेह' कुरुत, इदमत्र बोध्यम्-शृङ्गाटकत्रिकचतुष्क चतुर्मुख राजमार्गादिषु कचवराद्यपनयनेन परिशोधितं कुरुत, दर्शकजनोपवेशनार्थं मञ्चोपरिमञ्चयुक्तं गोशीर्परक्तचन्दनादिना प्रतिभित्ति चपेटाकारयुक्तं योग्यस्थले स्थापितमंगलकलशम् प्रतिद्वारतोरणयुक्तं पुष्पमाला-सहितं च उपचितपुष्पोपचारं नानाविधसुगन्धि धूपैश्च धूपितं नृत्यगानवाद्यादि-युक्तं च कुरुत, कृत्वा 'चारगपरिसोहणं' चारगपरिशोधनं 'चार' इति देशीयः शब्दः, चार एव चारकः बन्धनस्थानम् तस्य परिशोधनम्-कारागारबद्धानां मोचनं कुरुतेत्यर्थः, कृत्वा 'माणुम्माणवद्धणं' मनोन्मानवर्द्धनं, तत्र-मानं-धान्यमानं सेटकादिना तोलनं, उन्मानं-कर्पादिकं तयोर्वर्द्धनं कुरुत-विक्रेयवस्तु

आदि से लीप पोतकर उसे उपलिप्त करो। तथा गीत-नृत्य एवं बाजों की तुमुल ध्वनि (उच्च स्वर) से उसे परिगीत करो गीतध्वनि से युक्त करो। तात्पर्य इसका यह है कि शृंगाटक, त्रिक' चतुष्क, चतुर्मुख एवं राजमार्ग आदि में जो कुछ भी कचवर आदि पडा हो उसे हटाकर बिलकुल सफाई करो। दर्शकजनों को बैठने के लिये मञ्चों के ऊपर मञ्चों को सजाओं। गोशीर्ष एवं चन्दन आदि से नगर की प्रत्येक भित्ति को लिप्त कर सुन्दर बनाओ, योग्य स्थल में मंगल कलश रक्खो हर एक द्वार में तोरण बान्धो मालाएँ लटकाओ जगह२ फूलों को बिखेरो तथा अनेक प्रकार की सुगंधित धूपो से नगर को सुगंधित करो। (करित्ता चारगपरिसोहणं करेह, करित्ता माणुम्माणबद्धणं करेह, करित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह जाव पच्चप्पिणंति) इस प्रकारके फिर कारागार में जितने जीव कैद में हो उन्हें मुक्त करदो और मानउन्मान का बर्धन करो-विक्रेय वस्तु का मूल्य

લીંપીને તેને ઉપલિપ્ત કરો. ગીત નૃત્ય અને વાજાંઓની તુમુલ ધ્વનિ દ્વારા તેને 'પરિગીત' કરો અર્થાત્ ગીત ધ્વનિયુક્ત બનાવો. એટલે કે શૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચતુર્મુખ અને રાજમાર્ગ વગેરે સ્થાનોમાં જે કંઈ પણ કચરો વગેરે હોય તેને હટાવીને એકદમ સફાઈ કરાવો. દર્શકોને બેસવા માટે એક પછી એક મંચોની ગોઠવણ કરો. ગોશીર્ષ અને ચન્દન વગેરેથી નગરની દરેક ભીંતને લીંપો અને તેને સરસ બનાવો. યોગ્ય સ્થાને મંગળકળશ પધરાવો, દરેક દ્વાર ઉપર તોરણ બંધાવો, માળાઓ લટકાવો પ્રત્યેક સ્થાન ઉપર પુષ્પો પાથરી દો તેમજ જાતજાતના સુગંધિત ધૂપો દ્વારા નગરને સુવાસિત બનાવો (करित्ता चारगपरिसोहणं करेह करित्ता माणुम्माणवद्धणं करेह, करित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह जाव पच्चप्पिणंति) ત્યારબાદ કેદખાનામાં જેટલા કેદીઓ છે તે બધાને મુક્ત કરો અને માન ઉન્માનની

स्वल्पमूल्येन देयमिति भावः। एतां समाज्ञां प्रत्यर्पयत=उक्तकार्यंकृत्वा निवेदयत, यावत् प्रत्यर्पयन्ति=तेऽपिकौटुम्बिकपुरुषाः सर्वं कार्यं कृत्वा 'सर्वं साधितमस्माभिरितिनिवेदयन्ति। ततःस श्रेणिको राजा अष्टादश श्रेणीःप्रश्रेणीः, तत्र-श्रेणयः= कुम्भकारादि जातयः, प्रश्रेणयः=तज्जातिभेदरूपा, ता सर्वाः शब्दयति=आह्वयति, आहूय, एवं=वक्ष्यमाणरीत्या अवादीत्-किमवादीत्? इत्याह 'गच्छ णं इत्यादि-हे देवानुप्रियाः! गच्छत यूयम् राजगृहे नगरे अब्भितर बाहिरिए' अभ्यन्तरे बाह्ये दशदिवसिकां स्थितिपतितां=पुत्रजन्मोत्सवसम्बन्धिकुलमर्यादाप्राप्तप्रक्रियां कुरुतेति सम्बन्धः। तां प्रक्रियां वर्णयति-'उस्सुक्कं' इत्यादि। उच्छुल्कां उन्मुक्त शुल्कां=विक्रयार्थमानीत वस्तुनि राज्ञे देयं द्रव्यं शुल्कमुच्यते, 'दशदिवस-पर्यन्तं युष्माभिः सर्वैः शुल्कं न दातव्यमिति भावः। 'उक्करं' उत्क-

घटा दो-इसप्रकार हमारी इस आज्ञा के अनुसार सब कार्य करके पीछे इस की खबर दो। इस प्रकार उन कौटुम्बिक पुरुषों से राजाने कहा-उन्होंने भी राजाज्ञानुसार सब कार्य करके पीछे राजा को खबर दी कि हमने आपकी आज्ञानुसार सब कार्य कर दिये हैं। (तएणं से सेणिए राया अट्ठारससेणीप्पसेणीओ सद्दावेइ सद्दाविता एवं वयासी-गच्छहणं तुब्भे देवाणुप्पिया) इसके बाद श्रेणिक राजाने कुम्हार आदि अठारह जाति रूप श्रेणियों को तथा उन की जाति भेदरूप प्रश्रेणियों को बुलाया बुलाकर उनसे ऐसा कहा हे देवानुप्रियो? तुम सब जाओ और (रायगिहेनयरे अब्भितरबाहिरिए दस दिवसियं जहारियं ठिइवडियं करेह) राजगृह नगर में भीतर बाहर दश दिवस तक धर्मनीति युक्त पुत्र जन्मोत्सव सम्बन्धि कुल मर्यादा प्राप्त प्रक्रिया को करो अर्थात् पुत्र जन्म के उत्सव से सम्बन्ध

વૃદ્ધિ કરો, વેચાતી વસ્તુની કિંમત ઘટાડો, આ રીતે અમારી આજ્ઞા મુજબ કામ પુરું કરીને અમને ફરી ખબર આપો. આ પ્રમાણે રાજાએ કૌટુંબિક પુરુષોને કહ્યું. તેઓ પણ રાજાની આજ્ઞા મુજબ કામ સંપૂર્ણપણે પતાવીને શ્રેણિક રાજાને ખબર આપી કે તમારી આજ્ઞા મુજબ કામ પુરું થઈ ગયું છે. (तएणं से सेणिए राया अट्ठारस सेणीप्पसेणीओ सद्दावेइ सद्दाविता एवं वयासी गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया) ત્યારબાદ શ્રેણિક રાજાએ કુંભાર વગેરે અઢાર જાતિ રૂપ શ્રેણિયોને તેમજ તેમની પેટાજાતિ રૂપ પ્રશ્રેણિયોને બોલાવ્યા. બોલાવીને કહ્યું કે હે દેવાનુપ્રિયો! તમે બધા જાઓ અને (रायगिहे नयरे अब्भिंतर बाहिरिए दसदिवसियं जहारियं ठिइवडियं करेह) રાજગૃહ નગરની અંદર અને બહાર ધર્મનીતિને અનુસરતા પુત્રજન્મોત્સવની કુળમર્યાદાથી ચાલતી આવેલી વિધિઓ પૂરી કરો એટલે કે પુત્ર જન્મના ઉત્સવથી સબંધ ધરાવતી જેટલી વિધિઓ છે તેમની સગવડ કરો. જેમ કે

ताम् उन्मुक्तः परित्यक्तः करो यस्यां तां सर्वथा कररहितां कुरुत, गृहक्षेत्राद्युपभोगे राज्ञेदेयं द्रव्यं 'कर' इत्युच्यते 'दशदिवसपर्यन्तं युष्माभिः सर्वैः करो न देयः' इति भावः। एवमन्यत्रापि बोध्यम्। 'अभडप्पवेसं' अभटप्रवेशां-अविद्यमानः भटानां राजाऽज्ञा निवेदकानां राजपुरुषाणां प्रवेशःकुटुम्बि गृहेषु यस्यां सा तथोक्ता ताम् दशदिवसपर्यन्तं नूतना नृपाज्ञा न भविष्यतीति भावः। 'अदंडिमकुडंडिमं' अदंडिमकुदण्डिमां, दण्डेन निर्वृत्तं लभ्यं द्रव्यं दण्डिमं, कुदण्डेन निर्वृत्तं द्रव्यं कुदण्डिमं तत् नास्ति यस्यां सा, तथा, ताम्, तत्र-दण्डोऽपराधानुसारेण राजग्राह्यं द्रव्यं, कुदंडस्तु येन केनापि कारणेन जाते महापराधे स्वल्पं राजग्राह्यं द्रव्यम्, अत्र कु शब्दः अल्पार्थवाचकः ननु-

रखने वाली जितनी बातें हैं उन सबकी व्यवस्था करो जैसे-(उस्सुकं उक्करं) बेचने के लिये जो वस्तु बाजार में आती है उस पर राजा के लिये जो द्रव्य देय होता है वह अब १० दिन तक तक भोग नहीं देना। इसी तरह गृह, क्षेत्र आदि रूप उपभोग वस्तु पर जो राज्य की तरफ से टेक्स नियत रहा करता है वह अब १० दिन तक तुम सब पर माफ किया जाता है। (अभडप्पवेसं) राजा की क्या नवीन आज्ञा जारी हुई है इस बात को घर२ में पहुँचाने के लिये राज्य की ओर से भट नियुक्त रहा करते हैं। सो अब १० दिवस पर्यन्त कोई नवीन आज्ञा राज्य की तरफ से नहीं की जावेगी अतः तुम सब १० दिन तक की छुट्टी मनाओ। (अदंडिमकुदंडिमं) अपराधियों के अपराधानुसार जो जुर्माना राज्य में लिया जाता है उसका नाम दंड है तथा जिस किसी कारण से जो मनुष्यों द्वारा अपराध बन जाता है उस पर जो राज्य की ओर से थोडा सा जुर्माना लिया जाता है उसका नाम कुदंड है। यहां "कु" शब्द

(उस्सुकं उक्करं) બજારમાં વેચાણ માટે જે વસ્તુ તમે લાવો તે વસ્તુના ઉપરનો કર (ટેક્સ) દસ દિવસ સુધી તમારે નહિ આપવો. આ પ્રમાણે જ ઘર, ખેતર વગેરેની જે ઉપભોગમાં આવનારી વસ્તુઓ છે તેમના ઉપર રાજ્ય કર નિયત કરેલો છે તે દસ દિવસ સુધી બધાને માટે માફ કરવામાં આવે છે. (अभडप्पवेसं) રાજાની નવીન આજ્ઞા શરુ થાય ત્યારે તેને દરેક ઘરમાં પહોંચાડવા માટે રાજ્ય તરફથી ભટ નિયુક્ત કરવામાં આવે છે, તો હવે દસ દિવસ સુધી કોઈ પણ નવી આજ્ઞા રાજ્ય તરફથી બહાર પડશે નહિ, એથી તમે બધા દસ દિવસની રજાઓ ગાળો. (अदंडिम-कुदंडिम) ગુનેગારોની પાસેથી ગુના બદલ જે દંડ રાજ્યમાં લેવાય છે તે 'દંડ' છે તેમજ ગમે તે કારણ દ્વારા માણસોથી મોટો અપરાધ થઈ જાય છે તે બદલ રાજ્ય તરફથી તેની પાસેથી ઓછો દંડ લેવાય છે તેનું નામ 'કુદંડ' છે. અહીં 'કુ' શબ્દ

कुत्सितार्थकः, कुदण्डकरणस्य राजधर्माभावात्, 'अधरिमं' अधरिमां-अविद्यमानं धरिमं=ऋणद्रव्यं यस्यां सा तां, उत्तमर्णाधमर्णाभ्यां परस्परं तदृण निवारणार्थं न कलहनीयं किन्तु तद् द्रव्यं राज्ञा देयं भविष्यतीति भावः। 'अधारणिज्जं' अधारणीयाम्-अविद्यमानो धारणीयोऽधमर्णो यस्यां सा, तां-केनापि पुरुषेण कस्मादपि ऋणं न ग्राह्यं, तस्मै ऋणग्राहकाय राज्ञा धनमपुन र्ग्रहणाय दास्यते इति भावः। 'अणुद्धुयमुइंगं' अनुद्धूताः-अनु=अनुक्रमेण अविच्छेदेन उद्धूताः=उत्साहपूर्वकं वादिताःमृदङ्गा वादकैः यस्यां सा तां तथोक्ताम्, 'अमिलायमल्लदामं' अम्लानमाल्यदामां-तोरणादि यथायोग्य स्थानेषु विविधवर्ण

कुत्सित अर्थ का वाचक नहीं हैं-किन्तु अल्प अर्थ का वाचक हैं १० दिवस तक दंड और कुदंड दोनों माफ किये जाते हैं। (अधरिमं) १० दिवस पर्यन्त राज्य की तरफ से ऐसी व्यवस्था कर दी गई है कि कर्जदार और कर्ज देने वाले दोनों व्यक्ति परस्पर न लडें। कर्जदार के ऊपर जितना भी कर्ज देने वाले का कर्जा होगा-वह राज्य की तरफ से उसे अदा कर दिया जावेगा। (अधारणिज्जं) किसी भी प्रजाजन को यदि पैसे की जरूरत पडती हैं तो वह किसी भी साहूकार से ऋण न ले। १० दिवस तक ऐसी व्यवस्था राज्य की ओर से की गई है कि उसे आवश्यकतानुसार द्रव्य राज्य देगा। और उसे वह पुनः वापिस न लेगा (अणुद्धुयमुइंगं) तथा १० दिवस पर्यन्त ऐसी भी व्यवस्था कर दी जावे कि जिससे उत्साह पूर्वक निरन्तर बाजे बजाने वाले वाजे बजाने रहें। (अमिलायमल्लदामं) तथा जो तोरणादि बान्धने के स्थान हैं उनमें विविध

કુત્સિત અર્થને સૂચવનારો નથી, પણ અલ્પ (થોડું) અર્થને સૂચવનાર છે. આજથી દસ દિવસ સુધી દંડ અને કુદંડ બન્ને માફ કરવામાં આવે છે. (अधरिमं) દશ-દિવસ સુધી રાજ્ય તરફથી આ જાતની વ્યયવસ્થા પણ કરવામાં આવે છે. ઋણ લેનાર અને ઋણ આપનાર બંને વ્યકિત એક બીજાથી લડે નહિ. ઋણ લેનાર ઉપર જેટલું ઋણ આપનારનું હશે તે બધું રાજ્ય તરફથી ચૂકવવામાં આવશે. (अधारणिज्जं) કોઈ પણ પ્રજાના માણસને જો પૈસાની જરૂર જણાય તો તે કોઈ સાહૂકાર પાસેથી ઋણ ન લે, પણ દસ દિવસ સુધી એવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે કે તેને આવશ્યકતા મુજબ ધન રાજ્ય તરફથી આપવામાં આવશે. અને તે ફરી પાછું નહિ લેવામાં આવે. (अणुद्धुयमुइंगं) તેમજ દસ દિવસ સુધી આ જાતની વ્યવસ્થા પણ કરવામાં આવે છે કે જેથી ઉત્સાહપૂર્વક વાજાંવાળાઓ સતત વાજાંઓ વગાડતાં જ રહે. (अमिलायमल्लदामं) તેમજ તોરણ વગેરે બાંધવાની જગ્યાએ અનેક જાતના સુવાસિત પુષ્પોની માળાઓ લટકાવવામાં આવે

सरस सुगन्धिपुष्पमालाभिरमन्तास्, इति भावः, 'गणियावरणाडइज्जकलियं' गणिकावर नाटकीयकलितां, वेश्याप्रधाननृत्ययुक्ताम्, 'अणेगतालायराणुचरियं' अनेक तालाचराणुचरिताम्=अनेके ये तालाचराः=तालप्रदानेन प्रेक्षाकारिणः, तैः अनुचरिता आसेविता या सा तथोक्तां, यत्र नृत्यादौ तालपूरकतया बहवः सहायकाः सन्तीति भावः, यद्वा—अनेके च ये तालाः उपलक्षणात् स्वरग्राममूर्छनादयः तेषामाचारः आचरणं तेनानुचरितां=युक्तां 'पमुइयपक्कीलियाभिरामं' प्रमुदितप्रक्रीडिताभिरामां प्रमोदयुक्ताः क्रीडायुक्ताजनाः, तैरभिरामो=मनोहराम्, 'जहारिहं' यथार्हा=धर्मनीति यथायोग्यां 'हिइवडियं' स्थितिपतितां,

वर्णके सरस सुगंधित पुष्पों की मालाएँ बांधी जावें। (गणियावरणाडइज्जकलियं) १० दिवस तक वेश्याजनों का सुन्दर२ नृत्यकला होती रहे। (अणेगतालायराणुचरियं) तथाउस नृत्य कला देखने में ऐसे व्यक्तियों का विशेष रूप से समावेश रहे जो ताल देने में पटु हों। अथवा—वह नृत्य कला की व्यवस्था वाली प्रक्रिया ऐसी हो कि जिसमें स्वर, ग्राम एवं मूर्च्छनादि का सद्भाव क्रियारूप-खूब हों। (पमुइयपक्कीलियाभिरामं) जो मनुष्य इस १०दस दिवसीयउत्सव में सम्मिलित होकर विविध प्रकार की क्रीडाओं से जनता का मनोरंजन करे उन पर यह ध्यान रक्खा जावे कि वे किसी भी तरह से हताश न हों किन्तु सदाप्रमुदित ही रहें। करित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) इस प्रकार पुत्रोत्पत्ति के उत्सव में क्रियमाण १०दिवस पर्यन्त की इस व्यवस्था को सफलता का रूप देने के लिये जो पूर्वोक्तरूप से आज्ञा दी गई है उसे मनोहर बनाने में किसी भी बात की

(गणियावरणाडइज्जकलियं) દસ દિવસ સુધી વેશ્યાઓનાં સુંદર નૃત્યો થતાંજ રહે. (अणेग तालायराणु चरियं) તેમ જ નૃત્યકળાઓને જોનારાઓમાં આવા વ્યકિત વધારે પડતા હોય કે જેઓ નૃત્ય વખતે તાલ આપવામાં ચતુર હોય અથવા તો નૃત્યકળાની વ્યવસ્થા એવી હોય કે જેમાં સ્વર, ગ્રામ અને મૂર્ચ્છના વગેરેનો ક્રિયા રૂપે સરસ સુમેળ હોય. (पमुइय पक्कीलियाभिरामं) જે કલાકારો દસ દિવસ સુધી ઉત્સવમાં સમ્મિલિત થઈને અનેક ક્રીડાઓ દ્વારા પ્રજા નોનું મનોરંજન કરે તેઓ ઉપર ખાસ મનોરંજન કરે તેઓ ઉપર ખાસ આ રીતે તકેદારી રાખવામાં આવે કે તેઓ કોઈ પણ રીતે હતોત્સાહી ન થઈ જાય તેઓ પ્રસન્ન જ રહે. (कारित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) આ પ્રમાણે પુત્રજન્મોત્સવના દસ દિવસ સુધીના આ વ્યવસ્થાને સફળ બનાવવા માટે જે પહેલાં આજ્ઞા અપાઈ છે તેને સરસ રૂપ આપવામાં કોઈ પણ તની કસર ન રહેવી જોઈએ. જ્યારે આ બધી વ્યવસ્થા પૂરી થાય

स्थितः=कुलमर्यादा 'तत्र पतिना धातूनामनेकार्थत्वात् प्रचलिता या पुत्र जन्मो त्सवहेतुका क्रिया यस्यां सा तथोक्ता तां, 'दस दिवसियं' दशदिवसिकां–दशा-हिकीं पुत्रजन्मोत्सवसम्बन्धिक्रियां कुरुत, कृत्वा इमाम् आज्ञप्तिकां=मदाज्ञां प्रत्यर्पयत। तेऽपि राजाज्ञाकारिणः कुर्वन्ति=उत्सवक्रियां भूपनिदेशानुसारेण संपादयन्ति। कृत्वा=सपाद्य 'तहेव पच्चप्पिणंति' तथैव पत्यर्पयन्ति=भूपाय निवेदयन्ति। ततः खलु स श्रेणिको राजा बाह्यायां उपस्थानशालायां सिंहासन-वरगतः पौरस्त्याभिमुखः सन्निषण्णः=उपविष्टः। तदनु किं करोतीत्याह– 'सइएहिय' शतकैश्च–शतमूल्यकैः शतसंख्यकैश्च, 'साहस्सिएहिय' साहस्रिकैश्च–सहस्रमूल्यकैः सहस्रसंख्यकैश्च, 'सयसाहस्सिएहिय' शतसाहस्रिकैश्च–लक्षमूल्यकै लक्षसंख्यकैश्च, 'जाएहिं' जातैः=द्रव्यसमूहैरित्यर्थः, 'दाएहि भाएहिं' दायैर्भागै =

कभी आप लोग न करें–जब यह सब व्यवस्था ठीक हो जावे तो आप लोग हमें इसकी सूचना देवें। (जाव पच्चप्पिणंति) इस तरह राजा की आज्ञा को शिरोधार्य कर उनलोगोने वैसाही किया–और पीछे इस की खबर राजा को दे दी। (तएणं सेणिए राया बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए सीहासणव रगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने) इसके बाद वे श्रेणिक राजा बाहिरी उपस्थान शाला में पूर्व दिशा की तरफ मुख करके उत्तम सिंहासन पर जाकर विराजमान हो गये। (सइएहि य, साहस्सिएहि य, सयसाहस्सेहि य जाएहिं दाएहिं य भाएहिं य, दलयमाणे२ पडिच्छेमाणे२ एवं च णं विहरइ) और वहां उन्होंने पुत्रजन्म के उत्सव के उपलक्ष्य में शतमूल्य वाले सौ, सहस्र मूल्य वाले हजार, तथा एकलक्षमूल्य वाले १लाख द्रव्यों को कि जिनका संविभाग योग्यतानुसार याचक जनों के लिये किया गया था वितरित किया तथा

त्यारे तमे आनी खबर अमने सत्वर आपो (जाव पच्चप्पिणंति) आ प्रमाणे राजानी आज्ञाने माथे चढावीने ते लोकोए ते प्रमाणेज कर्युं त्यारबाद राजाने तेनी खबर आपी. (तएणं से सेणिए राया बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए सीहासणवरगए पुर-त्थाभिमुहे सन्निसन्ने) त्यारबाद श्रेणिकराजा बहारनी कचेरीमा उत्तम सिंहासन उपर पूर्वदिशा तरफ मों करीने विराजमान थया. (सइएहिय, साहस्सिएहिय. सयसाहस्सेहिय, जाएहिंय दाएहिय, दलयमाणे१ पडिच्छेमाणे१ एवं च णं विहरइ) अने त्यां श्रेणिक राजाए पुत्रजन्मोत्सवनी खुशालीमां एकसोनी किमतना सो, एक हजारनी किमतना हजार, तेमज एक लाखनी किमतना द्रव्यो ने–केजेनुं विभाजन याचकोनी योग्यता मुजब करवामां आव्युं हतुं–वहेंच्या. उत्सवमां निमं-

दान-योग्यभागैः-योग्यतानुसारेण दातुं कृतसंविभागैरित्यर्थः, 'दलयमाणे दलयमाणे' ददत् ददत् पुत्रजन्मोत्सवे याचकादिभ्यो यथायोग्य विभज्य बहुविधानि द्रव्यजातानि वितरन्नित्यर्थः। 'पडिच्छेमाणेर' प्रतीच्छनर पुत्रजन्मोत्सवे निमन्त्रिता ये नृपास्तैरानीतानि दत्तानि हस्तिरत्नादीनि द्रव्यजातानि सादरं गृह्णन्, 'एवं च णं विहरइ' एवं च खलु विहरति=सानन्दं तिष्ठति। ततःखलु तस्य दारकस्य मातापितरौ प्रथमे दिवसे जायकम्मं करेंति' जातकर्म= जातकर्माख्यसंस्कार कुरुतः, द्वितीयदिवसे जागरिकां=रात्रिजागरणं कुरुतः तृतीयदिवसे चन्द्रसूर्यदर्शनं कारयतः, एवामेव निव्वत्ते असुइजायकम्मकरणे' एवमेव निर्वृत्ते अशुचि जातकर्मकरणे, एवमुक्तरीत्या अशुचिजातकर्मकरणे निवृत्ते= समाप्ते सति 'संपत्ते' संप्राप्ते 'बारसाहदिवसे' द्वादशाह दिवसे=द्वादश दिवसरूपे समये-द्वादशे दिवसे इत्यर्थः, अत्र दिवस शब्दः कालसामान्यबोधकः अहन्शब्दसान्निध्यात्, विपुलम् अशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं 'उवक्खडावेंति' उप-

इस उत्सव में निमंत्रित हुए राजाओं द्वारा जो भेट में हाथी घोडे रत्नादि पदार्थ आये हुए थे उनका अच्छी तरह सादर निरीक्षण किया। (तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमें दिवसे जायकम्मं करेंति) बाद में राजा और रानीने मिलकर उस दारक का प्रथम दिवस जातकर्म नामका संस्कार किया। (करित्ता बिइयदिवसे जागरियं करेंति करित्ता तइए दिवसे चंदसूरदंसणियं कारेंति, एवामेव निव्वत्ते असुइ जायकम्मकरणे संपत्ते बारसाहे दिवसे विउलं असणं पाण खाइमं साइमं उवक्खडावेंति) दूसरे दिन रात्रि जागरण किया, तीसरे दिन बालकको चन्द्रमा और सूर्य के दर्शन कराये। इस प्रकार उक्त रीति के अनुसार अशुचिजातकर्म रूप कर्तव्य समाप्त हो जाने पर जब १२ वां दिवस प्रारम्भ हुआ तब उन्होंने विपुल अशन पान, खाद्य एवं स्वाद्य इन चार प्रकार के आहार की तैयारी करवाई।

ત્રિત રાજાઓ દ્વારા ભેટરૂપમાં આવેલા હાથી ઘોડા રત્ન વગેરે પદાર્થોનું સરસ સન્માન પૂર્વ નિરીક્ષણ કર્યું. (तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे जाय कम्मं करेंति) ત્યારબાદ રાજારાણી બન્ને મળીને પુત્રનો જાતકર્મ નામક સંસ્કાર કર્યો. (करित्ता बिइयदिवसे जागरियं करेंति, करित्ता तइए दिवसे चंदसूर दंसणियं कारेंति), एवामेवनिव्वत्ते असुइजाय कम्मकरणे संपत्ते बारसाहे दिवसे विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं उवक्खडावेंति) બીજા દિવસે રાત્રિ જાગરણ કર્યું. ત્રીજા દિવસે બાળકને ચન્દ્ર અને સૂર્યના દર્શન કરાવ્યાં આ પ્રમાણે ઉપર કહ્યાં મુજબ અશુચિ, જાતકર્મ પૂરા થયા બાદ જ્યારે બારમો દિવસ શરુ થયો ત્યારે તેઓએ ખૂબ જ અશન, પાન, ખાદ્ય, અને સ્વાદ્ય આમ ચાર પ્રકારના આહા-

स्कारयतः=निष्पादयः, 'उवक्खडावित्ता' उपस्कार्य-निष्पाद्य, मित्रज्ञाति निजक स्वजनसम्बन्धिपरिजनं, तत्र मित्राणि=हितकारकाः, सुहृदः=हितोपदेशकारिणश्च, ज्ञातयः=मातापितृभ्रात्रादयः, निजकाः=पुत्रादयः, स्वजनाः=पितुर्भ्रात्रादयः, सम्बन्धिनः, श्वशुरश्यालादयः, परिजनो दासीदासादिः, तान च=पुनः बलं=सेनां 'बहवे' बहून्=सर्वान् सामन्तभूपान, गणनायकान दंडनायकान् 'आमंतेंति' आमंत्रयतः, ततःपश्चात् मातापितरौ स्नातौ कृतबलिकर्माणौ कृत कौतुकयावत्सर्वालङ्कारविभूषितौ 'महइमहालयंसि' महातिमहालये-अतिमहालये

(उवक्खडावित्ता मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेबलं च बहवे गणणायगदंडणायग जाव आमंतेंति) जब चारों प्रकार का भोजन बन कर तैयार हो चुका-तब मित्रजन, ज्ञातिजन निजकजन स्वजन, सम्बन्धि जन परिजन ये सब, तथा सेना और सामन्त भूप, गणनायक, दण्डनायक ये सब आमंत्रित किये गये। जो हितकारक होते हैं वे मित्रों में, हितका जो उपदेश देते है सुहृदों में, मातापिता भाई आप्तजनज्ञाति जनों में पुत्रादि निजजनों में, चाचा आदि स्वजनों में, सास, ससुर, साला आदि संबंधि जनों में दासी दास आदि परिजनों में परिगणित किये गये हैं। (तओ पच्छा ण्हाया कयबलिकम्मा कयकोउग जाव सव्वालंकारविभूसिया महइमहालयंसिभोयण मंडवंसि तं विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं मित्तणाइगणनायग जाव सद्धिं आसाएमाणा विसाएमाणा परिभाएमाणा परिभुंजेमाणा एवं चणं विहरंति) इसके बाद राजा और रानी जो कि पहिले से ही स्नान बलिकर्म कौतुक आदि क्रियाओं से निबटकर निश्चिंत हो चुके हैं तथा

રની તૈયારી કરાવડાવી. (उवक्खडावित्ता मित्तणाइ णियग सयण संबंधि परिजणबलं च बहवे गणणायग दंडणायग जाव आमंतेंति) જ્યારે વાનગીઓ તૈયાર થઈ ગઈ ત્યારે, મિત્રજન, જ્ઞાતિજન, નિજકજન, સ્વજન, સંબંધિજન, પરિજન આ બધા તેમજ સેના, સામન્તભૂપ, ગણુનાયક. દણ્ડનાયક આ સર્વેને આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું. જે હિત કરનાર હોય છે. તે મિત્ર, હિતનો ઉપદેશ આપનાર હોય છે તે સુહૃદ, માતાપિતા ભાઈ વગેરે આપ્તજન, જ્ઞાતિજન, પુત્ર વગેરે નિજજન કાકા વગેરે સ્વજન, સાસુ સસરા સાળા વગેરે સંબંધિજન, દાસદાસી વગેરે પરિજન કહેવાય છે. (तओ पच्छा ण्हाया कयबलिकम्मा कयकोउय जाव सव्वालङ्कार विभूसिया महइमहालयंसि भोयणमडवंसि तं विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं मित्तणाइ गणनायग जाव सद्धिं आसाए माणा विसाए माणा परिभाए माणा परिभुंजेमाणा एवं च णं विहरंति) ત્યારબાદ રાજા અને રાણીએ સ્નાન કાગડા આદિ પક્ષિઓને અન્નાદિભાગ આપવારૂપ બલિકર્મ, કૌતુક વગેરે ક્રિયાઓ પહેલેથી જ

अतिविशाले भोजनमण्डपे=भोजनशालायां तत विपुलम् अशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं चतुर्विधाहारं मित्रज्ञातिगणनायकैःसार्धं 'आसाएमाणा' आस्वादयन्तौ=भोज्यपदार्थान्स्वरुचिपूर्वकमाहरयन्तौ, 'विसाएमाणा' विस्वादयन्तौ=विशेषेणाऽस्वादयन्तौ सन्तौ 'परिभाएमाणा' परिभाजयन्तौ=उदारतापूर्वकं सर्वेभ्यो यथारुचि प्रतिपूर्णम् अशनादिकं ददतौ 'परिभुंजमाणा' परिभुञ्जानौ=खादन्तौ 'एवं च णं विहरंति' एवंच खलु विहरतःस्म। जिमियभुत्तुत्तरागयाविय' जिमित भुक्तोत्तरागतौ अपिच=पूर्वं जिमितौ पश्चात् भुक्तोत्तरकालमागतौ, अपि च मित्रज्ञातिगणनायकादिभिः सार्धं भुक्त्वा भोजनस्थानादन्यत्रागतौ, च सन्तौ इत्यर्थः 'आयंता' आचान्तौ=शुद्धोदकेन कृतचुलुकौ, 'चोक्खा' चोक्षौ=अपनीतान्नलेपौ 'परमसुइभूया' परमशुचिभूतौ=करादिप्रक्षालनेन परमपवित्रौ, तं मित्र-

---

समस्त अलंकारों से जिनका शरीर विभूषित हो रहा है अति विशाल भोजनमंडप में उस विपुल अशन, पान, खाद्य, स्वाद्य, रूप चतुर्विध आहार को मित्र, ज्ञाति, गणनायक आदि जनों के साथ खूब रुचि पूर्वक चखा, खूब उसका आस्वाद लिया और साथ२ में उसे उदारता पूर्वक बडी प्रीति से और दूसरों के लिये दिया—परोसा—फिर स्वयं खाया। (जिमियभुत्तुत्तरागया विय णं समाणा आयंत चोक्खा परम सुइभूया तं मित्तणाइ नियगसयण संबंधिपरिजणगणणायग विउलेणं पुप्फवत्थ गंध मल्लालंकारेणं सक्कारेंति) जीमने के बाद फिर वे दोनों मित्र, ज्ञाति गणनायक आदिजनों के साथ उस भोजनस्थान से दूसरी जगह पर आये और वहां पानी से कुल्ला किया चोखे हुए भोजन के सीत जो कहीं लगे हुए थे उन्हें दूर किया परम शुचिभूत—हाथ आदि धोकर बिलकुल साफ

પતાવી દીધી છે. અને સમસ્ત અલંકારોથી જેમનું શરીર દીપી રહ્યું છે—તે અતિ વિશાળ મંડપમાં આવ્યાં અને તે પુષ્કળ પ્રમાણમાં તૈયાર કરવામાં આવેલાં અશન પાન, ખાદ્ય, અને સ્વાદ્ય આ ચાર પ્રકારના આહારને મિત્ર, જ્ઞાતિજન, ગણનાયક વગેરેની સાથે બેસીને ખૂબજ રુચિપૂર્વક ચાખ્યાં, તેનો સારી પેઠે આસ્વાદ લીધો અને બહુજ ઉદારતાની સાથે પ્રેમભાવ બતાવતા તેઓએ બીજાઓને પિરસ્યું અને જાતે પણ જમ્યા. (जिमियभुत्तुत्तरागया वि य णं समाणा आयंत चोक्खा परम सुइभूया तं मित्तणाइनियगसयगसंबंधिपरिजणगणणायग विउलेणं पुप्फवत्थगंध मल्ला लंकारेणं सक्कारेंति) જમ્યા પછી બાદ તેઓ બન્ને મિત્ર, જ્ઞાતિ અને ગણનાયક વગેરેની સાથે તે ભોજન સ્થાનને છોડીને બીજા સ્થાને પધાર્યા, અને શુદ્ધ પાણીથી તેઓએ કોગળા કર્યા. કંઈ પણ એઠું ન રહીજાય એવી સાવચેતીથી મોં

ज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनगणनायकादिकं विपुलेन पुष्पवस्त्रगंधमाल्यालङ्कारेण 'सक्कारेंति सम्माणेति' सत्कुरुतः संमानयतः सत्कृत्य, संमान्य, तौ मातापितरौ एवमवादिष्टाम्-'जम्हाण' यस्मात्खलु अस्माकम् अस्य दारकस्य गर्भस्थस्यचैव सतः अकालमेघेषु दोहदः प्रादुर्भूतः 'तं' तत्=तस्मात् भवतु खलु अस्माकं दारकः पुत्रः नाम्ना मेघः मेघकुमार इति, तस्य दारकस्य माता-पितरौ इममेतद्रूपं 'गोणं' गौणं गुणप्राप्तं, 'गुणनिप्फन्नं' गुणनिष्पन्नं=गुणैः रौदार्यधैर्यादिभिः निष्पन्नं=संजातं, 'नामधेज्जं करेंति' नामधेयं कुरुतः ॥सू० २० ।

मूलम्—तएणं से मेहकुमारे पंचधाईपरिग्गहिए, तं जहा—खीरधाईए, मंडणधाईए, मज्जणधाईए, कीलावणधाईए, अंकधाईए,

सुथरे बने-और फिर उन मित्र ज्ञाति, निजकस्वजन, सम्बन्धि परिजन, गणनायक आदिका विपुल पुष्प, वस्त्र, गन्ध माला तथा अलंकारों से सत्कार किया सन्मान किया। (सक्कारित्ता संमाणित्ता एवं वयासी) सत्कार सन्मान करके फिर ऐसा कहा-(जम्हाणं अम्हं इमस्स दारगस्स-गब्भत्थस्स चेव समाणस्स अकाल मेहेसु डोहले पाउब्भूए तं होउणं अम्हं दारए मेहेनामेणं मेहकुमारे) हमलोगों को यह बालक जब गर्भ में स्थित था तब अकाल मेघ का दोहद उत्पन्न हुआ था इसलिये हमारा यह बालक नाम से मेघकुमार हो। (तस्स दारगस्स अम्मापियरो अयमेयारूवं गोणं गुणनिप्फन्नं नामधेज्जं करेंति) इस तरह उस दारक का यह नाम जो माता पिताने रखा वह गौण था-गुणप्राप्त था-गुणनिष्पन्न था-औदार्य धैर्य आदि गुणों से युक्त था। ॥सूत्र॥२०॥

સાફ કર્યું. આ પ્રમાણે તેઓ શુદ્ધ થયા. હાથ વગેરે સ્વચ્છ કરીને એકદમ શુદ્ધ બન્યાં ત્યારપછી તે મિત્ર, જ્ઞાતિનિજક, સ્વજન, સબંધી પરિજન, ગણનાયક વગેરેને પુષ્કળ પુષ્પ; વસ્ત્ર, ગન્ધ, માળા તેમજ અલકારો દ્વારા સત્કાર અને સન્માન કર્યા. (सक्कारित्ता, संमाणित्ता एवं वयासी) સત્કાર અને સન્માન કરીને કહ્યું કે जम्हाणं हं इमस्स दारगस्स गब्भत्थस्स चेव समाणस्स अकालमेहेसु डोहले पाउब्भूए तं होउणं अम्हं दारए मेहे नामेणं मेहकुमारे) જ્યારે આ બાળક ગર્ભમાં હતો ત્યારે એમને અકાળ મેઘનું દોહદ ઉત્પન્ન થયું હતું. એટલા માટે આ અમારો પુત્ર મેઘકુમાર નામે પ્રસિદ્ધ થાય. (तस्स दारगस्स अम्मपियरो अयमेयारूवं गोणं गुणनिप्फन्नं नामधेज्जं करेंति) આ પ્રમાણે માતાપિતા દ્વારા રાખવામાં આવેલું તે નામગૌણ હતું-ગુણયુક્ત હતું -ગુણ નિષ્પન્ન હતું.-ઉદારતા ધૈર્ય વગેરે ગુણયુકત હતું. ॥ "સૂત્ર" ૨૦॥

अन्नाहिय बहूहिं खुज्जाहिं चिलाइयाहिं वामणि–वडभि–बब्बरि–बउसि–जोणियपल्हविण–इसिणिया–थोरुगिणि–लासिय–लउसिय दमिलि–सिंहलि–आरवि–पुलिंदि–पक्कणि–बहलि–मुरुंडि–सवरि–पारसीहिं णाणादेसीहिं विदेसवेसपरिमंडियाहिं इंगियचिंतियपत्थिय वियाणियाहिं सदेसणेवत्थगहियवेसाहिं निउणकुसलाहिं विणीयाहिं चेडियाचक्कवालवरिसधरकंचुइमहयरगविंदपरिक्खित्ते, हत्थाओ हत्थं संहरिज्जमाणे, अंकाओ अंकं परिभुज्जमाणे परिगिज्जमाणे चालिज्जमाणे उवलालिज्जमाणे रम्मंसि मणिकोट्टिमतलंसि परमिज्जमाणे २ णिव्वायंसि णिव्वायंसि गिरिकंदरमल्लीणेव चंपगपायवे सुहंसुहेणं वड्ढइ। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो अणुपुव्वेणं नामकरणं च पजेमणं च एवं चंकमणगं च चोलोवणयं च महया महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं करिंसु। तएणं से मेहकुमारं अम्मापियरो साइरेगट्ठवासजायगं चेव गब्भट्ठमे वासे सोहणंसि तिहिकरण दिवस नक्खत्त मुहुत्तंसि कलायरियस्स उवणेंति। तएणं से कलायरिए मेहंकुमारं लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ सउणरुयपज्जवसाणाओ बावत्तरिं कलाओ सुत्तओ य अत्थओ य करणओ य सेहावेइ। सिक्खावेइ तं जहा–लेहं१, गणियं२, रूवं३, नट्टं४, गीयं५, वाइयं६, सरगयं७, पोक्खरगयं८, समतालं९, जूयं१०, जणवायं११, पासयं१२, अट्ठावयं१३, पोरेकव्वं१४, दगमट्टियं१५, अन्नविहिं १६, पाणविहिं१७, वत्थविहिं १८, विलेवणविहिं१९, आभरणविहिं२०, सयणविहिं२१, अज्जं२२, पहेलियं २३, मागहियं२४, गाहं२५, गीइयं२६, सिलोयं २७, हिरण्णजुत्तिं२८, सुवन्नजुत्तिं२९, चुन्नजुत्तिं३०, तरुणीपडिकम्मं३१, इत्थि-

लक्खणं३२, पुरिसलक्खणं३३, हयलक्खणं३४, गयलक्खणं३५, गोणलक्खणं३६, कुक्कुडलक्खणं३७, छत्तलक्खणं३८, दंडलक्खणं३९, असिलक्खणं४०, मणिलक्खणं४१, कागणिलक्खणं ४२, वत्थुविज्जं ४३, खंधावारमाणं४४, नगरमाणं४५, चारं४६, पडिचारं४७, वूहं४८, पडिवूहं४९, चक्कवूहं५०, गरुलवूहं,५१, सगडवूहं५२, जुद्धं५३ नियुद्धं ५४, जुद्धाइजुद्धं५५, अट्ठिजुद्धं५६, मुट्ठिजुद्धं५७, बाहुजुद्धं५८, लयाजुद्धं५९, ईसत्थं६०, छरुप्पवायं६१, धणुव्वेयं६२, हिरन्नपागं६३, सुवन्नपागं६४, सुत्तखेडं६५, वट्टखेडं६६, नालियाखेडं६७, पत्तच्छेज्जं६८, कडच्छेज्जं६९, सज्जीवं७०, निज्जीवं७१, सउणरूयं ॥२१ सू०॥

टीका--'तएणं' इत्यादि। ततः=नाम करणानन्तरं खलु स मेघकुमारः 'पञ्चधाईपरिग्गहिए' पञ्चधात्रीपरिगृहीतः=पञ्चचैताधात्र्यः पञ्चधात्र्यः, ताभिः परिगृहीतः, तत्र धात्र्यो=बालकपालिका मातृसदृश्यः, ताभिः परिगृहितः, पञ्चभिर्धात्रीभिः सुरक्षित इत्यर्थः कास्ताः पञ्चधात्र्यः? इतिदर्शयितुमाह-'तंजहा' इत्यादि-'खीरधाईए' क्षीरधात्र्या=स्तन्यदायिन्या १ 'मंडणधाईए' मण्डनधात्र्या=अलंकारकारिण्या २ 'मज्जनधाईए' मज्जनधात्र्या=स्नापिकया

'तएण से मेहकुमारे' इत्यादि।

टीका-(तएणं) नाम संस्कार होने के बाद (से मेहकुमारे) वह मेघकुमार (पंचधाइपरिग्गहिए) पांच धायों से सुरक्षित किया गया। (तं जहा) वे पांच धाये ये हैं (खीरधाइए, मंडणधाइए मज्जणधाइए, कीलावणधाइए, अंकधाइए) १ क्षीरधात्री, मंडनधात्री, मज्जनधात्री, क्रीडनधात्री, अंकधात्री।

त एणं से मेहकुमारे इत्यादि

टीकार्थ--(त एणं) नाम संस्कारणाद (से मेहकुमारे) મેઘકુમાર પંચધાઇ પરિગ્ગહિએ) ને સુખ, સગવડ અને સુરક્ષા માટે પાંચ ધાત્રીઓ (ધાઇ માતાઓ) રોકવામાં આવી (तं जहा) તે પાંચ ધાત્રી આ પ્રમાણે છે-(खीरधाइए, मंडणधाइए, मज्जणधाइए, कीलावण धाइए, अंकधाइए) (१) क्षीरधात्री (२) મંડનધાત્રી, (૩) મજ્જનધાત્રી, (૪) ક્રીડનધાત્રી, (૫) અંકધાત્રી. આના દૂધ પીવડાવનાર

'कीलावणधाईए' क्रीडनधाव्या—क्रीडनं खेलनं कारयति या, सा क्रीडनधात्री, तया३ 'अंकधाईए' अङ्कधाव्या—अङ्कः=उत्सङ्गः 'गोद'इति भाषायाम् तत्र दधाति= स्थापयति या सा—अङ्कधात्री, पञ्चमी,तया४ 'परिग्गहिए' इत्यनेन सम्बन्धः। एवं च एकैका'धात्रीकरणकारणभेदेन द्वि प्रकारा भवति तद्यथा—या स्वयं स्तन्यं पाययति सा करणरूपा प्रथमा, रोगादिकारणे सति याऽन्यधात्रीद्वारेण स्तन्यं पाययति सा कारणरूपा द्वितीया, रोगावस्थायां दुग्धपाने बालकस्य शरीरवुद्धि प्रभृतीनां महतीहानिर्भवति, एवं मण्डनधात्र्यादिषु सर्वत्र विभावनीयम्। अन्याभिश्च बहुभिः=अनेकाभिः, 'खुज्जाहिं' कुब्जाभिः, 'चिलाइयाहिं' किराति-

---

इन में जो दूधपिलानेवाली धाय थी वह क्षीरधात्री, अलंकार पहिराने वाली जो धाय थी वह मंडन धात्री, स्नान कराने वाली जो धाय थी वह मज्जनधात्री, खेलखिलाने वाली जो धाय थी वह क्रीडनधात्री तथा गोद में लेने वाली जो धाय थी वह अंकधात्री थी। ये पाँच धाये मेघकुमार की लालन पालन पोषण के लिये श्रेणिक राजाने नियुक्त की थी। कारण और कारण के भेद से ये पांचों धाये दो दो प्रकार की कही गई हैं। जैसे—जो बालक को स्वय अपने स्तनों का दूध पिलाती है वह कारणरूप प्रथम धात्री है—तथा रोग आदि अवस्था में जो स्वयं का दूध तो पिलाती नहीं है किन्तु दूसरी धाय से दूध पिलवाती है वह कारणरूप द्वितीय क्षीरधात्र है है। रोग आदि में बालक को दूध पीलाना उसकी वुद्धी आदि की हानि का एक बडा भारी कारण माना जाता है। इसलिये वह स्वय का उस अवस्था में दूध नहीं पिलाती है किन्तु दूसरी धाय से उसके लिये दूध पिलवाती हैं। इसी तरह मंडनधात्री आदि के भी भेदों का विवरण जानना चाहिये। यह मेघकुमार (अन्नाहिं य बहूहिं खुज्जाहिं, चिलाइयाहिं

धात्री હતી તે ક્ષીરધાત્રી, સ્નાન કરાવનાર ધાત્રી મજ્જનધાત્રી, રમતો રમાડનારધાત્રી ક્રીડનધાત્રી તેમજ અંકમા લેનારધાત્રી અંકધાત્રી હતી. એ પાચ ધાત્રીઓ શ્રેણિક રાજાએ મેઘકુમારના પાળવા પોષવા માટે નિયુકત કરી હતી. કારણ અને કરણના ભેદ દ્વારા આ પાચ ધાત્રીઓ બબ્બે પ્રકારની કહેવામા આવી છે જેમ કે—જે વખતે બાળકને પોતાના સ્તનોનું દૂધ પીવડાવે છે તે કારણરૂપ પ્રથમ ધાત્રી છે તેમજ બીમાર અવસ્થામા જે પોતાનુ દૂધ પીવડાવતી નથી, પણ બીજી ધાત્રીથી દૂધ પીવડાવે છે તે કરણરૂપ બીજી ક્ષીરધાત્રી છે. બિમાર અવસ્થામાં બાળકને દૂધ પીવડાવવું એ બાળકની બુદ્ધિ વગેરેના માટે હાનિકારક ગણાય છે, તેથી એવા સમયે તે પોતાનું દૂધ પીવડાવતી નથી પણ બીજી ધાત્રીથી તેને દૂધ પીવડાવે છે. આ પ્રમાણે જ મંડન ધાત્રી વગેરેનો ભેદ અને ઉપભેદોનું વિવરણ જાણવું જોઈએ. મેઘકુમાર (अन्नाहिं य

काभिः=किरातदेशोत्पन्नाभिः१, "वामणी-वडभी२, वब्बरी२, वउसी३, जोणिया४. पल्हविया५, इसिणिया६, धोरुगिणी७, लासिया८, लउसिया९, दमिली१०, सिंहली११, आरबी१२, पुलिंदी१३, पक्कणी१४, बहली१५, मुरुंडी१६, सबरी१७, पारसीहिं१८" वामनी-वडभी-बर्बरी२, बकुसी३, योनिका४, पल्हविका५, ईशिनिका६, धोरुकिनिका७, लासिका८, लकुसिका९, द्राविडी१० सिंहली११, आरबी१२. पुलिन्दी१३, पक्कणी१४, बहली१५, मुरुण्डी१६, सवरी१७, पारसीभिः१८, 'वामणी' वामनीभिः=ह्रस्वशरीराभिः, 'वडभी' वडभीभिः=एकपार्श्वहीनाभिः एतादृशीभिः 'बब्बरी' बर्बरीभिःबर्बर देशसंभवाभिः२, 'वउसी' वकुक्षिकाभिः३ 'जोणिया' योनिकाभिः=योन-देशोद्भवाभिः४, पल्हविया'पल्हविकाभिः५ इसिणिया' ईशिनिकाभिः६, 'धोरुगिणी' धोरुकिनिकाभिः७, 'लासिया' लासिकाभिः८, 'लउसिया' लकु·

वामणि-वडभि-बब्बरि बउसि-जोणिय-पल्हविण-इसिणिया-धोरुगिणि-लासिय-लउसिय-उसिय-दमिलि-सिंहलि-आरबि-पुलिंदि-पक्कणि-बहलि-मुरुंडि-सवरि-पारसीहिं णाणादेसीहिं विदेसवेसपरिमंडियाहिं इंगियचिंतिय पत्थिय वियाणियाहिं सदेसणेवत्थगहियवेसाहिं निउणकुसलाहिं विणीयाहिं चेडिया चक्कवालवरिसधरकंचुइमहयरगविंदपरिक्खि) अन्य अनेक कुब्जक शरीर वाली किरात देश की स्त्रियों से (बोना) वामन शरीर वाली तथा एकपार्श्व से विहीन ऐसी बर्बर देश की दासीयों से वकुश देश की दासियो से योनदेश की दासियों से पल्हविकाओ से ईशिनिकायों से-ईशान देशकी दासियों से धौरुनिकाओं से धौरुनकदेश की दासियों से, लासिकाओं से-लासकदेश की दासियों से.-लकुशदेश की

बहूहिं खुज्जाहिं, चिलाईहिं वामणि वडभि-बब्बरि-बउसि-जोणिय-पल्हवि-इसिणिया-धोरुगिणि-लासिय-लउसिय-उसिय-दमिलि-सिंहली-आरबि-पुलिंदि-पक्कणि-बहलि-मुरुंडि-सबरि पारसीहिं णाणादेसीहिं विदेसवेस परिमंडियाहिं इंगिय चिंतिय पत्थिय वियाणियाहिं सदेसणेवत्थगहिय वेसाहिं निउणकुसलाहिं विणीयाहिं चेडियाचक्कवालवरिसधरकंचुइ महयरगविंदपरिक्खित्ते અને બીજી ઘણી કુબ્જ શરીરની કિરાત દેશની સ્ત્રીઓથી, ઠીંગણા શરીરની તેમજ એક તરફના પાર્શ્વની બર્બર દેશની દાસીઓથી, કુશદેશની દાસીઓથી, યૌનદેશની દાસીઓથી, પલ્હવિકાઓથી-પલ્હવદેશની દાસીઓથી, ઇશિનિ-કાઓથી-ઇશાનદેશની દાસીઓથી, ધૌરુનિકાઓથી-ધૌરુનકદેશની દાસીઓથી લકુશાઓથી-લકુશદેશની દાસીઓથી, દ્રાવિડીઓથી-દ્રાવિડદેશની દાસીઓથી. સિંહલીઓથી-સિંહલ-

शिकाभिः९, 'दमिली' द्राविडीभिः१०, 'सिंहली' सिंहलीभिः११, 'आरवी' आरवीभिः१२, 'पुलिंदी' पुलिन्दीभिः१३, 'पक्कणी' पक्कणीभिः१४, 'बहली' बहलीभिः१५, 'मुरुंडी' मुरुण्डीभिः१६, 'सबरी' शबरीभिः१७, 'पारसी' पारसीभिः१८, 'णाणादेसीहिं' नानादेशीयाभिः अनार्यदेशोत्पन्नाभिः 'विदेसवेसपरिमंडियाहिं' विदेशवेषपरिमण्डिताभिः नानादेशीयानां तासां स्व स्वदेशीय एव वेष आसीदित्यर्थः । 'इंगियचिंतियपत्थिय वियाणियाहिं' इङ्गित-

दासियों से, द्राविडियों से-द्रविडदेश की दासियों से, सिंहलीयों से-सिंहलदेश की दासियों से आरवियों से-आरवदेश की दासियों से, पुलन्दनियों से-पुलिन्द देश की दासियों से, पक्कणियों से-पक्कणदेश की दासियों से बहु-बहलदेश की दासियों से मुरुंडी-मुरुंडदेश की दासियों से शबरी-शबरदेश की दासियों से पारसी-पारसदेश की दासियों से इन नाना अनार्यदेश की दासियों से सदा सुरक्षित रहा करता था। ये सब भिन्न२ देश की दासियाँ अपने२ देश के अनुसार वेषभूषा से सदैव सुसज्जित रहती थीं। इंगित, चिन्तित, तथा प्रार्थित, विषय को ये जानने में बडी निपुण थीं। अभिप्राय के अनुसार जो चेष्टा की जाती है उसका नाम इंगित है। जैसे भ्रू का चलाना शिरका हिलाना आदि। भोजनादि के समय में मन में जो विचार आता है उसका नाम चिन्तित है। अंग आदि मोडना इसका नाम प्रार्थित है। इनमें कितनीक स्त्रियों ऐसी भी थी जो अपने ही देश के अनुरूप पोशाक पहिने रहा करती थीं। अन्य देश की पोशाक नहीं पहिनती थीं। ये सब बडी निपुण थी कार्य संपादन करने

દેશની દાસીઓથી, આરબીઓથી-આરબદેશની દાસીઓથી, પુલન્દનીઓથી-પુલિન્દદેશની દાસીઓથી, પક્કણિઓથી-પક્કણદેશની દાસીઓથી, બહુ-બહલદેશની દાસીઓથી, મુરુંડી-મુરુંડદેશની દાસીઓથી, શબરી-શબરદેશની દાસીઓથી, પારસી-પારસદેશની દાસીઓથી આવી અનેક અનાર્યદેશની દાસીઓથી તે હંમેશા સુરક્ષિત રહેતો હતો. આ બધી વિભિન્ન દેશોની દાસીઓ પોતપોતાના દેશની વેષભૂષામાં સદા સુસજ્જિત રહેતી હતી. ઇંગિત, ચિન્તિત તેમજ પ્રાર્થિત વિષયોને જાણવામાં તેઓ ખૂબજ ચતુર હતી. અભિપ્રાય મુજબ જે ચેષ્ટા કરવામાં આવે છે તે ઇંગિત કહેવાય છે જેમ કે ભ્રૂસંચાલન, કરવું, માથું હલાવવું વગેરે. ભોજન વગેરેના સમયે જે વિચારો ઉદ્ભવે છે તેનું નામ ચિંતિત છે. અંગ વગેરે વાળવું તે પ્રાર્થિત કહેવાય છે. આમાં કેટલીક સ્ત્રીઓ એવી પણ હતી કે જેઓ પોતાના દેશના પહેરવેશ મુજબ વસ્ત્રો પહેરીને જ રહેતી હતી. બીજા દેશનો પહેરવેશ તેમને પસંદ ન હતો. આ બધી દરેક કાર્યમાં અત્યન્ત નિપુણ હતી. કામ

चिन्तितप्रार्थितविज्ञाताभिः तत्र इङ्गितम्=अभिप्रायानुरूपचेष्टा ईषद्भ्रूशिरः कम्पनादिका, चिन्तितं=भोजनादि समये मनसि विचारितं, प्रार्थितं-अभिलषितं अङ्गमोटनादिना, तानि विज्ञातानि याभिस्तास्तथा, ताभिः, इङ्गितादीनां विज्ञापिकाभिरित्यर्थः । 'सदेसणेवत्थगहियवेसाहिं' स्वदेशनेपथ्यगृहीतवेषाभिः स्वदेशस्य-आर्यदेशस्य यानि नेपथ्यानि वस्त्रभूषणधारणरीतयः, ताभिः गृहिता वेषाः याभिस्तास्तथोक्ताः, ताभिः स्वदेशवेषसम्पन्नाभिः, निउणकुसलाहिं' निपुणकुशलाभिः तत्र निपुणाः=कार्ये सम्पादनचतुराः, कुशलाः=कार्यकारणरीति-

---

में बहुत चतुर थी। कुशल थ-कार्यकरने की पति को बडी अच्छी तरह जानती थी। विनीत थीं-अपने स्वामी के मन के अनुकूल कार्य किया करती थीं। जिस तरह वह मेघकुमार पूर्वोक्त इन भिन्न२ देश की स्त्रियों से सदा सुरक्षित बना रहता था-उसी तरह वह चेटिका चक्रवाल-दासियों के समूह से वर्षधरों-नपुंसक मनुष्यों-से जो अंतःपुर की रक्षा करने में नियुक्त होते हैं, कंचुकियों से-अंतःपुर में रहे हुए वृद्ध मनुष्यों से तथा महत्तरों से-अंतःपुर के कार्य चिन्तकों से भी सदा वेष्टित रहता था। इसका तात्पर्य यह है कि राजाने जो अनार्य देशोत्पन्न किराती आदि स्त्रियों को उसकी लालन पालन करने में नियुक्त कर रक्खा था वह इसलिये था कि प्रारंभ से उनके सहवास से तत तत् देश की भाषाओं आदि का ज्ञान हो जावे और विदेश के वृत्तान्त से वह परिचित होता रहे कि जिससे वह अपने देशकी रक्षा करने में समर्थ बने। इसी तरह जो यह कहा गया है कि वह स्वदेशोत्पन्न

કરવામાં ચતુર હતી. કુશળ હતી, કામ કરવાની રીત સારી પેઠે જાણતી હતી. તેઓ નમ્ર હતી,-પોતાના સ્વામીના મનને અનુકૂળ કામ કરતી હતી. મેઘકુમાર જેમ પૂર્વોક્ત જુદા જુદા દેશોની સ્ત્રીઓથી સુરક્ષિત રહેતો હતો તેમ ચેટિકા ચક્રવાલ-દાસીઓના સમૂહથી વર્ષધરો-નપુંસક માણસોથી કે જેઓ અંત પુરની રક્ષા માટે નિયુક્ત કરાએલા હતા, કંચુકીઓથી-રણવાસમાં રહેનારા વૃદ્ધ માણસોથી તેમ જ મહત્તરોથી રણવાસના કાર્યચિન્તકોથી હમેશાં ઘેરાએલો રહેતો હતો. કહેવાનો હેતુ એ છે કે રાજાથી તેના પાલન-પોષણ માટે અનાર્ય દેશની કિરાતી વગેરે સ્ત્રીઓ નિયુક્ત કરવામાં આવી હતી તે એટલા માટે કે શરુઆતથી જ તેમના સહવાસ દ્વારા જુદા જુદા દેશોની ભાષાઓ વગેરેનું જ્ઞાન થઈ જાય અને વિદેશોના હિલચાલથી પણ તે પરિચિત થતો રહે કે જેથી ભવિષ્યમાં તે પોતાના દેશની રક્ષા કરવાનું સામર્થ્ય ધરાવી શકે. એ રીતે જે એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે તે સ્વદેશોત્પન્ન સ્ત્રીઓથી વીંટળાએલો રહેતો હતો, તેનું પ્રયો-

ज्ञानसंपन्नाः, ताभिः 'विणीयाहिं' विनीताभिः=स्वामिमनोऽनुकूलकार्यकरण शीलाभिः, 'चेडियाचक्कवालवरिसधरकंचुइमहयरगविंदपरिक्खित्ते' चेटिकाचक्रवालवर्षधरकंचुकिमहत्तरकवृन्दपरिक्षिप्तः तत्र चेटिकाः दास्यः, तासां चक्रवालं=समूहः, वर्षधराः नपुंसकीकृताः अन्तःपुररक्षकाः, कंचुकिनः=अन्तपुर चारिणोवृद्धाः, उक्तं च—

"अन्तःपुरचरोवृद्धो, विप्रो'गुणगणान्वितः ।
सर्वकार्यार्थ कुशलः, कंचुकीत्यभिधीयते ॥१॥"

महत्तरकाः—अन्तःपुरकार्यचिन्तकाः, तेषां वृन्दं—समूहःतेन परिक्षिप्तः युक्तः। अत्रायं विवेकः अनार्यदेशोत्पन्नानां किराती प्रभृतीनां ग्रहणं तत्तद्देशीयभाषा परिज्ञानेन विदेशवृत्तान्तपरिज्ञानेन च स्वदेशरक्षादिद्योतनम्, स्वदेशग्रहणात् स्वभाषा—स्व सदाचार—परिरक्षणेन इह परत्रकार्य सिद्धिर्जायते। 'हत्थाओ हत्थं संहरिज्जमाणे' हस्तात् हस्तं संह्रियमाणः एकस्या'हस्तादपरस्या'हस्ते संह्रियमाणाः, 'अंकाओ अंकं परिभुज्जमाणे' अङ्कादङ्कं परिभुज्यमानः=एकस्याःक्रोडतः अपरक्रोडे परिपाल्यमानः, सुखानुभवं कुर्वाणः 'परिगिज्जमाणे' परिगीयमानः= शिशुप्रसादार्थं दयादाक्षिण्यशौर्याद्यर्थं गीन विशेषैर्गीयमानः, 'उवलालिज्जमाणे'

स्त्रियों से घिरा रहता था उसका कारण यह है कि उसे उनके द्वारा अपनी भाषा तथा अपने देशका आचार विचार ज्ञात होता रहे ताकि वह अपने देश में और परदेश में भी कार्य की सिद्धि करने में समर्थ बना रहे। (हत्थाओ हत्थं संहरिज्जमाणे) यह मेघकुमार एक स्त्री के हाथ से दूसरी स्त्री के हाथ में सदा रहता था (अंकाओ अंकं परिभुज्जमाणे) एक की गोदी से दूसरी की गोदी में सुखानुभव करता था। (परिगिज्जमाणे) इसे प्रसन्न रखने के लिये दासियाँ ऐसे गीत गाती रहती थी— कि जिन गानों में दया दाक्षिण्य एवं शौर्य आदिविषय भरपूर रहते थे (चालिज्जमाणे) यह 'धात्री आदिको की करांगुली पकड कर चलता था

જન એ છે કે તેમના દ્વારા પોતાની ભાષા તેમજ પોતાના આચાર–વિચાર, રહેણી–કરણીની જાણ થતી રહે, તેથી તે દેશ વિદેશમા પોતાના કાર્યની સિદ્ધિ સહેલાઇથી કરી શકે. (हत्थाओ हत्थं संहरिज्जमाणे) મેઘકુમાર એક સ્ત્રીના હાથથી બીજી સ્ત્રીના હાથમા હંમેશાં હતો (अंकाओ अंकं परिभुज्जमाणे)એકના ખોળામાથી બીજીના ખોળામા સુખાનુભવ મેળવતો હતો. (परिगिज्जमाणे) મેઘકુમારને પ્રસન્ન રાખવા માટે દાસીઓ દયા, દાક્ષિણ્ય અને વીર રસથી પરિપૂર્ણ ગીતો ગાતી હતી. (चालिज्जमाणे) મેઘકુમાર ધાયમાતા વગેરે ની હાથની આગળી પકડીને ચાલતો હતો (उवलालिज्जमाणे)

उपलाल्यमानः=क्रीडनकवस्तुभिः क्रीडायमानः. 'चाल्यमानः=चाल्यमानः= धात्र्यादिभिः कराङ्गुलिं धृत्वा गम्यमानः. 'रम्मंसि' रम्ये=सुन्दरे 'मणिकोट्टिमतलंमि' मणिबद्धभवनाङ्गणे 'परिमीज्जमाणे' परीमीयमानः धातूनामनेकार्थत्वात् क्रीडायमानः, 'णिव्वायसि' निर्वातिके=वायुवर्जिते, 'णिव्वाघायंसि' निर्व्याघातके=शीतोष्णाद्युपद्रवरहिते, 'गिरिकंदरमल्लीणेव' गिरिकन्दरे=गिरिगह्वरे आलीनइव, 'चंपगपायवे'–चम्पकपादपः–चम्पकवृक्षइव, 'सुहं सुहेणं वड्ढइ' सुखं सुखेन वर्द्धते=मेघकुमारः सर्वथा सुखपूर्वकं वृद्धिं प्राप्नोतीत्यर्थः। 'तएणं तस्स मेहकुमारस्स अम्मापियरो' ततःखलु तस्य मेघस्य कुमारस्य मातापितरौ 'आणुपुव्वेणं' आनुपूर्व्येण क्रमेण, नामकरणं च 'पजेमणं' 'प्रजेमनम्' प्रजेमनम्= अन्नप्राशनं च एवं 'चंकमणगं च' चङ्क्रमणकम्–इतस्ततश्चलनं 'चोलोवणयं च' चौलोपनयं=शिखाधारणं, मुण्डनाख्यसंस्कारविशेष, 'महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं'

(उवलालिज्जमाणे) इसके समक्ष नाना प्रकार के खिलौने मनोविनोद के लिये रखे रहते थे। (रम्मंमि मणिकोट्टिमतलंसि परिमिज्जमाणे) सुरम्य मणि निर्मित भवन की भूमि–में–प्रांगण में–यह क्रीडा किया करता था। (णिव्वायंमि णिव्वाघायंसि गिरि कंदरमल्लीणेव चंपगपायवे सुहं सुहेणं वड्ढइ) जिस प्रकार वायु वर्जित तथा शीत उष्ण आदि के उपद्रव से रहित पर्वत गुफा में उत्पन्न चंपक का वृक्ष निर्विघ्नरूप से बढता है उसी प्रकार यह मेघकुमार भी सुखचैन से वृद्धि को प्राप्त होने लगा। (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो अनुपुव्वेणं नामकरणं च पजेमणं च चंकमणगं च चौलोवणयं च महया इड्ढी सक्कारसमुदएणं करिंसु) इसके बाद उस मेघकुमार के माता पिताने उसका संस्कार किया। अन्नप्राशन क्रिया करवाई। चंक्रमणविधि एवं मुंडनसंस्कार करवाया। ये सब संस्कार जो करवाये

એની સામે જાતજાતના રમકડાંઓ મનોવિનોદ માટે મૂકવામાં આવતાં હતાં (रम्मंसि मणिकोट्टिमतलंसि परिमिज्जमाणे) મનોહર મણિમય ભવનની ભૂમિમાં, પ્રાંગણમાં, મેઘકુમાર રમતો હતો (णिव्वायंसी णिव्वाघायंमि गिरिकंदरमल्लीणेव चंपगपायवे सुहं सुहेण वड्ढइ) જેમ વાયુ રહિત તેમજ ઠંડી, ગરમીના ઉપદ્રવ વગરની પર્વતની ગુફાઓમાં ઉત્પન્ન ચંપકવૃક્ષ નિર્વિઘ્ન રૂપે વૃદ્ધિ પામે છે, તેમજ આ મેઘકુમાર પણ સુખેથી મોટો થવા લાગ્યો. (त एणं तस्स मेहस्स अम्मापियरो अनुपुव्वेण नामकरणं च पजेमणं च चंकमणगंच महया इड्ढी सक्कारसमुदएणं करिंसु) ત્યારબાદ મેઘકુમારના માતાપિતાએ નામકરણ સંસ્કાર કર્યો અને અન્ન પ્રાશન વિધિ સંપન્ન કરી. ત્યા બાદ ચંક્રમણવિધિ તેમજ મુંડન સંસ્કાર કરાવ્યો.

महर्द्धिसत्कारसमुदयेन=महत्या ऋद्ध्या यः सत्काराणां समुदयस्तेन, जनानां नानाविधसत्कारैरित्यर्थः, 'कारेंसु' कुरुत। ततः खलु तं मेघकुमारं मातापितरौ 'साइरेगट्ठवासजायगंचेव' सातिरेकाऽष्टवर्षजातकं चैव-सातिरेकाणि=किंचिदधिकसहितानि अष्टौवर्षाणि जातानि यस्य तं, गर्भकालमादाय किंचिदधिकाष्टवर्षपरिमितवयस्कमित्यर्थः, तेन जन्मकालतः मासत्रयाधिक सप्तवर्ष वयस्क मितीफलीत भवती, तदेवस्पष्टीकुर्वन्नाह 'गब्भट्ठमे वासे' गर्भाष्टमे वर्षे गर्भतः=गर्भकालमादायाष्टमे वर्षे पूर्णे सती स्तोककालानन्तरमीत्यर्थः। 'सोहणंसो' शोभने तीहाकरण दिवस नक्खत्त हुत्तंसी' तीथीकरण दिवसनक्षत्र मुहूर्त=शुभतीथौ शुभकरणे शुभमुहूर्तेच 'कलायरियस्स उवणेंति, कलाचार्यस्य उपनयतः-कलाध्यापकस्य समीपे कला अध्येतुंप्रापयतइत्यर्थः। ततःखलुस कलाचार्यःमेघकुमारं द्वासप्ततिं कलाः सेहावइ सिक्खावेइ' इति सम्बन्धः। 'सेहावइ' सेधयति=प्रापयति, उपदिशतीत्यर्थः।

गये वे साधारण स्थिति से नहीं कराये गये किन्तु इनके करते समय उन लोगोंने साधर्मीजनो का अपनी बडी भारी ऋद्धि के द्वारा नाना प्रकार आदर सत्कार किया। (तएणं से मेहकुमारं अम्मापियरो साइरेगट्ठवास जायगं चेव गब्भट्ठमे वासे सोहणंसि तिहिकरणदिवसनक्खत्तिमुहुत्तंसि कलायरियस्स उवणेंति) धीरे२ मेघकुमार के जब कुछ अधिक आठ वर्ष निकलचुकेअर्थात् जन्मकाल से लेकर तीन मास अधिक सात वर्ष जब समाप्त हो चुके गर्भकाल से लगाकर जब ठीक आठ वर्ष का वह होगया तब शुभतिथि, शुभकरण, शुभदिवस शुभ नक्षत्र शुभमहूर्त में उसे उसके मातापिताने कला-पढने के लिये कलाचार्य के पास बैठा दिया। (तएणं से कलायरिए मेहकुमारं लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ सउणरुयपज्जवसाणाओ बावत्तरिं कलाओ य सुत्तओ य अत्थओ य करओ य सेहावेइ सिक्खावेइ) कलाचार्य ने

આ બધા સંસ્કારો સાધારણરૂપે પૂરા થયા નહિ પણ આ સંસ્કારો કરતી વખતે તે લોકોએ સાધર્મીજનોનો પોતાની ખૂબ જ ઋદ્ધિ દ્વારા અનેક રીતે સત્કાર કર્યો (तएणं से मेहकुमारं अम्मापियरो साइरेगट्ठवासजायगं चेव गब्भट्ठमें वासे सोहणंसि तिहिकरणमुहुत्तंसि कलायरियस्स उवणेंति) ધીમે ધીમે આમ જ્યારે મેઘકુમારે આઠ વર્ષો પસાર કર્યાં. એટલે કે જન્મકાળથી માંડીને સાત વર્ષ અને ત્રણ માસ પૂરા થયા ત્યારે શુભતિથિ શુભકરણ અને શુભમુહૂર્તમાં તેને માતા-પિતાએ કળાઓના અભ્યાસ માટે કળાચાર્ય પાસે બેસાડયો. (तएणं से कलायरिए मेहं कुमारं लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ सउणरुयपज्जवसाणाओ बावत्तरिं कलाओ सुत्तओ य अत्थओ य करणओ य सेहावेइ सिक्खावेइ)

'सिक्खावइ' शिक्षयति=अभ्यासयीतत्यर्थः। कीदृश्यस्ता कलाः इत्याकाङ्क्षायामाह—'लेहाइयाओ इत्यादि 'लेहाइयाओ' लेखादिकाः—तत्र लेखनं लेखः=अक्षरविन्यासः तद्विषया कला लेख इत्युच्यते, स आदिर्यासां तास्तथा, लेखो लिपिः, सा चाष्टादशधा=हंसलिपिः१, भूतलिपिः२, यक्षलिपि३, राक्षसीलिपिः४, आड्डलिपिः५, यावनी६, तुरुष्की७, कीरदेशोत्पन्नालिपिः कीरिः८, द्राविडी=द्रविडदेशोत्पन्नालिपिः९, सैन्धवी=सिन्धुदेशोत्पन्नलिपिः१०, मालविनी=अवन्तीदेशोद्भवा११ नाटीलिपि१२ः, नागरी१३, लाटी१४, पारसी१५, अनिमित्ती१६, चाणकी१७, मूलदेवीच१८, इति, 'गणियप्पहाणाओ' गणितप्रधानाः=एकद्वित्र्यादि संख्याप्रधानाः, 'सउणरुयपज्जवसाणाओ' शकुनरुतपर्यवसानाः, शकुनरुतपर्यन्ताः 'बावत्तरिं कलाओ' द्विसप्तर्ति कलाः, 'सुत्तओय' सूत्रतश्च=ग्रथितमूलरूपात्, 'अत्थओ य' अर्थतः=व्याख्यानतश्च, 'करणओय' करणतः=प्रयो-

भी मेघकुमार को लेखादिकला गणित प्रधानकला और शाकुनरुत (शब्द) पर्यन्त तक की समस्त ७२ कलाओं का उपदेश दिया और उन्हे सिखाया। अक्षर लिखने की कला का नाम लेख कला है—अक्षरलिपि १८ अठारह प्रकार की होती है (१) हंसलिपि (२) भूतलिपि, (३) यक्षलिपि (४) राक्षसीलिपि (५) अड्डीलिपि, (६) यावनीलिपि, (७) तुरुष्कीलिपि, (८) कीरदेश में उत्पन्न हुई कीरिलिपि, (९) द्राविडीलिपि, (१०) सिन्धुदेश की लिपि, (११) अवन्ति देशकीलिपि, मालविनी, (१२) नाटीलिपि (१३) नागरीलिपि, (१४) लाटीलिपि. (१५) पारसीलिपि, (१६) अनिमित्ती, लिपी (१७) चाणकी लिपि, (१८) मूलदेवीलिपि। एक दो, तीन आदि संख्या प्रधान कला का नाम ये सब कलाएं मेघकुमार को मूलरूप से सुनाई गई और सिखलाई गई। अर्थ की अपेक्षा भी ये सब कलाएँ उसे सुनाई गई। तथा करणप्रयोगरूप व्यापार द्वारा ये सब कलाएँ उसे सुनाई गई और समझाई

કળાશીખવનાર આચાર્યે પણ મેઘકુમારને લેખ વગેરેની કળા, ગણિતપ્રધાનકળા અને શકુનરૂત (શબ્દ) સુધીની બધી બોંત્તેર કળાનો ઉપદેશ આપ્યો અને શિખવાડી. અક્ષર લખવાની કળાનું નામ લેખનકળા' છે. અક્ષ લિપિ અઢાર (૧૮) પ્રકારની હોય છે (૧) હંસલિપિ, (૨) ભૂતલિપિ, (૩) યક્ષલિપિ, (૪) રાક્ષસી લિપિ, (૫) ઔડ્રીલિપિ, (૬) યાવિનીલિપિ, (૭) રુષ્કીલિપિ, (૮)કીરદેશમાં પ્રચલિત કીરીલિપિ. (૯) દ્રાવિડીલિપિ, (૧૦) સિંધુદેશની લિપિ. (૧૧) અવાન્તિદેશની લિપિ. માલવિની, (૧૨) નાટીલિપિ. (૧૩) નાગરીલિપિ, (૧૪) લાટીલિપિ, (૧૫) પારસીલિપિ, (૧૬) અનિમિત્તીલિપિ (૧૭) ચાણકીલિપિ, (૧૮) મૂલદેવી લિપિ એક, બે, ત્રણ વગેરે સંખ્યા પ્રધાનકલા છે. આ બધી કળાઓ મેઘકુમારને મૂલ રૂપમાં સંભળાવી અને શિખવાડવામાં આવી.

गतश्च, कलाव्यापारप्रदर्शनादित्यर्थः, तद्यथा=द्विसप्ततिकलानामानिदर्शयति–'लेहं' लेखः१, गणियं–गणितम्=एकद्वित्र्यादि संख्यालक्षणम्२, एवं 'रूवं' रूपं=मणिवस्त्रादिषु चित्रकरणलक्षणम्३, 'नट्टं' नाटयं=साभिनयनिरभिनयपूर्वकं नर्तनम्४, 'गीयं' गीतं=गन्धर्वकलाज्ञानविज्ञानलक्षणम्५, 'वाइयं' वादित्रं=वीणापटहादिकम्६, सरगयं' स्वरगतं=गीतमूलभूतानां षड्जऋषभादिस्वराणां परिज्ञानं७, 'पोक्खरगयं' पुष्करगतं=मृदङ्गविषयकं विज्ञानम्, वाद्यान्तर्गतत्वेऽपि मृदङ्गदेः पृथक् कथनं परम संगीताङ्गत्वबोधनार्थम्८, समतालं=गीतादिमानकालस्तालः, ससमः–न्यूनाधिकमात्रातो ज्ञायते यस्मात् तत् समतालविज्ञानम्९, 'जूयं' द्यूतम्–'जुगार'जूवा' इतिभाषायाम्१०, जणवायं' जानवादं=जनेषु वाद प्रतिवाद वादकरणरूपं द्यूतविशेषरूपंवा११, 'पासयं' पाशकं=द्यूतोः

गई और सिखलाई गई (तंजहा) वे ७२ कलाएँ ये हैं–(१ लेहं २ गणियं ३, रूवं ४, नट्टं ५ गीयं, ६ वाइय, ७ पोक्खरगयं ८, सरगयं, ९ समतालं ७२ सउणरुयं) लेख कला १ गणितकला २ मणिवस्त्रआदिकों में चित्र काढनारूप रूपकला ३, नाटयकला, अभिनय दिखलाकर या नहीं दिखलाकर नाचना ४, गीतकला–गाते की विशेष निपुणता ५, वादित्रकला–वीणा पटह आदि का ढंगसर बजाना ६, स्वर गतकला–गीत के मूलकारण षडज ऋषभ आदि स्वरों का ज्ञात होना ७, पुष्करगत कलामृदंग के वजाने का विशेष ज्ञान ८, समताऊकला गीतादि के प्रमाण:या काल सम हैं न्यूनाधिक नहीं है ऐसा जानना ९, द्यूतकला–जुआ खेलने में विशेष निपुण होना १०, जनवादकला–मनुष्यों के साथ वाद–विवाद करने का निपुणता का होना११,

અર્થની અપેક્ષાએ પણ આ બધી કળાઓ તેને સંભળાવી અને સમજાવી તેમજ કળા પ્રયોગરૂપ કાર્યદ્વારા આ બધી કળાઓ તેને સંભળાવી અને શિખવાડી. (તં જહા) બોતેર કળાઓ આ પ્રમાણે છે (૧ लेहं, २ गणिय, ३, रूवं, ४ ; नट्ट ५, गीयं, ६, वाइय, ७ सरगयं ८, पोक्खरगयं, ९: समतालं ७२सउणरुयं) લેખકલા (૧) ગણિતકળા. (૨) મણિવસ્ત્ર વગેરેમાં ચિત્ર કોતરવારૂપ, રૂપકળા (૩) નાટયકળા અભિનય સહિત અથવા અભિનય વગર નાચવું, (૪) ગીતકળા, (૫) વાજિંત્રકળા, વગેરેને સારી રીતે વગાડવાં (૬) સ્વરગતકળા–ગીતાના મૂળ કારણ ષડજ, ઋષભ વગેરે સ્વરોનું જ્ઞાન થવું (ભ) પુષ્કર ગતકળા–મૃદંગ બજાવવાનું સવિશેષ જ્ઞાન થવું. (૮) સમતાલકળા. ગીત વગેરેનો પ્રમાણકાળ સમ છે. વિષમ નહિ, એવું જ્ઞાન થવું, (૯) દ્યૂતકળા–જુગાર રમવામાં સવિશેષ નિપુણ થવું. (૧૦) જનવાદકળા–માણસોની સાથે વાદ–વિવાદ કે ચર્ચામાં હોંશિયાર થવું (૧૧) પાશકકળા–પાશા રમ-

प्रकरणविशेषः 'पाशा' इति भाषायाम्१२, 'अट्ठावयं' अष्टापदं=द्यूतविशेषं खेलनम्१३, 'पोरेकव्वं' पुरःकाव्यं, पुरतः पुरतःकाव्यं, काव्यरूपवाणी निस्सारणं शीघ्र कवित्वमित्यर्थः१४, 'दगमट्टियं' दकमृत्तिकाम्, उदक युक्तमृत्तिकाप्रयोगविधिः, उदकमिश्रितमृत्तिकाप्रयोगज्ञानम्, कुंभकार विद्येत्यर्थः, ताम्१५, 'अन्नविहिं' अन्यविधिम्=अन्ननिष्पादनविज्ञानम्, अन्नविहिं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'महुसित्थं' इत्यस्य समावेशः१६, 'पाणविहिं' पानविधिम्१७, 'वत्थविहिं'=वस्त्रनिर्माणधारण विज्ञानम्१८, 'विलेवणविहिं' विलेपनविधिं=चन्दनादिचर्चनविधिम् १९, 'आभरणविहिं' आभरणविधिं=भूषणनिर्माणधारणविधिम्२०, 'सयणविहिं' शयनविधिं=शय्या पर्यङ्कादिविधिविज्ञानम्२१, 'अज्जं' आर्या=मात्राछन्दोरूपां–मात्रा सम्मेलन छंदोनिर्माणविज्ञानम्२२, पहेलियं' प्रहेलिका=गूढाशय गद्यपद्यमयीरचनाम्२३, 'मागहियं' मागधिकां=मगधदेशीयभाषाकवित्वम्२४, 'गाहं' गाथां=संस्कृतेतरभाषानिबद्धामार्यामेव कलिङ्गादि-

पाशककला–पाशा खेलने की निपुणता का होना १२, अष्टापदकला विशेष जूआ का खेलना १३, पुरःकाव्यकला–शीघ्रकवि होना १४, दगमृत्तिका कला–कुंभकार की विद्या में निपुण होना १५, अन्न विधिकला–अन्न पैदा करने की रीति का जानना १६ पान विधिकला–पेयपदार्थ के विषय में जानना १७, वस्त्रविधिकला–वस्त्रके बनाने तथा उसके पहिरने की रीति का जानना १८, विलेपन विधिकला–चंदन आदि चर्चने योग्य पदार्थ की विधि का जानना १९, आभरण विधिकला– भूषणों के बनाने और धारण करने की विधि का जानना २०, शयन विधिकला–शय्या पर्यङ्क आदि के विषय की जानकारी होना २१, आर्यकला–आर्याछंद के बनाने की रीति का जानना अर्थात् मात्राओं के मिलाप से छंद बनाने का ज्ञान होना २२, प्रहेलिका–गूढआशयवाली गद्यपद्य रचना करना २३, मागधिका–मगधदेश की भाषा में कविता करना २४, गाथा संस्कृत अथवा इतर

વામાં નિપુણ થવું (૧૨) અષ્ટાપદ કળા–વિશેષ પ્રકારની જુગારની રમત (૧૩) પુરઃ કાવ્યકળા–શીઘ્ર કવિ થવું (૧૪) દગમૃત્તિકા કળા–કુંભારની વિદ્યામાં નિપુણ થવું (૧૫) અન્નવિધિકળા–અનાજ ઉપજાવવાની રીત જાણવી (૧૬) પાનવિધિ કળા–પેયપદાર્થ વિશે જાણવું (૧૭) વસ્ત્રવિધિકળા–વસ્ત્ર બનાવવાં તેમજ તેને પહેરવાની રીત જાણવી (૧૮) વિલેપન વિધિકળા–ચંદન વગેરે લેપન પદાર્થોને લગાવવાની વિધિ જાણવી (૧૯) આભરણ વિધિકળા–આભૂષણોને બનાવવાં અને ધારણ કરવાની વિધિ જાણવી (૨૦) શયનવિધિ કળા શય્યા પર્યઙ્ક વગેરેની બાબતનું જ્ઞાન થવું, (૨૧) આર્યકળા–આર્યા છન્દને બનાવવાની રીતિ જાણવી એટલે કે માત્રાઓના મેળાપથી છંદ બનાવવાનું જ્ઞાન થવું (૨૨) પ્રહેલિકા–ગંભીર અર્થ ધરાવતી ગદ્ય–પદ્યની રચના કરવી (૨૩) માગધિકા–મગધદેશની ભાષામાં કવિતા કરવી (૨૪) ગાથા–સંસ્કૃત અથવા

देशभाषानिबद्धकवित्वविज्ञानम्२५, 'गीइयं, गीतिकां=पूर्वार्धसदृशोत्तरार्धलक्षण-रूपां गाथामेव२६, 'सिलोयं' श्लोकम्=अनुष्टुवादि लक्षणम्२७, 'हिरण्णजुत्तिं' हिरण्ययुक्तिं=रजत निर्माणविधि म्२८, 'सुवन्नजुत्तिं सुवर्णयुक्तिं=सुवर्णनिर्माणोपायम्२९, 'चुन्नजुत्तिं' चूर्णयुक्तिं, चूर्ण=काष्ठादि सुगन्धिद्रव्यं चूर्णीकृतं, तत्र तत्तदुचितद्रव्यसयोजनम्। अत्र औपपातिकसूत्रोक्तस्य 'गंधजुत्तिं' इत्यस्य समावेशः३०, 'तरुणीपडिकम्मं' तरुणी परिकर्म=युवतीरूपादिपरिवर्धनविधिम्३१, 'इत्थिलक्खणं' स्त्रीलक्षणं=सामुद्रिकशास्त्रोक्तस्त्रीलक्षणविज्ञानम्३२, 'पुरिसलक्खणं' पुरुषलक्षणं=उत्तममध्यमादि पुरुषाणां सामुद्रिकशास्त्रानुसारलक्षणविज्ञानम्३३, 'हयलक्खणं' हयलक्षणं=दीर्घग्रीवादितुरगलक्षणम् 'हयलक्खणं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'आससिक्खं' इत्यस्य समावेशः३४, 'गयलक्खणं' गजलक्षणम्=दीर्घत्वपरिणाहादिलक्षणम्, 'गयलक्खणं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'हत्थिसिक्खं' इत्यस्य समावेशः३५, 'गोलक्खणं' गोलक्षणं=मूषिका नेत्रो बलीवर्दो न

भाषा में निबद्ध हुई आर्या को ही कलिङ्ग आदि भाषा में रचन रूप कवित्व का बोध होना २५, गीतिका-पूर्वार्ध के सदृश उत्तरार्ध लक्षणरूप गाथा का निर्माण करना २६, श्लोक-अनुष्टुप आदि छंदो का बनाना२७, हिरण्ययुक्ति,-चांदी बनाने की विधि का जानना २८, सुवर्णयुक्ति-सोना बनाने की रीती का जानना २९, चूर्णयुक्ति सुगंधित काष्ठ आदि का चूर्ण बनाकर उस-तत् तत् उचित द्रव्य को मिलाने की विधि जानना३०, तरुणी परिकर्म-युवती स्त्रियों के रूपादिक बढाने की विधिका जानना३१, स्त्रीलक्षण-स्त्रियों के सामुद्रिक शास्त्र प्रतिपादित लक्षणों का ज्ञान होना ३२, पुरुषलक्षण-सामुद्रिक शास्त्रानुसार उत्तम मध्यम आदि पुरुषों के लक्षणों का जानना३३, हयलक्षण-घोडा के दीर्घ ग्रीवा आदिलक्षणों का जानना ३४, गजलक्षण-हाथी के दीर्घत्वादिलक्षणों का जानना ३५,

---

બીજી ભાષામાં રચિત 'આર્યા'ને જ કલિંગ દેશ વગેરેની ભાષાઓમાં રચવા જેવો કવિત્વ બોધ થવો (૨૫), ગીતિકા, પૂર્વાર્ધની જેમ ઉત્તરાર્ધ લક્ષણરૂપ ગાથા રચવી, (૨૬), શ્લોક-અનુષ્ટુપ વગેરે છન્દ રચના કરવી, (૨૭), હિરણ્ય યુક્તિ-ચાંદી બનાવવાની વિધિ જાણવી (૨૯), સુવર્ણ યુક્તિ સુવાસિત કાષ્ઠ વગેરેનો ભૂકો બનાવીને તેમાં જુદા જુદા પદાર્થોના મિશ્રણની રીત જાણવી (૩૦), તરુણી પરિકર્મ-જવાન સ્ત્રીઓના રૂપ સૌંદર્ય ને વૃદ્ધિ પમાડવાની કળા જાણવી (૩૧), સ્ત્રી લક્ષણ-સ્ત્રીઓના સામુદ્રિક શાસ્ત્રમાં કહેલા લક્ષણોનુ જ્ઞાન થવુ. (૩૨), પુરૂષ લક્ષણ-સામુદ્રિક શાસ્ત્ર મુજબ ઉત્તમ મધ્યમ વગેરે પુરુષોના લક્ષણો જાણવાં (૩૩) હય લક્ષણ-ઘોડાની લાંબી ડોક વગેરેના દીર્ઘત્વ વગેરે લક્ષણો જાણવા (૩૪) ગજલક્ષણ હાથી વ ગેરેના દીર્ઘત્વ વગેરે

शुभदः इत्यादि विचारविज्ञानम् ३६,'कुकुडलक्खणं' कुकुटलक्षणं=वक्रनखरक्त-चूडादिलक्षणज्ञानम्, 'कुकुडलक्खणं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'मिंढयलक्खणं' इत्यस्य समावेशः३७, 'छत्तलक्खणं=छत्रलक्षणं=छत्रस्य शुभाशुभपरिज्ञानम्३८, दंडलक्खणं' दंडलक्षणम्='इयदङ्गुलो दण्डः शुभदः' इत्यादि लक्षणविज्ञानम्३९, 'असिलक्खणं' असिलक्षम्=अङ्गुलीगतार्धउत्तम खङ्गः' इतिविज्ञानम् औपपातिक-समवायाङ्गोक्तस्य 'चम्मलक्खणं' इत्यस्य 'असिलक्खणं' इत्यत्र समावेशः ४०, मणिलक्खणं' मणिलक्षणम्=मणीनां गुणदोषविज्ञानम् ४१, 'कागणिलक्खणं' काकणिलक्षणं काकणिः=चक्रवर्तिनोरत्नविशेषः, तस्य लक्षणं=विषापहरणादि योगप्रवर्तकविज्ञानम् औपपातिकसमवायाङ्गोक्तस्य 'चक्कलक्खण' इत्यस्य 'काग-णीलक्खण' इत्यत्र समावेशः४२,'वत्थुविज्जं' वास्तुविद्यां=वास्तुशास्त्रविज्ञानं, गोमुखसिंहमुखगृहादि शुभाशुभपरिज्ञानम्, 'वत्थुविज्जं' इत्यत्र समवायाङ्गो क्तस्य वत्थुमाणं' इत्यस्य 'वत्थुनिवेशं' इत्यस्यच समावेशः४३, 'खंधावारमाणं'

गोलक्षण-मूषिका के नेत्रों जैसा नेत्रवाला बैल शुभ नहीं होता है ऐसे गोलक्षणों का जानना ३६, कुक्कुड लक्षण-मुर्गे के लक्षणों का जानना-३७, छत्रलक्षण-ऐसे लक्षणों वाला शुभ और ऐसेलक्षणोंवाला अशुभहोताहै इसतरह छत्र के शुभअशुभ लक्षणोंका जानना ३८, दण्डलक्षण-इतने अंगुल का दंड शुभ होता हैं इतनेका अशुभ ऐसा जानना ३९ असिलक्षण-तलवार के लक्षणों का जानना ४०, मणि के लक्षणों का जानना, अर्थात् मणिके गुण दोषों का विचारना मणिलक्षण४१, चक्रवर्ती के पास के काकणिरत्न के लक्षणों का जानना काकणिलक्षण ४२ वास्तुविद्या-घर के शुभाशुभ का विचार करना ४३, (जैसा गोके मुख जैसा अथवा सिंह के मुख जैसा घर शुभ होता है या अशुभ होता है इस तरह का विचार वास्तु विद्या में आता है)

લક્ષણે જાણ્‌વા.(૩૫)ગોલક્ષણ-ઉંદરડીનીઆંખો જેવાઆંખવાળો બળદશુભનથી એવા ગોલક્ષણો જાણવાં (૩૭) છ લક્ષણ-અમુકજાતના લક્ષણવાળો છત્ર શુભ અને અમુક લક્ષણોવાળા અશુભ હોયછે. આમછત્રના શુભ અશુભ લક્ષણોની જાણ થવી. (૩૮),દંડ લક્ષણ-આટલા આંગલનો દંડ શુભ હોય છે અને આટલાનો અશુભ આમ જાણવું (૩૯) અસિ લક્ષણ-તલવારના લક્ષણો જાણવાં (૪૦), મણિ લક્ષણ-મણિના લક્ષણો જાણવાઅર્થાત મણિના ગુણદોષો સમજવા (૪૧), કાકણિ લક્ષણ-ચક્રવર્તિના કાકણિ રત્નના લક્ષણો જાણવા (૪૨), વાસ્તુ વિદ્યા-ઘર વગેરેના સંબંધમાં શુભ અશુભ વિચાર કરવો (૪૩), (જેમ કે ગાયના મોં જેવું અથવા તો સિંહના મો જેવું ઘર શુભ હોય છે અથવા અશુભ હોય છે આ જાતનો વિચાર વાસ્તુવિદ્યામાં કરવામાં આવે છે). સ્કંધાવાર માન-શત્રુને હરાવવા

स्कंधावारमानं=शत्रुं विजेतुं कदा कियत् परिमितं सैन्यमुपनिवेशनीयमिति प्रमाण-विज्ञानम्, 'खंधावारमाणं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'खंधावारनिवेसं' इत्यस्य समावेशः४४. 'नगरमाणं' नगरमानम्=अस्मिन् प्रदेशे कीदृशमायामदैर्ध्योपलक्षितं येन विजयशाली भवेयं? कस्य वर्णस्य कस्मिन् कस्मिन स्थाने निवेशः श्रेष्ठाः' इति विज्ञानम्, 'नगरमाणं इत्यत्र समवायाङ्गोक्त 'नगरनिवेशं' इत्यस्य समावेशः४५, 'चारं' चारः=ज्योतिश्चारस्तस्य विज्ञानम्, 'चारं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तानां 'चंदलक्खणं' सूरचरियं' राहुचरियं' राहुचरियं' गहचरियं' इत्येषां चतुर्णां समावेशः४६, 'पडिचारं' प्रतिचारं=प्रतिवर्तितश्चारं इष्टानिष्टफलजनक शान्तिकर्मादि क्रियाविशेष-विज्ञानम् 'पडिचारं' इत्यत्र 'सोभागकरं' दो भागकरं। विज्जागयं' मंतगय' रहस्सगयं' सभासंचार' इत्येतेषां समवायाङ्गोक्तानां षण्णां समावेशः४७. 'वुहं' व्यूहं-शकटाद्याकृतिकं सैन्यरचनम् ४८, 'पडिवूहं' प्रतिव्यूहं-प्रति=प्रतिद्वन्द्विनां व्यूहभङ्गार्थं व्यूहं स्वरक्षणाय सैन्यरचनम्४९, 'चक्कव्वूहं' चक्रव्यूहं=चक्राकृतिसैन्यनिवेशपरिज्ञानं५०, 'गरुलवूहं' गरुडव्यूहं=

स्कंधावारमान-शत्रु को परास्त करने के लिये किस समय कितना सैन्य स्थापित करना चाहिये इस तरह सैन्य के परिमाण का विचार करना ४४. नगरमान-इस प्रदेश में कितना लम्बा चौडा नगर बसाना चाहिये कि जिससे मैं विजयशाली बने तथा किस वर्ण को किस स्थान में बसाना अच्छा होता है इत्यादि विचार करना ४५, चार ज्योतिषचक्र का विचार ४६, प्रतिचार-इष्टानिष्ट फल जनक शान्तिकर्म आदि क्रिया विशेष का विचार करना ४७, व्यूह-शकट आदि की आकृति में सैन्य का स्थापना करना ४८. प्रतिव्यूह शत्रुओं के व्यूहको भंग करने के लिये और अपनी रक्षा करने के लिये सैन्य की स्थापना करना ४९. चक्रव्यूह चक्र के आकार में सैन्य-स्थापित करने की विधिका जानना ५०, गरुड की आकृति के अनु-

---

માટે ક્યારે કેટલી સેના જોઈએ આ રીતે સેનાના પરિમાણનો વિચાર કરવો (૪૪), નગર માન આ પ્રદેશમાં કેટલા પ્રમાણનું નગર વસાવવું જોઈએ કે જેથી હું વિજયી થાઉં તેમજ કયા વર્ણના માણસોને કઈ જગ્યાએ વસાવવું સારૂં છે વગેરે ઉપર વિચાર કરવો (૪૫) ચાર, જ્યોતિષ ચક્ર વિશે વિચાર કરવો. (૪૬), પ્રતિ ચાર-ઈષ્ટ-અનિષ્ટ ફળ આપનારા શાંતિ કર્મ વગેરે ક્રિયા વિશેષનો વિચાર કરવો (૪૭), વ્યૂહ-શકટ વગેરેના આકારમાં સેનાની સ્થાપના કરવી (૪૮), પ્રતિવ્યૂહ-શત્રુના વ્યૂહને તોડીને પોતાની રક્ષા કરવા માટે અમુક રીતે સેના ગોઠવવી. (૪૯), ચક્ર-વ્યૂહ-ચક્રના આકારે સેના ગોઠવવાની વિધિ જાણવી (૫૦), ગરુડ વ્યૂહ-ગરુડના

गरुडाकृति सेनानिवेशनपरिज्ञानम्५, 'सगडव्यूहं' शकटव्यूहं-शकटाकृति सैन्य रचनम्,५२, 'जुद्धं' युद्धं=कुक्कुटादिवद् युद्धकरणम् 'जुद्धं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'दंडजुद्धं' इत्यस्य तथा जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिकथितस्य 'दिट्ठिजुद्धं' इत्यस्य च समावेशः५३, निजुद्धं' नियुद्धं मल्लवत् युद्धकरणम्५४, 'जुद्धाइजुद्धं' युद्धातियुद्धं=खड्गादि प्रहारपूर्वक महायुद्धम्५५, 'अट्ठिजुद्धं' अस्थियुद्धं=अस्थियुद्धकरण कलाज्ञानम्५६, 'मुट्ठिजुद्धं' मुष्टियुद्ध=योधप्रतियोधयोः परस्परं मुष्टयाहननम्५७, 'बाहुजुद्धं' बाहुयुद्ध=योधप्रतियोधयोः परस्परं भुजाभ्यामाघातकरणम्५९, 'लयाजुद्ध' लतायुद्धं=द्वन्द्विमति द्वन्द्विनोः परस्परं लताभिः परिताडनम्५९, 'ईसत्थं' इषुशास्त्रं=नागबाणादि दिव्यशस्त्रसूचकं शास्त्रज्ञानम्६०, 'छरुप्पवायं' त्सरुप्रपातं=त्सरु=खड्गमुष्टिः, यद्यपि त्सरुः खड्गमुष्टिःस्यात् तथापि अवयवग्रहथात् ग्रहणेऽवयविग्रहणात् खड्गग्रहणम्, तस्य प्रपातः प्रहरणं, तमित्यर्थः६१, 'धनुव्वेयं' धनुर्वेदं=धनुर्विद्यां६२, 'हिरन्नपागं' हिरण्यपाकं-रजत रसायनपरिज्ञा

कार सैन्य का स्थापना करना ५१, शकटव्यूह-गाडी के आकार मे सैन्य का स्थापना करना ५२, युद्ध कुक्कुट आदि की तरह युद्ध करना ५३, नियुद्धमल्लों की तरह परस्पर में युद्ध करना ५४, युद्धातियुद्ध-खड्ग आदि द्वारा प्रहार करते हुए महा युद्ध करना ५५, अस्थियुद्ध-अस्थिओं से युद्ध करने की तरकीब जानना ५६, मुष्टियुद्ध-मुट्ठियों से परस्पर में प्रहार करना ५७, बाहु युद्ध-सुभटों और प्रतिसुभटो का आपस में हाथों से युद्ध होना ५८, लतायुद्ध-द्वन्द्वी प्रतिद्वन्द्वीयों का परस्पर में लताओं द्वारा युद्ध होना ५५, इषुशास्त्र नागबाण आदि दिव्यशास्त्र सूचकशास्त्रों का ज्ञान होना ६०, त्सरुप्रपात-खड्ग से प्रहार करना. ६१, यद्यपि त्सरु शब्द का अर्थ खड्गमुष्टि होता है फिर भी अवयके ग्रहण से अवयवी का ग्रहण होता है। इस नियमके अनुसार यहां 'त्सरु' से खड्ग

આકાર મુજબ સેના ગોઠવવી, (૫૧), શકટ વ્યૂહ-ગાડીના આકારમાં સેનાની સ્થાપના કરવી, (૫૨), યુદ્ધ કુક્કુટ વગેરેની જેમ યુદ્ધ કરવું (૫૩), નિયુદ્ધ-પહેલવાનોની જેમ એક બીજાની સાથે લડવું (૫૪), યુદ્ધાતિયુદ્ધ, ખડગ વગેરેનો ઘા કરતાં મહાયુદ્ધ કરવું. (૫૫), અસ્થિ યુદ્ધ-અસ્થિઓ દ્વારા યુદ્ધ કરવાની રીત જાણવી (૫૬), મુષ્ટિ યુદ્ધ મુઠીઓથી પ્રહાર કરીને લડવું. (૫૭) બાહુ યુદ્ધ-સુભટો અને પ્રતિ સુભટોનું એક બીજાની સાથે યુદ્ધ થવું (૫૮), લતાયુદ્ધ દ્વન્દ્વી પ્રતિદ્વન્દ્વીઓમાં પરસ્પર લતાઓ દ્વારા યુદ્ધ થવુ, (૫૯), ઈષુશાસ્ત્ર-નાગબાણ વગેરે દિવ્યશસ્ત્ર સૂચક શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન થવું (૬૦), ત્સરુ પ્રપાત-ખડગ દ્વારા પ્રહાર કરવો, (૬૧), જો કે ત્સરુ-શબ્દનો અર્થ ખડગ મુષ્ટિ હોય છે, છતાં એ અવયવના ગ્રહણથી અવયવીનું ગ્રહણ હોય જ છે" આ નિયમ મુજબ અહીં 'ત્સરુ' દ્વારા ખડગ ગ્રહણ કરવામા આવ્યું છે. ધનુર્વેદ-ધનુષ ચલાવવાની વિદ્યા જાણવી. (૬૨), હિરણ્ય પાક ચાંદી દ્વારા રસાયનો

नम् ६३, 'सुवन्नपागं' सुवर्णपाकं-सुवर्णरसायनविज्ञानम् ६४ 'सुत्तखेडं' सूत्र-खेलं=सूत्रक्रीडाविशेषम् ६५, 'वट्टखेडं' वृत्तखेलं=वृत्ताकारभ्रमणेन क्रीडाविशेषम्, 'वट्टखेडं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य चम्मखेडे 'इत्यस्य समावेशः-'चर्मढाल' इति प्रतिप्रसिद्धम् ६६, 'नालियाखेडं नालिकाखेलम्=इष्टसिद्धयाभावे विपरीतपाशक-पातनम् ६७, पत्तच्छेज्जं' पत्रच्छेद्यम्=अष्टोत्तरशतपत्राणां शतपत्राणां मध्ये विवक्षित पत्रच्छेदने हस्तलाघवम् ६८, 'कडच्छेज्जं' 'कडच्छेद्यं=कलाविशेषः, ६९, 'सजीवं' सजीवं=सजीवकरणं मृतमनुष्यस्य जीवितवद्दशानिर्माणम्, मृत सुवर्णादि धातूनां पूर्वस्वरूपसम्पादनं वा ७०, 'निज्जीवं' निर्जीवं पारदादि धातूनां मारणम् ७१, 'सउणरुयमिति' शकुनरुतम्=शुभाशुभसूचकपक्षिशब्दज्ञानम् ७२ ॥सू० २०॥

का ग्रहण किया गया है। धनुर्वेद-धनुष चलाने की विधि की सीखना ६२, हिरण्यपाक चांदी से रसायन बनाने की विधि सीखना ६३, सुवर्णपाक सुवर्ण के पाक बनाने की विधि सीखना ६४, सूत्र खेल-डोरोसे खेलकरना सीखना ६५, वृत्त खेल गोलाकार भ्रमण करते हुए खेल करना ६६, नालिका खेल-इष्ट सिद्धि के अभाव में विपरीतरूप से पाशों का डालना ६७, पत्रच्छेद-१०८ पत्तों के बीच में किसी एक बताये हुए पत्ते को छेद देना ६८, कटच्छेद्य ६९, सजीव-मरे हुए मनुष्य को जीवित मनुष्य के समान बतलाने की विधि में निपुण होना ७० अथवा मारी गई सुवर्ण आदि धातुओ कों उनके पूर्वरूपमें दिखला देना, निर्जीव-पारद आदि धातुओं को मारनेकी विधि जानना ७१, शकुनरुत-पक्षियों के शब्दों से शुभ और अशुभ का ज्ञान करना ७२, । इनमें अन्नविधिनामकी १६ वी कला में समवायाङ्ग कथित 'महुसित्थ' इसका समावेश किया गया है इस तरह

બનાવવાની વિધિ શીખવી (૬૩), સુવર્ણ પક-સોનાના પાક બનાવવાની કળા શીખવી. (૬૪). સૂત્ર ખેલ દોરાઓ દ્વારારમતાં શીખવું (૬૫) વૃત્ત ખેલ-ગોળાકાર ભ્રમણ કરતાં રમવું (૬૬), નાલિકા ખેલ-ઇષ્ટ સિદ્ધિના અભાવમાં વિપરીત રૂપથી પાશાઓ ફેંકવા (૬૭) પત્રચ્છેદ એકસો આઠ (૧૦૮) પત્તાઓની વચ્ચે કોઇ એક પત્તાને છેદવું (૬૮) કટચ્છેદ્ય-(૬૯) સજીન-મરેલા માણસને જીવતા માણસની જેમ બતાવવાની કલામાં નિપુણ થવું (૭૦) અથવા મારી ગઇ, સુવર્ણ વગેરે ધાતુઓને તેમના પૂર્વરૂપમાં બતાવવુ, અર્થાત્ સુવર્ણ ભસ્મને ફરી સુવર્ણનું રૂપ આપવું નિર્જીવ-પારદ વગેરે ધાતુઓને મારવાની વિધિ જાણવી (૭૧), શકુનરુત-પક્ષીઓના અવાજ ઉપરથી શુભાશુભ જાણવું (૭૨).

આ કળાઓમા 'અન્નવિધિ' નામની ૧૬ મી કળામાં સમવાયાંગ કથિત

चूर्ण युक्ति नाम की कला में औपपातिक सूत्रोक्त गंधयुक्ति' का हयलक्षण नाम की ३४वीं कलामें समवायाङ्ग कथित 'आससिक्ख' का गजलक्षण नाम की ३५वीं कला में, समवायाङ्ग कथित 'हत्थिसिक्ख' का कुक्कुडलक्षण नाम की ६७वीं कला में, समवायाङ्ग कथित कलामें समावेश किया गया है 'मिढयलक्खण' का असिलक्षण नामकी ४०वीं कला में औपपात्तिक तथा समवायङ्ग में कथित 'चम्मलक्खण' का काकणिलक्षण नामकी ४२वीं कला में 'चक्कलक्खण' का वास्तुविद्या नाम की ४३वीं कला में, समवायाङ्ग प्रतिपादित 'खंधावारनिवेश' का नगरमान नामकी ४५वीं कला में, समवायाङ्ग में कही हुई नगरनिवेश 'का चार नामकी ४६वीं कला में, समवायाङ्ग में कही हुई 'चंदलक्खण, सूरचरियं राहुचरियं गहचरियं इन चार कलाओं का प्रतिचार नामकी ४७वीं कला में, समवायाङ्ग कथित' सोभागकरं, दो भागकरं, विज्जागयं, मंतगयं, रहस्सगयं सभासंचारं 'इन ६ कलाओं का युद्धनाम की ५३वीं कला में, समवायाङ्ग कथित' 'दंडयुद्ध' तथा जंबूद्वीपप्रज्ञप्ति कथित 'दिट्ठिजुद्ध' का तथा वृत्त खेल नाम की ६६वीं कला में, समवायाङ्ग कथित 'चम्मखेड चर्मठल' का समावेश किया गया है ॥सूत्र॥२०॥

"महुसित्थ"નો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રમાણે 'ચૂર્ણ યુકિત' નામની ૩૦ મી કલામાં, ઔપપાતિક સૂત્રોકત 'ગંધ યુકિત'ના હય લક્ષણ નામની ૩૪ મી કલામાં, સમવાયાંગ કથિત "આસસિકખ"નો ગજ લક્ષણ નામની ૩૫ મી કલામા, સમવાયાંગ કથિત "હાત્થિ સિકખ"નો કુકકુડ લક્ષણ નામની ૩૭ મી કલામા, સમવાયાંગ કથિત "મિઢય લકખણ"નો અસિ લક્ષણ નામની ૪૦ મી કલામાં, ઔપપાત્તિક તેમજ સમવાયાંગમાં કથિત "ચમ્મ લકખણ"નો કાકણિ લક્ષણ નામની ૪૨ મી કલામાં "ચક્કલકખણ"નો વાસ્તુ વિદ્યા નામની ૪૩ મી કલામાં, સમવાયાંગ પ્રતિપાદિત "ખંધાવાર નિવેશ"નો નગરમાન નામની ૪૫ મી કલામા, સમવાયાંગમા કહેવાએલી 'નગર નિવેસ'નો ચાર નામની ૪૬ મી કલામાં, સમવાયાંગ કથિત 'ચંદ લકખણ સૂર ચરિય, રાહુ ચરિય, ગહ ચરિયં, ચાર' કલાઓ તો 'પ્રતિચાર' નામની ૪૭ મી કલામાં, સમવાયાગ કથિત 'સૌ ભાગ કર', દો ભાગ કર વિજ્જાગય, મંત ગયં, રહસ્ય ગયં સભા સંચારં આ ૬ કલાઓનો યુદ્ધ નામની ૫૩ મી કલામાં. સમવાયાગ કથિત 'દંડ જુદ્ધ'નો તેમજ જંબૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિ કથિત "દિટ્ઠિજુદ્ધ"નો તેમજ વૃત્તખેલ નામની ૬૬ મી કલામાં, સમવાયાંગ કથિત 'ચમ્મખેડ' ચર્મઢાલનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. ॥ સૂત્ર ૨૦ ॥

मूलम्—तएणं से कलायरिए मेहंकुमारं लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ सउणरुय पज्जवसाणाओ बावत्तरिं कलाओ सुत्तओय अत्थओ य करणओ य सिहावेति सिक्खावेति सिहावेत्ता सिक्खावेत्ता अम्मापिउणं उवणेंति। तएणं मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो कलायरियं महुरेहिं महुरेहिं वयणेहिं, विउलेणं वत्थगंधमल्लालंकारेण सक्कारेंति, सम्माणति, सक्कारित्ता सम्माणित्ता विउलं जीवियारिहं पीइदाणं दलयंति दलइत्ता पडिविसज्जति ॥सू०२१॥

टीका--'तएणं' इत्यादि। ततः खलु स कलाचार्यः मेघकुमारं लेखादिकाः गणितप्रधानाः शकुनरुतपर्यवसानाः=शकुनरुतपर्यन्ताः द्विसप्तति कलाः सूत्रतश्चार्थतश्च करणतश्च 'सिहावेइ' सेधयति=प्रापयति, उपदिशति. 'सिक्खावेइ' शिक्षयति=अभ्यासयति। 'सिहावेत्ता' सेधयित्वा=उपदिश्य, सिक्खावेत्ता=शिक्षयित्वा=अभ्यासं कारयित्वा, लेखादिद्वासप्ततिकलानिपुणं कृत्वा, इत्यर्थः,मातापित्रोरुपनयति, श्रेणिकस्य राज्ञो धारिणी देव्याश्च समीपे

'तएण से कलायरिए' इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से कलायरिए) वे कलाचार्य (मेहंकुमारं) मेघकुमार को (लेहाइयाओ) लेख आदि (गणियप्पहाणाओ) गणित प्रधानकलाओं से लेकर (सउणरुयपज्जवसाणाओ) शकुनिरुत (पक्षिके शब्द) पर्यन्त (बावत्तरि कलाओ) ७२ कलाओं को (सुत्तओय) सूत्र से (अत्थओय) अर्थ से और (करणओय) करणरूप प्रयोग से (सिहावेंति सिक्खावेंति) जब समझा चुके तथा पढा चुके (सिहावेत्ता सिक्खावेत्ता) तब समझा चुकने के बाद और पढा चुकने के बाद (अम्मापिऊणं उवणेंति) उन्होंने उस

तएणं से कलायरिए इत्यादि ॥

टीकार्थ-(तएणं) त्यार બાદ (से कलायरिए) કલાચાર્ય (मेहंकुमार) મેઘકુમારને (लेहाइयाओ) લેખ વગેરે (गणियप्पहाणाओ) ગણિત પ્રધાન કળાઓથી માંડીને (सउणरुयपज्जवसाणाओ) શકુનિ રુત (પક્ષીઓના શબ્દ) સુધી (बावत्तरि कलाओ) બોંતેર કળાઓ (सुत्त ओय) સૂત્ર દ્વારા (अत्थ ओय) અર્થ દ્વારા અને (करणओय) કરણ રૂપ પ્રયોગ દ્વારા (सिहावेंति सिक्खावेंति) સમજાવી દીધી અને ભણાવી દીધી (सिहावेत्ता सिक्खावेत्ता) સમજાવ્યા અને ભણાવ્યા પછી (अम्मापिउणं उवणेंति) તેમણે મેઘકુમારને લાવીને માતાપિતાને સોંપી દીધો.

समानयतीत्यर्थः। ततः खलु मेघस्य कुमारस्य मातापितरौ तं कलाचार्यं मधुरैर्वचनैर्विपुलेन वस्त्रगन्धमाल्यालंकारेण सत्कुरुतः, संमानयतः, सत्कृत्य सम्मान्य विपुलं 'जीवियारिहं' जीवितार्हं यावज्जीवनयोग्यं प्रीतिदानं दत्तः, दत्त्वा प्रति विसर्जयतः सू. ॥२१॥

मूल—तएणं से मेहे कुमारे बावत्तरिकलापंडिए णवंगसुत्तपडिबोहिए अट्ठारसविहिप्पगारदेसीभासाविसारए गीइरइगंधव्वनट्टकुसले हयजोही गयजोही रहजोही बाहुजोही बाहुप्पमद्दी अलं भोगसमत्थे साहसिए वियालचारी जाए यावि होत्था, तएणं तस्स मेहकुमारस्स अम्मापियरो मेहं कुमारं बावत्तरिकलापंडियं जाव वियालचारिं जायं पासंति पासित्ता अट्ठपासायवडिंसए कारेंति, अब्भुग्गयमूसियपहसिय विव मणिकणगरयणभत्तिचित्ते वाउद्धूय विजय वेजयंतिपडागच्छत्ताइच्छत्तकलिए तुंगे गगणतलमभिलंघमाणसिहरे जालंतररयणपंजरुम्मिलियव्वमणिकणगथूभियाए वियसियसयपत्तपुंडरीए तिलयरयणद्धयचंदच्चिए नानामणिमयदामालंकिए अंतोबहिं च

मेघकुमार को लाकर उसके मातापिता को सौंप दिया। (तएणं मेहस्स अम्मा पियरो तं कलायरियं) इसके बाद मेघकुमार के मातापिताने उस कलाचार्य का (महुरेहिं वयणेहिं) मिष्ट वचनों से और (विउलेणं वत्थगंध मल्ला लंकारेणं) विपुल वस्त्र गंध माला, अलंकार से (सक्कारेंति सम्माणेंति) सत्कार किया सन्मान किया (सक्कारित्ता सम्माणित्ता विउलं जीवियारिहं पीइदाणं दलयंति सत्कार सन्मान करके विपुल प्रीतिदान जीवन पर्यंत निर्वाह होसके उतना उन्हें दिया। (दलयित्ता पडिविसज्जंति) देकर फिर विदा करदिया। ।सूत्र २१।

(तएण मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो तं कलायरियं) त्यार बाद मेघकुमारनां मातापिताओ ते कलाचार्यने (महुरेहिं वयणेहिं) मीठां वचनो द्वारा अने (विउलेणं वत्थगंधमल्लालंकारेणं) पुष्कळ प्रमाणमां वस्त्रो, गंध माळा अने अलंकारो द्वारा (सक्कारेंति सम्माणेंति) सत्कार कर्यो अने सन्मान कर्युं. (सक्कारित्ता सम्माणित्ता विउलं जीवियारिहं पीइदाणं दलयंति) सत्कार अने सन्मान आपीने आजीवन सुधीनुं विपुल प्रमाणमां प्रीतिदान आप्युं (दलयित्ता पडिविसज्जंति) आपीने तेमने विदाय कर्या. ॥ सूत्र २१ ॥

सण्हे तवणिज्जरुइलवालुयापत्थरे सुहफासे सस्सिरीयरूवे पासाईए-जाव पडिरूवे एगं च णं महं भवणं कारेंति, अणेगखंभसयसन्निविट्ठं लीलट्ठियसालभंजियं अब्भुग्गय सुकयवइरवेइयाओ तोरणवर रइयसालभंजिया सुसिलिट्ठ विसिट्ठलट्ठसंठियपसत्थवेरुलियखंभनाणामणिकणगरयणखचियउज्जलं, बहुसमसुविभत्तनिचियरमणिज्ज-भूमिभागं ईहामिय जाव भत्तिचित्तं खंभुग्गवयर वेइया भरामं विज्जाहर जमलजुयलजुत्तंपिव अच्चीसहस्समालणीयं रूवगसहस्सकलियं भिसमाणं२ भिब्भिसमाणं चक्खुल्लोयणलेसं सुहफासं सस्सिरीयरूवं कंचणमणिरयण सियागं नाणाविह पंचवन्नघंटापडागपरिमंडियग्गसिरं धवलमरीइकवयं विणिम्मुयंतं लाउल्लोयमहियं जाव गंधवट्टिभूयं पासाईयं दरिसणिज्जं अभिरूवं पडिरूवं ॥२३॥ सू०॥

टीका---'तएणं' इत्यादि । ततः=तदनन्तरं खलु स मेघकुमारः 'बावत्तरि कलापंडिए' द्वासप्तति कलापण्डितः=द्वासप्ततिकलामर्मज्ञः 'णवंगसुत्तपडिबोहिए' नवाङ्गसुप्तप्रतिबोधितः=नवाङ्गानि-द्वे श्रोत्रे नयने द्वे नासिके, जिह्वैवैका त्वगेका, मनश्चैकम्, सुप्तानीव सुप्तानि बाल्याद्व्यक्तचेतनारहितानि, तानि प्रतिबोध-

---

'तएणं से मेहेकुमारे' इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से मेहेकुमारे) वह मेघकुमार जो कि (बावत्तरिकला पंडिए) ७२ कलाओं को अच्छी तरह सीख चुका था नव (नवंग सुत्तपडिबोहिए) अपने सुप्त नव अंगों का प्रतिबोधक बन गया—अर्थात् बाल्यावस्था में दो, कान दो नेत्र, एक जिह्वा, एक स्पर्शन इन्द्रिय

'तएणं से मेहेकुमारे' इत्यादि ॥

टीकार्थ-(तएणं) त्यार બાદ (से मेहेकुमारे) મેઘકુમાર કે જેમણે (बावत्तरिकला पंडिए) બોતેર કલાઓનું સારી રીતે જ્ઞાન મેળવ્યું છે—એવા તે મેઘકુમારને જ્યારે (णवंगसुत्तपडिबोहिए) પોતાના સુપ્ત નવ અંગોનો પ્રતિબોધક થયો એટલે કે બાળપણમાં બે કાન, બે આંખો, બે નાક (નાસા છિદ્રો) એક જીભ, એક સ્પર્શ ઇન્દ્રિય તેમજ એક મન આ નવ અંગો સુપ્ત જેવા રહે છે, પણ જ્યારે યુવાવસ્થા

तानि यौवनवयसा जागरितानि व्यक्त चेतनावन्ति कृतानि येन स तथोक्तः 'अट्ठारसविहिप्पगारदेसीभासाविसारए' अष्टादशविधिप्रकारदेशीयभाषाविशारदः अष्टादशविधिप्रकाराः=प्रवृत्तिभेदाः यस्याःसा तथा तस्यां, देशीयभाषायां देशभेदेन वर्णावलिरूपाणां विशारदो निपुणः, 'गीइरइगंधव्वनट्टकुमले' गीतिरतिगन्धर्वनाटयकुशलः गीतिरति गन्धर्वइव नाटये कुशलः–गन्धर्ववद्गीतनाटयमर्मज्ञ इत्यर्थः, 'हयजोही' हययोधी=अश्वमारुह्य युद्धशीलः एवम्–'गयजोही' गजयोधी 'रहजोही' रथयोधी, 'बाहुजोही' बाहुयोधी, तथा 'बाहुप्पमद्दी' बाहुप्रमर्दी=बाहुभ्यां प्रमर्दनशीलः, 'अलंभोगसमत्थे' अलं भोगसमर्थः सकलभोगसामर्थ्यवान्, 'साहसिए' साहसिकः=महापराक्रमशाली, 'वियालचारी' विकालचारी–विकालेपि=रात्रावपि चरतीति विकालचारीपरस्य साहसिकत्वात्, 'जाएयावि होत्था' जातश्चाप्यभवत् चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थः

तथा १ एक मन ये ९ अंग सुप्त जैसे बने रहते हैं– परंतु जब यौवन अवस्था आ जाती है तब ये सब जग जाते हैं–इनकी चेतना व्यक्त हो जाती हैं–कहने का तात्पर्य यह है कि वह मेघकुमार यौवनावस्था संपन्न हो गया–और (अट्ठारसविहिप्पगारदेसीभासाविसारए) देश भेद से १८ प्रकार का प्रवृत्ति भेदवाली देशी भाषा के जानने में विशारद बन गया (गीइरइगंधव्वकुसले) गंधर्व की तरह गीत नाटय का मर्मज्ञ हो गया (हयजोही, गयजोही. रहजोही, बाहुजोही, बाहुप्पमद्दी अलंभोगसमत्थे, साहसिए, वियालचारी. जाए यावि होत्था) घोडे पर चढ कर युद्ध करने में अभ्यस्त हो चुका, गज पर चढकर युद्ध करने में अभ्यस्त हो चुका, रथ पर चढ़कर युद्ध करने में अभ्यस्त हो चुका, केवल बाहुओं से ही युद्ध करने में समर्थ हो चुका, बाहुओं से ही शत्रुओं के

આવે છે ત્યારે આ બધાં અંગો જાગ્રત થઈ જાય છે, એમની ચેતના વ્યક્ત થઈ જાય છે, કહેવાનો ભાવ એ છે કે મેઘકુમાર જુવાન થઈ ગયો અને (अट्ठारसविहिप्पगारदेसीभासाविसारए) દેશ ભેદથી ૧૮ પ્રકારની વ્યવહારમાં પ્રયુક્ત થતી દેશી ભાષાઓને જાણવામાં નિપુણ થઈ ગયો (गीइरइगंधव्वनट्टकुसले) ગંધર્વની જેમ સંગીત અને નાટયનો મર્મજ્ઞ થઈ ગયો, (हय जोही, गयजोही, रहजोही, बाहुजोही, बाहुप्पमद्दी, अलंभोगसमत्थे, साहसिए, वियालचारी, जाए यावि होत्था) ઘોડા ઉપર બેસીને જંગ ખેલવાનો અભ્યસ્ત થઈ ગયો હાથી ઉપર બેસીને યુદ્ધ કરવામાં કુશળ થઈ ગયો, ભુજાઓ દ્વારા જ યુદ્ધ કરવામાં સમર્થ થઈ ગયો, બાહુઓ દ્વારા જ શત્રુઓના મર્દનમાં શક્તિશાળી થઈ

रतन धर्मगांभीर्यादिवानितिगम्यते, अपि शब्दो निश्चयार्थकः, अलौकिक गुण-गणसपन्न आसीदितिभावः। ततःखलु तस्य मेघकुमारस्य मातापितरौ मेघकुमार द्वासप्तति कलापंडित यावत् विकाल चारिणं जातं पश्यतः, दृष्ट्वा 'अट्ठ अष्ट–अष्टसंख्यकान् पासायवडिंसए' अष्टप्रासादावतंसकान् प्रासादेषु अवतंसकाः प्रासादावतंसकाः=प्रासादश्रेष्ठाःतान 'कारेंति=मातापितरौ कारयतः, कीदृशान् कारयतः इत्याकाङ्क्षायामाह–'अब्भुग्गय' इत्यादि। 'अब्भुग्गयमुसिय' अभ्युद्गतोच्छ्रितान्=अतिशयोच्चान् इत्यर्थः, अत्र द्वितीयाबहु-वचनलोपः आर्षत्वात्, 'पहसिए, विव' प्रहसितान इव, प्रकृष्टहास्ययुक्तानिव श्वेतप्रभया हसत इवेत्यर्थः। 'मणिकणगरयणभत्तिचित्ते' मणिकनकरत्नभक्तिचि-त्रान=पञ्चवर्णरत्नानां भक्तिभिः=विच्छित्तिविशेषैः चित्राणि यत्र तान् 'वाउद्धूय

मर्दन करने में शक्ति संपन्न हो चुका, सकल भोगों को भोगने की शक्ति जब इसमें पूर्णरूप से प्रकट हो चुकी, महा पराक्रमशाली जब यह बन गया, और जब यह विकालचारी असमय में भी–रात्री में भी जब वह निर्भय होकर विचरण करने लग गया–धैर्य गांभीर्य आदि तथा और भी अनेक अलौकिक गुण जब इसमें अच्छी तरह आ चुके–(तएणं) तब (तस्स मेह-कुमारस्स) उस मेघकुमार के (अम्मापियरो) माता पिताने (मेहं कुमारं बावत्तरिकलापंडि जाव वियालचारिं जायं पासंति) मेघकुमार ७२ कलाओं में निष्णात आदि विकालचारि बन चुका है ऐसा देखा तो (पासित्ता) देख-कर (अट्ठ पासायवडिंसए कारेंति) उन्होंने आठ बडेर श्रेष्ठ प्रासाद बनवाये। (अब्भुग्गयमूसिय पहसिए विव मणिकणगरयणभत्तिचित्ते) ये बहुत ऊंचे थे। इनकी आभा श्वेत थी इसलिये ये देखने पर ऐसे प्रतीत होते

ગયો, બધા ભોગો ને ભોગવવાની શક્તિ જ્યારે સંપૂર્ણ કળાએ તેનામાં ખીલી ઉઠી, જ્યારે તે મહા પરાક્રમી થઈ ગયો અને જ્યારે તે વિકાલચારી એટલે કે અસમયમાં રાત્રિમાં પણ નિર્ભય થઈને વિચરણ કરવા લાગ્યો, ધૈર્ય, ગાંભીર્ય વગેરે તેમજ બીજા પણ ઘણા અદ્દભુત ગુણો જ્યારે તેનામાં સારી પેઠે આવી ગયા (तएणं) ત્યારબાદ (तस्स मेहकुमारस्स) મેઘકુમારના (अम्मा पियरो) માતાપિતાએ (मेहं कुमारं बावत्तरिकलापडियं जाव वियालचारिं जायं पासंति) મેઘકુમારને બોતેર કળાઓમાં નિષ્ણાત અને વિકાલચારી બનેલો જોયો તો (पासित्ता) જોઈને (अट्ठपासायवडिंसए कारेंति) તેમણે આઠ મોટા મોટાશ્રેષ્ઠ મહેલ બનાવડાવ્યા. (अब्भुग्गयमूसिय पहसिए विव मणि कणगरयणभत्तिचित्ते) આ મહેલો ખૂબજ ઊંચા હતા. આ મહેલોની આભા સફેદ હતી. જાણે કે હસી જ રહ્યા છે. એમના ઉપર જે ભીંત ચિત્રો બનાવવામાં આવ્યાં હતાં તે પાંચ રંગના રત્નોની સવિશેષ

विजयवेजयंतीपडागछत्ताइछत्तकलिए' वातोद्धूतविजयवैजयन्तीपताकाछत्राति छत्रकलितान्, वातोद्धूताः=पवनप्रेरिता या विजयसूचिका वैजयन्ती नाम्न्यः पताकाः, छत्रातिच्छत्राणि च=छत्रोपरि छत्राणिश्च तैःकलितान्-युक्तान्=तुङ्गान्=अत्युच्चान् 'गगणतलमभिलंघमाणसिहरे' गगतलमभिलङ्घयच्छिखरान्, गगनतलम्=आकाशतलम् अभिलङ्घयन्तीव शिखराणि येषां ते तथा तान् गगचुम्बिनइत्यर्थः, 'जालंतररयण' जालान्तररत्नान् जालान्तरेषु गवाक्षाभ्यन्तरेषु खचितानि रत्नानि येषु तान् अत्रार्षत्वाद् द्वितीया-बहुवचनलोपः, 'पंजरुम्मिलियव्व' पञ्जरोन्मीलितान् इव, प्रतिभासतः, प्रतिजाले प्रतिस्थलं खचितविविधरत्नचतुर्दिक्प्रसृतविचित्रकान्तिभिः प्रासादोपरि संलग्नरत्नपञ्जरप्रशोभमानानिवेत्यभिप्रायः। 'मणिकणगथूभियाए' मणिकनकस्तूपिकान् तत्रमणयः=चन्द्रकान्त सूर्यकान्तादयः कनकानि च स्तूपिकासु=उपवेशनस्थानेषु यत्र तान् 'स्तूपिका','चबूतराः इति भाषायाम्, 'वियसियसयपत्तपुंडरीए' विकसितशतपत्रपुण्ड-

थे कि मानों हँस रहे हैं। इन पर जो-वेल बुटियां बनाये गये थे वे पंच वर्ण-वाले रत्नों की विशेष रचना से अंकित थीं। (वाउद्धूय विजय वेजयंती पडागछत्ताइच्छत्तकलिए) इनके ऊपर विजय सूचक वैजयंती नाम की जो पताकाएँ ध्वजा लगाई गई थीं-वे वायु से फहरा रही थीं-तथा इन पर जो छत्र लगे हुए थे-वे बेत के ऊपर तने हुए लगे थे (तुंगे) ये सब ही महलबहुत ही ऊँचे थे। (गगणतलमभिलघमाणसिहरे) इनकी जो शिखरे थीं वे इतनी अधिक उन्नतथीं कि आकाश कि आकाश तल को भी मानो उल्लंघन करती थीं। (जालंतररयण पंजरुम्मिलियव्वमाणिकणगथूभियाए) इन की खिडकियों में रत्न खचित किये गये थे। इनमें के चबूतरे चन्द्रकान्त आदि मणियों के सुवर्ण के बने हुए थे। (वियसियपत्त पुंडरीयाए) कमल नीलादि मणिओं के तथा पुडरीक श्वेत कमल-

રચનાથી અંકિત હતાં. (वाउद्धूयविजयवेजयंती पडागच्छत्ताइच्छत्तकलिए) આ મહેલો ઉપર વિજય સૂચક વૈજયન્તી નામની પતાકાઓ હતી તે પવનથી લહેરાઇ રહી હતી. તેમજ એમના ઉપર જે છત્રો હતા તે પણ વેત્રના ઉપર તાણેલાં હતાં. (तुंगे) આ બધા મહેલો ખૂબ ઊંચા હતા. (गगणतलमभिलंघमाणसिहरे) આ મહેલોના શિખરો એટલા બધા ઊંચા હતા કે જાણે આકાશતલનું પણ ઉલ્લંઘન કરતા હતા.(जालंतररयणपंजरुम्मिलियव्वमणिकणगथूभियाए) આના ગવાખાઓમાં રત્નો જડેલાં હતાં, અને ચોતરાઓ ચંદ્રકાંત વગેરે મણિઓ તેમજ સોનાના બનેલા હતા. (वियसियपत्तपुंडरीयाए) નીલ વગેરે મણિઓના કમળો અને

रीकान् नीलादिमणिविरचितानि विकसितशतपत्राणि—प्रफुल्लितकमलानि स्फटिक रत्न निर्मितानि पुण्डरीकाणि श्वेतकमलानि येषु तान्, 'तिलयरयणद्धयचंदच्चिए' तिलकरत्नार्धकचन्द्रार्चितान्, तिलक शब्दोऽत्रवृक्षविशेष वाचकः, तेन शोभा स्वास्थ्यादिवर्धक वृक्षेण कर्केतनादिभीरत्नैः, अर्धचन्द्रैः अर्धचन्द्राकारवत्सोपान विशेषैश्च, अर्चितान्=युक्तान् 'णाणामणिमयदामालंकिए' नानामणिमयदामालंकृतान् विविधमणिभिश्चन्द्रकान्तादिभिः रचितदामाभिर्मालाभिः अलंकृतान् शोभितान् चतुर्दिक्षु योग्ययोग्य स्थलेषु मालासमूहैः सुशोभितान् इत्यर्थः, 'अंतोबाहिं च सण्हे' अन्त र्बहिश्च श्लक्ष्णान्= आभ्यन्तरे बाह्ये च चिक्कणकान्तियुक्तान्, 'तवणिज्जरुइलवालुयापत्थरे' तपनीय रुचिरवलुका प्रस्तरान्—तपनीयस्य=सुवर्णस्य या रुचिरा=मनोहरा,वालुका—पांशुः, 'रेती' इति भाषायां प्रस्तरेषु—प्राङ्गणेषु येषां ते तथा तान् अतएव 'सुहफासे' सुखस्पर्शान्, 'सस्सिरीयरूवे'

स्फटिक रत्नों के बने थे। और ये वहा प्रफुल्लितरूप में ही अंकित किये गये थे। (तिलयरयणद्धचंदच्चिए) ये सब महल तिलक वृक्ष जो कि शोभा एवं स्वास्थ्य आदि का वर्धक था—तथा कर्केतन आदि रत्नों से एवं अर्ध चंद्राकार वत् सोपान पंक्तियों से युक्त थे। (णाणामणिमयदामालंकिए) इन महलों की मालाएँ विविध चन्द्रकान्त आदिमणियों से निर्मित थीं— अर्थात् इन महलों की चारों दिशाओं में योग्य योग्य स्थलों पर चन्द्र कान्त आदि मणियों से निर्मित मालाएँ लटक रहीं थीं इससे इनकी शोभा में मानो चन्द्रमा लगे हुए है ऐसे मालूम पडते थे। (अंतो बहिंच-सण्हे) इनकी भीतरी बाहिरी कांति विशेष चिक्कण गुण युक्त थी। (तव-णिज्जरुइल वालुयापत्थरे) इनके प्रांगण में सुवर्ण की मनोहर रेती बिछी हुई थी। (सुहफासे) इसीलिये इनका स्पर्श विशेषरूप में सुखप्रद था।

સ્ફટિક રત્નોનાં પુંડરીક (શ્વેત કમળ) બનેલાં હતાં. અને તે બધાં વિકસિત આકારના જ અંકિત થયેલાં હતાં. (तिलयरयणद्धचंदच्चिए) આ બધા મહેલો શોભા અને સ્વાસ્થ્ય વગેરેની પુષ્ટિ કરનાર તિલકવૃક્ષ અને કર્કેતન વગેરે રત્નોથી તથા અર્ધ ચન્દ્રાકાર સોપાનશ્રેણિથી શોભતા હતા. (णाणा मणिमयदामालंकिए) આ મહેલોની માળાઓ વિવિધ ચન્દ્રકાંત વગેરે મણિઓ દ્વારા નિર્મિત થયેલી હતી. એટલે કે આ મહેલની ચોમેર યોગ્ય સ્થાનો ઉપર ચન્દ્રકાંત વગેરે મણિઓ દ્વારા બનાવવામાં આવેલી માળાઓ લટકતી હતી એથી જાણે કે એમની શોભામા વૃદ્ધિ કરવા માટે ચન્દ્ર લાગેલા છે એમ લાગતું હતું. (अंतो बहिं च सण्हे) આ મહેલોની અંદર અને બહારની શોભા સુચિક્કણ હતી (तवणिज्जरुइलवालुयापत्थरे) એમના ચોકમા સોનાની સુંદર રેત પાથરેલી હતી (सुहफासे) એથી જ એમનો સ્પર્શ વિશેષ સુખદ હતો.

सश्रीकरूपान् परमशोभासम्पन्नान् 'पासाईए' प्रसादीयान्=चित्तानन्द जनकान् 'जाव' यावत् शब्देन 'दंसणिज्जे-अभिरूवे' इत्यनयोः संग्रहः 'दंसणिज्जे' दर्शनीयान् पश्यतां चक्षुर्न श्राम्यतीति भावः, 'अभिरूवे' अभिरूपान् मनोज्ञ रूपान दर्शकजन मनोह्लादकानित्यर्थः, 'पडिरूवे' प्रतिरूपान् सुन्दराकृतिकान, तादृशानष्टप्रासादान् कारयत इतिभावः। तेषामष्टमहाप्रासादानां मध्ये एकं महद्भवन कारयतः, तत्स्वरूपमाह-'एगं चणं महं भवणं कारेंति, एकं च खलु महद् भवनं कारयतः, तत्र-एकम् संख्यया अद्वितीयं च शोभादि गुणतः, चकारोऽत्र समुच्चयार्थः, तेन जयविजयारोग्यतुष्टिपुष्टिकरादि शुभलक्षणोपेतम्, पुनः कीदृशं भवनं? 'महत्=अतिविशालं प्रधान षड्ऋतुसम्बन्धि सौख्यसंपन्नं सोत्सवं वा, भवनं=अभय सुपात्रदानादि समुपार्जितपुण्यपुञ्जानां पुण्योपभोगाय भवतीतिभवनम् 'कारेंति' कारयतः=निर्मापयतः। ननु किं नाम भवनं कश्च प्रासादः? उच्यते-भवनं दैर्घ्यापेक्षया किंचिन्न्यूनोच्छ्रायकं, प्रासादस्तु-दैर्घ्यापेक्षया द्विगुणोच्छ्रायक इति। अन्योऽपि विशेषस्तयोः-एकभूमिकं भवन, द्विभूमिक त्रिभूमादिः प्रासाद इति। भवनस्य वर्णनमाह-'अणेगखंभसयसण्णिविट्ठ'

(सस्सिरीयरूवे) ये सब महल परम शोभा संपन्न थे। (पासाइए) चित्तानन्दजनक थे। यहाँ यावत् शब्द से 'दंसणिज्जे अभिरूवे' इन पदों का ग्रहण हुआ है-देखने वालों के चक्षु इन्हें देखते२ थकते नहीं थे, यह बात दर्शनीय पद से तथा ये दर्शक जनों के मनको आल्हादित करते थे यह बात अभिरूप पद से प्रकट की गई है। (पडिरूवे) इन की आकृति-रचना बडी सुन्दर थी यह प्रतिरूप शब्द से बतलाया गया है। इस प्रकार के जब आठ महल बन चुके-तब उन्होंने (एगं च णं महं भवणं कारेंति) १और बडा भारी महल बनवाया। इसकी शोभा कैसी थी यह बात सूत्रकार अब प्रकट करते हैं-(अणेगखंभसयसन्निविट्ठं) यह महल अनेक

(सस्सिरीयरूवे) આ બધા મહેલો સુશ્રી સંપન્ન હતા. (पासाईए)ચિત્તને આનંદ આપનારા હતા. અહીં 'यावत्' શબ્દદ્વારા 'दंसणिज्जे अभिरूवे' આ પદોનું ગ્રહણ થયું છે, જોનારાઓની આંખો આ મહેલોને જોતાં જોતાં થાક અનુભવતી ન હતી આ વાત 'दर्शनीय' પદ દ્વારા તેમજ આ મહેલો દર્શકોના મનને આહલાદિત કરતા હતા, આ વાત 'અભિરૂપ' પદ દ્વારા પ્રકટ કરવામાં આવી છે. (पडिरूवे) એમની આકૃતિ-(આકાર) બહુજ સુંદર હતી, આ પ્રતિરૂપ પદ દ્વારા સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે. એવા જ્યારે આઠ મહેલ બની ગયા ત્યારે તેમણે (एगं चणं महं भवणं कारेंति એક વિશાલ ભવ્ય બીજો મહેલ બનાવડાવ્યો. તેની શોભા સૂત્રકાર અહીં પ્રકટ કરે છે-(अणेगखंभ सयसन्निविट्ठं) આ મહેલ સેંકડો થાંભલાઓ ઉપર ઊભો કરવામાં

अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टं-तद्दृढनार्थं अनेकानि स्तम्भशतानि संनिविष्टानि यत्र तत्, 'लीलट्ठियसालभंजियं' लीलास्थितशालभञ्जिकं, लीलास्थिताः=नृत्यन्त्य इव स्थिताः शालभञ्जिकाः=पुत्तलिका यस्मिन् तत्, 'अब्भुग्गय सुकयवइर वेइया तोरण,वररइयसालभंजिया सुसिलिट्ठविसिट्ठलट्ठसंठियपसत्थवेरुलियखंभ, णाणामणिकणगरयणखचियउज्जलं, अभ्युद्गत सुकृतवज्रवेदिकातोरण वररचित शालभंजिकासुश्लिष्ट, विशिष्ट लष्ट संस्थित प्रशस्त वैडूर्य स्तंभ. नानामणिकनक रत्नखचितोज्वलं, तत्र-अभ्युद्गता=ऊर्ध्वीभूता सुकृता=सुष्ठुरीत्या कृता=निर्मापिता वज्रवेदिका=वज्ररत्नस्य वेदिका, द्वारस्य दक्षिणवामभागे, द्वारोपरि तोरणानि च यत्र तत्, वराः श्रेष्ठा रचिता मनोहरा शालभंजिकाःकृत्रिम पुत्तलिकाः सुश्लिष्टाः=सुसम्बद्धा विशिष्टलष्टसंस्थिताः=विशिष्टा लष्टा सुन्दराः संस्थिताः, संस्थानवन्तः- यद्वा-संस्थिताः=संलग्ना, प्रशस्ता मनोहरा वैडूर्यरत्नानां स्तम्भाःयत्र तत् तथा,नानामणयः=चन्द्रकान्तसूर्यकान्तादयः, कनकं शुद्ध सुवर्णं तद्वत् देदीप्यमानानि रत्नानि कर्केतनादीनि तैः खचितं=जटितम् अतएव

सैकडो खंभोपर खडा किया गया था। (लीलट्ठियसालभंजियं) इसके ऊपर नव पुत्तलिकाएँ उकेरी गई थीं वे ऐसी मालूम पडती थी जैसे मानों नाच रही हों। (अब्भुग्गयसुकयवइरवेइयातोरणवररइयसालभंजिया सुसलिट्ठविसिट्ठलट्ठसंठियं पसत्थवेरुलियखंभणाणामणिकणगरयणखचिय-उज्जलं) द्वार के वाम भाग में जो वज्र रत्न की वेदिका बनाई गई थी वह बहुत ऊँची थी तथा बहुत मजबूत थी साथ में द्वार के ऊपर तोरण भी बनाने में आये थे। इसमें जो स्तंभ लगे थे वे सुन्दर उत्कीर्ण (खोदी-गई) शालभंजिकाओं पुत्तलियों से सुश्लिष्ट थे-सुसंबद्ध थे-तथा विशिष्ट मनोहर संस्थान वाले थे। और सुन्दर वैडूर्यरत्नों के बने हुए थे। चन्द्रकांत सूर्यकान्त आदिमणियों से तथा शुद्ध सुवर्ण के समान देदीप्यमान कर्केतनादि

આવ્યો હતો. (लीलट्ठियसालभंजियं) એ થાંભલાઓ ઉપર જે પૂતળીઓ કોતરેલી હતી, જાણે તેઓ નાચી રહી હોય એમ લગતી હતી. (अब्भुग्गय सुकय वइरवेइया तोरणवररइयसालभंजिया सुसिलिट्ठ विसिट्ठलट्ठसंठियं पसत्थ वेरुलियखंभणाणामणिकणगरयणखचियउज्जलं) દરવાજાની ડાબી બાજુએ હીરા અને રત્નોની જે વેદિકા બનાવવામાં આવી હતી તે બહુજ ઊંચી તેમજ અત્યન્ત મજબૂત હતી. દરવાજા ઉપર તોરણ પણ બનાવવામાં આવ્યાં હતાં. એમાં જે સ્તંભો હતા તે સુન્દર રીતે કોતરવામાં આવેલી શાલ ભંજિકાઓથી સુશ્લિષ્ટ હતા, સુસંબદ્ધ તેમજ સવિશેષ મનોહર સંસ્થાનવાળા હતા, અને સુન્દર વૈડૂર્ય રત્નોના બનેલા હતા ચન્દ્રકાંત સૂર્યકાંત વગેરે મણિઓ દ્વારા તેમજ શુદ્ધ સોનાના જેવા ચમકતા કર્કેતન

उज्वलं=निर्मलं कान्तिभिर्दैदीप्यमान यत् तत्तया, ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः, 'बहुसमसुविभत्तनिचियर णिज्जभूमिभागं' बहुसमसुविभक्तनिचितरमणीयभूमिभागं-बहुसमः=अतिशयसमः, सुविभक्तः=यथास्थानस्थितसर्वावयवः, निचितः=सुभृतः, रमणीयः मनोहरः भूमिभागो=भूप्रदेशो यस्य तत्, 'ईहामिय जाव भत्तिचित्तं' ईहामृग-यावद् भक्तिचित्रं-तत्र-ईहामृगाःवृकाः, यावच्छब्देन-वृषभतुरगनरमकरपक्षिसर्पकिन्नररुरुसरभचमरकुञ्जरवनलता पद्मलताः. इत्येतेषां संग्रहः, तेन तेषां भक्त्या=शिल्पिद्वाराचित्ररचनया चित्राणि यत्र तत्, 'खंभुग्गय वयरवेइयापरिगयाभिरामं' स्तम्भोद्गतवज्रवेदिकापरिगताभिरामं, तत्र-स्तम्भोद्गता=स्तम्भोपरिगता या वज्रेण=वज्ररत्नेन निर्मिता वेदिकाः: ताभिः परिगतं=व्याप्तम् अत एवाभिरामं परमशोभासम्पन्नं, 'विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्त पिव' विद्याधरयमलयुगलयन्त्रयुक्तमिव=विद्याधरयोःस्त्री पुरुषयोः यद् यमलं समश्रेणिकं युगलं=द्वयं तत् शिल्पकला नैपुण्येन यन्त्र=यन्त्रस्थितं संचरिष्णुत्वेन तैर्युक्तमिव बंभम्यमाण विद्याधरयुगलवद्दृश्यते इत्यर्थः 'अच्चि-

रत्नों से जडे हुए थे इसलिये बडे उज्वल थे। कान्ति से चमकीले थे (बहुसमसुविभत्तनिचियरमणिज्जभूमिभागं) इसका भूमि भाग बहुत ही अधिक सम था सुविभक्त था, निचित-भरा हुआ था। और रमणीय था। (इहामिय जाव भत्तिचित्तं) ईहामृगवृक, वृषभ, तुरग-घोडा, नर, मकर, पक्षी, सर्प, किन्नर रुरु, सरभ,चमर, कुंजर, वनलता पद्मलता इन सबके उसमें शिल्पिद्वारा चित्र अंकित किये गये थे। (खंभुग्गय वयर वेइया परिगयाभिरामं) स्तंभो पर वज्ररत्न से विदिकाएँ बनाइ थीं। इससे यह परम शोभा बना हुआ था। (विज्जाहरजमलजुयलजंत्तजुत्तं पिव) देखने वालों को यह अत्यन्त चलते हुए विद्याधर युगल (जोडे) के जैसा

વગેરે રત્નોથી જડેલા હતા એથી બહુજ ઉજજવલ હતા અને કાન્તિથી ચમકતા હતા. (बहुसमसुविभत्तनिच्चियरमणिज्जभूमिभागं) આનો ભૂમિભાગ બહુ જ સમ (એક સરખો) હતો, સુવિભકત હતો, નિચિત-ભરેલો અને મનોહર હતો. (इहामिय जाव भत्तिचित्तं) ઈહામૃગ, વરુ બળદ, ઘોડા, માણુસ, મગર, પક્ષી, સાપ, કિન્નર, રુરુ, સરભ, (અષ્ટપદ) ચમર, હાથી, વનલતા પદ્મલતા, આ બધાનાં ચિત્રો શિલ્પીઓ દ્વારા તેમાં ચિત્રિત કરેલા હતાં. (खंभुग्गय वयर वेइया परिगयाभिरामे) થાંભલાઓ ઉપર હીરાં અને રત્નો દ્વારા વેદિકાઓ બનાવવામાં આવી હતી. એથી તેઓ અત્યંત શોભાસંપન્ન લાગતા હતા. (विज्जाहर जमलजुयलजंत्तजुत्तं विव) જોનારને તે મહેલ વેગપૂર્વક ચાલતા વિદ્યાધરના યુગલ

सहस्समालणीयं' अर्चिः महस्रमालणीयं-अर्चिषां=त्रिविधरत्नानां सहस्रैः मालणीय-'मालणीय' इति देशीयशब्दः शोभितमित्यर्थः, 'रूवगसहस्सकलियं' रूपकसहस्रकलितं=नानाविधचित्ताकर्षक प्रशस्तरूपसहस्रयुक्तम् 'भिसमाणं' भासमानं-रत्नकान्त्या 'भिब्भिसमाणं' विभासमानं=उत्कृष्ट नानावर्णपरमरत्नज्योतिषा देदीप्यमानम्, चक्खुल्लोयणलेस्सं' चक्षुर्लोचनलेश्यं चक्षुर्भ्यां लोकने= अवलोकने सति लेश्यं दर्शनीयत्वातिशयतः श्लेष्यं यत् तत्तथा, यत् पश्यतश्चक्षुर्द्वयं तत्र श्लिष्यतीव न कदाचिदपि विरमतीति भावः 'सुहफासं' सुखस्पर्शं= अतिचिक्कणत्वात् कोमलस्पर्शं, 'सस्सिरीयरूव' सश्रीकरूपं श्रिया सह वर्तन्ते इति सश्रीकाणि रूपाणि यत्र तत्सश्रीकरूपं-अतिशयशोभासम्पन्ननानाचित्रयुक्तम् इत्यर्थः 'कंचणमणिरयणथूभियागं' काञ्चनमणिरत्नस्तूपिकं-काञ्चनं=शुद्धसुवर्णं, मणयः=चन्द्रकान्तसूर्यकान्तादयः, रत्नानि=कर्केतनादीनि तेषां निर्मितेत्यर्थः ते

दीखता था। (अच्चिसहस्समालणीय) अनेक प्रकार के रत्नों की हजारों किरणों से यह शोभित था। (रूवगसहस्सकलियं) चित्ताकर्षक सुन्दर अनेक विध रूप सहस्र से यह युक्त था। (भिसमाणं) रत्नों की कांति से प्रकाशित और (भिब्भिसमाणं) नाना वर्ण वाले परमोत्कृष्ट रत्नों की चमक से देदीप्यमान ऐसे इस महल को देखने वाले दर्शक जनों के लोचन उसे देखतेर अघातेनही। क्यों कि उसे देखते ही वे ऐसे बन जाते थे कि मानों उसमें चिपक से गये हैं यही बात सूत्रकारने (चक्खुल्लोयणलेस्सं) पद द्वारा प्रदर्शित की है। (सुहफासं) इस का स्पर्श सुखकारी (सस्सिरीयरूवं) और मनोहर था। रूप शब्द का अर्थ चित्र भी होता है। इसमें जितने भी चित्र बने थे वे अतिशय शोभा संपन्न थे यह अर्थ भी सश्रीकरूप पद का हो सकता है। (कंचणमणिरयणथूभियागं) शुद्धसुवर्ण

(જોડા) જેવો લાગતો હતો: (अच्चिसहस्समालणीय) અનેક પ્રકારના રત્નોના હજારો કિરણો દ્વારા આ મહેલ શોભતો હતો (रूवगसहस्स कलियं) ચિત્તાકર્ષક સુંદર અને વિવિધ-રૂપ સહસથી તે સંપન્ન હતો. (भिसमाणं) રત્નોની કાંતિ દ્વારા પ્રકાશતો અને भिब्भिसमाणं) અનેક રંગના ઉત્તમ રત્નોની પ્રભાથી ઝળહળતા તે મહેલને જોતાં જોતાં જોનારાઓની આંખો તૃપ્ત થતી ન હતી. કેમકે તેને જોતાની સાથે જ તેઓ જાણે ચોંટી ગયા હોય એમ લાગતા હતાએજ વાત સૂત્રકાર (चक्खुल्लोयलेस्सं) આ પદ દ્વારા પ્રદર્શિત કરી છે. (सुहफासं) આનો સ્પર્શ સુખદ, (सस्सिरियरूवं) અને રૂપે તે મનોહર હતો. રૂપ શબ્દનો અર્થ ચિત્ર પણ થાય છે. આમાં જેટલાં ચિત્રો હતાં તે બધાં અત્યંન્ત શોભા સંપન્ન હતાં આ અર્થ પણ 'સશ્રીક' પદનો થઇ શકે છે.

स्तूपिका=लघुशिखरम् उपरिभागो यस्य तत् तथा, 'णाणाविहपंचवन्नघंटापडागपरिमंडियग्गसिरं' नानाविधपञ्चवर्णघंटापताकापरिमण्डिताग्रशिरस्कं=नानाविधाभिः, पंचवर्णाभिः घंटाप्रधानपताकाभिः=ध्वजाभिः परिमण्डितं=शोभितम् अग्रशिरः शिखरोपरिभागो यस्य तत् 'धवल मरीइकवयं' विणिम्मुयंतं' धवलमरीचिकवचं विनिर्मुञ्चन्त, खटिकाद्युपलेपनछटाभिः प्रतिस्थलसंलग्नस्फटिकरत्नप्रभाभिश्च जनितं श्वेतकिरणरूपं कवचं-कङ्कटंतत्समूहमित्यर्थःविनिर्मुञ्चत्=चतुर्दिक्षु प्रसारयत् 'लाउल्लोयमहियं' अलाबूल्लोकितमहितं अलाबू शब्दोऽत्रलता सामान्य वाचकः तेन नानावर्णकुसुमसुगन्ध सम्पन्नरमणीयलताभि उल्लोकितम्=उपरिभागे समाच्छादितम् अतएव महित=सुन्दरं, यावद् गंन्धवर्तिभूतं इह यावच्छब्देन-कालागुरुप्रवरकुन्दुरुष्कादि-सुगन्धवरगन्धितम् इतिबोध्यम्, गन्धवर्तिभूतं=सुगन्धद्रव्यवर्तिकासदृशं सुगन्धातिशयवत्त्वादित्यर्थः। 'पासाईयं' प्रसा-

---

से चन्द्रकान्त सूर्यकान्त मणियों आदि से और कर्केतन आदि रत्नों इसकी लघु शिखर-ऊपर का भाग निर्मित था। (णाणाविह पंचवन्न घंटापडागपरिमंडियग्गसिरं) इस के शिरों के ऊपर का भाग अनेक प्रकार पञ्चवर्ण वाली घंटा प्रधान पताकाओं से शोभित किया था (धवलमरीइकवयं विणिम्मुयंत) खडिया मिट्टी के उपलेप की तथा प्रतिस्थल में संलग्न स्फटिकरत्न की कांति के समूहरूप कवच को यह चारों दिशाओं में फैला रहा था। (लाउल्लोयमहियं) नाना वर्ण के कुसुमों की सुगंधि से समन्वित अनेक विध वेलाओं से यह उपरितन भाग में आच्छादित हो रहा था। इसलिये बडा सुहावना लगता थ।(जाव गंधपट्टिभूयं) ऐसा मालूम पडता था कि मानों गंध की वह वर्तीरूप ही है। यहां "यावत्" शब्द से काला गुरु आदि सुगंधित द्रव्य का संग्रह किया गया हैं। (पासाइयं,

---

(कंचगमणिरयण थूभियागं) શુદ્ધ સુવર્ણ, ચન્દ્રકાંત સૂર્યકાન્ત મણિઓ વગેરેથી અને કર્કેતન વગેરે રત્નો દ્વારા તેનો લઘુશિખર-ઉપરી ભાગ બનેલો હતો. (णाणाविह पंचवन्न घंटा.पडागपरिमंडियग्गसिरं) શિખરની ઉપરનો ભાગ અનેક ઘંટડીઓવાળી પતાકાઓથી સુશોભિત કરવામાં આવ્યો હતો, (धवल मरीइकवयं विणिम्मुयंतं) ખડી અને માટીના ઉપલેપથી તેમજ પ્રતિસ્થળમાં સંલગ્ન સ્ફટિકરત્નની કાંતિ સમૂહ રૂપી કવચને તે ચોમેર ફેલાવી રહ્યો હતો. (लाउल्लोय महियं) અનેક રંગના પુષ્પોની સુવાસ યુકત અનેક લતાઓ દ્વારા આ મહેલનો ઉપરનો ભાગ ઢંકાએલો હતો એથી તે અત્યન્ત રમણીય લાગતો હતો. (जाव गंधवट्टिभूयं) તે મહેલ ગંધની સલાકા (અગરબત્તી)ની જેમ જ લાગતો હતો. અહીં 'યાવત્' શબ્દ દ્વારા કાલાગુરુ વગેરે સુગંધ દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. (पासाइयं, दरिसणिज्जं, अभिरुव

दीयं=चित्ताह्लादकं 'दरिसणिज्ज' दर्शनीयं=दर्शकजनमनोहरम्, 'अभिरूव' अभिरूपं=मनोज्ञस्वरूपं, 'प्रतिरूवं' प्रतिरूपं दर्शकजनप्रतिबिम्बयुक्तम् ईदृशं भवनं मातापितरौ कारितवन्तौ इति भावः ॥सू० २२॥

मूलम्—**तएणं तस्स मेहकुमारस्स अम्मापियरो मेहं कुमारं सोहणंसि तिहिकरण दिवस नक्खत्तमुहुत्तंसि सरिसियाणं सरिसव्वयाणं सरित्तयाणं सरिसलावन्नरूवजोव्वणगुणोववेयाणं सरिसेहिंतो रायकुलेहिंतो आणिल्लियाणं पसाहणट्ठंग अविहववहुओ वयणमंगलसुजं-**

दरिसणिज्जं, अभिरूवं, पडिरूवं) यह चित्ताह्लादक था। दर्शक जनों के मनका मोहक था, मनोज्ञस्वरूप था, और दर्शक जनों के प्रतिबिम्ब से युक्त था। इस प्रकार का यह भवन मेघकुमार के माता पिताने बनवाया। यह भवन जय, विजय; आरोग्य तुष्टि; पुष्टिकारक आदि शुभ लक्षणों से युक्त था अतिविशाल था। षट् ऋतु संबंधि विविध सुखों से तथा नाना प्रकार के उत्सवो से समन्वित था। भवन शब्द का व्युत्पत्ति लभ्य अर्थ भी यह होता है किं जो अभयदान से अथवा सुपात्र दान करुणा दान से समुपार्जित पुण्यवाले पुरुषो को पुण्योपभोग के लिये प्राप्त होता है वही भवन है। भवन और प्रासाद में अन्तर यह है कि भवन दीर्घता की अपेक्षा कुछ कम विस्तारवाला होता है। प्रासाद की अपेक्षा दूने विस्तारवाला होता है। भवन एक खंडवाला तथा प्रासाद अनेक खंडवाला होता है। "सूत्र" २२॥

पडिरूवं) આ મહેલ ચિત્તાહ્લાદક હતો, અને દર્શકોના મનને મોહપમાડનાર હતો, મનોજ્ઞ સ્વરૂપ હતો, અને દર્શકજનોના પ્રતિબિંબથી યુક્ત હતો. આ પ્રમાણે આ મહેલ મેઘકુમારનાં માતાપિતાએ બનાવડાવ્યો હતો. આ મહેલ જય, વિજય આરોગ્ય, તુષ્ટિ, પુષ્ટિ કરનાર વગેરે શુભલક્ષણ સંપન્ન હતો અને તે અતિવિશાળ હતો. છ ઋતુઓ સંબંધી બધી સુખ સગવડો તેમજ અનેક જાતના ઉત્સવોથી તે યુક્ત હતો. ભવન (મહેલ) શબ્દનો વ્યુત્પત્તિ લભ્ય અર્થ પણ એજ થાય છે કે જે અભયદાનથી અથવા સુપાત્ર દાન, કરુણા દાનથી ઉપાર્જિત પુણ્યશાળી પુરુષોને પુણ્યોપભોગ માટે મળે છે તે જ ભવન છે. ભવન અને પ્રાસાદમાં આટલો જ તફાવત છે કે દીર્ઘતા (લંબાઈ)ની દૃષ્ટિએ ભવન પ્રાસાદ કરતાં થોડા વિસ્તારવાળું હોય છે. પ્રાસાદની અપેક્ષાએ બમણા વિસ્તારવાળું હોય છે. ભવન એક મજલાવાળું તેમજ પ્રાસાદ અનેક મજલાવાળો હોય છે.।સૂત્ર ૨૨।

पियाणं अट्ठण्हं रायवरकण्णाणं सद्धिं एगदिवसेणं पाणिं गिण्हाविंसु। तएणं तस्स मेहस्स अम्मापियरो इमं एयारूवं पीइदाणं दलेंति अट्ठ हिरण्णकोडीओ अट्ठ सुवण्णकोडीओ गाहाणुसारेणं भाणियव्वं, जाव पेसणकारियाओ। अन्नं च विपुलं धणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवाल रत्तरयण संतसारसावतेज्जं अलाहिं जाव आसत्तमाओ कुलवंसाओ पकामं दाउं पकामं भोत्तुं पकामं परिभाएउं। तएणंसे मेहे कुमारे एगमेगाए भारियाए एगमेगं हिरण्ण कोडिंदलयइ, एगमेगं सुवन्नकोडिं दलयइ, जाव एग मेगं पेसणकारिं दलयइ, अन्नं च विपुलं धणकणग जाव परिभाएउं दलयइ। तएणं से मेहे कुमारे उप्पिं पासायवरगये फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं वरतरुणि संपउत्तेहिं बत्तीसविहेहिं नाडएहिं उवगिज्जमाणे उवगिज्जमाणे उवलालिज्जमाणे२: सद्दफरिसरसरूवगंधे विउले माणुस्सए कामभोगे पच्चणुभवमाणे विहरइ ॥२३॥ सू०॥

टीका—'तएणं तस्स' इत्यादि। ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य मातापितरौ मेघं कुमारं शोभने=श्रेष्ठे तिथि करण दिवस नक्षत्रमुहूर्ते 'सरिसियाणं' सदृशानां= समानानां 'सरिसव्वयाणं' सदृशवयस्कानां=समानवयस्कानां, 'सरिसत्तयाणं'

'तएणं तस्स मेहकुमारस्स' इत्यादि

टीका- (तएणं) इसके बाद (तस्स मेहकुमारस्स) उस मेघकुमार के (अम्मापियरो) मातापिताने (मेहं कुमारं) उस मेघकुमार का (सोहणंसि तिहिकरण दिवस नकखत्त मुहुत्तंसि) शोभन-श्रेष्ठ-तिथिकरण दिवसनक्षत्र एवं मुहूर्त में (सरसियाणं) अपने समान (सरिसव्वयाणं) अपने समान वयवाली

'तएणं तस्स मेहकुमारस्स' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) त्यारબાદ (तस्स मेह कुमारस्स) મેઘકુમારના માતાપિતાએ (मेहकुमारं) મેઘકુમારનું (सोहणंसि तिहिकरणदिवसनकखत्तमुहुत्तंसि) શોભન શ્રેષ્ઠ-તિથિકરણ દિવસનક્ષત્ર-અને મુહૂર્ત્તમાં (सरसियाणं) પોતાના જેવી સમાન ધર્મ-વાળી (સમાનશીલા) (सरिसव्वयाणं) મેઘકુમારના સમાન આયુષ્યવાળી (सरि-

सदृश त्वचां=समानत्वचां सुकुमारशरीराणामित्यर्थः, 'सरिसलावन्नरूवजोव्वणगुणोववेयाणं' सदृशलावण्यरूपयौवनगुणोपपेतानां=सदृशा ये लावण्यरूपयौवनगुणाः, तत्र लावण्यं=मुक्ताफलवत् देदीप्यमानकान्तिविशेषस्वरूपं, उक्तं च–

"मुक्ताफलेषु च्छायायास्तरलत्वमिवान्तरा।
प्रतिभाति यदङ्गेषु, तल्लावण्यमिहोच्यते ॥१॥"

रूपम्=आकारः स्वभावो वा, यौवनं–तारुण्यं गुणाः–परोपकारादयः, उक्तं च–

"परोपकारैकरतिर्दयालुता, विनीतभावो गुरुदेव भक्तता।
सत्यं क्षमाधैर्यमुदारता च, गुणा इमे सत्त्ववतां भवन्ति ॥१॥"

तैरुपपेतानां युक्तानां 'सरिसेहिंतो' सदृशेभ्यः=सदाचारादिगुणैः समानेभ्यः, 'रायकुलेहिंतो' राजकुलेभ्यः शुद्धमातृपितृ–पितामहादिवंशेभ्यः, 'आणिल्लियाणं' आनीतानां 'पसाहणट्ठंग अविहववहुओवयणमंगलसुजंपियाणं' प्रसाधनाष्टाङ्गाविधवावधूवपतनमंगलसुजल्पितानां, तत्र प्रसाधनानि=मण्डनानि शुभलक्षणरूपाणि अष्टाङ्गेषु=मस्तकवक्षस्थलोदरपृष्टबाहुद्वयोरुद्वय येषु यासां तास्तथा ता एव अविधवावधवः=सभर्तृकाःस्त्रियः, अत्र–पदद्वयस्य कर्मधारयः, ताभिः अवपतनं=प्रोञ्छनकं 'पुंखण' इति भाषायां, तच्च=मंगलं दध्यक्षतादि मंगलगीतं च, तथा सुजल्पितं=शुभवचनं शुभाशीर्वादरूपं याभ्यस्तथा तासाम्

उमरवाली (सरिसत्तयाणं) अपने समान सुकुमार त्वचा–शरीरवालीं (सरिसलावन्न रूवजोव्वणगुणोववेयाणं) अपने ही समान लावण्य रूप, यौवन एवं गुणों वालीं (सरिसेहिंतो रायकुलेहिंतो आणि अल्लियाणं) तथा सदाचार आदि गुणो वाले राजकुलों से लाई गई (पसाहणट्ठंगं अविहववहुओवयणमंगलसुजंपियाणं) और मस्तक वक्षःस्थल, उदर, पृष्ठ, बाहुद्वय, एवं उरुद्वय रूप आठ अंगों में शुभ लक्षण रूप प्रसाधनों से जो युक्त हैं ऐसी सौभाग्यवती स्त्रियों के द्वारा जिनका पुंखण दधि, अक्षत आदि का उतारना रूप मांगलिक कर्म किया है और जिन पर शुभाशीर्वाद की वर्षा हो

सत्तयाणं) પોતાના જેવા સુકુમાર શરીરવાળી, (सरिसलावन्नरूवजोव्वणगुणोववेयाणं) પોતાની જેમજ લાવણ્ય, રૂપ, યૌવન અને ગુણ સંપન્ના, (सरिसेहिंतो रायकुलेहिंतो आणि अल्लियाणं) તેમજ સદાચાર વગેરે ગુણસંપન્ન રાજકુળોમાંથી આવેલી (पसाहणट्ठंगं अविहववहुओ वयणमंगलसुजंपियाणं) અને માથું, વક્ષ. સ્થળ, ઉદર પૃષ્ઠ, બે બાહુ, અને બે જંઘાઓ રૂપ આઠ અંગોથી શુભ લક્ષણવાળાં પ્રસાધનોથી જે યુક્ત છે એવી સધવા સ્ત્રીઓ દ્વારા જેમનું પુંખણુ દધિ અક્ષત વગેરેને ઉતારીને માંગલિક કર્મ કરવામાં આવ્યું છે, અને જેમના

अष्टानां 'रायवरकण्णाणं' राजवरकन्यानां 'सद्धिं' सार्द्धं=सहैव 'एगदिवसेणं' अत्र सप्तम्यर्थे तृतीया, तेन एकदिवसे=एकस्मिन् दिने 'पाणिं गिण्हाविंसु' पाणिं ग्राहयतः=विवाहं कारयत इत्यर्थः। ततः=तदनन्तरं पाणिग्रहणानन्तरं खलु तस्मै मेघाय=मेघकुमाराय 'अम्मापियरो' मातापितरौ 'मेहस्स' इत्यत्र कुमारशब्दग्रहणेन अष्टानां राजवरकन्यकानां स्वकीयौ स्वकीयौ मातापितराविस्यर्थः, लभ्यते, 'इमं एयारूवं' इदमेतद्रूपं=वक्ष्यमाणस्वरूपं प्रीतिदानं, 'दलेंति'

रहो है ऐसी (अट्ठण्हं रायवरकण्णाणं) आठ राजवर कन्याओं के (सद्धिं) साथ (एगदिवसेणं पाणिं गिण्हाविंसु) एक ही दिन में पाणि ग्रहण करवा दिया। विशेष मुक्ताफल की तरह देदीप्यमान कान्ति विशेष होता है उसका नाम लावण्य है। कहा भी है–

'मुक्ताफलेषु च्छायायास्तरलत्वमिवान्तरा,

प्रतिभाति यदङ्गेषु तल्लावण्यमिहोच्यते"। रूप शब्द का अर्थ आकार अथवा स्वभाव यौवन शब्द का अर्थ तारुण्य, और परोपकार आदि कृत्योंका नाम गुण है। – कहा भी है

परोपकारैकरतिर्दयालुता, विनीतभावो गुरुदेव भक्तता।
सत्यं क्षमा धैर्यं मुदारताच गुणाइमे सत्त्ववतां भवन्ति"।

परोपकार करने में रतिका होना, हृदय में दयाभाव का होना, नम्रता का सद्भाव होना, गुरु तथा देवों के प्रति भक्ति का होना सत्य, क्षमा, धैर्य, उदारता का होना ये सब गुण सत्त्वशाली प्राणियो में पाये जाते हैं। (तएणं तस्स मेहस्स) इस के बाद उस मेघकुमार

ઉપર શુભાશીર્વાદોની વર્ષા થઈ રહી છે, એવી (अट्ठण्हं रायवरकण्णाणं) આઠ રાજકન્યાઓની (सद्धिं) સાથે (एक दिवसेणं पाणिं गिण्हाविंसु) એકજ દિવસે લગ્ન કરાવ્યાં. મોતીઓની જેમ કાંતિ ઝળહળતી હોય છે, તેનું નામ લાવણ્ય છે. કહ્યું પણ છે કે–

" मुक्ताफलेषु छायायास्तरलत्वमिवान्तरा।

प्रतिभाति यदङ्गेषु तल्लावण्यमिहोच्यते॥ રૂપ શબ્દનો અર્થ આકાર અથવા સ્વભાવ હોય છે. યૌવન શબ્દનો અર્થ 'તારુણ્ય' અને પરોપકાર વગેરે સારા કામોનું નામ 'ગુણ' છે. કહ્યું છે કે

"परोपकारैकरतिर्दयालुता. विनीतभावो गुरुदेवभक्तता।
सत्यक्षमाधैर्यमुदारता च गुणा इमे सत्त्ववतां भवन्ति।"

પરોપકાર પ્રત્યે સહજ પ્રેમ થવો, હૃદયમાં દયાભાવ થવો નમ્રતાનો સદ્ભાવ થવો, ગુરુ તેમજ દેવ પ્રત્યે ભક્તિ થવી, સત્ય, ક્ષમા, ધૈર્ય

दत्तः, किं किं दत्तस्तत्राह-'अट्ठहिरण्णकोडीओ' अष्ट हिरण्य कोटीः, अष्टौ=अष्टसंख्याका हिरण्यानां=रूप्यकाणां कोटीः, 'अट्ठसुवण्ण कोडीओ' अष्टसुवर्ण कोटीः, अष्टौ=अष्टसंख्याकाःहेम्नां सुवर्णानां=सुवर्णमुद्राणां 'मुहर' इतिभाषा-पसिद्धानां कोटीः।

'गाहाणुसारेण भाणियव्वं जाव पेसणकारियाओ' गाथानुसारेण भणितव्यं यावत् प्रेषणकारिकाः, अत्र वक्तव्या गाथाअन्यप्रोक्ताः, ता इमाः—

अट्ठ हिरण्ण सुवन्नय; कोडीओ मउडकुंडला हारा।
अट्ठद्धहार एगावली उ मुत्तावली अट्ठ ॥१॥

'अट्ठ हिरण्ण सुवन्नय कोडीओ' अष्ट हिरण्य सुवर्ण कोटयः=हिरण्यानां-रौप्याणामष्टकोटयः १, सुवर्णानां चाष्टकोटयः २, 'मउड' मुकुटानि अष्ट ३. 'कुंडला' कुण्डलानि=कुण्डलयुग्मकानि अष्ट ४, 'हारा' हारा अष्ट ५, 'अट्ठद्धहार' अष्टोऽर्धहाराः ६, अष्टादशसरिको हार इत्युच्यते, नवसरिक स्तु अर्धहार इति। 'एक्कावलि' एकावल्यः=नानामणिनिर्मिता माला अष्ट ७, तथा 'मुत्तावली' मुक्तावल्यः-मौक्तिकमालाः अष्ट' अष्ट=अष्टसंख्याकाः८, ।।१॥

के लिये (अम्मापियरो) उन आठ कन्याओं के मातपिताने (इमंएयारूवं पीइदाणं दलेंति) इस प्रकारका प्रीति दान (दहेज) दिया-(अट्ठ हिरण्ण कोडीओ अट्ठ सुवण्णकोडीओ गाहाणुसारेण भाणियव्वं) आठ हिरण्य की कोटि, आठ सुवर्ण की कोटि, (आठ करोड सुवर्ण की मुहरें) दीं। इस विषय की प्रदर्शिका गाथाए इस प्रकार हैं

'अट्ठ हिरण्णसुवन्नय' इत्यादि

आठ करोड रूपया और आठ करोड सुवर्ण मुद्रिकाएँ तथा मुकुट

ઉદારતા થવી આ બધા ગુણો સત્ત્વશાળી પ્રાણીઓમાં જ મળે છે. (तए णं तस्स मेहस्स) ત્યારબાદ મેઘકુમાર માટે (अम्मा पियरो) આઠ કન્યાઓનાં માતા પિતાઓએ (इमं एयारूवं पीइदाणं दलेंति) પ્રીતિદાનમા (દહેજમાં) (अट्ठहिरण्णकोडीओ अट्ठ सुवण्णकोडीओ गाहाणुसारेण भाणियव्वं) (આઠ કોટિ હિરણ્ય (ચાંદી) આઠ કોટિ સુવર્ણ (આઠ કરોડ સોના મહોરો) આપી આ વાતને સ્પષ્ટ કરનારી ગાથાઓ આ પ્રમાણે છે—

'अट्ठ हिरण्णसुवन्नय' इत्यादि

આઠ કરોડ રૂપિઆ, આઠ કરોડ સોના મહોરો, મુકુટ, કુંડળ, હાર, અર્ધ-

कणगावलि रयणावलि, कणगजुगा तुडिय जुग्ग खोमजुगा।
वड जुग पट्टजुगाइ दुकूलजुगलाइं अट्ठट्ठ ॥२॥

'कणगावलि' कनकावल्यः=स्वर्णमालाः ९, 'रयणावलि' रत्नावल्यः= रत्नमालाः १०, 'कडगजुगा' कटकयुगानि=वलययुग्मकानि, वलयं= करभूषणम् ११, 'तुडियजुग्गा' तुटिकयुग्मानि-तुटिकानां बाहुरक्षिकाणा युगलानि, 'भुजबन्ध' इति प्रसिद्धः' १२, 'खोमजुगा' क्षौमयुगानि=क्षौम-कार्पासिकम् अतसीमयं वा वस्त्रं तस्य युगानि=युगलानि १३, 'वडजुग' वटयुगानि=वटं त्रसरीमयं वस्त्रं 'तसर' इति भाषाप्रसिद्धं, तस्य युगानि१४, 'पट्टजुगाइं पट्टयुगानि=पट्टं=पट्टसूत्रमयं वसनं 'रेशमी' इति प्रसिद्धं तस्य युग्गानि १५, 'दुकूलजुगलाइं' दुकूलयुगलानि=सूक्ष्मवस्त्रयुगलानि १६, 'अट्ठट्ठ' अष्टाष्ट=कनकावल्यादय पदार्थाः प्रत्येकमष्टसंख्यका इत्यर्थः ॥२॥

सिहि हिरिधीइ कित्तीउ बुद्धी लच्छीय होंति अट्ठट्ठ।
नदा भद्दा य तला, झयवय नाडाइं आसा य ॥३॥

'सिरि' श्रीः १७, 'हिरि' ह्रीः १८, 'धीइ' धृतिः १९, 'कित्ती उ' कीर्तिः २०, 'बुद्धी' बुद्धिः २१, लच्छीय' लक्ष्मीश्च २२, 'होंति' भवन्ति=प्रदत्ता भवन्ति, 'अट्ठट्ठ' अष्टाष्ट-भवनशोभार्थं श्री प्रभृतीनां षण्णां देवीनां पुत्तलिका

कुंडल, हार, अर्धहार, एकावली, मुक्तावली ये सब आठ २ दीं। अठारह लरें जिसमें होती है वह हार तथा ९लरे जिसमे होती है वह अर्ध हार माना जाता है। अनेक मणियो से निर्मित जो माला होती है वह एकावली कहलातीहैं

कणगावलि इत्यादि

आठ कनकावली आठ रत्नमालाएँ, आठ वलययुग्म (आठ जोडी कडोकी) आठ भुजबन्ध, आठ क्षौम युग्म, आठ टसर वस्त्र के युग्म आठ रेशमी वस्त्र के युग्म, आठ पतले वस्त्रों का युग्म।

सिरी हिरि धीइ इत्यादि

भवन शोभा निमित्त उन कन्याओं के माता पिताने आठ श्री देवी

હાર, એકાવલી, મુક્તાવલી આ બધી આઠ આઠ આપી. અઢાર સેર જેમાં હોય છે તે હાર તેમજ નવ સેર જેમાં હોય છે તે અર્ધહાર કહેવાય છે. અનેક મણિ નિર્મિત માળા એકાવલી કહેવાય છે.

कणगावलि इत्यादि।

આઠ કનકાવલી-આઠ રત્ન-માળાઓ, આઠ વલય યુગ્મ (આઠ કડાઓની જોડ) આઠ ભુજ બંધ, આઠ ક્ષૌમ યુગ્મ, આઠ ટસાર વસ્ત્રના યુગ્મ, આઠ રેશમી વસ્ત્રના જોડા, આઠ ઝીણા વસ્ત્રોના યુગ્મ.

सिरि हिरि इत्यादि।

ભવનની શોભા માટે તે કન્યાઓના માતા પિતાઓએ આઠ શ્રી (લક્ષ્મી) દેવીની પૂતળીઓ, આઠ હ્રી દેવીની પૂતળીઓ, આઠ ધૃતિ દેવીની પૂતળીઓ આઠ કીર્તિ

अपि प्रत्येकमष्टसंख्यका भवन्तीत्यर्थः। तथा—नन्दाः २३, भद्दा य' भद्राश्च २४, तलाः २५, नन्दादयो भवनशोभार्थं मङ्गलार्थं च स्वस्तिक विशेषाः प्रत्येकमष्टसंख्याका भवन्ति। तथा—'झय' ध्वजः २६, 'वय' व्रजः=गोकुलं, गवां दशसहस्रेकं गोकुलं भवति २७, 'नाडाइं' नाटकानि—नाटकसाधनानि द्वात्रिंशत्प्रकाराणि २८, 'आसाय' अश्वाश्च २९, ध्वजादयोऽपि प्रत्येक-मष्टसंख्यकाः ॥३॥

हत्थी जाणोजुग्गा उ, सीयाह तहसंदमाणी गिल्लीओ।
थिल्ली य वियडजाणा, रह गामा दास दासीओ ॥४॥

'हत्थी' हस्तिनः ३०, 'जाणा' यानानि=शकटादीनि ३१, 'जुग्गा य' युग्यानि—यानविशेषाः 'तामजाम' इति भाषायाम् ३२, 'सीया' शिविकाः ३३, 'तह' तथा—'संदमाणी' स्यन्दमानिकाः शिविका विशेषाः, 'पालखी' इति प्रसिद्धाः ३४, 'गिल्लीओ' गिल्लयः=हस्तिन उपरि धार्यमाणा आस्तरणविशेषाः 'झल, अम्बावाडी' इत्यादयः प्रसिद्धाः ३५, तथा—'थिल्लीय' थिल्लयश्च=अश्वद्वयवाह्या यानविशेषाः 'बग्गी' इति प्रसिद्धाः ३६, 'वियडजाणा' वितटयानानि=अना-

की पुत्तलिकायें, आठ ह्री देवी की पुत्तलिकाएँ आठ धृतिदेवी की पुत्तलिकाएँ, आठ कीर्तिदेवी की पुत्तलिकाएँ, आठ बुद्धिदेवी की पुत्तलि-काएँ, आठ लक्ष्मी देवी की पुत्तलिकाएँ उस मेघकुमार को दी। तथा भवन शोभा के निमित्त अथवा मंगल के निमित्त आठ आठ स्वस्तिक विशेष नंदा, भद्रा तलाये तथा आठ २ ध्वजा गोकुल, नाटक एवं घोडा ये दिये। दश हजार गायें का १ एक गोकुल होता है तथा नाटक से ३२ बत्तीस प्रकार के नाटकों के साधन यहां ग्रहण किये गये हैं।

हत्थि जाणा, जुग्गा इत्यादि

आठ हाथी, आठ शकट आदि, आठ आठ ताम जाम आठ आठ शिविका आठ आठ छोटी शिविका—पालखी—बग्गियाँ, आठ आठ विकटयान-ऐसे यान कि जिन पर कोई आवरण नहीं होता है। आठ रथ-युद्धोपक

દેવીની પૂતળીઓ, આઠ બુદ્ધિ દેવીની પૂતળીઓ, આઠ લક્ષ્મી દેવીની પૂતળીઓ મેઘકુમારને આપી ભવન શોભા અથવા તો મંગળ થવા માટે આઠ આઠ સ્વસ્તિક વિશેષ નંદા ભદ્રા, તળાઇ તેમજ આઠ આઠ ધ્વની, ગોકુળ, નાટક અને ઘોડા આપ્યા દશ હજાર ગાયોનું એક ગોકુળ હોય છે તેમજ નાટક દ્વારા અહીં બત્રીસ જાતના નાટકોના સાધનો અહીં ગ્રહણ કરવામાં આવ્યાં છે—

हत्थी जाणा, जुग्गा इत्यादि।

આઠ હાથી, આઠ શકટ વગેરે, આઠ આઠ તામજામ (પાલખીઓ) આઠ આઠ શિબિકાઓ, આઠ આઠ નાની શિબિકાઓ, બગીઓ, આઠ આઠ વિકટયાન એવી ગાડીઓ કે જેની ઉપર આવરણ હોતું નથી. આઠ રથ-યુદ્ધમાં કામ લાગે

वृतयानानि—अच्छादन रहितयानानि३७, 'रह' रथाः द्विविधाः—संग्रामिकाः—युद्धोपकरणरूपाः, परियानिकाः—इतस्ततः पर्यटनोपयोगिन इत्यर्थः ३८, तथा 'गामा' ग्रामाः ३९, 'दास' दासाः ४०, दासीओ' दास्यः ४१, हस्त्यादयः प्रत्येकमष्ट संख्याका ॥४२

किंकर कंचुइ महयर, वरिसधरे तिविह दीव थाले य।
पायी थासग पल्लंगं, कइविय अवएड अवपक्का ॥५॥

'किंकर' किङ्कराः=प्रतिकर्मपृच्छाकारिणः ४२, 'कंचुइ' कञ्चुकिनः—अन्तःपुरप्रयोजननिवेदकाः ४३, 'महयर' महत्तराः—अन्तःपुर कार्यचिन्तकाः ४४, 'वरिसधरे' वर्षधरा—नपुंसकाः ४५, 'तिविहदीव' त्रिविधा दीपाः—अवलम्बनदीपा, उत्कम्पनदीपाः, पञ्जरदीपाश्चेति। तत्र वलम्बनदीपाः-शृङ्खलाबद्धा, उत्कम्पनदीपाः—ऊर्ध्वदण्डवन्तः, पञ्जरदीपाः-अभ्रपटलादि पञ्जरयुक्ताः, त्रयो-

---

रणरूप रथ, तथा जिन पर बैठकर प्राणी इधर उधर घूमा करते है ऐसे पर्यटनोपयोगी रथ आठ आठ ग्राम आठ आठ दास आठ आठ दासी

किंकर कंचुई इत्यादि

आठ आठ किंकर-हर एक काम के लिये जो पूछा करते है ऐसे नोकर, आठ आठ कंचुकी-अन्तपुरमें जो वहां के प्रयोजन को निवेदन करने के लिये रहा करते है ऐसे व्यक्ति-आठ आठ महत्तर-अन्तःपुर में क्या २ कार्य होना चाहिए इस बातकी जो विचारणा किया करते है वे, आठ वर्ष घर-नपुंसक, आठ आठ त्रिविध दीप—अवलंबन दीप, उत्कंपन दीप, पंजर दीप। जो सांकरो में बन्धे रहते है वे अवलंबन दीप हैं. जिन के ऊपर दण्ड होता है वे उत्कंपन दीप है—जो अभ्र पटल आदि के पींजडे

તેવા રથ, તેમજ જેના ઉપર સવાર થઈને માણસો આમતેમ ફરવા જઈ શકે એવા પર્યટનોપયોગી રથ, આઠ આઠ ગ્રામ, આઠ આઠ દાસ અને આઠ આઠ દાસીઓ

किंकर कंचुइ इत्यादि।

આઠ આઠ કિંકર—દરેક કામ માટે જે પૂછતા રહે છે તેવા નોકર આઠ આઠ કંચુકીજન—રાણીવાસમાં કામની પૂછતાજ અને જાણ માટે જે પુરુષો નિયુક્ત હોય છે—આઠ આઠ મહત્તર—રાણીવાસમાં શું શું થવું જોઈએ એ વાતની તાકેદારી રાખનારાઓ—આઠ વર્ષ ધર—નપુંસક, આઠ આઠ ત્રિવિધ દીપ એટલે કે અવલંબન દીપ, ઉત્કંપન દીપ, અને પંજર દીપ, જે શ્રૃંખલાઓમાં બંધાય છે તે અવલંબન દીપ.

ऽप्येते प्रत्येकं त्रिविधाः-सुवर्णमयाः, रूप्यमयाः, तदुभयमयाश्चेति, एवं दीपा नवविधा भवन्ति। तेन पूर्वसंख्यायां-पञ्चचत्वारिंशति नवसंख्या योजने चतुःपञ्चाशत् (४६-५४) संख्या भवन्ति। 'थाले य' स्थालाश्च, त्रिविधाः-स्वर्णमयाः, रूप्यमयाः तदुभयमयाश्चेति (५५-५७। 'पाई' पात्र्यः='कटोरा' इति प्रसिद्धाः, एता अपि स्वर्णमयादि भेदात् त्रिविधाः (५८-६०), रत्न-जटिताः। 'थासग' स्थासकाः=दर्पणाः ६१, 'पल्लंक' पर्यङ्काः-'पलंग' इति प्रसिद्धाः ६२, 'कइविय' कलाचिकाः-केशमार्जिका केशशोधनीत्यर्थः, 'कुची' इति विहारदेशे प्रसिद्धा, ६३, 'अवएड' तापिका हस्तकाः अपूपादिपाक साधनानि, 'झारा' इति प्रसिद्धानि ६४. 'अवपक्का' अवपाक्या-तापिका, 'कडाही' इति प्रसिद्धाः, ६५, किङ्करादयः सर्वे प्रत्येकमष्टसंख्यका इत्यर्थः ॥गा. ५॥

में रहा करते है पंजर दीप हैं। ये तीनो प्रकार के दीपक सुवर्णमय, रूप्य-मय तथा तदुभयमय होने के कारण ८ प्रकार के कहे गये हैं- इस तरह यहा तक इन सब पदार्थो की जो प्रीतिदान में दिये गये हैं संख्या ४५, पैंतालीस हो जाती है। इस में दीपकों की ९ संख्या कों और जोड देने से सब संख्या ५४, आजाती है। (थाला) आठ आठ थाल ये भी सुवर्णमय रूप्यमय एव तदुभयमय होने से ३ तीन प्रकारके होते हैं इस तरह यहां तक ५७ संख्या दिये हुये पदार्थो की हो जाती है। (पाई)-आठ आठ कटोरा-ये भी पूर्वोक्त रूप से तीन तरह के होते हैं। और ये कटोरे रत्नजडित होते हैं। (थासग) आठ ८ दर्पण, (पल्लंग) आठ ८ पलग (कइविय) आठ कच्ची (अवएड) अपूपादि पाक की साधनभूत आठ ८ झारी (अवपक्का) आठ ८ कडाही।

જેના ઉપર ઢહડ હોય છે, તે ઉત્કંપન દીપ, અને જે અભ્રપટલ વગેરેના પાંજરામાં છે તે પંજર દીપ કહેવાય છે. આ ત્રણે જાતના દીપકો સુવર્ણમય, રૂપ્યમય (ચાંદીના બનેલા) તેમજ સુવર્ણ અને રૂપ્ય બનેના હતા. તે પણ નવ પ્રકારના અહીં બતાવવામાં આવે છે.

આ પ્રમાણે પ્રીતિદાનમાં આપેલા બધા પદાર્થોની અત્યાર સુધી ગણત્રી મુજબ ૪૫ સંખ્યા થાય છે. એમાં નવ દીપોની સંખ્યા વધારીને મૂકવાથી બધી થઈને ૫૪ થઈ જાય છે. ((थाला) આઠ આઠ થાળ, આ પણ સુવર્ણ ચાંદી અને બનેના હોવાથી ત્રણ પ્રકારના થાય છે, આ પ્રમાણે અહીં સુધીની સંખ્યા ૫૭ થાય છે. (पाई) આઠ આઠ વાડકા પણ પૂર્વોક્ત રૂપે ત્રણ પ્રકારના હોય છે, અને આ વાડકાઓ રત્નો જડેલા હોય છે. (थासग) આઠ આઠ અરીસાઓ, (पल्लंग) આઠ આઠ પલંગ, (कइविय) આઠ આઠ કાંસકીઓ, (अवएड) અપૂપ (માલપુઆ) વગેરે ને બનાવવા માટે આઠ આઠ ઝારીઓ, (अवयक्का) આઠ આઠ કડાઈઓ.

पावीढ१भिसियकरोडियाओ३ पल्लंकए४ य पडिसिज्जा५।
हंसाईहिं विसिट्ठा, आसणभेया उ अट्ठट्ठ ॥६॥

'पावीढ' पादपीठानि=चरणस्थापनार्थमासनानि 'भिसिय' वृषिकाः=धर्मध्यानोपकरणरूपा आसनविशेषाः, 'करोडियाओ' करोटिकाः=आसनविशेषाः 'पल्लंकए' पर्यङ्काः 'पडिसिज्जा' प्रतिशय्याः लघुशय्याः 'हंसाईहिं विसिट्ठा आसणभेया' हंसादिभिर्विशिष्टा आसनभेदाः=हंसादिचित्रसहिता आसनविशेषाः, एते पादपीठा दय' प्रत्येकं त्रिविधाः=स्वर्णमया रूप्यमयास्तदुभयमयाश्चेति। एवं पादपीठादि–प्रतिशय्यान्तानां पञ्चानां त्रैविध्यात् पञ्चदशसंख्या भवन्ति (६६–८०), ते सर्वे प्रत्येकमष्टसंख्यका इति ॥६॥

हंसे कुंचे गरुडे, उन्नय पणए य दीहभद्दे य।
पक्खे मयरे पउमे, होइ दिसा सोत्थियकारे ॥७॥

'हंसे' हंसः=हंसाकार आसनविशेषः, 'कुंचे' क्रौञ्चः=क्रौञ्चपक्षिसमाना-

---

'पावीढ भिसियकरोडियाओ' इत्यादि।

आठ आठ ८ (पावीढ) पाद पीठ(भिसिय) ८ आठ आठ वृषिक धर्मध्यान के उपाकरणभूत आसन विशेष (करोडियाओ) आठ आठ करोटिका–और दूसरे आसन विशेष, (पल्लंकए) आठ आठ पर्यङ्क, (पडिसिज्जा) आठ आठ लघुशय्या (हंसाइह विसिट्ठा) हँसादिकोंके चित्रों से युक्त (आसण भेया) आठ आठ आसन विशेष। ये पादपीठ आदि पदार्थ स्वर्णमय रूप्यमय तथा तदुभयमय के भेद से तीनतीन प्रकार के होते है। – इस प्रकार यहां तक सब की संख्या ८० (अस्सी) हो जाती है। – हंसे कुंचे गरुडे इत्यादि।

(हंसे) हसाकार आठ आठ आसन विशेप, (कुंचे) क्रौंच पक्षी के समान आठ आठ आसन विशेष, (गरुडे) गरुड पक्षी के समान आठ

पावीढ भिसिय इत्यादि।

આઠ આઠ (पावीढ) પાદપીઠ, (भिसिय) આઠ આઠ વૃષિકાઓ, એટલે કે ધર્મધ્યાન માટે આસન વિશેષ, (करोडियाओ) આઠ આઠ કરોટિકા–બીજી જાતનાં આસનો, (पल्लंकए) આઠ આઠ પર્યંક, (પલંગ) (पडिसिज्जा) આઠ આઠ નાની શય્યાઓ; (हंसाइहिं विसिट्ठा) હંસ વગેરેના ચિત્રોવાળા (आसण भेया) આઠ આઠ આસન વિશેષ. આ બધી પાદપીઠો વગેરે વસ્તુઓ સોના ચાંદી અને બંનેની હતી તેથી ત્રણ ત્રણ પ્રકારની સમજવી. આ રીતે અહીં સુધી બધાની સંખ્યા ૮૦ થાય છે.

हंसे कुंचे इत्यादि।

(हंसे) હંસાકાર આઠ આઠ આસન વિશેષ, (कुंचे) ક્રૌંચ પક્ષીના આકાર

कारक आसनविशेषः, गरुडः=गरुडपक्षिसमानाकारक आसनविशेषः, उन्नय' उन्नतः=उन्नताकारआसनविशेषः, 'पणए य' प्रणतः=नम्रीभूतासनविशेषः, 'दीहे' दीर्घासनविशेषः, 'भद्दे' भद्रः=भद्रासनविशेषः 'पक्खे, पक्षः= पक्षासनं–मयूरादीनां स्वभावतः पतितैः पक्षैर्निर्मित आसनविशेष इत्यर्थः। मयरे' मकरः=मकरासनं मकराकार निर्मितासनविशेषः, पउमे' पद्मं=पद्मासनं 'होइ' भवति। 'दिसासोत्थियकारे' दिशा स्वस्तिकाकारः=स्वस्तिकविशेषाकृतिकासनविशेषः। हंसादीन्येकादशासनानि स्वर्णमयादि भेदेन त्रिविधानि, तेन हंसादीनामेकादशानां त्रैविध्यात् त्रयस्त्रिंशत् (३३) संख्या भवन्ति, (८१–११३)। एते सर्वे प्रत्येकमष्टसंख्यकानि प्रदत्तानीति भावः ॥७।

तेल्लकोट्ठसमुग्गा, पत्ते चोए य तगरएला य।
हरियाले हिंगुलए, मणोसिला सरिसव समुग्गे ॥८।

आठ आसन विशेष, (उन्नय) उन्नत आकारवाले आठ आठ आसन विशेष, (पणएय) नम्रीभूत बने हुए आठ आठ आसन विशेष, (दीहे) दीर्घआकारवाले आठ आठ आसन विशेष, (भद्दे) आठ आठ भद्रासन विशेष, (पक्खे) स्वभावत : पतित हुए मयूरादिकों के पंखो से बने हुए पक्षासन विशेष, (मयरे) मकराकार निर्मित आठ आठ आसन विशेष, (पउमे) आठ आठ पद्मासन विशेष, (दिसासोत्थिपयक्कारे) आठ आठ क्रात्तिकासन विशेष, ये सब ११ ग्यारह प्रकार के आसन स्वर्णमय रूप से तीन तीन प्रकार के होते हैं। इस प्रकार इन की संख्या ३३ होती है। ८१ में ३३ जोड देने पर ११४ संख्या दी गई वस्तुओं की यहां तक की आ जाती है।

જેવા આઠ આઠ આસન આસનવિશેષ, (गरुडे) ગરુડપક્ષી જેવા આઠ આઠ આસન-વિશેષ, (उन्नय) ઉન્નત આકારવાળા આઠ આઠ આસનવિશેષ, (दीहे) દીર્ઘ આકાર-વાળા આઠ આઠ આસનવિશેષ, (भद्दे) આઠ આઠ ભદ્રાસન વિશેષ, (पक्खे) પોતાની મેળે સ્વાભાવિક રીતે ખરી પડેલા મોરના પીંછાઓના બનેલા 'પક્ષાસન' વિશેષ, (मयरे) મગરના આકારના આઠ આઠ આસનવિશેષ, (पउमे) આઠ આઠ પદ્મા-સનવિશેષ, (दिसासोत्थियक्कारे) આઠ આઠ કૃત્તિકાસન વિશેષ, આ બધા ૧૧ પ્રકારના આસનો સુવર્ણ વગેરેના ભેદથી ત્રણ ત્રણ પ્રકારના થાય છે. આ પ્રમાણે એમની સંખ્યા ૩૩ થાય છે. ૮૧ અને ૩૩નો સરવાળો ૧૧૪ થાય છે. અહીં સુધી બધી વસ્તુઓની સંખ્યા ૧૧૪ સમજવી.

'तेल्ल कोट्टसमुग्गा' तैल कुष्ठसमुद्गाः–सुगन्धितैलसमुद्गाः, कुष्ठ–सुगन्धिचूर्णं तस्य समुद्गकाः, 'पत्ते' पत्राणि=नागवल्यादीनि तेषां संपुटकाः, 'चोए' चोआ=गन्धद्रव्यविशेषः, चोए' इति देशी शब्दः। तगरः प्रसिद्धः, एला='इलायची' इति प्रसिद्धा। हरियाले' हरितालः=स्वनामख्यातपीतवर्णकद्रव्यविशेषः, 'हिंगुलय' हिंगुलकःप्रसिद्धः, 'मणोसिला' मनःशिला प्रसिद्ध, 'सरिसव' सर्षपः एषां 'समुग्गे' समुद्गाः–संपुटकाः, तैलादीनां दशानां संपुटकाः स्वर्णमयादि भेदेन त्रिविधाः, तेन तेषां त्रिंशत् संख्या ३०, भवन्ति (११४–१४३)। आदितः संकलनेन त्रयश्चत्वारिंशदधिकैकशतम्। तैल समुद्गकादयः प्रत्येकमष्टसंख्यकाः प्रदत्ताः ॥८॥

अथाष्टादशदेशोत्पन्ना दास्यः प्रत्येकमष्टसंख्याकाः प्रदत्ता इत्याह—

खुज्जा चिलाइ१ वामणि वडभीओ बब्बरी२ उ बउसिया ३।
जोणिय४ पल्हवियाओ५ इसिणिया६ थोरुइणिया७ ॥९॥

तेल्लकोट्ट इत्यादि।

सुगंधित तैल रखने की आठ आठ कुपियाएँ, सुगंधित चूर्ण की आठ आठ कुपियाएँ, पान रखने की आठ आठ डिबियाएँ, चोअ–गंध द्रव्य विशेष रखने की आठ आठ डिबियाएँ, तगर रखने की आठ आठ डिबियाएँ, इलायची रखने की आठ आठ डिबियाएँ, इसी तरह हरिताल, हिंगुल, मनः शिल और सरसों के रखने की भी आठ आठ डिबियाएँ दीं। ये सब भी स्वर्णादिक के भेद से ३–३ प्रकार होती हैं। इसलिये १४३ तक की संख्या यहां तक हो जाती है। अब सूत्रकार यह कहते हैं कि १८ देशों की जो दासियाँ दी गई–सो वे इस प्रकार हैं।

खुज्जा चिल्ला वामणि–इत्यादि। किरात देश की, कूबडी दासियां ८, ८ बर्बरदेश की ह्रस्व शरीर वाली तथा एक पार्श्व से हीन दासियां

'तेल्ल कोट्ट इत्यादि।'

સુગંધિત તેલ માટે આઠ આઠ કૂપીઓ, સુગંધિત ચૂર્ણ (પાવડર)ની આઠ આઠ કૂપીઓ, પાન મૂકવાની આઠ આઠ ડાબલીઓ, (चोअ) ગંધદ્રવ્ય વિશેષને માટે આઠ આઠ ડાબલીઓ, તગર માટેની આઠ આઠ ડાબલીઓ, એલચી મૂકવાની આઠ આઠ ડાબલીઓ, આ પ્રમાણે જ હરિતાલ; હિંગુલ, મનઃશિલ અને સરસવ મૂકવા માટે આઠ આઠ ડાબલીઓ આપી. આ બધી પણ સુવર્ણ વગેરેના ભેદથી ત્રણ ત્રણ પ્રકારની થાય છે, એટલે અહીં સુધીની સંખ્યા ૧૪૩ સુધી પહોંચે છે. હવે સૂત્રકાર અઢાર દેશોની દાસીઓ વિશે સ્પષ્ટતા કરે છે–તે આ પ્રમાણે છે—

'खुज्जा चिल्ला वामणी' વગેરે આઠ આઠ કિરાત દેશની કૂબડી દાસીઓ આઠ આઠ બર્બર દેશની ઠીંગણા શરીરવાળી તેમજ એક પાર્શ્વહીન દાસીઓ યોન-

लासिय८ लउसिय९ दमिली१० सिंहलि११ तह आरबी१२ पुलिंदी य१३।
पक्कणि१४ बहलि१५ मुरुंडी१६ सबरीओ य १८। ॥१०॥

'खुज्जा' कुब्जाः 'चिलाइ' किरातिकाः=किरातदेशोत्पन्ना दास्यः १. 'वामणि' वामनाः ह्रस्व शरीराः, 'वडभीओ' वडभ्यः-एकपार्श्वहीनाः एतादृश्यः 'वब्बरी' बर्बर्यः=बर्बरदेशोत्पन्नाः२. 'बउसिया य' बकुशिकाः=बकुशदेशोत्पन्नाश्च३. 'जोणिय' योनिकाः-यौवनदेशोत्पन्नाः४, 'पल्हवियाओ' पल्हविकाः=पल्हवदेशोत्पन्नाः५ 'ईसिणिया' ईसिनिकाः इसिननामकदेशोत्पन्ना ६, 'धोरुइणिया' धोरुक्तिनिकाः=देशविशेषोत्पन्नाः, अस्य देशस्य' 'वासिणिया' वासिनिक इति नामान्तरम्७, 'लासिका,=लासक देशोत्पन्नाः८, 'लउसिय' लकुशिकाः=लकुशदेशोत्पन्नाः९, 'दमिली' द्राविड्यः-द्रविडदेशोत्पन्नः१०, 'सिंहलि' सिंहल्यः=सिंहलदेशोत्पन्नाः११. आरबी-आरबदेशोत्पन्नाः१२, 'पुलिंदी' पुलिन्द्यः=पुलिन्ददेशोत्पन्नाः१३, 'पक्कणि' पक्कण्यः=इतिदेशीयःशब्दः-पक्कणदेशोत्पन्नाः१४, 'बहलि' बहल्यःबहलनामको भारतवर्षस्योत्तरीयोदेश-

---

आठ आठ,बकुशदेश की दासियां-आठ आठ, योनदेशकी दासियां आठ-आठपल्हवदेश की दासियां आठ-आठ ईसिन नामके देश की दासियां आठ आठ, धोरुक्तिनिक देशकी दासियां आठ आठ (इस देशका दूसरा नाम वासनिकभी हैं।) लासक देश की दासियां आठ आठ, लकुश देश की दासियां आठ आठ, द्रविडदेश की दासियां आठ आठे, सिंहल-देश की दासियां आठे आठ, अरबदेश की दासियां आठे आठे, पुलिन्द-देश की दासियां आठे आठे, पक्कणदेश की दासियां आठे आठे, भारत वर्ष की उत्तर दिशाकी और बहल नाम के देश मे उत्पन्न हुई दासियां आठ आठे, मुरंडदेश की दासियां आठे आठे, शबरदेश की दासियां आठे आठे, पारसदेश की दासियां आठे आठ,

---

દેશની દાસીઓ, આઠ આઠ પહ્લવ દેશની દાસીઓ, ઈશાન નામના દેશની આઠ આઠ દાસીઓ, ધોરુકિનિક દેશની આઠ આઠ દાસીઓ, (આ દેશનું બીજું નામ વાસનિક પણ છે) આઠ આઠ લાસકદેશની દાસીઓ, આઠ આઠ લકુશદેશની દાસીઓ, આઠ આઠ દ્રવિડદેશની દાસીઓ, આઠ આઠ સિંહલદેશની દાસીઓ, આઠ આઠ આરબ દેશની દાસીઓ, આઠ આઠ પુલિંદ દેશની દાસીઓ આઠ આઠ પક્કણદેશની દાસીઓ, ભારતવર્ષના ઉત્તર આવેલા બહલ નામના દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલી આઠ આઠ દાસીઓ, આઠ આઠ મુરંડદેશની દાસીઓ, આઠ આઠ શબરદેશની દાસીઓ, આઠ પારસ દેશની દાસીઓ,

व्यागिय८ लउसिय९ दमिली१० सिंहलि११ तह आरवी१२ पुलिंदी य१३।
पक्कणि१४ बहलि१५ मुरुंडी१६ सबरीओ य १८। ॥१०॥

'खुज्जा' कुब्जाः 'चिलाइ' किरातिकाः=किरातदेशोत्पन्ना दास्यः १. 'वामणि' वामनाः ह्रस्व शरीराः, 'वडभीओ' वडभ्यः–एकपार्श्वहीनाः एतादृश्यः 'वर्वरी' वर्वर्यः=वर्वरदेशोत्पन्नाः२. 'बउसिया य' बकुशिकाः=बकुशदेशोत्पन्नाश्च३. 'जोणिय' योनिकाः–यौवनदेशोत्पन्नः४, 'पल्हवियाओ' पल्हविकाः=पल्हवदेशोत्पन्नाः५ 'ईसिणिया' ईसिनिकाः इसिननामकदेशोत्पन्ना ६, 'धोरुइणिया' धोरुकिनिकाः=देशविशेषोत्पन्नाः, अस्य देशस्य' 'वासिणिया' वासिनिक इति नामान्तरम्७, 'लासिका,=लासक देशोत्पन्नाः८, 'लउसिय' लकुशिकाः=लकुशदेशोत्पन्नाः९, 'दमिली' द्राविड्यः–द्रविडदेशोत्पन्नः१०, 'सिंहलि' सिंहल्यः=सिंहलदेशोत्पन्नाः११. आरवी–आरवदेशोत्पन्नाः१२, 'पुलिंदी' पुलिन्द्यः=पुलिन्ददेशोत्पन्नाः१३, 'पक्कणि' पक्कण्यः=इतिदेशीयःशब्दः–पक्कणदेशोत्पन्नाः१४, 'बहलि' वहल्यःवहलनामको भारतवर्षस्योत्तरीयोदेश-

---

आठ आठ, बकुशदेश की दासिया-आठ आठ, योनदेश की दासियां आठ–आठ पल्हवदेश की दासियां आठ–आठ ईसिन नामके देश की दासियां आठ आठ. धोरुकिनिक देशकी दासियां आठ आठ (इस देशका दूसरा नाम वासनिकभी हैं।) लासक देश की दासियां आठ आठ, लकुश देश की दासियां आठ आठ, द्रविडदेश की दासियां आठ आठ, सिंहल-देश की दासियां आठ आठ, अरबदेश की दासियां आठ आठ, पुलिन्द-देश की दासियां आठ आठ, पक्कणदेश की दासियां आठ आठ, भारत वर्ष की उत्तर दिशाकी ओर बहल नाम के देश में उत्पन्न हुई दासियां आठ आठ, मुरंडदेश की दासियां आठ आठ, शबरदेश की दासियां आठ आठ, पारसदेश की दासियां आठ आठ,

---

દેશની દાસીઓ, આઠ આઠ પહ્લવ દેશની દાસીઓ, ઈશાન નામના દેશની આઠ આઠ દાસીઓ, ધોરુકિનિક દેશની આઠ આઠ દાસીઓ, (આ દેશનું બીજું નામ વાસનિક પણ છે) આઠ આઠ લાસકદેશની દાસીઓ, આઠ આઠ લકુશદેશની દાસીઓ, આઠ આઠ દ્રવિડદેશની દાસીઓ; આઠ આઠ સિંહલદેશની દાસીઓ, આઠ આઠ આરબ દેશની દાસીઓ, આઠ આઠ પુલિંદ દેશની દાસીઓ આઠ આઠ પક્કણદેશની દાસીઓ, ભારતવર્ષના ઉત્તર આવેલા બહલ નામના દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલી આઠ આઠ દાસીઓ, આઠ આઠ મુરંડદેશની દાસીઓ, આઠ આઠ શબરદેશની દાસીઓ, આઠ પા સ દેશની દાસીઓ,

स्तत्रोत्पन्नाः१५, 'मुरुंडी' मुरुण्डयः=मुरुण्डदेशोत्पन्नाः१६, 'सबरीओ' शबर्यः=शबरदेशोत्पन्नाः१७ 'पारसी' पारस्यः- पारसदेशोत्पन्नाः१८, (१४४-१६१) एताः किरातिकादिकाः अनार्यदेशोत्पन्ना अष्टादशदास्यः प्रत्येकमष्ट संख्यका इति भावः ॥१०॥

छत्तधरी चेडीओ, चामरधर तालियंटयधरीओ।
स करोडिया धरीओ, खीराई पंच धाईओ ॥११॥

'छत्तधरी' छत्रधारिण्यः 'चेडीओ' चेटयः-दास्यः (१६२), 'चामरधर' चामरधराः-चामरधारिण्यो दास्यः (१६३), 'तालियंटयधरीओ' तालवृन्तकधरा = तालपत्रनिर्मितव्यजनधारिण्यः (१६४), 'सकरोडिया धरीओ' सकरोटिकाधरा = करोटिकाः=स्थगिकाः 'पानदानी' इति प्रसिद्धाः तासां धराः-धारिकास्ताभिः सह, सकरोटिकाधराः=स्थगिकाधारिण्योऽपि तत्रासन्नित्यर्थः (१६५), खिराई पंचधाईओ' क्षीरादि पञ्चधात्र्यः-क्षीरधात्र्यः१, मण्डनधात्र्यः२, मज्जनधात्र्यः३, क्रीडनधात्र्यः४, अङ्कधात्र्यः५ (१६६-१७०) छत्रधरादयः सर्वाः प्रत्येक मष्टसंख्यकाः ॥११॥

छत्तधरी चेडीओ इत्यादि।

छत्र धारण करने वाली दासी आठे आठे, चामर धारण करनेवाली दासी आठे आठे, ताडपत्र निर्मित वीजना ढोरने वाली दासी आठे आठ, पानी दानी लेने वाली दासियां आठ आठ, क्षीर धात्री आठे आठे, मंजन धात्रियां आठ आठ, क्रीडनधात्रियां आठ आठ; अंक धात्रियां आठ आठ, मंडनधात्रियां आठ आठ.

अट्ठगमद्दियाओ उम्मदियाउ इत्यादि

सामान्य रूप से अंग का मर्दन करने वाली दासियां आठ आठ,

'छत्तधरी इत्यादि।

આઠ આઠ છત્ર ધારણ કરનાર દાસીઓ, આઠ આઠ ચમર ધારણ કરનાર દાસીઓ, આઠ આઠ તાડપત્રના બનેલા પંખા નાખનાર આઠ આઠ પાણી આપનાર દાસીઓ. આઠ આઠ ક્ષીરધાત્રીઓ, આઠ આઠ મંજન ધાત્રીઓ, આઠ આઠ ક્રીડન ધાત્રીઓ આઠ આઠ અંક ધાત્રીઓ,

अट्ठंगमद्दियाओ इत्यादि।

આઠ આઠ સામાન્યરૂપે અંગ મર્દન કરનારી દાસીઓ, આઠ આઠ સ્નાન કરાવનારી દાસીઓ, આઠ આઠ મંડન કરાવનારી દાસીઓ, વર્ણક ચન્દન ઘસનારી

स्तत्रोत्पन्नाः१५, 'मुरुंडी' मुरुण्ड्यः=मुरुण्डदेशोत्पन्नाः१६, 'सबरीओ' शबर्यः=शबरदेशोत्पन्नाः१७ 'पारसी' पारस्यः- पारसदेशोत्पन्नाः१८, (१४४-१६१) एताः किरातिकादिकाः अनार्यदेशोत्पन्ना अष्टादशदास्यः प्रत्येकमष्ट संख्यका इति भावः ॥१०॥

छत्तधरी चेडीओ, चामरधर तालियंटयधरीओ।
स करोडिया धरीओ, खीराई पंच धाइओ ॥११॥

'छत्तधरी' छत्रधारिण्यः 'चेडीओ' चेटयः-दास्यः (१६२), 'चामरधर' चामरधराः-चामरधारिण्यो दास्यः (१६३), 'तालियंटयधरीओ' तालवृन्तकधरा = तालपत्रनिर्मितव्यजनधारिण्यः (१६४), 'सकरोडिया धरीओ' सकरोटिकाधरा = करोटिकाः=स्थगिकाः 'पानदानी' इति प्रसिद्धाः तासां धराःधारिकास्ताभिः सह, सकरोटिकाधराः=स्थगिकाधारिण्योऽपि तत्रामन्नित्यर्थः (१६५), खिराई पंचधाईओ' क्षीरादि पञ्चधात्र्यः-क्षीरधात्र्यः१, मण्डनधात्र्यः२, मज्जनधात्र्यः३, क्रीडनधात्र्यः४, अङ्कधात्र्यः५ (१६६-१७०) छत्रधरादयः सर्वाः प्रत्येक मष्टसंख्यकाः ॥११॥

छत्तधरी चेडीओ इत्यादि।

छत्र धारण करने वाली दासी आठे आठे, चामर धारण करनेवाली दासी आठे आठे, ताडपत्र निर्मित वीजना ढोरने वाली दासी आठे आठ, पानी दानी लेने वाली दासियां आठ आठ, क्षीर धात्री आठे आठ, मंजन धात्रियां आठ आठ, क्रीडनधात्रियां आठ आठ; अंक धात्रियां आठ आठ, मंडनधात्रियां आठ आठ,

अट्ठगमद्दियाओ उम्मदियाउ इत्यादि

सामान्य रूप से अंग का मर्दन करने वाली दासियां आठ आठ,

'छत्तधरी इत्यादि।

આઠ આઠ છત્ર ધારણ કરનાર દાસીઓ, આઠ આઠ ચમર ધારણ કરનાર દાસીઓ, આઠ આઠ તાડપત્રના બનેલા પંખા નાખનાર આઠ આઠ પાણી આપનાર દાસીઓ, આઠ આઠ ક્ષીરધાત્રીઓ, આઠ આઠ મંજન ધાત્રીઓ, આઠ આઠ ક્રીડન ધાત્રીઓ આઠ આઠ અંક ધાત્રીઓ,

अट्ठगमद्दियाओ इत्यादि।

આઠ આઠ સામાન્યરૂપે અંગ મર્દન કરનારી દાસીઓ, આઠ આઠ સ્નાન કરાવનારી દાસીઓ, આઠ આઠ મંડન કરાવનારી દાસીઓ, વર્ણક ચન્દન ઘસનારી

अट्ठंगम हयाओ, उम्मदियाउ उम्मज्जिम मंडियाओ य।
वण्णय–चुण्णिय–पीसिय,–कीलाकारी य दवगारीं ॥१२॥

'अट्ठगमद्दियाओ' अष्टाङ्गमर्दिकाः=अष्टावङ्गमर्दिकाः सामान्यतोऽङ्गमर्दनकारिण्यो दास्यः (१७१) 'उम्मद्दियाउ' उन्मर्दिकाः विशेषतोऽङ्गमर्दनकारिण्यः (१७२) 'उम्मज्जिग' उन्मज्जिकाः–स्नापिकाः (१७३) 'मंडिया' मण्डिकाः=मण्डनकारिण्यः 'वण्णग चुण्णय पीसिय' वर्णकचूर्णकपेषिका', तत्र वर्णकपेषिकाः--चन्दनपेषणकारिण्यः (१७५) चूर्णकपेषिकाः=चूर्णो गन्धद्रव्य तस्य पेषिकाः (१७६) 'कीला कारीय' क्रीडाकारिकाः (१७७) 'दवगारी' द्रवकारिकाः=हास्यकारिण्यः (१७८) अङ्गमर्दिकादयः प्रत्येकमष्टसंख्यकाः दास्यः ॥१२॥

उत्थावियाउ तह नाडइल्ल कोडुंविणी महाणसिणी।
भंडारि अज्जधारी, पुप्फधरी पाणीयधरी य ॥१३॥

'उत्थाविया' उत्थापिकाः–उत्थापनं=जागरणं तस्य कारिकाः (१७९) तथा–'नाडइल्ल' नाटकिनी=नाटयकारिण्यः १८०) कोडुंविणी' कौडुम्बिन्यः–कर्मचारिण्यः (१८१) 'महाणसिणी' महानसिन्यः=पाकसंपादिकाः (१८२) 'भंडारि' भाण्डारिण्यः–कोशाध्यक्षाः (१८३) 'अज्जधारि' अब्जधारिकाः=क्रीडार्थकमलधारिण्यः (१८४) 'पुप्फधरी' पुष्पधारिकाः=क्रीडाद्यर्थं पुष्पधारिण्यः (१८५) 'पाणियधरी य' पानीयधारिकाश्च 'झारी' इति प्रसिद्धस्य जलपात्रस्य धारिका इत्यर्थः (१८६) उत्थापिकादयः प्रत्येकमष्टसंख्यकाः ॥१३॥

विशेष रूप से अंग का मर्दन करने वाली दासियां आठ आठ, स्नान कराने वाली दासियाँ आठ आठ, मंडन कराने वाली दासियां आठ आठ, वर्णक–चन्दन धिसने वाली दासियां आठ आठ, चूर्ण–गंध द्रव्य विशेष–पीसनेवाली दासियां आठ आठ, और हँसी मज्ञाक करने वाली दासियां आठ आठ,–उत्थावि–सोते से उठाने वाली दासियां आठ आठ, नाटय करने वाली दासियां आठ आठ, घर का काम काज करने वाली दासीयां आठ आठ, रसोई का काम करने वाली पाचिकाएँ आठ आठ, क्रीडा के निमित्त कमल लेकर खडी रहने वाली दासियां आठ आठ, । क्रीडा के निमित्त पुष्प लेकर खडी रहने वाली दासियां आठ आठ, पानी से भरी

આઠ આઠ દાસીઓ, ચૂર્ણ–ગન્ધ દ્રવ્ય વિશેષ ઘસનારી આઠ આઠ દાસીઓ, આઠ આઠ અનેક જાતની ક્રીડાઓ કરનારી દાસીઓ, હાસ્ય વિનોદ કરનારી આઠ આઠ દાસીઓ, ઉત્થાવિ–આઠ આઠ સૂતેલાને જગાડનારી દાસીઓ, આઠ આઠ ઘરનું કામ કરનારી દાસીઓ, રસોઇ ઘરમાં કામ કરનારી આઠ આઠ પરિચારીકાઓ, ભંડારમાં કામ કરનારી આઠ આઠ દાસીઓ, ક્રીડાને માટે કમળ હાથમાં લઇને ઊભી રહેનારી આઠ આઠ દાસીઓ, ક્રીડાને માટે પુષ્પ લઇને ઉભી રહેનારી આઠ આઠ દાસીઓ,

बलकारिय सेज्जाकारियाओ अब्भंतरीउ बाहिरिया।
पडिहारी मालारी, पेसणकारीउ अट्ठठ्ठ ॥१४॥

'बलकारिय' बलकारिकाः=व्यायामकारिण्यः (१८७) सेज्जाकारियाओ' शय्याकारिकाः=पुष्पादिभिः शय्या रचनाकारिण्यः (१८८) 'अब्भंतरीउ बाहिरिया पडिहारी' आभ्यन्तरिकाः प्रतिहारिकाः, बाह्याः प्रतिहारिकाः तत्राभ्यन्तरिका प्रतिहारिकाः आभ्यन्तरे प्राहरिकाः (१८८) बाह्याः प्रतिहारिकाः–बहीप्रदेशे प्राहरिकाः (१९०) 'मालारी' मालाकारिकाः–(१९१) 'पेसण कारीउ' प्रेषणकारिकाः=कार्यसम्पादनार्थं बाहिर्गन्तुं नियोजनं प्रेषणं तस्य कारिकाः (१९२) बलकारिकादयः प्रत्येकमष्टसंख्यकाः।

एवं तासामष्टानां राजकन्यकानां मध्ये प्रत्येकस्याः मातापितरौ (१९२) द्विनवत्यधिकशतपदार्थान् प्रत्येकमष्टसंख्यकान् संकलनया (१५३६) षट्त्रिंशदधिकपञ्चदशशतात्मकान् मेघकुमाराय यौतुके 'दहेज' इति प्रसिद्धे करमोचनसमये दत्तवन्तौ तेषामष्ट संख्या गुणनेन सर्व संकलनया ते पदार्थाः (१२२८८) द्वादशसहस्राणि अष्टाशीत्यधिकं शतद्वयं च भवन्ति ॥१४॥

हुई झारी को लेकर उपस्थित होने वाली दासियां आठ आठ–बल कारि–व्यायाम करने वाली दासियां आठ आठ, पुष्पादिक द्वारा शय्या की रचना रचने वाली दासियां आठ आठ, भीतर और बाहर पहरा देने वाली दासियां आठ, आठ, माला बनाने वाली दासियां आठ आठ, किसी काम के लिये बाहर भेजने के काम में नियुक्त हुई दासियां आठ आठ, इस प्रकार ८ (आठ) कन्याओं के माता पिताने कुल ये १९२, चीजें प्रीति दान में मेघकुमार को दीं। ये सब चीजें आठ आठ की संख्या में प्रत्येक कर से मिली–ईस तरह १९२, को ८ से गुणित करने पर १५३६, चीजें उस मेघकुमार को दहेज में उनकी ओर से प्राप्त हुई। ये

આઠ આઠ પાણી ભરેલી ઝારીઓ લઈને હાજર રહેનારી દાસીઓ, બલકારિય–વ્યાયામ કરનારી આઠ આઠ દાસીઓ, પુષ્પ વગેરેથી શય્યાની રચના કરનારી આઠ આઠ દાસીઓ, બહાર અને અંદર ચોકી કરનારી આઠ આઠ દાસીઓ આઠ આઠ માળાઓ બનાવનારી દાસીઓ, કોઈ પણ કામને માટે બહાર મોકલવામાં આવનારી આઠ આઠ દાસીઓ. આ પ્રમાણે આઠ કન્યાઓના માતા પિતાએ બધી થઈને ૧૯૨ વસ્તુઓ મેઘકુમારને પ્રીતિદાન (દહેજ) માં આપી. આઠ આઠની સંખ્યામાં દરેક વસ્તુ તેને આપવામાં આવી આ રીતે ૧૯૨ને આઠની સાથે ગુણ્યા કરીએ તો ૧૫૩૬ વસ્તુઓ મેઘકુમારને પ્રીતિદાનમાં તેમના તરફથી મળી, આ સંખ્યા એક જ માતાપિતા દ્વારા એક કન્યાને માટે

'अन्न च' अन्यच्च विपुलं–प्रभूतं 'धणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरयणसंतसारसावतेज्जं' धन कनकरत्नमणिमौक्तिकशङ्खशिलाप्रवालरक्तरत्नसत्सारस्वापतेयं, धन–गणिमधरिममेय परिच्छेद्यरूपं, कनकं= सुवर्णं रत्नानि च= कर्केतनादीनि, मणयः=चन्द्रकान्तादयश्च मौक्तिकानि च, शंखाः=दक्षिणावर्तादयः, शिलाप्रवालानि=विद्रुमाणिच 'मूंगा' इति भाषायां, यद्वा–शिला–राजपट्टा गन्ध पेषणशिला, प्रवालानि च= विद्रुमाणि,रक्त रत्नानि= पद्मरागप्रभृतीनि, सत् विद्यमानं यत् सारं=प्रधानं स्वापतेयं=द्रव्यं, तदपि 'अलाहिं' अलं–परिपूर्णं 'दलेंति' दत्तः इत्यन्वयः,दत्तवन्तावित्यर्थः। तत्परिमाणम्, 'आसत्तमाओ' आसप्तमात् 'कुलवंसाओ' कुलवंश्या –कुललक्षणे वंशे भवः कुलवंश्यः आगामिसप्तपुरुषपर्यन्त इत्यर्थः, तेभ्यः सप्तपुरुषेभ्यः'पकामं दाउं प्रकामं दातुम्=अत्यन्तं दातु साधर्मिक वात्सल्यप्रभावनाऽनाथादिभ्यो

एक कन्या के माता पिता द्वारा प्रदत्त वस्तुओं की संख्या का जोड है। इसे ८ से और गुणा करने पर (१२२८८) इन सब का जोड आ जाता है।

(अन्नं च विपुलं धणकणगरयणमणिमोत्तिय सखसिलप्पवाल रत्तरयण संतसारसावतेज्जं) इन सब के सिवाय और भी बहुत सा गणिधरिम. मेय तथा परिच्छेद्य रूप द्रव्य, कनक–सुवर्ण, रत्न, चन्द्रकान्त आदि मणि समूह मुक्ता समूह, दक्षिणावर्त्त आदि शख, शिला प्रवाल– मूंगा, पद्मराग आदि रक्तरत्न, सत्सारभूत द्रव्य (अलाहिं) खूब–परिपूर्ण (दलेंति) दिया। (जाव)। इतना दिया कि (आ सत्तमाओ कुलवंसाओ) मेघकुमार की सात पीढी तक वह समाप्त न हो सके। (पकामं दाउ पकामं भोत्तुं परिभाएउं) वे उसे साधर्मिक वात्सल्य में जैन धर्म की प्रभावना में और अनाथ आदि

આપેલી વસ્તુનો સરવાળો છે એને આઠથી ગુણીએ તો ૧૨૨૮૮ આ બધાનો સરવાળો થઈ જાય છે.

(अन्नं च विपुलं धणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवाल रत्तरयणसंतसारसावतेज्जं)

આના સિવાય બીજા પણ બહુ પ્રમાણમાં ગણિમધરિમ, મેય તેમજ પરિચ્છેદ્યરૂપ દ્રવ્ય, કનક, (સુવર્ણ) રત્ન, ચન્દ્રકાંત વગેરે મણિસમૂહ, દક્ષિણાવર્ત વગેરે શંખ, શિલા પ્રવાલ,–મૂંગા, પદ્મરાગ વગેરે લાલ રંગના રત્નો, સત્સારભૂત દ્રવ્ય (अलाहिं) બહુજ–પરિપૂર્ણરૂપે (दलेंति) આપ્યાં (जाव) આટલું આપ્યું કે (आसत्तमाओ कुलवंसाओ) મેઘકુમારની સાત પેઢીસુધી તે સમાપ્ત ન થાય. (पकामं दाउ पकामं भोत्तुं परिभाएउं) તે ધનને તેઓ સાધર્મિક વાત્સલ્યમાં જૈન ધર્મની પ્રભાવનામાં, અને અનાથ વ્યક્તિઓના પોષણ વગેરેમાં ઇચ્છા મુજબ ખર્ચ કરી શકે.

दानार्थम् एवं 'पकामं भोत्तुं' प्रकामं भोक्तुं स्व भोगार्थं 'परिभाउं' परिभाजयितुं=दायादादीनां भ्रात्रादीनां विभागशः प्रदानार्थं तत्परिमाणं द्रव्यं दत्तवन्तौ इति सम्बन्धः। एवं राजकन्यकाः परिणीय ताभिः सह मेघकुमारः स्वकं भवन-मागतः।

ततःखलु स मेघकुमारः 'एगमेगाए भारियाए' एकैकस्यै भार्यायै 'एगमेगं' एकाम् एकां 'हिरण्णकोडिं' हिरण्यकोटीं' रौप्यकोटीं 'दलयइ' ददाति.। एवम्-एकैकां सुवर्णकोटिं यावत् एकैकां प्रेषणकारिणीं ददाति,। अन्यच्च विपुलं धनकनकादिकं परिभाजयितुम् 'यावत्–आसप्तमात् कुलवंश्यात् प्रकामं' दानार्थं भोगार्थं परिभजनार्थं च ददाति। ततःखलु सः मेघकुमारः 'उप्पिं पासायवरगए' उपरिप्रासादवरगतः=उत्तमराजभवनोपरिभूमौ स्थितः, 'फुट्टमाणेहिं

व्यक्तियों के पोषण आदि में, इच्छानुसार खर्च कर सकें। अपने भोग में उसे अच्छी तरह व्यय कर सकें और हिस्सेदार अपने भाईयों में उसका उचित रीति से उसे विभक्त कर सकें। इस तरह दहेज प्राप्त कर वह मेघकुमार उन नवीन परिणीत वधूओं के साथ अपने भवन पर आ गया।—(तएणं से मेहेकुमारे एगमेगाए भरियाए एगमेगं हिरण्ण कोडिं दलयइ जाव एगमेगं पेसणाकारिं दलयइ अण्णं च विपुलं धणकणग जाव परिभाएउं दलयइ) बाद मे उस मेघकुमारने एक एक अपनी पत्नी के लिये उस समस्त सामग्रीमे से एक२ हिरण्य की कोटि दी। इसी तरह भेजने वाली पर्यन्त उसने उन उनवस्तुओं का उनके लिये विभाग कर वितरण कर दिया। धन, कनक आदि सबका भी विभाग कर वितरण कर दिया। कि जिससे वे अच्छी तरह उसे अपनी इच्छानुसार दानादि में लगाती रहें। (तएणं से मेहे कुमारे उप्पिंपासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुइंग-

પોતાના માટે સારી રીતે ખર્ચ કરી શકે અને ભાગીદાર પોતાના ભાઈઓને પણ યોગ્ય રીતે વહેંચી શકે આ રીતે પ્રીતિદાન મેળવીને મેઘકુમાર નવી વધૂઓની સાથે પોતાના ભવનમાં આવ્યો. (तएणं से मेहेकुमारे एगमेगाए भारियाए एगमेगं हिरण्णकोडिं दलयइ जाव एगमेगं पेसणकारिं दलयइ अण्णं च विपुल धणकणग जाव परिभाएउं दलयइ) ત્યારબાદ મેઘકુમારે પોતાની દરેક પત્ની માટે બધી સામગ્રીમાંથી એક કરોડ હિરણ્યની મુદ્રાઓ આપી. આ પ્રમાણે દહેજમાં પ્રાપ્ત થયેલી બધી વસ્તુઓનો સમભાગ કરીને કનક,ધન વગેરે બધી વસ્તુઓને વહેંચી દીધી. જેથી તેઓ પણ પોતાની ઇચ્છા મુજબ દાન વગેરેમાં આપી શકે. (तएणं से मेहेकुमारे उप्पिं पासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं वरत-

मुइंगमत्थएहिं' स्फुटद्भिरिव मृदङ्गमस्तकैः, अतिरभसात् ताड्यमानै मर्दलमुख पुटैः= वादितमृदङ्गमधुरध्वनिभिः, 'वरतरुणिसंपउत्तेहिं' वरतरुणी संप्रयुक्तैः= वर रमणीभिः संप्रयुक्तैः=कृतैः द्वात्रिंशद्विधैर्नाटकैः, 'उवगिज्जमाणे' उपगीयमानः२ वीर्यादिगुणैः पुनःपुनः स्तूयमानः 'उवलालिज्जमाणे२' उपलाल्यमानः२ पुनः पुनः प्रसाद्यमानः-ईप्सितार्थसंपादनेन स्नेहपूर्वकं पाल्यमानः२ इत्यर्थः 'सद्दफरिसरसरूवगंधे' शब्दस्पर्शरसरूपगंधान् तद्रूपान् 'विउले' विपुलान् मानुष्यकान्=मनुष्यसम्बन्धिनः कामभोगान् 'पच्चणुभवमाणे' प्रत्यनुभवन्=भुञ्जान उद्यानादि क्रीडां कुर्वाणः राजकुमारपदवीमनुभवन् विहरति=आस्ते सुखेन कालं गमयतिस्मेत्यर्थः ॥ सू० २३॥

मूलम्—तेणं कालेणं तेण समए णं समणे भगवं महावीरे पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहंसुहेणं विहरमाणे जेणामेव राय-

---

मत्थतथएहिं वरतरुणि संपउत्तेहिं बत्तीसविहेहिं नाडएहिं उवगिज्झमाणे२ उवलालिज्जमाणे सद्दफरिसरसरूवगंधे विउले माणुस्सए कामभोगे पच्चणुभवमाणे विहरइ) इसके बाद वह मेघकुमार महल के ऊपर रहकर बाजों की मधुर ध्वनियों से तथा उत्तम२ उत्तम मणीयों द्वारा किये ३२ प्रकार के नाटकों से वे कि जिनमें अपने ही शौर्य आदि गुणों का प्रदर्शन किया जाता था स्तूयमान होता हुआ, इप्सित अर्थ के संपादन से पुनःपुनः-प्रसाद्यमान होता हुआ विपुल शब्दरूप गंध, रस, स्पर्श मनुष्य भव सम्बन्धी काम भोगों को भोगने लगा। इस तरह उद्यान आदि की क्रीडा का अनुभवन करता हुआ वह मेघकुमार राजकुमार पदवी में रहकर सुख पूर्वक अपने समय को व्यतीत करने लगा। ॥सूत्र॥२३॥

रुणि संपउत्तेहिं बत्तीसविहेहिं नाडएहिं उवगिज्झमाणे ? उवलालिज्जमाणे सद्दफरिसरसरूव गंधे विउले मणुस्सए कामभोगे पच्चणुभवमाणे विहरइ)

ત્યારબાદ મેઘકુમાર મહેલના ઉપરના ભાગમાં રહીને વાજાઓના મધુર ધ્વનિઓ તેમજ ઉત્તમ-ઉત્તમ ૨ મણીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા ૩૨ પ્રકારના નાટકોથી-કે જેમાં શૌર્ય વગેરે ગુણો પ્રકટ કરવામાં આવે છે, સ્તૂયમાન થતો, ઇપ્સિત અર્થના સંપાદનથી વારંવાર પ્રસાદ્યમાન થતો, પુષ્કળ પ્રમાણમાં રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ અને મનુષ્ય ભવ સંબંધી કામભોગો ભોગવવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે ઉદ્યાન વગેરેની ક્રીડાને અનુભવતો મેઘકુમાર રાજકુમારના પદને શોભાવતો સુખેથી પોતાના સમયને પસાર કરવા લાગ્યો. ॥સૂત્ર ૨૩॥

गिहे नयरे गुणसिलए चेइए जाव विहरइ। तएणं से रायगिहे नयरे सिंघाडग तिग चउक्कचच्चर चउम्मुहमहापहपहेसु बहुजणसद्देइवा जाव बहवे उग्गा जाव रायगिहस्स नयरस्स मज्झंमज्झेणं एगदिसिं एगाभिमुहा निग्गच्छंति। इमं च णं मेहे कुमारे उप्पि पासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुयंगमत्थएहिं जाव माणुस्सए कामभोगे भुंजमाणे रायमग्गं च ओलोएमाणे२ एवं च णं विहरइ। तएणं से मेहे कुमारे ते बहवे उग्गे जाव एगदिसिं एगाभिमुहे निग्गच्छमाणे पासइ, पासित्ता कंचुइपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी—किण्णं भो देवाणुप्पिया! अज्ज रायगिहे नयरे इंदमहेइ वा खंदमहेइ वा एवं रुद्दसिववेसमणनागजक्खभूयनईतलायरुक्खचेइ य पव्वय उज्जाणगिरिजत्ताइ वा, जओ णं बहवे उग्गा जाव एगदिसिं एगाभिमुहा णिग्गच्छंति। तएणं से कंचुइपुरिसे समणस्स भगवओ महावीरस्स गाहियागमणपवत्तिए मेहं कुमारं एवं वयासी—नो खलु देवाणुप्पिया! अज्ज रायगिहे नयरे इंदमहेइ वा जाव गिरिजत्ताइ वा, जन्नं एए उग्गा जाव एगदिसिं एगाभिमुंहा निग्गच्छन्ति, एवं खलु देवाणुप्पिया। समणे भगवं महावीरे आइगरे तित्थकरे इहमागए इह संपत्ते इह समोसढे इह चेव रायगिहे नयरे गुणसिलए चेइए अहापडिरूवं जाव विहरइ ॥सू० २४॥

टीका—'तेणं कालेणं' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' इत्यादि

टीका—(तेणं काले णं तेण समएणं) उस काल में और उस समय में

'ते णं कालेणं तेणं समएणं' इत्यादि ॥

टीका—(तेणं कालेणं तेण समएणं) તેકાળે અને તે સમયે (समणे भगवं

भगवान् महावीरः पूर्वानुपूर्व्या=तीर्थंकर परम्परया 'चरमाणे' चरन्, ग्रामानुग्रामं 'दूइज्जमाणे' द्रवन्–सुखं सुखेन निराबाधसंयमयात्रानिर्वाहपूर्वकं विहरन् यत्रैव राजगृहं नगरं गुणशिलक चैत्यम्–उद्यान, तत्र यावद्–यावच्छब्देनेद द्रष्टव्यं–तत्र वनपालस्याऽऽग्रहमादाय संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति= आस्ते। ततः खलु 'से' इदमव्ययं पदं प्रस्तुतवस्तुनः परामर्शेऽर्थे वर्तते तेन 'से' इत्यस्य तस्मिन्नित्यर्थः, राजगृहे नगरे यत्र 'सिंघाडग० महया बहुजणसद्दे इ वा' शृङ्गाटक० महान् बहुजनशब्दः=शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वर चतुर्मुख महापथ पथेषु महान् बहुजनशब्दःपरस्पर भाषणादिरूपः 'इ' इत्यलंकारार्थः वा शब्दः समुच्चयार्थकः 'जाव' यावत् अत्र यावत्करणादिदं बोध्यम्–१ 'जणवूहेइ वा' जनव्यूहः–जनसमूहः 'जणबोलेइवा: जनबोलः–जनानां परस्पर कथनरूपः

(समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान महावीर (पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे) तीर्थंकर की परंपरा के अनुसार विचरते हुए तथा (गामाणु गामं दूइज्जमाणे) ग्राम से दूसरे ग्राम विचरते हुए (सुहंसुहेणं विहरमाणे) एवं सुख पूर्वक–विना किसी विघ्न बाधा के अपनी संयम यात्रा का निर्वाह करते हुए विहार कर (जेणामेव रायगिहे णयरे) जहां राजगृह नगर था और (गुणसिलए चेइए) गुण शिलक चैत्य–उद्यान था उस में (जाव विहरइ) तप और संयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए वनपालक की आज्ञा प्राप्त कर उतर गये। (तएणं रायगिहे णयरे सिंघाडगतिगचउक्कचच्चर चउम्मुह महापहपहेसु महया बहुजणसद्दे इ वा इसके बाद उस राजगृह नगर में श्रृंगाटक, त्रिक, चत्वर, चतुर्मुख, महापथ एवं पथ में बहुत बडा अनेक मनुष्यों का परस्पर भाषणादिरूप शब्द हुआ। 'जाव' पदसे इस पाठ

महावीरे) શ્રમણ ભગવાન મહાવીર (पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे) તીર્થંકરોની પરંપરાને અનુસરીને વિચરણ કરતા તેમજ (गामाणुगामं दूइज्जमाणे) એક ગામથી બીજાગામ વિચરણ કરતા (सुहं सुहेणं विहरमाणे) અને સુખથી કોઈ પણ જાતના વિઘ્ન બાધાઓ વગર પોતાની સંયમ યાત્રા કરતા કરતા વિહાર કરીને (जेणामेव रायगिहे णयरे) જ્યાં રાજગૃહનગર હતું અને (गुणसिलए चेइए) ગુણશિલક ચૈત્ય હતું, તેમાં (जाव विहरइ) વનપાલકની આજ્ઞા લઈને વસ્તીમાં ઉતર્યા અને તે તપ અને સંયમ દ્વારા પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા વિચરવા લાગ્યા (तएणं रायगिहे णयरे सिंघाडगतिगचउक्कचच्चरचउम्मुहमहापहपहेसु महया बहुजणसद्दे इ वा) ત્યારબાદ રાજગૃહ નગરમાં શ્રૃંગાટક. ત્રિક, ચત્વર ચતુર્મુખ, મહાપથ અને પથમાં બહુજ મોટા પ્રમાણમાં અનેક માણસોના પરસ્પર વાતચીતનો ઘોંઘાટ થયો. 'जाव' શબ્દદ્વારા આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે–(जणवूहेइवा) ઘણા

'जणकलकलेइवा' जनकलकलः-जनानामव्यक्तवर्णात्मको ध्वनिः जनोर्मिः-तरङ्ग इव मनुष्याणां समूहः 'जणुक्कलियाइ वा जनोत्कलिका-जनानाम् अल्पः समूहः 'जणसन्निवाइवा' जनसन्निपातो वा अपरापरस्थानेभ्यः समागत्य एकत्र-मीलनं, तत्र बहुजनोऽन्योन्यं=परस्परम् एवं=वक्ष्यमाणस्वरूपेण 'अक्खाइ' आख्याति=आकस्मिकभगवदागमनजनितहर्षातिशयेन सगद्गदकण्ठतया सामान्यतोवदतीत्यर्थः।'भासइ' भाषते=व्यक्तवचनैर्वदतीत्यर्थः। 'पन्नवेइ' प्रज्ञा-पयति=भगवदागमनरूपमर्थं प्रतिबोधयति। 'परूवेइ' प्ररूपयति=भगवन्नामगोत्र स्वरूपादिकं बोधयन् कथयतीत्यर्थः। किंकथयतीत्याह-'एवं खलु' इत्यादि। एवं

का संग्रह किया गया है-(जणवूहेइवा) अनेक जनों का व्यूह (जणबोलेइवा) अनेक जनों के बोल (जणकलकलेइवा) अनेक जनों का कलकलरव उस समय उन पूर्वोक्त शृंगाटक आदि मार्गों में प्रकट हुआ। उस समय (जणुम्मीइवा) मनुष्यों का जमघट उन मार्गों में तरङ्ग की तरह इधर उधर अतराता हुआ दृष्टि पथ होने लगा। (जणुक्कलियाइवा) कहीं२ मनुष्यों का समूह अधिक भी नहीं था-अल्प था (जणसंनिवाएइवा) कहीं२ से आकर जनता एकट्ठी हो गई थी। ये सब के सब मनुष्य परस्पर में पहिले आकस्मिक भगवान् के आगमन से जनित हर्षातिशय के वश से गद्गद कंठ होकर (अक्खाइ) स्पष्ट रूप से एक दूसरे से कहने लगे(भासइ) बाद में व्यक्त वचनों द्वारा कहने लगे (पन्नवइ) बाद भगवान् पधारे है ऐसा उच्चारण करने लगे। (परूवेइ) भगवान् का अमुक नाम है अमुक गौत्र है उनका इस प्रकार का स्वरूप आदि है ऐसा समझ कर सबको समझाने लगे। कहने लगे-हे देवानुप्रियों ? श्रमण भगवान् महावीर जो

માણસોનો સમૂહ, (जणबोलेइवा) ઘણા માણસોનો અવાજ, (जणकलकले इवा) ઘણા માણસોનો શોરબકોર તે વખતે પૂર્વોક્ત શ્રૃંગાટક વગેરે રસ્તાઓમાં શરુ થયો. તે સમયે (जणुम्मीइवा) માણસો તે માર્ગમાં દરિયાઓના મોજાંઓની જેમ આમતેમ જતા દેખાતા હતા. (जणुक्कलियाइं वा) કોઇ કોઇ જગ્યાએ માણસોના સમૂહ ઓછા પ્રમાણમાં હતાં. (जणसन्निवाएइं वा) કોઇ કોઈ સ્થાને બહાર ગામથી જનતા એકઠી થઈ ગઈ હતી. આ બધા માણસો પહેલાં તો ભગવાનના આકસ્મિક આગમનથી હર્ષા-તિરેકને વશ ગળગળા કંઠે (अक्खाइ) અસ્પષ્ટરૂપે એકબીજાને કહેવા લાગ્યા, (भासइ) પછી સ્પષ્ટ વચનોથી કહેવા લાગ્યા, (पन्नवई) થોડી ક્ષણો પછી 'ભગવાન પધાર્યા છે, એમ કહેવા લાગ્યા, (परूवइ) ભગવાનનું અમુક નામ છે, અમુક ગોત્ર છે, તેમનું સ્વરૂપ અમુક પ્રકારનું છે, આમ જાણીને બધાને સમજાવવા લાગ્યા. તેઓ

खलु भो देवानुप्रियाः! श्रमणो भगवान् महावीरः आदिकरस्तीर्थकरो यावत् सिद्धिगतिनामधेयंस्थानं संप्राप्तुकामः पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् इहागतः, इह-अस्मिन् मगधदेशे आगतः, इह संप्राप्तः इह=अस्मिन् राजगृहे नगरे संप्राप्तः, इह समवसृतः=अत्रास्मद्भाग्योदयेन समागतः, इहैव अस्मिन्नेव, राजगृहे नगरे गुणशिलके चैत्ये यथाप्रतिरूपमवग्रहमवगृह्य संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति, तन्महाफलं खलु भो देवानुप्रियाः! तथा रूपाणामर्हतां भगवतां नामगोत्रस्यापि 'सवणयाए' श्रवणतया=श्रवणेन आर्षत्वात् स्वार्थे तल्। किमङ्ग! पुनः 'अभिगमणवंदणणमंसणपडिपुच्छणपज्जुवासणयाए' अभिगमनं=सम्मुखं गमनं, वन्दनं=गुणकीर्तनम्, नमस्यनं=पञ्चाङ्ग सयत्ननमनपूर्वकनमस्करणं, प्रतिप्रच्छनं=शरीरादि वार्ताप्रश्नः, पर्युपासना=सावद्ययोगपरिहारपूर्वकनिरवद्यभावेन सेवाकरणम्, एतेषां समाहारस्ततस्तल्-प्रत्यये

आदिकर हैं तीर्थंकर हैं और जो सिद्धि गति नामक स्थान को प्राप्त करने वाले हैं वे आज तीर्थंकर परम्परा के अनुसार विचरते हुए और एक ग्राम से दूसरे ग्राम विचरते हुए राजगृहनगर में गुणशिलक नामक उद्यान में तप संयम से आत्माको भावित करते हुए विचरते हैं तो हे देवानुप्रियो? जब तथा रूप अर्हत भगवान के नाम गोत्र के सुनने से शुभ परिणामरूप महा फल प्राप्त होता है तो फिर साक्षात् रुपमें (अभिगमण, वंदण, णमंसण पडिपुच्छण, पज्जुवासणयाए) उनके सन्मुख जाने से, उनके गुणों का कीर्तन करने से पांचो अंगों को झुकाकर उन्हे नमस्कार करनेसे, उनके शरीरादि की सुखशाता पूछने से, सावद्ययोगका परिहारपूर्वक निरवद्योग से उनकी सेवा करने से जो महाफल प्राप्त होता है उसे वर्णन करने

કહેવા લાગ્યા કે-હે દેવાનુપ્રિયો! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર-જે આદિકર છે, તીર્થંકર છે, અને સિદ્ધિગતિ નામકસ્થાનને મેળવનાર છે, તેઓ આજે તીર્થંકર પરંપરા અનુસાર વિચરણ કરતા, અને એક ગામથી બીજા ગામ વિચરતા રાજગૃહ નગરમાં ગુણશીલક નામના ઉદ્યાનમાં તપ અને સંયમ દ્વારા આત્માને ભાવિત કરતા વિચરણ કરી રહ્યા છે. તો હે દેવાનુપ્રિયો! તથા રૂપ અર્હંત ભગવાન. નામ અને ગોત્રના શ્રવણથી તેના શુભ પરિણામમાં મહાફળ પ્રાપ્ત હોય છે તો પછી સાક્ષાત્ રૂપે (अभिगमण, वंदण, णमंसण, पडिपुच्छणपज्जुवासणयाए) તેમની સામે જવાથી, તેમના ગુણકીર્તનથી, પાંચઅંગોને નમાવીને તેમને નમસ્કાર કરવાથી, તેમના શરીરની સુખશાંતી પૂછવાથી, સાવદ્યયોગના પરિહાર પૂર્વક નિરવદ્યયોગથી તેમની સેવા કરવાથી જે મહાફળ પ્રાપ્તિ થાય છે તેનું વર્ણન કરવાનું સામર્થ્ય કોણ ધરાવી

कृते तृतीयैकवचनम्। भगवतां नामगोत्रश्रवणेनापि शुभपरिणामरूपं महाफलं भवति, अभिगमनादिभिस्तु यत् फलं भवति, तद् वर्णयितुं कः समर्थः? इतिभावः। तथा एकस्यापि 'आरियस्स' आर्यस्य=आर्यप्रणीतस्य धार्मिकस्य=श्रुतचारित्र-लक्षणधर्म-प्रतिबद्धस्य, 'सुवयणस्स' सुवचनस्य=सर्वप्राणिहितकारकवचसः, 'सवणयाए' श्रवणतया=श्रवणेन सम्यग्दर्शनादि-मोक्षमार्गरूपं महाफलं भवति किमङ्ग! पुनः, 'विउलस्स' विपुलस्य=प्रभूततरस्य 'अट्ठस्स' अर्थस्य=भगवद्वचन प्रतिपाद्यविषयस्य श्रुतचारित्रलक्षणस्य, 'गहणयाए' ग्रहणेन यत् फलं कर्मनिर्जरारूपं तत् केन वाच्यमिति भावः। 'तं' तत्=तस्माद् गच्छामः खलु हे देवानुप्रियाः! श्रमणं भगवन्तं महावीरं 'वंदामो' वन्दामहे=मनः प्रणिधानपूर्वकं 'वाचा' स्तौमि, 'नमंसामो' नमस्यामः=सयत्नपञ्चाङ्ग नमनपूर्वकं नमस्कुर्मः 'सक्कारेमो' सत्कुर्मः=अभ्युत्थानादि निरवद्यक्रियासंपादनेन आराधयामः 'सम्माणेमो' संमानयामः-मनोयोगपूर्वकमर्हदुचितवाक्यप्रयोगादिना समाराधयामः। 'कल्लाणं' कल्याणं=कल्यं-नीरुजत्व भवरोगरहितत्वं सकल-

---

के लिये कौन समर्थ हो सकता है। तथा एक भी आर्य प्रणीत धार्मिक श्रुतचारित्ररूप धर्म से युक्त सुवचन का सर्व प्राणी हितकारक वाणी का-श्रवण जब जीव के लिये सम्यग्दर्शन आदि मोक्षमार्ग रूप महाफल का दाता होता है तो फिर भगवान के द्वारा प्रतिपादित हुए श्रुतचारित्र रूप धर्म के ग्रहण से जो कर्म निर्जरा रूप फल प्राप्त होगा-उसके लिये क्या कहा जा सकता है। इस लिये हे देवानुप्रियो? भगवान् श्री महावीर की चलो हम सब मनः प्रणिधानपूर्वक उनकी वन्दना करें-वचन से उनकी स्तुति करें-यतना से पंचाङ्गनमनपूर्वक उन्हें नमस्कार करें "सक्कारेमो"-अभ्युत्थानादिरूप निरवद्य क्रिया के योग्य वचन प्रयोग द्वारा उनकी समाराधना करें। "कल्लाणं देवयं चेइयं पज्जुवासामो"

શકે? તેમજ એક જ આર્યપ્રણીત ધાર્મિક (શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મયુક્ત સુવચનનું સર્વ પ્રાણિહિતકારક) વાણીનું શ્રવણ જ્યારે જીવને માટે સમ્યગ્ દર્શન વગેરે મોક્ષમાર્ગરૂપ મહાફળ આપનારૂં હોય છે, તો પછી ભગવાન દ્વારા પ્રતિપાદિત થયેલા શ્રુતચારિત્ર-રૂપ ધર્મના ગ્રહણથી જે કર્મનિર્જરા રૂપ ફળ પ્રાપ્ત થશે, તેના માટે શું કહી શકાય? એથી હે દેવાનુપ્રિયો! શ્રી ભગવાન મહાવીરનાં દર્શન કરવા ચાલો, અમે બધા મનઃ પ્રણિધાન પૂર્વક (એક ચિત્ત થઇને) તેમની વન્દના કરીએ, વચનથી તેમની સ્તુતિ કરીએ, યતનાથી પચાંગનમન પૂર્વક તેમને નમસ્કાર કરીએ. 'सक्कारेमो' અભ્યુત્થાનરૂપ નિરવદ્ય ક્રિયાના યોગ્ય વચન પ્રયોગ દ્વારા તેમની સમ્યક્ રીતે આરા-ધના કરીએ. 'कल्लाणं देवयं चेइयं पज्जुवासामो' જે ભવ્ય જીવોને માટે ભવ-

कर्मक्षयलक्षणं मोक्षरूपम्, आणयति=प्रापयति भव्यान् इति कल्याणस्तं, मङ्गलं= हितकरं 'देवयं' दैवतं=देवतैव दैवतं स्वार्थेऽण्' धर्मदेवमित्यर्थः 'चेइयं' चैत्यं= सर्वथा विशिष्टज्ञानवन्तं 'पज्जुवासामो' पर्युपास्महे=निरवद्यभावेन आराधयामः, 'एयं' एतत्=पर्युपासनं 'नो' नः=अस्माकं, 'पेच्चभवे' प्रेत्यभवे' परभवे 'हियाए' हिताय-पथ्याहार इव, 'सुहाए' सुखाय, भवभ्रमणविरमणजनितशान्तये, 'खमाए' क्षमाय-मोक्षमार्गाराधनक्षमता प्राप्तये, 'निस्सेयसाए' निःश्रेयसाय= मोक्षाय, 'अणुगामित्ताए' अनुगामिकत्वाय=भवपरम्परासुखानुबन्धिसुखाय भविष्यतीति कृत्वा-इतिबहवः 'उग्गा' उग्राः=ऋषभदेवेन आरक्षकपदे नियुक्ताः कोट्टपाला रक्षकवंशजाः, जाव यावत्, अत्र यावच्छब्देन-इदं द्रष्टव्यम्-'उग्गपुत्ता' उग्रपुत्राः 'भोगा' भोगाः=ऋषभदेवावस्थापितगुरुवंशजाः-गुरुस्थानिया इत्यर्थः, 'भोगपुत्ता' भोगपुत्रा', एवं 'राइन्ना' राजन्याः-भगवद्वंशजाः, 'खत्तिया'

जो भव्य जीवों के लिये भवरोग रहितस्वरूप कल्प की कि जो सकल कर्म क्षयरूप है मोक्षकी प्राप्ति कराने में निमित्तभूत होता है ऐसे कल्याण रूप तथा मंगलरूप, धर्मदेव की जो चैत्य रूप सर्वथा विशिष्ट ज्ञानशाली है चलो पर्युपासना करें-निरवद्यभाव से उनकी आराधना करें। "एयंनो पेच्चभवे हियाए, सुहाये, खेमाए, निस्सेयसाए, अणुगामित्ताए" इस तरह की गई पर्युपासना हम लोगों को परभव में हित के लिये भवभ्रमण के विरमण से जनित शान्ति के लिये, मोक्षमार्ग के आराधन की क्षमता प्राप्ति के लिये मोक्ष के लिये तथा भव परम्परामे सुखानुबंधी सुख के लिये होगा. इस भावना से (बहवे) अनेक (उग्गा) रक्षक वंशज पुरुष कि जिन्हें ऋषभदेवने आरक्षक (कोटपाल) पद पर नियुक्त किया था वे तथा यावत् शब्द द्वारा (उग्गपुत्ता) भोगा, भोगपुत्ता राइन्ना खत्तिया,

---

રોગ રહિતસ્વરૂપ 'કલ્પ'ની-કે જે સકલ કર્મક્ષય રૂપ મોક્ષની-પ્રાપ્તિ કરાવવામાં નિમિત્ત- ભૂત હોય છે, તેનું નામ કલ્યાણ છે. એવા કલ્યાણરૂપ તેમજ મંગળરૂપ ધર્મદેવની- કે જે ચૈત્યરૂપ સર્વથા વિશિષ્ટ જ્ઞાનશાળી છે-ચાલો આપણે પર્યુપાસના કરીએ. નિર- વદ્ય ભાવે તેમને આરાધીએ. एयं नो पेच्चभवे हियाए, सुहाए, खमाए, अणु- गमित्ताए' આ પ્રમાણેની પર્યુપાસના અમને પરભવમાં હિતના માટે, ભવભ્રમણના વિરમણથી જનિત શાંતિના માટે, મોક્ષ માર્ગના આરાધનના સામર્થ્યને માટે, મોક્ષના માટે તેમજ ભવ પરંપરામાં સુખાનુબંધી સુખના માટે થશે. આ ભાવના દ્વારા (बहवे) ઘણા (उग्गा) રક્ષકવંશજ પુરુષો-કે જેમને ઋષભદેવે આરક્ષક (કોટવાલ) પદે નિયુક્ત કર્યા હતા તેઓ તેમજ 'યાવત્' શબ્દ દ્વારા (उग्गपुत्ता भोगा, भोगपुत्ता,

क्षत्रियाः=राजवंशजाः, 'माहणा' ब्राह्मणाः, 'भडा' भटाः=शूराः, 'जोहा' योधाः, 'मल्लई' मल्लकिनः=गणराजविशेषाः, 'लेच्छई' लेच्छकिनः-गणराजविशेषाः, 'अन्ने य बहवे' अन्ये च बहवः, 'राईसरतलवरमाडंबियकोडुंबियइब्भसेट्ठि-सेणावइसत्थवाहप्पभियओ' राजेश्वरतलवरमाडंबिककौटुम्बिकेभ्य श्रेष्ठि-सेनापतिसार्थवाहप्रभृतयः सन्ति तेषु 'अप्पेगइया' अप्येकका:=अप्येके-अन्येऽपि च, 'वंदणवत्तियं=वन्दन प्रत्यय वन्दन हेतो, 'अप्पेगइया' अप्येके-केचन, 'पूयणवत्तियं' पूजनप्रत्ययं=पूजनहेतोः वाङ्मनः कायानां निरवद्य क्रियाभिराराधनं पूजनम्, 'एवं' सक्कारवत्तियं' एवंसत्कारप्रत्ययं-सत्कारहेतोः, 'सम्माणवत्तियं' संमान-

---

माहणा, भडा, जोहा, मल्लई, लेच्छई, अन्नेय बहवे, राईसर तलवर मांडबिय कोडुंबिय इब्भसेट्ठियसेणावइसत्थवाहप्पभियओ-अप्पेगइया वंदणवत्तिय अप्पेगइया पूयणवत्तियं एवं सक्कारवत्तियं सम्माणवत्तियं) इत्यादि पाठ से गृहीत उग्रपुत्र, भोगपुरुष कि जिन्हें ऋषभदेवने गुरु-स्थान पर स्थापित किया था, भोगपुत्र, राजन्य भगवान् के वंशज-क्षत्रिय-राजवंशज मादण-ब्राह्मण-भट शूरवीर योधा, मच्छ-मल्लकी-लेच्छकी गणराज विशेष तथा और भी राजेश्वर, तलवार माडंबिक, कौकुम्बिक इभ्यश्रेष्ठि सेनापति सार्थवाह वगैरह भगवान को वंदना आदि के लिये उद्यत हो गये। इनमे (अप्पे गइया) कितनेक मनुष्य (वंदणवत्तिय वन्दना के लिये (अप्पे गइया) कितनेक (पूयणवत्तियं) भगवान् की पूजा करने के लिये-मन बचन और काय की निरवद्या क्रिया द्वारा प्रभु की

राइन्ना, खत्तिया, माहणा, भडा जोहा, मल्लई, लेच्छई, अन्नेय बहवे, राईसर तलवर मांडबिय कोडुंबिय इब्भ सोट्ठिय सेनावइ सत्थवाहप्पभियओ-अप्पे गइया वंदणवत्तियं अप्पे गईया पूयणवत्तिय एवं सक्कार वत्तियं सम्माणवत्तियं) ઉગ્રપુત્ર, ભોગપુત્ર કે જેમને ઋષભદેવે ગુરુઆસને બેસા-ડ્યા હતા, ભોગપુત્ર, રાજન્ય- ભગવાનના વંશજ, ક્ષત્રિય રાજવંશ, માહણ બ્રાહ્મણ ભટ, શૂરવીર યોદ્ધા, મચ્છમલ્લકી,-લેચ્છકી-ગણરાજ વિશેષ તેમજ બીજા પણ રાજે-શ્વર, તલવર, માટંબિક (સીમા પ્રાન્તનો રાજા) કૌટુંબિક, ઇભ્યશ્રેષ્ઠ, સેનાપતિ, સાર્થવાહ વગેરે ભગવાનની વન્દના કરવા માટે તૈયાર થઇ ગયા આ માં(अप्पेगइया) કેટલાક માણુસો (वंदणवत्तियं) ભગવાનને વન્દન કરવા માટે ગયા, (अप्पेगइया) કેટલાક (पूयण-वत्तियं) ભગવાનની પૂજા કરવા માટે-મન વચન અને કાર્યની નિરવદ્ય ક્રિયા દ્વારા પ્રભુની આરાધના કરાવી તેનું નામ પૂજા છે.-(सक्कार वत्तियं) કેટલાક તેમનો સત્કાર

प्रत्ययं-सत्कारहेतोः, 'कोउहल्ल वत्तियं' कौतूहलप्रत्ययं=अपूर्ववस्तु दर्शनार्थमितिभावः। केचन 'असुयाइं' अश्रुतानि, 'सुणिस्सामो' श्रोष्यामः इति हेतोः इत्यत्र, ऽश्रोष्यम्। 'सुयाइं' श्रुतानि, 'निस्संकियाइं' निःशङ्कितानि, 'करिस्सामो' करिष्यामः, 'अप्पेगइया' अप्येके=केचन, मुडा' मुण्डाः 'भवित्ता' भूत्वा आगाराओ अगारात्=गृहात्, 'अणगारियं' अनगारितां=साधुतां 'पव्वइस्सामो' प्रव्रजिष्यामः=प्राप्स्यामः अप्पेगइया' अप्येके=केचन 'पंचाणुव्वइयं' पञ्चाणुव्रतिकं, 'सत्तसिक्खावइयं' सप्तशिक्षाव्रतिकम्, एवं 'दुवालसविहं' द्वादशविधं गिहिधम्मं' गृहिधर्मं 'पडिवज्जिस्सामो' प्रतिव्रजिष्यामः=स्वीकरिष्यामः इति हेतोः, तथा अप्पेगइया' अप्येके=केचन 'जिणभत्तिरागेणं' जिनभक्तिरागेण=

आराधना करना इसका नाम पूजा है।(अप्पेगइया सक्कारवत्तियं) कितनेक उनका सत्कार करने के लिये कितनेक(अप्पेगइया सम्माणवत्तियं)सन्मान करनेके लिये कितनेक(अप्पेगइया कोउहल्लवत्तियं) अपूर्व वस्तुके देखने की उत्कण्ठाकी निवृत्ति करने के लिये. कितनेक (असुयाइं) अश्रुत वस्तुका (सुणिस्सामो) श्रवण करना प्रभु के पास प्राप्त होगा इसके लिये कितनेक (सुयाइ निस्संकियाइं करिस्सामो) महात्माओं के मुखसे पहले सुनी गई बात प्रभुके निकट शंका रहित हो जायगी ईसके लिये (अप्पे गइया) कितनेक (मुंडा भविना आगाराओ अणगारियं पव्वइस्सामो) इस भावना से प्रेरित होकर कि मुडित होकर प्रभुके पास गृहस्थ से अबमुनिपद धारण करेंगे इसके लिये (अप्पे गइया पचाणुवइयं सत्त सिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्सामो) कितनेक पंच अणुव्रतों को सात शिक्षाव्रतों को इस तरह १२ प्रकार के गृहस्थ धर्म को प्राप्त करेंगे इसके लिये, (अप्पे गइया) कितनेक, (जिणभत्ति रागेणं) केवल

કરવા માટે, કેટલાક (सम्माणवत्तिय) સન્માન કરવા માટે, કેટલાક (कोउहल्लवत्तियं) અદ્ભુત વસ્તુને જોવાની ઉત્કંઠાના ઉપશમન માટે, કેટલાક (असुयाइं) અશ્રુતવસ્તુનું (सुणिस्सामो) શ્રવણ પ્રભુ પાસે પ્રાપ્ત થશે, અર્થાત્ અપૂર્વ તત્ત્વ સાંભળવામાં કેટલાક (सुयाइं निस्संकियाइं करिस्सामो) બીજા મહાત્માઓ'ની પાસેથી સાંભળેલી વાત પ્રભુની પાસે શંકા રહિત જશે એ માટે, (अप्पेगइया) કેટલાક(मुंडा भवित्ता आगाराओ अणगारियं पव्वइस्सामो) આ ભાવનાથી પ્રેરાઈને કે મુંડિત થઈને પ્રભુની પાસે ગૃહસ્થ મટીને હવે મુનિપદ ધારણ કરીશ એ માટે, (अप्पेगइया-पंचाणुवइयं सत्त सिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्सामो) કેટલાક પાંચ અણુવ્રતોને સાતશિક્ષા વ્રતોને આ રીતે ૧૨ પ્રકારના ગૃહસ્થધર્મને' ધારણ કરીને શ્રાવકધર્મ સ્વીકારીશું. એ માટે(अप्पेगइया) કેટલાક (जिणभत्ति रागेण)

जिनसेवानुरागेण 'अप्पेगइया' अप्येके-'जीयमेयंति कट्टु' जीतमेतत्-जीत परम्परागत आचारः, आस्माकमितिकृत्वा 'ण्हाया' इत्यादि, स्नाताः कृतबलिकर्माः कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः शिरसा कण्ठे मालकृताः=कण्ठे परिधृतमालाः आविद्धमणिसुवर्णाः कल्पितहारार्द्धहारत्रिसरिकमालाम्बप्रलम्बमानकटिसूत्रकाः सुकृतशोभाभरणाः प्रवरवस्त्रपरिहिताः परिहितप्रवरवस्त्राः, चन्दनावलिप्तमानशरीराः=चन्दनचर्चितसर्वाङ्गः, एतादृशाः सन्तः, तथा अप्येके=केचन हयगताः, एवं गजरथशिबिकास्यन्दमानीगताः, अप्येके पादविहारचारिणः पुरुषवृन्दयुक्ताः महता उत्कृष्टसिंहनादबोलकलकलरवेण समुद्ररवभूतमिव=

जिन भक्ति के अनुराग से (अप्पे गईया) और कितनेक (जियमेयंति कट्टु) मनुष्य यह हमारा परंपरागत आचार है इसकी परिपालना के निमित्त प्रभु के पास जानेको कटिबद्ध हुए! सो उन्होने "ण्हाया" स्नान किया। स्नान कर बलिकर्म किया अर्थात् वायस आदि पक्षियोको अन्नादि का भाग दिया। कौतुक मंगल एवं दुःस्वप्न आदि जनित अशुभ की निवृत्ति के लिये प्रायश्चित्त किया। कंठमे मालाएँ धारण की। मणि एवं सुवर्णो के हार अर्धहार आदि पहिरे। कानोंमे लंबे लंबे लटकते हुए कुंडल आदि धारण किये। कटिमें कन्दोरे पहिरे। वेश कीमती वस्त्र पहिरे। चंदन आदि सुगंध द्रव्यों से शरीर को चीर्चित किया। इस प्रकार सज धज कर कितनेक मनुष्य तो घोडों पर सवार हुए कितनेक हाथियों पर, कितनेक रथों पर, कितनेक शिबिकाओं (पालखीयों) पर, कितनेक स्यन्दनों (तामजानों) पर और कितनेक पैदल ही मनुष्य समूह से युक्त होकर चल दिये। भिन्न २ प्रकार के

કેવલ જિન ભકિતના અનુરાગથી (अप्पेगइया) અને કેટલાક (जीयमेयंति कट्टु) માણસોએ એ સમજીને કે આ અમારો પરંપરાગત સદાચાર છે. એના પાલન માટે પ્રભુની પાસે જવા તૈયાર થયા. તેઓએ 'ण्हाया' સ્નાન કર્યું. સ્નાન કરીને બલિકર્મ કર્યું એટલે કે કાગ વગેરેને અન્ન વગેરેનો ભાગ આપ્યો. કૌતુક મંગલ તેમજ દુઃસ્વપ્ન વગેરેથી જનિત અશુભની નિવૃત્તિને માટે પ્રાયશ્ચિત કર્યું. કંઠમાં માળાઓ પહેરી કાનોમાં લાંબા લાંબા ઝૂલતા કુંડળ વગેરે પહેર્યા કેડે કન્દોરા પહેર્યા કિંમતી વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં. ચંદન વગેરે સુગંધિત દ્રવ્ય દ્વારા શરીરને સુવાસિત કર્યું. આ પ્રમાણે સુસજ્જ થઈને કેટલાક માણસો ઘોડા ઉપર સવાર થયા, કેટલાક હાથી ઉપર, કેટલાક રથ ઉપર, કેટલાક પાલખીઓ ઉપર, કેટલાક સ્યન્દનો (તામજામો) ઉપર. અને કેટલાક પેદળ જ માણસોના ટોળાઓમાં મળીને ચાલ્યા. અનેક જાતના શબ્દો ઉચ્ચા-

समुद्ररवाकुलमिव राजगृहं कुर्वन्तः' इति। 'रायगिहस्स नयरस्स' राजगृहस्य नगरस्य 'मज्झं मज्झेणं' मध्यमध्येन 'एगदिसिं' एकस्यांदिशि, 'एगाभिमुहा' एकाभिमुखाः=एकं भगवन्तं अभि=अभिगतं मुखं येषां ते तथा=भगवदभिमुखा इत्यर्थः, निर्गच्छन्ति, 'इमं च णं' अस्मिन् समये च खलु मेघकुमारः 'उप्पिं-पासायवरगए' उपरिप्रासादवरगतः प्रासादवरोपरिभूमिकस्थः 'फुट्टमाणेहिं' स्फुटद्भिः=वाद्यमानैः 'मुयंगमत्थएहिं' मृदङ्गमस्तकैः यावद् मानुष्यकान् भोगान भुञ्जानः 'रायमग्गं च' राजमार्गं च 'ओलोएमाणे२' अवलोकमानः२ एवं च खलु विहरति=आस्ते। ततः खलु स मेघकुमारस्तान् बहुनुग्रान् एकस्यां दिशि-

शब्द करते हुए ये सब चल रहे थे। उनके उन शब्दों से राजगृह नगर ऐसा मालूम हो रहा था कि मानो वह समुद्र के ध्वनि से ही आकुल व्याकुल सा हो रहा है। इस तरह होते हुए वे सब (रायगिहस्स नयरस्स मज्झंमज्झेणं एगदिसि एगाभिमुहा निग्गच्छंति) राजगृह नगरके ठीक बीचों बीच से होकर एक ही दिशा की ओर एकाभिमुख होकर चल दिये। (इमंच णं मेहेकुमारे उप्पिं पासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुयंग मत्थएहिं जाव माणुस्सए कामभोगे भुंजमाणे रायमग्गं च ओलोए २ अेवं च णं विहरइ) इस समय मेघकुमार अपने महल के उपर बैठा हुआ था। उसका समय जैसा पहले बतलाया गया है कि बाजोंकी मधुर ध्वनियों के श्रवण से तथा उत्तम २ ३२ प्रकारके नाटकों के कि जिनमे अपने ही शौर्य आदि गुणों का प्रदर्शन रहता था अवलोकन से व्यतीत होता था। इस प्रकार मनुष्य भव संबन्धी कामभोगों को भोगता हुआ वह अपना समय आनंद के साथ व्यतीत कर रहा था। उस मेघ-

रता तेओ बधा जई रह्या हता. तेमना घोंघाटथी राजगृहनगर जाणे के समुद्रनी जेम शब्दित थई रह्युं हतुं. आ रीते ते बधा (रायगिहस्स नयरस्स मज्झ मज्झेणं एगदिसिं एगाभिमुहा निग्गच्छंति) राजगृह नगरनी वच्चे थईने एकज दिशा तरफ एकाभिमुख थईने जई रह्या हता. (इमे मेहे कुमारे उप्पिं पासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुयंगमत्थएहिं जाव माणुस्सए कामभोगे भुंजमाणे रायमग्गं च ओलोएमाणे? एवं च णं विहरइ) ते वखते मेघकुमार पोताना महेलनी उपर बेठो हतो. तेनो वखत जेम पहेलां वर्णन करवामां आव्युं छे तेम-वाजांओनी मधुर ध्वनिओना श्रवणथी, तेमज उत्तमोत्तम प्रकारना नाटकोना-के जेमां पोताना ज शौर्य वगेरेनुं प्रदर्शन रहे छे-अवलोकन करता ज पसार थतो हतो. आ प्रमाणे मनुष्यभवना कामभोगो भोगवतो ते पोतानो वखत सुखेथी पसार करतो

एकाभिमुखान् निर्गच्छतः पश्यति, दृष्ट्वा 'कंचुइपुरिसं' कञ्चुकिपुरुषं=अन्तःपुरमाहरिकं शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्-किं खलु भो देवानुप्रिय ! अद्य राजगृहे नगरे 'इंद महेइ वा' इन्द्रमहः=इन्द्रोत्सवः 'इ' इत्यलंकारार्थः वा शब्दः समुच्चयार्थकः, 'खंदमहे इवा' स्कन्दमहः=स्कन्दः=शिवपुत्रः कार्तिकेयः इ शब्दो वा शब्दश्च पूर्ववद् व्याख्येयः। एवं-'रुद्दसिववेसमणनागजक्खभूयतलायरुक्खचेइयपव्वय उज्जाणगिरि जत्ताइवा' रुद्रः=एकादशसु रुद्रेषु कश्चिद् रुद्रविशेषः, शिवः-प्रसिद्धः, वैश्रमणः यक्षराजः-कुबेरः नागः=भवनपतिविशेषः, यक्षभूतौ=व्यन्तरविशेषौ, नदी=प्रसिद्धा, तडागः=जलाशयः

कुमारने उस समय राजमार्ग की ओर देखा। (तएणं से मेहेकुमारे ते बहवे उग्गे जाव एगदिसि एगाभिमुहे निगच्छमाणे पासइ) तो उसे ज्ञान हुवा कि ये सब उग्र आदि के वंश के मनुष्य आज जो एक ही दिशा की तरफ एक लक्ष्य बांधकर जो जा रहे हैं सो क्या कारण है? इस प्रकार विचार कर आते ही उसने उसी समय (कंचुइपुरिसे सद्दावेइ) कंचुकी को बुलवाया—और (सद्दावित्ता) बुलाकर (एवं वयासी) उससे ऐसा कहा—(किं णं भो देवाणुप्पिया अज्जरायगिहे नयरे इंदमहेइवा खंदमहेइ वा एवंरुद्दसिववेसमणनागजक्खभूय नइतलाय रुक्खचेईय पव्वय उज्जाण गिरिजत्ताइत्ता) भो देवानुप्रिय? क्या आज राजगृह नगर मे इन्द्र महोत्सव है अथवा कार्तिकेय का कोई उत्सव है, अथवा ११ रुद्रोंमे से किसी एक रुद्रका उत्सव है अथवा शिव का उत्सव है? या यक्ष राजका उत्सव है? या किसी भवन पति देव विशेष का उत्सव है? या कि किसी यक्ष. का या भूत का उत्सव

હતો. તે સમયે મેઘકુમારે રાજમાર્ગ તરફ જોયું. (तएणं से मेहे कुमारे ते बहवे उग्गे जाव एगदिसि एगाभिमुहे निगच्छमाणे पासइ) કે આજે ઉગ્ર વગેરે વંશના બધા માણસો એક લક્ષ્ય રાખીને એક જ તરફ જઈ રહ્યા છે તેનું શું કારણ છે? આમ વિચાર થતાં જ તેણે તરત (कंचुइपुरिसे सद्दावेइ) કંચુકીને બોલાવ્યો અને (सद्दावित्ता) બોલાવીને (एवं वयासी किंणं भो देवाणुप्पिया? अज्ज रायगिहे नयरे इंदमहेइवा खंदहेहइवा एवं रुद्दसिववेसमणनाग जक्ख भूयनइतलायरुक्खचेइयपव्वय उज्जाणगिरिजत्ताइवा) હે દેવાનુપ્રિય! શું આજે રાજગૃહનગરમાં ઇન્દ્ર મહોત્સવ છે, અથવા કાર્તિકેયનો કોઈ ઉત્સવ છે અથવા અગિયાર રૂદ્રમાંથી કોઈ એક રૂદ્રનો ઉત્સવ છે, અથવા યક્ષરાજનો (કુબેર) ઉત્સવ છે, અથવા કોઈ ભવનપતિ દેવ વિશેષનો ઉત્સવ છે. અથવા

'तालाव' इति भाषा प्रसिद्धः, 'रुक्खं' वृक्षः=प्रतीतः, 'चेइय' चैत्यः=स्मारक चिह्नविशेषः सभावृक्षो वा, 'पव्वय' पर्वतः उज्जान' उद्यानम्, 'गिरिजत्ता' गिरियात्रा, एषां रुद्रादीनामुत्सवः किम्? 'जओणं' यतः खलु बहव उग्रा यावद् एकस्यांदिशि एकाभिमुखा निर्गच्छन्ति। ततः खलु स कञ्चुकिपुरुषः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'गहियागमणपवत्तिए' गृहीतागमनप्रवृत्तिकः= आगमनवृत्तान्तज्ञः, मेघकुमारमेवमवदत्-नो खलु हे देवानुप्रिय। अद्य राज· गृहे नगरे इन्द्रमहोवा यावद् गिरियात्रा वा, यत् खलु एते उग्रा यावद् एकस्यां दिशि एकाभिमुखा निर्गच्छन्ति, एवं खलु हे देवानुप्रिय ! श्रमणो

है कहो किसका उत्सव है-क्या किसी नदी का, या जलाशय की, या किसी चैत्य वृक्ष का, या किसी के स्मारक का, पर्वत का, उद्यान का, या किसी गिरिका उत्सव है क्या? (जओ णं बहवे उग्गा जाव एगदिसि- एगाभिमुहा णिग्गच्छंति) जो ये सब के सब उग्र आदि वंश वाले व्यक्ति एक ही तरफ एक लक्ष्य बांधकर चले जा रहे हैं। (तएणं से कंचुइ पुरिसे समणस्स भगवओ महावीरस्स गहियागमणपवत्तिय मेहं कुमारं एवं वयासी) इस प्रकार मेघकुमार की बात सुनकर उस कंचुकी ने कि जिसे श्रवण भगवान् महावीर के आनेका वृत्तान्त पहिले से ज्ञात हो चुका था मेघकुमार से ऐसा कहा-(नो खलु देवाणुप्पिया ? अज्जं राय· गिहणयरे इंदमहेइवा जाव गिरिजनाइवा) भो देवानुप्रिय? आज राजगृह नगरमें इन्द्र महोत्सव आदि कुछ नहीं है और न कोई नदी से लेकर गिरिपर्यन्त कोइ उत्सव ही है (जन्नं एएउग्गा जाव एगदिसि एगा भिमुहा निग्गच्छंति) फिर भी जो ये सब उग्र आदि वंश के जन एक

કોઇ યક્ષ યા ભૂતનો ઉત્સવ છે. બતાવો કોનો ઉત્સવ છે? શું કોઇ નદી જલાશય, કોઇ ચૈત્ય વૃક્ષ, કોઈ સ્મારક, પર્વત ઉદ્યાન અથવા કોઇ ગિરિનો ઉત્સવ છે? (ज आ णं बहवे उग्गा जाव एगदिसिं एगाभिमुहा णिगच्छंति) કે આ બધા ઉગ્ર વગેરેના વંશવાળા વ્યકિતઓ એક જ તરફ એક લક્ષ્ય રાખીને ચાલ્યા જાય છે. (त एणं से कंचुइ पुरिसे समणस्स भगवओ महावीरस्स गहियागमण वत्तिए मेहंकुमार एवं वयासी) આ રીતે મેઘકુમારની વાત સાંભળીને તે કંચુકીએ-કે જેને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પધારવાના સમાચાર પહેલેથી જ હતા- તેણે મેઘરાજને કહ્યું કે-(नो खलु देवाणुप्पिया ? अज्जं रायगिहनयरे इंद महेइवा जाव गिरिजत्ताइ वा) હે દેવાનુપ્રિય! રાજગૃહ નગરમાં આજે ઇન્દ્ર મહોત્સવ વગેરે કંઇ નથી અથવા નદીથી માંડીને ગિરિ સુધીનો કોઈ ઉત્સવ પણ નથી (जन्नं ए ए उग्गा जाव एगदिसि एगाभिमुहा निगच्छंति) છતાં પણ જે

भगवान् महावीर आदिकरस्तीर्थंकरः 'इह-अस्मिन् मगधदेशे आगतः=ग्रामानुग्रामं विहरन् समागतः इत्यर्थः. इह संपत्ते' इह अस्मिन् राजगृहे नगरे संप्राप्तः 'इह समोसढे' इह-अत्र समवसृतः-अस्मद्भाग्योदयेन समागत इति भावः। इहैव राजगृहे नगरे गुणशिलके चैत्ये=उद्याने यथा प्रतिरूप यावद्-अवग्रहमवग्रह्य संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति=विराजते ॥सू० २४॥

मूलम्-तएणं से मेहे कंचुइज्जपुरिस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्महट्ठतुट्ठे कोडुंबिय पुरिसे सद्दावेइ सद्दाविता एवं वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! चाउग्घंटं आसरहं जुत्तामेव उवट्ठवेह, तहत्ति उवणति। तएणं से मेहे ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए चाउग्घंटं आसरहं दूरूढे समाणे सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धारिज्जमाणेणं महया भडचडगरविंदपरियालसंपरिवुडे रायगिहस्स नगरस्स

दिशा की ओर एक ही लक्ष्य बांध कर जा रहे हैं (एवं खलु देवाणुप्पिया) उसका कारण हे देवानुप्रिय? यह है कि (समणे भगवं महावीरे आइकरे तित्थकरे इहमागए इह संपत्ते, इह समोसढे इह चेव रायगिहे नयरे गुणसिलए चेइए अहापडिरूवे जाव विहरइ) श्रमण भगवान् महावीर जो आदिकर, एवं तीर्थंकर हैं यहां पधारे हुए हैं और ग्रामानुग्राम विहार करते हुए वे आज इस राजगृहनगर में हमलोगों के भाग्योदय से आ पहुँचे हैं। यहां के गुणशिलक नामक उद्यान में यथा प्रतिरूपक यावत् अवग्रह ग्रहण कर तप और संयम से आत्मा को भावित करते हुए विराजे हैं।सू.।२४।

આ બધા ઉગ્ર વગેરેના વંશજનો એક દિશા તરફ એક જ લક્ષ્ય રાખીને જઈ રહ્યા છે. (एव खलु देवाणुप्पिया) હે દેવાનુંપ્રિય ! તેનું કારણ એ છે કે (समणे भगवं महावीरे आइकरे तित्थकरे इहमागए इह संपत्ते, इह समोसढे इह चेव रायगिहे नयहे गुणासिलये चेइए अहा पडिरूवे जाव विहरइ) શ્રમણ ભગવાન મહાવીર-કે જેઓ આદિકર (સ્વશાસનની અપેક્ષાએ ધર્મની આદિ કરનારા) અને તીર્થંકર છે-અહીં પધાર્યા છે. એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરતા તેઓ આજે રાજગૃહ નગરમાં અમારા સૌભાગ્યના ઉદયથી આવ્યા છે. અહીંના ગુણશિલક નામના ઉદ્યાનમાં યથા પ્રતિરૂપક યાવત્ અવગ્રહ ગ્રહણ કરીને તપ અને સંયમ દ્વારા આત્માને ભાવિત કરતા તેઓ વિરાજે છે ॥ સૂ૦ ૨૪ ॥

मज्झं मज्झेणं निग्गच्छिइ, निग्गच्छत्ता जेणामेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स छत्ताइछत्तं पडागाइपडागं विज्जाहरचारणे जंभए य देवे ओवयमाणे उप्पयमाणे पासइ पासित्ता चाउग्घंटाओ आसरहाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ, तंजहा—सचित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए१, अचित्ताणं दव्वाणं अविउसरणयाए२, एगसाडिए उत्तरासंग करणेणं३, चक्खुप्फासे अंजलिपग्गहेणं४, मणसो एगत्ती करणेणं५, जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ करित्ता वंदइ णमंसइ, वंदित्ता णमंसित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स नच्चासन्ने नाइदूरे सुस्सूसमाणे नमंसमाणे अंजलिउडे अभिमुहे विणएणं पज्जुवासइ, तएणं समणे भगवं महावीरे मेघकुमारस्स तीसे य महइ महालियाए परिसाए मज्झगए विचित्तं धम्ममाइक्खइ जहा जीवा वज्झंति मुच्चंति जह य संकिलिस्संति धम्मकहा भाणियव्वा जाव परिसा पडिगया ॥सू० २५॥

टीका—'तएणं से मेहे' इत्यादि, ततः खलु स मेघकुमारः 'कंचुइज्ज पुरिसस्स' कंचुकीय पुरुषस्य=अन्तःपुरप्रयोजननिवेदकद्वारपालस्य 'अंतिए' अन्तिके समीपे तन्मुखादित्यर्थः 'एयमट्ठं' एतमर्थं='श्रीमहावीरः स्वामी समा

'तएणं से मेहेकुमारे' इत्यादि

टीका—(तएणं) इसके बाद (से मेहे) उस मेघकुमारने (कंचुइज्जपुरिसस्स) कंचुकी पुरुष के (अंतिए) पास से (एयमट्ठं सोच्चा) इस बात

'तएणं से मेहेकुमारे' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्यारबाद (से मेहेकुमार) मेघकुमारे (कंचुइज्जपुरिसस्स कंचुकी पुरुषनी (अंतिए) पासेथी (एयमट्ठं सोच्चा) आ वात सांभळीने (णिसम्म)

गतः' एतद्रूपं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टः कौटुम्बिक पुरुषान्=राजसेवकान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवदत्=एवमाज्ञापयत्-क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः 'चाउग्घंटं' चातुर्घण्टं=चतस्रो घंटालंबमाना यस्मिन् तं 'आसरहं' अश्वरथं=अश्वगम्यो रथस्तं 'जुत्तामेव' युक्तमेव=अश्वैरुपेतं,उवट्ठवेह' उपस्थापयत सज्जीभूतं कृत्वाऽत्र समानयत ते च 'तहत्ति उवणेंति' तथेति=भवदाज्ञानुसारेण कार्यं सम्पादयिष्यामः इत्युक्त्वा तथैव उपनयन्ति रथमानयन्तीत्यर्थः। ततः खलु स मेघकुमारः स्नातः यावत्सर्वालंकारविभूषितः चातुर्घण्टम्, अश्वरथं 'दूरूढे समाणे' दूरूढः=आरूढः सन् सकोरण्टमाल्यदाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन=भृत्यधृतेन 'महया भडचडगरचिंदपरियालसंपरिवुडे' महाभटकरवृन्दपरिवारसंपरिवृत.-

को सुनकर (णिसम्म) और उसका अच्छी तरह विचार कर (हट्ठतुट्ठे) बहुत अधिक हर्षित होता हुआ संतुष्ट हुआ। पश्चात् उसने (कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) राज सेवकों को बुलवाया (सद्दावित्ता एवं वयासी) बुलाकर उनसे ऐसा कहा (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रियों? तुम शीघ्र ही (चाउग्घंटं आसरहं जुत्तामेव उवट्ठवेह) चारघंटे वाले रथ को-घोडे जोत कर ले आवो (तहत्ति उवणेंति) वे भी 'तथेति' आप की आज्ञानुसार हर कार्य संपादित करेंगे' कहकर रथ को तैयार कर ले आए। (तएणं मेहे ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए चाउग्घंटं आसरहं दुरूढे समाणे) जब सज्जी भूत होकर रथ आकर उपस्थित हो गया-तब मेघकुमार चार घंटो से सुशोभित उस रथ पर स्नानादि से निवट कर और समस्त अलंकारों से सुसज्जित हो कर रथमें बैठ गये (कोरंट मल्लदामेणं छत्तेणं धरि-

અને તેનો સારી પેઠે વિચાર કરીને (हट्ठतुट्ठे) બહુજ પ્રસન્ન થતો, સંતુષ્ટ થયો. ત્યાર બાદ તેણે (कोडुंबिय पुरिसे सद्दावेइ) રાજસેવકોને બોલાવ્યા. (सद्दावित्ता एवं वयासी) બોલાવીને તેમને કહ્યું કે (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય! તમે સત્વરે चाउग्घंटं आसरहं जुत्तामेव उवट्ठवेह) ચાર ઘંટવાળા રથને ઘોડા જોતરી લાવો (तहत्ती उवणेंति) તેઓ પણ તથેતિ—કહીને રથ સજાવીને લઈ આવ્યા (त एणं से मेहे ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए चाउग्घंटं आसरहं दुरूढे समाणे) જ્યારે સજ્જ થયેલો રથ આવી ગયો ત્યારે મેઘકુમાર ચાર ઘંટાઓથી સુશોભિત રથ ઉપર સ્નાન વગેરે કાર્યથી નિવૃત્ત થઈને અને સમસ્ત અલંકારોથી સુસજ્જિત થઈને બેસી ગયા. सकोरंटमल्लदामणं छत्तोणं धरिज्जमाणेणं) બેસતાંની સાથેજ નોકરે તેમના ઉપર કોરંટ પુષ્પોની માળાવાળો છત્ર તાણી દીધો. (महया भडचडगरचिंदपरियालसंपरि

महाभटानां=महायोधानां चटकरवृन्द विस्तीर्ण समूहः तद्रूपो यः परिवारः तेन संपरिवृतः=संयुक्तः राजगृहस्य नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव गुणशिलकं चैत्यं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणस्य भगवतो-महावीरस्यातिशयमहिम्ना 'छत्ताइछत्त' छत्रातिछत्रं-छत्रोपरिछत्रं 'पडागाइपडागं' पताकातिपताकां छत्रमतिक्रम्य स्थितमित्यतिछत्रं छत्रं चातिछत्रं चेति छत्रातिछत्रं छत्रोपरिच्छत्रमित्यर्थः एवं पताकोपरिपताकाम्, 'विज्जाहरचारणे विद्याधरचारणान् तत्र धरन्तीतिधराः, विद्यया धरा विद्याधराः=वैताढ्यपुराधिपतयः, चारणाः-चरणम्=आकाशे गमनागमनं तद्विद्यते येषां ते चारणाः=विद्याचारणा जंघा-चारणामुनिविशेषास्तान्, 'जंभएयदेवे' जृम्भकांश्च देवान्=व्यंतरविशेषान् 'ओवयमाणे' अवपततो=गगनादवतरतः 'उप्पयमाणे' उत्पततः=भूतलादुत्पततः 'पासइ' पश्यति 'पासित्ता' दृष्ट्वा त्यागिनो वीतरागस्य मर्यादामवगम्य चातु-

---

ज्जमाणेणं) सवार होते ही भृत्यने उनके ऊपर कोरंट पुष्पो की माला से युक्त छत्रतान लिया। (महया भडचडगरविंदपरियालसंपरिवुडे) इस तरह महाभटों (योधाओं) के विस्तीर्ण समूह रूप परिवार से संयुक्त होकर वे मेघकुमार (रायगिहस्स नयरस्स मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ) राजगृह नगर के ठीक बीचो बीच से होकर निकले। (निगच्छित्ता जेणामेव गुण सिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ) निकल कर जहां गुण शिलक चैत्य था वहां गये। (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स छत्ताइच्छत्तं पडा-गाइपडागं विज्जाहरचारणे जंभएयदेवे ओवयमाणे उप्पयमाणे पासइ) जाकर उन्होंने भगवान महावीर के अतिशय कि महिमा से छत्र के ऊपर छत्रको ध्वजा के ऊपर ध्वजा को, विद्याधरों को तथा चारण ऋद्धि के धारक मुनियों को एवं जृंभक देवों को आकाश से, नीचे उतरते हुए तथा भूमि

वुडे) આ પ્રમાણે મહાભટો (યોદ્ધાઓ) ના વિશાલ સમૂહ રૂપ પરિવાર યુકત મેઘકુમાર (रायगिहस्स णयरस्स मज्झं मज्जेणं निग्गच्छइ) રાજનગરની ઠીક વચ્ચે થઈને નીકળ્યા. (निगच्छित्ता जेणामेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवा-गच्छइ) નીકળીને જ્યાં ગુણશીલક ચૈત્ય હતું ત્યાં ગયા. (उवागच्छित्ता सम-णस्स भगवओ महावीरस्स छत्ताइछत्तंपडागाइपडागं विज्जाहरचारणे जंभएय देवे ओवयमाणे उप्पयमाणे पासइ) જઈને તેમણે ભગવાન મહાવીરની અતિશય મહિમાથી છત્રની ઉપર છત્ર ને, ધ્વજાની ઉપર ધ્વજા ને, વિદ્યાધરોને, તેમજ ચારણ ઋદ્ધિને ધારણ કરનારા મુનિઓને અને જૃંભક દેવોને આકાશમાંથી નીચે ઉતરતા તેમજ ભૂમિથી ઉપર જતા જોયા. (पासित्ता चाउग्घंटाओ आसर

घंण्टकात् अश्वरथात् 'पच्चोरुहइ' प्रत्यवरोहति=अवतरति 'पच्चोरुहित्ता' प्रत्य वरुह्य=अवतीर्य श्रमणं भगवंतं महावीरं पञ्चविधेन अभिगमेन अभिगच्छति, तत्राभिगमः=सावद्यादिव्यापार परिहारपूर्वकसविनयं त्यागिनः समीपे गमन, तेन 'तंजहा' तद्यथा-तेऽभिगमा यथा-'सच्चित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए' सचित्तानां द्रव्याणां=सचित्तपुष्पताम्बूलादीनां द्रव्याणां=वस्तूनां 'विउसरणयाए' व्युत्सर्जनया=परिहरणेन १ 'अचित्ताणं दव्वाणं अविउसरणयाए' अचित्तानां द्रव्याणां=वस्त्रालंकारादीनां अव्युत्सर्जनया=अपरित्यागेन, तत्रापि छत्र, खड्ग-वाहन-मुकुट-चामर-लक्षणानि राजचिह्नानि तु परिहर्तव्यान्येवेति नियमः२, 'एगसाडिय उत्तरासंगकरणेणं' एकशाटिकोत्तरासंगकरणेन, तत्र एका=स्यूत रहितैकखण्डयुक्ता 'साडिया' शाटिका=वस्त्रं तया उत्तरासंगकरणं यतनार्थं मुखो परिधारणं तेन३, 'चक्खुप्फासे अंजलिपग्गहेणं' चक्षुःस्पर्शे=दर्शने सति 'अंज-लिपग्गहेणं' अञ्जलि प्रग्रहेण करद्वय संयोजनेन ४, 'मणसो एगत्तीकरणेणं'

से जाते हुए देखा। (पासित्ता चाउग्घंटाओ आसरहाओ पच्चोरुहइ) देखते ही मेघकुमार अपने चातुर्घंट रथ से वीतरागप्रभु की विनय की भावना से नीचे उतरे (पच्चोरुहित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ) नीचे उतर कर वे श्रमण भगवान् महावीर के सन्मुखस्थ पांच प्रकार के अभिगमनसे निरवद्य व्यापार परिहार पूर्वक बडी विनय के साथ गये। सावद्यव्यापार परिहारपूर्वक विनय के साथ त्यागी के पास जाना रूप जो अभिगम है वह पांच प्रकार का है- (तं जहा) वे पांच प्रकार इस तरह से हैं-(सचित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए१, अचित्ताणं दव्वाणं अविउसरणयाए२, एग साडियउत्तरासंगकरणेणं३, चक्खुप्फासे अंजलिपग्गहेणं४, मणसो एगत्ती करणेणं५) सचित्त पुष्प ताम्बूल आदि पदार्थों का परिहार करना१, वस्त्र

हाओ पच्चोरुहइ) જોતાં જ મેઘકુમાર પોતાના ચાતુર્ઘંટ રથ ઉપરથી વીતરાગ પ્રભુની સામે વિનયની ભાવનાથી નીચે ઉતરી પડયા. (पच्चोरुहित्ता समणं भगवं महाविरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ) નીચે ઉતરીને તેઓ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની સામે સાવદ્ય વ્યાપાર પરિહાર પૂર્વક બહુ જ વિનયની સાથે ગયા સાવદ્ય વ્યાપાર પરિહાર પૂર્વક વિનય સહિત થઈને ત્યાગીની પાસે જવું રૂપ જે 'અભિગમ' છે, તે પાંચ પ્રકારનો છે-(त जहा) તે આ પ્રમાણે છે-(सच्चित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए १, अचित्ताणं दव्वाणं अवि उसरणयाए २, एग साडिय उत्तारासंगकरणेणं ३, चक्खु फासे अंजलि पग्गहेणं ४, मणसो एगत्ती करणेणं ५.) સચિત્ત પુષ્પ તાંબૂલ વગેરે પદાર્થોને ત્યજવા ૧. વસ્ત્ર અલંકાર વગેરે જે અચિત્ત દ્રવ્ય છે તેમનો ત્યાગ કરવો નહિ, આ બધામાં

मनस एकत्रीकरणेन=चित्तैकाग्रत्वविधानेन अभिगच्छतीत्यनेन सम्बन्धः, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति उपागत्य श्रमणं३ त्रिकृत्वः आदक्षिण प्रदक्षिणं करोति कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा श्रमणस्य३ नात्यासन्ने नातिदूरे शुश्रूषमाणः नमस्यन् अञ्जलिपुटे कृत्वा विनयेन पर्युपास्ते। ततःखलु श्रमणो भगवान् महावीरः मेघकुमारस्य तस्याश्च 'महइमहालयाए'

अलंकार आदि जो अचित्त द्रव्य है उसका परित्याग नही करना, इनमें भी जो छत्र खड्ग वाहन मुकुट चामर, आदिरूप जो राज्य भूति है उसका तो त्याग ही करना कहा गया है। विना सीह हुई एक शाटिका से उत्तरासंग करना भगवान को देखते ही दोनों हाथ जोडना, और चित्त की एकाग्रता करना। (जेणामेवसमणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ) उस तरफ जाकर जहां भगवान् महावीर विराजमान थे वहां पहुँचे। (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) पहुँच कर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर को तीन वार आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक नमस्कार किया। (करित्ता वंदइ, णमंसइ) नमस्कार करके उनकी वन्दना की पुनः नमस्कार किया। (वंदित्ता णमंसित्ता) वंदन। नमस्कार करके (समणस्स भगवओ महावीरस्स नाइदूरे नच्चासन्ने सुस्सूसमाणे नमंसमाणे अंजलिउडे अभिमुहे विणएणं पज्जुवासइ) फिरवे भगवान महावीर के न अधिक पास और न अधिक दूर बडे विनय के साथ दोनों हाथ जोड कर सनमुख बैठ गये। (तएणं समणे भगवं महावीरे मेघकुमारस्स

પણ જે છત્ર, ખડ્ગ, વાહન, મુકુટ, ચામર વગેરે જે રાજ્ય વિભૂતિ છે, તેમનો તો ત્યાગ કરવો જ કહેવામાં આવ્યો છે. વગર સીવેલી એક શાટિકાથી ઉત્તરાસંગ કરીને ભગવાનને જોઈને બંને હાથ જોડવા, અને ચિત્ત એકાગ્ર કરવું. (जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ) ત્યાં જઈને જ્યાં ભગવાન મહાવીર વીરાજતા હતા ત્યાં પહોંચ્યા. (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) પહોંચીને તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણવાર આ દક્ષિણપ્રદક્ષિણા પૂર્વક વારંવાર નમસ્કાર કર્યા. (करित्ता वंदइ, णमंसइ) નમસ્કાર કરીને તેમની વંદના કરી અને ફરી નમસ્કાર કર્યા. (वंदित्ता णमंसित्ता) વંદન અને નમસ્કાર કરીને (समणस्स भगवओ महावीरस्स नाइदूरे नच्चासन्ने सुस्सूसमाणे णमंसमाणे अंजलिउडे अभिमुहे विणएणं पज्जुवासइ) પછી તેઓ ભગવાન મહાવીરની વધારે નજીક પણ નહિ અને વધારે દૂર પણ નહિ; વળી બહુ જ નમ્ર ભાવે બંને હાથ જોડીને સામે બેસી ગયા. (तएणं समणे भगवं

अतिमहत्याः परिषदः विचित्रं धर्मं श्रुतचारित्रलक्षणम् 'आइक्खइ' आख्याति= कथयति-'यथा जीवा बध्यन्ते मुच्यन्ते यथा च संक्लिश्यन्ते दुःखमनुभवन्ति' धर्मकथा भणितव्या यावत् परिषत् परिगता विस्तरव्याख्यानं तु मत्कृतोपासकदशाङ्गसूत्रस्यागारधर्मसञ्जीवन्यां टीकायां विलोकनीयम् ॥सू० २५॥

मूलम्—तए णं से मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठे समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—सद्दहामिणं भंते! निग्गंथं पावयणं, एवं पत्तियामि णं भंते! रोयामि णं भंते! अब्भुट्ठेमि णं भंते! निग्गंथं पावयणं, एवमेयं भंते! तहमेयं भंते!, अवितहमेयं भंते! इच्छियमेयं भंते! पडिच्छियमेयं भंते! इच्छियपडिच्छियमेयं भंते! से जहेव तं तुब्भे

तीसे य महइमहालियाए परिसाए मज्झगए विचित्तधम्ममाईक्खइ) इसके बाद श्रमण भगवान महावीरने बडी परिषद् में श्रुतचारित्ररूप धर्म का उपदेश दिया। (जहा जीवा वज्झंति मुच्चंति जहय संकिलिस्संति धम्म कहा भाणियव्वा जाव परिसा पडिगया) प्रभुने उपदेश बात कहा कि जीव किस प्रकार कर्मों का बंध करते हैं और किस प्रकार मुक्त होते हैं तथा वे किस प्रकार से दुःखो का अनुभव करतेहैं। इस प्रकार धर्मकथा की व्याख्या सुन कर वह आई हुई परिषदा अपने २ स्थान पर गइ ? इस विषय का विस्तृत व्याख्यान मेरे द्वारा कृत उपासकदशांग सूत्र की आगार धर्म संजीवनी टीका से जान लेना चाहिये। ॥सू. २५॥'

महावीरं मेघकुमारस्स तीसे य महइमहालियाए परिसाए मज्जगए विचित्त धम्ममाइक्खइ) ત્યાર બાદ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે મોટી પરિષદ્ (સભા) માં શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. (जहा जीवा वज्झंति मुच्चंति जहय संकिलिस्संति धम्मकहा भाणियव्वा जाव परिसा पडिगया) પ્રભુએ ઉપદેશમાં કહ્યુ કે જીવ કેવી રીતે કર્મોનો બંધ કરે છે અને કેવી રીતે મુક્તિ મેળવે છે, તેમજ તેઓ કેવી રીતે દુઃખ અનુભવે છે, આ રીતે ધર્મકથાની વ્યાખ્યા સાંભળીને તે પરિષદ્ પોતપોતાના સ્થાને જતી રહી. આનું સવિસ્તૃત વ્યાખ્યાન મારી ઉપાસક દશાંગ સૂત્રની અગાર ધર્મ સંજીવની ટીકાથી જાણી લેવું જોઈએ. ॥ સૂત્ર ૨૫ ॥

वदह जं नवरं देवाणुप्पिया! अम्मापियरो आपुच्छामि, तओपच्छा मुंडे भवित्ता णं पव्वइस्सामि,! अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह। तएणं से मेहे कुमारे समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता जेणामेव चाउग्घंटे आसरहे तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता चाउग्घंटं आसरहं दूरुहइ, दूरुहित्ता महया भडचडगरपहकरेणं रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्झेणं जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छइ; उवागच्छित्ता चाउग्घंटाओ आसरहाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता जेणामेव अम्मापियरो तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अम्मापिऊणं पायवंदणं करेइ, करित्ता एवं वयासी—एवं खलु अम्मयाओ! मए समणस्स भगओ महावीरस्स अंतिए धम्मे णिसंते, से वि य मे धम्मे इच्छिए पडिच्छिए अभिरुइए। तएणं तस्स अम्मापियरो एवं वयासी—धन्नोसि तुमं जाया!, कयत्थोसितुमं जाया!, कयलक्खणोसितुमं जाया! जन्नं तुमे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे णिसंते, से वि य ते धम्मे इच्छिए पडिच्छिए अभिरुइए! तएणं से मेहेकुमारे अम्मापियरो दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी—एवं खलु अम्मयाओ! मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते से विय मे धम्मे इच्छियपडिच्छियअभिरुइए तं इच्छामि णं अम्मयाओ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए सू० २६॥

टीका—'तएणं से' इत्यादि। ततः खलु स मेघकुमारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके धर्मं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टः श्रमणं भगवन्तं महावीरं 'तिक्खुत्तो अयं देशी शब्दः वारत्रयम् 'आयाहिणपयाहिणं' आदक्षिणप्रदक्षिणम्—आदक्षिणम्—आदक्षिणत पार्श्वात्, दक्षिणपार्श्वादारभ्य प्रदक्षिणं=स्वाञ्जलिपुटस्य परिभ्रमणपूर्वकं ललाटे स्थापनं, 'करेइ' करोति, कृत्वा वन्दते, वन्दित्वा नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवदत्—'सद्दहामि णं भंते ! णिग्गंथं पावयणं' श्रद्धामि='यथार्थमिदमस्ती'त्येवं विश्वसिमि, खलु हे भगवन् नैर्ग्रन्थं=निर्ग्रन्थ-

---

'तएणं से मेहेकुमारे' इत्यादि

टीका—इसके बाद से मेहेकुमारे वह मेघकुमार (समणस्स) श्रमण (भगवओ) भगवान् के (अंतिए) मुखारविंद से (धम्मं सोच्चा) श्रुतचारित्ररूप धर्म का व्याख्यान सुनकर (णिसम्म) और उसे हृदय में अवधारण कर (हट्ठतुट्ठे) बहुत अधिक हर्षित हुआ संतुष्ट हुआ। बाद में (समणं भगवं महावीरं) श्रमण भगवान महावीर को तीन बार उसने आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक वंदना की। अर्थात् दक्षिण पार्श्व से आरम्भ कर बाये तरफ ले जाना और फिर अंजलिपुट को घुमाते हुए जो ललाट पर स्थापित किया जाता है इसका नाम आदक्षिण प्रदक्षिण है। इस क्रिया पूर्वक की उसने प्रभु महावीर को (वंदइ) वंदना की (नमंसइ) नमस्कार किया। (वंदित्ता नमंसित्ता) वन्दना नमस्कार करके (एवं वयासी फिर उसने इस प्रकार निवेदन किया। (सद्दहामिणं भंते) हे भदंत? मैं श्रद्धा करता हूं आपके (निग्गंथं पावयणं)

'तएण से मेहे कुमारे' इत्यादि

टीकार्थ—(तए)ण त्यार बाद (से मेहेकुमारे) मेघकुमार (समणस्स) श्रमण (भगवओ) भगवानना (अंतिए) मुखारविंदथी [धम्मं सोच्चा] श्रुत चारित्र्यरूप धर्मनुं व्याख्यान सांभळीने (णिसम्म) अने तेने हृदयमां अवधारण करीने (हट्ठ तुट्ठे) बहु ज खुश थयो अने संतुष्ट थयो. त्यार पछी (समणं भगव महावीर) श्रवण भगवान महावीरनी त्रण वखत तेमणे आदक्षिण प्रदक्षिणा पूर्वक वंदना करी एटले के जमणी बाजुथी शरू करीने डाबी बाजु तरफ लई जवुं अने पछी अंजलिपुटने फेरवता जे ललाट उपर स्थापित करवामां आवे छे तेनुं नाम आदक्षिण प्रदक्षिण छे. आ विधिथी ज तेमणे प्रभु महावीरनी (वंदइ) वंदना करी, (नमंसइ) नमस्कार कर्या (वंदित्ता नमंसित्ता) वंदन अने नमस्कार करीने (एवं वयासी) पछी तेमणे आ प्रमाणे कह्युं के (सद्दहामि णं भंते) हे भदंत! हुं श्रद्धा करुं छुं, तमारा (निग्गंथं पावयणं) आ निर्ग्रन्थ प्रवचन उपर (एव

सम्बन्धप्रवचनम्, 'एवं पत्तियामिणं भंते! एवंप्रत्येमि=खलु हे भगवान्'यथा भवता प्रतिबोध्यते: तथैव जीवादिस्वरूप मस्ती'ति प्रतीतिं करोमि। रोयामिणं भंते! रोचयामि खलु हे भगवन् पीयूषधारावद् वाञ्छामि। 'अब्भुट्ठेमि णं भंते? निग्गंथं पावयणं' अभ्युत्तिष्ठामि=समाराधनार्थमुद्यतो भवामि, खलु हे भगवान्! नैर्ग्रन्थं प्रवचनम्, 'एवमेयं भंते!' 'एवमेतद् भगवन्! एतत् प्रवचनम्, एवम्-एकान्तेन सत्यमित्यर्थः, 'तहमेयं भंते। तथ्यं=तत्प्रमाणम्, एतत् प्रवचनं हे भदन्त! 'अवितहमेयं भंते!' अवितथं=

इस निर्ग्रन्थ प्रवचन पर। (एवं पत्तियामि भंते) प्रतीति करता हूं आपके इस निर्ग्रन्थ प्रवचन पर। भगवान्? आपने जिस प्रकार जीवादितत्त्व का स्वरूप समझाया है उसी तरह से वह यथार्थ है इस तरह की मेरे हृदय में पूर्ण श्रद्धा है और इसी तरह की मेरें चित्त में पूर्ण प्रतीति हो चुकी है। वह अन्यथा नहीं हैं और न अन्य था ही हो सकता है। (रोयामिणं भंते) जिस प्रकार संतप्त प्राणी अमृत धारा की चाहना करता है उसी तरह हे नाथ? मैं भी संसार तप्त आपके इस निर्ग्रन्थ प्रवचन की चाहना करता हूँ। (अभ्युट्ठेमिणं भंते निग्गंथं पावयणं) अतः हे भदन्त? मैं आपके इस निर्ग्रन्थ प्रवचन की सम्यक प्रकार से आराधना करने के लिये उद्यत होता हूं (एवमेयं भंते) कारण-आपका यह निर्ग्रन्थ प्रवचन एकान्ततः सत्य है। (तहमेयं भंते) कारण-आपका यह निर्ग्रन्थ प्रवचन एकान्ततः सत्य है। (तहमेयं भंते) हे भदन्त? इस निर्ग्रन्थ प्रवचन में एकान्ततः सत्यता की प्रख्यापक कोरी मेरी श्रद्धा आदि नहीं है किन्तु इसमें प्रमाणों का बल है। (अवितहमेयं भंते) कारण प्रत्यक्षादि प्रमाणों से किसी भी प्रकार

पत्तियामिणं भंते) તમારા આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન ઉપર પ્રતીતિ (વિશ્વાસ) કરૂં છું. હે ભગવન્! તમે જે રીતે જીવ વગેરે તત્ત્વોનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું છે, તે જ પ્રમાણે તે સત્ય છે આની મારા હૃદયમા પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે અને આ પ્રકારની મારા ચિત્તમાં પૂર્ણપણે પ્રતીતિ પણ થઈ ગઈ છે. તે અન્યથા નથી અને તે અન્યથા થઈ શકે પણ નહિ. (રોયામિ। ભંતે) જેમ સંતપ્ત પ્રાણી અમૃતધારાની ઇચ્છા કરે છે, તેમ હે નાથ! સંસાર તપ્ત હું પણ આપના આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનની ઇચ્છા કરૂં છું (અભ્યુટ્ઠેમિણં ભંતે નિગ્ગંથ પાવયણં) તેથી હે ભદન્ત! તમારા નિર્ગ્રંથ પ્રવચનની સારી પેઠે આરાધના કરવા માટે હું ઉદ્યત થયો છું. (एवमेयं भंते) કેમકે આપનું આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન એકાન્તતઃ સત્ય છે. (तहमेयं भंते) હે ભદન્ત! આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનમા એકાન્તતઃ સત્યતાને કહેનારી ફક્ત મારી શ્રદ્ધા વગેરે જ નથી પણ આમાં પ્રમાણોનું બળ છે. (अवितहमेयं भंते) કેમકે પ્રત્યક્ષ વગેરે

प्रत्यक्षादिप्रमाणैरबाधितं, एतत् प्रवचनमाराधयितुं वाञ्छितमित्यर्थः। 'पडिच्छियमेयंभंते' प्रतीष्टमेतद् हे भदन्त !=हे भगवन्! एतन्निरतिचारमाराधयितुं वाञ्छितमित्यर्थः। 'इच्छियपडिच्छियमेयं भंते! इष्ट प्रतीष्टमेतद् भदन्त! हे भगवन्! घोरपरिषहोपसर्गे संप्राप्तेऽपि निरतिचारमाराधयितुं सर्वथावाञ्छितमित्यर्थः। 'से जहेव तं तुब्भे वदह जं' अथ यथैव तद्यूय वदथ यत् हे भगवन्! यद् यूयं यथैव वदथ तत् तथैव, जीवाः यथा कर्मभिर्बध्यन्ते यथावा-मुच्यन्ते' इत्यादि यद् वदथ तत् तथैवास्ति। अथ मोक्षोपायभूतां प्रव्रज्यां ग्रहीतुमिच्छामि, नवरं=केवल हे देवानुप्रियाः! मातापितरौ आपृच्छामि, तओ पच्छा' ततः पश्चात् 'मुडे भवित्ता' मुण्डो भूत्वा खलु प्रव्रजिष्यामि।

की बाधा नहीं आती है। (इच्छियमेयं भंते) अतः मैंने आपके इस निर्ग्रन्थ प्रवचन की आराधना करने की पूर्ण वाञ्छा करली है। (पडिच्छियमेयं भते) मेरी इस इच्छा को कोई रोक नहीं सकता है अतः मैंने इस निर्ग्रन्थ प्रवचन की आराधना अविचार रहित हो कर ही करने की भावना की है। (इच्छियपडिच्छियमेय भते) मैं इसकी आराधना निमित्त चाहे जितने भी घोर परीषह उपसर्ग आवे तो भी उन्हें सहन करने को तैयार हूँ। (से जहेब त तुब्भे वदह जं) जिस प्रकार आप कहते हैं वहउसी प्रकार है- अर्थात् जीव जिस तरह कर्मों से बन्धते हैं और जिस तरह वे उनसे मुक्त होते हैं यह व्यवस्था जैसी आपने निर्ग्रन्थ प्रवचन में प्रकट की है वह ठीक वैसी ही है। इसलिये अब मैं मोक्षोपायभूत प्रव्रज्या ग्रहण करना चाहता हूँ। (नवरं) परन्तु (देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय? (अम्मापियरो-

પ્રમાણોથી આમાં કોઇ પણ જાતનો વાંધો આવતો નથી. (इच्छियमेयं भंते) એથી મેં આપના નિર્ગ્રંથ પ્રવચનની આરાધના કરવાની ઇચ્છા કરી છે. (पडिच्छियमेय भंते) મારી ઇચ્છાને કોઇ રોકી શકે એમ નથી. એટલા માટે મેં આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનની આરાધના અવિચાર રહિત થઇને જ સંપૂર્ણપણે આરાધના કરવાની ભાવના કરી છે. (इच्छियपडिच्छियमेयं भंते) આ આરાધનામાં ગમે તેટલા ઘોર પરિષહ અને ઉપસર્ગ આવે તો પણ હું તેમને સહન કરવા માટે તૈયાર છું. (से जहेव तं तुब्भे वदह जं) જેમ તમે કહો છો તે તેજ પ્રમાણે છે- એટલે કે જીવ જેમ કર્મોથી બંધાય છે, અને જેમ તેઓ કર્મોથી મુક્ત થાય છે, આની વ્યવસ્થા જેવી તમે નિર્ગ્રંથ પ્રવચનમાં બતાવી છે, તે ઠીક છે. એટલે હું મોક્ષના ઉપાય માટે પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરવા ચાહું છું. (नवर) પણ (देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય! (अम्मा पियरो आपुच्छामि) આ વિષે મારા માતા

तदनु मेघकुमारं प्रति भगवानाह 'अहासुहं देवाणुप्पिया' इत्यादि। हे देवानुप्रिय! यथासुखं=यथासुखं भवेत् तथा कुरु, प्रतिबन्धं=विलम्बं मा कुरु। श्रेयसि कार्ये प्रमादो न कर्तव्य इति भावः। ततः खलु स मेघकुमारः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा यत्रैव चातुर्घण्टोऽश्वरथ स्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य चातुर्घण्टमश्वरथं दूरोहति=आरोहति, दूरुह्य=आरुह्य महता भटचटकरपहकरेण (परिलिप्तः) राजगृहस्य मध्यमध्येन यत्रैव स्वकं भवनं तत्रैवोपागच्छति। उपागत्य चातुर्घण्टादश्वरथात् प्रत्यवरोहति,

---

आपुच्छामि) मातापिताको इस विषय में पहिले पूछलू। (तओ पच्छा) इसके बाद (मुंडे) मुडित (भवित्ता) होकर (णं पव्वइस्सामि) प्रव्रजित हो जाऊंगा (अहासुयं देवाणुप्पिया?) मेघकुमार की ऐसी बात सुनकर भगवानने उससे कहा--देवानुप्रिय? जिससे तुम्हे सुख हो वैसा करो। (मा पडिबंधं करेह) विलम्ब मत करो। अच्छे कार्य में प्रमाद नहीं किया जाता है (तएणं से मेहेकुमारे समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ) इसके बाद मेघकुमार ने प्रभु को वंदना की और नमस्कार किया। (वंदित्ता नमसित्ता जेणामेव चाउग्घंटे आसरहे तेणामेव उवागच्छइ) वंदना नमस्कार करके फिर वे जहां अपना चातुर्घंट अश्वरथ रखा था उस ओर गये (उवागच्छित्ता चाउग्घंटं दूरूहइ दूरुहित्ता महया भडचडगरपहकरेण रायगिहस्स नगरस्स मज्झंमज्झेणं जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छइ) वहां जा कर वे उस पर आरूढ हुए-और आरूढ होकर महाभटों के विस्तीर्णरूप परिवार समूह से युक्त हो कर राज गृह नगर के ठीक मध्यमार्ग से होकर अपने भवन

पिताने पहेलां पूछी लउ. (तओ पच्छा) त्यार बाद (मुंडे) मुंडित (भवित्ता) थईने (णं पव्वइस्सामि) निश्चितपणे प्रव्रजित थई जईश. (अहासुहं देवाणुप्पिया) मेघकुमारनी आ वात सांभळीने भगवाने तेने कह्युं—हे देवानुप्रिय! जेम तमने सुख थाय तेम करो. (मा पडिबंधं करेह) मोडुं न करो, सारा कामभां गफलत करवी नहि. (तएणं से मेहे कुमारे समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ) त्यार बाद मेघकुमारे प्रभुनी वंदना करी अने नमस्कार कर्या. (वंदित्ता नमंसित्ता जेणामेव चाउग्घंटे आसरहे तेणामेव उवागच्छइ) वंदना अने नमस्कार करीने पछी ज्यां तेओए चातुर्घंट चार घंटडीवाळो अश्व रथ मूक्यो हतो ते त्यां गया. (उवागच्छित्ता चाउग्घंटं दूरुहइ दूरुहित्ता महया भडचडगरपहकरेण रायगिहस्स नगरस्स मज्झ मज्झेण जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छइ) त्यां जईने तेओ तेना उपर बेठा अने बेसीने महाभटोना विशाळ परिवारथी युक्त थईने राजगृहनगरना मध्य मार्गथी राजमार्गथी पसार थईने

प्रत्यवरुह्य यत्रैव मातापितरौ तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य मातापित्रोः पादवन्दनं करोति, कृत्वा एवमवदत्-एवं खलु हे मातापितरौ ! मया श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके धर्मः 'णिसंते' निशान्तः=श्रुतः,' से वि य मे धम्मे' सोऽपि च मम धर्मः 'इच्छिए' इष्टः-इष्टसाधकत्वेन मतः 'पडिच्छिए' प्रतीष्टः=आराध्यत्वेन विज्ञातः, 'अभिरुइए' अभिरुचितः=आत्मप्रदेशैरास्वाद्यतामुपगतः। ततः खलु तस्य 'मेहस्स' मेघकुमारस्य मातापितरौ, एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादिष्टाम्=उक्तवन्तौ, 'धन्नोसि णं तुमं जाया !' हे जात ! धन्योसि=

पर गये। (उवागच्छित्ता चाउग्घंटाओ आसरहाओ पच्चोरूहइ) आते ही वे उससे नीचे उतरे और (पच्चोरुहित्ता) उतरते ही (जेणामेव अम्मापियरो तेणामेव उवागच्छइ) जहां अपने मातापिता थे वहां पहुंचे (उवागच्छित्ता अम्मापिऊणं पायवंदणं करेइ) पहुंचते ही उन्होने पहिले माता पिता के चरणों में नमन किया (करित्ता एवंवयासी) नमन करके फिर उनसे ऐसा कहा-(एवं खलु अम्मयाओ मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे णिसंते) हे माता पिता ? मैंने श्रमण भगवान महावीर के मुख से धर्मका श्रवण किया है (से वि य मे धम्मे इच्छिए पडिच्छिए अभिरुइए) सुनकर मुझे वह इष्टका साधक है ऐसा मुझे मान्य हुआ है। आराध्यत्वेन विज्ञात हुआ है और आत्मप्रदेशों द्वारा वह आस्वाद्यता को प्राप्त हुआ है (तएणं तस्स मेहस्स अम्मापियरो एवं वयासी) मेघ कुमार की इस बात को सुनकर उनके मातापिताने उनसे ऐसा कहा-(धन्नोसि तुमं जाया संपुन्नोसि तुमं जाया, कयत्थोसि

પોતાના ભવન તરફ ગયા. (उवागच्छित्ता चाउग्घंटाओ आसरहाओ पच्चोरुहइ) ત્યાં પહોંચીને રથ ઉપરથી નીચે ઉતર્યા અને (पच्चोरुहित्ता) ઉતરીને (जेणामेव अम्मा पियरो तेणामेव उवागच्छइ) જ્યાં તેમના માતાપિતા હતાં ત્યાં પહોંચ્યા. (उवागच्छित्ता अम्मापिऊणं पायवंदनं करेइ) પહોંચીને તેમણે પહેલાં માતાપિતાના ચરણોમાં વારંવાર નમસ્કાર કર્યા. (करित्ता एवं वयासी) નમન કરીને પછી તેમણે કહ્યું (एवं खलु अम्मयाओ मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे णिसंते) હે માતાપિતા ! મેં શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના મુખારવિંદથી ધર્મનું શ્રવણ કર્યું છે. (से वि य मे धम्मे इच्छिए पडिच्छिए अभिरुइए) સાંભળીને મને આમ થયું કે તે મારા ઇષ્ટનો સાધક છે. આરાધ્યત્વેન મને વિજ્ઞાત થયું છે અને આત્મપ્રદેશો દ્વારા તે આસ્વાદ્યતાને પ્રાપ્ત થયું છે. (तएणं तस्स मेहस्स अम्मापियरो एवं वयासी) મેઘકુમારના

भाग्यवानसि खलु त्वम्, 'संपुन्नोऽसि' संपूर्णोऽसि समस्तगुणसंभृतोऽसि धर्माध्यवसायवत्त्वेन सकलगुणगरिष्ठोऽसि, 'कयत्थोऽसि' कृतार्थोऽसि=कृतः अर्थः स्वात्मकल्याणरूपो येन स तथाऽसि, 'कयलक्खणोऽसि तुमं-जाया !' हे जात ! त्वं कृत लक्षणोऽसि=कृतानि=सफलीकृतानि, लक्षणानि=शरीरवर्ति मशतिलकादि चिह्नानि येन स तथाऽसि, 'जन्नं' यत्=यस्मात् खलु त्वया श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके धर्मो निशान्तः=श्रुतः, सोऽपि च 'तव धर्मः इष्टः प्रतीष्टोऽभिरुचितः। ततः खलु स मेघकुमारो मातापितरौ 'दोच्चंपि' द्वितीयवारमपि 'तच्चंपि' तृतीयवारमपि एवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत् एवं खलु हे मातापितरौ मया श्रमणस्य३ अन्तिके धर्मो निशान्तः=श्रुतः, सोऽपि च मम धर्मः

तुमं जाया, कयलक्खणोसि तुमं जाया) हे पुत्र ! तुम बहुत बडे भाग्यशाली हो तुम समस्त गुणों से भरे हुए हो, तुम कृतार्थ हो, तुमने अपने शरीर वर्ती समस्त शुभलक्षणों को सफलित कर लिया है (जन्नं तुमे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे णिसंते) जो तुमने भगवान महावीर के मुखसे श्रुतचरित्र रूप धर्म का श्रवण किया है। (से वि य ते धम्मे इच्छिए पडिच्छिए अभिरुइए) और उसे तुमने अपने इष्ट का साधक बने अंगीकार किया हैं आराध्यरूप से उसे जाना है तथा वहतुम्हे अभिरुचित हुआ है। तएणं से मेहे कुमारे अम्मापियरो दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी) मेघ कुमारने अपने मातापिता से दुवारा और तिवारा भी ऐसा ही पूर्वोक्तरूप से कहा कि-एवं खलु अम्मयाओ मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते से वि य मे धम्मे

આ વચનો સાંભળીને માતાપિતાએ કહ્યું કે—(धन्नेसि तुमं जाया, कयत्थोसि तुमं जाया, कयलक्खणोसि तुमं जाया) હે પુત્ર! તમે બહુ ભાગ્યશાળી છો, તમે સકળ ગુણ સંપન્ન છો, તમે કૃતાર્થ છો, તમે પોતાના શરીરવર્તી બધા શુભલક્ષણોને સફળ બનાવ્યાં છે. (जन्नं तुमे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे णिसंते) કેમકે તમે ભગવાન મહાવીરના મુખથી શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મનું શ્રવણ કર્યું છે. (से वि य ते धम्मे इच्छिए पडिच्छिए अभिरुइए अने तेने तमे पोताना ઇષ્ટ સાધકરૂપે સ્વીકાર્યો છે, આરાધ્યરૂપે તે ધર્મને જાણ્યો છે તેમ જ તે તમને ગમી ગયો છે. (तएणं से मेहेकुमारे अम्मापियरो दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी) મેઘકુમારે પોતાના માતાપિતાને બીજી અને ત્રીજી વખત પણ આ પ્રમાણે જ કહ્યું- (एवं खलु अम्मयाओ मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते से वि य मे धम्मे इच्छिए, पडिच्छिए

इष्टः प्रतीष्टोऽभिरुचितः, 'तं' तत्=तस्मात् इच्छामि खलु हे मातापितरौ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके मुण्डो भूत्वा 'अगाराओ' अगारात्=गृहान्निःसृत्य अनगारितां=साधुतां 'पव्वइत्तए'= प्रव्रजितुं=स्वीकर्तुम्, प्रव्रज्यां ग्रहीतुमिच्छामीत्यर्थः ॥सू० २६॥

मूलम्—तएणं सा धारिणी देवी तमणिट्ठं अकंतं अप्पियं अमणुन्नं अमणामं अस्सुयपुव्वं फरुसं गिरं सोच्चा णिसम्म इमेणं एयारूवेणं मणोमाणसिएणं महया पुत्तदुक्खेणं अभिभूया समाणी सेयागयरोमकूव पगलंत विलीणगाया सोयभरपवेवियंगी णित्तेया दीणविमणवयणा करयलमलियव्वकमलमाला तक्खणओलुग्गदुब्बलसरीरा लावन्नसुन्ननिच्छायगय सिरीया पसिढिलभूसण पडंतखुम्मियसंचुन्नियधवलवलयपब्भट्ठउत्तरिज्जा सूमालविकिन्नकेसहत्था मुच्छावसणट्ठ चेयगरुई परसुनियत्तव्वचंपकलया निव्वत्तमहिमव्व इंदलट्ठी विमुक्कसंधिबंधणा कोट्टिमतलंसि सव्वंगेहिं धसत्ति

इच्छिए, पडिच्छिए, अभिरुइए तं इच्छामि णं अम्मयाओ ? तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए) हे माता पिता ? मैंने श्रमण भगवान् के मुखसे धर्म सुना है—और वह मुझे इच्छित हुआ है, प्रतीच्छित हुआ है तथा अभिरुचित हुआ है। इस लिये हे माता पिता ? मैं आपसे आज्ञापित होकर अब श्रमण भगवान् महावीर के पास घर छोड़ कर अनगार अवस्था धारण करना चाहता हूं। "सू० २६"

અભિરુઇએ, તં ઇચ્છામિ ણં અમ્મયાઓ ? તુબ્ભેહિં અબ્ભણુન્નાએ સમાણે સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિએ મુંડે ભવિત્તા અગારઓ અણગારિયં પવ્વઇત્તએ) હે માતાપિતા ! મેં શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના મુખેથી ધર્મ સાંભળ્યો છે, અને તેને હું ચાહું છું, તે મને ઇચ્છિત થયો છે, પ્રતીચ્છિત થયો છે તેમજ અભિરુચિત થયો છે. એટલા માટે હે માતા પિતા ! હું તમારી આજ્ઞા મેળવીને હવે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે ઘર છોડીને અનગાર અવસ્થા ધારણ કરવા ચાહું છું. ॥ સૂત્ર-૨૬ ॥

पडिगया। तएणं सा धारिणी देवी ससंभमोवत्तियाए तुरियं कंचणभिंगारमुह विणिग्गयसीयलजलविमलधाराए परिसिंचमाणा निव्वावियगायलट्ठी उक्खेवणतालविंट वीयणगजणियवाएणं सफुसिएणं अंते उरपरिजणेणं आसासिया समाणी मुत्तावलि सन्निगासपवडंस अंसुधाराहिं सिंचमाणी पओहरे कलुणविमण दीणारोयमाणी कंदमाणी तिप्पमाणी सोयमाणी विलवमाणी मेहं कुमारं एवं वयासी॥सू० २७॥

टीका—'तएणं सा' इत्यादि। ततः खलु सा धारिणी देवी 'तमणिट्ठं' ताम् अनिष्टाम्=इष्टविरहकारिकाम्, 'अकंतं' अकान्ताम्=अवांच्छिताम्, 'अप्पियं' अप्रियां=दुःखोत्पादिनीम्, 'अमणुन्नं' अमनोज्ञां=पुत्रवियोगसूचकत्वेन आर्तध्यानजनिकाम् 'अमणामं' अमनोमां=मनः प्रतिकूलाम् 'अस्सुयपुव्वं' अश्रुतपूर्वां=पूर्वंकदाचिदपि न श्रुतां, 'फरुसं' परुषां वज्रपातवत् कठोरां गिरं=वाचं श्रुत्वा निशम्य अनेन 'एयारूवेण' एतद्रूपेण 'मणोमाणसिएणं' मनोमानसिकेन=

'तएणं सा धारणीदेवी' इत्यादि

टीकार्थ–(तएणं) इसके बाद (सा धारिणी देवी) वह धारिणी देवी (तं अणिट्ठं) उस अनिष्ट (अकंतं) अवाञ्छित, (अप्पियं) दुःखोत्पादक, (अमणुन्नं) पुत्र वियोगकी सूचक होने के कारण आर्त्तध्यानजनक (अमणामं) मनको अरुचिकारक, (अस्सुयपुव्वं) अश्रुतपूर्व ऐसी (फरुसं) वज्रपात के समान कठोर (गिरं सोच्चा) मेघ कुमार की बात सुनकर (णिसम्म) और उसे हृदय मे अवधारितकर 'इमेणं एयारूवेणं' इस वियोगरूप (महयापुत्त दुक्खेणं) बहुत बडे पुत्र के दुःखसे जो केवल (मणोमाणसिएणं) मनः

'तएण सा धारिणी देवी' इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्यार બાદ (सा धारिणी देवी) धारिणी દેવી (तं अणिट्ठं) અનિષ્ટ (अकंतं) અવાચ્છિત, (अप्पियं) દુઃખદ (अमणुन्नं) પુત્ર વિયોગને સૂચવનારી હોવાથી આર્ત્તધ્યાન જનક (अमणामं) મનને અરુચિકર, (अस्सुयपुव्वं) અશ્રૂત પૂર્વ એવી (फरुसं) વજ્રપાતની જેમ કઠોર, (गिरं सोच्चा) મેઘકુમારની વાત સાંભળીને (णिसम्म) અને તેને હૃદયમાં અવધારિત કરીને (इमेणं एयारूवेणं) આ વિયોગરૂપ (महया पुत्तदुक्खेणं) બહુ મોટા પુત્રરૂપ દુઃખથી– કે જે ફક્ત (मणोमाणसिएणं) મન ગમ્ય હતું–વચનથી તેને બહાર પ્રકટ ન કરી શકાય તેવું હતું–(अभिभूया समाणि) દુઃખી થતી (सेयागयरोमकूवपगलंत विलीण

=मनसि-मनस्येव वर्तमानं यन्मानसिकं तन्मनोमानसिकं तेन, वचनै र्बहिर-प्रकाशितेन मनोमात्रवर्तिनेत्यर्थः, महता पुत्र दुःखेनाभिभूता=आक्रान्तासती, 'सेयागयरोमकूवपगलंतविलीणगाया' स्वेदागत रोमकूपप्रगलद् विलीनगात्रा=स्वेदा आगताः संजाताः रोमकूपेभ्यः प्रगलन्तः=प्रस्रवन्तः, अतएव विलीनाश्च गात्रेषु यस्याःसा तथा 'सोयभरपवेवियंगी' शोकभर प्रवेपिताङ्गी=शोकाधिक्येन प्रकम्पितशरीरा, 'णित्तेया' निस्तेजाः 'दीणविमणवयणा' दीनविमनो वदना, दीनस्येव विमनस इव वदनं यस्याः सा 'करयलमलियव्वकमल-माला' करतलमलितेवकमलमाला-करतलमर्दितकमलमाल सदृशी, अतिम्लाने-त्यर्थः, 'तक्खणओलुग्गदुब्बलसरीरा' तत्क्षणावरुग्णदुर्बलशरीरा=तत्क्षणमेव='प्रव्रजितु मिच्छामीति वचनश्रवणक्षण एव, अवरुग्णं=रोगग्रस्तमिवम्लानं दुर्बलं च शरीरं यस्याः सा, 'लावन्नसुन्ननिच्छायगयसिरीया' लावण्यशून्यनिच्छाय-

---

गम्य था-वचन से जिसका बाहर प्रकट किया जाना एकतरह से अशक्य था (अभिभूया समाणी) दुःख से व्याप्त होती हुई (सेयागयरो-मकूवपगलंत विलीणगाया' पसीने से तर हो गई (सोयभरणपवेवियंगी) शोक की अधिकता के कारण उसका समस्त शरीर कंपनेलगा। (णित्तेया, दीण विमणवयणा करयलमलियव्व कमलमाला) वह बिलकुल तेज रहित बन गई। दीन दुःखी प्राणी की तरह तथा विमनस्क व्यक्ति की तरह उसका मुख हो गया करतल से मलित हुई कमल माला की तरह वह कुमलाई हुई दिखलाई देने लगी। 'तक्खणओलुग्ग दुब्बल सरीरा' मै दीक्षा लेना चाहता हूँ ऐसा जब मेघकुमार ने कहा-तब से ही-उसी क्षण से ही उसका शरीर रोगग्रस्त की तरह-म्लान एवं दुर्बल हो गया (लावन्न सुन्नणिच्छायगयसिरीया, पसिढिल-भूसण-पडंत-खुम्मिय,-संचुन्निय

गाया) परसेवाथी तरबोळ थई गई. (सोयभरपवेवियंगा) शोकाधिक्यथी तेनुं आखुं शरीर एकदम धूजवा मांड्युं. (णित्तेया, दिणविमणवयणा करयलमलियव्वकमलमाला) ते एकदम निस्तेज थई गई. दीन दुःखी प्राणीनी जेम तेमज विमनस्क व्यक्तिनी जेम तेनुं मों थई गयुं. हथेळीथी मर्दित थएली कमळनी माळानी जेम ते चिमळाएली देखावा लागी. (तक्खण ओलुग्ग दुब्बलसरीरा) 'मारे दीक्षा लेवी छे' एवुं ज्यारे मेघकुमारे कह्युं त्यारथी, तेज वखतथी-तेमनुं शरीर रोग ग्रस्तनी जेम म्लान अने दूबळुं थई गयुं. (लावन्न सुन्न णिच्छायगय सिरीया, पसिढिल भूसण पडंत खुम्मियसंचुन्नियधवल

गतश्रीका=लावण्यरहिता, निच्छाया=प्रकाशहीना अतएव गतश्रीका-शोभावर्जिता, 'पसिढिलभूसणपडंतखुम्मिय संचुन्निय धवलवलयपब्भट्ठ उत्तरिज्जा' प्रशिथिलभूषणा=शोकेन कृशाङ्गत्वाद् आदौ प्रशिथिलानि भूषणानि यस्याः सा, ततःशोकाधिक्येनातिकृशत्वात कतिपयाः पतन्तः, कतिपयाः खुम्मिया' वक्रीभूताः, 'खुम्मिय' इति देशीयः शब्दः, तथा कतिपयाः-संचूर्णिताः=त्रुटिताः स्फुटिता इत्यर्थः धवलया यस्याः सा, प्रभ्रष्टं शरीरात् पृथग्भूतम् उत्तरीय शरीराच्छादनवस्त्रं यस्याः सा, ततः कर्मधारयः। 'सूमालविकिन्नकेसहत्था' सुकुमार-विकीर्णकेशहस्ता सुकुमारः=सुकोमलः, विकीर्णः-प्रसृतःकेशहस्तः=केशपाशो यस्याः सा, केशशब्दादग्रे वर्तमानो हस्तशब्दः समूहार्थकः। 'मुच्छावसणट्ठचेयगरुई' मूर्छावशानष्टचेतोगुर्वी=मूर्छावशेन नष्टे चेतसि सति गुर्वी-

---

धवलवलयपब्भट्ठउत्तरिज्जा) शरीर का लावण्य न मालूम कहां चला गया। प्रकाश से विहीन हुई वह बिलकुल शोभा से विहीन बन गई। शोक से वह इतनी अधिक कृशाङ्ग हो गई कि जो आभूषण उसने अपने शरीर पर धारण कर रक्खे थे वे कितनेक तो शिथिल हो गये-तथा शोककी और अधिक वृद्धि होने से शरीर पर से कितनेक गिरने लगे, कितनेक वक्रीभूत हो गये. कितनेक नीचे गिर कर चूर्णित-टूठ-फूट-गये। उत्तरीय वस्त्र जो इसने धारण कर रक्खा था वह भी शरीर पर से खिसकने लग गया। उसे भी संभालने की हिम्मत इसमें नहीं रही। (सूमालविकिन्नकेसहत्था) माथे का सुकुमार केश समूह इतस्ततः बिखर गया (मुच्छावसणट्ठचेयगरुई) मूर्च्छा भी आने लगी इस से चित्तमें जो समय-समय पर रुचि जगती थी वह भी नष्ट हो चली-अथवा मूर्च्छा के वश होकर यह चेतना रहित भी बन जाती थी तब इसका शरीर

वलयपब्भट्ठ उत्तरिज्जा) શરીરનું લાવણ્ય કોણ જાણે ક્યાંય અદૃશ્ય થઈ ગયું ? નિસ્તેજ થઈને છે એકદમ શોભારહિત થઈ ગઈ શોકથી તે એટલી બધી દુર્બળ થઇ ગઇ કે જે ઘરેણાઓ તેણે પહેર્યાં હતા તેમાથી કેટલાંક તો ઢીલાં થઇ ગયાં, અને શોકની વૃદ્ધિ થતા શરીર ઉપરથી કેટલાક નીચે ખસી પડયાં, કેટલાંક વક્ર થઈ ગયાં, કેટલાંક નીચે પડીને ટુકડે ટુકડાં થઇ ગયાં, તેનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર-જે તેણે શરીર ઉપર ધારણ કર્યું હતું-તે પણ શરીર ઉપરથી ખસવા માંડ્યું. તેને સાચવવાની પણ તાકાત તેમા રહી નહિ. (સૂમાલવિકિન્નકેસહત્થા) માથાના સુકોમળ વાળ આમતેમ અસ્તવ્યસ્ત થઈ ગયા. (मुच्छावसणट्ठचेयगरुई) તે મૂર્છિત થવા લાગી, તેથી વખતો વખત જે તેને ઇષ્ટ વસ્તુ મેળવવાની ઇચ્છા થતી તે પણ ગાવ નાશ પામી. અથવા મૂર્છાવશ થઇને તે ચેતના વિહીન થઈ જતી

मारसंभृतगात्रा, 'परसुनियत्तव्वचंपकलया' परशुनिकृत्तेव चम्पकलता= परशुना छिन्ना चम्पकलतेव 'निव्वत्तमहिमव्वइंदलट्ठी' निवृत्तमहेवेन्द्रयष्टिः, निवृत्तो महः=उत्सवो यस्या सा इन्द्रयष्टिः=उत्सवस्तम्भ इव, 'विमुक्कसंधिबंधणा' विमुक्त-सन्धिबन्धना, विमुक्तं=श्लथीभूत सन्धिबन्धन=करचरणाद्यवयवसंधानां यस्याः सा तथा, अतएव 'कोट्टिमतलंसि' कुट्टिमतले=मणिरत्नजटित भवनाङ्गणे. 'सव्वंगेहिं' सर्वाङ्गैः 'धसत्ति' धसइति शब्देन 'पडिया' पतिता। ततः खलु'सा धारिणी देवी 'ससंभमोवत्तियाए' ससंभ्रमसपवर्तितया, अकस्मात् 'किं जात'मिति सभयम् अपवर्तितया=क्षिप्तया, 'तुरियं' त्वरितं शीघ्रं कंचणभिंगारमुहविणिग्गयसीयलविमलधाराए' काञ्चनभृङ्गार मुखविनिर्गत शीतलजलविमल धारया=काञ्चनभृङ्गारः=सुवर्णमयभृङ्गारः 'झारी' इति प्रसिद्धः, तन्मुखाद् विनिर्गता=निःसृता शीतलजलस्य या निर्मलधारा अविच्छिन्न धारातया 'परिसिंचमाणा'

विशेष वजनदार बन जाता था। (परसुनियत्तव्वचंपकलया) इसकी शारीरिक स्थिति कुछ ऐसी बन गई कि जैसी परशु से कटि हुई चम्पक लता हो जाती है। (निव्वत्त महिमव्वइंदलट्ठी) जिस प्रकार इन्द्रयष्टि उत्सवस्तंभ-उत्सव के समाप्त होने पर शोभा से विहीन हो जाता है उसी प्रकार यह भी प्रतीत दिखलाई देने लगी। (विमुक्क संधिबंधणा) संधिबंन्धन शरीर भर के अवयव इसके ढीले पड गये। इस कारण यह कोट्टिमतलंसि सव्वंगेहिं धसत्ति पडिया) मणिरत्न जटित भवनाङ्गण में ढीले हुए अंगों से एक दम धव से गिर पडी। (तएणं सा धारिणी देवी ससंभमोवत्तियाए तुरियं कंचणभिंगारमुहविणिग्गयसीयलविमलजलधाराए परिसिंचमाणा) इसके बाद जब दासी जनोंने इसकी यह यह हालत देखी-तो वे बहुत जल्दी सुवर्ण की झारीमें शीतल जल भरकर ले आई। उस झारी के मुख से विनिर्गत वह शीतल विमल जल धारा

ત્યારે તેનું શરીર વધારે ભારે થઇ જતું હતું. (परसुनियत्तोव्वचपकलया) કુહાડીથી કપાએલી ચમ્પકલતા જેવી તેના શરીરની હાલત થઇ ગઈ હતી. (निव्वत्त महिमव्व इंदलट्ठी) જેમ ઇન્દ્રયષ્ટિ એટલે કે ઉત્સવ સ્તંભ ઉત્સવ પૂરો થતાં શોભા વગર થઇ જાય છે તેવીજ તે પણ દેખાવા લાગી. (विमुक्कसंधिबंधणा) આખા શરીરનાં બધાં અંગો ઢીલાં થઇ ગયાં તેથી ધારિણીદેવી (कोट्टिमतलंसि सव्वंगेहिं धसत्ति पडिया) મણિરત્નો જડેલા ભવનના આંગણુમાં ઢીલાં થઈને એકદમ ધડામ કરી તે પડી ગયાં. (तएणं सा धारिणीदेवी ससंभमोवत्तियाए तुरियं कंचणभिंगारमुहविणिग्गयसीयलविमलजलधारणपरिसिंचमाणा) ત્યારબાદ દાસીઓએ તેમની આ હાલત જોઇને જલદીથી સોનાની ઝારીમાં ઠંડુ પાણી ભરીને લાવી. અને તે ઝારીની શીતળ જલધારા તેના ઉપર છાંટવામાં

परिषिच्यमाना, अतएव 'निव्वावियगायलट्ठी' निर्वापित गात्रयष्टिः—निर्वापिता शीतलीकृता गात्रयष्टिः=शरीरं यस्याः सा=तथा, 'उक्खेवणतालविंट वीयणग-जणियवाएणं' उत्क्षेपणतालवृन्तवीजनकजनितवातेन='उत्क्षेप्यते' इति उत्क्षेपणं, कर्मणि ल्युट् बाहुलकत्वात्, वीज्यमानमित्यर्थः यत् तालवृन्तं—ताल-पत्रनिर्मितं—व्यजनकं तज्जनितेन वातेन=पवनेन, 'सफुसिएणं' सस्पृषता=सोदक-बिन्दुना जलप्लावितव्यजनकवीजनजनितपवनेनेति भावः, 'अतेउर परिजणेणं' अन्तःपुर-परिजनेन=सखीवर्गेण, 'आसासिया समाणी' आश्वासिता=गतमूर्छा-लब्धचेतनसंज्ञा सती, 'मुत्तावलि सन्निगासपवडंतअंसुधाराहिं' मुक्तावली संनिकाशःपतदश्रुधाराभिः, नयन शुक्तिभ्यां मुक्तापङ्क्तय इव प्रपतन्त्यो या अश्रुधारा=नेत्रजल बिन्दुपरंपरा स्ताभिः 'सिंचमाणीपओहरे' सिञ्चन्ती पयो-धरौ, 'कलुणविमलदीणा' करुणविमनोदीना=करुणा=दुःखिता, विमनाः= शोकाकुलचित्ताः, दीना=सतप्ता, 'रोयमाणी' रुदती= अश्रुपातं कुर्वती, 'कंद-

---

उस पर छोडी गई उससे (निव्वावियगायलट्ठी) उस के शरीर में शान्ति आई। (उक्खेवणतालविंटवीयणगजणियवाएणं) उसी समय पंखा करने वाली दासियोंने उस पर तालपत्र निर्मित पंखा ढोरना प्रारंभ कर दिया—उसकी हवा से (सफुसिएणं) जो जल की छोटी२ बिन्दुओं से युक्त थी तथा (अंते उर परिजणेणं) अंतःपुर की सखी वर्ग के (आसासिया समाणी) अनेक विध आश्वासनों से उस की मूर्च्छा नष्ट हो गई और प्रकृतिस्थ होकर—अर्थात् लब्ध चेतना वाली बन कर (मुत्तावलिसन्निगासपवडंत अंसुधाराहिं) वह मुक्तावली के जैसे निकलते हुए आंसुओं की धारा से (सिंचमाणी पओहरे) अपने स्तनों को सिञ्चित करने लगी—(कलुण-विमलदीणा) और दुःखित शोकाकुल चित्त एवं तप्त होकर (रोयमाणी)

આવી તેથી (निव्वावियगायलट्ठी) તેનાં શરીરે શાંતિ વળી. (उक्खेवणताल-विंटवियणगजणियवाएणं) પંખો કરનારી દાસીઓએ તાલપત્રથી બનેલો પંખો કરવા માંડયો. તેના પવનથી (सफुसिएणं) કે જે પાણીના નાના નાના કણ યુકત હતો તેમજ (अंतेउरपरिजणेण) રણવાસની અનેક સખીઓના (आसासियासमाणी) અનેક વિધ આશ્વાસનોથી તેમની મૂર્છા દૂર થઈ અને તેઓ પ્રકૃતિસ્થ થયાં—અર્થાત તેમણે ફરી ચેતન મેળવ્યું અને પછી (मुत्तावलि सन्निगासपवडंत अंसुधाराहिं) તેઓ મોતીઓની જેમ ટપકતાં આંસુઓની ધારાઓ (सिंचमाणी पओहरे) પોતાના સ્તનોને સિંચિત કરવા લાગ્યાં. (कलुण विमल दीणा) અને દુઃખી શોકાકુચિત્ત અને સંતપ્ત થઈને (रोयमाणी) રડવા

माणी' क्रन्दन्ती उच्चैःस्वरेण, 'तिप्पमाणी' तेपमाना=स्वेदलालादि निःसारयन्ती 'सोयमाणी' शोचन्ती=हृदयेन शोकं कुर्वती, 'विलवमाणी' विलपन्ती आर्तस्वरेण, मेघं कुमारम् एवं=वक्ष्यमाण प्रकारेण अवादीत्=उक्तवती ॥सू.२७॥

मूलम्—तुमंसि णं जाया! अम्हं एगे पुत्ते इट्ठे कंते पिए मणुण्णे मणामे थिज्जे वेसासिए सम्मए बहुमए अणुमए भंडकरंडगसमाणे रयणे रयणभूए जीविय उस्सासए, हिययाणंदजणणे उंबर पुप्फंवदुल्लहे सवणयाए किमंगपुण पासणयाए? णो खलु जाया! अम्हे इच्छामो खणमवि विप्पओगं सहित्तए तं भुंजाहि ताव जाया! विपुले माणुस्सए कामभोगे जाव ताव बयं जीवामो, तओ पच्छा अम्हेहिं कालगएहिं परिणयवए वड्ढियकुलवंसतंतुकज्जंमि निरावयक्खे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइस्ससि। तएणं से मेहकुमारे अम्मापिउहिं एवं वुत्ते समाणे अम्मापियरो एवं वयासी—तहेव णं तं अम्मयाओ! जहेव णं तुम्हे ममं एवं वदह—'तुमंसि णं जाया! अम्हं एगे पुत्ते तं चेव जाव निरावयक्खे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइस्स

रोने लगी (कंदमाणी) बहुत जोरसे आक्रंदन करने लगी (तिप्पमाणी) उसके शरीर से पसीना निकलने लगा—मुख से इधर—उधर लार बहने लग गई, (सोयमाणी) इस तरह शोक करती और (विलवमाणी) आर्त्त स्वर से विलाप करती हुई (मेहं कुमारं एवं वयासी) मेघकुमार से इस प्रकार कहने लगी। ॥सूत्र २७॥

માંડ્યાં (कंदमाणी) બહુ મોટેથી આક્રંદ કરવા લાગ્યાં. (तिप्पमाणी) તેમના શરીરેથી પરસેવો વહેવા લાગ્યો, મોંમાંથી લાળ ટપકવા લાગી. (सोयमाणी) આ પ્રમાણે દુઃખી થતાં અને (विलवमाणी) આર્ત્ત સ્વરે વિલાપ કરતાં ધારિણી દેવી (मेहं कुमारं एवं वयासी) મેઘકુમારને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાં. "સૂત્ર "૨૭"

सि' एवं खलु अम्मयाओ! माणुस्सए भवे अद्धुवे अणियए असासए वसणसओवद्दवाहिभूए विज्जुलया चंचले अणिच्चे जलबुब्बुयसमाणे कुसग्गजलबिंदुसण्णिभे संझब्भरागसरिसे सुविणदंसणोवमे सडण-पडणविद्धंसण धम्मे पच्छापुरं च णं अवस्स विप्पजहणिज्जे से केणं जाणइ अम्मयाओ! के पुव्विंगमणाए? के पच्छा गमणाए तं इच्छामिणं अम्मयाओ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे समणस्स भगवओ महावीर-स्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए। तएणं तं मेहं-कुमारं अम्मापियरो एवं वयासी—इमाओ ते जाया! सरिसियाओ सरि-ससत्तयाओ सरिसव्वयाओ सरिसलावण्णरूव जोव्वणगुणोववेयाओ सरिसेहिंतो रायकुलेहिंतो आणियल्लियाओ भारियाओ तं भुंजाहि णं जाया! एयाहिं सद्धिं विपुले माणुस्सए कामभोगे तओ पच्छा भुत्तभोगे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइस्ससि। तएणं से मेहेकुमारे अम्मापियरं एवं वयासी—तहेव णं अम्मयाओ! जण्णं तुब्भे ममं एवं वदह—'इमाओ ते जाया! सरिसियाओ जाव समणस्स३ पव्वइस्ससि' एवं खलु अम्मयाओ! माणुस्सगा काम-भोगा असुई असासया वंतासवा पित्तासवा खेलासवा सुक्कासवा सोणियासवा दुरुस्सासा दुरूवमुत्तपुरीसपूयबहुपडिपुण्णाउच्चार पासवणखेलजल्लसिंघाणगवंतपित्तसुक्कसोणियसंभवा अधुवा अणि-इया असासया सडणपडणविद्धंसणधम्मा किंपागफलोवमा पच्छा पुरं च णं अवस्सं विप्पहणिज्जा से केणं अम्मयाओ! जाणइ के पुव्विंगमणाए? के पच्छा गमणाए? तं इच्छामिणं अम्मयाओ जाव पव्वइत्तए ॥सू० २८॥

टीका—'तुमंसि णं' इत्यादि। 'जाया!' हे जात!=हे पुत्र! त्वमसि खलु अस्माकमेकः पुत्रः, यथा-इष्टः=इच्छापूरकः, कान्तः=हृदयाह्लादकः, प्रियः-विनयशीलत्वात्, मनोज्ञः=मनः प्रसादकः, मनोऽमः=मनस्यवस्थितः सकलकुटुम्बहितकरत्वात्, 'धिज्जे' धैर्यः-धैर्यगुणवान, अर्शआदित्वादच्, घोरेऽपि कष्टे समुपस्थितेसत्यविकृतचित्तः, यद्वा कठिनकार्यसंपादनेऽपि उद्वेगवर्जित इत्यर्थः, 'वेसासिए' वैश्वासिकः कपटरहितत्वात्, 'सम्मए' संमतः-अनुकूलकार्यकरणात्, 'बहुमए' बहुमतः सर्वथा मनोनुकूलवर्तित्वात् 'अणुमए' अनुमतः-शत्रोरपि हितकरत्वात्, 'भंडकरंडगसमाणे' भाण्डकरण्डकस-

---

'तुमसि णं जाया' इत्यादि।

टीकार्थ—(जाया) हे पुत्र (तुमंसि णं अम्हे एगे पुत्ते) तुम हमारे एक ही पुत्र हो तुमही (इट्ठे) हमारी इच्छाओं की पूर्ति करने वाले हो (कंते) तुमही हमारे हृदय को आनन्दित बनाने वाले हो (पिए) हमे संसारिक समस्त विभूतियों की अपेक्षा अधिक प्यारे हो (मणुण्णे) तुमही हमारे चित्त को प्रसन्न करने वाले हो, (मणामे) सकल कुटुम्बजनों का हित तुम से होने वाला है इस लिये तुम ही हमारे मन में अवस्थित हो-अपना घर कि ये हो-(धिज्जे) घोर कष्ट आदि के उपस्थित होने पर भी तुम उससे विकृत चित्त नहीं बन सकते हो ऐसी हमें तुम से पूर्ण आशा लगी हुई है अतः तुम धैर्य गुणशाली हो (वेसासिए) तुम पर कपट चित्त रहित होने के कारण हमारा पूर्ण विश्वास है (सम्मए) अनुकूल कार्यकर्ता होने से तुम ही हमें संमत हो, (बहुमए) सर्वथा तुम हमारे मन के माफिक चल रहे हो इसलिये हमें बहुत२ कर संमत हो (अणुमए)

'तुमंसि जाया' इत्यादि

ટીકાર્થ—(जाया) હે પુત્ર! (तुमंसी णं अम्हे एगे पुत्ते) તમે અમારા એકના એક પુત્ર છો, તમે જ (इट्ठे) અમારી ઈચ્છાઓની પૂર્તિ કરનાર છો, (कंते) તમેજ અમારા હૃદયને આનંદ પમાડનાર છો. (पिए) તમે જ અમારા માટે સંસારના સમગ્ર વૈભવ કરતાં વધુ પ્રિય છો (मणुण्णे) તમે જ અમારા ચિત્તને પ્રસન્ન કરનાર છો, (मणामे) આ આખાએ કુટુંબનું ભલું તમારાથી જ થશે એટલે તમે જ અમારા મનમાં અવસ્થિત છો, (धिज्जे) ભયંકર કષ્ટના વખતે પણ તમે સહેજે વિચલિત નહિ થાઓ એવી તમારી પાસેથી અમને આશા છે, તમે ધૈર્ય ગુણવાળા છો. (वेसासिए) તમે નિષ્કપટ છો એટલે જ તમારા ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે. (सम्मए) અનુકૂળ કારભાર કરનાર હોવાથી તમે જ અમને સંમત લાગો છો. (बहुमए) તમે એકદમ અમારા મત માફક વર્તી રહ્યા છો, તેથી અમને તમે બહુ સંમત છો, (अणुमए) તમે તમારા શત્રુનું પણ હિત કરો છો.

मानः, भाण्डं=रत्नाभरणं, तस्य करण्डकं=मञ्जूषा०रक्षणभाजनं तत्समानः=तत्स दृशः—प्रशस्तगुणगणधारक इत्यर्थः 'रयणे' रत्नं-रत्नमिव श्रेष्ठः, 'रयणभूए' रत्नभूतः, चिन्तामणिरत्नसदृशः सकलजनवाञ्छा पूरकत्वात् 'जीवियउस्सासए' जीवितोच्छ्वासकः जीवितं=जीवनं तस्मिन् उच्छवासकः=प्राणवायुस्वरूपः जीवनाधारत्वात्, 'हिययाणंदजणणे' हृदयानन्दन जननः-अन्तःकरणपरमाह्लादजनकः, 'उंबरपुप्फंवदुल्लहे सवणयाए' किमंगपुणपासणयाए' ? उदुम्बरपुष्पमिव दुर्लभः श्रवणतया किमङ्ग! पुनर्दर्शनतया यथा-उदुम्बर वृक्षस्य पुष्पं दृष्टमिति वचनं न कस्यापि श्रुतं मया, किं पुनस्तद्दर्शनं तथा तव स्वरूपं परेणोच्यमानं श्रोतुमपि दुर्लभं किं पुनस्तवदर्शनं, प्राक्तनजन्मार्जितपुण्यप्रभावादेव तवदर्शनं लभ्यते मयेति भावः, हे अङ्ग ! इति मत्प्राणस्वरूपोऽसि, इति भावेन स्नेहपूर्वकं सम्बोधनं कृत्वा जनन्या निगदित मित्याशयः, नो खलु हे जात! वयमिच्छामः क्षणमपि तव 'विप्प-

---

तुम अपने शत्रुका भि हित कर देते हो मुझे अनुमत हो। (भंडकरंडगसमाणे) प्रशस्त गुणों के धारण करने वाले होने से तुम मुझे रत्नाभरण वाले करंडक के समान हो (रयणे रयणभूए) रत्न के समान श्रेष्ठ हो तथा सकल जनो की वान्छा को पूर्ण करने से तुम मुझे चिन्तामणि जैसे हो (जीवियउस्सासए हियया णंद जणणे सवणयाए उंबरपुप्फदुल्लहे) मेरे जीवन में एक प्राणवायु के संचारक हो एक तुम ही मेरे जीवन के आधार भूत हो—मेरा अन्तःकरण तुमसे ही परम आह्लाद (आनन्द) को प्राप्त करता है। जिस प्रकार उदुंबर वृक्ष का पुष्प 'मैंने देखी' ऐसी बात किसी से मैंने नहीं सुनी है—तब फिर उसके देखने की बात ही क्या हो सकती हैं— उसी प्रकार हे पुत्र ! तुम्हारा स्वरूप भी मैंने देखा है ऐसी बात दूसरे के द्वारा कही गई जब मुझे सुननी दुर्लभ हो रही है तो फिर (किमंग

એથી મને અનુમત છો, (भंडकरंडगसमाणे) તમે પ્રશસ્ત ગુણને ધારણ કરનારા છો તેથી રત્નાભરણના કરંડિયાની જેમ તમે અમારે માટે છો, (रयणे रयण भूए) તમે રત્નની જેમ શ્રેષ્ઠ છો અને બધા માણુસોના મનોરથ પૂર્ણ કરનારા છો, એટલે તમે અમારે માટે ચિંતામણિ જેવા છો, (जीवियउस्सासए हियया णंदजणणे सवणयाए उंबरपुप्फदुल्लहे) મારા જીવનમાં પ્રાણવાયુના સંચારક તમે જ છો, તમે જ અમારા જીવનના આધાર છો, અમારૂં અંતઃકરણ તમારાથી જ આનંદિત થઇ રહ્યું છે. જેમ 'ઉદુંબર વૃક્ષનું પુષ્પ અમે જોયું છે' આ જાતની વાત અમે કોઇના મોંથી સાંભળી નથી ત્યારે તેને જોયાની વાત-જ શી કરવી ? તે જ રીતે હે પુત્ર ! 'તમારૂં સ્વરૂપ અમે જોયું છે' એવી વાત બીજાના મોંથી કહેવાએલી અમારે માટે સાંભળવામાં દુર્લભ થઈ પડી છે તો પછી (किमंग

जोगं=विरहं 'सहित्तए' सोढुम्। 'तं' तत्-तस्मात् 'भुंजाहि' भुङ्क्ष्व मानुष्यकान् कामभोगान् तावत्=तावत्कालपर्यन्तं यावत्=यावत् कालं वयं 'जीवामो' जीवामः=प्राणान् धारयामः ततः पश्चात् 'परिणयवए' परिणतवयस्कः=वृद्धः सन् 'वड्ढियकुलवंसतंतुकज्जंमि' वर्धितकुलवंशतन्तु कार्ये=वर्धितः-कुलवंशतन्तुः=कुलवंशरूपस्तन्तुस्तद्रूपं यत् कार्यं तस्मिन् संपन्ने सति-पुत्रपौत्रादिभिः कुलवंशरूपं सन्तानं वर्धयित्वेत्यर्थः। अतएव-'निरावयक्खे' निरपेक्षः-कृत-

---

पुण पासणयाए) तुम्हारे दर्शन—देखने की बात ही क्या हो सकती है—मतलब देखने की बात तो दूर रही-बेटा तुम्हारा दर्शन भी बड़ा दुर्लभ है-जिसने पूर्वभव में पुण्य का उपार्जन किया है ऐसे भाग्यशाली को ही तुम्हारे जैसे बेटे के दर्शन हो सकते हैं तो-फिर क्यों बेटा मुझे दर्शन देकर अब उससे वंचित्त करना चाहते हो। (णो खलु-जाया अम्हे इच्छामो खणमवि विप्पओगं सहित्तए) हमलोग तो एक क्षण भी तुम्हारा वियोग सहन नहीं कर सकते हैं (तं भुंजाहि ताव जाया विपुले माणुस्सए कामभोगे जाव ताव वयं जीवामो) इसलिये हे पुत्र! तुम विपुल इन मनुष्य भव संबन्धी कामभोगों की जबतक हम लोग जीते है आनन्द के साथ भोगो (तओ पच्छा अम्हे हिं कालगएहिं परिणयवए वड्ढियकुलवंसतंतुकज्जम्मि) बाद में जब तुम्हारी ऊमर ढल जावे और जब कुल वंश तन्तु रूप कार्य तुम्हारा संपन्न हो जावे-अर्थात्-पुत्र पौत्र आदि द्वारा जब कुल वंश रूप संतान परंपरा वढ जावे-तब तुम (निरावयक्खे) निरपेक्ष होकर-निश्चिंत होकर

पुणपासणयाए) तमारा दर्शननी वात ज शी थई शके? मतलब ए छे के जोवुं तो ठीक पण बेटा! तमारुं दर्शन पण उदुंबरना फूलनी जेम बहु ज दुर्लभ छे जेणे पूर्व जन्ममां पुण्योपार्जन कर्युं छे, एवा भाग्यशाळीने ज तमारा जेवा पुत्रना दर्शन थई शके छे तो बेटा! अमने दर्शन दईने शा माटे ते लाभथी वंचित करवा चाहो छो. (णो खलु जाया अम्हे इच्छामोखणमवि विप्पओगं सहित्तए) अमे तो एक क्षण पण तमारो वियोग खमी शकीए एम नथी. (तं भुंजाहि ताव जाया विपुले माणुस्सए कामभोगे जाव ताव वयं जीवामो) एटला माटे हे पुत्र! अमे ज्यांसुधी जीवीए छीए त्यांसुधी तमे बहु ज मनुष्यभवना कामोपभोग भोगवीने आनन्द पामो. (तओ पच्छा अम्हे हिं कालगएहिं परिणयवए वड्ढिय कुलवंसतंतु कज्जंमि) पछी तमे घरडा थाओ अने तमारुं कुळ-वंश, तन्तु रूप कार्य ज्यारे पुरु थई जाय एटले पुत्र-पौत्र वगेरेथी तमारो वंश वृद्धि पामे त्यारे तमे (निरावयक्खे) निश्चिंत

कृत्यत्वात्तदपेक्षा रहितो भूत्वा श्रमणस्य भगवतो महाविरस्यान्तिके मुण्डो भूत्वा अगाराऽनगारितां प्रव्रजिष्यसि। ततः स मेघकुमारो मातापितृभ्या मेवमुक्तः सन् मातापितरामेवमवदत्-तथैव खलु हे मातापितरौ! यथैव खलु यूय मामेवं वदत,-'त्वमसि खलु हे जात! अस्माकमेकः पुत्रः तं चेव' तदेव 'जाव यावत् निरपेक्षः श्रमणस्य३ यावत् प्रव्रजिष्यसि, अयंभावः-अस्माकमेकएवपुत्रः प्राणसमस्त्वमसि, त्वद्विरहं सोढुमसमर्था वयम् तस्माद् भुङ्क्ष्व मानुष्यकान कामभोगान् अस्माकं जीवितावधि, ततःपश्चाद् वृद्धत्वे कुलतन्तुसंन्तानां वर्धयित्वा कृतकार्यः सन् मुण्डो भूत्वा प्रव्रजिष्यसीति। एवं

-(समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अण गारियं पव्वइस्ससि) श्रमण भगवान महावीर के पास मुंडित होकर गृहस्थावस्था से मुनि अवस्था धारण कर लेना। तएणं से मेहे कुमारे अम्मा पिऊहिं एवं वुत्ते समाणे अम्मा पियरो एवं वयासी) इस प्रकार माता पिता द्वारा इस प्रकार समझाये गये उस मेघकुमारने उन माता पिता से ऐसा कहा--(जहेव णं तुम्हे ममं एवं वदह तहेव णं त अम्मयाओ) आप जैसा मुझ से कहते हैं वह ठीक है कि "तुमंसि णं जाया अम्हं एगे पुत्ते तं चेव जाव निरावयक्खे समणस्स भग वओ महावीरस्स जाव पव्वइस्ससि) तुम मेरे एक ही पुत्र हो-प्राणसम हो-हम तुम्हारे विरह को सहन करने के लिये असमर्थ हैं-इसलिये जब तक हम लोग जीवित हैं तबतक मनुष्यभव सम्बन्धी काम भोगों को तुम आनंद के साथ भोगो-उस के बाद वृद्धावस्था में कुल वंश संतान बढाकर जब तुम कृतकार्य हो जाओ तो मुंडित होकर

(ावे-निश्चिंत थईने- (समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइस्ससि) श्रमण भगवान महावीरनी पासे मुंडित थईने गृहस्थ मटीने मुनि अवस्था धारण करजो (त एणं से मेहे कुमारे अम्मा पिऊहिं एवं वुत्ते समाणे अम्मा पियरो एवं वयासी) माता-पिता द्वारा आ प्रमाणे समजावाएला मेघकुमारे माता-पिताने कह्यु के- (जहेव णं तुम्हे ममं एवं वदह तहेव णं तं अम्मयाओ) तमे मने जे कहो छो ते ठीक छे-के (तुमंसि णं जाया अम्हं एगे पुत्ते त चेव जाव निरावयक्खे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइस्ससि) तमे मारा एकना एक ज पुत्र छो, प्राण सम छो, अमे तमारा विरहने सहन करवामां तद्दन असमर्थ छीए, एटले ज्यांसुधी .. जीविए छीए त्यां लगी मनुष्यभवना कामभोगोने तमे आनंदपूर्वक भोगवो, त्यारबाद घडपणमां कुळवंशनी वृद्धि करीने ज्यारे तमे गृहस्थोनी संपूर्ण फरज

खलु हे मातापितरौ! 'माणुस्सए भवे' अयं मानुष्यको भवः-'अधुवे' अध्रुवः=अस्थिरः-यथाप्रतिनियत-समये सूर्योदयोऽवश्यंभावी न तथाऽयमिति भावः। 'अणियए' अनियतः=परिवर्तनशीलः यथा एकस्मिन् क्षणे राजा स एव द्वितीयक्षणे रङ्को भवतीति भावः। 'असासए' अशाश्वतः=स्वल्प कालवर्ती, 'वसणसओवद्दवाभिभूए' व्यसनशतोपद्रवाभिभूतः, व्यसनानि-आधिव्याधि कृतानि दुःखानि तेषां शतम्, उपद्रवाश्च राजतस्करादिकृता नानाविधास्तैर भिभूतः=पराभवं प्राप्तः, 'विज्जुलया चंचले' विद्युल्लता चंचलः=विद्युल्लताव

भगवान महावीर के पास मुनि दीक्षा धारण कर लेना सो (एवं खलु अम्मयाओ! माणुस्सए भवे अधूवे अणियए असासए वसणस उपद्दवाहिभूए विज्जुलयाचंचले अणिच्चे जलवुब्बुयसमाणे कुसग्ग-जलबिंदुसण्णिभे संज्झब्भरागसरिसे सुविणदंसणोवमे सडणपडण विद्धंसणधम्मे पच्छा पुरं च णं अवस्स विप्पजहणिज्जे) हे माता पिता! यह मनुष्यभव अध्रुव है-स्थिर नहीं है। जिस प्रकार प्रति नियत समय पर सूर्योदय अवश्य भावी होता है उसी प्रकार यह नहीं है। अनियत है--परिवर्तन शील है--जैसे एक प्राणी एक क्षण में राजा हो जाता तो वही द्वितीय क्षण में रंक हो जाता है। आशा स्वल्प है--स्वल्प कालवर्ती है--व्यसन शत के उपद्रवों से अभिभूत है--आधि, व्याधि आदि अनेक दुःखो से तथा राजा कृत तस्कर आदि कृत सैकडों प्रकार के उपद्रवों से यह भव पराभूत है--बिजली के जैसा चंचल है--क्षण

બજાવી દો ત્યારે મુંડિત થઈને ભગવાન મહાવીરની પાસે મુનિદીક્ષા ધારણ કરી લેવો તો (एवं खलु अम्मयाओ! माणुस्सए भवे अधुवे अणियए असासए वसणसउपद्दवाहिभूए विज्जुलया चंचले अणिच्चे जलवुब्बुयसमाणे कुसग्गजलबिंदुसण्णिभे संज्झब्भरागसरिसे सुविणदंसणोवमे सडण पडणविद्धंसणधम्मे पच्छा पुरं च णं अवस्सविप्पजहणिज्जे) હે માતા પિતા! આ મનુષ્યજન્મ અધ્રૂવ છે-સ્થિર નથી. જેમ દરરોજ નિયત સમયે સૂર્યો-દય થાય છે, તેમ આ મનુષ્ય જન્મ નિયત નથી-આ તો અનિયત છે, પરિવર્તનશીલ છે, જેમ કોઈ માણુસ એક ક્ષણુમાં રાજગાદીએ બેસી જાય છે, અને તે બીજી ક્ષણે કંગાળ થઈ જાય છે, આશા સ્વલ્પ છે-અલ્પકાલીન છે-સેંકડો વ્યસનોના ઉપદ્રવથી યુક્ત છે, આધિ, વ્યાધિ વગેરે અનેક દુઃખોથી તેમજ રાજા અને ચોર વગેરેના સેંકડો જાતની ઉપાધીઓથી આ મનુષ્ય જન્મ દબાએલ છે. વીજળીની જેમ ચંચળ

क्षणभङ्गुरः, 'अणिच्चे' अनित्यः=नश्वरः, 'जलबुब्बुयसमाणे' जलबुद्बुदसमानः=पानीय प्रस्फोटकतुल्यः, 'कुसग्गजलबिन्दुसन्निभे' कुशाग्रजलबिन्दुसन्निभः=दर्भाग्रभागस्थितजलबिन्दुवत् झटितिपतनशील इत्यर्थः। 'संझब्भरागसरिसे' सन्ध्याभ्ररागसदृशः=सायंकालिको योऽभ्ररागः=आकाशस्य रक्तोवर्णस्तद्वद् दृष्टनष्ट इत्यर्थः। 'सुविणदंसणोवमे' स्वप्नदर्शनोपमः=स्वप्नदृष्टतुल्यः 'सडणपडणविद्धंसणधम्मे' शटनपतनविध्वंसनधर्मः, तत्र शटनं=कुष्टादिनाऽङ्गुल्यादे र्विशरणं, पतनं= खड्गादिना छेदनेन भुजादे र्भूमौ पतनं, विध्वंसनं=क्षयः एते धर्माः=स्वभावा यस्य स तथा, पश्चात् पूर्वतश्च अवश्यं विप्रहाणीयः=अवश्यं त्याज्य इत्यर्थः। अथ को जानाति? हे मातापितरौ कः पूर्वं

भंगुर है--। अनित्य है--नश्वर (नाशवान्) है जलके बुबुद् समान देखते २ नष्ट हो जाता है। जिस प्रकार कुश के अग्रभाग में रही हुई ओस की बिन्दु के स्थिर रहने का कोइ भरोसा नही होता है उसी प्रकार इसके स्थिर रहने का कोइ भरोसा नहीं है। संध्याकाल का राग जिस तरह देखते २ नष्ट हो जाता है उसी प्रकार यह मनुष्यभव भी है। स्वप्न में देखे गये पदार्थ जैसे क्षण स्थायी होते हैं--वैसे ही यह है। यह शटन पतन एवं विध्वंसन स्वभाव वाला है--। कुष्ठ आदि रोग द्वारा शरीर के अंगुली आदि अवयवों का गिराना उसका नाम शटन, तलवार आदि के द्वारा भुजा आदि का कटकर नीचे गिरना इसका नाम पतन है। क्षय का॰ नाम विध्वंसन है--और वह पर्याय से पर्यायान्तरित रूप होता है। आगे पीछे यह अवश्य परिहरणीय है (से के ण जाणइ अम्मयाओ के पुव्विं गमणाए के पच्छा गमणाए)

છે, ક્ષણ ભંગુર છે, અનિત્ય છે, નશ્વર છે. પાણીના પરપોટાની જેમ જોતજોતાં નષ્ટ થઈ જવાવાળો છે. જેમ દાભના અગ્રભાગમાં રહેલી ઝાકળની સ્થિરતાની સંભાવના નથી તેજ પ્રમાણે આની સ્થિરતાનો પણ વિશ્વાસ નથી. સંધ્યાકાળનો રંગ જોતજોતામાં લુપ્ત થઈ જાય છે, તેમજ આ મનુષ્યભવ પણ છે. સ્વપ્નમાં જોયેલા પદાર્થોની જેમ આ ક્ષણભંગુર છે. આ સંસાર શટન, પતન અને વિધ્વંસન સ્વભાવ ધરાવે છે. કષ્ટ વગેરે રોગ દ્વારા શરીરની આંગળી વગેરે અંગોનું ખરી પડવું તેનું નામ 'શટન', તલવાર વગેરેના ઘા થી હાથ વગેરે કપાઈને નીચે પડે છે તેનું નામ 'પતન' છે. ક્ષયનું નામ વિધ્વંસન છે. તે પર્યાયથી પર્યાયાન્તરિતરૂપ હોય છે. કોઈ ન કોઈ વખતે તે ચોક્કસ પરિહરણીય છે. (से के ण जाणइ अम्म-

गमनाय=पित्रोः पुत्रस्य च मध्ये पूर्वं मृत्युवशंगतः परलोके गमनाय कः प्रव र्तिष्यते, कः पश्चाद् गमनाय, इति को जानाति ? न कोपीति भावः। 'तं' तत्–तस्माद् इच्छामि खलु हे मातापितरौ ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य यावत् प्रव्रजितुम्।

ततः खलु तं मेघकुमारं मातापितरावेवमवदताम् हे जात! इमास्ते तव सदृश्यः सदृशत्वचः सदृशवयस्काः सदृशलावण्यरूपयौवनगुणोपपेताः सदृशे

तथा यह कौन जानता है कि हम तुमसे पहिले कौन परभव जायगें और कौन पीछे। (तं इच्छामि अम्मयाओ तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारिअं पव्वइत्तए) इसलिये हे माता पिता। मैं आपसे यह आज्ञा चाहता हु कि मैं श्रमण भगवान् श्री महावीर के समीप मुंडित होकर उनसे इस गृहस्थावस्था से अनगार अवस्था धारण करलूं। (तएणं से मेहं कुमारं अम्मापियरो एवं वयासी) मेघकुमार की यह आज्ञा प्राप्त करने की बात सुनकर माता पिताने उससे ऐसा कहा–(इमाओते जाया। सरिसियाओ सरिसत्तयाओ सरिसव्वयाओ सरिसलावण्णरूवजोव्वण-गुणोववेयाओ सरिसेहिंतो रायकुलेहिंतो अणिल्लियाओ भारियाओ एयाहिं सद्धिं तं भुंजहि) हे पुत्र ! ये स्त्रियां जो सदृश राजकुलों से तुम्हारा विवाह करके लाई हुई हैं और जो तुम्हारे सदृश हैं, तुम्हारे अनुरूप जिनका शरीर है, तुम्हारी जैसी जिनकी उमर है–तथा तुम्हारे

याओ के पुव्विं गमणाए के पच्छा गमणाए) तेम ज को कोण जाणे छे के अमारा अने तमारामांथी कोण पहेलां मरणने भेटशे, अने कोण पछी तं इच्छामि अम्मयाओ तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारिअं पव्वइत्तए) એટલા માટે હે માતાપિતા ! હું તમારી આજ્ઞા ચાહું છું કે હું શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે મુંડિત થઈને તેમનાથી આ ગૃહસ્થાવસ્થાથી અનગાર અવસ્થા ધારણ કરી લઉં. (तएणं से मेहं कुमारं अम्मापियरो एवं वयासी) મેઘકુમારની આ આજ્ઞા મેળવવાની વાત સાંભળીને માતાપિતાએ તેમને કહ્યું કે– (इमाओ ते जाया ! सरिसियाओ सरिसत्तयाओ सरिसव्वयाओ सरिसलावण्णरूवजोव्वण-गुणोववेयाओ सरिसेहिंतो रायकुलेहिंतो आणिल्लियाओ भारियाओ एयाहिं सद्धिं तं भुंजहि) હે પુત્ર ! આ તમારી સ્ત્રીઓ–જે તમારા જેવા રાજ-કુળમાંથી લગ્ન-કરીને લાવવામાં આવી છે, અને જે તમારા જેવી છે, તમારા અનુરૂપ જેમનું શરીર છે, જેમની ઉંમર તમારા જેટલી છે, તમારા યોગ્ય લાવણ્ય,

भ्यो राजकुलेभ्यः 'आणियल्लियाओ' आनीताः-समानीताः, 'तं' तत्-तस्माद् भुङ्क्ष्व खलु हे जात! 'एयाहिं सद्धिं' एताभिः सार्धं विपुलान् मानुष्यकान् कामभोगान्, ततः पश्चात्-भुक्तभोगः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य यावत् प्रव्रजिष्यसि,

ततः खलु स मेघकुमारो मातापितरामेवमवदत्-तथैव खलु हे माता पितरौ! यत् खलु यूयं मामेवंवदथ-इमास्ते=तव हे जात! सदृश्यो यावत्

लायक लावण्य, रूप यौवन एवं सद्गुणों से जो युक्त हैं उनके साथ तुम पहिले मनुष्यभव संबंधी विपुल काम भोगों को भोगो (तओ पच्छा भुत्तभोगे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइस्ससि) पश्चात् जब तुम भुक्तभोगी बन चुको तब श्रमण भगवान महावीर के पास मुंडित होकर इस आगार अवस्था का परित्याग करते हुए मुनि दीक्षा धारण कर लेना। (तएणं से मेहेकुमारे अम्मापियरं एवं वयासी) माता-पिताकी ऐसी बात सुनकर मेघकुमार ने उनसे ऐसा कहा (तहेव णं अम्मयाओ) हे मातापिताओ! बात तो यह ठीक है (जण्णं तुब्भे ममं एवं वदह) जो आप मुझ से कह रहे हैं कि (इमाओ ते जाया! सरिसियाओ जाव समणस्स पव्वइस्ससि) हे पुत्र! ये स्त्रियां जो राजकुलों से विवाह कर लाई गई हैं और जो तुम्हारे अनुरूपशरीरादिवाली हैं-उनके साथ पहले तुम मनुष्यभव सम्बन्धी विपुल काम भोगों को भोगों। पश्चात् भुक्तभोगी हो कर तुम श्रमण भगवान् महावीर के पास केशोंका लुंचन कर के इस गृहस्थ अवस्था को छोडकर अनगार अवस्था धारण कर लेना

રૂપ, યૌવન અને જે સદ્ગુણોથી સંપન્ન છે, તેમની સાથે પહેલાં તમે મનુષ્યભવ સંબંધી બધા કામભોગોને ભોગવો. (तओ पच्छा भुत्तभोगे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइस्ससि) ત્યારબાદ જ્યારે તમે સંસારના બધા ભોગો ભોગવીલો ત્યારે ભગવાન મહાવીરની પાસે મુંડિત થઈને આગાર અવસ્થા ત્યજીને મુનિ દીક્ષા લેજો. (तएणं से मेहेकुमारे अम्मापियरं एवं वयासी) માતાપિતાની આ રીતે વાત સાંભળીને મેઘકુમારે તેમને કહ્યું (तहेव णं अम्मयाओ) હે માતાપિતા! વાત તો સારી છે, (जण्णं तुब्भे ममं एवं वदह) જે તમે કહી રહ્યા છો કે- (इमाओ ते जाया! सरिसियाओ जाव समणस्स पव्वइस्ससि) "હે પુત્ર! આ સ્ત્રીઓ-કે જેઓ લગ્નવિધિથી રાજકુળોમાંથી અહીં લાવવાંમાં આવી છે, જેઓ શરીર, રૂપ વગેરેથી તમારા લાયક છે-ની સાથે પહેલાં તમે મનુષ્યભવના બધા કામભોગો ભોગવો, ત્યારબાદ ભુક્તભોગી થઈને તમે ભગવાન મહાવીરની પાસે કેશલુંચન કરીને ગૃહસ્થ મટીને અનગાર અવસ્થા ધારણ

श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य प्रव्रजिष्यसि, एवं खलु हे मातापितरौ! मानुष्यकाः कामभोगा अशुचयोऽपवित्राः-इदमौदारिकं शरीरं तावदशुचिस्थानत्वादशुचि रसरुधिरमांसमेदोऽस्थिशुक्रमज्जामयं, श्लेष्ममलमूत्रादिपूरितं स्नायुजालपरिवेष्टितं, सर्वदा कृमिरुजादि सङ्कुलं तत्त्वबुद्ध्या विचार्यमाणं परमाशुचि, शरीरे द्वौ कर्णौ, द्वे चक्षुषी, द्वे घ्राणे, मुखं, पायुरुपस्थश्चेति, नवद्वाराणि मलवाहकानि सन्ति। अशाश्वताः=अल्पकालस्थायिनः, 'वंतासवा'

'सो (एवं खलु अम्मयाओ) हे मातापिता! इस विषय में मेरी ऐसी धारणा है कि (माणुस्सगा कामभोगा असुई असासया, वंतासवा पित्तासवा खेलासवा, सुक्कासवा, सोणियासवा,) ये मनुष्य भव संबन्धी कामभोग अशुचि हैं-अपवित्र है। औदारिक शरीर के द्वारा इनका सेवन किया जाता है। जब यह औदारिक शरीर ही अशुचि का स्थान होने के कारण अशुचि है, रस१, रुधिर२, मांस३, मेद४, अस्थि५, शुक्र६, और मज्जा७, इन सप्तधातुओं से बना हुआ है, श्लेष्म, मल मूत्रादि से भरा हुआ है, स्नायु जाल से परिवेष्टित है, सर्वदा कृमि, रोग आदि से संकुल है और इन नौ अंगों से जो दो कानों, दो आँखों, दो नासिका के छिद्रों मुख, लिङ्ग एवं वायु द्वारा सदा मल बहाता रहता है-तो तत्त्वदृष्टि से विचार करने पर यही निश्चित होता है कि इस अपवित्र औदारिक शरीर से भोगे गये कामभोग शुचि कैसे हो सकते हैं। अशुचि पदार्थ का ही भोगना संभवित होता है। इस लिये हे माता पिता! आप यह

करी લેજો" તો (एवं खलु अम्मयाओ) હે માતાપિતા! આ બાબતમાં મારી એવી માન્યતા છે કે (माणुस्सगा कामभोगा असुई असासया वंतासवा पित्तासवा खेलासवा सुक्कासवा सोणियासवा) મનુષ્યભવના કામભોગો અશુચિ છે, અપવિત્ર છે. ઔદારિક શરીર વડે તેમનું સેવન કરાય છે જ્યારે તે ઔદારિક શરીર જ અશુચિનુ ઘર હોવાથી અશુચિ છે, રસ ૧, રુધિર ૨. માસ ૩ મેદ ૪, અસ્થિ ૫, શુક્ર ૬, અને મજ્જા ૭, આ સાત ધાતુઓથી આ શરીર બનેલું છે. તે શલેષ્મ, મલમૂત્ર વગેરેથી યુકત છે, સ્નાયુના સમૂહોથી વીંટળાએલું છે, હમેશાને માટે કૃમિ, રોગ વગેરેથી વ્યાપ્ત છે, અને બે કાન, બે આંખો. બે નાસિકા છિદ્રો. મુખ, લિંગ અને પાયુદ્વાર આ નવ અંગોથી સતત મળ વહેતો રહે છે, તો એના ઉપર તાત્ત્વિક દ્રષ્ટિએ વિચાર કરીએ ત્યારે એ જ નિશ્ચય ઉપર અવાય છે કે આ અપવિત્ર ઔદારિક શરીર દ્વારા ભોગવવામાં આવેલા કામભોગ શુચિ કેવી રીતે

वान्तास्रवाः-वान्तं वमनं तदास्रवन्तीति वान्तास्रवाः=वमनोद्गारिणः, 'पित्तासवा' पित्तास्रवाः-पित्तमास्रवन्तीति पित्तास्रवाः=पित्तोद्गारिणः, 'खेलासवा' खेलं=श्लेष्माणमास्रवन्तीति खेलास्रवाः=श्लेष्मनिःसरणशीलाः 'कफ' इति भाषायाम्, 'सुक्कासवा' शुक्रास्रवाः-वीर्यक्षरणशीलाः, 'सोणियासवा' शोणितास्रवाः-रक्तक्षरणशीलाः 'दुरुस्सासनीसासा' दुरुच्छ्वासनिःश्वासाः-बाह्यवायोर्ग्रहणमुच्छ्वासः, देहान्तःसंचारिवायोर्निर्गमनं निःश्वासप्रवृत्तिनिवृत्तिनिश्चयाभावात् तयोर्दुःखहेतुत्वमिति भावः। 'दुरूवमुत्तपुरिसपूयबहुपडिपुन्ना' दूरूपमूत्रपुरीषपूयबहुप्रतिपूर्णाः-दूरूपाणि=कुत्सितरूपाणि मूत्रपुरीषपूयानि, तैःसर्वथा प्रतिपूर्णाः, 'उच्चारपासवणखेलजल्लसिंघाणगवंतपित्तसुक्कसोणियसंभवा' उच्चारप्रस्रवणखेलजल्लसिङ्घानकवान्तपित्तशुक्रशोणितसंभवाः तत्र उच्चारः=पुरीषं, प्रस्र-

---

ध्रुव निश्चय समझिये कि ये मनुष्य भव के कामभोग अपवित्र ही हैं-। अशाश्वत हैं-अल्पकाल स्थायी है। वान्तास्रव है-वमनोत्पादक हैं। पित्तास्रव हैं-पित्तोद्गारी है। खेलास्रव हैं- कफ के उत्पादक हैं। शुक्रास्रव हैं-शुक्र-वीर्य-धातु को बहाने वाले हैं। शोणितास्रव हैं-खून को सोखने वाले हैं। (दुरुस्सासनीसासा) बुरी तरह से उच्छ्वास और निःश्वास के संचालक हैं। इनको भोगते समय जो श्वासोच्छ्वास की क्रिया की अधिक रूप से प्रवृत्ति और निवृत्ति होती है उसका यह निश्चय नही हो सकता है कि जो श्वास निकल कर बाहर जा रहा है वह पुनः वापिस आवेगा ही। संभव है नहो भी आवे। (दुरुवमुत्तपुरिस पूयबहुपडिपुण्णा) कुत्सित रूप जिन का है ऐसे मूत्र, पुरीष पूय-पीप, से ये सर्वथा युक्त रहते थे

થઈ શકે છે? અશુચિ પદાર્થવડે અશુચિ પદાર્થનો ભોગ જ શકય બને છે. એટલે હે માતાપિતા! મનુષ્યભવના કામભોગ અપવિત્ર છે, આ તમે નિશ્ચિતપણે જાણીલો. આ મનુષ્યભવના કામભોગો અશાશ્વત છે-એટલે કે અલ્પકાલીન છે, વાન્તાસ્રવ છે-એટલે કે વમનોત્પાદક છે. પિત્તાસ્રવ છે-પિત્તોદ્ગારી છે. ખેલાવસ્ર છે-કફના ઉત્પાદક છે. શુક્રાસ્રવ-શુક્ર-વીર્યધાતુ વહેવડાવનારા છે-લોહીને વહેવડાવનારા છે. (दुरुस्सासनीसासा) ઉચ્છવાસ અને નિશ્વાસના ભયંકર રીતે સંચાલક છે. આ સંસારના ભોગો ભોગવતાં જે વધારે પડતી શ્વાસોચ્છવાસની ક્રિયા અંદર બહાર આવજા કરે છે, તેના માટે આપણે નિશ્ચિતરૂપે એમ ન કહી શકીએ કે જે શ્વાસ બહાર નીકળી રહ્યા છે, તે ફરી પાછા આવશે જ. એ પણ શકય થઈ પડે કે તે પાછો ન પણ આવે. (दुरूवमुत्तपुरिसपूयबहुपडिपुण्णा) આ સંસારના કામભોગો મૂત્ર, પુરીષ, પૂય, પીપ, જેવા માત્ર કુત્સિત પદાર્થોથી યુકત રહે છે. (उच्चारपासवणखेलजल्लसिंघाणगवंतपित्तसुक्कसोणियसंभवा) આમાં ઉચ્ચાર

वणं=मूत्रं, खेलः=श्लेष्मा, जल्लः=शरीरमलं, 'जल्ल' इति देशीयःशब्दः। सिङ्घानकः=नासिकामलं, वान्तं=वमनम्, पित्तं=प्रतीतम्, शुक्रं=वीर्यं, शोणितं=रक्तम्, तेषां संभवः=उत्पत्तिर्येषु ते, तथाः अध्रुवा=अस्थिराः, अनियताः, अशाश्वताः, शटनपतनविध्वंसनधर्माः, तथा किंपाकफलोपमाः—यथा किंपाकवृक्षस्य-फलानि भक्षणकालएवमधुराणि, भक्षणानन्तरं तु तत्काल एव मरणप्रदानि भवन्ति, तद्वदिमे कामभोगा भोगकालएव सुखरूपाः परंतु तत्परिणामो दुर्गतिप्रद इति भावः। तथा-पश्चात् पुरतश्च खलु अवश्यं विप्रहाणीयाः=परित्याज्याः अथ कः खलु हे मातापितरौ! जानाति 'केपुव्विं गमणाए के पच्छा गमणाए' पित्रोः

(उच्चारपासवणखेलजल्लसिंघाणगवंतपित्तसुक्कसोणियसंभवा) इन में उच्चार पेशाब, श्लेष्म-पित्त, जल्ल-शरीर का मैल नाक का मैल वमन, पित्त, शुक्र और रक्त इनकी ही उत्पत्ति होती है। अतः जब (अधुवा) ये काम भोग-अस्थिर (अणिइया) अनियत (असासया) अशाश्वत) हैं (सडनपडनविद्धंसणधम्मा किंपाकफलोवमा) शटन पटन, एवं विध्वंसन धर्मवाले हैं और किंपाकफल के समान है-जैसे भोगकाल मधुर किंपाक फल भक्षण करने के बाद ही प्राणापहारक होता है- उसी तरह भोगते समय रुचिकर प्रतीत होने वाले ये काम भोग भी परिणाम में दुर्गति के ही देने वाले होते हैं। (पच्छा पुरं च णं अवस्स विप्पजहिणिज्जा) और जो अवश्य ही आगे या पीछे छोडे जायेंगे ऐसे हैं तो (से के णं अम्मयाओ जाणइ के पुव्विं गमणाए के पच्छा गमणाए?) तो फिर हे माता

મૂત્ર. શ્લેષ્મ, પિત્ત,-જલ્લ,-શરીરનો મેલ, નાકનો મેલ વમન, પિત્ત. શુક્ર અને રક્ત એમની જ ઉત્પત્તિ થાય છે. એટલે જ્યારે આ કામભોગો (अधुवा) અસ્થિર (अणिइया) અનિયત અને (असासया) અશાશ્વત છે (सडणपडण विद्धंसणधम्मा किंपाकफलोवमा) શટન, પટન, અને વિધ્વંસન ધર્મ-વાળા છે. અને કિંપાકફળની જેમ છે જેમકે ઉપભોગના સમયે કિંપાકફળ મધુર સ્વાદવાળું હોય છે, અને એના ઉપભોગ એટલે કે ભક્ષણ કર્યા પછી મૃત્યુ પમાડનાર છે, તેજ પ્રમાણે ઉપભોગના સમયે રુચિકર લાગતા આ કામભોગો અને દુર્ગતિ કરનારા જ છે. (पच्छापुरंच णं अवस्सं विप्पजहिणिज्जा) અને વહેલા મોડા ગમે ત્યારે આ કામભોગોનો ત્યાગ તો કરવો જ પડશે ત્યારે (से के णं अम्मयाओ जाणई के पुव्विं गमणाए के पच्छा गमणाए?) હે માતાપિતા!

पुत्रस्य च मध्ये कः पूर्वं मृत्युवशंगतः परलोके गमनाय प्रवर्तिष्यते, कः पश्चाद् गमनाय इति को जानाति ? न कोऽपीत्यर्थः 'तं' तत् तस्माद् इच्छामि खलु हे मातापितरौ यावत् प्रव्रजितुम् ॥२८॥

मूलम्-तएणं तं मेहं कुमारं अम्मापियरो एवं वयासी-इमेणं ते जाया ! अज्जयपज्जयपिउपज्जयागए सुबहुहिरण्णे य सुवण्णे य कंसे य दूसे य मणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरयणसंतसारसावइज्जे य अलाहि जाव आसत्तमाओ कुलवंसाओ पगामं दाउं पगामं भोत्तुं पकामं परिभाएउं, तं अणुहोहि ताव जाव जाया ! विपुलं माणुस्सगं इड्ढिसक्कारसमुदयं तओ पच्छा अणुभूय कल्लाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए पव्वइस्ससि। तएणं से मेहेकुमारे अम्मापियरं एवं वयासी-तहेव णं अम्मयाओ ! जण्णं तं वयह-इमे ते जाया ! अज्जग पज्जग पिउपज्ज-यागए जाव तओ पच्छा अणुभूयकल्लाणे पव्वइस्ससि' एवं खलु अम्मयाओ ! हिरण्णे य सुवण्णे य जाव सावतेए य अग्गिसाहिए चोरसाहिए रायसाहिए दाइयसाहिए मच्चुसाहिए अग्गिसामन्ने जाव मच्चुसामन्ने सडणपडणविद्धंसणधम्मे पच्छा पुरं च णं अवस्सविप्पजहणिज्जे से केणं जाणइ

पिता ! यह कौन जान सकता है कि आप और हममें से पहिले और पीछे कौन परलोक जाने वाले हैं इस लिये जब यह नहीं जाना जा सकता है (तं इच्छामि णं अम्मयाओ जाव पव्वइत्तए) तो मैं चाहता हूँ कि आप मुझे आज्ञा देवें ताकि मैं श्रवण भगवान महावीर के समीप मुंडित होकर उनसे मुनिदीक्षा ले लूँ। ॥सूत्र २८॥

કોણ કહી શકે કે તમારા અને અમારામાંથી પહેલાં પરલોક જવાની તૈયારી કોણ કરશે ? એટલા માટે જ્યારે આ વાત આપણે જાણી શકતા નથી ત્યારે (तं इच्छामि णं अम्मयाओ जाव पव्वइत्तए) હું ચાહું છું કે તમે મને મુંડિત થઈને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે મુનિ દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા આપો. ॥ સૂત્ર "૨૮"॥

अम्मयाओ! के पुव्विं गमणाए के पच्छा गमणाए तं इच्छामिणं जाव पव्वइत्तए ॥ सू० २९ ॥॥

टीका—'तएणं तं इत्यादि। ततः खलु तं मेघकुमारं मातापितरा वेवमवादिष्टाम्=उक्तवन्तौ, 'इमंच णं ते जाया!' इदंच खलु ते जात! हे जात!=हे पुत्र! इदंच खलु ते-तव 'अज्जयपज्जय पिउपज्जयागए' आर्यं-यकप्रार्यक पितृप्रार्यकागतं=तत्र आर्यकः-पितामहः 'दादा' इति भाषायाम् प्रार्यकः-प्रपितामहः, 'परदादा' इतिभाषायाम्, पितृप्रार्यकः-पितुः प्रपितामहः-तेभ्यः समागतं, सुबहु=प्रभूतं 'हिरन्नेय' हिरण्यं=रजतंच, 'सुवण्णे य' सुवर्णंच, 'कंसेय' कांस्यपात्राणिच, 'दूसे य' दूस्यं=चीनांशुकादीनि श्रेष्ठवस्त्राणि, 'मणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरयणसंतसारसावतेए' मणि मौत्तिकशङ्खशिलाप्रवालरक्तरत्नसत्सारस्वापतेयं=तत्र मणयः=चन्द्रकान्तादयः, मौक्तिकानि= मुक्ताफलानि, शङ्खाः=दक्षिणावर्तादयः, शिला स्पर्श मणिः-यस्य स्पर्शमात्रेण लोहः सुवर्णं भवति, प्रवालानि=विद्रुमाः, रक्त-रत्नानि=पद्मरागादीनि, तथा-अन्यच्च यत्-सत्=विद्यमानं, सारं=सारभूतं

'तएणं तं मेहं कुमारं' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (तं मेहं कुमारं) उस मेघकुमार से (अम्मापियरो) माता पिताने (एवं वयासी) एसा कहा (इमेणं ते जाया! जज्जय पज्जय पिउपज्जयागए) हे पुत्र! यह दादा, परदादा तथा पिता के प्रपिता मह से चला आरहा (सुवण्णहिरण्णे य सुवण्णे य कंसेय दूसे य मणिमोत्तिय संखसिलप्पवालरत्तरयणसंतसारसावइज्जे य) हिरण्य-चांदी सुवर्ण, कांसा, चीनांशुक आदि श्रेष्ठ वस्त्र, चन्द्रकान्त आदि मणियो, मुक्ता फल (मोती) शंख-(दक्षिणवर्त शंख) जिसके स्पर्श से लोहा सुवर्ण

'तएणं तं मेहंकुमारं' इत्यादि।

टीकार्थ-(तएणं) त्यारबाद (तं मेह कुमारं) मेघकुमारने (अम्मा पियरो) मातापिताओ (एवं वयासी) कह्युं के—इमे णं ते जाया)! अज्जय पज्जय पिउपज्जया गए) हे पुत्र! दादा, परदादा तेमज पिताना परदादाना समयथी ज (सुबहु हिरण्णे य सुवण्णे य कंसेय दूसेय मणिमोत्तिय संख सिलप्पवालरत्तरयण संतसारसावईज्जे य) हिरण्य (चांदी), सुवर्ण, कांसु, चीनांशुक वगेरे उत्तम वस्त्रो, चन्द्रकान्त वगेरे मणिओ, मोती, शंख (दक्षिणावर्त शंख) जेने स्पर्शवाथी लोखंड सुवर्णमां परिवर्तित थई जाय छे-तेवो स्पर्श मणि, मूंगो, पद्मराग

स्वापतेयं=द्रव्यं-धनं, यानासनशय्याभवनोद्यानादिकं तेषां समाहारः, तत्तथा, 'अलाहि' अलं=प्रतिपूर्णं यावत् आसप्तमात् कुलवंशात् प्रकामं दातुं, प्रकामं भोक्तुं, प्रकामं परिभाजयितुम् 'तं' तद्धनम् 'अणुहोहि' अनुभव= भुङ्क्ष्वेत्यर्थः, तावत् यावत् हे जात! हे पुत्र! विपुलं मानुष्यकम् 'इड्ढिसक्कारसमुदयं' ऋद्धिसत्कारसमुदयम्-तत्र ऋद्धिः=महापुण्योपार्जित संपत्तिः, सत्कारः=सकलजनादरः, तासां यः समुदयः-भाग्योदयः, तम् अनुभव। ततः पश्चात्-'अणुभूयकल्लाणे' अनुभूतकल्याणः=कृतसंसारसुखानुभवः, श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके प्रव्रजिष्यसि।

ततः खलु स मेघकुमारो मातापितरावेवमवादीत् तथैव खलु हे

बन जाता है ऐसा स्पर्शमणि, मूंगा, पद्मराग आदि लाल रत्न तथा और भी मौजूद जो सारभूत द्रव्य यान, आसन शय्या भवन तथा उद्यान आदिक हैं कि जो अपनी [अलाहिं] सात पीढी तक आगे चलता रहेगा और जिसका तुम मनमाना दान करो तो भी समाप्त नही हो सकता है मनमाना जिसका भोग करो मनमाना सगे संबंधियों में भी जिसको दो फिर भी कम न हो कि कितना और रखा है-ऐसे इस अक्षय द्रव्य का तुम [अणुहोहि] स्वीकार कर आनन्द के साथ भोग करो। (ताव जाव जाया विपुलं माणुस्सगं इड्ढिसक्कार समुदयं) तथा मनुष्य भव संबन्धी काम भोगो को भोगो। एवं ऋद्धि तथा सत्कार से जो तुम्हारा यह भाग्योदय हो रहा है बेटा उसे भोगो। (तओ पच्छा कल्लाणे अणुभूय समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए पव्वइस्ससि) बाद में जब कि तुम संसार के सुखों का खूब अनुभव कर चुको-तब-श्रमण भगवान महावीर के पास दीक्षा लेना। (तएणं से

વગેરે લાલ રંગના રત્નો તેમજ બીજાં પણ ઘણાં સારભૂત દ્રવ્યો-જેમકે યાન, આસન, શય્યા, ભવન તેમજ ઉદ્યાન વગેરે છે, જે (अलाहिं) આપણી સાત સાત પેઢી સુધી આગળ કાયમ રહેશે અને તમે પોતાની ઇચ્છા મુજબ દાન આપો તો પણ તે ખૂટશે નહિ, તમે જોઈએ તેટલું સગાંવહાલાંને આપો તો પણ તે અખૂટ રહેશે, એવા આ અક્ષય દ્રવ્યને તમે (अणुहोहि) સ્વીકારો અને આનંદની સાથે એનો ઉપભોગ કરો. (ताव जाव जाया विपुलमाणुस्सगं इड्ढिसक्कारसमुदयं) તેમજ મનુષ્યભવના કામભોગો ભોગવો. આ રીતે ऋद्धि તેમજ સત્કાર વડે જે તમારો ભાગ્યોદય થઈ રહ્યો છે, તેને ભોગવો. (तओ पच्छा कल्लाणे अणुभूय समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए पव्वइस्ससि) પછી જ્યારે તમે સંસાર સુખોનો સારી પેઠે ઉપભોગ કરી લો ત્યારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે જઈને

मातापितरौ! यत् खलु तद् यूयं वदथ-'इदं च खलु ते हे जात! आर्यक-प्रार्यक पितृप्रार्यकागतम् इत्यादि यावत् अनुभव ऋद्धिसत्कारसमुदयम्,' ततः पश्चाद् अनुभूतकल्याणः प्रव्रजिष्यसि' इति एवं खलु=हे मातापितरौ! हिरण्यं च सुवर्णं च यावत् स्वापतेयं 'अग्गिसाहिए' अग्निस्वाहितम् अग्नेः स्वाहित=सुष्ठुआहितम्=आयतम् अधीनमित्यर्थः, यथा स्वामिनस्तथा अग्नेरपि योग्यमिदं हिरण्यादिकम्. अग्नौ भस्मी भवतीति भावः। 'चोरसाहिए' चौरस्वाहितं चौराधीनं चोरैरपहृतं भवतीति भावः, 'रायसाहिए' राज-स्वाहितं राजाऽऽयत्तं राज्ञा करदण्डादिभिर्गृहीतं भवतीति भावः 'दाइयसा

मेहे कुमारे अम्मापियरं एवं वयासी) माता पिता के ऐसे वचन सुनकर मेघकुमारने उनसे ऐसा कहा-(तहेवणं अम्मयाओ जण्णं तं वयह) बात तो ठीक है- जैसी आप लोग कह रहे हैं कि (इमे ते जाया अज्जगपज्जग पिउपज्जयागए जाव तओ पच्छा अणुभूय कल्लाणे पव्वइस्ससि) हे पुत्र तुम दादा, परदादा तथा पिता के भी प्रपितामह से चला आ रहा इस हिरण्य-सुवर्ण आदि द्रव्य का मनमाना भोग करो-खाओ पिओ और मौज करो-ऋद्धि सत्कार से उदित हुए अपने भाग्योदय को आनन्द के साथ भोगो॥ फिर दीक्षा धारण कर लेना इत्यादि (एवं खलु अम्मयाओ हिरण्णे य सुवण्णे य जाव सावतेए य अग्गिसाहिए चोरसाहिए रायसाहिए दाइय साहिए मच्चुसाहिए अग्गिसामण्णे जाव मच्चुसामन्ने सडणपडणविद्धंस-णधम्मे पच्छापुरं चणं अवस्सं विप्पजहणिज्जे से केणं जाणइ अम्मयाओ! केपुव्व गमणाए के पच्छा गमणाए तं इच्छामि णं जाव पव्वइत्तए) सो इस

દીક્ષા લેજો. (तएणं से मेहेकुमारे अम्मापियरं एवं वयासी) માતાપિતાનાં આ વચનો સાંભળીને મેઘકુમારે તેમને કહ્યું કે (तहेव णं अम्मयाओ जण्णं तं वयह) જે વાત તમે કહી રહ્યા છો તે ખરેખર છે. (इमे ते जाया अज्जग पज्जग पिउ पज्जयागए जाव तओपच्छा अणुभूयकल्लाणे पव्वइस्ससि) હે પુત્ર! દાદા, પરદાદા તેમજ પિતાના પણ પરદાદાના સમયથી સંગ્રહ કરેલું આ દ્રવ્ય પોતાની ઇચ્છા મુજબ ભોગવો, ખૂબ ખાઓ પીઓ, અને મોજમજા કરો, ઋદ્ધિ સત્કાર વડે ઉદય પામેલા પોતાના ભાગ્યોદયને સારી પેઠે ભોગવો. ત્યારબાદ દીક્ષા લેજો." (एवं खलु अम्मयाओ! हिरण्णे य सुवण्णे य जाव सावते ए य अग्गिसाहिए चोरसाहिए राय साहिए दाईय साहिए मच्चु साहिए अग्गिसामण्णे जाव मच्चुसामण्णे सडणपडणविद्धंसणधम्मे पच्छा पुरं च णं अवस्सं विप्पजहणिज्जे सेणं ण जाणइ अम्मयाओ! के पुव्वं गमणाए के पच्छा गमणाए तं इच्छामि णं जाव पव्वइत्तए)

हिए, दायादस्वाहितं-दायादाः=भ्रात्रादयस्तेषां स्वाहितं=स्वायत्तं तैर्विभाजिते भवतीति भावः, 'मच्चुसाहिए' मृत्यु स्वाहितं=मृत्योरधीनं=नाशाधीनं दुर्वृत्तपुत्रादिभिर्नाशितं भवतीति भावः। उक्तंच—

दायादाः स्पृहयन्ति तस्करगणा मुष्णन्ति भूमिभुजो गृह्णन्ति स्वबलं प्रदर्श्य हुतभुग् भस्मीकरोति क्षणात्। अम्भः प्लावयते क्षितौ विनिहितं य क्षाहरन्ते हठात्, दुर्वृत्तास्तनया नयन्ति निधनं धिग् दुःखदं तद्धनम् ॥ १ ॥

पर मेरा आपसे ऐसा कहना है कि ये सब हिरण्य सुवर्ण आदि द्रव्य जिनके अक्षय होने आदि के विषय में आप मुझ से कह रहे हो वे जैसे अपने स्वामी के आधिन होते हैं-वैसे ही वे अग्नि के भी आधीन बन सकते हैं। चौरों के आधीन बन सकते हैं। दूसरे राजा लोग इन्हें करादि द्वारा अपहरण कर सकते हैं। भाई आदि दायाद इन्हें अपने आधीन बना सकते हैं। दुश्चरित्र पुत्रादि द्वारा ये विनष्ट किये जा सकते हैं। यही बात किसी कविने इस श्लोक द्वारा प्रकट की है—

(दायादाः स्पृहयन्ति, तस्करगणाः मुष्णन्ति इत्यादि)-तात्पर्य इसका यह है-कि धनादि द्रव्य हे मातापिताओ। इस जीव को सुखद त्रिकाल में भी नहीं हो सकता है। यह तो मोह वशवर्ती जीव का ही केवल एक मात्र कल्पना हैं-यदि ऐसा ही माना जावे तो अनगार अवस्था के धारी सकल संयमी जीव हैं वे इसके अभाव में अत्यन्त दुःखी माने जाने चाहिये-परन्तु ऐसा नहीं है कारण वे इसके सद्भाव में जो नाना प्रकारकी चिन्ताओ से कदर्थना होती है उससे सर्वथा रहित हैं-दायाद लोग

તો મારું કહેવું એવું છે કે આ બધા ચાંદી સોનું વગેરે દ્રવ્યો-જેના માટે તમે અખુટ હોવા વિશેની વાત રજુ કરી રહ્યા છો-તે જેમ પોતાના સ્વામીની પાસે રહે છે, તેથી પ્રતિકૂળ (તે દ્રવ્યો) અગ્નિને પણ ભેટે છે, ચોરોને સ્વાધીન બને છે, અને બીજા રાજા કર વગેરેના રૂપમાં એને લઈ શકે છે. ભાઈ વગેરે કુટુમ્બીઓ એને અધિકાર બતાવીને હરી શકે છે. કુપુત્રો વગેરેથી એનો નાશ થઈ શકે છે.

કોઈ કવિએ કહ્યું છે—"दायादा : स्पृहयन्ति, तस्करगणा : मुष्णन्ति"

કહેવાનો હેતુ એ છે કે ધન વગેરે દ્રવ્યોનું આ જીવને માટે સુખ સ્વરૂપ થવું તે ત્રિકાળમાં પણ શક્ય બની શકે તેમ જાણતું નથી. આ તો ફક્ત મોહનાવશમાં સપડાએલા જીવની એક વ્યર્થ કલ્પના છે. જો દ્રવ્યથી જ બધા સુખી થતા હોય તો અનગાર અવસ્થા ધારી બધા સંયમી જીવો આ દ્રવ્યના અભાવે દુઃખી હોવા જોઈએ. પણ એમ કંઈ જણાતું નથી. કેમકે દ્રવ્ય-ધન-ની હયાતીમાં અનેક પ્રકારની ચિંતાઓ અને ઉપાધિઓ ઊભી થાય છે તેમનાથી તે અનગાર મુનિઓ સંપૂર્ણ-

'अग्गिसामन्ने' अग्निसामान्यम् अग्निसदृशं यथाऽग्निः सर्वं भस्मीकरोति, तथैव धनं सर्वानात्मगुणान्नाशयति मदप्रमादादिजनकत्वात्, 'जाव मच्चुसामन्ने' यावत्–मृत्युसामान्यम् अत्र यावच्छब्देन चौरसामान्यं, राजसामान्यं, दायाद-

इस द्रव्य को देख कर इसकी चाहना किया करते है चोर हमेशा चोराने को तैयार रहते हैं, राजालोग अपने बलका प्रदर्शन कर इसे जबर्दस्ती हर लिया करते है। एक क्षण में भी अग्नि इसे अपना आहार बना सकती है। जमीन में गाढे गये द्रव्य को पानी अपने प्रवाह द्वारा तहस नहस कर देता हैं। यह हालत इस द्रव्य की है। फिर सुखदायक कैसे हो सकता है। (अग्गिसामन्ने) इस द्रव्य को जो एसा मानते हैं कि इसके होने पर आत्मगुणों का विकास होता है सो वे भूल में हैं–कारण अग्नि जिस प्रकार जो भी उसमें डाला जाता है उसे यह भस्म कर देती है उसी प्रकार यह द्रव्य भी आत्मा के समस्त उत्तम गुणों को एवं विषय कषाय आदिका जनक होने से नष्ट कर देता है। (जाव मच्चुसामन्ने) इसी तरह यह द्रव्य मृत्यु जैसा है। मृत्यु जैसे प्राणों की अपहारक होती है उसी प्रकार यह भी अपने स्वामी के प्राणों का अपहारक होता है इसी धनकी वजह से कई प्राणियो के प्राण नष्ट होते देखे जाते हैं। डाकू आकर धन वालों को मार डालते हैं यह बात सभी जानते हैं। (यावत्) पद से "चोर सामान्य, राजसामान्य, दायादसामान्य," इन पदों का

પણ મુકત છે. વારસ તરીકેનો ભાગ લેવાનો હકક ધરાવનારા બધા કુટુંબીઓ આ દ્રવ્યને જોઈને એને મેળવવાની કામના કરે છે; ચોર એને ચોરી જવાની તક શોધતા રહે છે. રાજાઓ પોતાની શકિતનો પ્રયોગ કરીને આ દ્રવ્યને બળજબરીથી ઝૂંટવી લે છે. અગ્નિ જોતજોતામાં એનું. ભક્ષણ કરી શકે છે. જમીનમાં દાટેલા દ્રવ્યને પાણી પોતાના પ્રવાહથી નષ્ટ કરી નાખે છે. આ દ્રવ્યની એ જ સાચી હાલત છે. પછી તે સુખદ કેવી રીતે થઈ શકે. (अग्गिसामन्ने) આ દ્રવ્યને જે લોકો આત્મગુણોન વિકસાવનારૂં માને છે, તે પોતાની જાતને છેતરી રહ્યા છે, કેમકે જેમ અગ્નિમાં જે કંઈ પણ તેમાં નંખાય છે, તેને રાખ બનાવી દે છે, તેમ જ આ દ્રવ્ય પણ આત્માના બધા ઉત્તમ ગુણોનો વિષય કષાય વગેરેને ઉત્પન્ન કરનારૂ હોવાથી વિનાશ કરે છે. (जाव मच्चुसामन्ने) આ રીતે દ્રવ્ય મૃત્યુ જેવું છે મૃત્યુ જેમ પ્રાણ હરે છે, તેમ જ આપણા પોતાના સ્વામીના પ્રાણ હરણ કરે છે. આ દ્રવ્યને કારણે જ કેટલાક માણસોના પ્રાણ નષ્ટ થતા જોવાય છે. ધનિક માણસોને ડાકુઓ મારી નાખે છે, આ વાત બધા જાણે છે. (यावत्) પદથી "ચોર સામાન્ય રાજ સામાન્ય દાયાદ સામાન્ય" આ પદોનો સંગ્રહ થયો છે. અથવા તો

सामान्यम्. इतिबोध्यम् । चौरादिसदृशं धनम् आत्मगुणापहारकत्वात्. अपिच प्राणान् मृत्युरिवात्मगुणान् धनमपहरतीति भावः। पुनः कीदृशं धनमित्याह- 'सडणपडणविद्धंसणधम्मे' शटनपतनविध्वंसनधर्मकं शटनं=वस्त्रादे र्जीर्णत्वं प्राप्तस्य तन्त्वाद्यवयवानां विनाशः पतनं-वर्णादि विनाशः, विध्वंसनं- च=मूलोच्छेदः स धर्मो यस्य तत्तथा पश्चात् पुरतश्च खलु अवश्यविप्रहाणीयम् अवश्यं त्याज्यम्, अथ कः खलु जानाति हे माता पितरौ! को यावद् गमनाय

संग्रह हुआ है। अथवा चौरादि सामान्य इसे इसलिये भी कहा गया है यह आत्मा के गुणों का विनाशक होता है। यह आत्मा में अनेक अनेक दुर्गुणों को उत्पन्न कर देता है। हिंसा झूठ, चोरी व्यसन, सभी निन्दित कार्य इसी धन के बल पर मनुष्य करते हैं। अतः आत्मा के सद्गुणों का विनाश इनके सद्भाव में अवश्य होता है। (सडणपडणविद्धंसणधम्मे) पौद्‌गलिक पर्याय होने से इस द्रव्य का भी शटन पतन एवं विध्वंसन स्वभाव है। यह तो हर एक कोई जानता है कि पौद्‌गलिक वस्तुओं में सदा एक रूपता नही रहती है। वे जीर्ण हो जाती है-नष्ट हो जाती हैं वर्णादिक रूप भी उनका परिवर्तित हो जाता है। यद्यपि पौद्‌गलिक पदार्थों का द्रव्य दृष्टि से मूलतः विनाश नहीं होता है परन्तु पर्याय की अपेक्षा उनका मूलतः भी विनाश हो जाता है। इसलिये धन को यहां शटन, पतन एवं विध्वंसन धर्म वाला प्रकट किया गया है। (पच्छापुरं च णं अवस्सविप्पजहणिज्जे से के णं जाणइ अम्मयाओ! के पुव्विंगमणाए के पच्छा गमणाए इत्यादि) अतः हे माता पिता! इस द्रव्य का जब एक न एक

આ દ્રવ્યને ચોરાદિ સામાન્ય એટલા માટે કહેવામાં આવ્યું છે કે, આ આત્મગુણોને નષ્ટ કરનારૂં છે. આત્મામાં આ દ્રવ્ય ઘણા દુર્ગુણો ઉત્પન્ન કરે છે. હિંસા, અસત્ય, ચોરી, વ્યસન એ બધા નિન્દિત કર્મો આ ધનના બળે જ માણસો કરતા હોય છે. એટલે દ્રવ્યની હયાતીમાં ચોક્કસપણે આત્મગુણો નાશ પામે છે, આમાં લગીરે શંકા નથી. (सडणपडणविद्धंसणधम्मे) પૌદ્‌ગલિક પર્યાયના લીધે આ દ્રવ્યનું પણ શટન, પતન, અને વિદ્ધંસન સ્વભાવ છે. પૌદ્‌ગલિક વસ્તુઓમાં સદા એકરૂપતા નથી, આ વાત તો બધા જાણે જ છે. તે જીર્ણ થઈ જાય છે, નષ્ટ થઈ જાય છે, રંગરૂપ પણ તેમનું બદલાઈ જાય છે. જો કે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ મૂલતઃ આ પૌદ્‌ગલિક પદાર્થો નાશ પામતા નથી, પણ પર્યાયની દૃષ્ટિએ મૂળ રૂપે તેમનો (પદાર્થોનો) વિનાશ થાય છે. એટલા માટે ધનને અહીં શટન, પતન અને વિધ્વં-સન ધર્મોવાળું કહેવામાં આવ્યું છે. (पच्छा पुरं च णं अवस्सविप्पजहणिज्जे से के णं जाणइ अम्मयाओ के पुव्विं गमणाए के पच्छा गमणाए इत्यादि)

मातापित्रोः पुत्रस्य च मध्ये कः पूर्वं परलोकं गमिष्यति कः पश्चाद् गमिष्यतीति न कोऽपि जानातीत्यर्थः। 'तं' तत् तस्माद् इच्छामि खलु यावत् प्रव्रजितुम् ॥सू० २९॥

मूलम्—तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो जाहे नो संचाएइ, मेहं कुमारं बहूहिं विसयाणुलोमाहिं आघयणाहिं य, पन्नवणाहि य, सन्नवणाहि य, विन्नवणाहि य, आघवित्तए वा पन्नवित्तए वा, सन्नवित्तए वा, विन्नवित्तए वा, ताहे विसयपडिकूलाहिं संजमभउव्वेयकारियाहिं पन्नवणाहिं पन्नवेमाणा एवं वयासी—एसणं जाया! निग्गंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे केवलिए पडिपुण्णे

दिन विनाश अवश्य है—तो ऐसी स्थिति में मोक्षाभिलाषी का यह कर्तव्य है कि वह इसका अवश्य ही परित्याग कर अपने कल्याण की साधना कर लेवे। इसे ध्रुव मान मान कर जो आत्मकल्याण से वंचित रहते हैं—वे अज्ञान हैं। कौन इस बात को कह सकता है कि इनका भोक्ता पहिले नष्ट हो जावेगा और बाद में ये नष्ट होंगे अथवा पहिले ये नष्ट होंगे और भोगने वाला बाद मेनष्ट होगा। इसलिये ममता का परित्याग कर हमे आप दीक्षा लेने की आज्ञा प्रदान कीजिये। यह मत कहिये कि हमारे परलोक जाने पर ही तुम दीक्षा लेलेना—कारण जीवन का कुछ भरोसा नहीं है कौन पहिले जावे और कौन बाद में इसका निर्णय कैसे किया जा सकता है। ॥सूत्र २९॥

એથી હે માતાપિતા! આ દ્રવ્યનો કોઈ દિવસ વિનાશ ચોક્કસ થશે જ તો એવી સ્થિતિમાં મોક્ષાભિલાષી માણસનું આ કર્તવ્ય છે કે આનો અવશ્ય ત્યાગ કરીને પોતાના કલ્યાણ માટે તૈયાર થઈ જાય. આ વાતને નહિ સ્વીકારતા જે માણસ આત્મ-કલ્યાણથી વંચિત રહે છે, તે અજ્ઞાની છે. આ વાત કોણ બતાવી શકે છે કે આ દ્રવ્યના ભોક્તા પહેલાં નાશ પામશે, અને ત્યારબાદ આ દ્રવ્યો નષ્ટ થશે, અથવા પહેલાં આ નષ્ટ થશે અને ભોક્તા પછી નષ્ટ થશે એટલા માટે મમતા ત્યજીને મને તમે દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા આપો. તમે એમ ન કહેતા કે અમારા મૃત્યુ પછી તમે દીક્ષા લેજો, કેમકે આ ક્ષણભંગુર જીવનનો શો વિશ્વાસ? અહીં કોણ પછી અને કોણ પહેલાં જશે એ વાત કોણ બતાવી શકે છે? ॥ સૂત્ર "૨૯"॥

णेयाउए संसुद्धे सल्लगत्तणे सिद्धिमग्गे मुत्तिमग्गे निज्जाणमग्गे निव्वाणमग्गे सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे अहीव एगंत दिट्ठीए, खुरो इव एगंतधाराए, लोहमया इव जवा चावेयव्वा, वालुयाकवले इव निरस्साए, गंगा इव महानदी पडिसोयगमणाए, महासमुद्दो इव भुयाहिं दुत्तरे, तिक्खं चंकमियव्वं, गरुअं लंबेयव्वं, असिधारव्व संचरियव्वं, णो य खलु कप्पइ जाया! समणाणं निग्गंथाणं आहाकम्मिए वा उद्देसिए वा कीयगडे वा ठविए वा, रइयए वा, दुब्भिक्खभत्ते वा कंतारभत्ते वा बद्दलियाभत्ते वा गिलाणभत्ते वा मूलभोयणे वा कंदभोयणे वा फलभोयणे वा बीयभोयणे वा हरियभोयणे वा भोत्तए वा पायए वा तुमं च णं जाया! सुहसमुचिए णो चेव णं दुहसमुचिए णालं सीयं णालं उण्हं णालं खुहं णालं पिवासं णालं वाइयपित्तियसिंभिय सन्निवाइए विविहे रोगायंके उच्चावए गामकंटए बावीसं परीसहोवसग्गे उदिन्ने सम्मं अहियासित्तए, भुंजाहि ताव जाया! माणुस्सए कामभोगे तओ पच्छा भुत्तभोगी समणस्स३ जाव पव्वइस्ससि। तएणं से मेहे कुमारे अम्मापिऊहिं एवं वुत्ते समाणे अम्मापियरं एवं वयासी—तहेवणं तं अम्मयाओ! जण्णं तुब्भे ममं एवं वयह—'एसणं जाया! निग्गंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे० पुणरवि तं चेव जाव तओ पच्छा भुत्तभोगी समणस्स३ जाव पव्वइस्ससि' एवं खलु अम्मायाओ! णिग्गंथे पावयणे कीवाणं कायराणं कापुरिसाणं इहलोक पडिबद्धाणं परलोग निप्पिवासाणं दुरणुचरे पाययजणस्स णो चेवणं धीरस्स निच्छियस्स ववसियस्स एत्थकिं दुक्करं करणयाए! तं इच्छामिणं अम्मयाओ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे समणस्स भगवओ जाव पव्वइत्तए ॥सू० ३०॥

टीका--'तएणं' इत्यादि। ततः खलु तस्य मेघस्य कुमारस्य माता पितरौ 'जाहे नो संचाएंत' यदा न शक्नुतः=न समर्थौ भवतः मेघं कुमारं वशीकर्तुम्, कैरुपायैः ? इत्याह-'बहूहिं' इत्यादि। बहुभिः=अनेकप्रकाराभिः-'विसयाणुलोमाहिं' विषयानुलोमाभिः विषयाणां शब्दा दीनामनुलोमाः-तत्र विषयेषु प्रवर्तकत्वेनानुकूलाः, ताभिः, विषभोगएव मनुष्यलोके सारांश स्तदर्थमेव सर्वे जनाः प्रवर्तन्ते, उक्तंच--

"यदि रामा यदि च रमा, यदि तनयो विनयधी गुणोपेतः।
तनयेतनयोत्पत्तिः, सुरवरनगरे किमाधिक्यम् ॥१॥ इति,"
"अर्थागमो नित्यमरोगिता च, प्रिया च, भार्याप्रियवादिनी च।
वश्यश्च पुत्रोऽर्थकरी च विद्या षड्जीवलोकस्य सुखानि राजन्। ॥२॥ इति॥

इत्यादिरूपाभिः 'आघवणाहिं य' आख्यापनाभिश्च बहुविधैराख्यानैः= सामान्यतः कथनैश्च, 'पन्नवणाहि य प्रज्ञापनाभिश्च=विशेषतः कथनैश्च 'सन्नवणाहि य' संज्ञापनाभिश्च=संबोधनाभिः 'हे पुत्र! हे जात! हे अङ्ग!' इत्यादिवाग्भिः संबोध्य कथनैश्च, 'विन्नवणाहि य विज्ञापनाभिश्च='त्वमेवास्माकमस्यां वृद्धावस्थायामाधारोऽसि अवलम्बनमसी' इत्यादिरूपेण सप्रेम-

---

'तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स' इत्यादि।

टीकार्थ--(तएणं) इस तरह (तस्स मेहस्स कुमारस्स) उस मेघकुमार के (अम्मापियरो) माता पिता (जाहे) जब (मेहंकुमारं) मेघकुमार को (बहूहिं विसयाणुलोमाहिं आघवणाहि य, पन्नवणाहि य, सन्नवणाहिं य, विन्नवणाहि य, आघवित्तए वा, पन्नवित्तएवा सन्नवित्तए वा, विन्नवित्तए वा,) शब्दादि विषयों में प्रवृत्ति कराने वाले होने के कारण अनुकूल ऐसे अनेकविध सामान्य कथनों से विशेष कथनों से तथा संबोधनपूर्वक किये गये कथनों से, तुमही हमारी इस वृद्धावस्थामें एकमात्र आधारभूत हो इत्यादि

'त एणं तस्स मेहस्स कुमारस्स' इत्यादि

ટીકાર્થ-(तएणं) આ પ્રમાણે (तस्स मेहकुमारस्स) મેઘકુમારના (अम्मा पियरो) માતાપિતા (जाहे) જ્યારે (मेहंकुमारं) મેઘકુમારને (बहूहिं विसयाणुलोमाहिं आघवणाहिय, पन्नवणा हि य, सन्नवणाहिय, विन्नवणा हिय, आघवित्तए वा, पन्नवित्तए वा सन्नवित्तए वा विन्नवित्तए वा) શબ્દ વગેરે સાંસારિક વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ કરાવનાર હોવાથી વિષયોને અનુકૂળ એવા ઘણા સામાન્ય કથનોથી વિશેષ કથનોથી, સંબોધનવાળા કથનોથી, વારંવાર પ્રેમ અને દૈન્ય પ્રકટ કરનારા આવા કથનોથી કહ્યું કે હે મેઘકુમાર! તમે જ એકની એક અમારી ઘડપણની લાકડી છો.

दीनवचनेन पुनःपुनर्विज्ञप्तिपूर्वककथनैश्च, अत्र विषयानुकूलाभिराख्यानादि-रूपाभिश्चतुर्विधाभिर्वाग्भिरिति भावः, 'आघवित्तए वा' आख्यातुं वा, 'पन्नवित्तए वा' प्रज्ञापयितुं वा, 'सन्नवित्तए वा' संज्ञापयितुं वा, 'विन्नवित्तए वा' विज्ञापयितुं वा, न शक्नुतः' इति पूर्वेण सम्बन्धः। यदा मातापितरौ=धारिणी देवी श्रेणिको राजा च स्वपुत्रं विषयानुकूलाभिराख्यानादिभिः प्रतिबोधयितुं=प्रव्रज्यातो निवर्तयितुं न शक्नुतः स्मेतिसंक्षिप्तार्थः ताहे' तदा 'विसयपडिकूलाहिं' विषयप्रतिकूलाभिः=विषयभोगविरोधि–तपःसंयमसंबन्धिनीभिः 'तपः=संयमपालनं सुदुष्कर' मित्यादिभिर्वाग्भिरित्यर्थः, 'संजमभउव्वेयकारियाहिं' संयमभयोद्वेगकारिकाभिः=संयमपालने परीषहोपसर्गसहनप्राधान्येन तत्कृत क्लेशसंभावितभयोद्वेगप्रदर्शनीभिरित्यर्थः, 'पन्नवणाहिं पन्नवेमाणा' प्रज्ञापनाभिः प्रज्ञापयन्तौ, एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण, अवादिष्टाम्=उक्तवन्तौ–इदं खलु

रूप प्रेम पूर्वक किये–पुनःपुन दीन वचनो से अथवा बार २ विज्ञप्तिपूर्वक कथनों से (आघवित्तए वा) कहने के लिये (पन्नवित्तए वा) प्रज्ञापना करने के लिये (सन्नवित्तएवा) अच्छी तरह समझाने के लिये (विन्नवित्तएवा) निवेदन–करने के लिये (नो संचाएंति) समर्थ नही हुए–अर्थात्–धारिणीदेवी और राजा श्रेणिक विषयानुकूल करनेवाली आख्यानादिरूप वाणियोंद्वारा मेघकुमार को जब प्रव्रज्याग्रहण करनेकी भावना से विचलित करने के लिये समर्थ नही हो सके (ताह) तब वे (विसयपडिकूलाहिं) विषयभोग विरोधी ऐसी (पन्नवणाहिं) तप संयम संबंधी वाणीयों द्वारा तपः संयम का आराधन बहुत ही दुष्कर है इत्यादिरूप वचनों द्वारा–(संजमभउव्वेयकारियाहिं) कि जो उसे संयम में भय तथा उद्वेग उत्पन्न कराने वाली थी (पन्नवेमाणा) समझाते हुए (एवं वयासी) इस प्रकार

તેમ જ વારંવાર અનેક પ્રકારથી વિજ્ઞપ્તિ પૂર્વક કથનથી, (आघवित्तए वा) કહેવામાં (पन्नवित्तए वा) પ્રજ્ઞાપના કરવામાં (सन्नवित्तए वा) સારી રીતે સમજાવવામાં, (विन्नवित्तए वा) નિવેદન કરવામાં (नो संचाएंति) તેઓ અન્તે સફળ ન જ થયા, એટલે કે ધારિણીદેવી અને રાજા શ્રેણિકની સંસારના ક્ષણભંગુર વિષયો તરફ વાળનારી વાણી મેઘકુમારને પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરવાની ભાવનાથી ચલિત કરવામાં સમર્થ ન થઇ શકી. (ताहे) ત્યારે તેઓ (विसयपडिकूलाहिं) વિષય ભોગ વિરોધી એવી (पन्नवणाहिं) તપ–સંયમની વાણી દ્વારા તપ અને સંયમની આરાધના અત્યન્ત કઠણ છે, વગેરે વચનો દ્વારા (संजमभउव्वेयकारियाहिं)–કે જે મેઘકુમારના સંયમમાં ભય અને ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન કરનારી હતી–(पन्नवेमाणा) સમજાવતાં (एवं वयासी) આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા–

हे जात !=हे पुत्र ! 'निग्गंथे' नैर्ग्रन्थं=ग्रन्थाद् बाह्याभ्यन्तररूपाद् निष्क्रान्ताः, निर्ग्रन्थाः तेषामिदं नैर्ग्रन्थं, 'पावयणं' प्रवचनम् आगमः (सूत्रपाठे दीर्घः प्राकृतत्वात्) 'सच्चे' सत्यं यथावस्थितरूपनिरूपकत्वात्, 'अणुत्तरे' अणुत्तरं न विद्यते उत्तरं श्रेष्ठं यस्मादित्यनुत्तरं सकलहितकरत्वात् । अन्येषां प्रवचनं न सर्वज्ञप्रणीतमस्तीत्याह-इदं नैर्ग्रन्थं प्रवचन 'केवलियं' कैवलिकं केवलं=सम्पूर्णज्ञानं तदस्यास्तीति केवली तेन प्रोक्तं कैवलिकं, 'पडिपुन्ने' प्रतिपूर्णं सम्पूर्णं सकलवस्तु निरूपकत्वात्, "णेयाउए' न्यायोपेतं यथार्थपदार्थ निर्णायकत्वात 'संसुद्धे' संशुद्धं संशयादि दोषवर्जितत्वात 'सल्लगत्तणे' शल्यकर्तनं=मायादिशल्यकर्तनं छेदकमित्यर्थः, 'सिद्धिमग्गे' सिद्धिमार्गः-सेधनं सिद्धिः=आत्मकल्याणं, तस्य मार्गः हितार्थप्रापकत्वात्, 'मुत्तिमग्गे' मुक्तिमार्गः कर्मबन्धनमोचनं मुक्तिः, तस्या मार्गः कर्मरहितावस्थाकारकत्वात्, 'निज्जाणमग्गे' निर्याणमार्गः-

---

कहने लगे-(एस णं जाया) हे पुत्र ! यह (निग्गंथे पावयणे) निर्ग्रन्थ प्रवचन) (सच्चे अणुत्तरे केवलिए पडिपुन्ने णेयाउए संसुद्धे सल्लगत्तणे सिद्धिमग्गे मुत्तिमग्गे) यथावस्थित स्वरूपका निरूपक होने से सत्य है जिससे दुनिया मे समस्त प्राणियों का हितकर्ता होनेके कारण और दूसरा कोई पदार्थ श्रेष्ठ नहीं हो सकता है ऐसा है, केवली भगवान द्वारा प्ररूपित हुआ है समस्त वस्तुओं का निरूपण करने वाला होने के कारण जो सम्पूर्ण रूप से अपने में पूर्ण है यथार्थपदार्थ का निर्णायक होने से जो न्यायोपेत है, संशय विपर्यय एवं अनध्यवसाय आदि दोषों से वर्जित होने के कारण जो सर्वथा शुद्ध है, माया मिथ्या, एवं निदान इन तीन शल्योंका जो विनाशक है, हितार्थकी प्राप्ति कराने वाला होने से जो आत्मकल्याण रूप सिद्धि का मार्गरूप है, कार्य रहित अवस्था जीवोंकी ईसीकी आरा-

---

(एस णं जाया) હે પુત્ર! આ (निग्गंथे पावयणे) નિર્ગ્રંથ પ્રવચન (सच्चे अणुत्तरे केवलिए पडिपुन्ने णेयाउए संसुद्धे सल्लगत्तणे सिद्धिमग्गे मुत्तिमग्गे) યથાવસ્થિત સ્વરૂપને પ્રતિપાદિત કરનાર હોવાથી સત્ય છે, જગતના બધા જીવોનું હિત કરનાર હોવાથી એના કરતાં બીજો કોઇ પદાર્થ શ્રેષ્ઠ નથી, આ કેવળી ભગવાન દ્વારા પ્રરૂપિત થયેલું છે, સકળ વસ્તુઓનું નિરૂપણ કરનાર હોવાથી આ સંપૂર્ણપણે પોતાની મેળે પૂર્ણ છે, યથાર્થ પદાર્થનો નિર્ણાયક હોવાથી આ ન્યાયોપેત છે, સંશય, વિપર્યય, અને નધ્યવસાય વગેરે દોષ વર્જ્ય હોવાથી આ સંપૂર્ણ રૂપમાં શુદ્ધ છે. માયા, મિથ્યા અને નિદાન આ ત્રણ શલ્યોનો આ વિનાશક છે. હિતપ્રાપ્તિ કરાવનારૂં હોવાથી આ આત્મરૂપ કલ્યાણનો સિદ્ધિનો માર્ગ છે, જીવોની કાર્ય રહિત અવસ્થા એની આરાધનાથી જ થાય છે, એટલા માટે જે મુક્તિન

निर्याणं=कर्मतो बहिर्भवनं, तस्यमार्गः=पुनरावृत्त्या=गमनरहितत्वात् यत्र गत्वा न कदाचिदपि पुनः संसारे समायातीति भावः। 'निव्वाणमग्गे' निर्वाणमार्गः-निर्वाणं=निराबाधसुखं समस्तकर्म कृतविकाररहितत्वात्, तस्य मार्गः 'सव्व-दुक्खपहीणमग्गे' सर्व दुःखप्रहीणमार्गः-सर्वाणि=शारीरिकमानसिकानिच दुःखानि इति सर्वदुःखानि, तेभ्यः प्रहीणः=प्रक्षीणः चासौमार्गः सकलक्लेशक्ष-यकारकत्वात् तथा, 'अहीवएगंतदिट्ठीए' अहिरिव एकान्तदृष्टिकम् आमिष ग्रहणं प्रति अहिरिव सर्प इव चारित्रपालनं प्रति, एकान्ता एकाग्रा दृष्टि बुद्धि यस्मिन् प्रवचने तत्, एकाग्रतायाः दुष्करत्वात् तया सादृश्यमिति भावः। तथा 'खुरो इव एगंतधाराए' क्षुर इव एकान्तधारकं, क्षुरस्य=शस्त्रविशेषस्य च एकान्तो अद्वितीया धारा यस्य तत् अपवाद क्रिया वर्जितैकधारमित्यर्थः, 'लोहमया इव जवा चावेयव्वा' लोहमया इव यवाश्चर्वयितव्याः लोहमय

धना से होती है ईसलिये जो-मुक्ति का मार्ग रूप है, जो (निज्जाण मग्गे) जिवके लिये कार्य से अलग होने रूप निर्णय का-मार्ग है (निव्वामग्गे) निर्वाण का मार्ग है-निराबाध सुख का नाम निर्वाण है क्यों कि यह सुख कर्मकृत विकार से रहित होता है—ऐसे (सव्वदुक्खपहीणमग्गे) सकल कर्मजन्य क्लेशों का क्षयकारक होने के कारण यह शारीरिक एवं मान-सिक-दुःखों से रहित एक अद्वितीय मार्गरूप है। (अहीवएगंत दिट्ठीए) जैसे सर्प की दृष्टि आमिषग्रहणकी तरफ एकाग्ररूपसे होती है उसी तरह चारित्रपालन के प्रति जिसमें एकान्तरूप दृष्टि है-निर्ग्रन्थ प्रवचन किसी भी अवस्थामें चारित्र अंगिकार करनेवाले को यह उपदेश नही देता है कि तुम उसचारित्र में शिथिलता प्रदर्शित करो। (खुरोईव एगंतधाराए) जैसे क्षुरा की धारा एकान्तरूपसे तीक्ष्ण रहा करती है—उसी तरह

માર્ગ જેવો છે, જે (निज्जाणमग्गे) જીવને માટે કાર્યથી જુદું થવા રૂપ નિર્ણય-માર્ગ છે. (निव्वाणमग्गे) નિર્વાણનો માર્ગ છે, નિરાબાધ સુખનું નામ નિર્વાણ છે, કેમકે આ સુખ કર્મજન્ય વિકારથી રહિત હોય છે, એવા અવ્યાબાધ સુખનો માર્ગ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન જ છે. (सव्वदुक्खपहीणमग्गे) સમસ્ત કર્મ-જન્ય કલેશોનું વિનાશક હોવાથી નિર્ગ્રંથ પ્રવચન શારીરિક અને માનસિક દુઃખ વિહીન એક અપૂર્વ માર્ગરૂપ છે. (अहिव एगंतदिट्ठीए) જેમ સાપની નજર માંસ ગ્રહણ કરવા તરફ ચોંટીને રહે છે, તેમ જ ચારિત્ર પાલન પ્રત્યે એકાન્તરૂપ દ્રષ્ટિ જે વ્યક્તિમાં છે,-નિર્ગ્રંથ પ્રવચન કોઈ પણ સંજોગોમાં ચારિત્ર સ્વીકારનારાને આ ઉપદેશ નથી આપતા કે તમે ચારિત્ર્યમાં શૈથિલ્ય બતાવો. (खुरो इव एगंत धाराए) જેમ છરાની ધાર એકાન્તરૂપે તીક્ષ્ણ હોય છે, તે જ પ્રમાણે આમાં પણ

यत्र चंगगमित्र चारित्रं दुष्करमित्यर्थः, मिक्थकदन्तैः 'मेण-'मोम' इतिप्रसिद्धद्रव्यनिर्मितैः दन्तैः लोहमय चणक चर्वणमिव चारित्रपालनं दुष्करमिति भावः 'वालुया कवले इव निरस्साए' वालुका कवल इव निःसारकं=वालुका ग्रास इव निरास्वादः-विषयास्वादवर्जितमित्यर्थः। पुनः कीदृशं प्रवचनम् गंगा इव महानदी पडिसोयगमणाए' गङ्गेव महानदी प्रतिस्रोतो गमनेन-प्रतिस्रोतसा-गमनेन=प्रवाहाभिमुखगमनेन गङ्गेव दुस्तरं प्रवचनमनुपालयितुमित्यर्थः, अनुकूलप्रतिकूलपरीषहोपसर्गसम्भृतं चारित्रपालनमतीव दुष्करमितिभावः, 'महासमुद्दो इव भुयाहिं दुत्तरे' महासमुद्र इव भुजाभ्यां दुस्तरं, भुजाभ्यां

इसमें भी क्रिया आचार आदिरूप धारे बडी तीक्ष्ण है।—(लोहमयाइव-जवा चावेयव्वा) जिस तरह मोम (मेण) के जिस के दांत बने हों, वह लोहे के चनें नहीं चबासकता है-उसी तरह सकल संयम रूप चारित्र का-पालन भी बडा कठिन कार्य है (वालुयाकवलेइव निररसाए) बालुका का ग्रास जिस प्रकार निस्सार-स्वाद रहित-होता है-उसी तरह विषय सुख से वर्जित होने के कारण निर्ग्रन्थ प्रवचन भी-निस्सारहै (गंगाइव महनदी पडिसोय गमणाए) जिसतरह प्रवाहकी प्रतिकूल दिशा तरफ चलने वाला-व्यक्ति गंगा नदी को पार नहीं कर सकता उसी-तरह विषय कषायों से प्रतिकूल होकर इस निर्ग्रन्थ-प्रवचन का पालन करना भी बडा ही दुष्कर कार्य है क्योंकि इसके पालन करने में जीवोंको बडी २ अनुकूल प्रतिकूल परिषहें और उपसर्ग-समय २ पर टक्करें दिया करते हैं। अतः चारित्रकी परिपालना ऐसे समय बडे दुष्कर हो जाती है-महासमुद्दोइव भुयाहिं दुत्तरे) भुजाओं जैसे समुद्र का पार करना अशक्य होता है-

---

ક્રિયા આચારરૂપ ધાર બહુ જ તીક્ષ્ણ હોય છે. (लोहमया इव जवा चावेयव्वा) જેમકે જેના દાંત મીણના બનેલા હોય તો તે લોખંડના ચણા ચાવી શકતો નથી, તે જ રીતે સકળ સંયમરૂપ ચારિત્ર્યનું પાલન બહુ જ કઠણ કામ છે. (वालुया कवले इव निरस्साए) જેમ રેતીનો કોળિયો બેસ્વાદ હોય છે, તેમ જ વિષય સુખ રહિત હોવાથી આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન પણ નિસ્સાર છે. (गंगाइव महानदी पडिसोयगमणाए) જેમ પ્રવાહની પ્રતિકૂલ દિશામાં જનાર માણુસ ગંગા નદીને પાર થઇ શકતો નથી, તેજ રીતે વિષય કષાયોથી પ્રતિકૂળ થઇને આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનનું પાલન કરવું પણ અતીવ કઠણ કામ છે, કેમકે એનું પાલન કરવામાં જીવોને ઘણા ભયંકર અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પરિષહો અને ઉપસર્ગો વખતોવખત પ્રહાર કરતા જ રહે છે. એટલે ચારિત્ર્યનું પાલન આવા સમયે બહુ જ કપરૂં થઇ પડે છે. (महासमुद्द इव भुयाहिं दुत्तरे) માણુસને જેમ પોતાના બાહુઓથી તરીને સમુદ્રને

समुद्र तरणमिवदुस्तरं 'तिक्खं चंकमियव्वं' तीक्ष्णं चङ्क्रमितव्यम्=तीक्ष्णं कुन्तादि शस्त्रं चङ्क्रमितव्यम्=आक्रमणीयं कुंताग्रक्रमणमिव मोक्षमार्गगमनं 'गरुअं लंबेयव्वं' गुरुको लम्बयितव्यः, गुरुशब्दस्य सकलपर्वतापेक्षया गुरुत्व विशालत्वादि गुणत्वात् मेरौ लक्षणया गुरुको=मेरुः स लम्बयितव्यः=अवलंबनीयः मेरुभारोद्वहनवद् दुर्वहं प्रवचनमितिभावः, 'असिधारव्वसंचारियव्वं' असिधारे व संचरितव्यम्, यथा खड्गधारोपरि संचरणीयम्, इत्येवं रूपं वर्त्तते। कस्मादेतस्य दुष्करत्व? मित्याह—'णो खलु कप्पइ' इत्यादि हे पुत्र! नो खलु कल्पते श्रमणानां निर्ग्रन्थानां आहाकम्मिए वा' आधाकर्मिकंवा आधानम्—आधा, साध्वर्थं संकल्पः, तत्पूर्वकं—कर्म—आधाकर्म, तत्र भवं साध्वर्थं षट्कायोप

उसी तरह इसका पार करना भी कठिन है (तिक्खं चंकमियव्वं) मोक्ष मार्ग पर चलना मानों भालों की अनी पर चलना है (गरुअं लंबेयव्वं) जैसे सुमेरु पर्वत का भार वहन करना सर्वथा अशक्य है उसी तरह यह निर्ग्रंथ प्रवचन भी बड़ा दुर्वह है। (असिधारव्व संचारियव्वं) तलवार की धार पर जैसे चलना है—उसी तरह इसका पालना है मानों तलवार की धार पर चलना है। कोई साधारण बात्त नहीं है। (णो खलु कप्पइ जाया समणाणं निग्गंथाणं आहाकम्मिए वा उद्देसिएवा कीयगडे वा ठवियए वा रइयए वा दुब्भिक्खभत्ते वा कंतारभत्तेवा बद्दलिय भत्तेवा। गिलाणभत्तेवा मूलभोयणे वा कंदभोयणे वा फलभोयणे वा बीयभोयणे वा हरियभोयणेवा भोत्तएवा पायए वा तुमं च णं जाया) कारण साधु के निमित्त जो आहारादिक बनाया जाता है वह इस अवस्था में उसे कल्पित नहीं होता है। क्योंकि उसके लेने मे षट्काय के जीवों

પાર કરવો મુશ્કેલ છે, તેમજ એનું પાર ઉતરવું પણ કઠણ છે. (तिक्खं चंकमियव्वं) મોક્ષ માર્ગે ચાલવું તે જાણે ભાલાઓની અણી ઉપર ચાલવું છે. (गरुयं लंबेयव्वं) જેમ સુમેરુ પર્વતનો ભાર વહન કરવો એકદમ અસંભવ છે, તેમ જ આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન પણ સર્વથા દુર્વહ છે. (असिधारव्व संचारियव्वं) તલવારની ધાર ઉપર ચાલવાની જેમ આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનનું પાલન પણ ખૂબ જ કપરું કામ છે. આ કોઈ સામાન્ય વાત નથી. (णो खलु कप्पइ जाया समणाणं निग्गंथाणं आहाकम्मिए वा उद्देसिएवा कीयगडेवा ठवियए वा रइयएवा दुब्भिक्ख भत्तेवा कंतारभत्ते वा बद्दलिया भत्तेवा गिलाणभत्ते वा मूलभोयणे वा कंद भोयणेवा फलभोयणेवा बीयभोयणेवा हरियभोयणेवा भोत्तए वा पायएवा तुं मं चणं जाया) કારણ કે સાધુને માટે જે આહાર વગેરે બનાવવામાં આવે છે, તે સાધુ ગ્રહણ કરતા નથી—કેમકે તેને ગ્રહણ કરવામાં ષ ટ્કાયજીવોની વિરાધનાનો દોષ સાધુને લાગે

मर्दनपूर्वकं निष्पादितमाहारादिकमित्यर्थः, 'उद्देसिएवा' औदेशिकं वा उद्देशनं उद्देशः तत्र भवम् औदेशिकं-कमप्येकं साधुमुद्दिश्य कृतं, कीयगडे वा' क्रीत-क्रीतं=साधुनिमित्तं मूल्येन गृहीतं, 'ठवियए वा' स्थापितं वा='अमुकस्मै साधवे दास्यामीति संस्थापितं, रइयए वा' रचितं=मोदकचूर्णादि पुनर्मोदकतया र-चितं, 'दुभिक्खभत्ते वा' दुर्भिक्षभक्तं वा, यद्दुर्भिक्षे भिक्षुकार्थं निष्पादितं,

के विराधना का दोष साधु को लगता है। आधः का अर्थ साधु के लिये किया गया संकल्प है। इस संकल्प पूर्वक जो आरंभ किया जाता है वह आधः कार्य है। और इस संकल्प में जो होता है वह आधा-कर्मिक--आहारादिक वस्तु है। इसी तरह किसी एक साधु के उद्देश से जो आहार आदिक किया जाता है वह औदेशिक है। वह भी इस अवस्था में साधु के लिये कल्पित नहीं माना गया है। क्रीत क्रीत दाता यदि पैसा देकर उसे कहीं से खरीद कर ले आता है और साधु को आहार में दे देता है तो वह भी साधु के लिये लेना योग्य नहीं है। स्थापित में यह आहारादिक वस्तु अमुक साधु के लिये दूंगा इस भावना से दाता उसे अपने यहां रखकर यदि किसी दूसरे साधु के लिये कि जिस के लिये उसे उसने संकल्पित नहीं कीया है, दे देता है तो वह भी साधु को अकल्पित है। रचित--मोदक चूर्ण आदि जब पुनः मोदक रूप से बना दिये जावे तो वे भी साधु के लिये आहार में लेना कल्पित नहीं हैं। दुर्भिक्ष भक्त--अकाल के समय जो अन्न आदि सामग्री साधु के लिये दाताने बनाइ हो, वह भी साधु के लिये

છે. 'આધઃ' નો અર્થ સાધુના માટે કરવામાં આવેલોસંકલ્પ છે આ સંકલ્પને લઈને જે કામ શરુ કરવામાં આવે છે, તે આધઃ કાર્ય છે, અને આ સંકલ્પમાં જે હોય છે તે આધાકર્મિક આહારાદિક વસ્તુ છે. આ પ્રમાણે જ કોઈ પણ એક સાધુને ઉદ્દેશીને જે આહાર વગેરે બનાવવામાં આવે છે, તે ઔદેશિક છે આ સ્થિતિમાં તે પણ સાધુને માટે કલ્પિત રૂપે માનવામાં આવ્યું નથી.-ક્રીત-ક્રીત-દાતા જો પૈસા આપીને તેના માટે ક્યાંકથી ખરીદ કરીને લાવે છે, તે પણ સાધુને માટે સ્વીકાર્ય નથી. સ્થાપિત—કોઈ આપનાર (દાતા) "હું આ આહાર વગેરે વસ્તુ અમુક સાધુને આપીશ" આ ભાવનાથી દાતા તેને પોતાની પાસે સંગ્રહીને રાખે અને કોઇ બીજા જ સાધુને-કે જેના માટે તેણે સંકલ્પ સરખોએ કર્યો નથી-આપે તો તે પણ સાધુને અકલ્પિત છે. રચિત-લાડવાના ચૂરા વગેરેને ફરીથી લાડવાના રૂપમાં બનાવવામાં આવે તો તે પણ સાધુને માટે આહારરૂપે સ્વીકાર્ય નથી—દુર્ભિક્ષ ભકત-દુકાળના વખતે દાતાએ ભિખારીને માટે જે અન્ન સામગ્રી તૈયાર કરાવી હોય

'कंतारभत्तेवा' कान्तारभक्तं वा, कान्तारं=निर्जनवनं तत्रागतजनार्थं पाचितं 'वद्दलियाभत्ते'' वर्दलिका=वृष्टिः, तन्निमित्तं याचकार्थं निष्पादितं, गिलाणभत्ते वा' ग्लानभक्तं ग्लानार्थं निष्पादितं, मूलभोयणे वा' मूलभोजनं वा मूलानि=कसेरुकादीनि, तेषां भोजनं वा, 'कंदभोयणे वा' कन्दभोजनं वा-कन्दाः=सूरणादयः, तेषां भोजनं, 'फल भोयणे वा' फलभोजनं वा, फलानि=आम्रादीनि तेषां भोजनं, बीयभोयणे वा' बीजभोजनं वा=बीजानि=शाल्यादीनि, तेषां भोजनं, 'हरियभोयणे वा हरितभोजनं वा=हरितानि=इक्षुप्रभृतीनि तेषां भोजनम् एतत्सर्वं सचित्तं सदोषं 'भोत्तए वा' भोक्तुं वा 'पायए

अकल्प्य है। कान्तार भक्त-अटवी के लिये जो भक्त किया जाता है वह साधु के लिये आहारार्थ लेना दोषावह है। वर्दलिका भक्त-वृष्टि का (वर्षात) निमित्त लेकर याचक जनों के लिये बनाया गया आहार साधु को कल्पित नहीं है। ग्लानभक्त—रोगी के लिये बनाया गया आहार साधु के लिये लेना योग्य नहीं है, मूल भोजन कसेरुकादि (कंदविशेष) का भोजन भी साधु को लेना दोषप्रद है। कन्द भोजन मूरण आदि सचित्त कन्दों का भोजन करना साधु के लिये वर्जित है, इसी तरह शाल्य आदि सचित्त बीजों का आहार, इक्षुरस आदि सचित्त हरे पदार्थों का आहार तथा आम्र आदि सचित्त फलों का आहार भी साधु के लिये लेना वर्जित बतलाया गया है। कारण ये सब मूल आदि पदार्थ सचित्त होते हैं। सचित्त वस्तु का आहार साधु अवस्था में लिया नहीं जाता है। इस लिये साधु इन्हें न तो आहार में काम ले सकता है और न उनके रस को भी पी सकता है यही बात "भोत्तए पायए" इन पदों

ते पण साधुने माटे अकल्पय छि. कान्तारभकत–अटवी (जंगल) मां लई जवा माटे तैयार करेलो आहार पण साधुना माटे स्वीकारवो दोषयुकत छे वर्दलिकाभकत–वर्षाना निमित्ते याचकोने माटे बनाववामां आवेलो आहार पण साधुने माटे कल्पित नथी. ग्लानभकत बीमार माणसने माटे बनाववामां आवेलो आहार पण साधुने माटे स्वीकार्य न होवो जोईए. मूळ भोजन कसेरुक (कंद विशेष) वगेरेनो आहार पण साधुने माटे दोषरूप गणाय छे. कन्दभोजन–सूरण वगेरे सचित्त कन्दोनो आहार पण साधुना माटे वर्ज्य मनाय छे. आ प्रमाणे ज शाल्य वगेरे सचित्त बीजोनो आहार शेरडी वगेरे सचित्त लीला पदार्थोनो आहार तेम ज आम्र वगेरे सचित्त फळोनो आहार स्वीकारवो साधुने माटे निषिद्ध मानवामां आव्यो छे. केमके आ बधा मूळ वगेरे पदार्थो सचित्त होय छे. सचित्त वस्तुओनो आहार साधु अवस्थामां स्वीकार्य गणातो नथी. एटला माटे साधु आवा पदार्थोने आहार रूपमां स्वीकारी न शके अने एमना रसनुं पान पण न करी शके ए ज वात 'भोत्तए पायए'

वा' पातु वा रसादिकं न कल्पते, इत्यनेन सम्बन्धः 'तुमं च णं जाया ! त्वं खलु हे जात !'सुहसमुचिए''सुखसमुचितः=सुख योग्यः सुखहेतुकमात्रमेव तव जीवनमित्यर्थः 'नो चेवणं दुहसमुचिए' नैव खलु दुःख समुचितः=दुःखयोग्यो नैवासि, कदापि, दुःखं त्वया न दृष्टमिति भावः। खलु=वाक्यालंकारे' 'नालं सीयं' नालं शीतं, 'अल' शब्दोऽत्र समर्थार्थकः तेन शीतं 'अहियासित्तए' अध्यासितुं=सोढुं, इत्यन्तिमपदेन सम्बन्धः, न समर्थः, एवं 'उण्हं' उष्णं 'खुहं' क्षुधा पिवासं' पिपासां 'वाइयपित्तियसिंभिय सण्णिवाइयविविहरोगायंके' वातिक पैतिकश्लेष्मिक सान्निपातिकविविधरोगातंकान्. तत्र वातिकाः=वातविकार-समुद्भवाः आमवातादयः, पैत्तिकाः=पित्तविकारसमुद्भवाः मूर्छादयः, श्लेष्मिकाः=कासश्वासादयः, सान्निपातिकाः=वातपित्तकफ संयोजका उन्माद प्रलापादयः,

---

द्वारा प्रदर्शित की गई है तथा—हे पुत्र ! तुम (सुहसमुचिए) इस अवस्था के लायक नहीं हो—तुम्हारा जीवन तो केवल एक मात्र सुख हेतुक ही है—सर्व प्रकार के सांसारिक सुख भोगो—इसलिये तुम्हारा यह मनुष्य जीवन हैं। (णो चेव णं दुहसमुचिए) दुःखों को भोगने के लिये नहीं है। (णालं सीयं णालं उण्हं णालं खुहं णालं पिवासं णालं वाइय पित्तिय सिंभियसन्निवाइए विविहे रोगायंके उच्चावए गामकंटए बावीस परिसहोवसग्गे उदिने सम्मं अहियासित्तए) तुम शीत को सहन करने में समर्थ नही हो, उष्ण को सहन करने में समर्थ नही हो क्षुधा को सहन करने में समर्थ नही हो तृषा को सहन करने में समर्थ नही हो, वात से उत्पन्न हुए रोगों को पित्तसे उत्पन्न हुए रोगों को श्लेष्म से उत्पन्न हुए रोगों को, तथा वात, पित्त—कफ के संयोग से उत्पन्न हुए अनेक विध रोगों को आतंकों को, तुम सहन करने में समथ

આ પદો વડે દર્શાવવામાં આવી તેમ જ હે પુત્ર ! તમે (सुहसमुचिए) આને યોગ્ય પણ નથી. તમારું જીવન તો ફક્ત સંસારના સુખ—ભોગો માટે જ છે. સંસારના બધા સુખો તમે ભોગવી શકો એટલા માટે જ આ તમારું શરીર છે, આ તમારો મનુષ્ય જન્મ છે. (णो चेव णं दुहसमुचिए) દુઃખ ભોગવવા માટે આ મનુષ્ય જન્મ નથી; (णालं सीयं णालं उण्हं णालं खु. णालं पिवासं णालं वाइय—पित्तिय—सिंभिय सन्निवाइए विविहे रोगायंके उच्चावए गामकंटए बावीसं परिसहोवसग्गे उदिन्ने सम्मं अहियासित्तए) તમે ઠંડી સહન કરી શકશો નહિ, ગરમી સહન કરી શકશો નહિ, તરસ સહી શકશો નહિ, વાતથી ઉત્પન્ન રોગોને, પિત્તથી ઉત્પન્ન થયેલા રોગોને, શ્લેષ્મથી ઉત્પન્ન થયેલા રોગોને તેમજ વાત. પિત્ત કફના સંયોગથી ઉત્પન્ન થયેલા અનેક જાતના રોગોને તમે સહન કરવા લાયક નથી. આ પ્રમાણે ઇન્દ્રિયોના પ્રતિકૂળ અનેક

विविधा-अनेकप्रकाराः रोगातङ्काः-तत्र रोगाः श्वास१ कास२ ज्वर३ दाह४ कुक्षिशूल५ भगंद६ रोर्शोऽ७ऽजीर्ण८ दृष्टिशूल९ मस्तकशूला१० ऽरोचका११ क्षिवेदना१२ कर्णवेदना१३ कण्डूवेदनोदर१४ पीडा१५ कुष्ठादयः१६ प्रतिक्षणघोरवेदनाजनकाः, आतंकाः=सद्योघातिनः हृद्यशूलादयः, तान् सोढुं न समर्थोऽसीत्यर्थः। 'उच्चावए' उच्चावचान्=नानाविधान् 'गामकंटए' ग्रामकंटकान् इन्द्रियसमूहप्रतिकूलान 'बावीसं पडिसहोवसग्गे' द्वाविंशतिपरीषहोपसर्गान्, तत्र परि=समंतात् मुमुक्षुभिः सह्यन्ते कर्मनिर्जरार्थं इति परीषहाः= क्षुधादयः; उपसर्गाः=देवादि कृता उपद्रवास्तान् 'उदिण्णे' उदीर्णान उदयावलिका प्रविष्टान् 'सम्मं' सम्यक् प्रकारेण 'अहियासित्तए' अध्यासितुं= सोढुं नालं=न समर्थः, तस्माद् 'भुंजाहि' भुंक्ष्व तावत् हे जात ! मानुष्यकान् कामभोगान् ततःपश्चात्=भुक्तभोगीसन् श्रमणस्य३ यावत् प्रव्रजिष्यसि। ततः

नहीं हो। इसी तरह इन्द्रियों के प्रतिकूल अनेक प्रकार के २२ (बावीस) परिपह और उपसर्ग जन्य दुःखों को उदय में आने पर तुम सहन करने में समर्थ नहीं हो। प्रतिक्षण घोर वेदना को उत्पन्न करनेवाले श्वास, कास, ज्वरदाह, कुक्षि, शूल, भगंदर, अर्श, अजीर्ण, दृष्टिशूल, मस्तक शूल, अरुचि' अक्षिवेदना, कर्णवेदना, कण्डुवेदना, उदरपीडा और कुष्ट आदि ये सब रोग हैं, तथा जिनके होने पर जीवन का ही शीघ्र अंत हो जाता है ऐसे हृदयशूल आदि आतंक हैं। कर्मों की निर्जरा करने के लिये मोक्षाभिलाषी जन जो क्षुधा आदि के कष्टों को सहन करते हैं वे परीषह हैं और देवादिक द्वारा जो उन्हें कष्ट दिये जाते हैं वे उपसर्ग हैं। (भुंजहि ताव जाया माणुस्सए कामभोगे) इस लिये हे पुत्र ! हमारी बात मानों पहिले तो तुम मन माने मनुष्यभव संबन्धी

જાતના બાવીસ (૨૨) પરિષહો અને ઉપસર્ગજન્ય દુઃખો ઉદય થશે ત્યારે તમે તેમને સહી શકશો નહીં દરેક ક્ષણે ભયંકર વેદના જનક શ્વાસ, કાસ, જવર દાહ, કુક્ષિશૂલ, ભગંદર, અર્શ; અપચો, દષ્ટિશૂલ, મસ્તકશૂલ, અરુચિ, અક્ષિવેદના, કર્ણ, વેદના, કણ્ડૂવેદન', ઉદરપીડા અને કુષ્ઠ વગેરે આ બધા રોગો તેમજ જેમના ઉત્પન્ન થવાથી જીવન એકદમ મૃત્યુ વશ થઇ જાય છે એવા હૃદયશૂલ વગેરે આતંકકારી રોગો છે. કર્મોની નિર્જરા કરવા માટે મોક્ષાભિલાષી લોકો ભૂખ વગેરેના કષ્ટો સહન કરે છે, તે પરીષહો છે, અને દેવતા વગેરેથી જે તેમને કષ્ટ આપવામાં આવે છે, તે , ઉપસર્ગ છે. (भुंजहि ताव जायामाणुस्सए कामभोगे) એટલા માટે હે પુત્ર! અમારી વાત માનો. તમે પહેલાં તો ઇચ્છા મુજબ મનુષ્યભવના સમસ્ત

खलु स मेघकुमारो मातापितृभ्यामेवमुक्तःसन् मातापितरौ एवमवदत्–हे माता पितरौ ! तथैव खलु तत् यत् खलु यूयं मामेवं वदथ–'इदं खलु हे जात ! नैर्ग्रन्थं, सत्यम् अनुत्तरम्० पुनरपि तदेव यावत ततः पश्चाद् भुक्तभोगी श्रमणस्य३ यावत् प्रव्रजिष्यसि''=एवं खलु हे मातापितरौ ! नैर्ग्रन्थं प्रवचनं कीवाणं क्लीबानां मदसंहननवतां पुरुषार्थ हीनानामित्यर्थ 'कायराणं' कातराणां= परीषहोपसर्गभीरूणाम्, 'कापुरिसाणं' कापुरुषाणाम्=उत्साहवर्जितानाम्, 'इहलोगपडिबद्धाणं' इहलोकप्रतिबद्धानां=ऐहिकविषयास्वादनिमग्नचित्तानां, 'परलोगनिप्पिवासाणं' परलोकनिःपिपासानां=परलोकपराङ्मुखानां, नास्तिकानां स्वर्गादि श्रद्धारहितानामिति भावः, 'दुरणुचरं' दुरनुचरम्=दुष्करम्, आच-

---

कामभोगों को भोगो (तओ पच्छाभुत्तभोगी समणस्सइ जाव पव्व-इस्ससि) पश्चात् भुक्त भोगी होकर तुम श्रमण भगवान् महावीर के पास मुनि दीक्षा धारण कर लेना। (तए णं से मेहे कुमारे अम्मापिऊ हिं एवं वुत्ते समाणे अम्मापियरं एवं वयासी) इस तरह माता पिता ने जब मेघकुमार से ऐसा कहा तो उसने अपने माता पिता से इस प्रकार कहा (तहेव णं तं अम्मयाओ। जण्णं तुब्भे ममं एवं वयह) हे माता पिता ! बात तो वैसी ही है जैसी आप मुझ से यह कह रहे हैं कि (एस णं जाया णिग्गंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे पुणरवि तं चेव तओ पच्छा भुत्तभोगी समणस्सइ जाव पव्वइस्ससि) यह निर्ग्रंथ प्रवचन सत्य है अनुत्तर है आदिर, तथा भुक्तभोग, बनकर तुम श्रमण भगवान महावीर के पास मुनि दीक्षा धारण कर लेना ! (एवं खलु अम्मयाओ णिग्गंथे पावयणे कीवाणं कायराणं कापुरिसाणं इहलोकपडिबद्धाणं

કામભોગો આનંદથી ભોગવો. (तओ पच्छा भुत्तभोगी समणस्सइ जाव पव्व-इस्ससि) અનેક ભોગો ભોગવીને તમે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે મુનિ દીક્ષા સ્વીકારશો. (तएणं से मेहेकुमारे अम्मापिएहिं एवं वुत्ते समाणे अम्मापियरं एवं वयासी) મેઘકુમારને જ્યારે તેમનાં માતાપિતાએ આ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે જવાબમાં મેઘકુમારે કહ્યું કે (तहेव णं तं अम्मयाओ ! जण्णं तुब्भे ममं एवं वयह) હે માતાપિતા ! જે વાત તમે કહો છો તે બરોબર જ છે કે (एस णं जाया निग्गथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे पुणरवि तं चेव तओ पच्छा भुत्तभोगी समणस्स इ जाव पव्वइस्ससि) આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન સત્ય છે, અનુત્તર છે વગેરે, તેમ જ સારી પેઠે સંસારના ભોગો ભોગવીને તમે મુનિ દીક્ષા ગ્રહણ કરશો. (एवं खलु अम्मयाओ णिग्गंथे पावयणे कीवाणं कायराणं

रितुमशक्यमित्यर्थः, कस्येत्याह 'पाययजणस्स' प्राकृतजनस्य=मनोबलरहितस्य नैव खलु धीरस्य=मनोबलसहितस्य परीषहोपसर्गप्रासावपि कषायवर्जितचित्तस्येत्यर्थः, 'निच्छियस्स' निश्चितस्य=जीवादि नवतत्त्वनिश्चययुक्तस्य, 'ववसियस्स' व्यवसितस्य=उद्यमयुक्तस्य 'एत्थ किं दुक्करं' अत्र कि दुष्करं, अत्र=

परेलोगनिप्पिवासाणं दुरणुचरे कायय जणस्स णो चेव णं धीरस्स निच्छियस्स ववसीयस्स एत्थ किं दुकरं करणयाए) सो यह तो मैं भी मानता हूँ कि यह निर्ग्रंथ प्रवचन जो मंद संहनन वाले हैं-पुरुपार्थ से रहित है-परीषह एवं उपसर्ग के सहन करने में जो भीरु हैं, उत्साह जिनका बिलकुल ढीला पर चुका है। जिनका चित्त इहलोक संबन्धी-विषयों के सुख के आस्वादन करने में ही मग्न है और जो परलोक की पिपासा से इकदम पराङमुख हैं ऐसे देवलोक आदि की श्रद्धा से रहित नास्तिकों के द्वारा ही दुरनुचर है-आचरित करने के लिये सर्वथा अशक्य है। तथा जो प्रकृत जन हैं-मनोबल से रहित हैं-वे भी इसका आचरण नहीं कर सकते है-किन्तु जो धीर हैं मनोबल जिनका बड़ा है-परीषह एवं उपसर्गों के आने पर भी जो कषाय रहित बने रहते हैं-जीवादि नव तत्त्वो के दृढ निश्चय से जो युक्त है तथा आत्मसुधार में व्यवसाय करना ही-जिनका ध्येय है उनके लिये यहां क्या दुष्कर हो सकता है। अर्थात् जो चारित्र धर्म के आराधना करने में धीरत्वादि गुणों से युक्त

कापुरिसाणं इहलोकपडिबद्धाणं परेलोगनिप्पिवासाण दुरणुचरे कायय जणस्स णो चेवणं वीरस्स निच्छियस्स ववसियस्स एत्थ किं दुकरं करणयाए) આટલું તો હું પણ જાણું છું કે આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન ઓછી સહન શકિત ધરાવનારા છે, પુરૂષાર્થ રહિત છે, પરિષહ અને ઉપસર્ગને સહન કરવામાં જે બીકણ છે, ઉત્સાહ જેમનો સાવ મંદ પડી ગયો છે જેમનું મન મનુષ્યભવના વિષય સુખ ભોગવવામાં ચોંટી રહ્યું છે, અને જે પરલોકની ઉપેક્ષા કરીને તેનાથી પરાઙ્મુખ છે અને જેઓ દેવલોક વગેરેની બાબતમાં નાસ્તિક ભાવ ધરાવે છે, તેવા નાસ્તિકો માટે જ તે નિર્ગંથ પ્રવચન દુરનુચર છે. એટલે કે તેનું આચરણ નાસ્તિકોને માટે અશકય છે. તેમજ જે પ્રાકૃતજન છે, મનોબળ રહિત છે, તે પણ આનું આચરણ કરવામાં અસમર્થ છે, પણ જે ધીર છે, જે દૃઢ મનોબળવાળા છે, પરીષહ અને ઉપસર્ગોની હયાતીમાં પણ જે કષાય રહિત થઇને રહે છે-જીવાદિનવ તત્ત્વોના દૃઢ નિશ્ચયથી જે યુક્ત છે, તેમ જ આત્મસુધાર માટે જ જે પ્રયત્નશીલ છે; તેમના માટે અહીં શું કઠણ છે. એટલે કે જે ચારિત્ર ધર્મની આરાધના કરવામાં ધીરત્વ

नैर्ग्रन्थप्रवचने किं दुष्करं 'करणयाए' करणतायाः=करणे=चारित्रधर्माराधने, धीरत्वादिगुणयुक्तस्य न किमपि दुष्करमित्यर्थः, 'तं' तत्=तस्माद् इच्छामि खलु हे मातापितरौ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य यावत् प्रव्रजितुम् ॥सू० ३०॥

मूलम्— तएणं तं मेहं कुमारं अम्मापियरो जाहे नो संचाएंति बहूहिं विसयाणुलोमाहि य विसयपडिकूलाहि य आघवणाहि य पन्नवणाहि य सन्नवणाहि य विन्नवणाहिय आघवित्तए वा पन्नवित्तए वा सन्नवित्तए वा विन्नवित्तए वा, ताहे अकामए चेव मेहं कुमारं एवं वयासी—इच्छामो ताव जाया! एगदिवसमवि ते रायसिरिं पासित्तए। तएणं से मेहे कुमारे अम्मापियरमणुवत्तमाणे तुसिणीए संचिट्ठइ।

है ऐसे मनुष्य को इसकी आराधना में क्या कठिनता आ सकता हैं। कुछ नहीं। (तं इच्छामि णं अम्मयाओ तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइत्तए) इसलिये हे माता पिता! मैं आपसे श्रमण भगवान महावीर के पास संयम लेने के लिये आज्ञा चाहता हूँ। आप मुझे आज्ञा दीजिये।—बाह्य और आभ्यन्तर रूप परिग्रह से जो सर्वथा रहित होते हैं वे निर्ग्रंथ कहलाते हैं—उन निर्ग्रंथों द्वारा जिसका उपदेश किया जाता है—अथवा उनका जो अभिमत होता है वह नैर्ग्रन्थ कहलाता है।—टीका में जो "यदि रामा" "यदि च रमा" इत्यादि—श्लोकद्वय लिखे हुए हैं उनका अर्थ स्पष्ट है।—॥सूत्र ३०॥

વગેરે ગુણોથી યુકત છે; એવા માણસને આમાં શું મુશ્કેલી નડી શકે છે. (तं इच्छामि णं अम्मयाओ तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइत्तए) એટલા માટે હે માતાપિતા! હું તમારી પાસેથી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે સંયમ લેવાની આજ્ઞા ચાહું છું. તમે મને આજ્ઞા આપો. બાહ્ય અને અભ્યન્તર રૂપ પરિગ્રહથી જે સંપૂર્ણ રીતે રહિત હોય છે, તે નિર્ગ્રંથ કહેવાય છે. તે નિર્ગ્રંથો દ્વારા જેનો ઉપદેશ કરવામાં આવે છે અથવા તો તેમને જે ઇષ્ટ હોય છે, તે નૈર્ગ્રન્થ કહેવાય છે. ટીકામાં જે "यदि रामा" "यदि च रमा" વગેરે બે શ્લોકો લખેલા છે, તેમનો અર્થ સ્પષ્ટ જ છે. ॥ સૂત્ર ૩૦ ॥

तएणं से सेणिए राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ सद्दावित्ता एवं वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! मेहस्स कुमारस्स महत्थं महग्घं महरिहं विउलं रायाभिसेयं उवट्ठवेह। तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जाव तेवि तहेव उवट्ठवेंति। तएणं से सेणिए राया बहूहिं गणणायग दंडणायगेहि य जाव संपरिवुडे मेहं कुमारं अट्ठसएणं सोवन्नियाणं कलसाणं एवं रुप्पमयाणं कलसाणं सुवण्णरुप्पमयाणं कलसाणं मणिमयाणं कलसाणं सुवण्णमणिमयाणं० रुप्पमणिमयाणं० सुवण्णरुप्पमणिमयाणं० भोमेज्जाणं० सव्वोदएहिं सव्वमट्टियाहिं सव्वपुप्फेहिं सव्वगंधेहिं सव्वमल्लेहिं सव्वोसहिहि य सिद्धत्थएहि य सव्विड्ढीए सव्वज्जुईए सव्वबलेणं जाव दुंदुभिणिग्घोसनाइयरवेणं महया महया रायाभिसेएणं अभिसिंचइ। तएणं ते गणणायगपभियओ करयल जाव कट्टु एवं वयासी-जय जय णंदा! जय जयभद्दा जय नंदा जय भद्दा भद्दंते, अजियं जिणाहि, जियं पालेहि, जियमज्झे वसाहि अजियंजिणाहि सत्तुपक्खं, जियं च पालेहि मित्तपक्खं, जाव भरहो इव मणुयाणं रायगिहस्स नगरस्स अण्णेसिं च बहूणं गामागर जाव सन्निवेसाणं आहेवच्चं जाव विहराहित्तिकट्टु जय जय सद्दं पउंजंति ॥सू० ३१॥

टीका—'तएणं त' इत्यादि। ततः खलु तं मेघकुमारं मातापितरौ न शक्नुतः बहुभि विंषयानुलोमाभिः=विषयानुकूलाभिश्च विपयेषु प्रवृत्तिजन-

'तएणं तं मेहं कुमारं अम्मापियरो' इत्यादि

टीकार्थ-(तएणं) इसके बाद (तं मेहं कुमारं) जब कि मेघकुमार को (अम्मा पियरो) माता पिता (बहूहिं विसयाणुलोमाहि य विसयपडिकूला

'त एणं तं मेहंकुमारं अम्मा पियरो' इत्यादि

टीकार्थ-(तएणं) त्यारबाद (तं मेहंकुमारं) ज्यारे मेघकुमारने (अम्मा पियरो) मातापिता (बहूहिं विपयाणुलोमाहि य विसयपडिकूलाहि य आघ-

काभिः, तथा विषयप्रतिकूलाभिश्च=तपः संयममाराधनं दुष्करमिति बोधनेन-विषयप्रतिकूल तपः संयमसम्बन्धिनीभिः आख्यापनाभिः प्रज्ञापनाभिः संज्ञापनाभिर्विज्ञापनाभिश्च=आख्यानादिरूपाभिश्चतुर्विधाभिर्वाग्भिरित्यर्थः, आख्यातुं वा, प्रज्ञापयितुं वा संज्ञापयितुं वा विज्ञापयितुं वा, न शक्नुतइति पूर्वेण सम्बन्धः। यदा माता पितरौ=धारिणी देवी श्रेणिको राजा च=स्वपुत्रं मेघकुमारं विषयानुकूलाभिश्चतुर्विधाभि र्वाग्भिस्तथा विषयप्रतिकूलाभिश्चतुर्विधाभिर्वाग्भिः प्रतिबोधयितुं=गृहे स्थापयितुं न शक्नुतः, 'ताहे' तदा 'अकामए चेव' अकामावेव 'भोगान् भुक्त्वा पश्चाद् वृद्धावस्थायां प्रव्रज्यां गृह्णातु' इति स्वमनोरथमप्राप्नुवन्तौ, मातापितरौ मेघकुमारमेवमवादिष्टाम्-'इच्छामो ताव जाया!' इच्छामस्तावत् हे जात! एक दिवसमपि ते=तव राजश्रियं द्रष्टुम्, राज्याभिषेकं प्राप्य राजपदालङ्कृत राजासनवरोपरि समासीन राजचिन्हैर्विभूषितं त्वामेकदिवसमपि द्रष्टुं मनोरथोऽस्माकं वर्तते, एकमपि मातापि-

हि य आघवणाहि य पन्नवणा हि य सन्नवणाहि य विन्नवणाहिं य आघवित्तए वा पन्नवित्तए वा सन्नवित्तए वा विन्नवित्तए वा) इन पूर्वोक्त विषय प्रवृत्तिजनक तथा विषय प्रतिकूल प्रदर्शक बहुविध आख्यापना रूप, प्रज्ञापना रूप, संज्ञापना रूप, और विज्ञापना रूप चार प्रकार की वाणियोंद्वारा कहने के लिये प्रज्ञापित करने के लिये, संज्ञापित करनेके लिये विज्ञापित करने के लिये समर्थ नहीं हो सके (ताहे) तव (अकामए चेव मेहंकुमारं एवं वयासी) नहीं इच्छा होने पर भी इस प्रकार मेघकुमार से कहने लगे-(इच्छामो ताव जाया एग दिवसमवि ते रायसिरिपासित्तए) हे पुत्र! हम यह चाहते हैं कि हम लोग कम से कम एक दिन भी तुम्हारी राजशोभा देखलें। (तए णं से मेहे कुमारे अम्मापियरवणुवत्तमाणे

वणा हि य पन्नवणा हि य सन्नवणा हि य विन्नवणा हिं य आघवित्तए वा पन्नवित्तए वा सन्नवित्तए वा विन्नवित्तए वा) આ જાતના પૂર્વે કહેલા વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ કરાવનારા તેમ જ વિષયોથી પ્રતિકૂળ એવા ઘણા આખ્યાપના રૂપ, પ્રજ્ઞાપના રૂપ, સંજ્ઞાપના રૂપ અને વિજ્ઞપના રૂપ આ ચાર પ્રકારની વાણીઓ દ્વારા કહેવામાં, પ્રજ્ઞાપિત કરવામાં, સંજ્ઞાપિત કરવામાં અને વિજ્ઞાપિત કરવામાં સફળ થયા નહિ (ताहे) ત્યારે (अकामए चेव मेहं कुमारं एवं वयासी) ઇચ્છા નહિ હોવા છતાંએ મેઘકુમારને તેઓએ કહ્યું (इच्छामो ताव जाया एग दिवसमवि ते राय-सिरि पासित्तए) હે પુત્ર! અમારી ઇચ્છા છે કે વધારે નહિ તો એક દિવસને માટે તો તમારી રાજશ્રીને જોઈ લઈએ. (तएणं से मेहे कुमारे अम्मापियर-

त्रोर्वचनं राज्याभिषेकस्वीकारलक्षणं अनुसरन् संमानयन् तं मनोरथं सफलयेति भावः। ततः खलु स मेघकुमारः मातापितरावनुवर्तमानस्तूष्णीकः संतिष्ठते।

ततः खलु स श्रेणिको राजा कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्–क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः! मेघस्य कुमारस्य 'महत्थं' महार्थं–महान् राज्यवैभवादिरूपोऽर्थो यत्र तं, 'महग्घं' महार्घं=महामूल्यं, 'महरिहं' महार्हं=महतां योग्यं, 'विउलं' विपुलं=विस्तीर्णं, 'रायाभिसेयं' राजाभिषेकं=राजसम्बन्धिकमभिषेकं राज्याभिषेकसामग्रीमित्यर्थः 'उवट्ठवेह' उपस्थापयत, संघटयत–संपादयत। ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः यावत्

तुसिणीए संचिट्ठइ) इस प्रकार मेघ कुमार से जब उसके माता पिताने कहा तो इस पर उसने कुछ भी प्रतिवाद नहीं किया––और उनकी इच्छा पूर्ति निमित्त मौन पूर्वक रह गया। अर्थात्—मातापिता की इच्छा का विरोध न करते हुए उसने उनकी एक दिन को राजा बनने की बात स्वीकृत करली (तएणं से सेणिएराया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ सद्दावित्ता एवं वयासी) मातापिता ने जब यह देखा तो श्रेणिक राजाने उसी समय कौटुम्बिक पुरुषों को बुलवाया और बुलवाकर उनसे एसा कहा––(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! मेहस्स कुमारस्स महत्थं महग्घं महरिहं विउलं रायाभिसेयं उवट्ठवेह) हे देवानुप्रियो! तुम लोग शीघ्र ही मेघकुमार के निमित्त विस्तृत रूप मे राज्याभिषेक की सामग्री इकट्ठी करो। जिसमें लोगों को राज्य वैभवादि रूप अर्थ स्पष्ट रूप से ज्ञात हो, तथा जो महामूल्य वाली हो, एवं बड़े पुरुषों के

मणुवत्तमाणे तुसिणीए संचिट्ठइ) મેઘકુમારને જ્યારે આ પ્રમાણે તેમનાં માતાપિતાઓએ કહ્યું ત્યારે તેઓ જરાપણ પ્રતિવાદ કર્યા વિના તેમની ઇચ્છા પૂર્તિને માટે મૌન સેવીને બેસી રહ્યા. એટલે કે માતાપિતાની ઇચ્છાનિ વિરુદ્ધ કંઈ પણ કહ્યા વગર તેમની એક દિવસની રાજા બનાવવાની વાત સ્વીકારી લીધી. (तएणं से सेणिए राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ सद्दावित्ता एवं वयासी) માતાપિતાએ જ્યારે આ જોયું ત્યારે તરત જ શ્રેણિક રાજાએ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવ્યા અને બોલાવીને તેમને કહ્યું કે (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! मेहस्स कुमारस्स महत्थं महग्घं महरिहं विउलं रायाभिसेयं उवट्ठवेह) હે દેવાનુપ્રિયો! તમે જલદી મેઘકુમારના માટે રાજ્યાભિષેકની બધી વસ્તુઓ ભેગી કરો, જેથી લોકોને રાજ્ય વૈભવ વગેરે રૂપ અર્થ સ્પષ્ટ રૂપે માલૂમ થઈ જાય. તે વસ્તુઓ બહુ કિંમતવાળી અને મોટા માણસોને માટે લાયક હોવી જોઈએ. (तए णं ते कोडुं

तथाऽस्तु इतिकृत्वा तदाज्ञां स्वीकृत्य तेऽपि तथैव=श्रेणिकनृपाज्ञानुसारेण उपस्थापयन्ति राज्याभिषेकवस्तुजातं संघटयन्ति। ततः खलु स श्रेणिको राजा बहुभिः गणनायकै दण्डनायकैश्च यावत् संपरिवृतः मेघं कुमारं अष्टशतेन=अष्टाधिकशतेन सौवर्णिकानां सुवर्णमयानां, कलशानां, एवं रूप्यमयाणां कलशानां, सुवर्णरूप्यमयाणां कलशानां तथा-मणिमयानां कलशानां, सुवर्णमणिमयानां कलशानां तथा-रूप्यमणिमयानां कलशानां, सुवर्णरूप्यमणिमयानां कल-

---

जो योग्य हो। (तए णं ते कोडुंवियपुरिसा जाव तेवि तहेव उवट्ठवेंति) इस प्रकार राजा के कथन को सुनकर "महाराज ! आपकी जैसी आज्ञा है वैसा ही काम हम करेंगे, इसप्रकार राजा की आज्ञा स्वीकार कर समस्त राज्याभिषेक योग्य सामग्री बहुत अधिक परिमाण में उन लोगोंने एकत्रित करली (तएणं से सेणिए राया बहूहिं गणणायगदंडणायगेहिं य जाव संपरिवुडे) इस के बाद उस श्रेणिक राजाने दंडनायको एवं गणनायकों के साथ परिवृत्त होकर (मेहं कुमार) मेघ कुमार का (अट्ठसएणं सोवन्नियाणं कलसाणं एवं रूप्पमयाणं कलसाणं सुवण्ण रूप्पमयाणं कलसाणं मणिमयाणं कलसाणं सुवण्णमणियाणं रुप्पमणिमयाणं सुवण्णरूप्पणिमयाणं कलसाणं अभिसिंचइ) १०८, सुवर्ण के कलशों से, १०८, चांदी के कलशों से, १०८, सुवर्ण रूप्यमय कलशों से, तथा १०८, मणिनिर्मित कलशों से, १०८, सुवर्ण मणिमय कलशों से, १०८, रूप्यमणिमय कलशों से, १०८ सुवर्ण रूप्यमणिमय कलशों से, १०८ मिट्टी के कलशों से, सर्वोदक से. समस्त मृत्तिका से, समस्त

वियं पुरिसा जाव ते वि तहेव उवट्ठवेंति) આ રીતે રાજાની આજ્ઞા સાંભળીને "મહારાજ આપની જેવી આજ્ઞા છે, તેજ પ્રમાણે અમે કામ કરીશું" આ રીતે રાજાની આજ્ઞા સ્વીકારીને તેઓએ મોટા પ્રમાણમાં રાજ્યાભિષેકને માટેની સમસ્ત સામગ્રી ભેગી કરી લીધી. (तएणं से सेणिए राया बहूहिं गणणायग दंडणायगेहिय जाव संपरिवुडे) ત્યાર બાદ શ્રેણિક રાજાએ દંડનાયકો અને ગણુનાયકોની સાથે મળીને (मेहं कुमारं) મેઘકુમારનો (अट्ठसए णं सोवन्नियाणं कलसाणं एवं रूप्पमयाणं कलसाणं सुवण्णमणियाणं रूप्पमणियाणं सुवण्ण रूप्पमणियाणं कालसाणं अभिसिंच इ) એકસો આઠ સોનાના કળશોથી એકસો આઠ ચાંદીના કળશોથી, એકસો આઠ સુવર્ણ અને ચાંદીના કળશોથી, એકસો આઠ મણિ નિર્મિત કળશોથી, એકસો આઠ સુવર્ણ મણિમય કળશોથી, એકસો આઠ ચાંદીના અને મણિમય કળશોથી, એકસો આઠ સુવર્ણ રૂપ્ય મણિમય કળશોથી.

शानां, 'भोमेज्जाण' भौमेयानां=मृण्मयानां कलशानाम् अष्टशतेनेति प्रत्येकमभिसंबध्यते। 'सव्वोदएहिं' सर्वोदकैः=जलैः, 'सव्वमट्टियाहिं' सर्व, मृत्तिकाभिः, सर्वपुष्पैः, सर्वगन्धैः, सर्वमाल्यैः, 'सव्वोसहीहि य' सर्वोषधीभिश्च 'सिद्धत्थएहि य' सिद्धार्थकैश्च=श्वेतसर्षपैश्च 'सरसु' इति प्रसिद्धै 'सव्विड्ढीए' सर्वद्धर्या, सव्वजुईए' सर्वद्युत्या=सर्वबलेन यावत् 'दुंदुभिनिग्घोसणादियरवेणं' दुन्दुभिनिर्घोषनादितरवेण महता महता राज्याभिषेकेण 'अभिसिंचइ' अभिषिञ्चति, राज्याभिषेकं करोति 'तए' ततः खलु ते गणनायकप्रभृतयः करतलपरिगृहीतं दशनखं शिरआवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवमवदन्-'जयजयणंदा' हे नन्द ! हे समृद्धिमन् ! जय, जय, त्वं जयं लभस्व, 'जय जयभद्दा भद्रं कल्याणमस्यास्तीति भद्रः, तत्संबोधने हे भद्रा ! हे कल्याणकारिन जय जय, 'जयणंदा' हे जगन्नन्द ! जगदानन्दकारक !

पुष्पों से, समस्त सुगंधिक द्रव्यों से, सर्व मालाओं से, सर्व औषधियों से, श्वेत सर्षपों से, सर्व ऋद्धि पूर्वक समस्त द्युति पूर्वक दुंदुभि आदि गाजे बाजों के शब्दों से समस्त दिग्विभाग को गुंजाते हुए बडे उत्सव के साथ राज्याभिषेक किया। (तएणं ते गणणायगपभियओ करयल जाव कट्टु एवं वयासी--जय जय णंदा ! जय जय भद्दा ! जय जय णंदा जय भद्दा भद्दंते) इसके बाद उन गणनायक आदि समस्त जनोंने मस्तक पर अंजलि रखकर इस प्रकार आशीर्वाद रूपमें कहा कि हे नंद--समृद्धि शालिन्। आप सदा विजय प्राप्त करें, हे भद्र--कल्याण कारिन्। आपकी सदा विजय हो। हे जगदनंद--जगदानंद कारक। आपका

એકસો આઠ માટીના કળશોથી સર્વ પ્રકારના ઉદક (પાણી) થી, બધી જાતની માટીથી, બધી જાતના ફૂલોથી, બધી જાતના સુગંધિત દ્રવ્યોથી, બધી જાતની માળાઓથી, બધી જાતની ઔષધીઓથી, સફેદ સરસવથી, સર્વ ઋદ્ધિ અને સમસ્ત દ્યુતિપૂર્વક, દુંદુભિ વગેરે વાજાંઓથી બધી દિશાઓને શબ્દમય કરતાં બહુ ઠાઠ અને ઉત્સવની સાથે રાજ્યાભિષેક કર્યો. (तएणं ते गणणायगपभियओ करयल जाव कट्टू एवं वयासी जय जय णंदा ! जय जय भद्दा ! जय जय णंदा जय जय भद्दा भद्दंते) ત્યાર બાદ બધા ગણનાયકો વગેરે સમસ્ત ઉપસ્થિત લોકોએ મસ્તક ઉપર અંજલિ મૂકીને આશીર્વાદ રૂપે આ પ્રમાણે કહ્યું કે હે નંદ !—સમૃદ્ધિ શાલિન ! તમે સદા વિજય મેળવો. હે ભદ્ર ! કલ્યાણ કારિન ! તમારી સદા વિજય થાઓ. હે જગનંદ ! જગદાનંદ કારક ! તમારું સદા કલ્યાણ

'भद्दं ते' ते=तव भद्रं-कल्याणं भूयात्, 'अजियं जिणाहि' अजितं जय, अजितं देशादिकं जय स्ववशं कुरु 'जिय पालयाहि' जितं पालय, जितं देशादिकं पालय, 'जियमज्झे वसाहि' जितमध्ये वस, वशीकृतमध्ये वस, जितपक्षे निवासेन सुरक्षितो भवेत्यर्थः 'अजियं जिणाहि' अजितं जय विजयस्व 'सत्तुपक्खं' शत्रुपक्षम्, जित च पालय 'मित्तपक्खं' मित्रपक्षं,मित्रं सर्वदा हितोपदेशकं हितचिन्तकं च, तस्य, पक्षः=समूहः, तमपि पालय अजितशत्रुजयेन, जित मित्ररक्षणेन च राजशासनं सुदृढं भवतीतिभावः 'जाव भरहो इव मणुयाणं' यावद् भरत इव मनुजानां=मनुष्याणां मध्ये भरतभूप इव, यावच्छब्देन देवानां इन्द्रइव, असुराणां चमर इव, नागानां धरणेन्द्र इव, ताराणां चन्द्र

सदा कल्याण हो, आप (अजियं जिणाहि) अजित को सदा जीतने वाले रहें जिन देशादिकों को अभीतक आपने नहीं जीता हो उन्हें जीत कर अपने आधीन करें (जियं पालयाहि) तथा जिन्हें जीतकर आपने अपने वश मे कर लिया हो उनकी आप सदा रक्षा करते रहें (जियमज्झे वसाहि) आप सदा जीतने वालों के ही मध्य में वसे रहें कारण जीतने वालों के पक्ष में रहनेवाला व्यक्ति सदा सुरक्षित बना रहता है। (अजियं जिणाहि) आप अजितों को जीते--उनपर विजय पावें- (सत्तुपक्खं जिय च पाले हि) शत्रु पक्ष की तथा जीत व्यक्ति की आप सदा रक्षा करते रहें। (मित्तपक्खं) इसी तरह आप अपने मित्र पक्ष की भी सदा संभाल करते रहें। अजीत शत्रु के जीतने से और अपने मित्र पक्ष की रक्षा करने से राजा का राजशासन सदा सुदृढ बना रहता है। (जाव भरहो इव मणुयाणं रायगिहस्स नगरस्स अण्णे

थाओ. तमे (अजियं जिणाहि) हमेशां अजित उपर जय मेळवनार थाओ. जे देशोने तमे हजी सुधी जीत्या नथी तेमने जीतीने पोताने स्वाधीन बनावो. (जिय पालयाहि) अने जे देशोने तमे जीत्या छो, तेमनी हमेशां रक्षा करता रहेजो. (जियमज्झे वसाहि) तमे सदा विजयी पुरुषोनी वच्चे ज वसो, केमके विजयी माणसोना पक्षमां रहेनार व्यक्ति हमेशां सुरक्षित बनी रहे छे. (अजियं जिणाहि) तमे अजितोने जीतो, तेमना उपर विजय मेळवो. (सत्तुपक्खं जियं च पाले हि) शत्रु पक्षनी तेमज विजित व्यक्तिनी तमे सदा रक्षा करता रहो. (मित्त पक्खं) आ रीते तमे पोताना मित्र पक्षनी पण संभाळ राखता रहेजो. अजित शत्रुने जीतवाथी तेमज पोताना मित्र पक्षनी रक्षा करवाथी राजानुं राज्य-शासन हमेशां सुस्थिर रहे छे, (जाव भरहो इव मणुयाणं रायगिहस्स

इव, बोध्यम्, राजगृहस्य नगरस्य 'अन्नेसिं च बहूण' अन्येषां च बहूनां, गामा गरनगर० जाव सन्निवेसाणं' ग्रामाकर-नगर-खेट-कर्बट-द्रोणमुख-मडम्ब-पत्तन-संबाधसन्निवेशानाम् इति यावच्छब्देन बोध्यते, तत्र-ग्रामः=सामान्य-जनवसतिः, आकरः=स्वर्णादिखनिः, नगरं=करवर्जितं, खेटं=धूलीप्राकारयुक्तं, कर्बटं=कुत्सितनगरं, द्रोणमुखं=जलस्थलमार्गयुक्तनगरं=जलस्थलमार्गाभ्यां वस्तु समानीयते यत्र, तद् द्रोणमुखमित्यर्थः, मडम्बः-ग्रामविशेषः यस्य चतुर्दिक्षु योजनैकपर्यन्तं ग्रामो नास्ति स मडम्बः, पत्तनं= समस्तवस्तुप्राप्तिस्थानम्,

---

सिं चं बहूणं गामागरनगर जाव सन्निवेसाणं आहेवच्चं जाव विहराहित्ति कट्टु जय जय सद्दं पउंजंति) मनुष्यों के बीच में भरत राजा की तरह देवों में इन्द्र की तरह तारों में चन्द्र की तरह असुरों में चमर की तरह, नागों मे धरणेन्द्र की तरह, तुम राजगृह नगर का तथा अन्य बहुत से ग्राम आकर, नगर, खेट, कर्बट, द्रोण. मुख, मडम्ब, पत्तन, संबाध का आधिपत्य. पुरोवर्तित्व, स्वामित्व, भर्तृत्व, महत्तरकत्व और आज्ञेश्वर सेनापतित्व अन्य नियुक्त पुरुषों द्वारा करवाते हुए तथा प्रजाजनों की स्वय रक्षा करते हुए जयवंता वर्तो. इस प्रकार उन गणनाय कादिकोने उसे जयविजय शब्दों द्वारा बधाइ दी। सामान्य जनोंका निवास स्थान जिसमे होता है वह ग्राम, स्वर्ण आदि की खानों का नाम आकर, अठारह प्रकार के टेक्स से जो रहित होता है वह नगर जिस में धूली का कोट होता है वह खेट, उबड़ खाबड जमीन वाला जो कुत्सित गांव होता है वह कर्बट, जिसकी चारों दिशाओं में

नगरस्स अण्णेसिं चं बहूणं गामागरनगर जाव सन्निवेसाणं आहेवच्चं जाव विहराहित्ति क॒ जय जय सद्दं पउंजंति) માણસોમાં ભરત રાજાની જેમ, દેવતાઓમાં ઈન્દ્રની જેમ, તારાઓમાં ચન્દ્રની જેમ, અસુરોમાં ચમરની જેમ, નાગોમાં ધરણેન્દ્રની જેમ તમે રાજગૃહ નગર તેમ જ બીજા ઘણા ગ્રામ, આકર, નગર, ખેટ, કર્બટ, દ્રોણમુખ, મડમ્બ, પત્તન, સંબાધનો આધિપત્ય, પુરોવર્તિત્વ, સ્વામિત્વ, ભર્તૃત્વ, મહત્તરકત્વ અને આજ્ઞેશ્વર સેનાપતિત્વ બીજા માણસો દ્વારા કરાવતાં તેમજ પ્રજાજનોની જાતે રક્ષા કરતાં વિજયી થાઓ, આ રીતે તે ગણનાયક વગેરે માણસોએ જ મેઘકુમારને જય વિજય શબ્દો દ્વારા વધાવ્યા. સાધારણ માણસોના નિવાસ સ્થાનને ગ્રામ સુવર્ણ વગેરેની ખાણોનું નામ આકર, અઢાર જાતના કર (ટેક્સ) થી રહિત જે હોય છે તે નગર, જેને ચારે બાજુ માટીનો કોટ હોય છે તે ખેટ, ખરબચડી ઉંચી નીચી જમીનવાળું જે કુત્સિત ગામ હોય છે, તે કર્બટ, ચારે તરફ એક એક યોજન સુધી જેની પાસે બીજું કોઈ ગામ ન હોય તે મડંબ કહેવાય

तद्द्विधा-जलपत्तनं स्थलपत्तनं च, तत्र जलपत्तनं-यत्र जलेन भाण्डान्यागच्छन्ति, यत्र तु स्थलेन तत् स्थलपत्तनम्, संबाधः-अन्यत्र समतलभूमौ कृषीवलाः कृषिं कृत्वा, वणिजो वाणिज्यं कृत्वा यत्र पर्वतादि दुर्गस्थानविशेषे रक्षार्थं संवहन्ति कणादिक समुह्य कोष्ठागारादौ च प्रक्षिप्य वसन्ति स संबाधः, यद्वा-संबाधः=बहुप्रकारलोकसंकीर्णस्थानविशेषः-सन्निवेशः--सार्थादिस्थानम्, तेषाम्-'आहेवच्चं' अधिपत्यं, जाव विहराहि' यावद्विहर, स्वामित्व अत्र यावच्छब्देन 'पोरेवच्चं' पुरोवर्तित्वम् अग्रेसरत्वमित्यर्थः-'सामित्तं= स्वामित्वं नायकत्वं 'भट्टित्तं' भर्त्तृत्वं पोषकत्वम्, 'महत्तरगत्तं' महत्तारकत्वम्=उत्तमत्वम्, आणाईसरसेणावच्चं' आज्ञेश्वरसेनापत्यम्-आज्ञाया ईश्वर आज्ञेश्वरः=आज्ञाप्रधानः, सेनायाःपतिः=सेनापतिः=सैन्यनायकः, आज्ञेश्वरश्चासौ सेनापतिश्चेति आज्ञेश्वरसेनापतिः, तस्य कर्म आज्ञेश्वरसेनापत्यं, तत्, 'कारेमाणे' कारयन्= अन्यैर्नियुक्तपुरुषैः 'पालेमाणे' पालयन्=नियुक्तपुरुषकार्यनिरीक्षणेन प्रजाःरक्षन् विहर इतिकृत्वा=इत्युक्त्वा 'जयजय' इति शब्दं 'पउंजंति' प्रयुञ्जते ते गणनायकादयो जयविजयशब्देन वर्धयन्ति ॥ सू० ३१ ॥

एक एक योजन पर्यंत कोई ग्राम नहीं होता है वह मडम्ब है। जिसमे आने जाने के जल मार्ग और स्थल मार्ग ऐसे दोनों मार्ग होते हैं वह नगरद्रोण मुख, समस्त वस्तुओं की प्राप्ति जिस नगरमे होती है वह पत्तन, जहां समतल भूमि मे किसान खेती करके व्यापरी जन व्यापार करके पर्वत आदि दुर्गम्म स्थान विशेष में अपनी रक्षा के निमित्त कणादिकों को कोष्ठागार आदि में रखकर वसते हैं वह संबाध है। अथवा अनेक प्रकार के जनों से जो स्थान वसा हुआ होता है वह भी संबाध कहलाता है। जिसमे साहूकार आदि जन रहते हैं वह सन्निवेश कहा जाता है। जल पत्तन और स्थल पत्तन के भेद से पत्तन दो प्रकार

છે. જેમાં અવર જવર માટે જળમાર્ગ અને સ્થળમાર્ગ આ પ્રમાણે બંને માર્ગ હોય છે, તે નગર દ્રોણમુખ, જે નગરમાં બધી વસ્તુઓ મળતી હોય તે પત્તન જ્યાં સમતલ ભૂમિમાં ખેડુતો જમીન ખેડીને, વેપારીઓ વેપાર કરીને, પર્વત વગેરે દુર્ગમસ્થાન વિશેષમાં પોતાની રક્ષા માટે અનાજ વગેરેને કોઠારોમાં મૂકીને નિવાસ કરે છે, તે 'સંબાધ' છે. અથવા તો અનેક જાતના માણસો જે સ્થાનમા વસતા હોય છે તે પણ 'સંબાધ' નામે ઓળખાય છે જેમાં શાહુકાર (વાણિયા) વગેરે રહે છે, તે સન્નિવેશ કહેવાય છે. જળ પત્તન તેમજ સ્થળ પત્તન આ રીતે પત્તનના બે પ્રકાર હોય છે. જ્યાં જળમાર્ગ વસ્તુઓ વગેરે પહોંચાડવામાં આવે છે

मूलम्—अएणं से मेहे राया जाए महया जाव विहरइ। तएणं तस्स मेहस्स रन्नो अम्मापियरो एवं वयासी–भण जाया! किं दलयामो किं पयच्छामो किं वा ते हियइच्छिए सामत्थे। तएणं से मेहे राया अम्मापियरो एवं वयासी–इच्छामि णं अम्मयाओ! कुत्तियावणाओ रयहरणं पडिग्गहं च उवणेह कासवयं च सद्दावेह। तएणं से सेणिए राया कोडुंबिय पुरिसे सद्दावेइ सद्दावेत्ता एवं वयासी–गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया! सिरिघराओ तिन्निसयसहस्साइं गहाय दोहिं सयसहस्सेहिं कुत्तियावणाओ रयहरणं पडिग्गहं च उवणेह, एगसयसहस्सेणं कासवयं सद्दावेह! तएणं ते कोडुंबियपुरिसा सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठा सिरिघराओ तिन्नि सयसहस्साइं गहाय कुत्तियावणाओ दोहिं सयसहस्सेहिं रयहरणं पडिग्गहं च उवणेंति, एगसहस्सेणं कासवयं सद्दावेंति, तएणं से कासवए तेहिं कोडुंबियपुरिसेहिं सद्दाविए समाणे हट्ठ जाव हियए ण्हाए कयबलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सुद्धप्पावेसाइं वत्थाइं मंगलाइं पवरपरिहिए अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरे जेणेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता सेणियं रायं करयलअंजलिं कट्टु एवं वयासी–संदिसह णं देवाणुप्पिया! जं मए करणिज्जं। तएणं से सेणिए राया कासवयं एवं वयासी–गच्छाहि णं तुमं देवाणुप्पिया!

का होता है। जहां जलमार्ग से भांड आदि वस्तुएँ आती जाती हैं वह जलपत्तन और जहां स्थल मार्ग से ये वस्तुएँ आती जाती हैं वह स्थल पत्तन है। "सूत्र "३१"

તે જળ પત્તન અને જ્યાં સ્થળમાર્ગે આ બધી વસ્તુઓ અંદર લઈ જવામાં આવે છે. તેમ જ બહાર લાવવામા આવે છે, તે સ્થળ પત્તન છે. ॥ સૂત્ર "૩૧" ॥

सुरभिणा गंधोदएणं णिक्क हत्थपाए पक्खालेहं सेयाए चउप्फालाए पोत्तीए मुहं बंधेत्ता मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे णिक्खमणपाउग्गे अग्गकेसे कप्पेहि ॥ सू० ३२ ॥

टीका—'तएणं से मेहे राया' इत्यादि । ततःखलु स मेघो राजा जातः। महा यावद् विहरति=अवतिष्ठते । ततः खलु तस्य मेघस्य राज्ञो मातापितरौ एवमवादिष्टाम्-भण-कथय, हे जात ! 'किं दलयामो' किंदद्मः=किं तव स्वायत्तं कुर्मः, 'किं पयच्छामो' किं प्रयच्छामः किं तव प्रियतरं वितरामः, 'किं वा ते हिय इच्छिए' कि वा ते हृदि इष्टं किं तव पुण्यवतो मनोभिलषितं 'सामत्थे' सामर्थ्यं मंत्रणापर्यालोचनं विचार इति यावत् 'सामत्थे' इति देशीयः शब्दः यन्मनसि वर्तते तन्निःशङ्कं ब्रूहि इत्यर्थः। ततः खलु स मेघो राजा मातापितरौ एवमवदत्-हे मातापितरौ इच्छामि खलु 'कुत्तियावणाओ' कुत्रिकापणतःकूनां स्वर्ग-

---

'तएणं से मेहे राया' इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं से मेहे राया) राज्याभिषेक होजाने के बाद मेघकुमार अब राजा बन गये। (तएणं तस्स मेहस्स रन्नो अम्मापियरो एवं वयासी) तब मेघकुमार राजा के माता पिताने उनसे ऐसा कहा—(भण जाया किं दलयामो किं पयच्छामो किं वा ते हियइच्छिए सामत्थे) हे पुत्र! कह तुम्हें क्या देवें। तुम्हें ऐसी कौनसी प्रियतर वस्तु है जिसे हम तुम्हें वितरित करें। कहो तुम्हारे मन में क्या इष्ट है--शंका मत करो--निःसंकोच होकर हमें कहो (तएणं से मेहे राया अम्मापियरो एवं वयासी) माता पिता की इस बात को सुनकर मेघकुमार राजाने उनसे ऐसा कहा--(इच्छामिणं अम्मयाओ कुत्तियावणाओ रयहरणं पडिग्गहं

'तएणं से मेहे राया' इत्यादि

टीकार्थ–(तएणं से मेहेराया) રાજ્યાભિષેકના ઉત્સવ પછી જ્યારે મેઘકુમાર રાજા થઈ ગયા. (तएणं तस्स मेहस्स रन्नो अम्मापियरो एवं वयासी) ત્યારે મેઘકુમાર રાજાના માતાપિતાએ તેમને કહ્યું કે (भण जाया किं दलयामो किं पयच्छामो किं वा ते हियइच्छिए सामत्थे) હે પુત્ર! બોલો અમે તમને શું આપીએ. એવી કઈ સૌથી પ્રિય વસ્તુ છે કે જે અમે તમને આપીએ. બોલો તમારા મનમાં શું ઈષ્ટ છે શંકા ન કરો, નિઃસંકોચપણે અમને કહો. (तएणं से मेहेराया अम्मापियरो एवं वयासी) માતાપિતાની આ વાત સાંભળીને મેઘકુમાર રાજાએ તેમને કહ્યું કે (इच्छामि णं अम्मयाओ कुत्तियावणाओ

मर्त्यपातालभूमीनां त्रिकं, कुत्रिकं "तात्स्थ्यात तद्व्यपदेशः" इति कृत्वा तत्र स्थितं वस्त्वपि-कुत्रिकमुच्यते। कुत्रिकस्य आपणः कुत्रिकापणः। देवाधिष्ठितत्वेन स्वर्गमर्त्यपाताललोकत्रय संभविवस्तुसंपादकहट्ट इत्यर्थः 'कुत्तियावण' इति भाषायां, तस्मात् 'रयहरणं' रजोहरणं-द्रव्यभाव रजोहरतीति रजोहरणं, तत्र द्रव्यतो धूलिप्रभृति, भावतः कर्मरजः इत्यर्थः 'पडिग्गहं च' प्रतिग्रहं च-प्रतिगृह्णाति अशनादिकमस्मिन्निति प्रतिग्रहं=पात्रं पात्रत्रयं, चतुर्थ-मुन्दकं चेत्यर्थः। अत्र 'रयहरणं पडिग्गहं च' इत्युपलक्षणम्-अन्येषामपि साधूपकरणानां तथा हि-

---

च उवणेह कासवयं च सद्दावेह) हे माता पिता ! मैं कुत्रिकापण से रजोहरण और पात्र चाहता हूँ आप लाकर दीजिये" कुत्रिकापण को भाषा में "कुत्तियापण" कहते हैं। कुत्रिकापण का व्युत्पत्तिलभ्य अर्थ इस प्रकार है- कूनां-त्रिकं=कुत्रिकं-देवलोक मर्त्यलोक एवं पाताललोक ये तीन कुत्रिक कहलाते हैं "तात्स्थ्यात् तद्व्यपदेशः" इस नियम के अनुसार इन तीनों लोकों में रही हुइ जो वस्तुएँ हैं वे भी कुत्रिक शब्द के वाच्यार्थ हो जाती हैं। इस कुत्रिक की जो दुकान होती है वह कुत्रिकपण है। तात्पर्य इसका यह है कि जिस दुकान में त्रिलोक सम्बन्धी समस्त वस्तुएँ ग्राहकजनों को मिला करती हैं वह कुत्रिकापण जो धूली वगैरह द्रव्यरज और कर्म रूप भाव रज को दूर करता है वह रजोहरण का वाच्यार्थ है। जिस में अशनादिक वस्तुएँ रखी जाती हैं वे प्रतिग्रह हैं। प्रतिग्रह शब्द का इस प्रकार अर्थ पात्र होता है। सूत्र में "रयहरण और पडिग्गह" ये दो पद अन्य साधुओं के उपकरणों के

रयहरणं पडिग्गहं च उवणेह कासवयं च सद्दावेह) हे भातापिता ! हुं कुत्रिकापणथी रजोहरण अने पात्र चाहुं छुं. तमे मंगावी आपो. कुत्रिकापणने भाषामां "कुत्तियापण" कहे छे. कुत्रिकापणनो व्युत्पत्ति लभ्य अर्थ आ प्रमाणे छे के- "कूनां त्रिकं कुत्रिकं" देवलोक, मृत्युलोक अने पाताळलोक आ त्रणे कुत्रिक कहेवाय छे. "तात्स्थ्यात् तद् व्यपदेशः" आ नियम मुजब त्रणे लोकोनी बधी वस्तुओ पण कुत्रिक शब्दना अर्थमां समाविष्ट थई जाय छे. आ कुत्रिकनी जे दुकान होय छे. ते 'कुत्रिकापण' कहेवाय छे. मतलब ए छे के जे दुकानमां त्रण लोकनी बधी वस्तुओ ग्राहकोने मळे छे, ते कुत्रिकापण छे. जे माटी वगेरे द्रव्य रज अने कर्मरूपी भाव रजने दूर करे छे ते रजोहरण छे. जेमां आहार वगेरेनी वस्तुओ मूकवामां आवे छे, ते प्रतिगृह छे. आ रीते प्रतिग्रह शब्दनो अर्थ पात्र थयो छे सूत्रमां "रयहरण अने पडिग्गह" आ बे शब्दो साधुओना बीजा उपकरणोने बतावनारा छे. साधुओना आ बीजा उपकरणो आ प्रमाणे

(३) शाटकत्रयम्
(४) चौलपट्टकः
(५) आसनं च, ।
(६) सदोरकमुखवस्त्रिका,
(७) प्रमार्जिका,
(१०) पात्राणामञ्चलत्रयम्,
(११) भिक्षाधानी,
(१२) माण्डलक वस्त्रम्,
(१३) दोरकसहितं रजोहरणदण्डावरकवस्त्र 'निषद्या' इतिप्रसिद्धं'
(१४) धावनजलादिगालनवस्त्रम्, इत्यादि ।

एतानि रजोहरणादीन्युपकरणान्येकैकस्य साधोः कल्पन्ते, इति भावः, 'उवणेह' उपनयत=समानयत, 'कासवयं च' काश्यपकं=नापितं च शब्दयत। ततःखलु स श्रेणिको राजा कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति शब्दयित्वा एवमवादीत् गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रियाः । 'सिरिघराओ' श्रीगृहात्=भाण्डागारात्

उपलक्षक हैं। साधुओं के वे अन्य उपकरण ये हैं-- शाटकत्रय(३) तीन चद्दर चौल पट्टक(४) आसन(५) सदोरकमुखवस्त्रिका,(६) प्रमार्जिका(७) तीन पात्रों के तीन अंचल(१०) भिक्षाधानी(११) माण्डलक वस्त्र(१२) दोरक सहि रजोहरण दंडावरक वस्त्र निषद्या(१३) तंडुलादिका जल को छानने का वस्त्र(१४) इत्यादि । ये सब रजोहरणादिक उपकरण एक एक साधु के लिये आवश्यक है। अतः मेघकुमार राजाने अपने माता पिता से कहा कि यदि आपकी भावना हमें कुछ देनेकी है तो आप कुत्रिकापण से इन साधुजनों के उपकरणों को लाकर हमें दीजिये। तथा काश्यपक--नाईको भी बुलवा दीजिये। (तएणं से सेणिए राया कोडुंबिय पुरिसे सद्दावेइ सद्दावेत्ता एवं वयासी) मेघकुमारके इस प्रकार याचना वचन सुनकर राजाने उसी समय कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया-और बुलाकर इस प्रकार कहा--(गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया।

છે-(૩) શાટકત્રય, ત્રણ ચાદરો, (૪) ચૌલપટ્ટક, (૫) આસન, (૬) સદોરક મુખવસ્ત્રિકા, (૭) પ્રમાર્જિકા, (૧૦) ત્રણ પાત્રોના ત્રણ અંચલ (૧૧) ભિક્ષાધાની (૧૨) માંડલકવસ્ત્ર (૧૩) દોરક સહિત રજોહરણ ડંડાવરક વસ્ત્ર નિષદ્યા (૧૪) તંદુલ વગેરેના પાણીને (ઓસામણને) ગાળવાનું વસ્ત્ર વગેરે. આ બધા રજોહરણ વગેરે ઉપકરણો દરેક સાધુને માટે આવશ્યક છે એટલા માટે મેઘકુમાર રાજાએ પોતાના માતાપિતાને કહ્યુ કે તમારી ઈચ્છા મને કંઈક આપવાની છે તો તમે કુત્રિકાપણ (દુકાન) માંથી આ સાધુજનોચિત ઉપકરણો લાવીને મને આપો. તેમજ કાશ્યપક-એટલે કે હજામને પણ બોલાવો (तएणं से सेणिए राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ सद्दावेत्ता एवं वयासी) મેઘકુમારની ઈચ્છાની વાત સાંભળીને રાજાએ તરતજ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવ્યા અને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું-(गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! सिरिघराओ

'तिण्णिसयसहस्साइं' त्रीणिशतसहस्राणि लक्षत्रयदीनाराणि गृहीत्वा द्वाभ्यां शतसहस्राभ्यां लक्षद्वयदीनारेण कुत्रिकापणात् रजोहरणं प्रतिग्रहं च उपनयत। दीक्षासमये दीक्षार्थिना समानीतानि रजोहरणादीन्युपकरणानि अन्यस्यापि साधोर्ग्रहीतुं कल्पन्ते इतिभावः। एकेन शतसहस्रेण काश्यपकं=नापित शब्दयत। ततःखलु ते कौटुम्बिक पुरुषाः श्रेणिकेन राज्ञा एवमुक्ताः सन्तः हृष्ट-तुष्टाः श्रीगृहात् त्रीणिशतसहस्राणि गृहीत्वा कुत्रिकापणात् द्वाभ्यां शतसहस्राभ्यां रजोहरणं प्रतिग्रहं च उपलक्षणत्वादन्यानि साधूपकरणानि च उपनयन्ति एकेन शत हस्रेण काश्यपकं शब्दयन्ति। ततः खलु स काश्यपकः तैः कौटुम्बिकपुरुषैः 'सद्दा

सिरि घराओ तिन्निसयसहस्साइं गहाय दोहिं सयसहस्सेहिं कुत्तियावणाओ रयहरणं पडिग्गहं च उवणेह) हे देवानुप्रियो! तुम जाओ और भांडागार से तीन लाख दीनारें लेकर दो लाख दीनारों की रजोहरण एवं प्रतिग्रह पात्र ये वस्तुएँ कुत्रिकापण से लेआओ। (एगसयसहस्सेणं कासवयं सद्दावेह) और १ लाख दीनार से नाईको बुला लाओ। (तएणं ते कोडुंबियपुरिसा सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठा सिरीघराओ तिन्निसयसहस्सा' गहाय कुत्तियावणाओ दोहिं सयसहस्सेहिं रयहरणं पडिग्गहं च उवणेंति) श्रेणिक राजा के द्वारा इस प्रकार आज्ञापित हुए वे कौटुम्बिक पुरुष बहुत अधिक हर्षित एवं संतोषित होते हुए भांडागार से तीन लाख दीनारें लेकर दो लाख दीनारों से रजोहरण और पात्रत्रय ले आये। (एगसयसहस्सेणं कासवयं सद्दावेंति) तथा १ लाख दीनार से काश्यपक (नाई) को बुलाने के लिये चले गये। (तएणं से कासवए तेहिं कोडुंबियपुरिसेहिं सद्दाविए समाणे हट्ठजाव हियए ण्हाए

तिन्नि सयसहस्साइं गहाय दोहिं सय सहस्सेहिं कुत्तियावणाओ रयहरणं पडिग्गहं च उवणेह) "हे देवानुप्रियो! तमे जाओ अने भांडागारमांथी त्रण लाख दीनार लईने बे लाख दीनारोनी रजोहरण अने प्रतिग्रहपात्र कुत्रिकापणथी लावो. (एगसयसहस्सेणं कासवयं सद्दावेह) अने एक लाख दीनारथी हजामने बोलावो (तएणं ते कोडुंबियपुरिसा सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा हट्ठ तुट्ठा सिरीघराओ तिन्नि सयसहस्साइं गहाय कुत्तियावणाओ दोहिं सयसहस्सेहिं रयहरणं पडिग्गहं च उवणेंति) श्रेणिक राजा वडे आ रीते आज्ञापित थयेला कौटुंबिक पुरुषो बहु ज हर्षित अने संतुष्ट थया अने त्यांथी भांडागारमां गया अने त्रण लाख दीनार लईने बे लाख दीनारथी रजोहरण पात्रत्रय लई आव्या. (एगसयसहस्सेण कासवयं सद्दावेंति) तेम ज एक लाख दीनारथी काश्यपक (हजाम) ने बोलाववा गया. (तएणं से कासवए तेहिं कोडुंबियपुरिसेहिं

विए समाणे' शब्दितः= आहूतः सन् हृष्टतुष्टो यावत् 'हियए' हृदयः-चित्तानन्दित=चित्तः हर्षवशविसर्पद्हृदयः, स्नातः कृतबलिकर्मा कृतकौतुक-मङ्गलप्रायश्चित्तः, 'सुद्धप्पावेसाइं' शुद्धप्रावेश्यानि-शुद्धानि=पवित्राणि प्रावेश्यानि=राजसभाप्रवेशयोग्यानि 'वत्थाइं' वस्त्राणि मङ्गलानि=शुभानि, 'पवरपरिहिए' प्रवरपरिपरिधृतः-प्रवरं-सम्यक् प्रकारेण परिधृतः, अप्पमहग्घाभरणालंकिय-सरीरे' अल्पमहार्घाभरणालङ्कृतशरीरः, अल्पानि=स्तोकभारयुक्तानि, महा-र्घाणि=बहुमूल्यानि आभरणानि तैरलंकृतं शरीरं यस्य सः, यत्र श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रेणिकं राजानं 'करयल' करतल=करतल परिगृहीतं शिर आवर्तं मस्तके 'अंजलिं कट्टु' अञ्जलिं कृत्वा=संयोज्य, एवम-वदत्-'संदिसह णं देवाणुप्पिया!' हे देवानुप्रियाः! समादिशत=निदेशं कुरुत, 'जं मए करणिज्जं' यन्मया करणीयं=मया यत् कार्यं करणीयं भवेत् तत्

कयबलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सुद्धप्पावेसाइं वत्थाइं मंग-लाइं पवरपरिहिए अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरे जेणेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ) जब उन कौटुम्बिक पुरुषोंने उस नापित को बुलाया तो वह मनमें बहुत ही अधिक हर्षित एवं संतुष्ट हुआ। उसने उस समय स्नान किया। बलिकर्म-(काक आदि पक्षियोंको अन्नादि का भाग) किया। कौतुक मंगल तथा दुःस्वप्न आदिका प्रायश्चित्त किया। और राजसभा में पहिरने योग्य शुद्ध मांगलिक वस्त्रों को अच्छी तरह पहिरकर तथा अल्प भार वाले बहु मूल्य आभरणों से अलंकृत शरीर होकर जहां राजा श्रेणिक थे उस ओर गया (उवागच्छित्ता सेणियं रायं करयल अंजलि कट्टु एवं वयासी) वहां जाकर उसने श्रेणिक राजा को दोनों हाथ जोडकर नमस्कार किया और बोला--(संदिसह णं देवाणुप्पिया।

सद्दाविए समाणे हट्ठ जाव हियए ण्हाए कायवलिकम्मे कयकोउय-मंगलपायच्छित्ते सुद्धप्पावेसाइं वत्थाइं मंगलाइं पवरपरिहिए अप्पमह-ग्घाभरणालंकियसरीरे जेणेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ) ज्यारे कौटुंबिक पुरुषोએ હજામને બોલાવ્યો ત્યારે તે બહુ જ હર્ષિત અને સંતુષ્ટ થયો. તેણે તરત સ્નાન કર્યું. બલિકર્મ-(કાગડા વગેરે પક્ષીઓને અન્ન વગેરેનો ભાગ આપ્યો.) કર્યું. કૌતુક મંગળ તેમજ દુઃસ્વપ્ન વગેરેને માટે પ્રાયશ્ચિત્ત કર્મ કર્યું. રાજસભામાં પહેરવા લાયક શુદ્ધ માંગલિક વસ્ત્રો સારી રીતે પહેરીને તેમજ થોડા ભારવાળા કિંમતી ઘરેણાંઓથી અલંકૃત થઈને જ્યાં શ્રેણિક રાજા હતા ત્યાં ગયો. (उवागच्छित्ता सेणियं रायं करयलअंजलिं कट्टु एवं वयासी) ત્યાં જઈને

कथयत। ततः खलु स श्रेणिको राजा काश्यपक=नापितम् एवमवदत् गच्छ खलु त्वं हे देवानुप्रिय! 'सुरभिणा गंधोदएणं' सुरभिणा गन्धोदकेन णिक्के- हत्थपाए पक्खालेह' सम्यक् हस्तपादान् प्रक्षाल्य 'णिक्के' इति सम्यगर्थ वाचको देशीयः शब्दः, 'सेयाए चउप्फालाए पोत्तीए' श्वेतया चतुष्पुटया पोत्तिकया=मुखवस्त्रिकया, 'मुहं बंधित्ता' मुख बद्ध्वा मेघकुमारस्य 'चउ- रंगुलवज्जे' चतुरंगुलवर्जान् चत्वारि अङ्गुलानि प्रमाणं येषां ते तथा—चतुर- ङ्गुलप्रमाणाः दीर्घास्ते वर्ज्यन्ते इति चतुरंगुलवर्जाः, तान् 'णिक्खमणपाउग्गे' निष्क्रमणप्रायोग्यान्, तत्र निष्क्रमणं द्रव्यभाव संगात् निष्क्रान्तिरूपा प्रव्रज्या तस्य 'पाउग्गे' प्रायोग्यान् 'अग्गकेसे' अग्रकेशान् चतुरंगुलप्रमाणतोऽधिक वर्द्धितान् अग्रभूतान् केशान् 'कप्पेहि' कर्तय=क्षौरकर्म कुरु इत्यर्थः ॥सू ३२॥

जं मए करणिज्जं) हे देवानुप्रिय! आज्ञा दीजिये—जो मेरे लायक—करने योग्य कार्य हो उसकी। (तएण से सेणिए राया कासवयं एवं वयासो) नापित की ऐसी बात सुनकर श्रेणिक राजाने उससे ऐसा कहा—(गच्छा- हिणं तुम देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय! तुम जाओ और (सुरभिणा गंधोदएणं णिक्के हत्थपाए पक्खालेह) पहिले सुरभित गंधोदक से अपने हाथ पैरोको अच्छी तरह साफ करो (सेयाए चउप्फालए पोत्तीए मुहं बंधेत्ता मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे णिक्खमण पाउग्गे अग्गकेसे कप्पेह) बाद में श्वेत चार पुटवाली मुंहपत्ती से अपना मुंह बान्धकर मेघ कुमार के चार अंगुल छोडकर बालों को दीक्षा के योग्य करदो। अर्थात् मेघकुमार के बाल चार अंगुल प्रमाण छोड़कर बाकी के सब बना दो। अर्थात् हजामत कर दो ॥ सूत्र ॥ ३२ ॥

તેણે શ્રેણિક રાજાને બન્ને હાથ જોડીને નમસ્કાર કર્યા અને કહ્યું (सदिसह णं देवाणु- प्पिया! जं मए करणिज्जं) હે દેવાનુપ્રિય! આજ્ઞા આપો, મારે યોગ્ય શું કામ છે? (तएणं से सेणिए राया कासवयं एवं वयासी) હજામની વાત સાંભળીને શ્રેણિક રાજાએ તેને કહ્યું કે–(गच्छाहिणं तुमं देवाणुप्पिया) હે દેવપ્રિય! તમે જાઓ અને (सुरभिणा गंधोदएवं णिक्के हत्थपाए पक्खालेह) પહેલાં સુવા- સિત પાણીથી હાથ પગ સારી રીતે સ્વચ્છ બનાવો. (सेयाए चउप्फालए पोत्तीए मुहं बंधेत्ता मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे णिक्खमणपाउग्गे अग्गके से कप्पेह) ત્યાર બાદ ચાર પડવાળી મુખવસ્રિકાથી પોતાનું મોં બાંધીને મેઘકુમારના વાળ ચાર આંગળ છોડીને દીક્ષા યોગ્ય બનાવી દો. એટલે કે મેઘકુમારના વાળ ચાર આંગળ જેટલા રહેવા દઈને બીજા કાપી નાખો. એટલે કે હજામત કરી આપો.॥સૂત્ર,૩૨॥

मूलम्—तएणं से कासवए सेणिएणं रन्ना एवंवुत्ते समाणे हट्ठ जाव हियए जाव पडिसुणेइ पडिसुणित्ता सुरभिणा गंधोदएणं हत्थपाए पक्खालेइ, पक्खालित्ता सुद्धवत्थेणं मुहं बंधइ, बंधित्ता परेण जत्तेणं मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे णिक्खमणपाउग्गे अग्गकेसे कप्पेइ। तएणं तस्स मेहस्स माया महरिहेणं हंसलक्खणेणं पडसाडएणं अग्गकेसे पडिच्छइ, पडिच्छित्ता सुरभिणा गंधोदएणं पक्खालेइ, पक्खालित्ता गोसीसचंदणेणं चच्चाओ दलयइ. दलित्ता सेयाए पोत्तीए बंधेइ. बंधित्ता रयणसमुग्गयंसि पक्खिवइ, पक्खिवित्ता मंजूसाए पक्खिवइ, पक्खिवित्ता हारवारिधारसिंदुवारछिन्नमुत्तावलिपगासाइं अंसूइं विणिम्मुयमाणी२ रोयमाणी२ कंदमाणी२ विलवमाणी२ एवं वयासी—एसणं अम्हं मेहस्स कुमारस्स अब्भुदएसु य उस्सवेसु य पव्वेसु य तिहीसु य छणेसु य जन्नेसु य पव्वणीसु य अपच्छिमे दरिसणे भविस्सइ' त्तिकट्टु उस्सीसामूले ठवेइ। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो उत्तरावक्कमणं सीहासणं रयावेंति,, मेहं कुमारं दोच्चंपि तच्चंपि सेयपीएहिं कलसेहिं ण्हावेंति ण्हावित्ता पम्हलसुकुमालाए गंधकासाइयाए गायाइं लूहेंति, लूहित्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपति, अणुलिंपित्ता नासानीसासवायवोज्झं जाव हंसलक्खणं पडगसाडगं नियंसेति नियंसित्ता हारं पिणद्धंति पिणद्धित्ता अद्धहारं पिणद्धंति पिणद्धित्ता एगावलिं मुत्तावलिं कणगावलिं रयणावलिं पालंबं पायावलंबं कडगाइं तुडियाइं केऊराइं अंगयाइं दससुद्दियाणंतयं कडिसुत्तयं कुंड-

लाइं चूडामणि रयणुक्कड मउडं पिणद्धेति, पिणद्धित्ता दिव्वं सुमणदामं पिणद्धेति, पिणद्धित्ता दद्दुरमलयसुगंधिए गंधे पिणद्धेति। तएणं तं मेहं कुमारं गंठिमवेढिमपुरिमसंघाइमेणं चउविहेणं मल्लेणं कप्परुक्खगंपिव अलंकिय विभूसियं करेंति ॥सू० ३३॥

टीका—'तएणं से' इत्यादि। ततःखलु स 'कासवए' काश्यपकः=नापितः श्रेणिकेन राज्ञा एवमुक्तः सन् 'हट्ठ जाव हियए' हृष्टो यावत् हृदयः, 'पडिसुणेइ' प्रतिश्रृणोति='तथाऽस्तु' इति कृत्वाज्ञां स्वीकरोति, प्रतिश्रुत्य=स्वीकृत्य सुरभिणा गन्धोदकेन हस्तपादौ प्रक्षालयति, प्रक्षाल्य शुद्धवस्त्रेण 'मुहं' मुखं 'बंधइ' बध्नाति, बध्वा 'परेण प्रकृष्टेन 'जत्तेणं' यत्नेन मेघकुमारस्य चतुर

'तएणं से कासवए' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं से कासवए सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ते समाणे हट्ठे जाव हियए जाव पडिसुणेइ) श्रेणिक राजाने जब नापित से ऐसा कहा तो वह बहुत अधिक हर्षित हुआ तथा संतुष्ट हुआ—और बोला—महाराज! जैसी आपकी आज्ञा है मैं उसी के अनुसार कार्य करूँगा इस प्रकार (पडिसुणित्ता) राजा की आज्ञा स्वीकार कर उसने (सुरभिणा गंधोदएणं हत्थपाए पक्खालेइ) सुरभी गंधोदक से अपने दोनों हाथ पैरों को धो लिया (पक्खालित्ता सुद्धवत्थेणं मुहं बंधइ बंधित्ता परेण जत्तेणं मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे निक्खमणपाउग्गे अग्गकेसे कप्पेइ) धोकर फिर उसने शुद्ध वस्त्र से अपने मुखको बांधलिया। बान्धने के बाद फिर उसने मेघकुमार के चार अंगुल प्रमाण केशों को छोड़कर बाकी के सब

'तएणं से कासवए' इत्यादि

टीकार्थ—तएणं से कासवए सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ते समाणे हट्ठ जाव हियए जाव पडिसुणेइ) श्रेणिक राजाए ज्यारे हजामने आ प्रमाणे कह्युं त्यारे ते बहु ज हर्षित तेम ज संतुष्ट थयो, अने तेणे कह्युं—महाराज! जेवी आपनी आज्ञा. हुं तमारी आज्ञा मुजब काम करीश. आ प्रमाणे (पडिसुणित्ता) राजानी आज्ञा स्वीकारीने तेणे (सुरभिणा गंधोदएणं हत्थपाए पक्खालेइ) सुवासित पाणीथी पोताना बन्ने हाथ पग धोई लीधा. (पक्खालित्ता सुद्धवत्थेणं मुहं बंधइ बंधित्ता परेण जत्तेणं मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे निक्खमणपाउग्गे अग्गकेसे कप्पेइ) धोईने तेणे शुद्ध वस्त्र वडे पोतानुं मों बांध्युं. बांध्या पछी हजामे मेघकुमारना चार आंगळ प्रमाणु जेटला वाळ रहेवा

कुलवर्जान् निष्क्रमणप्रायोग्यान् अग्रकेशान् कर्तयति। ततःखलु तस्य मेघकुमारस्य माता 'महरिहेणं' महार्हेण=बहुमूल्येन 'हंसलक्खणेणं' हंसलक्षणेन= हंसस्य लक्षणं स्वरूपं यस्य, यद्वा-हंसानां लक्षणं चिह्न यत्र तेन, अत्युज्ज्वलेन 'पडसाडएणं' पटशाटकेन उत्तरीयवस्त्रेण अग्रकेशान् 'पडिच्छइ' प्रतीच्छति= तान् कर्तितान् अग्रकेशान गृह्णातीत्यर्थः। प्रतीष्य सुरभिणा गन्धोदकेन प्रक्षालयति, कर्तितकेशान् गृहीत्वा तान् केशान सुगन्धिजलेन धावयतीत्यर्थः, प्रक्षाल्य सरसेन गोशीर्षचन्दनेन 'चच्चाओ दलयइ' चर्चा ददाति=अभिषिञ्चति,। चर्चा दत्वा 'सेयाए पोत्तीए' श्रेयस्या शुभ्रतरया, श्वेतया वा पोतिकया= वस्त्रखण्डेन 'बधेः' बध्नाति, अध्द्वा 'रयणसमुग्गयसि' रत्नसमुद्गके=रत्न जटित संपुटके 'रत्न-डब्बा' इति भाषायाम्, 'पक्खिवइ' प्रक्षिपति=निदधाति,

---

केशों का हजामत कर दिया। (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स माया महरिहेणं हंसलक्खणेणं पडसाडएणं अग्गकेसे पडिच्छइ) कटे हुए मेघ-कुमार के उन केशों के उनकी माताने बहुमूल्यवाले तथा हंसों के जैसे उज्वल अथवा हंस चिह्नवाले अपने उत्तरीय वस्त्र में ले लिया। अर्थात् उन अग्रकेशों को उसने अपने उत्तरीय वस्त्र के अंचल में रख लिया। (पडिच्छित्ता सुरभिणा गंधोदएणं पक्खालेइ) रखलेने के बाद फिर उसने उन्हें सुरभित गंधोदक से साफ किया। (पक्खालित्ता गोसीसचंदणेणं चच्चाओ दलयइ, दलि॰ सेयाए पोत्तीए बंधेइ) साफ करके फिर उसने गोशीर्ष चंदन से उन्हें सिञ्चित किया। सिंचित करने के बाद उसने उन्हें एक सफेद वस्त्र गाठ मे

દઈને બાકી બધા વાળ કાપી નાખ્યા. (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स माया महरिहेणं हंसलक्खणेणं पडसाडएणं अग्गकेसे पडिच्छइ) કપાએલા મેઘ-કુમારના વાળોને તેમની માતાએ બહુ કીંમતી હંસોના જેવા ઉજ્જવલ તથા હંસોના ચિહ્નવાળા પોતાના ઉત્તરીય વસ્ત્રમાં લઈ લીધા. એટલે કે તે અગ્રકેશોને તેમણે પોતાના ઉત્તરીય વસ્ત્રના પાલવમાં મૂકી દીધા. (पडिच्छित्ता सुरभिणा गंधोदएणं पक्खालेइ) મૂકી દીધા પછી તેમણે સુવાસિત ગંધોદક વડે સ્વચ્છ બનાવ્યા (पक्खालित्ता गोसीसचंदणेणं चच्चाओ दलयइ, दलित्ता सेयाए पोत्तीए बंधेइ) સ્વચ્છ બનાવીને તેમણે ગોશીર્ષ ચંદન વડે તેમને સિંચિત કર્યા. સિંચિત કરીને તેમણે તેમને એક સફેદ વસ્ત્રની ગાંસડીમાં બંધાવી દીધા (बंधित्ता रयण-समुग्गयंसि पक्खिवइ, पक्खवित्ता मंजूसाए पक्खिवइ) બાંધીને પછી તેમને એક રત્નજડિત દાબડામાં મૂકયા અને પછી તે દાબડાને એક મંજૂષા (પેટી) માં

प्रक्षिप्य मञ्जूषायां प्रक्षिपति=स्थापयति, प्रक्षिप्य=संस्थाप्य 'हारवारिधार सिंदुवारछिन्नमुत्तावलिपगासाइं' हारवारिधारासिन्दुवारछिन्नमुक्तावली-प्रकाशानि=तत्र हारः=स्फटिकहारः, वारिधारा=जलधारा, सिन्धुवारो=श्वेत-पुष्पा निर्गुण्डी, छिन्नमुक्तावली=त्रुटित-मौक्तिकमाला तत् सदृशानि, अंसूइं' अश्रूणि नयननीराणि 'विणिम्मुयमाणी२' विनिर्मुञ्चन्ती२=पुनःपुनः पातयन्ती, 'रोयमाणी२' रुदती२ आर्तध्यानातिशयादव्यक्तस्वरेण, 'कंदमाणी२' क्रन्दन्ती२ सुपुत्रस्य वियोगं कथं सहिष्ये, इत्यादि वचनैरार्तस्वरेण क्रन्दन्ती विलव माणी२' विलपन्ती२ 'अस्मान् विहाय कथं गन्तुमिच्छसि' इत्यादिवचनैर्वि-लापं कुर्वतीत्यर्थः 'एवं वयासी' एवमवदत्-एतत् दर्शनं खलु अस्माकं मेघकुमारस्य 'अब्भुदएसुय' अभ्युदयेषु च=राज्यलक्ष्म्यादिलाभप्रसंगेषु 'उस्स-वेसु य' उत्सवेषु च=प्रियसमागमादिरूपपरमानन्देषु 'पव्वेसु य' पर्वेषु च=

बांध दिया। (बंधित्ता रयणसमुग्गयंसी पक्खिवइ, पक्खिवित्ता मंजूसाए पक्खिवइ) बांधकर फिर उसे एक रत्नमय डब्बेमें रख दिया रखने के बाद फिर उसने उस डब्बे को एक मंजूषा-पेटी में- स्थापित कर दिया (पक्खिवित्ता हारवारिधारसिन्दुवारच्छिन्नमुत्तावलिपगासाइं अंसूइं विणिम्मुयमाणी २ रोयमाणी २ कंदमाणी २ विलवमाणी २ एवं वयासी) स्थापित करके फिर वह, एक स्फटिकाहार जलधारा, निर्गुण्डी, और त्रुटित मौक्तिक माला के समान आंसुओं को बार २ बहाती हुई, आर्तध्यान के अतिशय से अव्यक्त स्वर में बार २ रोती हुई-सुपुत्र के वियोग को अब मैं कैसे सहन करूंगी-इत्यादि वचनों का उच्चारण रूप आक्रन्दन करती हुई, हमको छोड़कर हे पुत्र। तुम जाने की इच्छा कर रहे हो इस तरह बार २ विलाप करती हुई, इस प्रकार बोली-(एसणं अम्हं मेहस्स कुमारस्स अब्भुदएसु य उस्सवेसु य पव्वेसु य तिहीसु य छणेसु य

મૂકી દીધો. (पक्खिवित्ता हार-वारिधार-सिन्दुवार-च्छिन्नमुत्तावलिपगा-साइं अंसूइं विणिम्मुयमाणी २ रोयमाणी २ कंदमाणी २ विलवमाणी २ एवं वयासी) મૂકયા બાદ ધારિણીદેવી સ્ફટિકહાર, જળધારા, નિર્ગુણ્ડી તેમજ ત્રુટિત મોતીઓની માળાના જેવા સતત આંસુઓ વહાવતી તેના જ ધ્યાનમાં અવ્યકત સ્વરમાં સતત રૂદન કરતી "પુત્ર વિયોગને હું કેવી રીતે સહન કરીશ?" વગેરે વચનો બોલતી 'હે પુત્ર! તમે જવાની ઈચ્છા કેમ કરી રહ્યા છો!' આ જાતનો વિલાપ કરતી આ પ્રમાણે કહેવા લાગી (एसणं अम्हं मेहस्स कुमारस्स अब्भु

जन्मदिवसादिमहोत्सवलक्षणेषु, पाक्षिकादि पौषधोपवासधारणापारणादिरूपेषु वा 'तिहीसु य' तिथिषु च=अक्षयतृतीयादिषु, 'छणेसु य' क्षणेषु=इन्द्रमहोत्सवादिषु 'जन्नेसु य' यज्ञेषु च=दयारूपेषु, अभयदानादि साधर्मिक वात्सल्यादि लक्षणेषु, प्रश्नव्याकरणसूत्रे दयायाः षष्ठिनामसु पञ्चचत्वारिंशत्तमं 'जन्न' इति नाम, यावत् 'पव्वणीसुय' पर्वणीषु च=कार्तिक्यादि कौमुदी महोत्सवेषु एतेषु सर्वेषु हे पुत्र! तव 'अपच्छिमे दरिसणे' अपश्चिमं दर्शनं-न विद्यते पश्चिमो यस्मादिति अपश्चिमम्=अन्तिमं चक्षुषः सक्षात्करणमित्यर्थः 'भविस्सइ त्तिकट्टु भविष्यतीति कृत्वा उक्त्वा धारिणी देवी तां मञ्जूषां 'उस्सीसामूले ठवेइ' उच्छीर्षमूले-उपधानसमीपे स्थापयति। ततः तस्य मेघकुमारस्य मातापितरौ=धारिणी श्रेणिकश्च, मेघकुमारार्थं 'उत्तरावक्कमणं' उत्तरापक्रमणं=उत्तरस्यां दिशि अपक्रमणम्=अवतरणं यस्मात् तत, उत्तराभिमुखमित्यर्थः 'सीहासणं रयावेति' सिंहासनं रचयतः=कारयतः, तत्पश्चात् मेघकुमारं 'दोच्चंपि तच्चंपि'

जन्नेसु य पव्वणीसु य अपच्छिमे दरिसणे भविस्सइत्ति कट्टु उस्सीसामूले ठवेइ) अब हम लोगों को मेघकुमार का यह दर्शन राज्य लक्ष्मी आदि की प्राप्ति के प्रसंगों मे प्रियसमागम आदि रूप उत्सवों में, जन्म दिवसादि के महोत्सव रूप पर्व दिनों में, अथवा पाक्षिक आदि पौषधोपवास धारणापारणा के दिवसों में, अक्षय तृतीया आदि तिथियों में, इन्द्रमहोत्सवादि रूप क्षणों में, अभयदानादि रूप तथा साधर्मीवात्सल्य आदि रूप यज्ञों मे एवं कार्तिकी आदि कौमुदी महोत्सवों में 'अपश्चिम हाउ' मे पुनः होनेवाला नही होगा इस प्रकार कहकर उस धारिणीदेवीने उस मंजूषा को अपने शिरहाने-तकिये के पास रख लिया, (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो उत्तरावक्कमणं रयावेंति) बाद में

दएसु य उस्सवेसु य पव्वेसु य तिहीसु य छणेसु य जन्नेसु य पव्वणीसु य अपच्छिमे दरिसणे भविस्सइत्ति कट्टु उस्सीसामूले ठवेइ) "મેઘકુમારનું દર્શન હવે રાજ્ય લક્ષ્મી વગેરેની પ્રાપ્તિના સમયે, પ્રિયસમાગમ વગેરે રૂપ ઉત્સવોમા, જન્મોત્સવ જેવા મહોત્સવના શુભ દિવસોમાં, અથવા પાક્ષિક વગેરે પૌષધોપવાસ ધારણા પારણાના દિવસોમાં, અક્ષય તૃતીયા વગેરે તિથિઓમાં, ઇન્દ્રમહોત્સવોમા, અભયદાન વગેરે તેમજ સાધર્મી વાત્સલ્ય વગેરે રૂપ યજ્ઞોમાં અને કાર્તિકી વગેરે કૌમુદી મહોત્સવોમાં અને આ તમારૂં અંતિમ દર્શન છે"—આમ કહીને ધારિણીદેવીએ મંજૂષાને ઓશિકાની પાસે મૂકી દીધી. (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो उत्तरावक्कमणं सीहासणं रयावेंति) ત્યારબાદ મેઘ-

द्वितीयमपि तृतीयमपि द्विवारं त्रिवारं 'सेयपीयएहिं कलसेहिं' श्वेतपीतैः-श्वेतैः=रजतमयैः पीतैः=सुवर्णमयैः कलशैः 'ण्हावेंति' स्नपयतः 'पम्हलसुकुमालाए' पक्ष्मलसुकुमारया-पक्ष्मला पक्ष्मवती अत एव सुकुमारा तया, ता दृश्या 'गंधकासाइयाए' गन्धा कागिकया-गंधप्रधाना काषायिका=कषायरक्ता शाटिका, तया 'गायाइं' गात्राणि लूहेंति' रूक्षयतः-प्रोञ्छयतः, लूहित्ता'-रूक्षयित्वा=प्रोञ्छ्य सरसगोशीर्षचन्दनेन तस्य गात्राणि अनुलेपयतः, अनुलेप्य च,ह? 'नासानीसासवायवोज्झं' नासा निःश्वासवातो नासिका निःश्वासवायुना उह्य=संचाल्यम् अतिसूक्ष्मत्वात् यावत्= अतिसुन्दरं सुवर्ण कोमलस्पर्शसंयुक्तम्, अश्वलालावत् मृदुकं, धवलकनकर्खचितान्तभागम्, आका-

---

उस मेघकुमार के माता पिताने उसके लिये उत्तर दिशा में है मुख जिसका ऐसे उत्तराभिमुखवाले सिंहासन की रचना करवाई। (मेहं कुमारं दोच्चंपि तच्चंपि सेयपीयएहिं कलसेहिं ण्हावेंति) उस पर मेघकुमार को बैठाकर उन दोनोंने उसका दो वार तीनवार श्वेत पीत कलशों से-चांदी सोने की कलशों से-अभिषेक किया (ण्हावित्ता पम्हलसुकुमालाए गंधकासाइयाए गायइं लूहेंति) बाद में जब अच्छी तरह स्नान क्रिया हो चुकी-तब पक्ष्मल, सुकुमार एवं गंध प्रधान कषाय रंगवाली तौलिया से उसके शरीर का लुंछन किया। (लूहित्ता सरसेणं गोसीस चंदणेणं गायाइं अणुलिंपंति, अणुलिंपित्ता, नासानीसासवायवोज्झं जाव हंसलक्खणं पडगसाडगं नियंसेंति) शरीर अच्छी तरह जब पुंछ गया-तब सरस गोशीर्ष चंदन का उसके शरीर पर अनुलेपन किया-अनुलेपन करने के पश्चात् नासिका की श्वास से भी कंपित हो उठने

કુમારનાં માતાપિતાએ તેમના માટે ઉત્તર દિશા તરફ મોં વાળું, સિંહાસન બનાવડાવ્યું. (મેહ કુમારં દોચ્ચંપિ તચ્ચંપિ સેયપિયએહિં કલસેહિં ણ્હાવેંતિ) તે સિંહાસન ઉપર મેઘકુમારને બેસાડીને માતાપિતાએ બેવાર ત્રણવાર સફેદ અને પીળા કળશોથી-ચાંદી અને સોનાના કળશોથી-અભિષેક કર્યો. (ણ્હાવિત્તા પમ્હલ સુકુમાલાએ ગંધ કાસાઇયાએ ગાયઇં લૂહેંતિ) ત્યારબાદ જ્યારે અભિષેક કર્મ સારી રીતે થઈ ગયું, ત્યારે પક્ષ્મલ સુકુમાર અને ગંધપ્રધાન કષાય રંગવાળા ટુવાલથી તેમનું શરીર લૂંછ્યું. (લૂહિત્તા સરસેણં ગોસીસચંદણેણં ગાયાઇં અણુલિંપતિ અણુલિંપિત્તા, નાસાનીસાસવાયવોજ્ઝં જાવ હંસ લક્ખણં પડગસાડગં નિયંસેંતિ) શરીરને લૂંછીને પછી સરસ ગોશીર્ષ ચંદનનું તેના શરીરે અનુલેપન કર્યું. અનુલેપન કર્યા પછી નાકના શ્વાસથી પણ કંપિત થઈ જનારૂં બહુ જ સુંદર, સુવર્ણની જેમ કોમળ સ્પર્શવાળું, ઘોડાની લાળ જેવું સફેદ અને મૃદુ, જેની કિનારી ચાંદી અને સોનાના

शस्फटिकसदृशनिर्मलं हंसलक्षणपटकं 'नियंसेंति' निवासयतः 'वस आच्छादने णिच्' परिधारयतः परिधारणं कारयत इत्यर्थः 'नियंसित्ता' निवास्य हारं 'पिणद्धंति' पिनाहयतः=परिधापयतः पिनाह्य अर्धहारं पिनाहयतः=परिधापयतः, हारोऽष्टादशसरिकः, अर्धहारो नवसरिकः, पिनाह्य=एकावलीम् एकसरिकहारं, मुक्तावलीं, कनकावलीं=स्वर्णमालां रत्नावली=रत्नमालां, 'पालंब' प्रालम्ब=कण्ठाभरणं 'पायपलंबं' पादप्रलम्बः कण्ठादारभ्य चरणपर्यन्तं लम्बमानोऽलंकार-

---

वाला अति सुन्दर सुवर्ण के समान कोमल स्पर्शवाला अश्व की लार के समान मृदु गुणोपेत, चांदी और सोने के तारों से जिसकी कोर बनाइ गई है तथा आकाश और स्फटिक के समान जो अति निर्मल है तथा हंस के चिह्नों से जो विराजित है ऐसा अधोवस्त्र उसे पहिराया। (नियंसित्ता हारं पिणद्धंति, पिणद्धित्ता अद्धहारं पिणद्धंति, पिणद्धित्ता एगावलिं मुत्तावलिं कणगावलिं रयणावलिं पालंब पायपलंबं कडगाइं तुडियाइं केऊराइं अंगयाइं दसमुत्तायाणं तयं कडिसुत्तय कुंडलाइं चूडामणि, रयणुक्कड मउड पिणद्धंति) पहिराने के बाद फिर उन्होंने उसे हार पहिराया. अर्द्धहार पहिराया, एगावली, मुक्तावली, कनकावली, रत्नावली प्रालंब पाद प्रालंब कटक, त्रुटित, केयूर, अंगद, दशमुद्रिकाएँ, कटिसूत्र, कुंडल, चूडामणि रत्नजटित मुकुट, ये सब आभूषण और पहिराये। १८ लरें जिसमें होती हैं वह हार, नवलरें जिसमें होती हैं वह अर्धहार, एक ही लर जिसमें होती है वह एकावली है। प्रालंब कण्ठाभरण का नाम है।

तारो वडे बनाववामां आवी छे तेवुं आकाश, अने स्फटिकना जेवुं अतीव निर्मळ तेमज हंसना चिह्नोथी शोभतुं एवुं अधोवस्त्र मेघकुमारने पहेराव्युं. (नियंसित्ता हारं पिणद्धंति, पिणद्धित्ता अद्धहारं पिणद्धंति, पिणद्धित्ता एगावलीं मुत्तावलिं कणगावलिं रयणावलिं पालंब, पायपलंबं, कडगाइं तुडियाइं केऊराइं अंगयाइं दसमुद्दियाणं तयं कडिसुत्तयं कुंडलाइं, चूडामणिं रयणुक्कडं मउडं पिणद्धंति) वस्त्र पहेराव्या पछी तेमणे मेघकुमारने हार पहेराव्यो, अर्धहार पहेराव्यो एकावली, मुक्तावली, कनकावली, रत्नावली, प्रालंबवाद, प्रालंबकटक त्रुटित, केयूर, अंगद, दश वींटीओ, कंदोरो, कुंडळ, चूडामणि रत्नजडित मुकुट आ बधां घरेणाओ पहेराव्यां. अढार सेरो जेमां होय छे, ते हार. नव सेरो जेमां होय छे, ते अर्धहार. फक्त एक ज सेर जेमां होय छे ते एकावली कहेवाय छे कण्ठाभरणनुं नाम प्रालंब छे कंठथी मांडीने पग सुधी लटकतो रहे छे

विशेषः तं, कडगाइं' कटकानि=करभूषणानि रत्नजटितसुवर्णवलयान् 'कडा' इति भाषायां 'तुडियाइं' तुटिकाः बाहुरक्षिकाः दृष्टिदोषनिवारक बाहुरक्षक भूषणानि, 'केऊराइं' केयूराणि बाहुभूषणानि 'बाजूबन्द इति भाषायां, 'अंगयाइं' अङ्गदानि-'बाजूबन्द' 'केहुटा' इति भाषायाम्, केयूराङ्गदयोर्बाहु-भूषणतया न भेदस्तथाप्याकारभेदाद्भेदो बोध्यः, 'दसमुद्दियाणंतयं' दशमुद्रिका-नन्तकं=कराङ्गुलि सम्बन्धि मुद्रिका दशकं 'कडिसुत्तयं' कटिसूत्रक=मेखलां 'कन्दोरा' इतिभाषायां, 'कुंडलाइं' कुण्डले, चूडामणि=शिरोभूषणं, 'रयणुक्कड' रत्नोत्कट रत्नजटितं 'मउडं मुकुटं पिनाहयतः, पिनाह्य दिव्यं=सुन्दरं, 'सुम णदामं' सुमनोदाम=पुष्पमालां पिनाहयतः, पिनाह्य, 'दद्दरमलयसुगंधिए-गंधे' दर्दर मलयसुगंधीन् गंधान् दर्दरो घृष्टोमलयश्चंदनकाष्टं तस्य सुष्ठु गंधो येषु तान् गंधान्=गन्धद्रव्याणि घृष्टचंदनानीत्यर्थः पिनाहयतः=धार-यतः। ततः खलु तं मेघकुमारं 'गंठिमवेढिमपूरिमसंघाइमेण' ग्रन्थिम वेष्टिमपूरिमसंघातिमेन, तत्र ग्रन्थिमं=सूत्रादिना ग्रथितं, वेष्टिमं=यद् ग्रथितं

कण्ठ से लगाकर जो पैरोंतक लटकता रहता है वह पाद प्रालम्ब कह-लाता है। रत्नजटित सुवर्ण के वलयों का नाम जिसे बोलचाल की भाषामें कडा कहते हैं कटक है। दृष्टि दोष को दूर करने के लिये जो बाहुओं में आभूषण पहिने जाते हैं उनका नाम त्रुटिक है। बाजू-बंदों-को संस्कृत में केयूर कहते है। अंगद भी इसी तरह के होते हैं। परन्तु केयूर और अंगद के आकार में भेद होता है। शिरोरत्न का नाम चूडामणि है। (पिणद्धित्ता दिव्वं सुमणदामं पिणद्धंति पिणद्धित्ता-दद्दर मलय सुगंधिए, गंधे पिणद्धंति-तएणं त मेहं कुमारं गंठिम वेढिमपुरिम, संघाइमेणं चउव्विहेणं मल्लेणं कप्परुक्खगंपिव अलंकियविभूसियं करेंति) ये सब पूर्वोक्त आभूषण जब पहिराये जा चुके तब बाद में मेघकुमार को उन्हों

ते पादप्रालंब कहेवाय छे. रत्नो जडेला सोनाना वलयने भाषामां कडुं कहेवामां आवे छे, तेनुं नाम 'कटक' पण छे. द्रष्टिदोषथी रक्षा माटे बाहु-ओमा जे आभूषण पहेराय छे तेनुं नाम त्रुटिक छे. बाजुबंधुने संस्कृतमा केयूर कहे छे. अंगद पण आ प्रकारनुं ज होय छे. पण बनेना आकारमां तफावत रहे छे. शिरोरत्ननुं नाम चूडामणि छे (पिणद्धित्ता दिव्वं सुमणदामं पिणद्धंति पिण-द्धित्ता दद्दरमलय सुगंधिए गंधे पिणद्धंति तएणं तं मेहं कुमारं गंठिम-वेढिम-पुरिम-संघाइमेणं चउव्विहेणं मल्लेणं कप्परुक्खगंपिव अलंकियविभू-सियं करेंति) आ बधा पूर्वोक्त घरेणांओ पहेराव्यां बाद मातापिताए मेघ-

सद् वेष्ठयते, पूरिमं=यत्पुष्पादिभिः पूर्यते तत्, संघातिमं=परस्परं नाल-संघातेन संघाप्यते संयोज्य ते यत्तत्, ग्रन्थिमादिरूपेण एतेन चतुर्विध-माल्येन 'कप्परुक्खगंपिव' कल्पवृक्षमिव 'अलंकियविभूसियं' अलंकृत विभूषितं सालंकारं विभूषितं च कुरुत ॥सू० ३३॥

मूलम्—तएणं से सेणिए राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ सद्दावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! अणेगखंभसयसन्निविट्ठं लीलट्ठियसालभंजियागं ईहामिग उसभतुरयनरमगर विहग वालगकिन्नर—रुरु-सरभ-चमर कुंजर-वणलय-पउमलयभत्तिचित्तं घंटावलिमहुरमणहेरसरं सुभकंतदरिसणिज्जं निउणोवचियमिसिमिसित-मणीरयणघंटियाजालपरिक्खित्तं अब्भुग्गयवइरवेइग्गापरिगयाभिरामं विज्जाहरजमलजंतजुत्तं पिव अच्चीसहस्समालणीयं रूवगसहस्स-कलियं भिसमाणं भिब्भसमाणं चक्खुल्लोयणलेस्सं सुहफासं सस्सिरीयरूवं सिग्धं तुरियं चवलं वेइयं पुरिससहस्सवाहिणि सीयं उवट्ठवेह तएणं ते कोडुंबयपुरिसा हट्ठतुट्ठा जाव उवट्ठवेंति, तएणं से मेहे कुमारे सीयं दूरूहइ दुरूहित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने, तएणं तस्स मेहस्स माया ण्हाया कयबलि-कम्मा जाव अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा सीयं दूरूहइ दूरूहित्ता मेह-

---

ने दिव्य पुष्पों की माला पहिराइ, इसके पश्चात् घृष्टमलय चंदन की गंध विशिष्ट द्रव्यों को लगाया बाद में ग्रन्थिम, वेष्टिम. पूरिम और संघातिम के भेद से चार प्रकार की मालाएँ उसे और पहिरायी। इस प्रकार उसे साक्षात् कल्पवृक्ष के समान उन्होंने अलंकारों से विभूषित कर दिया। "सूत्र ३३"

કુમારને દિવ્ય પુષ્પોની માળા પહેરાવી ત્યારબાદ ઘસવામાં આવેલા મલય ચન્દન જેવા વિશિષ્ટ સુગન્ધિ દ્રવ્યો દ્વારા સુવાસિત કરીને ગ્રંથિમ, વેષ્ટિમ, પૂરિમ અને સંઘાતિમ આમ ચાર જાતની બીજી માળાઓ પહેરાવી. આ પ્રકારે મેઘકુમારને તેમના માતાપિતાએ કલ્પવૃક્ષની જેમ અલંકારો દ્વારા સુશોભિત બનાવ્યા ॥ સૂત્ર "૩૩"॥

स्स कुमारस्स दाहिणे पासे भद्दासणंसि निसीयइ। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अंबधाई रयहरणं च पडिग्गहं च गहाय सीयं दूरूहइ दुरूहित्ता मेहस्स कुमारस्स वामे पासे भद्दासणंसि निसीयइ! तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पिट्ठओ एगावरतरुणी सिंगारागारचारुवेसा संगयगयहसियभणियचेट्ठियविलाससंलावुल्लावनिउणजुत्तोवयारकुसला आमेलगजमल जुयलवट्टिय अब्भुन्नयपीणरइयसंठितपओहरा हिमरययकुंदेदुपगासं सकोरंटमल्लदामधवलं आयवत्तं गहाय सलीलं ओहारेमाणीर चिट्ठइ। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स दुवे वरतरुणीओ सिंगारागारचारुवेसाओ जाव कुसलाओ सीयं दुरुहंति दुरूहित्ता मेहस्स कुमारस्स उभओ पासिं नाणामणिकणगरयणमहरिहतवणिज्जुज्जलविचित्तदंडाओ चिल्लियाओ सुहुमवरदीहवालाओ संखकुंददगरय–अमयमहियफेणपुंजसन्निगासाओ चामराओ गहाय सलीलं ओहारेमाणीओ२ चिट्ठंति। तएणं तस्स मेहकुमारस्स एगावरतरुणी सिंगारा जाव कुसला सीयं जाव दुरुहइ दुरूहित्ता मेहस्स कुमारस्स पुराओ पुरत्थिमेणं चंदप्पभवइरवेरुलियविमलदंडं तालविंटं गहाय चिट्ठइ। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स एगा वरतरुणी जाव सुरूव।

'तएणं से सेणिए राया' इत्यादि

टीकार्थ--(तएणं) इस के बाद (सेणिए राया) श्रेणिक राजाने (कोडुंबिय पुरिसे सदावेइ) कौटुम्बिक पुरुषों को बुलवाया--(सद्दावित्ता एवं वयासी) बुलाकर उनसे ऐसा कहा--(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया)

'तएणं से सेणिए राया' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) त्यारબાદ (सेणिए राया) શ્રેણિક રાજાએ (कोडुंबिय पुरिसे सद्दावेइ) કુટુમ્બના પુરુષોને બોલાવ્યા. (सद्दावित्ता एवं वयासी) બોલાવીને તેમને કહ્યું કે—(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! अणेगखंभसयसन्निविट्ठं)

सीयं दुरुहइ दुरुहित्ता मेहस्स कुमारस्स पुव्वदक्खिणेणं सेयं रययामयं विमलसलिलपुन्नं मत्तगयमहामुहाकिइसमाणं भिंगारं गहाय चिट्ठइ ॥सू० ३४॥

अथ शिबिकादिकं वर्ण्यते

टीका—'तएणं से' इत्यादि। ततः खलु स श्रेणिको राजा कौटुम्बिक पुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवदत्—क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः! 'अणेगखंभसयसन्निविट्ठं' अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टाम्=अनेकशतस्तम्भयुक्तां 'लीलट्ठियसालभंजियागं' लीलास्थितशालभञ्जिकां—लीलास्थित शालभञ्जिकां लीलया स्थिता=सलीलं वर्तमाना शालभञ्जिका=पुत्तलिका यस्यां सा तथोक्ता तां 'ईहामिग उसभतुरगनरमगरवहग वालगकिन्नर-रुरु-सरभचमर-कुंजर-वणलय-पउमलयभत्तिचित्तं। ईहामृगऋषभतुरगनरमकर-विहग-व्यालक-किन्नर-रुरुशरभ-चमर कुञ्जर वनलता-पद्मलता भक्तिचित्रां-तत्र ईहामृगो=वृकः, 'भेडिया इति भाषायां, ऋषभः=

अणेगखंभसयसन्निविट्ठं) हे देवानुप्रियो! तुम शीघ्र ही अनेक-सैकडों स्तंभों से युक्त, (लीलट्ठियसालभंजियागं) लीलाकरती हुई पुतलियों से विराजित (ईहामिगउसभतुरयनरमगरविहगवालगकिन्नर रुरुसरभचमर कुंजारवणलयपउमलयभत्तिचित्तं) ईहा मृग—भेडिया ऋषभ—वृषभ तुरग—अश्व मनुष्य, मकर—ग्राह, विहग—पक्षी, व्यालक—सर्प किन्नर-व्यन्तर देव विशेष, रुरु—एक जातिका मृग विशेष, शरभ—अष्टापद, चमर—चमरी गाय, कुंजर हाथी, वनलता—एक शाखावाला वृक्ष

હે દેવાનુપ્રિય! તમે સત્વરે સેંકડો થાંભલાઓવાળી, (लीलट्ठियसालभंजियागं) ક્રીડા કરતી પૂતળીઓથી સુશોભિત, (ईहामिग-उसभ-तुरय--नर मगर-विहग-वालग-किन्नर-रुरु सरभ- चमर- कुंजर- वणलय-पउमलय-भत्ति-चित्तं) ઈહામૃગ, વરુ, બળદ, ઘોડો, માણસ, મગર, પક્ષી, સાપ, કિન્નર (એક વ્યન્તર દેવતા વિશેષ) રુરુ (એક જાતનો મૃગ વિશેષ) શરભ, (એક આઠ પગ વાળું પ્રાણી વિશેષ) ચમર, (ચમરી ગાય), કુંજર, (હાથી) વનલતા. (એક શાખા

वृषभः, तुरगः= अश्वः, नरः=मनुष्यः, मकरः=ग्राहः, विहगः=पक्षी, व्यालकः= सर्पः, किन्नरः=व्यन्तरदेवविशेषः, रुरुः=मृगविशेषः शरभः=अष्टापदः, चमरः= चमरीगौः, कुञ्जर=हस्ती, वनलता=एक शाखावान वृक्षः, पद्मलता=पद्माकार- वतीवल्ली, एतेषां ईहामृगादीनां भक्तयः=रचनाः, ताभिःचित्रां=चित्रयुक्तां। 'घंटावलिमहुरमणहरसरं' घंटावलिमधुर मनोहरस्वरां–घण्टावलीनां घंटापंक्तीनां मधुरः=श्रवणप्रियः मनोहर=चित्ताकर्षकः स्वरः=शब्दो यत्र सा तथा ताम् 'सुभकंतदरिसणिज्जं' शुभकान्त दर्शनीयां–शुभा=मनोहरा, कान्ता=कमनीया, अत एव दर्शनीया=द्रष्टुं योग्या, ताम् 'निउणोवचियमिसिमिसितमणिरयण-घंटिया जालपरिखित्तं' निपुणोपचितदेदीप्यमानमणिरत्नघंटिकाजालपरिक्षिप्तां–तत्र निपुणैः=कुशलैः, उपचिता=रचिता निर्मिताः अतएव मिसिमिसित'=देदीप्यमानाः चाक्यचिक्ययुक्ताः याः मणिरत्नघंटिकाः, तासां जालं=समूहः तेन परिक्षिप्तां= वेष्टिताम्, 'अब्भुग्गयवइरवेइया परिगयाभिरामं' अभ्युद्गत वज्रवेदिका परिगता भिरामाम्, अभ्युद्गता=उन्नता या वज्रवेदिका=वज्ररत्नखचिता या वेदिका= स्तूपिका सिंहासनाधारभूता तया परिगता=युक्ता, अतएव अभिरामा मनोरमा, ताम्. 'विज्जाहरजमलजंतजुत्तंपिव' विद्याधरस्य यमलयन्त्रयुक्तामिव, तत्र विद्या धर्मश्च विद्याधराश्च इति विद्याधराः, नेषां यमलानि=द्वन्द्वानि. तेषां यन्त्रेण

पद्मलता–पद्माकारवाली वल्ली इन सबके चित्रों की रचना से विशिष्ट (घंटावलीमहुरमणहरसरं) घंटावलियों के श्रवणप्रिय शब्दों से मनोहर, (सुभकंतदरिसणिज्जं) शुभ कान्त अतएव दर्शनीय (निउणोवचियमिसिमिसितमणीरयणघंटियाजालपरिखित्तं) कुशल कारीगरों के द्वारा रचित चाक्यचिक्य युक्त मणि रत्न धंटिकाओं के समूह से वेष्टित (अब्भुग्गयवइरवेइयापरिगयाभिरामं) उन्नत वज्र वेदिका से युक्त होने के कारण चित्ताकर्षक, (विज्जाहरजमलजंतजुत्तं पिव) विद्याधर और विद्याधरी के युगल की चेष्टाओ से चित्रित (अच्चिसहस्स

વાળું વૃક્ષ વિશેષ), પદ્મલતા, (પદ્માકારવાળી એક લતા) આ બધાના ચિત્રોથી યુકત, (घंटावलिमहुरमणहरसरं) ઘંટડીઓના મધુર શબ્દો યુકત, (सुभकंतदरिसणिज्जं) શુભ, કાન્ત એટલા માટે જ દર્શનીય (निउणोवचियमिसिमिसितमणिरयणघंटियाजालपरिक्खित्तं) કુશળ કલાકારો દ્વારા રચિત ઝળહળતી મણિ રત્નની ઘંટડીઓથી યુકત, (अब्भुग्गयवइरवेइया परिगयाभिरामं) ઊંચી હીરાની વેદીકાઓથી યુકત હોવા બદલ મનોહર (विज्जाहरजमलजंतजुत्तंपिव) વિદ્યાધર અને વિદ્યાધરીના યુગલની ચેષ્ટાઓથી ચિત્રિત

युक्ता=इव चेष्टितविद्याधरयुगलसंयोजितेव ताम्, 'अच्चिसहस्समालणीयं' अर्चिः सहस्रमालनीयाम्—अर्चिषां=किरणानां सहस्रैः=सूर्यकिरणैरित्यर्थः, माल-नीया=परिचारणीया सेवनीया विविधरत्नखचितत्वात्सूर्यकिरणाधिक कान्तियुक्ता, तामित्यर्थः। 'रूवगसहस्सकलियं' रूपकसहस्रकलितां—रूपकाणि=सुन्दरचित्राणि तेषां सहस्रः कलिता=युक्तां 'भिसमाणं' भासमानां=रत्नादिप्रकाशयुक्तां 'भिब्भि-समाणं' विभासमानाम्=अतिशयेन दीप्यमानां विविध शिल्पकलारचितत्वात् 'चक्खुलोयणलेस्सं' चक्षुर्लोकनलेश्यां—चक्षुः कर्तृक लोकने=विलोकने सति चक्षु र्लिशतीव=श्लिष्यतीव यत्र सा चक्षुर्लोकनलेश्या दर्शनीयत्वातिशयात् तां पश्य चक्षुर्न निवर्ततेइति भावः। 'सुहफासं' सुखस्पर्शा सुखजनकस्पर्शयुक्तां 'सस्सि-रीयरूवं' सश्रीकरूपाम्=अपूर्वशोभासंपन्नां, सिग्घं' शीघ्रम्=आलस्यरहितं 'तुरियं' त्वरितं=कार्यान्तरवर्जितं, 'चवलं' चपलं=द्रुततरं, 'वेगितं=सहवेगं सर्वथा मनो-वाक् काय व्यापारयुक्तं यथास्यात्तथा 'पुरिससहस्सवाहिणिं' पुरुषसहस्रवाहिनीं=

मालणीयं) विविध प्रकार के रत्नों से खचित होने के कारण सूर्य किरणों से भी अधिक प्रकाश युक्त, (रूवगसहस्सकलियं) सहस्र सुन्दर चित्रों से विराजित, (भिसमाणं) रत्नादिकों के प्रकाश से चमकीली, (भिब्भिसमाणं) विविध शिल्पकलाओं से अतिशय रूप से देदीप्यमान (चक्खुल्लोयणलेस्सं) देखने पर मानो आँखों को खेंचती सी हो ऐसी (सुहफासं) सुखजनक स्पर्शवाली (सस्सिरीयरूवं) अपूर्व शोभा से संपन्न, ऐसी (सियं) शिबिका को--पालखीको (सिग्धं) शीघ्र आलस्य रहित होकर (तुरियं) किसी और कार्य को न करते हुए (चवलं) जल्दी से जल्दी (वेइयं) मन, वचन, काय को एकाग्रता पूर्वक (उवट्ठ-वेह) उपस्थित करो। याद रहे यह पालखी (पुरिससहस्सवाहिणिं)

(अच्चिसहस्समालणीयं) અનેક પ્રકારના રત્નો જડેલી હોવાથી સૂર્ય કિરણોથી પણ વધુ પ્રકાશ યુકત, (रूवगसहस्सकलियं) હજારો સુન્દર ચિત્રોથી યુકત, (भिसमाणं) રત્નો વગેરેના પ્રકાશથી ચમકતી, (भिब्भिसमाणं) અનેક જાતની શિલ્પકલાઓથી રચિત હોવાને લીધે અતીવ પ્રદીપ્ત થતી, (चक्खुल्लोयणलेस्सं) (सुहफासं) વીખદ સ્પર્શવાળી, (सस्सिरियरूवं) અદભુત શોભા સંપન્ન, એવી (सि)यं શિબિકા-પાલખી-ને (सिग्धं) જલદી આળસ છોડીને, (तुरियं) બીજા કોઈ પણ કામ તરફ ધ્યાન આપ્યા વગર (चवलं) સત્વરે (वेइयं) મન, વચન અને કાયથી એકાગ્રતા મેળવીને (उवट्ठवेह) લાવો પાલખી (पुरिससहस्सवाहिणिं)

पुरुषसहस्रोद्वहनयोग्यां 'सियं' शिबिकां 'पालखी' इति भाषा प्रसिद्धाम्, तए 'उवट्ठवेह' उपस्थापयत=समानयतेत्यर्थः। ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः हृष्टतुष्टा यावत् उपस्थापयन्ति। ततः खलु स मेघकुमारः शिबिकां दूरोहति= आरोहति, दूरुह्य=आरुह्य सिंहासनवरगतः=वज्ररत्नखचित वेदिकोपरिस्थापितवरसिंहासनसमारूढः इत्यर्थः, पूर्वाभिमुखः सन् संनिषण्णः=उपविष्टः। ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य माता धारिणी देवी स्नाता कृतबलिकर्मा यावत् अल्पमहार्घाभरणालङ्कृतशरीरा शिबिकां दूरोहति=आरोहति दुरुह्य मेघकुमारस्य दक्षिणपार्श्वे भद्रासने निषीदति=उपविशति। ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य

हजार पुरुष जिसे उद्वहन कर सकें ऐसी हो (तएणं ते कोडुंबियपुरिसा हट्ठ तुट्ठ जाव उवट्ठवेंति) इस प्रकार राजा का आदेश प्राप्त करते कौटुम्बिक पुरुष बहुत ही अधिक हर्ष से संतुष्ट हुए और जिस प्रकार को पालखी उपस्थित करने की बात राजाने कही थी--उसी प्रकार की पालखी लाकर उन्होंने उपस्थित करदी। (तएणं से मेहे कुमारे सीयं दुरूहइ) पालखी के आनेही मेहकुमार उस पर सवार हो गये। (दुरुहित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने) वहां पर जो वज्र रत्न खचित वेदिका के उपर उत्तम सिंहासन रखा था उस पर पूर्व दिशा की ओर मुख करके वे मेघकुमार राजा बैठे गये। (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स माया ण्हाया कयवलिकम्मा जाव अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा। सीयं दुरूहई) इस के बाद मेघकुमार की माता धारिणी देवी स्नान करके काक आदि को अन्नादिका भाग रूप बलिकर्म आदि करके वजन की अपेक्षा अल्प, मूल्य की अपेक्षा बहुत कीमती आभरणों

હજાર માણસો ઉંચકી શકે એવી હોવી જોઈએ (तएणं ते कोडुंबिय पुरिसा हट्ठ तुट्ठा जाव उवट्ठवेंति) આ રીતે રાજાની આજ્ઞા મેળવીને કૌટુંબિક પુરુષો અતીવ પ્રસન્ન અને સંતુષ્ટ થયા અને રાજાએ જે જાતની પાલખી તૈયાર કરીને લાવવા માટે હુકમ કર્યો હતો તેવી જ પાલખી જલદી જઈને લઈ આવ્યા. (तएणं से मेहे कुमारे सीयं दुरुहइ) પાલખી આવતાં જ મેઘકુમાર તેમાં સવાર થયા (दुरुहित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने) તેમાં હીરા અને રત્નો જડેલી વેદિકાઓ પર મૂકાએલા ઉત્તમ સિંહાસન ઉપર પૂર્વાભિમુખ થઈને મેઘકુમાર રાજા બેસી ગયા. (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स माया ण्हाया कयवलिकम्मा जाव अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा सीयं दुरूहई) ત્યારબાદ મેઘકુમારની માતા ધારિણીદેવી સ્નાન કરીને, કાગડા વગેરેને અન્ન વગેરેની બલિ આપીને

अम्बाधात्री रजोहरणं प्रतिग्रहं=पात्रं सदोरकमुखवस्त्रिकादिकं च सर्वं साधूपकरणं गृहीत्वा वामपार्श्वे भद्रासने निषीदति उपविशति। ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य पृष्ठतः एकावरतरुणी 'सिंगारागारचारुवेसा' शृङ्गारागारचारुवेषा-शृङ्गारस्य अगारमिव=गृहमिव चारु=रमणीयो वेषो यस्या सा तथा 'संगयगयहसियभणिय चेट्ठिय विलाससलावुल्लावनिउणजुत्तोवयारकुसला' सगतगतहसितभणित चेष्टितविलाससंलापोल्लापनिपुणयुक्तोपचारकुशला 'तत्र संगतम्=उचितं गतं=गमनं राजहंसीगत्या गमनमित्यर्थः. 'हसितं' हसनं=हर्षवशेन मुख विकसनं,

से अलंकृत शरीर होकर उस पालखी में बैठ गई। (दुरूहित्ता मेहस्स कुमारस्स दाहिणे पासे भद्दासणंसिं णिसीयइ) वह मेघकुमार के दक्षिण पार्श्व में भद्रासन पर जाकर बैठ गइ। (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अंबधाई रयहरणं पडिग्गहं च गहाय सीयं दुरूहइ) इसके बाद मेघकुमार अंबाधात्री रजोहरण पात्र तथा सदोरकमुखवस्त्रिका आदि समस्त साधु अवस्था के उपकरणों को लेकर पालखी पर चढी (दुरूहित्ता मेहस्स कुमारस्स वामे पासे भद्दासणंसि निसीयइ) चढकर वह मेघकुमार के वाम पार्श्व तरफ भद्रासन पर बैठ गई। (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पिट्ठओ एगावरतरुणीसिंगारागारचारुवेसा संगयगयहसिय भणियचेट्ठियविलाससंलावुल्लावनिउणजुत्तोवयारकुसला) बादमे मेघकुमार के पीछे एक उत्तम तरुणी कि जिसका वेप श्रृंगार के घर समान रमणीय था, तथा जिसका गमन राजहंसी की गति जैसा था

એટલે કે બલિકમ' (વિધિ પતાવીને, વજનની અપેક્ષાએ હલકા પણ કિંમતની દ્રષ્ટિએ બહુ જ કિંમતી આભરણોથી શ્રંગાર સજીને તે પાલખીમાં બેસી ગયાં. (दुरूहित्ता मेहस्स कुमारस्स दाहिणे पासे भद्दासणंसि णिसीयइ) તે મેઘકુમારની જમણી તરફ ભદ્રાસન ઉપર બેઠાં હતાં. (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अंबधाई रयहरणं पडिग्गहं च गहाय सीयं दुरूहइ) ત્યારબાદ મેઘકુમારની અંબાધાત્રી રજોહરણ, પાત્ર તેમજ સદોરકમુખવસ્ત્રિકા વગેરે બધાં સાધુજનોચિત ઉપકરણો લઈને પાલખીમાં ચઢયાં. (दुरूहित्ता मेहस्स कुमारस्स वामे पासे भद्दासणंसि निसीयइ) ચઢીને તે મેઘકુમારની ડાબી તરફ ભદ્રાસન ઉપર બેસી ગયાં. (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पिट्ठओ एगा वरतरुणी सिंगारागोरचारुवेसा संगयगयहसियभणियचेट्ठियविलाससंलावुल्लाव निउणजुत्तोवयारकुसला) ત્યાર પછી મેઘકુમારની પાછળ એક ઉત્તમ તરુણી જેનો વેષ શ્રંગારના આકારની જેમ રમણીય, તેમ જ જેની ગતિ રાજહં-

भणितं=जल्पनं, चेष्टितं=चेष्टा दीक्षासमयोचितकार्यतत्परतारूपा, विलासः= परस्परं संभाषणं, उल्लापः=काकुवचनम्, एषु सर्वेषु निपुणा चासौ युक्तोप चार कुशला=यथावसरोचितव्यवहारचतुरा 'आमेलगजमलजुयलवट्टियअब्भु- न्नयपीणरइयसंठियपओहरा' आमेलकयमलयुगलवर्तिताभ्युन्नतपीनरति- दसंस्थितपयोधरा-तत्र आमेलकौ=आपीडकौ शेखरौ अग्रभागौ तत्प्रधानौ, यद्वा आश्लकौ-परस्परमीषन्मिलितौ=समश्रेणिस्थितौ युगलौ=द्वौ, 'वट्टिय' वर्तितौ=वर्तुलौ गोलाकारौ, अभ्युन्नतौ=उच्चौ, पीनौ=स्थूलौ, रतिदौ=सुखदौ=संस्थितौ विशिष्टसंस्थानवन्तौ, पयोधरौ=स्तनौ यस्याः सा, अत्र-तारुण्यवर्णनेन दीक्षासमयो-

---

और जो हसने में, बोलने में दीक्षा समयोचित कार्य करने में, स्फूर्ति में परस्पर संभाषण में काकु वचन बोलने में बडी निपुण थी और अवसर के अनुसार व्यवहार साधन में बडी चतुर थी (आमेलगज- मलजुयलवट्टीयअब्भुन्नयपीणरइयसंठियपओहरा) और जो सुसंस्थान से उन्नतपयोधरवाली थी इत्यादि प्रकार जो उसकी जवानी अवस्था का यहां वर्णन किया गया है उससे यह भाव ध्वनित होता है कि वह छत्र धारणादिक अपने कार्य करने में विशेष रूप से समर्थ थी। (हिम- रययकुंदेन्दुपगासं सकोरेंटमल्लदामधवलं आयवत्तं गहाय सलीलं ओहारेमाणी २ चिट्ठइ) वह तुषार, रूप्य, कुन्द, पुष्प, एवं शरत्कालीन चंद्रकी प्रभाके समान प्रभावाले तथा कोरण्टक पुष्प के गुच्छे से युक्त

સિની જેવી હતી, અને જે હસવામાં બોલવામાં, દીક્ષા સમયોચિત કાર્ય કરવામાં સ્ફૂર્તિમાં એક બીજાની સાથે વાતચીત કરવામાં, વ્યંગ્ય વચન બોલવામાં બહુ જ કુશળ હતી, અને જે અવસરને અનુકૂળ વ્યવહાર કરવામાં અતિ નિપુણ હતી. (आमेलगजमलजुयलवट्टियअब्भुन्नयपीणरइयसंठियप्पओहरा) જેના બંને સ્તનો શ્લિષ્ટ, સમાનાકારવાળા, ગોળ, ઉન્નત, પુષ્ટ, રતિસુખ આપનારા તેમજ વિશિષ્ટ શોભા ધરાવનારા હતા. (આ રીતે તેની યુવાવસ્થાનું વર્ણન અહીં કરવામાં આવ્યું છે, તેનાથી ધ્વનિત થાય છે કે છત્રધારિણી પોતાના કામમાં સવિશેષ સમર્થ હતી. (हिमरचयकुंदेन्दुपगासं सकोरंटमल्लदामधवलं आयवत्तं गहाय सलील ओहारेमाणी २ चिट्ठइ) જે તુષાર, રૂપ્ય, કુન્દ, પુષ્પ અને શરત્કાલીન ચન્દ્રના જેવી પ્રભાવાળો તેમજ કોરંટક પુષ્પના ગુચ્છથી યુક્ત પુષ્પમાળાવાળો સફેદ, ઉજ્જ-

चितच्छत्रधारणादिककार्यकरणसामर्थ्यसपन्नेति सूचितम्। 'हिमरययकुंदेंदुपगासं'' हिमरजतकुन्देन्दुप्रकाशं,तत्र-हिमं=तुषारः 'बर्फ' इति भाषाया, रजतं=रूप्यं, कुन्दः=कुन्दनाम्ना प्रसिद्ध श्वेतपुष्पम्, इंदुः=शरच्चन्द्रः, एतेषामिव प्रकाशः=प्रभा यस्य तत्, 'सकोरेंटमल्लदाम' सकोरेण्ट माल्यदाम-कोरेण्टक पुष्प गुच्छ युक्तानि माल्यदामानि=पुष्पमालाः, तैः सह वर्तते इति तद्, 'धवल' धवलं=उज्जलं 'आयवत्त' आतपत्रं=छत्र, गृहीत्वा 'सलीलं' लीलया सहितं स क्रीडमित्यर्थः, 'ओहारेमाणीर' अवधारयन्तीर=हस्ते धारयन्तीर 'चिट्ठइ' तिष्ठति। ततःखलु तस्य मेघकुमारस्य द्वे वरतरुण्यौ शृङ्गारागारचारुवेषे यावत् कुशले शिबिकां 'दूरूहंति' दूरोहतः=आरोहतः, दुरुह्य मेघकुमारस्य 'उभओ पासिं' उभयोः पार्श्वयोः 'नाणामणिकणगरयणमहरिहतवणिज्जुज्जल विचित्त दंडाओ' नानामणिकनकरत्नमहार्हतपनीयोज्वलविचित्रदण्डे-तत्र 'नाना-मणयः=अनेकविधा मणयः पद्मरागादयः, कनकं=स्वर्णं, रत्नानि=कर्केतनादीनि च ययोः तौ, अतएव महार्हौ=बहुमूल्यौ तपनीयोज्वलौ-तपनीयं=

पुष्प माला वाले धवल-उज्ज्वल आतपत्र-छत्र को लेकर बैठी हुई थी। (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स दुवे वरतरुणीओ सिंगारा गारचा रुवेसाओ जाव कुसलाओ सीय दुरूहंति) इसके बाद दो और वरतरुणीयां की जिनका वेष श्रृंगार के घर जैसा रमणीय था तथा जो अपने कार्य संपादन करने में कुशल थी मेघकुमार की उस पालखी पर चढ़ी--(दुरूहित्ता मेहस्स कुमारस्स उभओ पासिं नाणामणिकणगरयणमहरिहतवणिज्जुज्जलविचित्तदंडाओ चिल्लियाओ सुहुमवरदीहवालाओ संख-कुंदद गरय अमयमहियफेणपुंजसन्निगासाओ चामराओ गहाय सलीलं ओहारे माणीओ २ चिट्ठंति) चढ़कर वे मेघकुमार के दोनों तरफ नाना नील वैडूर्य आदि मणियोंवाले, स्वर्ण एवं कर्केतनादि रत्नोंवाले होने के कारण जो बहु मूल्यवान है, तथा तपे हुए स्वर्ण के समान जो विशेष

वल छत्रने लईने--બેઠી હતી (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स दुवे वरतरुणीओ सिंगारागारचारुवेसाओ जाव कुसलाओ सीय दुरूहंति) ત્યાર બાદ બે બીજી ઉત્તમ તરુણીઓ--જેમનો વેષ શ્રંગારના ઘર જેવોજ રમણીય હતો તેમજ જે પોતાના કામને પુરૂં કરવામાં કુશળ હતી--મેઘકુમારની પાલખી ઉપર ચઢી. (दुरूहित्ता मेहस्स कुमारस्स उभओ पासिं नाणामणिकणगरयणमहरिहतवणिज्जुज्जलविचित्तदंडाओ चिल्लियाओ सुहुमवरदीहवालाओ संखकुंदगरयअमयमहियफेणपुंजसन्निगासाओ चामराओ गहाय सलीलं ओहारेमाणीओ २ चिट्ठंति) ચઢીને મેઘકુમારની બન્ને બાજુએ-અનેક નીલ વૈડૂર્ય વગેરે મણિઓવાળા, સુવર્ણ અને કર્કેતન વગેરે રત્નોવાળા તપાવેલા

तापितस्वर्णं तद्वत् उज्वलौ चाकचिक्ययुक्तौ, विचित्रौ=विविधशोभासंपन्नौ दण्डौ ययोःते नानामणिरत्नखचितकनकदण्डयुक्ते इत्यर्थः, अतएव 'चिल्लियाओ' देदीप्यमाने—रमणीयशोभासम्पन्नत्वात् 'सुहुमवरदीहवालाओ' सूक्ष्म दीर्घबाले—सूक्ष्माः=प्रतलाः=श्रेष्ठाः, दीर्घाः=आयता 'बालाः' केशा=ययोस्ते तथा, 'संखकुंददगरयअमयमहियफेणपुजसन्निगासाओ' शङ्खकुन्ददकरजोऽमृतमथितफेनपुञ्जवदुज्वले चामरे गृहीत्वा, सलीलं 'ओहारेमाणीओर' अवधारयन्त्यौर तिष्ठतः। ततःखलु एकावरतरुणी श्रृंगारागार० यावत् कुशला, शिविकां यावद् 'दुरुहइ' दुरोहति=आरोहति, दूरुह्य=आरुह्य, मेघकुमारस्य 'पुरओ' पुरतः=अग्रे 'पुरात्थमेण' पौरस्त्ये पूर्वदिग्भागे खलु 'चंदप्पभवइर वेरुलियविमलदंडं' चन्द्रप्रभवज्रवैडूर्यविमलदण्डं—चन्द्रप्रभः चन्द्रप्रभावत् वज्रवैडूर्यरत्नैः खचितो निर्मलो दण्डो यस्य तत 'तालविंटं' तालवृन्त=

उज्वल हैं--चमकीले हैं--तथा जिनकी शोभा विविध प्रकार की है ऐसे दंडों से जो मण्डित है--युक्त हैं-और इसी कारण जो विशेष रूप से रमणीय शोभा संपन्न बने हुए हैं। तथा जिनके बाल सूक्ष्म श्रेष्ट और दीर्घ-लंबे २ हैं-और जो शंख, कुंद पुष्प, जलरज, मथित अमृतके फेन पुज के समान उज्वल हैं ऐसे चामरों को लीला सहित लेकर बैठ गई। (तएण तस्स मेहस्स एगावरतरुणी सिंगारा जाव कुसला सीयं जाव दुरुहइ, दुरूहित्ता मेहस्स कुमारस्स पुरओ पुरत्थिमेणं चदप्पभवइरवेरुलियविमलदंडं तालविंटं गहाय चिट्ठइ) इसके बाद एक उत्तम तरुणी कि जिसका आकार श्रंगार के निकेतन जैसा विशेष शोभास्पद था और जो अपने कार्य संपादन करने में विशेष पटु थी मेघकुमार की .स पालखी पर चढी और चढकर वह मेघकुमार के समक्ष पूर्व दिग्भाग की ओर चन्द्रप्रभा के समान वज्र वैडूय

સુવર્ણની જેમ વિશેષ ઉજ્જવલ પ્રકાશથી ઝળહળતા, એવી અનેકવિધ શોભાઓ ધરાવતા દંડોથી યુક્ત, વિશેષ રમણીય અને શોભા સંપન્ન, જેમના વાળ ઝીણા શ્રેષ્ટ અને લાંબા છે એના અને જે શંખ કુંદપુષ્પ, પાણીના રજકણો, અમૃતના મથાએલા ફીણના સમૂહના જેવા ઉજ્જવળ—ચમરોને વિલાસ પૂર્વક ધારણ કરીને—બેસી ગઈ. (तएण तस्स मेहस्स एगावरतरुणी सिंगारा जाव कुसला सीयं जाव दुरूहइ दुरूहित्ता मेहस्स कुमारस्स पुरओ पुरत्थिमेण चदप्पभवइरवेरुलियविमलदंडं तालविंटं गहाय चिट्ठइ) ત્યારબાદ એક ઉત્તમ તરુણી—કે જેનો આકાર શ્રંગાર નિકેતનની જેમ સવિશેષ શોભા સંપન્ન હતો, અને જે પોતાના કામને પુરૂં કરવામાં વિશેષ ચતુર હતી—મેઘકુમારની પાલખી ઉપર ચઢી અને ચઢીને મેઘકુમારની સામે પૂર્વ દિશા તરફ ચન્દ્ર પ્રભાની જેમ હીરા

व्यजन गृहीत्वा तिष्ठति, ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य एकावरतरुणी यावत् सुरूपा शिबिकां दूरोहति=आरोहति, दूरुह्य=आरुह्य, मेघकुमारस्य 'पुव्वद-क्खिणेणं' पूर्वदक्षिणे खलु आग्नेयकोणे 'सेयं रययामयं' श्वेतरजतमयं=रूप्य निर्मितं, 'विमलसलिलपुन्नं' विमलसलिलपूर्णं=निर्मलजलसंभृतं 'मत्तगयमहामुहा-किइसमाणं' मत्तगजमहामुखाकृतिसमानम्=उन्मत्तगजविशालमुखाकृति सदृशं विशालमित्यर्थः 'भिंगार' भृङ्गारं 'झारी' इति प्रसिद्धं गृहीत्वा तिष्ठति॥सू. ३४।

मूलम्—तस्स मेहस्स कुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सद्दा-वेइ सद्दावित्ता एवं वयासी–खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! सरिसयाणं सरिसवयाणं सरिसत्तयाणं एगाभरणवसणगहियनिज्जोयाणं कोडु-बियवरतरुणाणं सहस्सं सद्दावेह, जाव सद्दावेंति। तएणं कोडुंबिय वरतरुणपुरिसा सेणियस्स रन्नो कोडुंबियपुरिसेहिं सद्दाविया समाणा हट्ठा ण्हाया जाव एगाभरणगहियणिज्जोया जेणामेव सेणिए राया तेणा-

रत्नों से खचित दंडवाले एक पंखे को लेकर बैठ गई। (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स एगा वरतरुणी जाव सुरूवा सीयं दुरूहइ दुरुहित्ता पुव्व दक्खिणेणं सेयं रययामयं विमलसलिलपुन्नं मत्तगय महा मुहाकिइ-समाणं भिंगारं गहाय चिट्ठइ) इस के बाद उस मेघकुमार की पालखी पर एक और सुन्दरी की जिसका रूप श्रृंगार के गृह जैसा विशेष सुन्दर था और जो अपने कार्य करने में विशेष निपुणाथी चढी और चढकर मेघकुमारके अग्नि कोण में श्वेत रजतमय निर्मल जल से पूर्ण, तथा मत्त गजराज के विशाल मुख के जैसा एक भृंगार (झारी) को लेकर बैठ गई। सूत्र "३४"

वैडूर्य अने रत्न जडेली दांडीवाळा पंखाने लईने बेसी गई. (तएणंतस्स मेहस्स कुमारस्स एगा वरतरुणी जाव सुरूवा सीयं दुरूहइ दुरुहित्ता पुव्व दक्खिणेणं सेयं रययामयं विमलसलिलपुन्न मत्तगय महा मुहाकिइ-समाणं भिंगारं गहाय चिट्ठइ) त्यार पछी मेघकुमारनी पालखी उपर एक सुन्दर स्त्री—के जेनुं रूप श्रृंगारना घर जेवुं विशेष सुन्दर हतुं अने जे पोताना कामभां विशेष कुशळ हती–चढी, अने चढीने मेघकुमारना अग्निकोण तरफ उज्जवळ-चांदीना, तेमज निर्मळ पाणीथी भरेला मदमत्त हस्तिराजना मों जेवो एक भृंगार (झारो) लईने बेसी गई ॥ सूत्र "३४" ॥

जेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सेणियं रायं एवं वयासी—संदिसह णं देवाणुप्पिया! जण्णं अम्हेहि करणिज्जं । तएणं से सेणिए राया तं कोडुंबियवरतरुणसहस्सं एवं वयासी गच्छह णं देवाणुप्पिया! मेहस्स कुमारस्स पुरीससहस्सवाहिणिं सीयं परिवहेह। तएणं तं कोडुंबियवरतरुणसहस्सं सेणिएणं रन्ना एवं वुत्तं संतं हट्टतुट्ठं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं परिवहइ। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्स वाहिणिसीयं दुरूढस्स समाणस्स इमे अट्ठट्ठ मंगलया तप्पढमयाए पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया, तं जहा सोवत्थिय१, सिरिवच्छ२, णंदियावत्त३, वद्धमाणग४, भद्दासण५, कलस६, मच्छ७, दप्पण८, तयाणंतरं च णं पुण्णकलसभिंगारा दिव्वा य छत्तपडागा सचामरा दंसणरइया आलोइयदरिसणिज्जा वाउद्धयविजयवेजयंती य ऊसिया गयणतलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया । तयाणंतरं च वेरुलियभिसंतविमलदंडं पलंबकोरेंटमल्लदामोवसोहियं चंदमंडलनिभं विमल आयवत्तं, पवरं सीहासणं च मणिरयणपायपीढं सपाउयाजुयस-समाउत्तं बहुकिंकर—कम्मकर—पुरिस—पायत्त—परिक्खित्तं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं। तयाणंतरंचणं बहवे लट्ठिग्गाहा कुंतग्गाहा चावग्गाहा धणुयग्गाहा चामरग्गाहा तोमरग्गाहा पोत्थयग्गाहा फलयग्गाहा पीढयग्गाहा कूवग्गाहा हडप्फग्गाहा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया। तयाणंतरं च णं बहवे दंडिणो मुंडिणो सिहंडिणो पिंछिणो हासकरा डमरकरा चाडुकरा कीलंता य वायंता गायंताय य नच्चंता य हासंता य सोहंता य सावेंता य रक्खंता य आलोयं च करेमाणा जयजयसद्दं च पउंजमाणा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया। तयाणंतरं च णं जच्चाणं तरमल्लिहायणाणं थासगअहिलाणाणं चामरगंडपरिमंडिय-

कडीणं अट्ठसयं वरतुरगाणं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं। तयाणंतरं च णं ईसिदंताणं ईसिमत्ताणं ईसिउच्छंगविसालधवलदंताणं कंचणकोसिपविट्ठदंताणं अट्ठसयं गयाणं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं। तयाणंतरं चणं सछत्ताणं सज्झयाणं सघंटाणं सपडागाणं सतोरणवराणं सनंदिघोसाणं सखिंखिणीजालपरिक्खित्ताणं हेममयचित्ततिणिसकणगनिज्जुत्तदारुयाणं, कालायससुकय नेमिजंतकम्माणं सुसिलिट्ठवित्तमंडलधुराणं आइण्णवरतुरगसंपउत्ताणं कुसलनरछेयसारहिसुसंपरिग्गहियाणं बत्तीसतोणपरिमंडियाणं सकंकडवडंसकाणं सचावसरणपहरणावरणभरियजुद्धसज्जाणं अट्ठसयं रहाणं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं। तयाणं च णं असि सत्तिकोततोमरसूललउडभिंडिमालधणुपाणिसज्जं पायत्ताणीयं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं। तएणं से मेहेकुमारे हारोत्थयसुकयरइयवच्छे कुंडलुज्जोइयाणणे मउडदित्तसिरए अब्भहिय रायतेयलच्छीए दिप्पमाणे सकोरेंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं सेयवरचामराहिं उद्धुव्वमाणीहि हयगयपवरजोहकलियाए चाउरंगिणीए सेणाए समणुगम्ममाणग्गे जेणेव गुणसिलए चेइए तेणेव पहारेत्थ गमणाए। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरओ महा आसा आसधरा उभओ पासे नागा नागधरा करिवरा पिट्ठओ रहा रहसंगेल्ली। तएणं से मेहेकुमारे अब्भुगयभिंगारे पग्गहियतालियंटे ऊसविय सेयच्छत्ते-पवीजियवालवियणीए सव्विड्ढीए सव्वजुईए सव्वबलेणं सव्वसमुदएणं सव्वादरेणं सव्वविभूईए सव्वविभूसाए सव्वसंभमेणं सव्वगंधपुप्फमल्लालंकारेणं सव्वतुरियसद्दसन्निनाएणं महया इड्ढीए

महया जुईए महया बलेणं महया समुदएणं महया वरतुडिय जमगसमगपवाएणं संखपणवपडह–भेरिझल्लरिखरमुहिहुडुक्कमुखमुइंग दुंदुभिनिग्घोसनाइयरवेणं रायगिहस्स नगरस्स मज्झंमज्झेणं णिग्गच्छइ ॥सू० ३५॥

टीका—'तएणं तस्स' इत्यादि। ततः खलु मेघकुमारस्य पिता श्रेणिकः कौटुम्बिक पुरुषान शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवदत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः! सदृशवयस्कानां सदृशानां सदृशत्वग्धारिणां 'एगाभरणवसणगहियनिज्जोयाणं' एकाभरणवसनगृहीतनिर्योगानां, तत्र एकानि=सजातीयानि आभरणानि=भूषणानि, वसनानि=वस्त्राणि येषां ते एकाभरणवसनाः, गृहीताः=परिधृता निर्योगाः=समाना उष्णीषाः 'पगडी' 'कुन्देल' इति भाषायां यैस्ते गृहीत निर्योगाः, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, तेषां 'कोडुंबियवरतरुणाणं' कौटुम्बिकवरतरुणाना=राजसेवकश्रेष्ठयूनां सहस्रं शब्दयत, यावत् ते शब्दयन्ति। तत खलु कौटुम्बिकवरतरुणपुरुषाः श्रेणिकस्य राज्ञः कौटुम्बिपुरुषैः शब्दिताः

'तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स' इत्यादि।

टीकार्थ--(तएणं) इसके बाद (तस्स मेहस्स कुमारस्स पिया) उस मेघकुमार के पिता श्रेणिकने (कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया—(सद्दावित्ता) बुलाकर उनसे ऐसा कहा—(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया सरिसयाणं सरिसत्तयाणं सरिसवयाणं एगाभरणवसणगहिय निज्जोयाणं कोडुंबियवरतरूणाणं सहस्सं सद्दावेह जाव सद्दावेंति) भो देवानुप्रियो! तुम लोग शीघ्र ही समान धर्मवाले समान सुकुमार शरीर वाले, समान उमरवाले, समान आभूषणवाले, समान वस्त्र पहिरनेवाले तथा समान पगड़ी लगानेवाले, ऐसे हजार श्रेष्ठ जवान राजसेवकों को

'तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स' इत्यादि।'

टीकार्थ--(तएणं) त्यारबाद (तस्स मेहस्स कुमारस्स पिया) मेघकुमारना पिता श्रेणिके (कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) कौटुंबिक पुरुषोने बोलाव्या (सद्दावित्ता) बोलावीने तेमने कह्युं के (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया सरिसयाणं सरिसत्तयाणं सरिसव्वयाणं एगाभरणवसणगहियनिज्जोयाणं कोडुंबियवरतरुणाणं सहस्सं सद्दावेह जाव सद्दावेंति) हे देवानुप्रियो! तमे सत्वरे समान धर्मवाळा, समान सुकुमार शरीरवाळा, समान उंमरवाळा, समान आभूषणो धारण करनारा, समान वस्त्रो पहेरनारा, तेमज समान पाघडी बांधनारा श्रेष्ठ एक हजार राजसेवकोने बोलावो. तेमणे राजानी आज्ञा प्रमाणे तरत ज श्रेष्ठ एक हजार

सन्तः हृष्टाः स्नाता यावत् एकाभरणवसनगृहीतनिर्योगाः यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य श्रेणिकं राजानमेवमवदन्-संदिशन्तु खलु हे देवानुप्रियाः यत् खलु अस्माभिः करणीयम्। ततःखलु स श्रेणिको राजा तत् कौटुम्बिकवर-तरुण सहस्रमेवमवदत् गच्छत खलु हे देवानुप्रियाः यूयं मेघकुमारस्य

बुलाओ। राजा की इस प्रकार आज्ञा पाकर उन लोगोंने शीघ्र ही ऐसे राज पुरुषों को बुलाया (तएणं कोडुंबियवरतरुणपुरिसा सेणियस्सरन्नो कोडुंबियपुरिसेहिं सद्दाविया समाणा हट्ठतुट्ठ जाव हियया ण्हाया जाव एगाभरणगहिय णिज्जोय जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छंति) इसके बाद वे कौटुम्बिक श्रेष्ठ तरुण पुरुष श्रेणिक राजा के सामने उन कौटुम्बिक पुरुषों के द्वारा बुलाये जाने पर बहुत अधिक हर्षित हुए और संतुष्ट हुए। उसी समय उन्होंने स्नान किया काक आदि पक्षियों के लिये अन्नादि देने रूप बलिकर्म आदि क्रियाएँ की। बाद में एक से आभरण एक से वस्त्र पहिन कर और एक जैसी पगडी बांधकर जहां राजा श्रेणिक थे वहाँ आये। (उवागच्छित्ता सेणियं रायं एवं वयासी) आकर उन्होंने श्रेणिक राजा से इस प्रकार कहा (संदिसह णं देवाणुप्पिया! जण्णं अम्हेहिं करणिज्जं) महाराज! आज्ञा कीजिये- जो कार्य हमारे करने लायक हो उसकी। (तएणं से सेणिए राया त कौडुंबियवरतरुणसहस्सं एवं वयासी) इस के बाद श्रेणिक राजाने उन हजार युवा कौटुम्बिकपुरुषों से ऐसा कहा (गच्छह ण देवाणु-

---

राजसेवकोने બોલાવ્યા. (तएणं कोडुंबियवरतरुणपुरिसा सेणियस्सरन्नो कोडुंबियपुरिसेहिं सद्दाविया समाणा हट्ठतुट्ठ, जाव हियया ण्हाया जाव एगाभरणगहिय णिज्जोय जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छंति) ત્યાર બાદ તે કૌટુંબિક શ્રેષ્ઠ તરુણ પુરુષો શ્રેણિક રાજાની સેવા માટે કૌટુંબિક પુરુષો દ્વારા બોલાવાતા જાણીને બહુ જ પ્રસન્ન અને સંતુષ્ટ થયા. તેઓએ તરત જ સ્નાન કર્યું. કાગડા વગેરે પક્ષીઓને અન્ન અર્પણરૂપ બલિકર્મ કર્યું. ત્યાર પછી એક જેવા આભરણ એક જેવા વસ્ત્ર પહેરીને, અને એક જેવી પાઘડીઓ બાંધીને શ્રેણિક રાજાની પાસે ગયા. (उवागच्छित्ता सेणियं रायं एवं वयासी) ત્યાં જઈને શ્રેણિક રા ને તેમણે કહ્યું કે-(संदिसह णं देवाणुप्पिया! जण्णं अम्हेहिं करणिज्जं) હે મહારાજ! અમારે લાયક કામની આજ્ઞા આપો. (तएणं से सेणिए राया तं कोडुंबियवरतरुणसहस्सं एवं वयासी) ત્યાર બાદ શ્રેણિક રાજાએ હજાર કૌટુંબિક યુવાન પુરૂષોને કહ્યું કે (गच्छहणं देवाणुप्पिया! मेहस्स कुमा

सहस्रवाहिनीं शिबिकां 'परिवहेह' परिवहत ततःखलु तत् कौटुम्बिक-वरतरुणसहस्रं श्रेणिकेन राज्ञा एवमुक्तं सत् हृष्टतुष्टं तस्य मेघकुमारस्य पुरुषसहस्रवाहिनीं शिबिकां परिवहति। ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य पुरुषसहस्रवाहिनीं शिबिकां 'दुरूढस्स' दूरूढस्य-समारूढस्य सतः 'इमे' इमानि=पुरतो वक्ष्यमाणानि 'अट्ठट्ठमंगलया' अष्टाष्टमंगलकानि अष्टाष्टाविति वीप्सायां द्वित्वं, प्रत्येकं वस्तु अष्टसंख्यकं विज्ञेयम् अष्टावष्टौ मंगलानि मङ्गलकारकाणि वस्तूनि अष्टाष्टमंगलकानि 'तप्पढमयाए' तत्प्रथमतया तेषु मध्ये प्रथमता तया=प्रथमामित्यर्थः पुरतः=शिबिकायाअग्रतः, 'अहाणुपुव्वीए' यथानुपूर्व्या=अनुक्रमेण 'संपट्ठिया' सम्प्रस्थितानि=प्रचलितानि, 'तं जहा' तद्यथा तान्यमूनि-'सोवत्थिय' सौवस्तिकः=चतुष्कोणमाङ्गलिकचिह्नविशेष १, 'श्रीवत्सः२' 'णंदियावत्त=' नन्द्यावर्तः=प्रतिदिङ् नवकोणकः=स्वस्तिकविशेषः३, 'वद्धमा-

प्पिया! मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्स वाहिणो सीयं परिवहेह) हे देवानुप्रियो! तुम सब जाओ और मेघकुमार की पुरुष सहस्र वाहिनी पालखी को उठाओ। (तएणं तं कोडुंबियवरतरुणसहस्सं सेणिएणं रन्ना एवं वुत्तं संतं हुट्ठतुट्ठं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं परिवहेह) इस प्रकार श्रेणिक राजा द्वारा आज्ञापित हुए उन हजार युवा कौटुम्बिक पुरुषोंने बडे अधिक हर्ष से संतुष्ट होते हुए मेघकुमार की उस पुरुष सहस्र वाहिनी पालखी को उठाया (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं दुरूढस्स समाणस्स इमे अट्ठट्ठमंगलया तप्पढमयाए पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया) इसके बाद पुरुष सहस्रवाहिनी पालखी पर बैठे हुए उस मेघकुमार के आगे सर्व प्रथम यथा क्रम से ८-८ मंगलकारी वस्तुएँ प्रस्थित हुईं। (तंजहा) वे ये हैं--(सोवत्थिय)-स्वस्तिक चार कोणों वाला एक मांगलिक चिह्न विशेष (सिरिवच्छ) श्री वत्स (णंदियावत्त) नन्दिकावर्त्त) प्रत्येक

रस्स पुरिससहस्सवाहिणी सीयं परिवहेह) હે દેવાનુપ્રિયો! તમે બધા જાઓ અને મેઘકુમારની પુરુષ સહસ્ર વાહિની પાલખીને ઉઠાવો. (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणी सीय दुरूढस्स समाणस्स इमे अट्ठट्ठ मंगलया तप्पढमयाए पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया) ત્યાર બાદ પુરુષ સહસ્ર વાહિની પાલખી ઉપર બેઠેલા મેઘકુમારની આગળ સૌ પહેલાં અનુક્રમે આઠ આઠ મંગળકારી વસ્તુઓ રાખવામાં આવી હતી. (तंजहा) તે આ પ્રમાણે છે—(सोवत्थिया) સ્વસ્તિક ચાર ખૂણાવાળું એક માંગલિક ચિહ્ન વિશેષ, (सिरिवच्छ) શ્રીવત્સ, (णंदियावत्तं) નંદિકાવર્ત્ત-દરેક દિશામાં નવ ખૂણાવાળું સ્વસ્તિક ચિહ્ન

णग' वर्धमानकः=शरावचिन्हविशेषः,४, 'भद्दासण' भद्रासनम्=आसनविशेषः५, 'कलस' कलशः=कुम्भः६, 'मच्छ' मत्स्यः=मीनं युग्मं७, 'दप्पण' दर्पणः८, 'तयाणंतरं च णं' इत्यादि-तदनन्तरं च खलु 'पुण्णकलसभिंगारा' पूर्णकलश-भृङ्गाराः-जलपूर्ण कलशाः, तथा जलपूर्णा भृङ्गाराः, दिव्याः छत्रपताकाः च-मरैः सहिताः, तथा 'दंसणरइया' दर्शनरतिदा=दृष्टिसुखप्रदा 'आलोयदरि-सणिज्जा' आलोकदर्शनीया=आलोके=दृष्टि विषये क्षेत्रे स्थिता अत्युच्चत्वाद्दूर-तोऽपि दर्शनीया 'वाउद्धूयविजय वेजयंतीय' वातोद्धूतविजयवैजयन्ती च-वायुना प्रचालिता विजयसूचिका वैजयन्ती=पताकाविशेषः, सा वैजयन्ती कीदृशी-इत्याह 'ऊसिया' उच्छ्रिता, ऊर्ध्वीकृता तथा-'गगणतलमणुलिहन्ती'-गगनतलमनुलिहती=गगनतलस्पर्शिनी पुरतः यथानुपूर्व्या=क्रमेण संप्रस्थिता

दिशा में नौ कोणो वाला स्वस्तिक विशेष (वद्धमाणग) वर्धमानक एक शराव रूप चिह्न विशेष (भद्दासण) भद्रासन-आसन विशेष. (कलस) कलश-कुम्भ (मच्छ) मत्स्य--मीनयुग्म, (दप्पण) दर्पण (तया णतरं इस के बाद (पुण्णकलसभिंगारा) जलपूर्णकुंभ तथा जल पूर्ण झारा (दिव्वायछत्तपडागा सचामरा दंसणरइया आलोयदरिसणिज्जा) चामर सहित दिव्य छत्र पताकाएं,--दृष्टि को सुखप्रदान करने वाली तथा दृष्टि के योग्य विषयभूतक्षेत्र में स्थित होने के कारण दूर से दिखलाइ पडने वाली (वाउद्धयविजयवेजयंती) ऐसी वायु से कंपित हुइ विजय सूचक वैजयन्ती, जो (उसिया गगणतलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया) बहुत उन्नत थी और इसी कारण जो आका-शतल को छू रही थी। इस प्रकार ये ८ मंगलकारी वस्तुएं यथाक्रम से उस मेघकमार के आगे प्रस्थित हुइ। (तयाणंतरंच) इनके बाद

વિશેષ, (वद्धमाणग) વર્ધમાનક-એક શરાવ રૂપ ચિહ્ન વિશેષ, (भद्दासण) ભદ્રા-સન-આસન વિશેષ, (कलस) કળશ-કુંભ (मच्छ) મત્સ્ય ચિહ્ન-મીન યુગ્મ. (दप्पण) અરીસા, (तयाणंतरं) ત્યાર પછી (पुणकलसभिंगारा) પાણી ભરેલો કળશ તેમજ પાણી ભરેલી ઝારી, (दिव्वाय छत्तपडागा सचामरा दंसण रइया आलोयदरिसणिज्जा) ચમર સહિત દિવ્ય છત્ર અને ધજાઓ. આંખોને સુખ પમાડનારી તેમજ યોગ્ય સ્થાને ગોઠવાએલી હોવાથી દૂરથી પણ નજરે પડતી (वाउद्धूय विजयवेजयंती) પવનથી લહેરાતી વિજયની સૂચક વૈજયન્તી ધજા હતી કે જે (उसिया गगणतलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया બહુ જ ઊંચે અને આકાશને સ્પર્શ કરી રહી હતી આ પ્રમાણે આ આઠ મંગળ કારી વસ્તુઓ મેઘકુમારની આગળ પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવી હતી. (तयाणं

संप्रस्थिता=प्रचलिता तदनन्तरं च 'वेरुलियभिसंतविमलदंडं' वैडूर्यभासमान विमलदण्ड 'पलंबकोरंटमल्लदामोवसोहियं' प्रलंबकोरंटमाल्यदामोप-शोभितं-प्रलम्बमानकोरण्टमाल्यदामोपशोभितं 'चदमंडलनिभं' चन्द्र-मंडलसदृश विमल=निर्मलं 'आयवत्तं' आतपत्रं=छत्रं, पुनः 'पवरं' प्रवरं सिंहासनं च मणिरत्नपादपीठं-मणिरत्नखचितं पादपीठ यस्य सिंहास-नस्य तत्तथा, सपाउया जुयसमाउत्तं' स्वपादुकायुगसमायुक्तं, तत्र स्वेन=स्वकीयेन मेघकुमारसम्बन्धिना पादुका-युगेन समायुक्तं=सहितं तथा 'बहु-किंकरकम्मकरपुरिसपायत्तपरिक्खित्तं' बहुकिंकरकर्मकरपुरुषपादातपरिक्षिप्तं, तत्र बहवः किंकराः=दासीदासादयः कर्मकरपुरुषाः=सवैतनिकभृत्याः, पादातं=पदातिसमूहःशस्त्रधारिपुरुषाः, एतैःसर्वैः परिक्षिप्तं=युक्त, प्रवर-सिंहासनं पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थितं=प्रचलितम्। तदनन्तरं च बहवः 'लट्ठिग्गाहा' लष्टिग्राहाः=यष्टिधारिणः 'चोपदार' इतिभाषाया 'कुंतग्गाहा'

(वेरुलियभिसंतविमलदंड पलबकोरेंटमल्लदामोवसोहियं चंदमंडल-निभं विमलं आयवत्त पवरं सीहासणं च मणिरयणपायपीढं सपाउयाजुय समाउत्तं बहुकिंकरकम्मकरपुरिसपायत्तपरिक्खित्त) वैडूर्यमणियों से जिसका दंड भासमान है, प्रलंब कोरंट पुष्पों की माला से जो शोभित हो रहा है एवं चन्द्र मंडल के समान जिसकी कांति निर्मल है ऐसा छत्र, मणिरत्न खचित पाद पीठवाला प्रवर सिंहासन, जो मेघकुमार संबंधी पादुका युग्म से युक्त था और अनेक दासी दासआदि किंकरों से सवैतनिक भृत्यों से, शस्त्रधारी पुरुषों से जो व्याप्त था (पुरओ) मेघ-कुमार के आगे (अहाणुपुव्वीए संपट्ठिय) अनुक्रम से प्रस्थित हुए। (तयाणंतरंच णं बहवे लट्ठिग्गाहा कुंतग्गाहा चावग्गाहा धणुयग्गाहा.

तरंच) ત્યાર બાદ (वेरुलियभिसंतविमलदंडं पलंबकोरेंटमल्लदामोव सोहियं चंदमंडलनिभं विमलं आयवत्तं पवरं सीहासणं च मणिरयणपा-यपीढं सपाउयाजुयसमाउत्तं बहुकिंकरकम्मकरपुरिसपायत्तपरि-क्खित्तं (જેની દાંડી વૈડૂર્ય મણિઓથી શોભી રહી છે, અને ચંદ્રમંડળની જેમ જેની કાંતિ નિર્મળ છે એવું છત્ર તેમજ મેઘકુમારની પાદુકા-યુગ્મથી શોભતું, અનેક મણિરત્નોવાળું, અનેક દાસી દાસો વગેરે કિંકરો, સવૈતનિક સેવકો, શસ્ત્રથી સજ્જ થયેલા પુરુષોથી વ્યાપ્ત એવું પાદ પીઠવાળું ઉત્તમ સિંહાસન હતું. (पुरओ) આ મેઘકુમારની સામે (अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं) અનુક્રમે ગોઠવવામાં આવ્યા. (तयाणंतरंच णं बहवे लट्ठिग्गाहा कुंतग्गाहा चावग्गाहा धणुयग्गाहा, चामरग्गाहा, तोमरग्गाहा, पोत्थयग्गाहा, फलयग्गाहा पीढय-

कुन्तग्राहाः=भल्लधारकाः, 'चावग्गाहा' चापग्राहः=धनुर्ग्राहाः, चामरग्राहाः 'तोमरग्गाहा' तोमरग्राहाः=बाणविशेषधारिणः 'पोत्थयग्गाहा' पुस्तकग्राहाः= काष्ठपट्टाद्युपरिविविधचित्रधारिणः 'फलयग्गाहा' फलकग्राहाः फलकधारिणः पीढयग्गाहा' पीठकग्राहाः='बाजोट' इति भाषायां तद्धारकाः, वीणाग्राहाः 'कूवग्गाहा' कुप्यग्राहाः=तैलपात्रधारिणः 'मशालची' इति भाषायां, 'हडप्फग्गाहा' आभरणकरण्डकधारिणः, पुरतः यथानुपूर्व्या=यथाक्रमं संपस्थिताः। तदनन्तरं च बहवो दण्डिनः=दण्डधारिणः, मुण्डिनः=मुण्डिताः, 'सिहंडिणो' शिखण्डिनः शिखावत इत्यर्थः 'पिंछिणो' पिच्छिणः=मयूरपिच्छधारिणः, हास्यकराः भांड इति

चामरग्गाहा, तोमरग्गाहा, पोत्थयग्गाहा, फलयग्गाहा पीढयग्गाहा, वीणग्गाहा, कूवग्गाहा, हडप्फग्गाहा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया) इसके बाद अनेक यष्टिधारी, (चोपदार) भालाधारी, धनुर्धारी, चामर धारी, बाण विशेष धारी काष्ठपट्ट पर अनेक प्रकार के चित्रधारी, फलक-धारी बाजोटधारी, वीणाधारी, तैलपात्रधारी (मसालची) और आभरणों के पिटारों के धारी ये सब जन यथाक्रम से उस मेघकुमार के आगे चले। (तयाणंतरं च णं बहवे, दंडिणो मुंडिणो सिहंडिणो पिछिणो हासकरा, डमरकरा, चाडुकरा, कीलंता य वायंता य गायंता य नच्चंता य हासंताय सोहंता य सावंता य रक्खंता य आलोयंच करेमाणा जय २ सद्दं च पउंजमाणा पुरओ अहाणुव्वीए संपट्ठिया) इनके बाद अनेक दंड-धारी पुरुष अनेक मुंडित व्यक्ति अनेक चोटीवाले जन अनेक मयूर पिच्छिकावाले मनुष्य अनेक हँसी मजाक करनेवाले भांडजन, अनेक

ग्गाहा. वीणग्गाहा, कूवग्गाहा, हडप्फगाहा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया) त्यार पछी अनेक यष्टिधारी, (छडीदार), भालावाळा, धनुषवाळा, चमरवाळा, बाण विशेष धारण करनारा, काष्ट पट्ट उपर अनेक जातना चित्रो धारण करनारा, फलक-वाळा, बाजठवाळा, वीणावाळा, तेलना पात्रने धारण करनारा एटले के मशालचीओ अने घरेणाओनी पेटीओ लइने उभा रहेनारा बधा माणसो यथाक्रमे मेघकुमारनी आगळ आगळ चालवा लाग्या. (तयाणतरंच णं बहवे दंडिणो, मुंडिणो सिहं-डिणो, पिंछिणो, हासकरा, डमरकरा चाडुकरा, कीडंताय वायंताय गायंताय, नच्चंताय हासंताय सोहंताय सावंताय रक्खंताय आलोयंच करेमाणा जय २ सद्दं च पउंजमाणा पुरओ अहाणुव्वीए संपट्ठिया) त्यार बाद अनेक दंडधारी पुरुषो, अनेक मुंडित पुरुषो, अनेक चोटीवाळा माणसो, अनेक मोरना पीछावाळा माणसो अनेक हंसी मजाक करनार भांडजनो, अनेक [illegible]

प्रसिद्धाः, डमरकराः=व्यायामकारिणः 'चाडुकरा' चाटुकराः=प्रियंवदाः, 'कीडंता य' क्रीडतः=कुतूहलकराश्च 'वायंता य' वादयन्तश्च वीणादिकं वादयन्त गायन्त श्च नृत्यन्तश्च हास्यन्तश्च 'सोहंता य' शोभमानाश्च=शोभां दधानाः 'सावंता य' श्रावयन्तश्च=मंगलवचनानि श्रावयन्तः, 'रक्खंता य' रक्षन्तश्च=विघ्नतो रक्षां कुर्वन्तः, 'आलोयं च करेमाणा' अलोकं च कुर्वाणाः, दीक्षोत्सवसम्बधि समृद्धिं प्रेक्षमाणाः, जय जय शब्दं च कुर्वाणाः पुरतो यथाक्रमं संप्रस्थिता.= प्रचलिताः। तदनन्तरं च खलु 'जच्चाण' जात्यानां जातिमतां 'तरमल्लिहायणाणं' तरमल्लिहायनानां—तत्र तरो=वेगो बलं वा तस्य मल्ली=धारको=वेगादिसम्पन्नः, हायनः= संवत्सरो वर्तते येषां ते तथोक्ता, तेषां वेगादियुक्त यौवनसंपन्नानां, 'थासग अहिलाणं' स्थासकाहिलानानां, तत्र स्थासकोऽश्वाभरणविशेषः, अहिलाना मुख बन्धनं='लगाम इति भाषाप्रसिद्धं येषां ते तथा तेषां, 'चामरमंडपरिमंडियकडीणं' चामरमंडपरिमण्डितकटीनां तत्र

कसरती पहलवान, अनेक प्रिय बोलने वाले चाटुकारी मनुष्य अनेक कौतूहल प्रदर्शित करने वाले पुरुष अनेक वीणा आदिको बजाने वाले अनेक गान करने वाले अनेक नृत्य करने वाले, अनेक दूसरों को हँसाने वाले, अनेक विविध प्रकार की अपने शरीर की शोभा बनाने वाले, अनेक दूसरों को सुख मांगलिक लोग मंगल वचन सुनाने वाले अनेक विघ्नों से रक्षा करने वाले अनेक दीक्षा उत्सव संबन्धी समृद्धि को देखने वाले व्यक्ति जय जय शब्द करते हुए यथाक्रम से उस मेघकुमार के आगेर चले। (तयाणंतरं णं जच्चाणंतर मल्लि हायणाणं थासक अहिलालाणं चामरमंडपरिमंडियकडीणं) इसके बाद जातिमान वे गादिसंपन्न आयुवाले—अर्थात् विशिष्ठ वेग युक्त यौवन अवस्था वाले, आभरण विशेष और

લવાનો, અનેક મીઠું બોલનારા ચાપલૂસ માણસો, અનેક કૌતૂહલ પ્રદર્શિત કરનારા પુરૂષો. અનેક વીણા વગેરેને વગાડનારા પુરૂષો, અનેક ગાનાર અનેક નૃત્ય કરનારા, અનેક બીજાઓને હસાડનારા. અનેક જાતની પોતાની શરીરની શોભા બનાવનારા, અનેક બીજા માણસોને માંગલિક પ્રવચનો સંભળાવનારા, અનેક વિઘ્નોથી રક્ષા કરનારા, અનેક દીક્ષા—ઉત્સવ સંબંધી સમૃદ્ધિને જોનારા માણસો, 'જય, જય' શબ્દ ઉચ્ચારતા યથા—ક્રમે મેઘકુમારની આગળ ચાલવા લાગ્યા. (तयाणंतरं च णं जच्चाणंतर मल्लिहायणाणं थासक अहिलालाणं चामरमंडपरिमंडियकडीणं) ત્યાર બાદ જાતિ, માન, વેગ વગેરેની દ્રષ્ટિએ સંપન્ન આયુષ્ય ધરાવતા એટલે કે વિશેષ ગતિવાળા, યુવાવસ્થાવાળા, ઘરેણાંઓથી સજાએલા, લગામવાળા, ચમરોથી

चामराणि एव मण्डाः मण्डनानि इति चामरमण्डाः तैः परिमण्डिताः कट्यः येषां तथा तेषाम्, 'अट्ठसयं' अष्टशतम्–अष्टाधिकशतं 'वरतुरगाणं' प्रशस्ताश्वानां पुरतो यथानुपूर्विक्रमेण संप्रस्थितं–प्रचलितम्। तदनन्तरं खलु 'ईसिदंताणं' ईषद्दन्तानां ईषदल्पा लघवो दन्ता येषांते तथा तेषां 'इसिमत्ताणं' इषन्मत्तानां स्वल्पनां,'ईसिउच्छंगविसालधवलदंताणं' ईषदुत्सङ्गविशालधवलदन्तानाम् उत्सङ्गा इव उत्सङ्गाः=पृष्ठप्रदेशाईषद्विशालाः, धवला दन्ताश्च येषां ते तथा तेषा 'कंचणकोसपविट्ठदंताणं' काञ्चनकोशप्रविष्टदन्तानां–कांचनस्य कोषी कोथली इति प्रसिद्धा काञ्चनकोषी तत्र प्रविष्टादन्ता येषां ते तथा तेषां गजानामष्टशतम् अष्टाधिकशतं पुरतो यथानुपूर्वि संप्रस्थितम्। प्रचलितं तदनन्तरं च खलु सच्छत्राण=छत्रसहितानां, सध्वजानां=ध्वजासहितानां, सघण्टानां=घण्टासहितानां. सपताकानां=पताकासहितानां, सतोरणवराणा=प्रवरतोरणसहितानां सनन्दिघोषाणां=नन्दिघोषसहितानां वादित्रवादयुक्तानां 'सखिंखिणीजालपरिक्खित्ताणं' सकिङ्किणीजालपरिक्षिप्तानाम्, किङ्किणीजालसहितानां

लगाम वाले, चामरो से मंडित कटि प्रदेश वाले, ऐसे (वरतुरगाणं अट्ठसय) सुन्दर घोडे १०८ की संख्या में (पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिय) आगेर यथाक्रम से चले। (तयाणं तरं च ण ईसि दताणं ईसिमत्ताणं ईसिउच्छंगविसालधवलदंताणं कंचन कोसि पविट्ठदंताणं अट्ठसयं गयाणं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं) इसके बाद जिनके दंत बहुत छोटेर हैं. और जिनकी मत्ता वस्थास्वल्परूप में प्रकट हो चुकी है, जिनका पृष्ठ भाग कुछ२ विशाल है और दांत जिनके धवल है, तथा सुवर्ण की थैली में जिनके दात पिरोये हुए ह ऐसे १०८, हाथी आगेर यथाक्रम से चले। (तयाणंतरं च णं सछत्ताणं सज्झयाणं सघंटाणं सपडागाणं सतोरणवराणं सनंदिघोसाणं सखिंखिणीजालपरिक्खित्ताणं) इसके बाद छत्र सहित ध्वजा, घंटा सहित, पताका सहित, प्रवर तोरण सहित नन्दिघोष सहित अर्थात

શોભિત કેડવાળા (वरतुरगाण अट्ठसयं) સુન્દર ૧૦૮ એકસો આઠ ઘોડાઓ (पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं) આગળ યથા–ક્રમે ચાલવા લાગ્યા (तयाणंतर च णं ईसिदंताणं इसिमत्ताणं इसिउच्छंगविसालधवलदंताणं कंचन कोसिपविट्ठदंताणं अट्ठसयं गयाणं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिय) ત્યાર બાદ નાના સુન્દર દાંતવાળા, પ્રકટ થયેલી સ્વલ્પ મત્તાવસ્થાવાળા, થોડો પીઠનો ભાગ જેનો વિશાળ છે એવા સફેદ દાંતવાળા તેમજ સુવર્ણ મંડિત દાંતવાળા ૧૦૮ એક સો આઠ હાથી અનુક્રમે આગળ ચાલવા લાગ્યા. (तयाणंतरंच णं सछत्ताणं सज्झयाणं स घटाणं सपडागाणं सतोरणवराणं सनंदिघोसणाणं सखि

क्षुद्रघण्टिकामालायुक्तानां 'हेममयचित्ततिणिसकणकनिज्जुत्तदारुयाणं' हेममयचित्रतिनिशकनकनियुक्त दारुकाणां तत्र हेममयानि हिमगिरि समुद्भवानि चित्राणि नानावर्णानि तिनिशस्य वृक्षविशेषस्य सम्बन्धीनि कनकनियुक्तानि सुवर्णखचितानि दारुणि काष्ठानि येषु ते तथा तेषां 'कालायससुकयनेमिजंतकम्माणं' कालायससुकृतनेमियन्त्रकर्माणां-कालायसेन लोहेन सुष्ठुकृतं नेमियन्त्रस्य चक्रोपरिभागस्य कर्म येषु तेषां 'सुसिलिट्ठवित्तमंडलधुराणं' सुश्लिष्टवृत्तमण्डलधुराणां-तत्र सुश्लिष्टे सुसंगते वृत्तमण्डले गोलाकारे धुरो येषु तेषां, 'आइन्न वर तुरगसंपउत्ताणं' आकीर्णवर तुरगसम्प्रयुक्तानां, तत्र आकीर्णाः ये वर तुरगाः श्रेष्ठ तुरंगमाः ते सम्प्रयुक्ताः संयोजिताः. येषु तेषां 'कुसलतरछेयसारहि सुसंपरिग्गहियाणं' कुशलतरछेकसारथिसुसम्परिगृहीतानां-अत्यन्तकुशलाः छेकाः चतुरा सारथयः तैर्ये सुसम्परिगृहीता संयुक्ताः तेषां, 'बत्तीसतोण परिमंडियाणं' द्वात्रिंशत् तूणपरिमंडितानां-द्वात्रिंशत् तूणीराः=शरभस्त्राः तैः परिमण्डितानां युक्तानां 'सकंकडवडंसकाणं' सकंकटावतंसकानां-कङ्कटैः

बाजों की ध्वनि सहित, क्षुद्रघंटिकाओं की पंक्ति सहित तथा (हेममय चित्त तिणिसकणग निज्जुत्तदारुयाणं) हिमगिरि पर उत्पन्न हुए, नाना वर्ण युक्त, ऐसे सुवर्ण खचित तिनिशवृक्ष विशेष की लकडियो के बने हुए तथा (कालायससुकयनेमिजंतकम्माणं) कालायस-लोह से अच्छी तरह कि गई चक्र के ऊपरी भाग में नाना कला वाले (सुसिलिट्ठ वित्तमंडलधुराण) सुसंगत गोलाकार धुरा वाले (आइन्नवरतुरगसंपउत्ताण) तथा जिन में श्रेष्ठ घोडा जोते गये हैं ऐसे और (कुसलतरछेयसारहिसुसंपरिग्गहियाणं) अत्यन्त कुशल तथा चतुर सारथिजन जिनका संचालन कर रहे है (बत्तीसतोणपरिमंडियाणं) एवं जिन में ३२, भाथे-बाणों के-तूणीर-रखे

खिणीजालपरिक्खित्ताणं) त्यार બાદ છત્ર, ધજા, ઘંટ, પતાકા, પ્રવરતોરણ, નંદિઘોષ (વાજાઓની ધ્વનિ), અને ઘુઘરીઓની પંક્તિ સહિત તેમજ (हेममय चित्ततिणिसकणगनिज्जुत्तदारुयाणं) હિમાલય ઉપર ઉત્પન્ન થયેલા, અનેક વર્ણવાળા, સુવર્ણ મંડિત અને તિનિશ વૃક્ષ વિશેષના કાષ્ઠથી બનાવવામાં આવેલા, તેમજ (कालायससुकयनेमिजंतकम्माणं) પૈડાના ઉપરના ભાગનાં લોખંડથી બનાવવામાં આવેલી વિવિધ કળાઓવાળો, (सुसिलिट्ठवित्तमंडल धुराणं) સુસંગત ગોળાકારવાળી ધરીવાળા. (ધૂંસરીવાળા) (आइन्नवरतुरग-संपउत्ताणं) જોતરાએલા ઉત્તમ ઘોડાવાળા અને (कुसलतरछेयसारहिसुसंपरिग्गहियाणं) ખૂબ જ કુશળ અને ચતુર સારથીઓ જેમને હાંકી રહ્યા છે એવા (बत्तीसतोणपरिमंडियाणं) અને બત્રીસ મૂકાએલા ભાથાઓ (तूणीर) વાળા

कवचैः अवतंसकैः शिरोभूषणैश्च सह वर्तन्ते इति तेषां 'सचावसरपहरणावरण भरियजुद्धसज्जाणं' सचापशरप्रहरणावरणभृतयुद्धसज्जानां तत्र सचापा धनुर्युक्ताः शराः प्रहरणानि=खड्गादीनि लोहमयशिरोवेष्टनानि तैर्भृता युक्ताः युद्धस ज्जाश्च ये, तेषां रथानाम् अष्टशतम् अष्टोत्तरशतं पुरतो यथानुपूर्वि=क्रमेण संप्रस्थितम्=प्रचलितं तदनन्तरं च खलु 'असिसत्तिकोंततोमरसूललउडभिं-डिमालधणुपाणिसज्जं' असिशक्तिकुन्ततोमरशूललकुटभिंदिपालधनुःपाणिसज्जं तत्र असिः खड्गः, शक्तिः शस्त्रविशेषः, कुन्तः=भल्लः तोमरः=बाणविशेषः शूलं लोहमयसुतीक्ष्णकण्टकः लकुटः यष्टिः भिंदिपालः शस्त्रविशेषः गोफण इति भाषायां, धनुः चापः एतानि पाणौ हस्ते सज्जानि सज्जीभूतानि यस्य तत्, पादातानीकं पदाति समूहसैन्यं पुरतः संप्रस्थितं यथानुपूर्वि प्रच लितं=ततःखलु स मेघकुमारः, हारोत्थयसुकयरइयवच्छे' हारावस्तृत रतिद वक्षाः तत्र हारस्य हृदि अवस्तृतेन धारणेन सुष्ठु कृतं सुरचितं अतएव रतिदम् आनन्दजनकं वक्षः=वक्षःस्थल यस्य सः, तथा 'कुंडलुज्जोइयाणणे' कुण्डलो द्योति-

---

हुए है-(सकंकडवाडिसकाणं) और जो कवचों एवं शिरोभूषणों से भरे हुए हैं (सचावसरपहरणावरणभरियजुद्धसज्जाणं) धनुष तलवार आदि प्रहरण तथा लोह मय शिरोवेष्टन रूप आवरणों से जो युक्त हैं एवं जो युद्ध के योग्य हैं ऐसे (रहाणं अट्ठसयं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं) १०८, रथ उस मेघकुमार के आगेर यथा क्रम से चले। (तयाणंतरं च णं असिसत्तिकोंततोमरसूललउडभिंडिमालधणुपाणिसज्जं पायत्ताणीय पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं) इसके बाद तलवार, शक्ति, भाला, तोमर (बाण विशेष) लोहमय,, सुतीक्ष्ण कंटक रूप शूल, लकुट, (यष्टि) भिंदि-पाल, गोफण) और चाप-धनुष ये सब जिनके हाथो में हैं ऐसा पैदल सैन्य उस मेघकुमार के आगेर यथाक्रम से चले (तएणं से मेहेकुमारे-

---

(सकंकडवडिंसकाणं) અને જે કવચો અને શિરો ભૂષણથી ભરેલા છે. (सचावसरपहरणावरणभरियजुद्धसज्जाणं) ધનુષ, તલવાર વગેરે પ્રહરણ તેમજલોખંડના શિરોવેષ્ટન રૂપ આવરણોથી યુક્ત અને યુદ્ધ યોગ્ય. (रहाणं अट्ठसयं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं) એકસો આઠ રથ મેઘકુમારની આગળ યથાક્રમે ચાલ્યા (तयाणंतरं च णं असिसत्तिकोंततोमरसूल लउडभिंडिमालधणुपाणिसज्जं पायत्ताणीयं पुरओ अहाणु पुव्वीए संपट्ठियं) ત્યાર બાદ તલવાર, શક્તિ, ભાલા, તોમર (બાણ વિશેષ) લોહમય આ બધા સુતીક્ષ્ણ કંટક રૂપ શૂલ, લકુટ (લાકડી) ભિંદિપાલ (ગોફણ) અને ચાપ (ધનુષ) શસ્ત્રોથી સજ્જ થયેલી પાયદલ સેના યથાક્રમે મેઘકુમારની આગળ ચાલવા લાગી (तएणं से मेहेकुमारे हारोत्थय सुकयरइयवच्छे कुंडलोज्जोइयाणणे.

ताननः=कुण्डलपरिधारणेन प्रकाशितमुखः. 'मउडदित्तसिरए' मुकुटदीप्तशिरस्कः=मुकुटशोभितमस्तकः, 'अब्भहियरायतेयलच्छीए' अभ्यधिकराजतेजो लक्ष्म्या-अभ्यधिकं सातिशयं राजतेजः पूर्वोपार्जितपाक्षाधिकारस्य तेजःप्रभावः तस्य लक्ष्मीः शोभा तया 'दिप्पमाणे' दीप्यमानःशोभमानःसकोरंटमाल्यदाम्ना, कोरण्टपुष्पमालायुक्तेन 'धरिज्जमाणेणं' ध्रियमाणेन भृत्येनेति भावः। 'छत्तेण' छत्रेण युक्तः 'सेयवरचामरेहिं' श्वेतवरचामराभ्यां 'उद्धुव्वमाणेहिं' उद्धूयमानाभ्यां-वीज्यमानाभ्यां युक्तः 'हयगयपवरजोहकलियाए' हयगजप्रवरयोधकलितया, चतुरङ्गिण्या सेनया 'समणुगम्ममाणमग्गे' समनुगम्यमानमार्गः-सम्=सम्यक्प्रकारेण अनु पश्चात् गम्यमानो मार्गो यस्य स मेघकुमारः यत्रैव गुणशिलकं चैत्यम्=उद्यानं=। उद्यान तत्रैव 'पहारेत्थ गमणाए' गमनाय प्रधा-

---

हारोत्थ य सुकयरइयवच्छे कुंडलोज्जोइयाणणे, मउडदित्तसिरए, अब्भहिय रायतेयलच्छीए दिप्पमाणे सकोरेंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं सेयवरचामराहिं उद्धुव्वमाणीहिं हयगयपवरजोहकलियाएहिं चाउरंगिणीए सेणाए समणुगम्ममाणमग्गे) इसके बाद वह मेघकुमार कि जिसका वक्षस्थल धारण किये गये हार से आनन्द प्रद हो रहा है मुख पहिरे हुए कुण्डल से प्रकाशित हो रहा है, मस्तक धारण किये हुए मुकुट से देदीप्यमान हो रहा है, और जो स्वयं अभयादिक राजतेज की शोभा से विशेष प्रभावशाली बना हुआ है-तथा जिसके ऊपर कोरेंट पुष्प की माला से युक्त छत्र नौकर के द्वारा धारण किया गया है, और जिस पर श्वेत उत्तम दो चामर ढोरे जा रहें हैं तथा जो हय-गज एवं बहुत अधिक बलिष्ठ योद्धाओं से युक्त चतुरंगिणी सेना से अनुगम्यमान मार्ग वाला है (जेणेव गुणसिलए चेइए तेणेव पहारेत्थगमणाए) जहाँ गुणशिलक उद्यान था उस ओर

मउडदित्तसिरए अब्भहियरायतेयलच्छीए दिप्पमाणे सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेण सेयवरचामराहिं उद्धुव्वमाणीहिं हयगयपवरजोहकलियाए चाउरंगिणिए सेनाए समणुगम्ममाणमग्गे) त्यार બાદ ધારણ કરેલા હારથી શોભિત વક્ષ સ્થલ વાળો, પહેરેલા કુંડળોથી સુશોભિત મોં વાળો ધારણ કરેલા મુકુટથી પ્રદીપ્ત મસ્તકવાળોઅભયાદિક રાજ તેજ ની શોભાથી સ્વયં સવિશેષ પ્રભાવશીલ, નોકરે તાણેલા કોરંટ પુષ્પનીમાળા યુકત છત્રવાળો, ઉત્તમ સફેદ બે ચમરોથી વીજિત થતો અને ઘોડા હાથી, રથ વગેરેની બલવાન યોદ્ધાઓવાળી ચતુરંગિણી સેના જેની પાછળ ચાલી રહી છે એવો મેઘકુમાર (जेणेव गुणसिलए चेइए तेणेव पहारेत्थ गमणाए) ગુણશીલક ઉદ્યાન તરફ જવા તૈયાર થયો.

रितवान् गन्तुमुद्यतः ततः खलु मेघकुमारस्य पुरतः 'महा' महान्तः 'आसा' अश्वाः 'आसधरा' अश्वधराः ये अश्वान् धारयन्ति ते अश्वधराः अश्वारोहा इत्यर्थः, उभयोः पार्श्वयोः 'नागा' हस्तिनः 'नागधरा' हस्त्यारोहाः 'करिवरा' मत्तगजाः, पृष्ठतः-पश्चाद्भागे 'रहा' रथाः, रहसंगेल्ली' रथमालाः प्रचलन्ति। ततः खलु स मेघकुमारो 'निर्गच्छति' इत्यनेन अग्रतः सम्बन्धः, कीदृशः स्नन निर्गच्छति-इत्याह-'अब्भुग्गयभिंगारे' अभ्युद्गतभृङ्गारः अभि-अभिमुखम् अग्रे उद्गताः=प्रचलिताः भृङ्गाराः भृङ्गारधारिणो यस्य तथा 'पग्गहियतालियंटे' प्रगृहीततालवृन्तः प्रगृहीतानि तालवृन्तानि यस्मै स तथा 'उसवियसेयच्छत्ते' उच्छ्रतश्वेतच्छत्रः उच्छतं परिधृतं-श्वेत छत्रं यस्मै स तथा 'पवीजियवालवियणीए' प्रवीजितबालव्यजनः प्रवीजिते बालव्यजने श्वेतचामरे यस्य स

जाने के लिये उद्यत हुआ। (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरओ महाआसा-आसधरा उभयो पासे नागा नागधरा करिवरा पिट्ठओ रहा रहसंगेल्ली) इस के बाद उस मेघकुमार के आगे बडे२ घोडे तथा अश्वारोही, दोनों तरफ नाग (गज) तथा गजारोही (हाथी सवार) एवं मदोन्मत्तहाथी, और पीछे२ रथ और रथों की पंक्ति चली (तएणं से मेहेकुमारे अब्भुग्गयभिंगारे पगहियतालियटे ऊसविय सेयछत्तपवीजियबालवियणीए) इसके बाद वह मेघकुमार कि जिसके साथ भृंगार को लेकर भृंगारधारी लोग चल रहे हैं, श्वेत छत्र को लेकर श्वेत छत्रधारी लोग चल रहे हैं, श्वेत चामरों को लेकर श्वेतचामर धारी लोग चल रहे हैं (सव्विड्ढिए सव्वजुईए) सर्व ऋद्धि से, सर्व कान्ति से, (सव्वबलेणं सव्वसमुदएण

(तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरओ महा आसा आसधरा उभयो पासे नागधरा करिवरा पिट्ठओ रहा रहसंगेल्ली) ત્યાર બાદ મેઘકુમારની આગળ મોટા મોટા ઘોડાઓ અને ઘોડે સ્વારો, બન્ને તરફ હાથીઓ અને હાથી સ્વારો તેમજ મદમત્ત હાથીઓ ચાલ્યા જતા હતા અને પાછળ રથ અને રથની હારમાળા ચાલી જતી હતી (तएणं से मेहकुमारे अब्भुग्गयभिंगारे पगहियतालियंटे उसवियसेयछत्ते पवीजियवालवियणीए) ત્યાર બાદ જેની સાથે ભંગાર ધારી (પાણીની ઝારીઓને ધારણ કરનારા) માણસો ભંગાર (ઝારી) ને લઈને જઈ રહ્યા છે સફેદ ચમરોને લઈને ચમરધારી માણસો જઈ રહ્યા છે. (सव्विड्ढीए सव्वजुईए) સર્વ ઋદ્ધિ અને સર્વ કાન્તિઓથી. (सव्वबलेणं सव्वसमुदएणं सव्वादरेणं सव्वविभूईए सव्वविभूसाए सव्व

तथा. सर्वऋद्धया=सर्वसंपत्या, सर्वद्युत्या=सर्वकान्त्या, सर्वबलेन=सर्वसामर्थ्येन, सर्वसमुदयेन=सर्ववैभवेन. सर्वादरेण=सर्वसत्कारसम्मानेन, सर्वविभूत्या-उत्कृष्टसंपत्या, 'सव्वसंभमेण' सर्वसम्भ्रमेण=सर्वप्रमोदवृत्तौत्सुक्येन सर्वहर्षातिशयेन इत्यर्थः सर्वगन्धपुष्पमाल्यालङ्कारेण=सर्वत्रुटित-शब्दसन्निनादेन सर्ववाद्य निनादेन सर्ववाद्य मनोहरमहाझङ्कारशब्देन इत्यर्थः, 'महया इड्ढि महत्या ऋद्धया, महत्या द्युत्या महता बलेन महता समुदयेन महता 'वरतुडियजमगसमगपवाइएणं' वरत्रुटितयमगसमगप्रवादितेन तत्र वरं श्रेष्ठं त्रुटितं=वादित्रं 'जमगसमग' इति युगपद् वाचकमव्ययपदं तेन एककालावच्छेदेन जायमानं 'पवाइय' प्रवादितं तेन एककालावच्छिन्नसकलजनप्रमोदजनकमहाध्वनि-युक्तेन इत्यर्थः 'संखपणवपडहभेरिझल्लरिखरमुहिहुडुक्कमुरयमुइंगदुंदुभिनिग्घोसनाइयरवेणं' शंखपणवपटहभेरिझल्लरिखरमुखीहुडुक्कमुरजमृदंगदुन्दुभि-निर्घोषनादितरवेण, तत्र शंखः प्रसिद्धः 'पणवः महाभेरा 'नगारा' इति भाषायां, पटहः 'ढोल' इति भाषायां, भेरी=वाद्यविशेषः, झल्लरि='झालर'

सव्वादरेणं सव्वविभूईए सव्वविभूसाए सव्वसंभमेणं सव्वगंधपुप्फमल्लालंकारेणं सव्वतुरियसद्दसन्निनाएणं) सर्व सामर्थ्य से, अपने सर्व वैभव से, सर्व प्रकार के सत्कार सन्मान से उत्कृष्ट संपत्तिसे, सर्व प्रकार के हर्षातिशय से, सब तरह के गंध, पुष्पमाला एवं अलंकारोंसे, सब तरह के बाजों के निनाद से (महया इड्ढिए महया जुईए महया बलेण महया समुदएणं महया वरतुडियजमगसमगपावाइएणं संखपवण-पटहभेरिझल्लरिखरमुहिहुड्डुक्कमुरवमुइंगदुदुभिनिग्घोसनाइयरवेणं रायगिहस्स नगरस्स मज्झमज्झेणं णिग्गच्छइ) महती ऋद्धि से, महती द्युति से, महान् बल से महान् समुदाय से तथा एक ही साथ बजाये गये श्रेष्ठ बाजों के ध्वनि से कि जो निनाद सकलजनों की

संभमेणं सव्वगंधपुप्फमल्लालंकारेणं सव्वतुरियसद्दसन्निनाएणं) બધી જાતના સામર્થ્ય થી પોતાના સમગ્ર વૈભવથી સર્વ પ્રકારના સત્કાર અને સન્માનથી, ઉત્તમ સંપત્તિથી સર્વપ્રકારના હર્ષાતિરેકથી બધી જાતના ગંધ, પુષ્પ, માળા અને અલંકારો થી બધી જાતનાં વાજાઓના અવાજથી, (महया इड्ढीए महया जुईए महया बलेण महया समुदएणं महया वरतुडियजमगसमगपावाइएणं संखपणवपटहभेरिझल्लरिखरमुहिहुडुक्कमुरवमुइंगदुंदुभिनिग्घोसनाइयरवेणं राय-गिहस्सण मज्झंमज्झेण णिग्गच्छइ) સમૃદ્ધ ઋદ્ધિથી અપૂર્વ દ્યુતિથી મહાન બળથી, વિશાળ સમુદાયથી તેમજ એકી સાથે વગાડવામાં આવેલાં

इति भाषायां, खरमुखी=महाढक्का चर्मवाद्यविशेषः, हुडुक्क='बिगुल' इति भाषायां, मुरज=महामर्दलः लघुमृदङ्ग, दुदुभिः=वाद्यविशेषः. एतेषा निर्घोषः= महाशब्दः तेन नादितः प्रतिध्वनिरूपतां प्राप्तो यो रवः=शब्दः, तेन, एतैः सर्वैः सह, राजगृहस्य नगरस्य मध्य-मध्येन सोत्सवं 'णिग्गच्छइ' निर्गच्छति दीक्षार्थं निःसरति ॥सू० ३५॥

मूलम्—तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्झेणं निग्गच्छमाणस्स बहवे अत्थत्थिया कामत्थिया लाभत्थिया किब्बिसिया करोडिया कारवाहिया संखिया चक्किया लंगलिया मुहमंगलिया पूसमाणवा वद्धमाणगा ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं मणामाहिं मणाभिरामाहिं हिययगमणिज्जाहि वग्गूहि ति, अणवरयं अभिणंदंता य अभिथुणंता य एवं वयासी—जय२ णंदा! जय२ भद्दा! भद्दंते अजियं जिणाहि इंदियं जियं च पालेहि समणधम्मं जियविग्धोऽवि य! वसाहि तं देव! सिद्धिमज्झे। निहणाहि रागदोसमल्ले। तवेणं, धितिधणिए बद्धकच्छे मद्दाहिय अट्ठकम्मसत्तू झाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्तो पावय वितिमिरम-णुत्तरं केवलं नाणं गच्छ य मोक्खं परमपयं सासयं च अयलं हंता परीसहचमुं णं अभीओ परीसहोवसग्गाणं, धम्मे ते अविग्घं भवउ-त्तिकट्टु पुणो२ मंगलं जय२ सद्दं पउंजंति, तएणं से मेहे कुमारे रायगिहस्स नगरस्स मज्झंमज्झेणं निग्गच्छइ निग्गच्छित्ता जेणेव

प्रमोद जनित महा ध्वनि से, युक्त था, शंखों, नगारों ढालों भेरियों झालरों, खरमुहियों, विगुलों, तबलों तथा दुंदुभियों के नादित रव से, युक्त होता हुआ राजगृह नगर के बीचोंबीच होकर निकला। "सूत्र" ३५"

બધા ઉત્તમ વાદ્ય યંત્રોના અવાજથી બધા માણસોના પ્રમોદ જન્ય મહાધ્વનિ (ભારે ઘોંઘાટ) થી યુક્ત તેમજ શંખો, નગારા ઢોલો ભેરીઓ ઝાલરો, ખરમુહીઓ, બ્યૂગલો, તબલાંઓ અને દુંદુભીઓના અવાજથી યુક્ત મેઘકુમાર રાજગૃહ નગરના મધ્ય માર્ગે (ધોરીમાર્ગ) થઈને નીકળ્યો ॥ સૂત્ર "૩૫" ॥

गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता पुरिससहस्स-वाहिणिओ सीयाओ पच्चोरुहइ ॥सू० ३६॥

टीका—'तएणं' इत्यादि। ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य राजगृहस्य नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छतः 'बहवे अत्थत्थिया' बहवोऽर्थार्थिनः=द्रव्यार्थिनः 'कामत्थिया' कामार्थिनः स्वेच्छा पूरणार्थिनः यद्वा-शब्दरूपार्थिनः, 'भोगत्थिया' भोगार्थिनः-गंधरसस्पर्शार्थिनः, 'लाभत्थिया' लाभार्थिनः=पारितोषिकादि प्राप्त्यर्थिनः, 'किव्विसिया' किल्विषिका-किल्विषं पापमस्ति येषां ते पापवन्तः अनाथान्धपङ्ग्वादयः, 'करोडिया' करोटिकाः=कापालिकाः खर्परधारिणः इत्यर्थः 'कारवाहिया' कारवाहिकाः करं- राज्ञे देयं द्रव्य वहन्तीति,

---

'तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स' इत्यादि।

टीका—(तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स) इसके बाद जब वे मेघ कुमार (रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्झेणं) राजगृह नगर के ठीक बीचों बीच होकर (निग्गच्छमाणस्स) निकल रहे थे उस समय उन्हें (बहवे अत्थत्थिया) अनेक अर्थाभिलाषियोंने (कामत्थिया) अनेक कामार्थियोंने—स्वेच्छा पूरणार्थियोंने—अथवा शरूप के अर्थियोंने (भोगत्थिया) अनेक भोगार्थियोंने—गंधरस स्पर्श के अभिलाषियोंने—(लाभत्थिया) अनेक लाभार्थियोंने—पारितोषिक आदि की प्राप्ति की कामनावालोंने—(किव्विसिया) अनेक अनाथ, अन्धे और पण आदि व्यक्तियोंने (करोडिका) अनेक खप्परधारियोंने खप्पर धारण करने वाले भिक्षुओंने, (कारवाहिया) अनेक कारवाहिकोने—जिन पर राज्य का टेक्स बकाया था

'तएण तस्स मेहस्स कुमारस्स' इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स) त्यारબાદ મેઘકુમાર (रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्झेणं) રાજગૃહ નગરની ઠીક વચ્ચો વચ્ચ થઈને (निगच्छमाणस्स) પસાર થઈ રહ્યા હતા તે વખતે તેમને (बहवे अत्थत्थिया) ઘણા અર્થાભિલાષીઓએ (कामत्थिया) ઘણા કામાર્થીજનોએ પોતાની ઇચ્છાને પૂર્ણ કરવાની અભિલાષા રાખનારા માણસોએ (भोगत्थिया) ઘણા ભોગાર્થીઓએ, એટલે કે ગંધરસ અને સ્પર્શના અભિલાષીજનોએ, (लाभत्थिया) ઘણા લાભ મેળવવાની ઇચ્છા રાખનારા માણસોએ—ઇનામ વગેરેને મેળવવાની ઇચ્છાવાળાઓએ, (किव्विसिया) ઘણા અનાથ, આંધળાઓ, તેમજ અપંગ વગેરે માણસોએ (करोडिका) ઘણા ખપ્પરધારી ભિખારીઓએ, (कारवाहिया) ઘણા કારવાહિકોએ એટલે

'संखिया' शाङ्खिकाः-शङ्खवादनपूर्वकभिक्षाकारिणः 'चक्किया' चाक्रिकाः कुम्भकारतैलिकादयः, चक्र प्रदर्श्य याचका वा, लंगलिया' लाङ्गलिका=हलिका हल वाहकाः-कृषीवलाः. 'मुहमंगलिया' मुखमंगलिकाः मुखे मङ्गलमस्ति येषा ते, आशीर्वाददायका इत्यर्थः। 'पूसमाण वा' पुष्पमानवाः=मागधा मगल पाठकाः, 'वद्धमाणगा' वर्द्धमानकाः स्कधारोपितपुरुषाः, क्रियाविशेपकारकाः 'ताहिं' ताभिः इष्टाभिः इष्टार्थ निरूपिकाभिः, कान्ताभिः=हृदयाऽऽह्लादिकाभिः प्रियाभिः=प्रीतिजनकाभिः=मनोज्ञाभिः=मनोहराभिः, मनोऽमाभिः मनसा अम्यन्ते गम्यन्ते इति मनोमाः ताभि., अन्तःकरण हराभिरित्यर्थः मनोभिः= रामाभिः मनोज्ञाभिः हृदयगमनीयाभिः, परमप्रमोदजनकाभिः, 'वग्गूहिं' वाग्भिः 'अणवरय' अणवरत-विरामरहितं 'अभिणंदंता य' अभिनंदन्तश्च जय

ऐसे मनुष्योंने--(संखिया) अनेक शंख बजानेवाले व्यक्तियोंने-शंख बजाकर भिक्षा मांगने वाले भिक्षुकोंगे (चाकिया) कुंभकार तेली आदिकोंने, अथवा चक्र दिखाकर याचना करने वालोंने (लांगलिया) अनेक किसानोंने, (मुहमंगलिया) अनेक आशीर्वाद देनेवाले मुखमंगलिकोंने, (पूसमाणगा) अनेक मगल पाठकोंने, (वद्धमाणगा) अनेक वर्द्धमानकोंने जिन्होंने अपने कधों पर पुरुषों को चढा रखा है ऐसे क्रियाविशेषकारक पुरुषोंने (ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहि मणामाहिं मणाभिरामाहिं हिययगमणिज्जाहिं वग्गूहिंति) उन इष्टार्थ निरूपक, हृदयाह्लादक, प्रीतिजनक, मनोहर अन्तः करणहारी. परम प्रमोद जनक वाणियो द्वारा (अणवरयं अभिणदंता य अभियुणंताय एवं वयासी) विराम रहित जय विजयादि शब्दोच्चारण से बधाते हुए इस प्रकार शुभाशीर्वाद दिये

કે જે માણસોનો રાજ્યમાં ભરવાનો ટેક્સ બાકી હતો એવા માણસોએ (संखिया) ઘણા શંખ વગાડનારા માણસોએ એટલે કે શંખ વગાડીને ભિક્ષા માગનારા ભિખારીઓએ, (चक्किया) કુંભાર તેલી વગેરે માણસોએ અથવા તો ચક્ર બતાવીને ભીખમાગનારા ભિખારીઓએ, (लांगलिया) ઘણા ખેડૂતોએ, (मुहमंगलिया) ઘણા આશીર્વાદ આપનારા મુખમાંગલિકોએ, (पूसमाणगा) ઘણા મંગળપાઠકોએ, (वद्धमाणग) ઘણા વર્દ્ધમાનકોએ--જેમણે પોતાના ખભા ઉપર બીજા માણસોને બેસાડી રાખ્યા છે--એવા માણસોએ-(ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं मणामाहिं मणाभिरामाहिं हिययगमणिज्जाहिं वग्गूहिंति) મેઘકુમારને ઇષ્ટાર્થ પ્રરૂપક હૃદયને આહ્લાદિત કરનારા, પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરનારા, મનોહર, અંતઃકરણને વશમાં કરનારી, અત્યન્ત આનંદ પમાડનારા. વચનો દ્વારા (अणवरयं अभिणंदंताय अभियुणंताय एवं वयासी) સતત જય વિજય વગેરે વચનોથી વધાવતા

विजयादि शब्देन वर्धयन्तः, 'अभिथुणता य' अभिष्टुवन्तश्च=विशिष्टगुणोत्कीर्तनेन स्तुतिं कुर्वन्त एवमवदन् जयनन्दा जय नन्दयति आनन्दयति सर्वानिति नन्दः तत्सम्बोधने हे नन्द! हे महापुरुष! जय जय=सर्वथा विजयशालीभव, जय-जयभद्र=हे भद्र! हे जगत्कल्याणकारिन! त्वं जय जय=सर्वोत्कर्षेण वर्धस्व, 'भद्दं ते' ते तव भद्रं कल्याणं भवतु सर्वोपकारित्वात्, 'अजियं जिणाहि' अजितं जय=अजितम् अवशीकृतम् 'इंदियं' इन्द्रियम् इन्द्रो जीवः तस्माज्जातम् इन्द्रियं श्रोत्रादिकं जय वशीकुरु, 'जियं च पालेहि' जितं पालय=जितमिन्द्रियग्राम पालय=परिरक्ष, वशीकृतेन्द्रियो भवेतिभावः। 'समणधम्मं जियविग्धोऽवि य' श्रमणधर्मं जितविघ्नोऽपि च पालयेति सम्बन्धः। अपि च--श्रमणधर्मं क्षान्त्यादरूपि दशविधं जितविघ्नं=परीषहोपसर्गजयीभूत्वा पालयेत्यर्थः। 'वसाहि तं देव! सिद्धिमज्झे' वस=त्वं हे देव! शाश्वतं निवासं कुरु, सिद्धिमध्ये=सिध्यन्ति-कृतार्था भवन्ति यत्रगत्वेतिसिद्धिः-मुक्तिः,

(जय र्णदा जय २ भद्दा भद्दंते, अजियं जिणाहि, इंदियं जियं चं पालेहि समणधम्मं जिय विग्धोविय वसाहि तं देव! सिद्धिमज्झे) हे नंद हे महा पुरुष तुम। सर्वथा विजयशाली बनो हे भद्रजगत्कल्याण कारिन्। तुम सर्वोत्कर्षतासे बढो सर्वोपकारिहोने से तुम्हारा कल्याण हो। अवशीकृत इन्द्रियों पर तुम विजय प्राप्त करो। जित की रक्षा करो जित इन्द्रियों की सब तरफ से रक्षाकरो। विघ्नों को जीतने पर भी तुम श्रमणधर्म को अच्छी तरह पालो। सिद्धि के मध्य में तुम शाश्वत निवास करो। सिद्धि नाम मुक्ति का है। जिसमें जीव कृतार्थ हो जाते हैं उसका नाम सिद्ध है एसी सिद्ध मुक्ति है अथवा जबतक चार अघातिया कर्म बाकी रहे तबतक तुम देव के मध्य में रहो और जब ये चार अघातिया कर्म भी नष्ट हो जावे तब तुम सिद्ध के मध्य में

સવિશેષ ગુણ કીર્તનથી સ્તુતિ કરતા આ પ્રમાણે શુભાશીર્વાદો આપી રહ્યા હતા કે (जय जय णंदा जय जय भद्दा भद्दंते, अजियं जिणाहि, इंदियं जियं चं पालेहिं समणधम्मं, जिय विग्धोविय! वसाहि तं देव! सिद्धिमज्झे) હે નંદ! હે મહાપુરૂષ! તમે બધી રીતે વિજયી થાઓ, હે ભદ્ર જગત.કલ્યાણકારી તમે બધી રીતે તમારો ઉત્કર્ષ સાધો, તમે સર્વોપકારી છો માટે તમારૂં કલ્યાણ થાઓ, અવશીકૃત ઇન્દ્રિયો ઉપર તમે કાબુ મેળવો. જિતની રક્ષા કરો—જિત ઇન્દ્રિ-યોની બધી રીતે રક્ષા કરો. વિઘ્નોને જીતવાની સાથે સાથે તમે શ્રમણ—ધર્મનું પાલન સારી પેઠે કરો. શાશ્વત રૂપે તમે સિદ્ધિની વચ્ચે નિવાસ કરો. સિદ્ધિનો અર્થ મુક્તિ થાય છે અથવા જ્યાંસુધી ચાર અઘાતિયા કર્મો બાકી રહે ત્યાંસુધી તમે દેવના મધ્યમાં નિવાસ કરો અને જ્યારે આ ચાર અઘાતિયા કર્મો પણ નાશ પામે ત્યારે

तन्मध्ये । यद्वा-देवसिद्धिमध्ये-कर्मशेषे देवमध्ये, कर्मणः क्षये सिद्धिमध्ये वस' इत्यर्थः। 'निहणाहि रागदोसमल्ले' निजहि=नाशय रागद्वेषमल्लौ, रागद्वेषरूपौ मल्लौ, 'तवेणं' तपसा 'धितिधणिए' धृतिधनिकः-धृतिरूपधनवान, 'बद्धकच्छे' बद्धकच्छः-बद्धः-कच्छः-कटिप्रदेशो येन स त्वं सोत्साहःसन् 'मद्दाहि य-अट्ठकम्मसत्तू' मर्दय=क्षपय च अष्टकर्मशत्रून कर्माणि शत्रव इव आत्मगुणविघातकत्वात्, इति कर्मशत्रवस्तान्, 'झाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्तो' ध्यानेन उत्तमेन शुक्लेन अप्रमत्तः=निद्राविकथादि प्रमादवर्जितः सन 'पावय' प्राप्नुहि 'वितिमिरमणुत्तरं केवल नाणं' वितिमिरम्-विगतं तिमिरम्-अज्ञानान्धकारो यस्मात् तत्, 'अनुत्तरं-नास्त्युत्तरं-प्रधानं यस्मात् तत्, केवलं-केवलरूपं ज्ञान, प्राप्नुहि, इति पूर्वेण सम्बन्धः। 'गच्छ य मोक्खं परमपयं सासयं च अयलं' गच्छ च मोक्षं=परमपदं शाश्वत सकलकर्मक्षयलक्षणं, कीदृशं मोक्षम् इत्याह-'परमपयं' इत्यादि। परमपदं-दुःखरहितत्वात् सर्वोत्कृष्टं स्थान शाश्वतं प्रतिक्षणसत्तावस्थानात् द्रव्यार्थतया नित्यम्। अचलं=स्थिरं ततो निवृत्त्यभावात,

---

वसो। (निहणाहिरागदोसमल्ले) तुम रागद्वेष रूपी मल्लों को हटाओ (तवेणं धितिधणिए बद्धकच्छे मद्दाहि य अट्ठकम्मसत्तू) तुम तपस्या के द्वारा धृतिरूप धन को धारण करते हुए बडे उत्साह के साथ आठ कर्म रूप आत्म शत्रुओं को नष्ट करो। झाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्तो वितिमिरमणुत्तरकेवलनाणं पावय) उत्तम शुक्ल ध्यान के प्रभाव से तुम निद्रा विकथा आदि प्रमाद से वर्जित होते हुए जिस से अज्ञान रूप अन्धकार नष्ट हो जाता है और जो अनुत्तर है--सर्व प्रधान है ऐसे केवल ज्ञान को प्राप्त करो। (अयलं सासयंच परमपयं मोक्खं गच्छह) तथा अचल-स्थिर शाश्वत-द्रव्यार्थिकनय की अपेक्षा से प्रतिक्षण सद्भाव रूप ऐसे दुःखवर्जित सर्वोत्कृष्ट स्थान रूप मुक्तिपद को प्राप्त करो।

તમે સિદ્ધની વચ્ચે વાસ કરો (नियणाहि रागदोसमल्ले) તમે રાગદ્વેષ રૂપી મળો ને નષ્ટ કરો (तवेणं धितिधणिए बद्धकच्छे मद्दाहि य अट्ठकम्मसत्तू) તમે તપ દ્વારા ધૃતિ રૂપી ધનને ધારણ કરતાં બહુજ ઉત્સાહની સાથે આઠ કર્મ રૂપ આત્મ શત્રુઓનો વિનાશ કરો (झाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्तावितिमिरमणुत्तरं केवलनाणं पावय) ઉત્તમ શુક્લધ્યાનના પ્રભાવથી તમે નિદ્રાવિકથા વગેરે પ્રમાદ રહિત થઇને અજ્ઞાન રૂપી અંધારાને નષ્ટ કરનારા અનુત્તર સર્વ પ્રધાન કેવળજ્ઞાનને મેળવો. (अयलं सासयं च परमपयं मोक्खं गच्छह) તેમજ અચળ (સ્થિર) શાશ્વત દ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષાથી પ્રતિક્ષણ સદ્ભાવ રૂપ

'हंता परीसहचमुणं' परीषहचमुं-परीषहसेनां खलु 'हंता' विनाशको विजेता भव। किंभूतः सन् इत्याह-'अभीओ परीसहोवसग्गाणं' अभीतः-भयरहितः परीषहोपसर्गाणाम्, तत्र परीषहाः-क्षुधादयो द्वाविंशतिलक्षणाः, उपसर्गाः देवादिकृता-उपद्रवाः तेषाम्, हे स्वामिन्! 'धम्मे' धर्मे श्रुतचारित्रलक्षणे, 'ते' तव 'अविग्धं' अविघ्नं विघ्नोभावो भवतु 'त्तिकट्टु' इतिकृत्वा एवमुक्त्वा पुनःपुनः वारं वारं 'मंगल जय२ सद्दं' मंगलमयजयजयशब्दं 'पउंजंति' प्रयुञ्जते। ततःखलु स मेघकुमारः राजगृहस्य नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छति निर्गत्य यत्रैव गुणशिलकं चैत्यं तत्र उपागच्छति उपागत्य पुरुषसहस्रवाहिन्याः शिबिकातः प्रत्यवरोहति=अवतरतीत्यर्थः ।सू० ३६॥

(परीसहचमुणं हंता, परीसहोवसग्गाणं अभीओ, धम्मे ते अविग्ध भवउ) तुम परीषहों की सेना, के विजेता बनो, परीषहों क्षुधा आदि २२ परीषहों के और देवादि कृत उपद्रवरूप उपसर्गों के भय से तुम सदा निर्मुक्त रहो-श्रुतचारित्ररूप धर्म में तुम्हें किसी भी प्रकार का विघ्न न आवे (त्ति कट्टु पुणो २ मंगल जय २ सद्दं पउंजंति) इस प्रकार कहकर उन सबने मंगलमय जय २ शब्दों का प्रयोग किया (तएणं से मेहे कुमारे रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्झेणं निगच्छइ) इस प्रकार लोगों के आशीर्वादों से सजाया गया वह मेघकुमार राजगृह नगर के ठीक बीचोंबीच होता हुआ निकला। और (निग्गच्छित्ता) निकलकर (जेणेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ) जहां गुणशिलक चैत्य उद्यान था वहां पर पहुँचा। (उवागच्छित्ता पुरिससहस्सवाहिणीओ

એવા દુ:ખ રહિત શ્રેષ્ઠ મુક્તિ પદને મેળવે. (परिसहचमूणं हंना परीसहोवसग्गाणं अभीओ धम्मे ते अविग्धं भवउ) તમે પરીષહ રૂપી સેનાના વિજેતા થાઓ, ભૂખ વગેરે બાવીસ પરીષહો અને દેવ વગેરેના ઉપદ્રવ-ઉપસર્ગોના ભયથી તમે સદા મુક્ત રહો. શ્રુત ચારિત્ર રૂપ ધર્મમાં તમને કોઈ પણ જાતનાં વિઘ્નો ન નડે. (त्ति कट्टु पुणो पुणो मंगलं जय जय सद्दं पउंजंति) આ પ્રમાણે કહીને તે બધાઓએ મંગલમય જય જય શબ્દો ઉચ્ચાર્યા (तएणं से मेहेकुमारे रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ) આ પ્રમાણે લોકોના આશીર્વાદો મેળવતો મેઘકુમાર રાજગૃહનગરની ઠીક વચ્ચે થઈને પસાર થયો અને (निग्गच्छित्ता) પસાર થઈને (जेणेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ) જ્યાં ગુણશિલક ચૈત્ય હતું ત્યાં પહોંચ્યો. (उवागच्छित्ता पुरिस

मूलम्—तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो मेहं कुमारं पुरओ कट्टु जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता समणे भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण-पयाहिणं करेंति करित्ता वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता एव वयासी एसणं देवाणुप्पिया! मेहे कुमारे अम्हं एगे पुत्ते इट्ठे कंते जावजीवियोसासिए हिययाणंदजणए उंवरपुप्फंपिव दुल्लहे सवण-याए किमंग पुण दरिसणयाए? से जहा नामए उप्पलेति वा पउ-मेति वा कुमुदेति वा पंके जाए जले संवड्ढिए नोवलिप्पइ पंकर-एणं णोवलिप्पइ जलरएणं, एवामेव मेहे कुमारे कामेसु जाए भोगेसु संवुड्ढे नोपलिप्पइ कामरएणं नोवलिप्पइ भोगरएणं, एसणं देवाणु-प्पिया! संसारभउव्विग्गे भीए जम्मणजरमरणाणं इच्छइ देवाणु-प्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए, अम्हे णं देवाणुप्पियाणं सिस्सभिक्खं दलयामो, पडिच्छंतु णं देवाणुप्पिया! सिस्सभिक्खं, तएणं से समणे भगवं महावीरे मेहस्स कुमारस्स अम्मापिऊएहिं एवंवुत्त समाणे एयमट्ठं सम्मं पडिसुणेइ, तएणं से मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ उत्तरपुरत्थिमे दिसिभागे अवक्कमइ, अवक्कमित्ता सयमेव आभरणमल्लालंकारं ओमु-यइ, तएणं से मेहकुमारस्स माया हंसलक्खणेणं पडसाडएणं आभ-

---

सीयाओ पच्चोरुहइ) वहां पहुँच कर वह उस पुरुषसहस्रवाहिनी पालखी से नीचे तुरत उतरा। सूत्र "३६"

सहस्सवाहिणीओ सीयाओ पच्चोरुहइ) त्यां पहोंचीने मेघकुमार पुरुष सहस्र वाहिनी पालखीमांथी तरत नीचे उतर्यो ॥ सूत्र "३६" ॥

रणमल्लालंकारं पडिच्छइ पडिच्छित्ता हारवरिधारसिंदुवारछिन्नमुत्तावलिपगासाइं अंसूणि विणिम्मुयमाणी२ रोयमाणी२ कंदमाणी२ विलवमाणी२ एवं वयासी—जइयव्वं जाया! घडियव्वं जाया परिक्कमियव्वं जाया! अस्सि च णं अट्ठे नो पमाएयव्वं अम्हंपि णं एमेव मग्गे भवउत्तिकट्टु मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो समणं भगवं महावीरं वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया ॥सू० ३७॥

टीका—'तएणं तस्स मेहकुमारस्स अम्मापियरो' इत्यादि। ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य मातापितरौ मेघकुमारं पुरतःकृत्वा यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रोपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वः—आदक्षिणप्रदक्षिणां कुरुतः, कृत्वा वन्देते नमस्यतः वंदित्वा नमस्यित्वा एवमवदताम् एष खलु हे देवानुप्रियाः! मेघकुमारोऽस्माकः पुत्रः इष्टः कान्तः

'तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स' इत्यादि

टीकार्थ-(तएणं) इसके बाद (मेहस्स कुमारस्स) मेघकुमार के माता पिता (मेहं कुमारं पुरओ कट्टु) मेघकुमार को आगे करके (जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ) जहां पर श्रमण भगवान महावीर थे वहां गये (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिणं करेइ) जाकर उन्होंने श्रमण भगवान महावीर के आदक्षिण प्रदक्षिणा पूर्वक सविधि वंदणादि (करित्ता वंदंति नमंसंति) उनके वंदना नमस्कार किया।(वंदित्ता न ,सित्ता) वन्दना नमस्कार करके (एवं वयासी) फिर उन्होंने

'तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स' इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्यार बाद (मेहस्स कुमारस्स) मेघकुमारना मातापिताओ (मेहं कुमारं पुरओ कट्टु) मेघकुमारने आगळ करीने (जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ) ज्यां श्रमण भगवान महावीर हता त्यां गया (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) जईने तेओए आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक श्रमण भगवान महावीरने (करित्ता वंदंति नमंसंति) वारंवार वन्दन अने नमस्कार करीने (एवं वयासी) तेमणे कह्युं (एसणं देवाणुप्पिया! मेहे कुमारे) हे देवानु-

यावद् 'जीवियोसासिए' जीवितोच्छ्वासकः=जीवित प्राणधारणं उच्छ्वासयति वर्धयति इति सः अस्माकं प्राणधारक इत्यर्थः 'हिययाणंदजणए' हृदयानन्दजनकः अन्तःकरणप्रमोदकारकः किं बहुना उदुंबरपुष्पमिव श्रवणेऽपि दुर्लभः किं पुनः हे अङ्ग! दर्शने हे प्रभो! 'से जहानामए' अथ यथानामकम्-यथादृष्टान्तम्, 'उप्पलेति वा' उत्पलं-नीलकमलं, 'पउमेतिवा' पद्म-सूर्यविकाशिकमलं, 'कुमुदेति वा' कुमुदं चन्द्रविकाशी श्वेतकमलविशेषः, 'पंकेजाए' पङ्के जातं-उत्पन्नं 'जले संवड्ढिए' जले संवर्द्धितं-वृद्धिमुपागतं किन्तु 'पंकरयणं' पंकरजसा पंकएव रजः पंकरजः तेन कर्दमेन 'नोवलिप्पइ' नोपलिप्यते, एव 'जलरएणं' जलरजसा 'नोवलिप्पइ' नोपलिप्यते 'एवामेव' एवमेव अनेनैव

ऐसा कहा-(एस णं देवाणुप्पिया! मेहे कुमारे) हे देवानुप्रिय! यह मेघकुमार (अम्हं एगे पुत्ते) हमारे यहां एक ही पुत्र है--(इट्ठे कंते जाव जीवियोसासिए) इसलिये यह हमें इष्ट है और कांत है यावत जीवितोच्छ्वासभूत है। अर्थात् हमारे प्राणों का आधारभूत है। (हियया णंदजणए) हृदय को आनन्द पहुँचानेवाला है। (उंबरपुप्फंपिव दुल्लहे सवणयाए किमंगपुणदरिसणयाए) हे नाथ जिस प्रकार उदुंबर के पुष्प के दर्शन की तो बात दूर रही उसका नामश्रवण भी जैसे दुर्लभ है उसी तरह प्रभो हमें भी इसका नाम श्रवण दुर्लभ है। (से जहानामए उप्पलेइ वा कुमुदेइ वा पंके जाए जले संवड्ढिए नोवलिप्पइ पंकरएणं नोवलिप्पइ जलरएणं) जिस प्रकार नील कमल, सूर्य विकाशी पद्म और चन्द्र विकाशी कुमुद कीचड़में उत्पन्न होते हैं, जलमें बढते हैं किन्तु पंकजरूप रज से तथा जलरूप रज से वे उपलिप्त नहीं होते हैं (एवामेव

પ્રિય! આ મેઘકુમાર (अम्हं एगे पुत्ते) અમારો એકનો એક જ પુત્ર છે (इट्ठे कंते जाव जीवियोसासिए) એટલા માટે આ અમને ઈષ્ટ છે અને કાંત છે યાવત્ જીવિતોચ્છ્વાસ ભૂત એટલે આ અમારા પ્રાણોનો આધાર છે (हियया णंदजणए) હૃદયને આનંદ પમાડનાર છે, (उंबरपुप्फंपिव दुल्लहे सवणयाए किमंगपुणदरिसणयाए) હે નાથ! જેમ ઉંદુબરના(ઉમરડાના)પુષ્પની જોવાની વાત તો દૂર રહી પણ તેનું નામ સાંભળવું પણ દુર્લભ છે, તેમજ હે પ્રભો! અમને પણ આ મેઘકુમારનું નામ સાંભળવું પણ દુર્લભ હતું (से जहा नामए उप्पलेइ वा कुमुदेइ वा पंकेजाए जले संवड्ढिए नोवलिप्पइ पंकरएणं नोवलिप्पइ जलरएणं) જેવી રીતે નીલ કમલ, સૂર્ય વિકાશી પદ્મ, અને ચન્દ્ર વિકાશી કુમુદ કાદવમાં ઉદ્ભવે છે, પાણીમાં વધે છે છતાં એ કાદવ રૂપ રજથી તેમજ પાણી રૂપ રજથી તેઓ અલિપ્ત રહે છે (एवामेव मेहे कुमारे कामेसु जाए भोगेसु

दृष्टान्तेन मेघकुमारोऽपि 'कामेसु' कामेषु–विषयाभिलापलक्षणेषु जातःसमुत्पन्नः 'भोगेसु' भोगेषु–गन्धरसस्पर्शलक्षणेषु संवर्द्धिए' संवर्द्धितः, कामै र्जातो भोगैर्द्धितः इत्यर्थः, न पुनःकामरजसा भोगरजसा उपलिप्यते परमवैराग्यसत्त्वात्, नास्मै विषया रोचन्ते न चापि भोगाःइति भावः। एषः मेघकुमारः खलु हे देवानुप्रियाः! 'संसारभउव्विग्गे' संसारभयोद्विग्नः संसरणं चतुर्गतिषु परिभ्रमणं संसारः तस्माद्भयं-भीतिः तेन उद्विग्नः खिन्नः तथा 'भीए' भीतः–त्रस्तः 'जम्मणजरमरणाणं' जन्मजरामरणेभ्यः, तस्मात् इच्छति देवानुप्रियाणामन्तिके द्रव्यभावतो मुण्डो भूत्वा 'अगाराओ' अगारात् गृहात् 'अणगारियं' अनगारितां 'पव्वइत्तए' प्रव्रजितुं प्राप्तुमिच्छतीति पूर्वेण संबन्धः। वयं खलु देवानुप्रियाणां शिष्यभिक्षां दद्मः, तत् 'पडिच्छंतु' प्रतीच्छन्तु स्वीकुर्वन्तु खलु हे

मेहेकुमारे कामेसु जाए भोगेसु संवड्ढिए नोवलिप्पइ कामरएणं नोवलिप्पइ भोगरएणं) उसी तरह मेघकुमार विषयाभिलाप रूप काम में उत्पन्न हुआ है गंध रस स्पर्श रूप भोगों से संवर्द्धित हुआ है—तो भी वह परम वैराग्य से संपन्न होने के कारण कामरूप रज से उपलिप्त हुआ नहीं है और न भोगरूप रजसे ही उपलिप्त हुआ है। (एसण देवाणुप्पिया संसारभउव्विगो भीए जम्मणजरमरणाणं इच्छइ देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए) हे देवानुप्रिय। यह चतुर्गतियों में परिभ्रमण रूप संसार के भयसे खिन्न है और जन्म, जरा एवं मरण से त्रस्त हैं। इसलिये यह आप देवानुप्रिय के पास द्रव्य और भाव रूप से मुंडित होकर अगार से अनगारिता को प्राप्त करना चाहता है। (अम्हेणं देवाणुप्पियाणं सिस्सभिक्खं दलयामो

संवड्ढिए नोवलिप्पइ कामरएणं नोवलिप्पइ भोगरएण) તેમજ મેઘકુમાર પણ વિષયાભિલાષ રૂપ કામમાં ઉદ્દભવ્યો છે અને ગંધ રસ સ્પર્શ રૂપ ભોગોમાં વૃદ્ધિ પામ્યો છે છતાં એ તે સાચા વૈરાગ્ય યુકત થઈને કામરૂપ રજથી અને ભોગરૂપ કાદવથી લિપ્ત થયો નથી(एसणं देवाणुप्पिया संसारभउव्विगो भीए जम्मणजरमरणाणं इच्छइ देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए) હે દેવાનુપ્રિય! આ ચતુર્ગતિઓમાં પરિભ્રમણ રૂપ-સંસારના ભયથી ગમગીન છે અને જન્મ ઘડપણ અને મૃત્યુથી ભયભીત છે એટલા માટે આ તમારી પાસે દ્રવ્ય અને ભાવ રૂપથી મુંડિત થઈને અગારથી અનગારિતાને મેળવવાની ઇચ્છા રાખે છે. (अम्हेणं देवाणुप्पियाणं सिस्सभिक्खं दलयामो

देवानुप्रियाः ! शिष्यभिक्षाम्, ततःखलु स श्रमणो भगवान महावीरः मेघकुमारस्य मातापितृभ्यामेवमुक्तः सन 'एयम सम्मं पडिसुणेइ' इमं अर्थं सम्यक् प्रतिशृणोति–सर्व विरतिलक्षणं प्रव्रज्या दानरूपं सम्यक् प्रकारेण प्रतिशृणोति–स्वीकरोति। ततःखलु स मेघकुमारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकाद् उत्तरपौरस्त्यं दिग्भागम् ईशानकोणम्, अपक्रामति=गच्छति, अपक्रम्य–गत्वा स्वयमेव आभरणमाल्यालङ्कारम् 'ओमुयइ' अवमुञ्चति=त्यजति ततःखलु तस्य मेघकुमारस्य माता हंसलक्षणेन पटशाटकेन आभरणमाल्यालङ्कारं प्रतीच्छति

पडिच्छंतु णं देवाणुप्पिया सिस्सभिक्खं) अतः हम आप देवानुप्रिय को शिष्य की भिक्षा देते हैं। आप इस शिष्य भिक्षा को स्वीकार करें। (तएणं से समणं भगवं महावीरं मेहस्स कुमारस्स अम्मापिऊएहिं एवं वुत्ते समाणे एयमट्ठं सम्मं पडिसुणेइ) इसके बाद वे श्रमण भगवान महावीर मेघकुमार के माता पिता से इस प्रकार कहे जाने पर मेघ कुमार के लिये इस अर्थ की स्वीकारता प्रदान कर देते हैं––अर्थात् दे देते हैं––(तएणं से मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ उत्तरपुरत्थिमे दिसिभागे अवक्कमइ) इसके बाद वह मेघकुमार श्रमण भगवान महावीर के पास से ईशानकोण की ओर गया (अवक्कमित्ता सयमेव आभरणमल्लालंकारं ओमुयइ) वहां जाकर उसने अपने आप ही आभरण माला तथा अलंकारो को अपने शरीर से उतार दिया। (तएणं से मेहस्स कुमारस्स माया हंसलक्खणेण पडसाडएणं आभरण

पडिच्छंतु णं देवाणुप्पिया सिस्सभिक्खं) એથી તમને અમે આ શિષ્યની ભિક્ષા આપીએ છીએ તમે આ ભિક્ષાનો સ્વીકાર કરો (तएणं से समणे भगवं महावीरे मेहस्स कुमारस्स अम्मापिऊएहिं एवंवुत्ते समाणे एयमट्ठं सम्मं पडिसुणेइ) ત્યાર બાદ મેઘકુમારના માતા પિતા દ્વારા આ પ્રમાણે કહેવાએ આવેલા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મેઘકુમારને સ્વીકારે છે એટલે કે સર્વવિરતિ રૂપ પ્રવ્રજ્યાનું દાન અમે એને આપીશું આ પ્રમાણે પોતાની અનુમતિ દર્શાવે છે (तएणं से मेहेकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ उत्तरपुरत्थिमे दिसिभागे अवक्कमइ) ત્યાર બાદ મેઘકુમાર શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસેથી ઇશાનકોણ તરફ ગયા (अवक्कमित्ता सयमेव आभरण मल्लालंकारं ओमुयइ) ત્યાં જઈને મેઘકુમારે પોતાની મેળેજ આભરણ, માળા તેમજ અલંકારોને શરીર ઉપરથી ઉતારી દીધા. (तएणं से मेहस्स कुमारस्स माया हंस

गृह्णाति प्रतीच्छति हारवारिधारासिन्दुवारछिन्नमुक्तावलिप्रकाशानि-तत्र सिन्दुवार इतिनिर्गुण्डी पुष्पं,-शेषं प्रसिद्धम्। अश्रूणि विनिर्मुञ्चन्ती२ रुदती२ क्रन्दन्ती२ विलपन्ती२ एवमवादीत्-'जइयव्वं जाया!' हे जात! हे पुत्र! यतितव्य= प्राप्तेषु संयमयोगेषु यत्नः कार्यः। 'घडियव्वं जाया' घटितव्यं हे जात! अप्राप्तानां संयमयोगानां प्राप्तये घटना कार्या चेष्टा कर्तव्या 'परिक्कमियव्वं

मल्लालंकारं पडिच्छइ पडिच्छित्ता हार वारिधारसिंदुवारछिन्नमुत्तावलिपगासाइं अंसुणी विणिम्मुयमाणी२ रोयमाणी२ कंदमाणी२ विलवमाणी२ एवं वयासी) उतारें गये वे आभरण माला और अलंकार मेघकुमार की माताने अपनी हंस-लक्षण वाली पट्टसाटिका में रख लिये और रख लेने के बाद हार वारि-धारा सिन्दुर. छिन्नमुक्तावली के समान प्रकाश वाले आंसुओं को बार२ बहाती हुई बार२ रोती हुई बार२ आक्रंदन करती हुई और बार२ विलाप करती हुई वह फिर इस प्रकार कहने लगी-(जइयव्वं जाया! घडियव्वं जाया! परिक्कमियव्वं जाया! अस्सिं च णं अट्ठे नो पमाएयव्वं अम्हं पि णं एसेव मग्गे भवउत्तिकट्टु मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो समणं भगवं महावीरं वंदति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया) हे जात पुत्र! तुम प्राप्त संयममार्ग में यत्न करते रहना, हे जात! अप्राप्त संयमयोगों की प्राप्ति के सदा सचेष्ट रहना, हे जात! तप संयम में सदा पराक्रम करना हे पुत्र! ज्ञानादि रत्नत्रयरूप अर्थ में तुम

लक्खणेणं पडसाडएणं आभरणमल्लालकारं पडिच्छइ पडिच्छित्ता हारवारि धारसिंधुवारछिन्नमुत्तावलिपगासाइं अंसूणी विणिम्मुयमाणी २ कंद माणी २ विलवमाणी २ एवं वयासी) ઉતારેલા આભરણ માળા અને અલં-કારોને મેઘકુમારની માતાએ પોતાની હંસના ચિહ્નોવાલી પટ્ટસાટિકામાં મૂકી દીધા અને ત્યાર બાદ હાર, વારિધારા, સિન્દુવાર, તૂટીગએલાં મોતીઓની માળાની જેમ શોભતા આસુઓને વારંવાર વહેવડાવતી અને વારંવાર વિલાપ કરતી કહેવા લાગી-(जइयव्वं जाया! घडियव्वं जाया परिक्कमियव्वं जाया! अस्सिं च णं अट्ठे नो पमाएयव्वं अम्हं पि णं एसेव मग्गे भवउत्ति कट्टु मेहस्स कुमारस्स अम्मा पियरो समणं भगवं महावीरं वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया) હે જાત પુત્ર! તમે સંયમ માર્ગમાં યત્ન કરતા રહેજો, હે જાત! અપ્રાપ્ત સંયમ યોગોની પ્રાપ્તિ માટે હમેશાં સચેષ્ટ રહેજો, હે જાત! તપ અને સંયમમાં હમેશાં પરાક્રમ કરતા રહેજો. હે બેટા! જ્ઞાન વગેરે રત્ન ત્રય રૂપ અર્થમાં તમે કોઈ દિવસ પ્રમાદને વશ થશો નહિ અમારે

जाया' पराक्रमितव्यं हे जात। तत्र, संयमेषु पराक्रमः कर्तव्यः हे पुत्र 'अस्सिं च णं अट्ठे नो पमाएयव्वं' अस्मिंश्च खलु अर्थे ज्ञानादिरत्नत्रये, न प्रमादयितव्यं, प्रमादो न कर्तव्यः. अम्हं पि णं एमेव मग्गे भवउ' अस्माकमपि खलु एवमेव मार्गो भवतु 'एमेव' एवमेव अमुना प्रकारेणैव 'मग्गो' मार्गः कर्मरजः प्रक्षालनलक्षणो भवतु जायतां 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा एवमुक्त्वा माता-पितरौ भगवन्तं वंदित्वा नमस्यित्वा स्वस्थानं गतौ ॥सू० ३७॥

मूलम्—एएणं से मेहे कुमारे सयमेव पंचमुट्ठियं लोयं करेइ करित्ता. जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ करित्ता वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता, एवं वयासी-आलित्तेणं भंते ! लोए पलित्ते णं भंते! लोए, आलित्तपलित्ते णं भंते ! लोए, जराए मरणेण य, से जहाणामए केई गाहावई अगारंसि झियायमाणंसि जे तत्थ भंडे भवइ अप्पभारे मोल्लगुरुए तं गहाय आयाए एगंतं अवक्कमइ, एस मे णित्थारिए समाणे पच्छापुरा हियाए सुहाए खेमाए

कभी प्रमाद के आधीन मत बनना। हमलोगों के लिये भी यही मार्ग होवे। हमलोग भी इसी प्रकार से कर्मरज प्रक्षालन रूप इस दोनों ही मार्ग के अनुयायी बनें। ऐसा कहकर माता पिता श्रमण भगवान को वंदना नमस्कार कर अपने स्थान को चले गये। ॥सूत्र ३७॥

માટે પણ એજ માર્ગ શેષ જીવન માટે પ્રશસ્ત થાઓ. એટલે કે અમે પણ આ પ્રમાણે જ 'કર્મરજપ્રક્ષાલન' રૂપ આ માર્ગને અનુસરનારા થઈએ. આમ કહીને માતાપિતા બન્ને ભગવાનને વંદન અને નમસ્કાર કરીને પોતાના સ્થાને પાછા ફર્યા ॥સૂત્ર ૩૭॥

गिस्सेयसाए अणुगामियाए भविस्सइ एवामेव मम वि एगे आया-भंडे इट्ठे कंते पिए मणुन्ने मणामे एस मे नित्थारिए समाणे संसार वोच्छेयकरे भविस्सइ, तं इच्छामि णं देवाणुप्पियाहिं सयमेव मुंडाविउ सेहाविउं सिक्खाविउं सयमेव आयारगोयरविणयवेणइयचरणकरण जायामायावत्तियं धम्ममाइक्खिउं तएणं समणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं सयमेव पव्वावेइ सयमेव मुंडावेइ सयमेव आयार जाव धम्ममाइक्खइ एवं देवाणुप्पिया! गंतव्वं चिट्ठियव्वं णिसीइयव्वं तुयट्टियव्वं भुंजियव्वं भासियव्वं एवं उट्ठाए उट्ठाय पाणेहिं भूतेहिं जीवेहिं सत्तेहि संजमेणं संजमियव्वं, अस्सिं च णं अट्ठे णो पमाएयव्वं, तएणं से मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए इमं एयारूवं धम्मियं उवएसं णिसम्म सम्मं पडिवज्जइ, तमाणाए तहग-च्छइ तहचिट्ठइ जाव उट्ठाए उट्ठाय पाणेहिं भूतेहिं सत्तेहिं संजमइ ।सू.२८

टीका—'तएणं से मेघकुमार सयमेव' इत्यादि। तदनु सर्वाभरणपरि मोचनानन्तरं परित्यक्तगृहस्थवेषः परिधृतमुनिवेषः सदोरकमुखवस्त्रिकोप

'तएण से मेहे कुमार' इत्यादि ।

टीकार्थ—इसके बाद (से मेहे कुमारे) उन मेघकुमारने (सयमेव) अपने आप ही (पचमुट्ठिय लोयं करेइ) पंचमुष्टी लोच किया—अर्थात्—जब वे अपने

'तएण से मेहेकुमारे' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्यार બાદ (से मेहे कुमारे) મેઘકુમારે (सयमेव) પોતાની મેળે જ (पचमुट्ठियं लोयं करेइ) પંચ મૂઠી લુંચન કર્યું એટલે કે જ્યારે મેઘકુમારે બધાં ઘરેણાંઓ વગેરે ઉતારીને ગૃહસ્થના ,વેષનો ત્યાગ કર્યો અને

शोभितमुखः कक्षावलम्बितरजोहरणः अन्यान्यपि साधूपकरणानि यथाकल्पं पात्रादीनि गृहीत्वा मेघकुमारःस्वयमेव 'पंचमुट्ठियं'पंचमुष्टिकं लोच-तत्र पञ्चमुष्टयो यस्य स पंचमुष्टिकः तं लोचं=शिरः केशोत्पाटनं 'करेइ'करोति-पञ्चभिर्मुष्टिभिः करणभूताभिः शिरसि पञ्चधा विभक्तानां लुञ्चनीय केशानामुत्पाटनं न तु पञ्चभिर्मुष्टिभिः पञ्चवारैरेव समग्रकेशोत्पाटनसम्भव इति भावः। लोच कृत्वा यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणां करोति कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवदत्। 'आलित्तेणं भंते! लोए' हे भदन्त! हे भगवन्! आर्द सः=दुःखाग्निना ज्वलितः खलु अयं लोकः बाल्ये आधिव्याधि पर-

सर्वाभरणादि उतार कर, गृहस्थवेष का परित्याग कर मुनिवेष अंगीकार कर मुख वस्त्रिका बांधकर कक्षा में रजोहरण अवलंबित कर तथा और भी साधु के योग्य पात्रादि उपकरण लेकर अच्छी तरह मुनि दीक्षा से युक्त हो गये तब उन्होंने अपने केशों का अपने आप अर्थात् अपने हाथों से पञ्च मुष्टि लोच किया। (करित्ता जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ) केश लुंचन कर फिर वे जहां श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे वहां गये (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिण करेइ) वहां जा कर उन्होंने उनकी-श्रमण भगवान महावीर की-तीन बार आदक्षिण प्रदक्षिणा करके उन्हें सविधि वंदना नमस्कार किया। वंदना नमस्कार करने के बाद फिर वे प्रभु से इस प्रकार कहने लगे (अलित्तेणं भंते लोए) हे भदंत। यह लोक दुःखरूपी अग्नि की ज्वाला से जल रहा है-बाल्यावस्था में यहां

મુનિવેષ સ્વીકારીને મોં ઉપર સદોરકમુખવસ્ત્રિકા બાંધી કાખ બગલમાં રજોહરણ ધારણ કર્યું, તેમજ બીજી પણ સાધુઓને માટે યોગ્ય એવા પાત્ર વગેરે ઉપકરણો લઈને સારી રીતે મુનિ દીક્ષાથી યુકત થઈ ગયા ત્યાર બાદ તેમણે પોતાના કેશોનું પોતાની મેળે જ પંચ મુષ્ટિ લુંચન કર્યું. (करित्ता जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ) કેશ લુંચન પછી મેઘકુમાર જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હતા ત્યા ગયા. (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) ત્યાં જઈને મેઘકુમારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની ત્રણ વખત આ દક્ષિણ પ્રદક્ષિણા પૂર્વક તેમને સવિધિ વંદન અને નમસ્કાર કર્યા વંદના અને નમસ્કાર કર્યા બાદ તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને કહેવા લાગ્યા કે (अलित्तेणं लोए) હે ભદંત! આ સંસાર દુઃખ રૂપી અગ્નિની જવાળાઓમાં સળગી રહ્યો છે બાલ્ય અવસ્થામાં અહીં બધા આધિ, વ્યાધિ, પરવશતા વગેરે દુઃખોના અનુભવ દરેક પ્રાણી કરે છે. (पलित्तेणं भंते लोए) જવાનીમાં આ જગત ભોગતૃષ્ણા અને પ્રિયના

वगतत्वादिदुःखानुभवात् 'पलित्तेणं भंते ! लोए' हे भदन्त ! प्रदीप्तः=प्रकर्षेण दीप्तः दुःखाग्निना प्रज्वलितः खलु अयं लोकः तारुण्ये भोगतृष्णया प्रिय विरहादिना च बाल्यादधिकं दुःखानुभवात् 'आलित्तपलि ेण भंते ! लोए जराए मरणेण य' हे भदन्त ! आदीप्तप्रदीप्तः=अत्यन्तप्रदीप्तः दुःखाग्निनाऽत्यन्तप्रज्वलितः खलु अयं लोकः जरया=वृद्धावस्थया, मरणेन च, वृद्धत्वे–भोग्यविषये समुपस्थितेऽपि तद्भोगकरणाक्षमत्वात् स्त्रीपुत्रादिभिरप्यपमानितत्वात् बहुतरस मयं कासश्वासादिप्रबलरोगपीडितत्वाच्च चिरसंचितधनवियोगादि संभावनया च करचरणाद्यङ्गशैथिल्येन च मरणभयोद्भवहृदयकम्पेन च सततं दुःखानुभवात्: मरणे तु दुरन्तप्राणोत्क्रमणकालिकानन्तवेदनाजनित मूर्च्छोदयाद् वर्णना

आधि, व्याधि, परवशता आदि दुःखों का अनुभव हरएक प्राणी करते हा है। (पलित्तेणं भंते लोए) तरूण अवस्थामें यह लोक भोगों की तृष्णा से और प्रिय के विरह आदि से ,बाल्यकाल के दुःखों की अपेक्षा भी अधिक दुःखों का अनुभव करता है इसलिये हे भदंत यह लोक प्रकर्षेण दीप्त दुःखाग्नि द्वारा प्रज्वलित हो रहा है। (आलित्तपलित्तेणं भंते लोए-जराए मरणेण य) हे भदंत ! जरा और मरण से यह लोक आदिप्त इस लिये हो रहा है कि वृद्धावस्था में भोग्य विषयों के समुपस्थित होने पर भी यह प्राणी उन विषयों को भोगने में असमर्थ रहता है तथा स्त्री पुत्र आदि भी इस अवस्था में इसे अपमानित किया करते हैं कास-श्वास, आदि प्रबल रोग रात दिन इस अवस्था में इस जीव को पीडा देते रहते हैं तथा चिरसंचित धन के वियोग आदि की संभावना से कर-चरण आदि अंगों की शिथिलता से, मरण के भय से उद्भूत हृदय कंपन से इस अवस्था में सतत–दुःखों का अनुभव होता रहता है तथा मरण समय

વિયોગ વગેરેથી બાલ્ય અવસ્થાના દુઃખો કરતાં પણ વધારે પડતા દુઃખોનો અનુભવ કરે છે, એટલા માટે હે ભદંત ! આ જગત ભયંકર સળગતા દુઃખાગ્નિમાં બળી રહ્યું છે. (आलित्तपलित्तेण भंते लोए जराए मरणेण य) હે ભદંત ! ઘડપણ અને મૃત્યુથી આ જગત સમગ્ર રૂપમાં એટલા માટે ભભૂકી રહ્યુ છે કે ઘડપણમાં ઉપભોગની વસ્તુઓ સામે હોવા છતાં એ આ જગતના પ્રાણીઓ તે વિષયોને ભોગવવામાં અસમર્થ રહે છે તેમજ સ્ત્રી પુત્ર વગેરે પણ વૃદ્ધાવસ્થામાં તેમને અપમાનિત કરે છે. કાસ, શ્વાસ વગેરે પ્રબળ રોગો રાત દિવસ આ અવસ્થામાં આ જીવને કષ્ટ આપતા રહે છે, તેમજ ચિર કાળ સંગ્રહેલા ધનને નષ્ટ થવાની સંભાવનાથી હાથપગ વગેરે અંગોના શૈથિલ્યથી, મૃત્યુભયથી, ઉદ્ભવેલા હૃદયના કંપનથી આ વૃદ્ધાવસ્થામાં સતત દુઃખોનો અનુભવ થતો જ રહે છે, તથા આ જીવને મરણ

तीतदुःखानुभवःप्रत्यक्ष एवेति कस्य हृदयं न भीषयति। 'से जहानामए' तद् यथानामकं यथादृष्टान्तं दृष्टान्तमनुसृत्य वर्ण्यते इत्यर्थः, कोऽपि गाथापतिः-धनसमृद्धो गृहस्थःअगारे 'अगारंसि झियायमाणंसि' अगारे गृहे ध्यायति धातूनामनेकार्थत्वात् प्रज्वलिते सतीत्यर्थः 'जे' यत् तत्थ' तत्र 'भंडे' भाण्डो भवति 'अप्पभारे' अल्पभारः 'मोल्लगुरुए' मूल्यगुरुकः-बहुमूल्यः, तं गृहीत्वा 'आयाए' आत्मना-स्वयम् 'एगतं' एकान्त निरुपद्रवस्थानं 'अवक्कमइ' अपक्रामति-गच्छति, एवं च चिन्तयति 'एस मे णित्थारिए समाणे' एषःमूल्यगुरु को भाण्डः' मम निस्तारितःसन् 'पच्छा' पश्चात् भविष्यति काले, 'पुरा' विवक्षित कालात् पूर्वस्मिन् काले संततिपरम्परायां स्व सत्तायां चेत्यर्थः 'हियाए' हिताय जीवनादि निर्वाहजनकाय 'सुहाए' सुखाय भोगसंपाद्यानदाय 'खेमाए क्षेमाय समुचितसुखसमर्थाय 'णिस्सेयसाए' निश्रेयसाय भाग्योदयाय

में प्राणोत्क्रमणकालिक दुरन्त अनन्त वेदनाओं से उद्भूत मूर्च्छा के सद्भाव से वर्णनातीत दुःखों का अनुभव इस जीव को प्रत्यक्ष में ही होता है-इस लिये यह जरा और मरण से आदीप्त एवं प्रदीप्त-हो रहा है। अतः इस तरह की इस की यह स्थिति किस समझदार प्राणी के हृदयको भयान्वित नहीं करती है। (से जहानामए) इसी बात को दृष्टान्त द्वारा समर्थित किया जाता है-(कोई गाहावई अगारंसि झियायमाणसि-जे तत्थ भंडे भवइ अप्पभारे मोल्लगुरुए त गहाय आयाए एगतं अवक्कमइ) जैसे कोई धन समृद्ध गृहस्थ घर में आग लग जाने पर उसमें की अल्पभारवाली वस्तुओं को जिनकी कीमत बहुत भारी होती है लेकर स्वयं निरूपद्रव स्थान में चला जाता है और ऐसा विचार करता है (एस मे णित्थारिए समाणे पच्छापुरा हियाए सुहाए खेमाए णिस्सेयसाए अणुग्गामियाए-

---

પ્રાણોત્ક્રમણ કાલિક દુરન્ત અનન્ત વેદનાઓથી, મૂર્છાવસ્થાથી, જેમનુ વર્ણન પણ અશક્ય છે આવા દુઃખોનો અનુભવ પ્રત્યક્ષ રૂપે થાય છે. એટલા માટે આ જગત વૃદ્ધાવસ્થા અને મૃત્યુથી આદીપ્ત અને પ્રદીપ્ત થઈ રહ્યું છે. એથી એવી આ જગતની ભયંકર સ્થિતિ ક્યા સમજુ માણસના હૃદયને કંપાવી ન મૂકે. (से जहानामए) એજ વાતને દૃષ્ટાંત દ્વારા વધારે પુષ્ટ કરવામાં આવે છે (कोई गाहा वई अगारंसि झियायमाणंसि जे तत्थ भंडे भवइ अप्पभारे मोल्लगुरुए तं गहाय आयाए एगंतं अवक्कमइ) જેમ કોઈ પૈસાપાત્ર સમૃદ્ધ ગૃહસ્થ ઘર સળગી ઉઠે ત્યારે તેમાંથી થોડા વજનવાળી ભારી કિંમતી વસ્તુને લઈને પોતે નિરુપદ્રવ સ્થાનમાં પહોંચે અને તે વિચારે કે—(एस मे णित्थारिए समाणे पच्छा पुरा हियाए सुहाए खेमाए णिस्सेयसाए अणुग्गामियाए भविस्सइ) આ કિંમતી વસ્તુ મારા

'परम्परानुबन्धि सुखाय भविष्यति, 'एवामेव' एवमेव अमुनैव दृष्टान्तेन हे भदन्त ! हे-भगवन् ! 'मम वि' ममापि 'एगे' एकः अद्वितीयः श्रेष्ठः 'आया भंडे' आत्मभाण्डः=आत्मरूपो भाण्डः रत्नकरण्डकमिव 'इट्ठे' इष्टः आत्म सिद्धिलक्षणः सर्वेष्टसिद्धिपूरकत्वात् 'कंते' कान्तः कमनीयः आत्मगुणप्रकाश-कत्वात् 'पिए' प्रियः-वल्लभः आत्मनोऽक्षयपद प्रापकत्वात् 'मणुन्ने' मनोज्ञः= सुन्दरः सकलप्राणिगणदुर्लभाक्षयशांत्यादि गुणप्रकाशकत्वात्-'मणामे'

भविस्सइ) कि यह बहुमूल्य वस्तु मेरे निस्तार के लिये होती हुई भी भविष्यत् काल में विवक्षित काल से पूर्वकाल में संतान परंपरा में तथा मेरी मौजूदगी में जीवन निर्वाह के लिये भोगजनित आनन्द के लिये, समुचित सुख सम्पादन के लिये, तथा पीढी दर पीढी के लिये सुख-साधन के निमित्त हो जावेगी (एवामेव मम वि एगे आया भंडे इट्ठे कंते पिए मणुन्ने एस मे णित्थारिए समाणे संसारवोच्छेयकरे भविस्सइ) उसी तरह कीमति मेरी आत्मारूपी यह वस्तु रत्नकरण्ड की तरह मुझे भी इष्ट है, कान्त है, वल्लभ है, मनोज्ञ है, मनोम है-अतः यह आदीप्त प्रदीप्त हुए इस संसार से पृथक्कृत होती हुई मेरे लिये संसार की उच्छेद कारिका होगी। मुझे यह आत्मारूपी वस्तु इष्ट इसलिये है कि यह समस्त इष्ट पदार्थों की सिद्धि की पुरक होती है। कांत इसलिये है कि यह आत्मा गुणों की प्रकाशिता होती है। प्रिय इस लिये है कि यह आत्माको अक्षय पद की प्राप्ति करा देती है। मनोज्ञ इस लिये है कि सकल-

---

भ ण पोषण माटे ते पर्याप्त थशे ज पण भविष्यमां, विवक्षित कालथी पूर्वकालमां, संतान परंपरामां तेमज मारी हयातीमा जीवन निर्वाह माटे, उपभोग अने आनंद माटे सारी रीते सुख मेळववा माटे पेढी दर पेढीना सुख साधन माटे पर्याप्त थशे. (एवामेव मम वि एगे आया भंडे इट्ठे कंते पिए मणुन्ने मणामे एस मे णित्थारिए समाणे संसारवोच्छेयकरे भविस्सइ) तेना जेवी किंमती मारा आत्मा रूपी आ वस्तु रत्न करंडकनी जेम मने पण ईष्ट छे. कान्त छे, वल्लभ छे, मनोज्ञ छे, मनोम छे एटला माटे आ आत्मारूपी किंमती वस्तु आदीप्त प्रदीप्त थतां एटले के समग्र रूपमां सळगता आ संसारथी पृथक थईने मारा माटे संसा-रने जड मूळथी उखाडी नाखनारी थशे. मने आत्मारूपी आ वस्तु ईष्ट एटला माटे छे के आ सघळा ईष्ट पदार्थोनी सिद्धि मेळवनारी छे. आत्माने अक्षयपद पमाडनारी होवाथी आ आत्मा रूपी वस्तु 'प्रिय' छे. सघळा प्राणीओ ने माटे दुर्लभ शाश्वत शांति वगेरे गुणोवाळी छे, तेमनी आ आत्मारूपी वस्तु प्रकाशित कर-

सर्वज्ञैःसिद्धस्वरूपतया प्रतिपादितत्वात् 'एस' एषः प्रत्यक्षः ज्ञानादिगुणरत्न संभृतो ममात्मभाण्डः 'मे' मया 'नित्थारिए समाणे' निस्तारितःसन् आदीप्तप्रदीप्त संसारात्पृथक् कृतः सन् 'संसारवोच्छेयकरे भविस्सइ' संसारव्युच्छेदकरो भविष्यति संसारः जन्मजरामरणजनितघोरमहादुःखपरिपूर्णचतुर्गतिभ्रमणलक्षणः तस्य विच्छेदकरो विनाशको भविष्यति संसारपरित्यागो हि अक्षयहिताय अक्षयसुखाय अक्षयसामर्थ्याय अक्षयकल्याणाय साद्यनन्त पर्यवसानाय भवति इति भावः। तदिच्छामि तस्मात् कारणादभिलषामि खलु हेभदन्त, 'देवाणुप्पियाहिं' देवानुप्रियैः स्वयमेव=प्रव्राजयितुं सर्वविरतिरूपेण दीक्षयितुं मुंडयितुं द्रव्यतो लुञ्चितकेशेण भावतो रागद्वेषराहित्येन, 'सेहाविउ' सेधयितुं भवद्भिः सूत्रार्थग्राहयितुं, 'सिक्खाविउं' शिक्षयितुं प्रत्युपे

प्राणि गए को दुर्लभ जो अक्षय शांत्यादि गुण है उनकी यह प्रकाशक होती है। मनोम इस लिये है कि सर्वज्ञ भगवानने इसका स्वरूप सिद्ध अवस्थामय कहा है। यह संसार चतुर्गति भ्रमण रूप है ये चार गतियों जन्म, जरा, एवं मरण से जनित घोर महा दुःखों से भरी हुई है अर्थात् इस संसार का परित्याग इस जीव को अक्षय हित के लिये अक्षय सुख के लिये, अक्षय सामर्थ्य के लिये, अक्षय कल्याण के और आदि अनन्त तथा अपर्यवसान पद के लिये होता है (तं इच्छामि णं देवाणुप्पियाहिं सयमेव पव्वविउं सयमेव मुंडाविउं सिक्खाविउं सयमेव आयारगोयरविणयवेणइय चरणकरणजायामायावत्तियं धम्ममाइक्खिउं) इस लिये मैं आप देवानुप्रिय से सर्व विरति रूप दीक्षा प्राप्त करने के लिये द्रव्य और भाव की अपेक्षा मुंडित होने के

નારી હોય છે એટલા માટે આ 'મનોજ્ઞ' છે. સર્વજ્ઞ ભગવાને એનું સ્વરૂપ સિદ્ધ અવસ્થામય કહ્યું છે, એથી એ આત્મારૂપી વસ્તુ 'મનોમ' છે. આ સંસાર ચતુર્ગતિ ભ્રમણરૂપ છે. એ ચારે ચાર ગતિઓ જન્મ જરા (ઘડપણ) અને મૃત્યુના ભયંકર કષ્ટથી યુક્ત છે. તાત્પર્ય એ છે કે આ સંસારને પરિત્યાગ આ જીવને અક્ષય હિતને માટે, અક્ષય સુખને માટે, અક્ષય સામર્થ્યને માટે, અક્ષય કલ્યાણને માટે અને આદિ અનન્ત તેમજ અપર્યવસાન પદને માટે હોય છે. (तं इच्छामि णं देवाणुप्पियाहिं सयमेव पव्वविउं सयमेव मुंडाविउं सेहाविउं सिक्खाविउं सयमेव आयारगोयरविणयवेणइयचरणकरणजायामायावत्तियं धम्ममाइक्खिउं) એટલા માટે હું દેવાનુપ્રિય પાસેથી સર્વ વિરતિરૂપ દીક્ષા મેળવવા માટે, દ્રવ્ય અને ભાવની અપેક્ષાએ મુક્તિ માટે, સૂત્ર અને અર્થ

क्षणादि शिक्षां ग्राहयितुं स्वयमेव 'आयारगोयरविणयवेणइयचरणकरण-जायामायावत्तियं' आचार गोचरविनयवैनयिकचरणकरणयात्रामात्रावृत्तिकं. आ-मर्यादायां, चरणं आचारः, ज्ञानादिपंचविधः, गोचरः गौरिव चरणं गोचरः-भिक्षाटनं, विनयः विनयति-अभिवादनादिना नाशयति सकलक्लेशकारकमष्ट प्रकारं कर्म सः, वैनयिकं विनये भवं वैनयिकं, तत्फलं मर्मक्षयादि निरूपणं चरणं महाव्रतादि, करणं पिंडविशुध्यादि यात्रा-तपोनियमसंयमादिषु प्रवृत्तिः मात्रा-संयम यात्रानिर्वाहार्थमाहारादि परिमाणज्ञानम् एतेषां आचारादीनां वृत्ति वर्तनं यस्मिन्नसौ आचारादि वृत्तिकस्तं 'धम्मं धर्म'आइक्खिउं आख्यापयितुम् इच्छामीति पूर्वेण सम्बन्धः। ततःखलु श्रमणो भग-

---

लिये. सूत्र और अर्थ को आपसे ग्रहण करने के लिये प्रति लेखनादि रूप शिक्षा ग्रहण करने के लिये, तथा आचार गोचर, विनय, वैनयिक चरण, करण, यात्रा और मात्रा वाले धर्म की प्ररूपणा करने के लिये, चाह रहा हूँ। मर्यादा में विचरण करना इस का नाम आचार है। यह पाँच प्रकार के जो ज्ञान आदि है उन रूप पडता है। गाय के समान चरण का नाम गोचर है। गोचर शब्द का अर्थ भिक्षाटन है। अभिवादन आदि क्रियाओं द्वारा आत्मा सकल कलेश कारक अष्ट प्रकार के कर्मों का जिस से नाश करना है वह विनय है। इस विनय के होने पर जो कर्म क्षयादि का निरूपण होता है वह वैनयिक है। महाव्रतादि का नाम चरण पिण्डविशुद्धयादि का नाम करण तप, नियम, संयम आदि में प्रवृति का नाम 'यात्रा' तथा संयमयात्रा के निर्वाह के लिये जो आहार आदि के प्रमाण का जानना होना है उस का नाम मात्रा

ગ્રહણ કરવા માટે, પ્રતિલેખના" વગેરે રૂપ શિક્ષા ગ્રહણ કરવા માટે તેમજ આચાર, ગોચર, વિનય વનયિક, ચરણ, કરણ, યાત્રા અને માત્રાવાળા ધર્મના નિરૂપણ માટેની ઈચ્છા રાખીને આવ્યો છું. મર્યાદામાં રહેવું આનું નામ આચાર છે. આ આચાર પાચ પ્રકારના જ્ઞાન વગેરેના રૂપમાં છે—ગાયના જેવા ચરણનું નામ ગોચર છે. ગોચર શબ્દનો અર્થ ભિક્ષાટન છે. અભિવાદન વગેરે ક્રિયાઓ વડે આત્મા બધા દુઃખજનક આઠ પ્રકારના કર્મોનો જેના વડે નાશ કરે છે, તે વિનય છે. આ વિનયથી જે કર્મક્ષય વગેરેનુ નિરૂપણ હોય છે, તે વૈનયિક છે. મહાવ્રત વગેરેનું નામ ચરણ પિણ્ડ વિશુદ્ધયાનું નામ કરણ, તપ નિયમ અને સંયમ વગેરેમાં પ્રવૃત્તિનું નામ યાત્રા, તેમજ સંયમ યાત્રાના નિર્વાહને માટે જે આહાર વગેરેનું પ્રમાણ જાણવામાં આવે છે, તેનું નામ માત્રા છે. (तएणं. समणे भगवं महावीरे मेहं-

वान् महावीरो मेघकुमारं स्वयमेव प्रव्राजयति; तत्रादौ पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारं श्रावयति, तदनु-'इच्छाकारेण' इत्यादि पठित्वा 'तस्सुत्तरीकरणेणं' इत्यादिपाठेन क्षेत्रशुद्धयार्थं कायोत्सर्गं कारयति। तत्र मेघकुमारः काय स्थिरीकृत्य 'इच्छाकारेणं लोगस्स द्वयं च' समो मनसि चिन्तयति। तत्पश्चात् 'नमोअरिहंताणं' इत्यादि पठनपूर्वकं कायोत्सर्गं पारयति। तदनन्तरं श्री भगवान् महावीरःस्वामी 'लोगस्स' इत्यादिपाठं श्रावयति, ततः-'करेमि भंते' इत्यादि पाठेन-दीक्षां ग्राहयति इति भावः। तदनु पार्श्वे उपवेश्य 'सयमेव मुंडावइ' स्वयमेव मुण्डयति-द्रव्यभावतः तदनु-'नमोऽत्थुणं' इति पाठं वामजानूर्ध्वीकृत्य

है। (तएणं समणे भगवं महावीरे मेहं कुमार सयमेव पव्वावेइ, सयमेव मुंडावेइ, सयमेव आयार जाव धम्ममाइक्खइ) इस प्रकार मेघकुमार का निवेदन सुनकर श्रमण भगवान् महावीर ने उन मेघकुमार को स्वयं प्रव्रजित किया इस में सर्व प्रथम उन्होंने पंच परमेष्ठी का नाम उन्हें सुनाया। बाद में "इच्छा कारेणं" इस पाठ को पढकर "तस्स उत्तरी करणेणं" इत्यादि पाठ के द्वारा उन्हों ने क्षेत्र विशुद्धि के लिये उनसे कायोत्सर्ग करवाया। मेघकुमारने शरीर को स्थिर करके "इच्छाकारेणं लोगस्स द्वयंच" इत्यादि पाठ का मन में चिन्तवन किया और बाद में "नमो अरिहंताणं" इत्यादि पढते हुए कायोत्सर्ग की समाप्ति की। इस के बाद श्री भगवान् महावीर स्वामीने "लोगस्स" इत्यादि पाठ उन्हें सुनाया। "करेमिभंते" इत्यादि पाठ को पढकर उन्हें दीक्षीत किया। दीक्षा अंगीकार कर चुकने के बाद प्रभुने उन्हें अपने पास बैठाकर स्वयंमुंडित किया। और "नमोत्थुणं" पाठ को वाम जानु

कुमारं सयमेव पव्वावेइ, सयमेव मुंडावइ. सयमेव आयार जाव धम्ममाइक्खइ) આ પ્રમાણે મેઘકુમારની વિનંતી સાંભળીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે મેઘકુમારને જાતે પ્રવ્રજિત કર્યા. પ્રવ્રજિત કરતાં સૌ પહેલાં તેમણે પંચપરમેષ્ઠીના નામો મેઘકુમારને સંભળાવ્યા. ત્યાર બાદ "इच्छा कारेणं" આ પાઠને ભણીને "तस्स उत्तरी कारणेणं" વગેરે પાઠ દ્વારા તેમણે ક્ષેત્ર વિશુદ્ધિને માટે મેઘકુમારથી કાયોત્સર્ગ કરાવડાવ્યો. મેઘકુમારે શરીરને સ્થિર કરીને "इच्छाकारेण लोगस्स द्वयच" વગેરે પાઠનું મનમાં ચિંતન કર્યું, અને ત્યાર બાદ "नमो अरिहंताणं" વગેરે બોલતા કાયોત્સર્ગ પૂરો કર્યો. ત્યાર પછી શ્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ "लोगस्स" વગેરે પાઠ મેઘકુમારને સંભળાવ્યો. ત્યાર પછી "करेमि भते" વગેરે પાઠ દ્વારા મેઘકુમારને દીક્ષિત કર્યા. દીક્ષા સ્વીકાર કર્યા બાદ પ્રભુએ તેમને પોતાની પાસે બેસાડીને જાતે મુંડિત કર્યા. અને "नमोत्थुणं" પાઠને ડાબી જાનું (ઘૂંટણ) ઊંચી કરાવડાવીને તેમના વડે

द्विवारं पाठयति, स्वयमेव आचार यावद् धर्ममाख्याति। एवं खलु हे देवानुप्रिय ? उपर्युक्तमुनिधर्मनिर्वाहार्थं 'गंतव्वं' गन्तव्यं-युगमात्र-भूमिन्यस्त दृष्टिना चलितव्यं, 'चिट्ठियव्वं' स्थातव्य निरवद्यभूमौ ऊर्ध्वस्थानेन, 'निसीइयव्वं' निषत्तव्यं भूम्यादिकं प्रमार्ज्य उपवेष्टव्यम्, 'तुयट्टियव्वं' त्वग्वर्तितव्यं शयनीयं शय्यासंस्तारकशरीरवामदक्षिणपार्श्वौ च प्रमार्ज्य शयितव्यं 'भुंजियव्वं' भोक्तव्यं क्षुधावेदनीयवैयावृत्त्येर्या संयम प्राणीदयाधर्मचिंताषडविधकारणैः अंगारादिदोषरहित अभ्यवहर्तव्यं 'भासियव्वं भाषितव्यं हितमितनिरवद्यभाषया वक्तव्यम् 'एवं'अमुना प्रकारेण 'उट्ठाए उट्ठाय' उत्थ

ऊंची करवा कर उनसे दो बार पढवाया। पश्चात् आचार आदि अंगोंवाले धर्म का उन्हें उपदेश दिया उस में उन्होंने उन्हें समझाया—कि मुनि धर्म के निर्वाह करने के लिये (गंतव्वं चिट्ठियव्वं, णिसीइयव्वं, तुयट्टियव्वं भुंजियव्वं, भासियव्वं, एवं उट्ठाए उट्ठाय, पाणेहि भूएहिं जीवेहिं सत्तेहिं, संजमेण संजमियव्वं) साधु का कर्तव्य है कि वह युगमात्र आगे की भूमि का अच्छी तरह निरीक्षण कर चले निरवद्य भूमि पर ऊँचा होकर बैठते समय वह भूमि का प्रमार्जन अवश्य करें, सोते समय जब वह करवट बदलते तो शय्या का वामपार्श्व और दक्षिणपार्श्व प्रमार्जित करे तभी सोवे। तथा शरीर के भी दोनों पार्श्वों को प्रमार्जित करे। क्षुधा वेदनीय, वैयावृत्य, ईर्या, संयम, प्राणिदया, तथा धर्म चिन्ता इन छि कारणों को लेकर साधु जो आहार ग्रहण करता है वह उसे अंगारादि दोषों से रहित ही करना चाहिये। हितमित और निरवद्य भाषा

વખત બોલાવડાવ્યું. ત્યાર બાદ આચાર વગેરે અંગોવાળા ધર્મનો તેમને ઉપદેશ આપ્યો. ઉપદેશ આપતાં તેમણે કહ્યું કે મુનિધર્મના પાલન માટે (गंतव्वं चिट्ठियव्व, णिसीइव्वं, तुयट्टियव्व, भुंजियव्वं भासियव्वं एवं उट्ठाए उट्ठाय पाणेहिं भूएहिं, जीवेहिं सत्तेहिं, संजमेण संजमियव्वं) સાધુની ફરજ છે કે તે યુગમાત્ર આગળના માર્ગને સારી પેઠે જોઈને ચાલે, નિરવદ્ય ભૂમિ ઉપર ઊંચો થઈને બેસે, બેસતી વખતે તે ભૂમિનું ચોક્કસપણે પ્રમાર્જન કરે, સૂતી વખતે જ્યારે તે પાસું ફેરવે ત્યારે શય્યા ન વામ પાર્શ્વ (ડાબી બાજુ) અને દક્ષિણ પાર્શ્વ (જમણી બાજુ) પ્રમાર્જિત કરીને સૂવે. તેમજ શરીરના પણ બન્ને પાર્શ્વોનું પ્રમાર્જન કરે. ક્ષુધા વેદનીય, વૈયાવૃત્ય, ઈર્યાસંયમ, પ્રાણિદયા, તેમજ ધર્મ ચિન્તા આ છ કારણોને લઈને સાધુ જે આહાર ગ્રહણ કરે છે, તે તેમને—અંગાર વગેરે દોષ રહિત જ કરવો જોઈએ હિત, મિત અને નિરવદ્ય વાણીનો જ વ્યવહાર સાધુને કરવો જોઈએ

या उत्थाय=निद्रादि प्रमादत्यागपूर्वकम् उत्थानशक्त्या उत्थाय प्राणेषु द्वित्रि चतुरिन्द्रियलक्षणेषु 'भूएहिं' भूतेषु वनस्पतिषु 'जीवेहिं' पंचेन्द्रिय स्वरूपेषु 'सत्तेसु' पृथव्यप् तेजोवायुषु आर्षत्वात् तृतीया 'संयमेण' संयमेन' मनोवाक्काय विशुध्या सर्वथा विराधनोपरमेण 'संजमितव्वं' संयमितव्यम्, एव रक्षण व्यापारेण प्रवर्तितव्यं 'अस्सिं च णं अट्ठे अस्मिंश्च खल्वर्थे मोक्षप्राप्तिलक्षणे णो पमाएयव्वं' नो प्रमदितव्यम्–प्रमादो न कर्तव्यः सोत्साहं सततमुद्यमः कर्तव्य इत्यर्थः। ततः खलु स मेघकुमारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके समीपे इममेतद्रूप धार्मिक श्रुतलक्षणं 'उवएसं' उपदेशं णिसम्म' निशम्य=हृद्यवधार्य ,सम्मं पडिवज्जइ' सम्यक् प्रतिव्रजति=स्वीकरोति। 'तमाणाए' तमाज्ञया

का ही साधु को प्रयोग करना चाहिये। इस तरह निद्रादिप्रमादों के परित्याग पूर्वक उत्थानशक्ति से उठ कर द्विइन्द्रिय, त्रिइन्द्रिय और चतुरिन्द्रिय प्राणियों में वनस्पतिरूप एकेन्द्रिय भूतों में पंचेन्द्रियरूप जीवों में, और पृथिवी, अप्, तेज, एवं वायुरूपसत्त्वों में मन, वचन और काय की विशुद्धि से सर्वथा विराधना से उपरमित हो कर साधु को प्रवृत्ति करना चाहिये। (अस्सिं च णं अट्ठे णो पमाएयव्वं तएणं से मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए इमं एयारूवं धम्मियं उवएसं णिसम्म सम्मं पडिवज्जइ) मोक्ष प्राप्तिरूप इस अर्थ में साधु को कभी प्रमाद नहीं करना चाहिये। किन्तु सोत्साह सतत उद्यम ही करते रहना चाहिये। इस के बाद उन मेघकुमार ने श्रमण भगवान्–महावीर के मुखारविन्द से इस प्रकार का यह धार्मिक उपदेश सुनकर–अर्थात् श्रुतचारित्ररूपधर्म का व्याख्यान श्रवण कर और उसे अच्छी तरह से हृदय में अवधारित

આ પ્રમાણે નિદ્રા વગેરે પ્રમાદોને ત્યજીને ઉત્થાન શક્તિવડે ઊભા થઈને બે ઇન્દ્રિયો ત્રણ ઇન્દ્રિયો અને ચાર ઇન્દ્રિયોવાળા, પ્રાણીઓમા વનસ્પતિ જેવા એક ઇન્દ્રિયવાળા ભૂતોમાં પંચેન્દ્રિય રૂપ જીવોમા અને પૃથ્વી અપ, (पाणी) તેજ અને વાયુ રૂપ સત્ત્વો. મા મન, વચન અને કાયાની વિશુદ્ધિથી. સર્વથા વિ ાધનાથી ઉપરમિત થઈને સાધુએ પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. (अस्सि च णं अट्ठे णो पमाएयव्वं, तएणं से मेहेकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए इमं एयारूवं धम्मियं उवएसं णिसम्म सम्मं पडिवज्जइ) મોક્ષ મેળવવાની બાબતમાં સાધુને કોઈ પણ દિવસ પ્રમાદ (આળસ) નહિ કરવી જોઈએ, પણ સતત ઉત્સાહ રાખીને ઉદ્યમ કરતા જ રહેવુ જોઈએ ત્યાર બાદ મેઘકુમારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના મુખારવિંદથી આ પ્રમાણે ધાર્મિક ઉપદેશ સાંભળીને એટલે કે શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મ દેશના સાંભળીને અને તે દેશના સારી પેઠે હૃદયમા અવધારિત કરીને સ્વીકારી

भगवदाज्ञया 'तहगच्छइ' तथा गच्छति संयममार्गे प्रचलति, तथा तिष्ठति यावद् उत्थाय=प्रमादं विहाय, प्राणेषु भूतेषु जीवेषु सत्त्वेषु 'संजमइ' संयतते-सम्यक् यतनां करोति ॥सू० ३८॥

मूलम्—ज दिवसं च णं मेहे कुमारे मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए तस्स णं दिवसस्स पच्छवरण्हकाल समयंसि समणाणं निग्गंथाणं अहाराइणियाए सेज्जासंथारएसु विभज्जमाणेसु मेहकुमारस्स दारमूले सेज्जासंथारए जाए यावि होत्था। तएणं समणा णिग्गंथा पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए पुच्छणाए परियट्टणाए धम्माणुजोगचिंताए य उच्चारस्स य पासवणस्स य अइगच्छमाणा य निग्गच्छमाणा य अप्पेगइया मेहं कुमारं हत्थेहिं संघट्टंति, एवं पाएहिं, सीसे, पोट्टे, कायंसि, अप्पेइया ओलंडति अप्पेगइया पोलंडति अप्पेगइया पायरयरेणुगुंडियं करेंति, एवं महालियं च णं रयणि मेहे कुमारे णो संचाएइ खणमवि अच्छिं निमीलित्तए। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था—एवं खलु अहं सेणियस्स रन्नो पुत्ते धारिणीए

कर स्वीकार कर लिया (तमाणाए तह गच्छइ तह चिट्ठइ, जाव उट्ठाए, उट्ठाय पाणेहिं भूएहिं, जीवेहिं, सत्तेहिं संजमइ) अब वे भगवान की आज्ञा मे संयममार्ग में उसी तरह से चलने लगे—उसी तरह से उठने बैठने लगे यावत् प्रमाद को छोडकर प्राणियों के ऊपर भूतों के ऊपर जीवों के ऊपर और सत्त्वों के अच्छी तरह यतनाचार पूर्वक अपनी प्रवृत्ति करने लगे। ॥सूत्र ३८॥

(तमाणाए तह गच्छइ तह चिट्ठई जाव उट्ठाए, उट्ठाय पाणेहिं भूएहिं जीवेहिं सत्तेहिं संजमइ) त्यार બાદ તે ભગવાનની આજ્ઞા મુજબ તેજ પ્રમાણે સંયમ માર્ગમાં ચાલવા લાગ્યા, તેજ રીતે ઉઠવા બેસવા લાગ્યા. પ્રમાદ (આળસ) ને ત્યજીને પ્રાણીઓના ઉપર ભૂતોના ઉપર, જીવોના ઉપર અને સત્વોના ઉપર, સારી રીતે જતનથી (સાચવીને) તેમની રક્ષા કરતા વિચારવા લાગ્યા. ॥ સૂત્ર "૩૮"॥

देवीए अत्तए मेहे जाव सवणयाए तं जया णं अहं अगारमज्झे वसामि तयाणं मम समणा णिग्गंथा आढायंति परिजाणंति सक्कारेंति सम्माणेंति, अट्ठाइं हेऊइं पासिणाइं कारणाइं आइक्खंति, इट्ठाहिं कंताहिं वग्गूहिं आलवेंति संलवंति, जप्पभिइं च णं अहं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए तप्पभिइं च णं मम समणा नो आढायंति जाव नो संलवेंति, अदुत्तरं च णं मम समणा णिग्गंथा राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए पुच्छणाए जाव महालियं च णं रत्तिं नो संचाएमि अच्छिं णिमिलावेत्तए, सेयं खलु मम कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते समणं भगवं महावीरं आपुच्छित्ता पुणर वि अगारमज्झे वसित्तए त्तिकट्टु एवं संपेहेइ, संपेहित्ता अट्टदुहट्टवसट्टमाणसगए णिरयपडिरूवियं च णं तं रयणिं खवेइ खवित्ता कल्लं पाउप्पभायाए सुविमलाए रयणीए जाव तेयसा जलंते जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ करित्ता वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता जाव पज्जुवासइ ॥सू० ३९॥

टीका—'जं दिवसं च णं' इत्यादि। यं दिवसं च=यस्मिन् दिवसे खलु मेघकुमारः मुण्डो भूत्वा अगारात्=गृहात् अनगारितां प्रव्रजितः—प्राप्तः, तस्स णं दिवसस्स'

'जं दिवसं च णं मेहे कुमारे' इत्यादि।

टीकार्थ—(जं दिवसं) जिस दिन (मेहे कुमारे मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए) मेघकुमार ने मुंडित होकर आगार अवस्था से अनगार

'जं दिवसं च णं मेहे कुमारे' इत्यादि ॥

टीकार्थ-(जं दिवसं) જે દિવસે (मेहेकुमारे मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए) મેઘકુમારે મુંડિત થઈને આગાર અવસ્થા ત્યજીને અનગાર અવસ્થા

तस्य खलु दिवसस्य 'पच्छावरण्हकालसमयंसि' पश्चादपराह्णकालसमये दिनस्य चतुर्थप्रहरलक्षणे 'समये' चतुर्थभागे भण्डोपकरणप्रतिलेखनानन्तरं परिष्ठापनाय सप्तविंशतिमण्डलप्रतिलेखनावसाने च आवश्यककरणसमीपागमावसरे सूर्यास्तसमये, श्रमणानां निर्ग्रन्थानाम् 'अहाराइणियं' यथा रात्निकं=यथा ज्येष्ठं, पर्यायज्येष्ठक्रमेण इत्यर्थः। 'सेज्जासंथारएसु' शय्यासंस्तारकेषु तत्र शय्या=शयनं तदर्थसंस्तारकाः शयनीयस्थानानि, यद्वा शय्याः=शरीर प्रमाणाः, संस्तारकाःसार्धहस्तद्वयप्रमाणानि आसनानि तेषु 'विभज्जमाणेसु' विभज्यमानेषु पृथक् पृथक् संस्तृतेषु मेघकुमारस्य द्वारमूले द्वारसमीपे शय्या संस्तारको जातश्चाप्यभवत्। ततः खलु श्रमणानिर्ग्रन्थाः 'पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि' पूर्वरात्रापररात्रकालसमये पूर्वरात्रश्चापररात्रश्च पूर्वरात्रापररात्रौ तद्रूपः-कालः स एव समयः इति पूर्वरात्रापररात्रकालसमयः, तस्मिन् रात्रेःपूर्वभागे पश्चाद्भागेचेति भावः 'अवर' इत्यत्र सूत्रत्वात् रेफस्य लोपः, 'वायणाए' वाचनायै-वाचन वाचना गुरुसमीपे सूत्राक्षराणां ग्रहणं तदर्थं

आस्थाधारण की (तस्स णं दिवसस्स पच्छावरण्हकालसमयंसि समणाणं निग्गंथाणं आहाराइणियाए सेज्जासंथारएसु विभज्जमाणेसु मेघकुमारस्स दारमूले सेज्जासंथारए जाए यावि होत्था) उस दिन पश्चात् अपराह्णकाल समय में-दिन के चतुर्थ पहर चतुर्थ भाग में-श्रमण निर्ग्रन्थों का दीक्षा पर्याय के कालक्रमानुसार शय्या संथारक पृथक् बिछ जाने पर मेघकुमारने अपना शय्यासंस्तारक द्वार के समीप में बिछाया। (तएणं समणा णिग्गंथा पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए पुच्छणाए परियट्टणाए धम्माणुजोग चिंताए य उच्चारस्स य पासवणस्स य अइगच्छमाणा य णिगच्छमाणा य) इसके बाद श्रमण निर्ग्रन्थ पूर्वरात्रि और अपररात्रि के समय में-अर्थात् रात्रि के पूर्वभाग में और पश्चात् भाग में गुरु के समीप सूत्राक्षरो के ग्रहण

મેળવી. (तस्स णं दिवसस्स पच्छावरण्हकालसमयंसि समणाणं निग्गंथाणं आहाराइणियाए सेज्जासंथारएसु विभज्जमाणेसु मेघकुमारस्स दारमूले सेज्जासंथारए जाए यावि होत्था) તે દિવસે પાછલા પહોર પછીના સમયમાં શ્રમણ નિર્ગ્રંથોના દીક્ષા પર્યાયના કાલક્રમાનુસાર શય્યા સંસ્તારક પૃથક્ પૃથક્ પાથર્યા બાદ મેઘકુમારે પોતાનો શય્યા સંસ્તારક દ્વારની પાસે પાથર્યો. (तएणं समणा णिग्गंथा पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए पुच्छणाए परियट्टणाए धम्माणुजोग चिंताए य उच्चारस्स य पासवणस्स य अइगच्छमाणाय णिगच्छमाणाय) ત્યાર બાદ શ્રમણ નિર્ગ્રંથ પૂર્વ રાત્રિ અને અપર રાત્રિના સમયે એટલે કે રાત્રિના પહેલા ભાગમાં અને પાછલા ભાગમાં ગુરુની પાસે

'पुच्छणाए' प्रच्छनायै प्रच्छना=पठितसूत्रादौ शङ्कायां गुरुसमीपे प्रश्नः, तदर्थं 'परियट्टणाए' परिवर्तनायै–परिवर्तना=पूर्वाधीतस्य सूत्रादे कालान्तरेषु अविस्मरणार्थमावृत्तिकरणं तदर्थं, 'धम्माणुजोगचिंताएय' धर्मानुयोगचिन्तायै च, तत्र धरति दुर्गतौ पतन्त प्राणिनं इति धर्मः=श्रुतचारित्रलक्षणः तस्य अनुयोगो=व्याख्या तस्य चिन्ता=विचारः तस्यै च पुनः 'उच्चारस्स' उच्चाराय मलोत्सर्जनाय 'पासवणस्स' प्रस्रवणाय–प्रस्रवण=लघुशङ्कातस्मै 'अइगच्छमाणा' अतिगच्छन्तः=प्रविशन्तः 'निग्गच्छमाणा' निर्गच्छन्तः=निःस्सरन्तः 'अप्पेगइया' अप्येके केचन साधव इत्यर्थः 'अवि' अपि निश्चयेन मेघकुमारं 'हत्थेहिं' हस्तैः 'संघट्टंति' संघट्टयन्ति परस्परं वाचनादि करणावसरे हस्तसंचालनेन संघट्टं कुर्वन्ति, एवं 'पाएहिं' पादैः=चरणैः संघट्टयन्ति 'सीसे' शीर्षे=मस्तके

करने के निमित्त पठित सूत्र आदि के विषय में उपस्थित हुई शंका की निवृत्ति के निमित्त पूर्वाधीत सूत्रादिक की कालान्तर मे विस्मृति न हो जावे इसलिये उसकी आवृत्ति करने के निमित्त, दुर्गति से पडते हुए जीवों की रक्षा करने वाले धर्म की व्याख्या का विचार करने के निमित्त, उच्चार करने के निमित्त, तथा लघुनीत करने के निमित्त आने जाने लगे। (अप्पेगइया) इन में से कितनेक साधुजन उस मेघकुमार को परस्पर वाचनादि करने के अवसर पर (हत्थेहिं संघट्टयंति) हाथों से छू लेते (पाएहिं) कितनेक पैरों से छू लेते, कितनेक (सीसे पोट्टे कायंसि) उसे मस्तक में कितनेक पेटमें और कितनेक शरीर में छू लेते। अर्थात् जब वहां हो कर वे साधुजन निकलते और आते तो कितनेक साधुओं के हाथों का उससे संघट्टन हो जाता कितनेक के पैरों का उसके मस्तक में पेट

સૂત્રાક્ષરોને ગ્રહણ કરવા માટે, ભણેલા સૂત્ર વગેરેની બાબતમાં ઉદ્ભવેલી શંકાઓની નિવૃત્તિ માટે, પહેલાં ભણેલા સૂત્ર વગેરેની કાલાન્તરમા પણ વિસ્મૃતિ ન થાય એટલે તેની આવૃત્તિ કરવા માટે, ખરાબ હાલતમાં મૂકાઈ ગયેલા જીવોની રક્ષા કરનાર ધર્મની વ્યાખ્યાનો વિચાર કરવા માટે, ઉચ્ચાર કરવા માટે તેમજ લઘુનીત કરવા માટે આવજા કરવા લાગ્યા. (अप्पेगइया) આમાંથી કેટલાક સાધુઓ મેઘકુમારને વાંચન વગેરે કરવાના વખતે (हत्थेहिं संघट्टयंति) હાથો વડે સ્પર્શ કરતા, (पाएहिं) કેટલાક પગ વડે સ્પર્શ કરતા, કેટલાક (सीसे पोट्टे कायंसि) સાધુઓ તેને માથાનો કેટલાક પેટનો અને કેટલાક શરીરનો સ્પર્શ કરતા હતા. એટલે કે ત્યાં થઈને તે બધા સાધુઓ બહાર નીકળતા અને બહારથી અન્દર આવતા તે વખતે કેટલાક સાધુઓના હાથો તેની સાથે અથડાતા હતા. કેટલાક સાધુઓના પગ તેના માથાની સાથે, પેટની સાથે અને શરીરની સાથે અથડાતા હતા. (अप्पे

'पोट्टे' उदरे 'कायंसि' काये=शरीरे, एतेषु सर्वेषु सघट्टादिकं विज्ञेयम्, अप्येके 'ओलंडेंति' उल्लंघयन्ति एकवारं, अप्येके 'पोलंडेंति' प्रोल्लंघयन्ति वारंवारं, अप्येके 'पायरयरेणुगुंडियं' पादरजोरेणुगुण्ठितं=चरणधूलिरजसा गुण्ठितम् संलिप्तं कुर्वन्ति 'एवं महालियं च णं रयणिं' एव महत्यां च खलु रजन्यां मेघकुमारः 'णो संचाएइ' नो शक्नोति 'खणमवि' क्षणमपि 'अच्छि' अक्षि-नेत्रं 'निमीलित्तए' निमीलितुं=संयोजयितुम् । ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य 'अयमेयारूवे' अयमेतद्रूपः 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः=आत्मनि जायमानः'जाव' यावच्छब्देन 'चिंतिए पत्थिए कप्पिए मणोगए संकप्पे' इत्येतेषां संग्रहः-चिन्तितः प्रार्थितः कल्पितः, मनोगतः संकल्पः, तत्र चिन्तितः=एवं करणरूपेण

और शरीर में संघट्टन हो जाता (अप्पेगइया ओलंडेंति) कितनेक उसके ऊपर से होकर निकल जाते (पोलंडेंति) कितनेक बार बार उसके उपर से निकल जाते। (अप्पेगइया पायरयरेणुगुंडियं करेंति) कितनेक अपने पैरों की धूलि से उसे धूसरित कर देते। (एवं महालियं चणं रयणिं मेहे कुमारे णो संचाएइ खणमवि अच्छि निमीलित्तए) इस प्रकार वह कुमार एक क्षण भी उस महती रात्रि में निद्राधीन नहीं बन सका (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) तब उस मेघ-कुमारको इस प्रकार का यह आध्यात्मिक, चिंतित, प्रार्थित, कल्पित, मनोगत संकल्प उत्पन्न हुआ। आध्यात्मिक शब्द का अर्थ आत्मा में हुआ ऐसा है। चिन्तित आदि जो ये संकल्प के और अन्य विशेषण यहाँ टीकाकारने लिखे वे सूत्र में यावत् शब्द से गृहीत किये हुए हैं। 'मैं इस प्रकार करूंगा' इस तरह जो-ऐसा करूं इस रूप से हृदय में स्थापित किया जाता है वह

गइया ओलंडेंति) કેટલાક તેને ઓળંગીને નીકળી જતા. (पोलंडेंति) કેટલાક વારંવાર તેને ઓળંગીને ઉપર થઈને પસાર થઈ જતા હતા. (अप्पेगइया पाय-रयरेणुगंडियं करेंति) કેટલાક સાધુઓ તેને પોતાના પગની ધૂળથી મલિન કરતા હતા. (एवं महालियं च णं रयणि मेहे कुमारे णो संचाएइ खणमवि अच्छिं निमीलित्तए) આ પ્રમાણે મેઘકુમાર એક ક્ષણ પણ તે લાંબી રાત્રિમાં નિદ્રાવશ નહિ થઈ શક્યો. (तएण तस्स मेहस्स कुमारस्स अयमेयारूये अज्झ-त्थिए जाव समुपज्जित्था ત્યાર પછી મેઘકુમારને આ પ્રમાણે આધ્યાત્મિક, ચિંતિત, પ્રાર્થિત, કલ્પિત અને મનોગત સંકલ્પ (વિચાર) ઉદ્ભવ્યો કે—(આધ્યા-આત્મિક શબ્દનો અર્થ આત્મામાં ઉત્પન્ન થયેલો એવો થાય છે. ચિંતિત વગેરે જે આ સંકલ્પને માટે બીજા વિશેષણો અહીં ટીકાકારે ટાંક્યાં છે તે સૂત્રમાં 'યાવત્' શબ્દ દ્વારા ગૃહીત થયાં છે. "હું આ પ્રમાણે કરીશ!' આ રીતે જે એમ કરુંના

हृदि स्थापितः, प्रार्थितः=अभिलाषा विषयीकृतः, कल्पितः=विविधकल्परूपः मनोगतः संकल्पः निश्चयरूपेण स्मृतिपथे निर्धारितः एतादृशो विचारः 'समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत=समुत्पन्नः–एवं खलु अहं श्रेणिकस्य राज्ञः पुत्रः धारिण्या देव्या आत्मजः मेघः=मेघकुमार–नामास्मि यावद् उदुम्बरपुष्पवत् 'सवणयाए' श्रवणेऽपि दुर्लभः किंपुनर्दर्शने, 'तं' तत् 'जया' यदा 'णं' खलु अहम् अगारमध्ये=गृहमध्ये वसामि=न्यवसं तदा खलु 'मम' मां श्रमणा निर्ग्रन्थाः 'आढायंति' आद्रियन्ते 'कृतपुण्योऽय' मितिमन्यमाना मामादृतवन्तः, परिजानन्ति=धर्मपरायणोऽयमिति परिज्ञातवन्तः, 'सक्कारेंति' सत्कुर्वन्ति=विनी·

संकल्प चिन्तित तथा जो अभिलाषा का विषय भूत होता है वह संकल्प प्रार्थित, और जो विषय कल्पना रूप होता है वह संकल्प कल्पित कहलाता है निश्चयरूप से स्मृति पथ में निर्धारित किया गया जो संकल्प होता है वह मनोगत संकल्प कहलाता है। (एवं खलु अहं सेणियस्स रन्नो पुत्ते धारिणीए देवीए अत्तए मेहे जाव सवणाए) मैं श्रेणिक राजा का पुत्र एवं धारिणीदेवी का आत्मज हूँ–मेरा नाम मेघकुमार है, मैं उन्हें नाम से भी उदुंबर पुष्प के समान सुनने के लिये जब दुर्लभ था–तो फिर मेरे दर्शन की बात ही क्या थी। (तं जया णं अहं अगारमज्झे वसामि तया णं मम समाणा णिग्गथा आढायंति, परिजाणंति, सक्कारेंति सम्माणेंति) मैं जिस समय घर में रह रहा था उस समय श्रमण निर्ग्रन्थ 'यह बहुत पुण्यात्मा है' इस तरह से मेरा आदर करते थे। 'यह धर्म सेवन में बहुत परायण है'

રૂપમાં હૃદયમાં ધારણ કરવામાં આવે છે, તે સંકલ્પ ચિંતિત, તેમજ જે અભિલાષાનો વિષય હોય છે તે સંકલ્પ પ્રાર્થિત અને જે ઘણી કલ્પનાઓના રૂપમાં ઉત્પન્ન હોય છે, તે સંકલ્પ કલ્પિત કહેવામાં આવે છે. સ્મૃતિમાં નિશ્ચિતપણે ધારણ કરેલો સંકલ્પ મનોગત સંકલ્પ કહેવાય છે. (एवं खलु अहं सेणियस्स रन्नो पुत्तो धारिणीए देवीए अत्तए मेहे जाव सवणाए) હું શ્રેણિકરાજાનો પુત્ર અને ધારિણી દેવીનો અંગજાત છું. મારૂં નામ મેઘકુમાર છે. હું જ્યારે ઉદુંબરના પુષ્પની જેમ તેમના માટે નામથી પણ સાંભળવામાં દુર્લભ હતો–ત્યારે મારા દર્શનની તો વાત જ શી કરવી ? (तं जयाणं अहं अगारमज्झे वसामि तयाणं मम समणा णिग्गथा आढायंति परिजाणंति, सक्कारेंति सम्माणेंति) હું જ્યારે ઘરમાં રહેતો હતો ત્યારે શ્રમણ નિર્ગ્રંથ "આ મોટો પુણ્યાત્મા છે" આ રીતે મારો આદર કરતા હતા. "આ ધર્મ સેવામાં બહુ જ પરાયણ છે" આ રીતે મને જાણતા હતા. "આ બહુ જ નમ્ર છે" આમ જાણીને મારો સત્કાર કરતા હતા "આ સદ્ગુણોથી

तोऽयमिति सत्कृतवन्तः, 'सम्माणेंति' सम्मानयन्ति='सद्गुणसम्पन्नोऽय' मितिमत्वा सम्मानितवन्तः, 'अट्ठाइ' अर्थान्=मोक्षकारणीभूतान् सम्यग् दर्शनादीन् 'हेऊइं' हेतून, तत्र हेतवः=प्रतिज्ञाहेतुदृष्टांतोपनयनिगमनरूपपंचावयववाक्यरूपाः तथाहि-'संयमग्रहणं समुचितमिति प्रतिज्ञा, 'सकलकर्मक्षयकारकहेतुत्वा'दितिहेतुः, 'तीर्थंकरादिव'दिति दृष्टान्तः, यद् यन्मोक्षहेतुत्वं तत्तन्मोक्षार्थिभिराचरणीयं यथा प्रशमसंवेगादिकं, तथा च 'भवतः संयमग्रहणमुचित' मित्युपनयः, तस्मात् मोक्षहेतुत्वाद् भवतः संयमग्रहणमावश्यकमिति-

इस प्रकार से मुझे जानते थे 'यह बडा विनीत है' ऐसा जान कर मेरा सत्कार करते थे। यह सद्गुणों से संपन्न हैं 'ऐसा मान कर मेरा सन्मान करते थे(अट्ठाइं हेऊइं पसिणाइं कारणाइं वागरणाइं आइ क्खंति इट्ठाहिं कंताहिं वग्गूहि आलवेंति, संलवेंति) अर्थोंको हेतुओंको, प्रश्नोंको, कारणोंको व्याकरणोंको, स्पष्ट करते थे और इष्ट,, कांत वाणियो से मुझसे आलाप करते थे सलाप करते थे। मोक्ष के कारणभूत सम्यग्दर्शन आदिगुण यहां अर्थपद से ग्रहण किये गये हैं। तथा प्रतिज्ञा हेतु उदाहरण उपनय एवं निगमन ये अनुमान के पंचावयवहेतुपद से। मतलब इसका यह है कि मेघकुमार अपने मनमें यह विचार कर रहे है कि मैं गृहस्थावस्था में जब था तो साधुजन मुझ से यह कहा करते थे कि 'तीर्थंकरादिको की तरह आपको संयमका ग्रहण करना सकलकर्मों के क्षयका कारक होने से उचित है। और सकल कर्मों के क्षय कराने में हेतुभूत होता है वह२ मोक्षार्थियों द्वारा आवश्य आचरणीय होता है जैसे प्रशमसंवेग आदि भाव

યુકત છે" આમ જાણીને મારું સન્માન કરતા હતા. (अट्ठाइं हेऊइं पासिणाइं कारणाइं वागरणाइ आइक्खंति इट्ठाहिं कंताहिं वग्गूहिं आलवेंति संलवेंति) અર્થોનું હેતુઓનું, પ્રશ્નોનું, કારણોનું, સારી રીતે સ્પષ્ટીકરણ કરતા હતા. ઇષ્ટ અને કાંત વચનોથી મારી સાથે આલાપ કરતા હતા, સંલાપ કરતા હતા (મોક્ષના કારણભૂત સમ્યગ દર્શન વગેરે ગુણ અહીં અર્થપદ વડે ગ્રહણ કરવામાં આવ્યા છે) તેમજ પ્રતિજ્ઞા, હેતુ, ઉદાહરણ અને નિગમન અનુમાનના આ પંચાવયવ હેતુપદ વડે મતલબ એ છે કે મેઘકુમાર પોતાના મનમાં-આ પ્રમાણે વિચાર કરી રહ્યા છે કે હું ગૃહસ્થ અવસ્થામાં જ્યારે હતો ત્યારે સાધુજનો મને કહેતા હતા કે 'સઘળા કર્મોના વિનાશ (ક્ષય) કરનાર હોવાથી તીર્થંકર વગેરેની જેમ તમારે સંયમ પાળવો ઉચિત છે. જે સઘળા કર્મોને ક્ષય કરવવામાં કારણભૂત હોય છે. તે મોક્ષની અભિલાષા રાખનારાઓ દ્વારા ચોક્કસ રીતે આચરણ કરવા યોગ્ય હોય છે. જેમ પ્રશમ

निगमनम्, तान 'पासणाइ' प्रश्नान्–तत्वाजिज्ञासया परिज्ञानलक्षणाः प्रश्नाः यथा 'किमाहवधनं भगवान किं ज्ञात्वा त्रोडयेत्' इति तान्, अत्र–अर्थहेतु प्रश्नशब्दानामार्षत्वात् नपुंसकत्वं, 'कारणाइ' कारणानि=कार्याऽव्यवहितपूर्वक्षणवर्त्तिरूपाणि तानि, चतुर्दशगुणस्थानवर्त्त्ययोगिकेवलिनां मोक्षगमनं प्रतिशैलेश्यवस्था स्वरूपादीनि 'वागरणाइं' व्याकरणानि=व्याक्रियन्ते प्रश्नानन्तरमुत्तरतयाभिधीयन्ते निर्णयरूपेण इति व्याकरणानि कृतप्रश्नस्योत्तररूपाणि तानि 'आइक्खंति' आख्यान्ति=मां कथयन्तिस्म, इष्टाभिः कान्ताभिः वाग्भिः 'आलवेंति'

उसी तरह सकल संयम भी ऐसा ही है–अतः यह आपको ग्रहण करना उचित है। इस प्रकार के इस कथन में प्रतिज्ञादि पचावयवों का स्पष्टीकरण किया है कारण और प्रश्नो का अच्छी तरह से स्पष्टीकरण करते थे। 'इसका भाव इस प्रकार है–जब मुझे किसी तत्त्व को जानने की इच्छा होती थी–अथवा–यह किस तरह सेजानकर करना चाहिये ऐसा उस तत्त्व को जानने का भाव उत्पन्न होता था– 'जैसे भगवान् ने बंध का क्या स्वरूप कहा है, और उसे मोक्षभिलाषी को किस तरह जानकर अपनी आत्मा से हटाना चाहिये' तो इस रूप के प्रश्नों का तथा कार्य के अव्यवहित पूर्वक्षणवर्ती कारणों का–जैसे चौदहवें गुणस्थान में रहे हुए अयोग केवलियों को मोक्षगमन के प्रति शैलेशी अवस्था कारण होती है तथा प्रश्नो के बाद उनके निर्णीतरूप से दिये गये बडा समाधान से जो स्पष्टी करण थे वे बडे सुन्दर और मधुर भाषा मे होते थे।

સંવેગ વગેરે ભાવ છે, તેમજ સકલ સંયમ પણ એવો જ છે એટલા માટે તમારે આ સંયમ સ્વીકારવો ઉચિત છે. આ રીતે આ કથનમાં પ્રતિજ્ઞા વગેરે પચાવયવોને સ્પષ્ટ કરવામા આવ્યા છે. કારણ અને પ્રશ્નોના સારી રીતે સ્પષ્ટીકરણ કરતા હતા. એનો અર્થ એ છે કે જ્યારે મને કોઈપણ તત્ત્વને જાણવાની ઈચ્છા થતી હતી અથવા આ કેવી રીતે જાણીને કરવું જોઈએ. એવો તે તત્ત્વને જાણવાનો ભાવ ઉત્પન્ન હોય છે. "દાખલા તરીકે ભગવાને બંધનું સ્વરૂપ શું બતાવ્યું છે. અને મોક્ષની ઈચ્છા રાખનારા માણસને કેવી રીતે જાણીને પોતાના આત્માથી કર્મ દૂર કરવા જોઈએ" આ જાતના પ્રશ્નોના, તેમજ કાર્યના અવ્યવહિત પૂર્વક્ષણવર્તી કારણોના જેમ કે ચૌદમા ગુણસ્થાનમાં રહેતા અયોગ કેવલીઓને મોક્ષ મેળવવા માટે શૈલેશી અવસ્થા કારણ હોય છે, તેમજ પ્રશ્નો પછી તેમના નિર્ણીત રૂપે આપવામાં આવેલા સમાધાન રૂપમાં વ્યાકરણોના ઉત્તરો તેમના તરફથી બહુ જ સરસ મધુર ભાષામાં મળ્યા હતા જ્યારે કોઈ વાત મને સમજાતી ન હતી અથવા સમજતો

आलपन्ति सकृत्, 'संलवेंति' संलपंति पुनः पुनः, 'जप्पभिइं च णं' यत्प्रभृति च खलु, यदा—यस्मिन् समये अहं मुण्डो भूत्वा अगारादनगारितां प्रव्रजितः, तत्प्रभृति खलु मां श्रमणा निर्ग्रन्थाः नाद्रियन्ते यावन्नो संलपन्ति 'अदुत्तरं च णं' अनन्तरं च खलु अधुना पूर्वरात्रापररात्रकालसमये वाचनाद्यर्थं गच्छतां निर्गच्छतां श्रमणनिर्ग्रन्थानां तीव्रदुःखजनकै स्तादि संघट्टादिभिश्च यावन्न-शक्नोमि नेत्रं निमीलयितुं, 'तं सेयं खलु' तच्छ्रेयः खलु मम 'पाउप्पभायाए'

जब मैं नहीं समझता था—अथवा समझाये हुए विषय को भूल जाता था तो वे मुझे बार२ समझाया करते थे। (जप्पभिइं च णं अहं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए तप्पभिइं च णं मम्म समणा नो आढायंति जाव नो संलवंति) परन्तु अब तो वह बात नही रही है—मैं जिस दिन से मुंडित हो कर अगार अवस्था से इस अनगार अवस्था में दीक्षित हुआ हूँ उस दिन से ये समस्त श्रमण जन न मेरा आदर करते हैं, न बोलते हैं—न संलाप करते हैं (अदुत्तरं च णं मम समणा निग्गंथा) तथा दूसरी बात एक और मेरे लिये यह हुई है कि ये श्रमण जन (राओ पुव्वरत्तावरत्त काल समयंसि) जब रात्रि के पूर्व भाग में और पश्चाद्भाग में (वायणाए पुच्छणाए) वाचना पृच्छना (जाव महालियं च णं रत्तिं नो संचाएमि अच्छि-निमीलावेत्तए) आदि के लिये यहां से होकर निकलते हैं और आते हैं तो उनके तीव्रतर दुक्खजनक हस्तादि के संघट्टन से मेरी इतनी बडी यह रात विना निद्रा के ही निकल जाती है—मैं इस स्थिति में एक पलभर के लिये भी आँख की पलक नही झपा सकता हूँ। (तं सेयं

વિષયને હું ભૂલી જતો હતો ત્યારે તેઓ મને વારંવાર સમજાવતા રહેતા હતા. (जप्पभिइ च णं अहं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए तप्प भिइ च णं मम समणा नो आढायंति जाव नो संलवंति) પરન્તુ હવે તે વાત ક્યા રહી. હું જે દિવસથી મુંડિત થઈને અગાર અવસ્થાથી આ અનગાર અવસ્થામાં દીક્ષિત થયો છું તે દિવસથી આ બધા શ્રમણજન મારો આદર કરતા નથી, મારી સાથે બોલતા નથી કે સંલાપ પણ કરતા નથી. (अदुत्तरं च णं मम समणा निग्गंथा) તેમજ બીજી વાત મારે માટે આ પણ થઈ છે કે શ્રમણજન (राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) જ્યારે રાત્રિના પૂર્વભાગમા અને રાત્રિના પાછલા ભાગમાં (वायणाए पुच्छणाए) વાચના અને પૃચ્છના (जावमहालियं च ण रत्तिनो संचाएमि अच्छि निमीलावत्तए) વગેરેને માટે અહીં થઈને બહાર નીકળે છે અને બહા-રથી અંદર આવે છે ત્યારે તેમના હાથપગની કઠણ સંઘટ્ટન (અથડામણ) થી મારી આટલી બધી મોટી રાત્રિ નિદ્રા વગર જ પસાર થઈ જાય છે. આવી પરિસ્થિતિમાં એક મિનિટ માટે પણ હું નિદ્રાવશ થઈ શકતો નથી. (तं सेयं खलु मम कल्लं

प्रादुष्प्रभातायां=किंचित्प्रकाशयुक्तायां रजन्यां यावत्तेजसा ज्वलति=उदिते सूर्ये इत्यर्थः, श्रमणं भगवन्तं महावीरमापृच्छय पुनरपि अगारमध्ये वस्तुमिति-कृत्वा=इति मनसि अवधार्य एव संप्रेक्षते=पर्यालोचयति विचारयतीत्यर्थः, संप्रेक्ष्य 'अट्टदुहट्टवसट्टमाणसगए' आर्त दुःखार्त-वशार्तमानसगतः, तत्र-आर्तम्= आर्तध्यानगत दुःखार्तं दुःखपीडितं, वशार्तं नवदीक्षितत्वेन साधुहस्तसंघट्टना-दिरूपान् परीषहान् सोढुमसमर्थत्वात् खेदवशेन आर्तं व्याकुलं मानसं-चित्तं गतः=प्राप्तः, संयमपालने विचलितचित्तवान् इत्यर्थः, अतएव 'निरयपडिरू-वियं' निरयप्रतिरूपिकां=नरकसदृशीं संयमारतिजनितदुःखसाधर्म्यात् तां 'रयणिं' रजनीं=रात्रिं क्षपयति=व्यत्येति क्षपयित्वा 'कल्लं' कल्ये, द्वितीयदिवसे, 'पाउप्पभायाए' प्रादुःप्रभातायां=संजातप्रभातायां सुविमलायां=सुप्रकाशवत्यां रजन्यां=राव्यवसानसमये इत्यर्थः, यावत् तेजसा ज्वलति=उदिते सूर्ये सकल-

---

खलु मम कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते समणं भगवं महा-वीरं आपुच्छित्ता पुणरवि अगारमज्झं वसित्तए) अतः मुझे अब इसी में अच्छा है कि मैं रजनी के पश्चात् प्रायः होने पर और सूर्य के उदित होने पर श्रमण भगवान् महावीर से पूछ कर पुनः अपने घरमें रहूँ। (तिकट्टु एवं संपेहेइ) इस प्रकार मेघकुमारने अपने मन में विचार किया। (संपेहित्ता अट्टदुहट्टवसट्टमाणसगए) विचार करके आर्तध्यान से युक्त दुःख से पीडित और नवीन दीक्षित होने के कारण साधुओं के हस्तादि संघट्टन से उत्पन्न परीषहों को सहन करने में असमर्थता की वजह से खेद व्याकुल मन वाले उस मेघकुमारने (णिरयपडिरूवियं च णं तं रयणिं खवेइ) संयम में अरति भाव को उत्पन्न करने के कारण नरक जैसी उस रात्रि को जिस किसी प्रकार से समाप्त किया। (खवित्ता कल्लं

पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते समणं भगवं महावीरं आपुच्छित्ता पुणरवि अगारमज्झं वसित्तए) એટલે મારું હિત મને આમાં જ દેખાય છે કે રાત્રિ પસાર થાય અને ભગવાન સૂર્ય ઉદય પામે ત્યારે ભગવાન મહાવીરને પૂછીને ફરી પોતાના ઘરમાં રહું. (तिकट्टु एवं संपेहेइ) આ રીતે મેઘકુમારે પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો. (संपेहित्ता अट्टदुहट्टवसट्टमाणसगए) વિચાર કરીને આર્તધ્યાનથી યુક્ત, દુઃખથી પીડાએલો, નવીન દીક્ષિત હોવાને લીધે સાધુ-ઓના હાથ વગેરેની અથડામણથી ઉત્પન્ન પરીષહોને સહન કરવામાં અસામર્થ્યને લીધે ખેદ યુક્ત તેમજ વ્યાકુળ મનવાળા મેઘકુમારે (णिरयपडिरूवियं च णं तं रयणिं खवेइ) સંયમમાં અરતિભાવ ઉત્પન્ન કરવા બદલ નરક જેવી તે રાત્રિ-

भाण्डोपकरणं गृहीत्वाऽस्मीमेघमुनिर्यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति श्रमणनिर्ग्रन्थहस्तसंघट्टादिजनितखेदेन विचलितसंयमाराधननिश्चयं पुनरपिगृहस्थावासनिवासाङ्गीकारविचारं च निवेदयितुं समायातीत्यर्थः। उपागत्य त्रिकृत्वः आदक्षिणां करोति कृत्वा वन्दते=भगवन्तं स्तौति नमस्यति=पञ्चाङ्ग नमनपूर्वकं प्रणमति, वन्दित्वा नमस्यित्वा यावत् पर्युपास्ते=सेवते ॥सू० ३९॥

मूलम्—तएणं मेहाइ समणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं एवं वयासी से णूणं तुमं मेहा! राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि समणेहिं निग्गंथेहिं वायणाए पुच्छणाए जाव महालियं च णं राइं णो संचाएसि मुहुत्तमवि अच्छि निमिलावेत्तए, तएणं तुब्भं मेहा! इमे एयारूवे अज्झत्थिए समुपज्जित्था—जया णं अज्झत्थिए समुपज्जित्था—जया णं अहं अगारमज्झे वसामि तया णं मम समणा निग्गंथा आढायंति जाव परियाणंति, जप्पभिइं च णं मम समणा णो आढायंति जाव नो परियाणंति अदुत्तरं च णं मम समणा णो आढायंति जाव परियाणंति, पव्वइए, तप्पभिइं च णं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए, तप्पभिइं च णं मम समणा णो आढा-

पाउप्पभायाए सुविमलाए जाव तेयसा जलंते जेणेव समणेभगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ) समाप्त कर फिर वे प्रातः कालः होते हा सूर्य के उदित होने पर जहां श्रमण भगवान महावीर थे वहां गये। (उवागच्छित्ता तिक्खुत्तो आयाहिणपायाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता जाव पज्जुवासइ) जाकर उन्होंने तीन वार प्रभु को आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक वंदना कर नमस्कार किया—वंदना नमस्कार करके फिर उनकी सेवा करने लगे। ॥सूत्र ३९॥

બહુ મુશ્કેલીથી પસાર કરી. (ग्वमित्ता कल्लं पाउप्पभायाए सुविमलाए रयणीए जाव तेयसा जलंते जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ) પસાર કરીને સવાર થતાં જ સૂર્યોદય થતાં જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હતા, ત્યાં ગયા. (उवागच्छित्ता तिक्खुत्तो आयाहिणपायाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता जाव पज्जुवासइ) ત્યાં જઈને તેણે ત્રણ વખત પ્રભુની આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ પૂર્વક વંદના કરી અને નમસ્કાર કર્યા. વંદના અને નમસ્કાર કરીને પછી તેમની સેવા કરવા લાગ્યા. ॥ સૂત્ર "૩૯" ॥

यंति जाव नो परियाणंति अदुत्तरं च णं समणा निग्गंथा राओ अप्पेग-इया वायणाए जाव पायरयरेणुगुंडियं करेंति, तं सेयं खलु मम कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए समणं भगवं महावीरं आपुच्छित्ता पुणरवि अगारमज्झे आवसित्तए त्तिकट्टु एवं संपेहेसि, संपेहित्ता अट्टदुहट्ट-वसट्टमाणसे जाव रयणिं खवेसि, खवित्ता जेणामेव अहं तेणामेव हव्वमागए! से णूणं मेहा! एस अट्ठे समट्ठे!, हंता अट्ठे समट्ठे, एवं खलु मेहा! तुमं इओ तच्चे अईए भवग्गहणे वेयड्ढगिरिपायमूले वणयरेहिं णिव्वत्तिय णामधेज्जे, सेते संखतलविमलनिम्मलदहि-घणगोखीरफेणरयणियरप्पयासे सत्तुस्सेहे णवायए दसपरिणाहे सत्तं-गपइट्ठिए, सोमे, सुसंठिए संमिए सुरूवे पुरओ उदग्गे समूसिय-सिरे सुहासणे पिट्ठओ वराहे अइयाकुच्छी, अच्छिद्दकुच्छी अलंब-कुच्छी पलंबलंबोयराहरकरे धणुपट्ठागिइ विसिट्ठपुट्ठे अल्लीणपमाण-जुत्तवट्टयपीवरगयावरे अल्लीणपमाणजुत्तपुच्छे पडिपुन्न सुचा-रुकुम्मचलणे पंडुरसुविसुद्धनिद्धणिरुवहयविंसइणहे छद्दंते सुमेरु-प्पभे नामं हत्थिराया होत्था, तत्थ णं तुमं मेहा! बहूहिं हत्थीहिय हत्थीणियाहि य लोट्टएहि य लोट्टियाहि य कलभेहि य कलभियाहि य सद्धिं संपरिवुडे हत्थिसहस्सणायए देसए पागट्ठी पट्ठवए जूह-वई विंदपरिवड्ढए अन्नेसिं च बहूणं एकल्लाणं हत्थिकलभाणं आहेवच्चं जाव विहरसि, तएणं तुमं मेहा! णिच्चप्पमत्ते सइ पललिए कंदप्पराई मोहणसीले अवितण्हे कामभोगतिसिए बहूहिं हत्थीहि य जाव संपरि वुडे वेयड्ढगिरिपायमूले गिरीसु य दरीसु य कुहरेसु य कंदरासु य उज्झ-रेसु य निज्झरेसु य विवरेसु य गड्डासु य पल्ललेसु य चिल्ललेसु य कडयेसु य, कडयपल्ललेसु य, तडीसु य वियडी सु य टंकेसु य कूडेसु

मपि अक्षि=नेत्र निमीलयितुम्, क्षणमात्रमपि निद्रां प्राप्तुमसमर्थो जातोऽसी-त्यर्थः, ततः खलु तव हे मेघ! अयमेतद्रूपः आध्यात्मिकः यावत् मनोगतः संकल्पः समुदपद्यत कीदृशः स संकल्प इत्याह-'जयाणं' इत्यादि-यदा खलु अहं अगारमध्ये=गृहमध्ये=वसामि, तदा खलु मम श्रमणा निर्ग्रन्था आढायंति जाव परियाणंति' आद्रियन्ते यावत् परिजानन्ति, यत् प्रभृति-खलु मुण्डो भूत्वा अगारतोऽनगारितां प्रव्रजितः, तत्प्रभृति च खलु 'मम' मां श्रमणा निर्ग्रन्थाः 'णो आढायंति जाव नो परियाणंति' नो आद्रियन्ते यावत् नो परि-जानन्ति। 'अदुत्तरं च णं'-अनन्तरं च खलु 'अदुत्तरम्' इति-अव्ययं, देशीयः शब्द आनन्तर्यार्थकः। श्रमणानिर्ग्रन्था रात्रौ 'अप्पेगइया' अप्येकके-केचन, वाचनार्थं यावत् पादरजोरेणुगुण्ठितं=चरणधूलिपुञ्जेन संलिप्तं कुर्वन्ति. 'तं' तत्

कर चरण जन्य संघट्टन आदि से एक मुहूर्त भी आंख झपकाने के लिये समर्थ नहीं हो सके हो। (तएणं तुब्भं मेहाः इमेयारूवे अज्झ-त्थिए समुपज्जित्था) इस लिये तुम्हें इस प्रकार का आत्मगत विचार उत्पन्न हुआ है (जया णं अहं आगारमज्झे वसामि तया णं मम समणा निग्गंथा आढायंति जाव परियाणंति) कि जब मैं घरमें रहता था तब श्रमण निर्ग्रन्थ मेरा आदर करते थे-सत्कार करते थे-मुझे जानते थे आदि। (जप्पभिइं च णं मुंडे भवित्ता आगाराओ अणगारियं पव्वइए) परन्तु जब से मैं मुण्डित होकर गृहस्थावस्था से साधु अवस्था में दीक्षित हुआ हूँ (तप्पभिइ च णं मम समणा णो आढायंति जाव नो परियाणंति) तब से ये श्रमण न तो मेरा आदर करते हैं और न मुझे जानते हैं। (अदुत्तरं च णं समणा निग्गथा राओ अप्पेगइया वायणाए जाव पायरयरेणुगुंडियं करेंति)

સંઘટ્ટન વગેરેથી એક ક્ષણ પણ નિદ્રાવશ થયા નથી. (तएणं तुब्भं मेहा! इमे एयारूवे अज्झत्थिए समुपज्जित्था) એટલા માટે તમને આ જાતનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો છે. (जायाणं अहं आगारमज्झे वसामि तयाणं मम समणा निग्गंथा आढायंति जाव परियाणंति) કે જ્યારે હું ઘેર રહેતો હતો ત્યારે શ્રમણ નિર્ગ્રંથ મારો આદર કરતા હતા, મારો સત્કાર કરતા હતા, મને જાણતા હતા વગેરે (जप्पभिइ च णं मुंडे भवित्ता आगाराओ अणगारियं पव्वइए) પરન્તુ જ્યારથી હું મુંડિત થઈને ગૃહસ્થ મટીને સાધુ અવસ્થામા દીક્ષિત થયો છું. (तप्पभिइं च ण मम समणा णो आढायंति जाव नो परियाणंति) ત્યારથી આ શ્રમણો મારો આદર કરતા નથી. અને મને જાણતા નથી. (अदुत्तरं च णं समणा निग्गंथा राओ अप्पेगइया वायणाए जाव रयरेणुगुंडियं करेंति)

श्रेयः खलु मम कल्यं=द्वितीयदिवसे प्रादुःप्रभातायां रजन्यां श्रमण भगवन्तं महावीरम् आपृच्छ्य पुनरपि अगारमध्ये आवस्तुम्=निवासं कर्तुम्, इति कृत्वा, एवं संप्रेक्षसे=विचारयसि संप्रेक्ष्य 'अट्टदुहट्टवसट्टमाणसे' आर्त-दुःखार्तम्-आर्त ध्यानोपगतं, दुःखार्त=दुःखपीडितं, वशार्त-नवदीक्षितत्वेन साधुहस्तसंघट्टनादिरूपान् परीषहान् सोढुमसमर्थत्वात् खेदवशेन आर्त-व्याकुल मानसं यस्य सः, संयमपालने विचलितचित्त इत्यर्थः, यावद् रजनीं क्षपयसि, क्षपयित्वा प्रभाते जाते सूर्योदयानन्तरं यत्रैवाहं तत्रैव हव्यं=शीघ्रम् आगतःअसि, अथ नूनं हे मेघ ! एष अर्थःसमर्थः? 'हन्त' इति उक्तार्थस्वीकारबोधकमव्ययम्, हे भगवन्! अयमर्थः समर्थः, इत्युत्तरमदायि मेघेन। अथ मेघमुनिं संयमाराधने स्थिरीकर्तुं तस्य पूर्वतृतीय भवं वर्णयन् भगवानाह-'एवं खलु मेहा' इत्यादि। हे

प्रत्युत ये श्रमण निर्ग्रन्थ रात्रि में वाचना आदि के निमित्त जब आते जाते हैं तो इनमें से कितनेक साधुजन मुझे अपने चरणों की धूलि से धूसरित करते हैं (तं सेयं खलु मम कल्लं पाउप्पभयाए रयणीए समणं भगवं महावीरं आपुच्छित्ता पुणरवि अगारमज्झे आवसित्तए त्तिकट्टु एवं संपेहेसि) तो अब मैं रजनी के प्रभात प्राय होने पर श्रमण भगवान् महावीर से पूछकर पुनः अगारावस्था संपन्न हो जाऊँ-इसी में मेरी भलाई है इस प्रकार तुमने विचार किया है और (संपेहित्ता अट्टदुहट्टवसट्टमाणमाणसे जाव रयणिं खवेसि--खवित्ता जेणामेव अहं तेणामेव हव्वमागए) ऐसा विचार कर आर्त दुःखार्त एवं वशार्त मन होकर तुमने रात्रि को समाप्त किया है और प्रभात होते ही तुम जल्दी से मेरे पास आये हो--(से णूणं मेहा ! एस अट्ठे समट्ठे, हंता अट्ठे समट्ठे,

---

પ્રત્યુત (ઉલટા) આ શ્રમણ નિર્ગ્રંથો રાત્રિમાં વાચના વગેરેને માટે અવર જવર કરે છે, તો એમનામાંથી કેટલાક સાધુઓ મને પોતાના પગની ધૂળથી ધૂળ યુક્ત કરે છે. (तं सेयं खलु मम कल्लं पउप्पभयाए रयणीए समणं भगवं महावीर आपुच्छित्ता पुणरवि अगारमज्झे आवसित्तए त्तिकट्टु एवं संपेहेसि) તો હવે સવાર થાય ત્યારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની આજ્ઞા મેળવીને ફરી હું અગારાવસ્થા સંપન્ન થઈ જાઉં આમાં જ મારું હિત છે. આ રીતે તમે વિચાર કર્યો છે અને (संपेहित्ता अट्टदुहट्टवसट्टमाणमाणसे जाव रयणिं खवेसि-खवित्ता जेणामेव अहं तेणामेव हव्वमागए) આ રીતે વિચાર કરીને આર્ત, દુઃખાર્ત અને વશાર્ત મનવાળા થઈને તમે રાત્રિ પસાર કરી છે. અને પરોઢ થતાં જ જલદી તમે મારી પાસે આવ્યા છો. (से णूणं मेहा ! एस अट्ठे समट्ठे, हंता अट्ठे

मेघ 'खलु' निश्चयेन 'एवं' वक्ष्यमाणरीत्या त्वम् 'इओ तच्चे अईए भवग्गहणे' इतस्तृतीये अतीते भवग्रहणे इतः अस्माद्वर्तमानभवात् तृतीयेऽतीते=गते भवग्रहणे=गजजन्मनि 'वेयड्ढगिरिपायमूले' वैताढ्यगिरिपादमूले=वैताढ्य गिरेरधोभागस्य समीपे 'वणयरेहिं' वनचरैः=भिल्लप्रमुखैः, 'णिव्वत्तिय णामधेज्ज' निर्वर्तितनामधेयः-निर्वर्तितं=कृतं 'सुमेरुप्रभ' इति नामधेयं यस्य स तथा, स सुमेरुप्रभनामको हस्ती, कीदृश इत्याह-'सेते' इत्यादि। श्वेतवर्णकः, 'संखतलउज्जलविमलनिम्मलदहिघण-गोखीरफेणरयणियरप्पगासे' शंखतलोज्ज्वलविमलनिर्मलदधिघनगोक्षीरफेनरजनिकरप्रकाशः, तथा पुनः कीदृशः 'सत्तुस्सेहे' सप्तोत्सेधः सप्तहस्तप्रमाणोच्छ्रितशरीरः

एवं खलु मेहा तुमं इओ तच्चे अईए भवग्गहणे वेयड्ढगिरिपायमूले वणयरेहिं णिव्वत्तिय--णामधेज्जे) हे मेघ ! यही बात है न ? तब मेघकुमारने कहा--हां भगवान् ! यही बात है। अब भगवान् मेघकुमार को संयम में स्थिर करने के लिये उसके पूर्व के तीसरे भव का वर्णन करते हुए कहते हैं हे मेघकुमार ! तुम आज से अतीत तीसरे भवमें हाथी की पर्याय में था। और वैताढ्यगिरि के नीचे भाग के समीप में रहता था। वहां वनचरों में तुम्हारा नाम सुमेरुप्रभ था। (सेते संख तल - विमल - निम्मल - दहिधण - गोखीरफेणरयणीयरप्पयासे - सत्तुस्सेहे णवारए दसपरिणाहे सत्तंगपइट्ठिए सोमे सुसंठिए संमिए) तुम्हारा वर्ण सफेद था शंखतल के समान, उज्ज्वल, विमल, निर्मल दधी के समान शरत्कालीन मेघ के समान गाय के दूध के फेन के समान. तथा चन्द्रमा की किरणों के समान तुम्हारा प्रकाश था सात हाथ की ऊँचाइ का

सत्तट्ठे, एवं खलु मेहा तुमं इओ तच्चे अईए भवग्गहणे वेयड्ढगिरिपायमूले वणयरेहिं णिव्वत्तिय णामधेज्जे) हे मेघ ! એ જ વાત છે ને ? ત્યારે મેઘકુમારે કહ્યું "હા ભગવન્ ! એ જ વાત છે" ત્યાર બાદ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મેઘકુમારને સંયમમાં સ્થિર કરવા માટે તેના પહેલાંના ત્રીજા ભવનું વર્ણન કરતાં કહેવા લાગ્યા કે હે મેઘકુમાર ! તમે આજના પૂર્વે ત્રીજા ભવમાં હાથીના પર્યાયમાં હતા, અને તમે વૈતાઢ્યગિરિનાં નીચલા ભાગની પાસે રહેતા હતા ત્યાં વનચરોમાં તમારૂં નામ સુમેરૂપ્રભ હતું. (सेते संखतलविमलनिम्मलदहिधणगोखीरफेणणियरप्पगासे सत्तुस्सेहे, णवायए दस परिणाहे सत्तगय पइट्ठिए सोमे सुसंठिए संमिए) તમારો રંગ સફેદ હતો, શંખતલની જેમ ઉજ્વલ વિમલ, નિર્મલ, દહીની જેમ, શરતકાલના મેઘની જેમ ગાયના દૂધના ફીણની જેમ તેમજ ચન્દ્રના કિરણોની જેમ તમારો પ્રકાશ હતો. સાત હાથની ઊંચાઈના

'नवायए' नवायतः=नवहस्तप्रमाणाऽऽयामः 'दसपरिणाहे' दशपरिणाहः दशहस्तप्रमाणो मध्यभागे इत्यर्थः 'सत्तंगपइट्ठिए' सप्ताङ्गप्रतिष्ठितः, तत्र सप्ताङ्गानि–चत्वारश्चरणाः, शुंडादण्डः, पुच्छो, जननेन्द्रियं च, एतानि प्रतिष्ठितानि शुभानि यस्य स तथा 'सोमे' सौम्यः=भद्राकृतिः 'सुसंठिए' सुसंस्थितः=प्रशस्तसंस्थानयुक्तः, तथा 'संमिए' सम्मितः=प्रमाणोपेताङ्गः 'सुरूवे' सुरूपः=शोभनशरीरः 'पुरओ' पुरतः अग्रतः अग्रभागे 'उदग्गे' उदग्रः उच्चः 'समूसियसिरे' समुच्छ्रितशिरस्कः उन्नतमस्तकः 'सुहासणे' शुभासनः शुभानि आसनानि=स्कंधादीनि यस्य सः 'पिट्ठओ वराहे' पृष्टतो वराहः पृष्ठतः पश्चाद्भागे वराह इव=सूकर इव पृष्ठप्रदेशे अवनतः, 'अइयाकुच्छी अजिकाकुक्षिःअजएव अजिका तद्वत्कुक्षिरुदरं यस्य सः उन्नतोदर इत्यर्थः, 'अच्छिद्द कुच्छी' अछिद्रकुक्षिः=छिद्रवर्जितोदरः मांसेन परिपुष्टत्वात् 'अलंब

तुम्हारा शरीर था, नौ हाथ का तुम्हारा आयाम (लंबा) था, दश हाथ प्रमाण तुम मध्य भागमें थे, तुम्हारे सातों ही अंग सुप्रतिष्ठित थे--चारों चरण, सूंड, पूंछ, एवं जननेन्द्रिय ये सातों अंग बडे अच्छे थे--तुम्हारी आकृति भद्र थी तुम्हारा संस्थान--प्रशस्त था (सुरूवे) प्रमाण में जिस अंग की शरीर के अनुसार जैसी रचना होनी चाहिये वैसी ही रचना तुम्हारे प्रत्येक अंग की थी। इसलिये तुम्हारा शरीर बहुत ही सूडौल था। (पुरओ उदग्गे) अग्र भाग तुम्हारा उन्नत था, (समूसियसिरे) मस्तक विशाल था, (सुहासणे) कंध आदि बैठने के स्थान तुम्हारे बडे मनोहर थे, (पिट्ठओ वराहे) वराह के जैसा तुम्हारा पृष्ठ प्रदेश झुका हुआ था। (अइया कुच्छी) अजा के उदर समान तुम्हारा उदर था–अर्थात् उन्नत था (अच्छिद्दकुच्छी) वह छिद्र से वर्जित था--

---

પ્રમાણ જેટલું તમારું શરીર હતું. નવ હાથનો તમારો આયામ (વિસ્તાર) હતો. તમારો મધ્યભાગ દશ હાથ જેટલો હતો. તમારા સાતે અંગ સુપ્રતિષ્ઠિત હતા. એટલે કે ચારે પગ, સૂંઢ, પૂંછડું અને જનનેન્દ્રિય આ સાતે અંગો બહુ જ સારાં હતાં. તમારી આકૃતિ ભદ્ર હતી. તમારૂં સંસ્થાન પ્રશસ્ત હતું. (सुरूवे) સપ્રમાણ જે અંગની રચના શરીર મુજબ જેવી હોવી જોઈએ, તેવીજ રચના તમારા દરેકે દરેક અંગની હતી. એટલા માટે તમારૂં શરીર બહુજ સુડોળ હતું. (पुरओ उदग्गे) તમારો આગળનો ભાગ ઉન્નત હતો. (समूसियसिरे) માથું વિશાળ હતું. (सुहासणं) સ્કંધ વગેરે બેસવાની જગ્યાઓ બહુ જ સરસ હતી. (पिट्ठओ वराहे) વરાહ (सूवर) ની જેમા તમારી પીઠનો ભાગ નમેલો હતો. (अइया कुच्छी) બકરીના પેટ જેવું તમારું પેટ હતું—એટલે કે ઉન્નત હતું. (अच्छिद्दकुच्छी)

कुच्छी' अलम्बकुक्षिः=ह्रस्वोदरःसङ्कोचतत्वात्, 'पलंबलंबोदराहरकरे' प्रलम्बलम्बोदराधरकरः, तत्र प्रलम्बं=अधः प्रलम्बितं लम्ब=लम्बितं च उदरम् अधरः-अधरोष्ठः, करः शुण्डादण्डश्च यस्य सः अधः प्रलम्बेनोदराधरोष्ठ-शुण्डादण्डवान् इत्यर्थः, 'धणुपट्ठागिइविसिट्टपुट्ठे' धनुष्पृष्ठाकृतिविशिष्टपृष्ठः-धनुषः पृष्ठं धनुः पृष्ठं तस्या कृतिवद् विशिष्टं प्रशस्तं पृष्ठ यस्य सः सुंदर पृष्ठवान् इत्यर्थः 'अल्लिणपमाणजुत्तवट्टियापीवरगत्तावरे' आलीनप्रमाण-युक्तवृत्तकपीवरगात्रापरः, तत्र आलीनानि=सुसंघटितानि प्रमाणयुक्तानि प्रमाणोपेतानि वृत्तकानि=गोलाकाराणि पीवराणि=पुष्टानि गात्राणि अपराणि दन्तकपोलकर्णादीनि यस्य सः तथा, 'अल्लिणपमाणजुत्तपुच्छे' तत्र आलीन-प्रमाणयुक्तपुच्छः, तत्र आलीनः=सुसंघटितः प्रमाणयुक्तः पुच्छो यस्य स तथा 'पडिपुन्नसुचारुकुम्मचलणे' प्रतिपूर्णसुचारुकूर्मचरणः= प्रतिपूर्णाः सुचारवः =सुंदराः कूर्मवत् चरणा यस्य सः, सम्पूर्ण सुंदर कूर्मपृष्ठवदुन्नतचरण-

---

अर्थात् मांसल था--पुष्ट था--(अलंबकुच्छि) तथा ह्रस्व था। (पलंब लंबोदराहरकरे) नीचे की ओर लंबा लटकता था। इसी तरह के तुम्हारे अधरोष्ठ और शुण्डा दंड थे। (धणुपट्ठागिइविसिट्टपुट्ठे) तुम्हारा पृष्ठ प्रदेश धनुष के पृष्ठ प्रदेश की आकृति के समान विशिष्ट रूप से प्रशस्त था। (अल्लीणपमाणजुत्तवट्टयपीवरगत्तावरे) तुम्हारा दंत कपोल, कर्ण, आदि रूप अपर शरीर सुसंघटित था, प्रमाणोपेत था, गोल था, और परिपुष्ट था। (अल्लीणपमाणजुत्तपुच्छे परिपुण्णसुचारु कुम्मचलणे पंडुरसुविसुद्धणिद्धणिरुवहयविंसणहे छद्दंते सुमेरुप्पभे हत्थिराया होत्था) तुम्हारी पुंछ भी प्रमाणोपेत और सुसंघटित थी। तुम्हारे चारों चरण प्रतिपूर्ण, सुंदर और कच्छप के पृष्ठ भाग के समान

તે છિદ્ર રહિત હતું એટલે કે માંસલ હતું, પુષ્ટ હતું. (अलंबकुच्छि) તેમજ હ્રસ્વ (લઘુ) હતું. (पलंबलंबोदराहरकरे) નીચેની તરફ લાંબું હતું. આવોજ તમારો નીચેનો હોઠ અને સૂંઢ હતી. (धणुपट्ठागिइविसिट्ठ पुट्ठे) તમારી પીઠનો ભાગ ધનુષના પીઠ પ્રદેશની આકૃતિની જેમ સવિશેષ પ્રશસ્ત હતો. (अल्लीणपमाण-जुत्तवट्टयपीवरगत्तावरे) તમારા દાંત, કપોલ, કાન વગેરે તેમજ શરીરના અવયવો સુડોળ હતા, સપ્રમાણ હતા, અને પરિપુષ્ટ હતા. (अल्लीणपमाणजुत्त पुच्छे परिपुण्णसुचारुकुम्मचलणे पंडु सुविसुद्धणिद्धणिरुवहए विंसणहे छद्दंते सुमेरुप्पभे हत्थिराया होत्था) તમારું પૂંછડું પણ સપ્રમાણ અને સુસંઘટિત હતું. તમારા ચારે પગ પ્રતિપૂર્ણ, સુંદર અને કાચબાની પીઠની જેમ

वान् इत्यर्थः 'पंडुरसुविसुद्धनिद्धनिरुवहयविंसइणहे' पांडुर-सुविशुद्ध स्निग्धनिरूपहतविंशतिनखः-तत्र पाण्डुराः=श्वेताः सुविशुद्धाः निर्मलाः स्निग्धाः=चिक्कणाः निरूपहताः=स्फोटकादिरहिताः विंशतिनखा यस्य सः श्वेत निर्मलचिक्कणस्फोटकरहितनखधारीत्यर्थः छद्दन्ते=षट्दन्तः=षट्दन्तधारी सुमेरुप्रभनामा हस्तिराजस्त्वमासीरिति सम्बन्धः। 'तत्थणं तुमं मेहा' तत्र खलु त्वं हे मेघ ! बहुभिर्हस्तिभिर्हस्तिनीभिश्च 'लोट्टएहि य' लोट्टकैश्च=कुमारावस्थापन्न हस्तिबालकैः 'लोट्टियाहि य' लोट्टिकाभिश्च=कुमारावस्थापन्नहस्ति बालिकाभिश्च 'कलभेहि य' कलभैश्च=अतिलघुवयस्कहस्तिशिशुभिश्च 'कलभियाहि य' कलभिकाभिश्च 'सद्धिं' सार्धं संपरिवुडे' सम्परिवृतः' हत्थिसहस्सणायए' हस्तिसहस्रनायकः- हस्तिनां सहस्रं हस्तिसहस्रं,तस्य नायकः='देसए' देशकः= मार्गादिदर्शकः 'पागट्ठी' प्राकर्षी अग्रगामित्वात्,'पट्ठवए' प्रस्थापको=विविधकार्येषु

उन्नत थे। तुम्हारे श्वेत, सुविशुद्ध (निर्मल) चिकने, स्फोटक आदि से रहित ऐसे बीस नख थे। छह तुम्हारे दांत थे। इस प्रकार तुम वहां हस्तियों के राजा थे। नाम तुम्हारा सुमेरुप्रभ था। (तत्थणं तुमं मेहा) वहां तुम हे मेघ ! (बहूहिं हत्थिहिं य हत्थोणियाहिं य लोट्टएहिय लोट्टियाहि य कलभेहि य कलभियाहि य सद्धिं संपरिवुडे) अनेक हस्तियों से अनेक हथनियों से, कुमारावस्थापन्न अनेक हस्ति बालकों से कुमारावस्थापन्न अनेक हस्ति बालिकाओं से अति लघुवयस्क हस्ति शिशुओं से अनेक हाथियों की छोटी २ बच्चियों से सदा घिरे रहते थे। तुम (हत्थिसहस्सणायए) एक हजार हाथियों के स्वामी थे। (देसए) उन्हें मार्गादिक के प्रदर्शक थे (पागट्ठी) अग्रगामी होने के कारण तुम उन्हें हर एक काम में खींचते रहते थे। (पट्ठवए) अनेक कार्यों मे उनको नियोजित

ઉન્નત હતા. તમારા શ્વેત સુવિશુદ્ધ (નિર્મળ) ચીકણા, સ્ફોટક (ફોલ્લા) વગેરેથી રહિત એવા વીસ નખ હતા. તમારે છ દાંત હતા. આ રીતે તમે ત્યાં હાથીઓના રાજા હતા. સુમેરુપ્રભ તમારૂં નામ હતું. (तत्थणं तुमं मेहा) હે મેઘ ! ત્યાં તમે (बहुहिं हत्थीहिं य हत्थीणियाहिं य लोट्टए हि य लोट्टियाहि य कलभेहि य कलभियाहि य सद्धिं संपरिवुडे) ઘણા હાથીઓથી, ઘણી હાથણીઓથી, કુમાર અવસ્થાવાળા ઘણા હસ્તિબાલોથી કુમારાવસ્થાવાળી ઘણી હસ્તિબાળાઓથી ઘણીજ નાની ઉંમરના હાથીના શિશુઓથી ઘણી હાથીઓની નાની બચ્ચીઓથી હમેશાં વીંટળાએલા રહેતા હતા. તમે (हत्थिसहस्सणायए) એક હજાર હાથીઓના સ્વામી હતા (देसए) તેમના માર્ગ વગેરેના પ્રદર્શક (બતાવનાર) હતા, (पागट्ठी) તમે સૌના આગેવાન હતા તેથી તમે બીજા બધાને કામમાં નિયુક્ત કરતા હતા.

नियोजकः 'जूहवई' यूथपतिः=हस्तिसमूहनायकः 'विंदपरिवड्डए' वृन्दपरिवर्धकः= निजपरिवारवृद्धिकारकः त्वं हे मेघ ! अन्येषामपि बहूनाम् 'एकल्लाणं' एकाकिनाम् 'एकविहारिणां 'हत्थिकलभाण' हस्तिकलभानां=हस्तिशावकानां च 'आहेवच्चं' आधिपत्यं=स्वामित्वं यावत् कुर्वन्=पालयन् विहरसि स्म । ततःखलु हे मेघ ! त्वं 'निच्चप्पमत्ते' नित्यप्रमत्तः=विषयादिषु नित्यप्रमादीसन् 'सइंपललिए' सदा प्रललितः प्रक्रीडितः क्रीडारसिकः 'कंदप्परई' कंदर्परतिः=कामक्रीडापरायणः मोहणसीले' मोहनशीलः=विषयासक्तः 'अवितिण्हे' अवितृष्णाः=कामभोगेषु अविरक्तः 'कामभोगतिसिए' कामभोगतृषितः, कामभोगाः=पंचेन्द्रिय विषयास्तत्र प्रसक्तः बहूवीभिर्हस्तिनीभिर्यावत्संपरिवृतः वैताढ्यगिरिपादमूले वैताढ्य-

---

किया करते थे। कारण (यूथपति) तुम हस्ति समूह के नायक कहे जाते थे। (विंदपरिवड्डए) वहां तुम अपने परिवार की वृद्धि करने में लगे रहते थे। (अन्नेसिं च बहूणं एकल्लाणं हत्थिकलभाणं आहेवच्चं जाव विहरसि) समय २ पर अन्य और भी अनेक एकलविहारी हस्तिशावकों का तुम आधिपत्य आदि करते रहते थे। (एसणं तुमं मेहा ! णिच्चप्पमत्ते) इस के बाद हे मेघ! तुम विषयादिकों में नित्य मदोन्मत्त होते हुए (सइपललिए) क्रीडा करने में बडे रसिक बन गये (कंदप्परई) और काम क्रीडा में परायण होकर (मोहणसीले) विषयों में तुम्हारी अधिक आसक्ति हो गई थी (अवतण्हे) यहांतक वह आसक्ति बढी कि कामभोग तृष्णा तुम्हारी कभी शांत ही नहीं होती रही (कामभोगतिसिए) अतः तुम कामभोगों में तृपित होकर (बहूहिं हत्थीहि

(पवुत्तए) घणा કામોમાં તેમને નિયુક્ત કરતા હતા, કેમકે (यूथपति) તમને હાથીઓના ટોળાના નાયક કહેવામાં આવતા હતા. (विंदपरिवड्डए) ત્યાં તમે પોતાના પરિવારની વૃદ્ધિ કરવામાં પરોવાએલા રહેતા હતા. (अन्नेसिंच बहूणं एकल्लाणं हत्थिकलभाणं आहेवच्चं जाव विहरसि) વખતો વખત બીજા પણ ઘણા એકલા વિચરણ કરનારા હાથીનાં બચ્ચાંઓ ઉપર શાસન વગેરે કરતા રહેતા હતા. (तएणं तुमं मेहा णिचप्पमत्ते) ત્યાર બાદ હે મેઘ! તમે વિષય વગેરે કામભોગોમાં હમેશાં મદમત્ત થઈને (सइपललिए) ક્રીડા કરવામાં ખૂબજ રસિક થઈ ગયા. (कदप्परई) રતિ ક્રીડામાં કુશળ થઈને (मोहणसिले) વિષયોમાંજ તમારે વધારે પડતી આસક્તિ (મોહ) થઈ પડી. (अवतण्हे) આ વિષયોમાં આસક્તિ તમારી આટલી હદે પહોંચી કે જેથી તમારી કામતૃષ્ણા કોઈ દિવસ શાંત નહિ થઈ. (कामभोगतिसिए) એટલા માટે તમે વિષય ભોગોની તીવ્ર ઈચ્છા ધરાવતા તૃષિત તરસ્યા થઈને (बहूहिं हत्थीहिय जाव संपरिवुडे वेयड्ढगिरिपायमूले)

नामकपर्वतसमीपे, 'गिरीसु य' गिरिषु=पर्वतेषु 'दरीसु' दरीषु=गुहासु कुहरेषु च-पर्वतान्तरालभागेषु 'कंदरासु य' कन्दरासु च के=न इति जलेन दीर्य्यंते विदीर्य्यते इति कन्दराः, तासु जलयोगेन स्फुटितभूमिषु इत्यर्थः 'उज्झरेसु य' उज्झरेषु च= पर्वततटप्रदेशात् पतितजलेषु 'निज्झरेसु य' निर्झरेषु च=पर्वततटात् निपत्य स्पंदमानेषु जलेषु 'विवरेसु' विवरेषु=नदीतटप्रदेशात् स्यंदमानेषु 'गड्डासु य' गर्त्तेसु च 'पल्ललेसु य' पल्वलेषु च=सकमलस्वल्पजलाशयेषु 'चिल्ललेसु य' चिल्वलेषु च कर्दममिश्रितजलेषु 'कडयेसु य' कटकेषु=पर्वतटेषु च, 'कडय-पल्ललेसु य' कटकपल्वलेसु=पर्वतस्थितजलाशयेषु च, 'तडीसु य' तटीषु= नदीतटेषु च, 'वियडीसुय' वितटीषु-छिन्नभिन्नतटेषु च, 'टंकेसु य' टङ्केषु=एकदिशिछिन्नपर्वतेषु 'कूडेसु य' कूटेषु महाशिखरेषु च, 'सिहरेसु य' शिखरेषु च, पर्वतमस्तकेषु च 'पब्भारेसु य' प्राग्भारेषु=ईषदवनत-

---

यजाव संपरिवुडे वेयड्ढगिरिपायमूले) उनके हथनियों के साथ (गिरिसु य, दरीसु य, कुहरेसु य, कंदरासु य, उज्झरेसु य, निज्झरेसु य, विव-रेसु य, गड्डासु य, पल्ललेसु य,) कभी पर्वतों के ऊपर कभी गुफाओं के भीतर की पर्वतों के अन्तराल भागों के अन्दर कभी कन्दराओं के भीतर--जल के योग से विदारित हुई भूमि के भीतर, कभी पर्वत के तट प्रदेश से पतित उज्झरों में, कभी निर्झरों में -झरनों में कभी कभी विवरों में--नदी के तट प्रदेश से वहते हुए जल में कभी गर्त्तों में, कभी कमल युक्त स्वल्प (कडयेसुय) सरोवरों में (चिल्ललेसुय) कभी कर्दममिश्रित जल में, कभी कटकों में (कडयपल्ललेसु य,) कभी पर्वत स्थित जलाशयों में, (तडीसु य) कभी नदीयों के तटों पर (वियडीसुय) कभी २ छिन्न भिन्न तटों पर (टंकेसु य कूडेसु य सिहरेसु

वैताढ्यगिरिनी तळेटीमां घणी हाथीणीओथी वींटळाईने (गिरिसु य दरीसु य कुहरेसुय, कंदरासु य, उज्झरेसु य, निज्झरेसु य, विवरेसु य, गड्डासु य, पल्ललेसु य) क्यारेक पर्वत उपर, क्यारेक गुफाओनी अंदरना पर्वतोना अन्तराल भागोमां, क्यारेक कंदराओनी अंदर-पाणीथी विदीर्ण थयेली पृथ्वीनी अंदर, क्यारेक पर्वतना तटप्रदेशथी पडता उज्झरोमां क्यारेक निर्झरो (झरणाओ) मां, क्यारेक विवरोमां, क्यारेक नदीना किनारा पासेना वहेता पाणीमां, क्यारेक गर्त्तोमां, क्यारेक कमळवाळा नाना (कडयेसु य) सरोवरोमां, (चिल्ललेसुय) क्यारेक कादव वाळा पाणीमां, क्यारेक कटको (पर्वतोना वच्चेनी जग्या) मां, (कडयपल्ललेसुय) क्यारेक पर्वत उपरना जळाशयोमां, (तडीसुय) क्यारेक नदीओना किनाराओ उपर (वियडीसुय) क्यारेक छिन्न भिन्न (भांगी तूटी गयेला) थयेला किनाराओ उपर

भागेषु च, 'मंचेसु य' मञ्चेषु=पाषाणस्तम्भोपरिस्थितशिलाफलकेषु च 'मालेसु य' मालेषु=धान्यादि क्षेत्रादौ श्वापदादि जनितविघ्नतः परिरक्षार्थनिर्मितेषु मञ्चविशेषेषु च, 'काणणेसु य' काननेषु नगरादारभ्य वनपर्यन्त सजातीयाम्रादि वृक्षयुक्तप्रदेशेषु च 'वणेसु य' वनेषु=नगराद्दूरस्थगहनप्रदेशेषु च 'वनसंडेसु' वनषंडेषु=अनेक जातीयोत्तमवृक्षसमुदायभूमिषु च, 'वनराइसु य' वनराजीषु= वनपंक्तिषु च 'नईसु य' नदीषु=सरित्सु च 'नईकच्छेसु य' नदीकच्छेषु=नदी जल परिवेष्टितवृक्षादिमत्प्रदेशेषु च 'जूहेसु य' यूथेषु=वानरादिसमूहाश्रित प्रदेशेषु च, 'संगमेसु य' सङ्गमेषु च=अनेक नदी मिलितप्रदेशेषु, 'वावीसु य'

य, पब्भारेसु य, मंचेसु य, मालेसु य, काणणेसु य, रणेसु य, वणसंडेसु य, वनराईसु य, नदीसु य, नदीकच्छेसु य,) कभी एक दिशा में कटे हुए पर्वतों के ऊपर कभी उनकी महाशिखरों के पर उनकी चोटियों पर कभी उनके कुछ कुछ झुके हुए भागों पर कभी मंचों पर—पाषा णस्तम्भों के ऊपर स्थित शिला फलकों पर कभी मालों में—धान्यादिक के खेतों में जानवरों की रखवाली के लिये निर्मित किये हुए मंच-विशेषों में कभी काननों में—नगर से लगाकर वनतक एक जाति के वृक्षों से समन्वित प्रदेशों में कभी वनषंडो मे—नानी जाति के वृक्ष समुदायवाली भूमियों में वनराजियों में कभी नदियों में कभी कभी नदी कच्छो में—नदी के जल से परिवेष्टित हुए वृक्षादि युक्त प्रदेशों में कभी (जूहेसु) यूथों में वानरादि के समूह से युक्त स्थलों में कभी (संगमेसु य) संगमों में—अनेक नदियों से मिलित स्थानों में, (वावीसु)

(टंकेसुय, कूडेसुय, वणेसुय, वणसंडेसुय, वणराईसुय, नदीकच्छेसुय) ક્યારેક એક દિશા તરફ કપાએલા પર્વતોના ઉપર, ક્યારેક પર્વતોના (મહા) ઊંચા શિખરોના ઉપર અને તેમની ટોચ ઉપર, ક્યારેક તેમના થોડા નમેલા ભાગો ઉપર ક્યારેક મંચો ઉપર—પાષાણ સ્તંભોના ઉપર સ્થિત શિલાઓ ઉપર—ક્યારેક માળા-ઓમાં—એટલે કે ઘઉં વગેરેના ખેતરોને પાણીઓથી રક્ષવા માટે બનાવવામાં આવેલા એક વિશેષ પ્રકારના મંચો ઉપર, ક્યારેક કાનનોમાં—નગરથી માંડીને વન સુધી એક વિશેષ જાતિના વૃક્ષોવાળા પ્રદેશોમાં, ક્યારેક વનખંડોમાં—ઘણી જાતિના વૃક્ષોના સમૂહવાળી જગ્યાઓમાં, વનના સુંદર શોભાયુકત સ્થાનોમાં, ક્યારેક નદીઓમાં. ક્યારેક નદીના કચ્છોમાં—નદીના પાણીથી વીંટળાએલા વૃક્ષ વગેરેથી યુકત પ્રદેશોમાં. (जूहेसु) ટોળાઓમાં વાનર વગેરેના સમૂહવાળા સ્થાનોમાં, ક્યારેક (संगमेसुय) સંગમોમાં—ઘણી નદીઓનો જ્યાં સંગમ થતો હોય એવા સ્થાનોમાં (वावीसु)

वापीषु=चतुष्कोणयुक्तासु 'पोक्खरिणीसु य' पुष्करिणीषु=कमलयुक्तगोलाकारासु 'दीहियासु य' दीर्घिकासु च=दीर्घाकारवापीषु, 'गुंजालियासु य' गुञ्जालिकासु च=वक्राकारवापीषु 'सरेसु य' सरःसु च=तडागेषु, 'सरपंतियासु य' सरःपंक्तिकातेषु च=सरः श्रेणीषु, 'सरसरपंतियासु य' सरःसरः पंक्तिकासु च=परस्परं संलग्नेषु बहुषु तडागेषु-एकस्मात्सरसोऽन्यस्मिन् सरसि जलागमयुक्तासु सरः पंक्तिसु 'वणयरएहिं' वनचरैः-भिल्लादिभिः 'दिन्नवियारे' दत्तविचारः=दत्तविचरणमार्गः मरणभयादित्यर्थः बहुभिर्हस्तिनीभिश्च यावत् सार्धं संपरिवृतः=स्वपरिवारयुक्तः इत्यर्थः 'बहुविह तरुपल्लवपउरपाणियतणे' बहुविधतरुपल्लवप्रचुरपानीयतृणः, तत्र-बहुविधाः तरुपल्लवाः=वृक्षपत्राणि प्रचुराणि पानीयतृणानि यस्य सः, भक्षणाय पानाय प्रचुरपल्लवतृणजलसम्पन्नः इत्यर्थः 'निब्भए' निर्भयो वीरत्वात् 'निरुव्विग्गे' निरुद्विग्नः=उद्वेगवर्जितः अनुकूलविषयप्राप्तत्वात् सुखं सुखेन विहरसि ॥सू० ४०॥

कभी चतुष्कोण युक्त बावडियों मे (पोक्खरिणीसु य) कभी कमल युक्त गोलाकारवाली पुष्करिणियोंमें, (दीहियासु) कभी दीर्घ आकारवाली बावडियों में कभी (गुंजालियासु य) वक्र आकारवाली बावडियोमे, (सरेसुय) कभी तडागोंमें (सरपंतियासु) कभी सरोवरों की श्रेणियों में (सरसरपंतियासु) कभी २ परस्पर संलग्न हुए अनेक तालावों में (वणयरेहिं दिन्नवियारे बहूहिं हत्थिहिं य जाव सद्धिं संपरिवुडे) वनचरों से विना रोकटोक हुए तुम अनेक हथनियों आदिकों के साथ रहकर (बहुविहतरुपल्लवपउरपाणियतले निब्भए निरुव्विग्गे सुहं सुहेणं विहरइ) अनेक प्रकार के वृक्षों के पत्तों को घास को खाते हुए और पानी पीते हुए विना किसी भय के उद्वेग रहित होकर सुख पूर्वक अपना समय व्यतीत कर रहे थे। ॥ सूत्र ॥ ४० ॥

ક્યારેક ચાર ખૂણાવાળી વાવોમાં (पोक्खरिणीसु य) ક્યારેક કમળ યુક્ત ગોળ આકારવાળી પુષ્કરિણીઓમાં, (दीहियासु) ક્યારેક મોટા આકારવાળી વાવોમાં, ક્યારેક गुंजालियासु य) વક્ર (વાંકા) આકારની વાવોમાં, (सरेसुय) ક્યારેક તળાવોમાં, (सरपंतियासु) ક્યારેક સરોવર શ્રેણિઓમાં, (सरसरपंतियासुय) ક્યારેક એક બીજાથી સંલગ્ન થયેલા ઘણા તળાવોમાં, (वणयरेहिं दिन्नवियारे बहूहिं हत्थीहिं य जाव सद्धिं संपरिवुडे) વન્ય પ્રાણીઓથી નિર્ભીક થયેલા તમે ઘણી હાથણીઓની સાથે રહીને (बहुविहतरुपल्लवपउरपाणियतले निब्भए निरुव्विग्गे सुहं सुहेणं विहरइ) અનેક પ્રકારના વૃક્ષોના પાંદડાંઓ અને ઘાસને ખાતા અને પાણી પીતાં સુખેથી પોતાનો વખત પસાર કરી રહ્યા હતા. ॥ સૂત્ર "૪૦" ॥

मूलम्—तएणं तुमं मेहा! अन्नया कयाइ पाउसवरिसारत्त-सरयहेमंतवसंतेसु कमेण पंचसु उऊसु समइक्कंतेसु गिम्हकालसमयंसि जेट्ठामूलमासे पायवघंससमुट्ठिएणं सुक्कतणपत्तकयवरमारुयसंजोगदीविएणं महाभयंकरेणं हुयवहेणं वणदवजाला संपलित्तेसु वणंसु धूमाउलासु दिसासु महावायवेगेणं संघट्टिएसु छिन्नजालेसु आवयमाणेसु पोल्लरुक्खेसु अंतो२ झियायमाणेसु मयकुहियविणट्ठकिमिय कद्दम नईवियरगखीणपाणीयंतेसु वणंतेसु भिंगारिगदीणकंदियरवेसु, खरफरुस अणिट्ठरिट्ठवाय विद्दुमग्गेसु, दुमेसु तण्हावसमुक्कपक्खपयडिय–जिब्भतालुय–असंपुडिय–तुंडपक्खिसंघेसु ससंतेसु-गिम्हउम्हउण्हवायखरफरुसचंडमारुयसुक्कतणपत्तकयवरवाउलीभसंतदित्तसंभंतसावयाउलमिगतण्हाबद्धचिंधपट्टेसु गिरिवरेसु संवट्टिएसु तत्थमियपसय सरीसिवेसु अवदालियवयणविवरणिल्लालियग्गजीहे महंततुंबइ य पुन्नकन्ने संकुचियथोरपीवरकरे ऊसियलंगूले पीणाइयविरसरडियसद्देणं फोडयंतेव अंबरतलं पायदद्दरेणं कंपयंतेव मेइणितलं विणिम्मुयमाणे य सीयरं सव्वओ समंता वल्लिवियाणाइं छिंदमाणे, रुक्खसहस्साइं तत्थ सुबहूणि णोल्लयंते, विणट्ठरट्ठेव्व नरवरिंदे, वायाइद्धेव्वपोए, मंडलवाएव्व परिब्भमंते अभिक्खणं२ लिंडणियरं पमुंचमाणे२ बहूहिं हत्थिणीहिं य जाव सद्धिं दिसोदिसिं विपलाइत्था। तत्थणं तुमं मेहा! जुन्ने जराजज्जरियदेहे आउरे झंझिए पिवासिए दुब्बले किलंते नट्ठसुइए मूढदिसाए सयाओ जूहाओ विप्पहूणे वणदवजालापरद्धे उण्हेण तण्हाए य छुहाए य

परब्भाहए समाणे भीए तत्थे तसिए उव्विग्गे संजायभए सव्वओ समंता आधावमाणे परिधावमाणे एगं च णं महं सरं अप्पोदयं पंकबहुलं अतित्थेणं पाणियपाएउं ओइन्ने। तत्थ णं तुमं मेहा! तीरमइगए पाणियं असंपत्ते अंतराचेव सेयंसि विसन्ने। तत्थ णं तुमं मेहा! पाणियं पाइस्सामि त्तिकट्टु हत्थं पसारेसि, से वि य ते हत्थे उदगं न पावइ। तएणं तुमं मेहा! पुणर वि कायं पच्चुध्धरिस्सामि तिकट्टु बलियतरायं पंकंसि खुत्ते। तएणं तुमं मेहा। अन्नया कयाइं एगे चिरनिज्जूढे गयवरजुवाणए सयाओ जूहओ करचरणदंतमुसलप्पहारेहिं विप्परद्धे समाणे तं चेव महद्दहं पाणीयं पोएउं समोयरेइ। तएणं से कलभए तुमं पासइ पासित्ता तं पुव्ववेरं समरइ, समरित्ता आसुरुत्ते रुट्ठे कुविए चंडिक्किए मिसिमिसेमाणे जेणेव तुमं तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता तुमं तिक्खेहिं दंतमुसलेहिं तिक्खुत्तो पिट्ठओ उच्छुभइ उच्छुभित्ता पुव्ववेरं निज्जएइ, निज्जाइत्ता हट्ठ तुट्ठ पाणियं पियइ पिबित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए। तएणं तव मेहा! सरीरगंसि वेयणा पाउब्भवित्था उज्जला विउला तिव्वा कक्खडा जाव दुरहियासं पित्तज्जरपरिगयसरीरे दाहवक्कंतिए यावि विहरित्था। तए णं तुमं मेहा! तं उज्जलं जाव दुरहियासं सत्तराइंदियं वेयणं वेएसि, सवीसं वाससयं परमाउं पालइत्ता अट्टदुहट्टवसट्टे कालमासे कालं किच्चा इहेव जंबुद्दीवे२ भारहेवासे दाहिणड्ढभरहे गंगाए महाणईए दाहिणे कूले विंझगिरिपायमूले एगेणं मत्तवरगंधहत्थिणा एगाए गयवरकरेणूए कुच्छिंसि गयकलभए जणिए। तए णं सा

गयकलभिया णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं वसंतमासंमि तुमं पयाया। तए णं तुमं मेहा ! गब्भवासाओ विप्पमुक्के समाणे गयकलभए यावि होत्था, रत्तुप्पलरत्तसूमालए जासुमणारत्तपारिजत्तयलक्खारससरसकुंकुमसंझब्भरागवन्ने इट्ठे नियस्स जूहवइणो गणियायारकरेणुकोत्थहत्थे अणेगहत्थिणिसयसंपरिवुडे रम्मेसु गिरिकाणणेसु सुहंसुहेणं विहरसि ॥सू० ४१॥

टीका-'तएणं तुमं मेहा !' इत्यादि ! ततः खलु हे मेघ? 'त्वम्' त्वमित्यस्य 'बहूहिं हत्थिणीहिं य जाव सद्धिं दिसोदिसिं विप्पलाइत्था' इत्यग्रेण सम्बन्धः, 'अन्नया' अन्यदा अन्यस्मिन् 'कयाइ' कदाचित्=कस्मिश्चिदवसरे 'पाउस-वरिसारत्त-सरय हेमत वसंतेसु' प्रावृड्वर्षारात्र शरद् हेमन्त-वसंतेषु-प्रावृट-आपाढश्रावणौ वर्षारात्रः=भाद्रपदाश्विनौ, शरत्=कार्तिकमार्गशीर्षौ, हेमन्तः=पौषमाघौ, वसन्तः=फाल्गुन-चैत्रौ, एतेषु 'कमेण' क्रमेण=अनुक्रमात् 'पंचसु उउसु' पञ्चसु ऋतुषु 'समइक्कंतेसु' समतिक्रान्तेषु ग्रीष्मकालसमये=ज्येष्ठामूलमासे ज्येष्ठा. मूलं वा पौर्णमास्यां यत्र स ज्येष्ठामूलः,

---

'तएणं तुमं मेहा' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इस के बाद (मेहा) हे मेघ ! (तुमं) तुम (अन्नया कयाइं) किसी एक समय (पाउस, वरिसारत्त, सरय हेमंत, वसंतेसु-कमेणं पंचसु उऊसु समइक्कंतेसु) आपाढ श्रावण रूप प्रावृट ऋतु के भाद्रपद अश्विन रूप वर्षा रात्र के, कर्तिक मार्गशीर्प रूप शारदऋतु के पौप माघ रूप हेमंत ऋतु के तथा फाल्गुन एवं चैत्र रूप वसंत ऋतु के क्रमशः समाप्त हो जाने पर (गिम्हकालसमयंसि) ग्रीष्म काल के समय में (जेट्ठा मूलमासे) ज्येष्ठामूलमास मे--ज्येष्ठ महिने में--

---

ટીકાર્થ—'तएणं तुमं मेहा' इत्यादि

(तएणं) ત્યાર બાદ (मेहा) હે મેઘ ! (तुमं) તમે (अन्नया कयाइं) કોઈ એક વખતે (पाउसवरिसारत्त, सरय, हेमंत, वसंतेसु कमेणं पंचसु उऊसु समइक्कंतेसु) અષાઢ શ્રાવણ માસોની પ્રાવૃટ-ઋતુ, ભાદરવો અને અશ્વિન માસની વર્ષાઋતુ, કાર્તિક અને માર્ગશીર્ષ માસની શરદ ઋતુ, પોષ અને માઘ માસની હેમંત ઋતુ તેમજ ફાગણ અને ચૈત્ર માસની વસંત ઋતુ જ્યારે અનુક્રમે પસાર થઈ ગઈ (गिम्हकालसमयंसि) અને ઉનાળાની ઋતુ આવી ત્યારે (जेट्ठा

स चासौ मासश्चेति कर्मधारयः, तस्मिन ज्येष्ठमासे इत्यर्थः 'पायवघस समुट्ठिएणं' पादपघर्षसमुत्थितेन, तत्र पादपाः वृक्षाः, तेषां घर्षः=घर्षणं तेन वंशजालादीनां परस्परं पवनजनितातिसघर्षणेन समुत्थितः=समुत्पन्नः, तेन, 'सुक्कतणपत्तकयवरमारुयसंजोगदीविएणं' शुष्कतृणपत्रकचवरमारुतसंयोगदीवितेन, तत्र शुष्कतृणपत्ररूपः कचवरः मारुतः=पवनः, तयोः संयोगः संमीलनं तेन दीपितः=प्रज्वलितः, तेन, 'महाभयकरेणं' महाभयङ्करेण=महाभयजनकेन, 'हुयवहेण' हुतवहेन वह्निना 'वणदवजालासंपलित्तेसु' वनदवज्वालासम्प्रदीप्तेषु-तत्र वनदवो=वनाग्निः, तस्य ज्वालाः, ताभिः सम्पदीप्तेषु 'वणेसु' वनेषु 'धूमाउलासु' धूमाकुलासु=धूमव्याप्तासु 'दिसासु' दिशासु=चतुर्दिक्षु 'महावायवेगेणं' महावातवेगेन=भयंकरपवनाघातेन 'संघट्टिएसु' संघट्टितेषु=संयुक्तेषु 'छिन्नजालेसु'=छिन्नज्वालेषु=त्रुटितज्वालासमूहेषु 'आवयमाणेसु' आपतत्सु=सर्वतःसमापतत्सु पोल्लरुक्खेसु' शुषिरवृक्षेषु=सछिद्रवृक्षेषु 'अंतो२'

(पायवघंससमुट्ठिएणं) वृक्षो की रगड़ से उत्पन्न हुई अर्थात्-पवन से हिलते हुए वंश आदि की परस्पर घर्षणा से पैदा हुई (सुक्क तण पत्त--कयवर- मारुयसंजोगदीविएणं) और शुष्क पत्र तथा तृणरूप कूडे में पवन के संयोग से उद्दीपित हुई एसी (महाभयंकरेणं) महा विकराल (वणदवजाला) जंगल की अग्नि से (वणेसु संपलित्तेसु) वन के प्रदीप्त होने पर (दिसासु धूमाउलासु) दिशाओं को धूम से व्याप्त होने पर, तथा (अंतो २ झियायमाणेसु) भीतर ही भीतर जले हुए (पोल्लरुक्खेसु) पोले वृक्षों के (महावायवेगेणं) प्रबल वायु के वेग से (संघट्टिएसु) सघट्टित होकर (आवयमाणेसु) जमीन पर गिर जाने पर तथा उनमें लगी हुई (छिन्नजालेसु) अग्नि ज्वाला के

मूलमासे) જ્યેષ્ઠા મૂલમાસમાં-જેઠ મહિનામાં- (पायवघंससमुट्ठिएणं) વૃક્ષોના પરસ્પરમાં અથડાવાથી ઉત્પન્ન થયેલી એટલે કે પવનથી હાલતા વાંસ વગેરેના પરસ્પર ઘર્ષણથી ઉત્પન્ન થયેલી (सुक्कतणपत्तकयवरमारुयसंजोगदीविएणं) સૂકા પાંદડાં તેમજ ઘાસ વગેરેના કચરામાં પવનના સંયોગથી વિશેષરૂપથી ઉદ્દીપ્ત થતા એવા (महाभयंकरेणं). મહા પ્રચંડ ((वणदवजाला) વનની અગ્નિથી (वणेसु संपलित्तेसु) આખું જંગલ જ્યારે સળગી ઉઠયું (दिसासु धूमाउलासु) દિશાઓ ધુમાડાથી વ્યાપ્ત થઈ ગઈ તેમજ (अंतो २ झियायमाणेसु) અન્દર સળગતા (पोल्लरुक्खेसु) પોલાં વૃક્ષો (महावायवेगेणं) ભયંકર પવનની અથડામણુથી (संघट्टिएसु) અથડાઈને (आवयमाणेसु) જમીનદોસ્ત થઈ ગયા તેમજ તે

अन्ताऽन्तः=मध्यमध्ये 'झियायमाणे' ध्यायमानेषु=दह्यमानेषु 'मयकुहियविणट्ठकिमियकद्दमनईवियरगझीणपाणीयंतेसु' मृतकुथितविनष्टकृमिकर्दमनदीविवरकक्षीणपानीयान्तेषु, तत्र मृतैः शशकमृगादिभिः कुथिताः=दुर्गन्धिताः विनष्टाः=विगतस्वभावाः-मलिनतां प्राप्ता इत्यर्थः, कृमिकर्दमाः=कृमियुक्तकर्दमाः कृमिमध्यासपङ्काः, नदीनां तथा विवरकाणां=गर्तानां च 'झीणपाणीयंतेसु' क्षीणपानीयाः शुष्कजलाः अन्ताः पर्यन्तभागाः येषु तादृशेषु 'वणंतेसु' वनान्तेषु=वनप्रदेशेषु 'भिंगारिगदीणकंदियरवेसु' भृङ्गारिकादीनक्रन्दितरवेषु=भृङ्गारिकाः=झिल्लिकाः, झिल्लीनामककीटविशेषाः, तासां दीनाः=दुःखयुक्ताः=क्रन्दितरवाः=रोदनशब्दा यत्र तेषु तथा-'खरफरुस अणिट्ठरिट्ठवाहिय विदुमग्गेसु' खरपरुषा नष्टरिष्टव्याहतविद्रुमाग्रेषु-खरपरुषम्=अतिकर्कशम्, अनिष्टमप्रियं रिष्टानां==काकानां व्याहृतं=शब्दितं, यत्र ते तथा, विद्रुमाणीव=प्रवालानीव-रक्तानि अग्नियोगात् अग्राणि अग्रभागाः येषां तादृशेषु 'दुमेसु=द्रुमेसु=वृक्षेषु= सम्प्रति गिरिदशा वर्ण्यते-'तण्हावसमुक्कपक्खपयडियजिब्भताल्रुयअसपुडियतुं'

शांत हो जाने पर (मयकुहियविणट्ठकिमियकद्दमनईवियरगखीणपाणीयंतेसु वणतेसु) तथा मृत खरगोश हिरण आदि जानवरों के कलेवर के पडे रहने के कारण दुर्गंधित बने हुए और इसी लिये पहिले से भी अधिक मलिन हुए नदियों के कर्दमों से तथा पानी के सूक जाने से कठिन प्रान्तवाले खड्डों से युक्त वन प्रदेश के होने पर (भिंगारिग दीणकंदीयरवेसु) तथा भृंगारकों के (छिलियों के) दीन आक्रंदन के शब्दों से (खरफरुसअणिट्ठरिट्ठवाहियविविदुमग्गेसु) अति कर्कश, अप्रिय कौवों के कॉव कॉव शब्दों से, एवं अग्नि की आभा से प्रवाल के समान लाल हुवे पत्तों से युक्त (दुमेसु) वृक्षों के होने पर (तण्हावसमुक्कपक्ख

वृक्षोनी (छिन्नजालेसु) अग्निज्वाળाઓ શાંત થયા બાદ (મયકુહિયવિણટ્ઠ किमियकद्दमनई वियरगखीणपाणीयंतेसु वणंतेसु) તેમજ મરણ પામેલા સસલા, હરણ વગેરે પ્રાણીઓના અર્ધ દગ્ધ શરીરથી દુર્ગંધ યુકત થયેલા અને એથી પહેલા કરતાં પણ વધારે મલિન થયેલા નદીઓના કાદવોથી તેમજ પાણી સૂકાઈ જવાથી કઠણ થયેલા તટવાળા ખાડાઓવાળા વન પ્રદેશો થયા ત્યારે (भिंगा-रिगदीणकंदीयरवेसु) તેમજ ભૃંગારકોના (छिल्लियोके) દીન ક્રંદન સ્વરોથી (खरफरुसअणिट्ठरिट्ठवाहियविदुमग्गेसु) અતીવ કર્કશ અપ્રિય કાગડાઓની કાકાથી અને અગ્નિની પ્રભાથી પ્રવાલ જેવા લાલરંગના પાંદડાંઓવાળા (द्रुमेसु) વૃક્ષો થયાં ત્યારે (तण्हावसमुक्कपक्खपयडियजिब्भताल्रुयअसं-

डपक्खिसंघेसु' तृष्णावशमुक्तपक्षप्रकटितजिह्वाताल्लुकाऽसंपुटित तुण्डपक्षिसंघेषु, तृष्णावशेन=पिपासावशेन मुक्तपक्षाः=शिथिलीकृतपक्षाः अतएव-प्रकटित-जिह्वाताल्लुकाः=बहिर्भूतजिह्वाताल्लुकाःअतएव असंपुटिततुण्डाः=व्यावृतमुखाः पक्षिसंघाः=पक्षिसमूहा यत्र तेषु 'ससंतेसु श्वसत्सु प्रतिक्षणं श्वास मुञ्चत्सु. 'गिम्हउम्हउण्हवायखरफरुसचंडमारुयसुक्कतणपत्तकयवरवाउलीभमंतदित्तसभंत सावयाउलमिगतण्हाबद्धचिंधपट्टेसु गिरिवरेसु' ग्रीष्मोष्मोष्णवातखरपरुषचण्ड मारुतशुष्कतृणपत्रकचवरवातोलीभ्रमद्दीप्तसंभ्रान्तश्वापदाकुलमृगतृष्णाबद्धचिह्न-पट्टेषु गिरिवरेषु, तत्र ग्रीष्मस्य उष्मा=उष्णता, उष्णवातः=चण्डरविकिरणजनित संतापः, खरपरुषचण्डमारुतः=अतिकठोरप्रचण्डपवनः शुष्कतृणपत्र कचवरैर्व्याप्ता वातोल्यः वात्या इत्यर्थः'भूताल्या' इतिभाषायां, ताभिः भ्रमन्तः=इतस्ततः प्रचलन्तः दृप्ता.=त्रस्ताः, अत एव सम्भ्रान्तिमुपगताः=भ्रान्तिमुपगताः ये श्वापदाः=सिंहादयस्तैः, आकुलाः=व्याप्ताः, तथा मृगतृष्णाबद्धचिह्नपट्टाः, तत्र मृग तृष्णा=मरीचिका तद्रूपो बद्धचिह्नपट्टः=ध्वजापट्टो येषु ते तथा. ततःपदद्वयस्य कर्मधारयः, तादृशेषु गिरिवरेषु=महापर्वतेषु 'संवट्टिएसु' संवर्तितेषु=एकत्र

पयडियजिब्भताल्लुय. असंपुडियतुंडपक्खिसंघेसु) तथा पानी के अभाव से पिपासा के वश से शिथिल. पंखवाले, प्रकटित तालु चिह्नवाले और मुख जिनका कडा हुआ है ऐसे पक्षियों के समूह के (ससतेसु) प्रतिक्षण श्वास छोडने पर (गिम्ह उम्ह उण्हवायखरफरुस चंडमारुयसुक्कतणपत्तकयवरवाउलीभमंतदित्तसंभंतसावयाउलमिगतण्हाबद्धचिंधपट्टेसु) तथा ग्रीष्म की उष्णता से, प्रचण्ड सूर्य की किरणों से जनित संताव से, अति कठोर प्रचण्ड पवन से, शुष्क तृण एवं पत्तों से, व्याकुल होकर, इतस्ततः फिरते हुए विकराल सिंहादिक जानवरों से आकुल तथा मृगतृष्णा रूप चिह्नपद से युक्त (गिरिवरेसु)

पुडियतुंडपक्खिसंघेसु) તેમજ પાણીના અભાવે તરસ્યા, શિથિલ સુખવા। બહાર દેખાતા તાલુ અને જીભવાળા અને જેના મોં ખુલ્લા જ છે એવા પક્ષી સમૂહો (ससंतेसु) પ્રતિક્ષણ શ્વાસ છોડવા લાગ્યા ત્યારે (गिम्हउम्हउण्हवायखरफरूसचंडमारुय-मुक्कतणपत्तकयवरवाउलीभमंतदित्त संभंतसावयाउल मिगतण्हावद्धचिंधपट्टेसु) તેમજ ઉનાળાની ગરમીથી પ્રખર સૂર્યના કિરણોના સંતાપથી, અત્યન્ત કઠોર પ્રચણ્ડ પવનથી સૂકાએલા તૃણ અને પાંદડાઓથી વ્યાપ્ત વ્યાકુળ થઈને, આમતેમ વિચરતા ભયંકર સિંહ વગેરે વન્ય પ્રાણીઓથી ત્રસ્ત તેમજ મૃગતૃષ્ણા રૂપ ચિહ્નપદથી યુક્ત (गिरिवरेसु) મહાપર્વતો

संमिलितेषु. केषु एकत्रसंमिलितेषु इत्याह–'तत्थमियपसय सरीसिवेसु त्रस्त मृगपसयसरीसृपेषु, तत्र त्रस्ताः=भयाकुलाः ये मृगाः, पसयाः=वन्यचतुष्पदाः, सरीसृपाः=गोधानकुलभुजङ्गमादयः तेषु संवर्तितेषु इति पूर्वेणान्वयः। सम्प्रति हस्त्यधिकारो वर्ण्यते–'अवदालियवयणविवरणिल्लालियग्गजीहे' अवदारितवदनविवरनिर्लोलिताग्रजिह्वः,तत्र–अवदारितम्=उद्घाटितं वदनविवरं=मुखबिल येन सः तथा, निर्लोलिता प्रसारिता अग्रजिह्वा येन सः, अत्र पदद्वयस्य कर्मधारयः, तथा. 'महंततुंबइयपुन्नकन्ने' महातुम्बकितपूर्णकर्णः=महान्तौ विशालौ तुम्बकितौ अरघट्टतुम्बाकारौ कृतौ भयव्याकुलत्वात् निश्चलौ पूर्णौ= सम्पूर्णौ कर्णौ यस्य सः तथा, 'संकुचियथोरपीवरकरे' संकुचितस्थूलपीवरकरः–संकुचितः=संमोटितःस्थूलःपीवरः=पुष्टः करः=शुण्डादण्डो येन सः, 'ऊसियलंगूले' उच्छ्रितलाङ्गूलः–उच्छ्रितम्=ऊर्ध्वीकृतं लाङ्गूलं=पुच्छं येन सः, 'पीणाइयविरसरडियसद्देणं' पैनायिकविरसरटितशब्देन, तत्र पीनाया=बला-

महापर्वतों के होने पर (तत्थमियपसयसरीसिवेसु संवट्टिएसु) तथा त्रस्त हुए मृगों के अन्य अपर जगली जानवर पसयों के एव गोधा नकुल भुजंगम आदि रूप सरीसृपो (सर्पो) के एकत्र संमिलित होने पर (अवदालियवयणविवरणिल्लालियग्गजीहे) तुम मुंह फाडकर जीभ निकाल कर (महंततुंबइयपुन्नकन्ने) अपने दोनों कानों को अरघट्ट की तुंबडी के आकार जैसा कर, अर्थात् भय से व्याकुल होकर उन्हे निश्चल कर (संकुचियथोरपीवरकरे) स्थूल और पीवर शुण्डा दंड को संकुचित कर (ऊसियलंगूले) पूँछ को ऊँची कर (पीणाइय विरसरडियसद्देण) पैनायिक—दावानल के भय से आकुल होने के कारण अपने समस्त बल को एकत्रित कर किये गये वज्र के निर्घोष

થયા ત્યારે (तत्थ मियपसयसरीसिवेसु संवट्टिएसु) તેમજ ભયભીત થયેલા મૃગો બીજાં જંગલી પ્રાણીઓ પ્રસયો (મૃગ વિશેષ) અને ઘો, નકુલ, સાપ વગેરે સરીસૃપો એક સ્થાને એકઠા થયા ત્યારે (अवदालियवयणविवरणिल्लालियग्गजीहे) તમે (અહીંથી મેઘકુમાર–હાથીના પર્યાયમાં હતો તેનું વર્ણન શરુ થાય છે) મો ફાડીને, જીભ બહાર કાઢીને, (महंततुंबइयपुन्नकन्ने) પોતાના બન્ને કાનને અરઘટ્ટ (રેંટ) ની તુંબીના આકાર જેવા બનાવીને એટલે કે ભયથી વ્યાકુળ થઈને કાનોને નિશ્ચલ કરીને (संकुचियथोरपीवरकरे) સ્થૂલ અને સુડોળ સૂંઢને સંકોચી (ऊसियलंगूले) પૂંછડીને ઊંચી કરીને (पीणाइय विरस रडियसद्देणं) પૈનાયિક–વનના અગ્નિથી ભય પામેલા વ્યાકુળ થઈને પોતાના સમૂહના બધા હાથી

त्कारः-बलप्रयोगः तथा निर्वृत्तं पैनायिकं-दावानलभयाकुलत्वात्स्वकीयसमस्तबलमाश्रित्य कृतं वज्रनिर्घोषवत् महास्थूलम् अतएव विरसम्=अप्रियं यद् रटितं=भाषितं तद्रूपो यः शब्दः, तेन भयंकरमहाशब्देन 'फोडयतेव--अंबरतलं' स्फोटयन्निव अम्बरतलं=गगनतलं विदारयन्निव, 'पायदद्दरेण वयंतेव मेइणितलं' पाददर्दरेण कम्पयन्निव मेदिनीतलं, तत्र पाददर्दरेण=पादप्रहारेण मेदिनीतलं भूमण्डलं कम्पयन्निव 'विणिम्मुयमाणेय सीयरं' विनिर्मुञ्चन् शीकरं शुण्डादण्डेन जलकणं निःसारयन्, 'सव्वओ समता' सर्वतः समन्तात् सर्वतो भावेन 'वल्लिवियाणाइं छिंदमाणे' वल्लीवितानानि=लताविस्तारान् छिन्दन् 'रुक्खसहस्साइं' वृक्षसहस्राणि, तत्र 'सुबहूणि' सुबहूनि णोल्लयंते' नोदयन=कम्पयन्, 'विणट्ठरट्ठेव्व नरवरिंदे' विनष्टराष्ट्र इव नरवरेन्द्रः 'विणट्ट रट्ठ' विनष्टराष्ट्रः विनष्टं 'रट्ठं' राष्ट्रं देशो यस्य सः शोचन् 'नरवरेन्द्रः' श्रेष्ठभूप इव पुनः 'वाया इद्धे पोए' वाताविद्धइव पोतः प्रचण्डपवनप्रेरितःनौरिव 'मंडलवाएव्व' मण्डलवात इव=गोलाकारवायुरिव 'परिब्भमंते'=परिभ्रमन् 'अभिक्खणं२' अभिक्ष्णं२=पुनःपुनः 'लिंडणियरं पमुंचमाणे२' लिंडनिकरं प्रमुञ्चन्२ लिण्डानि कुर्व-

---

के समान महा भयंकर अप्रिय-चिंघाररूप शब्द से (फोडयंतेव अंबर तलं) मानो-आकाशतल को फोडते हुए से (पायदद्दरेणं मेइणितलं कंपयंतेव) पाद प्रहार से भूमंडलको कंपाते हुए से (सीयर विणिम्मुयमाणे य) शुंडादंड से जलकणों को छोडते हुए (सव्वओ समंता वल्लि वियाणाइं छिंदमाणे) सब ओर से वल्लीविताना को उखाडते हुए (रुक्खसहस्साइं तत्थ सु वहूनि णोल्लयंते) हजारों वृक्षों को कंपाते हुए (विणट्ठरट्ठेव्वनर वरिंदे) जिसका देश नष्ट हो गया है, ऐसे श्रेष्ठ राजा की तरह (वाया इद्धेव्व पोए) वायुसे आहत नाव की तरह (मंडलवाएव्व) गोलाकार रूप मंडल वायुकी तरह-वघूरे की तरह-(परिब्भमते) इतस्ततः परिभ्रमण

ઓને એકઠા કરીને વજ્રના ધ્વનિની જેમ મહા પ્રચંડ, કઠોર ચીસોથી (फोडयंतेव अंबरतलं) જાણે કે આકાશતલને ચીરતા (पायदद्दरेणं मेइणितलं कंपयंतेव પગના પ્રહારોથી પૃથ્વીને ધ્રુજાવતા હોય તેમ (सीयरं विणिम्मुयमाणेय) સૂંઢથી પાણીના છાંટાઓ ઉછાળતા (सव्वओ समंता वाल्लिवियाणाइं छिंदमाणे) ચારે બાજુના લતાવિતાનોને ઉખાડતા, (रुक्ख सहस्साइं तत्थ सुबहूणि णोल्लयंते) હજારો વૃક્ષોને ધ્રુજાવતા (विणट्ठरट्ठेव्व नरवरिंदे) જેનો દેશ નાશ પામ્યો છે, એવા ઉત્તમ રાજાની જેમ (वाया इद्धेव्वपोए) પવનથી આઘાત પામેલી હોડીની જેમ (मंडलवाएव्व) ગોળઆકારવાળા વંટોળિયાની જેમ (परिभमंते) આમ-

न२ बहूभीर्हस्तिनीभिश्च यावत् सार्धं, दिशोदिशि=दिग्विदिशिच 'विप्पलाइत्था' विप्लायन=प्लायनं कृतवान्। तत्र खलु हे मेघ! त्वं 'जुन्ने' जीर्णः=कृशः व्यतीताधिकवयस्कः, 'जरा जज्जरियदेहे' जरा जर्जरितदेहः=वृद्धावस्थया जीर्ण शरीरः 'आउरे' आतुरो=विविधदुःखाक्रान्तः अस्वस्थमनस्को वा, 'झंझिए' झंझितः=क्षुधापीडितः, पिवासितः=तृषितः, 'दुब्बले' दुर्बलः=खिन्नः 'किलंते' क्लान्तो=ग्लानः 'नट्ठसुइए' नष्टस्मृतिकः,नष्टा विनष्टा स्मृतिः=स्मरणशक्ति' र्यस्य स तथा 'कोऽहं=काहमिति विचारहीनः, अतएव 'मूढदिशाकः=दिशाज्ञान-शून्यः, 'सयाओ जूहाओ' स्वस्मात् यूथात् 'विप्पहूणे' विप्रहीनः=रहितः, 'वण-दव जालापरद्धे' वनदवज्वालापराद्धः=वनवह्निज्वालाति तीव्रताप संतप्तः, 'उण्हेण उष्णेन, 'तण्हाए य' तृष्णया च 'छुहाए य' क्षुधया च उष्णादिभिः 'पर-

करते हुए (अभिक्खण२ लिंडणियरं पमुंचमाणे २) और बार २ लिंडे करते हुए (बहूहिं हत्थिणीहिं य जाव सद्धिं दिसोदिसि विपलाइत्था) अनेक हाथी हथिनियों आदि के साथ एक दिशा से दूसरी दिशा में भागने फिरने लगे। (तत्थ णं तुमं मेहा! जुन्ने जराजज्जरियदेहे आउरे झंझिए पिवासिए दुब्बले किलंते, नट्ठ सुइए, मूढ दिसाए सयाओ जूहाओ विप्पहूणे वणदवजालापरद्धे उण्हेण तण्हाए य छुहाए परब्भाहए समाणे भीए तत्थे तसिए उव्विग्गे संजायभए सव्वओ समंता आधावमाणे परिधाव-माणे एगं च णं महं सरं अप्पोदयं पंकबहुलं अतित्थेणं पाणियं पाउं ओइन्ने) हे मेघ! तुम उस समय अधिक अवस्था संपन्न हो चुके थे इसलिये शरीरमें कृशता आगइ थी। वृद्धावस्था से तुम्हारा शरीर

તેમ પરિભ્રમણ કરતા (अभिक्खणं २ लिंडणियरं पमुंचमाणे २) અને વારંવાર લીંડા કરતા, (बहूहिं हत्थिणीहिं य जाव सद्धिं, दिसोदिसिं विप लाइत्था) ઘણા હાથી અને હાથણીઓ વગેરેની સાથે આમથી તેમ નાસવા લાગ્યા तत्थणं तुमं मेहा! जुन्ने जराजज्जरियदेहे आउरे झंझिए पिवासिए दुब्बले किलंते नट्ठसुइए मूढदिसाए सयाओ जूहाओ विप्पहूणे वणदवजाला परद्धे उण्हेण तण्हाए य छुहाएय परब्भाहए समाणे भीए तत्थे तसिए उव्विग्गे संजायभए सव्वओ समंता आधावमाणे परिधावमाणे एगंच णं महं सरं अप्पोदयं पंकबहुलं अतित्थेणं पाणियं पाउं ओइन्ने) હે મેઘ! તમે તે વખતે વધારે ઉંમરના થઈ ગયા હતા. એટલા માટે તમારા શરીરમાં કૃશતા આવી ગઈ હતી. ઘડપણથી તમારું શરીર જીર્ણ થઈ રહ્યું હતું. ઘણા શારીરિક તેમજ માનસિક દુઃખોથી તમે આક્રાંત થઈ રહ્યા હતા. તમે આમતેમ નાસતા ફરતા હતા તેથી તમારા આહારનો કોઈપણ જાતનો યથોચિત બંદોબસ્ત હતો નહિ, તેથી

ऽभाहए समाणे' पराभ्याहतः=पराभूतः-ताडितः सन्, भीतः, त्रस्तः, त्रासितः, उद्विग्नः, संजातभयः, सर्वतःसमन्तात् 'आधावमाणे परिधावमाणे पलायमानःप्रपलायमानः एकं च खलु महत् सरः=तडाग 'अप्पोदयं' अल्पोदकं स्वल्पजलं 'पंकबहुलं' पङ्कबहुलं=कर्दमप्रचुरम् 'अतित्थेणं' अतीर्थेन=उन्मार्गेण पाणियं पाएउं' पानीयं पातुं=पानीयपानार्थं 'ओइन्ने' अवतीर्णः=गतवान्। ततः खलु हे मेघ! त्वं तीरमइगए' तीरमतिगतः=तटमतिक्रान्तः 'पाणियं असंपत्ते' पानीयमसंप्राप्तः 'अंतरा चेव' अन्तरा चैव=मध्य एव 'सेयंसि' तस्मिन्=सरोवरस्य महापङ्के 'विसन्ने' विषण्णःनिमग्नः। तत्र खलु हे मेघ! त्वं

जर्जरित हो रहाथा। अनेक प्रकारके शारीरिक या मानसिक दुःखों से तुम आक्रान्त हो रहे थे। इधर उधर भागते फिरने से खाने पीने का तुम्हारा कोई यथोचित प्रवध नही था इस लिये तुम सदा क्षुधा सेपीडित रहा करते थे-प्यास से आकुलित बने रहते थे। बल भी क्षीण हो गया था-इसलिये अधिक दुर्बल दिखलाई पडने लगे थे, नाना चिन्ताओं से सदा तुम व्याप्त बने हुए थे, स्मृति शक्ति भी तुम्हारी क्षीण हो गई थी मैं कौन हूँ कहां घूम रहा हूँ इसका भान तुम्हें नहीं रहा था। इसलिये दिशाओं का ज्ञान तुम्हारा जाता रहा और अपने यूथ रहित होकर तुम वन की दवज्वाला के तीव्र ताप से संतप्त होते हुए उष्णतृष्णा क्षुधा पीडित होते हुए वहुत भयभीत बन गये, त्रस्त हो गये, उद्विग्न हो गये। अतः भय से इधर उधर २ बार दौडते हुए तुम एक बडे भारी तालाव में कि जिस में जल कम था और पंक बहुत था उन्मार्ग से होकर पानी पीने के लिये उतरा। (तत्थ णं तुमं मेहा।) वहां हे मेघ। तुम(तीरमइगए पाणीय असं-

---

હમેશાં તમે ભૂખથી પીડાએલા અને તરસથી વ્યાકુળ રહેતા હતા. તમારું બળ પણ નાશ પામ્યું હતું તેથી તમે વધારે દૂબળા લાગતા હતા. ઘણી જાતની ચિંતાઓથી તમે હેરાન હતા. તમારી યાદ-શકિત પણ નાશ પામી હતી. "હું કોણ છું? ક્યાં ફરી રહ્યો છું?" આ જાતની સૂધ બુધ તમારામાં રહી જ ન હતી. એટલા માટે તમારૂં દિશાજ્ઞાન નષ્ટ થઈગયું અને યૂથ ભ્રષ્ટ થઇને તમે વનના અગ્નિજવાળાઓના તીવ્ર તાપથી સંતપ્ત થઇને ગરમીથી તરસ્યા અને ભૂખથી પીડિત થઇને ખૂબ ભયત્રસ્ત થઇ ગયા. ભયભીત થઇ ગયા અને ઉદ્વિગ્ન થઇ ગયા તેથી બીકથી આમ તેમ વારંવાર નાસતા ફરતા તમે ઓછાપાણીવાળા અને ખૂબજ કાદવ યુકત એક મોટા તળાવમાં ઊંધે રસ્તે (ઉન્માર્ગ) થી પાણી પીવા માટે ઉતર્યા. (तत्थणं तुमं मेहा!) હે મેઘ! ત્યાં તમે (તીર

'पानीयं पास्यामि' इति कृत्वा=चिन्तयित्वा 'हत्थं' हस्तं=शुण्डं प्रसारयसि, अपि च 'ते हत्थे' ते तव हस्तः=शुण्डादण्डः उदकं जलं न प्राप्नोति, ततः खलु हे मेघ! त्वं पुनरपि 'कायं' स्वशरीरं 'पच्चुद्धरिस्सामि' प्रत्युद्धरिष्यामि=निष्काशयिष्यामीति कृत्वा=विचार्य 'बलियतरायं' बलिकतरं गाढतरं-'पंकंसि' पङ्के=महाकर्दमे 'खुत्तो' निमग्नः, 'खुत्तो' इति देशीय शब्दः, त्वं परिवारवियोग प्राणनाशशंकाशरीरकष्टाद्यसह्य नानाविधवेदनामनुभवन्नासीरितिभावः। ततः खलु हे मेघ! 'तुमे' त्वया तस्मिन्नेवभवे 'अन्नया कयाइं' अन्यदाकदाचित्=अन्यस्मिन् कस्मिंश्चित् समये पूर्वस्मिन् काले इत्यर्थः, कामभोगासक्तया 'एगे' एकः कश्चिदेकः कलभः चिरनिज्जूढे' चिरनिर्यूढः-चिराद्=बहुकालात् निर्यूढः=निष्कासितः, 'गयवरजुवाणए' गजवरयुवा=तरुणो महागजः,

पत्ते अंतरा चेव सेयसि विसन्ने) तीरसे भिन्न स्थान पर वर्तमान होने के कारण पानी को नही पी सके और बीच में ही उस सरोवर के महापंक में तुम निमग्न हो गये। (तत्थ णं तुमं मेहा! पाणियं पास्सामि तिकट्टु हत्थं पसारेसि) वहां पर हे मेघ! तुमने इस विचार से कि मैं पानी प्राप्त कर पीलूंगा अपने शुडादण्ड को फैलाया-(से वि य ते हत्थे उदगं न पावइ) परन्तु वह शुण्डादंड पानी नही पा सका-अर्थात् पानी तक नहीं पहुच सका। (तएणं तुमं मेहा! पुणरवि कायं पच्चुध्दरिस्सामित्ति कट्टु बलियतरायं पंकंसि खुत्तो) इसके बाद हे मेघ! तुमने इस विचार से कि मैं यहां से फॅसे हुए अपने शरीर को निकाल लूगा ज्यों ही उठने का प्रयत्न किया कि वैसे ही तुम गाढतर कीचडमें और अधिक फस गये। (तएणं तुमं मेहा! अन्नयाकयाइं एगे सयाओ जूहाओ करचरण दंतमुसल-

महगए पाणीयं असंपत्ते अंतरा चेव सेयंसी विसन्ने) કિનારાથી જુદા સ્થાને હોવાના કારણે તમારે માટે પાણી પીવું અશકય થઇ ગયું હતું. તમે ત્યાં સરોવરના કાદવમાં ફસાઈ ગયા હતા. (तत्थणं तुमं मेहा! पाणियं पास्सामिति कट्टु हत्थं पसारेसि.) હે મેઘ! ત્યાં કાદવમાં ખૂંપાએલા તમે પાણી મેળવવાના પ્રયત્નમાં સૂંઢને લંબાવીને (से वि य ते हत्थे उदगं न पावइ) પણ તમારી સૂંઢ પાણી મેળવવામાં અસમર્થ જ રહી. એટલે કે પાણી સુધી તમારી સૂંઢ પહોંચી શકીજ નહી (तएणं तुमं मेहा! पुणरवि कायं पच्चुध्दरिस्सामित्ति कट्टु बलियतरायं पंकंसि खुत्ते) ત્યાર પછી હે મેઘ! તમે કાદવમાં ખૂંચી ગયેલા પોતાના શરીરને બહાર કાઢવાનો વિચાર કરીને જ્યારે કાદવમાંથી મુકત થવા પ્રયત્ન કર્યો ત્યારે તમે કાદવમાં પહેલાં કરતાં વધારે ખૂંચાઈ ગયા. (तएणं तुमे मेहा! अन्नया कयाइं

स्वकाद् यूथात् करचरणदन्तमुशलप्रहारैः, 'विप्परद्धे समाणे' विप्परद्धः सन्=विशेषेण पीडितः सन् 'विप्परद्ध' इति देशीयशब्दः 'तं चेव' तदेव 'महद्दहं' महाहृदं 'द्रह' इति भाषाप्रसिद्धं, 'पाणीयं पाएउं' पानीयं पातुं 'समोयरेइ' समवतरति=समागच्छति। अयं भावः-हे मेघ! त्वमेकं कलभं करचरणदन्तादिप्रहारैर्विशेषतः पीडितं कृत्वा स्वयूथाच्चिरंनिष्कासितवान् स एव कलभस्तरुणमहागजो भूत्वा तस्मिन्नेव महाहृदे आगमनमार्गेण पानीयपानार्थमुपागतः, यत्र पङ्कनिमग्नस्त्वमासीरिति। ततःखलु स कलभः यस्त्वया स्वयूथाच्चिरनिष्काशितः कलभः, संप्रति तरुणावस्थां प्राप्तः स इत्यर्थः त्वां पश्यति दृष्ट्वा तत् पूर्ववैरं स्मरति' स्मृत्वा 'आसुरुत्ते' आशुरुप्तः=आशु शीघ्रं कोपपरिमूढबुद्धिः क्रोधपरायणः, 'रुट्ठे' रुष्टः=प्रकटितकोपः 'कुविए' कुपितः=नदिवारिपूरवत्क्रमशः प्रवृद्धकोपः 'चंडिक्किए' चाण्डिक्यितः=प्रकटितरौद्रस्वरूपः 'मिसिमिसेमाणे' देदीप्यमानः क्रोधाग्निना जाज्वल्यमानः यत्रैव पङ्के त्रुडितःपूर्वं

प्पहारेहिं विप्परद्धे समाणे चिरनिज्जूढे गयवर जुवाणए) इसके बाद ही हे मेघ। एक-गज कलभ (हाथी का बच्चा) कि जिसे तुमने बहुतपहिले किसी समय अपने संघ से कर, चरण एवं दंत रूप मुसल के प्रहारों से विशेष रूप में दुःखित करके बाहर निकाल दिया था वही कलभ (हाथीका बच्चा) तरुणावस्थापन्न हो कर (तं चेव महद्दं पाणीयं पाएउं समोयरेइ) उसी तालाव पर पानी पीने के लिये उत्तरा-आया। (तएणं से कलभए तुमं पासइ) उसने वहाँ कीचड में फंसे हुए तुम्हें देखा-(पासित्ता तं पुव्व वेरं समरइ) देखकर उसे अपने पहिले का वैरभाव स्मृत हो आया (समरित्ता आसुरत्ते रुट्ठे कुविए चंडिक्किए मिसिमिसेमाणे जेणेव तुमं तेणेव उवागच्छइ) पूर्व वैर के स्मृत होते ही वह शीघ्र ही कोप से

एगे सयाओ जूहाओ करचरणदंतमुसलप्पहारेहिं विप्परद्धे समाणे चिर निज्जूढे गयवरजुवाणए) ત્યાર બાદ હે મેઘ! ઘણા વખત પહેલાં કોઈ સમયે પોતાના યૂથમાંથી કર-ચરણ અને દંત રૂપ મૂસળના પ્રહારોથી સવિશેષ પીડિત કરીને તમે બહાર કાઢી મૂકેલું એવું એક હાથીનું બચ્ચું (ગજ કલભ) કે જે અત્યારે જુવાન થઈ ગયું હતું. (तं चेव महद्दहं पाणीयं पाएउं समोयरेइ) તેજ સરોવરમાં પાણી પીવા આવ્યું. (तएणं से कलभए तुमं पासइ) તેણે કાદવમાં ખૂંપાએલા તમને જોયા. (पसित्ता तं पुव्ववेरं समरइ) જોતાની સાથે જ તેને પહેલાંના વેરભાવની વાત ફરી યાદ આવી ગઈ. (समरित्ता आसुरत्ते रुट्ठे कुविए चंडिक्किए मिसिमिसेमाणे जेणेव तुमं तेणेव उवागच्छइ) પહેલાંના વેરની

त्वमासीः तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य त्वां तीक्ष्णैः दन्तमुशलैः त्रिकृत्वः= त्रिवारं 'पिट्ठओ' पृष्ठतः पृष्ठप्रदेशे 'उच्छुभइ' अपक्षिपति प्रहरति=विध्यति अपक्षिप्य, प्रहारं कृत्वा पूर्ववैरं 'निज्जाएइ' निर्यातयति=समापयति 'निज्जाइत्ता' निर्यात्य=समाप्य हृष्टतुष्टः 'पाणियं पियइ' पानीयं पिबति 'पिबित्ता' पीत्वा यस्या एव दिशः प्रादुर्भूतस्तामेव दिशं प्रतिगतः ततः खलु हे मेघ ! तव शरीरे वेदना प्रादुर्भूता सा वेदना कीदृशीत्याह 'उज्जला' उज्ज्वला=तीव्रदुःखरूपतया जाज्वल्यमाना, विउला=सकलशरीरव्याप्ता 'तिव्वा' तीव्रा=दुःसहा,

---

मूढ हो गया रुष्ट हो गया–अपना कुपित भाव उसने प्रकट कर दिया। नदी के प्रवाह की तरह धीरे२ उसका क्रोध बढ गया। अपना रौद्रस्वरूप उसने स्पष्ट कर दिया–और मिसमिसाता हुआ–क्रोधरूप अग्नि से जाज्वल्यमान होता हुआ–जहां तुम पहिले से ही कीचड में फसे थे वहां आया। (उवागच्छित्ता तुम्हं तिक्खेहिं दंतमुसलेहिं, तिक्खुत्तो पिट्ठओ उच्छुभइ) आकर उसने तुम पर तीन बार तीक्ष्णदंतरूपमुसल के प्रहारों से पीछे के भाग में प्रहारकिया (उच्छुभित्ता पुव्ववेरंनिज्जाएइ) प्रहार करके उसने अपना पूर्वका वैर लिया (निज्जाइत्ता हट्ठतुट्ठे पाणियं पियइ) इस प्रकार अपने पूर्व के वैर का बदला लेने पर वह विशेष आनन्द मग्न बन गया और फिर उसने शांति के साथ वहां पानी पिया (पिबित्ता जामेवदिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए) पानी पी कर वह जिस दिशा की ओर से आया था उसी तरफ वापिस चला गया। (तएणं तवमेहा ! सरीरगंसि-वेयणा पाउब्भवित्था) बाद में हे मेघ ! तुम्हारे शरीर में वडी भारी वेदना

સ્મૃતિ થતાંજ તે જલદી ક્રોધાવિષ્ટ અને રુષ્ટ થઇ ગયું. પોતાનો ક્રોધાવેશ તેણે પ્રકટ કર્યો. નદીના પ્રવાહની જેમ તેનો ક્રોધ વધી ગયો. પોતાનું ક્રૂર સ્વરૂપ બતાવતાં વીફરીને ક્રોધરૂપી અગ્નિની જ્વાળાઓથી સળગતું જ્યાં તમે કાદવમાં ખૂંપાએલા હતા ત્યાં આવ્યું. (उवागच्छित्ता तुमं तिक्खेहिं दंतमुसलेहिं, तिक्खुत्तो पिट्ठओ उच्छुभइ) આવીને ત્રણ વખત તમારા પાછળના ભાગમાં તીક્ષ્ણ દંતરૂપી મૂસળના પ્રહારો કર્યા. (उच्छुभित्ता पुव्ववेरं निज्जाएइ) પ્રહાર કરીને તેણે પોતાનું પહેલાંનું વેર વાળ્યું. (निज्जाइत्ता हट्ठतुट्ठे पाणियं पियइ) આ પ્રમાણે વેર વાળીને તે સવિશેષ આનંદિત થઇ ગયું, અને ત્યાર બાદ તેણે સુખેથી પાણી પીધું. पिबित्ता जामेव दिसिं पउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए) પાણી પીધા બાદ જે તરફથી તે આવ્યું હતું તે જ તરફ પાછું ગયું. (तएणं तव मेहा ! सरीरगंसी वेयणा पाउब्भवित्था) ત્યાર બાદ હે મેઘ ! તમારા શરીરમાં અત્યન્ત વેદના

'कक्खडा' कर्कशा=कठोरा क्षुरप्रधारावद् असह्या यावत्—इह यावच्छब्देनप्रागाढा=महती, चण्डा=रौद्रा, दुःखा=दुखरूपा इतिबोध्यम्। 'दुरहियासा' दुरध्यासा=सोढुमशक्या, 'पित्तज्जरपरिगयसरीरे' पित्तज्वरपरिगतशरीरः पित्तज्वरपरिक्रान्तदेहः, 'दाहवक्कंतिए यावि विहरित्था' दाहव्युत्क्रान्तिकश्चापि व्यहरत्, तत्र दाहस्य तापस्य व्युत्क्रान्तिरुत्पत्तिर्यस्य सः दाहव्युत्क्रान्तिकः=प्राप्तप्रकोपमकः व्यहरत्=व्यचरत्। ततः खलु हे मेघ! त्वं तामुज्वलां यावत् दुरध्यासां सत्तराइंदियं' सप्तरात्रिं दिवं=सप्ताऽहोरात्रं यावत् वेदनां 'वेएसि' वेदयसि=अनुभवसि, 'सवीसं वाससयं' सविंशतिवर्षशतं=विंशत्युत्तरं शतं वर्षाणि परमायुः पालयित्वा 'अट्टदुहट्टवसट्टे' आर्तं दुःखार्त वशार्तः, आर्तो=मनसादुःखितः, दुःखार्तो देहेन, वशार्त्तः=इन्द्रियवशेन पीडितः कालमासे कालं कृत्वा इहैव मध्यजम्बूद्वीपे 'भारहे वासे' भारते वर्षे दक्षिणार्धभरते गङ्गामहा-

---

उत्पन्न हुई। (उज्जला विउलतिव्वा कक्खाड़ा, जाव दुरहियासा पित्तज्जरपरिगयसरीरे दाहवक्कंतिए यावि विहरित्था) वह वेदना तीव्रदुःखरूप होने से समस्त शरीर को जला रही थीं, सकल शरीर में तिलमें तैल की तरह व्याप्त थी तीव्र थी-दुःसह थी क्षुरे की धार के समान असह्य हो रही थी। बहुत अधिक रूप में थी, रौद्र स्वरूप थी तथा दुःखरूप थी। सहन करने के लिये अशक्य थी। तुम उससमय पित्तज्वर से आक्रान्त शरीर बन गये थे प्रबल दाह तुम्हारे शरीरभर में पड रही थी। (तएणं तुमं मेहा। तं उज्जलं जाव दुरहियासं सत्तराइंदियं वेयणं वेएसि) हे मेघ! तुमने उस उज्ज्वल विपुल यावत् दुरध्यास वेदना को सात दिन रात तक सहन किया (सवीसं वाससयं परमाउं पालइत्ता :अट्टदुहट्टवसट्टे कालमासे

થવા માંડી. (उज्जला विउलतिव्वा कक्खड़ा जाव दुरहियासा पित्तज्जर परिगयसरीरे दाहवक्कंतिए यावि विहरित्था) તે વેદના અત્યન્ત કષ્ટદાયક હતી. તેથી તમારા અંગેઅંગ એટલે કે આખા શરીરમાં બળતરા થઈ રહી હતી. જેમ તલમાં તેલ સંપૂર્ણપણે વ્યાપ્ત હોય છે તેમજ વેદના પણ તમારા આખા શરીરમાં વ્યાપ્ત હતી. તીવ્ર વેદના છરાના ધારની પેઠે તમારા માટે અસહ્ય થઈ પડી હતી. તે વખતે તમારૂં શરીર પિત્તજવરથી આક્રાંત થઈ ગયું હતું તેથી પ્રબળ બળતરાથી તમારૂં અંગેઅંગ વેદના અનુભવી રહ્યું હતું. (त एणं तुमं मेहा! तं उज्जलं जाव दुरहियासं सत्तराइंदियं वेयणं वेएसि) હે મેઘ! તે અત્યંત દાહ ઉત્પન્ન કરનારી એવી અસહ્ય વેદના તમે સાત દિવસ અને રાત સુધી સહન કરતા રહ્યા. (सवीसं वाससयं परमाउं पालइत्ता अट्टदुहट्टवसट्टे काल

नद्याः दक्षिणे कूले 'विंझगिरिपायमूले' विन्ध्यगिरिपादमूले=विन्ध्यपर्वतसमीपे 'एगेणं' एकेन मत्तवर गन्धहस्तिना एकस्याः गजवरकरेणुकायाः=वरहस्तिन्याः कुक्षौ=गर्भे गजकलभक 'जणिए'-जनितः=उत्पादितः-त्वं हस्तिनीगर्भे समुत्पन्न इति भावः। ततःखलु सा 'गयकलभिया' गजकलभिका=वरहस्तिनी पूर्णेषु नवसु मासेषु वसंतमासे 'तुमं पयाया' त्वां प्राजनयत्। ततःखलु हे मेघ! त्वं गर्भवासात् 'विप्पमुक्के' विप्रमुक्तः=निस्सृतः सन् गजकलभकश्चाप्यभवः=त्वं हस्ति बालकः संजातः। कीदृशस्त्वमासीरित्याह-'रत्तुप्पलरत्तसूमालए' रक्तोत्पल रक्त-सुकुमारकः तत्र रक्तोत्पलं रक्तकमलं तद्वत् रक्तः=रक्तशरीरः सुकुमारः=सुकोमलः=यः

कालं किच्चा इहेव जंबूदीवे २ भारहे वासे दाहिणड्ढभरहे गंगाए महानदीए दाहिणे कूलेविंझगिरिपायमूले एगेणं मत्तवरगंधहत्थिणा एगाए गयवरकरेणूए कुच्छिसि गयकलभए जणिए) पश्चात् १२०, वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु को समाप्त कर मन से दुःखित, देह से दुःखित, इन्द्रियों से दुःखित बने हुए तुम वहीं पर मर गये और मरकर इस मध्य जंबूद्वीप में भारतवर्ष में, दक्षिणार्ध भरत में, गंगा महा नदी के तट पर विंध्यगिरि के समीप एक मत्तवरगन्धहस्ती के द्वारा गजवरकरेणु का के गर्भ में गजकलभरूप से उत्पन्न हुए। (तएणं सा गजकलभिया णवण्हं मासाणं वसंतमासंमि तुमं पयाया), जब ठीक नौमास का समय व्यतीत हो चुका-तब उस गज कलभीकाने वसंत के महिना मे तुम्हें जन्म दिया। (तए तुमं मेहा। गब्भवासाओ विप्पमुक्के समाणे गयक-लभए याविहोत्था) इस तरह हे मेघ! तुम गर्भवास से निकल कर हस्ती

मासे कालंकिच्चा इहेव जंबूदीवे २ भारहेवासे दाहिणड्ढभरहे गंगाए महा-नइए दाहिणे कूले विंझगिरिपायमूले एगेणं मत्तवरगंधहत्थिणा एगाए गयवरकरेणूए कुच्छिसि गयकलभए जणिए) ત્યાર બાદ એકસો વીશ (૧૨૦) વર્ષનું પોતાનું લાંબુ આયુષ્ય ભોગવીને મન, દેહ અને ઇન્દ્રિયોથી દુખિત થઇને તમે ત્યાંજ મરણ પામ્યા અને ત્યાર પછી આ મધ્યજંબૂદ્વીપના દક્ષિણાર્ધ ભરતક્ષેત્રમાં મહાનદી ગંગાના કાંઠે વિંધ્યગિરિની પાસે એક મદમત્તવર ગન્ધ હાથી દ્વારા ગજવર કરેણુકા (હાથીણી) ના ગર્ભમાં હાથીના કલભ (બચ્ચા) ના રૂપે તમે ઉત્પન્ન થયા. (त एणं सा गयकलभिया णवण्हं मासाणं वसंतमासंमि तुमं पयाया) જ્યારે બરાબર નવમાસ પૂરા થયા ત્યારે તે ગજવર કલભિકા (હાથિણી) એ વસંત માસમાં તમને જન્મ આપ્યો. (त एणं तुमं मेहा गब्भवासाओ विप्प मुक्के समाणे गयकलभए याविहोत्था) આ પ્રમાણે ગર્ભવાસમાંથી મુક્ત થઇને

सः, अत्रपदद्वयस्य कर्मधारयः। 'जासुमणारत्तपारिजत्तयलक्खारससरसकुंकुमसंझब्भरागवन्ने' जपासुमनोरक्तपारिजातकलाक्षारस सरसकुङ्कुमसंध्याभ्ररागवर्णः, जपानामकं रक्तपुष्पं रक्तपारिजातकं च पुष्पं, तथा-लाक्षारसश्च, सरसकुङ्कुमं च सन्ध्याभ्ररागश्चेति द्वन्द्वः, एषां वर्ण इव वर्णो यस्य स तथा, तथा 'इट्ठे' इष्टः=प्रियः, 'नियगजूहवइणो' निजक यूथपतेः=स्वकीय यूथस्वामिनः, "गणियायारकरेणुको त्थ हत्थे" 'गणिकाकारकरेणुकोत्थहस्तः, तत्र 'गणियायार' गणिकाकाराः=गणिकास्वरूपाः रूपरमणीयत्वात् याः करेणवो=हस्तिन्यः तासां कोत्थेषु' उदरप्रदेशेषुहस्तः=बालस्वभावात् शुण्डो यस्य सःअनेक हस्तिनीशतसंपरिवृतः 'रम्मेसु' रम्येषु 'गिरिकाणणेसु' पर्वतवनेषु सुखं सुखेन विहरसि ॥सू० ४१।

के बच्चे के रूप में उत्पन्न हुए (रत्तुप्पलरत्त सूमालए जासु मणारत्त पारिजत्तयलक्खारससरसकुंकमसंजब्भरागवन्ने) तुम्हारा शरीर उस समय लालकमल के समान रक्त था, और सुकोमल था। वर्ण जवाकुसुम के समान, रक्त पारिजातक पुष्प के समान, लाक्षारस के समान सरस कुंकुम के समान, और संध्या राग के समान था। (इट्ठे नियस्स जुहवइणो गणियायारकरेणु कोत्थे अणेगहत्थि णिसय संपरिवुडे रम्मेसु गिरिकाणणेसु सुहं सुहेणं विहरसि) तुम अपने यूथपति को बहुत प्यारे थे। गणिकारूप हस्तनियों के उदर प्रदेश पर बाल स्वभाव से तुम अपना शुण्डादण्ड रखे रहते थे सैंकडों हथनियों से तुम सदा घिरे रहते थे। और उन्हीं के साथ अपना समय मनोहर पर्वतों में घूमते हुए सुख पूर्वक व्यतीत करते रहते थे। ॥सूत्र ४१॥

હે મેઘ! તમે હાથીના બચ્ચાના રૂપમાં ઉત્પન્ન થયા. (रत्तुप्पलरत्त सूमालए जासुमणारत्तपारिजत्त य लक्खारमसरसकुंकमसंजब्भरागवन्ने) તમારું શરીર લાલ કમળની પેઠે લાલ રંગનું હતું અને સુકોમળ હતું. તમારો વર્ણ જપાકુસુમ લાલ પારિજાતના પુષ્પ, લાક્ષારસ, સરસ કુંકુમ અને સંધ્યાકાળના રંગ જેવો હતો इट्ठे नियम्स जुहवइणो गणियायारकरेणुकोत्थे अणेगहत्थिणिसयसंपरिवुडे रम्मेसु गिरिकाणणेसु सुहं सुहेणं विहरसि) તમે તમારા યૂથપતિના ખૂબજ લાડકવાયા હતા. ગણિકા રૂપ હાથણીઓના પેટ ઉપર સહજ બાળભાવથી પ્રેરાઈને તમે પોતાની સૂંઢ મૂકી રાખતા હતા. સેંકડો હાથણીઓથી તમે વીંટળાએલા રહેતા હતા અને તેમની સાથે જ વનવગડામાં અને મનોહર પર્વતો ઉપર વિચરતા પોતાનો વખત સુખેથી પસાર કરતા હતા. ॥ સૂત્ર "૪૧" ॥

मूलम्—तए णं तुमं मेहा! उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुपत्ते जूहवइणा कालधम्मुणा संजुत्तेणं तं जूहं सयमेव पडिवज्जसि, तएणं तुमं मेहा! वणयरेहिं निव्वत्तियनामधेज्जे जाव चउदंते-मेरुप्पभे हत्थिरयणे होत्था। तत्थ णं तुमं मेहा! सत्तंगपइट्ठिए तहेव जाव पडिरूवे। तत्थ णं तुमं मेहा सत्तसयस्स आहेवच्चं जाव अभिरमेज्जा। तए णं तुमं मेहा! अन्नया कयाइं गिम्हकालसमयंसि जेट्ठामूले वणदवजालापलित्तेसु वणंतेसु धूमाउलासु दिसासु जाव मंडलवाएव्व परिब्भमंते भीते तत्थे जाव संजायभए बहूहिं हत्थीहि य जाव कलभियाहिय सद्धिं संपरिवुडे सव्वओ समंता दिसोदिसिं विपलाइत्था। तए णं तव मेहा! तं वणदवं पासित्ता अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था—कहिण्णं मन्ने मए अयमेयारूवे अग्गिसंभवे अणुभूयपुव्वे? तव मेहा! लेस्साहिं विसुज्झमाणीहिं अज्झवसाणेणं सोहणेणं सुभेणं परिणामेणं तयावरणिज्जाणं कम्माणं खओवसमेणं ईहावूहमग्गणगवेसणं करेमाणस्स सन्निपुव्वजाइसरणे समुप्पज्जित्था तएणं तुमं मेहा! एयमट्ठं सम्मं अभिसमेसि—एवं खलु मया अईए दोच्चे भवग्गहणे इहेव जंबूदीवे२ भारहे वासे वेयड्ढगिरिपायमूले जाव तत्थणं महया अयमेयारूवे अग्गिसंभंवे समणुभूए। तए णं तुमं मेहा! तस्सेव पच्छावरण्हकालसमयंसि नियएणं जूहेणं सद्धिं समन्नागए यावि होत्था। तएणं तुमं मेहा अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था—तं सेयं खलु मम इयाणिं गंगाए महानईए दाहिणि-

ल्लंसि कूलंसि विंझगिरि पायमूले दवग्गिसंताण कारणट्ठा सएणं जूहेणं महइमहालयं मंडलं घाइत्तए त्तिकट्टु एवं संपेहेसि संपेहित्ता सुहं सुहेणं विहरसि। तएणं तुमं मेहा ! अन्नया कयाइं पढमपाउसंसि महावुट्ठिकायंसि सन्निवाइयंसि गंगा महानईए अदूरसामंते बहूहिं हत्थिणीहिं जाव कलभियाहिय सत्तहिय हत्थिणीसएहिं संपरिवुडे एगं महं जोयणपरिमंडलं महइमहालयं मंडलं घाएसि, जं तत्थ तणं वा पत्तं वा कट्ठं वा कंटए वा लया वा वल्ली वा खाणू वा रुक्खे वा सुखे वा, तं सव्वं तिक्खुत्तो आहुणियर उट्ठवेसि, हत्थेणं गिण्हसि, गिण्हित्ता एगंते एडेसि एडित्ता, तएणं तुमं ! मेहा ! तस्सेव मंडलस्स अदूरसामंते गंगाए महानईए दाहिणिल्ले कूले विंझगिरिपायमूले गिरिसु य जाव विहरसि। तएणं तुमं मेहा ! अन्नया कयाइं मज्झिमए वरिसारत्तंसि महा वुट्ठिकायंसि सन्निवाइयंसि जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि, उवागच्छित्ता दोच्चंपि मंडलं घाएसि, एवं चरिमे वासारत्तंसि महावुट्ठिकायंसि सन्निवइयंसि जेणेव से मंडले तेणे उवागच्छसि, उवागच्छित्ता तच्चंपि मंडलघायंकरेसि जं तत्थ तणं वा जाव सुहं सुहेणं विहरसि ॥सू० ४२॥

टीका—'तएणं तुमं मेहा' इत्यादि, हे मेघ ! ततः=हस्तिनो द्वितीयभवे सुखपूर्वकं शिशुक्रीडानुभवानन्तरं खलु 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबाल

'तए णं तुमं मेहा' इत्यादि।

टीकार्थ—इस प्रकार अपनी इस हाथी की दूसरी पर्याय में सुख पूर्वक क्रीडा सुखों का अनुभव करने के बाद (तुमं मेहा !) हे मेघ !

'तए णं तुमं मेहा !' इत्यादि

ટીકાર્થ—(तएणं) આ પ્રમાણે હાથીના પોતાના આ બીજા પર્યાયમાં સુખેથી ક્રીડા સુખો અનુભવતા (तुमं मेहा !) હે મેઘ ! તમે ધીમે ધીમે उम्मुक्कबाल

भावः=परित्यक्तबाल्यावस्थः 'जोव्वणगमणुपत्ते' यौवनकमनुप्राप्तः=संप्राप्त-तरुणावस्थः 'जूहवइणा' यूथपतौ 'कालधम्मुणा' कालधर्मेण कालो=मरणं तल्लक्षणोधर्मः= पर्यायस्तेन कालधर्मेण मृत्युना 'संजुत्तेणं' संयुक्ते गजपतौ मृते-सतीत्यर्थः 'सूत्रे सप्तम्यर्थे तृतीया विज्ञेया, तं यूथं स्वयमेव 'पडिवज्जसि' प्रतिपद्यसे=स्वीकरोषि,। ततःखलु हे मेघ! त्वं वनचरैः निव्वित्तियनामधेज्जे' निर्वर्तितनामधेयः भिल्लादिभिः निर्वर्तितं=निष्पादितं नामधेयं=नाम यस्य सः, यावत्-चतुर्दन्तः=चतुर्दन्तधारी मेरुप्रभः=मेरुप्रभ नामको हस्तिरत्नं 'होत्था' आसीः। कीदृशोऽसौ हस्तीत्याह-'सत्तंगपइट्ठिए' इत्यादि। सप्ताङ्गप्रतिष्ठितः= सप्ताङ्गानि-चत्वारश्चरणा, शुण्डः, पुच्छं, लिङ्गंचेति, एतानि प्रतिष्ठितानि= यस्य स, तथा, 'तहेव जाव पडिरूवे' तथैव यावत् प्रतिरूपः=इह यावत्करणेन

तुमने धीरे २ (उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुपत्ते) बाल्यावस्था का परित्याग कर यौवन अवस्था धारण की बाद में (जूहवइणा कालधम्मुणा संजुत्ते णं तं जूहं सयमेव पडिवज्जसि) यूथपति के काल कवलित होने पर तुमने अपने आप उस यूथ को स्वीकृत कर लिया-अर्थात् तुम उस यूथ के मनोनीत मालिक बन गये। (तए णं तुमं मेहा)। वणयरेहिं निवत्तियनाम-धेज्जे) इसके बाद हे मेघ! वनचरों ने वहां तुम्हारा नामसंस्कार किया (जाव चउदंते मेरुप्पभे हत्थियणे होत्था) उसमें तुम चतुर्दन्तधारी मेरुप्रभनाम के हस्तिरत्नख्यापित किये गये। (तत्थ णं तुमं मेहा! सत्तंगपइट्ठिए तहेव जाव पडिरूवे) हे मेघ उस पर्याय में तुम्हारे सातों अंग-चारों पैर, शुण्डदण्ड, पुच्छ और लिङ्ग-प्रशस्त थे। यहां 'यावत्' शब्द से' सुमेरुप्रभ हाथी का जैसा वर्णन ४० वें सूत्र में किया है वैसा ही वर्णन इसका भी जानना

भावे जोव्वणगमणुपत्ते) બાળપણ વટાવીને જુવાન થયા અને ત્યાર પછી (जूहवइणा कालधम्मुणा संजुत्तेणं तं जूहं सयमेव पडिवज्जसि) યૂથપતિના મૃત્યુ બાદ તમે પોતાની મેળે જ તે યૂથનો સ્વીકાર કર્યો એટલે કે તે યૂથના તમે મનોનીત સ્વામી થઈ ગયા. (तए णं तुमं मेहा! वणयरेहिं निवत्तियनामधेज्जे) ત્યાર બાદ હે મેઘ! વનપ્રાણીઓએ તમારો નામ સંસ્કાર કર્યો. (जाव चउदंते मेरुप्पभे हत्थिरयणे होत्था) તેમણે તમને ચતુર્દંત ધારણ કરનારા મેરૂપ્રભ નામના હસ્તિ-રત્નના રૂપમાં પ્રસિદ્ધ કર્યા. (तत्थणं तुमं मेहा! सत्तंगपइट्ठिए तहेव जाव पडिरूवे) હે મેઘ! તે પર્યાયમાં તમારા સાતે સાત અંગો-ચાર પગ, સૂંઢ પૂંછડું અને લિંગ-પ્રશસ્ત હતા. અહીં "યાવત્" શબ્દથી ચાલીસમા (૪૦) સૂત્ર પ્રમાણે જ સુમેરૂપ્રભ નામક હાથીના જેવું વર્ણન જાણવું જોઈએ. ફક્ત અહીં શ્વેત વર્ણની જગ્યાએ

पूर्वोक्तो हस्तिवर्णकः श्वेततावर्णकवर्जितो द्रष्टव्यः, इह रक्तस्य वर्णितत्वात्। प्रतिरूपः-सुन्दररूपधारी। तत्र खलु हे मेघ! त्वं 'सत्तसयस्स जूहस्स' सप्तशतसंख्यकस्य यूथस्य=हस्तिनी वृन्दस्य 'आहेवच्चं' आधिपत्यं यावत्-कुर्वन् 'अभिरमेज्जा' अभिरमसे सुखेन क्रीडन्नासीः। ततः खलु हे मेघ! त्वं अन्यदा कदाचित् ग्रीष्मकालसमये 'जेट्ठामूले' ज्येष्ठामूलं ज्येष्ठा, मूलं वा पौर्णमास्यां यत्र स्यात् स ज्येष्ठामूलो मासः, ज्येष्ठमास इत्यर्थस्तस्मिन् वन-दवज्वालावलिद्धेषु-'वणेसु' वनेषु धूमाकुलासु दिसासु यावत् 'मंडलवाएव्व' मण्डलवातइव=गोलाकार वायुरिव परिभ्रमन्, भीतः, त्रस्तः यावत् संजात-

---

चाहिये-सिर्फ श्वेतता का वर्णन इसमें छोड देना चाहिये क्यों कि इसका वर्ण लाल था, यह बात सूचित की गई है। तुम प्रतिरूप थे-सुन्दररूपधारी थे। (तत्थ णं तुमं मेहा! सत्तसहस्सजूहस्स आहेवच्चं जाव अभिरमेज्जा) वहां तुम हे मेघ! सातसौ हथनियों के, युथ का आधिपत्य आदि करते हुए सुख पूर्वक क्रीडा किया करते थे। तए णं तुमं मेहा। अन्नया कयाइं गिम्हकालसमयंसि जेट्ठामूले वणदवजालापलित्तेसु वणंतेसु धूमाउलासु दिसासु जाव मंडलं वाएव्व परिभमंते भीते तत्थे जाव संजायभए बहूहिं हत्थीहिं जाव कलभियाहिं य सद्धिं संपरिवुडे सव्वओ समंता दिसोदिसि विपलाइत्था) एक समय की बात है कि हे मेघ! वहाँ ग्रीष्म कालमें जेठ मासमें दावाग्नि प्रज्वलित हुई। उससे समस्त वन जलने लगा। दिशाएँ धूम से व्याप्त हो गई। उस समय तुम मंडलाकार वायु की तरह इधर से उधर घूमने फिरने लगे। भीत, त्रस्त बने हुए तुम भयभीत होकर

લાલ વર્ણનું વર્ણન જાણી લેવું જોઈએ. તમે પ્રતિરૂપ હતા. સુંદર રૂપવાળા હતા. (तत्थणं तुमं मेहा! सत्तसहस्सजूहस्स आहेवच्चं जाव अभिरमेज्जा) હે મેઘ! ત્યાં તમે સાતસો હાથીઓના યૂથપતિ થઈને સુખેથી ક્રીડાઓ કરતા હતા. (तएणं तुमं मेहा! अन्नया कयाइं गिम्हकालसमयंसि जेट्ठामूले वणदव जालापलित्तेसु वणंतेसु धूमाउलासु दिसासु जाव मंडलं वाएव्व परिभमंते भीते जाव संजायभए बहूहिं हत्थीहिं जाव कलभियाहिं य सद्धिं संपरिवुडे सव्वओ समंता दिसोदिसि विपलाइत्था) હે મેઘ! એક વખત ત્યાં ઉનાળાના જેઠ મહિનામાં દવાગ્નિ પ્રગટ્યો. તેથી આખુંય વન પ્રજ્વલિત થઈ ગયું. બધી દિશાઓ ધૂમાડાથી વ્યાપ્ત થઈ ગઈ. તે સમયે તમે વંટોળિયાની જેમ આમતેમ ફરવા લાગ્યા ભયત્રસ્ત બનેલા તમે હાથણીઓ અને કલાભિકાઓની સાથે દિશાવિદિશા-

भयः, बहुभिर्हस्तिनोभिश्च यावत् कलभिकाभिश्च सार्धं संपरिवृतः=सर्वतःसमन्तात् दिसोदिसिं=दिशिविदिशि 'वि पलाइत्था' विपलायत=पलायनं कृतवान्। ततःखलु हे मेघ! तं वनदवं=वनाग्नि दृष्ट्वा तव 'अयमेयारूवे' अयमेतद्रूपः अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः आत्मन्तर्गतः यावत्–मनोगतः सङ्कल्पः=विचारः 'समुपज्जित्था' समुदपद्यत। कीदृशः स मनोगतः संकल्पः? इत्याह–'कहिंणं मन्ने' इत्यादि। कुत्रापि खलु 'मन्ने' मन्ये=जानामि मया अयमेतद्रूपोऽग्निसंभवः अनुभूतपूर्वः?=दृष्टपूर्वः? इति। हे मेघ! तव 'लेस्साहिं' लेश्याभिः–तेजः पद्मशुक्लरूपाभिः, 'विसुज्झमाणीहिं' विशुध्यमानाभिः, तेजःप्रभृतिषु तिसृषु कयाचिदेकया विशुध्यमानया लेश्ययेत्यर्थः, 'अज्झवसाणेणं' अध्यवसानेन–अध्यवसानं=मानसीपरिणतिः, तेन, कीदृशेनाध्यवसानेन? इत्याह–'सोहणेणं' इति शोभनेन=शुद्धिजनकेन, तथा–'सुभेणं' शुभेन=विशुद्धेन परिणामेन=जीवपरिणत्या, 'तयावरणिज्जाणं कम्माणं' तदावरणीयानां कर्मणां=जातिस्मरणा-

---

अनेक हाथनियों एवं कलभिकाओं के साथ दिशा विदिशा की ओर इतस्ततः परिभ्रमणा करने लगे। इस सूत्रमें जो ३ जगह यावत् पद आया है वह ४० वे सूत्रमें इस प्रसंग पर किये गये वर्णन का बोधक है। (तएणं तव मेहा! तं वणदवं पासित्ता) बादमे हे मेघ! उस वन दवाग्नि को देखकर तुम्हें (अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) इस प्रकार का यह आध्यात्मिक–मनोगत–विचार उत्पन्न हुआ। (कहिण्णं मन्ने मए अयमेयारूवे अग्निसंभवे अणुभूयपुव्वे) मुझे स्मरण आता है कि मैंने कहीं पर इस प्रकार का यह अग्नि का उपद्रव पूर्वमें देखा है। (तव मेहा! लेस्साहिं विसुज्झमाणीहिं) इस प्रकार के विचार से हे मेघ! तुम्हारी विशुद्ध लेश्यासे-(सोहणेणं अज्झवसाणेणं) शुद्धि जनक मानसिक परिणति से (तयावरणिज्जकम्माणं खओवसमेणं) तदावरणीय कर्मों के क्षयोपशमसे

ઓમાં આમતેમ ફરવા લાગ્યા. આ સૂત્રમાં જે ત્રણ જગ્યાએ "યાવત્" પદ આવ્યા છે, તે ચાલીસમાં સૂત્રમાં આવેલ વર્ણનને સૂચવનારાં છે. (तएणं तुमं मेहा! तं वणदवं पासित्ता) ત્યાર બાદ હે મેઘ! દાવાગ્નિને જોઇને તમને (अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) આ પ્રમાણે આધ્યાત્મિક–મનોગત–વિચાર ઉદ્ભવ્યો (कहिण्णं मन्ने मए अयमेयारूवे अग्गिसंभवे अणुभूयपुव्वे!) મને યાદ આવે છે કે પહેલાં કોઇ વખત મેં આવો પ્રચંડ અગ્નિદાહ જોયો છે. (तव मेहा! लेस्साहिं विसुज्झमाणीहिं) આ જાતના વિચારથી હે મેઘ! તમારી કોઈ પણ એક વિશુદ્ધ લેશ્યાથી (सोहणेणं अज्झवसाणेणं) વિશુદ્ધિજનક (માનસિક પરિણતિથી सुभेणं परिणामेणं) વિશુદ્ધજનક પરિણતિથી (तयावरणिज्ज कम्माण

वरणीयानि यानि कर्माणि=कर्मदलिकानि मतिज्ञानावरणीयभेदरूपाणि तेषां 'खओवसमेणं' क्षयोपशमेन, तत्र क्षयोपशमः, उदयावलीप्रविष्टानां क्षयः, अनुदितानाम् उपशमः=प्रतिरुद्धोदयत्वम्, तेन 'ईहापूहमग्गणगवेसणं करेमाणस्स' ईहापोहमार्गणगवेषणंकुर्वतः, तत्र ईहनम्-ईहा=सदर्थाभिमुखो वितर्क इति, अपोहः=अपोहनं अपोहो=निश्चयः सामान्यज्ञानोत्तरकालं विशेषनिश्चयार्थं विचारणारूपः, मार्गणम्=अन्वेषणं=यथावस्थित स्वरूपान्वेषणं, 'गवेषण' मार्गणानन्तरमुपलभ्यस्य स्वरूपस्य सर्वतो निर्णयाभिमुखविचारपरंपरालक्षणम्, एतच्चतुष्टयंकुर्वतः, 'सन्निपुव्वे' संज्ञिपूर्वं=संज्ञि पूर्वभवो यत्र तत् संज्ञिपूर्वम् एतादृशं 'जाइस्सरणे' जातिस्मरणं' स्वस्य संज्ञिनः पूर्वभवसम्बन्धि ज्ञानं 'समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत=समुत्पन्नम्। सूत्रे संज्ञीति ग्रहणं स्वरूपज्ञापनार्थं

जातिस्मरण ज्ञान को आवृत करने वाले मतिज्ञानावरण के भेदरूप कर्म दलिकों के क्षय तथा उपशम से-(ईहावूहमग्गणगवेसणं करेमाणस्स सन्नि पुव्वे जाइसरणे समुप्पज्जित्था) ईहा अपोह मार्गण और गवेषण करने वाले तुम्हें "मैं पूर्वभव में संज्ञी था" इस प्रकार का अपने संज्ञि भव का जाति स्मरण ज्ञान उत्पन्न हो गया। क्षयोपशम का भाव इस प्रकार है-उदयावलिमें प्रविष्ट हुए कर्मदलिकों का क्षय होना, तथा जो अभीतक उदयमे नहीं आये है ऐसे कर्मदलिकों का उपशम होना सत्तामे मौजुद रहना-उदयरूप मे नहीं रहना-सदर्थ की तरफ विचार चलता है इसका नाम ईहा ज्ञान हैं। सामान्य ज्ञान के बाद विशेष निश्चयरूप ज्ञान के लिये जो विचारणा होती है उसका नाम अपोह है। यथावस्थित वस्तु स्वरूप का जो अन्वेषण होता है उसका नाम मार्गण

खओवसमेणं) तदावरणीय કર્મોના ક્ષયોપશમથી જાતિ સ્મરણ જ્ઞાનને આવૃત્ત કરનારા મતિજ્ઞાનાવરણના ભેદ રૂપ કર્મદલિકોના ક્ષય તેમજ ઉપશમથી (ईहावूह मग्गणगवेसणं करेमाणस्स सन्निपुव्वे जाइसरणे समुप्पज्जित्था) ઈહા, અપોહ, માર્ગણ અને ગવેષણ કરનારા તમને "હું પૂર્વભવમાં સંજ્ઞી હતો." આ જાતનું સંજ્ઞી થવાનું જાતિ સ્મરણ ઉત્પન્ન થયું. ક્ષયોપમશમનો ભાવ આ પ્રમાણે છે—ઉદયાવલિમાં પ્રવિષ્ટ થયેલા કર્મદલિકોનો ક્ષય થવો, તેમજ જે આજ સુધી ઉદયમાં આવેલા નથી એવા કર્મદલિકોનો ઉપશમ થવો. સત્તામાં હયાત રહેવું-ઉદયરૂપમાં રહેવું નહિ સદર્થને માટે જે વિચાર થાય છે તે ઈહા જ્ઞાન છે. સામાન્ય જ્ઞાન બાદ વિશેષ નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાન માટે જે વિચાર પરંપરાઓ ઉદ્ભવે છે તે અપોહ છે. યથાવસ્થિત વસ્તુના સ્વરૂપનું જે અન્વેષણ થાય છે તે માર્ગણ છે. માર્ગણ બાદ ઉપ-

तेन पूर्वसंज्ञि भवस्यैव स्मरणं जायते नत्वसंज्ञिभवस्येति भावः। ततःखलु त्वं हे मेघ! 'एयमट्ठं' एतमर्थं=पूर्वभवसम्बन्धिज्ञानलक्षणं 'सम्मं' सम्यक् यथावस्थं 'अभिसमेसि' अभिसमेषि=अभिजानासि-'एवं' उक्तप्रकारेण खलु मया 'अईए' अतीते=गते 'दोच्चे' द्वितीये 'भवग्गहणे' जन्मोपादाने जन्मनीत्यर्थः, इहैव=अस्मिन्नेव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे वैताढ्यगिरिपादमूले यावत् तत्र खलु महान् अयमेतद्रूपः अग्निसंभवः अग्निजनितोपद्रवः 'समणुभूए' समनुभूतः=सम्यग् अनुभवविषयीकृतः। ततः खलु हे मेघ! त्वं तस्यैव दिवसस्य 'पच्छावरण्हकालसमयंसि' पश्चादपराह्नकालसमये-सायंकाले इत्यर्थः, 'नियएणं जूहेणं सद्धिं' निजकेन=स्वकेन यूथेन सार्धं 'समन्नागए यावि होत्था' समन्वागतश्चाप्यभवत्-एकत्रस्थाने दावानलभयात् हस्तिनी यूथेन

है। मार्गण के बाद उपलब्ध स्वरूप की सर्व प्रकार से निर्णय के अभिमुख हुई जो विचार परंपरा है उसका नाम गवेषण है। (तएणं तुमं मेहा एयमट्ठं सम्मं अभिसमेसि-एवं खलु मया अईए दोच्चे भवग्गहणे इहेव जबूदीवे २ भारहे वासे वेयड्ढगिरि पायमूले जाव तत्थ णं महया अयमेया रूवे अग्गिसंभवे समणुभूए) इसके बाद हे मेघ! तुम इस विषय को अच्छी तरह जानने लगे के मैंने इससे पहिले के अपने द्वितीय भव में (इससे पहिले की हाथी पर्यायमें) इसी जंबूद्वीप के भारत वर्ष में वैताढ्यगिरि के नीचे भाग में यावत् इस प्रकार का यह अग्निसंभव अग्निजनित उपद्रव--अनुभवित किया है। (तएणं तुमं मेहा! तस्सेव दिवसस्स पच्छावरण्हकालसमयंसि नियएणं जूहेण सद्धिं समन्नागए यावि होत्था) इसके बाद हे मेघ! तुम उसी दिन सायंकाल के समय अपने हथनियों के यूथ के साथ दावानल के भय से एक स्थान पर

લબ્ધ સ્વરૂપની બધી રીતે નિર્ણય તરફ વળતી જે વિચાર પરંપરા છે તે ગવેષણ છે. (तएण तुमं मेहा! एयमट्ठं सम्मं अभिसमेसि-एवं खलु मया अईए दोच्चे भवग्गहणे इहेव जंबूदीवे २ भारहेवासे वेयड्ढगिरि पायमूले जाव तत्थणं महया अयमेयारूवे अग्गिसंभवे समणुभूए) ત્યાર બાદ હે મેઘ! તમને સારી રીતે આ વિષયની જાણ થવા માંડી કે હું આના પહેલાંના બીજા ભવમાં આજ જંબૂદ્વીપના ભારત વર્ષમાં વૈતાઢ્યગિરિની તળેટીમાં રહેતો હતો ત્યારે આવો જ દાવાગ્નિ પ્રકોપ અનુભવ્યો હતો. (तएणं तुमं मेहा! तस्सेव दिवसस्स पच्छावरण्हकालसमयंसि नियएणं जूहेण सद्धिं समन्नागए यावि होत्था) ત્યાર પછી હે મેઘ! તમે તેજ દિવસે સાયંકાળના વખતે પોતાના હાથણીઓના યૂથની સાથે

सार्धं संमिलितो भूत्वा स्थितः। ततः खलु हे मेघ! 'तुज्झ' तव अय-मेतद्रूपः आध्यात्मिको यावत् मनोगतः संकल्पः=विचारः 'समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत=समुत्पन्नः-'तं' तत=तस्मात् श्रेयः खलु मम इदानीं गङ्गाया महानद्याः 'दाहिणिल्लंसि कूलंसि' दाक्षिणात्ये कूले दक्षिणस्यां दिशि भवे-तटे विन्ध्यगिरिपादमूले=विन्ध्याचलसमीपे, 'दवग्गिसंताणकारणट्ठा' दावाग्नि सत्राणकारणार्थं=दावाग्नेः=वनाग्नितः, संत्राणं=संरक्षणं तदेव कारणं= निमित्तं तदर्थं स्वकेन यूथेन सार्धं 'महइमहालयं' महातिमहत्=अत्यन्तं विशालं, 'महई' अस्य संस्कृतं-'महाति' इति, अतिमहत इत्यस्मिन्नर्थे 'महालयं' इत्यस्य संस्कृतं-'महत्' इति। मण्डलं=गोलाकार निरुपद्रवस्थानं निर्मातुं वृक्षादीन् 'घाइत्तए' उपहन्तु-त्रोटयितु धातूनामनेकार्थत्वात्, इतिकृत्वा-मनसि निधाय, एवं 'संपेहेसि' संप्रेक्षसे=विचारयसि, संपेहित्ता=विचार्य सुखं सुखेन विहरसि। ततःखलु त्वं हे मेघ! अन्यदा कदाचित् 'पढमे पाउसंमि'

मिलजुल कर बैठ गये। (तएणं तुज्झं मेहा! अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) इसके बाद हे मेघ! तुम्हें इस प्रकार का यह मनोगत संकल्प उत्पन्न हुआ (तं से यं खलु मम इयाणिं गंगाए महानईए दाहिणिल्लंसि कूलंसि विंझगिरिपायमूले दवाग्गिसंताणकारणट्ठा एएणं जूहेण महइमहालयं मंडलं घाइत्तए त्तिकट्टु एवं संपेहेसि) कि इस समय गंगा महा नदी के दक्षिण दिशावर्ती तटपर विन्ध्यगिरि के पास दावाग्नि से रक्षा पाने के निमित्त अपने यूथ के साथ महातिमहत एक गोलाकार निरुपद्रव स्थान बनाने के लिये वृक्ष आदि का उखड़वाना मुझे श्रयस्कर हैं। (संपेहित्ता सुहं सुहेणं विहरसि) इस प्रकार का विचार कर तुम वहां आनंद के साथ रहने लगे। (तएण तुमं मेहा! अन्नया कयाइ पढमपाउसंसि) इसके बाद हे मेघ! तुमने किसी समय जब

દાવાગ્નિના ભયથી એક જગ્યાએ ભેગા મળીને બેસી ગયા. (तएण तुज्झं मेहा! अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) ત્યાર બાદ હે મેઘ! તમને આ પ્રમાણે મનોગત સંકલ્પ ઉદ્દભવ્યો. (तं सेय खलु मम इयाणिं गंगाए महानईए दाहिणिल्लंसि कूलंसि विंझगिरिपायमूले दावाग्गिसंताणकारणट्ठासएणं जूहेणं महइमहालयं मंडलं घाइत्तएत्तिकट्टु एवं संपेहेसि) કે અત્યારે ગંગામહા નદીના દક્ષિણ દિશા તરફના કિનારા ઉપર વિન્ધ્યાગિરિની પાસે દાવાગ્નિથી રક્ષણ પામવા માટે પોતાના યૂથની સાથે ખૂબ વિશાળ એક ગોળ આકારનું નિરુપદ્રવસ્થાન બનાવવા માટે વૃક્ષો વગેરે ઉપાડવું સારું છે. (संपेहित्ता सुहं सुहेणं विहरसि) આ પ્રમાણે વિચાર કરીને મેઘ ત્યાં સુખેથી પોતાનો સમય પસાર કરવા લાગ્યા. (तएणं तुमं मेहा! अन्नयां कयाइ पढमपाउसंसि) ત્યાર બાદ હે મેઘ! તમે કોઈ વખતે પ્રથમ વર્ષાકાળમ

प्रथमप्रावृषि=प्रथमारब्ध वर्षाकाले, 'महावुट्ठिकायंसि' महावृष्टिकाये 'सन्निवइयंसि' संनिपतिते जाते सति गङ्गाया महानद्या अदूरसामन्ते' समीपे बहुभिर्हस्तिनीभि यावत् कलभिकाभिश्च सप्तभिश्च हस्तिनीशतैः संपरिवृतः एकं महत् योजनपरिमण्डलं 'महइमहालयं' महातिमहत् मण्डलं घाएसि' मंडलं कर्तुं वृक्षादीन् घातयसि=त्रोटयसि, 'जं' 'तत्थ' तत्र-तस्मिन् स्थाने तणं वा पत्रं वा काष्ठं वा कण्टकं वा 'लया वा' लता वा=भूमौ प्रसृताः 'वल्ली वा' वल्ली वा=वृक्षाद्यारोहणशीला वा, खाणू वा' स्थाणुर्वा=उपरिभागतस्त्रुटितो वृक्षः, 'रुक्खे वा' वृक्षो वा=आम्र जम्बूपनसादिकः 'खुवे वा' क्षुपो वा-ह्रस्वशिखो वृक्षः तत् सर्वं 'तिक्खुत्तो' त्रिकृत्वः=त्रिवारम् 'आहुणियर' आधूय२=कम्पयित्वार विचाल्य२ 'पाएण उक्खवेसि' पादेन उत्थापयसि-तृणादिकं चरण संघ-

---

प्रथम वर्षा काल में बहुत अधिक वर्षा गिरने लगी तब (गंगाए महा नईए अदूरसामंते बहूहिं हत्थिणीहिं जाव कलभियाहिय सत्तहिय हत्थिणी सएहिं संपरिवुडे एगं महं जोयणपरिमंडलं महइमहालयं मडलं घाएसि) गंगा महा नदी के समीप अनेक हथनियों आदि से लगाकर कलभिकाओं और सात सौ अपने यूथ की हथनियों से युक्त होकर एक योजन प्रमित विस्तार वाला महातिमहत मंडल बनाने के लिये वृक्षादिक उखाडना प्रारंभ कर दिया (जं तत्थ) जो भी वहां (तणं वा पत्तंवा कट्ठं वा कंटए वा लयावा वल्लीवा खाणूवा रुक्खे वा खुवे वा) तृण थे पत्र थे काष्ठ थे, कण्टक थे भूमि में फैली हुई लताएं थी या वृक्षों पर चढ़ी हुई बेले थी स्थाणु थे आम्र पनस आदि के बडे २ वृक्ष थे, या छोटे २ वृक्ष थे (तं सव्वं तिक्खुत्तो आहुणिय २ उक्खवेसि) वे सब तुमने तीनवार हिला हिलाकर उखाड दिये तथा तृण आदिकों को

ખૂબજ વધારે વર્ષા પડવા લાગી ત્યારે (गंगाए महानईए अदूरसामंते बहूहिं हत्थिणीहिं जाव कलभियाहिय सत्तहियहत्थिणीसएहिं संपरिवुडे एग महं जोयण परिमंडलंमहइमहालयं मंडलं घाएसि) ગંગામહા નદીની પાસે ઘણી હાથણીઓ કલભિકાઓ અને સાતસો પોતાના યૂથની હાથણીઓની સાથે મળીને એક યોજન પ્રમાણના વિસ્તારવાળું મોટામાં મોટું મંડળ બનાવવા માટે વૃક્ષો વગેરે ઉગાડવા લાગ્યા. (जं तत्थ) જે કંઈ પણ ત્યાં (तणं पत्तं वा कट्ठं वा कंटए वा लया वा वल्लीवा खाणु वा रुक्खे वा खुवे वा) તૃણ, પત્ર, કાષ્ઠ, કાંટા, પૃથ્વી ઉપર પ્રસરેલી લતાઓ અથવા વૃક્ષો ઉપર ચઢેલી લતાઓ, સ્થાનુઓ આમ્રફ્નસ વગેરેનાં મોટાં મોટાં વૃક્ષો અથવા નાનાં વૃક્ષો હતાં. (तं सव्वं तिक्खुत्तो आहुणियर उक्खवेसि) તે બધાંને તમે ત્રણ ત્રણવાર હલાવી હલાવીને ઉપાડી લીધાં તેમજ તૃણ વગેરેને

छनसंघर्षणादिना मध्वंसयसि इत्यर्थः 'हत्थेण' हस्तेन=शुण्डेन 'गिण्हेसि' गृह्णासि लतावृक्षादिकमिति भावः, 'एगंते एडेसि' एकान्ते त्यजसि-मण्डलाद् दूरं नीत्वा प्रक्षिपसीति भावः ; ततःखलु हे मेघ ! त्वं तस्यैव मण्डलस्याऽदूरसामन्ते गङ्गाया महानद्या दाक्षिणात्ये कूले विन्ध्यगिरिपादमूले गिरिषु च यावद् विहरसि, अत्र यावच्छब्देन-दरीकुहरादिषु इति बोध्यम् । ततःखलु हे मेघ ! अन्यदा कदाचित् 'मज्झिमए' मध्यमे 'वरिसारत्तंसि' वर्षारात्रे 'महावुट्ठिकायंसि' महावृष्टिकाये-'सन्निपतिते सति यत्रैव 'से' तत्, मण्डलं तत्रैवोपागच्छसि 'उपागत्य 'दोच्चंपि' द्वितीयवारमपि 'मंडलं घाएसि' मण्डलं निरुपद्रवस्थानं कर्तुं तृणलतादिकं घातयसि=प्रध्वंसयसि । अत्र 'जं तत्थ

चरणों से रगड दिया बाद में (हत्थेणं गिण्हसि) तुमने उन्हें अपनी सूंड से पकडा और (गिण्हित्ता एगंते एडेसि) पकड कर उन सब को अपने मंडल रूप स्थान से दूर लेजाकर डाल दिया । (तएणं तुमं मेहा ! तस्सेव मंडलस्स अदूरसामंते गंगाए महानईए दाहिणिल्लं विंझगिरि पायमूले गिरिसु जाव विहरसि) इसके बाद हे मेघ ! तुम उस मंडल के पास गंगा महा नदी के दक्षिण दिशावर्ती तटपर विन्ध्य पर्वत के नीचे भाग में पर्वतों के ऊपर गुफा आदि के भीतर घूमने लगे । (तएणं तुमं मेहा ! अन्नया कयाइं मज्झिमए वरिसारत्तंसि महावुट्ठिकायंसि सन्नि वाइयंसि जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि) जब किसी समय हे मेघ ! मध्यम वर्षा रात्र में महावृष्टि होने लगती--तो तुम जहां अपना मंडल था वहां आ जाते (उवागच्छित्ता दोच्चंपि मंडलं घाएसि) और आकर वहां जो घास तृण लता आदि उत्पन्न हो जाते उन्हें दुबारा भी अपने

પગથી દબાવી દીધાં. ત્યાર પછી (हत्थेणं गिण्हासि) તેમને સૂંઢમાં લીધાં અને (गिण्हित्ता एगते एडेसि) લઈને તેમને પોતાના મંડળરૂપ સ્થાનથી દૂર લઈ જઈને ફેંકી દીધાં. (तए णं तुमं मेहा ! तस्सेव मंडलस्स अदूरसामंते गंगाए महानइए दाहिणिल्लविंझगिरिपायमूले गिरिसु जाव विहरसि) ત્યાર બાદ હે મેઘ ! તમે તે મંડળની પાસે મહા નદી ગંગાના દક્ષિણ દિશા તરફના કાંઠે વિંધ્ય પર્વતની તળેટીમાં પર્વતોની ઉપર અને ગુફાઓ વગેરેની અંદર વિચારવા લાગ્યા. (तए णं तुमं मेहा! अन्नया कयाइं मज्झिए वरिसारत्तंसि महावुट्ठिकायंसि सन्निवाइयंसि जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि) હે મેઘ ! જ્યારે કોઈ વખત વર્ષાના મધ્યમાં રાત્રિના સમયે મૂસળધાર વર્ષા થતી ત્યારે તમે જ્યાં મંડળ હતું ત્યાં પહોંચી જતા. (उवागच्छित्ता दोच्चंपि मंडलं घाएसि) અને પહોંચીને ત્યાં જે ઘાસ તણુ લતા વગેરે ઉત્પન્ન થઈ જતાં તેમને મંડળને નિરુપદ્રવ બનાવવા માટે બીજીવાર ઉપાડી દેતા

तणं वा जाव सुहं सुहेणं विहरसि' इत्यनेन सम्बन्धः। एवं 'चरिमे' अन्तिमे वर्षारागे महावृष्टिकाये 'सन्निवइयंमि' संनिपतिते यत्रैव तन्मण्डलं तत्रैवोपा गच्छसि, उपागत्य 'तच्चंपि' तृतीयवारमपि 'मंडलघायं' मण्डलघातं=मण्डलार्थं लतावृक्षादि प्रध्वंसनं 'करेसि' करोषि 'जं' यत् तत्र 'तणं वा जाव' तृणं वा यावत्, तणपत्रकाष्ठकण्टकलतावल्ल्यादिकं दूरे प्रक्षिप्य गङ्गाया दक्षिणकूले गिरिदरी कुहरादिषु, सुखं सुखेन विहरसि ॥सू. ४२॥

मूलम्—अह मेहा। तुमं गइंदभावंमि वट्टमाणे कमेणं नलिणिवणविवहणगरे हेमंते कुंदलोद्धउद्धयतुसार पउरंमि अइक्कंते अहिणवे गिम्हसमयंसि वियट्टमाणे वणेसु वणकरेणु विविहदिण्णकयपंसुघाए तुमं उउयकुसुमकयचामरकन्नपूरपरिमंडियाभिरामे मयवसविगसंतकडतडकिलिन्नगंधमदवारिणा सुरभिजणियगंधे, करेणुपरिवारिए उउसमयजणियसोहे काले दिणयरकरपयंडे परिसोसियतरुवर-

---

उस मंडल को निरुपद्रवीभूत करने के अभिप्राय से उखाड दिया करते! (तएणं चरिमे वासारत्तंसि महावुट्ठिकायंसि सन्निवाइयंसि जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि उवागच्छित्ता तच्चपि मंडलघायं करेसि जं तत्थ तणं वा जाव सुहसुहेणं विहरसि) इसी तरह अन्तिम वर्षा रात्र में जब महा वृष्टि होने लगती तब भी तुम वहां अपना मंडल था वहां आ जाते और आकर तीसरी वार भी उस मंडल को सुरक्षित बनाने के अभिप्राय से वहां जो भी लतादिक हो जाते उन्हें उखाड़ कर फेंक दिया करते। इस तरह तुम गंगा महा नदी के दक्षिणकूल पर गिरि, दरी, कुहरादि को में आनन्द के साथ घूमा करते थे। "सूत्र "४२"

હતા. (तएण चरिमे वासारत्तंसि महावुट्ठिकायंसि सन्निवइयंसि जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि उवागच्छित्ता तच्चंपि मंडलघायं करेसि जं तत्थ तणं वा जाव सुह सुहेणं विहरसि] આ પ્રમાણે જ વર્ષાની છેલ્લી રાત્રિમાં જ્યારે મહાવૃષ્ટિ થતી ત્યારે પણ તમે જ્યાં પોતાનું મંડળ હતું ત્યાં પહોંચી જતા અને પહોંચીને ત્રીજી વાર પણ મંડળને સુરક્ષિત રાખવાના હેતુથી જે કંઈ પણ લતા વગેરે ઉત્પન્ન થઈ જતાં તેમને ઉપાડીને દૂર ફેંકી દેતા હતા. આ પ્રમાણે તમે મહાનદી ગંગાના દક્ષિણ કાંઠા ઉપર ગિરિ, દરી કુહર વગેરેમાં સુખેથી વિચરતા હતા. ॥ સૂત્ર ૪૨ ॥

सिहरभीमतरदंसणिज्जे भिंगारखंतभेरवरवे णाणाविहपत्तकट्ठतणकयवरुद्धयपइमारुयाइद्धनहयलदुमगणे वाउलियादारुणयरे तण्हावसदोसदूसियभमंतविविहसावयसमाउले भीमदरिसणिज्जे वट्टंते दारुणंसि गिम्हे मारुयवसपसरपसरियवियंभिएणं अब्भहियभीमभेरवरवप्पगारेणं महुधारापडियसित्तउद्धायमाणधगधगंतसद्दुद्धुएणं दित्ततरसफुलिंगेणं धूममालाउलेणं सावयसयंतकरणेणं अब्भहियवणदवेणं जालालोवियनिरुद्धधूमंधकारभीओ आयवालोयमहंत तुंबइयपुन्नकन्नो आकुंचियथोरपीवरकरो भयवसभमंतदित्तनयणो वेगेणमहामेहोव्व पवणणोल्लियमहल्लरूवो जेणेव कओ ते पुरा दवग्गिभयभीयहियएणं अवगयतणप्पएसरुक्खो रुक्खोद्देसो दवग्गिसंताणकारणट्ठाए जेणेव मंडले तेणेव पहारेत्थ गमणाए, एक्को ताव एसो गमो ॥सू०४३॥

टीका-गजक्रीडावर्णनमाह-'अह मेहा' इत्यादि। 'अह' अथ=अनन्तर वर्षाकालानन्तरं हे मेघ! त्वं गजेन्द्र भावे वर्तमानः 'कमेणं' क्रमेण ऋतु पूर्वागतेन 'नलिणिवणविवहणगरे' नलिनीवनविवधनकरे'-नलिनीवनं=कमलिनीवनं तस्य विवधनं-विनाशः, तस्य करः, तस्मिन्, कमलिनीवनविनाशके इत्यर्थः 'हेमंते' शीतकाले, 'कुंदलोद्धउद्धततुसार-पउरंमि' कुन्दलोध्रोद्धततुषारप्रचुरे, तत्र-कुन्दाः पुष्पवनस्पतिविशेषाः, लोध्राश्च=वृक्षविशेषाः प्रायः शीतकाले पुष्पिता भवन्ति। अतएव उद्धताः=पुष्पसमृद्धया सम्पन्ना

'अह मेहा! तुमं गइयभवंमि वट्टमाणे' इत्यादि।

टीकार्थ-(अह) वर्षा काल के बाद (कमेणं) क्रम प्राप्त (हेमंते) हेमंत काल जो (नलिनीवण विवहणगरे) नलिनी वन का विध्वंसक तथा (कुंद लोद्ध-उद्धय-तसार-पउरंमि) कुंद वृक्ष और लोध्र वृक्षों में पुष्पादि रूप समृद्धि का कारक होता है और--जिस में तुषार की प्रचुरता रहती

'अह मेहा! तुमं गइयभवंमि वट्टमाणे' इत्यादि

टीकार्थ--(अह) वर्षाकाळ બાદ (कमेणं) અનુક્રમે (हेमंते) હેમંત-કે જે (नलिनी वणविवहणगरे) કમળવનનો વિધ્વંસક તેમજ (कुंदलोद्धउद्धयतसारपउरंमि) કુંદ અને લોધ્ર વૃક્ષોમાં પુષ્પ વગેરેના રૂપમાં સમૃદ્ધિ કરનાર હોય છે અને જેમાં

यत्र स तथा, तथा, तुषारं हिमं मचुरं यत्र सः, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, तस्मिन् 'अइक्कंते' अतिक्रान्ते=एतादृशे शीतकाले व्यतीते 'अहिणवे' अभिनवे=नूतने शीतकालसमाप्त्यनन्तरमुपागते ग्रीष्मसमये 'पत्ते' प्राप्ते समागते इत्यर्थः 'वियट्टमाणे' विवर्तमानः इतस्ततो विचरन् वनेषु 'वणकरेणुविविहदिण्णकयपंसुघाओ' वनकरेणु विविधदत्तकृतः पांशुघातः, तत्र-वनकरेणवः वनहस्तिन्यस्ताभिः विविधःअनेकप्रकारः दत्तः अत एव कृतः पांशुघातः= धूली प्रहारः कामलीलावशात् यस्य सः तथा, 'उउयकुसुमकयचामरकन्नपूर परिमंडियाभिरामे' ऋतुजकुसुमकृतचामरकर्णपूरपरिमण्डिताभिरामः, तत्र- क्रीडार्थं ग्रीष्मऋतु जायमानपाटलकमल पुष्पादिभिः कृतानि यानि चामरवत् कर्णपूराणि=कर्णभूषणानि तैः परिमण्डितःअलंकृतः अतएव अभिरामः=सुन्दरः यः स तथा, 'मयवसविगसंतकडतडकिलिन्नगंधमदवारिणा सुरभिजणियगंधे' मदवशविकसत्कटतटक्लिन्नगन्धमदवारिणा सुरभिजनितगन्धः तत्र-मदवशेन=

है (अइक्कंते) जब समाप्त हो चुका तथा (अहिणवे गिम्हसमयंसि पत्ते) शीत काल की समाप्ति के बाद ही जब अभिनव ग्रीष्म काल लग चुका तब (गइंदभावंमि वट्टमाणे मेहा तुमं) गजेन्द्र की पर्याय में वर्तमान हे मेघ! तुम (वणेसु वियट्टमाणे) वनों में इधर उधर घूमते हुए (वणकरेणुविविहदिण्णकयपंसुघाए) कामलीला से प्रेरित हुइ वन की हथनियों द्वारा दिये गये अनेक विध धुलि प्रहारों से युक्त होने लगे। (उउय कुसुमकयचामरकन्नपूरपरिमंडियाभिरामे) ग्रीष्म ऋतु में उत्पन्न हुए पाटलकमल पुष्पादि द्वारा चामर के समान कृत कर्णाभरणों से परिमंडित होकर तुम विशेष देखने में सुन्दर बन गये। (मयवसविगसंतकडतडकिलिन्नगंधमदवारिणा सुरभिजणियगंधे) काम

પુષ્કળ પ્રમાણમાં ઝાકળ પડેલું હોય છે. (अइक्कंते) જ્યારે પૂરો થઇ ગયો તેમજ (अहिणवे गिम्हसमयंसि पत्ते) ઠંડીની મોસમ પૂરી થયા પછી જ્યારે ઉનાળો બેસી ગયો ત્યારે (गइंदभावंमि वट्टमाणे मेहा तुमं) ગજેન્દ્રના પર્યાયમાં વિદ્યમાન હે મેઘ! (वणेसु वियट्टमाणे) જંગલોમાં આમતેમ વિચરતા (वणकरेणुविविह दिण्णकयपंसुघाए) કામક્રીડાની ભાવનાઓથી પ્રેરિત વનની હાથણીઓ દ્વારા ફેંકા- એલા અનેક ધૂળના પ્રહારોથી યુક્ત થવા લાગ્યા. (उउयकुसुमकयचामरकन्नपूर परिमंडियाभिरामे) ઉનાળાંમાં ખીલેલા પાટલ કમળ પુષ્પ વગેરેથી ચમરની જેમ કર્ણાભરણોથી સુશોભિત થઇને તમે સવિશેષ ખૂબસૂરત થઈ ગયા. (मयवसविगसंत कडतडकिलिन्नगंधमदवारिणा सुरभिजणियगंधे) તમારી મદગંધ કામક્રીડાવશથી

कामक्रीडावशेन विकसता=प्रफुल्लते कटतटे=कपोलस्थले क्लिन्ने=आर्द्रीकृते येन, तत्तथा, तच्च गंधमदवारि च=गन्धयुक्तमदजलं चेति कर्मधारयः, तेन 'सुरभिजणियगंधे' सुरभिजनितगन्धः=शोभनगन्धवान्, 'करेणुपरिवारिए' करेणु परिवारितः=हस्तिनी परिवारयुक्तः 'उउसमयजणियसोहो' ऋतुसमवजनित शोभः-ग्रीष्मऋतुक्रीडासुखसम्पन्नः । अथ ग्रीष्मकालो वर्ण्यते-'काले' उष्णत्समये कीदृशो इत्याह-'दिणयरकरपयंडे' दिनकरकरप्रचण्डे=प्रचण्डमार्तण्डकिरणैरुग्रे 'परिसोसियतरुवरसिहरभीमतरदंसणिज्जे' परिशोषिततरुवरशिखरभीमतरदर्शनीये, तत्र परिशोषितानि तरुवर शिखराणि येन स तथा, अतएव भीमतरदर्शनीयश्च प्रचण्डतपत्वात् दुःसहतापकरत्वाच्च, 'भिंगाररवंत भेरवरवे' भृङ्गाररवद् भैरवरवे-भृङ्गाराणां=झिल्लीनामककीटानां रुवतां=शब्दं कुर्वतां भैरवो=भयङ्करो रवःशब्दो यस्मिन् तथा, तत्र, 'णाणाविह पत्तकट्ठ तणकयवरुद्धूयपइ मारुयाइद्धनहयलदुमगणे' नानाविधपत्रकाष्ठतृणकचवरोद्धूतप्रतिमारुतादि-

---

क्रीडा के वश से प्रफुल्लित कपोल स्थली को गीला करने वाले मद जल से तुम्हारी गंध निराली बन गई। (करेणु परिवारिए) हथिनियों के परिवार से युक्त होकर तुम (उउसमयजणियसोहो) ग्रीष्म ऋतु काल संबन्धी क्रीडा सुखों का अनुभव करने लगे। (काले दिणयरकर पयंडे) परन्तु दैव दुर्विपाक से तुम (वट्टते दारुणंमि गिम्हे) उसी वर्तमान भयंकर ग्रीष्म काल मे जो सूर्य की प्रचण्ड किरणों द्वारा अति उग्र बना हुआ था (परिसोसियतरुवरसिहरभीमतरदंसणिज्जे) जिस में वृक्षों की शिखरों तक शुष्क हो चुकी थी और इसी से जो प्रचंड धूप से युक्त होने के कारण दुःसह ताप कर्ता हो रहा था (भिंगाररवंतभेरवरवे) शब्द करते हुए झिल्ली नामके कीडों के भयप्रद शब्दों से जो व्याप्त था (णाणाविहपत्ततणकट्ठकयवरुद्धू य पइमारु

प्रफुल्ल थयेला कपोल स्थळने सिंचित करनार मदस्रवणथी अद्भुत थई गई हती. (करेणुपरिवारिए) हाथणीओना परिवार साथे तमे (उउसमयजणियसोहो) उनाळानी मोसमने माटे सुखद कामक्रीडाओमां आसक्त थई गया. (काले दिणयर करपयंडे) पण भाग्यनी विटंबणाथी तमे (वट्टंते दारुणंमि गिम्हे) ते वखतना प्रचंड सूर्यना किरणोथी उग्र थई गयेला ग्रीष्मकाळमां (परिसोसिय तरुवरसिहर भीमतरदंसणिज्जे) जेमां वृक्षोना छेक उपरिभाग सुधां सूकाई गया हता एथी ते अतिशय संतप्त करनार थई पडयो हतो. (भिंगाररवंतभेरवरवे) तमरांओना भयप्रद शब्दथी व्याप्त थयेला, (णाणाविहपत्ततणकट्ठकयवरुद्धूयपइमारुयाइद्धनह

ग्धनभस्तलद्रुमगणे, तत्र–नानाविधाः पत्रकाष्ठतृणकचवराः उद्धूता ऊर्ध्वं मुत्क्षिप्ताः येन सः, अत एव 'पइमारुय' प्रतिमारुतः=प्रतिकूलपवनस्तेन आदिग्धं=व्याप्तं नभस्तलं द्रुमगणश्च यस्मिन् सः, प्रचण्डवायौ प्रचलतिसति पत्रादि कचवरान्तानां पुञ्जः उड्डीयते, तेनैव गगनं द्रुमाश्च व्याप्ता भवन्तीति भावः, 'वाउलिया दारुणयरे' वातोलिका दारुणतरे, तत्र वातोलिकाः=वात्याः 'भूताल्या' इति भाषायां, ताभिः दारुणतरे=महाभयंकरे, यत्र प्रतिस्थलं चक्रवातः प्रादुर्भवतीत्यभिप्रायः 'तण्हावसदोसदूसियभमंतविविहसावयसमाउले' तृष्णावशदोषदूषितभ्रमद्विविधश्वापदसमाकुले, तत्र तृष्णावशेन=पिपासावशेन ये दोषाः=वेदनादयः तैः दूषिताः=पीडिताः, अतएव भ्रमन्तः=इतस्ततो परिभ्रमन्तो ये विविधाः श्वापदा=व्याघ्रादयस्तैः समाकुले व्याप्ते 'भीमद-रिसणिज्जे' भीमदर्शने 'वट्टंते' वर्तमाने 'दारुणंमि' दारुणे=भयंकरे 'गिम्हे' ग्रीष्मे ईदृशे ग्रीष्मकाले त्वं वनाग्निना पराभूतः, इति वक्तुं वनदवस्य विशेषणा-न्याह–'मारुयवसपसरपसरियवियंभिएणं' मारुतवशप्रसरप्रसृतविजृम्भितेन, मारुतवशेन यः प्रसरः=प्रसरणं तेन प्रसृतौ–विजृम्भितः=प्रबलीभूतो यः स तथा

याइद्धनहयलदुमगणे) जिस में प्रचण्ड वायु के चलने से अनेकविध पत्र, तृण, काष्ठ आदि रूप कूडा इधर उधर उड़ता हुआ गगन और द्रुमों को आच्छादित कर रहा था, (वाउलिया दारुणयरे) जिसने जगह २ वधुरे उठते हुए दिखलाई दे रहे थे और उसी से जो महाभयप्रद हो रहा था (तण्हावसदोसदूसियभमंतविविहसावयसमाउले) प्यास से उत्पन्न वेदनादिदोषों से पीडित हुए व्याघ्रादि जानवर जिसमें इधर उधर परिभ्रमण कर रहे थे और इसी कारण (भीमदरिसणिज्जे) जो तीव्र दुःख का हेतु होने से वह जंगल भयजनक दिखलाई दे रहा था (मारुयवसपसरपसरियवियंभिएणं) प्रचण्ड हवा के वस से प्रबली

यलदुमगणे) જેમાં પ્રચંડ પવનને લીધે પુષ્કળ પ્રમાણમાં પત્ર, તૃણ કાષ્ઠ વગેરેના કચરાથી આકાશ અને વૃક્ષો ઢંકાઈ ગયા હતા. (वाउलियादारुणयरे) જેમાં ચોમેર વંટોળિયાઓ ઉડી રહ્યા હતા અને તેથી તે વધુ ભયંકર લાગતો હતો, (तण्हावसदोसदूसियभमंतविविहसावयसमाउले) તરસથી ઉત્પન્ન વેદના વગે-રેથી પીડાતા વરુ વગેરે પ્રાણીઓ જેમાં આમતેમ વિચરી રહ્યાં છે, અને તેને લીધે (भीमदरिसणिज्जे) અતિશય દુઃખનું કારણ હોવાથી તે જંગલ ભયોત્પાદક લાગતું હતું. (मारुयवसपसरपसरियवियंभिएणं) પ્રચંડ પવનના આઘાતોથી

तेन, वनदवेनेति सम्बन्धः, पुनः कीदृशेन 'अब्भहियभीमभेरवरवप्पगारेणं' अभ्यधिकभीमभैरवरवप्रकारेण, तत्र-अभ्यधिकः=सातिशयः भीम-भैरवः अत्यंतभयंकरो रवप्रकारः=शब्दप्रकारो यस्य स तथा तेन, 'महुधारापडियसित्तउद्धायमाणधगधगतसद्दुद्धूएणं' मधुधारापतित सिक्तोद्धावमानशब्दोद्धूतेन, तत्र मधुधारायाः यत् पतितं=पतनं तेन सिक्तः=सिञ्चितः अतएव उद्धावमानः प्रवर्धमानः धगधगायमानः=जाज्वल्यमानः शब्दोद्धुतः=शब्दायमानः, तेन, दित्ततरसफुलिंगेणं' दीप्ततरसस्फुलिङ्गेन, तत्र दीप्ततरः=अत्यन्त प्रकाशमानः स्फुलिङ्गैः सहितो यः सः तथा तेन, 'धूममालाकुलेन=धुमसमूहयुक्तेन, 'सावयसयंतकरणेणं' श्वापदशतान्तकरणेन तत्र श्वापदाः व्याघ्रादयो वनजंतवस्तेषां शतानि, तेषाम् अन्तकरणः=विनाशकः स्तेन एतादृशेन 'अब्भहीयवणदवेणं' अभ्यधिकवनदवेन=प्रचण्डदावाग्निना अथ हस्तिविशेषणान्याह-'जालालोवियनिरुद्धधुमंधकारभीओ' ज्वालालोपितनिरुद्धधूमान्धकारभीतः, तत्र-ज्वालाभिः आलोपितः=कृताच्छादनः निरुद्धो=निवारितो गन्तव्य मार्गगमनेन, अतएव धूमान्धकारभीतश्च=धूमजनितान्धकाराद् भयं प्राप्तश्च, यः सः 'आयवालोयमहंततुंबइयपुन्नकन्ने' आतपालोकमहातुम्बकितपूर्णकर्णः, तत्र आत-

---

भूत हुई (अब्भहियं भीमभेरवरवप्पगारेणं) तथा अत्यधिक भयप्रद भैरव रूप शब्द प्रकारवाली (महुधारापडीयसित्तउद्धायमाणधमधगंतसद्दुद्धुएणं) मधुधारा के गिरने से सिंचित होने के कारण प्रवर्धमान, जाज्वल्यमान तथा शब्दायमान (दित्ततरसफुलिंगेणं) दीप्ततर स्फुलिंगयुक्त (धूममालाउलेणं) धूममाला से आकुल (सावयसयंतकरणेणं) तथा श्वापद शत को विनाशक ऐसी (अब्भहियवणदवेणं) प्रचण्ड दवाग्नि से (जालालोवियं निरुद्धधूमंधकारभीओ) ज्वालाओ द्वारा गन्तव्यमार्ग रुक जाने के कारण धूम जनित अंधकार से भयभीत बन गये। (आयवालोय-

---

પ્રબળ થયેલા (अब्भहियभीमभेरवरवप्पगारेणं) તેમજ બહુજ ભય પમાડનારા ભૈરવરૂપ શબ્દ વિશેષ યુક્ત (महुधारापडियं सित्तउद्धायमाणधमधमंतसद्दुद्धुएणं) મધુધારાથી સિંચિત હોવાને લીધે પ્રવર્દ્ધમાન, જાજવલ્યમાન તેમજ શબ્દાયમાન (दित्ततरसफुलिंगेणं) દીપ્તતર તણખાઓથી યુક્ત (धूममालाउलेणं) ધૂમાડાથી આકુળ (सावयसयंतकरणेणं) તેમજ સેંકડો શ્વાપદો (હિંસક પ્રાણીઓ) ના વિનાશક એવા (अब्भहियवणदवेणं) પ્રચંડ દાવાગ્નિની (जालालोवियं निरुद्धधूमंधकारभीओ) જવાળાઓવડે રોકાઇ ગયેલા માર્ગને લીધે અને ધૂમાડાથી થયેલા અંધારાથી ભયભીત થઈ ગયા. (आयवालोयमहंततुंबइयपुन्नकन्ने) તે વખતે

पालोकेन=वह्नितापदर्शनेन महान्तौ=विशालौ तुम्बाकितौ=अरहट्टतुम्बसदृशौ भयव्याकुलत्वात् निश्चलौ, पूर्णौ कर्णौ यस्य सः तथा, वह्नितापदर्शनजनित भयेन स्थिरीकृतकर्णयुगलः इत्यर्थः। आकुंचियथोरपीवरकरे' आकुञ्चित-स्थूलपीवरकरः, तत्र आकुञ्चितः संमोटितः स्थूलः पीवरः=पुष्टः करः शुण्डादण्डो यस्य स तथा, भयवसभमंतदित्तनयणो ' भयवशभजद् दीप्त नयनः, तत्र—भयवशेन भजती=दिशः सेवमाने सर्वदिक्षु धावमाने दीप्ते नयने यस्य सः तथा, भयवशेन सर्वदिक्षु विलोकयन्नित्यर्थः, 'वेगेण महामेहोव्व' वेगेन महामेघइव, 'पवणणोल्लियमहल्लरूवो' पवननोदितमहारूपः=प्रचण्डपवन प्रेरितो विशालरूपो महामेघ इव त्वं दवाग्निजनितभयप्रेरितः सन् वेगवान् इत्यर्थः, 'जेणेव कओ ते पुरा' यत्रैव कृतस्त्वया पुरा=यत्रैव त्वया पुरा= पूर्वकाले कृतः तृणवृक्षरहितो वनप्रदेश इत्यग्रे वक्ष्यमाणार्थेन सम्बन्धः। कीदृशेन त्वया इत्याह 'दवग्गिभयभीतहियएणं' इति दवाग्निभयभीतहृदयेन, वनाग्नितो भयभीतं=भयाक्रान्तं हृदयं यस्य सः तेन, 'अवगयतणप्पएस रुक्खे' अपगततृणप्रदेशवृक्षः=तृणानि च प्रदेशाश्च=तेषामेव तृणानामवयवाः मूलादयः, एषां द्वन्द्वे, अपगताः=अपसारितास्तृणप्रदेशवृक्षा यत्र स तथा, 'रुक्खोद्देशः'—वृक्षोद्देशः=वनप्रदेश इत्यर्थः। किमर्थं वनप्रदेशस्य तृणाद्यपसारणं

महंत तुवइयपुन्नकन्ने) उस समय तुम्हारे अग्निजनित ताप के देखने से अरहट्ट की घडी के समान विशाल दोनों कान पूर्ण रूप से निश्चल हो गये थे। (आकुंचिय थोरपीवरकरे) परिपुष्ट स्थूल शुंडादंड तुम्हारा सिमट गया था। (भयवसभमंतदित्तनयणो) भय के वश से दोनों तुम्हारे दीप्त नयन घूमने लग गये थे—अर्थात् सर्व दिशाओंकी ओर देखने लग गये थे—(वेगेन महामेहोव्व पवणणोल्लियमहल्लरूवो) दावाग्नि जनित भय से प्रेरित हुए तुम पवन से प्रेरित मेघ की तरह अपने विशाल रूप को वेग युक्त बना वहां से (जेणेव कओ ते पुरा दवग्गि भयभीय हियएणं अवगयतणप्पएसरुक्खा रुक्खोदेसो दवग्गिसंताणकारणट्ठाए जेणेव

તમારા રહેંટના ઢોચકાં જેવા મોટા વન અગ્નિની જવાળાઓને જોવાથી સંપૂર્ણપણે સ્થિર થઇ ગયા હતા. (आकुंचियथोरपीवरकरे) તમારી પુષ્ટ સૂંઢ સંકોચાઈ ગઈ (भयवसभमंतदित्तनयणो) ભયને લીધે તમારાં બંને નેત્રો ફરવા લાગ્યાં હતાં. એટલે કે તમે ચોમેર જોવા લાગ્યા હતા. (वेगेन महामेहोव्व पवणणोल्लिय-महल्लरूवो (દાવાગ્નિના ભયથી પ્રેરાએલા તમે પવનથી પ્રેરાએલા વાદળાંઓની જેમ પોતાના વિશાળ રૂપને ઝડપી બનાવીને ત્યાંથી (जेणेव कओ ते पुरा दवग्गिभयभिय हियएण अवगयतणप्पएसरुक्खो रुक्खोदेसो दवग्गिसंताणकारणट्ठाए जेणेव मंडले

तेणेव त्वयाकृतमिति जिज्ञासायामाह–'दवग्गिसंताणकारणट्ठाए' दवाग्निसंत्र ण-कारणार्थम्–'दवाग्नितः संत्राणहेतुरिदं भवतु' इत्येतद्=, तथा–यत्रैव मण्डलं विद्यते तत्रैव 'पहारेत्थ गमणाए' प्राधारयद् गमनाय गन्तुं प्रवृत्त–इत्यर्थः। 'एक्को ताव एस गमो' एकः=प्रथमस्तावत् प्रस्तुतः एषःअयं, गमः=आला-पकः, गजभवसम्बन्धो अधिकार इत्यर्थः ॥सू. ४३॥

मूलम्—तए णं तुमं मेहा! अन्नया कयाइं कमेणं पंचसु उऊसु समइक्कंतेसु गिम्हकालसमयंसि जेट्ठामूले मासे पायवसंघंससमुट्ठिएणं जाव संवट्टिएसु मियपसुपक्खिसरीसवेसु दिसो दिसिं विप्पलायमाणेसु तेहिं बहूहिं हत्थिणीहिं य सद्धिं जेणेव से मंडले तेणेव पहारेत्थ गमणाए, तत्थ णं अण्णे बहवे सीहा य, वग्धा य विया य दीविया य अच्छा य तरच्छा य परासरा य सरभा य सियाला विराला सुणहा कोला ससा कोकं तेया चित्ता चिल्लाला पुव्वप्पविट्ठा अग्गिभयविद्दुया एगयाओ बिल-धम्मेणं चिट्ठंति। तए णं तुमं मेहा! जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छ-सि उवागच्छित्ता तेहिं बहूहिं सीहेहिं जाव चिल्ललएहि य एगयओ विलधम्मेणं चिट्ठसि। तएणं तुमं मेहा! पाएणं गत्तं कंडुइस्समित्तिकट्टु पाए उक्खित्ते, तंसि च णं अंतरंसि अन्नेहिं बलवंतेहिं सत्तेहिं पणो-ल्लिज्जमाणे२ ससए अणुप्पविट्ठे। तएणं तुमं मेहा! गायं कंडुइत्ता पुणरवि पायं पडिनिक्खमिस्सामित्तिकट्टु तं ससयं अणुपविट्ठं पाससि

मंडले तेणेव पहारेत्थ गमणाए एक्को ताव एसगमो) जहां पर तुमने अपना पहिले दवाग्नि से भयभीत हृदय होकर उससे त्राण रक्षण पाने के लिये तृणरहित प्रदेश वृक्षोदेश––वनप्रदेश––मंडल––बनाया था उस ओर चल दिये। यह गजभव संबन्धी प्रथम अधिकार है। सूत्र "४३"

पहारेत्थगमनाए एक्को ताव एस गमो)ज्यां पहेलां तमे दावाग्निथी भय पामीने तेनाथी रक्षण माटे तृण वगरनो वनप्रदेश (मंडळ) बनाव्यो हतो ते तरफ चाल्या. आ गजभव संबंधी प्रथम अधिकार छे. ॥ सूत्र "४३" ॥

पासित्ता पाणाणुकंपयाए भूयाणुकंपयाए जीवाणुकंपयाए सत्ताणुकंपयाए से पाए अंतराचेव संधारिए, नो चेव णं णिक्खित्ते, तएणं तुमं! ताए पाणाणुकंपयाए जाव सत्ताणुकंपयाए संसारे परित्तीकए माणुस्साउए निबद्धे। तएणं से वणदवे अड्ढाइज्जाइं राइंदियाइं तं वणं झामेइ झामित्ता निट्ठिए उवरए उवसंते विज्झाए याविहोत्था। तएणं ते बहवे सीहा य जाव चिल्लला य तं वणदवं निट्ठियं जाव विज्झायं पासंति पासित्ता अग्गिभयविप्पमुक्का तण्हाए य छुहाए य परब्भाहया समाणा मंडलाओ पडिनिक्खमंति, पडिनिक्खमित्ता सव्वओ समंता विप्पसरित्था। तएणं तुमं मेहा! जुन्ने जराजज्जरियदेहे सिढिलबलियया पिणद्धगत्ते दुब्बले किलंते जुंजिए पिवासिए अत्थामे अबले अपरक्कमे अचंकमणे वा ठाणुखंडे वेगेण विप्पसरिस्सामित्तिकट्टु पाए पसारेमाणे विज्जुहए विव रयय—गिरिपब्भारे धरणितलंसि सव्वंगेहिय सन्निवइए। तएणं तव मेहा! सरीरगंसि वेयणा पाउब्भूया उज्जला जाव दाहवक्कंतिए यावि विहरसि। तएणं तुमं मेहा! तं उज्जलं जाव दुरहियासं तिन्निराइंदियाइं वेयणं वेएमाणे विहरित्ता एगं वाससयं परमाउं पालइत्ता इहेव जंबूद्दीवे दीवे भारहे वासे रायगिहे नयरे सेणियस्स रन्नो धारिणीए देवीए कुच्छिंसि कुमारत्ताए पच्चायाए॥सू०४४॥

टीका—'तएणं तुमं!' इत्यादि। ततः खलु हे मेघ! त्वम् अन्यदा कदाचित् क्रमेण 'पंचसु उउसु' पञ्चसु=प्रावृट्—वर्षारात्रशरद्—हेमन्त—वसन्तेषु

'तए णं तुमं मेहा—इत्यादि'

टीकार्थ—(तए णं) इसके बाद (मेहा) हे मेघ! (तुमं) तुम (अन्नया कयाइं) किसी समय—अर्थात् उस समय जब कि (कमेणं) क्रमक्रम मे (पंचसु-

---

'तए णं तुमं मेहा इत्यादि

टीकार्थ—(तए णं) त्यार બાદ (मेहा) હે મેઘ! (तुमं) તમે (अन्नया कयाइं) કોઈ વખત એટલે કે (कमेणं) અનુક્રમે (पंचसु उऊसु) પ્રાવૃટ, વર્ષા,

ऋतुषु 'समइक्कंतेसु' समतिक्रान्तेषु=व्यतीतेषु, ग्रीष्मकालसमये=ग्रीष्मऋतुसमये, जेष्ठ'मूले मासे=ज्येष्ठमासे,'पायवसंघं समुट्ठिएणं' पादपसंघर्षसमुत्थितेन=वंशारण्यादि संघर्षणजनितेन, 'जाव संवट्टिएसु' यावत् संवर्तितेषु अत्र यावच्छब्देन-शुष्कतृणपत्रकचवरमारुतसंयोगदीपितेन महाभयंकरेण हुतवहेन वनदवज्वालासंप्रदीप्तेषु वनेषु धूमव्याप्तासु दिशासु. महावातवेगेन संघट्टितेषु छिन्नजालेषु, आपतत्सु, सकोटरवृक्षेषु कोटराभ्यन्तरे दह्यमानेषु० वनप्रदेशेषु, भृङ्गारिका दीनक्रन्दितरवेषु वृक्षेषु. यत्र गिरिवरेषु पक्षिसंघाः पिपासावशेन शिथिलीकृतपक्षाः बहिष्कृतजिह्वातालुकाः, व्यावृतमुखा भवन्ति, तत्रेत्यादि

उऊसु) पांच -प्रावृट्, वर्षारात्र शरद्, हेमन्त, और वसन्त ये ऋतुएँ (समइक्कंतेसु) व्यतीत हो चुकी थीं और (गिम्हकालसमयंसि) ग्रीष्मकाल का समय आ चुका था और जब (जेट्ठामूले मासे) जेठ के महीनेमें (पायवसंघंससमुट्ठिएणं जाव संवट्टिएसु मियपसुपक्खिसरीसवेसु दिसोदिसं विप्पलायमाणेसु) वृक्षादिक के परस्पर संघर्षण से पैदा हुई अर्थात् पवन से कंपित हुए वंश आदि का परस्पर घर्षण से उत्पन्न हुई। यावत् ॥ शब्द से शुष्क पत्र तृण आदि रूप कूडे में पवन के संयोग से दीपित हुई, ऐसी महा विकराल जंगल की अग्नि से वन प्रज्वलित हो रहा था तथा दिशाएँ धूम से आच्छादित हो रही थीं एवं कोटरयुक्त--पोले वृक्ष वात के वेग से संघट्टित होकर आग लगने से नीचे जमीन पर गिर गये थे तथा उनमें लगी--अग्नि ज्वाला जब शान्त हो गई थी। तथा वन के वृक्ष भृंगारिकों के दीन आक्रन्द शब्दों से युक्त हो रहे थे। तथा पर्वतों के ऊपर पिपासा के वश से आकुलित हुआ पक्षी शिथिल पंखवाला प्रकटित तालु जिह्वा वाला तथा

શરદ્, હેમન્ત અને વસન્ત ઋતુઓ (समइक्कंतेसु) એક એક કરીને પસાર થઈ ગઈ અને (गिम्हकालसमयंसि) ઉનાળાની મોસમ આવી તે વખતે (जेट्ठामूले मासे) જેઠ મહિનામાં (पायवसंघंससमुट्ठिएणं जाव संवट्टिएसु मियपसुपक्खिसरिसवेसु दिसोदिसिं विप्पलायमाणेसु) પવનથી કંપિત થયેલા વાંસ વગેરેના પરસ્પર ઘર્ષણથી ઉદ્ભવેલા, "યાવત્" શબ્દથી શુષ્ક તૃણ ઘાસ વગેરેમાં પવનના સહયોગથી પ્રજવલિત થયેલા વનના મહા વિકરાળ અગ્નિથી જ્યારે જંગલ સળગી ઉઠ્યું હતું તેમજ ચોમેર દિશાઓ ધુમાડાથી ઢંકાઈ ગઈ હતી, પોલાં વૃક્ષો પવનના સંઘર્ષણથી સળગીને જમીનદોસ્ત થઈ ગયાં હતાં. અને ધીમે ધીમે તેમાં લાગતી અગ્નિજવાળાઓ શાંત થઈ ગઈ હતી, જંગલના વૃક્ષો ભૃંગારિકોના દીન-ક્રંદનથી શબ્દ યુક્ત થઈ રહ્યા હતા, પર્વતોના ઉપર તરસ્યાં અને વ્યાકુળ થયેલાં

संग्रहः, संवर्तितेषु=एकत्र संमिलितेषु, केषु संवर्त्तितेषु? इत्याह–'मियपसुपक्खिसरीसवेसु' मृगपशुपक्षिसरीसृपेषु, यत्र मृगाः पशवः पक्षिणः सरीसृपाः=गोधानकुलभुजङ्गादयो भयवशादेकत्र समागत्य संमिलिता इति भावः। 'दिसोदिसि विप्पलायमाणेसु' दिशिविदिशि विपलायमानेषु यदा दावानलतापार्ताः सन्तः सर्वतः समन्तात् सर्वे मृगपशुपक्षिसरीसृपाः पलायितास्तदा, इति भावः, ताभिर्बहुभिर्हस्तिनीभिश्च सार्धं यत्रैव तन्मण्डलं तत्रैव प्राधारयद् गमनाय=त्वं गन्तुमप्रवृत्तः। 'तत्थ णं' तत्र खलु तस्मिन् त्वत्कृतनिरुपद्रवमण्डले 'अण्णे' अन्ये स्वजातिभिन्नाः 'बहवे' बहवोऽनेके 'सीहाय' सिंहाश्च 'वग्घाय' व्याघ्राश्च 'विगाय' वृकाश्च 'अधवेसरा' इति भाषायां 'दीविया य' द्वीपिकाः=द्वीपिनः 'अच्छा य' रिक्षाः=भल्लुकाः, 'रीछ इति भाषायां 'तरच्छा य' तरक्षाः=

फाडे हुए मुखवाला बना हुआ था और प्रतिक्षण श्वास छोड़ रहा था तथा मृग पशु पक्षी एवं सरीसृप भय के वश से एकत्रित होकर एक जगह आकर बैठ गये थे और दावानल से संतप्त होकर वे दिशा विदिशा की ओर पलायमान हो रहे थे–(तेहिं बहूहिं हत्थिणीहिं य सद्धिं जेणेव से मंडले तेणेव पहारेत्थ गमणाए) उनके अनेक हथनियों आदि के साथ जहां वह मंडल था वहां तुम चले जा रहे थे। (तत्थणं अण्णे बहवे सीहाय वग्घाय विगाय दिविगाय अच्छा य तरच्छाय परासराय सरभाय सियाला विराला सुणहा कोला, ससा कोकंतिया चित्ता चिल्लली, पुव्वपविट्ठा अग्गिभयविदुंगा एगयओ बिलधम्मेण चिट्ठंति) वहां तुम्हारे आने से पहिले ही तुम्हारी जाति से भिन्न जाति के अनेक सिंह, व्याघ्र, वृक, द्वीपि. रीछ, तरक्ष, परास्सर, सरभ, मृग विशेष–शृगाल, विडाल–

પક્ષીઓ શિથિલ પાંખવાળાં બહાર દેખાતા તાલુ અને જીભવાળાં તેમજ ફાટીરહેલા મોં વાળાં થઈ ગયાં હતાં અને દરેક ક્ષણ શ્વાસ બહાર કાઢી રહ્યાં હતાં. હરણો પશુ, પક્ષી, અને સાપ વગેરે ભયત્રસ્ત થઈને એક સ્થાને ભેગાં મળીને બેસી ગયાં હતાં, દાવાગ્નિથી સંત્રસ્ત થયેલાં તેઓ દિશા અને વિદિશાઓમાં નાસ ભાગ કરી રહ્યાં હતાં. (तेहिं बहूहिं हात्थिणीहिं य सद्धिं जेणेव से मंडले तेणेव पहारेत्थ गमणाए) એવા સમયે તમે ઘણી હાથણીઓની સાથે પોતાના મંડળ તરફ જઈ રહ્યા હતા. तत्थ णं अण्णे बहवे सीहा य वग्धाय विया य दीविया य अच्छा य तरच्छा य परासरा य सरभा य सियाला विराला सुणहा कोला ससा कोकंतिया चित्ता चिल्लला पुव्वपविट्ठा अग्गिभयविदुया एगयओ बिलधम्मेणचिट्ठंति) ત્યાં તમારા પહોંચતા પહેલાં જ તમારાથી જુદી જાતના સિંહ, વાઘ, વરુ, દ્વીપી, રીંછ, તરક્ષ, પરાસર, સરભ (અષ્ટાપદ પ્રાણી

व्याघ्रविशेषाः 'परासरा य' वन्यजन्तुविशेषाः, 'सरभा य' शरभाः=मृगविशेषाः, 'सियाला' शृगालाः, 'विराला' बिडालाः=वन्यमार्जाराः, 'सुहणा' श्वानः कोला' शूकराः 'ससा' शशकाः 'कोकंतिया' कोकन्तिकाः=लोमटकाः=लोमडी' इति भाषायां 'चित्ता' चित्रा=चित्रकाः श्वापदविशेषाः 'चित्ता' इति भाषायां, 'चिल्लला' अयं देशीयः शब्दः—वन्यरासभाः, 'पुव्वपविट्ठा' पूर्वप्रविष्टाः हे मेघ! त्वदागमनात्पूर्वमेव समागताः 'अग्गिभयविद्दुया' अग्निभयविद्रुताः=दावानलभयात् पलायिताः 'एगयओ' एकतः=एकस्मिन् स्थाने तत्र मण्डले 'बिलधम्मेणं' बिलधर्मेण बिलाचारेण यथा एकस्मिन् बिले यावन्तो मर्कोटकादयः समान्ति तावंतस्तिष्ठन्ति एवं तेऽपि 'चिट्ठंति' तिष्ठन्ति। ततः खलु हे मेघ! त्वं यत्रैव स्वमण्डलं तत्रैवोपागच्छसि उपागत्य तैर्बहुभिः सिंहैः यावत् चिल्ललैश्च 'एगयओ' एकत्र=एकस्मिन स्थले बिलधर्मेण 'चिट्ठसि' तिष्ठसि। ततः

जंगली मार्जार—कुत्ते, सुअर, शशक, लोमडी—चित्रक—चीत्ते और जगली गधे ये सब प्रविष्ट हो चुके थे। ये सब यहां अग्नि के भय से डरकर ही आये हुए थे। और जिस प्रकार मकोडे एक बिलमें जितने समाते बनते हैं समा जाते हैं उसी प्रकार ये सब भी इसी तरह से उस तुम्हारे द्वारा निर्मित मंडल में समाये हुए बैठे थे। (तए णं तुमं मेहा! जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि) इसके बाद हे मेघ! तुम चलते हुए जहां अपना मंडल था वहां आये (उवागच्छित्ता तेहिं बहूहिं सीहेहिं जाव चिल्ललएहि य एगयओ बिलधम्मेणं चिट्ठसि) आकर तुम उन अनेक सिंहादि से लेकर जंगली गधे तक के जानवरों के साथ एक जगह बिलधर्म से बैठ गये अर्थात् जिस तरह उस में समाते बने

વિશેષ) શ્રૃગાલ, બિડાલ–જંગલી માર્જાર–કૂતરા, ભૂંડ, સસલાં, લોંકડી, ચિત્તા અને જંગલી ગધેડા આ બધા પ્રાણીઓ પેસી ગયા હતાં. આ સર્વે અગ્નિથી ભયત્રસ્ત થઈને જ આવેલાં હતાં જેમ મંકોડા એક દરમાં જેટલા બની શકે તેટલા પેસી જાય છે તેમ આ બધા પ્રાણીઓ આ પ્રમાણે જ તમારા મંડળમાં ગમે તેમ કરીને પેસી ગયાં હતાં. (तए णं तुमं मेहा! जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि) ત્યાર બાદ હે મેઘ! ચાલતાં ચાલતાં તમે જ્યાં પોતાનું મંડળ હતું ત્યાં પહોંચી ગયા. (उवागच्छित्ता तेहिं बहूहिं सीहेहिं जाव चिल्ललएहिय एगयओ बिलधम्मेणं चिट्ठसि) પહોંચીને તમે અનેક સિંહ વગેરેથી માંડીને જંગલી ગધેડાં સુધીના પ્રાણીઓની સાથે એક સ્થાને ભેગા મળીને 'બિલધર્મ' થી બેસી ગયા. એટલે કે ગમે તે રીતે મંડળમાં તમે પોતાના યૂથની સાથે સમાવિષ્ટ થઈ ગયા. (तएणं तुमं मेहा! पाएणं गत्तं कंडू

खलु त्वं हे मेघ ! 'पाएणं पादेन चरणेन 'गत्तं' गात्रं-शरीरं 'कंडुइस्सामि' कंडूयिष्ये=गात्रविघर्षणं करिष्यामि, त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इति मनसि विचिन्त्य त्वया 'पाए' पादः 'उक्खित्ते' उत्क्षिप्तः=उर्ध्वीकृतः उत्थापितः 'तंसि च णं' तस्मिंश्च खलु 'अंतरंसि अन्तराले=मध्ये तस्मिन्नेवावसरे अन्यैर्बलवद्भिः सत्त्वैः 'पणोलिज्जमाणे२' प्रणोद्यमानः२ प्रेर्यमाणः२ वारंवारं प्रक्षिप्यमाण इत्यर्थः 'ससए' शशकः 'अणुपविट्ठे' अनुप्रविष्टः तस्मिन्नेव तत्पदन्यासस्थले समागत्योपविष्टः। तदनन्तरं त्वं हे मेघ ! 'गायं' गात्रं 'कंडुइत्ता' कण्डूयित्वा, पुनरपि पादं 'पडिनिक्खमिस्सामि' प्रतिनिक्षेपयिष्यामि=स्थापयिष्यामि तिकट्टु' इतिकृत्वा=मनसि विचार्य यावत्पादं निक्षेप्तुमिच्छसि, तावत् तं बलवद्भिरन्यैर्वन्यपशुभिर्निराकृतं शशकम् 'अनुपविट्ठं' अनुप्रविष्टं=चरणन्यासस्थानस्थितं 'पासंसि' त्वं पश्यसि, दृष्ट्वा 'पाणाणुकंपयाए' प्राणानुकम्पया=प्राणानां सकल

समा गये—(तएणं तुमं मेहा ! पाएणं गत्तं कंडुइस्सामित्ति कट्टु पाए उक्खित्तो) इसके बाद हे मेघ ! वहां सकडाइ के साथ बैठे हुए तुमने "चरणसे शरीर को खुजाऊँगा" इस ख्याल से अपना चरण ऊंचा उठाया (तंसि णं अंतरंसि अन्नेहिं बलवंतेहिं सत्तेहिं पणोलिज्जमाणे २ ससए अणुप्पविट्ठे) पैर के ऊँचा उठाने पर खाली हुए उस स्थान पर अन्य बलवान प्राणियों द्वारा बार २ इधरसे उधर धकेला गया एक शशक आकर बैठ गया। (तएणं तुमं मेहा ! कंडुइत्ता पुणरवि पायं पडिनिक्खिमिस्सामित्ति कट्टु तं ससयं अणुपविट्ठं पाससि) इसके बाद हे मेघ ! तुमने अपने शरीर को खुजला कर ज्यों ही नीचे चरण रखने के लिये इच्छा की त्यों ही तुमने अन्य बलिष्ठ जानवरों द्वारा निराकृत उस शशक को अपने पैर रखने के स्थान पर देखा—(पासित्ता पाणा

इस्सामित्ति कट्टु पाए उक्खित्ते) ત્યાર પછી હે મેઘ ! ત્યાં સંકડાશમાં બેઠેલા તમે પગથી શરીરને ખંજવાળવા માટે પોતાનો પગ ઉપાડયો. (तंसि णं अंतरंसि अन्नेहिं बलवंतेहिं सत्तेहिं पणोलिज्जमाणे२ससए अणुप्पविट्ठे) પગ ઉંચો થવાથી ખાલી પડેલી જગ્યા ઉપર બીજા બળશાલી પ્રાણીઓથી આમતેમ હડસેલાયેલું એક સસલું આવીને બેસી ગયું. (तएणं तुमं मेहा कंडुइत्ता पुणरवि पायं पडिनिक्खमिस्सामित्ति कट्टु तं ससयं अणुपविट्ठं पाससि) ત્યાર બાદ હે મેઘ ! શરીરને ખંજવાળીને તમે જ્યારે પગ નીચે ટેકવવાની તૈયારી કરી ત્યારે બીજા બળવાન પ્રાણીઓ દ્વારા નિરાકૃત તે સસલાને તમે પોતાના પગ મૂકવાના સ્થાને જોયું. (पासित्ता पाणाणुकंपयाए भूयाणुकंपयाए जीवाणुकंपयाए सत्ताणुकंपयाए से अंतराचेव संधारिए)

जीवानामनुकम्पा प्राणानुकम्पा तत्र-अनुकम्पनमनुकम्पा दया, दुःखाक्रान्तानां प्राणिनां तद् रक्षणानुकूलचेष्टाकरणमित्यर्थः 'सव्वे जीवा वि इच्छति जीविउं न मरिज्जिउं' इति वचनात् हे मेघ! त्वमेवं चिंतियसि 'सर्वे जीवाः जीवितुं वाञ्छन्ति न मर्तुं सर्वे जीवाः सुखार्थिनो दुःखनाशार्थिनश्च, तस्मात् मया म्रियमाणाः प्राणिनो मरणादि भयतो मोचनीयाः, नापि च पीडयितव्याः' इत्यादि भावनारूपा-अनुकम्पा तया, 'भूयाणुकंपयाए' भूतानुकम्पया-अभवन्, भवंति, भविष्यन्तीति भूतानि सर्वदा भवनात्, तेषामनुकम्पा तया, 'जीवाणुकंपा' जीवानुकम्पा'अजीवन् जीवन्ति जीविष्यन्ती' ति जीवाः सदा प्राणधारणात्, तेषा-

---

णुकंपयाए भूयाणुकंपयाए जीवाणुकंपयाए सत्ताणुकंपयाए से अंतरा चेव संधारिए) देखकर तुमने अपना वह पैर प्राणानुकंपासे, भूतानुकंपासे, जीवानुकंपासे और सत्त्वानुकंपासे, भावितान्तःकरण होकर बीच में ही उठाये रखा। (णो चेव णं णिक्खित्ते) नीचे नही रखा। सकल जीवों की अनुकंपा का नाम प्राणानुकंपा है। अनुकंपा शब्द का अर्थ दया है-दुःखाक्रान्त प्राणियों की रक्षा करने के अनुकूल जो चेष्टा की जाती है उसका नाम दया है। "यह सिद्धान्त है कि जितने भी प्राणी हैं वे सब सदा जीने के ही अभिलाषी हैं—मरने के नहीं। सब प्राणी सुख को ही चाहते हैं दुःख को नहीं--दुःख का नाश जिस तरह से हो उसी तरह के उपाय में वे सचेष्ट रहते हैं--अतः मरते हुए प्राणी मुझे मरणादि भय से छुडाना चाहिये--उन्हे पीड़ा नहीं पहुँचानी चाहिये" इस प्रकार का जो हे मेघ! तुमने उस समय विचार किया--वही दया है। और यही प्राणानुकंपा है। जो प्राण धारण से जिये, जीते हैं, और आगे जियेंगे—उनका नाम जीव है उनकी जो अनुकंपा है--वह जीवानुकंपा

જોઇને તમે પગને પ્રાણાનુકંપાથી, ભૂતાનુકંપાથી જીવાનુકંપાથી અને સત્ત્વાનુકંપાથી અન્તઃકરણથી ભાવિત કરતા અદ્ધરજ ઉચકી રાખ્યો. (णो चेव णं णिक्खित्ते) નીચે મૂકયો નહિ. સકળ જીવો પ્રત્યે અનુકંપા બતાવવી તે પ્રાણાનુકંપા છે. અનુકંપા શબ્દનો અર્થ દયા છે. દુઃખી પ્રાણીઓની રક્ષા કરવા માટે જે યોગ્ય આચરણ કરવામાં આવે છે, તે દયા છે. "આ એક સિદ્ધાન્ત છે કે જગતમાં જેટલાં પ્રાણીઓ છે, તે બધાં હમેશાં જીવવાની જ અભિલાષા રાખે છે, મરવાની નહિ બધાં પ્રાણીઓ સુખ ઇચ્છે છે. દુઃખ નહિ. દુઃખનો જે રીતે વિનાશ સંભવી શકે તેના ઉપાયો તેઓ સતત કરતા જ રહે છે. એટલા માટે હે મેઘ! "મરતા પ્રાણીને મૃત્યુ વગેરેના ભયથી મુક્ત કરવું જોઇએ" આ જાતનો વિચાર તમે તે વખતે કર્યો તેજ 'દયા' કહેવાય છે, અને એજ બીજી રીતે પ્રાણાનુકંપા પણ કહી શકાય જે પ્રાણ ધારણ કરીને જીવ્યા, જીવે છે, અને જીવશે તેમનું નામ જીવ છે. તેમના પ્રત્યે જે અનુકંપા

मनुकम्पा, तया 'सत्ताणुकंपयाए' कालत्रयेऽपि सत्तायोगात् सत्त्वाः, तेषा मनुकम्पा तया, इति शशकरक्षणनिमित्तेन सकलजीवानां रक्षणबुद्धया। 'से पाए' स एव उर्ध्वीकृतः पादः 'अंतराचेव' मध्यएव 'संधारिए' संधारितः नो चेव णं णिक्खित्ते' न खलु शशकोपरि निक्षिप्तः ततः खलु हे मेघ! 'तुमं' त्वया प्राणानुकम्पा यावत् सत्त्वानुकम्पया 'संसारे' संसारश्चतुर्गतिभ्रमणलक्षणः 'परित्ती कए। परीत्तीकृतः-परि=समन्तात् इतः=गतः इति परीतः, अपरीतः परीतः कृतः इति परीतीकृतः-पश्चात्कृत इत्यर्थः, एकस्य शशकस्य परिरक्षणेन सकल प्राणि भूत जीवसत्वरक्षापरायणत्वात् स्वल्पसंसारी जात इति भावः, 'माणुस्सा-उए निबद्धे' मानुष्यायुष्कं निबद्धम्। ततः खलु स वनदवः=असौ वनाग्निः 'अड्ढाइज्जाइं' अर्द्ध तृतीयानि-अर्ध तृतीयं येषां तानि अर्ध तृतीयानि सार्द्ध-द्वयानीत्यर्थः, 'राइं दियाइं' रात्रिं दिवानि वनं 'झामेइ' दहति=प्रज्वालयति,

है। कालत्रय में भी सत्ता का योग जिनमें रहता है वे सत्त्व है उनकी अनु-कंपा सत्त्वानुकंपा है। इस तरह की पवित्र भावना से हे मेघ! तुमने ऊपर उठाया हुआ वह अपना चरण नीचे शशक के ऊपर नहीं रखा।— (तएणं तुमं मेहा! ताए पाणानुकंपयाए जाव सत्ताणुकंपयाए संसारे परित्ती कए माणुस्साउए निबद्धे) उसके बाद हे मेघ! तुमने उस प्राणानुकंपा—भूतानु-कंपा से जीवानुकंपासे सत्त्वानुकंपा के प्रभाव से अपना चतुर्गति परिभ्रमण रूप संसार अल्प बना लिया सख्यात बना लिया--अर्थात् एक शशक के परिरक्षण से सकल प्राणी, भूत, जीव और सत्त्व की रक्षा में तत्पर होने के कारण तुम स्वल्प संसारी बन गये--दीर्घ संसारी नहीं--रहे। उसी समय तुमने मनुष्यायु का बंध कर लिया। (तएणं से वणदवे अड्ढाइज्जाइं राइदियाइं तं वणं झामेइ) वह वनाग्नि उस वन को अढाइ दिन रात तक

છે, તે જીવાનુકંપા કહેવાય છે. જેમાં ત્રણે કાળમાં પણ સત્તાનો યોગ રહે છે તે સત્ત્વાનુકંપા છે. આ જાતની પવિત્ર ભાવનાથી હે મેઘ! તમે ઉપર ઉપાડેલો પોતાનો પગ સસલા ઉપર મૂક્યો નહિ. (तए णं तुमं मेहा! ताए पाणानुकंपयाए जाव सत्ताणुकंपयाए संसारे परित्तीकए माणुस्साउए निबद्धे) ત્યાર બાદ હે મેઘ! તમે ને પ્રાણાનુકંપા ભૂતાનુકંપા, જીવાનુકંપા અને સત્ત્વાનુકંપાના પ્રભાવથી પોતાનો ચતુર્ગતિ પરિભ્રમણ રૂપ સંસાર અલ્પ બનાવી લીધો સંખ્યાત બનાવી લીધો. મતલબ એ છે કે એક સસલાના રક્ષણથી સમસ્ત પ્રાણી, ભૂત, જીવ અને સત્ત્વની રક્ષામાં તત્પર હોવા બદલ તમે સ્વલ્પ સંસારી બની ગયા. દીર્ઘકાળ સુધી સંસારી રહ્યા નથી. તે સમયે જ તમોએ મનુષ્યાયુષ્યનો બંધ કરી લીધો. (तएणं से वणदवे अड्ढाइज्जाइं राइं दियाइं तं वणं झामेइ) વનનો અગ્નિ જંગલને અઢી દિવસ સુધી સળગાવતો રહ્યો

दग्ध्वा=भस्मसात्कृत्य 'निट्ठिए' निष्ठितः=क्षयं गतः स्वगृहीतकाष्ठतृणादीनां भस्मीभूतत्वात्, 'उपरतः=निवृत्तः नूतनकाष्ठकचवराद्यभावात्, 'उवसंते' उपशान्तः पवनातिशयाभावात् 'विज्झाए' विध्यातः अंगारमुरमुराद्यभावात् सर्वथा प्रकारेण शान्तः, 'होत्था' अभवत्=जातः 'यावि' चापि, चकारात्भूमिगतोष्णऽत्तापि शान्ता, अपि=निश्चयेन तद्वनं वह्निविघ्नरहितं जातम्। ततः खलु ते बहवः सिंहा यावत्=व्याघ्रादयः चिल्ललाश्च तं वनदवं=वनाग्निं 'निट्ठियं जाव विज्झायं' निष्ठितं यावद् विध्यातं=शान्तं पश्यन्ति, दृष्ट्वा अग्निभय-

---

जलाती रही। (झामित्ता निट्ठिए, उवरए उवसंते, विज्झाए, यावि होत्था) जलाकर फिर वह स्व गृहीत काष्ठ तृणादिकों के भस्मीभूत हो जाने के कारण नष्ट हो गई नूतन काष्ठ रूप कचवरादि का अभाव होने से उपरत हो गई, तथा पवनातिशय का सहारा न मिलने से उपशांत हो गई बाद में फिर बिलकुल बुझ गई। यहांतक कि उस वन में भूमिगत उष्णता भी नहीं रही। इस तरह वह अग्नि के विघ्न से रहित हो गया। (तएणं ते बहवे सीहा य जाव चिल्लिया य तं वणदवं निट्ठियं जाव विज्झायं पासंति) इस के बाद जब उन सिंह आदि जानवरों से लेकर जंगली गर्दभों तक ने उस वनाग्नि को निष्ठित विध्यान आदि रूप में देखा तो (पासित्ता) देखकर (अग्गिभयविप्पमुक्का) वे सब के सब अग्नि के भय से विप्रमुक्त होकर (तण्हाए छुहाए य परब्भाहया समाणा मंडलाओ पडिनिक्खमंति) कई दिनों से पिपासा और क्षुधा से आक्रान्त बन जाने के कारण उस मंडल से एकदम

(झामित्ता निट्ठिए उवरए उवसंते, विज्झाए यावि होत्था) બળીને તેમાં કાષ્ઠ તૃણ વગેરે ભસ્મ થઈ ગયાં ત્યારે પોતાની મેળે જ તે ઓલવાઇ ગયો, બીજાં કાષ્ઠ કચરા વગેરેના અભાવને લીધે ઉપરત થઇ ગયો, તેમજ પવન વગેરેની સહાય વગર ઉપશાંત થઈ ગયો. સંપૂર્ણપણે બુઝાઇ ગયો અને છેવટે તે જંગલની ભૂમિ પણ ઠંડી થઈ ગઈ. (तएणं ते बहवे सीहा य जाव चिल्लियाय तं वणदवं निट्ठियं जाव विज्झायं पासंति) ત્યાર પછી જ્યારે સિંહ વગેરે પ્રાણીઓથી માંડીને જંગલના ગધેડાં સુદ્ધાં બધાંએ જંગલના અગ્નિને નિષ્ઠિત વિધ્યાન વગેરે રૂપમાં જોયું ત્યારે (पासित्ता) જોઇને (अग्गिभयविप्पमुक्का) તે બધાં અગ્નિની બીકથી મુક્તિ મેળવીને (तण्हाए छुहाएय परब्भाहया समाणा मंडलाओ पडिनिक्खमंति) કેટલાય દિવસના ભૂખ્યાં અને તરસ્યાં બધાં પ્રાણીઓ તે મંડળથી બહાર નીકળ્યાં.

विप्रमुक्ताः तृष्णया=पिपासया क्षुधया च 'परब्भाहया' पराभ्याहताः= पीडिताः क्षुधापिपासाक्रान्ताः 'समाणा' सन्तः 'मंडलाओ' मण्डलात्=त्व-त्कृतमण्डलप्रदेशात् 'पडिनिक्खमंति' प्रतिनिष्क्रमन्ति=बहिर्निःसरन्ति, प्रतिनि-ष्क्रम्य सर्वतः समन्तात् 'विप्पसरित्था विप्रासरन् सर्वदिक्षु गता इत्यर्थः। ततः खलु तवान्यपरिवारोऽपि मंडलात् निःसृत्य दिक्षु चापदिक्षु च गतः। ततः खलु त्वं हे मेघ! 'जुन्ने' जीर्णः वृद्धवयस्कत्वात् 'जराजज्जरियदेहे' जराजर्ज-रितदेहः, जरया=वृद्धावस्थया जर्जरितः=शिथिलीभूतो देहः=शरीरं यस्य सः तथा, 'सिढिलवलितया पिणद्धगत्ते' शिथिलवलित्वक् पिनद्ध गात्रः, तत्र शिथिलावलिः=वलिप्रधाना'लीलरी' इति भाषायां या त्वक्-तया पिनद्धं=आच्छा-दितं गात्रं यस्य सः तथा, 'दुब्बले' दुर्बलः=कृशाङ्गः 'किलंते' क्लान्तः=वीर्यो-ल्लासरहितः 'जुंजिए' क्षुधितः, अयं देशीयः शब्दः पिवासिए' पिपासितः-तृषितः 'अत्थामे' अस्थामा=शारीरिक बलरहितः 'अबले' अबलः=मनोबलवर्जितः 'अपरक्कमे' अपराक्रमः=आत्मोत्साहरहितः अतएव 'अचंकमणो वा' अचंक्रमणः=

बाहर निकले। (पडिनिक्खमित्ता सव्वओ समंता विप्पसरित्था) और निकल कर इधर उधर सर्व दिशाओं में फैल गए। (तएणं तुमं मेहा जुन्ने जराजज्जरियदेहे सिढिलवलितया पिणद्धगत्ते) इसके बाद हे मेघ! क्रमशः तुम जीर्ण शरीर तो हो ही गए थे सो जरावस्था से जर्जरित देह होने के कारण तुम शिथिलीभूत शरीर बन गये। उस समय समस्त तुम्हारा शरीर लीलरीत्वचा से आच्छादित हो गया। (दुब्बले) बलरहित हो गया। (किलंते) वीर्योल्लास से रहित हो गया। (जुंजिए) सदा क्षुधा से युक्त रहने लगा। (पिवासिए) और प्यास से आकुलित। इस तरह तुम (अत्थामे) शारीरिक बल से विहूने बने हुए (अबले) मनो-बल से भी विहूने बन गये। (अपरक्कमे) तुम्हें कहीं पर भी उत्साह

(पडिनिक्खमित्ता सव्वओ समंता विप्पसरित्था) અને નીકળીને બધાં પ્રાણી-ઓ આમતેમ ચોમેર ફેલાઈ ગયાં. (तएणं तुमं मेहा जुन्ने जराजज्जरियदेहे सिढिलवलित्तया पिणद्धगत्ते) ત્યાર બાદ હે મેઘ! ધીમે ધીમે તમે શરીરથી શિથિલ તો થઈ જ ગયા હતા, અને એથીય વધારે ઘડપણને લીધે સાવ શિથિલ શરીરવાળા થઇ ગયા. તમરૂં આખું શરીર કરચલીઓથી ઢંકાઈ ગયું હતું. (दुब्बले) દૂબળું થઈ ગયું હતું. (किलंते) વીર્યોલ્લાસથી રહિત થઈ ગયું હતું. (जुंजिए) સે હમેશાં ભૂખ્યું રહેવા લાગ્યું, અને તરસથી વ્યાકુળ થવા માંડયું. આ પ્રમાણે તમે (अत्थामे) શરીરથી નિર્બળ થઈને (अबले) માનસિક રીતે પણ દુર્બળ થઇ ગયા. (अपरक्कमे) અને તમને કોઈપણ કામમાં ઉત્સાહ રહ્યો નહિ. આ પ્રમાણે ઉત્સાહ

चलनक्रियारहितः सकलाङ्गक्रियाशून्यत्वात 'ठाणुखंडे' स्थाणुखण्डः-सार्धदिनद्वयोर्ध्वावस्थानेन स्तम्भितगात्रः सन् त्वमेवं चिन्तितवान्-शशको गतो मत्परिवारोऽपि गतस्तदहमपि 'वेगेण' वेगेन शीघ्रगत्या स्वपरिवारैः सह संमिलनाय 'विप्पसरिस्सामि' विप्रसरिष्यामि=गमिष्यामि 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा= इति चित्ते निश्चित्य 'पाए' पादं 'पसारेमाणे' प्रसारयन् 'विज्जुहतेविव' विद्युद्धत इव=विद्युत्प्रहारेण हत=इव 'रययगिरिपब्भारे' रजतगिरिप्राग्भारः= वैताढ्यगिरेः प्राग्भारः=ईषदवनतखण्डम् इव धरणितले='सव्वंगेहिय' सर्वाङ्गैश्च=सकलावयवै. 'सन्निवइए' सन्निपतितः खलु हे मेघ ! तव शरीरे वेदना प्रादुर्भूता प्रकटिता यावत् त्वं 'दाहवक्कंतिए' दाहव्युत्क्रान्तिकः दाहो=ज्वरो व्युत्क्रान्तः=उत्पन्नो यस्य स दाहव्युत्क्रान्तः स एव दाहव्युत्क्रान्तिकः=दाहज्वरयुक्तःसन् विहरसि। ततः त्वं हे मेघ !ताम् उज्वलां यावत् दुरध्यासां

नहीं रहा। इस प्रकार आत्मोत्साहवर्जित हुए तुम (ठाणुखंडेवा) स्थाणु खंड की तरह (अचंकमणो) हलन चलन क्रिया से भी रहित हो गये। अतः सकलाङ्ग, क्रिया शून्य होने के कारण तुम्हारा शरीर ढाइ दिन तक खडे रहने से स्तंभित हो गया। (वेगेण विप्पसरिस्सामित्ति कट्टु पाए पसारे माणे विज्जुहए विव रययगिरिपब्भारे धरणितलंसि सव्वंगेहिय सन्निवइए) इस समय तुमने ऐसा विचार किया कि मैं यहाँ से शीघ्र भागकर अपने परिवार के साथ मिलने के लिये चला जाऊँ सो इस विचार से ज्योंही तुमने अपना चरण पसारा कि उसी समय विद्युत प्रहारसे आहत वैताढयगिरि के खंड की तरह तुम धरणीतल पर अपने समस्त अंगों के साथ धडाम से गिर पडे। (त एणं तव मेहा ! सरीरगंसि वेयणा पाउब्भूया) इस से हे मेघ ! तुम्हारे शरीर में बेहद वेदना प्रकट हुइ। (उज्जला जाव दाहवक्कंतिए यावि विहरसि) वह वेदना तीव्र होने से

રહિત થયેલા તમે (ઠાણુખંડેવા) લાકડાની જેમ (અચંકમણો) હાલવા ચાલવાની ક્રિયાથી પણ રહિત થઈ ગયા. તેથી તમારાં બધાં અંગો ક્રિયા શૂન્ય થઈ ને પરિણામે અઢી દિવસ એટલે કે ૬૦ કલાક સુધી ઊભા રહેવાથી સ્તંભિત થઈ ગયાં. (वेगेण विप्पसरिस्सामित्ति कट्टु पाए पसारे माणे विज्जुहए विव रययगिरिपब्भारे धरणितलंसि सव्वंगेहिय सन्निवइए) તે વખતે તમને વિચાર ઉદ્‌ભવ્યો કે હું સત્વરે અહીંથી મારા પરિવારની પાસે જાઉં. આ વિચારથી તમે પોતાનો પગ ઉપાડયો કે તરત જ વીજળીના આઘાતથી વૈતાઢ્ય પર્વતના ખંડની જેમ ધમ કરીને પૃથ્વી ઉપર પડી ગયા. (तएणं तव मेहा ! सरीरगंसि वेयणा पाउब्भूया) હે મેઘ! તેનાથી તમારા શરીરમાં અતિશય વેદના થવા માંડી. (उज्जला

त्रीणि रात्रिं दिवानि 'वेयणं' वेदनां 'वेएमाणे' वेदयन्=अनुभवन् विहृत्य 'एगं वाससयं' एकं वर्षशतं परमायुः पालयित्वा इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे राजगृहे नगरे श्रेणिकस्य राज्ञो धारिण्या देव्याःकुक्षौ कुमारतया 'पच्चायाए' प्रत्यायातः=हस्तिभवात् समागतः ॥सू० ४४॥

मूलम्--तएणं तुमं मेहा! आणुपुव्वेणं गब्भवासाओ निक्खंते समाणे उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुपत्ते मम अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए, जइ जाव तुमं मेहा! तिरिक्खजोणियभावमुवगएणं अपडिलद्धसंमत्तरयणपडिलंभेणं से पाये पाणाणुकंपयाए जाव अंतरा चेव संधारिए नो चेव णं निक्खित्ते किमंग पुण तुमं मेहा! इयाणिं विपुलकुलसमुब्भवे निरुवहयसरी-

---

समस्त शरीर को जला रही थी, सकल शरीर में तिल में तैल की तरह व्याप्त हो रही थी। तीव्र थी--दुःसह थी। आदि २। इस कारण तुम दाहज्वर से भी युक्त हो गये। (तएणं तुमं मेहा। तं उज्जलं जाव दुरहियासं तिन्नि राइंदियाइं वेयणं वेएमाणे विहरित्ता एगं वाससयं परमाउं पालइत्ता इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहेवासे रायगिहे नयरे सेणियस्स रण्णो धारिणीए देवीए कुच्छिंसि कुमारत्ताए पच्चायाए) इसके बाद हे मेघ! तुम उस उज्वल यावत् दरध्यास वेदना को तीन दिन रात तक अनुभव करते हुए एक सौ वर्ष की उत्कृष्ट आयु समाप्त कर इसी जंबूद्वीप नाम के द्वीप में भारत वर्ष में राजगृहनगर में श्रेणिक राजा और धारिणी देवीकी कुक्षि में हस्ति की पर्याय से पुत्र रूप से जन्मे॥ सूत्र "४४"

जाव दाहवक्कंतिए यावि विहरसि) વેદના તીવ્ર હોવાથી તલમાં તેલની જેમ આખા શરીરમાં બળતરા થવા માંડી હતી. તમે દાહજ્વરથી પીડાઈ રહ્યા હતા. (तएणं तुमं मेहा! तं उज्जलं जाव दुरहियासं तिन्नि राइंदियाइं वेयणं वेएमाणे विहरित्ता एगं वाससयं परमाउं पालइत्ता इहेव जबुद्दीवे दीवे भारहेवासे रायगिहे नयरे सेणियस्स रण्णो धारिणीए देवीए कुच्छिसि कुमारत्ताए पच्चायाए) ત્યાર પછી હે મેઘ! તે દુ:સહ અને દુરધ્યાસ વેદના ત્રણ દિવસ અને રાત અનુભવીને એકસો વર્ષનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂરું કરીને એજ જંબૂદ્વીપના ભારતવર્ષમાં રાજગૃહનગરમાં શ્રેણિક રાજા અને ધારિણી દેવીના ઉદરમાં હસ્તિના પર્યાયથી પુત્રરૂપે જન્મ પામ્યા. ॥ સૂત્ર "૪૪" ॥

दंतलद्धपंचिंदिए एवं उट्ठाणकम्म वल वीरिय पुरिसगारपरक्कमसं-
जुत्ते मम अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए समाणे
समणाणं निग्गंथाणं राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए
जाव धम्माणुओगचिंताए त उच्चारस्स वा पासवणस्स वा अतिग-
च्छमाणाण य निग्गच्छमाणाण य हत्थसंघट्टणाणि य पायसंघट्टणाणि
य जाव रयरेणुगुंडणाणि य नो सम्मं सहसि खमसि तितिक्खसि
अहियासेसि! तएणं तस्स मेहस्स अणगारस्स समणस्स भगवओ
महावीरस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म सुभेहिं पसत्थेहिं अज्झ-
वसाणेहिं लेस्साहिं विसुज्झमाणीहिं तयावरणिज्जाणं कम्माणं खओ-
वसमेणं ईहावूहमग्गणगवेसणं करेमाणस्स सन्निपुव्वे जाइसरणे
समुप्पन्ने, एयमट्ठं सम्मं अभिसमेइ। तएणं से मेहे कुमारे समणेणं
भगवया महावीरेणं संभारियपुव्वजाइसरणे दुगुणाणीयसंवेगे आ-
णंदयंसुपुन्नमुहे हरिसवसेणं धाराहयकदंबपुप्फं पिव समुस्सियरोम-
कूवे समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमसित्ता एवं
वयासी—अज्जप्पभिइ णं भंते! मम दो अच्छीणि मोत्तूणं अवसेसे-
काए समणाणं णिग्गंथाणं निसिट्ठेत्तिकट्टु पुणरवि समणं भगवं महा-
वीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमसित्ता एवं वयासी—इच्छामि णं भंते!
इयाणिं सयमेव दोच्चंपि, सयमेव पव्वाविउं सयमेव मुंडाविउं जाव
सयमेव आयारगोयरं जायामायावत्तियं धम्ममाइक्खिउं। तएणं
समणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं सयमेव पव्वावेइ जाव जायामा-
यावत्तियं धम्ममाइक्खइ एवं देवाणुप्पिया! गंन्तव्वं एवं चिट्ठियव्वं

एवं णिसियव्वं एवं तुयट्टियव्वं एवं भुंजियव्वं भासियव्वं उट्ठाय२ पाणाणं भूयाणं जीवाणं सत्ताणं संजमेणं संजमियव्वं। तएणं से मेहे समणस्स भगवओ महावीरस्स अयमेयारूवं धम्मियं उवएसं सम्मं पडिच्छइ, पडिच्छित्ता तह चिट्ठइ जाव संजमेणं संजमइ। तएणं से मेहे अणगारे जाए ईरियासमिए अणगारवन्नओ भाणियव्वो। तएणं से मेहे अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स एयारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जइ, अहिज्जित्ता बहूहिं चउत्थ छट्ठट्ठमदसमदुवालसेहिं मासद्धमासखमणेहिं अप्पाणं भावेमाणेविहरइ। तएणं समणे भगवं महावीरे रायगिहाओ नगराओ गुणसिलाओ चेइयाओ पडिक्खिमइ पडिनिक्खमित्ता बाहिया जणवयविहारं विहरइ ॥सू० ४५॥

टीका--'तएणं तुमं मेहा। इत्यादि। ततःखलु त्वं हे मेघ! 'आणुपुव्वेणं आनुपूर्व्या क्रमेण गर्भवासात् निष्क्रान्तःसन् धृतजन्मा सन् उन्मुक्तबालभावो यौवनकमनुप्राप्तः ममान्तिके मुण्डो भूत्वा अगाराद् अनगारितां प्रव्रजितः' तं जइ' तद् यदि यावत् त्वया हे मेघ! तिर्यग् यौनिकभावमुपागतेन=

'तएणं तुमं मेहा' इत्यादि

टीकार्थ-(तए णं) इसके बाद (मेहा) हे मेघ! (तुमं) तुम (आणुपुव्वेणं) क्रमशः (गब्भवासाओ निक्खंते समाणे) गर्भवास से निकले और (उम्मुक्कबालभावे) बाल्यावस्था का परित्याग कर (जोव्वणगमणुपत्ते) यौवन अवस्था को प्राप्त हुए (मम अंतिए मुंडे भवित्ता) फिर मेरे पास मुंडित होकर (अगाराओ अणगारियं पव्वइए) तुम आगारसे अनगारी

'तएण तुमं मेहा!' इत्यादि

टीकार्थ-(तएणं) त्यार બાદ (मेहा) હે મેઘ! (तुमं) તમે (आणुपुव्वेणं) અનુક્રમે (गब्भवासाओ निक्खंते समाणे) ગર્ભવાસમાંથી બહાર આવ્યા અને (उम्मुक्कबालभावे) બાળપણું વટાવીને (जोव्वणगमणुपत्ते) જુવાન થયા. (मम अंतिए मुंडे भवित्ता) પછી મારી પાસ મુંડિત થઈને (अगाराओ अणगारियं पव्वइए)

प्राग्गजभवेन 'अपडिलद्धसमत्तरयणपडिलंभेणं' अप्रतिलब्धसम्यक्त्व रत्नप्रतिलम्भेन, तत्र-अप्रतिलब्धम्=अनंतकालादसम्प्राप्तं सम्यक्त्वरत्नं, तस्य प्रतिलम्भो=लाभो यस्यसःतेन प्राप्तसम्यक्त्वेनेत्यर्थः' से पाये' असौ पादः=चरणः=त्वया स्वगात्रकण्डूयनार्थमुत्क्षिप्तः प्राणानुकम्पया यावत् अंत-रावेव भूमेरूर्ध्वमेव त्वया संधारितः=स्थापितः, खलु नैव शशकोपरि निक्षिप्तः चकारादन्यभूतानामुपरि च स्वचरणो न क्षिप्तः सकलजीवोपरिपरमकरुणापरा-यणत्वात् इति भावः, एवकारो निश्चयार्थकः, 'णं' वाक्यालंकारे 'किमंग पुण तुमं मेहा' किमङ्ग! पुनस्त्वं हे मेघ! अंग' इति कोमलामंत्रणे, हे मेघ! पुनस्त्वं 'इयाणिं' इदानीं=अधुना विपुलकुलसमुब्भवे' विपुलकुलसमुद्भवः= विशालवंशजातः निरुवहयसरीरदंतलद्धपंचिंदिए' निरुपहतशरीरदान्त-लब्धपञ्चेन्द्रियः, तत्र-निरुपहतं=उपद्रवरहितं शरीरं यस्य सः, तथा दान्तानिः= उपशमं नीतानि प्राग्गजभवे, लब्धानि=प्राप्तानि सन्ति पञ्चेन्द्रियाणि येन सः

रूपमें दीक्षित हुए (तं जइ जाव तुमं मेहा! तिरिक्खजोणियभावमुव गएणं अपडिलद्ध संमत्तरयणपडिलभेणं से पाये पाणाणुकंपयाए जाव अंतरा-चेव संधारिए) तो यदि हे मेघ! तुमने जब कि हाथी रूप तिर्यञ्च की पर्यायमें वर्तमान थे अन्तकाल से अप्रतिलब्ध हुए सम्यक्त्व रत्न के लाभ से वह पैर जो गात्र कण्डूयन (शरीर खुजलाने) के लिये उठाया था प्राणि आदि की अनुकंपा से प्रेरित होकर बीचमें ही उठाये रखा (णो चेव णं निक्खिते) उसे जमीन पर नहीं धरा और न शशक के ऊपर ही रखा तथा वहां बैठे हुए अन्य प्राणियों के ऊपर भी नहीं रखा (किमंग पुण तुम मेहा! इयाणिं विपुलकुलसमुब्भवे निरूवहयसरीरदंत लद्धपंचिंदिए) तो फिर उस समय हे मेघ! विशालकुलमें उत्पन्न हुए

तमे अगार मटीने अनगार रूपे दीक्षित थया. (तं जइ जाव तुमं मेहा! तिरिक्खजोणियभावमुवगएणं अपडिलद्धं संमत्तरयणपडिलंभेणं से पाये पाणाणुकंपयाए जाव अंतरा चेव संधारिए) जो हे मेघ! तमोए हाथीना तिर्यंचना पर्यायमां अनन्तकाळथी अप्रतिलब्ध (अप्राप्य) थयेला सम्यक्त्व रत्नना लाभथी शरीरने खंजवाळवा माटे उपाडेला ते पगने प्राणी वगेरेनी प्रत्ये अनु-कंपाथी प्रेराईने अधवच्चे ज उपाडी राख्यो (णो चेव णं निक्खित्ते), तेने जमीन पर मूक्योज नहि तेम ससला उपर मूक्यो नहिं अने त्यां बेठेलां अन्य प्राणीयो उपर पण मूक्यो नहिं (किमंग पुण तुमं मेहा! इयाणिं विपुलकुलसमब्भवे निरूवहयसरीरदंतलद्धपंचिंदिए) त्यार पछी हे मेघ! आ वखते तमे विशाळ

एवं 'उट्ठाणकम्मबलवीरियपुरिसकारपरक्कमसंजुत्ते' एवमुत्थानकर्मबलवीर्यपुरुषाकारपराक्रमसंयुक्तः खलु तत्र 'एवं' अमुनैव प्रकरेण उत्थानं=चेष्टाविशेषः--उर्ध्वीभवनम्, उत्साहो वा, कर्म=क्रिया-व्यवसायः, बलं=शरीरसामर्थ्यं, वीर्यं=जीवसामर्थ्यं 'पुरिसक्कार' पुरुषाकारः=पौरुषं बलवीर्ययोर्व्यापारणं 'परक्कमं' पराक्रमः=परमवीर्यम्, एतैः संयुक्तः, ममान्तिके मुण्डो भूत्वा अगाराद् अनगारितां प्रव्रजितः सन् श्रमणानां 'निर्ग्रन्थानां 'पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि' पूर्वरात्रापररात्रकाले वाचनायै यावद् धर्मानुयोगचिन्तायै च उच्चाराय वा प्रस्रवणाय वा अतिगच्छतां च निर्गच्छतां च हस्त संघट्टनानि च, पादसंघट्टनानि च यावद् 'रयरेणुगुंडणाणिय' रजोरेणुगुंडनानि च, तत्र रजः=सूक्ष्मा धूलिः, रेणुः=स्थूला धूलिः, तयोः गुण्डनानि=लेपान् 'नो सम्मं सहसि' न सम्यक्=शान्तमनसा 'सहसे' सहनं करोषि, 'खमसि' न क्षमसे तन्तणाटादि शब्दरहितं क्षमापूर्वकं शान्तभावं न करोषि 'तितिक्खसि' न

और गज की पर्याय मे अपनी इन्द्रियों को उपशमित करनेवाले निरुपहत शरीर तुम (एवं उट्ठाण कम्मबलवीरिय पुरिसकारपरक्कमसंजुत्ते) उत्थान, कर्म, बल, वीर्य, पुरुषकार और पराक्रम से संयुक्त होकर (मम अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए समाणे) मेरे पास मुंडित हुए हो और आगार से अनगारी रूप में दीक्षित हुए हो तो इस तरह होते हुए तुम (समणाणं निग्गंथाणं राओ पुव्वरत्तावरत्ताकालसमयंसि वायणाए जाव रयरेणुगुंडणाणि य नो सम्मं सहसि) पूर्व रात्रि और अपर रात्रि के समयमें वाचना आदि के लिये आते जाते श्रमण निर्गन्थ साधुओं के हस्त संघट्टनो को पाद संघट्टनो को यावत् रजरेणु के लेपों को शान्त मनसे क्या सहन नहीं कर सकते हो। (खमसि, तितिक्खसि, अहिया

કુળમાં જન્મ પામ્યા અને હાથીના પર્યાયમાં પોતાની ઇન્દ્રિયોને શાંત કરનાર નિરુપહત શરીરવાળા તમે (एवं उट्ठाणकम्मबलवीरियपुरिसक्कारपरक्कमसंजुत्ते) ઉત્થાન કર્મ, બળ, વીર્ય, પુરુષાકાર અને પરાક્રમી થઈને (मम अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए समाणे) તમે મારી પાસ મુંડિત થયા છો અને અગારથી અનગાર રૂપે દીક્ષિત થયા છો આવી સ્થિતિમાં તમે (समणाणं निग्गंथाणं राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए जाव रयरेणुगुंडणाणि य नो सम्मं सहसि!) પૂર્વ રાત્રિ અને અપર રાત્રિના વખતે વાચના વગેરેને માટે આવજા કરતા શ્રમણ નિર્ગ્રંથ સાધુઓના હાથ અને પગની અથડામણો તેમજ ધૂળ વગેરેની મલીનતાને શાંત મનથી સહી શકતા નથી ? (खमसि तितिक्खसि अहियासेसि ?) ખડખડાટ

'ति तक्षसे दैन्यभावरहितउपशमदशां न भजसि 'अहियासेसि' अध्यास्से शुभाध्यवसायेन निश्चलकायतया नावतिष्ठसे, हे वत्स ! स्वकल्याणार्थं परीषहोपसर्गादिकं सर्वथा सहनीयमित्याशयः। ततः खलु तस्य मेघस्य अनगारस्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य शुभैः परिणामैः प्रशस्तैरध्यवसायैर्लेश्याभिर्विशुध्यमानाभिस्तदावरणीयानां=मतिज्ञानभेदरूपाणां जातिस्मरणावरणीयानां कर्मणां 'खओवसमेणं' क्षयोपशमेन उदितानां क्षयः, अनुदितानां विष्कम्भितोदयत्वम्–उपशमः, तेन 'ईहावूह मग्गणगवेसण' ईहाऽपोहमार्गणगवेषणम्=ईहा=सदर्थाभिमुखो वितर्कः, अपोहः=

सेसि) तन्तनादि शब्द रहित होकर तुम क्षमा पूर्वक शान्त भाव धारण नहीं कर सकते हो, दैन्य भाव रहित उपशम अवस्था को प्राप्त नहीं हो सकते हो ? शुभ अध्यवसाय से निश्चल शरीर होकर नहीं ठहर सकते हो ? हे वत्स ! अपने कल्याण के लिये श्रमण निर्ग्रन्थ साधु को आये हुए परीषह और उपसर्ग सब सहन करना चाहिये । (तएणं तस्स मेहस्स अणगारस्स समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म) इस प्रकार उस मेघकुमार को श्रमण भगवान् महावीर के मुखारविन्द से इस अर्थ को सुनकर और उसे हृदयमें अवधारित कर (सुभेहिं परिणामेहिं पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं लेस्साहिं विसुज्झमाणीहिं तयावरणिज्जकम्माणं खओवसमेणं) शुभ परिणामों से प्रशस्त अध्यवसायों से विशुध्यमान लेश्याओं से मतिज्ञानवरण कर्म के भेदरूप जातिस्मरणावरणीय कर्मों के क्षयोपशम से (ईहावूहमग्गणगवेसणं) ईहा, पोह,

---

છોડીને ક્ષમાશીલ થઈને શાંત ભાવ ધારણ કરી શકતા નથી ? અને દૈન્ય રહિત થઈને ઉપશમ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી ? શુભ અધ્યવસાયથી સ્થિરતા મેળવીને સ્થિર બની શકતા નથી ? હે વત્સ પોતાના કલ્યાણ માટે શ્રમણ નિર્ગ્રંથ સાધુને જીવનમાં આવતા પરીષહ અને ઉપસર્ગ બધાને સહન કરવા જોઈએ. (तएणं तस्स मेहस्स अणगारस्स समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म) આ પ્રમાણે મેઘકુમારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના મુખકમળથી આ વચનો સાંભળ્યાં અને તેમને હૃદયમાં સારી પેઠે ધારણ કરીને (सुभेहिं परिणामेहिं पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं लेस्साहिं विसुज्झमाणीहिं तयावरणिज्जकम्माणं खओवसमेणं) શુભ પરિણામોથી પ્રશસ્ત અધ્યવસાયોથી વિશુદ્ધમાન લેશ્યાઓથી, મતિજ્ઞાનાવરણ કર્મના ભેદ રૂપ જાતિ સ્મરણાવરણીય કર્મોના ક્ષયોપશમથી, (ईहावूह मग्गणगवेसणं) ઈહાઅપોહ માર્ગણ, ગવેષણ (करेमाणस्स) કરતાં (सन्नि

निश्चयः सामान्यज्ञानोत्तरकालं विशेषनिश्चयार्थविचारणारूपः, मार्गणम्=अन्वेषणं यथावस्थितस्वरूपान्वेषणम्, गवेषणम् मार्गणानन्तरमुपलभ्यस्य स्वरूपस्य सर्वतो निर्णयाभिमुखविचारपरम्परालक्षणम्, एतच्चतुष्टयं कुर्वतः, 'सन्निपुव्वे जाईसरणे' संज्ञिपूर्वं जातिस्मरणं=स्वस्य संज्ञिपूर्वभवसम्बन्धिज्ञानं 'समुप्पन्ने' समुत्पन्नम् तेन-एतमर्थं=गजभवसम्बन्धिवृत्तान्त 'सम्मं' सम्यक् 'अभिसमेइ' अभिसमेति=जानाति। ततः खलु स मेघकुमारः श्रमणेन भगवता महावीरेण 'संभारियपुव्वजाइसरणे' संस्मारितपूर्वजातिस्मरणः=संस्मारितं पूर्वजातिस्मरणं=पूर्वभवज्ञानं यस्य स तथा, 'दुगुणाणीय संवेगे' द्विगुणानीत संवेगः=द्विगुणः=पूर्वकालापेक्षया, प्रापितः संवेगः=विषयसुखपरिहारेण मोक्षाभिलाषलक्षणो यस्य सः तथा, 'आणंदअंसुपुन्नमुहे' आनन्दाश्रुपूर्णमुखः-परमकरुणया भगवद्देशनाजनितपरममोदाश्रुसंभृतमुखः 'हरिसवसेणं' हर्षवशेन 'धाराहयकदंबपुप्फंपिव' धाराहतकदम्बपुष्पमिव जलधरधारया आहतं=सिक्तं

मार्गण और गवेषण (करेमाणस्स) करते हुए (सन्निपुव्वे जाइसरणे समुप्पन्ने) अपने संज्ञिभव का जातिस्मरण ज्ञान-अर्थात् पूर्वभव संबन्धी ज्ञान उत्पन्न हो गया। सो उसने एयमट्ठं सम्मं अभिसमेइ) अपने हस्ति भव सम्बन्धी वृत्तान्त को अच्छी तरह जान लिया। (तएणं से मेहे-कुमारे समणेणं भगवया महावीरेणं संभारियपुव्वजाइसरणे दुगुणाणीय संवेगे आणंदयंसुपुण्णमुहे हरिसवसेणं धाराहयकदंबपुप्फंपिव समुस्सुयरोमकूवे समणं भगवं वंदइ नमंसइ) इस प्रकार श्रमण भगवान् महावीर के द्वारा जिसे अपना पूर्वभव सम्बन्धी भव स्मृत कराया गया है एसा वह मेघकुमार अब पूर्व कालकी अपेक्षा मोक्षाभिलाषरूप संवेग भाव को द्विगुणित रूपमें प्राप्तकर आनन्दाश्रु से पूर्ण मुख वाला हो गया और हर्ष के वश से मेघ धाराहत कदंबपुष्प की तरह रोमाञ्चित शरीर होकर

पुव्वे जाइसरणे समुप्पन्ने) પોતાના સંજ્ઞિભવનું જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન-એટલે કે પૂર્વભવનું જ્ઞાન થયું તેથી તેણે (एयमट्ठं सम्मं अभिसमेइ) પોતાના હસ્તિ પર્યાયની બધી વાત સારી રીતે જાણી લીધી. (तएणं से मेहे कुमारे समणेणं भगवया महावीरेणं संभारियपुव्वजाइसरणे दुगुणाणीयसंवेगे आणदयंसुपुण्णमुहे हरिसवसेणं धाराहयकदंबपुप्फंपिव समुस्सुयरोमकूवे समणं भगवं वंदइ नमंसइ) આ પ્રમાણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરવડે જેમનાથી તેમના પૂર્વજન્મનું જ્ઞાન સ્મરણ કરાવવામા આવ્યું છે, એવા તે મેઘકુમાર હવે પહેલેથી બમણા રૂપમાં મોક્ષાભિલાષરૂપ સંવેગ ભાવને મેળવીને આનંદના આંસુઓથી વહેતાં મોં વાળા મેઘકુમાર હર્ષિત થતા કદંબ પુષ્પની જેમ રોમાંચિત શરીરવાળા થઈને

'कदंबपुप्फंपिव' कदम्बपुष्पमिव, 'समुस्सियरोमकूवे' समुच्छ्रितरोमकूपः-समुच्छ्रिता रोमकूपा यस्य सः रोमाञ्चित इत्यर्थः, श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा एवमवदत्-'अज्जप्पभिइणं' अद्यप्रभृति खलु 'भंते!' हे भदन्त! मम 'दो अच्छीणि' द्वे अक्षिणी 'मोत्तूण' मुक्त्वा 'अवसेसे' अवशेषः नेत्रातिरिक्तः सर्वकायो मया श्रमणानां निर्ग्रन्थानां 'निसिट्ठे' निसृष्टः= अधीनी कृतः त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इत्युक्त्वा पुनरपि श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्-इच्छामि खलु हे भदन्त! इदानीं स्वयमेव=आत्मनैव न तु परप्रेरणया द्वितीयवारमपि स्वयमेव=साक्षाद् भवद्भिरेव

उसने श्रमण भगवान महावीर को वंदना नमस्कार किया। (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) वंदना नमस्कार करके कि वह श्रमण भगवान् महावीर से इस प्रकार कहने लगा-(अज्जप्पभिइणं भंते! मम दो अच्छीणि मोतूणं अवसेसेकाए समणाणं निग्गंथाणं निसिट्ठेतिकट्टु पुणरवि -समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) हे भदन्त। आज से मैं अपने समस्त शरीर को दो आखों के सिवाय श्रमण निर्ग्रन्थों के अधीन करता हूँ। ऐसा कहकर मेघकुमारने श्रमण भगवान् महावीर को वंदना की नमस्कार किया। वन्दना नमस्कार करके फिर वह इस प्रकार कहने लगा-(इच्छामि णं भंते। इयाणिं सयमेव दोच्चंपि सयमेव पव्वाविउं सयमेव मुंडाविउं जाव सयमेव आयारगोयरजायामाया वत्तियं धम्ममाइक्खिउं) हे भदंत! मैं इस समय अपनी आत्मा की प्रेरणा से पर की प्रेरणा से नहीं-द्वितीय वार भी साक्षात् आपसे ही दीक्षित

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદન અને વારંવાર નમસ્કાર કર્યા. (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) વંદન અને નમસ્કાર કરીને તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. (अज्जप्पभिइणं भंते! मम दो अच्छीणि मोतूणं अवसेसे काए समणाणं निग्गंथाण निसिट्ठेत्ति कट्टु पुणरवि समण भगवं महावीरं वंदई नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता एवंवयासी) હે ભદંત! આજથી હું મારા આખા શરીરને ફક્ત બે આંખો સિવાય શ્રમણ નિર્ગ્રંથને અર્પણ કરૂં છું આમ કહીને મેઘકુમારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદન કર્યાં અને નમસ્કાર કર્યા. વંદન અને નમસ્કાર કરીને તે કહેવા લાગ્યા (इच्छामि णं भंते! इयाणिं सयमेव दोच्चंपि सयमेव पव्वाविउं सयमेव मुंडाविउं जाव सयमेव आयार गोयरजायामायावत्तियं धम्ममाइक्खिउं) હે ભદંત! અત્યારે હુ બીજા માણસથી પ્રેરાઈને નહિ પણ પોતાના આત્માથી જ પ્રેરિત થઈને બીજી વાર પણ

प्रव्राजयितुं स्वयमेव मुंडयितुं यावत् स्वयमेव आचारगोचरविनयवैनयिक-चरणकरणयात्रामात्रावृत्तिकं धर्मम् 'आइक्खिउं' आख्यापयितुम् इच्छामीति पूर्वेण सम्बन्धः, ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः मेघं कुमारं स्वयमेव प्रव्राजयति, यावत् यात्रामात्रावृतिकं धर्ममाख्याति । हे देवानुप्रिय ! मेघ ! एवं गन्तव्यम्, एवं 'चिट्ठियव्वं' स्थातव्यम्, ऊर्ध्वस्थानेन शुद्धभूमौ, एवं निषत्तव्यं=उपवेष्टव्यमित्यर्थः, एवं 'तुयट्टियव्वं' त्वग्वर्तितव्यं=शयितव्यम्, एवं भोक्तव्यं, भाषितव्यम्—यतनया गमनादिकं कर्तव्यमिति भावः । उत्थाय, उत्थाय प्रमाद-

होने के लिये, मुडित होनेके लिये, यावत् आचार, गोचर, विनय, वैनयिक, चरण, करण यात्रा, मात्रा वृत्ति वाले धर्म की प्ररूपणा करने के लिये चाह रहा हूँ । (तएणं समणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं सयमेव पव्वावेइ जाव जाया मायावत्तियं धम्ममाइक्खइ) मेघकुमार की इस प्रार्थना पर ध्यान देकर श्रमण भगवान् महावीरने उन्हें स्वयं सर्वविरति रूप मुनि दीक्षा प्रदान की—यावत् यात्रामात्रा वृत्तिवाले धर्म का उपदेश दिया । एवं देवाणुप्पिया ! गंतव्वं एवं चिट्ठियव्वं एवं निसियव्वं एवं तुयट्टियव्वं एवं भुंजियव्वं एवं भासियव्वं उट्ठाय२ पाणाणं भूयाणं जीवाणं सत्ताणं संजमेणं संजमियव्वं) प्रभुने उन्हे समझाया—हे देवानुप्रिय मेघ ! तुम्हे इस प्रकार चलना चाहिये, इस प्रकार यतना पूर्वक बैठना चाहिये उर्ध्वस्थान से यतना पूर्वक शुद्ध भूमि पर इस आसन से बैठना चाहिये, इस प्रकार यतना पूर्वक करवट बदलनी चाहिये—यतना पूर्वक सोना चाहिये

આપશ્રીથીજ દીક્ષિત થવા માટે, મુંડિત થવા માટે, આચાર, ગોચર, વિનય, વૈનયિક ચરણ, કરણ, યાત્રા, માત્રા, વૃત્તિવાળા ધર્મની પ્રરૂપણા કરવા ચાહુ છું. (तएणं समणे भगवं महावीरे मेहंकुमारं सयमेव पव्वावेइ जाव जायामायावत्तियं धम्म माइक्खिउं) મેઘકુમારની વિનંતિને લક્ષ્યમા રાખીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે તેને જાતે સર્વ વિરતિ રૂપ મુનિ દીક્ષા આપી, અને યાત્રા માત્રા વૃત્તિવાળા ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. (एवं देवाणुप्पिया ! गंतव्वं एवं चिट्ठियव्वं एवं निसियव्वं एवं तुयट्टियव्वं एवं भुंजियव्वं एवं भासियव्वं उट्ठाय २ पाणाणं भूयाणं जीवाणं सत्ताणं सजमेणं संजमियव्व) અને પ્રભુએ તેમને સમજાવતાં કહ્યુ—હે દેવાનુપ્રિય ! મેઘ ! આ રીતે તમારે ચાલવુ જોઈએ, આ રીતે યતનથી તમારે બેસવુ જોઈએ, ઉર્ધ્વસ્થાનેથી યતન પૂર્વક આ રીતે નિર્મળ ભૂમિ ઉપર આ જાતના આસનથી તમારે બેસવુ જોઈએ, આ રીતે યતનાથી પાસુ ફેરવુ જોઈએ, આ રીતે યતનાથી સુવુ જોઈએ અને આ રીતે યતનાપૂર્વક આહાર લેવો જોઈએ. આ રીતે યતનાથી ગમન—હલનચલન—વગેરે ક્રિયાઓ કરવી જોઈએ અને આ

निद्रादिपरिहारेण संयममार्गे स्थितः, प्राणानां भूतानां जीवानां सत्त्वानां संयमेन संयमो=रक्षा तेन, संयन्तव्यम् संयतितव्यमित्यर्थः। ततः स मेघकुमारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य इममेतद्रूपं धार्मिकमुपदेशं सम्यक् प्रतीच्छति=गृह्णाति-स्वीकरोति, प्रतीष्य तथैव=भगवदुपदेशानुसारेणैव 'चिट्ठइ' तिष्ठति यावत् संयमेन संयतते। ततः खलु स मेघः-अनगारो जातः ईर्यासमितः अनगारवर्णको भणितव्यः, औपपातिकसूत्रात् सविस्तरो विज्ञेयः। ततः खलु स मेघोऽनगारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य तथारूपाणां स्थविराणामन्तिके सामा-

इस प्रकार यतना से आहार का सेवन करना चाहिये यतना पूर्वक बोलना चाहिये-इस प्रकार यतना से गमनादिकक्रिया करनी चाहिये-और इस प्रकार सचेत हो हो कर प्रमाद निद्रा आदि प्रमादों के परित्याग से संयम मार्गमें स्थित होकर प्राणियों, भूतों, जीवों और सत्त्वोंकी रक्षा करते हुए उसमें प्रवृत्ति करनी चाहिये। (तएणं से मेहे समणस्स भगवओ महावीरस्स अयमेयारूवं धम्मियं उवएसं सम्मं पडिच्छइ) इस प्रकार श्रमणभगवान महावीर के मुख से निर्गत इस धार्मिक उपदेश को मेघकुमारने अच्छी तरह स्वीकार कर लिया (पडिच्छित्ता तह चिट्ठइ जाव संजमेणं संजमइ) और स्वीकार करके उसी के अनुसार अपनी प्रवृत्ति करना प्रारम्भ करदी यावत् वे संयम पूर्वक अपना प्रत्येक कार्य करने लग गये। (तएणं से मेहे अणगारे जाए ईरियासमिए अणगारवन्नओ भाणियव्वो) इस तरह वे मेघकुमार अनगार ईर्यासमितिसंपन्न अनगार बन गये। इस तरह अनगार अवस्था का सविस्तरवर्णन औपपातिक सूत्र में किया गया है अतः जिज्ञासु के लिये यह वहां से जान लेना चाहिये। (तएणं से मेहे, अणगारे

પ્રમાણે સાવચેત થઈને પ્રમાદ નિદ્રા વગેરે પ્રમાદોનો ત્યાગ કરીને સંયમ માર્ગમાં સ્થિત થઈને પ્રાણીઓ, ભૂતો, જીવો, અને સત્ત્વોની રક્ષા કરવામાં પ્રવૃત્ત થવું જોઈએ. (तएणं से मेहे समणस्स भगवओ महावीरस्स अयमेयारूवं धम्मियं उवएसं सम्मं पडिच्छइ) આ રીતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના મુખેથી નીકળતા ધાર્મિક ઉપદેશને મેઘકુમારે આ રીતે સ્વીકાર્યો (पडिच्छित्ता तह चिट्ठइ जाव संजमेणं संजमइ) અને સ્વીકારીને તેજ પ્રમાણે સંયમપૂર્વક પોતાની પ્રવૃત્તિ શરુ કરી (तएणं मेहे अणगारे जाए ईरियासमिए अणगारवन्नओ भाणियव्वो) આ પ્રમાણે મેઘકુમાર અનગાર ઈર્યાસમિતિ સંપન્ન અનગાર થઈ ગયા, અનગાર અવસ્થાનું વિસ્તૃત વર્ણન 'ઔપપાતિક સૂત્ર' માં કરવામાં આવ્યું છે. જિજ્ઞાસુએ તેમાંથી જાણી લેવું જોઈએ. (तएणं से मेहे अणगारे समणस्स

यिकादीनि एकादशाङ्गानि अधीते, अधीत्य बहुभिश्चतुर्थषष्ठाष्टमदशमद्वादशैः मासार्धमासक्षपणैरात्मानं भावयन् विहरति। ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरो मेघानगारादिमुनिवृन्दैः सार्धं राजगृहान्नगराद् गुणशिलकाच्चैत्यात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य बहिर्जनपदविहारं विहरति। सू ।४५।

मूलम्—तए णं से मेहे अणगारे अन्नया कयाइं समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—इच्छामि णं भंते! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे मासियं भिक्खुपडिमं उवसं-

---

समणस्स भगवओ महावीरस्स एयारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं इक्कारसअंगाइं अहिज्जइ) इसके बाद वे मेघकुमार अनगार श्रमण भगभान महावीर के तथारूप स्थविरों के पास सामयिक आदि ११, ग्यारह, अंगों का अध्ययन करने लगे (अहिज्जित्ता बहूहिं चउत्थ छट्ठट्ठमदसमदुवाल सेहिं मासद्धमासखमणेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) अध्ययन करके फिर उन्होंने अनेक चतुर्थ, षष्ठे, अष्टम, दशम, द्वादश, भक्तों से और मास-अर्ध मास आदितपस्याओं से आत्मा को भावित किया। (तएण समणे भगवं महावीरे रायगिहाओ नगराओ गुणसिलाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ) इसके बाद श्रमणभगवान् महावीरने मेघकुमार आदि अनगारों के साथ राजगृह नगर के उस गुणशिलक चैत्य से विहार किया और—(पडिनिक्खमित्ता बहिया जणवयविहारं विहरइ) विहार कर फिर वे बाहर के जनपदों में विचरने लगे। ॥सूत्र ४५॥

भगवओ महावीरस्स एयारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारस अंगाइं अहिज्जइ) ત્યાર બાદ મેઘકુમાર અનગાર શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના તથા-રૂપ સ્થવિરોની પાસે સામયિક વગેરે અગિયાર અંગોનો અભ્યાસ શરુ કર્યો (अहिज्जित्ता बहूहिं चउत्थ छट्ठट्ठमदसमदुवालसेहिं मासद्धमासखमणेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) અધ્યયન કર્યા બાદ મેઘકુમારે ઘણા ચતુર્થ ષષ્ઠ, અષ્ટમ, દશમ, દ્વાદશ, ભક્તોથી અને માસ અર્ધમાસ વગેરે તપસ્યાઓથી આત્માને ભાવિત કર્યો. (तएण समणे भगवं महावीरे रायगिहाओ नयराओ गुणसिलाओ चेइयाओ पडिणिक्खमइ) ત્યાર બાદ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે મેઘકુમાર વગેરે અનગારોની સાથે રાજગૃહનગરના ગુણશિલક ચૈત્યથી વિહાર કર્યો અને (पडिनिक्खमित्ता बहिया जणवयविहारं विहरइ) વિહાર કર્યા બાદ બહારના બીજા જનપદોમાં વિચરણ કરવા લાગ્યા. ॥ સૂત્ર "૪૫" ॥

पज्जित्ताणं विहरित्तए। अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह, तएणं से मेहे अणगारे समणेणं भगवया महावीरेण अब्भणुन्नाए समाणे मासियं भिक्खुपडिमं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ। मासियं भिक्खुपडिमं अहासुत्तं अहाकप्पं अहामग्गं अहातच्चं अहासम्मं काएणं फासेइ पालेइ सोहेइ तीरेइ किट्टेइ सम्मं काएणं फासित्ता पालित्ता सोहित्ता तीरित्ता किट्टित्ता पुणरवि समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी इच्छामि णं भंते! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे दोमासियं भिक्खुपडिमं उवसंपज्जित्ताणं विहरित्तए। अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह। जहा पढमाए अभिलावो तहा दोच्चाए, तच्चाए, चउत्थाए, पंचमाए, छम्मासियाए, सत्तमासियाए, पढमसत्तराइंदियाए, दोच्चसत्तराइंदियाए, तइयसत्तराइंदियाए अहोराइंदियाए वि, एगराइंदियाए वि। तएणं से मेहे अणगारे बारस भिक्खुपडिमाओ सम्मं काएणं फासित्ता पालित्ता सोहित्ता तीरित्ता किट्टित्ता पुणरवि समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—इच्छामि णं भंते! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए। अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह। तएणं से मेहे अणगारे पढमं मासं चउत्थेणं अणिक्खित्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुक्कुडुए सूराभिमुहे आयावणभूमीए आयावेमाणे राइं वीरासणेणं अवाउडएणं दोच्चं मासं छट्ठं छट्ठेणं० तच्चं मासं अट्ठमं अट्ठमेणं० चउत्थं मासं दसमेणं अणिक्खित्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुक्कुडुए सूराभिमुहे

आयावणभूमिए आयावेमाणे राइं वीरासणेणं अवाउडएणं पंचमं मासं दुवालसमं दुवालसमेणं अणिक्खित्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुक्कुडुए सूराभिमुहे आयावणभूमीए आयावेमाणे राइं वीरासणेणं अवाउडएणं, एवं खलु एएणं अभिलावेणं छट्ठे चोद्दसमं चोद्दसमेणं, सत्तमे सोलसमं सोलसमेणं, अट्ठमे अट्ठारसमं अट्ठारसमेणं, नवमे वीसइमं विसइमेणं, दसमे बावीसइमं बावीसइमेणं, एक्कारसमे चउव्वीइमेणं, बारसमे छव्वीसइमं छव्वीसइमेणं, तेरसमे अट्ठावीसइमं अट्ठावीसइमेणं, चोद्दसमे तीसइमं, तीसइमेणं पन्नरसमे बत्तीसइमं बत्तीसइमेणं, सोलसमे चउत्तीसइमं चउत्तीसइमेणं अणिक्खित्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुक्कुडुए सूराभिमुहे आयावणभूमीए आयावेमाणे राइं वीरासणेण य अवाउडएण य। तएणं से मेहे अणगारे गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं अहासुत्तं जाव सम्मं काएणं फासेइ पालेइ सोहेइ तीरेइ किट्टेइ अहासुत्तं अहाकप्पं, जाव किट्टित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता बहूहिं छट्ठट्ठमदसमदुवालसेहिं मासद्धमासखमणेहिं विचित्तेहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ ॥सू० ४६॥

टीका--'तएणं से मेहे अणगारे' इत्यादि। ततः खलु स मेघोऽनगारः अन्यदा कदाचित् श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा

'तएणं से मेहे अणगारे' इत्यादि।

टीकार्थ--(तएणं) इसके बाद (से मेहे अणगारे) उन मेघकुमार मुनिराजने (अन्नया कयाइं) किसी एक समय (समणं भगवं महावीरं वंदइ

'तएणं से मेहे अणगारे' इत्यादि ॥

टीकार्थ-(तएणं) त्यार બાદ (से मेहे अनगारे) मुनि રાજ મેઘકુમારે (अन्नया कयाइं) કોઈ એક વખતે (समणं भगवं महावीर वंदइ नमंसइ) श्रमण ભગ-

नमस्यित्वा एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत् इच्छामि खलु हे भदन्त! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन मासिकीं भिक्षुप्रतिमां उपसंपद्य=अङ्गीकृत्य विहर्तुम्। भगवानाह–हे देवानुप्रिय! यथासुखं=यथाऽऽत्मकल्याणं भवेत् तथा कुरु मा प्रतिबन्धं कुरु–प्रमादं मा कुरु इत्यर्थः। अथ प्रतिमाधिकारो वर्ण्यते–गच्छ धारण समर्थः असम्पूर्ण दशपूर्वश्रुतधारी जघन्यतो नवमपूर्वस्य तृतीयवस्तुधारी भवेत्, जिनकल्पिवत् परीषहोपसर्गं परिषोढुं समर्थः, नानाविधाभिग्रहादि युक्तः, घृतादिवर्जिताहारादिभोगी, महासत्त्वो दृढसंहननधरः, भावितात्मा यदि

नमंसइ) श्रमणभगवान महावीर को वंदना की नमस्कार किया (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) वंदना नमस्कार करके फिर इस प्रकार निवेदन किया–(इच्छामि णं भंते) हे भदंत! मैं चाहता हूँ कि (तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे) आप से आज्ञापित होता हुआ–(मासियं भिक्खुपडिमं उवसंपज्जित्ताणं विहरित्तए) मासिकी भिक्षुप्रतिमा को धारण करूँ। (अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह) प्रभु ने कहा हे देवानुप्रिय! तुम्हारी आत्मा का कल्याण जैसे हो वैसा करो–इस में प्रमाद मत करो (भिक्षुप्रतिमा कैसा प्राणी धारण कर सकता है।–इसका खुलासा इस प्रकार है–जो गच्छ के धारण करने में समर्थ हो असम्पूर्ण दशपूर्वश्रुत का धारी हो अथवा जघन्य से नवमें पूर्व की तृतीय आचार वस्तु का धारी हो जिन कल्पी की तरह परीषह उपसर्ग को सहन करने वाला हो, नाना प्रकार के अभिग्रह आदि से युक्त हो घृतादिवर्जित आहार का भोगी हो, विशिष्ट शक्ति संपन्न हो, दृढ संह

वान महावीरने वंदन अने नमस्कार कर्या. (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) वंदन अने नमस्कार करीने आ प्रमाणे विनती करी (इच्छामिणं भंते) हे भदंत हुं चाहु छुं के (तुब्भे हिं अब्भणुन्नाए समाणे) आपनी आज्ञा मेळवीने (मासियं भिक्खुपडिमं उवसंपज्जित्ताणं विहरित्तए) मासिकी भिक्षु प्रतिमाने धारण करुं. (अहासुयं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह) प्रभुए कह्युं हे देवानुप्रिय! जे रीते तमारा आत्मानुं कल्याण थाय ते प्रमाणे करो आ सत्कल्याणना काममां जरापण प्रमाद करो नही. भिक्षु प्रतिमा कोण धारण करी शके तेनुं स्पष्टीकरण आ प्रमाणे छे–जे गच्छने धारण करवामां समर्थ छे असम्पूर्ण दशपूर्व श्रुतनो धारी होय अथवा जघन्यथी नवमा पूर्वनी आचार वस्तुने धारण करनार होय, जिनकल्पीनी जेम परीषह अने उपसर्गने सहन करनार होय अनेक जातना अभिग्रह वगेरेथी संपन्न होय विगय–घी वगेरे पदार्थो रहित आहार

दुष्टहस्त्यादयोऽभिमुखं समागच्छेयुस्तदापि भयात्पदमपि नापसरति, इत्यादि नियमवान् गुरुणानुज्ञातः सन्नेव प्रतिमां वहति।

ततः खलु स मेघमहामुनिः श्रमणेन भगवता महावीरेणाभ्यनुज्ञातः सन् मासिकीं भिक्षुप्रतिमामुपसंपद्य विहरति। मासिकीं भिक्षुप्रतिमाम्=अभिग्रहविशेषरूपाम्, 'अहासुत्त' यथा-सूत्रं सूत्रनिर्दिष्टविध्यनुसारं, 'अहाकप्पं' यथा कल्पं-कल्पः=स्थविरादिकल्पस्तदनतिक्रमण, 'अहामग्गं' यथामार्गं=ज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणमोक्षमार्गानतिक्रमेण, क्षायोपशमिकभावानतिक्रमेण वा अहातच्चं-यथातत्वं=तत्वानतिक्रमेण मासिकी भिक्षुप्रतिमेति शब्दार्थानतिलङ्घनेन इत्यर्थः, 'अहासम्मं' यथासाम्यं=समभावानतिक्रमेण, 'काएणं' कायेन=शरीरेण, पुनरभिलापमात्रेण 'फासेइ' स्पृशति समुचितकाले सविधिग्रहणात् 'पालेइ' पालयति=वारंवारमुपयोगेन तत्परत्वात् रक्षति 'सोहेइ' शोधयति-अतिचार

ननका धारी हो, भावित आत्मा हो, यदि कदाचित् दुष्ट हस्ती आदि जैसे जानवर भी सामना करें तो भय से एक डग भी विचलित होने वाला न हो, इत्यादि नियमों का पालन कर्ता व्यक्ति गुरुदेव की आज्ञा से ही प्रतिमा धारण कर सकता है। (तएणं से मेहे अणगारे समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे मासियं भिक्खुपडिमं उवसंपज्जित्ता णं विहरइ) इसके बाद उन मेघकुमार अनगारने श्रमण भगवान महावीर से आज्ञापित होकर मासिकी भिक्षुप्रतिमा धारण कर लिया। (मासियं भिक्खुपडिमं अहासुत्तं अहाकप्पं अहामग्गं अहातच्चं अहासम्मं काएणं फासेइ, पालेइ, सोहेइ, तीरेइ, किट्टेइ,) उस मासिकी भिक्षुप्रतिमा का मुनिराज मेघकुमारने सूत्रनिर्दिष्टविधि के अनुसार स्थविर आदि कल्पके अनुसार ज्ञानदर्शन तथा

કરનાર હોય, સવિશેષ શક્તિ સંપન્ન હોય દૃઢ સંહનનને ધારણ કરનાર હોય, ભાવિત આત્મા હોય, જો કદાચ દુષ્ટ હાથી વગેરે જેવા પ્રાણીઓ સામે થાય તો ભયથી એક પણ પગલું પાછળ ન ધરનાર હોય, આ જાતના અને બીજા પણ કેટલાક નિયમોનું પાલન કરનારી વ્યક્તિ ગુરુદેવની આજ્ઞાથીજ 'પ્રતિમા' ધારણ કરી શકે છે. (तएणं से मेहे अणगारे समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे मासियं भिक्खुपडिमं उवसंपज्जित्ता णं विहरइ) ત્યાર બાદ અનગાર મેઘકુમારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની આજ્ઞા મેળવીને માસિકી ભિક્ષુ પ્રતિમા ધારણ કરી (मासियं भिक्खुपडिमं अहासुत्तं अहा कप्पं अहामग्गं अहातच्चं अहासम्मं काएणं फासेइ, पालेइ, सोहेइ, तीरेइ, किट्टेइ) મેઘમુનિએ માસિકીભિક્ષુ પ્રતિમાનું સૂત્રમાં બતાવવામાં આવેલી વિધિ મુજબ, સ્થવિર વગેરે કલ્પ મુજબ, જ્ઞાન દર્શન તેમજ

पङ्कक्षालनात्, 'तीरेइ' तीरयति-पूर्णेऽपि तदवधौ स्वल्पकालावस्थानात्, 'किट्टेइ' कीर्तयति पारणादिने सूत्रानुसारेण यत् यत् कर्तव्यं तत्सर्वं मया कृतमित्येवं कीर्तनात् एवं=उक्तरीत्या कायेन स्पृष्ट्वा, पालयित्वा, शोधयित्वा, तीरयित्वा, कीर्त्तयित्वा पुनरपि श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवदत्-इच्छामि खलु हे भदन्त ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन्

चारित्ररूप मोक्षमार्ग के अनुसार, अथवा क्षयोपशमिक भाव के अनुसार 'मासिकी भिक्षुप्रतिमा' इस शब्दरूप तत्त्व के अर्थ के अनुसार समता भाव के अनुसार केवल अभिलाषमात्र से ही नहीं किन्तु काय से आराधन किया, बारंबार उपयोग पूर्वक उसका परिपालन किया संरक्षण किया-अतिचाररूप पङ्क (कीचड) को प्रक्षालन करते हुए उसका संशोधन किया अवधि समाप्त होने पर भी कुछ काल तक वहा और स्थिर रहने से उसके पार को प्राप्त किया उसका कीर्तन किया-'पारणा के दिन जो २ कर्तव्य होते हैं वे सब मैंने किये' इस प्रकार से उनका वर्णन किया। (सम्मं काएणं फासित्ता, पालित्ता, सोहित्ता, तीरित्ता, किट्टित्ता पुणरवि समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ) इस प्रकार 'फासित्ता' कायसे उसका, स्पर्श कर पालित्ता उपयोग पूर्वक उसका पालन कर सोहित्ता अतिचारों का वहां से संशोधन कर 'तीरित्ता' उसके पार को प्राप्त कर और 'किट्टित्ता' उसका स्तुति कर पुनः श्रमण भगवान् को मेघकुमार मुनिराजने वंदना की नमस्कार किया (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी-इच्छामि णं भंते तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए

ચારિત્રરૂપ મોક્ષમાર્ગ મુજબ અથવા તો ક્ષયોપશમિક મુજબ 'માસિકી ભિક્ષુપ્રતિમા' આ શબ્દના અર્થરૂપ તત્ત્વ પ્રમાણે સમતાભાવ મુજબ, ફક્ત અભિલાષાથી જ નહિ પણ કાયથી આરાધન કર્યું વારંવાર ઉપયોગ કરતા તેનુ પાલન કર્યું , સંરક્ષણ કર્યું. અતિચારરૂપ પંક (કાદવ) નું પ્રક્ષાલન કરતાં તેનુ શોધન કર્યું , અવધિની સમાપ્તિ પછી પણ થોડો વધુ વખત ત્યાં સ્થિર રહ્યા તેથી તેનો પાર તે પામી શક્યા, તેનુ કીર્તન કર્યું. પારણાના દિવસે જે જે કર્તવ્યરૂપ કર્મ હોય છે, તે બધાં મે કર્યા છે' આ પ્રમાણે તેનું વર્ણન કર્યું (सम्मं काएणं फासित्ता, पालित्ता, सोहित्ता, तीरित्ता, किट्टित्ता पुणरवि समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ) આ પ્રમાણે કાયાથી તેને ફાસિત્તા સ્પર્શીને ઉપયોગ પૂર્વક તેનું પાલન કરીને 'सोहित्ता' અતિચારોનુ ત્યાંથી સંશોધન કરીને 'तीरित्ता' તેને પાર પામીને અને 'किट्टित्ता' તેનુ કીર્તન કરીને ફરી મુનિરાજ મેઘકુમારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદન અને નમસ્કાર કર્યા (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी

द्वैमासिकीं भिक्षुप्रतिमामुपसंपद्य=स्वीकृत्य खलु विहर्तुम्। भगवान् वदति-हे देवानुप्रिय! 'अहासुहं' यथासुखं=यथात्मकल्याणं भवेत् तथा कुरु' 'मा पडिबंधं' प्रतिबन्धं कुरु=प्रमादं मा कुरु 'जहा पढमाए अभिलावो तहा' यथा प्रथमायाः प्रतिमायाः अभिलापः=वर्णनं तथा द्वितीयायाः प्रतिमायाः, तृतीयस्याः, चतुर्थ्याः पञ्चम्याः तथा षाण्मासिक्याः, सप्तमासिक्याः, एवं यावत्-द्वादश्या एकराात्रिन्दिनाया अपि प्रतिमाया अभिलापो विज्ञेयः। अत्राऽयं विवेकः-प्रथमा प्रतिमा एकमासिकी, द्वितीया एकमासिकी, एवं तृतीयाद्याः सप्तम्यन्ताः प्रतिमाः प्रत्येकमेकैकमासप्रमाणा इत्यर्थः। अथाष्टमी-नवमी-

---

समाणे दो मासियं भिक्खुपडिमं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए) वंदना नमस्कार कर फिर उन्होंने प्रभु से इस प्रकार कहा-भदंत! मैं आपसे आज्ञापित होकर दो मास की अवधिवाली भिक्षुप्रतिमा को धारण करने की इच्छा करता हूँ। (अहासुयं देवाणुप्पिया? मा पडिबंधं करेह) मेघकुमार की इस प्रार्थना पर ध्यान देकर प्रभुने उनसे कहा-हे देवानुप्रिय! तुम्हारा आत्म कल्याण जिस तरह हो वैसा करो--इसमें प्रमाद मत करो। (जहापढमाए-अभिलावो तहा दोच्चाए, तच्चाए, चउत्थाए पंचमाए, छम्मासियाए, सत्त-मासियाए) जिस प्रकार प्रथम भिक्षुप्रतिमा का वर्णन है उसी प्रकार से द्वितीय, तृतीय, चतुर्थी पंचमी, षाण्मासिकी, सप्तमासिकी यावत् एक रातदिवस की प्रमाणवाली १२वीं प्रतिमा का भी वर्णन जानना चाहिये। तात्पर्य इस प्रकार है प्रथम प्रतिमा एक मास की है, द्वितीय प्रतिमा एक मास की है इसी तरह तृतीय प्रतिमा से लेकर सातवीं प्रतिमा तक की पांच प्रतिमाएँ प्रत्येक यथाक्रम

इच्छामि णं भंते तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे दोमासियं भिक्खुपडिमं उव-संपज्जित्ता णं विहरित्तए) वंदन અને નમસ્કાર કરીને તેમણે ભગવાન મહાવીર-સ્વામીને કહ્યું-કે-હે ભદંત! હું આપની આજ્ઞા મેળવીને બે માસની ભિક્ષુપ્રતિમા ધારણ કરવા ચાહું છું (अहासुयं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह) મેઘકુમારની વિનતી સાંભળીને પ્રભુએ તેમને કહ્યું કે-હે દેવાનુપ્રિય! જે રીતે તમારૂં આત્મકલ્યાણ થાય તે પ્રમાણે કરો આત્મકલ્યાણના કામમાં કોઈ પણ દિવસ આળસ નહિ કરવી જોઈએ (जहा पढमाए अभिलावो तहा दोच्चाए तच्चाए चउत्थाए, पंचमाए, छम्मा-सियाए, सत्तमासियाए, पढमसत्तराइंदियाए) જે પ્રમાણે પહેલી ભિક્ષુપ્રતિમાનું વર્ણન છે, તે પ્રમાણે જ બીજી, ત્રીજી ચોથી, પાંચમી છ મહિનાવાળી, સાત મહિ-નાવાળી અને એક રાત-દિવસના પ્રમાણ જેટલી બારમી પ્રતિમાનું વર્ણન જાણવું જોઈએ આનું સ્પષ્ટીકરણ આ પ્રમાણે છે--પહેલી પ્રતિમા એક મહિનાની છે.

दशम्यः प्रत्येकं सप्ताहोरात्रप्रमाणा भवन्तीत्याह–प्रथमसप्तरात्रिन्दिवा=प्रथमानि सप्तरात्रिन्दिवानि प्रमाणानि यस्याः सा तथा, अष्टमीप्रतिमा सप्ताहोरात्रप्रमाणेत्यर्थः। द्वितीयसप्तरात्रिन्दिवा=नवमी प्रतिमाऽपि सप्ताहोरात्रप्रमाणा। एवं दशमी प्रतिमाऽपि सप्ताहोरात्रप्रमाणा। अहोरात्रिन्दिवापि=एकादशी प्रतिमा अहोरात्रप्रमाणा। अत्र दिवा शब्दार्थो न विवक्षित इति भावः। एकरात्रिं दिवाऽपि=द्वादशी प्रतिमा एकरात्रप्रमाणेति। शेषकाले अष्टमासेषु द्वादशप्रतिमाः समाराधनीयाः समापनीयाश्च, वर्षतौ प्रतिमावहननिषिद्धत्वादिति भावः। एकादशाङ्गविदो मेघमहामुनेः पूर्वधरत्वाभावेऽपि प्रतिमानुष्ठानं कथितं तत् सर्वज्ञोपदिष्टत्वान्नदोषावहमिन्त्यभिप्रायः। ततः खलु स मेघोऽनगारो द्वादशभिक्षु

से १–१–मास की है, अष्टमी, नवमी, दशमी, ये तीन प्रतिमाएँ प्रत्येक सात सात दिन रात प्रमाण वाली हैं। यही बात (पढमसत्तराइंदियाए दोच्चसत्तराइं दियाए तईए सत्तराइंदियाए) इन सूत्रपदों द्वारा प्रतिपादित की गई है। यहां 'दोच्च' और तईय 'पदों में क्रमशः नवमी और दशमी प्रतिमा वर्णित हुई है। (अहोराइंदियाए त्ति एगराइंदियाए त्ति) एक दिन रात प्रमाणवाली होने पर भी ग्यारहवीं प्रतिमा एक अहोरात्र प्रमाणवाली है। इसमें दिवा शब्द का अर्थ विवक्षित नहीं है। एक रात्रि और एक दिन प्रमाणवाली भी बारहवीं प्रतिमा केवल एक रात्र प्रमाणवाली है। शेषकाल में आठ महीनों में ये १२ प्रतिमाएँ समाराधनीय और समाप्त करने योग्य हैं। कारण चातुर्मास में इन प्रतिमाओं का वहन करना निषिद्ध है। यद्यपि मुनिराज मेघकुमार एकादशाङ्ग के ही ज्ञाता थे पूर्वधारी नहीं थे फिर भी उनके प्रतिमानुष्ठान का कथन सर्वज्ञोपदिष्ट होने से दोषा-

અને બીજી પ્રતિમા પણ એક મહિનાની છે ત્રીજી પ્રતિમાથી માંડીને સાતમી પ્રતિમા સુધીની પાંચ પ્રતિમાઓ દરેકે દરેક યથાક્રમે એક એક મહિનાની છે આઠમી નવમી, દશમી આ ત્રણે પ્રતિમાઓ સાત સાત દિવસ રાત પ્રમાણવાળી છે એ જ વાત(दोच्चं सत्तराइंदियाए तईए सत्तराइंदियाए) આ સૂત્ર દ્વારા પૂરવાર કરવામાં આવી છે. અહીં 'દોચ્ચ' અને 'તઈએ' પદો વડે અનુક્રમે નવમી અને દશમી પ્રતિમાનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે (अहोराइंदियाए त्ति एगराइंदियाए त्ति) અગિયારમી પ્રતિમા એક દિવસરાત તેમજ એક દિવસ પ્રમાણ જેટલી હોવા છતા એક અહોરાત્ર પ્રમાણ-વાળી છે. આમા દિવા શબ્દનો અર્થ વિવક્ષિત નથી. એક રાત્રિ અને એક દિવસ પ્રમાણ જેટલી પણ બારમી પ્રતિમા ફક્ત એક રાત્ર પ્રમાણવાળી છે શેષકાળમા આઠ મહિનામાં આ બાર પ્રતિમાઓ સમારાધનીય અને સમાપ્ત કરવા યોગ્ય છે કેમકે ચોમાસામાં આ પ્રતિમાઓનું વહન કરવુ નિષિદ્ધ છે જો કે મુનિરાજ મેઘકુમાર એક દશાંગના જ જ્ઞાતા હતા, તે પૂર્વધારી હતા નહિ, છતા એ તેમના પ્રતિમાનુષ્ઠાનનું આ

प्रतिमाः सम्यक् कायेन स्पृष्ट्वा पालयित्वा शोधयित्वा, तीरयित्वा, कीर्तयित्वा यत्रैव भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागत्य पुनरपि श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्-इच्छामि खलु हे भदन्त! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् 'गुणरत्नसंवत्सरम्' विनयश्रुताचारप्रभूतनिर्जरादि-गुणा एव रत्नानि यत्र स गुणरत्नः संवत्सरो यस्मिंस्तपसि, तद् गुण-रत्नसंवत्सरं, अथवा 'गुणरयणसंवच्छर' इत्यस्य गुणरचन संवत्सरं इतिच्छाया, गुणानां-निर्जरा विशेषाणां रचनं=करणं संवत्सरेण=सत्रिभागवर्षेण यस्मिंस्तपसि तत् तथा. तत 'तवोकम्मं' तपः कर्म 'उवसंपज्जित्ताणं' उप

वह नहीं है। (तएणं से मेहे अणगारे बारसभिक्खुपडिमाओ सम्मं काएणं फासित्ता, पालित्ता, सोहित्ता, तीरित्ता, किट्टित्ता, पुणरवि समणं भगवं महावीरं वंदइ, वंदेत्ता नमंसित्ता एवं वयासी) बाद में मेघकुमार मुनिराजने १२ भिक्षु प्रतिमाओं को अच्छी तरह काय से आराधित करके, बार२ उपयोग पूर्वक उनका परिपालन करके, अतिचाररूप कीचड को उनसे दूर करके, उनके पारको प्राप्त करके उनका कीर्तन करके पुनः श्रमण भग-वान महावीर को वंदना की-नमस्कार किया-वंदना नमस्कार करके फिर वे इस प्रकार कहने लगे (इच्छामि णं भंते तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए) हे भदंत! मैं आपसे आज्ञा प्राप्त कर गुणरत्नरूप संवत्सर वाले तपः कर्म को करना चाहता हूँ विनयाचार, श्रुताचार प्रभूतनिर्जरा आदि ये गुण शब्द के वाच्यार्थ हैं। ये रत्न जिस तप में है वह गुणरत्नतप है। ऐसा तप हे भदंत!

કથન સર્વજ્ઞોપદિષ્ટ હોવાથી સદોષ નથી (तएणं से मेहे अणगारे बारसभिक्खु पडिमाओ सम्मं काएणं फासित्ता, पालित्ता, सोहित्ता, तीरित्ता किट्टित्ता पुणरवि समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता एवं वयासी) ત્યાર પછી મુનિરાજ મેઘકુમારે કાયાથી સારી પેઠે બાર ભિક્ષુપ્રતિમાઓને આરાધિત કરીને વારંવાર ઉપયોગ પૂર્વક તેમનું પાલન કરીને અતિચાર રૂપ કાદવને તેમનાથી દૂર કરીને, તેમનો પાર પામીને, તેમનું કીર્તન કરીને ફરી શ્રમણ ભગવાન મહા-વીરને વંદન અને નમસ્કાર કર્યાં વંદન અને નમસ્કાર કરીને તેમણે કહ્યું-(इच्छामि णं भंते तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए) હે ભદંત! હું આપની આજ્ઞા મેળવીને ગુણરત્નરૂપ સંવ-ત્સરવાળા તપકર્મને કરવા ચાહું છું. વિનયાચાર, શ્રુતાચાર, પ્રભૂતનિર્જરા વગેરે આ 'ગુણ' શબ્દનો વાચ્યાર્થ છે, આ રત્નો જે તપમાં છે તે 'ગુણરત્નતપ' છે. હે ભદંત!

संपद्य खलु=स्वीकृत्य 'विहारित्तए' विहर्तुम्, इच्छामीति पूर्वेण सम्बन्धः। मेघमुने र्वचः श्रुत्वा भगवानाह-'अहासुहं' इत्यादि। हे देवानुप्रिय! यथासुखं, प्रमादं माकुरु। ततः-भगवदाज्ञावचनश्रवणानन्तरं खलु स मेघोऽनगारः प्रथमं मासं=प्रथमे मासे, 'चउत्थं' चउत्थेणं' चतुर्थचतुर्थेन चतुर्थं चतुर्थानन्तरं चतुर्थ-चतुर्थं तेन, चतुर्थचतुर्थभक्तेन=एकैकोपवासेनेत्यर्थः, 'अणिक्खित्तेणं' अनिक्षिप्तेन=अविश्रान्तेन 'तवोकम्मेण' तपः कर्मणा, दिया' दिवा=दिवसे 'ठाणुक्कुडुए' स्थानोत्कुटुक=उत्कुटुकाऽऽसनेन, 'सूराभिमुहे' सूर्याभिमुखः, आयावणभूमीए' आतापनभूमौ, आयावेमाणे' आतापयन्=आतापनां कुर्वन् 'राइं' रात्रौ 'वीरासणेणं' वीरासनेन=सिंहासनोपविष्टस्य भुविन्यस्तपादस्यापनीतसिंहासनस्येव यदवस्थानं तद् वीरासनं तेन, शीतातापनां कुर्वन् व्यव-

तृतीयभाग सहित एक वर्ष में करना चाहताहूँ अथवा इसका यह भी मतलब होता है कि मैं निर्जराविशेषरूप गुणों के कारण भूत तप को तृतीय भाग सहित १ वर्ष में (१६ मास में) करना चाहता हूँ। (अहासुहं देवाणुप्पिया। मा डिबंधं करेह) मेघ कुमार की इस बात को सुनकर प्रभुने उन से कहा कि हे मेघ! तुम्हें जिस तरह सुख मिले-वैसा करो-१ क्षण भी प्रमाद मत करो। (तएणं से मेहे अणगारे पढमं मासं चउत्थं चउत्थेणं अणिक्खित्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुक्कुडुए सूरभिमुहे आयावणभूमीए अवाउडएणं आयावेमाणे राइं वीरासणेणं) इसके बाद उन मेघकुमार मुनिराजने प्रथम मास में चतुर्थ चतुर्थभक्त निरन्तर किया। दिन में उत्कुटुकासनसे आतापनभूमि पर बैठकर सूर्य की तरफ मुख करके आतापना लेते। रात्रि में मुखवस्त्रिका और चोलपट के अतिरिक्त वस्त्रों को छोडकर

એવું તપ ત્રીજા ભાગ સહિત એક વર્ષમાં કરવા ચાહું છું. અથવા આનો અર્થ આ પ્રમાણે પણ થઈ શકે છે કે હું નિર્જરા વિશેષરૂપ ગુણોના કારણભૂત તપને ત્રીજા ભાગ સહિત એક વર્ષમાં સોળ મહિનામાં કરવા ચાહું છું અહાસુહં દેવાણુપ્પિયા! મા પડિબંધં કરેહ) મેઘકુમારની આ વાત સાંભળીને પ્રભુએ તેમને કહ્યું કે-હે મેઘ! તમને જે કામમા સુખ મળે તે કરો એક ક્ષણ પણ પ્રમાદ કરો નહિ (तएणं से मेहे अणगारे पढमं मासं चउत्थं चउत्थेणं अणिक्खित्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुक्कुडुए सूराभिमुहे आयावणभूमीए अवाउडएणं आयावेमाणे राइं वीरासणेणं) ત્યાર બાદ મેઘમુનિએ પહેલા મહિનામા ચતુર્થ ચતુર્થ સતત ભક્ત સતત કર્યાં, દિવસમા ઉત્કુટુકાસનથી આતાપનભૂમિ ઉપર બેસીને સૂર્યની તરફ મો કરીને આતાપના લેતા હતા રાત્રિમા મુખવસ્ત્રિકા અને ચોલ પટ સિવાયના વસ્ત્રો ત્યજીને

स्थितः, कथंभूतोऽसौ व्यवस्थितः!? इति जिज्ञासायामाह–'अवाउडए' अप्रावृतः='णं' इति वाक्यालंकारे, मुखवस्त्रिकाचोलपट्टातिरिक्त वस्त्ररहितः, 'दोच्चं मासं छट्ठं छट्ठेणं' द्वितीये मासे षष्ठषष्ठेन=षष्ठभक्तानन्तरं षष्ठभक्तेन 'अणिक्खित्तेणं' अनिक्षिप्तेन=निश्रान्तेन, तपः कर्मणा दिवा स्थानोत्कुटुकः–उत्कुटुकासनः सूर्याभिमुख आतापनां कुर्वन् रात्रौ वीरासनेन शीतातापनां कुर्वन् अप्रावृतः सन् व्यवस्थितः। द्वितीयमासेऽपि अन्यत् सर्वं प्रथममासवत्, केवलं षष्ठभक्त तपः कर्मेति विशेषः, इति भावः। एवं तृतीयमासादारभ्य षोडशमासपर्यन्तं प्रत्येकमासे अष्टमभक्तादिक्रमेण षोडशमासे चतुस्त्रिंशत्तमभक्तं तपःकर्मेत्येव विशेषः, अन्यत् सर्वं प्रथममासवदिति। षोडशसु मासेषु तपसां दिवसाः सप्ताधिकचतुःशत (४०७) संख्यका भवन्ति। तेषां दिवसानां

वीरासन से स्थित होकर उन्होंने शीत की आतापनाली (दोच्चं मासं छट्ठं छट्ठेणं० तच्चं मासं अट्ठमं अट्ठमेणं चउत्थं मासं दसमं दसमेणं अनिक्खित्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुक्कुडुए सूराभिमुहे आयावणभूमीए आयावेमाणे राइ वीरासणेणं अवाउडएणं इत्यादि) द्वितीय मास में उन्होंने निरन्तर षष्ठ षष्ठ भक्त किया। दिन में उत्कुटुकासन से स्थित होकर सूर्य की तरफ मुख करके सूर्य की आतापनाली। रात्रि में अप्रावृत हो कर वीरासन से स्थित हो शीतातापना ली। इसी तरह तृतीयमास से लेकरसोलह महीने तक प्रत्येक मास में अष्टमभक्तादिक के क्रम से सोलहवें महीने में उन्होंने चोतीसवां भक्त किया। बाकी रात्रिदिन समस्त क्रियाएँ प्रथम मास की तरह ही वे करते रहे। इन सोलह महीनों में तपस्या के दिनोंका प्रमाण ॥४०७। होता है। इन दिनों के १३ महीना और ७ दिन होते हैं। पारणा

વીરાસનમા બેસીને તેમણે શીતની આતપના લીધી (दोच्चं मासं छट्ठं छट्ठेणं तच्चं मासं अट्ठमं अट्ठमेणं चउत्थं मासं दसमं दसमेणं अनिक्खित्तेणं तवो कम्मेणं दिया ठाणुक्कुडुए सूराभिमुहे आयावणभूमिए आयावेमाणे वीरासणेणं अवाउडएणं इत्यादि)–બીજા મહીનામાં તેમણે સતત ષષ્ઠ ષષ્ઠ ભક્ત કર્યો દિવસમાં ઉત્કુટુકાસને સ્થિત થઈને સૂર્યની તરફ મો રાખીને સૂર્યની આતાપના લીધી રાત્રિમા નિર્વસ્ત્ર થઈને વીરાસનમા સ્થિત થઈને શીતાતાપના લીધી આ રીતે જ ત્રીજા મહિનાથી માંડીને સોળ મહીના સુધી દરેક મહિનામા અષ્ટમ ભક્ત વગેરેના ક્રમથી સોળમા મહિનામાં તેમણે ચોત્રીસ ભક્ત કર્યા. બીજી શેષ રાતદિવસની બધી ક્રિયાઓ પહેલા મહિનાની જેમ જ તેઓ કરતા રહ્યા આ સોળ મહિનામાં તપસ્યાના દિવસોનું પ્રમાણ "૪૦૭" હોય છે આ બધા દિવસોની ગણત્રી કરીએ

अयोदशमासाः सप्तदशदिनानि भवन्ति । पारणकदिवसास्तु त्रिसप्तति (७३) संख्यका इति बोध्यम् । यस्मिन् मासे अष्टमभक्तादितपसो यावन्ति दिनानि न पूर्यन्ते, तावन्ति दिनान्यग्रेतनमासाद् गृहीत्वा पूरणीयानि, अधिकानि चाग्रेतन मासे क्षेप्तव्यानि । उक्तं च—

पण्णरस१५ वीस२० चउव्वीस२४ चेव, चउव्वीस२४ पण्णवीसाय ।
चउव्वीस२४ एकवीसा,२१, चउव्वीसा२४ सत्तवीसा य ॥१॥
तीसा३० तेत्तीसा३३ विय, चउवीस२४ छव्वीस२६ अट्ठवीसा य२८
तीसा३० बत्तीसा३२ विय, सोलसमासेसु तव दिवसा ॥२॥

षोडशसु मासेषु प्रथमे मासे तपसो दिवसाः पञ्चदश १५ भवन्ति, द्वितीये मासे विंशतिदिवसा भवन्ति, तृतीये मासे चतुर्विंशतिदिवसाः, इत्यादि क्रमेणेति बोध्यम् ।

पन्नरस१५ दस१० ट्ठ८ छप्पं च५ चउरं४ पंचसु य तिण्णि३ तिण्णिति३ ।
पंचसु२ दो दो२ य तहा, सोलसमासेसु पारणगा ॥३॥

षोडशसु मासेषु-प्रथमे मासे पारणानां दिवसाः-क्रमेण पञ्चदश१५, दश १०ष्टाष्टादि क्रमेणेतिबोध्यम् ।

ततः खलु स मेघोऽनगारः गुणरत्न संवत्सरं तपः कर्म यथासूत्रं सम्यक् कायेन स्पृशति पालयति, शोधयति, कीर्तयति, यथासूत्रं यथा कल्पं यावत्

के दिनों की संख्या ७३, होती है। जिस महीने में अष्टमभक्तादि तपस्या के जितने दिन रहें—वे आगे के महीने से लेकर उतने दिनों की पूर्ति-कर लेनी चाहिये। अधिक होने पर उन्हें आगे के मास में सम्मिलित कर देना चाहिये। 'पण्णरसवीस'—इत्यादि ये गाथाएँ तपस्या और पारणा के दिनों की संख्या बोधक हैं (तएणं से मेहे अणगारे गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं अहासुत्तं जाव सम्मं काएणं फासेइ, पालेइ, सोहेइ, तीरेइ, किट्टेइ, अहासुत्तं अहाकप्पं जाव किट्टित्ता समणं भगवं महावीरं, वंदइ, नमं-

તો તેર મહિના અને સાત દિવસ હોય છે. પારણાના દિવસોની સંખ્યા તોંતેર હોય છે. જે મહિનાના અષ્ટમ ભક્ત વગેરે તપસ્યાના જેટલા દિવસ ઓછા હોય, તેમની આગળના મહિનાથી માંડી તે તેટલા દિવસની પૂર્તિ કરી લેવી જોઈએ. વધારે દિવસો થઈ જાય તો આગળના મહિનામાં તેમને સામેલ કરવા જોઈએ 'पण्णरसवीस' ઈત્યાદિ વગેરે ગાથાઓ તપસ્યા અને પારણાના દિવસોની સંખ્યા બતાવનારી છે. (तए णं से मेहे अणगारे गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं अहासुत्तं जाव सम्मं काएणं फासेइ, पालेइ, सोहेइ, तीरेइ, कि इ, अहासुत्तं, अहाकप्पं जाव

कीर्तयित्वा श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा बहुभिः षष्ठाष्टमदशद्वादशैः मासार्धमासक्षपणैः विचित्रैस्तपः कर्मभिरात्मानं भावयन् विहरति ॥सूत्र ४६॥

मूलम्—तएणं से मेहे अणगारे तेणं उरालेणं विउलेणं सस्सिरीएणं पयत्तेणं पग्गहिएणं कल्लाणेणं सिवेणं धन्नेणं मंगल्लेणं उदग्गेणं उदारएणं उत्तमेणं महानुभावेणं तवोकम्मेणं सुक्के भुक्खे लुक्खे निम्मंसे निस्सोणिए किडिकिडियाभूए अट्ठिचम्मावणद्धे किसे धमणिसंतए जाए यावि होत्था। जीवं जीवेणं गच्छइ, जीवं जीवेणं चिट्ठइ, भासं भासित्ता गिलायइ, भासं भासमाणे गिलायइ, भासं भासिस्सामित्ति गिलायइ। से जहा नामए, इंगालसगडिया वा कट्ठसगडिया वा पत्तसगडिया वा तिलसगडिया वा एरंड कट्ठसगडिया वा उण्हे दिन्ना सुक्का समाणा ससद्दं गच्छइ ससद्दं चिट्ठइ, एवामेव मेहे

सइ, वंदित्ता नमंसित्ता बहूहिं छट्ठट्ठमदसमदुवालसेहिं मासद्धमासखमणेहिं विचित्तेहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) इस प्रकार अनगार मेघकुमारने गुणरत्न रूप संवत्सर वाले तप कर्म को अच्छी तरह काय से स्पर्श किया पाला, शोधित किया, उसके पार को पाया उसका कीर्तन किया। यथासूत्र यथाकल्प यावत् कीर्तन करके फिर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर को वंदना की उन्हें नमस्कार किया। वंदना नमस्कार करके इन विचित्र षष्ठाष्ट अष्टम, दश द्वादश, मासार्ध मास क्षपणो से आत्मा को भावित किया। ॥सूत्र ४६

किट्टित्ता समणं भगवं महावीरं, वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता बहूहिं छट्ठट्ठमदसमदुवालसेहिं मासद्धमासखमणेहिं विचित्तेहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) આ પ્રમાણે અનગાર મેઘકુમારે ગુણરત્નરૂપ સંવત્સર વાળા તપકર્મને સારી રીતે કાયાથી સ્પર્શ્ય કર્યું પાળ્યું, શોધિત કર્યું તેનો પાર પામ્યા, તેનું કીર્તન કર્યું. યથાસૂત્ર યથાકલ્પ અને કીર્તન કરીને તેમણે ભગવાન મહાવીર સ્વામીને વંદન અને નમસ્કાર કરીને આ અદ્ભુત ષષ્ટાષ્ટ, અષ્ટમ, દશમ, દ્વાદશ માસાર્ધમાસ ક્ષપણોથી આત્માને ભાવિત કર્યો. ॥ સૂત્ર ૪૬ ॥

अणगारे ससद्दं गच्छइ ससद्दं चिट्ठइ, उवचिए तवेणं, अवचिए मंस-सोणिएणं, हुयासणे इव भासरासिपरिच्छन्ने तवेणं तेएणं तवतेयसिरीए अईव अईव उवसोभेमाणे२ चिट्ठइ। तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे आइगरे तित्थगरे जाव पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहं सुहेणं विहरमाणे जेणामेव रायगिहे नयरे जेणामेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ ॥सू० ४७॥

टीका—'तएणं से मेहे अणगारे तेणं उरालेणं' इत्यादि । ततः= भिक्षुप्रतिमा,-गुणरत्नसंवत्सरतपः प्रभृतिसमाप्त्यनन्तरं स मेघोऽनगार= महामुनिः 'तेणं' तेन उत्कृष्टरीत्या समाचरणेन अतएव 'उरालेणं=प्रधानेन इहलोकाद्याशंसावर्जितत्वात् विउलेणं' विपुलेन बहुकालसमाचरणात् 'सस्सिरीएणं' सश्रीकेण=सशोभेन बाह्याभ्यन्तरग्लानिवर्जितत्वात् 'पयत्तेणं' प्रद-

'तएणं से मेहे अणगारे' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद-अर्थात् भिक्षुप्रतिमा तथा गुणरत्नरूप संवत्सर वाले तप आदि की समाप्ति के अनन्तर (से मेहे) वे मेघकुमार मुनिराज (तेणं) उत्कृष्ट रीति से आराधित किये उस (तवोकम्मेणं) तपः कर्म कि जो (उरालेणं) इह लोक आदि की आशंसा से वर्जित होने के कारण उदाररूप था (विपुलेन) बहुतकाल तक आचरित होने के कारण विपुल था (सस्सिरीएणं) बाह्य और आभ्यन्तर की ग्लानि से रहित होने के कारण जो सश्रीक था (पयत्तेणं) गुरुद्वारा दिया गया होने के कारण

'तए णं से मेहे अणगारे' इत्यादि ।

टीकार्थ–(तए णं) त्यार બાદ એટલે કે ભિક્ષુ પ્રતિમા તેમ જ ગુણ રત્નરૂપ સંવત્સર વાળા તપ વગેરેની સમાપ્તિ પછી (से मेहे) મેઘ મુનિએ (तेणं) ઉત્કૃષ્ટ રીતે આરાધવામા આવેલા (तवो कम्मेणं) તપ કર્મ ને કે જે (उरालेणं) ઈહ લોક વગેરેની આશંસાથી વર્જિત હોવાને કારણે ઉદાર હતું. (विपुलेणं) બહુ વખત સુધી આચારમા મૂકાયેલ હોવાથી વિપુલ હતું, (सस्सिरीएणं) બાહ્ય અને અભ્યન્તરની ગ્લાનિથી રહિત હોવાને લીધે જે સશ્રીક (શોભા યુક્ત) હતું. (पयत्तेणं)

रोन=गुरुणा प्रदत्तत्वात्–'पग्गहिएणं' प्रगृहीतेन=अधिकप्रगृहीतेन बहुमानपूर्वक गृहीतत्वात् 'कल्लाणेणं' कल्याणेन=शुभजनकेन–अग्रिमहित प्रापकत्वात् 'सिवेणं' शिवेन=निरुपद्रवेण शिवहेतुत्वात् 'धन्नेणं' धन्येन=प्रशंसनीयेन निरतिचार समापकत्वात् 'मंगल्लेणं' मंगल्येन=कुशलस्वरूपेण सकलदुरितोपशमनकत्वात् उद ग्गेणं' उदग्रेण=उत्तरोत्तरं वृद्धिमता पराक्रमशालिसमाराधितत्वात् 'उदारएणं' उदारेण=प्रबलेन निःस्पृहत्वबाहुल्यात् 'उत्तमेणं' उत्तमेन= श्रेष्ठेन अकामनिर्जरा वर्जितत्वात् 'महाणुभावेणं' महानुभावेन=महाप्रभावेण स्वर्गापवर्गादिहेतुत्वात्, 'तवोकम्मेण' तपः कर्मणा 'सुक्के' शुष्कः नीरसशरीरत्वात् 'भुक्खे' बुभुक्षितः कठिनतपश्चर्यावशात् 'लुक्खे' रूक्षः तैलाद्यभ्यङ्गरहितत्वात् 'निम्मंसे' निर्मांसः तपसा दौर्बल्येन मांसोपचयरहितत्वात् अतएव 'निस्सोणिए' निःशोणितः तद्वर्धकाहाराद्यभावात् 'किडिकिडियाभूए' किटिकिटिकाभूतः मांसवर्जित

जो प्रदत्त था (पग्गहिएणं) बहुमानपूर्वक गृहीत होने के कारण जो प्रगृहीत था (कल्लाणेणं) अग्रिमहित का प्रापक होने के कारण जो शुभजनकथा (सिवेणं) शिवका हेतु होने से जो उपद्रव रहित था (धन्नेणं) अतिचारों से रहित होकर समाप्त होने के कारण जो प्रशंसनीय था (मंगल्लेणं) सकल पापों का उपशमक होने के कारण जो कुशल स्वरूप था (उदग्गेणं) पराक्रमशाली मेघकुमार अनगार द्वारा समाराधित होने के कारण जो उत्तरोत्तर वृद्धि से युक्त था–(उदारएणं) निस्पृह की बहुलता विशिष्ट होने के कारण जो उदार था (उत्तमेन) अकामनिर्जरा से रहित होने के कारण जो–श्रेष्ठ था (महाणुभावेणं) स्वर्गापवर्ग आदि का हेतु होने से जो महाप्रभावशाली था (सुक्के भुक्खे लुक्खे निम्मंसे निस्सोणिए किडिकिडियाभूए) भूख से युक्त

ગુરૂદ્વારા અપાયેલું હોવા બદલ જે પ્રદત્ત હતું ((पग्गहिएणं) બહુ જ સન્માન સ્વીકારવામાં આવ્યું હોવા બદલ તે પ્રગહિત હતુ, (कल्लाणेणं) અગ્રિમ હિતનું પ્રાપક હોવા બદલ જે શુભ જનક હતું (सिवेण) કલ્યાણનો હેતુ હોવા બદલ જે ઉપદ્રવ વગરનું હતું (धन्नेणं) અતિચાર વગર સમાપ્તિ સુધી પહોંચવા બદલ જે પ્રશસનીય હતું. (मंगल्लेणं) બધા પાપોનું ઉપશમક હોવા બદલ જે કુશળ સ્વરૂપ હતું (उदग्गेणं) મેઘકુમાર જેવા પરાક્રમી અનગાર દ્વારા સમરાધિત હોવા બદલ જે દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ યુકત હતું. 'उदारएणं' નિસ્પૃહતાના બાહુલ્યથી યુકત હોવા બદલ જે ઉદાર હતું, (उत्तमेणं) અકામનિર્જરા વગરનું હોવા બદલ જે ઉત્તમ હતું. (महाणुभावेण) સ્વર્ગ અને મોક્ષ વગેરેનુ કારણ હોવા બદલ જે મહાપ્રભાવવાળું હતું. તેને કરવા લાગ્યા જેનાથી (सुक्के भुक्खे लुक्खे निम्मंसे निस्सोणिए किडिकिडियाभूए) મેઘકુમાર ભૂખ્યા થઇ ગયા, સરીરમા રુક્ષતા દેખાવા લા

त्वाद् उपवेशनाद्यौ अस्थिजनिता या किटिकिटिका=शब्दविशेषः तां भूतः=प्राप्तः स तथोक्तः, उपवेशनादौ शुष्कास्थिजनितकिटिकिटिकाशब्दवान् इत्यर्थः। 'अट्ठिचम्मावणद्धे' अस्थिचर्मावनद्धः मांसशोणित शुष्कत्वात् केवलमस्थिचर्मवान इत्यर्थः। 'किसे' कृशः=दुर्बलः, 'धमणिसंतए' धमनिसंततः=व्यक्तनाडीकः मांसक्षयेण दृश्यमाननाडीकत्वात्, 'जाए यावि होत्था' जातश्चाप्यभवत् 'जीवं जीवेण गच्छइ' जीवं जीवेन गच्छति=आत्मबलेन गच्छति न तु शरीरबलेन. एवं आत्मबलेन तिष्ठति 'भासं भासित्ता गिलायइ' भाषां भाषित्वा ग्लायति=भाषणानन्तरं ग्लानिमाप्नोति, 'भासं भासमाणे गिलायइ' भाषां भाषमाणः सन्ग्लायति-भाषणसमये ग्लानो भवति, तथा-'भासं भासिस्सा-

हो गये, शरीर में रुक्षता दिखलाई देने लगी। मांस के उपचय (वृद्धि) से हीन हो गये, खूनवर्धक आहार आदि के अभाव से खून से रहित हो गये उठते बैठते उनकी हड्डियों से मांस रहित होने के कारण किटिकिटिका शब्द होने लगा, केवल हड्डी और चमडा ही उनके शरीर में अवशिष्ट रहा कि जिस से वे बहुत अधिक दुर्बल हो गये, (धमणिसंतए जाए यावि होत्था) नाडियां उनके शरीर में स्पष्ट दिखलाई देने लगी। इस तरह की उनकी स्थिति हो गई। (जीवं जीवेण गच्छइ, जीवं जीवेणं चिट्ठइ भासं भासित्ता-गिलायइ) वे चलते तो शरीर के बल पर नही आत्मा के बल पर ही चलते बैठते तो आत्मा के बलसे ही बैठते, शारीरिक बल से नहीं। बोलने के बाद उन्हे थकावट ज्ञात होने लगती। (भासंभासमाणे गिलायइ, भासं भासिस्समित्तिगिलायइ) बोलते समय भी वे ग्लान होने लग जाते। मैं बोलूंगा इस विचार से भी उन्हें कष्ट का अनुभव होने लगता। मतलब

માંસના ઉપચય (વર્દ્ધન) થી તેઓ રહિત થઇ ગયા, ઉઠતાં બેસતાં માંસ સૂકાઈ જવાથી તેમનાં હાડકાંમાંથી કડકડ શબ્દ થવા લાગ્યા, ફક્ત હાડકાં અને ચામડી જ તેમના શરીરે રહીગયાં, અને તેઓ અત્યન્ત દુબળા થઈ ગયા. (धमणि संतए जाए यावि होत्था) તેમના શરીની નસો સ્પષ્ટ રીતે દેખાવા લાગી મેઘકુમારની આવી સ્થિતિ થઈ ગઈ હતી. जीवं जीवेणं गच्छइ, जीवं जीवेणं चिट्ठइ भासं भासित्ता गिलायइ) તેઓ ચાલતા તો આત્માનાં બળે જ, શરીરના બળે નહિ. તેઓ બેસતા તોં આત્માના બળે જ, શરીરના બળે નહિ. બોલ્યા પછી તેઓ થાક અનુભવતા હતા. (भासं भासमाणे गिलायइ भासं भासिस्समित्ति गिलायइ) બોલવાના સમયે પણ તેઓ ગ્લાન થવા લાગતા. 'હું બોલીશ' આમ જ્યારે તેમના મનમાં બોલતા પહેલાં વિચાર ઉદ્ભવતો ત્યારે તેમને કષ્ટ થવામાંડતું કહેવાનો મતલબ એ છે કે મેઘકુમાર

मित्तगिलाय इ' ग्लास्यामि इति ग्लायति=मया आपितव्यमितिकृत्वा कष्टमनुभवति, असौ सर्वामपि क्रियामात्मबलेनैव करोति, न तु शरीरबलेनेति भावः। 'से जहानामए' अथ यथा नामकम्-अत्र दृष्टान्तः प्रदर्श्यते इत्यर्थः। 'इंगालसगडियाइ वा' अङ्गारशकटिका, अङ्गाराः 'कोयलो' इति भाषायां तैः संभृताः शकटिका=गन्त्री 'गाडी' इति भाषायां, 'कट्ठसगडिया इवा' काष्ठशकटिका=शुष्ककाष्ठसंभृतशकटिका 'पत्तसगडिया' शुष्कपत्रसंभृतशकटिका तिलसगडिया' शुष्कतिलफलीसंभृतशकटिका 'एरंडकट्ठसगडिया' शुष्कैरण्ड-काष्ठसंभृतशकटिका 'उण्हे दिन्ना' उष्णे दत्ता प्रकृष्टातपे स्थापिता 'सुक्का समाणी' शुष्कासती 'ससद्दं गच्छइ' सशब्दं गच्छति=शब्दं कुर्वाणा प्रचलति 'ससद्दं चिट्ठइ' सशब्दं तिष्ठति=स्थिति समयेऽपि शब्दं कृत्वा तिष्ठतीत्यर्थः। 'एवामेव' अनुनैव प्रकारेण मेघोऽनगारः महामुनिः सशब्दं गच्छति सशब्दं

इसका यह है कि ये जितनी भी क्रियाएँ करते थे वे सब आत्माके बल से करते थे शरीर-बलसे नहीं। (से जहानामए इंगालसगडिया वा कट्ठसगडिया वा पत्तसगडिया वा तिल सगडिया वा एरंडकट्ठसगडिया वा उण्हे दिन्ना सुक्का समाणी ससद्दं गच्छइ ससद्दं चिट्ठइ) जिस प्रकार कोयलो से भरी-हुई गाडी शुष्ककाष्ठ से भरी हुई गाडी, शुष्कपत्रों से भरी हुई गाडी, सुखी तिलकी फलियों से भरी हुई गाडी सूखी एरण्ड की लकडियों से भरी हुई गाडी प्रकृष्ट आतप में रखीं रहने के कारण सूखी होने से चलते समय 'चैं चैं इत्यादि शब्द करती हुई चलती है ठहरते समय भी सशब्द हो कर ठहरती है (एवामेव मेहे अणगारे ससद्दं गच्छइ ससद्दं चिट्ठइ, उवचिए तवेणं अवचिए मांससोणिएणं) इसी तरह महामुनि मेघकुमार अनगार भी जब चलते थे तब उस समय उनकी हड्डियों से चट चट

मुनिराज जेटली क्रियाओ करता हता ते बधी आत्माना बळे ज करतां हता शरीरना बळे नहि (से जहानामए इंगालसगडिया वा कट्ठसगडिया वा पत्तसग डिया वा तिल सगडिया वा एरंडकट्ठसगडिया उण्हे दिन्ना सुक्कासमाणी ससद्दं गच्छइ ससद्दं चिट्ठइ) जेम कोलसाथी भरेली गाडी, सूकाएलां लाकडांनी भरेली गाडी, सूकां पादडाथी भरेली गाडी, तलनी सूकी फळीओथी भरेली गाडी, एरंडाना सूका लाकडाथी भरेली गाडी प्रचंड धूळमां मूकी राखवाथी सूकी होवा बदल चालती वखते 'चूं' 'चूं' वगेरे शब्दो करती चाले छे अने थोभती वखते पण अवाज करती थोभे छे. एवामेव मेहे अणगारे ससद्दं गच्छइ ससद्दं चिट्ठइ, उवचिए मांससोणिएणं) आ प्रमाणे ज महामुनि मेघकुमार पण ज्यारे चालता हता त्यारे तेमना हाडकाथी 'चट' 'चट' शब्द थवा मांडतो. बेसती वखते पण तेमना

तिष्ठति उपवेशनस्तनयेऽपि तदस्थीनि शब्दायमानानि भवन्ति, 'उवचिए तवेण' उपचितस्तपसा=उत्कृष्टतपसा परिपुष्टः 'अवचिए मंससोणिएण' अपचितो मांसशोणितेन=मांसशोणिताभ्यां कृशः 'हुयासणे इव भासरासिपरिच्छन्ने' भस्मराशिप्रतिच्छन्नो हुताशन इव–यथा निर्धूमो वह्निरुपरिभागे भस्मना समाच्छादितः सन्नन्तर्देदीप्यमानो भवति तथोपरिभागतः शरीरे शुष्को रूक्षः कान्तिरहितोऽपि मेघनामानगारः 'तवेणं तेएणं' तपसा तेजसा=तपः–प्रभावेण, आत्मनो वीर्यगुणसमुत्कर्षेण 'तवतेयसिरीए' तपस्तेजःश्रिया=तपस्तेजोभ्यां जनितया। श्रिया=दीप्त्या उत्कर्षतप आमर्शोषध्यादि लब्धि प्रभव तेजसा 'अईव२' अतीवातीव=सातिशय 'उवसोभेमाणे२ चिट्ठइ' उपशोभमानः२ तिष्ठति=शुभध्यानतपसाऽन्तर्देदीप्यमानो विराजते। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरः आदिकरस्तीर्थकरो यावत् पूर्वाणु-

शब्द होने लगता। बैठते समय भी इसी तरह से उनकी अस्थियां शब्दायमान हो जाती। यद्यपि मांस शोणित से वे कृश थे फिर भी उत्कृष्ट-तपके तेज से पुष्ट थे। (हुयासणे इव भासरासिपरिच्छिन्ने तवेणं तवतेयसिरीए अईव अईव उवसोभेमाणे२ चिट्ठइ) जिस प्रकार अग्नि राख से ऊपर से आच्छादित रहती है परन्तु भीतर उसके अग्निका तेज देदीप्यमान रहता है इसी तरह ये महामुनिराज मेघकुमार अनगार भी ऊपर से शरीर में शुष्क रूक्ष कान्ति रहित थे तो भी तपके तेज से–तप के प्रभाव से–आत्मा के वीर्य गुण के समुत्कर्ष से तप और तेज से जनित दीप्ति से–उत्कर्ष तप तथा

હાડકાંઓમાંથી શબ્દ થતો હતો. મેઘકુમાર જો કે માંસ, શોણિતની દૃષ્ટિએ દૂબળા હતા છતાંએ તેઓ ઉત્કૃષ્ટ તપના પ્રભાવથી પુષ્ટ હતા. (हुयासणे इव भासरासिपरिच्छिन्ने तवेणं तेएणं तव तेयसिरीए अईव अईव उवसोभेमाणे२ चिट्ठइ) જેમ કે અગ્નિ ઉપરથી રાખથી ઢંકાએલો રહે છે, પણ અંદર અગ્નિનું તેજ પ્રજ્વલિત થયું હોય છે. તે પ્રમાણે જ મુનિરાજ મેઘકુમાર અનગાર પણ ઉપર ઉપરથી શુષ્ક, રૂક્ષ અને કાંતિ વગરના હતા છતાંએ તપના તેજથી, તપના પ્રભાવથી આત્માના વીર્યના સમુત્કર્ષથી, તપ અને તેજની દીપ્તિથી, ઉત્કર્ષતપ તેમજ આમર્શ–ઔષધીઓ વગેરેથી મેળવવા અને તેનાથી ઉત્પન્ન થયેલા તેજથી અતિશય શોભિત થતા હતા. એટલે કે શુભધ્યાનરૂપ તપથી મેઘકુમાર અંદર હંમેશા પ્રકાશમાન રહેતા હતા. (तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे आइगरे तित्थगरे जाव

पूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् सुखसुखेन=सुखपूर्वकं सुखं तेन संयमसमाधिनेत्यर्थः, विहरन् यत्रैव राजगृहं नगरं यत्रैव गुणशिलकं चैत्यं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य यथाप्रतिरूपं=यथाकल्पम्, अवग्रहमवगृह्य, संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति ॥सू० ४७॥

मूलम्--तएणं तस्स मेहस्स अणगारस्स राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था-एवं खलु अहं इमेणं उरालेणं तहेव जाव भासं भासिस्सामीति गिलाएमि तं अत्थि ता मे उट्ठाणे कम्मे बले वीरिए पुरिसक्कारपरक्कमे सद्धाधिई संवेगे तं जाव ता मे अत्थि उट्ठाणे कम्मे बले वीरिए पुरिसक्कारपरक्कमे सद्धाधिई संवेगे जाव इमे मम धम्मायरिए धम्मो-

---

आमर्श-औषधी आदि लब्धियों से उत्पन्न हुए तेज से, अतिशय शोभित होते थे। अर्थात् शुभध्यानरूप तप से ये भीतर में सदा प्रकाशमान रहते थे। (तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे आइगरे तित्थगरे जाव पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहं सुहेणं विहरमाणे जेणामेव रायगिहे नयरे जेणामेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ) उस काल में उस समय में श्रमण भगवान् महावीर जो आदिकर थे तीर्थंकर थे यावत् पूर्वानुपूर्वी का पालन करते हुए एक ग्राम से दूसरे ग्राम में विचरते हुए संयम का आराधन करते हुए जहां राजगृहनगर और जहां गुणशिलक नामका उद्यान था वहां आये। (उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) आ करके यथा कल्प अवग्रह लेकर संयम और तपसे आत्मा को भावित करते हुए बगीचा में विराजमान हो गये। ॥सूत्र ४७॥

पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहं सुहेणं विहरमाणे जेणामेव रायगिहे नयरे जेणामेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ) ते काळे अने ते समये श्रमण भगवान महावीर के जेओ आदिकर हता, तीर्थंकर हता, पूर्वानुपूर्वीनुं पालन करता एक गामथी बीजे गाम विचरता संयमनी आराधना करता ज्यां राजगृहनगर अने ज्यां गुण शिलक नामे उद्यान हतुं त्यां पधार्या. (उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) पधारीने यथाकल्प अवग्रह लईने संयम अने तपथी पोताना आत्माने भावित करता उद्यानमां विराजमान थया. ॥सूत्र ४७॥

वदेसए समणे भगवं महावीरे जिणे सुहत्थी विहरइ तावता मे सेयं कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते सूरे समणं३ वंदित्ता नमंसित्ता समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नायस्स समाणस्स सयमेव पंच महव्वयाइं आरुहित्ता गोयमाइए समणे निग्गंथे निग्गंथिओ य खामित्ता तहारूवेहिं कडाईहिं थेरेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं सणियं सणियं दुरुहित्ता सयमेव मेहघणसन्निगासं पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेत्ता संले-हणा झूसणाए झूसियस्स भत्तपाणपडियाइक्खियस्स पाय वोवगयस्स कालं अणवकंखमाणस्स विहरित्तए। एवं संपेहेइ, संपेहित्ता कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव जलंते जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता समणं३ तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ करित्ता वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता नच्चासन्ने नाइदूरे सुस्सू-समाणे नमंसमाणे अभिमुहे विणएणं पंजलिवुडे पज्जुवासइ। मेहेत्ति समणे भगवं महावीरे मेहं अणगारं एवं वयासी से णूणं तव मेहा! राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स अय मेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुपज्जित्था—एवं खलु अहं इमेणं ओरा लेणं जाव जेणेव अहं तेणेव हव्वमागए, से णूणं मेहा अट्ठेसमट्ठे? हंता अत्थि। अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह ।।सू. ४८।।

टीका—'तएणं तस्स मेहस्स' इत्यादि। ततःखलु तस्य मेघस्यानगा रस्य रात्रौ पूर्वरात्रापररात्रकालसमये 'धम्मजागरियं जागरमाणस्स' धर्म

'तएणं तस्स मेहस्स अणगारस्स' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (तस्स मेहस्स अणगारस्स) इस मेघ-कुमार अनगार को (राओ) रात्रि में (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) पूर्वरात्र

'तएणं तस्स मेहस्स अणगारस्स' इत्यादि।

टीकार्थ-(त एणं) त्यारपछी (तस्स मेहस्स अणगारस्स) અનગાર મેઘકુમારને (राओ) રાત્રિમાં (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) પૂર્વ રાત્રિ અને અપર રાત્રિ કાળના વખતે

जागरिकां जाग्रतीधर्मध्यानरूपा जागरिका=जागरणावस्था तां 'साम्प्रतं को मम कालः किमस्योचितं? क्षणभङ्गुरं शरीरं भीषणो मृत्युः कया रीत्या साधितव्यं कल्याण' मित्यादि रूपामित्यर्थः जाग्रतः=कुर्वतः अयमेतद्रूपः 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः=आत्मगतः 'पत्थिए' प्रार्थितः=विशेषरूपेण अभिलषितः 'चिंतिए' चिंतितः=स्फुटरूपेण हृदये स्थापितः 'मणोगए' मनोगतः=मनसि व्यवस्थितः, संकल्पः=विचारः 'समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत-समुत्पन्नः-एवं खलु अहं अनेन उदारेण तपसा तथैव यावत् भाषां भाषिष्ये इति ग्लायामि, 'तं अत्थि ता

और अपर रात्रकाल के समय में (धम्मजागरियं जागरमाणस्स) मेरा कौन सा समय है मुझे इस समय क्या करना उचित है। यह शरीर क्षणभंगुर है, मृत्यु को इसके ऊपर जरा भी दया नहीं है, वह महाभयंकर विकराल है। मुझे आत्मकल्याण किस तरह साधनीय है 'इत्यादि धर्म ध्यानरूप जागरण अवस्था करते हुए (अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) इस प्रकार आत्मगत, प्रार्थित-विशेषरूप से अभिलषित, चिन्तित-स्फुटरूप से हृदय में स्थापित, मनोगत-मन में व्यवस्थित, संकल्प उत्पन्न हुआ। (एवं खलु अहं इमेणं उरालेणं तहेव जाव भासं भासिस्सामीतिगिलाएमि तं अत्थिताभे उट्ठाणे कम्मे बले वीरिए पुरिसक्कारपरक्कमे सद्धाधिई संवेगे जाव इमे धम्मायरिए धम्मोवदेसए समणे भगवं महावीरे जिणे सुहत्थी विहरइ) कि मैं इस उदार आदि विशेषणवाले तपःकर्म से शुष्क शरीर आदि होता हुआ 'यावत्' भाषा को बोलूंगा' इस तरह के विचार पर्यन्त जब ग्लान हो जाता

(धम्मजागरियं जागरमाणस्स) मारो कयो वखत छे, हमणां मारे शुं करवुं जोइए. आ शरीर क्षणिक छे. मृत्युने आ शरीर उपर जरा पण दया आवती नथी, मृत्यु भयंकर अने विकराळ छे. मारे आत्मकल्याण केवी रीते साधवुं जोइए वगेरे धर्मध्यान रूप जागरण अवस्थामां (अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था आ प्रमाणे अत्मगत प्रार्थित अने विशेषरूपमां अभिलषित, चिंतित, स्फुटरूपे हृदयमा स्थापित, मनोगत, (मनमां अवस्थित) संकल्प उद्भव्यो. (एवं खलु अहं इमेणं उरालेण तहेव जाव भासं भासिस्सामीति गिलाएमि तं अत्थिता मे उट्ठाणे कम्मे बले वीरिए पुरिसक्कारपरक्कमे सद्धाधिई संवेगे जाव इमे धम्मायरिए धम्मोवदेसए समणे भगवं महावीरे जिणे सुहत्थी विहरइ) के हुं उदार वगेरे विशेषणोवाळी तपस्याथी शुष्क रूक्ष अने कान्ति वगरना शरीरवाळो थईने ज्यारे 'हु कंईक बोलु' आ जातना फक्त विचारथी ज ग्लान थई जाउं छुं. एवी स्थितिमा ज्यां सुधी

मे उट्ठाणे कम्मे बले वीरिए पुरिसक्कारपरक्कमे सद्धाधिइ संवेगे' तदस्ति तावन्मे उत्थानं, कर्म, बलं, वीर्यं, पुरुषकारः, पराक्रमः, श्रद्धा, धृतिः, संवेगः. तद् अस्ति=विद्यते, यावत्= अधुना अस्मिन् काले, वक्ष्यमाणमुत्थानादिकं 'मे' ममास्तीत्यन्वयः। किं तदुत्थानादिकं ? तदाह–उत्थानम्=ऊर्ध्वीभवनरूप-श्चेष्टाविशेषः, कर्म=गमनादिक्रिया, बलं=शरीरसामर्थ्यं, वीर्यं=जीवपरिणतिरूप-उत्साहः, पुरुषकारः=धर्माऽऽराधने समर्थोऽस्मी' त्यात्मपरिणामः, पराक्रमः= स्वाभीष्टसाधनशक्तिरूपः, श्रद्धा=तपः संयमाराधनेऽभिरुचिः, धृतिः=परीषहो-पसर्गसहनशक्तिः, यथार्थस्मरणशक्तिर्वा, संवेगः=विषयेष्वरुचिलक्षणः, सका-मनिर्जरारूप इत्यर्थः। 'तं' तत्–तस्मात्, यस्मात् कारणादिदानीमुत्थानादिकं मम वर्तते, तस्मादित्यर्थः, 'जावता, यावता यावत्कालेन यावत्पर्यन्तं मे= मम अस्ति उत्थानादिकम्, तथा–यावदयं धर्माचार्यो धर्मोपदेशकः श्रमणो भग-वान् महावीरो जिनः=सर्वज्ञः 'सुहत्थी' सुहस्ती=गन्धहस्तिसमानः, विहरति, तावता=तावत्पर्यन्तंमे=मम श्रयः 'कल्लं' कल्ये प्रादुर्भूतप्रभातायां रजन्यां

हूँ। तो जबतक मुझ में उठने की शक्ति है, कर्म–गमनादि क्रिया करने की शक्ति है बल–शरीर सामर्थ्य है, वीर्य–जीव की परिणतिरूप उत्साह शक्ति है, पुरुषकार–धर्माराधन मैं समर्थ ऐसा आत्मपरिणाम है, पराक्रम-अपने अभीष्ट को साधन करने रूप शक्ति है–श्रद्धा–तप संयम के आराधन में अभिरुचि है–धृति परीषह और उपसर्ग को सहन करने के लिये धैर्य है– अथवा यथार्थ स्मरणशक्ति है, संवेग–विषयों में अरुचिरूप सकामनिर्जरा है– और जब तक गन्ध हस्ती के समानधर्मोपदेशक श्रमण भगवान महावीर जिन सर्वज्ञ–विद्यमान हैं (तावता) तवतक (मे सेयं कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव-तेयसा जलंते सूरे) मुझे यही श्रेयस्कर है मैं इस रात्रि के समाप्त होने पर तथा

મારામાં ઉઠવાની તાકાત છે, કર્મ એટલે કે ગમન વગેરે ક્રિયાઓ કરવાની શકિત છે, બળ–શરીરમાં સામર્થ્ય છે, વીર્ય–જીવની પરિણતિરૂપ ઉત્સાહ શકિત છે, પુરુષકાર– હું ધર્મની આરાધનામાં સમર્થ છું આવું આત્મપરિણામ છે, પરાક્રમ–પોતાના અભી-ષ્ટની સાધના કરવાની શકિત છે, શ્રદ્ધા–તપ અને સંયમની આરાધનામાં રસ પડે છે, ધૃતિ–પરીષહ અને ઉપસર્ગને સહન કરવા માટે ધૈર્ય છે, અથવા તો યથાર્થ સ્મરણ શકિત છે, સંવેગ–વિષયોમાં અરુચિરૂપ સકામ નિર્જરા છે, અને જ્યાં સુધી ગંધહ-સ્તીના જેવા ધર્મનો ઉપદેશ આપનારા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જિન સર્વજ્ઞ–મોજૂદ છે. (तावता) ત્યાં સુધી (मे सेयं कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते सूरे) મારા માટે એ જ કલ્યાણકારી છે કે આ રાત્રિ પસાર થતાં જ તથા સૂર્યનો

यावत् तेजसा ज्वलति=उदिते, सूर्ये श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दित्वा नमस्यित्वा श्रमणेन भगवता महावीरेणाभ्यनुज्ञातःसन् स्वयमेव पञ्चमहाव्रतान्यारुह्य गौतमादिकान् श्रमणान्. निर्ग्रन्थीः=साध्वीश्च 'खामेत्ता' क्षामयित्वा, तथारूपैः 'कडाईहिं' कृतादिभिःपण्डितमरणोद्यतानां श्रमणानां निर्ग्रन्थानां पादपोपगमनादौ सहायकैः स्थविरैः। अयमाशयः–ये परीषहोपसर्गजिष्णवो वैयावृत्यकरणशीलाः पादपोपगमनादौ घोरपरीषहोपसर्गेष्वपि तत्समाप्तिपर्यन्तं तत्कार्यं सर्वथा सम्पाद्य वैयावृत्यकार्ये त्रिवारं परीक्षोत्तीर्णाः सन्तः, संस्तारकसिद्धिपर्यन्तं तत्रैव तिष्ठन्ति ते कृतादय उच्यन्ते। उक्तं च--

'परीसहाइविजई, वेयावच्चपरायणो।
तिक्खुत्तो य परिक्खाए, उत्तिन्नो जो सहायगो ॥१॥
न य सिज्झइ संथारो, ताव तत्थेव चिट्ठइ।
तस्स संमत्तिपेरंतं, सो कडाइत्ति वुच्चइ ॥२॥' इति।

छाया--परीषहादिविजयी, वैयावृत्यपरायणः।
त्रिःकृत्वश्च परीक्षायां, उत्तीर्णो यः सहायकः ॥१॥
न च सिध्यति संस्कारः, तावतत्रैव तिष्ठति।
तस्य समाप्तिपर्यन्तं, यः कृतादिरित्युच्यते ॥२॥

स्थविरैः सार्धं विउलं=विपुलनामकं राजगृहनिकटस्थितं 'पव्वयं' पर्वतं

सूर्य के तेज से प्रकाशित होने पर प्रातःकाल ही–(समणं३ वंदित्ता नमंसित्ता समणेणं भगवया महावीरेण' अब्भणुन्नायस्स सयमेव पंचमहव्वयाइं आरुहित्ता गोयमाइए समणे निग्गंथे निग्गंथीओ य खामित्ता तहारूवेहिं कडाईहिं थेरेहिं सद्धिं) श्रमण भगवान् महावीर को वंदन कर तथा नमस्कार कर उन्हीं श्रमणभगवान महावीर से आज्ञापित होता हुआ पंचमहाव्रतों पर आरूढ होकर निर्ग्रन्थ गौतमादिक श्रमणों से तथा निर्ग्रन्थी साध्वियों से अपने अपराधों की खमतखामणा कर कृतादि साधुओं के साथ (विउलं पव्वयं सणि-

---

ઉદય થતાની સાથે જ સવારે (समणं ३ वंदित्ता नमंसित्ता समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नायस्स समणस्स सयमेव पंचमहव्वयाइं आरुहित्ता गोयमाइए समणे निग्गथे निग्गंथीओ य खामित्ता तहारूवेहिं कडाईहिं थेरेहिं सद्धिं) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદન કરી તેમજ નમસ્કાર કરી. તે શ્રમણ ભગવાનની આજ્ઞા મેળવીને પંચમહાવ્રતો સ્વીકારીને નિર્ગ્રંથ ગૌતમ વગેરે શ્રમણોથી તેમજ નિર્ગ્રંથી સાધ્વીઓથી પોતાના અપરાધોની ખમત ખામણા કરીને કૃતાદિ સાધુઓની સાથે (विउलं पव्वयं सणियंरं दुरुहित्ता सयमेव मेहघणसंनिगासं) રાજગૃહનગરની

'सणियंर' शनै शनैः 'दुरुहित्ता' दूरुह्य=आरुह्य स्वयमेव 'मेहघणसन्निगासं' मेघघन सन्निकाशं=घनीभूत मेघसदृशं श्यामं 'पुढवीसिलापट्टयं' पृथिवीशिलापट्टकं=पृथिवीशिलारूपं पट्टकम् आसनरूपमित्यर्थः=प्रतिलेख्य 'संलेहणाझूसणाए झूसियस्स' संलेखनाजोषणया जुष्टस्य तत्र-संलेखना-संलिख्यते कृशीक्रियते शास्त्रविधिना शरीरकषायादिरनया इति संलेखना=तपोविशेषः, तस्याः जोषणा=सेवा, तया जुष्टस्य 'भत्तपाणपडियाइक्खियस्स' भक्तपानप्रत्याख्यातस्य=परिवर्जितभक्तपानस्य 'पायवोवगयस्स' पादपोपगतस्य, पादपो=वृक्षस्तत्साद्दश्यमुपगतः=तद्वन्निश्चलइत्यर्थः तस्य 'कालं अणवकंखमाणस्स' कालमनवकाङ्क्षतः=मरणमनिच्छतः मम विहर्तुं श्रेयः, इति संप्रेक्षते=विचारयति संप्रेक्ष्य=विचार्य कल्ये प्रादुर्भूतप्रभातायां यावत्-ज्वलति=उदिते सूर्ये यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः-

यं दुरुहित्ता सयमेवं मेहघणसंनिगासं) राजगृहनगर के पास रहे हुए विपुल नामके पर्वत पर धीरे२ चढकर के स्वयम् मेघ के समान श्याम (पुढविसिलापट्टय) पृथिवी शिलारूप पट्टककी (पडिलेहेज्जा संलेहणा झूसणाए झूसियस्स) प्रतिलेखना करूँ। प्रतिलेखना करके फिर मैं संलेखना को प्रीतिपूर्वक सेवन करने के लिये (भत्तपाणपडियाइक्खियस्स) भक्तपान का प्रत्याख्यान करदूं। बाद में (पायवोवगयस्स कालं अणवकंखमाणस्स विहरित्तए) मैं पादपोपगमन संथाराको काल की-मरण की-इच्छा न करता हुआ धारण करूं। (एवं संपेहेइ) इस प्रकार मेघकुमार महामुनिराजने विचार किया (संपेहित्ता कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव जलंते जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) विचार करके फिर वे प्रातःकाल होते ही जब कि सूर्य प्रकाशित हो चुका था श्रमण भगवान् महावीर के पास पहुँचे

પાસેના વિપુલ નામના પર્વત ઉપર ધીમે ધીમે ચઢીને ઘનીભૂત થયેલા મેઘની જેમ શ્યામ (पुढविसिलापट्टयं) પૃથ્વી શિલારૂપ પટ્ટકની (पडिलेहेज्जा संलेहणा झूसणाए झूसियस्स) પ્રતિલેખના કરું. પ્રતિલેખના કર્યા બાદ સંલેખનાનું પ્રીતિપૂર્વક સેવન કરવા માટે (भत्तपाणपडियाइक्खियस्स) ભકતપાનનું પ્રત્યાખ્યાન (નિષેધ) કરી દઉં. ત્યાર પછી (पायवोवगयस्स कालं अणवकंखमाणस्स विहरित्तए) હું કાળ (મૃત્યુ) ની અપેક્ષા ન રાખતો પાદપોગમન સંથારાને ધારણ કરું. (एवं संपेहेइ) આ પ્રમાણે મહામુનિરાજ મેઘકુમારે વિચાર કર્યો. (संपेहित्ता कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव जलंते जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) આ પ્રમાણે વિચાર કરીને જ્યારે પ્રભાત થયું અને સૂર્યનાં કિરણો ચોમેર ફેલાવા લાગ્યાં ત્યારે મુનિરાજ મેઘકુમાર શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે પહોંચ્યા. (उवा-

आदक्षिणप्रदक्षिणां करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा नात्या सन्ने नातिदूरे=समीपे, शुश्रूषमाणो नमस्यन् अभिमुखो विनयेन प्राञ्जलिपुटः सन् पर्युपास्ते। 'मेहेत्ति' 'अयं मेघ आगतः' इति ज्ञात्वा, श्रमणो भगवान् महावीरो मेघमनगारम् एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-हे मेघ! अथ नूनं तव रात्रौ पूर्वरात्रापररात्रकालसमये धर्मजागरिकां जाग्रतोऽयमेतद्रूप आध्यात्मिकः-यावन्मनोगतः संकल्पः समुदपद्यत-एवं खलु अ: अनेनोदारेण यावत्

(उवागच्छित्ता समण ३ तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) पहुँच कर उन्होंने श्रमण भगवान् की ३वार आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक (करित्ता वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता नच्चासन्ने नाइदूरे सुस्मूसमाणे नमंसमाणे अभिमुहे विणएणं पंजलिवुडे पज्जुवासइ) उन्हें वंदना किया नमस्कार किया वंदना नमस्कार करने के बाद फिर वे न अतिसमीप और न अतिदूर यथोचित स्थान पर भगवान् की शुश्रूषा करने का भाव रखते हुए उन के समक्ष विनयावनत हो दोनों हाथ जोड कर बैठ गये। (मेहेत्ति समणे भगवं महावीरे मेहं अणगारं एवं वयासी) मेघकुमार को आया हुआ जानकर श्रमण भगवान् महावीरने उन मेघकुमार अनगार से ऐसा कहा-(से णूणं तव मेहा! राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मज्जागरियं जागरमाणस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव-समुप्पज्जित्था) हे मेघ! तुम्हें रात्रि में रात्रि के पूर्वभाग में और पश्चाद्भाग मे धर्मजागरण करते हुए इस प्रकार का आध्यात्मिक यावत् मनोगत संकल्प हुआ है। (एवं खलु अहं इमेणं ओरालेणं जाव जेणेव अहं हव्वमागए से णूणं

गच्छित्ता-समणं ३ त्तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) त्यां पहोंचीने तेमणे श्रमण भगवान महावीरनी त्रण वार आदक्षिण प्रदक्षिणा (करित्ता वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता नच्चासन्ने नाइदूरे सुस्सूसमाणे नमंसमाणे अभिमुहे विणएणं पंजलिवुडे पज्जुवासइ) पूर्वक तमने वंदन अने नमस्कार कर्या. वंदन अने नमस्कार कर्या पछी मुनिराज मेघकुमार वधारे नजीक पण नहि अने वधारे दूर पण नहि एवा स्थाने नम्रभावे भगवाननी शुश्रूषा करवानी भावनाथी बन्ने हाथ जोडीने सामे बेसी गया. (मेहेत्ति समणे भगवं महावीरे मेहं अणगारं एवं वयासी) मेघकुमारने आवेला जाणीने श्रमणभगवान महावीरे मेघकुमार अनगारने कह्युं-(से णूणं तव मेहा! राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मज्जागरियं जागरमाणस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) हे मेघ! तमने रात्रिमां रात्रिना पूर्वभागमां पश्चाद्‌ भागमां धर्मजागरण करतां आ प्रमाणेनो आध्यात्मिक यावत् मनोगत संकल्प थयो छे. (एवं खलु अहं इमेणं ओरालेणं जाव जेणेव अहं

यत्रैव अहं तत्रैव हव्यमागतः, स नूनं हे मेघ! अर्थः समर्थः?, मेघोऽनगारः प्राह हंत। भगवानाह–हे देवानुप्रिय! यथासुखम्, आत्मनः कल्याणं यथाभवेत तथाकुरु, मा प्रतिबन्धं कुरु ॥सू० ४८॥

मूलम्—तएणं से मेहे अणगारे समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे हट्ठ जाव हियए उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ करित्ता वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता सयमेव पंचमहव्वयाइं आरुहित्ता गोयमाइ समणे निग्गंथे निग्गंथीओ य खामेइ, खामित्ता य तहारु-

मेहा। अट्ठे समट्ठे? हंता अत्थि, अहासुहं देवाणुप्पिया। मा पडिबंधं करेह) कि 'मैं इस उदार आदि विशेषणों वाले तपः कर्म से शुष्कशरीर आदि हो रहा हूँ सो अब प्रातः–काल होते ही सूर्य के प्रकाशित होने पर श्रमण-भगवान् महावीर से आज्ञा प्राप्त कर यावत् तथा गौतमादिक मुनिराज से और यावत् सब जीवों से खमत खामणा कर विपुल नामक पर्वत पर जाऊँ और वहां के घनीभूत मेघ के समान श्याम पृथिवीशिलापट्टक की प्रतिलेखना कर भक्त पान का त्याग कर पादपोपगमन संथारा धारण करूं"। ऐसा विचार कर ही तुम मेरे पास यहां शीघ्र आये हुए हो। कहो मेघ! यही बात है न? प्रभुद्वारा अपना अभिप्राय स्पष्ट किया सुनकर मेघकुमारने उनसे कहा–हां प्रभु यही बात है। तब प्रभुने कहा–हे देवानुप्रिय! तुम्हें जिसमें सुख मालूम पडे–वैसा करो प्रमाद मत करो। ॥सूत्र ४८॥

तेणे व हव्वमागए से णूणं मेहा? अट्ठे समट्ठे! हंता अत्थि अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह) કે હું આ ઉદાર વગેરે વિશેષણોવાળી તપસ્યાથી શુષ્ક, રૂક્ષ અને નિસ્તેજ થઈ ગયો છું. તો હવે સવાર થતાં જ સૂર્ય ઉદય પામશે ત્યારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની આજ્ઞા મેળવીને ગૌતમ વગેરે મુનિરાજની અને બીજા બધાં પ્રાણીઓની ખમત ખામણા કરીને વિપુલ નામના પર્વત ઉપર જાઉં અને ત્યાંના ઘનીભૂત મેઘનાજેવા કાળાપૃથ્વી શિલાપટ્ટકની પ્રતિલેખના કરી, ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન કરીને પાદપોપગમન સંથારા ધારણ કરું. આમ વિચાર કરીને તમે તરત જ મારી પાસે આવ્યા છો. બોલો મેઘ! એ જ વાત છે ને? પ્રભુ દ્વારા પોતાનો અભિપ્રાય સ્પષ્ટ કરાએલો સાંભળીને મેઘકુમારે તેમને કહ્યું– 'હા પ્રભુ એજ વાત છે! ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું હે દેવાનુપ્રિય! તમને જેમાં સુખ થાય તેમ કરો પ્રમાદ કરો નહિ ॥સૂત્ર ૪૮॥

वेहिं कडाईहिं थेरेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं सणियं२ दूरुहइ दूरुहित्ता सयमेव मेहघणसन्निगासं पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेइ, पडिलेहित्ता उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहेइ पडिलेहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ, संथरित्ता दब्भसंथारगं दुरुहइ, दुरुहित्ता पुरत्थाभिमुहे संपलियंकनिसन्ने करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी—नमोऽत्थुणं अरिहंताणं भगवंताणं जाव संपत्ताणं,णमोऽत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपावि- उकामस्स मम धम्मायरियस्स वंदामि णं भगवंतं तत्थगयं इहगए, पासउ मं भगवं तत्थगए इहगयं—त्तिकट्टु वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी – पुव्विंपि य णं मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए सव्वपाणा- इवाए पच्चक्खाए मुसावाए अदिन्नादाणे मेहुणे परिग्गहे कोहे माणे माया लोहे पेज्जे दोसे कलहे अब्भक्खाणे पेसुन्ने परपरिवाए अर- इरइमाया मोसे मिच्छादंसणसल्ले पच्चक्खाए, इयाणिं पि णं अहं तस्सेव अंतिए सव्वं पाणाइवायं पच्चक्खामि जाव मिच्छादंसणसल्लं पच्च क्खामि,सव्वं असणपाणखाइमसाइमं चउव्विहं पि आहारं पच्चक्खामि जावज्जीवाए, जंपि य इमं सरीरं इट्ठं कंतं पियं जाव विविहा रोगायंका परीसहोवसग्गा फुसंतु त्तिकट्टु एयंपि य णं चरमेहिं ऊसासनिस्सासेहिं वोसिरामित्तिकट्टु से मेहे संलेहणा झूसणा झूसिए भत्तपाणपडियाइक्खिए पायवोवगए कालं अणवकंखमाणे विहरइ । तएणं ते थेरा भगवंतो मेहस्स अण-

गारस्स अगिलाए वेयावडियं करेंति। तएणं से मेहे अणगारे समणस्स तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जित्ता बहुपडिपुन्नाइं दुवालसवरिसाइं सामन्नपरियागं पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झोसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदित्ता आलोइयपडिक्कंते उद्धियसल्ले समाहिपत्ते अणुपुव्वेणं कालगए! तएणं ते थेरा भगवंतो मेहं अणगारं अणुपुव्वेणं कालगयं पासेंति, पासित्ता परिनिव्वाणवत्तियं काउस्सग्गं करेंति, करित्ता मेहस्स आयारभंडगं गिण्हंति गिण्हित्ता विउलाओ पव्वयाओ सणियं२ पच्चोरुहंति पच्चोरुहित्ता जेणामेव गुणसिलए चेइए जेणामेव समणे भगव महावीरे तेणामेव उवागच्छति उवागच्छित्ता समणं३ वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी मेहे णामं अणगारे पगइभदए जावविणीए से णं देवाणुप्पिएहिं अब्भणुन्नाए समाणे गोयमाइए समणे निग्गंथेनिग्गंथीओ य खामेत्ता अम्हेहिं सद्धिंविउलं पव्वयं सणियं२ दुरूहइ,दुरूहित्ता सयमेव मेहघणसन्निगासं पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेइ, पडिलेहित्ता भत्तपाणपडिया इक्खिए पुव्वेणं कालगए। एस णं देवाणुप्पिया! मेहस्सअणगारस्स आयरभंडए सू. ४९॥

टीका—'तएणं से इत्यादि। ततः खलु स मेघः अनगारः श्रमणेन भगवता महावीरेणाभ्यनुज्ञातः सन् हृष्ट यावद्धृदयः उत्थया=उत्थानशक्तया उत्ति-

---

'तएणं से मेहे अणगारे' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से मेहे) वे मेघकुमार (अणगारे) अनगार (समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे) श्रमण भगवान्

तएणं मेहे अणगारे ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—(तएणं) ત્યારબાદ (से मेहे) મેઘકુમાર (अणगारे) અનગાર (समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे) શ્રમણ ભગવાન મહા

ष्ठति, उत्थाय श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणां करोति कृत्वा वन्दते नमस्यति, वंदित्वा नमस्यित्वा स्वयमेव पञ्चमहाव्रतानि आरोहति= गृह्णाति, आरुह्य गौतमादीन् श्रमणान् निर्ग्रन्थान् निर्ग्रन्थीश्च क्षामयति, क्षामयित्वा तथारूपै. 'कडाईहिं' कृतादिभिः स्थविरैः सार्द्धं विपुलं= विपुलनामकं पर्वतं शनैः शनैः दूरोहति, दूरुह्य स्वयमेव मेघघनसंनिकाशं पृथिवी शिलापट्टकं प्रतिलेखयति, प्रतिलेख्य उच्चारप्रस्रवणभूमिं प्रतिलेखयति, प्रतिलेख्य दर्भसंस्तारकं संस्तारयति संस्तीर्य दर्भसंस्तारकं दूरोहति दूरुह्य पौर-

महावीर से आज्ञापित होते हुए (हट्ठजावहियए) बहुत अधिक आनन्द से तथा संतोष से पुलकित हृदय हुए । बाद में (उट्ठाए उट्ठेइ) उत्थान क्रिया से उठे और (उट्ठित्ता समणं भगवं महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं- करेइ) उठकर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर की तीनवार विधिपूर्वक वन्दना कर (करित्ता वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता सयमेवपंचमहव्वयाइं आरुहइ आरुहित्ता गोयमाइसमणे निग्गथे, निग्गंथीओ य, खामेइ, खमित्ता य तहारूवेहिं कडाईहिं थेरेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं सणियंर दुरूहइ) वंदना नमस्कार करके फिर उनने गौतमादिक निर्ग्रन्थ साधुओं से तथा निर्ग्रन्थी साध्वियों से खमत खामणाकिया। फिर तथारुप कृतादि स्थविर साधुओं के साथ विपुल नामके पर्वत पर वे धीरेर चढ गये। (दुरूहित्ता सयमेव मेहघण- सन्निगासं पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेइ) चढकर के वहां उन्होंनेस्वयं घनीभूत मेघ के समान श्याम पृथिवीरूप शिलापट्टक की प्रतिलेखना की (पडिलेहित्ता

वीरनी आज्ञा મેળવતાં (हट्ठ जाव हियए)બહુ જ આનંદ અને સંતોષથી પુલકિત થઇ ગયા. ત્યાર પછી (उट्ठाए उट्ठेइ) ઉત્થાન ક્રિયાથી ઊભા થયા અને (उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) ઊભા થઈને તેમણે ત્રણ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની વિધિપૂર્વક વંદના કરી (करित्ता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता सयमेव पंचमहव्वयाइं आरुहइ आरुहित्ता गोयमाइ समणे निग्गंथे निग्गंथीओ य खामेइ खामित्ता य तहारूवेहिं कडाईहिं थेरेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं सणियंर दुरुहइ) વંદન અને નમસ્કાર કરીને તેમણે જાતે પંચવ્રતોનો સ્વીકાર કર્યો, સ્વીકાર કર્યા બાદ તેમણે ગૌતમ વગેરે સાધુઓ અનેનિર્ગ્રંથી સાધ્વીઓથી ખમત- ખામણા કર્યા. ત્યાર પછી તથારૂપ કૃતાદિ સ્થવિર સાધુઓની સાથે ધીમે ધીમે વિપુલ નામક પર્વત ઉપર ચઢી ગયા. (दुरूहित्ता सयमेव मेहघणसन्निगासं पुढविसिला- पट्टयं पडिलेहेइ) ચઢીને ત્યાં તેમણે ઘનીભૂત મેઘના જેવા શ્યામ પૃથ્વીરૂપ શિલા- પટ્ટકની પ્રતિલેખના કરી. (पडिलेहित्ता उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहेइ, पडि

स्त्याभिमुखः संपर्यङ्कनिषण्णः=पद्मासनेनोपविष्टः करतलपरिगृहीतं शिर आवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवमवदत्-'नमोऽत्थुणं अरहंताणं भगवंताणं जाव संपत्ताणं नमोऽत्थुणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपाविउकामस्स' मम धम्मायरियस्स'' नमोऽस्तु खलु अर्हद्भ्यो भगवद्भ्यः यावद् संप्राप्तेभ्यः नमोस्तु खलु श्रमणाय भगवते महावीराय यावत् संप्राप्तुकामाय मम धर्माचार्याय। वंदे खलु भगवन्तं तत्रगतम्=तत्र गुणशिलके चैत्ये, गतं=स्थितम् इह गतः इह=अत्र-पृथिवीशिलापट्टकेऽहंगतः=स्थितोऽस्मि, पश्यतु मां भगवान् तत्र

उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहइ, पडिलेहित्ता दब्भ संथरगं संथरइ संथरित्ता दब्भ संथारगं दुरुहइ) प्रतिलेखना करके फिर उन्होंने उच्चार और प्रस्रवण की भूमि की प्रतिलेखना की। इसकी। प्रतिलेखना करके फिर उन्होंने उस पर दर्भ के संथारे को बिछाया। बिछाकर फिर वे उस पर बैठे और (दुरुहित्ता) बैठकर (पुरत्थाभिमुहे संपलियंकनिसन्ने करयलपरिग्गहियं सिरसावत्त मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी) पूर्वदिशा की तरफ मुख करके पद्मासन से बैठ गये और दोनों हाथों को जोड कर उसे मस्तक पर रखकर इस प्रकार बोले-(नमोत्थुणं अरिहंताणं भगवंताणं, णमोत्थुणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपाविउकामस्स मम धम्मायरियस्स वंदामि) अरहंत भगवन्तों को नमस्कार हो मेरे धर्माचार्य श्रमण भगवान् महावीर को नमस्कार हो। इत्यादि पाठ को बोलकर (वंदामि णं भगवंतं तत्थगयं इहगए पासउ मे भगवं तत्थगए इहगयंत्ति कट्टु वंदइ नमंसइ) फिर उन्होंने ऐसा कहा-गुणशिलक चैत्य में विराजमान उन भगवान महावीर की मैं इस पृथिवी शिलापट्टक पर रहा

લેહિત્તા દબ્ભસંથારગં સંથરઇ સંથરિત્તા દબ્ભસંથારગં દુરુહઇ) પ્રતિલેખના કરીને તેમણે ઉચ્ચાર અને પ્રસ્રવણભૂમિની પ્રતિલેખના કરી ત્યારપછી તેમણે તેના ઉપર દર્ભ સંથારો પાથર્યો. પાથરીને તેઓ તેના ઉપર બેસી ગયા અને, (दुरुहित्ता) બેસીને (पुरत्थाभिमुहे संपलियंकनिसन्ने करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी) પૂર્વદિશા તરફ મોં કરીને પદ્માસનમાં બેસી ગયા અને બંને હાથ જોડીને તેમને મસ્તક ઉપર મૂકતાં આ પ્રમાણે બોલ્યા-(नमोत्थुणं अरिहंताणं भगवंताणं णमोत्थुणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपाविउ कामस्स मम धम्मायरियस्स वंदामि) ભગવાન અરહંતને નમસ્કાર, મારા ધર્માચાર્ય શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને નમસ્કાર આમ બોલીને (वंदामिणं भगवंतं तत्थगयं इहगए पासउ मे भगवं तत्थगए इहगयंत्ति कट्टु वंदइ नमंसइ) તેમણે કહ્યું 'ગુણશિલક ચૈત્યમાં વિરાજમાન તે ભગવાન મહાવીરને હું આ પૃથ્વી શીલાપટ્ટક ઉપર સ્થિત રહેલા વંદન કરું છું. ત્યાં વિરાજતા ભગવાન મહાવીરસ્વામી અહીં બેઠેલા મને જુએ' આમ કહીને

गतः इह गतामिति कृत्वा वंदते नमस्यति वंदित्वा नमस्यित्वा एवमवदत् पूर्वमपि च खलु मया श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके सर्वः प्राणातिपातः प्रत्याख्यातः, मृषावादः अदत्तादानं. मैथुनं, परिग्रहः, क्रोधो. मानो, माया, लोभः, राग, द्वेषः, कलहोऽभ्याख्यानं, परपरिवादः अरतिरतिर्मायामृषा, मिथ्यादर्शनशल्यं प्रत्याख्यातम्, इदानीमपि खलु अहं तस्यैवान्तिके सर्वं प्राणातिपातं प्रत्याख्यामि यावत् मिथ्यादर्शनशल्यं प्रत्याख्यामि, सर्वं

हुआ वंदना करता हूँ—वहां विराजमान वे भगवान् यहां पर स्थित हुए मुझे देखें इस प्रकार बोलकर उन्होंने उन्हें वंदना किया नमस्कार किया। (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) वंदना नमस्कार कर फिर वे इस प्रकार कहने लगे—पुव्विं पि य णं मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए सव्वे पाणाइवाए पच्चक्खाए,, मुसावाए अदिन्नादाणे मेहुणे परिग्गहे कोहे माणे माया लोहे पेज्जे दोसे कलहे अब्भक्खाणे पेसुन्ने परिपरिवाए अरइरइ माया मोसे मिच्छादंसणसल्ले पच्चक्खाए) पहिले ही मैं श्रमण भगवान् महावीर के पास सर्व प्राणातिपात प्रत्याख्यान कर चुका हूँ, मृषावाद, अदत्तादान मैथुन, परिग्रह. क्रोध, मान, माया, लोभ, राग, द्वेष कलह, अभ्याख्यान, पैशून्य परपरिवाद, अरतिरति माया, मृषा मिथ्यादर्शन शल्य इन सबका भी प्रत्याख्यान कर चुका हूँ। (इयाणिं पि णं अहं तस्सेव अंतिए सव्वं पाणाइवायं पच्चक्खामि जाव मिच्छादंसणसल्लं पच्चक्खामि, सव्वं असणपाणखाइमं साइमं चउव्विहं पि आहारं पच्चक्खामि) इस समय भी मैं उन्हीं के पास सर्व प्राणातिपात का यावत् मिथ्यादर्शन शल्य का प्रत्या-

---

તેમણે તેમને વંદન અને નમસ્કાર કર્યા. (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) વંદન અને નમસ્કાર કરીને તેઓ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—(पुव्विं पि य णं मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए सव्वे पाणाइवाए पच्चक्खाए मुसावाए अदिन्नादाणे मेहुणे परिग्गहे कोहे माणे माया लोहे पेज्जे दोसे कलहे अब्भक्खाणे पेसुन्ने परपरिवाए अरइरइमायामोसे मिच्छादंसणसल्ले पच्चक्खाये) મેં પહેલાં ભગવાન મહાવીરની પાસે સર્વપ્રાણાતિપાત પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે. મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન, પરિગ્રહ, ક્રોધ માન, માયા, લોભ, પ્રેમ, દ્વેષ, કલહ, અભ્યાખ્યાન, પૈશૂન્ય, પરપરિવાદ, અરતિરતિ, માયા, મૃષા, મિથ્યાદર્શન અને શલ્ય આ બધાનું પણ મેં પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે. (इयाणिंपि णं अहं तस्सेव अंतिए सव्वं पाणाइवायं पच्चक्खामि जाव मिच्छादंसणसल्लं पच्चक्खामि, सव्वं असणपाणखाइम साइमं चउव्विहं पि आहारं, पच्चक्खामि) અત્યારે પણ હું તેમની પાસે સર્વ પ્રાણાતિપાતનું યાવત્

अशनपानखाद्यस्वाद्यं चतुर्विधमप्याहारं यावज्जीवम्, यदपि चेदं शरीरमिष्टं कान्तं प्रियं यावत् अत्र यावत्पदेन-मनोज्ञं मन आमं धैर्यं वैश्वसिकं संमतम् अनुमतं बहुमतं भाण्डकरण्डकसमानं रत्नकरण्डकभूतं, मा खलु शीतं, मा खलु उष्णं, मा खलु क्षुधा, मा खलु पिपासा, मा खलु व्यालाः, मा खलु चौराः, मा खलु दंशमशकाः, मा खलु वातिक-पैत्तिक-श्लैष्मिक-सांनिपातिकाः इति संग्राह्यम् विविधा रोगातङ्काः परीषहोपसर्गाः स्पृशन्तु इति कृत्वा एतदपि च खलु चरमैरुच्छ्वासनिश्वासैःव्युत्सृजामीति कृत्वा स मेघः संलेखना-जोषणाजुष्टः भक्तपानप्रत्याख्यातः पादपोपगतः कालं अनवकांक्षमाणो विहरति। ततःखलु ते स्थविराः भगवन्तो मेघस्यानगारस्य वैयावृत्त्यं

ख्यान करता हूँ। समस्त अशन, पान खाद्य और स्वाद्य इन चार प्रकार के आहार का जीवन पर्यन्त प्रत्याख्यान करताहूँ-(जं पि य इमं सरीरं इट्ठं कंतं पियं जाव विविहारोगायंका परीसहोवसग्गा फुसंतु त्तिकट्टु एयं पि य णं चरमेहिं ऊसासनिस्सासेहिं वोसिरामि) यह जो मेरा इष्ट कान्त प्रिय आदि विशेषणों वाला रत्नकरण्डकसमान शरीर है कि जिसे ठंडी गरमी क्षुधा प्यास सर्प दंश मशक (डांस-मच्छर) तथा वात-पित्त कफ संनिपात संबन्धी नाना प्रकार के रोग आतंक के तथा परीषह और उपसर्ग स्पर्श न करे, इस प्रकार जो सुरक्षित रखा गया है. उसे भी मैं अन्तिमश्वासों तक ममत्व भाव से रहित करता हू। (त्तिकट्टु मेहे संलेहणा झूसणाझूसिए भत्तपाणपडियाइक्खिए पायवोवगए काले अणवकखमाणे विहरइ) इस प्रकार विचार कर उनमेघकुमार मुनिराजने संलेखनाओं को यथाविधि प्रेमपूर्वक धारण कर लिया, चारों प्रकार के आहार का परित्याग कर दिया और मरणाशंसासे रहित होकर पादपोपगमन संथारा

મિથ્યાદર્શન શલ્યનું પ્રત્યાખ્યાન કરું છું, સમસ્ત અશન, પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય આ ચાર પ્રકારના આહારનું યાવત્ જીવન પ્રત્યાખ્યાન કરૂં છું. (जं पि य इमं सरीरं इट्ठं कंतं पियं जाव विविहारोगायका परीसहोवसग्गा फुसंतु त्तिकट्टुएयं पि य णं चरमेहिं ऊसासनिस्सासेहिंवोसिरामि) ઇષ્ટ, કાંત પ્રિય આદિ વિશેષણોવાળું અને રત્નના કરંડીયા સરખું જે આ મારૂં શરીર છે કે જેને ઠંડી, ગર્મી, સર્પદંશ મશક (ડાંસ મચ્છર) તથા પિત્ત કફ સંનિપાત સંબન્ધી અનેક પ્રકારના રોગ અતંક તથા પરીષહ અને ઉપસર્ગ સ્પર્શ ન કરે એ રીતે જેને સુરક્ષિત રાખેલું છે. હું તેને પણ છેલ્લા શ્વાસ સુધી મમતાહીન બનાવું છું (तिकट्टु मेहे संलेहणा झूसणा झूसिए भत्तपाणपडियाईक्खिए पायवोवगए कालं अणवकंखमाणे विहरइ) આ પ્રમાણે વિચારીને મુનિરાજ મેઘકુમારે સંલેખનાઓને વિધિસર ધારણ કર્યા. ચારે જાતના આહારનો પણ ત્યાગ કર્યો અને મરણની આશંસાથી રહિત થઈને પાદપોગમન

कुर्वन्ति। ततः खलु स मेघः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य तथारूपाणां स्थविराणां अन्तिके सामायिकादीनि एकादशाङ्गानि अधीत्य बहुप्रतिपूर्णानि द्वादशवर्षाणि श्रामण्यपर्यायं पालयित्वा मासिक्या संलेखनया आत्मानं जोषयित्वा षष्टिं भक्तानि अनशनेन छेदयित्वा 'आलोइयपडिक्कंते' आलोचितप्रतिक्रान्तः=आलोचितः=गुरुसमीपे कथितो योऽतिचारः समतिक्रान्तःपुनरकरणविषयीकृतो येन स तथा, 'उद्धिय सल्ले' उद्धृतशल्यःमायाशल्यरहितः, 'समाहि-

---

धारण कर लिया। (तएणं ते थेरा भगवंतो मेहस्स अणगारस्स अगिलाए वेयावडियं करेंति) इसके बाद वे स्थविर उन भगवान अनगार मेघकुमार का अग्लान भाव से वैयावृत्त्य करने में लग गये। (तएणं से मेहे अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स तहारूवाणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जित्ता बहुपडिपुन्नाइ दुवालसवरिसाइं सामन्नपरियागं पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झोसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए, छेदित्ता आलोइयपडिक्कंते उद्धियसल्ले समाहिपत्तोआणुपुव्वे णं कालगए) इसके बाद वे मेघकुमार कि जिन्होंने अनगार श्रमण भगवान् महावीर के तथा रूप स्थाविरों के पास सामायिक आदि ग्यारह अंगों को पढ लिया है बहु प्रतिपूर्ण–ठीक–१२ बारहवर्ष तक श्रामण्य पर्याय को पाल कर एक मास की संलेखना से अपने आपको कृश कर साठ भक्तों को अनशन द्वारा छेद कर गुरु के समीप अपने पापों की आलोचना कर तथा उनसे प्रतिक्रान्त होकर मायादि शल्यों से रहित हो कर, संकल्प विकल्पों से वर्जित

સંથારો ધારણ કર્યો. (तएणं ते थेरा भगवंतो मेहस्से अणगारस्स अगिलाए वेयावडियं करेंति) ત્યારબાદ તે સ્થવિર, ભગવાન અનગાર મેઘકુમારની અગ્લાન ભાવથી વૈયાવૃત્ય કરવામાં પરોવાઈ ગયા. (तएणं से मेहे अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारस अंगाइं अहिज्जित्ता बहुपडिपुन्नाइं दुवालसवरिसाइं सामन्नपरियागं पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झोसित्ता सट्ठिंभत्ताइं अणसणाए छेदित्ता आलोईयपडिक्कंते उद्धियसल्ले संमाहिपत्ते आणुपुव्वेणं कालगए) ત્યારબાદ મેઘકુમાર કે જેમણે અનગારશ્રમણ ભગવાન મહાવીરની તેમજ તથા રૂપ સ્થવિરોની પાસે સામાયિક વગેરે અગિયાર અંગોનો અભ્યાસ કરી લીધો છે, બહુ પ્રતિપૂર્ણ બરોબર બાર વર્ષ સુધી શ્રામણ્ય પર્યાયને પાળીને એક મહિનાની સંલેખનાથી પોતાની જાતને દૂબળી બનાવી ને સાઈઠ ભક્તોને અનશન દ્વારા છેદીને જેમણે ગુરુની પાસે પોતાના પાપોનું સ્પષ્ટી કરણ કરી લીધું છે, તેમજ તેમનાથી જેઓ પ્રતિક્રાંત થઈ ગયાં છે, ભય વગેરે

पत्ते' ॥ माधिमासः=संकल्पविकल्पवर्जितः–मोक्षमार्गैकमानसः, आनुपूर्व्या= क्रमेण आयुः कर्मदलिकसमाप्तौ कालं गतः=मृतः। ततः खलु ते स्थविराः भगवन्तं मेघमनगारं आनुपूर्व्या कालगतं पश्यन्ति, दृष्ट्वा 'परिनिव्वाणव त्तियं' परिनिर्वाणप्रत्ययिकं, परिनिर्वाणं=मृतदेहपरिष्ठापनं, तदेव प्रत्ययिकं=हेतुर्यस्य स तथा, तम् कायोत्सर्गं कुर्वन्ति, कृत्वा मेघस्य आचार भाण्डकम्=आचारपरिपालननिमित्तकं वस्त्रपात्रादिकं गृह्णन्ति, गृहीत्वा विपुला- त्पर्वतात् शनैः शनैः प्रत्यवरोहन्ति=अवतरन्ति, प्रत्यवरुह्य यत्रैव गुणशिलकं चैत्यं यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वंदते नमस्यति, वंदित्वा नमस्यित्वा एवमवदन् एवं खलु देवाणु

होते हुए अर्थात् मोक्षमार्ग में अपने मनको एकाग्र कर ते हुए–क्रमक्रम के आयु दलिकों की समाप्ति होने पर मृत्यु को प्राप्त हुए। (तएण ते थेरा भगवतो मेहं अणगार अणुपुव्वेणं कालगयं पासेंति पासित्ता परिनिव्वा- णवत्तियं काउस्सगं करेंति) इसके अनन्तर मेघ कुमारको अनुपूर्व्येण काल- गत जब उन भगवान् स्थविरोंने देखा तब उन्होंने मृतदेह के परिष्ठापना हेतुक- कायोत्सर्ग किया। (करित्ता मेहस्स आयारभंडगं गियहति गिण्हित्ता विउ- लाओ पव्वआओ सणियं २ पच्चोरुहंति पच्चोरुहित्ता जेणामेव गुणसिलए चेइए जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छंति) कायोत्सर्ग करने के बाद फिर उन्होंने मेघकुमार के आचार भाण्डकको––वस्त्र पात्रा दिकोंको–उठाया–उठाकर फिर वे उस विपुल पर्वत से धीरे २ नीचे उतरे और उतरकर जहां गुणशिलक चैत्य था और जहां श्रमण भगवान महावीर थे वहां गये। (उवागच्छित्ता समणं ३ वंदंति नमंसंति, वंदित्ता नमंसित्ता

શલ્યોથી રહિત થઇ ગયા છે, સંકલ્પ વિકલ્પોથી જેઓ રહિત થયેલા છે, તેઓ મોક્ષ માર્ગમાં પોતાના મનને એકાગ્ર કરતા ધીમે ધીમે આયુકર્મના દલિકોની સમાપ્તિ થતાં એવા તે મેઘકુમાર મૃત્યુ પામ્યા. (तएणं ते थेरा भगवंतो मेहं अणगारं अणुपुव्वेणं कालगयं पासेंति पासित्ता परिनिव्वाणवत्तियं काउस्सगं करेंति) ત્યારબાદ ભગવાન સ્થવિરોએ મેઘકુમારને આનુપૂર્વ્યેણ કાળગત થયેલા જોયાં ત્યારે મૃત શરીરના પરિષ્ઠાપન માટે કાયોત્સર્ગ કર્યો. (करित्ता मेहस्स आयारभडग गिण्हंति गिण्हित्ता विउलाओ पव्वयाओ सणीयं २ पचोरुहंति पचोरुहित्ता जेणा मेव गुणसिलए चेइए जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छंति) કાયોત્સર્ગ પછી તેઓએ મેઘકુમારનાં આચાર ભાણ્ડક અને વસ્ત્રપાત્ર વગેરે ઉપાડયાં ઉપાડીને તેઓ ધીમે ધીમે વિપુલ પર્વતની નીચે ઉતર્યા અને ઉતરીને જ્યાં ગુણશીલક ચૈત્ય હતું અને જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હતા ત્યાં પહોંચ્યા. (उवागच्छित्ता

प्रियाणामन्तेवासी मेघो नाम अनगारः प्रकृतिभद्रकः=स्वभावत एव खलु यावद्-अत्र यावच्छब्देन-"प्रकृत्युपशान्तः, प्रकृति प्रतनुक्रोधमानमायालोभः, मृदुमार्दवसम्पन्नः,=अत्यन्तसरलभावसम्पन्नः, आलीनः=सर्वगुणैरालिङ्गितः भद्रकः=स्वच्छान्तःकरणः' इति विज्ञेयम् । विनीतः स मेघमहामुनिः खलु देवानुप्रियैः अभ्यनुज्ञातः सन् गौतमादीन् श्रमणान् निर्ग्रन्थान् निर्ग्रन्थींश्च क्षामयित्वा अस्माभिः सार्धं विपुलं=विपुलनामकं पर्वतं शनैः शनैः दूरोहति दूरुह्य स्वयमेव मेघघनसन्निकाशं पृथिवीशिलापट्टकं प्रतिलेखयति, प्रतिलेख्य

एवं वयासी) जाकर उन्होंने श्रमण भगवान महावीर को वन्दना की, नमस्कार किया--वंदना नमस्कार कर फिर इस प्रकार कहा—(एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी मेहे णामं अणगारे) देवानुप्रिय आपके अंतेवासी मेघकुमार नामके अनगार जो (पगइभद्दए जाव विणीए) प्रकृति से भद्र थे--स्वभावतः सरल थे--प्रकृति से उपशान्त थे, प्रकृति से प्रतनुक्रोध थे, मान माया एवं लोभ भी जिनका स्वभाव सेही बहुत अधिक मंद था, अर्थात् उत्तम क्षमा, मार्दव आर्जव, शौच के जो भण्डार थे आलीन समस्त गुणों से आलिंगित थे भद्रक-स्वच्छ अन्तः करण से युक्त थे। (से णं देवाणुप्पिएहिं अब्भणुन्नाए समाणे गोयमाइए समणे निग्गंथे निग्गंथीओय खामेत्ता अम्हेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं सणियं २ दुरूहइ) आप देवानुप्रिय से आज्ञा प्राप्तकर गौतम आदि निर्ग्रन्थ साधुओं से और निर्ग्रन्थी साध्वियों से अपने अपने अपराध की क्षमा याचना करके हमलोगों के साथ विपुल नामके पर्वत पर धीरे २ चडे (दुरूहित्ता सयमेव मेहघणसन्निगासं

समणं ३ वंदंति नमंसति, वंदित्ता नमंसित्ता, एवं वयासी) त्यां पहोंचीने तेमणे श्रमण भगवान महावीरने वंदन अने नमस्कार कर्या. वंदन अने नमस्कार करीने तेमणे कह्युं—(एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी मेहे णामं अणगारे) हे देवानुप्रिय! तमारा अंतेवासी मेघकुमार अनगार के जेओ स्वभावथी सरळ हता, प्रकृतिथी प्रतनुक्रोधवाळा हता, मान, माया, अने लोभ पण जेमना स्वभावथी खूब ज मंद हता एटले के उत्तम क्षमा, मार्दव आर्जव. शौचना जे भंडार हता, आलीन—समस्त गुणोथी जे आलिंगित हता, भद्रक—निर्मळ अन्त करणवाळा हता. (से णं देवाणुप्पियाएहिं अब्भणुन्नाए समाणे गोयमाइए समणे निग्गंथे निग्गंथीओय खामेत्ता अम्हेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं सणियं २ दुरूहइ) देवानुप्रिय! तमारी आज्ञा मेळवीने गौतम वगेरे निर्ग्रंथ साधुओथी अने निर्ग्रंथी साध्वीओथी पोताना अपराधोनी क्षमा मागीने अमारी साथे विपुल नामक पर्वत उपर धीमे धीमे चढ्या. (दुरूहित्ता सयमेव मेहघणसन्निगासं पुढविसिला-

भक्तपान प्रत्याख्यातः आनुपूर्व्या कालं गतः, एतत्खलु हे देवानुप्रियाः ! मेघस्यानगारस्य आचारभाण्डकं=धर्मोपकरणरूप वस्त्रपात्रादिकं वर्तते ॥सू. ४९॥

मूलम्—भंते त्ति भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी मेहे णामं अणगारे। से णं भंते ! मेहे अणगारे कालमासे कालं किच्चा कहिंगए कहिं उववन्ने ? गोयमाइं समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी—एवं खलु गोयमा ! मम अंतेवासी मेहे णामं अणगारे पगइ भद्दए जाव विणीए सेणं तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जइ, अहिज्जित्ता बारसभिक्खुपडिमाओ गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं काएणं फासित्ता जाव किट्टित्ता मए अब्भणुन्नाए समाणे गोयमाई थेरे खामेइ खामित्ता तहारूवेहिं थेरेहिं सद्धिं जाव विउलं पव्वयं दूरूहइ

पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेइ) और चढ़कर—स्वयमेव उन्होंने घनीभूत मेघ के समान श्याम पृथिवी शिलापट्टक की प्रतिलेखना की। (पडिलेहित्ता) प्रतिलेखना करके फिर उन्होंने (भत्तपाणपडियाइक्खिए) चतुर्विध आहार का परित्याग कर दिया। (अणुपुव्वेणं कालगए) बाद में वे वहां से क्रम २ से आयु कर्म के दलिकों की पूर्ण निर्जरा हो जाने से काल प्राप्त हो गये हैं (एसणं देवाणुप्पिया ! मेहस्स आयारभंडए) हे देवानुप्रिय ! यह आचार भंडक उन्ही मेघकुमार का है। सूत्र "४९"

पट्टयं पडिलेहेइ) અને ચઢીને પોતાની જાતેજ તેમણે ઘનીભૂત થયેલા મેઘના જેવા શ્યામ પૃથ્વી શિલાપટ્ટકની પ્રતિલેખના કરી. (पडिलेहित्ता) પ્રતિલેખના કરીને તેમણે (भत्तपाणपडियाइक्खिए) ચાર જાતના આહારનો ત્યાગ કર્યો. (अणुपुव्वेण कालगए) ત્યાર પછી તેઓ ત્યાં ધીમે ધીમે આયુકર્મના દલિકોથી સંપૂર્ણપણે નિર્જરા હોવાને કારણે કાળ (મૃત્યુ) વશ થયા છે. (एस णं देवाणुप्पिया ! मेहस्स आयारभंडए) હે દેવાનુપ્રિય ! આ આચાર ભંડક તે મેઘકુમારનાજ છે. ॥ સૂત્ર "૪૯" ॥

दुरूहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ, संथरित्ता दब्भसंथारोवगए सयमेव पंचमहव्वए उच्चारेइ, बारससामण्णपरियागं पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदेत्ता आलोइय पडिक्कंते उद्धिय-सल्ले समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा उड्ढं चंदिमसूरगहगणणक्खत्ततारारूवाणं बहूइं जोयणसयाइं बहूइं जोयणसहस्साइं बहूइं जोयणसयसहस्साइं बहूइं जोयणकोडीओ बहूइं जोयणकोडाकोडीओ उड्ढं दूरं उप्पइत्ता सोहम्मीसाणसणंकुमारमाहिंदबंभलोयलंतगमहासुक्कसहस्साराणयपाणयारणच्चुए,तिण्णि-य अट्ठारसुत्तरे गेवेज्जविमाणवाससए वीइवइत्ता विजए महाविमाणे देवत्ताए उववण्णे। तत्थणं अत्थेगइयाणं देवाणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता, तत्थणं मेहस्स वि देवस्स तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता। एसणं भंते! मेहे देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता कहिं गच्छिहिइ? कहिं उववज्जिहिइ? गोयमा! महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ,, बुज्झिहिइ,मुच्चिहिइ, परिनिव्वाहिइ, सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ। एवं खलु जंबू! समणेणं भगवया महावीरेणं आइगरेणं तित्थगरेणं जाव संपत्तेणं अप्पोपालंभनिमित्तं पढमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्तेत्तिबेमि ॥सू० ५०॥

पढमं अज्झयणं समत्तं

टीका—'भंतेत्ति' इत्यादि। 'भदन्तइति भगवान्गौतमः श्रमणं' भगवन्तं महावीरं वंदते, नमस्यति, वंदित्वा नमस्यित्वा एवमवदत्-एवं खलु देवा-

नुप्रियाणामन्तेवासी मेघनामा अनगारः स खलु हे भदन्त! मेघोऽनगारः कालमासे कालं कृत्वा कुत्रगतः? कुत्र उत्पन्नः?, 'गोयमाई' हे गौतम! इति संबोध्य गौतमादीन् श्रमणान् निर्ग्रन्थान् उद्दिश्य श्रमणो भगवान् महावीरः भगवन्तं गौतमं एवमवदत्-एवं खलु गौतम! ममाऽन्तेवासी मेघनामा अनगारः प्रकृतिभद्रको यावद् विनीतः, स खलु तथारूपाणां स्थविराणामन्तिके सामायिकादीनि एकादशाङ्गानि अधीते अधीत्य द्वादशभिक्षुप्रतिमाः

भंते त्ति भगवं गोयमे इत्यादि

टीकार्थ- (भंते) हे भदंत! इस प्रकार कहकर (भगवं गोयमे) भगवान गौतमने (समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) श्रमण भगवान महावीर को वंदना की नमस्कार किया। वंदना नमस्कार करके फिर उन्होंने इस प्रकार कहा--(एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी मेहे णामं अणगारे, सेणं भंते! मेहे अणगारे कालमासे कालंकिच्चा कहिं गए कहिं उववन्ने?) देवानुप्रिय आपके अंतेवासी मेघ नामके अनगार थे वे मेघ अनगार कालमासमें काल करके कहां गये हैं कहां उत्पन्न हुए हैं (गोयमाइ समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी) हे गौतम! इस प्रकार से संबोधित करते हुए श्रमण भगवान महावीरने उन गौतम से ऐसा कहा—(एव खलु गोयमा! मम अंतेवासी मेहेणामं अणगारे पगइभद्दए जाव विणीए से णं तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइ एक्कारसअंगाइं अहिज्जइ) सुनो मैं कहता हूँ--मेरे

(भंतेत्ति भगवं गोयमे इत्यादि ॥

टीकार्थ-(भंते) હે ભદંત! એવી રીતે સંબોધીને (भगवं गोयमे) ભગવાન ગૌતમે (समणं भगव महावीरं वंदइ नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता एवं वयासी) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદન અને નમસ્કાર કર્યા. વંદન અને નમસ્કાર કરીને તેમણે આ પ્રમાણે કહ્યું—(एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी मेहे णामं अणगारे सेणं भंते! मेहे अणगारे कालमासे कालंकिच्चा कहिं गए कहिं उववन्ने?) હે દેવાનુપ્રિય! મેઘ નામના અનગાર તમારા અંતેવાસી હતા. તે અનગાર મેઘકુમાર કાળ માસમાં કાળવશ થઈને ક્યાં ગયા છે? ક્યાં ઉત્પન્ન થયા છે? (गोयमाइ समणं भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी) હે ગૌતમ! એવી રીતે સંબોધીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ગૌતમને કહ્યું કે—(एवं खलु गोयमा मम अंतेवासी मेहे णामं अणगारे पगइभद्दए जाव विणीए सेणं तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जइ)

गुणरत्नसंवत्सरं तपः कर्म कायेन स्पृष्ट्वा यावत्कीर्तयित्वा मया अभ्यनुज्ञातः सन् गौतमादीन् स्थविरान् क्षामयति क्षामयित्वा तथारूपैः स्थविरैः सार्द्धं विपुलं पर्वतं दूरोहति दूरुह्य दर्भसंस्तारकं संस्तरति संस्तीर्य संस्तारोपगतः स्वयमेव पञ्चमहाव्रतानि उच्चारयति, द्वादशवर्षाणि श्रामण्यपर्यायं पालयित्वा मासिक्या

अंतेवासी जो मेघकुमार नाम के अनगार थे कि जो प्रकृति से सरल यावत् विनीत थे तथा जिन्होंने तथा रूप स्थविरों के पास सामायिक आदि ग्यारह अंगो का अध्ययन किया था।--(अहिज्जित्ता बारसभिक्खु-पडिमाओ गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं काएणं फासित्ता जाव किट्टित्ता मए अब्भणुन्नाए समाणे गोयमाई थेरे खामेइ) और अध्ययन कर जिन्होंने उन्हें अच्छी तरह अधिगत कर १२--भिक्षु प्रतिमाओं को तथा गुणरत्न रूप संवत्सर वाले तप कर्म को शरीर से स्पर्श कर शोधित कर उनमें पारंगत आदि होकर अच्छी तरह आराधित किया था। बाद में जिन्होंने मुझ से आज्ञा प्राप्त कर गौतमादिक निर्ग्रंथ साधुओं आदिसे अपने अपराधों की क्षमा याचना की थी (खामित्ता तहारूवेहिं थेरेहिं सद्धिं जाव विउलं पव्वयं दुरूहई, दुरूहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ संथरित्ता दब्भसंथारोवगए सयमेव पंचमहव्वए उच्चारेइ) खमत खामणा करके तथारूप कृतादि स्थविरों के साथ विपुल नाम के पर्वत पर चढे चढकर वहां जिन्होंने दर्भ संथारा बिछाया। उसे बिछाकर फिर जो उसपर

સાંભળો હું કહું છું--અનગાર મેઘકુમાર નામના મારા અંતેવાસી કે જેઓ પ્રકૃતિ સરળ યાવત્ વિનમ્ર હતા, અને જેમણે તથારૂપ સ્થવિરોની પાસે સામાયિક વગેરે અગિયાર અંગોનો અભ્યાસ કર્યો-- (अहिज्जित्ता बारसभिक्खुपडिमाओ गुण-रयणसंवच्छरं तवोकम्मं काएणं फासित्ता जाव किट्टित्ता मए अब्भ णुन्नाए समाणे गोयमाई थेरेखामेइ) અને અભ્યાસ કરીને તેમણે તેમને સારી પેઠે મેળવી બાર ભિક્ષુ પ્રતિમાઓને તેમજ ગુણરત્ન રૂપ સંવત્સરવાળા તપકર્મને શરીરથી સ્પર્શીને શોધિત કરીને તેમાં પારંગત વગેરે થઈ તે સારી રીતે આરાધિત કર્યું હતું, ત્યાર બાદ જેમણે મારી આજ્ઞા મેળવીને ગૌતમ વગેરે નિર્ગ્રંથ સાધુઓ વગેરેથી પોતાના અપરાધોની ક્ષમા માગી હતી. (खामित्ता तहारूवेहिं थेरेहिं सद्धिं जाव विउलं पव्वयं दुरूहई, दुरूहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ संथ-रित्ता दब्भसंथारोवगए सयमेव पंचमहव्वए उच्चारेइ) ખમત ખામણા કરીને તથા રૂપ કૃતાદિ સ્થવિરોની સાથે વિપુલ નામના પર્વત ઉપર ચઢયા, ચઢીને તેમણે દર્ભ સંથારક પાથર્યું. પાથરીને તેના ઉપર પૂર્વ દિશા તરફ મોં કરીને પદ્માસનમાં

संलेखनया आत्मानं जोषयित्वा षष्टिं भक्तानि अनशनेन छेदयित्वा आलो-चितप्रतिक्रान्तः उद्धृतशल्यः समाधिप्राप्तः कालमासे कालं कृत्वा उर्ध्वं चन्द्रमः सूर्यग्रहगणनक्षत्रतारारूपाणां बहूनि योजनानि, बहूनि योजनशतानि, बहूनि योजनसहस्राणि, बहूनि योजनशतसहस्राणि, बह्वीर्योजनकोटीः, बह्वीर्योजन-कोटिकोटीः, उर्ध्वं दूरम् उत्पत्य, सौधर्मेशानसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोक लान्तकमहाशुक्रसहस्रारानतप्राणताऽऽरणाच्युतान् त्रीणि च अष्टादशोत्तराणि

पूर्व दिशा की तरफ मुख करके पद्मासन से विराजमान हो गये। वहां पच महाव्रतों का जिन्होंने स्वयं उच्चारण किया (बारसवासाइं सामण्ण परियागं पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदेत्ता आलोइयपडिक्कंते उद्धियसल्ले समाहिपत्ते) तथा १२, वर्ष तक श्रामण्य पर्याय का पालन कर १ मास की संलेखना से अपने आपको कृश कर साठ भक्तों का अनशन द्वारा छेदकर, आलो-चित प्रतिक्रान्त होकर और जो मायादि शल्यों को दूर कर संकल्प विकल्पों से वर्जित हुए अंतमें और (कालमासे कालं किच्चा) जो कालमास में काल धर्म को प्राप्त हो गये हैं। इस तरह मृत्यु के वश होकर वे (उड्ढं चंदिमसूरगहगणणक्खत्ततारारूवाणं बहूइं जोयण-सयाइ बहूइं जोयणसयसहस्साइं बहूइं जोयणकोडीओ बहूइं जोयणकोडा-कोडीओ उड्ढं दूरं उप्पइत्ता सोहम्मीसाणसणंकुमारमाहिंदबंभलोयलंतग-महासुक्कसहस्साराणयपाणयारणच्चुए तिण्णिय अट्ठारसुत्तरे गेवेज्ज-

વિરાજમાન થઇ ગયા. ત્યાં પંચવ્રતોનું તેમણે જાતે ઉચ્ચારણ કર્યું. (बारसवासाइं सामण्णपरियागं पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता सट्ठिं भत्तइं अणसणाए छेदेत्ता आलोइयपडिक्कंते उद्धियसल्ले समाहिपत्ते) બાર વર્ષના શ્રામણ્ય પર્યાયનું પાલન કર્યા બાદ એક મહિનાની સંલેખનાથી પોતાને દૂબળા બનાવીને સાઇઠ ભક્તોને અનશન વડે છેદીને, આલોચિત પ્રતિક્રાન્ત થઈને અને માયા વગેરે શલ્યોને દૂર કરીને સંકલ્પ-વિકલ્પોથી રહિત થઈને અંતે (काल-मासे कालं किच्चा) કાળ માસમાં કાળ ધર્મને પામ્યા છે. આ પ્રમાણે મૃત્યુવશ થયેલા મુનિરાજ મેઘકુમાર (उड्ढं चंदिमसूरगहगणणक्खत्ततारारूवाणं बहूइं जोयणसयाइ बहूइं जोयणसयसहस्साइं बहूइं जोयणकोडीओ बहूइं जोयणकोडाकोडीओ उड्ढं दूरं उप्पइत्ता सोहम्मीसाणसणंकुमार माहिंदबंभलोयलंतगमहासुक्कसहस्साराणयपाणयारणच्चुए तिण्णिय

ग्रैवेयकविमानावासशतानि, प्रथमग्रैवेयकस्यैकादशाधिकैकशतं विमानानि सन्ति, द्वितीयस्य सप्ताधिकशतं तृतीयस्य शतं विमानानि, तानि व्यतिक्रम्य विजये महाविमाने देवत्वेनोत्पन्नः। तत्र खलु अस्त्येकेषां देवानां त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमास्थितिः प्रज्ञप्ता, तत्र खलु मेघस्यापि देवस्य त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमा स्थितिः प्रज्ञप्ता। एष खलु हे भदन्त ! मेघो देवः तस्मात् देवलोकात् 'आउक्खएणं'

विमाणवाससए वीइवइत्ता विजये महाविमाणे देवत्ताए उववण्णे) यहां से उर्ध्व लोक में विजय नाम के महा विमान में देव की पर्याय से उत्पन्न हुए हैं। यह विमान ज्योतिषचक्र चन्द्र, सूर्य ग्रह नक्षत्र तारा गणों से बहुत योजन ऊपर है। अनेक शत योजन ऊपर है बहुत हजार योजन ऊपर है। बहुत लाखों योजन ऊपर है। बहुत करोड योजन ऊपर है। बहुत कोटि कोटि योजन ऊपर है। तथा सौधर्म ईशान, सनत्कुमार माहेन्द्र, ब्रह्मलोक, लान्तक, महाशुक्र, सहस्रार, आनत, प्राणत, आरण, अच्युत इन देवलोकों के भी ऊपर है। तथा ३१८, ग्रैवेयक विमानों के ऊपर है। इनमें १११, विमान प्रथम ग्रैवेयक के हैं। १०७, विमान द्वितीय ग्रैवेयक के हैं। १००, विमान तीसरे ग्रैवेयक के हैं। सो इन सब को उल्लंघन करके ऊपर में वह विजय नामका विमान स्थित है। (तत्थणं अत्थेगइयाणं देवाणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता) वहां पर कितनेक देवों की ३३ तेतीस सागर की स्थिति कही गई है। (तत्थणं मेहस्स वि देवस्स तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता) मेघकुमार देव की भी वहां ३३ सागरोपम की स्थिति कही गई है। (एस णं भंते मेहे

अट्ठारसुत्तरे गेवेज्जविमाणं वाससए वीइवइत्ता विजये महाविमाणे देवत्ताए उववण्णे) અહીંથી ઉર્ધ્વલોકમાં વિજય નામના મહાવિમાનમાં દેવના પર્યાયથી જન્મ પામ્યા છે. આ વિમાન જ્યોતિષચક્ર ચન્દ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર તારાઓથી ઘણા યોજન ઊંચું છે. સૌધર્મ, ઈશાન, સનત્કુમાર માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, મહાશુક્ર, સહસ્રાર, આનત, પ્રાણત, આરણ, અચ્યુત આ બધા દેવલોકોથી પણ ઉપર આ વિમાન છે. તેમજ ત્રણસો અઢાર ગ્રૈવેયક વિમાનોથી ઉપર છે. આ ગ્રૈવેયક વિમાનોમાં એકસો અગિયાર વિમાન પ્રથમ ગ્રૈવેયક છે. એકસો સાત વિમાન દ્વિતીય ગ્રૈવેયક છે. સો વિમાન ત્રીજા ગ્રૈવેયક છે. આ બધાને ઓળંગીને સૌથી ઉપર આ વિજય નામનું વિમાન રહેલું છે. (तत्थ णं अत्थेगइयाणं देवाणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता) ત્યાં કેટલાક દેવોની તેત્રીસ સાગર જેટલી સ્થિતિ બતાવવામાં આવી છે. (तत्थणं मेहस्स वि देवस्स तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता) મેઘકુમાર દેવની પણ ત્યાં તેત્રીસ

आयुष्कर्मपुद्गलनिर्जरणेन, 'भवक्खएणं' भवक्षयेण=देवभवसम्बन्धिकर्मणां गत्यादीनां निर्जरणेन ठिइक्खएण' स्थितिक्षयेण=देवभवसम्बन्धि शरीरावस्थान-क्षयेण, अनन्तरं च=देवभवसम्बन्धिशरीरं त्यक्त्वा कुत्र गमिष्यति? कुत्रोत्पत्स्यते ? हे गौतम ! महाविदेहे वर्षे=महाविदेहक्षेत्रे सिज्झिहिइ' सेत्स्यति सकलकार्यकारितया सिद्धो भविष्यति, बुज्झिहिइ' भोत्स्यते=विमलकेवला-लोकेन सकललोकालोकं ज्ञास्यति, 'मुच्चिहिइ' मोक्ष्यति=सर्वकर्मभ्यो मुक्तो भविष्यति, 'परिनिव्वाहिइ' परिनिर्वास्यति=समस्तकर्मकृतविकाररहितत्वेन स्वस्थो भविष्यति, 'सव्वदुःखाणमंतं करेहिइ' सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति= समस्तक्लेशानां नाशं विधास्यति, अव्याबाधसुखभोगी भविष्यतीत्यर्थः। अध्य-

देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिईक्खएणं अणतरं चयं चइत्ता कहिं गच्छहिइ कहिं उववज्जिहिइ ?) इस प्रकार प्रभु के मुखारविन्द से मेघकुमार की उत्पत्ति का स्थान सुन कर गौतमने पुनः उनसे यह पूछा कि हे भदंत ! अब ये मेघकुमार देव उस देवलोकसे आयु के क्षय से, भव के क्षय से, स्थिति के क्षय से देवभव संबन्धी शरीर का त्याग कर कहां जावेगें। कहां उत्पन्न होंगे ! (गोयमा ! महा-विदेहे वासे सिज्झिहिइ, बुज्झिहिइ, मुच्चिहिइ, परिनिव्वाहिइ सव्वदुक्खाण मतं करेहिइ) इस प्रकार गौतम द्वारा पुनः पूछने पर प्रभुने उनसे कहा— गौतम ये मेघकुमार देव महाविदेह में उत्पन्न हो कर वहीं से सिद्ध होंगे विमल केवल ज्ञानरूप आलोक से समस्तलोक और आलोक का ज्ञाता होगें। समस्त ज्ञानावरणादिक अष्ट कर्मों से रहित होंगे, कर्मकृत समस्त विकारों से

સાગર જેટલી સ્થિતિ કહેવામાં આવી છે. (एसणं भंते मेहे देवे ताओ देवलो-याओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइकक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता कहिं-गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ) ?) આ પ્રમાણે મેઘકુમારની ઉત્પત્તિ વિષેના સ્થા-નની વાત સાંભળીને ગૌતમે ફરી પ્રશ્ન કર્યો—કે હે—ભદંત ! મેઘકુમાર દેવ તે દેવલોકથી આયુષ્ય ક્ષયથી, ભવક્ષયથી, સ્થિતિક્ષયથી દેવભવના શરીરનો ત્યાગ કરીને ક્યાં જશે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? (गोयमा ! महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ, मुच्चिहिइ, परिनिव्वाहिइ, सव्वदुक्खाणमंते करेहिइ) આ પ્રમાણે ગૌતમના પ્રશ્નને સાંભળીને પ્રભુએ તેમને કહ્યું કે—હે ગૌતમ ! આ મેઘકુમાર દેવ મહાવિદેહમાં ઉત્પન્ન થઈને ત્યાંથી સિદ્ધ થશે. વિમળ અને કેવળજ્ઞાનરૂપ આલોકથી સમસ્તલોક અને આ લોકના જાણનારા થશે. તેઓ સમસ્ત જ્ઞાનાવરણ વગેરે આઠ કર્મો રહિત થશે અને

 વિકારો રહિત થઇને સ્વસ્થતા પામશે. તેઓ બધાં દુઃખોનો નાશ કરશે

यनार्थमुपसंहरन् श्रीसुधर्मास्वामी जम्बूस्वामिनमाह–एवं खलु हे जम्बूः! श्रमणेन भगवता महावीरेण आदिकरेण तीर्थकरेण यावत्संप्राप्तेन आप्तोपालम्भनिमित्त–आप्तेन हितेन गुरुणोऽन्यर्थ:,विनेयस्याविहितविधायिनः उपालम्भः–आत्मोपालम्भः तन्निमित्तं=तदर्थः प्रथमस्य ज्ञाताध्ययनस्य अर्थः=पूर्वोक्तः=मेघकुमारचरितरूपोऽर्थः प्रज्ञप्तः=कथितः। अविधिप्रवृत्तस्य शिष्यस्य गुरुणा मोक्षमार्गे स्थापनाय हितसारगर्भितवचनेन प्रतिबोधनम् उपालम्भः स दातव्यः, यथा भगवता दत्तो मेघकुमाराय, इत्येवमर्थं प्रथममध्ययनमिति भावः ॥

रहित होकर स्वस्थ होंगे, समस्त दुःखों का नाश करेंगे अव्याबाध सुख के भोक्ता बनेंगे अब सूत्रकार श्री सुधर्मास्वामी इस अध्ययन के अर्थ का उपसंहार करते हुए श्री जम्बूस्वामी से कहते हैं।(एवं खलु जंबू। समणे णं भगवया महावीरेणं आइगरेणं तित्थगरेणं जाव संपत्तेणं अप्पोपालंभनिमित्तं पढमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते त्तिबेमि) कि हे जंबू। आदिकर तीर्थकर श्री श्रमण भगवान् महावीरने कि जो सिद्धिस्थान को प्राप्त हो चुके हैं अविहित विधायी शिष्य को आप्तोपालंभनिमित्त यह मेघकुमार के चरित्ररूप प्रथम ज्ञाताध्ययन का अर्थ प्रज्ञप्त (प्ररूपित) किया है। अविधि में प्रवृत्त हुए शिष्य को गुरु देव मोक्षमार्ग में स्थापन करने के लिये जो हित सारगर्भित वचनों द्वारा समझाया है। इसी का नाम आप्तोपालंभ है। आप्तजन के द्वारा दिया गया उपालंभ यही आप्तोपालंभ का अर्थ है। मेघकुमार के साथ यही कार्य प्रभुने किया है। यही विषय इस अध्ययन द्वारा समझाया गया है। अतः इस अध्ययन का नाम भी आप्तदत्त परोपलंभ है। स्वोपालंभ परोपालंभ

અને અવ્યાબાધ સુખને ભોગવનારા થશે. અહીં હવે સૂત્રકાર શ્રી સુધર્મા સ્વામી આ અધ્યયનના અર્થને ઉપસંહાર કરતા જંબૂસ્વામીને કહે છે. (एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेण आइगरेणं तित्थगरेणं जाव संपत्तेणं अप्पोपालंभनिमित्तं पढमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते त्तिबेमि) હે જંબૂ, આદિકર તીર્થંકર શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે જેમણે સિદ્ધિસ્થાનને મેળવ્યું. છે–એવા તેમણે અવિહિત વિધાયી શિષ્યને આપ્તોપાલંભના માટે આ મેઘકુમારના ચારિત્રરૂપ પ્રથમ જ્ઞાતાધ્યયનનો અર્થ પ્રરૂપિત કર્યો છે. અવધિમાં પ્રવૃત્ત થયેલ શિષ્યને ગુરુદેવ મોક્ષમાર્ગમાં વાળવા માટે જે હિતસાર યુક્ત વચનો દ્વારા સમજાવે છે તે આપ્તોપાલંભ કહેવાય છે આપ્તજન વડે આપવામાં આવેલો ઉપાલંભ એ જ આપ્તોપાલંભનો અર્થ છે મેઘકુમારની સાથે પણ ભગવાને આ પ્રમાણે જ વ્યવહાર કર્યો છે. આ અધ્યયન દ્વારા એ જ વિષય સમજાવવામાં આવ્યો છે. એથી આ અધ્યયનનું નામ ‘આપ્તદત્ત પરોપાલંભ’

स्वोपालम्भो यथा–

लब्ध्वा जनुर्मानुषमत्र दुर्लभं,
रे जीव !कल्पद्रुमवत्प्रमोदम् ।
जैनेन्द्रधर्मं न करोपि सादरं,
स्वस्यात्मनः शत्रुरहो ! परोऽस्तिकः ? ॥ १ ॥

परोपालम्भो यथा––

विशुद्धवंशे च तवास्ति जन्म,
जिनेन्द्रधर्मे खलु दीक्षितोऽसि ।
सदोत्तमज्ञानगुणाढय ! वत्स ।
कथं तवैवं सहसा प्रवृत्तः ? ॥ २ ॥

तथा तदुभयोपालंभ के भेद से उपालभं३ प्रकार का कहा गयाहै–स्वोपालभ में जीव अपने आपको उपालंभ देता है–जैसे–जब किसी अविहित कार्य में प्रवृत्ति करता हुआ जैनेन्द्र धर्म में प्रवृत्ति नही करता है–तब अपने आप अन्तरात्मा से जो ऐसी आवाज आती है। कि हे जीव इस परिभ्रमण रूप संसार में किसी बडे भारी पुण्य के उदय से तुझे यह मनुष्य भव प्राप्त हुआ है–सो इसमें यदि कोई प्रमोददायक वस्तु तुझे मिली है तो वह एक जिनेन्द्र देव द्वारा प्रतिपादित धर्म ही है। तूं जिस तरह अन्य संसारिक कार्यों को बडे आदर के साथ करता है उसी तरह इसे क्यों नहीं करता। याद रख यदि इसके करने से तूं वंचित हो रहा है तो तूं स्वय निज का शत्रु है दूसरा नहीं है। ।१॥

છે–સ્વોપાલંભ, પરોપાલંભ, તેમજ તદુભયોપાલંભના ભેદથી ઉપાલંભના ત્રણ પ્રકાર કહેવામાં આવ્યા છે. સ્વોપાલંભમાં માણસ પોતાની જાતને ઉપાલંભ આપે છે. જેમકે જીવ જ્યારે કોઇ અવિહિત (ન કરવા યોગ્ય) કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરતા જૈનેન્દ્ર ધર્મમાં પ્રવૃત્ત થતો નથી ત્યારે પોતાની મેળેજ અન્તરથી જે અવાજ ઉઠે છે કે હે જીવ ! આ પરિભ્રમણરૂપ સંસારમાં કોઇ મહા પુણ્યના ઉદયથી તને મનુષ્યભવ મળ્યો છે. આ ભવ જે કંઈ એક પ્રમોદ આપનારી વસ્તુ તને મળી છે તે ફક્ત જિનેન્દ્ર દેવ વડે પ્રતિપાદિત ધર્મ જ છે. તું જેમ બીજાં સંસારિક કામો બહુજ ખુશીથી કરે છે તેમ તું આ ધર્મમાં પ્રવૃત્ત કેમ થતો નથી ? બરોબર યાદ રાખજે કે આ ધર્મમાં તું પ્રવૃત્તિ કરીશ નહિ તો તું પોતે પોતાની જાતનો શત્રુ બની ગયો છે. તારો બીજો કોઈ શત્રુ નથી. ॥૧॥

तदुभयोपालम्भो यथा--

अज्ञानिनोऽमी निजजीवितस्य,
हेतोः किमर्थं बहु जीव कोटीः।
संस्थापयन्तीह च दुःखगर्ते
किं जीवनं शाश्वतमस्ति तेषाम्? ॥ ३ ॥

अत्र आप्तदत्तपरोपालम्भाधिकारः—

अयमत्राभिप्रायः—प्राप्तरत्नत्रयलक्षणस्य विचक्षणस्यापि विनेयस्य प्रमाद-वशतस्खलनायां सत्यां तं सन्मार्गे स्थापनाय भगवता मेघमुनेरिव गुरुणो-पालम्भो देय इति।

परोपालंभ में अविधि में प्रवृत्त हुए जीव को गुर्वादि आप्त जन समझाते हैं—जैसे हे वत्स! तुम्हारा जन्म विशुद्ध वंश में हुआ है, और तुम जिनेन्द्र प्रभु के धर्म में दीक्षितहुए हो। सदा तुम उत्तम ज्ञानादि गुणों से युक्त हो रहे हो—तो फिर ऐसी क्या बात है जो तुम सहसा इस प्रकार के अविहित कार्य में प्रवृत्ति करने की ओर झुक रहे हो। यह कार्य तुम्हें शोभा नहीं देता है। अतः इससे विरक्त होकर विहित कर्तव्य की ओर ही प्रवृति करो॥२॥

तदुभयोपालंभमें इस प्रकार बोध दिया जाता है—ये अज्ञानी जीव अपने स्वय के जीवन के लिये अनेक जीवों की कोटियों को दुःखरूपी खड्डे में न मालूम क्यों पटकते रहेते हैं। तो क्या वे अपने जीवन को शाश्वत मान रहे हैं॥३॥

मेघकुमार को महावीर प्रभुने जो यह उपालंभ दिया है—वह परोपालंभ रूप है। जिस अपने शिष्यने रत्नत्रयरूप मुक्ति का मार्ग प्राप्त कर

પરોપાલંભ અવધિમા પ્રવૃત્ત થતા જીવને ગુરુ વગેરે આપ્તજનો સમજાવે છે—જેમકે હે બેટા! તમારો જન્મ વિશુદ્ધ વંશમાં થયો છે અને તમે જિનેન્દ્ર પ્રભુની દીક્ષા પામ્યા છો હમેશાં તમે શ્રેષ્ઠજ્ઞાન વગેરે ગુણોથી યુક્ત થઇ રહ્યા છો, તો પછી એવું શું થઈ ગયું છે એકદમ તમે આ જાતના ન કરવા યોગ્ય (અવિહિત) કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવા તૈયાર થયા છો. આ કામ તમને શોભતું નથી. એટલે એનાથી વિરક્ત થઈને વિહિત (ઉચિત) કર્તવ્યમાં પ્રવૃત્ત થાઓ. ॥૨॥

તદુભયોપાલંભમાં આ પ્રમાણે બોધ અપાય છે—કે આ અજ્ઞાની જીવો પોતાના જીવન માટે ઘણા જીવોને દુ:ખરૂપી ખાડામાં કેમ નાખતા રહે છે? શું એવા માણસો પોતાના જીવનને શાશ્વત માનીને બેઠા છે ॥૩॥

મેઘકુમારને મહાવીર પ્રભુએ જે ઉપાલંભ આપ્યો છે તે પરોપાલંભ છે. જે શિષ્યે રત્નત્રય રૂપ મુકિતમાર્ગ મેળવ્યો છે, અને હવે પ્રમાદવશ થતાં તે મુકિતમાર્ગથી ભ્રષ્ટ

'त्ति बेमि' इति=उक्तरूपं तत्त्वं यथा तीर्थंकरस्य भगवतो महावीरस्य सकाशान्मया श्रुतं न तु स्वबुद्ध्या कल्पितं, यतः स्वबुद्ध्या कथने श्रुतज्ञानस्य विनयो भवति, किं च छद्मस्थानां दृष्टयोऽप्यपूर्णा भवन्ति, तस्माद् यथा भगवत्प्रतिपादितमेव त्वां ब्रवीमि=उपदिशामीत्यर्थं इहार्थे चेयं संग्रहगाथा--

सुअणाणस्स अविणओ परिहरणिज्जो परिहरणिज्जो सुहाहिलासीहिं।
छउमत्थाणं दिट्ठी, पुण्णा णत्थित्ति मुइयं इइणा॥ इति ॥सूत्र. ५०॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ=प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित कलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक श्री शाहू छत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य'-पद-भूषित-कोल्हापुरराजगुरु बालब्रह्मचारि जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर=पूज्यश्री घासीलालव्रति-विरचितायां श्री ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रस्याऽनगार धर्मामृतवर्षिणी टीकायाम् उत्क्षिप्तनामकं प्रथममध्ययनं समाप्तम् ॥१॥

लिया है, और वह अब प्रमादवशवर्ती होकर उससे स्खलित हो रहा है- या हो चुका है- तो उसे पुनः सन्मार्ग में स्थापित करने के लिये गुरु महाराज का कर्तव्य है कि वे उसे उपालंभ देवें। जिस प्रकार महावीर प्रभुने मेघकुमार मुनिराज को दिया है (त्तिबेमि) इस प्रकार यह उक्त रूप तत्व जिस तरह तीर्थंकर भगवान महावीर प्रभुके पाससे मैंने सुना है, उसी तरह यह तुमसे कहा है। अपनी बुद्धिसे कल्पित कर यह नहीं कहा है। क्यों कि बुद्धिसे कल्पित कर कहनेमें श्रुत ज्ञान की आशातना होती है दूसरी बात यह भी है कि छद्मस्थजीवों की दृष्टिया अपूर्ण होती हैं। अतः वे वस्तु का पूर्णरूप प्रतिपादिन नहीं कर सकतीं हैं। इस लिये प्रभु प्रतिपादित अर्थ ही यह तुम से कहा है। इस अर्थमें

થઇ રહ્યો છે, અથવા તો તે મુક્તિમાર્ગથી ભ્રષ્ટ થઇ ચૂકયો છે એવી વ્યક્તિને ફરી સન્માર્ગમાં વાળવા માટે ગુરુમહારાજની ફરજ છે કે તેને ઉપાલંભ આપે. જે પ્રમાણે પ્રભુએ મુનિરાજ મેઘકુમારને ઉપાલંભ આપ્યો છે. (त्तिबेमि) આ રીતે ઉપરોકત તત્ત્વ મેં જેવી રીતે તીર્થંકર ભગવાન મહાવીરની પાસેથી સાંભળ્યું છે તેવી જ રીતે મેં તમને કહ્યું છે. મેં પોતાની બુદ્ધિથી કલ્પના કરીને કહ્યું નથી. કેમકે બુદ્ધિથી કલ્પિતકરીને કહેવાથી શ્રુતજ્ઞાનની આશાતના હોય છે. બીજી વાત એ છે કે છદ્મસ્થ જીવોની દૃષ્ટિઓ અપૂર્ણ હોય છે. એટલા માટે પ્રભુ પ્રતિપાદિત અર્થ જ

जो यह संग्रह गाथा उद्धृत की गई है–उसका अभिप्राय यह है–जो सुखके अभिलाषी हैं उनका यह प्रधान कर्तव्य है कि वे श्रुतज्ञान का अविनय न हो ऐसा सदा ध्यानमें रखें। अपने मनसे कल्पित कर आगम की कोई बात न कहें क्यों कि छद्मस्थावस्थामें दृष्टि अपूर्ण रहती है यही विषय (त्तिबेमी) इन पदों से सुचित किया गया है।

जैनाचार्य जैन धर्मदिवाकर पूज्य श्री घासीलालजी महाराज कृत ज्ञाताधर्मकथागमसूत्रकी अनगारधर्मामृतवर्षिणीटीका के उत्क्षिप्त नामक प्रथम अध्ययन संपूर्ण ॥ १ ॥

में तमने कह्यो छे. आ अर्थ विषे जे आ संग्रहगाथा टांकवामां आवी छे तेनो अभिप्राय आ प्रमाणे छे के–जे सुखनी इच्छा धरावे छे तेमनी आ मुख्य रूपे फरज होय छे के तेओथी श्रुतज्ञाननो अविनय थाय नहि आ विषयमां हंमेशां सावचेत रहे. पोताना मनथी कल्पीने आगमनी कोई वात कहे नहि. केमके छद्मस्थावस्थामां दृष्टि अपूर्ण रहे छे, एज विषय (त्तिबेमि) पदोथी सूचववामां आव्यो छे.

जैनाचार्य जैनधर्म दिवाकर पूज्य श्री. घासीलाल महाराज कृत ज्ञाता धर्मकथांग सूत्रनी अनगारधर्मामृतवर्षिणी टीकानुं उत्क्षिप्त नामक पहेलुं अध्ययन समाप्त. ॥१॥
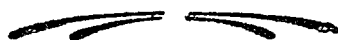
अथ द्वितीयमध्ययनं प्रारभ्यते

व्याख्यातं प्रथमोऽध्ययनं, साम्प्रतं द्वितीयमारभ्यते, अस्य पूर्वेण सहाऽयमभिसम्बन्धः—पूर्वस्मिन्नध्ययने भगवताऽनुचितमार्गप्रवृत्तस्य शिष्यस्योपालम्भः प्रोक्तः, अत्र तु अनुचितोचितमार्गप्रवृत्तानामनर्थार्थप्राप्तिपरम्परा प्रोच्यते, इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्येदमादिमसूत्रम् ।

मूलम्—जइ णं भंते! समणेणं भगवया महावीरेणं पढमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते बीयस्स णं भंते! नायज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते? एवं खलु! जंबू! तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे णामं नयरे होत्था वन्नओ तस्स णं रायगिहस्स नयरस्स वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए गुणसिलए नामं चेइए होत्था वन्नओ, तस्स णं गुणसिलयस्स चेइयस्स अदूरसामंते एत्थणं महं एगे जिण्णुज्जाणे यावि होत्था, विणट्ठदेवउले परिसडियतोरणघरे नाणाविहगुच्छगुल्मलयावल्लिवच्छच्छाइए अणेगवालसयसंकणिज्जे यावि होत्था। तस्स णं जिन्नुज्जाणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थणं महं एगे भग्गकूवए यावि होत्था, तस्स णं भग्गकूवस्स अदूरसामंते एत्थणं महं एगे मालुया कच्छए यावि होत्था, किण्हे किण्होभासे जाव रम्मे महामेहनिउरंबभूए बहूहिं रुक्खेहि य गुच्छेहि य गुम्मेहि य लयाहि य वल्लीहि य कुसेहि य खाणुएहि य संच्छन्ने पलिच्छन्ने अंतो झुसिरे बहिं गंभीरे अणेग वालसय संकणिज्जे यावि होत्था ॥सू०१॥

टीका—'जइ णं भंते!' इत्यादि—यदि खलु भदन्त! श्रमणेन भगवता महावीरेण प्रथमस्य ज्ञाताध्ययनस्य, अयमर्थः प्रज्ञप्तः द्वितीयस्य खलु भदन्त!

दूसरा अध्ययन प्रारम्भ

प्रथम अध्ययन संपूर्ण हो चुका है। अब द्वितीय अध्ययन प्रारंभ

બીજું અધ્યયન પ્રારંભ

પહેલું અધ્યયન પુરું થઇ ગયું છે હવે બીજું અધ્યયન શરુ થયા છે આ

ज्ञाताध्ययनस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः १। श्री सुधर्मास्वामी जम्बूस्वामिनमाह-

'एवं खलु जम्बू' त्ति-एवं खलु जम्बूः! तस्मिन् काले तस्मिन् समये राजगृहं नाम नगरमासीत् वर्णकः, तस्य खलु राजगृहस्य नगरस्य बहिरुत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे गुणशिलकं नाम्नं चैत्यमासीत् वर्णकः, तस्य खलु

इस अध्ययन का पहिले अध्ययन के साथ इस प्रकार संबन्ध रहा हुआ है-कि पहिले अध्ययन में यह विषय समझाया गया है कि अनुचित मार्ग में प्रवृत्त हुए शिष्य को गुरु का कर्तव्य है कि वह उसे उपालंभ देवें। इस अध्ययन में यह समझाया जावेगा कि जो तथा अनुचित मार्ग में प्रवृत्त होते हैं उन्हें अपने अपने कृत कर्मानुसार अर्थ तथा अनर्थ की प्राप्ति परंपरा भोगनी पडती है। इसी निमित्त से यह अध्ययन पहिले के बाद प्रारंभ किया गया है इस अध्ययन का यह प्रथम सूत्र है'जइणं भंते! इत्यादि।

टीका--जंबू स्वामी सुधर्मा स्वामी से पूछते हैं-(जइ) यदि (णं) निश्चय से (भंते) हे भदंत! (समणेणं भगवया महावीरेणं पढमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते) श्रमण भगवान् महावीरने प्रथम ज्ञाताध्ययन का यह पूर्वोक्त अर्थ प्रतिपादित किया है तो (बीयस्सणं भंते! नायज्झयणस्स के अट्ठे पण्णत्ते) द्वितीय ज्ञाताध्ययन का उन्होंने क्या भाव अर्थ कहा है? इस प्रकार जंबू स्वामी के पूछने पर श्री सुधर्मा स्वामीने उनसे कहा-(एवं खलु जंबू) हे जंबू सुनों-इस प्रकार है-(तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे नामं नयरे होत्था) उस काल उस समय में राजगृह नामका नगर था (वन्नओ) इसका

અધ્યયનનો પહેલા અધ્યયનની સાથે સંબંધ આ રીતે છે-કે પહેલા અધ્યયનમાં આ વિષયનું સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે કે અનુચિત માર્ગમાં પ્રવૃત્ત શિષ્યને માટે ગુરુની ફરજ છે કે તે તેમને ઉપાલંભ આપે. આ અધ્યયન વડે સમજાવવામાં આવશે કે જે અનુચિત અથવા તો ઉચિત માર્ગમાં પ્રવૃત્ત થાય છે, તેમને પોતાના કરેલાં કર્મો અનુસાર અર્થ તેમજ અનર્થની પ્રાપ્તિ પરંપરા ભોગવવી પડે છે. આ કારણથી જ આ અધ્યયન પહેલા અધ્યયન પછી આરંભવામા આવ્યું છે આ બીજા અધ્યયનનો પહેલું સત્ર આ છે---'जइणं भंते'! इत्यादि!

ટીકાર્થ-જંબૂસ્વામી સુધર્માસ્વામીને પૂછે છે-(जइ) જો (णं) નિશ્ચિત રૂપે (भंते) હેભદંત! (समणेणं भगवया महावीरेणं पढमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते) શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પહેલા 'ज्ञाताध्ययन' નો અર્થ ઉપર કહ્યા મુજબ સ્પષ્ટ કર્યો છે, તો (बीयस्सणं भंते! नायज्झयणस्स के अट्ठे पण्णत्ते) બીજા જ્ઞાતાધ્યયનનો તેમણે કઈ રીતે ભાવાર્થ સમજાવ્યો છે? જંબૂસ્વામીનો આ પ્રકારનો પ્રશ્ન સાંભળીને શ્રી સુધર્માસ્વામીએ તેમને કહ્યું કે (एवं खलु जंबू) હે જંબૂ તમારા પ્રશ્નનો જવાબ

गुणशिलकस्य चैत्यस्य 'अदूरसामन्ते' नातिदूरे नात्यासन्ने, अत्र खलु महदेकं जीर्णोद्यानं चाप्यासीत्, तत्कीदृशमित्याह-'विणट्ठदेवउले' विनष्ट देवकुलं-विनष्टव्यन्तरायतनं, 'पडिसडियतोरणघरे' परिशटिततोरण गृहं-परिशटितानि नष्टप्रायाणि तोरणानि बहिर्द्वाराणि गृहाणि, प्राकार द्वारव्यन्तरायतनसम्बन्धीनि गृहाणि यत्र तत्तथा। 'नाणाविहगुच्छगुम्मलया वल्लिवच्छच्छाइए' नानाविधगुच्छगुल्मलतावल्लीवृक्षच्छादितं-नानाविधा ये गुच्छाः=कार्पासी जपाकुसुमप्रभृतयः, गुल्माः=वंशजाली प्रभृतयः, लताः अशोकलतादयः, वल्ल्यः=त्रपुषीप्रभृतयः वृक्षाः=आम्रादयः तैश्छादितं यत्तत्तथा। 'अणेगवालसयसंकणिज्जं' अनेकव्यालशतशङ्कनीयम्, अनेकैः=नानाविधैः व्याल-शतैः=सर्पादि श्वापदशतैः शङ्कनीयं=भयावहं चाप्यासीत्।

वर्णन पहिले किया गया है। (तस्स णं रायगिहस्स नयरस्स बहिया उत्तर-पुरत्थिमे दिसीभाए गुणसिलए नामं चेइए होत्था) उस राजगृह नगर के बाहर की ओर उत्तर पूर्व के दिग्विभाग में अर्थात् ईशानकोणमें गुणशिलक नामका उद्यान था। (वन्नओ) इसका वर्णन पहिले किया गया है। (तस्स णं गुणसिलयस्स चेइयस्स अदूरसामंते एत्थणं महं एगे जिण्णुज्जाणे यावि होत्था) उस गुणशीलक उद्यान के न अति समीप और न अति दूर एक और भी बडा भारी जीर्ण उद्यान था। (विणट्ठदेवउले परिसडियतोरणघरे नाणाविहगुच्छगुलमलयावल्लीवच्छच्छाइए अणेगवालसयसंकणिज्जे या वि होत्था) इसमें जो देवकुल था वह कभी का नष्ट हो चुका था।

સાંભળો-(तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे नामं नयरे होत्था) તે કાળે અને તે સમયે રાજગૃહ નામે એક નગર હતું (वन्नओ) તે નગરનું વર્ણન પહેલાં કરવામાં આવ્યું છે. (तस्स णं रायगिहस्स नयरस्स बहिया उतरपुरत्थिमे दिसीभाए गुणसिलए नामं चेइए होत्था) રાજગૃહ નગરની બહાર ઉત્તર પૂર્વ દિશામાં એટલે ઇશાનકોણમાં ગુણશીલક નામે ઉદ્યાન હતો. (वन्नओ) આ ઉદ્યાનનું વર્ણન પહેલાં કરવામાં આવ્યું છે. (तस्सणं गुणसिलयस्स चेइयस्स अदुरसामंते एत्थणंमहंएगे जिण्णुज्जाणे यावि होत्था) ગુણશીલક ઉદ્યાનની વધારે પાસે પણ નહિ અને વધારે દૂર પણ નહિ એવું એક બીજો જૂનું ઉદ્યાન હતું. (विणट्ठदेवउले परिसडियतोरणघरे नाणाविहगुच्छ गुलमलयावल्लिवच्छाइए अणेगवालसयसंकणिज्जे यावि होत्था) આમાનું દેવકુળ વ્યંતરાયન ક્યારનુંએ નાશ પામ્યું હતું. દેવકુળનો અર્થ અહીં વ્યન્તરનું આયતન

तस्य खलु जीर्णोद्यानस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु महानेको भग्नकूपश्चासीत् तस्य खलु भग्नकूपस्य अदूरसामंते अत्र खलु महानेकः 'मालुया कच्छए' मालुका कक्षकः मालुकाः एकास्थिफल वृक्षविशेषास्तेषां कक्षकः=गहनं वनम् चाप्यासीत्। सकोदृशः ? इत्याह-'किण्हे किण्होभासे' कृष्णः कृष्णावभासः, तत्र-कृष्णः=कृष्णवर्ण-

---

देवकुल का अर्थ यहां व्यंतर का आयतन है। इस व्यन्तरायतन संबन्धी जितने घर थे उन सबके भी यहां बहिर्द्वार नष्टप्राय हो चुके थे। यह जीर्ण उद्यान अनेक प्रकार के गुच्छों से कपास के जपा पुष्पों आदि के गुच्छों से--वंशजाली आदि गुल्मों से अशोकलता आदि लताओं से त्रपुषी (ककड़ी) आदि बेलोंसे, आम्र आदि वृक्षों से, आच्छादित हो रहा था। इसमें अनेक प्रकार के सैंकडों सर्प इधर से ऊधर फिरते रहते थे अतः उनके द्वारा यह विशेष भयंकर बना हुआ था। (तस्स णं जिन्नुज्जाणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगे भग्गकूवए यावि होत्था) इस जीर्ण उद्यान के ठीक मध्य भाग में एक बडा भारी भग्न-जीर्ण हुआ कुंआ भी था (तस्स णं भग्गकूवस्य अदूरसामंते एत्थ णं महंएगे मालुया कच्छए यावि होत्था) उस भग्न कुँए के न अति समीप और न अति दूर--पास में मालुका वृक्षों का बहुत बडा गहन वन था। एकास्थिफल वाले वृक्ष विशेषों का नाम मालुका है (किण्हे किण्होभासे जाव रम्मे महामेहनिउरंबभूए बहूहिं रुक्खे हि य गुच्छे हि य गुम्मे

છે. આ વ્યન્તરાયતનનાં જેટલાં ઘર હતાં, તે બધાના બહારના દરવાજા નષ્ટપ્રાય થઇ ગયા હતા. જૂનું ઉદ્યાન ઘણી જાતના ગુચ્છા,-એટલે કે વણુ અને જપાપુષ્પ વગેરેના ગુચ્છા-વંશજાલી વગેરે ગુલ્મો અશોકલતા વગેરે લતાઓ, ત્રપુલી (કાકડી) વગેરેની વેલો, આમ્ર વગેરે વૃક્ષોથી ઢંકાએલો હતો. ઘણી જાતના સેંકડો સાપ આ ઉદ્યાનમાં આમથી તેમ વિચરતા રહેતા હતા. એથી આ ઉદ્યાન સવિશેષ ભયંકર લાગતું હતું. (तस्सणं जिन्नुज्जाणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थणं एगे भग्गकूवए यावि होत्था) આ જૂના ઉદ્યાનની ઠીક વચ્ચોવચ્ચ એક મોટો ભગ્નકૂપ નામે એક જીર્ણ થયેલો કૂવો હતો. (तस्सणं भग्गकूवस्स अदूरसामंते एत्थणं महं एगे मालुया कच्छए यावि होत्था) તે ભગ્ન કૂવાની વધારે દૂર પણ નહિ અને વધારે નજીક પણ નહિ કહેવાય એવું પાસે માલુકા વૃક્ષોનું મોટું સઘન વન હતું. એકાસ્થિફળ વૃક્ષ વિશેષનું નામ માલુકા છે. (किण्हे किण्होभासे जाव रम्मे महामेहनिउरंबभूए बहूहिं रुक्खे हि य गुच्छे हि य

अञ्जनवत्, कृष्णावभासः=कृष्णप्रभः स्वरूपेण कृष्णवर्णएवावभासते, यावद् रम्यः=सुन्दरः 'महामेहनिउरंबभूए' महामेघनिकुरम्बभूतः, महामेघः=वर्षाकाल भावि मेघस्तस्य निकुरम्बः=समूहः तथाभूतः-घनीभूतः नूतनघनोपम इत्यर्थः नीलधर्मसाम्यात । बहुभिर्वृक्षैश्च, गुच्छैश्च, गुल्मैश्च, लताभिश्च, वल्लीभिश्च, कुशैश्च=दर्भैश्च, स्थाणुकैश्च=ऊर्ध्वकीलकैश्च 'ठुंठाइति भाषायाम्' संछन्नः= व्याप्तः, परिच्छन्नः=विशेषेण समाच्छादितः 'अंतो झुसिरे' अन्तः=मध्ये झुशिरः सावकाशत्वात 'बहिं गंभीरे' बहिः गम्भीरः, अतिगहनत्वेन दृष्टेरप्रसरत्वात्, अनेक व्यालशतशङ्कनीयः-अनेकशतसर्पादिभिः शङ्कनीयः-भयजनकश्चाप्यासीत् ॥सू. १॥

मूलम्—तत्थ णं रायगिहे नयरे धण्णे नामं सत्थवाहे अड्ढे दित्ते जाव विच्छड्डियविउलभत्तपाणे, तस्स णं धण्णस्स सत्थवाहस्स भद्दा नामं भारिया होत्था, सुकुमालपाणिपाया अहीणपडिपुण्णपंचिं

हि य लया हि य वल्लि हि य कुए हि य खाणुएहि य संच्छन्ने पलिच्छन्ने अंतो झुसिरे बाहिं गंभीरे अणेगवालसयसंकणिज्जे यावि होत्था) यह गहन वन कज्जल की तरह कृष्ण वर्णवाला था स्वरूप से ही इसकी प्रभा कृष्ण थी। यावत् यह सुन्दर था। वर्षाकाल भावी मेघ के समूह जैसा यह नीला था। अनेक प्रकार के वृक्षों से, अनेक प्रकार के गुल्मों से, अनेक प्रकार की लताओं से, अनेक प्रकार की वल्लियों से, अनेक प्रकार के कुशों से, अनेक विध स्थाणुओं से यह बहुत अधिक रूप में आच्छादित हो रहा था।

बीच में यह सावकाश होने से पोला था। बाहिर गहन होनेकी वजह से गम्भीर था। अनेक प्रकार के सैंकडों सर्पों से यह भी महान भयानक था। सूत्र "१"

गुम्मे हि य लया हि य वल्ली हि य खाणुएहि य सच्छंन्ने पलिच्छन्ने अंतो झुसिरे वाहिं गंभीरे अणेगवालसयसंकणिज्जे यावि होत्था) આ સઘનવન મેશની જેમ કાળા રંગનું હતું. આની પ્રભા સ્વરૂપથી જ કાળી હતી. વર્ષાકાળના મેઘ જેવા તે નીલા રંગનું હતું. ઘણી જાતનાં વૃક્ષો, ઘણી જાતના ગુલ્મો, ઘણી જાતની લતાઓ ઘણી જાતની વલ્લીઓ, ઘણી જાતના દર્ભો ઘણી જાતના સ્થાણુઓથી આ ઉદ્યાન સઘન રૂપે ઢંકાયેલું હતો. વચ્ચે ખાલી જગ્યા હતી પણ આજૂબાજૂ ચોમેર વૃક્ષાવલી-ને લીધે તે સઘન હતું. ઘણી જાતના સેંકડો સાપોથી આ ખૂબ જ ભયકારી લાગતું હતું. સૂત્ર ॥ ૧ ॥

दियसरीरा लक्खणवंजणगुणोववेया माणुम्माणप्पमाणपडिपुन्न-सुजायसव्वंगसुंदरंगा ससिसोमागारा कंता पियदंसणा सुरूवा करयल-परिमियतिवलियमज्झा कुंडलुल्लिहियगंडलेहा कोमुइ-रय-णियर-पडिपुण्णसोमवयणा सिंगारागारचारुवेसा जाव पडिरूवा वंझा अवियाउरी जाणुकोप्परमाया यावि होत्था ॥सू. २॥

टीका-'तएणं रायगिहे' त्ति-तत्र खलु राजगृहे नगरे धन्यनामा सार्थवाहः=जनसमूहनायकः गरिम-धरिम-मेय, परिच्छेद्यरूपं क्रयाणकद्रव्य-जातं गृहीत्वा लाभार्थमन्यदेशं व्रजन् सहागतवणिग्जनस्य योगक्षेमचिन्तया परिपालक इति भावः अड्ढे 'आढ्यः-ऋद्ध्यादिपूर्णः 'दित्ते' दीप्तः-सच्चरित्रेण उज्वलः यावद् विच्छर्दितविपुलभक्तपानः। यावच्छब्देनायमर्थो ग्रहीतव्यः-विस्तीर्णविपुल भवनशयनासनयानवाहनाकीर्णः, बहुधनबहुजातरूपरजतः, आयो-

---

तत्थ णं रायगिहे नयरे इत्यादि

टीकार्थ- (तत्थ णं रायगिहे नयरे) उस राजगृह नगरमें (धन्नेनामं सत्थवा हे) धन्य नाम के सार्थवाह थे। जब ये गरिम धरिम मेय एवं परिच्छेद्य रूप क्रयाणक द्रव्य समूह लेकर लाभप्राप्ति की इच्छा से परदेश जाते थे तो इनके साथ जो और भी वर्णकजन होते उनके ये योगक्षेमकारक होते थे। उनकी हरएक प्रकार की चिन्ता रखते थे। ये (अड्ढे) ऋद्ध्यादि से परिपूर्ण थे। (दित्ते) सच्चरित्र से उज्ज्वल थे। (जाव विच्छ-ड्डियविउलभत्तपाणे) यावत विछर्दित विपुलभक्तपानवाले थे-- यहां यावत शब्द से इनके विषय में इतना और समझ लेना चाहिये कि इनके भवन बहुत विस्तीर्ण थे, शयन, आसन, यान, वाहन, भी इनके

'तत्थणं रायगिहे नयरे' इत्यादि ॥

ટીકાર્થ—(तत्थणं रायगिहे नयरे)તે રાજ ગૃહ નગરમાં (धन्ने नामं सत्थवाहे) ધન્ય નામે સાર્થવાહ હતા. જ્યારે તેઓ ગરિમ, ધરિમ મેય અને પરિચ્છેદ્ય રૂપ કલ્યાણક દ્રવ્ય-નિધિ લઈને લાભની ઈચ્છાથી વિદેશ જતા હતા ત્યારે એમની સાથે જે બીજા વર્ણકજન રહેતા તેમના માટે તે ધન્ય સાર્થવાહ બધી રીતે કુશળ કરનાર હતા. તેમની દરેક જાતની સંભાળ રાખતા હતા હતા. એ (आड्ढे) ઋદ્ધિ વગેરેથી સંપૂર્ણ પણે પૂર્ણ હતા. (दित्ते) સચ્ચારિત્ર્યથી ઉજ્જવળ હતા, (जाव विच्छड्डियविउलभत्तपाणे) યાવત વિછર્દિત વિપુલ ભક્ત પાન વાળા હતા. અહીં જે યાવત્ શબ્દ આવ્યો છે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે કે એમનાં ભવન બહુજ વિશાળ હતાં. શયન, આસન, યાન,

गप्रयोगसम्प्रयुक्तः, आयोगेन द्विगुणादिलिप्सया प्रयोगः अधमर्णानां सन्निधे द्रव्यस्य वितरणं, तेन युक्तः। विच्छर्दितविपुलभक्तपानः=यस्य गृहे भोजनावशिष्टैर्बहुभिरन्नपानैः क्षुधार्तानामनेकहीनदीनानां परिपोषणमभूदित्यर्थः।

तस्य खलु धन्यस्य सार्थवाहस्य भद्रा नामभार्याऽभवत् सा कीदृशीत्याह–'सुकुमालपाणिपाया' सुकुमारपाणिपादा, तत्र सुकुमारौ कोमलौ पाणी च पादौ यस्याः सा अतिकोमलकरचरणवतीत्यर्थः। 'अहीणपडिपुण्ण पंचिंदियसरीरा' अहीन प्रतिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा, तत्र–'अहीण' अहीनानि लक्षणस्वरूपाभ्याम् 'पडिपुण्ण' प्रतिपूर्णानि, 'पंचिंदिय' पञ्चेन्द्रियाणि यस्मिन् तादृशं शरीरं यस्याः सा तथा'लक्खवंजणगुणोववेया' लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेता, तत्र–'लक्खण' लक्षणानि लक्ष्यन्ते दृश्यन्ते ज्ञायन्ते यैस्तानि शुभचिह्नानि–करस्थविद्याधनादि सूच-

---

पास नाना प्रकार के बहुत अधिक थे। गाय भैंस आदि धन तथा चाँदी सोना भी इनके पास बहुत अधिक मात्रामें था। आयोग प्रयोग से ये युक्त थे–अर्थात् कर्जदारों के लिये ये द्विगुणित लेने की अभिलाषा से कर्ज दिया करते थे। भोजन के बाद जो विविध प्रकार की भोजन सामग्री बचतीथी उसे ये बुभुक्षित, भूखे अनेक हीन प्राणियों में वितरित करवा दिया करते थे। अथवा भोजन करते समय इनके यहां इतना अधिक खाना उच्छिष्ट रूप में बचता था कि जिससे अनेक दीन हीनबुभुक्षित प्राणियों का पालन पोषण हो जाता था (तस्स ण धण्णस्स सत्थवाहस्स भद्दानामं भारिया होत्था) उन धन्य सार्थवाह की भद्रा नाम की धर्मपत्नी थी। (सुकुमाल पाणिपाया अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा लक्खणवंजणगुणोववेया) इनका शरीर सुकुमार हाथ चरण वाला था लक्षण एवं स्वरूप इन दोनों से इनका शरीर

વાહન પણ એમની પાસે ઘણી જાતનાં અને પુષ્કળ પ્રમાણમાં હતાં. ગાય ભેંસ વગેરે, પશુ ધન તેમજ ચાંદી સોનું પણ તેમની પાસે પુષ્કળ પ્રમાણમાં હતું. આયોગ પ્રયોગથી તેઓ યુક્ત હતા એટલે કે ઋણ આપતા હતા. જમ્યા પછી જે ઘણી જાતની ભોજનની સામગ્રીઓ વધતી તે સામગ્રીને તેઓ ભૂખ્યા ઘણા હીન, દીન, પ્રાણીઓમાં વહેંચાવી દેતા હતા અથવા તો એમને ત્યાં એટલું બધું ખાધા પછી એંઠું વધતું કે જેથી ઘણા ગરીબ હીન, ભૂખ્યા પ્રાણીઓનું ભરણ પોષણ થઈ જતું હતું. (तस्स णं धण्णस्स सत्थवाहस्स भद्दा नामं भारिया होत्था) તે ધન્ય સાર્થવાહની ભદ્રા નામે ધર્મપત્ની હતી (सुकुमालपाणिपाया अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा लक्खणवंजणगुणोववेया) તે સુકોમળ હાથપગ વાળી હતી તેમજ લક્ષણ અને સ્વરૂપ આ બંનેથી તેમનુ શરીર યુક્ત હતું. (लक्खण) વિદ્યા,

करेखारूपाणि, 'वंजण' व्यञ्जनानि, व्यज्यन्ते-सूच्यन्ते भाग्योदया यैस्तानि तिलमषादीनि 'गुण' गुणाः सौशील्यपातिव्रत्यादयस्तैः उववेया' उपपेता-समन्विता, तत्र उप अप इत्युपसर्गयोः 'अप' इत्यत्राद्यकारस्य पृषोदरादित्वाल्लोपः। 'माणुम्माणप्पमाणपडिपुन्नसुजायसव्वंगसुंदरंगा मानोन्मानप्रमाणप्रतिपूर्णसुजातसर्वाङ्गसुन्दराङ्गी, तत्र= 'माण' मानं=जलद्रोणप्रमाणता, तथाहि-परिपूर्णजलकुण्डे यस्य पुरुषस्य यस्याः स्त्रियो वा प्रवेशे सति यदि द्रोणपरिमितं जलं बहिर्निस्सरति तदा स पुरुषः सा स्त्री वा मानप्राप्तो-च्यते, मानप्राप्तायाः शरीरावगाहनाविशेषो मानमित्युच्यते। 'उम्माण' उन्मानम्, अर्धभारप्रमाणता साचेत्थम्-तुलायामारोपितो नरो नारी वा यद्य र्धभारप्रमाणा भवन्ति तदा स पुरुषः सा स्त्री वा उन्मानप्राप्ता निगद्यते 'पमाण' प्रमाणं स्वाङ्गुलेनाष्टोत्तरशतोच्छ्रायः, इत्थं च-मानं चोन्मानं च प्रमाणं

युक्त था। (लक्खण) से त्रिशूल, धन आदि की सूचक करस्थ शुभ रेखा रूप चिह्नों से, तथा भाग्योदय सूचक तिलमषा आदि रूप व्यंजनों से यह समन्वित थी। सुशीलता तथा पातिव्रत आदि गुणों का यह घर थी। (माणुम्माणप्पमाणपडिपुन्नसुजायसव्वंगसुंदरंगा) मान, उन्मान और प्रमाण इन के अनुसार इसके समस्त अंगपूर्ण थे। परिपूर्ण जल कुण्ड में प्रवेश करने पर द्रोण परिमित जल यदि उस कुंड से बाहर निकल आवे तो वह पुरुष अथवा स्त्री मान वाली कही जाती है। अर्थात् इसके शरीर की अवगाहना इतने मान प्रमाण थी। तुला पर आरोपित होने पर जिस स्त्री अथवा पुरुष का वजन अर्धभार प्रमाण निकलता है। सो वह उन्मान प्राप्त कहलाता है। अपने अंगुलों से १०८ अंगुल वाली बने हुए ऊँचाई

धन वगेरेने सूचवनारी हाथनी शुभरेखाओथी तेमज भाग्योदयना सूचक तलमषा वगेरे रूप व्यंजनोथी ते संपन्न हती. शालीनता तेमज पातिव्रत्य वगेरे गुणोनुं ते घर हती (माणुम्माणप्पमाणपरिपुन्नसुजायसव्वंगसुंदरंगा) मान, उन्मान अने प्रमाण सहित तेनां बधां अंगो पूर्ण हतां. संपूर्ण रूपथी भरेला पाणीना कुंडमां प्रवेश्या बाद जो द्रोण परिमाण जेटलुं पाणी ते कुंडमांथी बहार नीकळे तो ते पुरुष अथवा स्त्री 'मान' वाळी कहेवामां आवे छे. एटले के तेमना शरीरनी अवगाहना अमुक जेटला मान प्रमाणवाळी हती. त्राजवां उपर चढीने जे स्त्री अथवा पुरुष पोतानुं वजन करावतां तेमनुं वजन अर्धभार प्रमाण जेटलुं थाय तो ते उन्मान प्राप्त कहेवाय छे. पोताना आंगळथी ज माप करवामां आवे अने ते पुरुष के स्त्री एकसो आठ जेटला आंगळना माप जेटली थाय तो ते प्रमाण प्राप्त कहेवाय छे. एवी रीते मान, उन्मान अने प्रमाण युक्त तेमना दरेके

चैतेषां द्वन्द्वः मानोन्मानप्रमाणानि तैः प्रतिपूर्णानि-संपन्नानि, अतएव 'सुजाय' सुजातानि यथोचितावयवसन्निवेशयुक्तानि 'सव्व' सर्वाणि सकलानि, 'अंग' अङ्गानि-अङ्गयते ज्ञायते भागो यैस्तानि मस्तकादारभ्य चरणान्तानि यस्मिंस्तत्, अतएव 'सुंदरंगा' सुन्दराङ्गी-सुंदरमङ्ग वपुर्यस्याः सा तथा, 'ससिसोमागारा' शशिसौम्याकारा-शशी=चन्द्रस्तद्वत् सौम्यो-रमणीय आकारः-स्वरूपं यस्याः सा 'कंता' कान्ता कमनीया। 'पिय दंसणा' प्रियदर्शना प्रियं दर्शकजनमनोह्लादकं दर्शनमवलोकनं यस्याः सा, अत एव 'सुरूवा' सुरूपा सर्वातिशायिरूपलावण्यवतीत्यर्थः 'करयलपरिमिय-ति वलीयमज्झा' करतलपरिमितत्रिवलिकमध्या करतलपरिमितः=मुष्टिग्राह्यः, त्रिवलिकश्च-वलिकत्रयोपेतः रेखात्रयवान् 'मज्झा' मध्यभागो यस्याः सा, कृशोदरी तनु कटिश्चेत्यर्थः 'कुंडलुल्लिहियगंडलेहा' कुण्डलोल्लिखितगण्डलेखा कुण्डलाभ्यामुल्लिखिता-उद्घृष्टा गण्डलेखा-कपोलावस्थितचन्दनादि रेखा यस्याः सा, कुण्डलशोभासम्पन्नेत्यर्थः। 'कोमुइ-रयणियरपडि पुण्णसोम्मवयणा' कौमुदी=कार्तिकी

वाला जिस पुरुष अथवा स्त्री का शरीर होता है वह प्रमाण प्राप्त कहलाता है। इस तरह मान उन्मान एवं प्रमाण के अनुसार इसके समस्त शारीरिक अवयव थे अतएव वे यथोचित सन्निवेश विशिष्ट थे। मस्तक से लेकर चरण पर्यन्त उपांग अवयव कहलाते हैं। इसी कारण इनका शरीर बहुत अधिक सुन्दर था। (ससिसोमागारा कंता पियदंसणा सुरूवा करयलपरिमिय तिवलियमज्झा) चन्द्रमा के समान इसका आकार सौम्य था। अतः बहुत ही कमनीय थी। दर्शक जनों के मन को इनका अवलोकन आह्लादकारक था। यह सर्वातिशायी रूप लावण्य से युक्त थी इनका त्रिवली युक्त मध्य भाग इतना अधिक पतला था कि मुष्टि ग्राह्य हो जाता था। (कुंडलुल्लिहिय गंडलेहा कोमुइरयणियर-पडिपुण्णसोम्मवयणा सिंगारागारचारुवेसा जाव पडिरूवा बंझा अवियाउरी

દરેક અવયવો સપ્રમાણુ અને યોગ્ય હતા. મસ્તકથી માંડીને પગ સુધી ઉપાંગ અવયવ કહેવાય છે. એટલા માટે જ એમનું શરીર ખૂબજ સુંદર હતું. (ससिसोमगारा कंता पियदंसणा सुरूवा करयलपरिमियतिवलियमज्झा) તેમની આકૃતિ ચન્દ્ર જેવી સૌમ્ય હતી. એથી તે ખૂબ જ કમનીય હતી. જોનારાઓ માટે તેમનું દર્શન આલ્હાદ કારક હતું. તે અતિશય રૂપ અને લાવણ્ય સંપન્ન હતી. તેમની ત્રિવલી યુક્ત કમર (મધ્ય ભાગ) એટલી બધી પાતળી હતી કે તેનો સમાવેશ મૂઠ્ઠીમાં પણુ થઇ શકતો હતો. (कुंडलुल्लिहियगंडलेहा कोमुइ-रयणियरपडिपुण्णसोम्मवयणा सिंगारागारचारुवेसा जाव पडिरूवा बंझा

पौर्णमासी तस्याःरजनीकरश्चन्द्रस्तद्वत् प्रतिपूर्ण-सौम्यं=आह्लादजनकं वदनं-मुखं यस्याः सा तथा 'सिंगारागारचारुवेसा,' शृङ्गारागारचारुवेषा, शृङ्गारास्य प्रथमरसस्य अगारमिव-गृहमिव चारुवेषो यस्याः सा, यद्वा शृङ्गारो भूषणाटोपस्तत्प्रधान आकारो यस्याः सा तथा मनोहरनेपथ्या, अत्र पद द्वयस्य कर्मधारयः। 'जाव' यावत् 'पडिरूवा' प्रतिरूपा 'वंझा' वन्ध्या-अपत्यफलापेक्षया निष्फला, एकवार संतानसंजाता नंतरमपत्यमरणेनापि फलतो वन्ध्या भवति, अतएव 'अवियाउरी' देशी शब्दः, अविजननयित्री सर्वथा सतानाऽजननशीला संतानजननशक्तिरहिता, इत्यतः 'जाणुकोप्परमाया' जानु कूर्परमाता, 'जाणु' जानुनी चरणयो र्मध्यभागौ 'कोप्पर' कूर्परौ करयोर्मध्यभागौ तेपामेव 'माया' माता-जननी चाप्यासीत् ॥सू. २॥

मूलम्—तस्स णं धण्णस्स सत्थवाहस्स पंथए नामं दासचेडे होत्था, सव्वंगसुंदरंगे मंसोवचिए बालकीलावण कुसले यावि होत्था, तएणं से धण्णे सत्थवाहे रायगिहे नयरे बहूणं नयरनियगसेट्ठि सत्थवाहाणं अट्ठारसण्ह य सेणिप्पसेणीणं बहुसु कज्जेसु य कुडुंबेसु य मंतेसु य जाव चक्खूभूए यावि होत्था, नियगस्स विय णं कुडुंबस्स बहुसु य कज्जेसु जाव चक्खुभूए यावि होत्था ॥सू. ३॥

जाणुकोप्परमाया यावि होत्था) उसके कपोल मंडल पर जो चन्दनादिक की रेखा लगी रहती थी वह दोनों कानों के कुंडलों से घर्षित होती रहता था। कार्तिकी पूर्णमासी के पूर्ण चन्द्र मंडल के समान इसका सौम्य-आह्लाद-जनक-मुख था। इसका सुन्दर वेष श्रृंगाररस के घर जैसा था। फिर भी यह इतनी त्रिभुवन सुन्दरी होने पर भी बंध्या थी। ऐसी बंध्या थी-कि इसके प्रारंभ से ही संतान नहीं हुई थी-संतान जननशक्ति से यह बिलकुल रहित थी। यह तो केवल जानु और कूर्पर-करके मध्यभाग टेहनी की माता थी। ॥सूत्र २॥

अवियाउरी जाणुकोप्परमाया यावि होत्था) તેમના કપોલ ઉપર બનાવવામાં આવેલી ચન્દન રેખાઓ, બંને કાનોમાં પહેરેલા કુંડળોથી ઘસાતી હતી. કાર્તિક પૂનમના ચન્દ્રમંડળની જેમ તેમનું મોં સૌમ્ય અને આલ્હાદજનક હતું. ત્રિભુવન સુંદરી હોવા છતાં તે વંધ્યા હતી. શરૂઆતથી જ તેને એકે સતાન થયું ન હતું સંતાન જનન શ્રકિત તેમનામાં સદંતર સમૂળ રૂપે હતી નહિ એને તો સંતાન રૂપે ફકત ઢીંચણ અને કોણી જ હતાં. ॥ સૂત્ર ૨ ॥

टीका—'तस्स णं' इत्ति—तस्य खलु धन्यस्य सार्थवाहस्य पन्थकनामा दासचेटकः—दासपुत्र आसीत् सर्वाङ्गसुन्दराङ्गः, मांसोपचितः—पुष्टशरीरः, बालक्रीडनकुशलः—बालान् क्रीडयितुं दक्षश्चाप्यभवत्। तदनु खलु स धन्यः सार्थवाहस्तस्मिन् राजगृहे नगरे बहूनां 'नयरनिगमसेट्ठिसत्थवाहाणं' नगर निगमश्रेष्ठिसार्थवाहानाम्, तत्र 'नयर' नगरस्य=राजगृहस्य, 'निगम' निगमस्य=वणिग्ग्रामस्य, 'सेट्ठि' श्रेष्ठिनः—सार्थवाहाश्च, एतेषां च पुनः 'अट्ठारसण्ह य' अष्टादशानाम् 'सेणिप्पसेणीयं' श्रेणिप्रश्रेणीनाम्, तत्र 'सेणि' श्रेणयः कुम्भकारादिजातयः 'पसेणी' प्रश्रेणयः—अवान्तरजातयस्तासां बहुषु कार्येषु—

'तस्स णं धण्णस्स सत्थवाहस्स' इत्यादि।

टीकार्थ—(तस्स णं धण्णस्स) उस धन्य सार्थवाह के यहां (पंथए णामं दासचेडे होत्था) पंथक नामका एक दास पुत्र था (सव्वंगसुदरंगे) यह सर्वांग सुंदर था। (मंसोवचिए) पुष्टशरीर वाला था। (बालकीलावणकुसले यावि होत्था) बालकों के खिलाने में बडा चतुर था। (तएणं से धण्णे सत्थवाहे रायगिहे नयरे बहूणं नयरनियमसेट्ठिसत्थवाहाणं अट्ठारसण्ह य सेणिप्पसेणीणं बहुसु कज्जेसुय कुडुंबेसु य मंतेसु य जाव चक्खुभूए यावि होत्था) वह धन्य सार्थवाह राजगृह नगर में अनेक नगर निवासी वणिकजनों को—श्रेष्ठिजनों को सार्थवाहों को तथा अठारह श्रेणी प्रश्रेणियों को बहुत से कार्यों में अनेक परिवारों में अनेक मंत्रणाओं में—गुप्त विचारों में यावत् चक्षुभूत थे मार्ग दर्शक थे। कुंभकार आदि जातियां श्रेणी शब्द से और अवान्तरजातियां

'तस्स णं धण्णस्स सत्थवाहस्स इत्यादि. ॥

टीकार्थ—(तस्स णं धण्णस्स)ते धन्य सार्थवाहने त्यां (पंथए णामं दास चेडे होत्था) पंथक नामे એક દાસ પુત્ર હતો. (सव्वंगसुदरंगे) તે સર્વાંગ સુંદર હતો. (मंसोवचिए) સુડોળ શરીર વાળો હતો. (बालकीलावणकुसले यावि होत्था) બાળકોને રમાડવામાં તેબહું જ કુશળ હતો. (तएणं से धण्णे सत्थवाहे रायगिहे नयरे बहूणं नयरनियगसेट्ठिसत्थवाहाणं अट्ठारसण्ह य सेणिप्पसेणीणं बहुसु कज्जेसु य कुडुंबेसु य मंतेसु य जाव चक्खुभूए याविहोत्था) તે ધન્ય સાર્થવાહ રાજગૃહ નગરમાં ઘણા નગરના વણિકો, શ્રેષ્ઠિજનો, સાર્થવાહો તેમજ અઢાર શ્રેણી પ્રશ્રેણીએને ઘણા કામોમાં ઘણા કુટુંબોમાં, અનેક જાતની મંત્રણાઓમાં, ગુપ્ત વિચારોમાં યાવત્ ચક્ષુભૂત હતા એટલે કે માર્ગદર્શક હતા. કુંભાર વગેરેની જાતને અહીં શ્રેણી શબ્દથી અને પેટા જાતને પ્રશ્રેણી શબ્દ દ્વારા બતાવવામાં આવી છે. (नियगस्स

प्रयोजनेषु च कुटुम्बेषु च परिवारेषु च 'मंतेसु' मन्त्रेषु-कर्तव्यनिश्चयार्थं गुप्तविचारेषु यावच्चक्षुर्भूतो मार्गदर्शकश्चाप्यासीत् 'नियगस्स वि' निजकस्यापि-स्वकीयस्यापि च खलु कुटुम्बस्य बहुषु च कार्येषु यावच्चक्षुर्भूतश्चाप्यासीत् ॥सू० ३॥

मूलम्—तत्थ णं रायगिहे नयरे विजए नामं तक्करे होत्था, पावे चंडालरूवे भीमतररुद्दकम्मे आरुसियदित्तरत्तनयणे खरफरुसमहल्लविगयबीभत्थदाढिए असंपुडियउट्ठे उद्धूयपइन्नलंबंतमुद्धए भमरराहुवन्ने निरणुक्कोसे निरणुतावे दारुणे पइभए निसंसइए निरणुकंपे अहिव्व एगंतदिट्ठिए खुरेव एगंतधारए गिद्धेव आमिसतल्लिच्छे अग्गिमिव सव्वभक्खी जलमिव सव्वगाही उक्कंचण-वंचणमाया-नियडि-कूड-कवड-साइ-संपओग-बहुले, चिरनगर विणट्ठ दुट्ठसीलायारचरित्ते जूयपसंगी मज्जपसंगी, भोज्जपसंगी मंसपसंगी दारुणे हिययदारए साहसिए संधिच्छेयए उवहिए विसंभघाई आलीयगतित्थभेयलहुहत्थसंपउए परस्स दव्वहरणम्मि निच्चं अणुबद्धे तिव्ववेरे, रायगिहस्स नयरस्स बहूणि अइगमणाणि य निग्गमणाणि य दाराणि य अवद्दाराणि य छिंडीओ य खंडीओ य नगरनिद्धमणाणि य संवट्टणाणि य निवट्टणाणि य जूयखलयाणि य पाणागाराणि वेस्सागाराणि य तद्दारट्ठाणाणि य तक्करट्ठाणाणि य तक्करघराणिय सिंगाडगाणि य तियाणि य चउक्काणि य चच्चराणि य नागघराणि य भूयघराणि य जक्खदेउलाणि य सभाणि य पवाणि य पणियसालाणिय सुन्न-

---

प्रयोगी शब्द से यहां ली गई हैं। (नियगस्स वि य णं कुडुंबस्स बहुसु य कज्जेसु जाव चक्खुभूए यावि होत्था) तथा अपने निज कुटुम्ब के भी अनेक कार्यआदि में चक्षुभूत थे मार्गदर्शक थे। ॥सूत्र ३॥

वियगं कुडुंबस्स बहुसु य कज्जेसु जाव चक्खुभूए यावि होत्था) तेमज पोताना कुटुंबना घणा कामोमां तेओ मार्गदर्शन तरीके हता. ॥ सूत्र ३ ॥

घराणि य आभोएमाणीर मग्गमाणे गवेसमाणे बहुजणस्स छिद्देसु य विसमेसु य विहुरेसु य वसणेसु य अब्भुदएसु य उस्सवेसु य पसवेसु य तिहीसुय छणेसुय जन्नेसु य पव्वणीसु य मत्त-पमत्तस्स य विक्खित्तस्स य वाउलस्स य रहियस्स य दुक्खियस्स विदेसत्थस्स य विप्पवसियस्स य मग्गं च छिद्दं च विरहं च अंतरं च मग्गमाणे गवेसमाणे एवं च णं विहरइ, बहिया वि य णं रायगिहस्स नगरस्स आरामेसु य उज्जाणेसु य वावि पोक्खरिणी-दीहियागुंजालिया सरेसु य सरपंतियासु य सरसरपंतियासु य जिण्णुज्जाणेसु य भग्गकूवएसु य मालुयाकच्छएसु य सुसाणएसु य गिरिकंदरलेणउवट्ठाणेसु य बहुजणस्स छिद्देसु य जाव एवं च णं विहरइ ॥सू. ४॥

टीका—'तत्थ णं' इत्यादि। तत्र खलु राजगृहे नगरे विजयनामा तस्करः=चौरः होत्था=आसीत्। स कीदृशः? इत्याह-'पावे' इति, पापः= पापकर्मा चाण्डालरूपः=चाण्डालसदृशः, भीमतररुद्दकम्मे' भीमतररुद्रकर्मा- चाण्डालकर्मापेक्षयाऽपि भीमतराणि=भयङ्कराणि रौद्रकर्माणि हिंसादिक्रूरकर्माणि यस्य स तथा, 'आरुसियदित्तरत्तनयणे' आरुषित दीप्तरक्तनयनः, तत्र-आरुसिय' आरुषितस्येव 'दित्त' दीप्ते=विकराले 'रत्त' रक्ते नयने यस्य स तथा, 'खर-

---

'तत्थ णं रायगिहे नयरे विजए नामं तक्करे होत्था' इत्यादि।

टीका—(तत्थ णं रायगिहे नयरे) उसी राजगृह नगर में विजय नामका चौर था (पावे चंडालरूवे भीमतररुद्दकम्मे आरुसियदित्तरत्तनयणे, खरफरुस महल्लविगयबीभत्थदाढिए) यह पापी था। चांडाल जैसा था। इसके हिंसा दिक क्रूरकर्म चांडाल के कार्य की अपेक्षा भी बहुत भयंकर थे। इसके नेत्र क्रोधी पुरुष के नेत्र जैसे लाल थे, और महा विकराल थे। दाढें इस

टीकार्थ—(तत्थणं रायगिहे नयरे) ते राजगृहनगरमां (विजएनामं तक्करे होत्था) विजय नामे चोर रहेतो हतो. (पावे चंडालरूवे भीमतर रुद्दकम्मे आरुसियदित्तरत्तनयणे, खरफरुस-महल्ल-विगय-बीभत्थ दाढिए) ते पापी हतो. चंडाळ जेवो हतो. हिंसा वगेरे तेनां क्रूर कर्मो चंडाळ करतां पण भयंकर हतां. तेनी आंखो क्रोधी माणसना जेवी लाल हती अने ते

फरुसमहल्लविगयबीभत्थदाढिए' खरपरुषमहाविकृतबीभत्सदंष्ट्रिकः, तत्र-'खरपुरुषे=अतिकर्कशे 'महल्ल' महत्यौ=अतिविशाले 'विगय' विकृते=शोभा वर्जिते 'बीभत्थ' बीभत्से=घृणाजनके 'दाढि' दंष्ट्रिके=दाढिके हनुवर्द्धितकेशगुच्छरूपे वा यस्य सः-कर्कशविकृतघृणितदाढिकायुक्तः, खरपरुषमहाविकृतबीभत्सदन्तो वा। 'असंपुडियउट्ठे' असंपुटितौष्ठः, असंपुटितौ, असंवृतौ वा परस्परासंश्लिष्टौ स्फाटितौ ओष्ठलघु-वादशनदैर्घत्वाचौष्ठौ यस्य सः स्फाटितमुख इत्यर्थः। 'उद्धयपइन्नलंबंतमुद्धए' उद्धूत प्रकीर्णलम्बमानमूर्धजः, तत्र-'उद्धूय' उद्धूताः=वायुसम्पर्कात्प्रचलिता अत एव-'पइन्न' प्रकीर्णाः=इतस्ततो विक्षिप्ताः 'लंबंत' लम्बमानाः=अधः प्रसर्पन्तः 'मुद्धए' मूर्धजाः=केशा यस्य स तथा। 'भमरराहुवन्ने' भ्रमरराहुवर्णः-भ्रमरराहुवर्णेव इव वर्णो यस्य सः-अत्यन्तकृष्णवर्ण इत्यर्थः। 'निरणुक्कोसे' निरनुक्रोशः=निर्दयः, निरणुतावे' निरनुतापः= पापं कृत्वा पश्चातापरहितः अतएव 'दारुणे' दारुणः=क्रूरः। 'पइ-

थी अतिशय कठोर थीं; बहुत विशाल थीं, शोभा रहित थीं, तथा घृणाजनक थी-अथवा इस की दाढी के बाल कठोर थे, बहुत घने थे, शोभासे रहित थे और घृणा उत्पादक थे। (असंपुडियउट्ठे उद्धूए, पइन्नलंबनमुद्धए, भमरराहुवन्ने, निरणुक्कोसे, निरणुतावे दारुणे पइभए) दाँतों को दीर्घ होने के कारण इसके ओष्ट परस्पर में मिले हुए नहीं थे-किन्तु खुले हुए थे। इसके मस्तक पर जो केश थे-वे पवन में इधर उधर उडते, इसलिये फैले हुए थे बधे हुए नहीं थे। तथा बहुत बढे हुए थे। इसका शारीरिक वर्ण राहु तथा भ्रमर जैसा अत्यन्त काला था। दया से यह सर्वथा रहित था। पाप करके भी इसके हृदय में पश्चात्ताप का भाव उत्पन्न नहीं होता था। इसलिये क्रूर प्रकृति का था।

મહાભયંકર હતી તેની દાઢી પણ જ કઠોર હતી, ઘણી મોટી હતી, શોભા વગરની હતી તેમજ ઘૃણાજનક હતી, અથવા તો તેની દાઢીના વાળ કઠોર હતા, સઘન હતા, શોભા વગરના હતા અને ઘૃણાજનક હતા. (असंपुडियउट्टे उद्धयपइन्नलंबंत मुद्धए, भमरराहुवन्ने निरुणुक्कोसे, निरणुतावे दारूणे पइभए) તેના દાંત લાંબા હતા તેથી બંને હોઠ એક બીજાના સ્પર્શ વગર દૂર જ રહેતા હતા. તે હમેશાં ખુલ્લા જ રહેતા હતા. તેના માથાના વાળ પવનને લીધે અસ્તવ્યસ્ત થઈને ઉડતા હતા, એથી તેઓ ફેલાઈ જતા હતા. તેના વાળ બાંધેલા રહેતા જ ન હતા અને તે બહુ જ વધેલા હતા. તેના શરીરનો રંગ રાહુ અને ભમરા જેવો કાળો મેંશ જેવો હતો. તે તદ્દન નિર્દય હતો. પાપ કરવા છતાં તેના મનમાં પસ્તાવો થતો ન હતો. એટલા માટે તે ક્રૂર પ્રકૃતિનો હતો. તેને જોતાની સાથે જ પ્રાણીઓનાં

भए' प्रतिभयः=भयोत्पादकः। 'निसंसिए' नृशंसकः। 'निरणुकंपे' निरनुकम्पः=दयागुणवर्जितः। 'अहिव्वएगंतदिट्ठिए' अहिरिवैकान्तदृष्टिकः, भुजङ्ग इव क्रूरकर्मकरणे एकाग्रतालक्षणः एकान्ता=एक निश्चया दृष्टिः=विचारसरणिर्यस्य स तथा। खुरेव एगंतधारए'क्षुर इव एकान्तधारकः, क्षुरो=नापितशस्त्रविशेषः 'उस्तरा' इति भाषायाम्, तद्वत् 'एगंत' एकान्तेन=तीव्रत्वात्सर्वप्रकारेण परवस्त्वपहरणे 'धारा' धारा=परोपतापनरूपा परिणामधारा यस्य सः, सर्वसापहारीत्यर्थः. 'गिद्धेव आमिसतल्लिच्छे' गृद्ध इव-आमिष तल्लिप्सः गृद्ध इव-गृद्धपक्षिवत् 'आमिस्स, आमिषे=शब्दादिविषये 'तल्लिच्छे' तल्लिच्छः=तत्परः'तल्लिच्छे' इति तत्परार्थो देशी शब्दः। अथवा आमिषे=विषयभोगादिके सा=अत्युत्कटा लिप्सा यस्य सः-कामभोगे तीव्राभिलाषीत्यर्थः। 'अग्गिमिव सव्वभक्खी' अग्निरिव सर्वभक्षी=भक्ष्याभक्ष्यसर्वभोजी सर्वजनलुण्टको

इसे देखते ही जीवों के हृदयमें भय का संचार हो जाता था। (निसंसइए निरणुकंपे अहिव्वएगंतदिट्ठीए, खुरेव एगंतधारए, गिद्धेव आमिसतल्लिच्छे) यह स्वभावतः नृशंसक (घातक) था निरनुकंपे-दयागुण वर्जित था। सर्प की तरह क्रूर कर्म करने में इस की विचारसरणि एक निश्चय वाली होती थी, क्षुरा-उस्तरा के समान वह सर्व प्रकार से परकीय वस्तुओं के हरण करने में परोपतापनरूप परिणाम धारावाला था। गिद्धपक्षी की तरह यह शब्दादि विषयरूप आमिष में अथवा कामवासना में तत्पर रहा करता था। (अग्गिमिव सव्वभक्खी जलमिव सव्वग्गाही उक्कंचण, वंचण, माया नियडि, कूड, कवड, साइ, संपओग, बहुले, चिरणगरविणट्ठदुट्ठ सीलायारचरित्ते, जूयपसंगी, मज्जपसंगी भोज्ज, पसंगी, मंसपसंगी दारुणे हिययदारए) अग्नि के समान यह सर्व भक्षी था, अथवा लक्षण से सर्व जीवों को

મન ભયભીત થઈ જતાં હતાં. (निसंसइए निरनुकंपे अहिव्व एगंतदिट्ठिए खुरेव एगंतधारए, गिद्धेव आमिसतल्लिच्छे) સ્વભાવથી જ તે નૃશંસ અને ઘાતક હતો. (निरनुकंपे) નિર્દય હતો. સાપની જેમ ક્રૂર કર્મમાં પ્રવૃત્ત થનારા તેના વિચારો દૃઢ નિશ્ચયવાળા હતા. અસ્તરાની જેમ તે બધી રીતે બીજાઓની વસ્તુઓને હરી લેવામાં પરોપતાપન રૂપ પરિણામ વાળો હતો. ગીધની જેમ શબ્દ વગેરે વિષય રૂપ આમિષમાં અથવા કામવાસના જેવી બાબતમાં તે હમેશાં તૈયાર રહેતો હતો. (अग्गिमिव सव्वभक्खी जलमिव सव्वग्गाही उक्कंचण, वंचण, माया नियडि, कूड, कवड, साइसंपओग, बहुले, चिरणगरविणट्ठदुट्ठ सीलायारचरित्ते, जूयपसंगी, मज्जपसंगी भोज्जपसंगी मंसपसंगी दारुणे हियय दारए) અગ્નિના જેવો તે સર્વભક્ષી હતો અથવા તે બધા પ્રાણીઓને લૂંટનાર

था। 'जलमिव सव्वग्गाही' जलमिव सर्वग्राही-यथा जलं स्वविषयप्राप्तं सर्वं स्वान्तर्गतं करोति तथैवासौ सर्वं सर्वस्मादपहरति । 'उक्कंचण-वंचणमायानियडिकूडकवडसाइसंपओगबहुले' उत्कञ्चनवञ्चनमाया-निकृति कूटकपटस्सातिसंप्रयोगबहुलः, तत्र-'उक्कंचण' उत्कञ्चनं=स्वपरगुणा-भावेऽपि गुणोत्कीर्त्तनम्, 'वंचण' वञ्चनं-छलकरण, माया=परवञ्चनम्. 'नियडि' निकृतिः=मायाऽऽच्छादनार्थं पुनर्मायाकरणं-बकवृत्त्या गर्तलवृत्तिधारणम्, 'कूड' कूटं परवञ्चनार्थं तुलादेर्न्यूनाधिककरणम्. 'कवड' कपटम्=वेषभाषादिविपर्ययकरणम्, एभिरुत्कञ्चनादिभिः सह 'साइसंपओग' सातिसंप्रयोगः-अतिशयेन योगस्तेन यो बहुलः=व्याप्तः सकलकूटकपटादि भाण्डागार इत्यर्थः। 'चिरनगरविणट्ठदुट्ठसीलायारचरित्ते' चिरनगरविनष्टदुष्टशीलाचार-

---

लूटने वाला था। जल की तरह सर्वग्राही था अर्थात् जल जिस प्रकार अपने में पडे हुए पदार्थ को अपने भीतर ले जाता है-उसी प्रकार यह भी दूसरों के पास से समस्त चीजों का अपहरण कर अपने पास रख लेता था। अपने भीतर जो गुण नहीं थे उनकी भी यह अपने में हैं इस तरह की प्रशंसा किया करता था। वंचना-छल करने में यह विशेषपटु-चतुर था, माया परवंचन में बहुत होशियार था-निकृति अपने मायाचारीको दबाने में दुबारा माया करने में बडा ही सिद्धहस्त था। तुला आदि का न्यूनाधिक करना इसका नाम व्यूह है, वेप आदि को बदलना इसका नाम कपट है। इन सबके करने में यह प्रख्यात था। अर्थात् इन उत्कंचन माया, निकृति कूट, कपट का यह भण्डार था। चिरकाल से यह नगर से बाहर रहता था। इसलिये इसका स्वभाव दुष्ट हो गया था। आचार-कुल मर्यादारूप

હતો. પાણીની જેમ તે સર્વગ્રાહી હતો— એટલે કે પાણી જેમ તેમા પડી ગયેલા બધા પદાર્થો તે પોતાની અંદર લઈ જાય છે, તે પ્રમાણે જ તે ચોર પણ બીજા-ઓની પાસેથી બધી વસ્તુઓ ચોરીને તેની પાસે સગ્રહી રાખતો હતો. જે ગુણો તેમાં હતા તેમની પણ બીજાઓની સામે પ્રશંસા કરતો રહેતો હતો બીજાને છેતરવામાં તે પાવધો હતો. માયા—એટલે કે બીજાને ઠગવામા તે ખૂબ જ કુશળ હતો. નિકૃતિ—એટલે કે માયા ચોરીને પરાજિત કરવામાં તે બીજી વખત માયા (પર વંચન) કરવામાં બહુ જ ચતુર હતો. ત્રાજવાં વગેરેને ચાલાકીથી ન્યૂનાધિક કરવું તેનું નામ વ્યૂહ છે. વેષભૂષા વગેરે બદલવી તે કપટ કહેવાય છે. આ માટે તે પ્રખ્યાત હતો. એટલે કે ઉત્કંચન, વંચન, માયા, નિકૃતિ, કૂટ, કપટનો તે ખજાનો હતો. લાંબા વખતથી તે નગરની બહાર જ રહ્યા કરતો હતો. એટલા માટે સ્વભાવે

चारित्रः, तत्र-'चिर' चिरं=बहुकालं यावत् 'नगर' नगरात् 'विणट्ठ' विनष्टः=पलायितः, अत एव 'दुट्ठ' दुष्टं शीलं=स्वभावः, आचारः कुलमर्यादालक्षणः, चरित्रं=जीवनव्यवहाररूपं यस्य स तथा। 'जूयपसंगी' द्यूतप्रसङ्गी=द्यूतक्रीडासक्तः 'मज्जप्पसंगी' मद्यप्रसङ्गी=मद्यपायी, 'भोज्जप्पसंगी' भोज्यप्रसङ्गी=खण्डखाद्यादिरसलोलुपः। 'भोगपसङ्गी' इति पाठे गणिकापरायण इति। 'मंसपसंगी' मांसप्रसङ्गी=मांसाहारी, उपलक्षणात् सप्तव्यसनसेवी। 'दारुणे' दारुणः=कठोरहृदयः। 'हियदारए' हृदयदारकः-अन्येषां हृदयविदारकः। साहसिए' साहसिकः=अविचारकारी। संधिच्छेयए' सन्धिच्छेदकः-क्षत्रखानकः=गृहादिभित्तिभेदकः 'उवहिए' औपधिकःमायित्वेन प्रच्छन्नचारी। 'विस्संभघाइ' विस्रम्भघाती=विश्वासघातकः। 'आलीयग' आदीपकः=ग्रामादिप्रज्वालकः 'लप्तप्रथ

व्यवहार इसका बिलकुल नष्ट भ्रष्ट हो गया था, और चरित्र इसका बिलकुल पतित बन गया था। यह द्यूत संगी-जुआ खेलने में आसक्त मद्य पीने में प्रसक्त भोज्य प्रसंगी-मिष्टान्न आदिरस का लोलुपी, और गणिकाओं के सेवन करने में सदा तल्लीन रहता था। यह मांसाहारी था-उपलक्षण से सातों ही व्यसनों का सेवन करने वाला था। कठोर हृदय था-अन्य प्राणियों के हृदय विदारक था (साहसिए) बडा साहसिक था बिना विचारे हर एक काम कर डालता था। (संधिच्छेयए, उवहिए, विसंभघाई, आलीयगतित्थभेयलहुहत्थसंपउए) मकानों में सेंध (खात) लगाने में उनकी भित्तिफोडने में-यह प्रख्यात था, औपधिक था-मायाचारी होने के कारण यह अपना वेष परिवर्तित कर इधर उधर फिरा करता था। विश्वासघातक था। आदीपक-ग्राम आदि के जलानेमें उसे कोई विचार नहीं होता था।

તે દુષ્ટ થઈ ગયો હતો. આચાર-એટલે કે કુળની મર્યાદા રૂપ તેનો વ્યવહાર સંદતર નાશ પામ્યો હતો અને તેનું ચારિત્ર્ય સાવ ભ્રષ્ટ થઈ ગયું હતું. તે દ્યુત પ્રસંગી જુગારમાં આસક્ત, મદ્યપી-દારુ પીવામાં પ્રસક્ત, ભોજ્ય પ્રસંગી-મિષ્ઠાન્ન વગેરે ગળ્યું ખાવામાં લોલુપ અને ગણિકાઓ વગેરેના સેવનમાં તે હમેશાં તલ્લીન રહ્યા કરતો હતો તે માંસ ભક્ષક હતો. ઉપલક્ષણોથી તે સાતે સાત વ્યસનોને આચરનાર હતો. કઠોર હૃદય વાળો હતો. બીજા માણસોના હૃદયને દુઃખી બનાવનાર હતો (साहसिए) તે ખૂબ જ સાહસિક હતો. વિવેક વગરનો થઈને તે ગમે તે કામ કરતો હતો. (संधिच्छेयए उवहिए विसंभघाई आलीयगतित्थभेयलहुहत्थसपउए) ઘરમાં ખાતર પાડવામાં તે પ્રખ્યાત હતો. તે ઔપધિક હતો-એટલે કે માયાચારી હોવા બદલ તે પોતાનો વેષ બદલીને આમ તેમ ભટક્યા કરતો હતો. તે વિશ્વાસ ઘાત કરનાર હતો. આદીપક-એટલે કે ગામ ને સળગાવતાં તેને

मान्तकं पदं प्राकृतत्वात्' 'तित्थभेयलहुहत्थसंपउत्त' तीर्थभेदलघुहस्तसंप्रयुक्तः, 'तित्थभेय' तीर्थभेदे=धर्मप्रध्वसने धर्मस्थानध्वसने वा लघुहस्तसंप्रयुक्तः= हस्तलाघवयुक्तः अतिकुशल इत्यर्थः। 'परस्स दव्वहरणम्मि निच्चं अणुबद्धे' परस्य द्रव्यहरणे नित्यमनुबद्धः=आसक्तः। 'तिव्ववेरे' तीव्रवैरः= उत्कट विरोधवान् स राजगृहस्य नगरस्य बहूनि 'अइगमणाणिय' अतिगमनानि= च प्रवेशमार्गाः 'निग्गमणाणि' निर्गमनानि=निस्सरणमार्गाः, 'दाराणि' द्वाराणि= नगरद्वाराणि, 'अवदाराणि' अवद्वाराणि—लघुद्वाराणि गुप्तद्वाराणि वा, 'छिंडीओ' छिण्डोः=वृतिछिद्रारूपाः कण्टक प्राकारछिद्राणीत्यर्थः, 'खडीओ' खण्डीः= दुर्गछिद्राणि. 'नगरनिद्धमणाणि' नगरनिर्द्धमनानि=नगरजलनिर्गमनद्वाराणि, 'सवट्टणाणि' संवर्त्तनानि=अनेकमार्गसङ्गमस्थानानि. 'निव्वट्टणाणि' निर्वर्त्तनानि= नूतननिर्मितमार्गरूपाणि, 'जूयखलयाणि' द्यूतखलकानि=द्युतक्रीडास्थानानि, 'पाणाणि' 'पानागाराणि' मदिरास्थानानि, 'वेस्सागाराणि' वेश्यागाराणि=

तीर्थ भेद लघु हस्त संप्रयुक्त था—अर्थात् धर्मस्थान को नष्ट करने में यह अति कुशल था। (परस्स दव्वहरणम्मि निच्चं अणुबद्धे) दूसरों के द्रव्य हरण में यह आसक्त रहता था। (तिव्ववेरे) तीव्र वैर वाला था। (रायगिहस्स नयरस्स बहूणि अइगमणाणि य निग्गमणाणि य दाराणि य अव दाराणिय छिंडीओ य खंडीओ य नगरनिद्धमणाणि य) यह राजगृहनगरके अनेक प्रवेशमार्गों को जाने के मार्गों को वहां के अनेक द्वारों को छोटेर द्वारों को—अथवा गुप्त द्वारों को कांटों की लगी हुई वाडके छिद्रों को जल के निकलने की नालियों को (संवट्टणाणि) अनेक मार्गों के संगमस्थानों को (निवट्टणाणि) नूतननिर्मित मार्गों को (जूयखलयाणि जूवा के खेलने के स्थानों को (पाणागाराणि) मदिरा पीने के स्थानों को (वेस्सागाराणि)

વિચાર પણ ઉત્પન્ન થતો હતો કે આ હું કેવું કૃત્ય કરી રહ્યો છું. તે ' તીર્થભેદ લઘુહસ્ત સંપ્રયુક્ત ' હતો—એટલે કે ધર્મસ્થાનને નષ્ટ કરવામાં તે અતિકુશળ હતો. (परस्सदव्व हरणम्मि निच्चं अणुबद्धे) પારકાના દ્રવ્યને હરવામાં જ તે આસકત રહ્યા કરતો હતો. (तिव्ववेरे) તે ભયંકર રીતે વેર (દુશ્મનાવટ) રાખનાર હતો. (रायगिहस्स नयरस्स बहूणि अइगमणाणि निग्गमणाणि य दाराणिय अव- दाराणि य छिंडीओ य खंडीओ य नगरनिद्धमणाणि य) રાજગૃહ નગરના ઘણા પ્રવેશ માર્ગોને અવર જવરના રસ્તાઓને, ત્યાં ના ઘણા દરવાજાઓને, નાના દરવાજાઓને અથવા તો ગુપ્ત દરવાજાઓને, કોટોને, વાડના છિદ્રોને, કિલ્લાના છિદ્રોને, પાણીની નળીઓને, (संवट्टणाणि) ઘણા રસ્તાઓ ભેગા થતા હોય તેવા સ્થાનોને (निवट्टणाणि) નવા બનાવવામાં આવેલા રસ્તાઓને (जूय खलयाणि) જૂગારના અડ્ડાઓને, (पाणागाराणि) દારુ પીવાના સ્થાનોને, (वेस्सागाराणि)

गणिकागृहाणि 'तद्दारद्दाराणि' तद्द्वारस्थानानि=गणिकागृहद्वाराणीत्यर्थः, 'तक्करट्ठाणाणि य' तस्करस्थानानि च=चोरनिवासस्थानानि, 'सिंघाडगाणि' शृङ्गाटकानि=शृङ्गाटकाकृतित्रिकोणस्थानानि, 'तियाणि' त्रिकाणि मार्गत्रयसंमीलनस्थानानि, 'चउक्काणि' चतुष्काणि=चतुष्कोणस्थानानि, चच्चराणि चत्वराणि=चतुष्पथरूपाणि. 'नागघराणि' नागगृहाणि 'भूयघराणि' भूतगृहाणि 'जक्खदेउलानि' यक्षदेवकुलानि= यक्षायतनानि 'सभाणि' सभाः 'पवाणि' प्रपाः-पानीयशाला 'पणियसालानि' पणितशालानि-क्रयविक्रयस्थानानि 'सुन्नघराणि' शून्यगृहाणि 'आभोएमाणेर' आभोगयन्२-सोपयोगं प्रेक्षमाणः 'मग्गमाणे' मार्गयमाणः-अन्विष्यन्। 'गवेसमाणे' गवेषमाणः, सूक्ष्मरीत्या विलोकमानः-बहुजनस्य 'छिद्देसु' छिद्रेषु स्खलनारूपेषु 'विसमेसु' विषमेषु-रोगाद्यवस्था-

वेश्याओं के गृहों को (तद्दारदाराणि) उनके दरवाजों को (तक्करट्ठाणाणि) चोरों के निवासस्थानों को (सिंघाडगाणि) शृंगाटक जैसे त्रिकोण वाले स्थानों को (तियाणि) तीन मार्ग जहां मिले हों ऐसे स्थानों को (चउक्काणि) चतुष्कोण वाले स्थानों को (चच्चराणि) चतुष्पथ रूप स्थानों को (नागघराणि) नागगृहों को, (भूयघराणि) भूतगृहों को, (जक्खदेउलानि) यक्ष के देवलों को (सभाणि) सभाओं को (पवाणि) प्याऊओं का, (पणियसालाणि) क्रयविक्रय के स्थानों को (सुन्नघराणि) शून्य घरों को (आभोएमाणेर) उपयोग देकर बारबार देखता था। (मग्गमाणे) उन्हें बार२ तलाशता। (गवेसमाणे) सूक्ष्मदृष्टि से उन की गवेषणा करता था (बहुजणस्स छिद्देसु य) जब कोई किसी प्रकार के कष्ट में होता था (विसमेसु) रोगादि अवस्था संपन्न

વેશ્યાઓનાં ઘરોને, (तद्दारदाराणि) તે વેશ્યાઓના દરવાજાઓને, (तक्करट्ठाणाणि) ચોરોના અડ્ડાઓને (सिंघाडगाणि) શ્રૃંગાટક-એટલે કે ત્રણ રસ્તા ભેગા થતા હોય તેવા સ્થાનોને, (चउक्काणि) ચતુષ્કોણવાળા સ્થાનોને (चच्चराणि) ચાર રસ્તાએ ભેગા થતા હોય તેવા સ્થાનોને, (नागघराणि) નાગનાં ગૃહોને, (भूयघराणि) ભૂતિયાં ઘરોને, (जक्ख देउलानि) યક્ષોના દેવાલયોને (सभाणि) સભાઓને (पवाणि) પરબોને, (पणिय सालाणि-ક્રય વિક્રયના સ્થાનોને, (सुन्नघराणि) ખાલી પડી રહેલા ઘરોને, (आभोएमाणे) મહત્ત્વ આપીને વારે ઘડીએ જોતો હતો (मग्गमाणे) તે સ્થાનોને વારંવાર તપાસતા રહે તો હતો. (गवेसमाणे) સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી તેમને જોતો રહેતો હતો. (बहुजणस्स छिद्देसु य) જ્યારે કોઈ માણસ કોઈ પણ જાતના કષ્ટમાં પીડતો રહે છે, (विसमेसु) રોગ વગેરેથી મુક્ત રહેતો,

रूपेषु 'विहुरेसु' विधुरेषु व्याकुलावस्थारूपेषु 'वसणेसु' व्यसनेषु-विपत्सु 'अब्भुदएसु' अभ्युदयेषु राज्यलक्ष्म्यादिप्राप्तिरूपेषु 'उस्सवेसु' उत्सवेषु विवाहादिप्रसङ्गरूपेषु 'पसवेसु' प्रसवेषु-पुत्रादिजन्मोत्सवेषु 'तिहिसु' 'तिथिषु-सांवत्सरिकादिरूपासु 'छणेसु' क्षणेषु आनन्दजनकव्यापाररूपेषु 'जन्नेसु' यज्ञेषु नागाद्युत्सवेषु 'पव्वणीसु' पर्वणीषु-कार्तिकपूर्णिमादिपर्वतिथिषु 'मत्त-पमत्तस्स' मत्तप्रमत्तस्य तत्र 'मत्त' उन्मत्तः 'पमत्त' प्रमत्तः-प्रमादवान् यःस तस्य 'विक्खित्तस्स' विक्षिप्तस्य प्रयोगविशेषेण भ्रान्तचित्तस्य 'वाउलस्स' वातुलस्य वातरोगयुक्तस्य अन्यमनस्कस्य वा 'सुहियस्स' सुखितस्य' सकलेन्द्रियानुकूलविषयप्राप्तत्वात्सुखमग्नस्य 'दुक्खियस्स' दुःखितस्य इष्ट वियोगानिष्टसंयोगादिना दुःखनिमग्नस्य 'विदेसत्थस्स' विदेशस्थस्य परदेश-स्थितस्य 'विप्पवसियस्स' विप्रोषितस्य-इष्टजनवियोगिनः इत्यादि बहुज-

विहुरेसु) व्याकुल अवस्था में होता था (वसणेसु) किसी और विपत्ति से ग्रस्त होता था उस समय में तथा (अब्भुदएसु) राज्यलक्ष्मी आदि की प्राप्तिरूप उत्सवों में (उस्सवेसु य पसवेसु य तिहीसु य छणेसु य जन्नेसु य पव्वणीसु य) विवाह आदि प्रसंगो में पुत्रादि जन्मोत्सवों में सांवत्सरिक तिथियों में, आनंद जनक व्यापारस्प क्षणों में नागादि उत्सवरूप यज्ञों में कार्तिक पूर्णिमा आदिरूप पर्वतिथियों में. (मत्त-पमत्तस्स विक्खित्तस्स वाउ-लस्स य सुहियस्स य दुक्खियस्स य विदेसत्थस्स य विप्पवसियस्स य) जब कोई जन मत्त हो जाता था प्रमादवशंगत हो जाता था, प्रयोग विशेष से भ्रान्त चित्त बन जाता था, वातव्याधि से युक्त हो जाता था। या अन्यमनस्क हो जाता था, सकल इन्द्रियों के अनुकूल विषयों की प्राप्ति से आनन्द युक्त बन जाता था इष्ट वियोग अनिष्ट संयोग आदि से दुःख-

(वसणेसु) બીજી કોઇ આફતમાં ફસાયલો રહેતો, તે સમયે તેમજ (अब्भुदएसु) રાજ્ય લક્ષ્મી વગેરેની પ્રાપ્તિરૂપ ઉત્સવોમાં (उस्सवेसु य पसवेसु य तिहीसु य छणेसु य जन्नेसु य पव्वणीसु य) લગ્ન વગેરેની પ્રસંગોમાં, પુત્ર વગેરેના જન્મો-ત્સવોમાં, સાંવત્સરિક તિથિયોમાં, આનંદની ક્ષણોમાં, નાગ વગેરેના ઉત્સવ રૂપ યજ્ઞોમાં કાર્તિક પૂનમ વગેરે રૂપ પર્વ તિથિયોમાં (मत्तपमत्तस्स विक्खियस्सवाउलस्स य सुहियस्स य दुक्खियस्स य विदेसत्थस्स य पयत्तस्स विखयस्सविप्पवसियस्स य) જ્યારે કોઇ માણુસ ગાંડો થઈ જતો, પ્રમાદી થઈ જતો, (તંત્ર મંત્રના) પ્રયોગ વિશેષથી ભ્રાંતચિત્ત થઇ જતો, વાતના રોગથી પીડિત થઈ જતો, શૂન્ય મનસ્ક થઈ જતો, બધી ઇન્દ્રિયોને સુખ પ્રાપ્તિ થાય એવો સંયોગ થતાં જ્યારે કોઇ આનંદ મગ્ન થઇ જતો, ઇષ્ટ વિયોગ તથા અનિષ્ટ સંયોગ વગેરેથી દુઃખી થઇ જતો, પરદેશમાં

नस्य 'मग्गं' मार्गम् अवसरम् 'छिद्दं' छिद्रम्-स्खलनारूपम् 'विरहं' वियोगम् 'अंतरं' स्थानान्तरगमनरूपं सायकालादिरूपं वा 'मग्गमाणे' मार्गयमाण' विलोकमानः 'गवेसमाणे' अन्विष्यन 'एवं च णं' उक्तरीत्या 'विहरइ' विहरति विजयतस्करोऽवतिष्ठते इत्यर्थः, चकारः समुच्चयार्थः, णं वाक्यालङ्कारे। 'बहिया वि य णं' बहिरपि च खलु राजगृहनगरस्य 'आरामेसु' आरामेषु-पुष्पफलादि समृद्धवृक्षलतासंकुलक्रीडास्थानेषु 'उज्जाणेसु' उद्यानेषु= पत्रपुष्पफलच्छायोपशोभितनगरासन्नवर्त्तिक्रीडास्थानेषु 'वावीपोक्खरणी-दीहियागुंजालियासरेसु' वापीपुष्करिणीदीर्घिकागुञ्जालिकासरस्सु, तत्र 'वावी' वापी चतुष्कोणयुक्ता 'पोक्खरिणी' पुष्करिणी-कमलयुक्तगोलाकारा 'दीहिया' दीर्घिका=दीर्घाकार वापी. 'गुंजालिया' गुञ्जालिका=वक्राकारवापी 'सरः'=तडागः, 'सरपंतियासु' सरःपङ्क्तिकासु=सरोवरश्रेणिषु

मग्न हो जाता था, परदेश में गये हुए जनों का, इष्ट जनों से वियुक्त होना था-तब यह उनके (मग्गं च छिद्दं च विरहं च अंतरं च मग्गमाणे, गवेसमाणे एवं च णं विहरइ) अवसर की, स्खलनारूप छिद्रको, वियोग को स्थानान्तर गमनरूप अथवा सायंकाल आदिरूप अंतर को ताकता रहता था-उनकी खोज में रहता था इस प्रकार से यह जब नगर में रहता था तब अपना समय व्यतीत करता था। तथा (बहियावि य णं रायगिहस्स नयरस्स आरामेसु य उज्जाणेसु य वाविपोक्खरिणी-दीहिया गुंजालिया-सरेसु य सरपंतियासु य सरसरपंतियासु य जिण्णुज्जाणेसु य भग्गकूवेसु य मालुया कच्छएसु य सुसाणएसु य गिरिकंदलेणउवट्ठाणेसु य बहुजणस्स छिद्देसु य जाव एवंच णं विहरइ) राजगृह नगरके बाहर वहां के आरामों में पुष्पफल

ગયેલા માણસોને તેમના ઇષ્ટજનોથી વિયોગ થઈ જતો ત્યારે તે (ચો) તેમના (मग्गं च छिद्दं च विरहं च अंतरं च मग्गमाणे. गवेसमाणे एवं च णं विहरइ) ઉપર ચાંપતી નજર રાખતો. વિયોગ, સ્થાનાન્તર ગમન, સાયંકાળ વગેરેના અવસરની તેમની અસાવધાનીની બરાબર તકનો લાભ લેવા તૈયાર રહેતો. આવા અવસરોની તે તપાસમાં રહે તો. આ રીતે નગરમાં રહીને, તે પોતાનો વખત પસાર કરતો હતો. તેમ જ (बहिया वि य णं रायगिहस्स नयरस्स आरामेसु य उज्जाणेसु य वाविपोक्खरिणीदीहिया गुंजालिया,सरेसु य सरपंतियासु य सरसरपंतियासु य जिण्णुज्जाणेसु य भग्गकूवेसु य मालुया कच्छएसु य सुसाणएसु य गिरिकंदरलेणउवट्ठाणेसु य बहुजणस्स छिद्देसु य जाव एवं च णं विहरइ) રાજનગરની બહાર ત્યાંના આરામોમાં, પુષ્પફળથી સમૃદ્ધિ યુક્ત તથા

'सरसरपंतियासु' सरःसरःपङ्क्तिकासु=परस्परं संलग्नेषु बहुषु तडागेषु येषु सरःसु पङ्क्तया व्यवस्थितेषु एकस्मात्सरसोऽन्यस्मिन् सरसि ततोऽन्यत्र, एवं जलसंचारकपाटकेन जलं संचरति। अथवा ऊर्ध्वाधः क्रमेण पङ्क्तिरूपेण व्यवस्थितेषु सरस्सु स्वत एव सुतरां जलं संचरति, तत्रेत्यर्थः। 'जिण्णुज्जाणेसु' जीर्णोद्यानेषु=शुष्कप्रायतरुलतादियुक्तवनखण्डेषु 'भग्गकूवएसु' भग्नकूपकेषु=खण्डितकूपकेषु 'मालुयाकच्छएसु' मालुकाकक्षकेषु सुसाणएसु' श्मशानकेषु गिरिकंदरलेणोवट्ठाणेसु' गिरिकन्दरलयनोपस्थानेषु=तत्र-गिरिकन्दरेषु=पर्वतरन्ध्रेषु 'लेण' लयनेषु=गिरिस्थितपाषाणगृहेषु 'उवट्ठाणेसु' उपस्थानेषु=लतादिमण्डपेषु बहुजनस्य=जनसमुदायस्य छिद्रेषु अत आरभ्य यावत्-अनन्तरं गवेषयमाणोऽसौ तस्करः एवं प्रकारेण विचरति ॥ सू० ४ ॥

मूलम्—तएणं तीसे भद्दाए भारियाए अन्नया कयाइं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था—अहं धण्णेण सत्थवाहेण सद्धिं बहूणि वासाणि सद्दफरिसरसगंधरूवाणि माणुस्सगाइं काम-

---

आदि से समृद्ध वृक्षों वाले तथा लता से युक्त ऐसे क्रीडास्थानों में—उद्यानों में नगरासन्नवर्ती ऐसे क्रीडा के स्थलो में जो पत्र पुष्प फल एवं छाया वाले वृक्षों से शोभित होते हैं, बावडियों में, पुष्करणियों में दीर्घिकाओं में गुंजालिकाओं में तालाव में सरोवरश्रेणियों में परस्पर संलग्न अनेक तालावों में जीर्ण उद्यानों में, भग्नकुओं में, मालुकाकच्छों में श्मशानों मे. पर्वत की गुफाओं में पर्वत ऊपर रहे हुए पाषाणगृहों में और लतादि मंडपों में छुपकर यह जन समुदाय के छिद्रों की विरह की अंतर आदि की ताक में रहा करता था उन की गवेषणामें लगा रहता था ।सू.४।

લતા વિતાનોથી ઢંકાએલાં ક્રીડા સ્થળોમાં, ઉદ્યાનોમાં—નગરની પાસેના પત્ર, પુષ્પ ફળ અને છાયડાવાળા વૃક્ષોથી શોભિત ક્રીડા સ્થળોમાં, વાવોમાં પુષ્કરણીઓમાં, દીર્ઘિકાઓમાં 'ગુંજાલિકાઓમાં, તપાવોમાં, સરોવરોની શ્રેણીઓમાં, જેમનાં પાણી એક થઈ રહ્યાં છે. એવાં ઘણાં તળાવોમા જૂના બગીચાઓમાં, જૂના ભગ્ન કૂવાઓમાં, માલુકા કચ્છોમાં, સ્મશાનોમાં, પર્વતની ગુફાઓમાં, પર્વત ઉપરના શિલા ખંડોની વચ્ચેના પાષાણ ગૃહોમાં અને લતા મંડપોમાં છુપાઈને તે (ચોર) જન સમુદાયની અસાવધાનતા તેમ જ તેઓ ક્યારે પોતાના ઘરથી વિખૂટા થાય છે તેની શોધમા રહેતો હતો, તેની બરોબર તપાસ રાખતો હતો. ॥ સૂત્ર ૪ ॥

भोगाइं पच्चणुभवमाणी विहरामि, नो चेव णं अहं दारगं वा दारिगं पयायामि, तं धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव सुलद्धेणं माणुस्सए जम्मजीवियफले तासिं अम्मयाणं जासिं मन्ने णियगकुच्छिसंभूयाइं थणदुद्धलुद्धयाइं महुरसमुल्लावगाइं मम्मणपयंपियाइं थणमूलकक्खदेसभागं अभिसरमाणाइं मुद्धयाइं थणायं पिवंति, तओ य कोमलकमलोवमेहिं हत्थेहिं गिण्हिऊणं उच्छंगे निवेसियाइं देंति समुल्लावए पिए सुमहुरे पुणो२ मंजुलप्पभणिए, तं अहन्नं अधन्ना अपुन्ना अलक्खणा अकयपुन्ना एत्तो एगमवि न पत्ता, तं सेयं मम कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव जलंते धण्णं सत्थवाहं आपुच्छित्ता धण्णेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी सुबहुं विपुलं असणपाणखाइमसाइमं उवक्खडावेत्ता सुबहुं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं गहाय बहूहिं मित्तनाइनियगसयण संबंधिपरिजणमहिलाहिं सद्धिं संपरिवुडा जाइं इमाइं रायगिहस्स नयरस्स बहिया णागाणि य भूयाणि य जक्खाणि य इंदाणि य खंदाणि य रुद्दाणि य सिवाणि य वेसमणाणि य तत्थ णं य बहूणं नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण य महरिहं पुप्फच्चणियं करेत्ता जाणुपायवडियाए एवं वइत्तए—जइ णं अहं देवाणुप्पिया! दारगं वा दारिगं वा पयायामि तो णं अहं तुब्भं जायं च दायं च मायं च अक्खयणिहिं च अणुवड्ढेमि त्ति कट्टु उवयाइयं उवयाइत्तए, एवं संपेहित्ता कल्लं जाव जलंते जेणामेव धण्णे सत्थवाहे तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता एवं वयासी—एवं खलु

अहं देवाणुप्पिया ! तुब्भेहिं सद्धिं बहुइं वासाइं जाव देंति समुल्लावए सुमहुरे पुणे मंजुलप्पभणिए तण्णं अहं अहन्ना अपुन्ना अलक्खणा एत्तो एगमवि न पत्ता, तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाया समाणी विपुलं असणं ४ जाव अणुवड्ढेमि (त्तिकट्टु) उवाइयं करेत्तए। तण्णं धण्णे सत्थवाहे भद्दं भारियं एवं वयासी—ममंपि य णं खलु देवाणुप्पिया ! एस चेव मणोरहे —कहं णं तुमं दारगं दारिगं वा पयाएज्जसि ? भद्दाए सत्थवाहीए एयमट्ठमणुजाणइ.। तए णं सा भद्दा सत्थवाही धण्णेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी हट्ठतुट्ठ जाव हियया विपुलं असणपाण खाइमसाइमं उवक्खडावेइ उवक्खडावित्ता सुबहुं पुप्फगंधवत्थमल्लालंकारं गेण्हइ गेण्हित्ता सयाओ गिहाओ निग्गच्छइ, निगच्छित्ता रायगिहं नयरं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ, निगच्छित्ता जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पुक्खरिणीए तीरे सुबहु पुप्फजाव मल्लालंकारं ठवेइ, ठवित्ता पुक्खरिणिं ओगाहइ, ओगाहित्ता जलमज्जणं करेइ जलकीडं करेइ, करित्ता ण्हाया कयबलिकम्मा उल्लपडसाडिगा जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सहस्सपत्ताइं ताइं गिण्हइ गिण्हित्ता पुक्खरिणीओ पच्चोरुहइ पच्चोरुहित्ता जेणमेव नागघरए य जाव वेसमणघरए य तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता तत्थ णं नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण य आलोए पणामकरेइ करित्ता ईसिं पच्चुन्नमइ पच्चुन्नमित्ता लोमहत्थगं परामुसइ परामुसित्ता नागपडिमाओ य जाव वेसमणपडिमाओ य लोमहत्थ-

एणं पमज्जइ पमज्जित्ता उदगधाराए अब्भुक्खेइ, अब्भुक्खित्ता पम्हलसुकुमालाए गंधकासाइयाए गायाइं लूहेइ, लूहित्ता महरिहं वत्थारुहणं च मल्लारुहणं च गंधारुहणं च चुन्नारुहणं च करेइ, करित्ता जाव धूवं डहइ, डहित्ता जाणुपायवडिया पंजलिउडा एवं वयासी· जइणं अहं दारगं वा दारिगं वा पयायामि तो णं अहं आयं च जाव अणुवड्ढेमि त्तिकट्टु उवाइयं करेइ, करित्ता जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता विउलं असणं४ आसाएमाणी जाव विहरइ, जिमिया जाव सुईभूया जेणेव सए गिहे तेणेव उवागया, अदुत्तर च णं भद्दा सत्थवाही चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुन्नमासिणीसु विउलं असणं४ उवक्खडेइ, उवक्खडित्ता बहवे नागा य जाव वेसमणा य उवायमाणी जाव एवं च णं विहरइ ॥सू० ५॥

टीका-'तएणं तीसे' इत्यादि। ततःखलु तस्याः भद्राया भार्याया अन्यदा कदाचित् 'पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि' पूर्वरात्रापररात्रकालसमये=रात्रेः पश्चिमे भागे 'कुडुंबजागरियं' कुटुम्बजागरिकां=कुटुम्बसम्बन्धिचिन्तया निद्राक्षयरूपां जागरणम् 'जागरमाणीए' जाग्रत्याः=कुर्वत्याः अयमेतद्रूपः 'अज्झत्थिए'

'तएणं तीसे भद्दाए भारियाए' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (तीसे भद्दाए भारियाए) उस भद्रा भार्या को (अन्नया कयाइं) किसी एक समय (पुव्वरत्तावरत्तकालं समयंसि) रात्रि के पूर्वभाग के बाद पश्चाद्भाग में (कुडुंबजागरियं जागरमाणीए) कुटुम्ब की चिन्ता से निद्रा नही आने के कारण जगती हुई स्थिति में (अयमेया-

---

'तएणं तीसे भद्दाए भारियाए इत्यादि ॥

टीकार्थ-(तएणं) त्यार બાદ (तीसे भद्दाए भारियाए) ભદ્રા ભાર્યાને (अन्नया कयाइं) કોઈ વખતે (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि रात्रिना पूर्व ભાગની પછી પશ્ચાદ્ભાગમાં (कुडुंबजागरियं जागरमाणीए) કુટુંબની ચિંતાને લીધે ઊંઘ ન આવતાં જાગ્રતાવસ્થામાં (अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुपज्जित्था) આ જાતનો આધ્યાત્મિક યાવત્ મનોગત સંકલ્પ ઉદ્ભવ્યો કે (अहं) હું (धन्नेण सत्थवाहेण सद्धिं)

आध्यात्मिकः=आत्मनि विचारः यावत् समुदपद्यत—अहं खलु धन्येन सार्थवाहेन सार्द्धं बहूनि वर्षाणि तावत्—बहुवर्षपर्यन्तं शब्दस्पर्शरसरूपात्मकान् मानुष्यकान् कामभोगान् 'पच्चणुभवमाणी' प्रत्यनुभवन्ती=परिभुञ्जाना विहरामि=तिष्ठामि किन्तु नोचैव खलु अहं दारकं वा दारिकां वा प्रजनयामि, तत्—धन्याःखलु ता अम्बा यावत् सुलब्धं खलु मानुष्यकं जन्म—जीवितफलं तासामम्बानां यासां मन्ये निजककुक्षिसम्भूताःस्तनदुग्धलुब्धा मधुरसमुल्लापका 'मम्मणपजंपियाइं' मम्मणप्रजल्पिताः— 'मम्मण' इति स्खलत् प्रजल्पितं येषां ते 'तथा थणमूलकक्खदेसभागं अभिसरमाणाइं' स्तनमूलकक्षदेशभागमभिसरन्तः— स्तनमूलात्=स्तनमूलभागात् कक्षदेश-

रुवे अज्झत्थिए जाव समुपज्जित्था) इस प्रकार यह आध्यात्मिक यावत् मनोगत संकल्प उत्पन्न हुआ कि (अहं) मैं (धन्नेण सत्थवाहेण सद्धिं) धन्य सार्थवाह के साथ (बहूणि) बहुत वर्षों से (सद्दफरिसरसगंधरूवाणि माणुस्सगाइं कामभोगइं पच्चणुभवमाणी विहरामि) शब्द, स्पर्श, रस, गंध, और रूप स्वरूप मनुष्यभव संबंन्धी काम भोगों को भोग रही हुई हुं। (नो चेव णं अहं दारगं वा दारिगां वा पयायामि) परन्तु अभी तक मेरे न लडका ही हुआ है और न लडकी ही (तं धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव सुलद्धेणं माणुस्सए मण्णे जम्मजी वियफलेतासिं अम्मयाओ) अतः मैं उन माताओं को धन्य मानती हुं, उन्हीं का जीवन सफल समजती हुं, और यह मानती हुं कि उन्हीने अपने मनुष्य भव सम्बन्धी जन्म का और जीवन का फल पाया है। (जासिं णियगकुच्छिसंभूयाइं-थणदुद्धलुद्धयाइं महुरसमुल्लावगाइं मम्मणयं पियाइं थणमूलकक्खदेसभागं

धन्य सार्थवाहनी साथे (बहूणि वासाणि) બહુ વર્ષોથી (सद्दफरिसरसगंधरूवाणि माणुस्सगाइं काम्मभोगाइं, पच्चणुभवमाणी विहरामि) શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, ગંધ અને રૂપના મનુષ્યભવના કામભોગો ભોગવી રહી છું. (नो चेव णं अहं दारगं वा दारिगां वा पयायामि) પણ અત્યાર સુધી મારે પુત્ર કે, પુત્રીકંઈજ થયું નથી. (तं धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव सुलद्धेणं माणुस्सए मण्णे जम्मजीवियफले तासिं अम्मयाओ) હું તે માતાઓને ધન્ય સમજું છું, તેમના જીવનને જ સફળ માનું છું, કે જેમને મનુષ્યભાવના જન્મ અને જીવનનાં સફળ ફળ મળ્યાં છે (जासिं णियगकुच्छिसंभूयाइं थण दुद्धलुद्धयाइं महुरसमुल्लावगाइं मम्मणपयं पियाइं थणमूल—कक्खदेसभागं अभिसरमाणाइं

भागम् अभिसरन्तः=सम्मुख सञ्चरन्तः सन्तः 'मुद्धयाइ' मुग्धाः=मनोहराः शिशवः 'थणयं' पिबंति, स्तनजं=दुग्धं पिबन्ति स्तन्यपानं कुर्वन्तीत्यर्थः। ततश्च ते 'कोमलकमलोवमेहिं' कोमलकमलोपमाभ्यां=सुकुमालकमल सदृशाभ्यां हस्ताभ्यां गृहीत्वा 'उच्छंगनिवेसियाइं' उत्सङ्गनिवेशिताः=अङ्के स्थापिताः सन्तः स्तनन्धया मातृभ्यः 'देंति' ददति, किमित्याह—'समुल्लावे' समुल्लापकान्, संजल्पान् कीदृशान् ? इत्याह—'पिए' प्रियान् प्रीति जनकान 'सुमहुरे' सुमधुरान=कर्णसुखजनकान 'पुणो पुणो मंजुलप्पभणिए' पुनः पुनर्मञ्जुलप्रभणितान्=वारंवारं कोमलाक्षरप्रयुक्तजल्पितान् ददति प्रियमञ्जुलभाषया भाषन्ते धन्या इत्यर्थः। 'तं' तत्-किन्तु अहं खलु 'अधन्ना' अधन्या=अकृतार्था 'अपुण्णा' अपुण्या=पुण्यहीना, 'अलक्खणा'='अलक्षणा =कुलक्षणा 'अकयपुण्णा' अकृतपुण्या=न कृतं पूर्वभवे पुण्यं यया सा पूर्वभवाऽ

अभिसरमाणाइं मुद्धया थणयं पिबंत्ति) कि जिनकी कुक्षिसे उत्पन्न स्तन के दूध में लुब्ध, मीठी २ तोतली बोलते हुए बालक शिशु स्तन के मूल भाग से कक्ष देश पर्यन्त सरक कर दूध पीते हैं। (तओ य कोमलकमलोवमेहिं हत्थेहि गिण्हिऊणं उच्छंगे निवेसियाइं) और माता उन्हें अपने सुकुमार तथा कमल जैसा दोनों हाथों से पकड कर उत्संग में बैठाती है। और वे स्तनन्धय—बालक (समुल्लावए देंति) उन अपनी माताओं को इस प्रकर के आलापों को देते हैं (पिए सुमहुरे पुणो२ मंजुलप्पभणिए) जो प्रीति जनक होते हैं, कर्ण सुखजनक होते हैं और जिनमें बार२ कोमल अक्षरवाली वाणी होती है। (तं अहन्नं अधन्ना अपुन्ना अलक्खणा अकयपुन्ना एत्तोएगमवि न पत्ता) किन्तु मैं तो अधन्य हुं, पुण्यहीन हुं-कुलक्षणा हुं अकृत पुण्या हुं पूर्वभव में पुण्यजिसने नहीं किा

मुद्धयाइं थणयं पिबंति) એવું માનું છે કે જેમના ઉદરે જન્મેલું, સ્તન પાન માટે ઉત્કંઠિત, મીઠું મીઠું અને તોતડું બોલતું બાળક સ્તનો સુધી—પડખા સુધી ધસી આવીને દૂધ પીવે છે. (तओ य कोमलकमलोवमेहिं हत्थेहिं गिण्हिऊ उच्छंगे निवेसियाइं) અને માતા તેને કમળ જેવા બંને હાથોમાં ઉચકીને ખોળામાં બેસાડે છે. તે બાળકો પણ (समुल्लावए देंति) માતાઓની સામે એવી રીતે કાલુ કાલુ બોલે છે કે (पिए सुमहुरे पुणो २ मंजुलप्पभणिए) જે અત્યન્ત પ્રેમ જનક હોય છે, કાનોને સુખકર હોય છે તેની વાણી કોમલ અક્ષરોથી યુક્ત હોય છે. (तं अहन्नं अधन्ना अपुन्ना अलक्खणा अकयपुन्ना एत्तो एगमवि न पत्ता) પણ હું તો અભાગી છું, પુણ્ય હીન છું, કુલક્ષણ છું, અકૃત પુણ્ય છું, જેણે પૂર્વભવ જન્મમાં પુણ્યો કર્યો જ નથી એવી

सञ्चितपुण्याऽस्मि 'एत्तो' इतःपूर्वमद्यावधि=एषां मध्याद् एकमपि शिशुं चेष्टनकलापादेकमपि चेष्टनमेकमपि शिशुं वा न प्राप्ता 'तं'तत्=तस्मात्कारणात् 'सेयं' श्रेयः=श्रेयस्करं शोभनं मम कल्ये प्रादुष्प्रभातायां रजन्यां यावत् 'जलंति' ज्वलते'=सूर्योदये सति धन्यं सार्थवाहमापृच्छय धन्येन सार्थवाहेन 'अब्भणुन्नाया' अभ्यनुज्ञाता=प्राप्तनिदेशा सती 'सुबहु'=प्रकारबहुलं 'विउलं' विपुलं=प्रचुरम् अशनपानखाद्यस्वाद्यम् 'उवक्खडावेत्ता=उपस्कार्य चतुर्विधमाहारं निष्पाद्य 'सुबहु' सुबहुम्=बहुप्रकारकं पुष्पवस्त्रगन्धमाल्यालङ्कारं गृहीत्वा बहुभिर्मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः सार्द्धं संपरिवृता

है ऐसी हूं जो अभी तक इस प्रकार की चेष्टा संपन्न बालकों में से एक भी चेष्टा विशिष्ट औरमीठी तोतली वाणी बोलने वाले शिशु को नही पा सकी हु। (तं सेयं मम कल्लं पाउप्पभायाएः रयणीए जाव जलंते धण्ण सत्थवाहं आपुच्छित्ता धण्णेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी सुबहु विपुलं असणपाण-खाइमसाइमं उवक्खडावेत्ता) तो अबमुझे यही श्रेयस्कर है कि मैं कल प्रभात होते ही-- सूर्यके उदित होने पर धन्यसार्थवाह से पूछकर और उनकी आज्ञा प्राप्त कर अशन, पान. खाद्य और स्वाद्य इस तरह चार प्रकार का आहार निष्पन्न करा कर (सुबहुं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं गहाय बहूहिं मित्त नाइ-नियग-सयण-संबंधि-परिजणमहिलाहिं सद्धिं संपरिवुडा-जाइं इमाइं रायगिहस्स नयरस्स बहिया णागाणि य भूयाणि य जक्खाणि य इंदाणि य खंदाणि य रुद्दाणि य) और पुष्प, वस्त्र, गंध, माला, एवं अंलकार को लेकर अपने अनेक मित्र, ज्ञाति निजक, स्वजन संबन्धी

હું છું, કેમકે હજી એવી બાળ ચેષ્ટાઓ કરનાર બાળકોમાંથી મેં એક પણ બાળક મેળવું નથી. (तं सेयं मम कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव जलंते धण्णं सत्थवाहं आपुच्छित्ता धण्णेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी सुबहु विपुले असणपाणखाइमसाइमं उवक्खडावेत्ता) એવી સ્થિતિમાં મને એ જ ઉચિત લાગે છે કે આવતી કાલે સવારે સૂરજ ઉદય પામતાં ધન્ય સાર્થવાહને પૂછીને તેમની આજ્ઞા મેળવીને અશન, પાન ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય આ રીતે ચાર જાતનો આહાર તૈયારકરાવડાવીને (सुबहुं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं गहाय बहूहिं मित्तनाइनियगसयणसंबंधिपरिजणमहिलाहिं सद्धिं संपरिवुडा जाइं इमाइं रायगिहस्स नयरस्स बहिया णागाणिय भूयाणि य जक्खाणि य इंदाणि य खंदाणि य रुद्दाणि य वेसमणाणि य) અને પુષ્પ વસ્ત્ર, ગંધ માળા અને ઘરેણાંઓ સાથે લઈને અનેક મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક સ્વજન સંબંધી

यानीमानि राजगृहस्य नगरस्य बहिः 'णागाणि य' नागानि च-नागगृहाणी-त्यर्थः, एवं सर्वत्र विज्ञेयम्: भूतानि च-भूतगृहाणि, यक्षाणि च यक्षगृहाणि, इन्द्राणि च-इन्द्रगृहाणि, स्कन्दानि च—स्कन्दगृहाणि, रुद्राणि च-रुद्रगृहाणि शिवानि च-शिवगृहाणि, वैश्रमणानि च-वैश्रवणगृहाणि सन्ति, तत्र खलु बहूनां नागप्रतिमानांच यावत् वैश्रवणप्रतिमानां च 'महरिहं' महार्हां बहुमूल्यां 'पुप्फच्चणियं' पुष्पार्चनिकां=कुसुमसेवां कृत्वा ,जाणुपायवडियाए' जानुपादपतितायाः—पादयोः पतिता-पादपतिता, जानुभ्यां पादपतिता जानु-पादपतिता=जानुनी भूमौ विन्यस्य प्रणतेत्यर्थः, तस्या मम एवं वक्ष्यमाण-प्रकारेण वक्तुं=प्रार्थयितुं श्रेयः 'श्रेयः' इति पूर्वेण सम्बन्धः। तदेव दर्श-यति—'जइ णं अह' इत्यादिना,-यदि खलु अहं देवानुप्रियाः! 'दारगं दारकं=निजकुक्षिसंजातं पुत्रं दारिकां वा=पुत्रीं वा ,पयायामि प्रजनयामि प्रजनयिष्यामीत्यर्थः 'तो णं' तर्हि खलु अहं युष्मभ्यं 'जायं' यागं=सेवां

परिजनों की महिलाओं के साथ मिलकर राजगृहनगर के बाहर जितने भी नागघर हैं, जितने भी भूत घर हैं, जितने भी यक्ष घर हैं, जितने भी इन्द्र घर हैं, जितने भी स्कन्द घर हैं, जितने भी रुद्रघर हैं, जितने भी शिवघर हैं, जितने भी वैश्रमणघर है— और (तत्थणं बयणं नागपडिमाण य जाय वेसमणपडिमाण य) उनमें जितनी नाग देव की प्रतिमाएँ हैं यावत् वैश्रवण देव प्रतिमाएँ हैं उन सबको (महरिहं पुप्फच्चणिय करित्ता) बहुमूल्य पुष्पों से अर्चा करके (जाणुपाय-वडियाए एवं वइत्तए) उनके पैरों में दोनों घुटने झुकाकार पडजाऊँ और उनसे ऐसी प्रार्थना करूं (जइणं अहं देवाणुप्पिया! दारगं वा दारिगंवा पयायामि तो णं अहं तुब्भं जागं च दायं च भाय च अक्खयणिहिं च

પરિજનોની મહિલાઓની સાથે રાજગૃહ નગરની બહાર જેટલાં નાગ ઘરો છે, જેટલાં ભૂતઘરો છે, જેટલાં યક્ષ ઘરો છે, જેટલાં સ્કંદ ઘરો છે, જેટલાં ઇન્દ્ર ઘરો છે, જેટલાં યક્ષ ઘરો છે, જેટલાં રુદ્ર ઘરો છે, જેટલાં શિવઘરો છે, અને જેટલાં વૈશ્રમણ ઘરો છે તેમજ (तत्थणं बहूणं नागपाडिमाण य जाव वेसमण पडिमाण य) તેઓમાં જેટલાં નાગ દેવથી માંડીને વૈશ્રમણ દેવ સુધીની પ્રતિમાઓ છે, તે બધી પ્રતિમાઓની (महरिहं पुप्फच्चणियं करित्ता) બહુમૂલ્ય પુષ્પોથી પૂજા કરીને (जाणुपायवडियाए एवं वइत्तए) તેમના ચરણોમાં બંને ઘૂંટણ ટેકીને પડી જાઉં અને તેમને વિનંતી કરું કે (जइणं अहं देवाणुप्पिया ! दारगं वा दारिगं वा पायायामि तो णं अहं तुब्भं जायं च दायंच मायंच अक्ख-

'दायञ्च' दायं=दानम् अभयदानादिकं, पर्वदिवसादिदानं वा, 'सायंच' भागं वर्द्धयामि-प्रभूतद्रव्यसमर्पयिष्यामीत्यर्थः, 'तिकट्टु' इति कृत्वा=इत्युक्त्वा 'उवाइयं' उपयाचितम्=अपत्यप्राप्तिप्रार्थनारूपां मान्यतां "मनौती" इति प्रसिद्धाम् 'उवायइत्तए' उपयाचितुं=कर्तुं 'श्रयः' इति पूर्वेण सम्बन्धः। एवं सम्प्रेक्षते, सम्प्रेक्ष्य कल्ये यावज्ज्वलति यत्रैव धन्यः सार्थवाहस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य एवमवादीत्--एवं खलु अहं देवानुप्रियाः! युष्माभिः

अणुवड्ढेमि) यदि मैं हे देवानुप्रियों! अपनी कुक्षिसे पुत्र या पुत्री को जन्म दूंगी तो मैं आपकी सेवा करूंगी—आपके निमित्त अभयदानादिकका वितरण करूंगी, अथवा पूर्व दिनों में दान आदि बांटने की व्यवस्था करदूंगी। अपने हिस्सेमें आपके लिये विभाग अलग तथा आपके अक्षय कोष की वृद्धि करवादूंगी—तात्पर्य इसका यह है कि मेरी मनो कामना पूर्णहोने पर मैं प्रभूत द्रव्य आप सबके लिये अर्पित करूंगी। (त्ति कट्टु उवयाइयं उवयाइत्तए) इस तरह की मुझे उनके पास मनौती—मानता—मनाने में मेरी भलाई है। (एवं संपेहेइ) इस प्रकार का उसने विचार किया। (संपेहित्ता) और विचार कर (कल्लं-जावजलंते जेणामेव धण्णे सत्थवाहे तेणामेव उवागच्छइ) वह दूसरे दिन (उसी दिन) प्रातः काल होते ही सूर्य के प्रकाशित होने पर जहां अपने पति धन्य सार्थवाह थे वहां गई। (उवागच्छित्ता एवं वयासी) वहां जाकर उसने उनसे ऐसा कहा—(एवं खलु अहं देवाणुप्पिया!

याणिहिं च अणुवड्ढमि) હે દેવાનુપ્રિયો! જો મારા ઉદરથી પુત્ર કે પુત્રી જન્મશે તો હું આપની પૂજા કરીશ. આપના નિમિત્તે અભયદાન વગેરે કરીશ, અથવા તો પહેલાના દિવસોમાં દાન વગેરે વહેંચવાની વ્યવસ્થા કરીશ. મારા હિસ્સામાં જે કંઇ આવશે તેમાંથી તમારો ભાગ જુદો મૂકાવડાવીશ. તેમજ તમારા અક્ષય નિધિની પણ હું વૃદ્ધિ કરીશ. મતલબ એ છે કે જો મારી મનોકામના પૂરી થશે તો હું પ્રભૂત દ્રવ્ય તમારા ચરણોમાં ભેટ રૂપે અર્પણ કરીશ. (त्तिकट्टु उवयाइयं उवया इत्तए) આ જાતની માન્યતામાં જ મને હવે મારું શ્રેય જણાય છે (एवं संपेहेइ) આ પ્રમાણે તેણે વિચાર કર્યો. (संपेहित्ता) અને વિચાર કરીને (कल्लं जाव जलंते जेणामेव धण्णे सत्थवाहे तेणामेव उवागच्छइ) બીજે દિવસે સવારે સૂર્યોદય થતાં જ જ્યાં પોતાના પતિ ધન્ય સાર્થવાહ હતા ત્યાં ગઇ. (उवागच्छित्ता एवं वयासी) ત્યાં જઈને તેને આમ કહ્યું-- (एवं खलु अहं देवाणुप्पिया!

सार्द्ध बहूनि वर्षाणि यावद् ददति समुल्लापकान् सुमधुरान् पुनःपुनर्मञ्जुल प्रभणितान् तत् खलु अहमधन्या, अपुण्या, अकृतलक्षणा, इत एकमपि न प्राप्ता, तद् इच्छामि खलु देवानुप्रिय ! युष्माभिरभ्यनुज्ञाता सती विपुलमशनं ४ यावद् अनुवर्द्धयामि, (त्तिकट्टु) इतिकृत्वा=इत्युक्त्वा उपयाचितं

तुब्भेहिं सद्धिं बहूहिं वासा जाव देंति समुल्लावए सुमहुरे) हे देवानुप्रिय ! आपके साथ बहुत वर्षों से मैं मनुष्य भवसंबन्धी काम भाग भोग रही हूं परन्तु अभी तक मेरे यहां न कोई लडका हुआ है और न कोई लडकी वे माताएँ धन्य हैं जो संतान से युक्त हैं एवं उनकी तोतली मधुर बोली से जो अपने को प्रसन्न रखती हैं--इत्यादि कह कर फिर उसने कहा (अहं अहन्नाअपुण्णा अलक्खणा एत्तो एगमवि न पत्ता) मैं अधन्या हूं अपुण्या हूं पूर्व में मैंने कोई भी ऐसा पुण्य नहीं किया है, जिससे मेरे यहां तो लडका लडकी मेंसे कोईभी नही है-- (तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाय समाणा विपुलं असणं ४ जाव अणुवड्ढेमि त्तिकट्टु उवयाइयं करेत्तए) इसलिए हे देवानुप्रिय ! मैं आपसे आज्ञापित होकर यह चाहती हूं। की चारों प्रकार का आहार विपुल मात्रा में तैयार कराकर तथा गंध पुष्पादिलेकर अनेक मात्रादिक महिलाओं के साथ यहां के जितने भी इन्द्रादिकों के घर हैं उन सब की पुष्पार्चाकर उन के चरणों में पडकर संतान होने की मनौती (मानता) मनाऊँ—। इस इच्छा के पूर्ण होने पर फिर मै

तुब्भेहिं सद्धिं बहूइं वासाइं जाव देंति समुल्लावए सुमहुरे) हे देवानुप्रिय ! तमारी साथे बहु लांबा वखतथी हुं मनुष्यभवना कामभोगो भोगवी रही छुं. पण हजी मारे पुत्र के पुत्री मांथी कई थयुं नथी. आ संसारमां संतानवाळी माताओ ज भाग्यशाळी गणाय छे. के जेमनां नानां नानां बाळको तोतडी मधुर वाणी द्वारा तेमने खुश राखे छे. (अह अहन्ना अपुण्णा अलक्खणा एत्तो एगमवि न पत्ता) हुं तो अभागी छुं, पापिणी छुं, पूर्वभवमां में संतान थाय आवुं कंई पुण्य कार्य कर्युं नथी. (तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाया समाणा विपुलं असणं जाव अणुवड्ढेमि त्ति कट्टु उवयाइयं करेत्तए) हुं तमारी आज्ञाथी पुष्कळ प्रमाणमां चारे जातना आहार बनावडावीने तेमज गंध पुष्प वगेरे लईने अनेक महिलाओनी साथे अहिंयां जेटलां ईन्द्र वगेरे देवोना घरो छे ते बधांनी पुष्प वगेरेथी पूजा करी तेमना चरणोमां पडीने संतानवती थवानी मानता राखुं. ज्यारे मारी आ मनोकामना

कर्तुं श्रेयः। ततः खलु धन्यः सार्थवाहो भद्रां भार्यामेवमवादीत्-ममापि च खलु हे देवानुप्रिये! एष एव मनोरथः' यथा-'कह णं' कथं खलु केनोपायेन त्वं दारकं वा दारिकां च प्रजनयिष्यसि? इति कथयित्वा सार्थवाहः 'एयं' एतम्=मनोरथरूपम् अर्थम् 'अणुजाणइ' अनुजानाति=अनुमोदयति। ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही धन्येन सार्थवाहेन अभ्यनुज्ञाता सती 'हट्ठतुट्ठा जाव हियया' हृष्ट तुष्ट यावत्-हृष्ट तुष्ट चित्तानन्दिता हर्षवशविसर्पद्हृदया विपुलमशनपानखाद्यस्वाद्यमुपस्कारयति, उपस्कार्य सुबहुं

अभयदानादिक का वितरण करूं इत्यादि। इस तरह उपर्युक्त सब अपनी भावना उस भद्रा भार्याने धन्य सार्थवाह से निवेदित की। (तए णं धन्ने सत्थवाहे भद्दं भारियं एवं वयासी) इस प्रकार धन्य सार्थवाह ने अपनी भद्राभार्या की भावना सुनकर उससे ऐसा कहा-(ममंपि णं खलु देवाणुप्पिया! एस चेव मणोरहे) हे देवानुप्रिये मेरा भी ही मनोरथ है कि (कहं णं तुमं दारगं दारियं वा पयाएज्जसि) तुम किस उपाय से दारक या दारिका को जन्म दोगी! इस प्रकारकहकर (भद्दाए सत्थवाहीए एयमट्ठमणुजाणइ) धन्य सार्थवाहने उस भद्रा सार्थवाही के इस मनोरथरूप अर्थ को स्वीकार कर लिया उसकी अनुमोदना की। (तए णं सा भद्दा सत्थवाही धन्नेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी हट्ठ तुट्ठ जाव) इसके बादभद्रा सार्थवाहीने अपने पति धन्य सार्थवाह से आज्ञा प्राप्त कर बहुत अधिक हर्षित एवं सन्तुष्ट चित्त होते हुए (विपुलं असणं पाणं खाइमं साइमं उवक्खडावेइ) विपुलमात्रा में अशन पान खादिम और

સફળ થઇ જાય ત્યારે હું અભયદાન વગેરે વહેંચું આ પ્રમાણે ભદ્રા ભાર્યાએ તેના પતિ ધન્યસાર્થવાહને વિનંતી કરી. (तए णं धन्ने सत्थवाहे भद्दं भारियं एवं वयासी) આ પ્રમાણે ધન્ય સાર્થવાહે તેમની ભદ્રા ભાર્યાની વાત સાંભળીને તેને આ પ્રમાણે કહ્યુંઃ— ममंपि खलु देवाणुप्पिया! एसचेव मणोरहे)હે દેવાનુપ્રિયે! મારી પણ ઇચ્છા એવી જ છે કે(कहं णं तुमं दारगं दारिगं वा पयाएज्जसि) કેવી રીતે તમે પુત્ર કે પુત્રીને જન્મ આપી શકો? આ રીતે કહીને (भद्दाए सत्थवाहीए एयमट्ठमणुजाणइ) ધન્યસાર્થવાહે તેમની ભદ્રા ભાર્યાની વાત સ્વીકારી અને તેને અનુમતિ આપી. (तएणं सा भद्दा सत्थवाही धन्नेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी हट्ठ तुट्ठ जाव) ત્યારબાદ ભદ્રાસાર્થવાહીએ તેમના પતિ સાર્થવાહની આજ્ઞા મેળવીને અત્યંત પ્રસન્નતા અનુભવીને અને સંતુષ્ટ થઈને તેણે (विपुलं असणं पाणं खाइमं साइमं उवक्खडावेइ) પુષ્કળ પ્રમાણમાં અશન, પાન, ખાદિમ સ્વાદિમ આહાર તૈયાર કરાવડાવ્યો

पुष्पगन्धवस्त्रमाल्यालङ्कारं गृह्णाति, गृहीत्वा स्वकाद् गृहान्निर्गच्छति. निर्गत्य राजगृहं नगरं मध्यमध्येन निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव पुष्करिणी तत्रैवोपागच्छति, उपगत्य पुष्करिण्यास्तीरे सुबहुं पुष्पगन्धवस्त्रमाल्यालङ्कारं स्थापयति, स्थापयित्वा पुष्करिणीमवगाहते, अवगाह्य जलमज्जनं करोति, कृत्वा जलक्रीडां करोति, कृत्वा स्नाता कृतबलिकर्मा 'उल्लपडसाडिया' आर्द्रपटशाटिका=जलावगाहनेन आर्द्रे पटशाटिके=उत्तरीयपरिधानवस्त्रे यस्याः सा तथ, तादृशी सा यानि तत्र 'उप्पलाइं' उत्पलानि=कमलानि 'जाव म-हस्सपत्ताइं' यावत्सहस्रपत्राणि=सहस्रदलकलितानि महापत्राणि सन्ति तानि

स्वादिम आहार तैयार कराया-(उवक्खडावित्ता सुबहुं पुप्फगंधवत्थमल्ला-लंकारं गेण्हइ) बाद में पुष्प गंध वस्त्र माला अलंकार को लिया और (गेण्हित्ता) लेकर (सयाओ गिहाओ) अपने घर से (निगच्छइ) वह (निकली-निग्ग-च्छित्ता रायगिहं नयरं मज्झं मज्झणं णिग्गच्छइ) निकल कर राजगृह नगर के ठीक बीचोबीच मार्ग से हो कर वह चली (निग्गच्छित्ता जेणेव पोक्खरणी तेणेव-उवागच्छइ) चलते२ वह वहां पहुँची जहां पुष्करिणी थी। (उवागच्छित्ता पुक्खरिणीए तीरे सुबहुं पुप्फजावमल्लालंकारं ठवेइ) पहुँचते ही उसने उस पुष्करिणी के तीर पर वह चारों प्रकार के आहार की सामग्री तथा पुष्प आदि सब वस्तुएँ रख दी (ठवित्ता पुक्खरिणिं ओगाहइ) रख कर फिर उसने उस में अवगाहन किया (ओगाहित्ता जलमज्जणं करेइ) अवगाहन कर स्नान किया (जलकीडं करेइ) जल क्रीडा की (करित्ता ण्हाया कयबलिकम्मा उल्लपडसाडिगा जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सहस्सपत्ताइं ताइं-

---

(उवक्खडावित्ता सुबहुं पुप्फगंधवत्थमल्लालंकारं गेण्हइ) त्यारपछी पुष्प, वस्त्र, माळा अने अलंकारोने लीधा अने (गेण्हित्ता) लईने (सयाओ गिहाओ) पोताना घेरथी (निगच्छइ) ते बहार नीकळी (निगच्छित्ता रायगिहं नगरं मज्झं मज्झेणं णिगच्छइ) नीकळीने राजगृह नगरनी ठीक वच्चो वच्च रस्तेथी ते चाली (निग्गच्छित्ता जेणेव पोक्खरणी तेणेव उवागच्छइ) चालतां चालतां ज्यां पुष्क-रिणी हती त्यां पहोंची (उवागच्छित्ता पुक्खरिणीए तीरे सुबहुं पुप्फ जाव मल्लालंकार ठवेइ) त्यां पहोंचीने तेणे पुष्करिणीना कांठे चारे जातना आहारनी सामग्री वगेरे बधी वस्तुओ मूकी दीधी. (ठवित्ता पुक्खरिणिं ओगाहइ) मूकीने ते पुष्करिणीमां उतरी (ओगाहित्ता जलमज्जणं करेइ) त्यां उतरीने तेणे स्नान कर्युं (जलकीडं करेइ) जळक्रीडा करी. (करित्ता ण्हाया कयबलिकम्मा उल्लपडसाडिगा-जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सहस्सपत्ताइं ताइं गिण्हइ) त्यार पछी ज्यारे तेणे

-गृह्णन्ति, गृहीत्वा -पुष्क॰ र्णीतः प्रत्यवरोहति; प्रत्यवरुह्य तं-सुबहुं पुष्पगन्ध-वस्त्रमाल्यालङ्कारं गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव नागगृहं च यावद् वैश्रमवण-गृहं च तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य तत्र खलु नागप्रतिमानां च यावद् वैश्रमणप्रतिमानांच. 'आलोए' आलोके=दृष्टिपथमागते सति प्रणामं करोति, कृत्वा 'ईसिं पच्चुण्णमइ' ईषत्प्रत्युन्नमति=स्तोकं प्रणमति, प्रत्युन्नम्य 'लोमहत्थगं' लोमहस्तकं=मयूरपिच्छप्रमार्जनकं 'परामुसइ' परामृशति=गृह्णाति

गिण्हइ) बाद में जब वह अच्छी तरह स्नान कर चुकी और काकादि पक्षी को अन्नादि को दिया तब गीली पटशाटिका पहिने हुए ही उसने वहां जितने कमल थे यावत् सहस्रपत्र युक्त महाकमल थे उन सबको उस पुष्करिणी से लिया और (गिण्हित्ता पुक्खरिणीओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता त सुबहुं पुप्फ गंधवत्थमल्लालंकारं गेण्हइ, गिण्हि । जेणामेवनागघरए य जाव वेसमणघरए य तेणेव उवागच्छइ) लेकर वह उस पुष्करिणी से बाहर नीकली-निकल कर उसने समस्त उन पुष्प, गंध वस्त्र, माला, अलंकार आदि को लिया-और लेकर जहां नागघर यावत् वैश्रमण का घर था वहां गई (उवागच्छित्ता तत्थणं नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण य आलोए पणामं करेइ वहां पहुंच कर उसने वहाँ नाग प्रतिमाओं को यावत् वैश्रमण प्रतिमाओं को दृष्टिपथ होते ही प्रणाम किया। (करित्ता ईसिं पच्चुन्नमइ) प्रणाम कर फिर वह कुछ झुकी-(पच्चुन्नमित्ता लोमहत्थग परामुसइ-परामुसित्ता णागपडिमाओ य जाव वेसमणपडिमाओ य लोमहत्थएणं पम-

સારી રીતે સ્નાન કરી લીધું અને કાગડા વગેરે પક્ષીઓને અન્ન વગેરેનો ભાગ આપ્યો ત્યારબાદ ભીની સાડી પહેરીને જ તેણે ત્યાં જેટલાં કમળો, સહસ્ર પત્રવાળા મહા કમળો હતાં તે બધાંને પુષ્કરિણીમાંથી લઇ લીધાં અને (गिण्हित्ता पुक्खरिणीओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता तं सुबहुं पुप्फगंधवत्थमल्लालंकारं गेण्हइ-गिण्हित्ता जेणामेव नागघरए य जाव वेसमणघरए य तेणेव उवागच्छइ) લઈને તે પુષ્કરિણીની બહાર નીકળી-નીકળીને તેણે બધાં પુષ્પ વસ્ત્ર, ગંધ, માળા અલંકાર વગેરે લીધાં અને લઇને જ્યાં નાગઘર વૈશ્રમણ ઘર વગેરે હતાં ત્યાં ગઇ-(उवागच्छित्ता तत्थ णं नागपडिमाण य जाववेसमणपडिमाण य आलोए पणामं करेइ) ત્યાં પહોંચીને તેણે નાગ અને વૈશ્રવણ વગેરેની પ્રતિમાઓને જોતાં જ પ્રણામ કર્યા. (करित्ता ईसिं पच्चुन्नमइ) પ્રણામ કરીને તે નીચી નમી (पच्चुन्नमित्ता लोम हत्थगं परामुसइ परामुसित्ता नागपडिमाओ य जाव वेसमणपडिमाओ य

पराभृश्य नागप्रतिमाश्च यावद् वैश्रमणप्रतिमाश्च लोमहस्तकेन प्रमार्जयति रजोऽपनयति, प्रमार्ज्य उदकधारया 'अब्भुक्खेइ' अभ्युक्षति=अभिषिञ्चति, अभ्युक्ष्य 'पम्हलसुकुमालाए' पक्ष्मलसुकुमारया=पक्ष्मवती सुकुमारा तया 'गंधकासाइयाए' गन्धकाषायिकया= गन्धप्रधानकषायरागेण रक्ता शाटिका= लघुवस्त्रं तया 'गायाइं' गात्राणि 'लूहेइ' रूक्षयति प्रोञ्छति, रूक्षयित्वा 'महरिहं महार्हं=बहुमूल्यं 'वत्थारुहणं वस्त्रारोहणं च वस्त्रसमर्पणम्, एवं 'मल्लारुहणं' माल्यारोहणं च=पुष्पसमर्पणं, 'गंधारुहणं' गंधारोहणंच=चन्दनादिगन्धसमर्पणं, 'चुन्नारुहणं' चूर्णारोहणं च=अगरतगरादिगन्धद्रव्यचूर्णसमर्पणं, 'वन्नारुहणं' वर्णारोहणंच=विलेपनद्रव्यसमर्पणं च करोति यावद्

ज्जइ) झुक कर वहां रखी हुई उसने मयूर पिच्छ की प्रमार्जनी को उठाया- उठा कर नागप्रतिमाओं का यावत् वैश्रमण प्रतिमाओं का उस प्रमार्जनी से प्रमार्जन किया। (पमज्जित्ता उदगधाराए अब्भुक्खेइ) प्रमार्जन कर फिर उसने उनके ऊपर पानी की धारा छोडी-(अब्भुक्खित्ता पम्हलसुकुमालाए गंधकासाइयाए) पानी की धारा से सिञ्चित कर के फिर उसने उनको पक्ष्मल, सुकुमार गंध कषाय से रंगी हुई वस्त्र से (गायाइं लूहेइं) उनके शरीर को पोंछा (लूहित्ता) पोंछ कर (महरियं वत्थारुहणं च मल्लारुहणं च गंधारुहणं च चुन्नारुहणं च वन्नारुहणं च करेइ) फिर उसने उन पर वस्त्र का आरोपण किया- माल्य का आरोपण किया, गंध द्रव्य का आरोपण किया चूर्ण का आरोपण किया, विलेपन द्रव्य का आरोपण किया अर्थात् जब वह उनके शरीर को पोंछ चुकी तब बाद में उसने उनको बेश- कीमती-बहुमूल्य वस्त्र पहिराये-उन्हें बहुमूल्य मालाएँ पहिराईं, उनके समक्ष

लोमहत्थयं पमज्जइ) नमीने तेणे त्या मूकेली मोरना पीछांनी प्रमार्जनी उपाडी उपाडीने नाग वैश्रवण वगेरेनी प्रतिमाओनुं प्रमार्जनीथी प्रमार्जन कर्युं. (पमज्जित्ता उदगधाराए अब्भुक्खेइ) प्रमार्जन कर्या बाद तेणे ते प्रतिमाओ उपर जळधारा वडे सिंचन कर्युं (अब्भुक्खित्ता पम्हलसुकुमालाए गंध कासाइयाए) जळधाराथी अभिषिक्त करीने तेणे ते प्रतिमाओने पक्ष्मल, सुकुमोळ, गंध, कषायथी रंगाएला वस्त्रथी (गायाइं लूहेइ) तेमना शरीरने लूछ्युं. (लूहित्ता) लूंछीने (महरियं वत्थारुहणं च मल्लारुहणं च गंधारुहणं च चुन्नारुहणं च वन्नारुहणं च करेइ) त्यार पछी तेणे प्रतिमाओ उपर वस्त्रो चढाव्यां, माळाओ पहेरावी, गंध- द्रव्यो चढाव्यां, चूर्ण चढाव्युं, सुगंधित लेप चढाव्यो एटले के ज्यारे तेणे प्रतिमाओने वस्त्रथी लूंछी लीधी त्यार पछी तेणे ते प्रतिमाओने बहु किंमती वस्त्रो पहेराव्यां, बहु मूल्य माळाओ पहेरावी तेमनी सामे चंदन वगेरेना सुगंधित तेलनुं सिंचन

धूपं दहति, दग्ध्वा जानुपादपतिता 'पंजलिउडा' प्राञ्जलिपुटा=संयोजित-करद्वया एवमवादीत्—'यदि खलु अहं दारकं वा दारिकां वा 'पयायामि= प्रजनयामि=प्रजनयिष्यामि तदा खलु अहं यागं च यावत् अनुवर्द्धयामि =संवर्द्धयिष्यामि ! 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इत्युक्त्वा उपयाचितं करोति, कृत्वा यत्रैव पुष्करिणी तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यमास्वादयन्ती यावद् विहरति। तदनन्तरं सा 'जिमिया' जिमिता= भुक्ता यावद् 'सुईभूया' शुचीभूता=प्रक्षालितहस्तमुखा सती यत्रैव स्वकं

चंदनादि गंध द्रव्यों को रखा अथवा उनके ऊपर चन्दनादि तेल को छिड़का अगरतगर आदि सुगंधिद्रव्यों का उन्हें समर्पण किया विलेपनद्रव्य उन पर लगाया। (करित्ता जाव धूवं डहइ डहित्ता जाणुपायपडिया पंजलिउडा एवं वयासी) इन सब वस्तुओं का समर्पण करने के बाद फिर उसने वहां धूप को जला कर फिर वह उनके समक्ष दोनों घुटने टेक कर नीचे जमीन पर झुक गई और दोनों हाथ जोड कर इस प्रकार प्रार्थना करने लगी (जइणं अहं दारगं वा दारिगं वा पायायामि तो ण अहं जायं च जाव अणुवड्ढेमि त्तिकट्टु उवाइयं करेइ) यदि मैं पुत्र अथवा पुत्री को जन्म दूंगी तो आपकी सेवा पूजा करूंगी यावत् आपके कोष की वृद्धि करूंगी—इस प्रकार उसने प्रार्थना रूपमें मनौती मानता मनाई (करित्ता जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता विउलं असणं४ आसाएमाणी जाव विहरइ) मनौती मना कर फिर वह उस पुष्करिणी पर आई आकर वहां उसने उस विपुल खाने पीने की सामग्री का आहार किया (जिमिया जाव सुई-भूया जेणेव सएगिहे तेणेव उवागया) आहार कर के फिर उसने हाथ

કર્યું. અગરતગર વગેરે સુગંધિત દ્રવ્યો અર્પણ કર્યાં. અને સુગંધિત લેપોનો લેપ કર્યો. (करित्ता जाव धूवंडहइ डहित्ता जाणुपायपडिया पंजलिउडा एवं वयासी) આ બધી વસ્તુઓનું સમર્પણ કરીને તેણે ધૂપસળી સળગાવી અને સળગાવીને તે તેમની સામે બંને ઘૂંટણો ટેકીને નીચે પૃથ્વી ઉપર નમી અને બંને હાથ જોડીને આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરવા લાગી (जइणं अहं दारगं वा दारिगं वा पायायामि तोणं अहं जायं च जाव अणुवड्ढेमि त्तिकट्टु उवाइयं करेइ) જો હું પુત્ર કે પુત્રીને જન્મ આપીશ તો આપની સેવા-પૂજા કરીશ અને આપના નિધિની અભિવૃદ્ધિ કરીશ આ રીતે તેણે પ્રાર્થના કરતાં માનતા રાખી. करित्ता जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ उवा-गच्छित्ता विउलं असणं ४ आसाएमाणी जाव विहरइ) માનતા માનીનીને તે પુષ્કરિણીના કાંઠે આવી અને ત્યાં તેણે ખૂબ જ સારી પેઠે ભોજન કર્યું. (जिमिया जाव सुईभूया जेणेव सए गिहे तेणेव उवागया) આહાર વગેરે કરીને તેણે હાથ

गृहं तत्रैवोपागता। अणुत्तरं=तदनन्तरं 'देशी शब्दोऽयम्', गृहगमनानन्तरं च खलु सा भद्रा सार्थवाही 'चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुन्नमासिणीसु' चतुर्दश्यष्टम्युद्दिष्टपूर्णमासीषु 'उद्दिट्ठ' उद्दिष्ट'-इत्यमावास्या, चतुर्दश्यादिदिवसेषु विपुलमशन-पानखाद्यस्वाद्यमुपस्करोति, उपस्कृत्य बहून् नागांश्च यावद् वैश्रवणांश्च 'उवायमाणी' उपयाचमाना यावद् एवं च खलु 'विहरइ' विहरति=तिष्ठति। ।सू० ५ ॥

मूलम्--तएणं सा भद्दा सत्थवाही अन्नया कयाइं केणइ कालंतरेणं आवन्नसत्ता जाया यावि होत्था, तएणं तीसे भद्दाए सत्थवाहीए दोसु मासेसु वीइक्कंतेसु तइए मासे वट्टमाणे इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ जाओ णं विउलं असणं ४ सुबहुयं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं गहाय मित्तनाइनियगसयणसंबंधिपरियणमहिलाहि य सद्धिं संपरिवुडाओ रायगिहस्स नयरस्स मज्झं मज्झेणं निग्गच्छंति, निगच्छित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छंति, उवा-

वगैरह का प्रक्षालन किया इस प्रकार शुचीभूत होकर फिर वह वहां से जहां अपना घर था वहां आगई। (अणुत्तरं भद्दा सत्थवाही चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठ-पुण्णमासिणीसु विउलं असणं४ उवक्खडेइ-उवक्खडित्ता बहवे नागा य जाव वेसमणा य उवायमाणी जाव एवं च णं विहरइ इसके बाद वह भद्रा सार्थवाही चतुर्दशी अष्टमी अमावस्या और पूर्णमासी के दिनों में विपुल चारों प्रकार के आहार बनाती और बनाकर उन अनेक नाग यावत् वैश्रवण की पूजा सेवाकरती हुई उनसे मनौती मनाती रहती। ॥सूत्र ५॥

મોં ધોયાં આ પ્રમાણે શુદ્ધ થઈને તે ત્યાંથી પોતાને ઘેર આવી. (अणुत्तरं च णं भद्दा सत्थवाही चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु विउलं असणं ४ उवक्खडेइ-उवक्खडित्ता बहवे नागाय जाव वेसमणाय उवायमाणी जाव एवं च णं विहरइ) ત્યારબાદ ભદ્રા સાર્થવાહી ચૌદશ, આઠમ, અમાસ અને પૂનમના દિવસોમાં પુષ્કળ પ્રમાણમાં ચારે જાતના આહાર બનાવડાવતી અને બનાવડાવીને નાગ અને વૈશ્રવણ વગેરે બધા દેવોની પૂજા કરતી અને માનતા રાખતી હતી. ॥ સૂત્ર. ૫ ॥

गच्छित्ता पोक्खरिणीं ओगाहंति, ओगाहित्ता ण्हायाओ कयबलिकम्माओ सव्वालंकारविभूसियाओ विपुलं असणं ४ आसाएमाणीओ जाव परिभुंजेमाणीओ दोहलं विणेइ। एवं संपेहेइ संपहित्ता कल्लं जाव जलंते जेणेव धण्णे सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिया! मम तस्स गब्भस्स जाव विणेइ तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया! तुब्भेहिं अब्भणुन्नायासमाणी जाव विहरित्तए, अहा सुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबधं करेह, तएणं सा भद्दा सत्थवाही धण्णेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी हट्ठतुट्ठा जाव विपुलं असणं ४ जाव ण्हाया जाव उल्लपड साडिया जेणेव नागघरए जाव धूवं डहइ, डहित्ता पणामं करेइ पणामं करित्ता जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ। तएणं ताओ मित्तनाइ जाव नगरमहिलाओ भद्दं सत्थवाहिं सव्वालंकारविभूसियं करेंति, तएणं सा भद्दा सत्थवाही ताहिं मित्तनाइ नियगसयणसंबंधिपरिजणणगरमहिलाहिं सद्धिं तं विपुलं असणं ४ जाव परिभुंजमाणी य दोहलं विणेइ विणेइत्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया। तएणं सा भद्दा सत्थवाही संपुन्नडोहला जाव तं गब्भं सुहं सुहेणं परिवहइ, तएणं सा भद्दा सत्थवाही णवण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अद्धट्ठमाण राइंदियाणं सुकुमालपाणिपायं जाव दारगं पयाया, तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे जायकम्मं करेंति करित्ता तहेव जाव विपुलं असणं ४ उवक्खडावेंति उवक्खडावित्ता तहेव मित्तनाइनियगसयणसंबंधिपरिजणे भोयावेइ

ओयावेत्ता अयमेयारूवं गोणं गुणनिप्फन्नं नामधेज्जं करेंति जम्हाणं अम्हं इमे दारए बहूणं नागपडिमाण य जाव वेसमण—पडिमाण य उवाइयलद्धे, तं होउ णं अम्हं इमे दारए देवदिन्ने नामेणं, तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधिज्जं करेंति देव-दिन्नेत्ति। तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो जायं च दायं च मायं च अक्खयनिहिं च अणुवड्ढेंति ॥सू० ६॥

टीका—'तएणं सा' इत्यादि—ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही अन्यदा कदाचित् 'केणइकालंतरेणं' केनापि कालान्तरेण=कियता कालान्तरेण 'आव-न्नसत्ता जाया' आपन्नसत्वा जाता, आपन्नः=उत्पन्नः सत्त्वः=जीवो गर्भे यस्याः सा तथा गर्भवती जाता चाप्यासीत्। ततः खलु तस्याः भद्रायाः सार्थवाह्या द्वयोर्मासयोर्व्यतिक्रान्तयोः सतोः तृतीये मासे वर्तमानेऽयमेतद्रूपो दोहदः प्रादु-र्भूतः—धन्याः खलु ता अम्बाः यावत् कृतलक्षणाः खलु ता अम्बाः, याः

'तएणं सा भद्दा सत्थवाही' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (सा भद्दा सत्थवाही) वह भद्रा सार्थवाही (अन्नया कयाइ) किसी समय (केणइकालंतरेणं) कितने काल के अनन्तर (आवन्नसत्ता जाया यावि होत्था) गर्भवती हुई। (तएणं तीसे भद्दाए सत्थ-वाहीए) इससे उस भद्रासार्थवाही के (दोसु मासेसु वीइक्कंतेसु) दो मास व्यतीत होने पर (तइए मासे वट्टमाणे) जब तीसरा मास प्रारम्भ हुआ तब (इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए) इस तरह का यह वक्ष्यमाण दोहला उत्पन्न हुआ—(धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ) वे माताएँ धन्य हैं (जाव-कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ) यावत वे माताएँ कृत लक्षणा हैं

'तएणं सा भद्दा सत्थवाही' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) त्यार पछी (सा भद्दा-सत्थवाही) भद्रा सार्थवाही (अन्नया कयाइं) कोई वखत (केणइ कालंतरेणं) केटलाक समय बाद (आवन्नसत्ता जाया यावि होत्था) गर्भवती थई. (तए णं से भद्दाए सत्थवाहीए) सगर्भावस्थामां ज ज्यारे भद्रा सार्थवाहीने (दोसु मासेसु वीइक्कंतेसु) बे महिना पूरा थया (तईए मासे वट्टमाणे) अने त्रीजो महिनो बेठो त्यारे (इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए) आ प्रमाणे दोहद थयुं के—(धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ) ते माताओ ने धन्य छे (जाव कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ

खलु विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं, सुबहुकं पुष्पवस्त्रगन्धमाल्यालङ्कारं गृहीत्वा मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिश्च सार्द्धं संपरिवृता राजगृहस्य नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छन्ति, निर्गत्य यत्रैव पुष्करिणी तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य पुष्करिणीमवगाहन्ते, अव गाह्य स्नाताः कृतबलिकर्माणः सर्वालंकारविभूषिताः ततः विपुलमशनपानखाद्यस्वाद्यमास्वादयन्त्यः यावत् परिभुञ्जाना दोहदं व्यप-

(जाओ णं विउलं असणं ४ सुबहुयं-पुप्फ-वत्थ-गंध-मल्लालंकारं गहाय मित्तनाइ-नियग-सयण-संबंधिपरियणमहिलाहिं य सद्धिं संपरिवुडाओ रायगिहस्स नयरस्स मज्झं मज्झेणं निग्गच्छंति) जो माताएं विपुल अशन पानादि ४ प्रकार के आहार को और बहुत अधिक पुष्प वस्त्र गंध, माला अलंकार को लेकर मित्रज्ञाति, निजक, स्वजन, संबन्धी-परिजन की महिलाओं के साथ२ घिरी हुइ होकर राजगृह नगर के ठीक बीचो बीच के मार्ग से निकलती हैं। (निग्गच्छित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता पुक्खरिणी ओगाहंति, ओगाहित्ता ण्हायाओ कयबलिकम्माओ सव्वालंकारविभूसियाओ विउलं असणं आसाएमाणीओ जाव परिभुंजेमाणीओ दोहलं विणेइ) और निकल कर जहां पुष्करिणी है वहां जाती हैं जा कर उसमें अवगाहन करती हैं, अवगाहन कर स्नान करती हैं-स्नात होकर बलिकर्म वायसादि को अन्नादि का भाग देकर समस्त अलंकारों से शरीर को विभूषित करती हैं और फिर उस विपुल मात्रा में निष्पन्न

તે માતાઓનાં જ સામુદ્રિક શાસ્ત્ર પ્રમાણેના શારીરિક લક્ષણો સફળ થયાં છે, (जाओ णं विउल असणं ४ सुबहुयं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं गहाय मित्तनाइ-नियग-सयण-संबंधिपरियणमहिलाहिं य सद्धिं संपरिवुडाओ रायगिहस्स नयरस्स मज्झं मज्झेणं निग्गच्छंति) જે માતાઓ પુષ્કળ પ્રમાણમાં અશન પાન વગેરે ચાર જાતનો આહાર અને ખૂબ જ પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ, માળા અને અલંકારોને લઇને મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક સ્વજન સંબંધી પરિજનની મહિલાઓની સાથે રાજગૃહ નગરના વચ્ચો વચ્ચ માર્ગમાં થઈને પસાર થાય છે (निग्गच्छित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता, पुक्खरिणी ओगाहंति, ओगाहित्ता ण्हायाओ कयबलिकम्माओ सव्वालंकारविभूसियाओ विउलं असणं आसाएमाणीओ जाव परिभुंजेमाणीओ दोहलं विणेइ) અને પસાર થઇને જ્યાં પુષ્કરિણી છે ત્યાં જાય છે. ત્યાં જઈને તેમાં ઉતરે છે, ઉતરીને નહાય છે. નહાઇને કાગડા વગેરે પક્ષીઓને અન્નનો ભાગ આપીને બલિકર્મ કરે છે, અને શરીરનાં બધા અંગોને ઘરેણાંઓથી અલંકૃત કરે છે. અને ફરી તે પુષ્કળ પ્રમાણમાં તૈયાર કરવામાં આવેલા અશન

नयन्ति। एवं समेक्षते, संप्रेक्ष्य कल्ये यावज्ज्वलति यत्रैव धन्यः सार्थवाहस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य धन्यं सार्थवाहमेवमवादीत्-एवं खलु देवानुप्रियाः! मम तस्य गर्भस्य (प्रभावेण) यावत् व्यपनयन्ति, तद् इच्छामि खलु देवानुप्रियाः! भवद्भिरभ्यनुज्ञाता सती यावद् विहर्तुम्। यथा सुखं देवानुप्रिये! मा प्रतिबन्धं कुरु ततःखलु स

हुए अशन पानादिक चारों प्रकार के आहार करती हैं-दूसरों को कराती हैं-इस तरह जो अपने दोहले की पूर्ति करती हैं। (एवं संपेहेइ) इस प्रकार उस दोहले में उसने विचार किया (संपेहित्ता कल्लं जाव जलंते जेणेव सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) विचार करके फिर वह प्रातः होते ही जब सूर्य चमकने लग गया-तब जहां धन्य सार्थवाह था वहां गई। (उवागच्छित्ता धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी) जाकर उसने धन्यसार्थवाह से इस प्रकार कहा (एवं खलु देवाणुप्पिया! मम तस्स गब्भस्स जाव विणेइ-तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया तुब्भेहिं अब्भणुन्नाया समाणी जाव विहरित्तए) हे देवानु प्रिय! मुझे उस गर्भ के प्रभाव से इस प्रकार का दोहला उत्पन्न हुआ है कि जो माताए एसा र करती हैं और अपने गर्भके मनोरथ की पूर्ति करती हैं वे धन्य हैं कृत लक्षणाहैं इत्यादि। अतः मैं आपके द्वारा आज्ञापित हो कर इसी रूप से अपना दोहलासंपन्न करना चाहती हूँ (इस प्रकार उसने अपना सब विचार धन्य सार्थवाह से निवेदित कर दिया)। धन्य सार्थवाहने उसका ऐसा अभिप्राय सुनकर उससे कहा-

પાન વગેરે ચારે જાતનો આહાર પોતે કરે છે. અને બીજાઓને કરાવે છે આ પ્રમાણે જે માતાઓ પોતાના દોહદની પૂર્તિ કરે છે તે માતાઓને ધન્ય છે (एवं संपेहेइ) આ પ્રમાણે તેણે પોતાના દોહદ માટે વિચાર કર્યો. (संपेहित्ता कल्लं जाव जलंते जेणेव सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) વિચાર કરીને તેણે સવારમાં જ્યારે સૂરજ પૂર્વ દિશામાં પ્રકાશિત થયો ત્યારે જ્યાં ધન્યવાર્થવાહ જ્યાં હતો ત્યાં ગઈ (उवागच्छित्ता धण्णं, सत्थवाहं एवं वयासी) ત્યાં જઈને તેણે ધન્ય સાર્થવાહને આ પ્રમાણે કહ્યું—(एवं खलु देवाणुप्पिया! मम तस्स गब्भस्स जाव विणेइ तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया तुब्भेहिं अब्भणुन्नाया समाणी जाव विहरित्तए) હે દેવાનુપ્રિય! ગર્ભાવસ્થાને લીધે મને દોહદ થયું છે. જે માતાઓ આ જાતનું પોતાનું દોહદ પુરું કરી શકે છે. પોતાની ગર્ભેચ્છા પૂરી કરે છે તે માતાઓ ખરેખર ધન્ય છે. અને કૃતલક્ષણા છે વગેરે વગેરે. એટલા માટે હું આપની આજ્ઞા મેળવીને આ રીતે જ મારું દોહદ પુરું કરવા ઈચ્છું છું. (આ રીતે તેણે પોતાની ઇચ્છા ધન્ય સાર્થવાહની સામે પ્રકટ કરી). ધન્ય સાર્થવાહે તેની વાત સાંભળીને કહ્યું કે (अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडि

भद्रा सार्थवाही धन्येन सार्थवाहेनाऽभ्यनुज्ञाता सती हृष्टतुष्टा यावद् विपुलम् अशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं यावत् स्नाता यावत् आर्द्रपटशाटिका यत्रैव नागगृहं यावत् धूपं दहति, दग्ध्वा प्रणामं करोति, प्रणामं कृत्वा यत्रैव पुष्करिणी तत्रैवोपागच्छति। ततः खलु ता मित्रज्ञाति यावत् नगरमहिला भद्रां सार्थवाहीं सर्वालंकारविभूषितां कुर्वन्ति। ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही ताभिर्मित्रज्ञाति निजकस्वजनसम्बन्धिपरिजननगरमहिलाभिः सार्धं तद् विपुलमशन पान खाद्यं स्वाद्यं यावत् परिभुञ्जाना च दोहदं व्यपनयति, व्यपनीय यस्या दिशः प्रादु-

---

(अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह) हे देवानुप्रिये! तुम्हें जैसे सुख हो वैसा करो इसमें देरी मत करो (तएणं सा भद्दा सत्थवाही धन्नेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी हट्ठ तुट्ठा) उसके बाद उस भद्रा सार्थवाहीने धन्य सेठ से अनुमति प्राप्त कर बहुत ही अधिक हर्षित और सन्तुष्ट चित्त हो (जाव) यावत् (विपुल असणं ४ जाव ण्हाया) विपुलमात्रा में चारों प्रकार का आहार तैयार किया-यावत् उसने पुष्करिणी में स्नान किया (जाव उल्लपडसाडिया जेणेव नागघरए जाव धूवं डहइ) यावत् गीली साडी पहिने हुए ही फिर उसने उस पुष्करिणी से कमलों को लिया और जहां नागघर आदि थे वहां गई-बहूमूल्य पुष्पार्चा कर उनके समक्ष धूप दिखाई। इस प्रकार यहां पांचवें सूत्र में जो वर्णन है वह समझ लेना (डहित्ता पणामं करेइ-पणाम करित्ता जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) धूप दिखा चुकने पर उसने उन्हें प्रणाम किया प्रणाम कर फिर वह पुष्करिणी पर वापिस आ गई (तएणं ताओ मित्तनाइ नियगसयणसंबंधिपरियणणगरमहिलायहिं

बंधं करेह) હે દેવાનુંપ્રિયે! તમને જેમ સુખ થાય તેમ કરો, મોડું કરો નહિ. (तए णं सा भद्दा सत्थवाही धन्नेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी हट्ठ तुट्ठा) ત્યાર બાદ તે ભદ્રા સાર્થવાહી ધન્ય સાર્થવાહની પાસેથી આજ્ઞા મેળવીને ખૂબ જ પ્રસન્ન અને સંતુષ્ટ થઈ. (जाव) યાવત્ (विपुलं असणं ४ जाव ण्हाया) પુષ્કળ પ્રમાણમાં ચારે પ્રકારનો આહાર બનાવડાવ્યો. અને ત્યાર પછી તેણે પુષ્કરિણીમાં સ્નાન કર્યું (जाव उल्लपडसाडिया जेणेव नागघरए जाव धूवं डहइ) ભીના લુગડે જ તેણે પુષ્કરિણીમાંથી કમળો લીધાં અને નાગઘર વગેરેના દેવસ્થાનમાં ગઈ. ખૂબ જ કિંમતિ પુષ્પો વગેરેથી તે બધા દેવોની પૂજા કરી તેમની સામે ધૂપસળી સળગાવી. આગળનું વર્ણન પાઠકોએ પાંચમાં સૂત્ર પ્રમાણે જ જાણવું જોઈએ. (डहित्ता पणामं करेइ पणाम करित्ता जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) ધૂપ કર્યા બાદ તેણે તેમને પ્રણામ કર્યા. પ્રણામ કર્યાં બાદ ફરીને પુષ્કરિણીના કિનારે આવી ગઈ (तए णं ताओ मित्तनाइनियगसयण

भूता तामेव दिशं प्रतिगता। ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही सम्पूर्ण दोहदा यावत् तं गर्भं सुखं सुखेन परिवहति। ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु अर्द्धाष्टमेषु रात्रिन्दिवेषु (व्यतीतेषु) सुकुमारपाणिपादं यावत् दारकं प्रजनिता। ततः खलु तस्य दारकस्य अम्बापितरौ प्रथमे दिसे जातकर्म कुरुतः कृत्वा तथैव यावत् विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यमुपस्कारयतः, उपस्कार्य

य सद्धिं तं विपुलं असणं ४ जाव परिभुंजमाणी य दोहलं विणेइ) इसके बाद उन मित्र ज्ञाति निजक, स्वजन, संबन्धी, परिजन की नगर महिलाओं के साथ २ उस ४ चारों प्रकार के आहार को किया कराया—और अपने दोहले की पूर्ति की।(विणिइत्ता जामेवदिसिं पउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया) दोहले की पूर्ति कर वह फिर जिस दिशा से प्रकट हुई थी—आई थी उसी दिशा की ओर चली गई। अर्थात् अपने घर पहुंच गई (तएणं सा भद्दा सत्थवाही संपुन्नडोहला जाव तं गब्भं सुहं सुहेणं परिवहइ) इसके अनन्तर उस भद्रा सार्थवाहीने कि जिसका गर्भ मनोरथ अच्छी तरह परिपूर्ण हो गया है यावत् अपने गर्भ को भलीभांति से सुख पूर्वक परिवहन किया। (तएणं सा भद्दा सत्थवाही णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्ठराइंदियाणं सुकुमालपाणिपायं दारगं पयाया) बाद में जब गर्भ के ठीक नौ मास ७॥ साढे सात दिन समाप्त हो चुके तब उसने सुकुमार कर चरणवाला पुत्र को जन्म दिया। (तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे जाय कम्मं करेंति, करित्ता तहेव विउलं असणं ४ उवक्खडावेंति) इसके बाद

संबंधिपरियणणगरमहिलाहिं य सद्धिं तं विपुलं असणं ४ जाव परिभुंजमाणी य दोहलं विणेइ) ત્યાર બાદ તેણે પોતાના સબંધીની નગરની સ્ત્રીઓ સાથે ચારે જાતનો આહાર કર્યો. અને કરાવડાવ્યો. આ રીતે તેણે પોતાના દોહદની પૂર્તિ કરી. (विणेइत्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया) દોહદ પૂર્તિ કર્યા બાદ તે જ્યાંથી આવી હતી. ત્યાં ચાલી ગઈ એટલે તે તેના ઘેર પહોંચી ગઈ. (तए णं सा भद्दा सत्थवाही संपुन्नडोहला जाव तं गब्भं सुहं सुहेणं परिवहइ) ત્યાર પછી પૂર્ણ દોહદા ભદ્રા સાર્થવાહી સુખેથી પોતાના ગર્ભને પરિવહન કરતી રહેવા લાગી. (तए णं सा भद्दा सत्थवाही णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्ठराइंदियाणं सुकुमालपाणि पायं दारगं पयाया) આ પ્રમાણે ગર્ભ જ્યારે બરાબર નવ માસ અને સાડા સાત દિવસ રાતનો થયો ત્યારે ભદ્રાસાર્થવાહીએ સુકોમળ હાથ પગ વાળા પુત્રનો જન્મ આપ્યો (तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे जायकम्मं करेंति करित्ता तहेव जाव विउलं असणं ४ उवक्खडावेंति) ત્યાર પછી

तथैव मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनान् भोजयित्वा इममेतद्रूपं 'गोणं' गौणं=गुणैर्निर्वृत्तं गौणं=यथार्थं, 'गुणनिप्फन्नं' गुणनिष्पन्नं=गुणसञ्जात नामधेयं कुरुतः-यस्मात् खलु आवयोरयं दारको बहूनां नागप्रतिमानां च यावत् वैश्रवणप्रतिमानां च 'उवाइयलद्धे-य' उपयाचितलब्धः=प्रार्थनया प्राप्तः तद् भवतु खलु आवयोरयं दारकः 'देवदिन्ने नामेण' देवदत्तो नाम्ना। ततः खलु तस्य दारकस्याम्बापितरौ नामधेयं कुरुतः 'देवदत्तः' इति। ततःखलु तस्य दारकस्याम्बापितरौ यागं च दायं च भागं च अक्षयनिधिं चानुवर्द्धयतः ॥सूत्र ६॥

बालक के माता पिताने प्रथम दिन बालक का जात कर्म किया करके उसी तरह यावत् विपुल मात्रा में अशन आदि चारों प्रकार का आहार तैयार किया (उवक्खडावित्ता तहेव मित्तनाइनिजकसयणसंबंधिपरिजणे भोयावेत्ता अयमेयारूवं गोणं गुणनिप्फन्नं नामधेज्जं करेंति) आहार तैयार करके फिर उन्होंने उसे मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन संबंधिजन और परिजनों को खिलाया-खिलाकर उन्होंने बच्चे का नाम यथार्थरूप में गुणों से निष्पन्न होने के कारण इस तरह वक्ष्यमाणरूप से रक्खा! (जम्हाणं अम्हं इमे दारए बहूणं नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण य उवइयलद्धे तं होउणं अम्ह इमे दारए देवदिन्ने नामेणं) यह हमारा पुत्र नाग प्रतिमा यावत् वैश्रवण प्रतिमाओं की मनौती से उत्पन्न हुआ है इसलिये इसका नाम देवदत्त हो। (तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधेज्जं करेंति) इस प्रकार कहकर उस दारक के माता पिताने उसका नाम देवदत्त रख दिया। (तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो जायं च भायं च

બાળકનાં માતાપિતાએ જન્મના પહેલા દિવસે પુષ્કળ પ્રમાણમાં અશન વગેરે ચારે ચાર પ્રકારનો આહાર તૈયાર કરાવ્યો (उवक्खडावित्ता तहेव मित्तनाइ-निजकसयणसंबंधिपरिजणे भोयावेत्ता अयमेयारूवं गोणं गुण निप्फन्नं नामधेज्जं करेंति) આહાર તૈયાર કરાવીને તેમને મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક, સ્વજન સંબંધિજન અને પરિજનોને જમાડયાં જમાડીને તેમણે બાળકનુ નામ તેના ગુણો પ્રમાણે રાખ્યુ (जम्हाणं अम्हं इमे दारए बहूणं नागपडिमा-णय जाव वेसमणपडिमाणय उवइयालद्धे तं होउणं अम्हं इमे दारए देवदिन्ने नामेणं) લોકોની સામે બાળકનાં માતાપિતાએ કહ્યું કે આ અમારો પુત્ર નાગ વૈશ્રમણ વગેરે દેવ પ્રતિમાઓની માનતા રાખવાથી થયો છે, એથી આનું નામ દેવદત્ત રાખવામાં આવ્યું છે (तए णं तस्स दारगस्स अम्मा-पियरो नामधेज्जं करेंति) આ પ્રમાણે બાળકના માતાપિતાએ મળીને બાળકનું નામ દેવદત્ત પાડ્યું. (तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो जायं च

मूलम्—तएणं से पंथए दासचेडए देवदिन्नस्स दारगस्स बालग्गाही जाए, देवदिन्नंदारयं कडीए गेण्हइ, गेण्हित्ता बहूहिं डिंभएहि य डिंभयाहि य दारएहि य दारियाहि य कुमारएहि य कुमारियाहि य सद्धिं संपरिवुडे अभिरमइ। तए णं भद्दा सत्थवाही अन्नया कयाइं देवदिन्नं दारयं ण्हायं कयबलिकम्मं कयकोउलपायच्छित्तं सव्वालंकारविभूसियं करेइ, करित्ता पंथयस्स दासचेटयस्स हत्थयंसि दलइ। तएणं से पंथए दासचेडए भद्दाए सत्थवाहीए हत्थाओ देवदिन्नं दारगं कडिए गिण्हइ, गिण्हित्ता सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता बहूहिं डिंभएहिं य डिंभियाहि य कुमारएहि य कुमारियाहि य सद्धिं संपरिवुडे जेणेव रायमग्गे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारगं एगंते ठावेइ, ठावित्ता बहूहिं डिंभएहिं य जाव कुमारियाहिय सद्धिं संपरिवुडे पमत्ते यावि विहरइ। इमं च णं विजए तक्करे रायगिहस्स बहूणि दाराणि य अवदाराणि य तहेव जाव आभोएमाणे मग्गेमाणे गवेसेमाणे जेणेव देवदिन्ने दारए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारगं सव्वालंकारविभूसियं पासइ पासित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स आभरणालंकारेसु मुच्छिए गढिए गिद्धे अज्झोववन्ने पंथयं

अक्खयनिहिं च अणुवड्ढेंति) बालक के नाम संस्कार होने के पश्चात् मातापिताने उन नाग आदिक प्रतिमाओं की खूब सेवा की—दान दिया—अपने हिस्से में से खूब द्रव्य का वितरण किया और उनके कोष की खूब वृद्धि की ॥सूत्र ६॥

दायं च भायं च अक्खयनिहिंच अणुवड्ढेंति) બાળકના નામ સંસ્કાર બાદ બાળકનાં માતાપિતાએ નાગ વગેરે પ્રતિમાઓની ખૂબ જ સારી, પેઠે પૂજા કરી, પુષ્કળ પ્રમાણમાં દાન આપ્યું, પોતાના ભાગના દ્રવ્યનું બહુ જ પ્રમાણમાં વિતરણ કર્યું અને દેવતાઓના કોષની ખૂબ અભિવૃદ્ધિ કરી ॥ સૂ ૬ ॥

दासचेडं पमत्तं पासइ, पासित्ता दिसालोयं करेइ करेत्ता देवदिन्नं दारगं गेण्हइ, गेण्हित्ता कक्खंसि अल्लियावेइ अल्लियावित्ता उत्तरिज्जेणं पिहेइ, पिहित्ता सिग्घं तुरियं चवलं चेइयं रायगिहस्स नगरस्स अवदारेणं निग्गच्छइ, निगच्छित्ता जेणेव जिण्णुज्जाणे जेणेव भग्गकूवए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारयं जीवियाओ ववरोवेइ, ववरोवित्ता आभरणालंकारे गिण्हइ गिण्हित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरगं निप्पाणं निच्चेट्ठं जीवियविप्पजढं भग्गकूवए पक्खिवइ, पक्खिवित्ता जेणेव मालुयाकच्छए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता मालुयाकच्छयं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता निच्चले निप्फंदे तुसिणीए दिवसं खवेमाणे चिट्ठइ ॥सू. ७॥

टीका—'तएणं से पंथए इत्यादि—'तएणं' ततः खलु=तदनन्तरं 'से' असौ पान्थकनामा 'दासचेडए' दासचेटकः= दासपुत्रो यो धन्यसार्थवाहस्य गृहे कर्मकरत्वेन स्थित आसीत्—स देवदत्तस्य दारकस्य 'बालगाही' बालग्राही बालं ग्रहीतुं शीलमस्यास्तीति बालग्राही=शिशुसंरक्षको जातः । असौ देवदत्तं दारकं कटयां गृह्णाति, गृहीत्वा बहुभिः 'डिंभएहि य' डिम्भकैश्च,

---

'तएणं से पंथए दासचेडए' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से पंथए दासचेडए) यह पांथकनाम का दास पुत्र जो धन्य सार्थवाह के घर पर—नौकर—था (देवदिन्नस्स दारगस्स बालग्गाही जाए) वह देवदत्त का बालग्राही—शिशु अवस्था का संरक्षक—हुआ । (देवदिन्नं दारयं कडीए गेण्हइ) यह देवदत्त को अपनी कमर=गोद में लिये रहता था । (गेण्हित्ता) यह उसे अपनी गोद में लेकर (बहूहिं

तए णं से पंथए दासचेडए इत्यादि ॥

टीकार्थ (तए णं) त्यार पछी (से पंथए दासचेडए) पांथक नामे दास पुत्र-के धन्यसार्थवाहना घेर नोकर हतो— (देवदिन्नस्स दारगस्स बालग्गाही जाए) बाळक देवदत्तना संरक्षण माटे नियुक्त करवामां आव्यो (देवदिन्नं दारग कडीए गेण्हइ) ते देवदत्तने केड=खोळामां बेसाडीने राखतो हतो. (गेण्हित्ता) अने

डिम्भाः=अल्पकालिकाः शिशवः, डिम्भा एव डिम्भकास्तैः, डिम्भिकाभिश्च= अल्पकालिकबालिकाभिश्च, 'दारएहि य, दारकैश्च=बहुकालिकबालकैः, दारिकाभिश्च=बालिकाभिः सार्द्धं संपरिवृतः=सहितः 'अभिरममाणे' अभिरममाणः= क्रीडन् सन् 'अभिरमइ' अभिरमति=तिष्ठति। ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही अन्यदा कदाचित् देवदत्तं दारकं 'ण्हाया' स्नातं कारितस्नानं, 'कयबलिकम्मं' कृतबलिकर्माणम्=अरिष्टादि निवारणाय पशुपक्ष्यादि सर्वप्राणिनिमित्तं कारितान्नोत्सर्गम् 'कयकोउयमंगलपायच्छित्तं' कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्तं=दृष्टिदोषादिनिवारणार्थं कृतमषी तिलकादिकं सर्वालंकारविभूषितं करोति,

---

डिम्भएहिं य डिम्भियाहि य दारएहि य दारियाहि य कुमारेहि य कुमारियाहि य सद्धिं संपरिवुडे अभिरममाणे अभिरमइ) अनेक डिम्भकों के— छोटे२ बालकों के साथ अनेक छोटी २ बालिकाओं के साथ, अनेक दारकों के साथ—डिंभकों की अपेक्षा कुछ अधिक उमरवाले बालकों के साथ कुछ अधिक अनेक दारिकाओं के साथ, अनेक कुमार और कुमारिकाओं के साथ उनसे युक्त होकर क्रीडा किया करता था। अर्थात् उन सबके साथ मिलकर वह उस देवदत्त बालक को खिलाया करता था। (तएणं सा भद्दा सत्थवाही अन्नया कयाइं देवदिन्नं दारयं ण्हायं कयबलिकम्मं कयकोउयमंगलपायच्छित्तं सव्वालंकारविभूसियं करेइ) एक दिन की बात है कि उस भद्रा सार्थवाही उस देवदत्त नामके अपने पुत्र को स्नान करवा कर तथा उसके निमित्त से वायसादि पक्षियों को अन्नादि का भागरूप बलिकर्म कर एवं कौतुक, मंगल और प्रायश्चित्त विधि समा-

---

ખોળામાં બેસાડીને (बहूहिं डिंभएहिं य डिंभियाहि य दारएहि य दारियाहि य कुमारेहि य कुमारियाहि य सद्धिं संपरिवुडे अभिरममाणे अभिरमइ) અનેક ડિંભકો—નાના નાનાં ઘણાં બાળકોની સાથે—નાની નાની બાળાઓની સાથે, ઘણા દારકોની સાથે એટલે કે ડિંભકો કરતાં જરા મોટી ઉંમર વાળા બાળકોની સાથે—ઘણી દારિકાઓની સાથે, ઘણા કુમાર અને કુમારિકાઓની સાથે મળીને રમતો રમાડતો હતો. એટલે કે પાંથક બધાં બાળકોની સાથે મળીને દેવદત્ત રમાડતો હતો. (तए णं सा भद्दा सत्थवाही अन्नया कयाइ देवदिन्नं दारयं ण्हायं कयबलिकम्मं कयकोउयमंगलपायच्छित्तं सव्वालंकार-विभूसियं करेइ) એક દિવસ ભદ્રા સાર્થવાહીએ પોતાના બાળક દેવદત્તને નવડાવીને તે નિમિત્તે કાગડા વગેરે પક્ષીઓને અન્ન વગેરેનો ભાગ અર્પીને, કૌતુક, મંગળ અને પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિ પૂરી કરી અને ત્યાર બાદ બાળકને સુંદર ઘરેણાંઓથી

कृत्वा पान्थकस्य दासचेटकस्य हस्ते ददाति । ततः खलु स पान्थको दासचेटको भद्रायाः सार्थवाह्या हस्ताद् देवदत्तं दारकं कट्यां गृह्णाति, गृहीत्वा स्वकाद् गृहात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य बहुभिः डिम्भकैश्च डिम्भिकाभिश्च दारकैश्च दारिकाभिश्च, कुमारकैश्च कुमारिकाभिश्च सार्द्धं संपरिवृतो यत्रैव राजमार्गस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य देवदत्तदारकमेकान्ते 'ठवेइ' स्थापयति=उपवेशयति उपवेश्य बहुभिः डिम्भकैश्च यावत्कुमारिकाभिश्च सार्द्धं संपरिवृतः 'पमत्ते' प्रमत्त'=तद्रक्षणे प्रमादवान् चापि 'विहरइ' विहरति=बालकबालिकादिभिः सहान्यत्र रमते ।

चरित कर समस्त अलंकारों से विभूषित किया (करित्ता पंथयस्स दासचेटयस्स हत्थयंसि दलयइ) विभूषित करके बाद में उसने उसे पांथक दासचेटक के हाथमें दे दिया! (तएणं से पंथए दासचेडए भद्दाए सत्थवाहीए हत्थाओ देवदिन्नं दारयं कडिए गिण्हइ) उस पांथकदासचेटकने भद्रा सार्थवाहीके हाथ से लेकर देवदत्त को अपनी कटी=गोद में ले लिया। (गिण्हित्ता सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ) और लेकर वह अपने घर से बाहर निकला। (पडिनिक्खमित्ता बहूहिं डिम्भिएहिं डिम्भयाहिय कुमारएहि य कुमारियाहि य सद्धिं संपरिवुडे जेणेव रायमग्गे तेणेव उवागच्छइ) निकल कर वह अनेक डिंभिकों से अनेक डिंभिकाओं से कुमार और कुमारिकाओं से घिरा हुआ होकर जहां राजमार्ग था वहां पर गया। (उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारयं एगंते ठावेइ, ठावित्ता बहूहिं डिंभएहिं जाव कुमारियारि य सद्धिं संपरिवुडे पमत्ते यावि विहरइ। जाकर उसने

અલંકૃત કર્યો. (करित्ता पंथयस्स दासचेटयस्स हत्थयंसि दलयइ) બાળકને ઘરેણાંઓથી અલંકૃત કર્યો બાદ માતાએ તેને પાંથક દાસ ચેટકને સોંપી દીધો. (तए णं से पंथए दासचेडए भद्दाए सत्थवाहीए हत्थाओ देवदिन्नं दारयं कडिए गिण्हइ) પાંથક દાસચેટકે ભદ્રા સાર્થવાહીના હાથમાંથી બાળકને લઈને પોતાના ખોળામાં લઈ લીધો. (गिण्हित्ता सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ) અને લઈને તે ઘેરથી બહાર નિકળ્યો. (पडिनिक्खमित्ता बहूहिं डिंभएहिं डिंभियाहि य कुमारयाहि य कुमारियहि य सद्धिं संपरिवुडे जेणेव रायमग्गे तेणेव उवागच्छइ) નીકળીને તે ઘણા ડિંભિકો-બાળકો-ડિંભિકાઓ-બાળાઓ, તેમજ કુમાર અને કુમારીઓની સાથે જ્યાં રાજમાર્ગ હતો ત્યાં ગયો (उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारयं एगंते ठवेइ ठावित्ता बहूहिं डिंभएहिं जाव कुमारियाहि य सद्धिं संपरिवुडे पमत्ते यावि

अयं च खलु विजयस्तस्करो राजगृहस्य नगरस्य बहूनि द्वाराणि च 'अवदाराणि य' अपद्वाराणि=लघुद्वाराणि च 'तहेव तथैव=पूर्ववदेवात्र सर्वस्थानानि वाच्यानि यावत् 'आभोएमाणे आभोगयन्=सोपयोगमवलोकयन् मार्गयमाणो गवेषयमाणो यत्रैव देवदत्तो दारकस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य देवदत्तं दारकं सर्वालङ्कारविभूषितं पश्यति, दृष्ट्वा देवदत्तस्य दारकस्याभरणालङ्कारेषु 'मुच्छिए' मूर्च्छितः=कर्तव्यव्यापारशून्यः 'गढिए' ग्रथितः=एकाग्रतामापन्नः, 'गिद्धे' गृद्धः=लुब्ध 'अज्झोववन्ने' अध्युपपन्नः=ममत्वबहुलः पान्थकं दास

उस देवदत्त दारक को एकांत में छोड दिया और स्वयं उन डिंभक यावत् कुमारिकाओं के साथ घिरा हुआ होकर प्रमादवान बन गया— अर्थात उन बालक बालिका आदिकों के—साथ अन्यत्र खेलने लग गया। (इमं च णं विजए तक्करे रायगिहस्स नगरस्स बहूणि दाराणि य अवदाराणि य तहेव जाव आभोएमाणे मग्गेमाणे गवेसेमाणे जेणेव—देवदिन्ने दारए तेणेव उवागच्छइ) इतने में विजय तस्कर राजगृह नगर के अनेक द्वारों को अनेक छोटे २ द्वारों को पहिले की तरह उपयोग पूर्वक देखता हुआ उन्हें बार २ तपासता हुआ, सूक्ष्मदृष्टि से उनकी गवेषणा करता हुआ जहां वह देवदत्त दारक था वहां आया। (उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारगं सव्वालंकारविभूसियं पासइ) आकर उसने देवदत्त दारक को समस्त अलंकारों से विभूषित हुआ देखा। (पासित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स आभरणालंकारेसु मुच्छिए गढिए गिद्धे अज्झोववन्ने पंथयं दासचेडं पमत्तं पासइ) देखकर के वह देवदत्त के आभरण और अलंकारों में मू-

---

विहरइ) त्यां पहोंचीने तेणे देवदत्तने प्रमाद वश थईने एकात जग्याए मूकी दीधो अने पोते ते बधा डिंभक, डिंभिका कुमार अने कुमारिकाओनी साथे रमतमां पडी गयो. एटले के तेमनी साथे रमवा लाग्यो. (इमं च णं विजए तक्करे रायगिहस्स नगरस्स बहूणि दाराणि य अवदाराणि य तहेव जाव आभोएमाणे गवेसमाणे जेणेव देवदिन्ने दारए तेणेव उवागच्छइ) एटलामां विजय नामे ते तस्कर (चोर) राजगृह नगरना अनेक दरवाजाओ, अनेक नाना दरवाजाओने पहेलांनी जेम ज चोरीनी ताकमां झीणी नजरे तपासतो जोतो—ज्यां बाळक देवदत्त हतो त्यां आव्यो. (उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारगं सव्वालंकारविभूसियं पासइ) त्यां आवतांनी साथे ज तेणे बाळक देवदत्तने सर्वालंकारोथी अलंकृत थयेलो जोयो. (पासित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स आभरणालंकारेसु मुच्छिए गढिए गिद्धे अज्झोववन्ने पंथयं दासचेडं पमत्तं

चेटं 'पमत्तं' प्रमत्तम् अन्यत्र संलग्नचित्त पश्यति, दृष्ट्वा दिसालोयं' दिशावलोकम्- 'अस्मिन्नवसरे कस्यापि गमनागमनमस्ति न वा ?' इति सकलदिशा निरीक्षणं करोति, कृत्वा देवदत्तं दारकं गृह्णाति, गृहीत्वा 'कक्खंसि' कक्षे= बाहुमूले 'अल्लियावेइ' आलीनयति=अन्तर्धानं करोति आलीनयित्वा 'उत्तरिज्जेणं' उत्तरीयेण=उपरिवस्त्रेण 'दुपट्टा' इति भाषायां, तेन 'पिहेइ' पिदधाति,=प्रच्छादयति,प्रच्छाद्य शीघ्र त्वरितं चपलं वेगितं=शीघ्रातिशीघ्रमित्यर्थः राजगृहस्य नगरस्यापद्वारेण निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव जीर्णोद्यान. यत्रैव भग्नकूपकस्तत्रैवोपागच्छति. उपागत्य देवदत्तं दारकं 'जीवियाओ' जीविनात्

च्छित हो गया--ग्रथित हो गया--उनमें एकाग्र बन गया, अथवा गृद्ध--लुब्ध हो गया--इन्हें मैं लेलूं इस स्थिति से युक्त हुए उसने साथ में पांथक दास चेटक का भी अन्यत्र संलग्न चित्तवाला देखा (पासित्ता दिसालोयं करेइ करित्ता देवदिन्नं दारयं गेण्हइ) देखकर फिर उसने दिशावलोकन किया-आजू बाजू की ओर इधर उधर देखा की कहीं से कोई आता जाता तो नहीं है, जब कोई कही नहीं दिखाईपडा तो उसने उसी समय उस देवदत्त दारक को उठा लिया। (गेण्हित्ता कक्खंसि अल्लियावेइ, अल्लियावित्ता उत्तरिज्जेण पिहेइ) उठाकर फिर उसने उसे अपनी कांख में छुपा लिया। छुपाकर बाद में उसे दुपट्टे से ढक लिया (पिहित्ता सिग्धं, तुरियं चवलं चेइयं रायगिहस्स नयरस्स अवद्दारेणं निग्गच्छइ) ढक कर वह फिर वहां से शीघ्र, त्वरित, जल्दी जल्दी राजगृह नगर के अपद्वार पिछले द्वार २ से बाहर निकला (निग्गच्छित्ता जेणेव जिण्णुज्जाणे जेणेव

पासइ) દેવદત્તને બહુ મૂલ્ય ઘરેણાંઓથી અલંકૃત જોઈને તે મોહવશ થઇ ગયો, તેનુ ચિત્ત ઘરેણાંઓમા જ ચોંટી ગયું અથવા તો તે લોભાઇ ગયો. આ ઘરેણાઓને હું હરી લઉં આ જાતનો વિચાર તેના મનમા સ્ફુર્યો ચોરે દાસ ચેટક પંથકને પણ ત્યા થોડે દૂર રમતમા તલ્લીન જોયો. (पासित्ता दिसालोयं करेइ करित्ता देवदिन्नं दारयं गेण्हइ) પંથકને જોયો પછી તેણે ચોમેર જોયું કે કોઈ આવતુ તો નથી ? જ્યારે તેને કોઈ દેખાયું નહિ. ત્યારે તેણે તરત બાળક દેવદત્તને ઉપાડી લીધો (गेण्हित्ता कक्खंसि अल्लियावेइ अल्लियावित्ता उत्तरिज्जेण पिहेइ) ઉપાડીને તેણે બાળકને પડખામા છુપાવીને તેને દુપટ્ટાથી ઢાકી દીધો (पिहित्ता सिग्घं तुरियं चवलं चेइयं रायगिहस्स नयरस्स अवद्दारेणं निग्गच्छइ) ઢાંકીને તે સત્વરે ત્વરિત ગતિથી રાજગૃહ નગરના અપદ્વારથી બહાર નીકળી ગયો. (निग्गच्छित्ता जेणेव जिण्णुज्जाणे जेणेव भग्गकूवए तेणेव उवागच्छइ) નીકળીને તે તે જ્યા જૂનું ઉદ્યાન અને ભગ્ન કૂવો હતો ત્યાં પહોંચ્યો (उवागच्छित्ता

प्राणेभ्यः ववरोवेइ' व्यपरोपयति=पृथक्करोति मारयतीत्यर्थः, जीविताद्व्यपरोप्य आभरणालङ्कारान् गृह्णाति, गृहीत्वा देवदत्तस्य दारयकस्य शरीरं 'निप्पाणं' निष्प्राणम्=श्वासोच्छ्वासादि प्राणरहितं 'निच्चेट्ठं' निश्चेष्टं=जीवनव्यापाररहितं 'जीवविप्पजढं 'जीवविप्रत्यक्तम्=आत्मप्रदेशरहितं देवदत्तादारकशरीरं भग्नकूपे प्रक्षिपति, प्रक्षिप्य यत्रैव मालुकाकक्षकस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य मालुकाकक्षकमनुप्रविशति, अनुप्रविश्य 'निचले' निश्चलः=गमनागमनादिवर्जितः 'निप्फंदे' निष्पन्दः=हस्तपादाद्यवयवचलनरहितः 'तुसिणीए' तूष्णीकः=वचनव्यापाररहितः सन् दिवसं=तद्दिनं 'खवेमाणे' क्षपयन्=गमयन् तिष्ठति ॥सू० ७॥

भग्गकूवए, तेणेव उवागच्छइ) निकल कर वहां गया कि जहां वह जीर्ण उद्यान और भग्न कूप था। (उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारयं जीवियाओ ववरोवेइ) वहां पहुंच कर उसने उस देवदत्त दारक को मार डाला। (ववरोवित्ता आभरणालंकारे गिण्हइ, गिण्हित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरगं निप्पाणं निच्चेट्ठं जीवियविप्पजढं भग्गकूवए पक्खिवइ) मार कर उसके समस्त आभूषण उतार लिये--और देवदत दारक के उस निष्प्राण, निश्चेष्ट तथा आत्मप्रदेशों से विहीन बने हुए शरीर को भग्नकूप में डाल दिया। (पक्खिवित्ता जेणेव मालुया कच्छए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता मालुया कच्छए अणुपविसइ, अणुपविसित्ता निच्चले निप्फंदे तुसिणीए दिवस खवेमाणे चिट्ठइ) डालकर फिर वह जहां मालुका कक्ष था वहां आया। आकर वह उसमें प्रविष्ट हुआ--और उसी में चुपचाप घुसे उसने निश्चल और निश्चेष्ट होकर वह अपना दिन व्यतीत--किया। ॥सूत्र ७॥

देवदिन्नं दारय जीवियाओ ववरोवेइ) त्यां पहोंचीने तेणे બાળક દેવદત્તને મારી નાખ્યો. (ववरोवेत्ता आभरणालकारे गिण्हइ गिण्हित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरगं निप्पाण निच्चेट्ठं जीवियविप्पजढ भग्गकूवए पक्खिवइ) મારીને તેના બધાં ઘરેણાંઓ તેણે ઉતારી લીધાં અને તેના નિષ્પ્રાણ, નિશ્ચેષ્ટ તેમજ આત્મ પ્રદેશો વગરના શરીરને ભગ્ન કૂવામાં ફેંકી દીધું. (पक्खिवित्ता जेणेव मालुया कच्छए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता मालुयाकच्छयं अनुपविसइ अणुपविसित्ता निच्चले निप्फंदे तुसिणीए दिवसं खवेमाणे चिट्ठइ) (ફેંકીને તે જ્યાં માલુકા કક્ષ હતો ત્યાં ગયો. જઈને તેમાં પ્રવેશીને તેણે ચૂપ ચાપ નિશ્ચળ અને નિશ્ચેષ્ટ થઈને પોતનો દિવસ પસાર કર્યો. ॥ સૂત્ર ૭ ॥

मूलम्--तएणं से पंथए दासचेडे तओ मुहुत्तंतरस्स जेणेव देवदिन्ने दारए ठविए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारगं तंसि ठाणंसि अपासमाणे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे देवदिन्नस्स दारगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं करेइ करित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा खुइं वा पउत्तिं वा अलभमाणे जेणेव सए गिहे जेणेव धण्णे सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी—एवं खलु सामी! भद्दा सत्थवाही देवदिन्नं दारयं ण्हायं जाव मम हत्थंसि दलयइ, तएणं अहं देवदिन्नं दारयं कडीए गिण्हामि गिण्हित्ता जाव, मग्गणगवेसणं करेमि तं न णज्जइ णं सामि! देवदिन्ने दारए केणइ हये वा अवहिए वा अवखित्ते वा पायवडिए धण्णस्स सत्थवाहस्स एयमट्ठं निवेदेइ, तएणं से धण्णे सत्थवाहे पंथयदासचेडयस्स एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म तेण य महया पुत्तसोएणाभिभूये समाणे परसुणियत्तेव चंपगपायवे धसत्ति धरणीतलंसि सव्वंगेहिं सन्निवइए, तएणं से धण्णे सत्थवाहे तओ मुहुत्तंतरस्स आसत्थे पच्छागयपाणे देवदिन्नस्स दारगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं करेइ देवदिन्नस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा खुइं वा पउत्तिं वा अलभमाणे जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता महत्थं पाहुडं गेण्हइ, गेण्हित्ता जेणेव नगरगुत्तिया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तं महत्थं पाहुडं उवणेइ, उवणित्ता एवं वयासी एवं खलु देवाणुप्पिया! मम पुत्ते भद्दाए भारियाए अत्तए देवदिन्ने नाम दारए इट्ठे जाव उंबरपुप्फंपिव दुल्लहे सवणयाए किमंग

पुण पासणयाए ?, तएणं सा भद्दा देवदिन्नं दारयं सव्वालंकारविभूसियं पंथगस्स हत्थे दलाइ जाव पायवडिए तं मम निवेदेइ, तं इच्छामिणं देवाणुप्पिया ! देवदिन्नदारगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं काउं। तएणं ते नगरगुत्तिया धण्णेणं सत्थवाहेणं एवं वुत्ता समाणा सन्नद्धबद्धवम्मियकवया उप्पीलियसरासणवट्टिया जाव गहियाउयपहरणा धण्णेणं सत्थवाहेणं सद्धिं रायगिहस्स नगरस्स बहूणि अइगमणाणि य जाव पवासु य मग्गणगवेसणं करेमाणा रायगिहाओ नगराओ पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमित्ता जेणेव जिण्णुज्जाणे जेणेव भग्गकूवए तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरगं निप्पाणं जीवविप्पजढं पासंति, पासित्ता हा हा अहो अकज्जमितिकट्टु देवदिन्नं दारगं भग्गकूवाओ उत्तारेंति उत्तारित्ता धण्णस्स सत्थवाहस्स हत्थे दलयंति ॥सू० ८॥

टीका—'तएणं से पंथए' इत्यादि। ततःखलु स पान्थको दासचेटकः, 'तओ मुहुत्तंतरस्स' ततो मुहूर्तान्तरस्य=मुहूर्त्तान्तरं यत्रव देवदत्तो दारकस्थापितस्तत्रैवोपागच्छंति, उपागत्य देवदत्तं दारकं तस्मिन् स्थाने 'अपासमाणे' अपश्यन

'तएणं से पथए दासचेडे' इत्यादि ।

टीकार्थ—इसके बाद (से पंथए दासचेडे) वह पांथकदास चेटक (तओ) वहां से (मुहुत्तंतरस्स जेणेव देवदिन्ने दारए ठविए तेणेवाउवगच्छइ) एक मुहूर्त के बाद जहां देवदत्त को बैठाया था वहां—गया (उवागच्छित्ता देवदिन्न दारगं तंसि ठाणंसि अपासमाणे रोयमाणे कंद-

---

तएणं से पंथए दासचेडे इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तए णं) त्यार બાદ (से पंथए दासचेडे) પાંથક દાસ ચેટક (तओ) ત્યાંથી (मुहुत्तंतरस्स जेणेव देवदिण्णे दारए ठविए तेणेव उवागच्छइ) એક મુહૂર્ત પછી જ્યાં દેવદત્તને બેસાડ્યો હતો ત્યાં ગયો. (उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारगं तंसि ठाणंसि अपासमाणे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे

'रोयमाणे' रुदन्=साश्रुपातमार्त्तनाद कुर्वन्, 'कंदमाणे' क्रन्दन्=उच्चैः स्वरेण रुदन 'विलवमाणे' विलपन्='कगतो दारकः? तमन्तरेण कीदृशोऽनर्थो भविष्यति किं करोमि? क गच्छामि?' इति जल्पन् देवदत्तस्य दारकस्य सर्वतः समन्तात् मार्गणगवेषणां करोति कृत्वा देवदत्तस्य दारकस्य कुत्रापि 'सुइं वा' श्रुतिं वा=दारकवृत्तान्तं 'खुइं वा' क्षुतिं वा छिकाद्यव्यक्तं तच्चिह्नम्, 'पउत्तिवा' प्रवृत्तिं वा=प्रकटतरवार्ताम् 'अलभमाणे' अलभमानः=अप्राप्नुवन् यत्रैव स्वकं गृहं यत्रैव धन्यः सार्थवाहस्तत्रैवोपागच्छति

माणे विलवमाणे देवदिन्नस्स दारगस्स सव्वाओ समता मग्गणगवेसणं करेइ) जाकर उसने उस स्थानपर देवदत्त दारक को नहीं देखा—तो रो पडा अश्रु पात करता हुआ आर्तनाद करने लग गया जोर २ से चिल्ला चिल्ला कर रोने लगा, विलाप करने लगा— देवदत्त दारक कहां गया—अब—उसके विना कैसा अनर्थ होगा, क्या करूं—कहां—जाऊँ—इस प्रकार बडबडाने लगा—बाद में उसने उस देवदत्त की वहां सब तरफ चारों ओर मार्गणा की गवेषणा की। (करित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा खुइंवा पउत्तिं वा अलभमाणे जेणेव सए गिहे जेणेव धन्ने सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) करके जब उसे उस देवदत्त दारक की कोई श्रुति नहो सुनाई दी, छिक्कादि अव्यक्त चिन्ह भी नहीं ज्ञात हो सका तथा स्पष्ट उसकी किसी बात का पता नहीं पडा तो वह जहां अपना घर था— और जहां धन्य सार्थवाह थे— वहा आया (उवागच्छित्ता धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी) आकर धन्य सार्थ-

---

देवदिन्नस्स दारगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं करेइ) त्यां જઈને તે બાળક દેવદત્તને નહિ જોતાં રડવા માંડયો. વિલાપ કરવા લાગ્યો. "બાળક દેવદત્ત ક્યાં જતો રહ્યો? તે વગર હવે શું થશે? શું કરું? હવે ક્યાં જાઉં? ' આ પ્રમાણે તે દુઃખી થઈને વિચાર કરવા લાગ્યો. ત્યાર પછી તેણે ચોમેર બાળક દેવદત્તની તપાસ કરી અને શોધ કરી. (करित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा खुइंवा पउत्तिवा अलभमाणे जेणेव सए गिहे जेणेव धन्ने सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) શોધ કરવામાં જ્યારે તેને દેવદત્તનો રડવા વગેરેનો અવાજ તેમજ છીંક વગેરેની અવ્યકત ધ્વની સંભળાઈ નહિ અને બાળકનો કોઈ પણ રીતે પત્તો મેળવી શક્યો નહિ ત્યારે તે જ્યાં તેનું ઘર હતું અને ધન્ય સાર્થવાહ હતા ત્યાં આવ્યો (उवागच्छित्ता धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी)

उपगम्य धन्य सार्थवाहमेवमवादीत्—एवं—खलु ! स्वामिन् भद्रा सार्थवाही देवदत्तं दारकं स्नातं यावन्मम हस्ते ददाति, ततः खलु अहं देवदत्त दारकं कट्यां गृह्णामि, गृहीत्वा यावत्—मार्गणगवेषणा करोमि, तन्न ज्ञायते खलु स्वामिन ! देवदत्तो दारकः केनापि 'णीएवा' नीतः= मित्रादिना कुत्रापि गुप्तस्थाने प्रापितः 'अवहिए वा' अपहृतः=चौरादिना चोरितः 'अवक्खित्ते वा' अवक्षिप्तः=अधोगर्तादिषु क्षिप्तो वा ? इति प्रोच्य 'पायवडिए' पादपतितः=चरणलग्नः सन् धन्यस्य सार्थवाहस्य एतमर्थं 'निवेदेइ' निवेदयति=दारकवृत्तान्तं कथयति । ततः खलु स धन्यः सार्थवाहः

वाह से इस प्रकार कहा--(एवं खलु सामी भद्दा सत्थवाही देवदिन्नं दारयं ण्हायं जाव मम हत्थंसि दलयइ) हे स्वामिन् ? मेरी बात सुनिये भद्रा सार्थवाहीने देवदत्त दारक को स्नान करा कर तथा वेष भूषा से सुसज्जित कर मेरे हाथ में दिया-- (तएणं अहं देवदिन्नं दारयं कडीए गिण्हामि) मैंने उसे कटि भाग पर ले लिया (गिण्हित्ता जाव मग्गणगवेसणं करेमि तं न णज्जइ) उसे लेकर मैं कोई कुमार कुमारिका-आदिकों के साथ खेलनेमें लग--गया--खेलने के थोडी देर बाद ज्यों ही मैंने उस स्थान पर आकर देखा तो मुझे वहाँ देवदत्त दारक नहीं मिला है । (णं सामि ! देवदिन्ने दारए केणइ हये वा अवहिए वा अवखित्ते वा पायवडिए धण्णस्स सत्थवाहस्स एयमट्ठं निवेदेइ) अतः हे स्वामिन् ? नहीं मालूम कि--देवदत्त दारक को वहां से किसी मित्रनेकहीं अन्यत्र रख दिया है या किसी चोर ने उसे वहां से हर लिया है या किसी खड्डे

આવીને ધન્યસાર્થવાહને આ પ્રમાણે કહ્યું--(एवं खलु सामी भद्दा सत्थवाही देवदिन्नं दारयं ण्हायं जाव मम हत्थंसि दलयइ) હે સ્વામી ! બાળક દેવદત્તને નવરાવીને સુંદર વસ્ત્રો તેમજ ઘરેણાંઓથી અલંકૃત કરીને, ભદ્રા સાર્થવાહીએ મને સોંપ્યો હતો. (तए णं अहं देवदिन्नं दारयं कडीए गिण्हामि) મેં તેને કેડમાં લીધો. (गिण्हित्ता जाव मग्गणगवेसण करेमि ण णज्जइ) બાળકને લઈને હું કેટલાક કુમાર કુમારિકાઓ વગેરેની સાથે રાજમાર્ગ ઉપર ગયો. ત્યાં બાળકને એક તરફ બેસાડીને હું તે બધા બાળક અને બાળાઓની સાથે રમતમાં એક ચિત્ત થઇ ગયો. રમતાં રમતાં થોડો વખત પસાર થયો ત્યારે મેં જે સ્થાને બાળકને બેસાડ્યો હતો. ત્યાં જઇને જોયું તો મને બાળક દેવદત્ત મળ્યો નહિ. (णं सामि ! देवदिन्ने दारए केणइ हयेवा अवहिए वा अवक्खित्ते वा पायवडिए धण्णस्स सत्थवाहस्स एयमट्ठं निवेदेइ) તેથી હે સ્વામી ! કંઇ ખબર પડતી નથી. કે બાળકને આપણા કોઈ જ મિત્રે લઈને કંઇ બીજે મૂકી દીધો છે કે કોઇ ચોરે

पान्थकदासचेटकस्य एतमर्थ श्रुत्वा निशम्य तेन च महता पुत्रशोकेन 'अभिभूए' अभिभूतः=आक्रान्तः सन 'परसुणियत्तेव' परशुनिकृत्त इव परशुना=कुठारेण निकृतः=छिन्नः 'चंपगपायवेव' चम्पकपादप इव= चम्पक वृक्ष इव 'धसत्ति धरणीयलंमि' 'धस' इति शब्देन भूमितले 'सव्वंगेहिं' सर्वाङ्गैः 'संनिवइए' संनिपतितः। ततः खलु स धन्यः सार्थवाहः 'तओ मुहुत्तंतरस्स' ततो मुहूर्तान्तरस्य=मुहूर्तस्य पश्चात् मुहूर्तानन्तरमित्यर्थः 'आसत्थे' आश्वस्थः, आश्वस्तो वा=प्राप्तचेष्टः 'पच्छागयपाणे' पश्चादागतप्राणः=पूर्वं मृतप्राण इव भूत्वा पुनर्जागरितप्राणः सन् देवदत्तस्य दारकस्य 'सव्वओ समंता' सर्वतः समन्तात्=सर्वासु दिशासु मार्गणगवेषणं करोति,

---

आदि में डाल दिया है। इस प्रकार कह कर वह धन्य सार्थवाह के पैरोंपर गिर पडा। (तएणं से धन्ने सत्थवाहे पंथयदासचेडयस्स एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म तेणय महया पुत्तसोएणा भिभूए समाणे परसुणियत्ते चपगपायवे धसत्ति धरणीतलंसि सव्वंगेहिं सन्निवइए) इस प्रकार वह धन्य सार्थवाह पांथक दासचेटक से इस अर्थ–समाचार–को सुनकर और उसे हृदय में अवधारकर उस महान् पुत्र शोक से युक्त होता हुआ परशु कुठार से काटे गये चंपक वृक्षके समान समस्त अंगों से इकदम जमीन पर गिर पडा। (तएणं से धन्ने सत्थवाहे तओ मुहुत्तंतरस्स आसत्थे पच्छागयपाणे देवदिन्नस्स दारगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसण करेइ) बाद में वह धन्य सार्थवाह १ मुहूर्त के बाद आश्वस्त हुआ ऐसा उस समय मालुम हुआ कि मानों इसमें प्राण लौटकर पुनः आ गये हैं–– अपने पुत्र देवदत्त की सब तरफ चारों दिशाओं में मार्गणा गवेषणा

તેનું અપહરણ કર્યું છે. અથવા બાળકને કોઈ દુષ્ટ ખાડા વગેરેમાં ફેંકી દીધો છે. આ રીતે કહેતાં તે ધન્યસાર્થવાહના પગે પડયો. (तए णं से धण्णे सत्थवाहे पंथभदासचेडयस्स एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म तेणय महया पुत्तसोयेणाभिभूये समाणे परसुणियत्तेव चपगपायवे धसत्ति धरणीतलंसि सव्वंगेहिं सन्निवइए) આ પ્રમાણે ધન્ય સાર્થવાહે પાંથકદાસ ચેટકના મોઢેથી બધી વિગત સાંભળીને તેને બરાબર હૃદયમાં ધારણકરીને મહાન પુત્રશોકથી પીડાતો કુહાડીથી કાપેલા ચંપાના વૃક્ષની જેમ તે પૃથ્વી ઉપર પડી ગયો, (त एणं से धण्णे सत्थवाहे तओ मुहुत्तंतरस्स आमस्थे पच्छागयपाणे देवदिन्नस्स दारगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं करेइ) ત્યાર બાદ એક મુહૂર્ત પછી ધન્ય સાર્થવાહ ભાનમાં આવ્યો તે વખતે જાણે ફરી તેઓમાં પ્રાણનું સંચરણ થયું હોય તેમ લાગ્યું. ઊભો થઈને તે પોતાના પુત્ર દેવદત્તની ચોમેર તપાસ

देवदत्तस्य दारकस्य कुत्रापि श्रुतिं वा क्षुतिं वा प्रवृत्तिं वा अलभमानो यत्रैव स्वकं गृहं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'महत्थ' महार्थं=बहुमूल्यं 'पाहुडं' प्राभृतम्=उपहारं गृह्णाति, गृहीत्वा यत्रैव 'नगरगुत्तिया' नगर गोप्तृकाः=नगररक्षकाः कोट्टपाला इत्यर्थः तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य तन्महार्थं प्राभृतम् 'उवणेइ' उपनयति तेषां समीपे स्थापयति, उपनीय एवमवादीत् एवं खलु देवानुप्रियाः ! मम पुत्रो भद्राया भार्याया आत्मजो देवदत्तो नाम दारकः 'इट्ठे' इष्टः=अभिलषितः यावत् 'उंबरपुप्फंपिव' दुल्लहे सवणयाए किमंगपुणपासणयाए' उदुम्बरपुष्पमिव दुर्लभः श्रव-

---

करने में लग गया—परन्तु (देवदिन्नस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा खुं वा पउत्तिं वा अलभमाणे जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ) देवदत्तदारक की उसे कहीं पर भी कुछ भी खबर नहीं मिली, छिंका आदि चिह्न भी उसका उसे कहीं दिखलाई नहीं दिया—और न उसकी किसी बात का ही ठीक २ उसे पता पडा। इस तरह निराश होकर वह अपने घर पर आ गया। (उवागच्छित्ता महत्थं पाहुडं गेण्हइ, गेण्हित्ता जेणेव नगरगुत्तिया, तेणेव उवागच्छइ) घर आकर उसने बहुमूल्य प्राभृत लिया और लेकर जहां नगर के रक्षक कोट्टपाल थे वहां गया—(उवागच्छित्ता तं महत्थं पाहुडं उवणेइ, उवणित्ता एवं वयासी)—जाकर उसने वह बहुमूल्य नजराना उन्हें भेटमें दिया—देकर फिर इस प्रकार बोला (एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम पुत्ते भद्दाए भारियाए अत्तए—देवदिन्ने नामं दारए इट्ठे जाव उंबरपुप्फंपिव दुल्लहे सवणयाए किमंग पुण

કરવા લાગ્યો. પણ (देवदिन्नस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा खुइं वा पउत्तिं वा अलभमाणे जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ) બાળક દેવદત્ત તેને ક્યાંય દેખાયો નહિ. બાળકના છીંક વગેરેના અવ્યક્ત ચિહ્નો પણ કોઇપણ સ્થાને સંભળાયા નહિ. આ રીતે ધન્ય સાર્થવાહને બાળક દેવદત્ત વિશેની થોડી પણ માહિતી મળી શકી નહિ અંતે નિરાશ થઇને તે પોતાને ઘેર પાછો ફર્યો. (उवागच्छित्ता महत्थं पाहुडं गेण्हइ, गेण्हित्ता जेणेव नगर गुत्तिया, तेणेव उवागच्छइ) ઘેર આવીને તેણે બહુ દ્રવ્ય લીધું અને નગરરક્ષક કોટવાળની પાસે ગયો (उवागच्छित्ता तं महत्थं पाहुडं उवणेइ, उवणित्ता एवं वयासी) જઇને તેણે બહુકિંમતી નજરાણાં કોટવાળને ભેટમાં આપ્યાં અને કહ્યું—(एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम पुत्ते भद्दाए भारियाए अत्तए देवदिन्ने नाम दारए इट्ठे जाव उंबरपुप्फंपिव दुल्लहे सवणयाए किमंगपुणपासणयाए ?) હે દેવાનુપ્રિયો ! સાંભળો

णतया किमङ्ग पुनर्दर्शनतया=अयमुदुम्बरपुष्पवत् श्रवणगोचरतया दुर्लभः किं पुनर्दर्शनेन. तस्य नाम श्रवणमपि दुर्लभं वर्तते दर्शनस्य का कथेति भावः। ततः खलु=एकदा सा भद्रा भार्या देवदत्तं दारकं स्नातं सर्वालङ्कारविभूषित पान्थकस्य हस्ते ददाति यावत् पादपतितस्तन्मम निवेदयति. तत्=तस्मात् कारणात् इच्छामि खलु हे देवानुप्रियाः देवदत्तस्य दारकस्य सर्वतः समन्तान्मार्गणगवेषणं कर्तुम्। ततः खलु ते नगर-

---

पासणयाए) हे देवानुप्रियों! सुनो! भद्रा भार्या की कुक्षि से उत्पन्न हुआ देवदत्त नामक मेरा एक पुत्र है जो विशेष इष्ट यावत् उदुंबर पुष्प के समान सुनने के लिये भी मुझे दुर्लभ था। उसके देखने को तो बात ही क्या है (तएणं सा भद्दा देवदिन्नं दारयं ण्हायं सव्वालंकारविभूसियं पंथगस्स हत्थे दलाइ) उस देवदत्त दारक को भद्रा भार्याने स्नान करा कर और समस्त अलंकारों से विभूषित कर पांथक के हाथमें दिया। (जाव पायपडिए तं मम निवेदेइ) वह उसे गोद में लेकर क्रीडा के लिये राजमार्ग ले गया साथ में और भी कई बालक बालिकायें थीं--उसने वहां जाकर उसे एक तरफ एकांत स्थान में रख दिया और स्वयं उन बालक बालिकाओं के साथ खेलने लग गया। थोडा समय बाद जब वह वहां आया तो क्या देखता है कि वहां देवदत्त नहीं हैं आकर उसने मेरे पैरों में पडकर मुझसे यह समाचार निवेदित किया है। अतः (इच्छामि णं देवाणुप्पिया! देवदिन्नदारगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं काउं) अतः मैं चाहता हूँ कि हे देवा

મારી પત્ની ભદ્રાના ઉદરથી જન્મેલો દેવદત્ત નામે મારો પુત્ર હતો. જે મને બહુ જ ઇષ્ટ હતો. તેને જોવાની વાત તો દૂર રહી પણ ઉદુંબરના પુષ્પની જેમ તેનું નામ શ્રવણ પણ અસંભવ હતું. (तएणं सा भद्दा देवदिन्नं दारयं ण्हायं सव्वालंकार-विभूसियं पंथगस्स हत्थे दलाइ) દેવદત્તને ભદ્રાભાર્યાએ નવડાવીને બધાં ઘરેણાં-ઓથી સુસજ્જ કર્યો અને પાંથકને સોંપ્યો. (जाव पायपडिए, तं मम निवेदेइ) બાળકને તે કેડમાં લઇને રાજમાર્ગ ઉપર રમાડવા લઈ ગયો. તેની સાથે ઘણા બાળકો અને બાળાઓ હતી. ત્યાં જઈને તેણે બાળક દેવદત્તને એક તરફ બેસાડી દીધો. અને જાતે તે બીજા બાળકોની સાથે રમતમાં પડી ગયો. થોડો વખત પછી જ્યારે તે ત્યાં આવ્યો ત્યારે બાળક દેવદત્ત તેને જડયો નહિ. મારી પાસે આવીને તેણે આ બધી વાત કરી છે. (इच्छामि णं देवाणुप्पिया! देवदिन्न दारगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं काउं) હું ચાહું છું કે બાળક દેવ-

गोप्तृका धन्येन सार्थवाहेन एवमुक्ताः सन्तः 'सन्नद्धबद्धवम्मियकवया' संनद्धबद्धवर्मितकवचाः संनद्धाः=कृतसन्नाहाः=बन्धनोपयोगिसाधनैः सज्जीभूताः, बद्धाः कशाबन्धनेन, वर्मिताः=शरीरे परिधृताः कवचा यैस्ते तथा, 'उप्पीलियसरासणपट्टिया' उत्पीडितशरासनपट्टिकाः—'उप्पीलिय' उत्पीडिताः=गुणारोपणेन नमिताः 'सरासणपट्टिया' शरासनपट्टिकाः=धनुः पट्टिका यैस्ते तथा, यावत् 'गहियाउहपहरणा' गृहीतायुधप्रहरणाः 'गहिय' गृहीतानि 'आउह' आयुधानि=धनुरादीनि 'पहरणा' प्रहरणानि=असिकुन्तादीनि यैस्ते तथा, एवम्भूताः सन्तो नगरगोप्तृकाः धन्येन सार्थवाहेन सार्द्धं राजगृहस्य नगरस्य बहूनि 'अइगमणाणि य' अतिगमनानि च प्रवेशमार्गाः, इत्यादि—स्थानानि तेषु यावत् प्रपासु च मार्गणगवेषणं कुर्वन्तो राजगृहान्नगरात्प्रतिनिष्क्रामन्ति, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव जीर्णोद्यानं

नुप्रियों ! आप लोक उस देवदत्त दारक को सब ओर चारों दिशाओं में मार्गणकरें गवेषण करें। (तएणं से नगरगुत्तिया धण्णेणं सत्थवाहेणं एवं वुत्ता समाणा सन्नद्धबद्धवम्मियकवया उप्पीलियसरासनवट्टिया जाव गहियाउयपहरणा धन्नेणं सत्थवाहेणं सद्धिं रायगिहस्स बहूणि अइगमणाणि य जाव पवासु य मग्गणगवेसणं करेमाणा रायगिहाओ नगराओ पडिणिक्खमंति) धन्य सार्थवाह से इस प्रकार कहे वे नगर रक्षक जन बंधनोपयोगी साधनों से सज्जभूत हुए कशाबंधन से बद्ध हुए और शरीर पर कवचों को पहिन २ कर अपने २ धनुषों पर प्रत्यंचा आरोपित कर यावत् आयुध और प्रहरणों को लेले कर धन्यसार्थवाह के साथ राजगृह नगर के गमनागमनों के स्थानों की यावत् प्रपा (पिआउ) आदि स्थलोंकी मार्गणा गवेषणा करते हुए राजगृहनगर से निकले।

દત્તની તમે બધા મળીને ચોમેર તપાસ કરો. (तएणं से नगरगुत्तिया धण्णेणं सत्थवाहेणं एवं वुत्ता समाणा सन्नद्धबद्धवम्मियकवया उप्पीलिय-सरासनवट्टिया जाव गहियाउयपहरणा धन्नेणं सत्थवाहेणं सद्धिं रायगिहस्स बहूणि अइगमणाणि य जाव पवासु य मग्गणगवेसणं करेमाणा रायगिहाओ नगराओ पडिणिक्खमंति) ધન્ય સાર્થવાહની આ રીતે વાત સાંભળીને તે બધા નગર રક્ષકોએ ચોર વગેરે ગુનેગારોને બાંધવા યોગ્ય સાધનો સાથે લીધા, તેમજ કોરડાઓ બાંધ્યા અને શરીરે કવચો પહેરીને પોતપોતાના ધનુષ્યો ઉપ પ્રત્યંચા ચઢાવી આ પ્રમાણે તેઓ બધા આયુધો તેમજ પ્રહરણો લઈને ધન્ય સાર્થ-વાહની સાથે રાજગૃહ નગરના અવર જવરના સ્થાનોની તેમજ પરબો વગેરે સ્થળોમા

यत्रैव भग्नकूपस्तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य देवदत्तस्य दारकस्य शरीरकं निष्प्राणं निश्चेष्टं जीवविप्रत्यक्तं पश्यति. दृष्ट्वा 'हा! हा! अहो! अकज्ज' हा! हा! अहो अकार्यम्=अनिष्टं सञ्जातम्? इतिकृत्वा=इति प्रोच्य देवदत्तं दारकं भग्नकूपात् 'उत्तारेंति' उत्तारयन्ति=बहिर्निष्काशयन्ति उत्तार्य धन्यस्य सार्थवाहस्य हस्ते ददति. ॥सू. ८ ॥

मूलम्—तए णं ते नगरगुत्तिया विजयस्स तक्करस्स पयमग्गमणुगच्छमाणा जेणेव मालुयाकच्छए तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता मालुयाकच्छयं अणुपविसंति अणुपविसित्ता विजयं तक्करं ससक्खं सहोढं सगेवेज्जं जीवग्गाहं गिण्हंति गिण्हित्ता अट्ठि-मुट्ठिजाणुकोप्परपहारसंभग्गमहियगत्तं करेंति, करित्ता अवउडग बंधणं करेंति करित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स आभरणं गेण्हंति गेण्हि-

---

(पडिनिक्खमित्ता जेणेव जिण्णुज्जाणे जेणेव भग्गकूवए तेणेव उवागच्छइ) निकल कर वे फिर वहां आये जहां वह जीर्ण उद्यान और वह भग्नकूप था। उवागच्छित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरगं निप्पाणं निच्चेट्ठं जीवविप्पजढं पासंति पासित्ता हा हा अहो अकज्जमिति कट्टु देवदिन्नं दारगं भग्गकूवाओ उत्तारेंति उत्तारित्ता धण्णस्स सत्थवाहस्स हत्थे दलयंति) आकर के उन लोगोंने देवदत्त दारक के शरीरको निष्प्राण निश्चेष्ट और जीव से विप्रमुक्त देखा देखकर "हाय हाय यह महान् अनर्थ हुआ" इस प्रकार कहकर देवदत्त दारक को उस भग्नकूएं से बाहर निकाला। बाहर निकाल कर फिर उसे धन्य सार्थवाह के हाथ में सौंप दिया। सूत्र ॥ ८ ॥

શોધ કરતા રાજગૃહ નગરની બહાર નીકળ્યા (पडिनिक्खमित्ता जेणेव जिण्णु-ज्जाणे जेणेव भग्गकूवए तेणेव उवागच्छइ) બહાર નીકળીને તેઓ ફરતા ફરતા જીર્ણ ઉદ્યાન તેમજ ભગ્ન કૂવાની પાસે આવ્યા. (उवागच्छित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरगं निप्पाणं निच्चेट्ठं जीवविप्पजढं पासंति पासित्ता हा हा अहो अकज्जमिति कट्टु देवदिन्नं दारगं भग्गकूवाओ उत्तारेंति उत्तारित्ता धण्णस्स सत्थवाहस्स हत्थे दलयंति) ત્યાં તેઓએ બાળક દેવદત્તના શરીરને નિષ્પ્રાણ, નિર્જીવ અને નિશ્ચેષ્ટ જોયું અને જોઈને "અરે! અરે!! બહુ ખોટું થયું" આ પ્રમાણે કહીને તેઓએ બાળક દેવદત્તના શરીરને ભગ્ન કૂવામાંથી બહાર કાઢયુ. બહાર કાઢીને ધન્ય સાર્થવાહને તે શરીર સોંપી દીધું. ॥ સૂત્ર ॥ ૮ ॥

त्ता विजयस्स तक्करस्स गीवाए बंधंति बंधित्ता मालुया कच्छगाओ पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमित्ता जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव उवा गच्छंति उवागच्छित्ता रायगिहं नगरं अणुपविसंति अणुपविसित्ता रायगिहे नयरे सिंघाडगतियचउक्कचच्चरमहापहपहेसु कसप्पहारे य लयप्पहारे य छिवापहारे य निवाएमाणा २ छारं च धूलिं च कय- वरं च उवरिं पक्किरमाणा २ महया २ सद्देणं उग्घोसेमाणा एवं वयंति,—एसणं देवाणुप्पिया ! विजए नामं तक्करे जाव गिद्धे विव आमिसभक्खी बालघायए बालमारए, तं नो खलु देवा णुप्पिया ! एयस्स केइ राया वा रायपुत्ते वा रायमच्चे वा अवरज्झइ एत्थट्ठे अप्पणो सयाइं कम्माइं अवरज्झंति तिकट्टु जेणामेव चार गसाला तेणामेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता हडिबंधणं करेंति करित्ता भत्तपाणनिरोहं करेंति, करित्ता तिसंझं कसप्पहारे य जाव निवाएमाणा २ विहरंति । तएणं से धण्णे सत्थवाहे मित्तनाइ नियगसयणसंबंधिपरयणेणं सद्धिं रोयमाणे जाव विलवमाणे देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरस्स महया इड्ढिसक्कारसमुदएणं नीह रणं करेइ, करित्ता बहूइं लोइयाइं मयगकिच्चाइं करेइ करित्ता केणइ कालंतरेणं अवगयसोए जाए यावि होत्था ॥ सू. ८ ॥

टीका—'तएणं ते' इत्यादि । ततः खलु तदनु=सज्जीभूतानन्तरं जिगमिषवो ते नगरगोप्तृकाः=नगररक्षकाः विजयस्य तस्करस्य 'पयमग्गं' पदमार्गं=पदन्यासम्

तए णं ते नगर गुत्तिया इत्यादि ॥

टीकार्थ--(तएणं) इसके बाद (ते नगर गुत्तिया) वे नगर रक्षक (विजयस्स

तएणं ते नगरगुत्तिया इत्यादि !

टीकार्थ– (तएण) त्यार બાદ (ते नगरगुत्तिया) नगर रक्षको (विजयस्स

चरणचिह्नं 'अणुगच्छमाणा' अनुगच्छन्तो यत्रैव मालुकाकक्षकस्तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य मालुकाकक्षकमनुप्रविशन्ति, अनुप्रविश्य विजयं तस्करं 'ससक्खं' ससाक्ष्य समालोत्रमित्यर्थः 'सहोढं' सहोढ=समीपं चौर्यापहृतवस्तुसहितं देवदत्तदारककालङ्कारयुक्तमित्यर्थः, 'सगेवेज्जं' सग्रैवेयकं=ग्रीवाबन्धनसहितं गलबन्धनबद्धं गले रज्जुं बद्ध्वेत्यर्थः, तं 'जीवग्गाहं' जीवग्राहं=जीवन्तं 'गिण्हंति' गृह्णन्ति' गृहीत्वा 'अट्ठिमुट्ठिजाणुकोप्परपहारसंभग्गमहियगत्तं' अस्थिमुष्टिजानुकूर्परप्रहारसंभग्न मथितगात्रम्-अस्थि च मुष्टिश्च जानुनी च कूर्परौ च-अस्थिमुष्टिजानुकूर्पराः, तेषु तैर्वा ये प्रहारास्तैः 'संभग्ग' सम्भग्नं=चूर्णितं 'महिय' मथितं=जर्जरितम् 'गत्तं' गात्रं=शरीरं यस्य स तं=भग्नसकलशरीरसन्धिस्थानं कुर्वन्ति. कृत्वा 'अवउडगबंधणं' अवकोटकबन्धनम्-अवकोटकेन बाह्वोः शिरसश्च पश्चाद्भागा-

---

तक्करस्स पयमग्गमणुगच्छमाणा जेणेव मालुयाकच्छए तेणेव उवागच्छंति) विजयतस्कर के पाद चिह्नों का अनुसरण करते हुए वहां पहुंचे जहां वह (मालुका काच्छथा उवागच्छित्ता मालुयाकच्छयं अणुपविसंति) पहुंचकर वे उसमें घुसे (अणुपविसित्ता विजयं तक्करं ससक्खं सहोढं सगेवेज्जं जीवग्गाहं गिण्हंति) घुसकर उन्होंने उसके गलेमें रस्सी बांधकर जीता ही ससाक्ष्य देवदत्त दारक के अलंकार रूप साक्ष्य सहित पकड लिया। गिण्हित्ता अट्ठिमुट्ठिजाणुकोप्परपहारसंभग्गमहियगत्तं करेंति)पकडकर उन्होंने उसकी हड्डियों में मुठियों में, घुटनों में,कुहनियो में. खूब प्रहार किये--इससे उसका शरीर का चूर २ हो गया--जर्जरित हो गया। तात्पर्य यह कि उसे इतनी बुरी तरह उन लोगोंने पीटा कि जिससे उसके शरीर की समस्त संधियां भग्न हो गई। (करित्ता अवउडगबंधणं, करेंति

तक्करस्स पयमग्गमणुगच्छमाणा जेणेव मालुयाकच्छए तेणेव उवागच्छंति) વિજય નામના ચોરના પગના ચિહ્નોને અનુસરતા માલુકા કક્ષમાં પહોંચ્યા (उवागच्छित्ता मालुयाकच्छयं अणुपविसंति અને માલુકા કક્ષમાં પેઠા अणुपविसित्ता विजयं तक्करं ससक्खं सहोढं सगेवेज्जं जीवग्गाहं गिण्हंति) પેસીને તેઓએ વિજય નામના ચોરને સસાક્ષ્ય એટલે બાળક દેવદત્તના ઘરેણાંઓની સાથે જ ગળામા દોરી બાંધીને જીવતો જ પકડી લીધો (गिण्हित्ता अट्ठिमुट्ठिजाणुकोप्परपहारं संभग्गमहियगत्तं करेंति) પકડીને તેઓએ ચોરના હાડકાં, મૂઠીઓ, ઢીંચણો અને કોણીઓ ઉપર ખૂબ પ્રહારો કર્યાં એથી તેનું શરીર શિથિલ અને ભૂકા જેવું થઈ ગયું મતલબ એ છે તેને એવો સખત માર પડયો કે જેથી તેના શરીરના બધા સાંધાઓ તૂટી ગયા

नयनपूर्वकं बन्धनं यस्य स तं कुर्वन्ति, कृत्वा देवदत्तस्य दारकस्याभरणं गृह्णन्ति, गृहीत्वा विजयस्य तस्करस्य ग्रीवायां बध्नन्ति बद्ध्वा मालुकाकक्षकात् प्रतिनिष्क्रामन्ति, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव राजगृहं नगरं तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य राजगृहं नगरमनुप्रविशन्ति, अनुप्रविश्य राजगृहे नगरे शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वर महापथपथेषु 'कसप्पहारे य' कशाप्रहारांश्च 'चाबुक' इति भाषायाम्, 'लयप्पहारे य' लताप्रहारांश्च यष्टिप्रहारान् 'छिवापहारे य' छिवाप्रहारांश्च=चिक्कणकशाप्रहारांश्च 'निवाएमाणा' निपातयन्तः=पुनः पुनः कुर्वन्तः छारं 'क्षारं'=भस्म धूलिं=रजः, कयवरं, कचवरं=तृणधूल्यादिपुञ्जं च 'उवरिं' उपरि तस्योपरि 'पक्किरमाणा २' प्रकीर्यमाणाः २=पुनः पुनः उत्क्षिपन्तो महता महता शब्देन उद्घोषयन्त एव वदन्ति एष खलु देवानुप्रियाः !

करित्ता देवदिन्नस्स आभरणं गेण्हंति) मार मार कर फिर उन्होंने उसके दोनों हाथों को कमर के पीछे करके बांध लिया और बांध कर उसके पास से देवदत्त दारक के आभरणों को ले लिया। (गेण्हित्ता विजयस्स तक्करस्स गीवाए बधंति बंधित्ता मालुया कच्छगाओ निक्खमंति) लेकर फिर उन्होंने उस विजय चोर को ग्रीवामें बांधा और बांधकर फिर वे उस मालुयाकच्छक से बाहर निकले। (पडिनिक्खमित्ता जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव उवागच्छंति) बाहर निकल कर फिर–वे सबके सब राजगृह नगर की ओर चल दिये (उवागच्छित्ता रायगिहं नयरं अणुपविसंति) चलकर वे राजगृह नगर आये ८ अणुपविसित्ता रायगिहे नयरे सिंघाडगतियचउक्कचच्चरमहापहपहेसु कसप्पहारे य लयप्पहारे छिवापहारे य निवाएमाणा २ छारं च धूलिं च कयवरं च उवरिं पक्किरमाणा २ महया २ सद्देणं उग्घोसेमाणा

(करित्ता अवउडगबंधणं करेंति, करित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स आभरणं गेण्हंति) આમ મારી પીટીને તેના બંને હાથ પાછળ બાંધ્યા અને તેની પાસેથી બાળક દેવદત્તના ઘરેણાંઓ પોતાના કબજે કર્યા. (गेण्हित्ता विजयस्स तक्करस्स गीवाए बंधंति बंधित्ता मालुयाकच्छगाओ पडिनिक्खमंति) કબજે કરીને તેઓએ ચોર વિજયને બીજી વખત ગળામાં બાંધ્યો અને પછી તેઓ માલુકા કચ્છથી બહાર નીકળ્યા (पडिणिक्खमित्ता जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव उवागच्छंति) ત્યાંથી તેઓ રાજગૃહ નગર તરફ ગયા (उवागच्छित्ता रायगिहं नयरं अणुपविसंति) અને રાજગૃહ નગરમાં પ્રવેશ્યા (अणुपविसित्ता रायगिहे नयरे सिंघाडगतियचउक्कचच्चरमहापहपहेसु कसप्पहारेय लयप्पहारे छिवापहारे य निवाएमाणा २ छारं च धूलिं च कयवरं च उवरिं पक्किरमाणा २ महया २ सद्देणं उग्घोसेमाणा एवं वयंति) રાજગૃહ નગરમાં પ્રવેશીને

'विजयो नाम तस्करः यावद् गृध्र इवामिषभक्षी बालघातको बालमारकोऽस्ति तत्=तस्मात्कारणात् नो खलु देवानुप्रियाः ! एतस्य कोऽपि राजा वा राजपुत्रो वा राजामात्यो वा 'अवरज्झइ' अपराध्यति=न 'कोऽप्यस्य एनं पीडयतीत्यर्थः. किन्तु 'एत्थट्ठे अत्रार्थे=एतद्विषये 'अप्पणो' आत्मनः= निजस्य 'सयाइं कम्माइं' स्वकानि कर्माणि=स्वकृतान्येव कर्माणि 'अवरज्झंति' अपराध्यन्ति=एनं पीडयन्ति, 'उकट्टु' इति प्रोच्य यत्रैव 'चारगसाला'

एवं नयंति) राजगृह नगर से आकरके वहां के शृंगाटक, त्रिक चतुष्क चत्वर और महापथ इन सब मार्गों में उन्होंने उस विजय चोर को कोडों से वेतों से चिकने किये हुए कोडों--से बार बार और खूब बुरी तरह पीटते हुए उसके ऊपर भस्म धूली और तृण आदि का कूडा करकट बार २ डालते हुए फिर इस प्रकार जोर जोर से घोषणा की--(एएणं देवाणुप्पिया विजए नामं तक्करे जाव गिद्धे विव आमिसभक्खी बालघायए बालमारए) हे देवानुप्रियों ! यह विजय नामका चोर है। यह गृद्ध पक्षी की तरह आमिष (मांस) का भक्षी है बाल घातक है और बाल मारक है। (तं नो खलु देवाणुप्पिया! एयस्स केइ राया वा रायपुत्ते वा रायमच्चे वा अवरज्झइ) सो हे देवानुप्रियों ! इस विषय में इनका न कोई राजा अपराधी है, न राजपुत्र अपराधी है और न राजा का प्रधान अपराधी है। (एयमट्ठे अप्पणो सयाइं कम्माइं अवरज्झंति) किन्तु इसके निज कृत कर्म ही अपराधी बने हुए हैं। (तिकट्टु) ऐसा कहकर (जेणामेव चारगसाला तेणामेव उवागच्छंति) वे

શ્રૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક ચત્વર અને મહાપથ આ બધા માર્ગો ઉપર કોરડા, વેતો અને ચીકણા કરાએલા કોરડાઓથી સખત રીતે વિજયચોરને મારતાં અને વારવાર તેના ઉપર રાખ, માટી અને કચરો વગેરે નાખતાં રક્ષકોએ મોટેથી ઘોષણા (ઢંઢેરો) કરી (एएणं देवाणुप्पिया विजए नामं तक्करे जाव गिद्धे विव आमिसभक्खी बालघायए बालमारए) હે દેવાનુપ્રિયો ! આ વિજય નામે ચોર છે ગીધની જેમ આ માંસ ખાનારો છે, બાળ ઘાતી છે અને બાળ હત્યારો છે (तं नो खलु देवाणुप्पिया! एयस्स केइ राया वा रायपुत्ते वा रायमच्चे वा अवरज्झइ) એટલે હે દેવાનુપ્રિયો ! આ વિષે કોઈપણ રીતે રાજા અપરાધી નથી, રાજપુત્ર અપરાધી નથી, તેમજ રાજાના પ્રધાન પણ અપરાધી નથી (एयमट्ठे अप्पणो सयाइं कम्माइं अवरज्झंति) પણ ખરી રીતે એના પોતાના કર્મો જ એને અપરાધી સાબિત કરે છે (तिकट्टु) આમ કહીને (जेणामेव

चारकशाला=कारागारगृहं तत्रोपागच्छन्ति, उपागत्य तस्य 'हडिबंधणं' हडिबन्धनं=काष्ठविशेषबन्धनं 'बेडी' इति भाषाप्रसिद्धे हडियन्त्रे बन्धनं कुर्वन्ति. कृत्वा 'भत्तपाणनिरोहं' भक्तपाननिरोधम्=अशनपानप्रतिषेधं कुर्वन्ति कृत्वा 'तिसंझं' त्रिसन्ध्यं=प्रातर्मध्याह्नसायंस्वरूपे कालत्रये कशाप्रहारांश्च यावद् निपातयन्तो निपातयन्तो विहरन्ति। 'तएणं' ततः खलु=इतः स धन्यः सार्थवाहो मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन सार्द्धं रुदन् यावद् विलपन् देवदत्तस्य दारकस्य शरीरस्य 'महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं' महता ऋद्धिसत्कारसमुदयेन=महता=विस्तीर्णेन ऋद्ध्या=छत्रादि सामग्र्या सत्कारः=मृतशरीरसम्मानं तेन, समुदयेन=जनसङ्घेन च 'नीहरण' निर्हरणं= शवस्य श्मशानभूमिनयनं करोति. कृत्वा मृतकशरीरदहनक्रियानन्तरं बहूनि

कारागार (कैदखाना) जहां था। वहा गये उवागच्छित्ता हडिबंधणं करेंति) वहां जाकर वे उसे हडियत्र में बांध देते हैं। (करित्ता भत्तपाणनिरोहं करेंति करित्ता तिसंझं कसप्पहारे य जाव निवाएमाणा २ विहरंति) बाद में उसे खानापीना देना बंध कर देते हैं। और तीनों संध्या के समय (सुबह दो पहर तथा सायंकाल) उसे कोडे आदि के प्रहारों से जर्जरित शरीर कर देतें हैं। (तएण से धन्ने सत्थवाहे मित्तनाइ नियगसयणसंबंधिपरियणेणं सद्धिं रोयमाणे जाव विलवमाणे देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरस्स महया इड्ढिसक्कारसमुदएणं नीहरणं करेइ) इसके बाद उस धन्य सार्थवाहने मित्र, ज्ञाति, निजक स्वजन, सम्बन्धी और परिजनों से युक्त होकर रोते हुए यावत् विलाप करते हुए अपने देवदत्त दारक के शरीरकी बडे भारी उत्सव के साथ अर्थी निकाली।--

चारगसाला तेणामेव उवागच्छंति) तेओ जेल तरफ गया. (उवागच्छित्ता हडिबंधणं करेंति) त्यां जईने तेओए चोरने हडियंत्र (लाकडानी बेडी)मा बंधन कर्यो 'करित्ता भत्तपाणनिरोहं करेंति करित्ता तिसंझं कसप्पहारे य जाव निवाएमाणा २ विहरंति' त्यार बाद तेओ चोर ने खावा पीवानी बधी वस्तुओ आपवानी बंध करे छे अने सवार, बपोर अने सांज त्रणे संध्याना समये कोरडा वगेरेना प्रहारोथी तेना शरीरने शिथिल अने जर्जरित करी नाखे छे. (त एणं से धन्ने सत्थवाहे मित्तणाइनियगसयणसंबंधिपरियणेणं सद्धिं रोयमाणे जाव विलवमाणे देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरस्स महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं नीहरणं करेइ) त्यार पछी धन्य सार्थवाहे मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन, संबंधी अने परिजनोनी साथे मळीने रडतां रडता अने करुण क्रंदन करतां बाळक देवदत्तना शरीरनी बहु मोटा उत्सव रूपे श्मशानयात्रा काढी. श्मशा-

लौ ककानि=लोकसम्बन्धीनि 'मयगकिच्चाइं' मृतकृत्यानि=मृतकशिशुसम्बन्धिकार्याणि करोति, कृत्वा 'केणइ कालंतरेणं' केनचित्कालान्तरेण=कतिपयकालानन्तरम् 'अवगयसोए' अपगतशोकः=शोकरहितो जातश्चाप्यासीत् ॥सू० ९॥

मूलम्-- तएणं धण्णे सत्थवाहे अन्नया कयाइं लहूसयंसि रायावराहंसि संपलत्ते जाए यावि होत्था, तएणं ते नगरगुत्तिया धण्णं सत्थवाहं गेण्हंति गेण्हित्ता जेणेव चारगे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता चारगं अणुपविसंति, अणुपविसित्ता विजएणं तक्करेणं सद्धिं एगयओ हडिबंधणं करेंति । तएणं सा भद्दा भारिया कल्लं जाव जलंते विउलं असणं ४ उवक्खडेइ, उवक्खडित्ता भोयणपिडयं करेइ, करित्ता भोयणाइं पक्खिवइ लंछियमुद्दियं करेइ, करित्ता एगंच सुरभिवरवारिपडिपुन्नं दगवारयं करेइ, करित्ता पंथयं दासचेडं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया! इमं विउलं असणं ४ गहाय चारगसालाए धण्णस्स सत्थवाहस्स उवणेहि, तएण से पंथए दासचेडए भद्दाए सत्थवाहीए एवं वुत्ते समाणे हट्टतुट्ठे तं भोयणपिडयं तं च सुरभिवरवारिपडिपुन्नं दगवारयं गेण्हइ, गेण्हित्ता सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता रायगिहे नगरे मज्झं मज्झेणं जेणेव चारगसाला

इसमें बहुत अधिक जन समूह सम्मिलित हुआ था। (करित्ता बहूइं लोइया मयगकिच्चाइं करेइ, करित्ता कालंतरेण अवगयसोए जाए यावि होत्था) बाद में उसने अनेक और भी लौकिक कृत्य किये। कर के, फिर धीरे २ वह अपने पुत्र के शोक से भी रहित हो गया। सूत्र ॥ ९ ॥

नयात्रामां घणा माणसो एकठा थया हता (करित्ता बहूइं लोइयाइं मयगकिच्चाइं करेइ, करित्ता कालंतरेणं अवगयसोए जाए यावि होत्था) त्यारपछी धन्य-सार्थवाहे पुत्रनी अन्त्येष्टी मरण पछीनी उत्तर क्रिया संबंधी घणा लौकिक कर्मो कर्या अने आम ते वखत पसार थतां धीमे धीमे पुत्र शोकने पण भूली गयो ॥ सू. ९ ॥

जेणेव धण्णे सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता भोयणपिडयं ठावेइ, ठावित्ता उल्लंछेइ, उल्लंछित्ता भायणाइं गेण्हइ गेण्हित्ता भायणाइं धोवेइ, धोवित्ता हत्थसोयं दलयइ, दलयित्ता धण्णं सत्थवाहं तेणं विउलेणं असणं ४ परिवेसइ, तएणं से विजए तक्करे धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी—तुमण्णं देवाणुप्पिया! मम एयाओ विउलाओ असण० ४ संविभागं करेहि, तएणं से धण्णे सत्थवाहे विजय तक्करं एवं वयासी अवियाइं अहं विजया! एयं विउलं असणं ४ कायाणं वा सुणगाणं वा दलएज्जा उक्कुरुडियाए वा णं छड्डेज्जा नो चेव णं तव पुत्तघायगस्स पुत्तमारगस्स अरिस्सवेरियस्स पडिणीयस्स पच्चामित्तस्स एत्तो विउलाओ असण० ४ संविभागं करेज्जामि, तएणं से धण्णे सत्थवाहे तं विउलं असणं ४ आहारेइ, आहारित्ता तं पंथयं पडिविसज्जेइ, तएणं से पंथए दासचेडे तं भोयणपिडगं गिण्हइ, गिण्हित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए, तएणं तस्स धण्णस्स सत्थवाहस्स तं विउलं असणं ४ आहारियस्स समाणस्स उच्चारपासवणे णं उव्वाहित्था, तएणं से धण्णे सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वयासी —एहि ताव विजया! एगंतमवक्कमामो जेणं अहं उच्चारपासणं परिट्ठवेमि, तएणं से विजए तक्करे धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी—तुब्भं देवाणुप्पिया! विउलं असणं ४ आहारियस्स अत्थि उच्चारे वा पासवणे वा ममंणं देवाणुप्पिया! इमेहिं बहूहिं कसप्पहारेहि य जाव लयापहारेहि य तण्हाए य छुहाय य परब्भवमाणस्स णत्थि केइ उच्चारे वा पासवणे वा तं छंदेणं तुमं देवाणुप्पिया! एगंते

अवक्कमित्ता उच्चारपासवणं परिट्ठवेइ, तएणं से धण्णे सत्थवाहे विजएणं तक्करेणं एवं वुत्ते समाणे तुसिणीए संचिट्ठइ, तएणं से धण्णे सत्थवाहे मुहुत्तंतरस्स बलियतरागं उच्चारपासवणेणं उव्वाहिज्जमाणे विजयं तक्करं एवं वयासी—एहि ताव विजया! जाव अवक्कमामो, तएणं से विजए धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी—जइणं तुमं देवाणुप्पिया! तओ विउलाओ असण० ४ संविभागं करेहि तओहं तुब्भेहिं सद्धिं एगंतं अवक्कमामि, तएणं से धण्णे सत्थवाहे विजयं एवं वयासी—अहण्णं तुब्भं तओ विउलाओ असण० ४ संविभागं करिस्सामि, तएणं से विजए धण्णस्स सत्थवाहस्स एयमट्ठं पडिसुणेइ, तएणं से विजए धण्णेणं सद्धिं एगंते अवक्कमेइ उच्चारपासवणं परिट्ठवेइ, परिट्ठवित्ता आयंते चोक्खे परमसुईभूए तमेव ठाणं उवसंकमित्ता विहरइ, तएणं सा भद्दा कल्लं जाव जलंते विउलं असणं० ४ जाव परिवेसेइ, तएणं से धण्णे सत्थवाहे विजयस्स तक्करस्स तओ विउलाओ असण० ४ संविभागं करेइ, तएणं से पंथए भोयणपिडयं गहाय चारगाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता रायगिहं नगरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सए गिहे जेणेव भद्दा भारिया सत्थवाही तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता भद्दं सत्थवाहिणिं एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिए! धण्णे सत्थवाहे तव पुत्तघायगस्स जाव पच्चामित्तस्स ताओ विउलाओ असणं० ४ संविभागं करेइ। तएणं सा भद्दा सत्थवाही पंथयस्स दासचेडयस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा आसुरुत्ता रुट्ठा जाव मिसिमिसेमाणा धण्णस्स सत्थवाहस्स पओसमावज्जइ ॥सू० १०॥

टीका—तए णं से इत्यादि। ततः खलु स धन्यः सार्थवाहोऽन्यदा कदाचित्—एकस्मिन् कस्मिंश्चित्समये 'लहूसयंसि रायावराहंसि' लघुस्वके राजापराधे=स्तोके राजकरामदानरूपे भूपापराधे सति केनाऽपि पिशुनेन भूपाय 'संपलत्ते' संपलपितः=अपराधित्वेन कथितो जातश्चाप्यासीत्। ततः खलु=पैशुन्यफलप्रदानान्तर ते नगरगोप्तृका धन्य सार्थवाहं गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव चारकः=कारागारस्तत्रैवोपागच्छन्ति उपागत्य चारकमनुप्रवेशयन्ति. अनुप्रवेश्य विजयेन तस्करेण सार्द्धम् 'एगयओ' एकतः=एकत्र तेन सहैव एकस्मिन् हडिबन्धे 'बेडी' इति भाषाप्रसिद्धे हडिबन्धनं कुर्वन्ति। ततः खलु सा भद्रा भार्या कल्ये यावज्ज्वलति=धन्यश्रेष्ठिनो हडिबन्धनस्य द्वितीयदिवसे सूर्योदये सति विपुलं=विस्तीर्णं स्वपानभोजनार्हम् अशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं=नानाविधमशनादिकम् 'उवक्खडेइ' उपस्करोति=नीरकहिङ्-

---

तए णं से धण्णे सत्थवाहे इत्यादि।

टीकार्थ--(तएणं) इसके बाद (से धण्णे सत्थवाहे) वह धन्यसार्थवाह (अन्नया कयाइं) किसी एक समय (लहूसयंसि रायावराहंसि) टेक्स न देने के छोटे अपराध में (संपलत्ते जाए यावि होत्था) राजा के पास किसी चुगल खोरने फंसा हुआ कह दिया। (तएणं ते नगरगुत्तिया धण्णं सत्थवाहं गेण्हंति) इसके बाद नगरक्षकोंने उस धन्य सार्थवाह को पकड लिया। (गेण्हित्ता जेणेव चारगे तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता चारगं अणुपविसंति) पकड कर वे उसे जहां कारागार था वहां ले गये लेजाकर उन्होंने उसे कारागार में बन्द कर दिया। (अणुपविसित्ता विजएण तक्करेणं सद्धिं एगयओ हडिबंधणं करेंति) बन्द करके उसे जहां वह विजयचोर था वहीं उसीकी बेडी से बाध दिया। (तएणं सा भद्दा भारिया कल्लं

'(तएणं से धण्णे सत्थवाहे' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) त्यार पछी (से धण्णे सत्थवाहे) धन्यसार्थवाहे (अन्नया कयाइं) कोई એક વખતે (लहूसयंसि रायावराहंसि) કર ન આપવા રૂપી નાના અપરાધ બદલ (संपलत्ते जाए यावि होत्था) કોઈ ચાડિયાએ રાજાની પાસે પહોંચાડી દીધો. (तएणं ते नगरगुत्तिया धण्णं सत्थवाहं गेण्हंति) ત્યાર બાદ નગર રક્ષકોએ ધન્ય સાર્થવાહને પકડ્યો (गेण्हित्ता जेणेव चारगे तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता चारगं अणुपविसंति) પકડીને તેઓ તેને જેલમાં લઈ ગયા અને તેમાં પૂરી દીધો (अणुपविसित्ता विजएणं तक्करेणं सद्धिं एगयओ हडिबंधणं करेंति) જ્યાં વિજય નામે ચોર હતો ત્યાં જ ધન્યસાર્થવાહને પણ બેડીથી બાંધી દીધો. (तएणं सा भद्दा

ग्वादिना संस्कारपूर्वकं पचति, उपस्कृत्य 'भोयणपिडयं' भोजनपिटकं=भोजन-भरणाय पिटकं=सम्पुटकम्-'पिटारा' 'कटोरदान' 'डब्बा' इति. सम्प्रति काले 'टीफनबोक्स' इति च प्रसिद्धं 'करेइ' करोति=सज्जयति, कृत्वा=सज्जयित्वा तस्मिन् 'भोयणाइं' भोजनानि=खाद्यपदार्थान् 'पक्खिवइ' प्रक्षिपति=स्थापयति, प्रक्षिप्य 'लंछियमुदियं' लाञ्छितमुद्रितं लाञ्छितं=रेखादिचिह्नयुक्तं, मुद्रितं=लाक्षादिमुद्रासहितं 'करेइ' करोति=सज्जयति, कृत्वा एकंच 'सुरभिवरवारिपडिपुन्न' सुरभिवरवारिप्रतिपूर्ण-सुरभि=केतकीपाटलादि सुगन्धवासितं वरं श्रेष्ठं स्वच्छं वारि=जलं, तेन प्रतिपूर्णं=भृतं 'दगवारयं' दकवारकं=जलपात्रविशेषं 'झारी' इति भाषा प्रसिद्धं जलपात्रं 'करेइ' करोति=सज्जयति, कृत्वा, पान्थकं दासचेटकं शब्दयति शब्दयित्वा एवमवादीत्-गच्छ-

जाव जलंते विउलं असणं ४ उवक्खडेइ) इसके बाद उस भद्रा सार्थवाहीने दूसरे दिन प्रातः काल जब सूर्यप्रकाशित हो चुका तब ४ प्रकारका आहार तैयार किया--(उवक्खडित्ता भोयणपिडयं करेई--करित्ता भोयणाइं पक्खिवइ, लंछियमुद्दियं करेइ,--करित्ता एगंच सुरभिवरवारिपडिपुन्नदगवारयं करेइ) जब आहार निष्पन्न हो चुका तब उसने उसके रखने के लिये एक कटोरदान तैयार किया। जब कटोरदान साफ सुथर रूप से तैयार हो चुका तब उसमें उसने आहार को रख दिया--आहार रखकर फिर उसे लाख की मुद्रा से मुद्रित कर दिया। कटोरदान को मुद्रित करने के बाद फिर उसने एक सुगंधित उत्तम जल से प्रतिपूर्ण झारी को तैयार किया। (करित्ता पंथयं दासचेडं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी) झारी तैयार कर उसने फिर पांथक दास चेटक को बुलाया--और बुलाकर उसने इस प्रकार कहा--

भरिया कल्लं जाव जलंते विउलं असणं ४ उवक्खडेइ) त्यार बाद भद्रा सार्थवाहीએ બીજા દિવસે સવારે સૂરજ ઉદય પામતાં ચાર જાતનો આહાર તૈયાર કરાવડાવ્યો. (उक्खडित्ता भोयणपिडयं करेई करित्ता भोयणाइं पक्खिवइ, लंछियमुद्दियं करेइ, करित्ता एगं च सुरभिवरवारिपडिपुन्नदगवारयं करेइ) આહાર જ્યારે તૈયાર થઈ ગયો ત્યારે તેણે આહારને મૂકવા માટે ડબો તૈયાર કર્યો જ્યારે સાફ પાણીથી ડબો ધોવાઈને સાફ થઈ ગયો ત્યારે તેમાં આહાર મૂકી દીધો. આહાર મૂકીને લાખ વગેરે લગાવીને તેને બરાબર બંધ કરી દીધો. ડબાનું "સીલ" કરીને તેણે એક સુવાસ યુક્ત જળથી પૂર્ણ ભરેલી ઝારી તૈયાર કરી. (करित्ता पंथयं दासचेडं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी) ઝારી તૈયાર કરીને તેણે પાંથકદાસ ચેટકને બોલાવ્યો. અને

खलु त्वं देवानुप्रिय! इदं विपुल=प्रचुरम् अशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं गृहीत्वा चारकशालायां धन्यस्य सार्थवाहस्य 'उवणेहि' उपनय=समीपे प्रापय। ततः खलु स पान्थको दासचेटको भद्रया सार्थवाह्या एवमुक्तः सन् हृष्टतुष्टस्तद् भोजनपिटकं, तच्च सुरभिवरवारिप्रतिपूर्णदकवारकं गृह्णाति, गृहीत्वा स्वकाद् गृहात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य राजगृहे नगरे मध्यमध्येन यत्रैव चारकशाला, यत्रैव धन्यः सार्थवाहस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य

(गच्छ णं तुम देवाणुप्पिया। विउलं असणं ४ गहाय चारगसालाए धन्नस्स सत्थवाहस्स उवणेहि) हे देवानुप्रिय! तुम इस विपुल अशन, पान, खाद्य और स्वाद्य--आहार को लेकर कारावास में धन्य सार्थवाह के पास पहुँचाआओ। (तएणं से पंथए दासचेडए भद्दाए सत्थवाहीए एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठे तं भोयणपिडयं तं च सुरभिवरवारिपडिपुन्नं दगवारयं गेण्हइ) भद्रा सार्थवाही के इस कथन को सुनकर वह पांथक दास चेटक बहुत अधिक हर्षित हुआ और संतुष्ट हुआ। तथा उस भोजन के भरे हुए डिब्बेको एवं सुगन्धित उत्तम जल से परिपूर्ण उस झारी को उसने ले लिया। (गेण्हित्ता सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ) लेकर वह अपने घर से निकला--(पडिनिक्खमित्ता रायगिहे नयरे मज्झं मज्झेणं जेणेव चारगसाला जेणेव धन्ने सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) निकल कर वह राजगृह नगर के ठीक बीचो बीच के मार्ग से होता हुआ जहां वह कारावास एवं धन्य सार्थवाह था वहां गया--(उवागच्छित्ता भोयण

તેને આ પ્રમાણે કહ્યું—(गच्छ ण तुम देवाणुप्पिया! विउलं असणं ४ गहाय चारगसालाए धन्नस्स सत्थवाहस्स उवणेहि) હે દેવાનુપ્રિય! તમે આ પુષ્કળ પ્રમાણમાં બનાવેલા અશન, પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય આહારને લઈને જેલમાં ધન્યસાર્થવાહની પાસે પહોંચતો કરો (तएणं से पंथए दासचेडए भद्दाए सत्थवाहीए एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठे तं भोयणपिडयं तं च सुरभिवरवारिपडिपुन्नं दगवारयं गेण्हइ) ભદ્રા સાર્થવાહીની આજ્ઞા સાંભળીને પાંથકદાસ ચેટક બહુ જ પ્રસન્ન થયો—અને સંતુષ્ટ થયો. ત્યાર પછી તેણે ભોજનથી પરિપૂર્ણ ડબાને તેમજ સુવાસિત જળથી પૂર્ણ ભરેલી ઝારીને તેણે લઈ લીધી. (गेण्हित्ता सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ) લઈને તે પોતાને ઘેરથી નીકળ્યો. (पडिनिक्खमित्ता रायगिहे नयरे मज्झं मज्झेणं जेणेव चारगसाला जेणेव धन्ने सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) નીકળીને રાજગૃહ નગરની ઠીક વચ્ચેના માર્ગથી પસાર થઈને તે જ્યાં જેલ અને ધન્યસાર્થવાહ હતો ત્યાં પહોંચ્યો. (उवागच्छित्ता भोयण

भोजनपिटकं स्थापयति, स्थापयित्वा 'उल्लंछेइ' उल्लाञ्छयति=निर्लाञ्छितं करोति=उद्घाटयतीत्यर्थः, उल्लाञ्छ्य 'भायणाणि' भाजनानि=स्थाली कटोरकादीनि गृह्णाति, गृहीत्वा भाजनानि 'धोवेइ' धावति=प्रक्षालयति, धावयित्वा=पात्रप्रक्षालनानन्तरं 'हत्थसोयं दलयइ' हस्तशौचं ददाति, श्रेष्ठिनो हस्तौ धावयति, हस्तशौचानन्तरं धन्यं सार्थवाहं तेन विपुलेन—अशन-पान खाद्यस्वाद्येन 'परिवेसइ' परिवेषयति=श्रेष्ठिनो भोजनपात्रेऽशनादीनि निदधातीत्यर्थः 'तएणं' तदाखलु=श्रेष्ठिभोजनसमये स विजयस्तस्करो धन्यं सार्थवाहमेवमवादीत्—त्वं खलु देवानुप्रिय! मम एतस्माद् विपुलाद् अशन—पान—खाद्य—स्वाद्यात् संविभागं कुरु। ततः खलु स धन्यः सार्थवाहस्तस्य वाक्यं श्रुत्वा विजयं तस्करमेवमवादीत्अपि 'आइ' वायपा

पिडगं ठवेइ) जाकर उसने उस भोजन के डिब्बेको वहां रख दिया। (ठवित्ता उल्लंछेइ) रखकर फिर उसने उस डिब्बेको खोला (उल्लंछित्ता भायणाइं गेण्हइ गेण्हित्ता भायणाइं धोवेइ धोवित्ता हत्थसोयं दलयइ) खोलकर उसने थाली-कटोरी आदि को उठाया-उठा कर उन्हें धोया, (दलयित्ता धण्णं सत्थवाहं तेणं असणं४ परिवेसइ) धुलाकर उस सेठ धन्य सार्थवाह के लिये वह विविध आहार परोसा (तएणं से विजए तक्करे धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी) इसी बीच में उस विजय चौरने धन्य सार्थवाह से इस प्रकार कहा—(तुमण्णं देवाणुप्पिया मम एयाओ विउलाओ असणं४ संविभाग करेहि) हे देवानुप्रिय! तुम इस अशन, पान खाद्य, एवं स्वाद्यरूप चार प्रकार के आहार में से विभाग करो। (तएणं से धन्ने सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वयासी) विजय चौर की इस प्रकार बात सुनकर धन्य सार्थवाहने उस विजय चौर

पिडगं ठवेइ) અને ત્યાં પહોંચીને ભોજનના ડબાને તેણે ત્યાં મૂકી દીધો. (ठवित्ता उल्लंछेइ) ત્યા મૂકીને તેણે ડબો ઉઘાડયો. (उल्लंछित्ता भायणाइं गेण्हइ गेण्हित्ता भायणाइं धोवेइ धोवित्ता हत्थसोयं दलयइ) ઉઘાડીને તેણે થાળી અને વાડકીને લીધી અને લઈને પાણીથી ધોઈ. ત્યાર બાદ તેણે શેઠના બન્ને હાથ ધોવડાવ્યા. (दलयित्ता धण्णं सत्थवाहं तेणं विउलेणं असणं ४ परिवेसइ) ધોવડાવીને તેણે ધન્યસાર્થવાહને માટે વિવિધ જાતના આહારો પીરસ્યા. (तएणं से विजयतक्करे धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी) એ જ વખતે તે વિજય ચોરે ધન્યસાર્થવાહને આ પ્રમાણે કહ્યું—(तुमण्णं देवाणुप्पिया मम एयाओ विउलाओ असणं ४ संविभागं करेहि) હે દેવાનુપ્રિય! તમે આ અશન, પાન ખાદ્ય અને સ્વદ્ય આહારમાંથી મારોપણ હિસ્સો કરો. (तएणं से धन्ने सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वयासी) વિજય ચોની આ જાતની વાત સાંભળીને

लङ्कारे अहं हे विजय ! एतद् विपुलमशनं खाद्यं स्वाद्यं काकेभ्यो वा सुनकेभ्यो वा दद्याम्, 'उक्कुरुडियाए' उत्कुरुटिकायां=कचवरपुञ्जनिक्षेपणस्थाने वा खलु=निश्चयेन 'छड्डेज्जा' त्यजेयं=प्रक्षिपेयं किन्तु नैव खलु=तुभ्यं पुत्रघातकाय, पुत्रमारकाय, 'अरिस्स' अरये=अनिष्टकारिणे 'वेरियस्स' वैरिकाय=परिणतशत्रुभावाय, 'पडिणीयस्स' प्रत्यनीकाय=प्रतिकूलविधायिने, 'पच्चामित्तस्स' प्रत्यामित्राय= हार्दिकशत्रवे 'एत्तो' एतस्माद् विपुलाद् अशनपानखाद्यस्वाद्यात 'संविभाग' संविभागम्=अशरूपेण पृथक्करणं 'करेज्जामि' कुर्याम्। अस्मादशनादिकात्तुभ्यं किञ्चिदपि न दास्यामीति भावः, ततः खलु= इत्युक्त्वा स धन्यः सार्थवाहस्तद् विपुलमशनपानखाद्यस्वाद्यम् आहारेइ 'आहारयति= भुङ्क्ते, आहारयित्वा तं पान्थकं 'पडिविसज्जेइ' प्रतिविसर्जयति=गृहंप्रति

से इस प्रकार कहा—(अवियाइं अहं विजया ! एयं विउलं असणं ४ कायाणं वा सुणगाण वा दलएज्जा उक्कुरुडियाए वा णं छड्डेज्जा नो चेव णं तव पुत्तघायगस्स पुत्तमारगस्स अरिस्स वेरियस्स पडिणीयस्स पच्चामित्तस्स एत्तो विउलाओ असण ४ संविभागं करेज्जामि) हे विजय चौर ! मैं चाहे इस विपुल अशन, पान, खाद्य स्वाद्य, रूप चतुर्विध आहार को कौवों के लिये अथवा कुत्तों के लिये दे दूंगा—या इसे उकडे पर—कूडा करकट डालनेके स्थान पर—डाल दूंगा परन्तु पुत्रघातक, पुत्रमारक, अनिष्टकारी, शत्रुभाव से परिणत, प्रतिकूल विधायी तथा हार्दिक शत्रु ऐसे तुम्हारे लिये इसमें से विभाग तुम्हे नहीं दूंगा। (तएणं से धन्ने सत्थवाहे तं विउलं असणं ४ आहारेइ, आहारित्ता तं पथयं पडिविसज्जेइ) इस प्रकार उस विजय तस्कर से कह कर धन्य सार्थवाहने उस विविध प्रकार के अशनादिरूप चतुर्विध

धन्यसार्थवाहे ते विजय चोरने आ प्रमाणे कह्युं—(अवियाइं अहं विजया ! एयं विउलं असणं ४ कायाणं वा सुणगाण व दलएज्जो उक्कुरुडियाए वाणं छड्डेज्जा नोचेव णं तव पुत्तघायगस्स पुत्तमारगस्स अरिस्स वेरियस्स पडिणीयस्स पच्चामित्तस्स एत्तो विउलाओ असण ४ संविभागं करेज्जामि) हे विजय चोर ! आ पुष्कळ प्रमाणमां बनाववामां आवेलां चार जातना आहार हुं कागडाओ अथवा कूतराओने खवडाववा तैयार छुं के उकरडानी जग्याए नाखीश पण तारा जेवा पुत्रना हत्यारा पुत्र मारनारा, अनिष्ट करनार शत्रु थइ गयेला, खोटुं करनार तेमज हार्दिक शत्रुने आमांथी हिस्सो मळी न शके, तमारा जेवा दुष्टने तो एक कटको पण आमांथी मळी शके तेम नथी. (तएणं से धन्ने तं विउलं असणं ४ आहारेइ, आहारित्ता तं पंथयं पडिविसज्जेइ) आ प्रमाणे विजय चोरने जवाब आपीने धन्य सार्थवाह ते अशन, पान, वगेरेना

प्रेषयति। ततः खलु स पान्थको दासचेटकस्तं भोजनपिटकं गृह्णाति, गृहीत्वा यस्या दिशः प्रादुर्भूतस्तस्यामेव दिशि प्रतिगतः, येन मार्गेणागतस्तेनैव मार्गेण गतवानित्यर्थः। ततः खलु=तदनु तस्य धन्यस्य सार्थवाहस्य तद् विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यम् 'आहारियस्स' आहारितवतः=भुक्तस्य सतः 'उच्चारपासवणेणं' उच्चारप्रस्रवणं खलु=उच्चारंच=विष्ठाप्रस्रवणंच=मूत्रमित्युच्चार-प्रस्रवणे, ते उव्वाहित्था' उद्बाधयतां पीडयतः स्मेत्यर्थः। 'तएणं' ततः खलु =तदनु स धन्यः सार्थवाहो विजयं तस्करमेवमवादीत्–एहि=आगच्छ तावत्–प्रथमं हे विजय! आवाम् 'एगंतमवक्कमामो' एकान्तमपक्रामावः=उच्चार-प्रस्रवणनिवृत्त्यर्थं निर्जने स्थाने गच्छावः, येनाहमुच्चारप्रस्रवणे 'परिट्ठवेमि' परिष्ठापयामि=उच्चारप्रस्रवणोत्सर्गं करोमि। ततः खलु स विजयस्तस्करो धन्यं

आहार कीया–आहार कर बादमें उस पांथक को वहां से रवाना कर दिया। (तएणं से पथए दासचेडे तं भोयणपिडगं गिण्हइ गिण्हित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दीसिं पडिगए) खाना खाले समय उस पांथकदास चेटकने उस भोजन के डिब्बे को ले लिया और लेकर जहां से आया था वहीं पर चला गया (तएणं तस्स धण्णस्स सत्थवाहस्स तं विउलं असणं ४ आहा-रियस्स समाणस्स उच्चारपासवणे णं उव्वाहित्था) इसके बाद धन्यसार्थवाह को उस ४ प्रकार के अशन आदि खाने से बडी नीत और लघुनीत की बाधा उपस्थित हुई (तएणं से धन्ने सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वयासी) सो उस धन्यसार्थवाहने विजय चौर से इस प्रकार कहा–(एहि ताव विजया! एगंतं अवक्कमामो जेणं अहं उच्चारपासवणं परिट्ठवेमि) आओ–विजए चौर तुम और हम दोनों निर्जन एकान्त–स्थान में चले। मुझे उच्चारप्रस्रवण की बाधा हो रही है सो मैं वहां उच्चार प्रस्रवण से निवृत्त होऊँगा।

ચાર જાતના આહારને જમ્યા જમ્યા પછી તેણે પાંથકને ત્યાંથી જવાની આજ્ઞા આપી. (तएणं से पथए दासचेडे त भोयणपिडगं गिण्हइ गिण्हित्ता जामेव दिसिं पा उब्भूए तामेवदिसिं पडिगए) જમ્યા પછી પાંથકદાસ ચેટકે તે ડબાને લીધો અને લઈને જ્યાં થીઆવ્યો હતો ત્યાં જતો રહ્યો (तएणं तस्स धण्णस्स सत्थवाहस्स तं विउलं असणं ४ आहारियस्य समाणस्स उच्चरपासवणे णं उव्वाहित्था) ત્યાર બાદ ધન્યસાર્થવાહને ચાર જાતના આહારો જમ્યા પછી દીર્ઘ શંકા તેમજ લઘુ શંકાની મુશ્કેલી ઊભી થઈ (तएणं से धन्ने सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वयासी त્યારે ધન્ય સાર્થવાહે વિજય ચોરને કહ્યું—(एहि ताव विजया! एगंतं अव-क्कमामो जेणं अहं उच्चारपासवणं परिट्ठवेमि) વિજય ચોર ચાલો આપણે બન્ને નિર્જન એકાન્ત સ્થાનમા જઈએ. મને ઉચ્ચાર પ્રસવણની મુશ્કેલી ઉભી

सार्थवाहमेवमवादीत्-हे देवानुप्रियाः !=हे श्रेष्ठिवर्याः ! युष्माकं 'विउलं' विपुल=प्रचुरमशनादिकमाहारितानामस्ति-उच्चारं वा प्रस्रवणं वा, मम खलु हे देवानुप्रियाः ! एतैर्बहुभिः कशाप्रहारैश्च यावत्-लताप्रहारैश्च, तृष्णया च क्षुधया च 'परब्भवमाणस्स' पराभवतः=पीडितस्याऽनाहारितस्य च नास्ति किमपि उच्चारं वा प्रस्रवणं वा, का नाम बुभुक्षाप्रहारपीडितस्योच्चारप्रस्रवणबाधे ? ति भावः, 'तं' तस्मात्कारणात् 'छंदेणं' छन्देन=स्वेच्छया यूयं हे देवानुप्रियाः ! एकान्ते उपक्रम्योच्चारप्रस्रवणे परि-

---

(तएणं से विजयतक्करे धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी) धन्यसार्थवाह की इस बात को सुनकर उस विजय चोरने उनसे ऐसा कहा-(तुब्भं देवाणुप्पिया ! विउलं असणं४ आहारियस्स अत्थि उच्चारे वा पासवणे वा) हे देवानुप्रिय ! इस विपुल अशनादिरूप ४ प्रकार का आहार करने वाले आप को वडो नीत लघुनीत की बाधा भले हो गई है। परन्तु (ममण्णं देवाणुप्पिया ! इमेहिं बहूहिं कसप्पहारेहिय जाव लयापहारेहि य तण्हाए य छुहाए य पराभवमाणस्स णत्थि केइ उच्चारे वापासवणेवा त छंदेणं देवाणुप्पिया ! तुमं एगंते अवक्कामित्ता उच्चारपासवणं परिट्ठवेइ) हे देवानुप्रिय ! इन अनेक कशा के प्रहारों से यावत् लता-यष्टि-के प्रहारों से तथा क्षुधा और प्यास से पीड़ित हुए मुझ अनाहारी को उच्चार प्रस्रवण की कोई बाधा ही नहीं है। अर्थात् मुझ पर जो मार पडी है उससे भूख और प्यास सब शांत हो गई है। उच्चार और प्रस्रवण की बाधा मुझे कहां से हो सकती है। अतः हे देवानुप्रिय ! आप ही अपनी इच्छा से एकान्त में जाकर उच्चार और

थई छे माटे मारे तेनाथी निवृत्त थवुं छे. (तएणं से विजयतक्करे धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी) धन्यसार्थवाहनी आ वात सांभळीने विजय चोरे तेने कह्युं--(तुब्भं देवाणुप्पिया ! विउलं असणं ४ आहारियस्स अत्थि उच्च.रे वा पासवणे वा) हे देवानुप्रिय ! पुष्कळ प्रमाणमां अशन वगेरे चार जातना आहारने करनार तमने दीर्घ शंका अने लघु शंकानी मुश्केली ऊभी थई शके छे, पण (ममण्णं देवाणुप्पिया ! इमेहिं बहूहिं कसप्पहारेहि य जाव लयापहारेहि य तण्हाए य छुहाए य परब्भवमाणस्स णत्थि केइ उच्चारे वा पासवणे वा तं छंदेणं देवाणुप्पिया ! तुमं एगंतं अवक्कामित्ता उच्चार पासवणं परिट्ठवेइ) हे देवानुप्रिय ! कोरडा अने लाकडीओ वगेरेना सख्त मारथी तेमज भूख्या अने तरस्या मारा जेवा निराहारी माणसने उच्चार प्रस्रवणनी बाधा क्यांथी होय ? एटले के सख्त मारपीट तेमज भूख अने तरसने लीधे दीर्घ शंका अने लघुशंकाओ एकदम शांत पडी गई छे. एथी उच्चार प्रस्रवणनी मुश्केली उत्पन्न थवानी संभावना ज देखाती नथी. एटला माटे हे देवानुप्रिय ! तमे ज तमारी इच्छा

ष्ठापयत। ततः खलु स धन्यः सार्थवाहो विजयेन तस्करेणैवमुक्तः सन् 'तुसिणीए' तूष्णीकः= उदासीनतया वाग्व्यापाररहितः सन संतिष्ठति। ततः खलु=तत्पश्चात् स धन्यः सार्थवाहः 'मुहुत्तंतरस्स' मुहूर्त्तान्तरेण पुनः 'उच्चारपासवणेणं' उच्चारप्रस्रवणाभ्यां 'बलियतराग' बलिततरम्=अतिप्रबलम् 'उव्वाहिज्जमाणे' उद्बाध्यमानः= अतिशयेन पीडयमानो विजयं तस्करमेव-मवादीत्—एहि तावत् हे विजय! यावद् अपक्रामावः। ततः खलु स विजयो धन्यं सार्थवाहमेवमवादीत्-यदि खलु यूय देवानुप्रियाः! तस्माद्

प्रस्रवण की बाधा से निवृत्त होइये। (तएणं से धण्णे सत्थवाहे विजएणं तक्करेणं एववुत्ते समाणे तुसिणीए संचिट्ठइ तएणं से धण्णे सत्थवाहे मुहुत्तं-तरस्स बलियतराग उच्चारपासवेणं उव्वाहिज्जमाणे विजयं तक्करं एवं वयासी) विजय चौरने जब धन्यसार्थवाह से इस प्रकार (उलाहने के रूप में) कहा तो वह चुप हो गया। इसके बाद पुनः थोडी देर में धन्यसार्थवाह को उच्चार और प्रस्रवण की बाधा पहिले की अपेक्षा और अधिक रूपमें हुई तब उसने विजय चौर से इस प्रकार कहा-(एहि ताव विजया! जाव अवक्क-मामो, तएणं से धण्ण सत्थवाहं एवं वयासी-जइण तुम देवाणुप्पिया! तओ विउलाओ असण ४ संविभाग करेहि तओ हं तुब्भेहिं सद्धिं अवक्कमामि) आओ विजय-हम तुम दोनों एकान्त-निर्जन-स्थान में चलें। मुझे उच्चार और प्रस्रवण की बहुत जोर से बाधा हो रही है। इस तरह धन्य सार्थवाह की बात सुनकर विजयने उससे कहा-यदि तुम हे देवानुप्रिय! उस विपुल

મુજબ એકાન્તમાં જઈને ઉચ્ચારપ્રસ્રવણની મુશ્કેલીથી નિવૃત્તિ મેળવો. (तएणं से धण्णे सत्थवाहे विजएणं तक्करेणं एवंवुत्ते समाणे तुसिणीए संचिट्ठइ तएणं से धण्णे सत्थवाहे मुहुत्तंतरस्स बलियतरागं उच्चारपासवेणं उव्वाहिज्जमाणे विजयं तक्करं एव वयासी) વિજય ચોરે એક રીતે ઉપાલંભ (ઠપકો) ના રૂપમાં ધન્યસાર્થવાહને આ પ્રમાણે કહ્યું---ત્યારે તે ચૂપ થઈ ગયો ત્યાર પછી થોડા વખતે ધન્યસાર્થવાહને પહેલા કરતાં વધારે સખત રીતે ઉચ્ચાર પ્રસ્રવણાની મુશ્કેલી ઊભી થઈ. ત્યારે ફરી તેણે વિજય ચોરને કહ્યું (एहि ताव विजया! जाव अवक्कमामो तएणं से धण्ण सत्थवाहं एवं वयासी जइणं तुम देवाणुप्पिया! तओ विउलाओ असण ४ संविभागं करेहि तओहं तुब्भेहिं सद्धिं एगंतं अवक्कमामि) વિજય ચાલો આપણે બન્ને એકાંત નિર્જન સ્થાનમાં જઈએ ઉચ્ચાર પ્રસ્રવણાની સખત મુશ્કેલી મને થવા માંડી છે આ રીતે ધન્ય સાર્થવાહની વાત સાંભળીને વિજયે તેને કહ્યુ હે દેવાનુપ્રિય!

विपुलाद् अशनपानखाद्यस्वाद्यात् संविभागम्=अंशरूपेण पृथक्करणं कुर्याम् तदाऽहं युष्माभिः सार्द्धमेकान्तमपक्रमामि। ततः खलु=तदनु स धन्यः सार्थवाहो विजयमेवमवादीत्-अहं खलु तुभ्यं तस्माद् विपुलाद् अशनपानखाद्य-स्वाद्यात् संविभागं करिष्यामि। ततः खलु स विजयो धन्यस्य सार्थवाहस्यैतम्=संविभागस्वीकरणरूपमर्थं 'पडिसुणेइ' प्रतिशृणोति=स्वीकरोति। ततः खलु=अशनादि संविभागस्वीकारानन्तरं स विजयो धन्येन सार्द्धमेकान्तमवक्रामति, श्रेष्ठी उच्चारप्रस्रवणे परिष्ठापयति, परिष्ठाप्य 'आयंते' आचमितः=कृतशुद्धिकः 'चोक्खे' चोक्षः=स्वच्छः 'परमसुइभूए' परमशुचीभूतः=प्रक्षालितमुखहस्तः सन् तदेव स्थानम् 'उवसंकमित्ता' उपसंक्रम्य=संप्राप्य 'विहरइ' विहरति=तिष्ठति। ततः खलु=इतश्च सा भद्रा 'कल्लं' कल्ये=द्वितीयदिवसे

अशनादिरूप चतुर्विध आहार में से विभक्त मुझे खानेको दो-अर्थात्-उसमें मेरा विभाग रक्खो-तो मैं तुम्हारे साथ एकान्त में चलता हूं। (तएणं से धण्णे सत्थवाहे विजयं एवं वयासी-अहण्णं तुब्भं तओ विपुलाओ असण४ संविभागं करिस्सामि तएणं से विजए धण्णस्स सत्थवाहस्स एयमट्ठं पडिसुणेइ) तब धन्य सार्थवाहने उस विजय चोर से इस प्रकार कहा-हां मैं तेरे लिये उस विपुल आहार में से विभाग कर दूंगा। इसके बाद उस विजयने धन्य सार्थवाह के इस अर्थ को-कहने को मानलिया-(तएणं से विजए धण्णेणं सद्धिं एगंते अवक्कमइ उच्चारपासवणं परिट्ठवेइ) बाद में वह विजय धन्य सार्थवाह के साथ एकान्त में गया-वहाँ जाकर सेठ धन्यने उच्चार और प्रस्रवण की परिष्ठापन की। (परिट्ठवित्ता आयंते चोक्खे परमसुईभूए तमेव ठाणं उवसंकमित्ता विहरइ) परिष्ठापना के बाद आचमन कर धन्यसार्थवाह

જો તમે હવે તમારા માટે આવતા અશન, પાન, વગેરે ચાર જાતના આહારમાંથી હિસ્સો મને પણ આપવાની બાંહેધરી આપો તો હુ તમારી સાથે એકાંતમાં આવવા તૈયાર છું. (तएणं से धण्णे सत्थवाहे विजयं एवं वयासी अहण्णं तुब्भं तओ विपुलाओ असण ४ संविभागं करिस्सामि तएणं से विजए धण्णस्स सत्थवाहस्स एयमट्ठं पडिसुणेइ) એના જવાબમા ધન્ય સાર્થવાહે વિજય ચોરને કહ્યું—સારું અશન, પાન, વગેરે ચાર જાતના વિપુલ આહારમાંથી તને પણ ભાગ આપીશ. ત્યાર પછી વિજય ચોરે ધન્ય સાર્થવાહની વાત સ્વીકારી (तएणं से विजए धण्णेणं सद्धिं एगंते अवक्कमेइ उच्चारपासवणं परिट्ठवेइ) અને તે ધન્ય સાર્થવાહની સાથે એકાંતમાં ગયો ત્યાં જઈને ધન્ય સાર્થવાહે ઉચ્ચાર અને પ્રસ્રવણની પરિષ્ઠાપના કરી. (परिट्ठवित्ता आयंते चोक्खे परमसुईभूए तमेव ठाणं उवसंकमित्ता विहरइ) પરિષ્ઠાપના પછી ધન્ય સાર્થવાહે શુદ્ધી કરી અને આ પ્રમાણે તેઓ શુદ્ધ અને નિર્મળ થઈને ફરી પોતાના સ્થાને આવી ગયા.(तएणं सा भद्दा कल्लं जाव जलंते विउलं असणं

'जाव जलंते'=यावज्ज्वलति=यावत्-प्रादुष्प्रभातायां रजन्यां=प्रभातसमये दिन-करे ज्वलति सूर्योदये सति पुनर्विपुलमशनं ४ यावत्- उपस्कृत्य पान्थकाय दासचेटाय भोजनपिटकं ददाति, स चारकशालायां गत्वा धन्यस्य सार्थ-वाहस्य भोजनपात्रे 'परिवेसेइ' परिवेषयति=निदधाति। ततः खलु स धन्यः सार्थवाहो विजयस्य तस्करस्य तस्माद् विपुलाद् अशनपानखाद्यस्वाद्यात् संविभागं करोति, स्वयं च भुङ्क्ते। ततः खलु स धन्यः सार्थवाहः पान्थकं दासचेटं 'विसज्जेइ' विसर्जयति=गृहगमनायाऽऽदिशति। ततः खलु स पान्थको भोजनपिटकं गृहीत्वा 'चारगाओ' चारकात्=कारागारात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य राजगृहं नगरं मध्यमध्येन यत्रैव स्वकं गृहं यत्रैव भद्रा

चोखे हुए और परमशुचीभूत हो कर उसी अपने स्थान पर आ गये। (तएणं सा भद्दा कल्लं जाव जलंते विउलं असणं ४ जाव परिवेसेइ) दूसरे दिन जब प्रातःकाल हुआ और सूर्य प्रकाशित हो चुका तब उस भद्राने अशनादि रूप चतुर्विध आहार को विपुलमात्रा में बनाकर उसे भोजन के डिब्बे में रख पांथकदास चेटक के हाथ धन्यसार्थवाह के पास कारागार में भेजा- पांथक दासचेटकने पहिलेकी ही तरह होकर उसे थालीमें भोजन के लिये परोसा-परोस कर उसने सेठ के दोनों हाथों को धुलाया-(तएणं से धण्णे सत्थवाहे विजयस्स तक्करस्स तओ विउलाओ असण४संविभाग करेइ) बाद में उस धन्यसार्थवाहने विजय चोर के लिये उस अपने चार प्रकार के आहार में से विभाग कर दिये (तएणं से धण्णे सत्थवाहे पंथगं दास चेडयं विसज्जेइ) धन्य सार्थवाहने बाद में उस पांथक दास चेटक को वहा से वापिस कर दिया। (तएणं से पंथए भोयणपिडगं गहाय चारगाओ

---

४ जाव परिवेसेइ) બીજા દિવસે સવાર થયું અને સૂર્ય ઉદય પામ્યો ત્યારે ભદ્રા ભાર્યાએ પુષ્કળ પ્રમાણમાં અશન વગેરે ચાર જાતના આહાર બનાવી તે એક સ્વચ્છ ડબામાં મૂકીને પાંથકદાસ ચેટકને જેલમાં ધન્ય સાર્થવાહની પાસે પહોંચાડવા આજ્ઞા કરી. પહેલાંની જેમ જ પાંથક દાસ ચેટકે ત્યાં જઈને થાળીમા જમવાનું પીરસ્યુ પીરસીને તેણે શેઠના બંને હાથ ધોવડાવ્યા. (तएणं से धण्णे सत्थवाहे विजयस्स तक्करस्स तओ विउलाओ असण ४ संविभागं करेइ) ત્યાર પછી ધન્ય સાર્થવાહે વિજય ચોરને માટે ચાર જાતના આહારમાથી ભાગ કરી આપ્યો. (तएणं से धण्णे सत्थवाहे पंथगं दासचेडगं विसज्जेइ) ત્યાર પછી ધન્ય સાર્થવાહે પાંથક દાસ ચેટકને ઘેર પાછો વળ્યો (तएणं से पंथए भोयण-पिडगं गहाय चारगाओ पडिनिक्खमइ) પાંથક દાસ ચેટક ભોજનના ડબ્બાને

भार्या=धन्यसार्थवाहपत्नी तत्रैवोपागगच्छति, उपागत्य भद्रां सार्थवाहीमेवमवादीत्—एवं खलु हे देवानुप्रिये ! धन्यः सार्थवाहस्तवपुत्रघातकस्य यावत् प्रत्यामित्रस्य तस्माद् विपुलाद् अशनपानखाद्यस्वाद्यात् संविभागं करोति। ततः=तदनन्तर खलु सा भद्रा सार्थवाही पान्थकस्य दासचेटकस्य 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'एव' एतम् पान्थककथितम् 'अट्ठं' अर्थम्=धन्यसार्थवाहस्य विजयतस्करार्थं स्वस्यागनादेः संविभागकरणरूपवृत्तान्तं श्रुत्वा 'आसुरुत्ता' आशुरुप्ता, आशुरक्ता=आशु=शीघ्रं रुप्ता=कोपोदयाद् विमूढा, यद्वा आशु=शीघ्रं

पडिनिक्खमइ) वह पांथक दासचेटक भोजन पिटक को लेकर कारावास से निकला (पडिनिक्खमित्ता रायगिहं नयरं मज्झंमज्झे णं जेणेव सएगिहे जेणेव भद्दा भारिया सत्थवाही तेणेव उवागच्छइ) निकल कर राजगृह नगर के ठीक बीचों बीच मार्ग से होता हुआ जहाँ अपना घर और वह भद्रा सार्थवाहीथी वहा आया—(उवागच्छित्ता भद्द सार्थवाहीणिं एवं वयासी) आकर उसने भद्रा सार्थवाहीनी से ऐसा कहा—एवं खलु देवाणुप्पिए धण्णे सत्थवाहे तव पुत्तघायगस्स जाव पच्चामित्तस्स ताओ विउलाओ असण ४ संविभागं करेइ) हे देवानुप्रिये ! धन्य सार्थवाह तुम्हारे पुत्र घातक यावत् हार्दिक शत्रु विजय चौर को विपुल अशन आदि रूप चार प्रकार के आहारमें से हिस्सा देते हैं। (तएणं सा भद्दा सत्थवाही पंथयस्स दासचेडयस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा आसुरुत्ता रुट्ठाजाव मिसमिसेमाणा धण्णस्स सत्थवाहस्स पओसमावज्जइ) इस तरह पाथक

લઈને જેલમાથી બહાર નિકળ્યો (पडिनिक्खमित्ता रायगिहं नयरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सएगिहे जेणेव भद्दा भारिया सत्थवाही तेणेव उवागच्छइ) નીકળીને રાજગૃહ નગરની ઠીક વચ્ચેના માર્ગમાં પસાર થઈને જ્યાં પોતાના ઘર અને ભદ્રા સાર્થવાહી હતી ત્યાં આવ્યો (उवागच्छित्ता भद्द सत्थवाहीणिं एवं वयासी) આવીને તેણે ભદ્રા સાર્થવાહીને આ પ્રમાણે કહ્યું (एवंखलु देवाणुप्पिए ! धण्णे सत्थवाहे तव पुत्तघायगस्स जाव पच्चामित्तस्स ताओ विउलाओ असण ४ संविभाग करेइ) હે દેવાનુ પ્રિયે! ધન્ય સાર્થવાહ તમારા પુત્રના ઘાતક અને શત્રુ વિજય ચોરને બહુ જ વધારે અશન વગેરેના ચાર પ્રકારના આહારમાંથી હિસ્સો ખાવા માટે આપે છે. (तएणं सा भद्दा भारिया सत्थवाही पंथयस्स दासचेडयस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा आसुरुत्ता रुट्ठा जाव मिसमिसेमाणा धण्णस्स सत्थवाहस्स पओसमावज्जइ)

रक्ता=कोपावेशाद् रक्तमुखनेत्रा, 'रुट्ठा' रुष्टा=रोषयुक्ता यावत् 'मिसिमिसेमाणा' मिसमिसन्ती=क्रोधज्वालयाऽन्तर्दाहसमन्विता सती धन्यस्य सार्थवाहस्योपरि 'पओसं' प्रद्वेषं=प्रकृष्टद्वेषम् 'आवज्जइ' आपद्यते=प्राप्नोति ॥ सू० १० ॥

मूलम्-- से धण्णे सत्थवाहे अन्नया कयाइं मित्तनाइ नियगसयणसंबंधिपरियणेणं सएण य अत्थसारेणं रायकज्जाओ अप्पाणं मोयावेइ, मोयावित्ता चारगसालाओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्खमित्ता जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अलंकारियकम्मं कारवेइ, कारवित्ता जेणेव पुक्करिणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अह धोयमट्टीयं गेण्हइ, गिण्हित्ता पोक्खरिणीं ओगाहइ, ओगाहित्ता जलमज्जणं करेइ करित्ता ण्हाए कयबलिकम्मे जाव रायगिहं नगरं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता रायगिहनगरस्स मज्झमज्झेणं जेणेव सए गिहे तेणेव पहारेत्थ गमणाए। तएणं तं धण्णं सत्थवाहं एज्जमाणं पासित्ता रायगिहे नगरे बहवे नियग सेट्ठिसत्थवाहपभियओ आढंति परिजाणंति सक्कारेंति सम्माणेंति अब्भुट्ठेति सरीरकुसलं पुच्छंति। तएणं से धण्णे सत्थवाहे जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जा वि य से तत्थ बाहिरिया परिसा भवइ, तंजहा—दासाइ वा पेस्साइ वा भियगाइ

दासचेटक के मुख से इस समाचार को सुनकर वह भद्रा सार्थवाही एकदम क्रोध से लाल मुख नेत्रवाली बन गई, और रोष से युक्त होती हुई क्रोध की तीव्र ज्वाला से भीतर ही भीतर जलने लगी। इस तरह उसने धन्यसार्थवाह के ऊपर प्रकृष्ट द्वेष भाव को धारण कर लिया। सूत्र १०।

આ રીતે પાંથક દાસચેટકના મોંથી સમાચાર સાંભળીને ભદ્રા ભાર્યા એકદમ ક્રોધથી લાલ ચોળ થઈ ગઈ, અને તે ક્રોધની જવાળાઓથી સળગવા લાગી. આ પ્રમાણે તેના મનમાં ધન્ય સાર્થવાહ ઉપર સખત રોષ ભાવ જાગ્યો. ॥ સૂત્ર ૧૦ ॥

वा भाइल्लगाइ वा, सा वि य णं धण्णं सत्थवाहं एज्जंतं पासइ, पासित्ता पायवडियाए खेमकुलं पुच्छंति, जावि य से तत्थ अब्भंतरिया परिसा भवइ तं जहा––मायाइ वा पियाइ वा भायाइ वा भगिणीइ वा, सावि य णं धण्णं सत्थवाहं एज्जमाणं पासंति पासित्ता आसणाओ अब्भुट्ठेइ अब्भुट्ठित्ता कंठाकठियं अवयासिय बाहप्पमोक्खणं करेंति तएणं धण्णे सत्थवाहे जेणेव भद्दा भारिया तेणेव उवागच्छइ तएणं सा भद्दा धण्णं सत्थवाहं एज्जमाणं पासइ पासित्ता णो आढाइ नो परियाणाइ नो सक्कारेइ, नो सम्माणेइ, नो अब्भुट्ठेइ नो सरीरकुसलं पुच्छइ, अणाढायमाणी अपरिजाणमाणी असक्कारेमाणी, असम्माणेमाणी, अणब्भुट्ठेमाणी सरीरकुसलं अपुच्छमाणी तुसिणीया परम्मुही संचिट्ठइ, तएणं से धण्णे सत्थवाहे भद्दं भारियं एवं वयासी–किण्णं तुब्भं देवाणुप्पिए ! न तुट्ठी वा न हरिसे वा नाणंदे वा जं मए सएणं अत्थसारेणं रायकज्जाओ अप्पा विमोइए, तएणं सा भद्दा धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी–––कहण्णं देवाणुप्पिया ! मम तुट्ठी वा जाव आणंदे वा भविस्सइ, जेणं तुमं मम पुत्तघायगस्स जाव पच्चामित्तस्स तओ विउलाओ असणपाणखाइम साइमाओ४ संविभागं करेसि, तएणंमे धण्णे भद्दं एवं वयासी–नो खलु देवाणुप्पिए! धम्मेत्ति वा तवोत्ति वा कयपडिकइयाइ वा लोगजत्ताइ वा णाडिएइ वा सहाएइ वा सुहि वा तओ विपुलाओ असण०४ संविभागे कए नन्नत्थ सरीरचिंताए, तएणं सा भद्दा धण्णेणं सत्थवाहेण

एवं वुत्ता समाणी हट्ठ जाव आसणाओ अब्भुट्ठेइ अब्भुट्ठित्ता कंठाकंठि अवयासइ खेमकुसलं पुच्छइ पुच्छित्ता ण्हाया जाव पायच्छित्ता विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणी विहरइ ॥ सू. ११ ॥

टीका—'तएण से धण्णे' इत्यादि—ततः खलु स धन्यः सार्थवाहः अन्यदा कदाचित् मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन=मित्रज्ञातिप्रभृति-द्वारा स्वकेन च 'अत्थसारेण' अर्थसारेण=बहुमूल्यरत्नादिना बहुमूल्यरत्नादि समर्पणेनेत्यर्थः 'रायकज्जाओ' राजकार्यात्=राजसङ्कटात् आत्मानं=स्वकं 'मोयावेइ' मोचयति, मोचयित्वा=मुक्तो भूत्वा चारकशालायाः प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव 'अलंकारियसभा' अलङ्कारिकसभा=नापितशाला-क्षौरकर्मादिशरीरसंस्कारस्थानमित्यर्थः, तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'अलंकारियकम्मं' अलङ्कारिककर्म=नखकेशमण्डनादिकर्म 'कारवेइ' कारयति, कारयित्वा यत्रैव 'पुक्खरिणी' पुष्करिणी=वर्त्तुलवापी तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य—अथ

'तए णं से धण्णे सत्थवाहे अन्नया कयाइं' इत्यादि ॥

टीकार्थ-(तएणं) इसके बाद (से धण्णे सत्थवाहे) उस धन्यसार्थवाहने (अन्नया कयाइं) किसी एक समय (मित्तनाइनियगसयणसंबंधिपरियणेण) मित्र, ज्ञाति, निजक स्वजन संबंधी परिजनों द्वारा (स्वकेन अत्थसारेणं) अपने बहु मूल्य रत्नादि भेट राजा को समर्पण करवा कर (रायकज्जाओ अप्पाणं मोयावेइ) राज्य संकट से अपने आपको मुक्त करवा लिया। (मोयावित्ता चारगसालाओ पडिणिक्खमइ) जब वह मुक्त घोषित हो चुका—तब कारागार से बाहर निकला (पडिनिक्खमित्ता जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ) बाहर निकल कर वह जहाँ नापित की दुकान थी—वहाँ गया—(उवागच्छित्ता अलंकारियकम्मं कारवेइ)

'तएणं से धण्णे सत्थवाहे अन्नया कयाइं' इत्यादि ॥

टीकार्थ-(तएणं) त्यार पछी (से धण्णे सत्थवाहे) धन्य सार्थवाहे (अन्नया कयाइं) कोई एक वखते (मित्तनाइनियगसयणसंबंधिपरियणेण) पोताना मित्र ज्ञाति स्वजन, संबंधी अने परिजनो द्वारा (स्वकेन अत्थसारेण) बहु किंमती रत्नो वगेरे समर्पण करावीने (रायकज्जाओ अप्पाणं मोयावेइ) राज्य संकटमांथी पोतानी जातने छोडावी (मोयावित्ता चारगसालाओ पडिणिक्खमइ) ज्यारे ते मुक्त थयेलो जाहेर करवामां आव्यो, त्यारे ते जेलमांथी बहार निकळ्यो. (पडिनिक्खमित्ता जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ) बहार नीकळीने ते हजामनी दुकान उपर गयो (उवागच्छित्ता अलंकारियकम्म

धोयमट्टियं' धौतमृत्तिकां=शुद्धसुगन्धितमृत्तिकां गृह्णाति, गृहीत्वा पुष्करिणीम् 'ओगाहइ' अवगाहते=प्रविशति, अवगाह्य 'जलमज्जणं जलमज्जनं=जलेन-शरीरशुद्धिं करोति, कृत्वा 'ण्हाए' स्नातः=सर्वतः कृतस्नानः 'कयबलिकम्मे' कृतबलिकर्मा कृतं स्नानान्तमवश्यकरणीय-पशुपक्ष्यादिनिमित्तमन्नदानादिरूप बलिकर्म येन सः, कृतदानकृत्य इत्यर्थः, यावद् राजगृहं नगरमनुप्रविशति, अनुप्रविश्य राजगृहनगरस्य मध्यमध्येन यत्रैव स्वकं गृहं तत्रैव 'गमणाए' गमनाय 'पहारेत्थ' प्रधारयति=विचारयति, गृहं प्रति गमनायोद्यतो भवतीत्यर्थः, गृहं गच्छतीति भावः। ततःखलु तं धन्यं सार्थवाहम् 'एज्जमाणं' एज्जमानम्=आगच्छन्तं दृष्ट्वा राजगृहे नगरे बहवो निजकश्रेष्ठिसार्थवाहप्रभृतयः

जाकर उसने वहां बाल बनवाये। (कारवित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) दाढी मूछ आदि के बाल बनवा कर फिर वह जहां पुष्करिणी थी वहां गया। (उवागच्छित्ता अह धोयमट्टियं गेण्हइ) जाकर उसने वहां से शुद्ध सुगंधित मिट्टी को लिया--(गिण्हित्ता पोक्खरिणी ओगाहइ) लेकर वह बाद में उस पुष्करिणी में प्रविष्ट हुआ। (ओगाहित्ता जलमज्जणं करेइ, करित्ता ण्हाए कयबलिकम्मे जाव रायगिहं नयरं अणुपविसइ) प्रविष्ट होकर वहां उसने स्नान किया। स्नानकर वायसादि पक्षियों के लिये अन्नादि देने रूप बलिकर्म किया। यावत् राजगृह नगरमें वह प्रविष्ट हुआ। (अणुपविसित्ता रायगिहनयरस्स मज्झंमज्झेणं जेणेव सए गिहे तेणेव पहारेत्थ गमणाए) प्रविष्ट होकर फिर वह ठीक राजगृह नगर के बीचो बीचवाले मार्ग से होता हुआ-जहां अपना घर था उस तरफ

कारवेइ) त्यां जईने तेणे वाळ कपाव्या (कारवित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) दाढी मूछ अने माथा वगेरेना वाळ साफ कराबीने ते पुष्करिणी तरफ गयो. (उवागच्छित्ता अह धोयमट्टियं गेण्हइ) त्यां जईने तेणे सुवासित माटी लीधी (गिण्हित्ता पोक्खरिणी ओगाहइ) माटी लईने तेणे पुष्करिणीमां प्रवेश कर्यो. (ओगाहित्ता जलमज्जणं करेइ करित्ता ण्हाए कयबलिकम्मे जाव रायगिहं नयरं अणुपविसइ) प्रवेशीने तेणे स्नान कर्युं. स्नान करीने तेणे कागडा वगेरे पक्षीओने माटे अन्न वगेरेनो भाग आपीने बलि कर्म कर्युं त्यार बाद ते राजगृह नगरमां आव्यो. (अणुपविसित्ता रायगिहनगरस्स मज्झं मज्झेणं जेणेव सए गिहे तेणेव पहारेत्थ गमणाए) नगरमां आवीने ते ठीक राजगृह नगरनी वच्चेना मार्गथी पसार थईने ज्यां तेनुं घर हतुं त्यां गयो. (तएणं तं धण्णं सत्थवाहं

'आढंति' आद्रियन्ते हृदयेन 'परिजाणंति' परिजानन्ति=सुस्वागतं श्रेष्ठिनः' इति तस्यागमनमनुमोदयन्ति 'सक्कारेंति' सत्कारयन्ति मधुरवचनैः, सम्माणेंति' समानयन्ति त्रिविधवस्तुसमर्पणेन, 'अब्भुट्ठेंति' अभ्युत्तिष्ठन्ति विनयार्थमभिमुखमुत्तिष्ठन्ति शरीरकुशल च पृच्छन्ति। ततः खलु=तद्-नन्तरं स धन्यः सार्थवाहो यत्रैव स्वकं गृहं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य यापि च तस्य तत्र बाह्या परिषद्=गृहबहिर्वर्तिजनसमुदायः, 'तंजहा' तद्यथा- स यथा 'दासाइवा' दासा इतिवा, दासाः=गृहदासी पुत्राः. 'पेस्साइ वा'

च्छा- (तएणं त धण्णं सत्थवाहं एज्जमाणं पासित्ता रायगिहे नयरे बहवे नियगसेट्ठिसत्थवाहपभिइओ आढंति परिजाणंनि सक्कारेंति सम्माणेंति अब्भुट्ठेंति सरीरकुसलं पुच्छंति) घर को आते हुए उस धन्य सार्थवाह को जब राजगृह नगर में निजक श्रेष्ठी. सार्थवाह आदि लोगोंने देखा तो उन लोगों ने उसका हृदयसे खूब आदर किया-"आपका स्वागत हो" इस प्रकार कहकर उसके आगमन की खूब अनुमोदनाकी मधुर वचनों द्वारा उसका खूब सत्कार किया। अने वस्तुओंको भेंट में देकर खूब सन्मान किया। अपनी विनय प्रकट करने के लिये उसके सन्मुख आने पर उठ बैठे शरीर में कुशल समाचार पूछे। (तएणं से धण्णे सत्थवाहे जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ) इसके बाद धन्य सार्थवाह जहां अपना घर था गया (उवागच्छित्ता) जाविय से तत्थ बाहिरिया परिसा भवइ) वहां जाकर उसका जो घरके बाहर के लोगों का समुदाय था—(तं जहा) जैसा-(दासाइ वा पेस्साइ

एज्जमाणं पासित्ता रायगिहे नयरे बहवे नियगसेट्ठि सत्थवाहपभियओ आढंति परिजाणंनि सक्कारेंति सम्माणेंति अब्भुट्ठेंति सरीरकुसलं पुच्छंति) राजगृह नगरना निजक श्रेष्ठीओ, सार्थवाहो वगेरेओ ज्यारे धन्य सार्थवाहने घर तरफ जतां जोया त्यारे तेओ बधाओ मळीने तेमनुं हृदय पूर्वक खूब ज सरस रीते सन्मान कर्युं. "तमारुं स्वगत छे." आ रीते तेना आगमनने अनुमोदन आप्युं मधुर वचनोथी लोकोओ धन्य सार्थवाहनो सत्कार कर्यो. तेने लोकोओ अनेक वस्तुओ भेटमां आपी. विनय बताववा माटे ज्यारे धन्य सार्थवाह लोकोनी सामे पहोंच्या त्यारे तेओ ऊभा थई गया अने तेमणे शरीरनी कुशळता पूछी. (तएणं से धण्णे सत्थवाहे जेणेव सए गेहे तेणेव उवागच्छइ) त्यार बाद ज्यां तेनु घर हतुं त्यां गयो. (उवागच्छित्ता जाविय से तत्थ बाहिरिया परिसा भवइ) त्यां घरनी बहार तेनो घरना माणसोनो समुदाय एकठो थयो हतो. (तं जहा)

प्रेष्या इति वा, प्रेष्याः=प्रयोजनविशेषे ये नगरान्तरादिषु प्रेष्यन्ते ते, 'भिय गाइ वा' भृत्यका इति वा, भृत्याः=आबालपोषिता 'भाइल्लगा वा' भागिका इति वा, भागिकाः=भागवन्तः चतुर्थांशादिलाभेन कृष्यादिकारिणो वा यस्यां परिषदि साऽपिच खलु-बाह्या परिषद् धन्य सार्थवाहमेजमानं पश्यति, दृष्ट्वा 'पायवडिया' पादपतिता=पादसंलग्ना पादस्पर्शपूर्वकं नम्रीभूता 'खेम-कुशलं' क्षेमकुशलम्, अनर्थानुत्पत्तिः क्षेमम्, अनर्थप्रतिघातः कुशलं, तत् 'पुच्छइ पृच्छति। अग्रे अपि--च तस्य तत्र 'अब्भंतरिया' आभ्यन्तरिका= गृहाभ्यन्तरवर्तिनो परिषद् भवति=अस्ति, 'तद्यथा-तथाहि-मातेति वा पितेति वा भ्रातर इति वा भगिन्य इति वा, साऽपि च खलु मातापित्रा-

---

वा भियगाइवा भाइल्लगाइ वा साविय णं धण्णं सत्थवाहं एज्जंतं पासइ) दास-गृहदासी पुत्र-दास्य-जो काम पडने पर नगरान्तरों में भेजे जाते थे वे भृत्य-जो बालक अवस्थासे ही इस के घर पले पुसे थे--भागिक-चौथाई हिस्सा लेकर जो कृष्यादि कर्म करते थे वह सब धन्यसार्थवाह को जब आते हुए देखा--तब (पासित्ता पायवडियाए खेमकुसलं पुच्छंति) देखकर उसके पैरों पर गिर पडा और उसकी क्षेम कुशल की बात पूछने लगा। अनर्थ की निवृत्तिका नाम क्षेम, और अनर्थ के प्रतिघात का नाम कुशल है (जा विय से तत्थ अब्भंतरिया परिसा-भवइ-तं जहा-मायाइ वा पियाइ वा भायइ वा भगिनेइ वा सा विण धण्णं सत्थवाहं एज्जमाणं पासंति) इसी तरह उस धन्य सार्थवाह की जो भीतरी सभा थी--जसे माता, पिता, भाई, और बहिने--सो इन माता पिता भाई और भगिनी रूप सभाने जब धन्य सार्थवाह को आते हुए देखा

જેમ કે--दासाइ वा पेस्साइ वा भियगाइ वा भाइल्लागाइ वा सा विय णं धण्णं सत्थवाहं एज्जंतं पासइ) દાસ-ઘરના દાસી પુત્ર, દાસ્ય-કોઈ પણ જાતના કામ માટે બીજા નગરોમાં મોકલવા માટેના નોકરો, ભૃત્ય-જે નાનપણથી તેને ઘેર પોષણ મેળવીને મોટા થયા હોય, ભાગિક-ચોથા ભાગ લઈને ખેતી વગેરે કરતા હતા આ બધાએ ધન્યસાર્થવાહને આવતો જોઈને (पासित्ता पायवडियाए खेमकुसलं पुच्छंति) તેના પગે પડયા અને તેની કુશળ ક્ષેમ પૂછવા લાગ્યા. અનર્થ દૂર થાય તે ક્ષેમ, અને અનર્થને પ્રયત્ન પૂર્વક દબાવવું તે કુશલ છે. (जावि य से तत्थ अब्भंतरिया भवइ तं जहा-मायाइ वा पियाइ वा भायाइ वा भगिनेइ वा सा विणं धण्णं सत्थवाहं एज्जमाणं पासंति) આ પ્રમાણે જ ધન્ય સાર્થવાહના ઘરમાં રહેનારા કુટુંબના માણસો-માતા, પિતા, ભાઈ અને બહેનો-વગેરેએ ધન્ય

दिरूपाऽऽभ्यन्तरपरिषद् धन्यं सार्थवाहमेजमानं पश्यति, दृष्ट्वा 'आसणाओ' आसनात्=स्वस्वोपवेशनस्थानात् 'अब्भुट्ठेइ' अभ्युत्तिष्ठाति=संमुखसूर्ध्वी भवति, अभ्युत्थाय 'कंठाकंठियं' कण्ठाकण्ठिकं=कण्ठे च कण्ठे च गृहीत्वा यत्प्रवर्तन तत् कण्ठद्वयसंमिलनपूर्वकम् 'अवयासिय' आश्लिष्य=समालिङ्ग्य 'बाहप्पमोक्खणं' बाष्पप्रमोक्षणं=चिरवियुक्तप्रियसमागमजन्य-हर्षाश्रुमोचनं करोति। ततः खलु=तदनु स धन्यः सार्थवाहो यत्रैव भद्रा भार्या तत्रैवोपागच्छति। ततः खलु सा भद्रा धन्यं सार्थवाहम् 'एजमाणं' एजमानं=स्वसमीपे समायातं पश्यति, दृष्ट्वा नो आद्रियते, नो परिजानाति,

---

(पासित्ता) तब देखकर (आसणाओ अब्भुट्ठेइ अब्भुट्ठित्ता कंठाकठियं अवया-सिय बाहप्पमोक्खणं करेंति) वे अपने २ अधिष्ठित स्थान से उठ बैठे और उठकर परस्पर से गले से गला लगाकर मिले। सबने उससे भेंट की। आलिङ्गनक्रिया। तथा बहुत दिनों के बाद मिलने से उन लोगों ने आनंद जन्य हर्षाश्रुओं का मोचन भी किया अर्थात हर्षाश्रु बरसाये (तएणं से धण्णे सत्थवाहे जेणेव भद्दा भारिया, तेणेव उवा-गच्छइ) इसके बाद वह धन्य सार्थवाह जहां भद्रा सार्थवाही थी वहां गया (तएणं सा भद्दा धण्ण सत्थवाहं एज्जमाणं पासइ, पासित्ता णो आढाइ. नो परियाणाइ, नो सक्कारेइ, नो सम्माणेइ, णो अब्भुट्ठेइ. नो सरीरकुसलं पुच्छइ) भद्रा सार्थवाहीने आते हुए धन्य सार्थवाह को देखा भी परन्तु उसने उस का आदर नहीं किया उसका स्वागत नहीं किया. मधुर बचनों से उसका सत्कार नही किया विविध वस्तुओंके समर्पण से उसने उसका सन्मान नहीं किया। वह उसके

સાર્થવાહને ઘર તરફ આવતો જોયો. (पासित्ता) જોઈને (आसणाओ अब्भुट्ठेइ अब्भुट्ठित्ता कंठा कंठियं अवयासिय बाहप्पमोक्खणं करेंति) તેઓ બધા પોતપોતાની જગ્યાઓથી ઊભા થયા અને ઊભા થઈને એક બીજાના ગળાથી પ્રેમ. પૂર્વક ભેટયા. ધન્ય સાર્થવહને બધા માણસો મળ્યા. અને તેનું આલિંગન કર્યું ઘણા દિવસો પછી ધન્ય સાર્થવાહને જોયો અને મિલન થયું એટલે બધાની આંખોમાં હર્ષનાં આંસુઓ વરસવા લાગ્યાં. (तएणं से धण्णे सत्थवाहे जेणेव भद्दा भारिया, तेणेव उवागच्छइ) ત્યાર પછી ધન્ય સર્થવાહ જ્યાં ભદ્રા ભાર્યા હતી-ત્યા ગયો. (तएणं सा भद्दा धण्णं सत्थवाहं एज्जमाणं पासइ. पासित्ता णो आढाइ, नोसम्माणेइ, णो अम्भुट्ठेइ, नो सरीरकुसलं पुच्छइ) ભદ્રા સાર્થવાહી એ ધન્ય સાર્થસાર્થહને આવતા જોયા પણ તેણે તેમનો આદર કર્યો નહિ, તેમનું સ્વાગત કર્યું નહિ, મધુર વાણી વડે તેમને સત્કાર્યા નહિ,

नो सत्करोति, नो सम्मानयति, नो अभ्युत्तिष्ठति, नो शरीरकुशलं पृच्छति, अनाद्रियमाणा, अपरिजानन्ती, असत्कुर्वन्ती, असम्मानयन्ती, अनभ्युत्तिष्ठन्ती, शरीरकुशलमपृच्छन्ती 'तुसिणीया' तूष्णीका=मौनावलम्बिनी 'परम्मुही' पराङ्मुखी=प्रतिकूला मुखं परावर्त्य संतिष्ठतीत्यर्थः। ततः खलु स धन्यः सार्थवाहो भद्रां भार्यामेवमवादीत्- किण्ण' किं खलु=किमर्थं तव हे देवानुप्रिये! न तुट्ठी वा' न तुष्टिः=सन्तोषो न वर्तते न हर्षो वा नानन्दो वा, यन्मया स्वकेन=स्वकीयेन अर्थसारेण=बहुमूल्यरत्नादि दानेन 'रायकज्जाओ राजकार्यात्=राजसङ्कटाद् आत्मा खलु विमोचितः ?।

सन्मुख नहीं गई-- उठी नहीं, और न उसने उसकी कुशल क्षेम पूछी। (अणाढायमाणी, अपरिजाणमाणी, असक्कारेमाणी, असम्माणेमाणी, अणब्भुट्ठेमाणी, सरीरकुसलं अपुच्छमाणी तुसिणीया, परम्मुही संचिट्ठइ) इस तरह अपने प्रति अनादर का भाव प्रदर्शित करने वाली अपना-- स्वागत नहीं करने वाली सत्कार नहीं करने वाली सन्मान नही करने वाली, उठकर अपने सन्मुख नहीं आनेवाली, शरीर की कुशल क्षेम नही पूछने वाली ऐसी भद्रासार्थवाही को चुपचाप मुँह-फेरकर बैठी हुई जब धन्य सार्थवाहने देखा तो (तएणं से धण्णे सत्थवाहे भद्दा भारियं एवं वयासी) उस धन्य सार्थवाह ने उस भद्रा भार्या से इस प्रकार कहा--(किण्णं तुब्भ देवाणुप्पिए! न तुट्ठी वा न हरिसे वा, नाणंदे वा जं मए सएणं अत्थसारे ण रायकज्जाओ अप्पाणं विमोइए) हे देवानुप्रिये! क्या तुझे सन्तोष नही हुआ है, हर्ष नही हुआ है, जो मैंने बहु मूल्य रत्नादिरूप अर्थसार देकर राज्य सकट से अपने को मुक्त करवाया है

ભેટમાં અનેક વસ્તુઓ આપીને સન્માન કર્યું નહિ. ભદ્રા ભાર્યા તેમની સામે ગઇ નહિ, ઊભી પણ ન હોતી થઇ તેમ જ તેણે શેઠની કુશળ ક્ષેમ વિશેનો પ્રશ્ન કર્યો ન હતો. (अणाढायमाणी अपरिजाणमाणी, असक्कारेमाणी, असम्माणेमाणी, अणब्भुट्ठेमाणी,सरीरकुसलं अपुच्छमाणी तुसिणीया परम्मुही, संचिट्ठइ) આ રીતે ધન્ય સાર્થવાહે તેમના પ્રત્યે અનાદરનો ભાવ બતાવનારી, સ્વાગત નહિ કરનારી, સત્કાર નહિ કરનારી, સન્માન નહિ કરનારી, ઊભી થઇને સામે સત્કાર માટે નહિ આવનારી, તેમના શરીરની કુશળ અને ક્ષેમની વાત નહિ પૂછનારી પોતાના પત્ની ભદ્રા સાર્થવાહીને જોઇ ત્યારે (तएणं से धण्णे सत्थवाहे भद्दं भारियं एवं वयासी) તેમણે ભદ્રા સત્થવાહીને કહ્યું (किण्णं तुब्भं देवाणुप्पियाए! न तुट्ठी वा न हरिसे वा नाणंदे वा जं मए सएणं अत्थसारेणं रायकज्जाओ अप्पाणं विमोइए) હે દેવાનુપ્રિયે! શું તને સંતોષ થયો નથી, મેં રત્નો વગેરે બહુ કિંમતી દ્રવ્ય આપીને રાજ્ય સંકટથી મુક્તિ મેળવી છે. શું તને

ततः खलु सा भद्रा धन्यं सार्थवाहमेवमवादीत्—कथं खलु मा देवानुप्रिय! मम तुष्टिर्वा यावदानन्दो वा भविष्यति 'जेणं' यः खलु त्वं मम पुत्रघातकाय यावत्प्रत्यामित्राय तस्माद् विपुलाद् अशनपानखाद्यस्वाद्यात् संविभागं करोषि?। ततः खलु= तदनु तच्छ्रुत्वा स धन्यो भद्रामेव -मवादीत्—हे देवानुप्रिये! नो खलु=नैव 'धम्मोत्ति वा' धर्म इति ०१८

(तएणं सा भद्दा सत्थवाहं एवं वयासी) इस प्रकार सुनकर भद्रा सार्थवाहीने धन्य सार्थवाह से ऐसा कहा-- (कहण्णं देवाणुप्पिया! मम तुट्ठी वा जाव आणंदे वा भविस्सइ जेणं तुमं मम पुत्तघायगस्स जाव पच्चामित्तस्स तओ विउलाओ असण ४ संविभागं करेसि) हे देवाणुप्रिय! मुझे तुष्टि यावत् आनंद कैसे होगा जो तुमने (कारावस में) मेरे पुत्रघातक यावत् हार्दिक शत्रु उस विजय के लिये विपुल मात्रा वाले उस चतुर्विध आहार को विभक्त कर दिया है। (तएणं से धण्णें भद्दं एवं वयासी) ऐसा सुनकर धन्यसार्थवाहने भद्रा सार्थवाही से ऐसा कहा-(नो खलु देवाणुप्पियाए! धम्मोत्ति वा तवोत्ति वा कयपडिकयाइ वा लोगजत्ताइ वा नायएत्ति वा घाडिए वा सहाएइ वा सुहिइ वा तओ विपुलाओ असण ४ संविभागे कए नन्नत्थ सरीरचिंताए) हे देवानुप्रिये! मैंने जो उस चतुर्विध अशन, पान, खाद्य एवं स्वाद्य रूप चतुर्विध आहार में से विभाग कर जो विजय चौर को हिस्सा (कारावासमें) दिया हैं वह संविभागकरण

આ બધું ગમ્યું નથી? (तएणं सा भद्दा सत्थवाहं एवं वयासी) આ રીતે ધન્ય સાર્થવાહની વાત સાંભળીને ભદ્રા સાર્થવાહીએ તેમને કહ્યું—(कहन्नं देवाणुप्पिया! मम तुट्ठी वा जाव आणंदे वा भविस्सइ जेणं तुमं मम पुत्तघायगस्स जाव पच्चामित्तस्स तओ विउलाओ असण ४ संविभागं करेसि) હે દેવાનુપ્રિય! મને આનંદ થાય જ કેમ? કારણ કે જ્યારે તમે જેલમા મારા પુત્રના હત્યારાને તે પુષ્કળ પ્રમાણમાં બનાવવામાં આવેલા આહારમાંથી ભાગ આપતા હતા. (तएणं से धण्णे भद्दं एवं वयासी) ત્યારે ધન્ય સાર્થવાહે ભદ્રા ભાર્યાને કહ્યું—(नो खलु देवाणुप्पिए! धम्मोत्ति वा तवोत्तिवा कयपड़िकइयाइवा लोगजत्ताइ वा नायएत्ति वा घाडिए वा सहाएइ वा सुहिइ वा तओ विउलाओ असण ४ संविभागे कए नन्नत्थ सरीरचिंताए) હે દેવાનુંપ્રિયે! મેં જે વિજય ચોરને પુષ્કળ પ્રમાણમાં બનાવવા આવેલા ચાર જાતના અશન, પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય રૂપ આહારમાંથી જે કંઇ પણ ભાગ આપ્યો છે તે તેને ભાગ આપવો જોઇએ આ જાતના સંવિભાગકરણ રૂપ ધર્મથી

'संविभागकरणरूपो धर्मः स्यात्' इति मत्वा, 'तवोत्तिवा' 'त' इति वा= स्वरया-ऽनौदारिकं तपो भविष्यति' इति मत्वा. 'कयपडिकइयाऽवा' कृत-प्रतिकृतितेति वा='कृतस्य प्रत्युपकारोऽयम्' इति हेतुमुपादाय, 'लोगजत्ताइ वा' लोकयात्रेति वा 'लोकव्यवहारोऽयम्' इति मत्वा, लोकलज्जया वा, 'नाय एत्ति वा' ज्ञातक इति वा='पूर्वापरसम्बन्धिजनः इति ज्ञात्वा, 'नायक' इति च्छायापक्षे 'स्वामी' ति, 'न्यायदः इति पक्षे 'न्यायदाता' इति च मत्वा 'घाडिएत्ति वा' घाटिक इति वा='सहजातमित्रं' बालमित्रमित्यर्थः, इति कृत्वा, 'सहाएत्तिवा' सहाय इतिवा, सहायकः=सहचारीति मत्वा, 'सुहित्ति वा' सुहृदिति वा=प्रियमित्रमयम्, इति मत्वा मया तस्माद् विपुलाद् अशनपान-खाद्यस्वाद्यात् संविभागो न कृतः, किन्तु 'नन्नत्थसरीरचिंताए' नान्यत्रशरीर-चिन्तायाः, उच्चारप्रस्रवणपरिष्ठापनरूपशरीरचिंतां विहाय न मया संविभागः

रूप धर्म मानकमर नहीं दिया है, मुझे ऊनोदर तप की प्राप्ति होगी ऐसा मानकर भी नहीं दिया है, अथवा प्रत्युपकार के रूपमें भी नहीं दिया है, लोगव्यवहार की दृष्टि से भी नहीं दिया है, लोकलाजके ख्याल से भी नहीं दिया है, यह हमारा पूर्वापरसंबधी है इस भाव से भी नहीं दिया है, अथवा यह न्याय प्रदाता है ऐसा जानकर भी नहीं दिया है, यह हमारा घाटिका है बाल मित्र है, ऐसा मानकर भी नहीं दिया है, यह हमे सहायता देनेवाला है ऐसा समझ कर भी नहीं दिया है, यह हमारा प्रिय मित्र है ऐसा जानकर भी नहीं दिया है किन्तु केवल शारिरिक चिन्ता के भाव से ही दिया है। अर्थात् मुझे कारावासमें उच्चार प्रस्रवण की बाधाने सताया था, सो उसकी

પ્રેરાઈને આપ્યો નથી, મને તેથી ઉનોદર તપની પ્રાપ્તિ થશે આમ જાણીને પણ મેં તેને ભાગ આપ્યો નથી, પ્રત્યુપકારના રૂપમાં પણ મેં તેને ભાગ આપ્યો નથી લોકલાજની દૃષ્ટિએ પ્રેરાઈને પણ મેં તેને ભાગ આપ્યો નથી, તે મારો પૂર્વાપર સબંધી છે, આમ જાણીને પણ ભોજનમાંથી મેં તેને ભાગ આપ્યો નથી, તે ન્યાય આપનાર છે આવું જાણીને પણ તેને ભાગ આપ્યો નથી, તે અમારો ઘાટિક છે બાળ સખા છે. આવું જાણીને પણ તેને મેં ભાગ આપ્યો નથી, તે મને સહાયતા કરે છે આમ સમજીને પણ મેં તેને ભાગ આપ્યો નથી, તે અમારો પ્રિય મિત્ર છે. આ જાણીને પણ તેને ભોજનમાંથી ભાગ આપ્યો નથી. પણ શારીરિક ચિંતા દૂર કરવાના વિચારથી જ મેં તેને પોતાના ભોજનમાંથી ભાગ આપ્યો છે, જેલમાં રહેતાં મને ઉચ્ચાર પ્રસ્રવણની મુશ્કેલી સતાવ્યા કરતી હતી તેથી તે બાધાથી

कृतः, शरीरचिन्तार्थमेव तस्म संविभागः कृत इति भावः। ततःखलु सा भद्रा धन्येन सार्थवाहेन एवमुक्ता सती 'हट्ठ जाव' हृष्टयावत्=हृष्टतुष्टचित्तानन्दिता हर्षवशविसर्पहृदया आसनात् अभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थाय 'कंठाकंठि' कण्ठा-कण्ठि=कण्ठेन कण्ठं संमेल्येत्यर्थः 'अवयासेइ' आश्लिष्यति=आलिङ्गति, आदर सत्कारादिकं करोति क्षेमकुशलं=कुशलवार्त्तां पृच्छति च। कुशलप्रश्नमापृच्छ्य 'ण्हाया' स्नाता=कृतस्नाना 'जाव' यावत् 'कयबलिकम्मा' कृतबलिकर्मा=कृतं= सम्पादितं बलिकर्म=प्रियागमननिमित्तं पशुपक्ष्यादिप्राणिभ्योऽन्नादिदानरूपं यया सा तथा, 'कयकोउयमंगलपायच्छित्ता' कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता कृत कौतुकं=दृष्टिदोषादिनिवारणार्थं मषीपुण्ड्रादिकं, मङ्गलं= दुस्स्वप्नादिफलस्याग-

---

निवृत्ति के भाव से उसे हमने उस चतुर्विध आहार में से विभक्त कर उसे हिस्सा दिया है (तएणं सा भद्दा धण्णेणं सत्थवाहेणं एवं वुत्ता समाणी, हट्ठजाव आसणाओ अब्भुट्ठेइ अब्भुट्ठित्ता कंठाकंठि अवयासेइ, खेमकुसलं पुच्छइ) इसके बाद धन्य सार्थवाह के द्वारा इस प्रकार कहे जाने पर हर्षित और संतुष्ट हृदय होती हुई वह भद्रा सार्थवाही आसन से उठ कर बैठी, उठकर उसका उसने कंठसे आलिङ्गन किया और दुःख प्रादिक क्षेमकुशलकी बात पूछी। (पुच्छित्ता ण्हाया जाव पायच्छित्ता विउलाइं भोगाभोगाइं भुंजमाणी विहरइ) पूछकर फिर उसने स्नान किया यावत् प्रयश्चित्त किया। और विपुल भोगोंको भोगते हुए वह अपना समय आनन्द से व्यतीत करने लगी। यहां "जाव" पद से (कयबलिकम्मा कयकोउयमंगलपायच्छित्ता) "इन पदों का सूचन किया गया है। इनका भाव यह है कि--प्रिय आगमन के निमित्ति को लेकर उसने पशु पक्षी

निवृत्त थवा माटे तेने हुं पोताना चार जातना आहारमांथी आहार आपतो हतो. (तएणं सा भद्दा धण्णेणं सत्थवाहेणं एवं वुत्ता समाणी हट्ठजाव आसणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता कंठाकंठि अवयासेइ, खेमकुसलं पुच्छइ) त्यार बाद भद्रा सार्थवाही ए धन्य सार्थवाहनी आ वात सांभळीने हर्षित अने संतुष्ट हृदया थईने तेणे धन्य सार्थवाहनुं आलिंगन कर्युं अने तेनी क्षेम कुशळनी वात पूछी. (पुच्छित्ता ण्हाया जाव पायाच्छिता विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणी विहरइ) पूछीने तेणे स्नान अने प्रायश्चित्त कर्युं. तेमज धन्य सार्थवाहनी साथे विपुल भोग भोगवतां तेणे पोतानो वखत सुखेथी पसार करवा मांड्यो. अहीं 'जाव' पदथी ('कयबलिकम्मा कयकोउयमंगलपयाच्छित्ता') आ पदोनुं सूचन करवामां आव्युं छे. एनो अर्थ आ प्रमाणे छे के तेणे प्रिय आगमनत

न्तुकारिष्टादेश्च निवारणाय दध्यक्षतादिग्रहणं तदेव प्रायश्चित्तम्=अवश्यंकरणीयत्वेन यथा सा विपुलान् भोगभोगान् भुञ्जाना सती विहरति=आस्ते स्म.॥सू.११॥

मूलम्—तएणं से विजए तक्करे चारगसालाए तेहिं बंधेहिं वहेहिं कसप्पहारेहि य जाव तण्हाए य छुहाए य परब्भवमाणे कालमासे कालं किच्चा नरएसु नेरइयत्ताए उववन्ने । सेणं तत्थ नेरइए जाए काले कालोभासे जाव वेयणं पच्चणुभवमाणे विहरइ। से णं ताओ उव्वट्टित्ता अणाइयं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरिअट्टिस्सइ। एवामेव जंबू! जेणं अम्हं निग्गंथो वा निग्गंथी वा आयरियउवज्झायाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए समाणे विपुलमणिमुत्तिय धणकणगरयणसारेणं लुब्भइ से वि य एवं चेव ॥सू० १२॥

टीका—तएणं से विजय' इत्यादि ।

ततः खलु=इतश्च स विजयस्तस्करः 'चारगसालाए' चारकशालायां=कारागारे तैः पूर्वप्रदर्शितैः 'बंधेहिं' बन्धैः रज्ज्वादिदृढनियन्त्रणरूपैः, 'वहेहि'

आदि प्राणियों के लिये अन्नादि देनेरूप बलिकर्म किया। तथा दृष्टि दोष आदि को निवारण करने के लिये उसने मषीपुंड् आदि किये तथा स्वप्नके फल रूप आगन्तुक अरिष्ट आदिके निवारण करने के लिये उसने दध्यक्षत आदिक ग्रहण किया। ॥सू० ११॥

'तएणं से विजए तक्करे' इत्यादि ।

टीकार्थ-(तएणं) इसके बाद (विजए तक्करे) विजय तस्कर-(चारग सालाए) कारावासमें (तेहिं बंधेहिं वहेहिं कसप्पहारेहिं य जाव तण्हाए य छुहाए

निमित्त पशु पक्षी वगेरे प्राणीओने अन्न वगेरे अर्पीने बलिकर्म कर्युं. तेमज दृष्टि दोषथी निवृत्ति माटे तेणे मषीपुंड वगेरे कर्यां. स्वप्नना फळना रूपमां भविष्यमां थनार अनिष्ट वगेरेनी निवृत्ति माटे तेणे दही अक्षत लीधा. (सू. ११)

'तएणं से विजए तक्करे इत्यादि ।

टीकार्थ-(तएणं) त्यार पछी (से विजए तक्करे) विजयचोरे (चारगसालाए) जेलमां (तेहिं बंधेहिं वहेहिं कसप्पहारेहिं य जाव तण्हाए य छुहाए य

वधैः=यष्टयादिना ताडनरूपैः 'कसप्पहारेहिय' कशाप्रहारैश्च दिवसेऽनेकवार कशाघातरूपैः 'जाव' यावत् एवं लत्तादिपरिघातकरूपैश्च प्रहारैः, तृष्णया च क्षुधया च 'परब्भवमाणे' पराभवन्=परिपीड्यमानो जर्जरितशरीरः सन् कालमासे= मृत्युसमये कालं कृत्वा 'नरएसु' नरके पापकर्मिणां यातनास्थाने 'सूत्रे प्राकृतत्वाद् बहुवचनम्' 'नेरइयत्ताए' नैरयिकतया नारकत्वेन 'उववन्ने' उपपन्नः=उत्पन्नः। स खलु तत्र=नरके नैरयिको जातः, कीदृशः ? इत्याह— 'काले' इत्यादि, 'काले' कालः=कृष्णवर्णः 'कालोभासे' कालावभासः=द्रष्टृणा काल इव=मृत्युरिव अवभासते, यद्वा कालः=श्यामः अवभासः= दीप्तिर्यस्य स तथा 'जाव' यावत् यावच्छब्देन—'गंभीर लोमहरिसे भीमे उत्तासणए परमकण्हे वण्णेण' से णं तत्थे निच्चं भीए,

---

य परब्भवमाणे कालमासे कालं किच्चा नरएसु नेरइयत्ताए उववन्ने) उन पूर्व प्रदर्शित रज्वादि द्वारा दृढनियन्त्रणरूप बंधों से यष्टयादि द्वारा ताडन रूप बंधों से, दिवस में अनेक वार कृत कशाघातरूप प्रहारों से-- लत्तादि परिघात रूप प्रहारों से भूख और पियास से परिपीडित होता हुआ--जर्जरित-शरीर होता हुआ काल अवसर काल कर के और पाप कर्मों के यातना स्थानरूप नरकमें नारकी की पर्याय से उत्पन्न हुआ। (से णं तत्थ नेरइए जाए) वह वहां ऐसा नैरयिक हुआ कि जो (काले कालोभासे जाव वेयणं पच्चणुभवमाणे विहरइ) शरीर में कृष्ण वर्ण वाला देखने वालों को मृत्यु जैसा प्रतीत होता था--अथवा काली दीप्तिवाला। यह यावत् शब्द से इस पाठ का यहां और संग्रह किया गया है। (गंभीरलोमहरिसे, भीमे, उत्तासणए परमकण्हे वण्णेण से तत्थ निच्चं भीए, निच्चं तत्थे, निच्चं तसिए,

---

परब्भवमाणे कालमासे कालं किच्चा नरएसु नेरइयत्ताए उववन्ने) पहेलां वर्णन करवामां आव्या मुजब दोरीओना सखत बंधनो लाकडीओ वगेरेनो मार अने दिवसमां घणीवार करवामा आवेला कोरडाओना प्रहारो, लत्ता वगेरेना प्रहारो भूख अने तरसथी दुःखी थतो शिथिळ शरीरवाळो थइने आखरे मृत्यु पाम्यो अने पापकर्मोना यातना स्थानरूप नरकमां नारकीनी पर्यायमां जन्म्यो (से णं तत्थ नेरइए जाए) नैरयिकनी पर्यायमां ते (काले कालोभासे जाव वेयणं पच्चणुभवमाणे विहरइ) शरीरे एकदम काळामेंश जेवो अने जोनाराओ ते मृत्यु जेवो प्रचंड लागतो हतो अहीं (यावत्) शब्दथी आ पाठनो संग्रह थयो छे— (गंभीरलोमहरिसे भीमे उत्तासणए परमकण्हे वण्णेणं से

निच्चं तत्थे, निच्चं तसिए, निच्चं परमसुहसंबद्धं नरगः' इत्येतेषां स ग्रहः, तत्र–'गंभीर' गम्भीरः=प्रचुरः 'लोमहरिसे' रोमहर्षः=भयजनितरोमांचो यस्य सः, 'भीमे' भीमः=भयङ्करः, अत एव 'उत्तासणाए' उत्त्रासकः= भयजनितदुःखजनकः, वर्णेन परमकृष्णः–असौ तत्र नित्यं भीतः, नित्यं 'तसिए' त्रसितः=परमाधर्मिमिस्त्रासं प्रापितः सन 'परमसुहसंबद्धं' परमाशुभसम्बद्धाम् =उत्कटपापकर्मोपनीतां 'नरगवेयणं' नरकवेदनां= नरकसम्बधिघोरयातनां 'पच्चणुभवमाणे' प्रत्यनुभवन्=आत्मनः प्रतिप्रदेशतोऽनुभवन् 'विहरइ' विहरति= उपतिष्ठते। स खलु=विजयतस्करजीवः 'तओ' तस्मात् नरकस्थानात् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=निस्सृत्य 'अणाइय' अनादिकम्=आदि रहितम् 'अणवदग्गं' अनवदग्रम्= 'दीहमद्धं' दीर्घाध्वानं=दीर्घमार्गं चतुर्गतिलक्षणम्, दीर्घाद्धम्' इति च्छायापक्षे तु दीर्घा=अद्धा=कालः उत्सर्पिण्यवसर्पिणी लक्षणो यत्र तत दीर्घकालिकमित्यर्थः 'चाउरंतं संसारकंतारं' चातुरन्तं संसारकान्तारं–चातुरन्तं=चतुर्गति-

निच्चं परमसुहसंबद्धं नरग) इन पदों का अर्थ इस प्रकार है--इसे वहां सदा भय रहेता है इसलिये सर्वदा इसे भयजनित रोमांच बना रहता है–यह नरक स्वयं भयंकर है–इसलिये भय से उत्पन्न होनेवाले दुःख का यह उत्पादक है। वर्ण की दृष्टि से यह परम कृष्ण है। यह वहां नित्य भयशील और त्रस्त बना रहता है। परमाधार्मिक देव इसे वहां नित्य त्रास दिया करते है। उत्कृष्ट पाप कर्म के उदय से प्राप्त हुई नरक संबन्धी घोर यातनाओं को आत्माके प्रति प्रदेश से वह भोगता है (से णं ताओ उवट्टित्ता अणाइयं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतसं- सारकंतारं अणुपरिअट्टिस्सइ) इसके बाद वह विजय तस्कर का जीव उस नरक स्थान से निकल कर अनादि--आदि रहित नाश रहित –अनन्त रूप ऐसी चतुर्गति रूप भवाटवी में जिसका कि चतुर्गति रूप

निच्चं भीए निच्चं तत्थे, निच्चं तसिए, निच्चं परमसुहसंबद्धं नरगं) આ પદોનો અર્થ આ પ્રમાણે છે— તેને નરકમાં બીક રહે છે. એથી સદા તે ભયજનક રોમાંચ યુકત રહે છે. તે પોતે ભયથી ઉત્પન્ન દુઃખને તે ઉત્પન્ન કરનાર છે. રંગે તે સાવકાળો છે. હંમેશાં તે નરકમાં ભયશીલ અને સંત્રસ્ત બની રહે છે. પરમાધાર્મિક દેવ તેને સદા ત્યાં નરકમાં ત્રાસ આપતા રહે છે. ઉત્કૃષ્ટ પાપકર્મોને લીધે પ્રાપ્ત થયેલી નરકની ભયંકર મુશ્કેલીઓને તે આત્માના દરેકે દરેક પ્રદેશથી ભોગવે છે. (से णं ताओ उव्वट्टित्ता अणाइयं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंत- संसारकंतारं अणुपरिअट्टिस्सइ) ત્યાર બાદ વિજય ચોરનો જીવ તે નરકસ્થાનથી બહાર નીકળીને અનાદિ આદિરહિત નાશરહિત, અનંતરૂપ એવી ચતુર્ગતિરૂપ માર્ગ

रूपं संसार एव कान्तारं=महाऽरण्यं, तत्=भवाटवीमित्यर्थः, 'अणुपरियट्टि-स्सइ' अनुपर्यटिष्यति=निरन्तरं परिभ्रमिष्यति। 'एवामेव' एवमेव=अनेनैव प्रकारेण हे जम्बूः ! यःखलु अस्माकं निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा आचार्योपाध्यायानामन्तिके 'मुंडो' मुण्डः, द्रव्यतो भावतश्च मुंडितो भूत्वा अगारात्=अनगारितां प्रव्रजितः=प्राप्तःसन् विपुलमणिमौक्तिकधनकनकरत्नसारेण 'लुब्भइ' लुभ्यति=मणिमौक्तिकधनादि लुब्धो भवति 'से वि य' सोऽपि च साधुर्वा साध्वी वा 'एवंचेव' एवमेव=विजयतस्करवदेव चातुरन्तसंसार-कान्तारे भ्रमिष्यतीति भावः ॥सू० १२॥

मूलम्—तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसा थेरा भगवंतो जाइ संपन्ना जाव पुव्वाणुपुव्विं चरमाणा गामाणुगामं दूइज्जमाणा जेणेव रायगिहे नगरे जेणेव गुणसिलए चेइए तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अ-

---

मार्ग बहुत लंबा चौडा है अथवा उत्सर्पिणी अवसर्पिणी रूप काल जिसका बहुत दीर्घ है--परिभ्रमण करेगा। (एवामेव जंबू! जे णं अम्हं निग्गंथो वा निग्गंथी वा आयरियउवज्झायाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए समाणे विपुलमणिमुत्तयधणकणग रयणसारेणं लुब्भइ से वि य एवं चेव) इसी प्रकार से हे जंबू। जो हमारे निर्ग्रन्थ अथवा निर्ग्रन्थी साधु साध्वी जन आचार्य, उपाध्याय के पास द्रव्य भाव रूपसे मुंडित होकर अगार से अनगारी अवस्था को प्राप्त करते हुए विपुल मणिमौक्तिक, धन, कनक, रत्न आदि में लुभा जाते हैं वे भी इसी तरह चतुर्गतिरूप इस संसार अटवी में भ्रमण करते रहेंगे। ॥सू० १२॥

બહુ જ લાંબો અને વિસ્તાર પામેલો છે અથવા ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી રૂપ કાળ જેમનો બહુ દીર્ઘ છે—પરિભ્રમણ કરશે. (एवामेव जंबू ! जे णं अम्हं निग्गंथो वा निग्गंथी वा आयरियउवज्झायाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए समाणे विपुलमणिमुत्तयधणकणगरयणसारेणं लुब्भइ से वि य एवं चेव) આ રીતે જ જંબૂ ! જે અમારા નિર્ગ્રંથ કે નિર્ગ્રંથી સાધુ સાધ્વીજન આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયની પાસે દ્રવ્ય ભાવ રૂપથી મુંડિત થઈને અગારથી અવસ્થાને મેળવતાં ખૂબ જ મણિ. મૌક્તિક, ધન. કનક રત્ન વગેરેમાં લોલુપ થઈ જાય છે તેઓ પણ આ વિજય તસ્કર જેવા જ છે. અને તેઓ પણ આ પ્રમાણે જ ચતુર્ગતિરૂપ આ સંસાર રૂપી અટવીમા પરિભ્રમણ કરતા રહેશે. સૂ ।૧૨।

प्पाणं भावेमाणा विहरंति, परिसा निग्गया धम्मो कहिओ, तएणं तस्स धण्णस्स सत्थवाहस्स बहुजणस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म इमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुपज्जित्था—एवं खलु थेरा भगवंतो जाइसंपन्ना इहमागया इहसंपत्ता तं इच्छामि णं थेरे भगवंते वंदामि नमंसामि ण्हाए जाव सुद्धप्पवेसाइं मङ्गल्लाइं वत्थाइं पवरपरिहिए पायविहारचारेणं जेणेव गुणसिले चेइए जेणेव थेरा भगवंतो तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता वंदइ नमंसइ। तएणं थेरा भगवंतो धण्णस्स सत्थवाहस्स विचित्तं धम्ममाइक्खंति, तएणं से धन्ने सत्थवाहे धम्मं सोच्चा एवं वयासी—सद्दहामि णं भंते! निग्गंथे पावयणे जाव पव्वइए जाव बहूणि वासाणि सामन्नपरियागं पाउणित्ता भत्तं पच्चक्खाइ, पच्चक्खित्ता मासियाए संलेहणाए सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदेइ, छेदित्ता कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे देवत्ताए उववन्ने, तत्थणं अत्थेगइया णं देवाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पन्नत्ता, तत्थ णं धण्णस्स देवस्स चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पण्णत्ता, से णं धण्णे देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ जाव सव्वदुक्खाणामंतं करेहिइ ॥सू, १३॥

टीका—तेणं कालेणं इत्यादि तस्मिन् काले तस्मिन् समये धर्मघोषा नाम स्थविरा भगवन्तो जातिसम्पन्ना यावत् 'पुव्वाणुपुव्विं' पूर्वानु पूर्व्या चरन्तः=तीर्थङ्कर-

---

'तेणं कालेणं तेणं समए णं 'इत्यादि।

टीकार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समाएणं) उस काल, उस समय में (धम्मघोसा नामं थेरा) धर्मघोष नामके स्थविर (भगवंतो) भगवान (जाइ संपन्ना जाव

(तेणं कालेणं तेणंसमएणं) इत्यादि।

टीकार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समएणं) ते काळे अने ते समये (धम्मघोसा नामं थेरा) धर्मघोषनामेस्थविर (भगवंतो) भगवान (जाइसंपन्ना जाव पुव्वाणु-

मर्यादया विचरन्तः 'गामाणुगामं' ग्रामानुग्रामम्=एक ग्रामादन्यग्रामेनान्य-ग्रामं 'दूइज्जमाणा' द्रवन्तः=गच्छन्तः यत्रैव राजगृहं नगरं यत्रैव गुणशिलकं 'चेइए' चैत्यम्=उद्यानं तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागम्य 'अहापडिरूवं' यथाप्रति-रूप=यथायोग्यं=साधुमर्यादार्हम् 'उग्गहं' अवग्रहं=वसतेराज्ञाम् 'उग्गिण्हित्ता' अवगृह्य=वनपालसकाशान्मार्गयित्वा संयमेन तपसाऽऽत्मानं 'भावेमाणा' भावयन्तः=वासयन्तो विहरन्ति=तिष्ठन्ति। परिषन्निर्गता। धर्मः कथितः। ततः खलु तस्य धन्यस्य सार्थवाहस्य बहुजनस्यान्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य अयमेतद्रूप आध्यात्मिको यावत् समुदपद्यत एवं खलु स्थविरा भगवन्तो

पुव्वाणुपुव्विं चरमाणा गामाणुगामं दूइज्जमाणा जेणेव रायगिहे नयरे गुणसिलए चेइए तेणेव उवागच्छंति) जो कि विशुद्ध मातृवंशवाले थे यावत् तीर्थंकरों की परम्परा के अनुसार विहार करते थे। वे एक ग्राम से दूसरे ग्राम में विहार करते हुए जहां राजगृह नगर और गुणशिलक चैत्य था वहां आये (उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति) वहां आकर वे साधुजन की मर्यादा के अनुसार वसति की आज्ञा वहां के वनपालक से मांग कर संयम और तपसे अपनी आत्मा को भावित करते हुए ठहर गये। (परिसा निग्गया, धम्मो कहिओ तएणं तस्स धण्णस्स सत्थवाहस्स बहुजणस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म इमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) राजगृह नगर से परिषद यहां आई-भगवान् ने उसे धर्म की देशना दी। इसके बाद उस धन्य सार्थवाह ने अनेक जनों के मुख से उस अर्थ-भगवदागमन रूप समाचार-को सुनकर-उसे हृदय में अवधारित

पुव्विं चरमाणा गामाणुगामं दूइज्जमाणा जेणेव गुणसिलए चेइए तेणेव उवागच्छंति) કે જેઓ વિશુદ્ધ માતૃવંશના હતા, અને તીર્થંકરોની પરંપરાગત પ્રથા મુજબ વિહાર કરતા હતા તેઓ એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરતાં જ્યાં રાજગૃહ નગર અને ગુણ શિલક ચૈત્ય હતું ત્યાં આવ્યા (उवागच्छित्ता अहा पडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति) ત્યાં આવીને તેઓ સાધુજનોચિત મર્યાદાને અનુસરતાં ત્યાંના વન પાલકની પાસેથી વાસ કરવાની આજ્ઞા મેળવીને તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા ત્યાં રોકાયા. (परिसा निग्गया धम्मो कहिओ तएण तस्स धण्णस्स सत्थवा-हस्स बहुजणस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म इमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) રાજગૃહ નગરથી ત્યાં પરિષદ્ એકઠી થઈ. ભગવાને પરિષદ્‌ને સંબોધી એટલે કે ધર્મ દેશના આપી ત્યાર પછી ધન્ય સાર્થવાહે ઘણા માણસોના મોઢેથી ભગવાનને પધારવાના સમાચાર સાંભળીને, તેને હૃદયમાં અવધારિત કરતાં તેના

जातिसम्पन्ना इहागता, इहसम्प्राप्ताः, तद् इच्छामि खलु स्थविरान भगवंतो वन्दे नमस्यामि। स्नातः यावत् शुद्ध प्रवेश्यानि माङ्गल्यानि वस्त्राणि 'पवर-परिहिए' प्रवरपरिहितः=प्रवरं यथास्यात्तथा सुष्ठुतयेत्यर्थः परिहितः=धृतः परिहितप्रवरवस्त्रः सन् 'पायविहारचारेणं' पादविहारचारेण=पादाभ्यां सञ्चरणेन यत्रैव गुणशिलकं चैत्यं यत्रैव स्थविरा भगवन्तस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य वन्दते नमस्यति। ततःखलु स्थविरा भगवन्तो धन्यस्य सार्थवाहस्य विचित्रं धर्ममाख्याति। ततः खलु स धन्यः सार्थवाहो धर्मं श्रुत्वा एवमवादीत्–श्रद्धामि खलु भदन्त। निर्ग्रन्थं प्रवचनं यावत् प्रव्रजितः यावद्

कर–इस प्रकार को यह आध्यात्मिक यावत् मनोगत संकल्प उत्पन्न हुआ। (एवं खलु थेरा–भगवंतो जाइसंपन्ना इहमागया इहसंपत्ते, तं इच्छामि णं थेरे-भगवंते वंदामि नमंसामि) स्थविर भगवंत जो जाति संपन्न है यहां आये हुए हैं–यहां सम्प्राप्त हुए हैं। अतः मैं चाहता हूँ कि मैं उन्हें वंदूं–नमन करूँ। ऐसा विचार कर उसने (ण्हाए, जाव सुद्धप्पवेसाइं मंगल्लाइं वत्थाइं पवर-परिहिए) स्नान किया–यावत् शुद्ध प्रवेश करने योग्य, मंगल रूप वस्त्रों को पहिना (पाय विहारचारेणं जेणेव गुणसिले चेइए जेणेव थेरा भगवंतो. तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता वंदइ नमंसइ) पहिन कर फिर वह पैदल ही जहां गुणशिलक चैत्य और स्थविर धर्मघोष भगवंत विराजमान थे वहां गया। जाकर उसने उन्हें वंदन किया नमस्कार किया। (तएणं थेरा भगवंतो धण्णस्स सत्थवाहस्स विचित्तं धम्मामाइक्खंति) इसके बाद उन स्थविर भगवंतने धन्य सार्थवाहको विचित्र धर्म का उपदेश दिया। (तएणं से धण्णे सत्थवाहे

મનમાં આ જાતનો આધ્યાત્મિક અને મનોગત સંકલ્પ ઉદ્ભવ્યો—(एवं खलु थेरा भगवंतो जाइसंपन्ना इहमागया इहसंपत्ते तं इच्छामि णं थेरे भगवंते वंदामि नमंसामि) જાતી સંપન્ન સ્થવિર ભગવંત અહીં પધારેલા છે. સંપ્રાપ્ત થયા છે. એથી મને ઇચ્છા થાય છે કે હું તેમને વંદુ અને નમન કરું. આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેમણે (ण्हाए, जाव, सुद्धप्पवेसाइं मंगलाइं वत्थाइं पवरपरिहिए) સ્નાન કર્યું ભગવાન પાસે જવા યોગ્ય શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેર્યાં. (पायविहारचारेणं जेणेव गुणसिले चेइए जेणेव थेरा भगवंतो तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता वंदइ नमंसइ) પહેરીને તેઓ પગથી ચાલીને જ્યાં ગુણશિલક ચૈત્ય અને સ્થવિર ધર્મઘોષ ભગવંત વિરાજમાન હતા ત્યાં ગયા પહોંચીને તેઓએ ભગવાનને વંદન અને નમસ્કાર કર્યા. (तएणं थेरा भगवंतो धण्णस्स सत्थवाहस्स विचित्तं धम्ममाइक्खंति) ત્યાર પછી તે સ્થવિર ભગવંતે ધન્ય સાર્થવાહને અદ્ભુત રીતે ધર્મ–દેશના આપી (तएणं से धण्णे सत्थवाहे धम्मं सोच्चा

बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्यायं पालयित्वा भक्तं प्रत्याख्याति, प्रत्याख्याय मासिक्या संलेखनया षष्टिं भक्तानि अनशनेन छिनत्ति, छित्त्वा कालमासे कालं कृत्वा सौधर्मे कल्पे देवत्वेन उपपन्नः। तत्र खलु अस्त्येककानां देवानां चत्वारि पल्योपमानि स्थितिः प्रज्ञप्ता, तत्र खलु धन्यस्य देवस्य चत्वारि पल्योपमानि स्थितिः प्रज्ञप्ता। स खलु धन्यो देवस्तस्माद्देवलोकात् आयुः

धम्मं सोच्चा एवं वयासी) इसके बाद उस धन्यसार्थवाहने धर्म सुनकर इस प्रकार कहा–(सद्दहामि णं भंते निग्गंथे पावयणे जाव पव्वइए जाव बहूणि वासाणि सामन्नपरियागं पाउणित्ता भत्तं पच्चक्खाइ) हे भदंत! मैं निर्गन्थ प्रवचन को श्रद्धा करता हूँ। यावत् वह प्रव्रजित हो गया। बहुत वर्षों तक उसने श्रामण्य पर्याय का पालन किया–बाद में उसने चतुर्विध भक्त को प्रत्याख्यान कर दिया।–(पच्चक्खित्ता मासियाए संलेहणाए सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदेइ) प्रत्याख्यान करके १ एक मास की संलेखना से उसने ६० भक्तो को अनशन द्वारा छेद दिया–(छेदित्ता कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे देवत्ताए उववन्ने) छेदकर फिर वह मृत्यु के अवसर आने पर मरा–और मर कर सौधर्म कल्प में देव की पर्याय से उत्पन्न हो गया। (तत्थणं अत्थेगइयाणं देवाणं चत्तारिपलिओवमाइं ठिई पण्णत्ता) वहां कितनेक देवों की चार पल्योवमप्रमाणस्थिति कही गई है सो (तत्थणं धण्णस्स देवस्स चत्तारिपलिओवमाइं ठिइ पण्णत्ता) इसमें धन्यकुमार देवकी वहां चार

एवं वयासी त्यार पछी धर्म–देशनानुं श्रवण करीने धन्य सार्थवाहे कह्युं–सद्दहामि णं भंते निग्गंथे पावयणे जाव पव्वइए जाव बहूणि वासाणि सामन्नपरियागं पाउणित्ता भत्तंपच्चक्खाइ) हे भदंत! निर्ग्रंथ प्रवचनमां हुं सारी पेठे श्रद्धा धरावुं छुं. आ रीते धन्य सार्थवाह प्रव्रजित थइ गया घणां वर्षो सुधी तेओए श्रामण्य पर्यायनुं पालन कर्युं. त्यार बाद तेमणे चतुर्विध भकतनुं प्रत्याख्यान कर्युं. (पच्चक्खित्ता मासियाए संलेहणाए सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदेइ) प्रत्याख्यान करीने एक महिनानी संलेखना वडे तेमणे साइठ भकतोनुं अनशन वडे छेदन कर्युं. (छेदित्ता कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे देवत्ताए उववन्ने) छेदन कर्या बाद मृत्युनो वखत ज्यारे आव्यो त्यारे तेओ मरण पाम्या अने मरण पामीने सौधर्म कल्पमां देवनी पर्यायथी तेओ उत्पन्न थया. (तत्थ णं अत्थेगइयाणं देवाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पण्णत्ता) त्यां केटलाक देवोनी स्थिति चारपल्योपम प्रमाण जेटली छे. (तत्थ णं च धण्णस्स देवस्स चत्तारिपलिओमाइं ठिई पण्णत्ता) आ रीते धन्यकुमार देवनी स्थिति त्यां चार

क्षयेण स्थितिक्षयेण भवक्षयेण 'अणंतर' अनन्तरम्—अन्तररहित व्यवधान-रहितं चयं=शरीरं 'चइत्ता' त्यक्त्वा महाविदेहे वर्षे सेत्स्यति यावत्—यावच्छब्देन भोत्स्यते मोक्ष्यति परिनिर्वास्यति, सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति। सू. १३।

मूलम्— जहा णं जंबू! धण्णेणं नो धम्मो त्ति वा जाव विजयस्स तक्करस्स तओ विउलाओ असणपाणखाइमसाइमाओ संविभागे कए, नन्नत्थ सरीरसारक्खणट्ठाए। एवामेव जंबू! जेणं अम्हं निग्गंथे वा निग्गंथी वा जाव पव्वइए समाणे ववगयण्हाणुम्मद्दणपुप्फगंधमल्लालंकारविभूसे इमस्स ओरालियसरीरस्य नो वन्नहेउं वा रूवहेउंविसयहेउं वा असणं पाणं खाइमं साइमं आहारमाहारेइ, नन्नत्थ णाणदंसणचरित्ताणं वहणयाए, से णं इहलोए चेव बहूणं समणाणं समणीणं सावगाण य साविगाण य अच्चणिज्जे वंदणिज्ज, पूयणिज्जे, पज्जुवासणिज्जे भवइ, परलोए वि य णं नो बहूणि हत्थच्छेयणाणि य कन्नेच्छेयणाणि य नासाच्छेयणाणि य,

पल्य की स्थिति हुई। (से णं धन्ने देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणभवक्खएणं ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ) वे धन्यदेव उस देवलोक से आयु के क्षय से, स्थिति के क्षय से भव के क्षय से, अनंतर शरीर को छोडकर महाविदेह क्षेत्र में (उत्पन्न होकर वहां से सिद्ध पद प्राप्त करेंगे। यहां यावत् पद से 'भोत्स्यते मोक्ष्यति, परिनिर्वास्यति सर्व दुःखानामन्तं करिष्यति' इस पाठका संग्रह हुआ है। ॥सूत्र १३॥

પલ્ય જેટલી થઇ (सेणं धन्ने देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ) તે ધન્યદેવ તે લોકથી આયુષ્ય ક્ષય, સ્થિતિ ક્ષય અને ભાવના ક્ષય થયા પછી શરીરનો ત્યાગ કરીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈને ત્યાં સિદ્ધ પદ મેળવશે. અહીં 'યાવત્' પદથી 'भोत्स्यते मोक्ष्यति, परिनिर्वास्यति सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति' આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે ॥ સૂ. ૧૩ ॥

एवं हियय उप्पाडणाणि य, वसणुप्पाडणाणि य, उल्लंबणाणि य पाविहिइ, अणाइयं च णं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं वीइवइस्सइ जहा व से धण्णे सत्थवाहे। एवं खलु जंबू! समणेणं जाव संपत्तेणं दोच्चस्स णायज्झयस्स अयमट्ठे पण्णत्ते-त्तिबेमि। सू. १४।

॥ बिइयं णायज्झयणं समत्तं ॥ २ ॥

टीका—'जहाण जबू' इत्यादि। 'जहाणं' यथा खलु=येन प्रकारेण हे जम्बूः! धन्येन सार्थवाहेन 'नो' न 'धम्मोत्ति वा' धर्मइति वा मत्वा यावत् 'सुहृद्' इति वा मत्वा विजयाय तस्कराय तस्माद् विपुलाद् अशनपानखाद्यस्वाद्यात् संविभागः कृतः, नान्यत्र शरीरसंरक्षणार्थाय-शरीरसंरक्षणं विहाय अशनादि संविभागो न कृत इत्यर्थः एवमेव हे जम्बूः! यः खलु अस्माकं निर्गन्थो वा निर्ग्रन्थी वा 'जाव' यावत्-आचार्योपाध्यायानामन्तिके मुण्डो भूत्वा अगाराद् अणगारितां प्रव्रजितः सन् 'ववगयण्हाणुम्मदणपुप्फगंधम्म-

---

'जहा णं जंबू!' इत्यादि।

टीकार्थ—(जहाणं जबू!) हे जंबू जिस प्रकार (धण्णेणं सत्थवाहेणं) धन्य सार्थवाहने (नो धम्मोत्ति वा जाव विजयस्स तक्करस्स तओ विउलाओ असणपाणखाइमसाइमाओ संविभागं कए) धर्म नहीं मानकर यावत् मित्र नहीं मानकर विजय तस्कर के लिये उस विपुल अशन, पान, खाद्य स्वाद्य रूप आहार में से विभाग किया (नन्नत्थ सरीरसारक्खणट्ठाए) केवल अपने शरीर की रक्षा के निमित्त। (एवामेव जंबू! जेणं अम्हं निग्गंथे वा निग्गंथी वा जाव पव्वइए समाणे ववगयण्हाणुम्मद्दणपुप्फगंधमल्लालंकार-विभूसे) इसी तरह हे जंबू! जो हमारे निर्ग्रन्थ साधु वा निर्ग्रन्थी साध्वियां

'जहा णं जंबू!' इत्यादि।

टीकार्थ—(जहाणं जंबू!) હે જંબૂ! જેવી રીતે (धण्णेणं सत्थवाहेणं) ધન્યસાર્થવાહે (नो धम्मोत्ति वा जाव विजयस्स तक्करस्स तओ विउलाओ असणपाणखाइमसाइमाओ संविभागं करेइ) પોતાની ફરજ કે પોતાનો મિત્ર એવું કંઈ ન જાણતાં વિજય તસ્કરને માટે વિપુલ અશન પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્યરૂપ અહારમાંથી ભાગ કરી આપ્યો. (नन्नत्थ सरीरसारक्खणट्ठाए) તે ફક્ત પોતાના શરીરની રક્ષા માટે જ (एवामेव जंबू! जेणं अम्हं निग्गंथे वा निग्गंथी वा जाव पव्वइए समाणे ववगयण्हाणुमद्दणपुप्फमल्लालंकारविभूसे) આ પ્રમાણે જ જંબૂ હે! જેઅમારા નિર્ગ્રંથ સાધુ કે નિર્ગ્રંથ સાધ્વીઓ આચાર્ય કે ઉપાધ્યાયની

मल्लालंकारविभूसे' व्यपगतस्नानोन्मर्दनपुष्पगन्धमाल्यालङ्कारविभूषः, तत्र-'ववगय' व्यपगता=परित्यक्ता-'ण्हाणुम्मदण' स्नानम्=देशतः सर्वतो वा शरीर संस्काररूपम् उन्मर्दनं=तैलादिभिः शरीरसंमर्दनम् 'पुप्फ' पुष्पाणि=जपादि-कुसुमानि. 'मल्ल' माल्यं=पुष्पमाला 'अलंकार' अलङ्काराणि=मणिमुक्ताद्याभ-णानि, तैर्विभूषा=शरीरशोभा येन स तथोक्तः-परित्यक्तस्नानादिसर्वशृङ्गार-शोभा इत्यर्थः अस्यौदारिकशरीरस्य 'वण्णहेउं वा' वर्णहेतवे=कान्त्याद्यर्थम्, 'रूवहेउं वा' रूपहेतवे=आकृति सौन्दर्यार्थम्, 'विसयहेउं वा' विषयभोगार्थ-मशनं पानं खाद्यं स्वाद्यम्, एतद्रूपं चतुर्विधमाहारं 'नो' न 'आहारेइ' आह-रति, औदारिकशरीरस्य वर्णादिनिमित्तमाहारं न करोतीति भावः 'नन्नत्थ-णाणदंसणचरित्ताणं वहणयाए' नान्यत्र ज्ञानदर्शनचरित्राणां वहनतायाः= ज्ञानादिरत्नत्रयाराधनाया अन्यत्र न, ज्ञानाद्याराधनं विहायाहारं न करोति किन्तु संयमयात्रानिर्वाहार्थमेव करोतीति तात्पर्यम् । सः खलु निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा इहलोके चैव बहूनां श्रमणानां श्रमणीनां श्रावकाणां च 'अच-

---

है वे आचार्य उपाध्याय के समीप आगारअवस्था से अनगार अवस्था धारण कर स्नान, उन्मर्दन, पुष्प, गन्ध, माला, अलंकार इन से शारीरिक शोभा करने का परित्याग कर (इमस्स ओरालियसरीरस्स नो वन्नहेउ वा रूवहेउं वा विसयहेउं वा असणं, पाणं, खाइमं, साइमं आहारमाहारेइ नन्नत्थ णाणदंसण चारित्ताणं वहणयाए) इस औदारिक शरीर की कांति के निमित्त, आकृति की सुन्दरता के निमित्त, अथवा विषयभोगों को भोगने के निमित्त अशन, पान, खाद्य और स्वाद्य रूप चतुर्विध आहार नहीं करते हैं किन्तु ज्ञान दर्शन और चारित्र को वहन करने के लिये करते हैं (से णं इहलोएचेव बहूणं समणाणं समणीणं साव-

---

પાસેથી આગાર અવસ્થામાંથી અનગાર અવસ્થા ધારણ કરીને સ્નાન, ઉન્મર્દન, પુષ્પ, ગન્ધમાળા ઘરેણાંઓ વગેરેથી શરીરને શણગારવું છોડીને (इमस्स ओरालियसरीरस्स नो वन्नहेउं वा रूवहेउं वा विसयहेउं वा असणं, पाणं, खाइमं, साइमं आहारमाहारेइ नन्नत्थ णाणदंसणचारित्ताणं वहणयाए) આ ઔદારિકશરીરને કાંતિવાળું બનાવવા માટે, આકૃતિને સુંદર બનાવવા માટે અથવા વિષય ભોગો ભોગવવા માટે અશન, પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્યરૂપ આ જાતના આહારો કરતા નથી, પણ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર્યની સિદ્ધિ માટેજ જેઓ આહાર વગેરે કરે છે, (सेणं इहलोए चेव बहूणं समणाणं समणीणं सावगाणय साविगाण य अच्चणिज्जे

णिज्जे' अर्चनीयः=माननीयोऽभ्युत्थनादिना, वंदणिज्जे' वन्दनीयः स्तुतियोग्यो गुणोत्कीर्तनादिना, 'पूयणिज्जे' पूजनीयः=आदरणीयश्चरणस्पर्शादिना, 'पज्जुवासणिज्जे' पर्युपासनीयः=सेवनीय आहार वस्त्रपात्रादिभिर्भवति। परलोकेऽपि च खलु=भवान्तरेऽपि 'बहूणि' बहूनि=बहुविधानि 'हत्थच्छेयणाणि य' हस्तच्छेदनानि=करकृन्तनानि, 'कण्णच्छेयणाणि य' कर्णच्छेदनानि च 'नासा छेयणाणि य' नासाछेदणाणि च, एवं 'हिययउप्पाडणाणि य' हृदयोत्पाटनानि च=हृदयविदारणानि 'वसणुप्पाडणाणि य' वृषणोत्पाटनानिच=अण्डकोषविदारणानि 'उलुंबणाणि य' उल्लम्बनानि च उत्=ऊर्ध्वप्रदेशे वृक्षशाखादौ लम्बनानि=बन्धनानि उद्बन्धनानीत्यर्थः 'नो' न 'पाविहिइ' प्राप्स्यति पूर्वोक्तदुःखानि न लप्स्यतइ ति भावः। 'अणाइय' अनादिकम्=आदिरहितं च खलु 'अणवदग्गं' अनवदग्रम्=अनन्तम्, दीहमद्धं' दीर्घाध्वानं=चतुर्गतिलक्षणं दीर्घमार्गम्,

---

गाण य साविगाण य अचणिज्जे वंदणिज्जे, पूयणिज्जे, पज्जुवासणिज्जे भवइ, परलोए वि य णं नो बहूणि हत्थच्छेयणाणि य कण्णच्छेयणाणि य नासाच्छेयणाणि य एवं हिययउप्पाडणाणिय वसण्णुप्पाडणाणि य उलुंबणाणि य पाविहिइ) वे निर्ग्रन्थ साधु और निर्ग्रन्थ साध्वि या महाराज इस लोकमे अनेक श्रमण और श्रमणीयों के श्रावक और श्राविकाओं के माननीय होते हैं, वंदनीय होते हैं, पूजनीय होते हैं पर्युपासनीय होते हैं तथा परलोकमे वे हस्तच्छेदसे कर्णच्छेदसे, नासिकाच्छेदसे बचते हैं। उनके हृदय नहीं विदारें जाते हैं, अंडकोष उनके नहीं विदारे जाते हैं न वे उर्ध्व प्रदेशरूप वृक्षादिकों की शाखा पर ही लटकाये जाते हैं। इस पूर्वोक्त समस्त दुःखोंसे वे परे रहते हैं। (अणाइयं च णं अणवदग्गं दी

वंदणिज्जे, पूयणिज्जे, पज्जुवासणिज्जे भवइ, परलोए वि य णं नो बहूणि हत्थच्छेयणाणि य कण्णच्छेयणाणि य भासच्छेयणाणि य एवं हिययउप्पाडणाणिय वसणुप्पाडणाणि य उल्लंबणाणि य पाविहिइ) તે નિર્ગ્રંથ સાધુ અને નિર્ગ્રંથ સાધ્વીઓ (મહારાજ) આ જગતમાં શ્રમણ અને શ્રણીઓના તેમજ શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓની વચ્ચે સન્માન યુકત પદ મેળવે છે અને તેઓ વંદનીય, પૂજનીય અને પર્યુપાસનીય હોય છે. તથા પરલોકમાં તેવા સાધુ—સાધ્વીઓ હસ્તચ્છેદથી બચી જાય છે. તેમના હૃદય અને અંડકોષો વિદીર્ણ કરવામાં આવતાં નથી અને તેમને ઊંચા વૃક્ષોની શાખાઓ ઉપર પણ લટકાવવામાં આવતા નથી. ઉપર કહેવામાં આવેલાં બધાં દુઃખોથી તેઓ મુકત રહે છે. (अणाइयं च णं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं

दीर्घाद्ध वा=दीर्घकालिकम्, 'चाउरंत संसारकंतारं' चातुरन्तं संसारकान्तारं= चातुर तं=चतुर्गतिरूपं ससार एव कान्तारं=महारण्यं, तत्-अटवीमित्यर्थः 'वीइ वइस्सइ' व्यतिव्रजिष्यति= व्यतिक्रमिष्यति मोक्षं यास्यतीति भावः, कथम्? यथा स धन्यः सार्थवाहः। अत्र दृष्टान्तयोजना चैवम्—

इह मनुष्यक्षेत्रं राजगृहनगररूपम्, तत्र साधुजीवो धन्यसार्थवाहस्वरूपः। शरीर शब्दादिविषयप्रवृत्तं सद्विजयचौरः। अनुपमानन्दजनकत्वेन संयमः पुत्रः। समितिगुप्तितपः शीलान्याभरणानि। संसारो जीर्णोद्यानम्। आस्रव-रूपो भग्नकूपः। तत्र=अवसन्नपार्श्वस्थत्वादि प्रवृत्तिरूपनिकुञ्जपरिवृतो मायामृषा-दिरूपो मालुकाकक्षः। अष्टादशपापभेद प्रभेदाः सर्पाः। जीवशरीरयोरविभागे-

---

दमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं वीइवइस्सइ जहा व से धण्णे सत्थवाहे एवं खलु जंबू। समणेणं जाव संपत्तेणं दोच्चस्स णायज्झयणस्स आयमट्ठे पण्णत्ते-त्तिबेमि) ऐसे जीव ही अनादि-अनंत इस चतुर्गतिरूप दीर्घमार्ग वाली भवाटवी को उल्लंघन कर देगे। जैसे धन्यसार्थवाह करेगा। इस दृष्टान्त को योजना यहां इस प्रकार करनी चाहिये। यह मनुष्य क्षेत्र राजधानी के नगर के समान है। इसमें धन्य सार्थ की तरह ये साधुरूप जीव हैं। शब्दादिरूप विषयोंमे प्रवृत्त हुआ यह शरीर विजय चोर के स्थानापन्न हैं। अनुपम आनंद का जनक होने से सयम ही यहां पुत्र है। समिति, गुप्ति, तप तथा शील ये सब आभरण हैं। जीर्ण उद्यान की तरह यह संसार है। आस्रवही इसमें जीर्णरूप जैसा हैं। अवसन्न पासत्थ आदिकों की प्रवृत्तिरूप निकुंज से परिवृत हुआ मायामृषादिरूप मालुका कक्ष है। इसमे १८ पापस्थान के भेद प्रभेद ही सर्प हैं। जीव और शरीर का अविभाग

वीइवइस्स जहा व से धण्णे सत्थवाहे एवं खलु जंबू! समणेणं जाव संपत्तेणं दोचस्स णायज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि) એવા જીવો જ અનાદિ અનંત રૂપ ચતુર્ગતિના દીર્ઘમાર્ગવાળા ભવાટવીને ઓળંગશે જેમ કે ધન્ય સાર્થવાહ પોતાના સદાચરણથી સિદ્ધિ મેળવશે. આ દૃષ્ટાંત અહીં આરીતે રજૂ કરવામાં આવે છે—

આ મનુષ્ય જગત પાટનગર જેવું છે આ જગતમાં ધન્યસાર્થવાહની જેમ સાધુ-રૂપ જીવો છે શબ્દ વગેરે વિષયોમાં પ્રવૃત્ત થતું શરીર વિજય ચોરની જેમ છે. ઉત્તમ સુખ આપનાર હોવા બદલ સંયમ જ આ મનુષ્ય જગત્ માટે પુત્રરૂપ છે સમિતિ, ગુપ્તિ, તપ તેમજ શીલ આ બધા આભરણો છે. જગત્ જીર્ણ ઉદ્યાન જેવું છે. આ જગત્ આસ્રવધર્મો છે તે જ જીર્ણ કૂવો છે. અવસન્ન, પાસત્થ વગેરેની પ્રવૃત્તિરૂપ નિકુંજથી વીંટળાયેલો માયામૃષાવગેરે રૂપ-માલુકાકક્ષ છે આમાં અઢાર પાપસ્થાનોમાં ભેદ અને ઉપભેદ જ સાપ છે જીવ અને શરીરનું અવિભાજય રૂપે જે અવસ્થાન છે

नावस्थानं हडिबन्धनम्, कर्मपरिणामो भूपः कर्मप्रकृतयो राजपुरुषाः, मनुष्यायुष्कबन्धहेतवः स्वल्पापराधाः, प्रतिलेखनादि क्रिया मलमूत्रपरित्यागरूपाः, प्रतिलेखनादि क्रियार्थं हि शरीरं प्रवर्तते, तच्चाऽऽहारादिदानं विना प्रवर्तितुं न प्रभवति, अतो विजयचौरस्थानीयस्य शरीरस्याऽऽहारादिदान प्रतिलेखनादि क्रियार्थमेवेति। पन्थकदासचेटकस्थानीयः-प्रकृतिभद्रकः साधुः। यतः-स भक्तादिकमानीय ददाति। भद्रासार्थवाहीरूपा आचार्याः। ते हि आहारादिभिः शरीरपोषणपरं साधुमुपालम्भयन्ति, तदा साधुर्भोजनकारणं क्षुधावे-

रूप से जो अवस्थान है वही हडिबंधन है। कर्मपरिणाम राजा और कर्म की प्रकृतियां राजपुरुष हैं। स्वल्प अपराध मनुष्यायु के बंध के हेतु है मलमूत्र परित्यागरूप प्रति लेखनादि क्रियाएँ हैं। प्रतिलेखनादि क्रिया करनेके लिये शरीर ही प्रवर्तित होता है। परन्तु जबतक इसे आहारादि न दिया जाय तबतक इसकी प्रवृत्ति उनके करने के लिये नहीं हो सकती है। इस लिये विजयचोर के स्थानापन्न इस शरीर को जो आहारादि का देना होता है वह उससे प्रतिलेखनादि क्रिया कराने के लिये ही होता है। पन्थदासचेटक के जैसा प्रकृति से भद्र परिणाम वाला साधुजन है। क्यों कि वह भक्तादि लाकर देता है। भद्रा सार्थवाही की तरह आचार्य महाराज है। क्योंकि वे आहारादिद्वारा शरीर के पोषणमें तत्पर हुए साधुओंको उपालंभ-उलहना देते हैं। उस समय साधुजन इसका कारण

ને જ 'હડિબંધન' છે. અહીં કર્મનું પરિણામ રાજા અને કર્મની પ્રકૃતિઓ રાજપુરુષ છે સ્વલ્પ અપરાધ મનુષ્યના આયુષ્યના બંધનો હેતુ છે. મળમૂત્ર પરિત્યાગરૂપ પ્રતિલેખના વગેરે ક્રિયાઓ છે શરીર જ પ્રતિલેખના વગેરે ક્રિયાઓ કરવા માટે પ્રવૃત્ત થાય છે પણ જ્યાં સુધી આ શરીરને આહાર વગેરે અપાતો નથી ત્યાં સુધી આ શરીર મળમૂત્રના ત્યાગ માટે પ્રવૃત્ત થતું નથી. વિજયચોરના સ્થાને મૂકાએલા આ શરીરને જે આહાર વગેરે આપવામાં આવે છે, તે પ્રતિલેખના વગેરે ક્રિયાઓ કરાવવા માટે જ આપવામાં આવે છે. પાંથકદાસ ચેટક જેવો ઉત્તમ સ્વભાવવાળો માણસ સાધુજનના સ્થાને મૂકી શકાય. કેમકે તે ભોજન વગેરે લાવીને આપે છે. ભદ્રા સાર્થવાહીની જેમ આચાર્ય મહારાજ છે. કેમકે તેઓ આહાર વગેરેથી પોતાના શરીરને પુષ્ટ બનાવનારા સાધુઓને ઉપાલંભ (ઠપકો) આપે છે. તે વખતે સાધુઓ આહારનું કારણક્ષુધા (ભૂખ) વેદનાથી નિવૃત્તિ બતાવે છે ત્યારે તેઓ (આચાર્ય) સંતુષ્ટ થઈ જાય છે. સંયમ યાત્રાના નિર્વાહ માટે એટલે કે સંયમથી જીવન પસાર કરવા માટે જ સાધુઓ આહાર કરે છે. આ પ્રમાણે સંપૂર્ણ બીજા અધ્યયનનો આ નિષ્કર્ષ રૂપે અર્થ સ્પષ્ટ

नादि निवेदयंति, एवं निवेदितेसत्याचार्याः परितुष्टा भवन्ति, साधवः संयमयात्रा निर्वाहार्थमेवाहारं कुर्वन्तीति समग्राध्ययनस्य निष्कृष्टोऽर्थः ।

एवं खलु हे जम्बूः ! श्रमणेन भगवता यावत् मोक्षं सम्प्राप्तेन द्वितीयस्य= संघाटाख्यस्य ज्ञाताध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः 'त्तिबेमि' इति ब्रवीमि, पूर्ववत् ।सू. १४।

इति श्री विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचकपञ्चदश भाषाकलितललितकलापालापक–प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक–वादिमानमर्दक श्री शाहूच्छत्रपति कोल्हापुर राजप्रदत्त–'जैनशास्त्राचार्य'पदभूषित–कोल्हापुरराजगुरु–बालब्रह्मचारी–जैनाचार्य–जैनधर्मदिवाकरपूज्यश्री–घासीलालव्रतिविरचितायां 'ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्रस्यानगारधर्मामृतवर्षिण्याख्यांव्याख्यायांद्वितीय–मध्ययनं सम्पूर्णम् । २ ।

क्षुधा वेदना आदि हैं ऐसा जब कह देते हैं तो वे संतुष्ट हो जाते है। संयम यात्रा के निर्वाह के लिये ही साधुजन आहार करते हैं। इस प्रकार उस समग्र अध्ययन का यह निष्कर्षार्थ निकलता है ।

इस तरह हे जंबू ! मोक्षमे संप्राप्त हुए श्रमण भगवान महावीरने संघाटाख्य ज्ञाताध्ययन का यह अर्थ प्ररूपित किया है ऐसा मैं कहता हूँ। "त्तिबेमि" इन पदों की व्याख्या पहिले अध्ययनमें की ही जा चुकी है। अतः यहाँ नही की गई है। "सूत्र १४"

जैनाचार्य–जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री–घासीलालजी महाराजकृत 'ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्र की अनगारधर्मामृतवर्षिणी व्याख्यका दूसरा अध्ययन समाप्त ॥ २ ॥

કરવામાં આવ્યો છે.

આ રીતે હે જંબૂ! મોક્ષમાં સંપ્રાપ્ત થયેલા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે સંઘાટાખ્ય જ્ઞાતાધ્યયનનો ઉપર લખ્યા મુજબ અર્થ બતાવ્યો છે. આ હું તને કહું છું. 'त्तिबेमि' આ પદોની વ્યાખ્યા પ્રથમ અધ્યયનમાં કરવામાં આવી છે. ॥સૂત્ર ૧૪॥

જૈનાચાર્ય–જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી–ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત 'જ્ઞાતાધર્મકથાઙ્ગ સૂત્ર ની અનગાર ધર્મામૃત વર્ષિણી વ્યાખ્યા નું બીજું અધ્યયન સમાપ્ત ॥ ૨ ॥

तृतीयाध्ययनमारभ्यते.

द्वितीयाध्ययने विषयकषायादावासक्तस्य दोषा, अनासक्तस्य गुणा उपदिष्टास्तेन चारित्रशुद्धिः कर्तव्येति प्रतिबोधयितुम्, अथास्मिन्नध्ययने सशङ्कनिःशङ्कयोर्दोषगुणा उपदिश्यन्ते, तेन संयमशुद्धिकारणीभूत—सम्यक्त्वशुद्धि कर्त्तव्यतया प्रतिबोधयति, तत्रेद मुपक्षेपसूत्रमाह—

मूलम्—जइणं भंते! समणे णं भगवया महावीरेणं विइय अज्झयणस्स णायाधम्मकहाणं अयमट्ठे पन्नत्ते, तइअस्स णं भंते णायज्झयणस्स के अट्ठे पण्णत्ते? ॥सू. १॥

टीका—'जइणं भंते!' इत्यादि

यदि खलु भदन्त! श्रमणेन भगवता महावीरेण द्वितीयस्याध्ययनस्य ज्ञाताधर्मकथानामयमर्थः प्रज्ञप्तः, तृतीयस्य खलु भदन्त! ज्ञाताध्ययनस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः?। सर्व सुगमम् ॥सूत्र १॥

तीसरा अध्ययन प्रारंभ

द्वितीय अध्ययनमें, विषय कषाय आदि में आसक्त हुए व्यक्ति के दोष तथा उनमें आसक्त हुए व्यक्ति के गुण उपदिष्ट हुए हैं। इससे वहां यही समझाया है कि चारित्र की शुद्धि अवश्य ही करनी चाहिये अब इस तृतीय अध्ययनमें जो शंका सहित है और जो शंका रहित हैं उन दोनों के दोष और गुण कहते हैं। इससे संयम की शुद्धिमें कारणीभूत जो सम्यक्त्व की शुद्धि है वह कर्तव्य है यह बात प्रतिबोधित होती है। यह बात यहां सूत्रकार समझाते हैं—इसके लिये वे इस आरंभ बोधक सूत्र को कहते हैं—जइणं भंते! इत्यादि

તૃતીય અધ્યયન આરંભ

બીજા અધ્યયનમાં વિષયકષાય વગેરેમાં આસકત થયેલા માણસના દોષો તેમજ અસકત થયેલા માણસના ગુણો બતાવવામાં આવ્યા છે' આ રીતે બીજા અધ્યયનમાં મુખ્યરૂપે એજ વાત સમજાવવામાં આવી છે કે ચારિત્રની શુદ્ધિ ચોક્કસ કરવી જોઈએ. આ ત્રીજા અધ્યયનમાં જે માણસો શંકાશીલ અથવા શંકા રહિત છે, તે બંનેના ગુણો કહેવામાં આવ્યા છે. એથી સંયમની શુદ્ધિ માટે કારણરૂપ જે સમ્યકૃત્વની શુદ્ધિ છે તે જ કર્તવ્ય છે, આ વાત સમજાય છે. સૂત્રકાર અહીં એજ વાત સમજાવે છે. તેઓ સમજાવતાં આરંભ બોધક પહેલું સૂત્ર કહે છે—જइणं भंते! इत्यादि।

सुधर्मास्वामी जम्बू स्वामिनमाह—'एवं खलु जम्बू इत्यादि—

मूलम्—एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं चंपा-नामं नयरी होत्था वन्नओ, तीसेणं चंपाए नयरीए बहिया उत्तर पुरत्थिमे दिसिभाए सुभूमिभाए नामं उज्जाणे होत्था, सव्वोउय पुप्फफलसमिद्धे सुरम्मे नंदणवणे इव सुह सुरभिसीयलच्छायाए समणुबद्धे, तस्स णं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उत्तरओ एगदेसंमि मालुया कच्छए वन्नओ, तत्थ णं एगा वणमऊरी दो पुट्ठे परि-यागये पिट्ठुंडी पंडुरे निव्वणे निरुवहए भिन्नमुट्ठिप्पमाणे मऊरी अंडए पसवइ पसवित्ता सएणं पक्खवाएणं सारक्खमाणी संगो-वमाणी संविट्ठेमाणी विहरइ. ॥ सू. २ ॥

'एवं खलु जम्बूः, इत्यादि

टीका—तस्मिन काले तस्मिन् समये चम्पानाम नगरी आसीत्, वर्णकः=वर्णनग्रन्थः चम्पानगर्या वर्णनं प्रागुक्तम्, 'तीसेणं' तस्याश्चम्पाया

टीकार्थ—(भंते) हे भदंत (जइणं समणेणं भगवया महावीरेणं) यदि श्रमण भगवान महावीरने (ण्हायाधम्मकहाणं बिइय अज्झयणस्स) ज्ञाता धर्म कथा के द्वितीय अध्ययन का (अयमट्ठे पण्णत्ते) यह भाव-अर्थ प्ररूपित किया है तो (तइअस्स णं भंते ! णायज्झयणस्स के अट्ठे पण्णत्ते) तृतीय ज्ञाताध्ययन का क्या अर्थ प्रकट किया हैं। इस प्रकार जंबू स्वामी की वात सुनकर सुधर्मा स्वामीने उनसे कहा कि—" सू. १ "

टीकार्थ—(भंते) હે ભદંત! (जइणं समणेणं भगवया महावीरेणं) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે (ण्हायाधम्मकहाणं बिइयअज्झयणस्स) જ્ઞાતા ધર્મ કથાના બીજા અધ્યયનનો (अयमट्ठे पण्णत्ते) આ ભાવ-અર્થ નિરૂપિત કર્યો છે, તો (तइअस्स णं भंते ! णायज्झयणस्स के अट्ठे पण्णत्ते) ત્રીજા જ્ઞાતા અધ્યયનનો શો અર્થ બતાવ્યો છે? આ રીતે જંબૂ સ્વામીની વાત સાંભળીને સુધર્માસ્વામીએ તેમને કહ્યું-કે ॥સૂત્ર ૧॥

नगर्या बहिरुत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे सुभूमिभागं नामोद्यानमासीत् तत् कीदृशमित्याह—'सव्वोउयपुप्फफलसमिद्धे' सर्वर्त्तुकपुष्पफलसमृद्धम्—वसन्तादिषड्ऋतुजनितपुष्पफलादिसम्पन्नम्, सुरम्यम्—अतिशयरमणीयं, नन्दनवनवत् 'सुहसुरभिसीयलच्छायाए' शुभसुरभि—शीतलछायया—तत्र 'सुह' शुभा—शोभना 'सुरभि' सुगन्धिः 'सीयलं' शीतला च या छाया तया 'समणुबद्धे' समनुबद्धम्—युक्तम्, तस्य खलु सुभूमिभागस्योद्यानस्य 'उत्तरओ' उत्तरतः—उत्तरदिशायामित्यर्थः 'एग देसंमि, एकदेशे—एकस्मिन्

'एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं इत्यादि ।

टीकार्थ—(जंबू ! एवं खलु) हे जंबू ! तुम्हारे प्रश्न का उत्तर इस प्रकार है—(तेणं कालेणं तेण समएणं चंपा नामं नयरी होत्था) उस कालमें उस समयमें चंपा नामकी नगरी थी (वन्नओ) इसका वर्णन पहिले किया जा चुका है। (तीसेणं चंपाए नयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए सुभूमिभाए नामं उज्जाणे होत्था) उस चंपा नगरी के बाहर ईशान कोणमे सुभूमिभाग नामका उद्यान था। (सव्वोउय पुप्फफ लसमिद्धे सुरम्मे नदणवणे इव) यह समस्त ऋतुओं की शोभा से समृद्ध था—आर्थात् समस्त ऋतु संबन्धी फलपुष्पादिकों से यह सम्पन्न था, अतिशय रमणीय था। नंदन-वन के समान यह (सुहसुरभि सीयलच्छायाए समणुबद्धे) शुभ, सुरभि और शीतल छायासे युक्त था। (तस्स ण सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उत्तरओ एगदेसंमि मालुयाकच्छए वन्नओ) उस सुभूमिभाग उद्यान की

'एवं खलु जबू ! तेणं कालेणं' इत्यादि ॥

टीकार्थ—(जंबू ! एवं खलु) જંબૂ! તમારા પ્રશ્નનો જવાબ આ પ્રમાણે છે-(तेणं कालेणं तेणं समएणं चंपा नामं नयरी होत्था) તે કાળે અને તે સમયે ચંપા નામે નગરી હતી. (वन्नओ) તે નગરીનું વર્ણન પહેલાં કરવામાં આવ્યું છે. (तीसेणं चंपाए नयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए सुभूमिभाए नामं उज्जाणे होत्था) તે ચંપાનગરીની બહાર ઈશાન કોણમાં સુભૂમિભાગ નામે ઉદ્યાન હતો. (सव्वोउयपुप्फफलसमिद्धे सुरम्मे नदणवणे इव) તે ઉદ્યાન સમસ્ત ઋતુઓની શોભાથી યુકત હતું એટલે કે બધી ઋતુઓનાં ફળો અને પુષ્પોથી તે સંપન્ન હતું અને તે બહુ જ રમણીય હતું. નંદન વનની જેમ તે (सुहसुरभिसीयलच्छायाए समणुबद्धे) શુભ સુરભિ અને શીતળ છાયાવાળું હતું. (तस्सणं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उत्तरओ एगदेसंमि मालुयाकच्छए वन्नओ) તે સુભૂમિ ભાગ ઉદ્યાનની ઉત્તર દિશાએ એક તરફ માલુકા કચ્છનામે વન હતું. તે માલુકા કચ્છનું વર્ણન

भागे मालुकाकक्षकः आसीत्, वर्णकः वर्णनः=मालुकाकक्षकस्य वर्णनमत्रैव द्वितीयाध्ययनेऽभिहितम्. ।

'तत्थ णं तत्र खलु एका वनमयूरी द्वे-द्विसंख्यके 'पुट्ठे' पुष्टे-वर्द्धिते 'परियागए' पर्यायागते-पर्यायेण प्रसूतिकालक्रमेण आगते प्रसूतिकालप्राप्ते इत्यर्थः, परियागए-इत्यत्र यकारलोपः प्राकृतत्वात् 'पिट्टुंडी पंडुरे' पिष्टोण्डी पाण्डुरे तत्र-'पिट्ठ' पिष्टस्य-ताण्डुलचूर्णस्य 'उंडी' पिण्डी तद्वत् पाण्डुरे धवले ये ते तथा 'निव्वणे' निर्व्रणे-क्षतरहिते 'निरुपहते-उपद्रव-रहिते 'भिन्नमुट्ठिप्पमाणे' भिन्नमुष्टिप्रमाणे तत्र 'भिन्न' भिन्ना मध्यरिक्ता या मुष्टिः सा प्रमाणं ययोस्ते तथा 'मऊरी अंडए' मयूराण्डके मयूरोत्पादके अंडे 'पसुवइ' प्रसूते-जनयति, प्रसूय-जनयित्वा 'सएण' पक्खवाएण' स्वकेन पक्षपातेन अण्डोपरि स्वकीयपक्षाच्छादनेन 'सारक्खमाणी'

उत्तर दिशामें एक ओर मालुक कच्छनाम का वन था। इस मालुका कच्छ का वर्णन इसी शास्त्र के द्वितीय अध्ययनमें किया जा चुका है। (तत्थ णं एगा वणमऊरी दो पुट्ठे मऊरी अंडए पसवइ परियागए) उस कक्षकमें एक वन मयूरी ने दो पुष्ट मयूर उत्पादक अंड उत्पन्न किये। ये दोनों अंडे उसने भिन्न भिन्न समयमें अर्थात् एक पहिले और एक दूसरा उसके उसी समय बादमें प्रसुत किये थे। (पिट्टुंडी पंडुरे) ये दोनों ही तंदुल चूर्ण की पिंठी-पिण्डी-के समान धवल थे। (निव्वणे निरुवहये भिन्न मुट्ठिप्पमाणे) विना किसी क्षत के थे। उपद्रव रहित थे। और मध्यरिक्त पोला मुष्टि के बराबर थे। (पसवित्ता सएणं पक्खवाएण सारक्खमाणी संगोवमाणी संवड्ढमाणी विहरइ) प्रसव करके उसने उन दोनों मयूरोत्पादक अंडो को अपने पंखों के द्वारा आच्छादन करके अर्थात् उन दोनों अंडो को अपने पंखों के नीचे रख और उन पर पंखो को पसार

જ્ઞાતા સૂત્રના બીજા અધ્યયનમા કરવામાં આવ્યું છે (तत्थणं एगा वणमऊरी दो-पुट्ठे मऊरीअंडए पसवइ परियागए) તે માલુકા કક્ષમા એક વનની ઢેલે બે સુડોળ મોરોને ઉત્પન્ન કરનારા એવા બે ઇંડા મૂક્યાં. આ ઇંડા તેણે એક પછી અને એટલે કે એક પહેલા એમ જુદા જુદા વખતે મૂક્યાં હતાં. (पिट्टुंडी पंडुरे) બંને ઇંડાઓ ચોખાના લોટના પીંડની જેમ ધોળા હતા (निव्वणे निरुवहये भिन्नमुट्ठिप्पमाणे) તે બંને ઇંડાઓ ક્ષત વગરના, ઉપદ્રવ રહિત અને વચ્ચે પોલી મૂઠીની બરાબર હતા. (पसवित्ता सएणं पक्खवाएणं सारक्खमाणी संगोवमाणी संवड्ढमाणी विहरइ) ઇંડાં મૂક્યા બાદ બંને મયૂરોત્પાદક તે ઢેલે પાંખો પ્રસારીને બંને ઇંડાંને પાંખોથી

संरक्षन्ती रक्षां कुर्वन्ती, 'संगोवेमाणी' संगोपायन्ती-उपद्रवतः परिरक्षन्ती 'संवेढे-माणी' सम्वेष्टयन्ती पोषयन्ती समन्तात् पक्षैरावृत्य वर्धयन्ती विहरति । सू. २ ।

मूलम्—तत्थणं चंपाए नयरीए दुवे सत्थवाहदारगा परिवसंति तं जहा—जिणदत्तपुत्ते य सागरदत्तपुत्ते य सह जायया सहवड्ढियया सहपंसुकीलियया सहदारदरिसी अन्नमन्नमणुरत्तया अन्नमन्नमणुव्वयया अन्नमन्नच्छंदाणुवत्तया अन्नमन्नहियइच्छियकारया अन्नमन्नेसु गिहेसु किच्चाइं करणिज्जाइं पच्चणुभवमाणा विहरंति. ॥ सू. ३॥

'तत्थणं' इत्यादि,

टीका—तत्र खलु चम्पायां नगर्यां द्वौ सार्थवाहदारकौ परिवसतः तद्यथा—जिनदत्तपुत्रश्च सागरदत्तपुत्रश्च, तौ विशेषयति 'सहजायया' सहजातकौ—समानजन्मकालत्वात् 'सह वड्ढियया सहवर्द्धितकौ—सार्धमेव वृद्धिमुपगतत्वात् 'सहपंसुकीलियया' सह पांशुक्रीडितकौ समानकाले धूली क्रीडाकरत्वात् 'सहदाररिसी' सहद्वारदर्शिनौ सह द्वारदर्शिनौ सह सार्धमेव परस्परं गृहयोर्द्वारे द्रष्टुं शीलं ययोः तौ तथा-सहदारदर्शिनौ-इति छाया पक्षे समानकालकृतविवाहौ 'अन्नमन्नमणुरयया' अन्योऽन्यमनुरक्तकौ—पर-

---

कर रक्षा की-उपद्रवों से उन्हे बचाया चारों तरफ से उन्हें पखों से आवृत कर उनका पोषण किया ॥ सू. २ ॥

टीकार्थ-(तत्थ णं चंपाए नयरीए) उस चंपा नामकी नगरीमें (दुवे सत्थ वाहदारगा परिवसंति) दो सार्थवाह दारक रहते थे। (तंजहा) वे ये है-(जिणदत्तपुत्ते य सागरदत्तपुत्ते य) एक जिनदत्त का पुत्र दूसरा सागरदत्त का पुत्र (सहजायया सहवड्ढियया सहपुलकीलियया सहदारदरिसी अन्नमन्नमणुरत्तया अण्णमन्नमणुव्वयया अण्णमन्नच्छंदाणुवत्तया

ढांकीने तेमनी रक्षा करी. उपद्रवोथी ईंडांने बचाव्यां, चोमेर ईंडाने पांखोथी ढांकीने-आवृत्त करीने-तेओनुं पोषण कर्युं. ॥सूत्र २॥

'तत्थणं चंपाए नयरीए' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तत्थणं चंपाए नयरीए) ते चंपा नामे नगरीमां (दुवे सत्थ-वाहदारगा परिवसंति) बे सार्थवाह दारको (पुत्रो) रहेता हता. (तं जहा) तेओ आ प्रमाणे छे-(जिणदत्तपुत्तो य सागरदत्तपुत्तो य) एक जिनदत्तनो पुत्र अने बीजो सागरदत्तनो पुत्र (सह जायया सह वड्ढियया सह पुंसकीलियया सहदारदरिसी अन्नमन्नमणुरत्तया अण्णमन्नमणुव्वयया अण्णमन्नच्छंदाणुव-

स्परं स्नेहवन्तौ 'अन्नमन्नमणुव्वयया' अन्योऽन्यानुव्रजकौ-परस्परानुगामिनौ 'अन्नमन्नच्छंदाणुवत्तया' अन्योऽन्यच्छन्दानुवर्तकौ-परस्पराभिप्रायानुवर्तिनौ 'अन्नमन्नहियइच्छियकारया अन्योऽन्यहृदयेप्सितकारकौ परस्पर चित्तानुकूलकारिणौ 'अन्नमन्नेसु गिहेसु. अन्योऽन्यगृहयोः 'किच्चाइं करणिज्जाइं' कृत्यानि करणीयानि कृत्यानि=उचितकार्याणि, करणीयानि=अवश्यकर्तव्यानि गृहसंबन्धीनि 'पच्चणुभवमाणे' प्रत्यनुभवन्तौ कुर्वन्तौ विहरतः ।सू. ३।

मूलम्-- तए णं तेसिं सत्थवाहदारगाणं अन्नया कयाइं एगयओ सहियाणं समुवागयाणं सन्निसन्नाणं सन्निविट्ठाणं इमेयारूवे मिहो कहासमुल्लावे समुप्पज्जित्था जं णं देवाणुप्पिया! अम्हं सुहं वा दुक्खं वा पव्वज्जा वा विदेसगमणं वा समुप्पज्जइ-

---

अन्नमन्नहियइच्छियकारया अन्नमन्नेसु गिहेसु किच्चाइं करणिज्जाइं पच्चणुभवमाणा विहरंति) ये दोनों एक साथ ही उत्पन्न हुए थे। एक साथ ही बडे हुए थे। साथ ही साथ खेले कूदे थे। साथ ही साथ इन दोनों का विवाह हुआ था। अतः इन्ही सब बातों को लेकर इन दोनों का आपसमें बडा अधिक स्नेह था। जहां कहीं भी एक जाता था तो दूसरा भी उसके साथ जाता था। कोई किसी की इच्छा के विरुद्ध काम नहीं करता था अर्थात ये दोनों परस्परमें एक दूसरे के अभिप्रायानुसार वर्तन करते थे। परस्परमें ये दोनों एक दूसरे के चित्त के अनुकूल ही प्रवृत्ति किया करते थे। यहां तक ईन दोनों के स्नेह की अनुवृत्ति बडी हुई थी कि ये आपस में एक दूसरे के घरके करने योग्य कार्यों को भी कर दिया करते थे। सू. ३ ॥

यया अन्नमन्नहियइच्छियकारया अन्नमन्नेसु गिहेसु किच्चाइं करणिज्जाइं पच्चणुभवमाणा विहरंति) તે બંને એકી સાથે જનમ્યા હતા. એકી સાથે મોટા થયા હતા, અને એકી સાથે રમ્યા હતા. તેઓ બંનેનાં લગ્ન પણ સાથે સાથે જ થયા હતાં. આ બધી વાતોને લીધે તે બંનેમાં એક બીજા ઉપર બહુજ પ્રેમ હતો ગમે ત્યાં એકને જવાનુ હોય ત્યારે બીજો પણ તેની સાથે ચોક્કસ ગયો જ હોય. બંનેમાંથી-કોઈ પણ એકબીજાને વિપરીત કામ કરતા જ ન હતા. એટલે કે તેઓ એક બીજાના મન મુજબ વર્તતા હતા. એક બીજાના ચિત્તને અનુકૂળ જ તેઓ કામ કરતા હતા. આ બંનેનો પ્રેમ એટલે સુધી પહોંચ્યો હતો કે તેઓ બંને એક બીજાના ઘરનું કરવા યોગ્ય કામ પણ કરી આપતા હતા. ાસૂ. ૩ા

तन्नं अम्हेहिं एगयओ समेच्चा णित्थरियव्व त्तिकट्टु अन्नमन्न मेयारूवं संगारं पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता सकम्मसंपउत्ता जाया यावि होत्था. ॥ सू. ४ ॥

टीका—'तत्थ ण इत्यादि–तत्र खलु तयोः सार्थवाहदारकयोरन्यदा कदाचित् 'एगयओ' एकतः कस्मिंश्चित् एकस्मिन्स्थाने 'सहियाणं' सहितयोः –मिलितयोः 'समुवागयाणं' समुपागतयोः एकतरस्य गृहे प्राप्तयोः 'सन्निस न्नाणं' सन्निषण्णयो' उपविष्टयो 'सन्निविट्ठाणं' सन्निविष्टयोः एकस्मिन् स्थले संमिलिततया स्थिरसुखासनतयाच स्थितयोः 'इमेयारूवे' अयमे तद्रूपः वक्ष्यमाणस्वरूपः 'मिहो कहासमुल्लावे' मिथः कथासमुल्लापः, तत्र 'मिहो कहा' मिथः कथा–परस्परकथा तस्यां 'समुल्लाव' समुल्लापः जल्पो यस्य स तथा 'समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत अभवत् 'ज णं' यत् खलु देवानुप्रियः 'अम्हं' आवयोः सुखं वा दुःख वा 'पव्वज्जा' प्रव्रज्या वा पर्यटन–रनसेवा-

---

'तएणं तंसि सत्थवाहदारगाण' इत्यादि ॥

टीकार्थ–(तएणं) इसके बाद (अन्नया कयाइ) किसी समयमें (एगयओ सहिया णं) किसी एक स्थलमें मिले हुए (समुवागयाणं) एक दूसरे के घरमें प्राप्त हुए (सन्निसन्नाणं, सन्नि विट्ठाण इमेयारूपे मिहो कहासमुल्लावे समुप्पज्जित्था) अच्छी तरह बैठे हुए, अच्छी तरह एक स्थल पर मिलकर सुखरूप से स्थित हुए। (तंसि सत्थवाहदारगाणं) उन सार्थवाह पुत्रों को (इमेयारूवे मिहोकहासमुल्लावे समुपज्जित्था) इस तरह यह वक्ष्यमाण मिथो कथा समुल्लाप उत्पन्न हुआ।–परस्पर की गोष्ठीमें उन लोगोंने इस प्रकार विचार किया (अम्हं सुहं वा दुक्खं वा पव्वज्जा वा विदेसगमणं वा समुप्पज्जइ) अपन दोनों चाहे सुखमें रहें या दुःखमें

'तएणं तंसि सत्थवाहदारगाणं' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) त्यार બાદ (अन्नया कयाइं) કોઈક વખતે (एगयओ सहियाणं) કોઇ એક સ્થાને સંયુકત થયેલા (समुवागयाणं) એક બીજાના ઘરમાં એકઠા થયા (सन्निसन्नाणं सन्निविट्ठाणं इमेयारूवेमिहो कहासमुल्लावे समुप्पज्जित्था) તેઓ બંને ત્યા સારી રીતે બેઠા અને એકજ સ્થાને એક બીજાથી મળીને પ્રસન્નતા અનુભવી (तंसि सत्थवाहदारगाणं) તે સાર્થવાહ પુત્રોને (इमेयारूवे मिहोकहा-समुल्लावे समुज्जित्था) આ પ્રમાણે એક બીજાની સાથે પ્રેમપૂર્વક વાર્તાલાપ કરતાં વિચાર ઉદ્‌ભવ્યો—એટલે કે તેઓ બંનેએ આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો કે-(अम्हं सुहं वा दुक्खं वा पव्वज्जा वा विदेसगमणं वा समुप्पज्जइ) અમે બંને ભલે સુખમાં રહીશું

धर्मम् विदेशगमनं-व्यापाराद्यर्थंवा 'समुप्पज्जइ' समुत्पद्येत भवेत 'तन्नं' तत्खलु 'अम्हेहिं' आवाभ्यां 'एगयओ' एकतः एकत्र 'समेच्चा' समेत्य मिलित्वा कार्यं, 'णित्थरियव्वं' निस्तरितव्यम् पारयितव्यं कर्तव्यमित्यर्थः, 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा अन्योन्यं परस्परं, एतद्रूपं-एतादृशम् 'संगारं' सङ्केतम् 'पडिसुणेंति' प्रतिश्रृणुतः स्वीकुरुतः प्रतिश्रुत्य-स्वीकृत्य 'सकम्मसंपउत्ता' स्वकर्मसम्प्रयुक्तौ-स्वकार्यपरायणौ जातौ चाप्यभूताम्, स्व स्वकार्य करणोत्सुकौ स्वगृहं जग्मतुरित्यर्थः ॥ सूत्र ४ ॥

मूलम्—तत्थणं चंपाए नयरीए देवदत्ता नामं गणिया परिवसइ अड्ढा जाव अपरिभूया चउसट्ठिकलापंडिया चउसट्ठिगणियागुणोववेया अउणतीसंविसेसे रममाणी एकवीस रइगुणप्पहाणा बत्तीसपुरिसोवयारकुसला णवंगसुत्तपडिबोहिया अट्ठारसदेसीभासा विसारया सिंगारागारचारुवेसा संगयगयहसिय० उसियज्झया सहस्सलंभा विदिन्नछत्तचामर बालवियणिया कन्नी रहप्पयाया यावि होत्था बहूणं गणिया सहस्साणं आहेवच्चं जाव विहरइ ।सू. ५।

रहे, प्रव्रज्या ग्रहण करें या व्यापार आदि के लिये परदेशमें जावे (तन्नं अम्हेहिं एगयओ समेच्चा णित्थरियव्वं त्ति कट्टु अन्नमन्नमेयारूवं संगारं पडिसुणेंति) फिर भी अपने दोनों जो कुछ काम करे वह मिलकर ही करें। इस प्रकार उन दोनोंने परस्परमें संकेत स्वीकृत कर लिया। (पडिसुणित्ता सकम्मसंपउत्ता जाया यावि होत्था) इस तरह परस्परमें संकेत बद्ध होकर वे दोनों अपने २ कार्य करनेमें उत्कंठित बनकर वहांसे अपने २ घर को चल दिये। सू. ४ ॥

કે દુઃખમાં રહીશું, પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરીશું કે વેપાર માટે પરદેશ ખેડીશું (तन्नं अम्हेहिं एगयओ समेच्चा णित्थरियव्वंत्ति कट्टु अन्नमन्नमेयारूवं संगारं पडिसुणेंति) પણ અમે બંને ગમે જે કામમાં પડીશું તે મળીને જ કરીશું. આ પ્રમાણે તેઓ બંનેએ પરસ્પર સંકેત (શરત) સ્વીકારી લીધો. (पडिसुणित्ता सकम्म संपउत्ता जाया यावि होत्था) આ રીતે પરસ્પર સંકેત (શરત) બદ્ધ (પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ) થઈને તેઓ બંને પોતપોતાના કામમાં ઉત્સુક બનીને ત્યાંથી બંને પોતપોતાને ઘેર ગયા, ॥સૂત્ર ૪॥

टीका--'तत्थणं' इत्यादि तत्र खलु चम्पायां नगर्यां देवदत्ता नाम गणिका परिवसति, सा च आढ्या यावद् अपरिभूता 'चउसट्ठिकलापंडिया' चतुष्षष्टि कला पण्डिता-चतुष्षष्टिसंख्यकाः कलाः नृत्यादि फलवृष्टि पर्यन्ताः तत्र पण्डिता-निपुणा 'चउसट्ठिगणियागुणोववेया' चतुष्षष्टि-गणिकागुणोपपेता चतुष्षष्टिसंख्यकाः गणिकागुणाः शृङ्गारचेष्टारूपाः तैरुपपेता-युक्ता 'अउणतीसं विसेसे रममाणी' एकोनत्रिंशद् विशेषान् रममाणा-एकोनत्रिंशद्विशेषान् कामशास्त्रप्रसिद्धान् अधिकृत्य रममाणा-विलासं कुर्वाणा 'एक्कवीसरइगुणप्पहाणा' एकविंशति रतिगुणप्रधाना एकविंशति संख्यकाः रतिगुणाः, ते प्रधाना 'बत्तीसपुरिसोवयारकुसला' द्वात्रिंशत् पुरुषोपचारकुशला द्वात्रिंशत् संख्यकाः पुरुषोपचाराः कामशास्त्रप्रसिद्धास्तेषु कुशला-दक्षा 'णवंगसुत्तपडिबोहिया' नवाङ्गसुप्त प्रतिबोधितानि--

---

'तत्थ णं चंपाए नयरीए' इत्यादि ॥

टीकार्थ-(तत्थणं चंपाए नयरीए) उसी चंपा नगरीमें (देवदत्ता नाम गणिया परिवसइ) देवदत्ता नाम की एक गणिका रहती थी। (अड्ढा जाव अपरिभूया चउसट्ठिकलापंडिया, चउसट्ठिगणियागुणोववेया अउणतीस विसेसे रममाणी) यह धन संपन्न थी। यावत् अपरिभूत थी-कोई इसका तिरस्कार नहीं कर सकता था। नृत्यादि से लेकर फलवृष्टि पर्यंत की ६४ कलाओं में यह निपुण थी। श्रृंगार चेष्टारूप जो ६४ गणिकागुण होते है उनसे यह भरपूर थी। कामशास्त्र प्रसिद्ध २९ विशेषों को लक्ष्य में रख कर यह विलास करती थी। (एक्कवीसरइगुणप्पहाणा) २१ प्रकार के रति गुणों से यह समन्वित थी। (बत्तीसपुरिसोवयारकुसला) ३२ प्रकार के कामशास्त्र प्रसिद्ध पुरुषोपचारों से यह कुशल थी। (णवंगसुत्तपडिबोहिया)

'तत्थणं चंपाए नयरीए' इत्यादि।

ટીકાર્થ—(तत्थणं चंपाए नयरीए) તે ચંપા નગરીમાં देवदत्ता नाम गणिया परिवसइ) દેવદત્તા નામે ગણિકા રહેતી હતી. (अड्ढाजाव अपरिभूया चउसट्ठिकलापंडिया, चउसट्ठिगणियागुणोववेया अउणतीसं विसेसे रममाणी) તે ધન સંપન્ન હતી. અપરિભૂત હતી-એટલે કે કોઈપણ વ્યક્તિની એવી તાકાત ન હતી કે તેનો તિરસ્કાર કરીશકે. નૃત્ય વગેરેથી માંડીને ફળવૃષ્ટિ સુધીની ચોસઠ કળાઓમાં તે કુશળ હતી. શ્રૃંગારની ચેષ્ટારૂપે જે ચોસઠ ગણિકા ગુણો હોય છે, તેબધા ગુણો તેમાં વિદ્યમાન હતા. કામશાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ ઓગણત્રીસ (૨૯) વિશેષોને લક્ષ્યમાં રાખીને તે વિલાસ કરતી હતી (एक्कवीसरइगुणप्पहाणा) એકવીસ જાતના રતિગુણોથી તે યુક્ત હતી. (बत्तीस पुरिसोवयारकुसला) બત્રીસ (૩૨) જાતના કામશાસ્ત્રમા પ્રસિદ્ધ પુરુષો પચારોમાં

नवाङ्गानि द्वे श्रोत्रे, द्वे नयने, द्वे नासिके, जिह्वा,त्वग् मनश्चेत्येतानि सुप्तानीव सुप्तानि तानि यौवनप्राप्त्या प्रतिबोधितानि स्वस्वविषयग्रहणपटुतां प्रापितानि यया सा तथा 'अट्ठारसदेसभासविसारया' अष्टादशदेश भाषाविशारदा--अष्टादशदेशभाषासु विशारदा-कुशला 'सिंगारागारचारुवेसा' शृंगारागारचारुवेषा- शृङ्गारस्यागारमिव चारु मनोहरो वेषो यस्याः सा तथा 'संगय-गय-हसिय भणिय-चेट्ठिए विहिय विलास-संलावुल्लावनिउणजुत्तोवयारकुसला' सङ्गत-गत हसित-भाणितचेष्टितविविध—विलाससंलापोल्लापनिपुणयुक्तोपचारकुशला इति तु व्याख्यातपूर्वम् 'उस्सियज्झया' उच्छ्रितध्वजा-उच्छ्रिता ध्वजा यस्याः सा तथा 'सहस्सलंभा' सहस्रलम्भा शुल्केन सहस्रं लम्भो लाभो यस्याः सा तथा' विदिन्नछत्तचामरबालवियणिया' वितीर्णछत्रचामरबालव्यजनिका वितीर्णानि=भूपेन दत्तानि छत्रचामराणि बाल व्यजनिकाचामरविशेषो यस्याः सा तथा'कन्नीरहप्पयाया' कर्णीरथप्रयाता-कर्णीरथः प्रवहणं नरवाह्ययानविशेषस्तेन'पयाया प्रयातं गमनं

दो श्रोत्र, दो नयन दो नासिका के छिद्र ६ जिह्वा ७ स्पर्श ८ तथा मन ९ इन सुप्त नवांगों की यह प्रतिबोधक थी। (अट्ठारसदेसभासा विसारया) अष्टा दश देशों की भाषामें यह विशारदा-निपुण थी। (सिंगारागारचारुवेसा संगयगय हसिय० ऊसियज्झया) शृंगार के आगार के समान इसका सुन्दर वेष था। सगत यावत् निपुण युक्तोपचार में यह कुशल थी। संगत, गत, हसित, भणित इत्यादि निपुणयुक्तोपचार पर्यन्त पदों की व्याख्या पहिले की जा चुकी है। इसकी ध्वजा फहराती थी। (सहस्सलंभा) एक हजार रुपया इस की फीस थी (विदिन्नछत्तचामरवालवियणिया) राजाने इसके लिये छत्र, चामर, और बालव्यजनियें वितीर्ण किये थे। (कन्नीरहप्पयाया यावि होत्था)

તે નિપુણ હતી. (णवंगसुत्तपडिबोहिया) બે કાન, બે આંખો, બે નાકના કાણાં જીભ, સ્પર્શ અને મન આ નવ સુપ્ત અંગોની તે પ્રતિબોધક હતી. (अट्ठारसदेसभासाविसारया) અઢાર દેશોની ભાષામાં તે પંડિત હતી (सिंगारागारचारुवेसा संगयगयहसिय ऊसिएज्झया) શ્રંગારના નિવાસસ્થાનની જેમ તેનો વેષ સુંદર હતો. સંગત અને બીજા યુક્તોપચારમાં તે નિપુણ તેમજ કુશળ હતી. સંગત, ગત, હસિત, ભણિત, વગેરે નિપુણ યુક્તોપચાર સુધીના પદોની વ્યાખ્યા પહેલાં કરવામાં આવી છે. તે ગુણિકાની ધજા લહેરાતી હતી. (सहस्सलंभा) એકહજાર રૂપિયા તેની ફી હતી. (विदिन्नछत्तचामरवालवियणिया) રાજાએ તેના માટે છત્ર, ચામર અને બાલવ્યજનિકાઓ (વીંજણી) અર્પી હતી. (कन्नीरहप्पयायायावि होत्था) પાલખી–

यस्याः सा तथा चाप्यभवत् गणिकासहस्त्रस्याधिपत्यं कुर्वती यावद्विहरति.॥ सू. ५ ॥

मूलम्--तएणं तेसिं सत्थवाहदारगाणं अन्नया कयाइ पुव्वा-वरण्हकालसमयंसि जिमियभुत्तुत्तरागयाणं समाणाणं आयन्ताणं चोक्खाणं परमसुइभूयाणं सुहासणवरगयाणं इमेयारूवे मिहो-कहासमुल्लावे समुप्पज्जित्था, तं सेयं खलु अम्हं देवाणुप्पिया! कल्लं जाव जलंते विउलं असणं ४ उवक्खडावेत्ता तं विउलं असणं ४ धूव पुप्फगंधवत्थं गहाय देवदत्ताए गणियाए सद्धिं सुभूमिभा-गस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणाणं विहरित्तए तिकट्टु अन्नमन्नस्स एयमट्ठं पडिसुणेंति पडिसुणित्ता कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए कोडुंबिय पुरिसे सद्दावेंति सद्दावित्ता एवं वयासी—गच्छह णं देवाणुप्पिया! विउलं असणं ४ उवक्खडेह तं विउलं असणं ४ धूवपुप्फवत्थं गहाय जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे जेणेव णंदा—पुक्खरिणी तेणामेव उवागच्छह, णंदा पुक्खरिणीतो अदूरसामंते थूणा मंडवं आहणह. । आसित्त सम्मज्जियोवलित्त सुगंध जाव कलियं करेह, अम्हें पडिवालेमाणा २ चिट्ठह जाव चिट्ठंति. ॥सू. ६ ॥

पालकी—तामज्ञाम—पर बैठ कर यह चलती थी। (नरवाह्ययान विशेष का नाम कर्णीरथ है) ऐसी यह गणिका (बहूणं गणियासहस्साणं आहेवच्चं जाव विहरइ) और हजार गणिका जनों का आधिपत्य करती हुई अपने समय को आनन्दके साथ व्यतीत करती थी। । सूत्र ४॥

'तएणं तेसिं सत्थवाहदारगाणं' इत्यादि ।

તામજામ—ઉપર સવાર થઇને તે અવરજવર કરતી, નરવાહ્યયાન વિશેષનું નામ કર્ણીરથ છે. એવી તે ગણિકા (बहूणं गणियासहस्साणं आहेवच्चं जाव विहरइ) હજાર ગણિકાઓનું આધિપત્ય કરતી પોતાના વખતને તે સુખેથી પસાર કરતી હતી. ॥સૂત્ર ૫॥

टीका—'तएणं तेसिं इत्यादि—ततः खलु तयोः सार्थवाहदारकयोरन्यदा कदाचित् पूर्वापराह्णकालसमये पश्चिमप्रहरे 'जिमियभुत्तुतरागयाणं' जिमित भुक्तं-आस्वादनेन अनुभूतम् उत्तरं-तत्पश्चात् आगतयोः 'समाणाणं' सतोः 'आचंताणं' आचमितयोः-कृतचुलुकयोः 'चोक्खाणं' चोक्षयोः अन्नादिलेपापनयनेन शुद्धयोः अतएव 'परमसुईभूयाणं' परमशुची भूतयोः हस्तमुखादि प्रक्षालनेन परमपवित्रयोः 'सुहासणवरगयाणं' सुखासनवरगतयोः सुखासनावस्थितयोः 'इमेयारूवे' अयमेतद्रूपो वक्ष्यमाणलक्षणः 'मिहो कहासमुल्लावे' मिथः कथासमुल्लापः विलासविषयकवार्ता संलापः 'समुपज्जित्था' समुदपद्यत अभवत् ततश्रेयः खलु आवयोः देवानुप्रिय ! कल्ये यावज्ज्वलति विपुलमशन पानं खाद्यस्वाद्यमुपस्कार्य तं विपुलमशनपानखाद्यस्वाद्यं धूप—

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (अन्नया कयाइं) किसी एक समयकी (तेसिं सत्थवाहदारगाणं) उन दोनों सार्थवाह पुत्रों को (जिमियभुत्तुत्तरागयाणं) जब कि वे जीम कर और खाकर कुल्ला करने के लिये अपने स्थान से उठ चुके थे और (आयंताणं) अच्छी तरह कुल्लाभी कर चुके थे। (चोक्खाण) तथा धोती आदि वस्त्रों पर खाते समय पडे हुए अन्नादिकों के सीतों को जब वे साफ कर शुद्ध हो चुके थे। परमसुइभूयाणं) हस्त मुख आदि के प्रक्षालन से उनके मुख आदि अवयव जब शुद्ध हो चुके थे तब (पुव्वावरह्न कालसमयंसि) पश्चिम प्रहर में (सुहासणवरगयाण) जब वे एक स्थान पर आनन्द के साथ बैठे हुए थे—(इमेयारूवे मिहोकहासमुल्लावे समुप्पज्जित्था) इस प्रकार का यह बातचीत करते हुए विचार बांधा—

'तएणं तेसिं सत्थवाहदारगाणं' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) त्यार બાદ (अन्नया कयाइं) કોઈ એક વખતની વાત છે. (तेसिं सत्थवाहदारगाणं) તે બંને સાર્થવાહ પુત્રોને (जिमिय भुत्तुरागयाण)–કે જ્યારે તેઓ જમીને પોતાના જમવાના સ્થાનેથી કોગળા કરવા માટે ઉભા થઈ ચૂક્યા હતા, અને (आयंत्ताणं) સારી રીતે તેમણે કોગળા પણ કરી લીધા હતા (चोक्खाणं) તેમજ ધોતી વગેરે વસ્ત્રો ઉપર જમતી વખતે પડેલા અન્ન વગેરેના કણોને સાફ કરીને શુદ્ધ બની ચૂક્યા હતા. (परमसुइभूयाणं) હાથ મોં વગેરેના પ્રક્ષાલનથી તેમના મોં વગેરે અવયવો જ્યારે સ્વચ્છ બની ચૂક્યા હતા. (पुव्वावरण्हकालसमयंसि) દિવસના છેલ્લા પહોરમાં (सुहासणवरगयाणं) જ્યારે તેઓ એક સ્થાને આનંદપૂર્વક બેઠા હતા. (इमेयारूवे मिहो कहासमुल्लावे समुप्पज्जित्था) ત્યારે વાતચીતનો વિચાર ઉદ્ભવ્યો

पुष्पगन्ध वस्त्रं गृहीत्वा देवदत्तया गणिकया सार्द्धं सुभूमिभागस्योद्यानस्य उद्यानश्रियम्—उद्यानशोभाम् प्रत्यनुभवतोः—उपवनशोभादर्शनादिना प्रमोदयतोः विहर्तुं=विलासितुम् इति कृत्वा अन्योऽन्ययोरेतमर्थं प्रतिश्रुणुतः प्रतिश्रुत्य निश्चित्येत्यर्थः 'कल्लं' कल्ये 'पाउप्पभाया रयणीए' प्रादुष्प्रभातायां रजन्यां रात्र्यन्ते प्राच्यां दिशि प्रकाशोदये कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयतः शब्दयित्वा एवमवादिष्टाम् गच्छत खलु यूयं देवानुप्रियाः! विपुलमशन-

---

(त सेयं खलु अम्हं देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय! हम दोनोंको अब यह अच्छा है कि (कल्लं जाव जलंते विउलं असणं उवक्खडाविन्ता तं विउलं असण४ धूवपुप्फगंधवत्थं गहाय देवदत्ताए गणियाए सद्धिं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणाणं विहरित्तए) हम दोनों कल जब कि प्रभात हो जाय और सूर्य प्रकाश हो जाय तब विपुलमात्रामें अशन पान, खाद्य, और स्वाद्य चारों प्रकार का आहार निष्पन्न करा कर उस निष्पन्न हुए अशन आदि ४ चारों प्रकार के आहारको तथा धूप, पुष्प, गंध, और वस्त्र को लेकर देवदत्त गणिका के साथ सुभूमिभाग उद्यान की उद्यान श्री का अनुभव करते हुए विचरण करें। (त्तिकट्टु अन्नमन्नस्स एयमट्ठं पडिसुणेंति) ऐसा विचार उन दोनोंने किया परस्पर के इस विचारको स्वीकार कर लिया (पडिसुणित्ता कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए कोडुंबियपुरिसे सद्दावेंति) विचार स्वीकृत हो चुकने के बाद कल जब रात्रि प्रभात प्राय हो चुकी और सूर्य प्रकाशित हो चुका तब उन दोनोंने अपने२ कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया (सद्दावित्ता एवं

(तं सेयं खलु अम्हं देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિયે! આપણે બંને માટે એ વાત સુખરૂપ થશે કે (कल्लं जावजलंते विउलं असणं ४ उवक्खडावेत्ता तं विउलं असणं४ धूव,पुप्फ,गंधवत्थ गहाय देवदत्ताए गणियाए सद्धिं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणाणं विहरित्तए) આવતી કાલે જ્યારે સવાર થાય અને સૂર્ય પ્રકાશતો થાય ત્યારે પુષ્કળ પ્રમાણમાં અશન, પાન, ખાદ્ય, અને સ્વાદ્ય ચારે પ્રકારનો આહાર બનાવડાવીને તે ચારે જાતના આહારને તેમજ ધૂપ, પુષ્પ, ગંધ અને વસ્ત્રને લઈને દેવદત્તા ગણિકાની સાથે સુભૂમિ ભાગ ઉદ્યાનની ઉદ્યાનશ્રીને અનુભવતા વિહાર કરીએ. (त्तिकट्टु अन्नमन्नस्स एयमट्ठं पडिसुणेंति) આ વિચારને બંનેએ સ્વીકારી લીધો. (पडिसुणित्ता कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए कोडुंबिय पुरिसे स ावेंति) વિચારની સ્વીકૃતિ બાદ જ્યારે રાત્રિ પસાર થઈ પ્રભાત થયું અને સૂરજનો પ્રકાશ ચોમેર પ્રસર્યો ત્યારે બંનેએ પોતપોતાના કૌટુંબિક પુરૂષોને બોલાવ્યા. (सद्दावित्ता एवं वयासी) બોલાવીને કહ્યું—(गच्छह णं देवा-

पानखाद्यस्वाद्यं 'उवक्खडेह' उपस्कारयत उपस्कार्य तं विपुलमशनपानखाद्य स्वाद्यं धूपपुष्पगन्धवस्त्रं गृहीत्वा यत्रैव सुभूमिभागमुद्यानं यत्रैव नन्दा पुष्करिणी तत्रैवोपागच्छत उपागत्य नन्दायाः पुष्करिण्या अदूरसामन्ते 'थूणामंडवं' स्थूणामंडपं छादनादि स्तम्भनार्थं वल्ली काष्ठं'थूणा स्थूणा, तत्प्रधानो वस्त्राच्छादितमण्डपः स्थूणा मण्डपस्तम् 'आहणह' आहत-निवेशयत कुरुतेत्यर्थः 'आसित्तसम्मज्जियोवलित्तं' आसिक्त संमार्जितोपलिप्तं, तत्र-'आसिक्त' आसिक्तं-जलेन सिक्तं 'सम्मज्जिय' संमार्जितं कचवरापनयनेन प्रमार्जितं 'उवलित्तं' उपलिप्तं-गोमयादिना संलिप्तम् सुगन्ध यावत् कलितम्--अगरवर्ति कालागुरुप्रभृतिसुगन्धिद्रव्यैः, कलितं-युक्तम् 'करेह' कुरुत 'अम्हे पडिवालेमाणा' आवां प्रतिपालयमाना

वयासी) बुलाकर इस प्रकार कहा-(गच्छह णं देवाणुप्पिया)हे देवानुप्रियों! तुम जाओ और (विउलं असणं४ उवक्खडेह) विपुल मात्रा में अशन, पान, खाद्य, और स्वाद्य आहार निष्पन्न करो (तं विउलं असणं ४ धूव पुप्फवत्थं गहाय जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे जेणेव णंदा पुक्खरिणी तेणामेव उवागच्छह) निष्पन्न होने के बाद विपुल अशनादिरूप चतुर्विध आहार को धूप, पुष्प, वस्त्रको लेकर जहां सुभूमि भाग नामका उद्यान है और जहां नंदा नामकी पुष्करिणी है, वहां जाओ-(नंदापुक्खरिणी अदूरसामंते थूणामंडवं आहणह) वहां जाकर तुम नंदापुष्करिणी से न बिलकुल पास और न बहुत दूर किन्तु उचित प्रदेश में एक स्थूणामंडप को रचो-बनाओ-तैयार करो। (आसित्तसम्मज्जियोवलित्तं सुगंध जाव कलियं करेह, अम्हे पडिवालेमाणा २ चिट्ठह जाव चिट्ठंति) जब वह तैयार हो जावे तब उसे जल से सिञ्चित करो, कचरा वगैरह

णुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જાઓ (विउलं असणं ४ उवक्खडेह) અને પુષ્કળ પ્રમાણમાં અશન, પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય આહાર તૈયાર કરો (त विउल असण ४ धूवपुप्फवत्थं गहाय जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे जेणेव णंदा पुक्खरिणी तेणामेव उवागच्छह) અને જ્યારે અશન, પાન ખાદ્ય વગેરે ચાર જાતનો આહાર તૈયાર થઇ જાય ત્યારે ચતુર્વિધ આહાર તેમજ ધૂપ, પુષ્પ અને વસ્રોને લઇને જ્યાં સુભૂમિભાગ નામે ઉદ્યાન છે અને જ્યાં નંદા નામની પુષ્કરિણી (વાવ) છે ત્યાં જાઓ.

(नंदा पुक्खरिणीतो अदूरसामंते थूणामंडवं आहणह) ત્યાં જઇને નંદા પુષ્કરિણીથી વધારે દૂર પણ નહિ તેમજ તેનાથી વધારે નજીક પણ નહિ એવા યોગ્ય સ્થાને તમે સ્થૂણા મંડપ તૈયાર કરો. (असित्त सम्मज्जियोवलित्तं सुगंध जाव कलियं करेह अम्हे पडिवाले माणा २ चिट्ठह जाव चिट्ठंति) સ્થૂણા મંડપ જ્યારે તૈયાર થઇ જાય ત્યારે તમે પાણી છાંટીને તે જગ્યાને સિંચિત કરો, કચરો

२ पुनः पुनः प्रतीक्षमाणाः इत्यर्थः 'चिट्ठइ' तिष्ठत यावत्ते कौटुम्बिक-पुरुषाः तदाज्ञानुसारेण कार्यं सम्पाद्य तिष्ठन्ति. ॥ सू. ६ ॥

मूलम्—तए णं ते सत्थवाहदारगा दोच्चंपि कोडुंबिय-पुरिसे सद्दावेंति सद्दावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव लहुकरण जुत्त जोयं समखुरबालिहाणसमलिहियतिक्खग्गसिंगएहिं रययमय-घंटसुत्तरज्जुपवरकंचणखचियणत्थपग्गहोवग्गहिएहिं नीलुप्पलकया-मेलएहिं पवरगोणजुवाणएहिं नाणामणिरयणकंचणघंटिया जाल-परिक्खित्तं पवरलक्खणोववेयं जुत्तमेव पवहणं उवणेह तेऽवि तहेव उवणेंति. ॥ सू. ७ ॥

टीका—'तएणं ते सत्थवाहदारगा दोच्चंपि' इत्यादि—ततः खलु तौ सार्थवाहदारकौ द्वितीयवारमपि कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयतः शब्दयित्वा एव

वहां का सब अच्छी तरह साफ करो। उसे अच्छे रूपमें गोमय आदि से लीपो। अगरवत्ती, काला गुरु आदि सुगंधित द्रव्यों से उसे वासित करो। पश्चात् हमारी वहां प्रतीक्षा करो। इस प्रकार उन सार्थवाह पुत्रों की वात सुनकर उन कौटुम्बिक पुरुषोंने जैसा उन्होंने कहाथा वैसा ही सब कार्य संपादित कर दिया और उनकी प्रतीक्षा करते हुए वहां बैठ रहे। ॥सूत्र ६॥

'तएणं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) उन दोनों सार्थ वाह पुत्रोंने (दोच्चंपि) दुबारा भी कौडुंबियपुरिसे) कौटुम्बिकपुरुषों को (सद्दावेंति) बुलाया (सद्दावित्ता) बुलाकर उनसे (एवं वयासी) इस प्रकार कहा—

वगेरे त्यांथी साफ करी नाखो. ते स्थानने छाणा माटी वगेरेथी सरस रीते लींपो धूप सळी, कालागुरु, वगेरे सुवासित द्रव्योथी ते स्थानने सुगंधित बनावो त्यार बाद तमे अमारी त्यां ज रहीने प्रतीक्षा करो. आ रीते ते सार्थवाह पुत्रोनी वात सांभळीने ते कौटुंबिक पुरुषोए तेमणे जेम आज्ञा आपी हती तेमणे काम पुरुं करी दीधुं. अने तेमनी प्रतीक्षा करता त्यां ज बेसी रह्या. ॥ सूत्र. ६ ॥

'तए णं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि।

टीकार्थ—(त एणं) त्यार बाद (ते सत्थवाहदारगा) ते बन्ने सार्थवाह पुत्रोए (दोच्चंपि) बीजी वार (कोडुंबियपुरिसे) कौटुंबिक पुरुषोने (सद्दावेंति) बोलाव्या

सत्रादिष्टाम्. आज्ञापयतः 'खिप्पामेव' क्षिप्रमेव 'लहुकरणजुत्त जोइयं' लघुकरणयुक्तयोजितम् तत्र-लघुकरणेन-गमनादिक्रियादक्षत्वेन युक्ताः ये पुरुषास्तैः, योजितं यन्त्रयूपादिभिः सम्बन्धितम्. अस्य प्रवहणमित्यनेन सम्बन्धः 'समखुरवालिहाणसमलिहियतिक्खग्गसिंगएहिं' समखुर बालधानसमलिखिततीक्ष्णाग्रशृङ्गकाभ्याम्. तत्र-सम=समौ-समानौ खुरौ, वालधानौ=पुच्छौ, समखुरवालधानौ तथा सम=समे-तुल्ये, लिखिते=शस्त्रापसारितबाह्यत्वचे, तीक्ष्णाग्रशृङ्गे ययोः तौ, तथा समखुरवालधानौ च समलिखिततीक्ष्णाग्रशृङ्गकौ चेति कर्मधारयः ताभ्याम् 'रययमयघंटसुत्तरज्जु पवरकंचणखचियणत्थपग्गहोवग्गहिएहिं' रजतमयघण्टासूत्ररज्जुप्रवरकाञ्चन-खचितनस्तप्रग्रहोपगृहीताभ्याम् तत्र-रजतमये=रूप्यनिर्मिते घण्टे=क्षुद्रघण्टिके गलप्रदेशे बद्धे ययोस्तौ तथा-सूत्ररज्जू=कार्पासिक-तन्तु निर्मिते रज्जुमये प्रवरकाञ्चनखचिते ये 'नत्थे।' नस्ते-तयोः प्रग्रहौ=रश्मीनस्त-

---

(खिप्पामेव लहुकरण जुत्त जोइयं पवहणं उवणेह) तुमलोग शीघ्र ही लघुकरण युक्त पुरुषों द्वारा यंत्रयूपादि से संबंधित किये हुए एक प्रवहण-शकटको ले आओ भाषा में इसे सेज-गाडी कहते हैं। जो (पवरगोण जुवाणएहिं जुत्त मेव) तरुण एवं उत्तम बैलों से सर्वथा युक्त हो (समखुर वालिहाण सम-लिहियतिक्खग्गसिंगएहिं) ये बैल भी समान खुरों वाले हो एक सी पूछोंवाले हों तथा शस्त्र से ऊपर की खाल छिल जाने से जिनके अग्रभाग नुकीले बने रहे हैं ऐसे एक से सींगों वाले हों (रययमयघंट, सुत्तरज्जुपवरकंचण-खचियणत्थपग्गहोवग्गहिएहिं) चाँदी के घंटिकाएँ जिनके गले में बँधी हुई

(सद्दावित्ता) બોલાવીને તેમને (एवं वयासी) આ પ્રમાણે કહ્યું (खिप्पामेवं लहुकरण जुत्तजोइयं पवहणं उवणेह) તમે સત્વરે લઘુકરણ યુક્ત પુરુષો વડે યંત્ર યૂપ વગેરેથી સંપન્ન એક પ્રવહણ-ગાડાને લાવો. ભાષામાં પ્રવહણ-શકટને 'સેજગાડી' કહે છે. (ઘોડાગાડીની જેમ આવી 'સેજગાડી પણ ચોમેર અને ઉપર એમ સરસ આવરણથી આચ્છાદિત રહે છે માણસ આરામથી આમાં અવરજવર કરી શકે છે એટલા માટે એને 'સેજગાડી' કહે છે.) તે સેજગાડી (पवरगोणजुवाणएहिं जुत्तमेव) જુવાન અને ઉત્તમ બળદોવાળી હોવી હોવી જોઇએ. (समखुरवालिहाणसमलिहिय-तिक्खग्गसिंगएहिं) બળદો સરખી પૂછડી વાળા તેમજ ઓજાર વડે . ઉપર ઉપરથી જેમનું ચામડું છોલી નંખાયું છે અને તેથી જેમનાં શિંગડાંનાં આગળના ભાગ અણીદાર થઇ ગયા ગયા છે તેવા સરખા શિંગડાંવાળા હોવા જોઇએ. (रयग्रमयघटसुत्तरज्जुपवरकंचणखचियणत्थपग्गहोवग्गहिएहिं) ચાંદીની

संलग्नं-वृषभाकर्षकरज्जुद्वयमित्यर्थः ताभ्याम् उपगृहीतौ शकटवाहकपुरुषेण स्ववशीकृतौ, रजतमयघण्टौ च तौ सूत्ररज्जुप्रवरकाञ्चनखचितनस्त प्रग्रहापगृहीतौ इतिकर्मधारयः ताभ्याम् 'नीलुप्पलकयामेलएहिं' नीलोत्पल-कृतापीडाभ्याम् त -नीलोत्पलैः=नीलकमलैः, कृतः आपीडः=शिरोभूषणं ययो स्तौ ताभ्याम्. 'पवरगोणजुवाणएहिं' प्रवरगोयुवभ्याम्-तरुणोत्तम-बलीवर्दाभ्यादम् 'जुत्तमेव' युक्तं-सर्वथा संयुक्तमेव 'नानामणिरयणकंचण घंटियाजालपरिक्खित्तं' नानामणिरत्नकाञ्चनघण्टिकाजालपरि-क्षिप्तं-अनेकमणिरत्नखचितसुवर्णमयघण्टिकासमूहेन युक्तम्. 'पवरलक्ख-णोववेयं' प्रवरलक्षणोपपेतं-शुभलक्षणयुक्तं 'पवहणं' प्रवहणं'—शाकटम् सेजगाडीति भाषायाम्. 'उवणेह' उपनयत-समानयत. । ते कौटुम्बिकपुरुषा अपि तथैवोपनयन्ति. ॥ सू. ७ ॥

हो। कपास के तन्तुओं से निर्मित रस्सी कि जो प्रवर कांचन से खचित हो जिनके दोनों नयनों में पड़ी हुई हो और इसी के बल पर जो शकट वाहक पुरुषों द्वारा वशीभूत किये गये हों (निलोप्पलकयामेलएहिं) तथा नीलकमलों का बना हुआ शिरोभूषण जिनके मस्तक पर लगा हो (नाणाम-णिरयणकंचणघंटिया जालपरिक्खित्तं) जो एवं नानामणियों से तथा रत्नों से खचित ऐसे सुवर्णमय घंटिका समूह से युक्त हों तथा जो (पवरलक्ख-णोववेयं) शुभलक्षणों से संपन्न हों (ते वि तहेव उवणेंति) इस प्रकार उन दोनों सार्थवाह पुत्रों का आदेश सुनकर उन कौटुम्बिक पुरुषोंने जैसा उन्होंने प्रवहण लाने को कहा था-वैसा ही लाकर उपस्थित कर दिया। और उनकी ॥सूत्र ७॥

ઘંટડીઓ જેમના ગળામાં બાંધવામાં આવી છે એવા, તેમજ સૂતરની પ્રવર કાંચનથી પરિવેષ્ટિત દોરીની નાથ જેમના બંને નાકનાં છિદ્રોમાં નાથેલી હોય અને એવી નાથોને લીધે જ તે બળદો ગાડીને હાંકનારાઓ વડે વશમાં રખાતા હોય. (नीलोप्पलकयामेलएहिं) તેમજ નીલકમળોવાળું શિરોભૂષણ જેમના મસ્તકે શોભતું હોય (नाणामणिरयणकंचणघंटियाजालपरिक्खित्तं) જેમણે અનેક મણિ અને રત્નો જડેલી સોનાની ઘુઘરીઓ પહેરેલી હોય તેમજ જે (पवरलक्ख-णोववेय) શુભ લક્ષણોવાળા હોવા જોઈએ. (ते वि -तहेव उवणेंति) આ રીતે બંને સાર્થવાહ-પુત્રોની આજ્ઞા સાંભળીને કૌટુંબિક પુરુષો આજ્ઞા પ્રમાણે જ યોગ્ય પ્રવહણ લઈ આવ્યા. ॥ સૂત્ર ૭ ॥

मूलम्---तए णं ते सत्थवाहदारगा ण्हाया जाव सरीरा पवहणं दुरूहंति दुरूहित्ता जेणेव देवदत्ताए गणियाए गिहं तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता पवहणाओ पच्चोरुहंति, पच्चोरुहित्ता देवदत्ताए गणियाए गिहं अणुप्पविसंति, तएणं सा देवदत्ता गणिया सत्थवाहदारए एज्जमाणे पासइ पासित्ता हट्टतुट्ठ आसणाओ अब्भुट्ठेइ अब्भुट्ठित्ता सत्तट्ठपयाइं अणुगच्छइ, अणुगच्छित्ता ते सत्थवाह दारए एवं वयासी---सदिसंतु णं देवाणुप्पिया ! किमिहागमणप्पओयणं ? तएणं ते सत्थवाहदारगा देवदत्तं गणियं एवं वयासी--इच्छामो णं देवाणुप्पिए ! तुब्भेहिं सद्धिं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिरिं पच्चणुब्भवमाणा विहरित्तए । तएणं सा देवदत्ता तेसि सत्थवाहदारगाणं एयमट्ठं पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता ण्हाया कयकिच्चा किंते पवर जाव सिरिसमाणवेसा जेणेव सत्थवाहदारगा तेणेव समागया ॥ सू. ८ ॥

टीका---'तएणं ते सत्थवाहदारगा ण्हाया' इत्यादि--ततस्तदनन्तरं खलु तौ सार्थवाहदारकौ स्नातौ--स्नानानन्तरं कृतबलिकर्माणौ यावदाभरणालङ्कृतशरीरौ परिहितशुद्धवस्त्रौ प्रवहणं दूरोहतः आरोहतः दूरुह्य यत्रैव

'तएणं से सत्थवाहदारगा' इत्यादि ।

टीकार्थ---(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) वे दोनों सार्थवाह दारक (ण्हाया) कि जिन्होंने पहिले से स्नान कर लिया है (जाव सरीरा) स्नान के बाद वायसादि पक्षियों के लिये अन्नादिका भागरूपबलिकर्म कर जिन्होंने अपने शरीरको आभरण से अलंकृत किया है और शुद्ध वस्त्रों को पहिना

'तएणं से सत्थवाहदारगा' इत्यादि ।

टीकार्थ---(तएणं) त्यार पछी (ते सत्थवाहदारगा) બંને સાર્થવાહ પુત્રોએ (ण्हाया) સ્નાન કરીને (जाव सरीरा) અને સ્નાન કર્યા બાદ કાગડા વગેરે પક્ષીઓને અન્ન ભાગ અર્પીને બલિકર્મ કરીને પોતાના શરીરે સુંદર આભરણો તેમજ શુદ્ધ

देवदत्तायाः गणिकाया गृहं वर्तते तत्रैवोपागच्छतः, उपागत्य प्रवहणात् प्रत्यवरोहतः प्रत्यवरुह्य देवदत्तायाः गणिकाया गृहमनुप्रविशतः ततस्तदनन्तरं खलु सा देवदत्ता गणिका तौ सार्थवाहदारकौ एजमानौ-आगच्छन्तौ पश्यति, दृष्ट्वा हृष्टतुष्टा=अतिशयेन प्रमुदिता, अद्य मम भाग्योदयो जातो यत एताविभ्यपुत्रौ मम गृहे आगताविति विचार्य स्वासनादभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थाय सप्ताऽष्टपदान्यनुगच्छति=अभिगच्छति अनुगम्य, तयोः संमुखं गत्वा तौ सार्थवाहदारकौ प्रत्येवं वक्ष्यमाणप्रकारेणावादीत् 'संदिसंतु णं' सन्दिशन्तु आदेशं

है (पवहणं दुरूहंति) उस प्रवहण पर सवार हुए। (दुरूहित्ता जेणेव देवदत्ताए गणियाए गिहं तेणेव उवागच्छंति) सवार होकर जहां देवदत्ताका घर था वहां पहुँचे। (उवागच्छित्ता पवहणाओ पच्चोरुहंति) पहुँच कर वे उसे प्रवहण से नीचे उतरे। (पच्चोरुहित्ता देवदत्ताए गणियाए गिहं अणुपविसंति) नीचे उतरकर देवदत्ता गणिका के घरमें प्रवेश किया (तएणं सा देवदत्ता गणिया सत्थवाहदारए एज्जमाणे पासइ) देवदत्ता गणिकाने उन दोनों सार्थवाह पुत्रोंको आते हुए देखा (पासित्ता हट्ठतुट्ठ आसणाओ अब्भुट्ठेइ) देखकर बडी अधिक प्रसन्न हुई उसने विचारा आज मेरे भाग्य का उदय हुआ है, जो ये दोनों इभ्यपुत्र मेरे घर पर आये हैं-इस प्रकार विचार कर वह अपने आसन से उठी-(अब्भुट्ठित्ता सत्तट्ठपयाइं अणुगच्छइ) उठ कर वह सात आठ पैर और सामने गई (अणुगच्छित्ता ते सत्थवाहदारए एवं वयासी) जाकर उसने उन सार्थवाह दारकों से इस प्रकार कहा (संदिसंतु णं देवाणु-

વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં. (पवहणं दुरूहंति) અને પ્રવહણ (સેજગાડી) માં બેઠા (दुरूहित्ता जेणेव देवदत्ताए गणियाए गिहं तेणेव उवागच्छंति) બેસીને તેઓ દેવદત્તાને ઘેર પહોંચ્યા. (उवागच्छित्ता पवहणाओ पच्चोरुहंति) ત્યાં પહોંચીને તેઓ પ્રવહણ માંથી નીચે ઉતર્યા (पच्चोरुहित्ता देवदत्ताए गणियाए गिहं अणुपविसंति) નીચે ઉતરીને ગણિકા દેવદત્તાના ઘરમાં પ્રવિષ્ટ થયા. (तए णं सा देवदत्ता गणिया सत्थवाहदारए एज्जमाणे पासइ) ગણિકા દેવદત્તાએ બંને સાર્થવાહ પુત્રોને આવતા જોયા. (पासित्ता हट्ठ तुट्ठ आसणाओ अब्भुट्ठेइ) જોઈને તે ખૂબ જ પ્રસન્ન થઇ અને તેને થયું કે આજે મારો ભાગ્યોદય થયો છે કેમકે આ બંને ઇભ્યપુત્રો (શેઠિયાના પુત્રો) મારે ઘેર આવ્યા છે. આ રીતે વિચાર કરીને તે પોતાના આસન પરથી ઊભી થઇ (अब्भुट्ठित्ता सत्तट्ठपयाइं) ઊભી થઈને તે સાત-આઠ પગલાં સામે ગઇ. अणुगच्छित्ता ते सत्थवाहदारए एवं वयासी) સામે જઇને તેણે સાર્થવાહ પુત્રોને કહ્યું-- (संदिसंतु णं देवाणुप्पिया! किमिहागमणप्पओयणं)

कुर्वन्तु खलु देवानुप्रियाः किं-कथमिहागमनप्रयोजनं जातं? ममोपरि भव-द्भ्यां महती कृपा कृता यतो मद्गृहे भवन्तौ समागतौ ततस्तदनन्तरं तौ सार्थवाह-दारकौ देवदत्तां गणिकां प्रत्येवमवादिष्टाम् 'इच्छामोणं' आवामिच्छावः खलु देवानुप्रिये युष्माभिः सार्द्धं सुभूमिभागस्योद्यानस्योद्यानश्रियं प्रत्यनुभवन्तौ-विहर्तुम् त्वया सार्द्धमावामुपवनदर्शनादिसुखं कर्तुमिच्छावोऽतस्त्वमावाभ्यां सार्द्ध मागच्छ, इति भावः। ततस्तदनंतरं खलु सा देवदत्ता तयोः सार्थवाहदारकयो-रेतमर्थं प्रतिशृणोति, प्रतिश्रुत्य स्नाता स्नानानन्तरं कृतकृत्या 'किं ते' किं तेन अलं तेन वर्णनेन 'पवरपरिहिया' प्रवरपरिहिता=प्रवरं यथा स्यात्तथा परिहिता, वस्त्रपरिधानकलाऽभिज्ञतया सुष्ठुपरिधाना यावत् श्रीसमानवेषा= वेषश्रिया साक्षाल्लक्ष्मीवत् प्रतिभासमाना यत्रैव सार्थवाहदारकौ तत्रैव समागता।सू.८।

प्पिया! किमिहागमणप्पओयणं) हे देवानुप्रियो! कहिये किस प्रयोजन से यहां आना हुआ है? (तएणं ते सत्थवाहदारगा देवदत्तं गणियं एवं वयासी) देवदत्तागणिकाकी ऐसी बात सुनकर उन दोनों सार्थवाह पुत्रोंने उससे ऐसा कहा-(इच्छामो णं देवाणुप्पिए! तुम्हेहिं सद्धिं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिरिं पच्चणुब्भवमाणा विहरित्तए) हे देवाणुप्रिय हमलोग यह चाहते है कि तुम्हारे साथ सुभूमिभाग उद्यान की शोभा का अनुभव करते हुए विचरण करें। (तएणं सा देवदत्ता तेसिं सत्थवाहदारगाणं एयमट्ठं पडिसुणेइ) इसके बाद उस देवदत्ताने उन सार्थवाहदारकों के इस कथन रूप अर्थ को स्वीकार कर लिया। (पडिसुणित्ता ण्हाया कयकिच्चा किं ते पवर जाव सिरिसमाणवेसा जेणेव सत्थवाहदारगा तेणेव समागया) इसके पश्चात उसने स्नान किया स्नान कर वह कृत कृत्य हुई अब इस विषय में और

હે દેવાનુપ્રિયો! આજ્ઞા કરો શા કારણથી અહીં આપ પધાર્યા છો. (तएण ते सत्थवाहदारगा देवदत्तं गणियं एवं वयासी) ગણિકા દેવદત્તની વાત સાંભળીને તેઓએ કહ્યું--(इच्छामो णं देवाणुप्पिए! तुम्मेहिं सद्धिं सभूमिभागस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिरिं पच्चणुब्भवमाणा विहरित्तए) હે દેવાનુપ્રિયે! તમારી સાથે સુભૂમિભાગ ઉદ્યાનનું સૌંદર્ય પાન કરતાં કરતા ત્યાં વિહાર કરીએ એવી અમારી ઇચ્છા છે. (तएणं सा देवदत्ता तेसिं सत्थवाहदारगाणं एयमट्ठं पडिसुणेइ) ત્યારે દેવદત્તાએ સાર્થવાહ પુત્રોની વાત સ્વીકારી લીધી. (पडिसुणित्ता ण्हाया कय किच्चा किंते पवर जाव सिरिसमाणवेसा जेणेव सत्थवाहदारगा तेणेव समागया) ત્યાર બાદ દેવદત્તાએ સ્નાન કર્યું અને સ્નાન કર્યા પછી આ વિષે

मूलम्—तएणं ते सत्थवाहदारगा देवदत्ताए गणियाए सद्धिं जाणं दुरूहंति दुरूहित्ता चंपाए नयरीए मज्झं मज्झेणं जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे जेणेव नंदा पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता पवहणातो पच्चोरुहंति पच्चोरुहित्ता नंदा पोक्खरिणी ओगाहिंति ओगाहित्ता जलमज्जणं करेंति, करित्ता जलकीडं करेंति, करित्ता ण्हाया देवदत्ताए सद्धिं पच्चुत्तरंति पच्चुत्तरित्ता जेणेव थूणामंडवे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता थूणामंडवं अणुपविसंति अणुपविसित्ता सव्वालंकारविभूसिया आसत्था विसत्था सुहासणवरगया देवदत्ताए सद्धिं तं विउलं असणं ४ धूवपुप्फगंधवत्थं आसाएमाणा वीसाएमाणा परिभुंजेमाणा एवं च णं विहरंति जिमिय भुत्तुत्तरागया वि य णं समाणा देवदत्ताए सद्धिं विपुलाइं माणुस्सगाइं कामभोगाइं भुंजमाणा विहरंति ।सू. ९।

टीका—'तएणं ते' इत्यादि–ततस्तदनन्तरं खलु तौ सार्थवाहदारकौ देवदत्तया गणिकया सार्द्धं यानं–रथं दूरोहतः, आरोहतः, दूरुह्य=आरुह्य चम्पा-

---

अधिकवर्णन क्या करें–उसने अच्छी तरह वस्त्र पहिरे यावत् अपना वेषश्री के जैसा बनाया-और जहां वे दोनों सार्थवाह पुत्र थे, वहीं आनंद के साथ गई। ॥सूत्र ८॥

'तएणं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) वे दोनों सार्थवाह पुत्र (देवदत्ताए गणियाए सद्धिं) देवदत्ता गणिका के साथ (जाणं दुरूहंति)

વધારે શું કહીએ તેણે સુંદર વસ્ત્રો પહેર્યાં અને તેણે પોતાનો દેહ લક્ષ્મી જેવો સુંદર બનાવીને તે જ્યાં બંને સાર્થવાહ પુત્રો હતા ત્યાંઆનંદ અનુભવતી પહોંચી. । સૂત્ર ૮ ।

'तए णं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि।

ટીકાર્થ—(तएणं) ત્યાર પછી (ते सत्थवाहदारगा) બંને સાર્થવાહ પુત્રો (देवदत्ताए गणियाए सद्धिं) ગણિકા દેવદત્તાની સાથે (जाणं दुरूहंति) તે રથમાં

नगर्या मध्य-मध्येन-मध्येभूत्वा यत्रैव सुभूमिभागमुद्यानमस्ति यत्रैव नन्दा नाम्नी पुष्करिणी तत्रैवोपागच्छतः, उपागत्य प्रवहणात्=रथात् प्रत्यवरोहतः-प्रत्यवतरतः वेऽग्यापि यानादुत्तीर्णौ, ततःपश्चात्, नंदा पुष्करिणीमवगाहेते, अवगाह्य=प्रवेशं कृत्वा देवदत्तया सार्द्धं जलमज्जनं-स्नानं कुरुतः स्नानं कृत्वा जलक्रीडां कुरुतः कृत्वा स्नात्वा (स्नातौ) देवदत्तया गणिकया सार्द्धमुभौ प्रत्युत्तरतः नंदापुष्क रणीतो बहिर्निस्सरतः प्रत्युत्तीर्य यत्रैव स्थूणामण्डपो वस्त्राच्छादितमंडपस्तत्रैवो-पागच्छतः, उपागत्य स्थूणामण्डपमनुप्रविशतः,=मण्डपमध्ये देवदत्तया सार्द्धं तौ सार्थवाहदारकौ प्रवेशं कुरुत इत्यर्थः। अनुप्रविश्य सर्वालंकारविभूषितौ वस्त्रा-

उस रथ पर आरूढ हुए (दुरुहित्ता चंपाए नयरीए) आरूढ होकर चंपा-नगरी के (मज्झं मज्झेणं) ठीक बीचोबीच से होकर (जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे) जहां सुभूमि भाग नाम का उद्यान और उसमें भी (जेणेव नंदा-पुक्खरिणी) जहां नंदा नाम की पुष्करिणी (बावडी) थी (तेणेव उवागच्छंति) वहां पहुँचे। (उवागच्छित्ता पवहणातो पच्चोरुहंति) पहुँच कर फिर वे रथ से नीचे उतरे। (पच्चोरूहित्ता नंदापोक्खरिणीं ओगाहिंति) उतर कर नंदा पुष्करिणी में प्रवेश किया (ओगाहित्ता जलमज्जणं करेंति) प्रवेश कर वहां उन्होंने स्नान किया (करित्ता जलकीड करेंति) स्नान करके जलक्रीडा की (करित्ता ण्हाया देवदत्ताए सद्धिं पच्चुत्तरंति) जलक्रीडा करके वे दोनों देव दत्ता गणिका के साथ उस पुष्करिणी से बाहर निकले (पच्चुत्तरित्ता जेणेव थूणामंडवे तेणेव उवागच्छंति) बाहिर निकल कर जहां वह स्थूणामंडप-वस्त्राच्छादितमंडप-था-वहां आये-(उवागच्छित्ता थूणामंडवं अणुपविसंति)

સવાર થયા. (दुरूहित्ता चपाए नयरीए) સવાર થઈને ચંપાનગરીની (मज्झं मज्झेणं) ઠીક વચ્ચે થઈને (जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे) જ્યાં સુભૂમિભાગ ઉદ્યાન તેમજ (जेणेव नंदा पुक्खरिणी) જ્યાં નંદા નામે પુષ્કરિણી) (કમળ જેમાં હોય તેવી સ્વચ્છ પાણીની નાની સુંદર વાવ) હતી (तेणेव उवागच्छंति) ત્યાં પહોંચ્યા. (उवागच्छित्ता पवहणातो पच्चोरुहति) પહોંચીને તેઓ રથમાંથી નીચે ઉતર્યા. (पच्चोरुहित्ता नंदा पोक्खरिणीं ओगाहिंति) ઉતારીને નંદા પુષ્કરિણી (વાવ) માં પેઠા અને (ओगाहित्ता जलमज्जणं करेंति) પ્રવેશીને તેઓએ સ્નાન કર્યું. (करित्ता जलकीडं करेंति) સ્નાન કરીને તેઓએ જલ ક્રીડાઓ કરી. (करित्ता ण्हाया देव-दत्ताए सद्धिं पच्चुत्तरंति) જલ ક્રીડા કરીને તેઓ બંને દેવદત્તા ગણિકાની સાથે પુષ્કરિણીમાંથી બહાર નીકળ્યા. (पच्चुत्तरित्ता जेणेव थूणा मंडवे तेणेव उवागच्छति બહાર નીકળીને જ્યાં સ્થૂણા મંડપ (વસ્ત્રથી આચ્છાદિત મંડપ) અર્થાત્ તબૂ હતો ત્યાં ગયાં. (उवागच्छित्ता थूणामंडवं अणुपविसंति) ત્યાં જઈને તેઓ મંડપમાં પ્રવિષ્ટ થયા.

भरणशोभितौ, 'आसत्था' आस्वस्थौ परिश्रमापनयनेन स्वस्थीभूतौ, प्रसन्नचित्तौ इत्यर्थः 'वीसत्था' विस्वस्थौ विशेषेण स्वस्थीभूतौ सर्वथाऽपगतश्रमौ, सुखासनवरगतौ सुखप्रदपर्यङ्काद्यासनोपविष्टौ, देवदत्तया सार्द्धं तं विपुलं विस्तीर्णम् अशनं पानं खाद्यं-स्वाद्यं धूपं पुष्पं गन्धं वस्त्रं च, 'आसाएमाणा' आस्वादयन्तौ-ईषत्स्वादयन्तौ 'विसाएमाणा' विस्वादयन्तौ-विशेषेण वारं वारमास्वादयन्तौ, 'परिभुंजेमाणा' परिभुंजानौ-परिभोगं कुर्वाणौ एवं च अनेन प्रकारेण खलु विहरतः आसाते। अपि च खलु 'जिमिय भुत्तुत्तरागया' जिमित भुक्तोतरागतौ जिमितं=खादितं, भुक्तम्=आस्वादितं ताभ्यामुत्तरं=अनन्तरम् आगतौ सुखासनं पर्यङ्कादिकं प्राप्तौ, जिमितभुक्तानन्तरम्-आचान्तौ शुद्धोदकेन कृताचमनौ, लेपाद्यपनयनेन चोक्षौ

आकर वे उसमें प्रविष्ट हुए (अणुपविसित्ता सव्वालंकारविभूसिया आसत्था वीसत्था सुहासणवरगया देवदत्ताए सद्धिं) प्रविष्ट होकर सर्व अलंकारो से विभूषित बने हुए वे आश्वस्त-परिश्रम के अपनयन से स्वस्थचित्त हुए विश्वस्त हुए-सर्वथा परिश्रम से रहित हुए और सुखप्रदपर्यङ्क (पलंग) आदि आसन पर जाकर बैठ गये। बाद में उन्होंने उस देवदत्ता के साथ (तं विउलं असणं ४ धूवपुप्फगंधवत्थं आसाएमाणा, वीसाएमाणा परिभुंजेमाणा एवं च णं विहरंति) उस विपुलमात्रामें निष्पन्न हुए अशन, पान, खाद्य, स्वाद्य,रूप चारों प्रकार के आहार को किया रुचर कर उसका स्वाद लिया-धूप, पुष्प. गंध, वस्त्र का वितरण किया-(जिमियभुत्तुत्तरागया वि य णं समाणा देवदत्ताए सद्धिं विउलाइं माणुस्सगाइं कामभोगाइं भुंजमाणा विहरति) जब वे अच्छी तरह खा पी चुके-तब देवदत्ता के साथ वे पर्यङ्क आदि आसन पर आकर बैठ गये वहां इतना संबन्ध और इस प्रकार जोड लेना चाहिये-

---

(अणुपविसित्ता सव्वालंकारविभूसिया आसत्था वीसत्था सुहासणवरगया देवदत्ताए सद्धिं) प्रवेशीने सर्व अलंकारोथी विभूषित थयेला तेओ आश्वस्त-थाक वगर स्वस्थचित्त बन्या. विश्वस्त थया-सर्वथा श्रम रहित थया, अने सुखेथी बेसाय तेवा पलंग (पर्यंक) वगेरे आसनो पर बेसी गया. त्यारबाद तेमणे देवदत्ता गणिकानी साथे (तं विउलं असणं धूवपुप्फगंधवत्थं आसाएमाणा, वीसाएमाणा परिभुंजेमाणा एवं च णं विहरंति) पुष्कळ प्रमाणमां तैयार करावीने त्यां पहोंचाडवामां आवेला अशन, पान, खाद्य अने स्वाद्य रूप चार जातना आहारने यथारुचि जम्या. तेमज धूप,-पुष्प, गंध अने वस्त्रोनुं वितरणकर्युं. (जिमिय भुत्तुत्तरागया वि य णं समाणा देवदत्ताए सद्धिं विउलाइं माणुस्सगाइं कामभोगाइं भुंजमाणा विहरंति) जम्या पछी तेओ पलंग वगेरे सरस आसनो पर आवीने देवदत्ता गणिकानी साथे बेसी गया. अहीं आटली विगत वधारानी जाणी लेवी जोईए के-

स्वच्छौ, अत एव परमशुचिभूतौ सुखासनं प्राप्योपविष्टौ इत्यर्थः । 'समाणा' सन्तौ देवदत्तया गणिकया सार्द्धं विपुलान्-विस्तीर्णान मानुष्यकान्-मनुष्य-संबंधिनः कामभोगान् शब्दादीन् पञ्चेन्द्रियविषयान् भुञ्जानौ विहरत आसाते स्मा।सू ९।

मूलम्—तएणं ते सत्थवाहदारगा पुव्वावरण्हकालसमयंसि देवदत्ताए गणियाए सद्धिं थूणामंडवाओ पडिनिक्खमंति पडिनि-क्खमित्ता हत्थ संगेल्लीए सुभूमिभागे उज्जाणे बहुसु आलिघरएसु य कयलीघरेसु य लयाघरएसु य अच्छणघरएसु य पेच्छणघरएसु य पसाहणघरएसुय मोहणघरएसु य सालघरएसुय जालघरएसु य कु-सुमघरएसु य उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणा विहरंति ।।सू. १०।।

टीका—ततस्तदनन्तरं खलु तौ सार्थवाहदारकौ पूर्वापराह्णकालसमये-पश्चिमे प्रहरे देवदत्तया गणिकया सार्द्धं स्थूणामण्डपात् प्रतिनिष्क्रामतः बहि-

---

'भोजन करने के बाद उन्होंने आचमन-शुद्ध जल से कुल्ला किया। खाते समय जो अन्नादि के सीत उनके पैर आदि अवयवों पर गिर गये थे उन्हें उन्होंने दूर कर उन अवयवों को साफ किया। इस तरह परमशुचि भूत होकर सुखासन पर आकर बैठ गये' बैठने के बाद उन्होंने उस देवदत्ता गणिका के साथ विपुल मनुष्यभव संबन्धी कामभोगों को शब्दादिक पांचो इन्द्रियों के विषयों को सेवन किया। ।।सूत्र ९।।

'तएणं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि।

टीकार्थ--(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) वे सार्थवाह दारक (पुव्वावरण्ह-काल समयंसि) पश्चिम प्रहर में (देवदत्ताए गणियाए सद्धिं) देवदत्ता

જમ્યા પછી તેઓએ શુદ્ધ પાણીથી કોગળા કર્યા. જમતી વખતે અન્ન વગેરેના કણો તેમના હાથ પગ ઉપર પડી ગયા હતા તેમને તેઓએ સાફ કર્યા. અને આ પ્રમાણે પોતાના અવયવોને સ્વચ્છ બનાવ્યા. શુદ્ધ થયા. બાદ તેઓ સરસ સુખદ આસન પર આવીને બેઠા. બેસીને તેઓએ ગણિકા દેવદત્તાની સાથે પુષ્કળ મનુષ્યભવના કામભોગો તેમજ શબ્દ વગેરે પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોનું સેવન કર્યું. ।।સૂત્ર. ૯।।

'त एणं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि !

ટીકાર્થ—(तएणं) ત્યારબાદ (ते सत्थवाहदारगा) સાર્થવાહના પુત્રો (पुव्वावर-ण्हकालसमयंसि) પાછલા પહોરના વખતે (देवदत्ताए गणियाए सद्धिं) દેવદત્તા ગુ-ણિકાની સાથે (थूणामंडवाओ पडिनिक्खमंति) સ્થૂણા મંડપની બહાર નીકળ્યા

निस्सरतः प्रतिष्क्रिम्य 'हत्थसंगेल्लिना-अन्योन्यं हस्तावलम्बनेन सुभूमिभागे उद्याने बहुषु 'आलिघरएसु' आलिगृहकेषु श्रेणिबद्धगृहाकारपरिणतवनस्पतिविशेष-निकुञ्जेषु च-पुनः 'कयलीघरेसु' कदली गृहकेषु-कदली निकुञ्जेषु च 'लया-घरएसु' लतागृहकेषु-चंपकाशोकादिलतागृहेषु च 'अच्छणघरएसु' आसनगृहकेषु आसनं-उपवेशनम् तेषां गृहेषु यदा तदा जना आगत्य सुखा-सिकयोपविशन्ति यत्र तत्र च 'पेच्छणघरएसु' प्रेक्षणगृहकेषु-प्रेक्षण-प्रेक्षणकं तस्यगृहेषु-यत्रागत्य जना नाटकादिकं कुर्वन्ति प्रेक्षन्ते च तेषु 'पसाहणघर-एसु य' प्रसाधनगृहकेषु प्रसाधनं मण्डनं यत्रागत्य जना स्वं परं च मण्डयन्ति तेषां गृहेषु 'मोहणघरएसु' मोहनगृहकेषु-विलासगृहेषु 'सालघरएसु' शाला गृहकेषु शाला शाखा तासां गृहेषु वृक्षगृहेषु वा' जालघरएसु' जालगृहकेषु—जालिकान्वितगृहेषु यत्राभ्यन्तरस्थिता बहिः स्थितै र्न दृश्यन्ते किन्तु अन्तः

गणिका के साथ (थूणामंडवाओ पडिनिक्खमंति) उस स्थूणामंडप से बाहर निकले (पडिनिक्खमित्ता) बाहर निकल कर (हत्थसंगेल्लीए) हाथ में हाथ मिलाए हुए वे (सुभूमिभागे उज्जाणे बहुसु आलिघरएसुय) उस सुभूमिभाग उद्यान में अनेक श्रेणिबद्ध गृहाकार परिणत हुए वनस्पति विशेषों के निकुंजों में (कयलीघरएसु य लयाघरएसुय) कदलीगृहोंमें और लतागृहोंमें (अच्छण घरएसु य) यदा कदा आई हुई जनता को बैठने के लिये बनाये हुए आसन गृहों में(पेच्छणघरएसुय) जहां पर आकर के जन नाटक आदि करते हैं और देखते हैं उन प्रेक्षण घरों में (पसाहणघरएसु य) प्रसाधन गृहों में-जहां आकर के मनुष्य अपने को और दूसरो को अलंकारो से विभूषित करते हैं ऐसे घरोंमें (मोहणघरएसुय) विलास गृहो में (सालघरएसु य शाला घरों में (जालघरएसु य) जालिकान्वित घरों में—जिनके भीतर रहे हुए

(पडिनिक्खमित्ता) બહાર નીકળીને (हत्थसंगेल्लीए) હાથમાં હાથ નાખીને તેઓ (सुभूमीभागे उज्जाणे बहुसु आलिघरएसु य) સુભૂમિભાગ ઉદ્યાનમાં આવેલા ઘણા શ્રેણિબદ્ધ ઘરના આકાર જેવા વનસ્પતિ વિશેષોથી બનાવવામા આવેલા નિકુંજોમાં (कयलीघरएसु य लयाघरएसु य) કદલી ગૃહોમાં, લતાગૃહોમાં, (अच्छणघर-एसु य) અવારનવાર આવતા સામાજિકોને બેસવા માટે બનાવવામાં આવેલા આસનગૃહોમાં (पेच्छणघरएसु य) માણસો જ્યાં આવીને નાટક વગેરે કરે છે અને જુએ છે તેવા પ્રેક્ષાગૃહોમા (पसाहणघरएसु य) પ્રસાધન ગૃહોમાં એટલે કે જ્યાં માણસો પોતાની જાતને અને બીજાઓને શણગારે છે, તેવા ઘરોમાં, [मोहणघरएसु य] વિલાસગૃહોમાં (सालघरएसु य) શાળાગૃહોમાં (जालघरएसु य) જાળીઓવાળા ઘરોમાં એટલે કે

स्थितैर्बहिःस्था दृश्यन्ते तादृशेषु च 'कुसुमघरएसु' कुसुमगृहकेषु=पुष्पगृहकेषु, इत्यादिषु, स्थानेषु 'उज्जाणसिरिं' उद्यानश्रियं, उपवनस्य शोभां सुखं च 'पच्चणुभवमाणा' प्रत्यनुभवन्तौ देवदत्ताया सार्द्धमनुभवन्तौ विहरतः=विचरतः ।सू. १०।

मूलम्--तए णं ते सत्थवाह दारया जेणेव से मालुया कच्छए तेणेव पहारेत्थ गमणाए, तएणं सा वणमऊरी ते सत्थहदारए एज्जमाणे पासइ पासित्ता भीया तत्था तसिया उव्विग्गा पलाया महया महया सद्दणं केकारवं विणिम्मुयमाणी २ मालुयाकच्छाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता एगंसि रुक्खडालयंसि ठिच्चा ते सत्थवाहदारए मालुयाकच्छयं च अणिमिसाए दिट्ठिए पेहमाणी २ चिट्ठइ ॥सू० ११॥

टीका--'तएणं ते' इत्यादि--ततस्तदनन्तरं खलु तदुद्यानशोभासुखानुभवानन्तरं तौ सार्थवाहदारकौ य त्र स मालुकाकक्षकः पूर्वोक्त एकास्थिकफलानां वृक्षविशेषाणां काननं वर्तते तत्रैव 'पहारेत्थ गमणाए' प्राधार यतां

मनुष्य वाहिर रहे हुए मनुष्यों की दृष्ठि में न आवे किन्तु वाहिर मनुष्य उन भीतर में रहे हुए मनुष्यों को दिखलाई पडते रहे ऐसे घरों में-(कुसुमघरएसु य) पुष्प गृहों (उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणा विहरंति) देवदत्ता के साथ २ उद्यानश्री का निरीक्षण करता हुआ आनंद भोग करते हुए विचरते रहे। सूत्र १० ॥

'तएणं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि।

टीकार्थ--(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) वे दोनों सार्थवाह दारक (जेणेव मालुयाकच्छए) जहां वह मालुका कच्छ था(तेणेव पहारेत्थ गमणाए) उस ओर जानेके लिये उत्कंठित हुए (तएणं सा वणमऊरी ते

એવા ઘરોમાં કે જેમની અંદર બેઠેલા માણસોને સારી પેઠે જોઈ શકે પણ બહારના માણસો અંદરના માણસોને જોઈ ન શકે, (कुसुमघरएसु य) પુષ્પ ગૃહોમાં, (उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणा विहरंति) ઉદ્યાનની શોભા જોતા દેવદત્તાની સાથે સુખ અનુભવતા વિચરતા રહ્યા. ॥સૂત્ર ૧૦॥

'तएणं ते सत्थवाह-दारगा' इत्यादि !

ટીકાર્થ—(त एणं) ત્યારબાદ (ते सत्थवाह दारगा) બંને સાર્થવાહ પુત્રો (जेणेव से मालुया कच्छए) જે તરફ માલુકા કચ્છ હતો. (तेणेव पहारेत्थ गमणाए)

गमनाय=तत्र गन्तुमुत्कण्ठितौ गतौ च, ततस्तदनन्तरं खलु सा वनमयूरी तौ सार्थवाहदारकौ 'एजमाणे' एजमानौ प्रत्यागच्छन्तौ पश्यति दृष्ट्वा च' 'भीया' भीता: अकस्माद् भयजनकवस्तुदर्शनेन भयं प्राप्ता 'तत्था' त्रस्ता-भयजनितदुःखं प्राप्ता स्तब्धा वा क्षणमात्रं भयेन निश्चला जाता 'तसिया' अन्तर्भावितणयर्थः, त्रासिता आत्मनः प्रतिप्रदेशं भयेन संक्रान्ता जाता 'उव्विग्गा' उद्विग्ना—त्राणशरणरहितत्वेनोद्वेगं प्राप्ता 'पलाया' पलायिता-उड्डयनोद्युक्ता 'महया २ सद्देणं' महता २ शब्देन उच्चस्वरेण 'केकारवं' मयूरशब्दं 'विणिम्मुयमाणी २' विनिर्मुञ्चन्ती=पुनःपुनः कुर्वती मालुकाकक्षात् 'पडिनिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रामति-निस्सरति 'पडिनिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य निस्सृत्य स्वस्थानादुड्डीय 'एगंसि' एकस्यां वृक्षशाखायां 'ठिच्चा' स्थित्वा तौ सार्थवाहदारकौ तं

सत्थवाहदारए एज्जमाणे पासइ) उस वनमयूरीने उन दोनों सार्थवाह दारकों को ज्यों ही आते हुए देखा—तो (पासित्ता) देखकर (भीया तत्था तसिया उव्विग्गा पलाया) भयभीत हो गई त्रस्त हो गई—अकस्मात् भयजनक वस्तु को देखने से भय जनित दुःखको प्राप्त हुई—अथवा क्षण मात्र के लिये भयसे निश्चल हो गई—आत्मा के प्रतिप्रदेश में भय से युक्त हो गई, उद्वेग को प्राप्त हो गई-और उस स्थान से उडी (महया२ सद्देणं केकारवं विणिम्मुयमाणी२ मालुयाकच्छाओ पडिनिक्खमइ) उडती२ बडे जोर २ से केकारव (शब्द) बारबार करती करती वह उस मालुका कच्छक से बाहर हो गई (पडिनिक्खमित्ता एगंसि रुक्खडालयंसि ठिच्चा ते सत्थवाहदारए मालुयाकच्छयं च अणिमिसाए दिट्ठिए पेहमाणी २ चिट्ठइ) बाहर होकर एक

તે બાજુ જવા આગળ વધ્યા (तएण सा वणमऊरी ते सत्थवाहदारए एज्जमाणे पासइ) તે ઢેલે બંને સાર્થવાહોને જોયા અને (पासित्ता) જોઈને (भीया तत्था तसिया उव्विग्गा पलाया) ડરી ગઇ, સંત્રસ્ત થઈ ગઇ ઓચિંતા ભય પમાડનારી વસ્તુને જોઈને તે દુઃખ પામી, અથવા તો તે ભયભીત થઈને થોડા વખત માટે સ્તબ્ધ થઇ ગઇ, તેના આત્મપ્રદેશોમાં ભય પ્રસરી ગયો. તે ઉદ્વિગ્ન થઇ ગઇ તેની સામે રક્ષાનો કોઇ પણ જાતનો ઉપાય હતો નહિ તેથી તે વ્યાકુળ બની ગઇ અને તે સ્થાનેથી ઉડી (महया २ सद्देण केकारवं विणिम्मुयमाणी २ मालुया कच्छाओ पडिनिक्खमइ) અને મોટા સ્વરેથી ટહૂકતી ૨ ઉડતી તે માલુકા કચ્છથી બહાર નીકળી ગઇ. (पडिनिक्खमित्ता एगंसि रुक्खडलयंसि ठिच्चा ते सत्थवाहदारए मालुया कच्छयं च अणिमिसाए दिट्ठिए पेहमाणी२ चिट्ठइ) માલુકા કચ્છની બહાર નીકળીને તે

मालुकाकक्षकं च 'अणिमिसाए' अनिमेषया निश्चलया 'दिट्ठीए' दृष्टया 'पेहमाणी २' प्रेक्षमाणी २-पुनः पुनः पश्यन्ती 'चिट्ठइ' तिष्ठति ॥सू० ११॥

मूलम्—तएणं ते सत्थवाहदारगा अण्णमण्णं सद्दावेंति सद्दावित्ता एवं वयासी जहाणं देवानुप्पिया! एसा वणमऊरी अम्हे एज्जमाणा पासित्ता भीया तत्था तसिया उव्विग्गा पलाया महया महया सद्देणं जाव अम्हे मालुया कच्छयं च पेच्छमाणी २चिट्ठइ, तं भवियव्वमेत्थ कारणेणं त्तिकट्टु मालुयाकच्छयं अंतो अणुपविसंति अणुपविसित्ता तत्थ दो पुट्ठे परियागये जाव पासित्ता अन्नमन्न सद्दावेंति, सद्दावित्ता एवं वयासी-सेयं खलु देवाणुप्पिया! अम्हं इमे वणमऊरी अंडए साणं २ जाइमंताणं कुक्कुडियाणं अंडएसुअ पक्खिवावित्तए तएणं ताओ जाइमंताओ कुक्कुडियाओ एए अंडए सएणं पक्खवाएणं सारक्खमाणीओ संगेवेमोणीओ विहरिस्संति, तएणं अम्हं एत्थं दो कीलामणगा मऊरीपोयगा भविस्संतित्ति कट्टु अन्नमन्नस्स एयमट्ठं पडिसुणति, पडिसुणित्ता सए सए दासचेडए सद्दावेंति सद्दावित्ता एवं वयासी गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया! इमे अंडए गहाय सयाणं जाइमंताणं कुकुडीणं अंडएसु पक्खिवह जाव-तेवि पक्खिवेंति ॥सू. १२॥

वृक्ष की डाल पर जाकर बैठ गई और बैठी २ वहीं से उन दोनों सार्थवाहदारकों को और मालुका कक्षक की ओर बार बार अनिमिष दृष्टि से देखने लगी । सूत्र । ११ ।

એક ઝાડની શાખા ઉપર બેસી ગઇ, અને ત્યાંથી જ તે બંને સાર્થવાહોને તેમજ માલુકા કચ્છની તરફ વારંવાર એકી નજરે જોવા લાગી. ॥સૂત્ર ૧૧॥

टीका—'तएणं ते' ततस्तदनन्तरं—मयूर्या उड्डयनान्तरं तौ सार्थवाहदारकौ अन्योऽन्यं=परस्परं शब्दयतः=आवयतः=संमुखी कुरुतः 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा=अन्योन्यमाहूय वक्ष्यमाणप्रकारेणावादिष्टाम् 'जहाण' यथा खलु देवानुप्रिय ! एषा वनमयूरी आवामेजमानौ आगच्छन्तौ दृष्ट्वा च भीता, त्रस्ता, त्रसिता, उद्विग्ना पलायिता—स्वस्थानं त्यक्त्वाऽन्यत्स्थानं गता महता शब्देन केकारवं मुञ्चन्ती सती यावदावां मालुकाकक्षकं च पुनः पुनः प्रेक्षमाणी तिष्ठति 'तं' तत्—तस्मात् 'भवियव्वं' भवितव्यम् 'एत्थ' अत्र केनापि कार-

---

'तएणं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) उन दोनों सार्थवाह दारकोंने (अन्नमण्णं सद्दावेंति) परस्पर में विचार किया बातचीत की (सद्दावित्ता) बातचीत कर के (एवं वयासी) फिर वे इस प्रकार कहने लगे—(जहाणं देवाणुप्पिया ! एसा वणमऊरी अम्हे एज्जमाणा पासित्ता भीया तत्था तसिया उव्विग्गा पलाया महया २ सद्देणं जाव अम्हे मालुयाकच्छयं च पेच्छमाणी २ चिट्ठइ) जिस कारण हे देवानुप्रिय ! यह वनमयूरी हम लोगों को आता हुआ—देखकर भयभीत, त्रस्त और त्रासित होकर उद्विग्न बनी और यहां से उड गई—उडती २ उसने बडे जोर २ से केकारव किया—और इस मालुकाकच्छक से बाहर होकर एक वृक्ष की डाल पर बैठी २ यह हम लोगों की ओर और मालुकाकच्छक की ओर बार २ देख रही है (तं भवियव्वं एत्थ कारणेणं त्तिकट्टु मालुयाकच्छयं अंतो अणुपविसंति) तो इसमें कोई न कोई कारण अवश्य होना चाहिये—ऐसा

'तएणं ते सत्थवाह दारगा' इत्यादि ।

ટીકાર્થ—(तएणं) ત્યારબાદ (ते सत्थवाह दारगा) બંને સાર્થવાહ પુત્રોએ (अन्नमण्णं सद्दावेंति) એકબીજા સાથે વાતો કરી (सद्दावित्ता) વાતચીત કરીને (एवं वयासी) તેઓ કહેવા લાગ્યા (जहाणं देवाणुप्पिया ! एसा वणमऊरी अम्हे एज्जमाणा पासित्ता भीया तत्था तसिया उव्विग्गा पलाया महया २ सद्देणं जाव अम्हे मालुयाकच्छयं च पेच्छमाणी२ चिट्ठइ) હે દેવાનુપ્રિય ! આ ઢેલ આપણને આવતા જોઇને ભયભીત સંત્રસ્ત, ત્રાસિત, અને વ્યાકુળ થઇને અહીંથી ઉડી, અને જ્યારે તે ઉડી ત્યારે તેણે મોટા અવાજે કેકારવ કર્યો અને તે માલુકાકચ્છની બહાર નીકળીને એક ઝાડની શાખા ઉપર બેસી ગઇ છે અને ત્યાંથી પણ તે આપણને અને માલુકાકચ્છને વારંવાર જોઇ રહી છે. (तं भवियव्वं एत्थ कारणेणं त्तिकट्टु मालुयाकच्छयं अंतो अणुपविसंति) તો એની પાછળ કંઇને કંઇ રહસ્ય ચોક્કસ હોવું

णेन 'तिकट्टु' इति कृत्वा इति परस्परं विचार्य मालुकाकक्षकमन्तो मध्येऽनुप्र विशतः-प्रवेशं कुरुतः अंतः अनुप्रविश्य तत्र तस्मिन् स्थाने खलु वनमयूर्या द्व 'पुट्ठे' पुष्टे पर्यायागते प्रसवकालजनिते यावद्भिन्नमुष्टिप्रमाणे अण्डके दृष्ट्वा अन्योऽन्यं शब्दयतः वार्ताकुरुतः शब्दयित्वा एवमवादिष्टां 'सेयं' श्रेयः अस्य प्रक्षेपयितुमित्यत्र सम्बन्धः, खलु हे देवानुप्रिय ! आवयोरिमे वनमयूराण्डके गृहीत्वा 'साणं साणं' स्वासां स्वासां=स्वकीयानाम् २ 'जाइमंताणं' जातिमतीनां विशिष्ट जातिमतां कुक्कुटिकानामण्डकेषु प्रक्षेपयितुम्-स्थापयितुम्, ततस्तदनन्तरं खलु 'ताओ' ता-आवयोर्जातिमन्त्यः कुक्कुटिकाः 'एए' एते अस्मत्समानीते अण्डके-मयूर्या अण्डके पुनः 'सए य अंडए' स्वकानि चाण्डकानि संरक्षन्त्यः सम्यक् पोषणादिना 'संगोवेमाणीओ' संगोपायमाना-परकृतोपद्रवतः प्रतिपाल यन्त्यः विहारिष्यन्ति। ततस्तदनन्तरं खलु आवयोः 'एत्थं' अत्र अस्मिन्

विचार कर वे दोनों उस मालुकाकच्छक के भीतर प्रविष्ट हो गये (अणुपविसित्ता तत्थणं दोपुट्ठे परियागये जाव पासित्ता अन्नमन्नं सद्दावेंति) प्रविष्ट होकर वहां उन्होंने पुष्ट एकही साथ क्रमशः उत्पन्न हुए भिन्न मुष्टि प्रमाण दो अंडे को देखा देखकर फिर वे परस्पर में एक दूसरे से कहने लगे। कहकर फिर इस प्रकार उन्होंने विचार किया कि (सेयं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हं इमे वणमऊरी अंडए साणं २ जाइमंताणं कुक्कुडियाणं अंडएसु य पक्खिवावेत्तए) हे देवानुप्रिय ! हम दोनों के लिये यह बडी अच्छी बात है कि हम दोनों इन दोनों अंडो को अपनी २ जातिमती कुक्कुटिकाओं के अंडो में रख देवें (तएणं ताओ जाइमंताओ कुक्कुडियाओ एए अंडए सएय अंडए सएणं पक्खवाएणं सारक्खमाणीओ संगोवेमाणीओ विहरिस्संति) इस तरह वे विशिष्ट जाति

જ જોઈએ. આમ વિચારીને તેઓ બંને માલુકા કચ્છમાં પ્રવિષ્ટ થયા. (अणुपविसित्ता तत्थ णं दो पुट्ठे परियागये जाव पासित्ता अन्नमन्नं सद्दावेंति) પ્રવેશીને તેઓએ એકી સાથે અનુક્રમે ઉત્પન્ન થયેલા મૂઠીના જેટલાં પ્રમાણવાળા બે ઈંડા જોયાં તે જોઈને તેઓ એક બીજાને કહેવા લાગ્યા, અને આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યા કે (सेयं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हं इमे वणमऊरी अंडए साणं २ जाइमंताणं कुक्कुडियाणं अंडएसु य पक्खिवावेत्तए) હે દેવાનુપ્રિય ! આપણા બંને માટે એ સારૂં છે કે આપણે બંને એ બંને ઈંડાઓને પોતપોતાની મરઘીઓના ઈંડાઓમાં મૂકી દઈએ (तएणं ताओ जाइमंताओ कुक्कुडियाओ एए अंडए सएय अंडए सएणं पक्खवाएणं सारक्खमाणीओ संगोवेमाणीओ विहरिस्संति) આ રીતે તે જુદી જુદી જાતિની આપણી મરઘીઓ આપણા વડે લઈ જવાએલા ઢેલના ઈંડા અને પોતાનાં ઈંડાનું

स्थाने स्वगृहे एवं अ(नेन प्रकारेण) 'दो कीलावणगा' द्वौ क्रीडनकौ-क्रीडा कारकौ द्वौ मयूरपोतकौ मयूरीशावकौ भविष्यत इति कृत्वा-इति विचार्य, अन्योऽन्यस्यैतमर्थं प्रतिशृणुतः मनसि धारयतः, प्रतिश्रुत्य 'सए सए' स्वकान् स्वकान्-दासचेटकान् शब्दयतः शब्दयित्वा चैवं वक्ष्यमाणप्रकारेणावादिष्टाम् हे देवानुप्रियाः गच्छत खलु यूयं इमे--एते अण्डके मयूर्या अण्डके गृहीत्वा स्वकानां जातिमतीनां कुकुटीनामण्डकेषु प्रक्षिपत, इति वचनं श्रुत्वा यावत्ते दासा अपि तथैवाण्डके प्रक्षिपन्ति ॥ सू. १२ ॥

वाली हम दोनों की कुक्कुटिकाएं इन हम लोगों के द्वारा लाये हुए मयूरी के अंडों की अपने २ अंडो की रक्षा तथा उनकी परकृत उपद्रवों से प्रतिपालना करती हुई रक्षा और प्रतिपालना करलेंगी। (तएणं अम्हं एत्थं दो कीलामणगा मऊरपोयगा भविस्संति तिकट्टु अन्नमन्नस्स एयमट्ठं पडिसुणेंति) इस प्रकार हम लोगों के अपने २ घर पर दो क्रीडा कारक मयूरी पोत (बच्चे) हो जावेंगे ऐसा विचार कर उन दोनोंने आपसमें एक दूसरे का विचार स्वीकार कर लिया (पडिसुणित्ता सए सए दासचेडए सद्दावेंति) स्वीकार कर फिर उन्होंने अपने २ नौकरों को बुलाया (सद्दा-वित्ता एवं वयासी) बुलाकर ऐसा कहा—(गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया !) हे देवानुप्रियो ! तुम लोग जाओ और (इमे अंडए गहाय सयाणं जाइमताणं कुक्कुडीणं अंडएसु पक्खिवह जाव ते वि पक्खिवेंति) इन मयूरी के दोनों अंडोको ले जाकर अपनी २ जातीवाली कुक्कुटिकाओं के अंडों में रख दो। इस प्रकार के उनके कथन को सुनकर "यावत् उन दासोंने भी उस तरह उन दोनों अंडो को ले जाकर उन कुक्कुटिकाओं के अंडों में रख दिया॥ सू. १२॥

બહારના ઉપદ્રવોથી રક્ષણ કરતી ઢેલના ઈંડાનું પણ રક્ષણ કરશે અને પાલન પોષણ કરશે (तएणं अम्हं एत्थं दो कीलामणगा मउरपोयगा भविस्संति त्तिकट्टु अन्नम-न्नस्स एयमट्ठं पडिसुणेंति)આ રીતે આપણા બંનેનાં ઘરોમાં ક્રીડામયૂરના બચ્ચાંઓ થઈ જશે. આમ તેઓ બંને એક બીજાના વિચારોથી સહમત થયા. (पडिसुणित्ता सए सए दासचेडए सद्दावेंति) સહમત થઈને તેઓએ પોતપોતાના નોકરોને બોલાવ્યા (सद्दावित्ता एवं वयासी) બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું (गच्छहणं तुब्भे देवाणु-प्पिया !) હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જાઓ અને (इमे अंडए गहाय सयाणं जाइमंताणं कुक्कुडीणं अंडएसु पक्खिवह जाव ते वि पक्खिवेंति) આ ઢેલના બંને ઈંડાને અમારી મરઘીઓના ઈંડાઓની વચ્ચે મૂકી દો. આ રીતે તેમની વાત સાંભળીને નોકરોએ બંને ઈંડાંને લઈને સાર્થવાહ પુત્રોની મરઘીઓના ઈંડાઓની વચ્ચે મૂકી દીધાં સૂત્ર ૧૨॥

मूलम्--तएणं ते सत्थवाहदारगा देवदत्ताए गणियाए सद्धिं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणा विहरित्ता तमेव जाणं दुरूढा समाणा जेणेव चंपा नयरीए जेणेव देवदत्ताए गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता देवदत्ताए गिहं अणुपविसंति अणुपविसित्ता देवदत्ताए गणियाए विउलं जीवियारिहं पीइदाणं दलयंति दलयित्ता सक्कारेंति सक्कारित्ता सम्माणेंति सम्माणित्ता देवदत्ताए गिहाओ पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमित्ता जेणेव सयाइं२ गिहाइं तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता सकम्मसंपउत्ता जाया यावि होत्था ॥ सू. १३ ॥

टीका— तएणं ते' ततस्तदनन्तरं तौ सार्थवाहदारकौ देवदत्तया गणिकया सार्द्धं सुभूमिभागस्योद्यानस्योद्यानश्रियं प्रत्यनुभवन्तौ विहृत्य तदेव यानं प्रवहणमारूढौ सन्तौ यत्र चंपानगर्यां देवदत्ताया गणिकायाः गृहं वर्तते तत्रोपागच्छतः उपागत्य देवदत्ताया गृहमनुपविशतः-प्रवेशं कुरुतः देवदत्तायै

'तएणं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएण) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) वे सार्थवाह दारक (देवदत्ताए गणियाए) देवदत्ता गणिकाके (सद्धिं) साथ (सुभूमिभागस्स) सुभूमिभाग उद्यान की (उज्जाणसिरिं) उद्यानश्रीका (पच्चणुभवमाण) अनुभव करते हुए (विहरित्ता) घूम कर (तमेव जाणं दूरूढा समाणा) उसी रथ पर चढे हुए (जेणेव चंपानयरी जेणेव देवदत्ताए गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छंति) जहां चंपानगरी में देवदत्ता गणिका का घर था—वहां आये

'तएणं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि !

टीकार्थ—(तएणं) त्यार पछी (ते सत्थवाहदारगा) सार्थवाह पुत्रो (देवदत्ताए गणियाए) देवदत्ता गणिकानी(सद्धिं) साथे (सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स) सुभूमिभाग उद्याननी (उज्जाणसिरिं) शोभाने (पच्चणुभवमाणा) अनुभवता (विहरित्ता) विचरणा करता (तमेव जाणं दुरूढा समाणा) ते ज रथ उपर सवार थईने (जेणेव चंपानयरीए जेणेव देवदत्ताए गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छंति) चंपानगरीमां ज्यां देवदत्ता गणिकानुं घर हतुं त्यां आव्या. (उवागच्छित्ता देवदत्ताए

गणिकायै विपुलं जीविकार्हं जीविकायोग्यं प्रीतिदानं दत्तः दत्त्वा सत्कुरुतः वस्त्रादिना सत्कारं कुरुतः सम्मानयतः वचनादिना संमानं कुरुतः सत्कृत्य संमान्य देवदत्ताया गृहात्प्रतिनिष्क्रमतः निस्सरतः, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव स्वकानि स्वकानि गृहाणि तत्रैवोपागच्छतः उपागत्य 'सकम्मसंपउत्ता' स्वकर्मसंप्रयुक्तौ जातौ चाप्यास्ताम्-स्वस्व व्यापारादिकार्य करणे सावधानौ जातावित्यर्थः ॥सू. १३॥

मूलम्—तत्थणं जे से सागरदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए सेणं कल्लं जाव जलंते जेणेव से वणमऊरीअंडए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता तंसि मऊरी अंडयंसि संकिते कंखिते वितिगिच्छासमावन्ने भेय समावन्ने कलुससमावन्ने किन्नं ममं एत्थ किलावणमऊरी पोयए

(उवागच्छित्ता देवदत्ताए गिहं अणुपविसंति) आकर वे देवदत्ता के घर के भीतर—(अणुपविसित्ता देवदत्ताए गणियाए विउलं जीवियारिहं पीइदाणं दलयंति) भीतर जाकर उन दोनोंने देवदत्ता गणिका के लिये विपुल मात्रा में जीविका के योग्य प्रीतिदान दिया। (दलयित्ता सक्कारेंति, सक्कारित्ता सम्माणेंति, सम्माणित्ता देवदत्ताए गिहाओ पडिनिक्खमंति) देकर फिर उस का वस्त्रादि द्वारा सत्कार किया, सत्कार कर के मीठे २ वचनों द्वारा उसका सन्मान किया—सन्मान कर बाद में वे उस देवदत्ता के घर से बाहर निकले (पडिनिक्खमित्ता जेणेव सयाइं २ गिहाइं तेणेव उवागच्छंति-उवागच्छित्ता सकम्मसंपउत्ता जाया यावि होत्था) निकलकर अपने अपने घर पहुँचे—और जाकर अपने २ व्यापार आदि कार्य करने में लग गये ॥ सू. १३ ॥

गिहं अणुपविसंति) ઘરમાં પ્રવેશીને તે બંનેએ દેવદત્તા ગણિકાને જીવિકા માટે પુષ્કળ પ્રમાણમાં ઉચિત પ્રીતિદાન આપ્યું. (दलयित्ता सक्कारेंति, सक्कारित्ता, सम्माणेंति, सम्माणित्ता देवदत्ताए गिहाओ पडिनिक्खमंति) પ્રીતિદાન આપીને તે ગણિકાને વસ્ત્રો વગેરે આપીને તેનો સત્કાર કર્યો, સત્કાર કરીને મધુરવાણી વડે તેનું સન્માન કર્યું અને સન્માન કરીને તેઓ દેવદત્તા ગણિકાના ઘેરથી બહાર નીકળ્યા (पडिनिक्खमित्ता जेणेव सयाइं २ गिहाइं तेणेव उवागच्छंति-उवागच्छित्ता सकम्मसंपउत्ता जायायाविहोत्था) નીકળીને તેઓ પોતપોતાને ઘેર પહોંચ્યા અને પહોંચીને પોતપોતાના વેપાર વગેરે કામોમાં પરોવાઈ ગયા. ॥સૂ. ૧૩॥

भविस्सइ उदाहु णो भविस्सइ त्तिकट्टु त मऊरी अंडयं अभिक्खणं अभिक्खणं उव्वत्तेइ परियत्तेइ आसारेइ आसारेइ संसारइ चालेइ फंदेइ घट्टेइ खोभेइ अभिक्खणं अभिक्खणं कन्नमूलंसि टिट्टियावेइ तएणं से मऊरी अंडए अभिक्खणं अभिक्खणं उव्वत्तिज्जमाणे जाव टिट्टिया वेज्जमाणे पोच्चडे जाए यावि होत्था, तएणं से सागरदत्तपुत्त सत्थवाहदारए अन्नया कयाइं जेणेव से मऊरी अंडए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता तं मऊरी अंडयं पोचडमेव पासइ पासित्ता अहोणं ममं एसकिलावणए मऊरीपोयए ण जाए तिकट्टु ओहयमण जाव झियायइ। एवामेव समणाउओ। जो अम्हं निग्गंथो वा निग्गंथी वा आयरियं उवज्झयाणं अंतिए पव्वइए समाणे पंच महव्वएसु छज्जीविनि काएसु निग्गंथे पावयणे संकिते जाव कलुससमावन्ने से णं इहभवे चेव बहूणं समणाणं बहूणं समणीणं बहूणं सावगाणं बहूणं साविगाणं हीलणिज्जे निंदणिज्जे खिंसणिज्जे गरहणिज्जे परिभवणिज्जे परलोएवि य णं आगच्छइ बहूणं दंडणाणिय जाव अणुपरियट्टइ।सू. १४।

टीका--'तत्थणं' इत्यादि-'तत्थणं' तत्र तयोर्द्वयोर्मध्ये 'जे से' योऽसौ-सागरदत्तपुत्रः सार्थवाहदारकः 'से णं' सः खलु 'कल्लं' कल्ये-प्रातः समये

'तत्थ णं जे से सागरदत्तपुत्ते' इत्यादि।

टीकार्थ--(तत्थ) इनमें (जे से सागरदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए) जो सार्थवाह दारक सागर दत्तपुत्र था (से णं कल्लं जाव जलंते जेणेव से वणमऊरी अंडए तेणेव उवागच्छइ) वह प्रातः समय यावत् सूर्यके प्रका-

---

'तत्थणं जे से सागरदत्तपुत्ते' इत्यादि।

ટીકાર્થ—(तत्थ) તેઓમાં (जे से सागरदत्तपुत्तो सत्थवाहदारए) જે સાર્થવાહ સાગરદત્તનો પુત્ર હતો તે (से णं कल्लं जाव जलंते जेणेव से वणमऊरी अंडए तेणव उवागच्छइ) સવારે જ્યારે સૂર્ય ઉદય પામ્યો ત્યારે જ્યાં વનવગડાની

'जाव जलंते' यावत्तेजसा ज्वलति सूर्येऽभ्युद्गते सति 'जेणेव' यत्रैव 'से' तद् वनमयूर्या अण्डकं रक्षितमस्ति 'तेणेव' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य च 'तंसि' तस्मिन् वनमयूर्या अंडके 'संकिए' शंकितः-अण्डकविषये शङ्कावान्-इदमण्डकं पक्वावस्थां प्राप्स्यति नवा इति 'कंखिए' काङ्क्षितः-फलाऽऽकाङ्क्षायुक्तः-अस्मादण्डकात् कदा मयूरशावकः समुत्पत्स्यते इति, 'वितिगिच्छासमावन्ने' विचिकित्सा समापन्नः-फलं प्रति संदेहयुक्तः इतः समुद्भूतेऽपि मयूरशावके तेन मम क्रीडारूपं फलं किमु भविष्यति न वा इत्येव फलं प्रति संशयापन्नः, 'भेय समावन्ने' भेदसमापन्नः, मतेर्द्वैधीभावं प्राप्तः, अस्मादण्डकाज्जातो मयूरपोतो

शित होने पर जहाँ उस वन मयूरी का अंडक रखा था वहां गया (उवागच्छित्ता तंसि मऊरी अंडयंसि संकिते वितिगिञ्छासमावन्ने भेयसमावन्ने कलुसममावन्ने किन्नं मम एत्थ किलावणमऊरी पोयए भविस्सइ उदाहु णो भविस्सइ त्तिकट्टु) वहां जाकर वह उस मयूरी के अंडे के विषय में शंकित हो गया-- यह अंडा पक्वावस्था को प्राप्त होगा या नहीं इस प्रकार का उसे संदेह हुआ--कांक्षित हो गया--इस अंडे से कब मयूरी शावक उत्पन्न होगा इस प्रकार के फलके विषय में वह आकांक्षा युक्त बन गया-विचिकित्सा समापन्न हो गया-इससे मयूर पोतक होने पर भी उस से मुझे क्रीडा रूप फल प्राप्त होगा कि नहीं होगा-इस प्रकार वह फल में संशयापन्न हो गया-भेद समापन्न हो गया-इस अंडे से उत्पन्न हुआ मयूरी पोतक जीवित रहेगा या नहीं रहेगा इस प्रकार से उसकी सत्ताके विषय में संकल्प विकल्प वाला बन कर वह मति की द्विविधता से युक्त हो गया, कलुष समापन्न हो गया

ઢેલનું ઈંડું મૂકેલુ હતું ત્યાં ગયો. (उवागच्छित्ता तंसि मऊरीअंडयंसि संकिते कंखितो वितिगिच्छासमावन्ने भेयसमावन्ने कलुससमावन्ने किन्नं एत्थ किलावणमऊरी पोयए भविस्सइ उदाहु णो भविस्सइत्तिकट्टु) લઈને ત્યાં ઢેલના ઈંડા માટે તેને શંકાયુક્ત વિચારો થવા માંડયા. કે આ ઈંડુ પરિપકવ થશે કે નહિ ? આ ઈંડ માંથી ક્યારે મોરનું બચ્ચુ જન્મશે, આ રીતે તેના પરિણામની તેને જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થઈ. આકાંક્ષા યુકત બની ગયો અને વિચિકિત્સા યુકત બની ગયો. આમાથી મોરનું બચ્ચું જન્મશે તો પણ તે બચ્ચું અમારું મનોરંજન કરશે કે નહિં ? આ રીતે પરિણામમાં તેને સંશય ઉત્પન્ન થયો, ભેદ સમાપન્ન થઇ ગયો. ઈંડામાંથી ઢેલનું બચ્ચુ જીવતું રહેશે કે નહિ ? આ રીતે તેની સત્તાના વિષે સંકલ્પ વિકલ્પ કરતો તે મુંઝવણમાં પડી ગયો, કલુષ યુકત થઇ ગયો, તેની મતિ મલીન થઈ ગઇ એ જ વાતને

जीविष्यति नवेत्येवं तदीयसत्ताविषये संकल्पविकल्पवान्, 'कलुससमावन्ने' कलुषसमापन्नः मतेर्मालिन्यमुपगतः अंशतः पूर्वोक्तार्थमेवाह–'किन्नं' किं खलु अत्र किमिति वितर्के ममास्मिन् वनमय्यूर्या अण्डके क्रीडनार्थं मयूरीपोतको भविष्यति ? 'उदाहु' उताहो–अथवा न भविष्यति, इति कृत्वा 'तं मऊरी अंडयं' तन्मयूर्या अण्डकम् 'अभिक्खणं२, अभीक्ष्णम्२ पुनः पुनः 'उव्वत्तेइ' उद्वर्तयति–अधः प्रदेशमुपरिकरोति' 'परियत्तेइ' परिवर्तयति–पूर्वं यथास्थितं तथैव पुनः करोति- 'आसारेइ' आसारयति यस्मिन् स्थाने स्थितमासीत् ततो मनागपसारयति 'संसारेइ' संसारयति पुनः पुनः स्थानान्तरं प्रापयति 'चालेइ' चालयति कम्पयति 'फंदेइ' स्पन्दयति–किंचिच्चलितं करोति 'घट्टेइ' घट्टयति हस्तेन पुनः पुनः स्पृशति 'खोभेइ' क्षोभयति भूम्यां स्वल्पतरं गर्तं कृत्वा तत्र प्रवेशयति. अभीक्ष्णमभीक्ष्णं 'कण्णमूलंसि टिट्टियावेइ' कर्णमूले टिट्टिया

मति की मलिनता से वह व्याप्त हो गया। इसी बात को अंशतः सूत्रकार "किन्नं" इत्यादि पदों द्वारा स्पष्ट करते हैं—क्या मुझे क्रीडा के लिये इस वन मयूरी के अंडेमें से क्रीडापोतक प्राप्त होगा अथवा नहीं होगा—इस प्रकार विचार कर (तं मऊरीअंडयं अभिक्खणं २ उव्वत्तइ, परियत्तेइ, आसारेइ, संसारेइ, चालेइ, फंदेइ, घट्टेइ, खोभेइ, अभिक्खणं २ कन्नमूलंसि टिट्टियावेइ) उसने उस मयूरी के अंडे को वार २ नीचे से ऊँचा किया अर्थात् नीचे के प्रदेश को ऊपर किया परिवर्तित किया—जैसा रक्खा था पुनः वैसा ही रख दिया, बाद में जिस स्थान पर वह रखा था उस स्थानसे कुछ आगे सरका दिया बाद उसे और दूसरे स्थान पर रखने लगा उसे चलाया–कंपित किया, कुछ २ चलाया, हाथ से उसे पुनः घर्षित किया जमीन में थोडा सा गर्तकर (खड्डाकर) उसे उसमें रख दिया।

સૂત્રકાર 'किन्नं' વગેરે પદોવડે સ્પષ્ટ કરે છે–શું મને ક્રીડા માટે આ વનની ઢેલના ઈંડામાંથી ક્રીડા પોતક (બચ્ચુ) મળશે કે નહિં. આ રીતે વિચારીને (तं मऊरीअंडयं अभिक्खणं२ उव्वत्तेइ परियत्तेइ आसारेइ, संसारेइ, चालेइ फंदेइ, घट्टेइ, खोभेइ, अभिक्खणं २ कन्नमूलंसि टिट्टियावेइ) સાર્થવાહ પુત્રે ઢેલના ઈંડાને વારંવાર ઉપર નીચે કર્યું, એટલે કે ઈંડાના નીચેના ભાગને ઉપર કર્યો, અને ત્યાર પછી ઈંડાને પહેલાંની જેમ જ મૂકી દીધું. ત્યાર બાદ તેણે ઈંડું જ્યાં મૂકેલું હતું ત્યાંથી થોડું આગળ ખસેડી દીધું, આ પ્રમાણે ઈંડાને તે વારંવાર એકસ્થાનેથી બીજા સ્થાને ખસેડવા લાગ્યો, ચલિત અને કંપિત કરવા લાગ્યો, ખસેડીને હાથ વડે ઈંડાને સ્પર્શવા લાગ્યો, જમીનમાં નાનો સરખો ખાડો કરીને તેમાં ઈંડાને મૂકી

वेति निज कर्णान्तिके नीत्वा टिटि-ईति शब्द कारयति। ततस्तदनंतरं खलु तन्मयूर्या अण्डकमभीक्ष्णमभीक्ष्णमुद्वर्त्यमानं यावच्छब्दायमानं क्रियमाणं सत् 'पोच्चडे' पोच्चडं निःसारं पोतोत्पादनशक्तिरहितमित्यर्थः 'जाए' जातं चाप्यासीत। ततस्तदनन्तरं खलु स सागरदत्तपुत्रः सार्थवाहदारकः 'अन्नया कयाइं' अन्यदा कदाचित्= एकदा 'जेणेव' यत्रैव 'से' तन्मयूर्या अंडकं 'तेणेव' तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य तन्मयूर्या अण्डकं 'पोच्चडमेव' निर्जीवमेव 'पासइ' पश्यति, दृष्ट्वा चेत्यचिन्तयत्. 'अहो' इति खेदे 'णं' अल कृतौ 'ममं' मम 'एस किलावणए' एष क्रीडनकः क्रीडाकरणार्थं मयूरीपोतकः, मयूर्याः शिशु र्न जात इति कृत्वा 'ओहयमण' अपहतमनाः-निराशचित्तः, यावत् 'झियायइ' ध्यायति-आर्तध्यानं करोतीत्यर्थः।

तथा बार २ अपने कर्ण के पास ले जाकर टि टि इस प्रकार से शब्द को करवाया (तएणं से मऊरी अंडए अभिक्खणं २ उव्वत्तिज्जमाणे जाव टिट्टयावेज्जमाणे पोच्चडे जाए यावि होत्था) इस तरह वह मयूरी अंडक बार बार उद्वर्तित यावत् शब्दायमान क्रियमाण होता हुआ निःसार बन गया-पोतोत्पादन शक्ति से रहित हो गया। (तएणं से से सागरदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए अन्नया कयाइं जेणेव से मऊरी अंडए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तं मऊरीअंडयं पोच्चडमेव पासइ) कुछ दिनों के बाद वह सार्थवाह दारक सागरदत्त पुत्र जहां वह मयूरी का अंडा रखा हुआ था। वहां गया—जाकर उसने उस मयूरी अंडक को निर्जीव देखा (पासित्ता अहो णं ममं एस किलावणए मऊरी पोयए ण जाए त्तिकट्टु ओहयमण जाव झियायइ) देखकर उसे दुःख हुआ-उसने सोचा-मेरे लिये यह क्रीडा करने के योग्य मयूरी पोतकनिष्पन्न नहीं

દીધું, અને ઇંડાને વારંવાર પોતાના કાનની પાસે લઇ જઇને 'ટિ ટિ' આમ શબ્દ કરાવડાવ્યો. (तएणं से मऊरीअंडए अभिक्खणं२ उव्वत्तिज्जमाणे जाव टिट्टियावेज्जमाणे पोच्चडे जाए यावि होत्था) આ રીતે વારંવાર હલાવવાથી ખસેડવાથી તેમ જ તેને શબ્દ યુકત બનાવવાથી તે ઢેલનું ઇંડું નિઃસાર થઇ ગયું. બચ્ચાને ઉત્પન્ન કરવાની તાકાતથી રહિત બની ગયું (तएणं से सागरदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए अन्नया कयाइं जेणेव से मऊरी अंडए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तं मऊरीअंडयं पोच्चडमेव पासइ) કેટલાક દિવસ પછી સાર્થવાહ સાગરદત્તનો તે પુત્ર ઢેલના ઇંડાની પાસે ગયો. અને ત્યાં તેણે ઢેલના ઇંડાને નિર્જીવ જોયું (पासित्ता अहो णं ममं एस किलावणए मऊरीपोयए ण जाए त्तिकट्टु ओहयमण जाव झियायइ) જોઇને તેને ખૂબ જ દુઃખ થયું, મનમા તે વિચાર વા લાગ્યો મારી ક્રીડા માટે આ ઢેલનું ઇંડું નિષ્પન્ન થયું નથી આ રીતે વિચાર

उक्तं दृष्टान्तं दार्ष्टान्तिके योजयति--

'एवामेव' एवमेव=सागरदत्तपुत्रवदेव 'समणाउसो' श्रमणायुष्मन्तः= अहो आयुष्मन्तः श्रमणाः! 'जो अम्हं' य अस्माकं निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थीवा आचार्योपाध्यायानां वान्तिके प्रव्रजितः सन्-गृहीतदीक्षः सन् पञ्चमहाव्रतेषु प्राणातिपातविरमणादिषु पञ्चसु महाव्रतेषु यावत् षड्जीवनिकायेषु पृथिवी कायादिषु षड्जीवनिकायेषु नैर्ग्रन्थे प्रवचने-साधुमार्गे वा, 'संकिए' शङ्कितो भवति, एषु महाव्रतादिषु शङ्कावान् एतद् महाव्रतादिकं सत्यं न वा इति, 'जाव कलुससमावन्ने' यावत् अत्र यावच्छब्देन-'कंखिए, वितिगिच्छासमावन्ने' भेयसमावन्ने' इति वाच्यम्। तत्र 'कंखिए' काङ्क्षितः अस्य तपः संयमारा-धनस्य फलं कदा भविष्यतीत्येवं काङ्क्षायुक्तः, विचिकित्सासमापन्नः-अस्य

हुआ है। इस प्रकार विचार कर वह निराश चित्त बन गया-यावत् आर्त-ध्यान में पड गया। इस दृष्टान्त को सूत्रकार अब दार्ष्टान्तिक के साथ योजित करते हुए कहते है--एवामेव समणाउसो जो अम्हं निग्गथो वा निग्गंथी वा आयरियं उवज्झयाण अंतिए पव्वइए समाणे पंचमहव्वएसु छज्जीव निकाएसु निग्गंथे पावयणे संकिते जाव कलुससमावन्ने) इसी तरह सागरदत्त पुत्र की तरह-हे आयुष्मन्त श्रमणों! जो हमारे निर्ग्रन्थ व निर्ग्रन्थी-- साध्वी-जन हैं वे आचार्य उपाध्याय के पास प्रव्रजित होते हुए पच महाव्रतों में छह जीवनिकायोंमें एवं निर्ग्रन्थ प्रवचन में अथवा साधु मार्ग में शंकित होते हैं ये प्राणातिपात विरमणरूप पांच महाव्रत सत्य हैं कि नहि हैं इस प्रकारकी जो शका करते हैं यावत शब्द से कांक्षित होते हैं--इस तप संयम आराधन का फल कब होगा इस प्रकार को कांक्षा से युक्त होते हैं, विचिकित्सा समापन्न होते हैं--

करीने ते હताश थई ગયો. અને આર્તધ્યાન કરવા લાગ્યો. આ દૃષ્ટાન્તને સૂત્રકાર હવે દાર્ષ્ટાન્તિક રૂપમાં કહે છે--(एवामेव समणाउसो! जो अम्हं निग्गंथोवा निग्गंथी वा आयरिय उवज्झायाण अंतिए पव्वइए समाणे पंचमहव्वएसु छज्जीवनिकाएसु निग्गंथे पावयणे संकिते जाव कलुससमावन्ने) આ પ્રમાણે હે આયુષ્મન્ત શ્રમણો! સાર્થવાહ સાગરદત્તના પુત્રની જેમ જે અમારા નિર્ગ્રંથ કે નિર્ગ્રંથી જન છે તેઓ આચાર્ય કે ઉપાધ્યાયની પાસે પ્રવ્રજિત થતા પંચમહાવ્રતોમા, છ જીવનિકાયોમાં અને નિર્ગ્રંથ પ્રવચનોમાં અથવા તો સાધુ માર્ગમાં શંકા કરે છે, કે આ પ્રાણાતિપાત વિરમણ રૂપ પાંચ મહાવ્રતો સત્ય છે કે નહી,? આ રીતે જેઓ શંકા કરે છે, કાંક્ષિત હોય છે- આ તપ અને આરાધનાનું ફળ અમને ક્યારે મળશે. એવી આકાંક્ષા (ઇચ્છા) થી યુક્ત હોય છે, વિચિકિત્સા સમાપન્ન હોય છે-- આ તપ

तपः संयमाराधनस्य फल भविष्यति न वा इत्येवं फलं प्रति शङ्कावान, भेद समापन्नः-अस्मादेव नैर्ग्रन्थ्यप्रवचनादात्मकल्याणं स्यात् किमुत-अन्यस्मा दित्येवं मतेद्वैधीभावं प्राप्तः। कलुषसमापन्नः=मतिमालिन्यमुपगतः, चिरकाल-परीषहोपसर्गसहनेन किं फलं स्यादिति कालुष्यपरिणामवान्। 'से णं' स साधुःखलु 'इहभवे' अस्मिन्नेवभवे चैव निश्चयेन बहूनां श्रमणानां बहूनां श्रमणीनां बहूनां श्रावकाणां बह्वीनां श्राविकाणां 'हीलणिज्जे' हीलनीयः-गुरुकुलाद्युद्घाटनतः पुनः 'निंदणिज्जे' निन्दनीयः-कुत्सनीयः स्यात् मनसा 'खिंसणिज्जे' खिंसनीयः जनमध्ये 'गरहणिज्जे' गर्हणीयः समक्षमेव च 'परि भवणिज्जे' परिभवनीयः अनभ्युत्थानादिभिः 'परलोए वि य ण' परलोकेऽपि च खलु

इस तपसंयम की आराधना का फल मुझे प्राप्त होगा या नहीं होगा इस प्रकार फल के प्रति शंका वाले होते हैं, भेद समापन्न होते है-- इसी नैर्ग्रन्थ्य प्रवचन से आत्म कल्याण होगा—या अन्य किसी और से आत्मकल्याण होगा इस प्रकार के विचार से युक्त रहते है, कलुष समापन्न होते हैं--चिरकालतक परीषह और उपसर्ग के सहन करने से क्या लाभ हैं इस प्रकार कालुष्य परिणाम वाले होते हैं (सेणं इह भवे चेव बहूणं समणाणं बहूणं समणीणं बहूणं सावगाणं बहूणं साविगाणं हीलणिज्जे निंदणिज्जे, खिंसणिज्जे गरहणिज्जे परिभवणिज्जे) वे इस भव में ही अनेक श्रमणों के अनेक श्रमणियों के अनेक श्रावकों के और अनेक श्राविकाओं द्वारा हीलनीय होते हैं निंदनीय होते हैं जन मध्यमें खिसणीय होते है-समक्ष में गर्हणीय होते हैं तथा अनभ्युत्थान आदिसे परिभवनीय होते हैं। (परलोए वि य णं आगच्छइ बहूणं दंडणागिय

અને સંયમને આરાધવાનું ફળ મને મળશે કે નહિ આ રીતે ફળ પ્રત્યે શંકાશીલ હોય છે, ભેદ સમાપન્ન હોય છે-- આ નૈર્ગ્રંથ પ્રવચનથી આત્મકલ્યાણ થશે કે બીજા કોઇથી આત્મકલ્યાણ થશે આ પ્રકારના વિચારો કરવા માંડે છે, કલુષ સમાપન્ન હોય છે લાંબા વખત સુધી પરીષહ અને ઉપસર્ગોને સહન કરવાથી શો લાભ ? આ પ્રમાણે કાલુષ્ય પરિણામવાળા હોય છે. (से णं इहभवे चेव बहूणं समणाणं बहूणं समणीणं बहूणं सावगाणं बहूणं साविगाणं हीलणिज्जे, निंदणिज्जे खिंस-णिज्जे गरहणिज्जे परिभवणिज्जे) તે આ ભવમાં ઘણા શ્રમણો ઘણી શ્રમણીઓ વડે હીલનીય હોય છે, નિંદનીય હોય છે. સમાજમાં ખિંસણીય હોય છે, બધાની સામે ગર્હણીય હોય છે તેમજ અનભ્યુત્થાન વગેરેથી પરિભવનીય હોય છે. (परलोए वि य णं आगच्छइ, बहूणं दंडणाणिय जाव अणुपरियट्टइ) પરભવમાં પણ તે

आगच्छतिप्राप्नोति, बहूनि मनोदण्डप्रभृतीनि 'दंडणाणि' दण्डनानि च यावत् 'अणुपरियट्टइ' अनुपर्यटति-चातुर्गतिकसंसारमनुपरिवर्तयति, अनाद्यनंतकालं परिभ्रमणं करोति ॥ सूत्र १३ ॥

मूलम्—तएणं से जिणदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए जेणेव से मऊरी अंडए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता तंसि मऊरी अंडयंसि निस्संकिए, जाव सुवत्तए णं मम एत्थ कीलावणए मऊरी पोयए भविस्सइ, त्तिकट्टु तं मऊरीअंडयं अभिक्खणं २ नो उव्वत्तइ जाव नो टिट्टियावेइ। तएणं से मऊरीअंडए अणुव्वत्तिज्जमाणे जाव अटिट्टियाविज्जमाणे कालेणं समएणं उब्भिन्ने मऊरीपोयए एत्थजाए। तएणं से जिणदत्तपुत्ते तं मऊर पोययं पासइ पासित्ता हट्ठतुट्ठ मऊर पोसए सद्दावेइ सद्दावित्ता एवं वयासी तुब्भेणं देवाणुप्पिया! इमं मऊर पोय, बहूहिं मऊरपोसणपाउग्गेहिं दव्वेहिं अणुपुव्वेणं सारक्खमाणा संगोवेमाणा संवड्ढेह नट्टुल्लगं च सिक्खावेह। तएणं ते मऊर-पोसगा जिणदत्तपुत्तस्स एयमट्ठं पडिसुणेंति पडिसुणित्ता तं मऊर-पोययं गेण्हंति गेण्हित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता तं मऊरपोयगं जाव नट्टुल्लगं सिक्खावंति ॥ सू १४ ॥

टीका—'तएणं से जिणदत्तपुत्ते' इत्यादि—ततस्तदनन्तरं खलु स जिन-

जाव अणुपरियट्टइ) परलोक मे भी अनेक प्रकार दंडों वगैरह को प्राप्त करते हैं और अनादि अनंत काल तक इस चतुर्गति रूप संसार में परिभ्रमण करते रहते हैं ॥ सू. १३ ॥

'तएणं से जिणदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए' इत्यादि।

टीकार्थ--(तएणं) इसके बाद (सत्थवाहदारए जिणदत्त पुत्ते) सार्थ-

અનેક જાતની શિક્ષાને પાત્ર થાય છે એટલે કે તેને અનેક યાતનાઓ સહન કરવી પડે છે અને અનાદિ, અનંત કાળ લગી તે આ ચતુર્ગતિ રૂપ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતો રહે છે. ॥ સૂ. ૧૩ ॥

'तएणं से जिणदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए' इत्यादि।

टीकार्थ— (तएणं) ત્યાર પછી (सत्थवाहदारए जिणदत्त पुत्ते) સાર્થવાહ

दत्तपुत्र सार्थवाहदारको 'जेणेव' यत्रैव यस्मिन्नेव स्थाने 'से' तन्मयूर्या अण्डकं वर्तते 'तेणेव' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य च 'तंसि' तस्मिन् मयूर्या अण्डके 'निस्संकिए' निश्शङ्कितः शङ्कारहितश्चिंतयति, 'सुवत्तए' सुव्यक्तकं परिपक्वत्वेन स्फुटतया विज्ञायमानं, खलु 'ममएत्थ' ममात्र क्रीडाकरणार्थं मयूरपोतको भविष्यतीति, कृत्वा तन्मयूर्या अण्डकमभीक्ष्णं २ पुनः पुनः 'नो उव्वत्तेइ' नोद्वर्त्तयति-अधः प्रदेशं नो परिकरोति यावत् 'नो टिट्टियावेइ' न टि टि इति शब्दयति—स्वकीयकर्णमूले धृत्वा न शब्दायमानं करोति. । ततस्तदनन्तरं खलु 'से' तद्, मयूर्या अण्डकं 'अणुव्वत्तिज्जमाणे' अनुद्वर्त्यमानं यावत्-स्वस्थानादन्यस्मिन्स्थाने ईषदप्यचाल्यमानं, 'अटिट्टियाविज्जमाणं' टि टि इति न शब्दायमानः 'कालेणं समएणं' काले-समये प्राप्ते सति स्वयमेवात्मनैव उब्भिन्ने' उद्भिन्नः-परिपक्वावस्थायां स्फुटितं तदा मयूर्या

वाहदारक जिनदत्त पुत्र (जेणेव से मऊरी अंडए) जहां वह मयूरी का अंडा था (तेणेव उवागच्छइ) वहा गया (उवागच्छित्ता तंसी मउरी अंडयंसि निस्संकिए जाव सुवत्तए णं मम एत्थ कीलावणए मऊरीपोयए भविस्सइ, तिकट्टु तं मऊरी अंडयं अभिक्खणं २ नो उव्वत्तेइ) जाकर वह उस मयूरी के अंडे के विषय में निःशंकित आदिवृत्ति वाला बना रहा—और विचारने लगा—यह मयूरी अंडक परीपक्वरूप से स्पष्ट प्रतीत होने लगा—सो इसमें मुझे क्रीडा करनेका मयूर पोतक पिष्पन्न हो जावेगा— ऐसा विचार कर उसने उस मयूरीके अंडेको बार वार उद्वर्तित नहीं किया यावत् उसे शब्दायमान नहीं किया—अपने कान के पास रखकर उसे टी टी इस प्रकार से वाचालित नहीं किया (तएणं से मऊरी अंडए अणुविवत्तिज्जमाणे जाव अटिट्टियाविज्जमाणे कालेणं समएणं उब्भिन्ने) इस तरह वह

જિનદત્તનો પુત્ર (जेणेव से मऊरी अंडए) જ્યાં તે ઢેલનું ઈંડું હતું (तेणेव उवागच्छइ) ત્યાં ગયો. (उवागच्छित्ता तंसि मऊरीअंडयंसि निस्संकिए जाव सुवत्तएणं मम एत्थ कीलावणए मऊरीपोयए भविस्सइ, तिकट्टु तं मऊरी अंडय अभिक्खणं २ नो उव्वत्तेइ) ત્યાં જઈને ઢેલના ઈંડાના વિષે તે નિઃશંક વૃત્તિવાળો બની ગયો અને વિચારવા લાગ્યો—આ ઢેલનું ઈંડું પરિપક્વ થઈ ગયું છે આમ જણાય છે, આમાંથી મારી ક્રીડા માટે ઢેલનું બચ્ચું જન્મશે. આ રીતે વિચાર કરીને તેણે તે ઈંડાને સાગરદત્તના પુત્રની જેમ વારંવાર નીચે ઉપર કર્યું નહિ અને તેને શબ્દ યુકત પણ કર્યું નહિ. એટલે કે પોતાના કાનની પાસે ઈંડાને રાખીને તેને હલાવીને શબ્દ યુકત બનાવ્યું નહિ (तएणं से मऊरी अंडए अणुव्वित्तिज्जमाणे जाव अटिट्टियाविज्जमाणे कालेणं समएणं

पोतकः शिशुः 'एत्थ' अत्र-अस्मिन् स्थाने 'जाए' जातः प्रादुरभूत्। ततस्तदनन्तरं खलु स जिनदत्त पुत्रस्तं मयूरपोतकं पश्यति दृष्ट्वा च हृष्ट तुष्टोऽतिशयेन हृष्टस्तदा 'मऊरपोसए मयूरपोषकान्-पालकान् शब्दयति, शब्दयित्वैवंवक्ष्यमाणप्रकारेणावादीत्, 'तुब्भेणं' यूयं देवाणुप्रिया। इमं मयूर-पोतकं बहुभिः 'मऊरपोसणपाउग्गेहिं' मयूरपोषणप्रायोग्यैः-मयूरस्य पोषणाय प्रायोग्यैः समर्थैः 'दव्वेहिं' द्रव्यैः-द्रव्यविशेषैः 'अणुपुव्वेणं' आनुपूर्व्या -अनुक्रमेण 'सारक्खमाणा' संरक्षन्त्यः पोषणादिना 'संगोवेमाणा' संगोपायन्तः, मार्जारादिकृतोपद्रवतः 'संवड्ढेह' संवर्द्धयत, वृद्धिं प्रापयत 'नट्टुल्लग' नृत्यं च

मयूरी अंडक अनुद्वर्त्यमान होता हुआ--अपने स्थान से थोडासा भी चाल्यमान नहीं होता हुआ और टी, टी, इस प्रकार के शब्द से भी शब्दायमान नहीं किया गया होता हुआ समय आ जाने पर अपने आप ही उद्भिन्न हो गया- परिपक्व होकर फूट गया। (मऊरी पोयए एत्थ-जाए) फूटते ही उस में से एक मयूरी पोतक निकला-(तएणं से जिण-दत्तपुत्त तं मऊरीपोययं पासित्ता हट्ठतुट्ठे मयूरपोयए सद्दावेइ) जिनदत्तने मयूपोत को देखा-तो देखकर वह बहुत अधिक हर्षित एवं तुष्ट हुआ-बाद में उसने मयूरपोतको को बुलाया (सद्दावित्ता एवं वयासी) बुलाकर उनसे एसा कहा-(तुब्भेणं देवाणुप्पिया! इमं मऊरीपोययं बहूहिं मऊरी पोसणपाउग्गेहिं दव्वेहिं अणुपुव्वेणं सारक्खमाणा संगोवेमाणा संवड्ढेह)हे देवानुप्रियो! तुमलोग इस मयूर शिशुको अनेक मयूर पोषक प्रायोग्य द्रव्यों से क्रमशः रक्षाकरते हुए

उब्भिन्ने) આ પ્રમાણે તે ઢેલનું ઈંડું વારંવાર. નીચે ઉપર પરિવર્તિત કર્યા વગર પોતાની જગ્યાથી સહેજ પણ ખસેડયા વગર અને 'ટિ ટિ' આ જાતના શબ્દ કરાવ્યા વગર જ યોગ્ય સમયે પોતાની જાતે જ ઉદ્ભિન્ન થઈ ગયું એટલે કે પાકીને ફૂટી ગયું. मऊरी पोयए एत्थ जाए) અને તેમાંતી એક ઢેલનું બચ્ચું નીકળ્યું. (तएणं से जिनदत्तपुत्ते तं मयूरपोययं पासइ पासित्ता हट्ठतुट्ठे मयूरपोयए सद्दावेइ) જિનદત્ત ઢેલના બચ્ચાને જોઈને ખૂબજ હર્ષિત પામ્યો અને તુષ્ટ થયો ત્યાર પછી તેણે મોરને પાળનારા માણસોને બોલાવ્યા (सद्दावित्ता एवंवयासी) બોલાવીને કહ્યું--(तुब्भेणं देवाणुप्पिया ! इमं मऊरीपोययं बहूहिं मऊरी पोसणपाउग्गेहिं दव्वेहिं अणुपुव्वेणं सारक्खमाणा संगोवेमाणा संवड्ढेह) હે દેવાનુંપ્રિયો ! તમે આ ઢેલના બચ્ચાની અનેક મોરના પોષણ માટે યોગ્ય એવા દ્રવ્યોથી રક્ષા કરો તેમજ બિલાડા વગેરેના ઉપદ્રવોથી પણ બચાવતા રહી તેનું પોષણ કરો અને

'सिक्खावेह' शिक्षयत.। ततस्तदनन्तरं खलु 'से' ते मयूरपोषका जिनदत्तपुत्रस्य 'एयमट्ठं' एतमर्थं प्रतिशृण्वन्ति, प्रतिश्रुत्य च 'तं मऊरपोयगं' तं मयूरपोतकं गृह्णन्ति गृहीत्वा च 'जेणेव' यत्रैव 'सए गिहे' स्वकीयं गृहं वर्तते 'तेणेव' तत्रैवोपागच्छन्ति उपागत्य च तं मयूरपोतकं पोषयन्ति पालयन्ति यावत् नृत्यं च सिक्खावेंति' शिक्षयन्ति. ॥ सू. १४ ॥

मूलम्—तएणं से मऊरपोयए उम्मुक्कबालभावे विन्नाय परिणयमेत्ते जोव्वणगमणुपत्ते लक्खणवंजणगुणोववेए माणुम्माणप्पमाण पडिपुन्न पक्खपेहूणकलावे विचित्तपिच्छे सतचंदए नील कंठए नच्चणसीलए एगाए चप्पुडियाए कयाए समाणीए अणेगाइं नट्टुल्लगसयाइं केकारवसयाणि य करेमाणे विहरइ। तएणं से मऊरपोसगा तं मऊरपोयगं उम्मुक्क जाव करेमाणं पासइ पासित्ता तं मऊरपोयगं गेण्हिंति गेण्हित्ता जिणदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए हट्टतुट्ठे तेसिं विउलं जीवियारिहं पीइदाणंजाव पडिविसज्जेइ, ॥सू. १५ ॥

पासइ, पासित्ता हट्टतुट्ठे मऊरपोसए सद्दावेइ) जिनदत्तने मयूरपोतक को देखा—तो देखकर वह बहुत अधिक हर्षित एवं तुष्ट हुआ—बादमें उसने मयूरपोषकोंको बुलाया (सद्दावित्ता एवं वयासी) बुलाकर उनसे ऐसा कहा—तथा मार्जार आदिकृत उपद्रवों से बचाते हुए बढाओ—और (नट्टुल्लगं च सिक्खावेह) नृत्य भी सिखलाओ। (तएणं ते मऊरपोसगा जिणदत्तपुत्तस्स एयमट्ठं पडिसुणेंति) इस प्रकार उन मयूरपोषकोंने जिनदत्तपुत्र के इस कथन को स्वीकार कर लिया (पडिसुणित्ता तं मऊरपोययं गेण्हंति—गेण्हित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छंति) स्वीकार कर बाद में वे उस मयूर'—शिशुको ले चले—लेकर कर वे जहां अपना घर था—वहां आगये। (उवागच्छित्ता त मऊरपोयगं जाव नट्टुल्लगं सिक्खावेंति) आकर उन्होंने उस मयूर शिशु को पाला यावत् उसे नृत्यकला भी सिखलाई ।सू. १४।

(नट्टुल्लगं च सिक्खावेह) મોટું થાય ત્યારે નાચતા શિખવાડો (तएणं ते मऊरपोसगा जिणदत्तपुत्तस्स एयमट्ठं पडिसुणेंति) આ રીતે મોરના પાળકોએ જિનદત્તના પુત્રનું આ કથન સ્વીકાર્યું (पड़िसुणित्ता तं मऊरपोययं गेण्हंति गेण्हित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छंति) સ્વીકાર્યા બાદ તેઓ ઢેલના બચ્ચાને સાથે લઇ ગયા. અને લઇને જ્યાં તેમનુ ઘર હતું. ત્યાં ગયા (उवागच्छित्ता तं मऊरपोयगं ... ट्टुल्लगं सिक्खावेंति) ત્યા જઇને તેઓએ તે ઢેલનાં બચ્ચાનું પાલન કર્યું તેમજ મોટું થયું ત્યારે તેને નાચતાં પણ શીખવાડ્યું સૂ. ૧૪।

टीका—'तएणं से मऊरपोयए' इत्यादि--ततस्तदनन्तरं खलु स मयूरपोतकः 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभावः त्यक्तबालावस्थः 'विन्नाय-परिणयमेत्ते' विज्ञातपरिणतमात्रः, विज्ञातं विज्ञानं तत् परिणतमात्रं परिपक्वावस्थं यस्य स तथा परिपक्वविज्ञान इत्यर्थः, दर्शनमात्रेणैव तेन नृत्यकलादि विज्ञात-मिति भावः। 'जोव्वणगमणुपत्ते' यौवनकमनुप्राप्तः-तरुणत्वं संप्राप्तः 'लक्खण-वंजणगुणोववेए' लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेतः—तत्र लक्षणानि=मयूरलक्षणानि व्यञ्जनानि=मयूरसम्बन्धि शिखाचन्द्रकादीनि मयूरगुणाश्च तैरुपपेतः। 'माणो-म्माणप्पमाणपडिपुण्णपक्खपेहूणकलावे' मानोन्मानप्रमाणप्रतिपूर्णपक्षपिहूण कलापः मानेन विष्कम्भतः, विस्तारतः। उन्मानेन बाहुल्यतः, उत्सेधेन=उच्चतया प्रमाणेन चायामतः-प्रतिपूर्णं पक्षपेहूणकलापं यस्य स तथा पेहूणकलापः पिच्छसमूहः। 'विचित्तपिच्छे' विचित्रपिच्छः विचित्राणी=विविधरूपाणि पिच्छानि यस्य स तथा 'सतचंदए' शतचन्द्रकः-शतसंख्यका चन्द्रका यस्य स तथा 'नीलकंठए' नीलकण्ठकः नीलवर्णो कण्ठो यस्य स 'नच्चणसीलए' नर्तनशीलकः—नृत्यकला परायणः, 'एगाए चप्पुडियाए'

'तएणं से मऊरपोयए उम्मुक्कबालभावे' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से मऊरपोयए) वह मयूरपोतक (उम्मुक्क-बालभावे) बालभाव का परित्याग कर—विन्नायपरिणयमेत्ते जोव्वणगमणुपत्ते) परिपक्वविज्ञान वाला बन गया इससे वह देखने मात्र से ही नृत्यकला जानने लग गया। जब वह यौवन अवस्था को प्राप्त हुआ तो (लक्खणवंजणगुणो-ववेए) लक्षणों से तथा मयूर संबंधी शिखा चन्द्रक आदि व्यंजनों से एवं मयूरसंबन्धी गुणों से युक्त हो गया। (माणुम्माणप्पमाणपडिपुन्नपक्खपेहूण कलावे विचित्तपिच्छे सतचंदए नीलकंठए नच्चणसीलए) मानसे (विस्तारकी अपेक्षा) उन्मान से (ऊंचाईकी अपेक्षा) और प्रमाण से (आयामकी अपेक्षा) इसका पिच्छ समूह प्रतिपूर्ण था। इसके पांख विविध रूपवाले थे, पांखों

'तएणं से मऊरपोयए उम्मुक्कबालभावे' इत्यादि॥

टीकार्थ—(तएणं) त्यार पछी (से मऊरपोयए) मोरनुं बच्चुं (उम्मु-क्कबालभावे) मोटु थयुं (विन्नायपरिणयमेत्त जोव्वणगमणुपत्ते) त्यारे संपूर्ण ज्ञानी थई गयुं. ज्यारे ते जुवान थयुं. त्यारे (लक्खणवंजणगुणेववेए) मोरना लक्षणो-कलगी, चन्द्रक पीछांओ अने. मोरना बधा गुणोथी युक्त थई गयुं. (माणुम्माणप्पमाणपडिपुन्नपक्खपेहूणकलावे विचित्तपिच्छे सतचंदए नीलकंठए नच्चणसीलए) मानथी (विस्तारनी दृष्टिए) उन्मानथी (ऊंचाईनी दृष्टिए) अने प्रमाणथी (आयामनी दृष्टिए) तेना पीछां प्रतिपूर्ण हतां. तेनां पीछामां सेंकडो चंद्रको हता अने तेनो कंठ भूरा रंगनो हतो. नाचवा माटे ते हमेशां तैयार ज

एकस्यां चप्पुटिकायां-अङ्गुष्ठेन सार्धमङ्गुली तालिकायां, चुटकीति भाषायाम् 'कयाए समाणीए' कृतायां सत्यां, 'अणेगाइं' अनेकानि 'नट्टुल्लगसयाइं' नर्तन शतानि 'केकारवसयाणि' केकारवशतानि च कुर्वन् विहरति-विचरति। ततस्तदनन्तरं खलु ते मयूरपोषकास्तं मयूरपोतकं उन्मुक्तबालभावं यावत् नर्तन शतानि केकारवशतानि च कुर्वन्तं पश्यन्ति, दृष्ट्वा तं मयूरपोतकं गृह्णन्ति, गृहीत्वा जिनदत्तपुत्रस्य अग्रे 'उवणेंति' उपनयंति- अर्पयन्ति। ततस्तदनन्तरं खलु स जिनदत्तपुत्रः सार्थवाहदारको मयूरपोतकम्, उन्मुक्तबालभावं यावत् नर्तनशतानि केकारवशतानि च कुर्वन्तं पश्यति दृष्ट्वा च हृष्टतुष्टः--अतिशयेन संतुष्टः सन् 'तेसिं' तेभ्यो-मयूरपोषकेभ्यो विपुलं 'जीवियारिहं' जीविकार्हमाजन्मनिर्वाहयोग्यं प्रीतिदानं पारितोषकं ददाति यावत् सत्कारसम्मानयुक्तं कृत्वा 'पडिविसज्जेइ' प्रतिविसर्जयति ॥ सूत्र १५ ॥

में सैकडों चद्रक थे। कंठ नील था। नृत्य कला में यह तत्पर रहता था। (एगाए चप्पुडियाए कयाए समाणीए अणेगाइं नट्टुल्लगसयाइं केकारवसयाइं य करेमाणे विहरइ) एक ही चुटकी करने पर वह सैकडों बार नृत्य और सैंकडो बार केकारव कर दिया करता था। (तएणं से मऊरपोसगा तं मऊरपोयगं उम्मुक्क जाव करेमाणं पासइ, पासित्ता, तं मऊरपोयगं गेण्हंति गेण्हित्ता जिणदत्तपुत्तस्स उवणेंति) इसके बाद जब उन मयूर पोषकोंने उस मयूरपोतक को बाल भाव से रहित यावत् एक ही चुटकी में सैंकडो बार नृत्य करते हुए तथा सैंकडो बार केकारव करते हुए देखा-तो देखकर उसे जिनदत्त के पास लेकर पहुँचे। (तएणं से जिणदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए मऊर-पोयगं उम्मुक्क जाव करेमाणं पासइ, पासित्ता हट्ठतुट्ठे तेसिं विउलं जीवि-यारिहं पीइदाण जाव पडिविसज्जेइ) जिनदत्तपुत्रने ज्यों ही उसे बालभाव से

રહેતું હતું. (एगाए चप्पुडियाए कयाए अणेगाइं नट्टुल्लगसयाइं केकारवसयाइं य करेमाणे विहरइ) એક ચપટી સાંભળતાંની સાથે જ તે સેંકડો વાર નૃત્ય અને સેંકડો વાર ટહુકતું હતું. (तएणं से मऊरपोसगा त मऊरपोयगं उम्मुक्कजाव करेमाणं पासइ पासित्ता तं मऊरपोयगं गेण्हंति गेण्हित्ता जिणदत्तपुत्तस्स उवणेंति) ત્યાર બાદ મોરને ઉછેરનારાઓ તે બચ્ચાને જુવાન તેમજ એક ચપટીને સાંભળીને સેંકડો વખત નાચતું તેમજ સેંકડો વખત ટહુકતું જોઈને તેને જિનદત્તની પાસે લાવ્યા. (तएणं से जिणदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए मऊरपोयगं उम्मुक्क जाव करेमाणं पासइ, पासित्ता हट्ठ तुट्ठे तेसिं विउलं जीवियारिहं पीईदाणं जाव पडिविसज्जेइ) જ્યારે જિનદત્તના પુત્રે મોરના બચ્ચાને બચપણ વટાવીને

मूलम्--तएणं से मऊरपोयए जिणदत्तपुत्तणं एगाए चप्पुडियाए कयाए समाणीए णंगोला भंगसिरोघरे सेयावंगे अवयारियपइन्नपक्खे उक्खित्तचंदकाइय कलावे केक्काइय सयाणि विमुच्चमाणे णच्चइ। तएणं से जिणदत्तपुत्ते तेणं मऊरपोयएणं चंपाए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु सइएहिय साहस्सिएहिय सयसाहस्सिएहिय जयं करेमाणे विहरइ।

एवामेव समणाउसो जो अम्हं निग्गंथो वा निग्गंथी वा पव्वइए समाणे पंचसु महव्वएसु छसु जीवनीकाएसु निग्गंथे पावयणे निस्संकिए निक्कंखिए निव्वितिगिच्छे से णं इहभवे चेव बहूणं समणाणं बहूणं समणीणं जाव वीइ वइस्सइ।

एवं खलु जंबू! समणेणं जाव संपत्तेणं नायाणं तच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते, त्तिबेमि ॥ सू. १६॥

टीका--'एणं से मऊरपोयए' इत्यादि 'तएणं' ततस्तदनन्तरं खलु 'से' स मयूरपोतको जिनदत्तपुत्रेण सार्थवाहेन 'एगाए एकस्यां 'चप्पुडियाए

रहित यावत् एक ही चुटकी में सैकडों बार नृत्य और केकारव करते हुए देखा तो देख कर वह बहुत हर्षित एवं संतुष्ट हुआ और बाद में उसने उन लोगों के लिये जीविका के योग्य प्रीतिदान देकर यावत् उन्हें विसर्जित कर दिया। । सूत्र १५॥

'तएणं से मयूरपोयए इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से मऊरपोयए) वह मयूरपोतक (जिन-

જુવાન થયેલું, અને એકજ ચપટી સાંભળી સેકડો વાર નાચતું તેમજ ટહૂકતું જોયું ત્યારે જોઈને તેને ખૂબજ હર્ષ થયો અને તે સંતુષ્ટ થયો ત્યાર પછી જિનદત્તે મોરને ઉછેરનારાઓને યોગ્ય પ્રીતિદાન આપીને તેઓને જવાની આજ્ઞા કરી. । સૂ. ૧૫ ।

'तएणं से मऊरपोयए' इत्यादि ॥

ટીકાર્થ–(तएणं) ત્યાર પછી (से मऊर पोयए) મોરનું બચ્ચું (जिनदत्तपुत्तेणं) જિનદત્ત વડે (एगाए चप्पुडियाए कयाए समाणीए) એકજ ચપટી વગાડવા બદલ

कयाए समाणीए' चप्पुटिकाए-कृतायां सत्यां 'णंगोलाभंगसिरोधरे' लाङ्गूल भङ्गशिरोधरः सिंहादिपुच्छवक्रीकरणसदृशः शिरोधरो ग्रीवा यस्य तथा. 'सेयावंगे' स्वेतापाङ्गः=श्वेतनेत्रान्तभागः यद्वा 'सेयावण्णे' स्वेदापन्नः जातस्वेदः 'अवयारियपइन्नपक्खे' अवतारितप्रकीर्णपक्षः तत्र-अवतारितौ-शरीराद् दूरीकृतौ प्रकीर्णौ प्रसारितौ पक्षौ यस्य स तथा 'उक्खित्तचंदकाइय कलावे' उत्क्षिप्तचन्द्रकादिककलापः-तत्र, उत्क्षिप्तः= उर्ध्वीकृतः चन्द्रकादिकः= मयूराङ्गविशेषोपेतश्चन्द्रकै रचितः कलापः=शिखण्डो येन स तथा 'केकाइयसयाणि' केकायितशतानि मयूरशब्दशतानि विमुञ्चन् सन् नृत्यति। ततस्तदनन्तरं खलु स स जिनदत्तपुत्रस्तेन मयूरपोतकेन चम्पायां नगर्यां मध्ये शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वरमहापथेषु 'सइएहिय' शतकैः--शतसंख्यैर्द्रव्यैः 'साहस्सिएहिय' साहस्रिकैश्च सहस्र संख्यकैःद्रव्यैः 'सयसाहस्सिएहिय' शतसाहस्रिकैश्च

दत्तपुत्तेणं) जिनदत्तपुत्र द्वारा (एगाए चप्पुडियाए कयाए समाणीए) एक ही चुटकी बजाई जाने पर (णंगोलाभंगसिरोधरे सेयावंगे .अवयारियपइन्न--पक्खे उक्खित्तचंदकाइयकलावे केकाइय सयाणि मुच्चमाणे णच्चइ) अपनी ग्रीवा को सिंहादिकोंके पूछके समान वक्र कर लेता था। दोनों नेत्र प्रान्त भाग श्वेत हो जाते थे अथवा इसका समस्त शरीर खेद से व्याप्त हो जाता था। इसके द्वारा फैलाये गये पांख इसके शरीर से भिन्न २ हो जाते थे। मयूरांग विशेष से उपेत चन्द्रक रचित कलाशिखण्ड इसका ऊँचा हो जाता था। और सैंकडों केकारवों को छोडता हुआ यह नाचने लग जाता था। (तएणं से जिणदत्तपुत्ते तेणं मऊरपोयएणं चंपाए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु सइएहिं साहस्सिएहिं य सयसाहस्सिएहिं य पणिएहिय जयं करेमाणे विहरइ) इसके बाद वह जिनदत्त पुत्र उस मयूरपोतकके साथ चंपानगरी के

(णं गोला भंगासिरोधरे सेयावेगे अवयारियपइन्नपक्खे उक्खित्त चंदकाइयकलावे केक्काइय सयाणि विमुचमाणे णच्चइ) પોતાની ડોકને સિંહ વગેરેની પૂછડીની જેમ વાંકી કરતું હતું, તેની બંને આંખોના ખૂણાઓ ધોળા થઈ જતાં હતા, અને તેનું આખું શરીર ખેદ યુક્ત થઇ જતું હતું. તે જ્યારે પીંછાઓને ફેલાવતું ત્યારે પીંછાઓ તેના શરીરથી જુદાં થઈ જતાં હતા. તેની ચન્દ્રવાળી કલગી ઊંચે (ઉન્નત) થઈ જતી હતી, અને સેંકડો વાર ટહૂકતું તે નાચવા માંડતું હતું, (तएणं से जिणदत्तपुत्ते तेणं मऊरपोयएणं चंपाए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु सइएहिं य साहस्सिएहिं य सयसाहस्सिएहिं य पणिएहिं य जयं करेमाणे विहरइ) ત્યાર બાદ જિનદત્ત પુત્ર તે મોરના બચ્ચાની સાથે

लक्ष संख्यै द्रव्यैः 'पणिएहिय, पणि व्यवहारैर्द्यूतरूपव्यवहारैः 'जयं करेमाणे' जयं कुर्वन्-परेषां मयूरपोतानां पराजयं कुर्वन् विहरति-विचरति।

'एवामेव समणाउसो' हे आयुष्मन्तः श्रमणा! एवमेव-जिनदत्तपुत्र सार्थवाहवदेव योऽस्माकं निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा प्रव्रजितः सन् पञ्चसु प्राणातिपातविरमणादिमहाव्रतेषु षट्सु जीवनिकायेषु नैर्ग्रन्थे प्रवचने च निश्शङ्कितः=कस्मिंश्चिदेकस्मिन तत्वे अश्रद्धानादिरूपादेशशङ्का सकलतत्वा-

---

बीच शृंगाटक, त्रिक, चतुष्क, चत्वर, और महापथों में सौ, हजार, लाख, द्रव्यों की शर्त लगा कर दूसरों के मयूर पोतकोंको पराजित करने लगा।-(एवामेव समणाउसो! जो अम्हं निग्गंथो वा निग्गंथी वा पव्वइए समणे पंचसु महव्वएसु छसु जीवनिकाएसु निग्गंथपावयणे निस्संकिए निक्कंखिए निव्वितिगिच्छे से णं इहभवे चेव बहूणं समणाणं बहूणं समणीणं जाव वीइवइस्सइ) हे आयुष्मन्त श्रमणो। इसी तरह जिनदत्तपुत्र सार्थवाह की तरह —जो हमारे निर्ग्रन्थ साधु अथवा निर्ग्रन्थ साध्वीजन प्रव्रजित होकर पंच प्राणातिपात विरमणरूप-महाव्रतों में छह जीवनिकायों में, निर्ग्रन्थ संबन्धी प्रवचनमें अथवा साधुमार्ग में निःशंकित होकर निःकांक्षित, निर्विचिकित्सासंपन्न होकर, विचरते हैं वे इस भव में अनेक श्रमण और अनेक श्रमणियों के यावत् अर्चनीय होते हैं पूजनीय होते हैं। तथा इस अनादि अंनतरूप चतुर्गतिवाले संसार के पार पहुँच जाते है। अर्थात् इस संसार सागर को पार कर देते हैं। शंका दो प्रकार की होती है-- १ एक देश शंका २ दूसरी सर्वदेश शंका। अर्हंत प्रति भाषित किसी एक तत्व में अश्रद्धान आदिरूप आत्मवृत्ति का नाम एक देश

શૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર, અને મહાપથોમાં એકસો, હજાર, લાખ દ્રવ્યોની શરત લગાવીને બીજા માણસોના મોરના બચ્ચાંઓને હરાવવા લાગ્યો. (एवामेव समणाउसो! जो अम्ह निग्गंथो वा निग्गंथी वा पव्वइए समाणे पचसु महव्वएसु छसु जीवनिकाएसु निग्गंथपावयणे निस्संकिए नक्कंखिए निव्वितिगिच्छे सेणं इहभवे चेव बहूणं समणाणं बहूणं समणीणं जाव वीइवइस्सइ) હે આયુષ્મન્ત શ્રમણો! સાર્થવાહ જિનદત્ત પુત્રની જેમ જે અમારા નિર્ગ્રંથ સાધુ કે નિર્ગ્રંથ સાધ્વીજનો પ્રવ્રજિત થઈને પંચ પ્રાણાતિપાત વિરમણ રૂપ મહાવ્રતોમાં. છ જીવનિકાયોમાં, નિર્ગ્રંથ સંબંધી પ્રવચનોમાં, અને સાધુમાર્ગમાં નિઃશંકિત થઈને નિઃકાંક્ષિત નિર્વિચિકિત્સા યુક્ત થઈને વિચરણ કરે છે તેઓ આ ભવમાં ઘણા શ્રમણો અને ઘણી શ્રમણીઓને માટે અર્ચનીય હોય છે તેમજ પૂજનીય હોય છે. અને છેવટે અનંત રૂપ ચતુર્ગતિવાલા સંસાર સમુદ્રને પાર પામે છે. એટલે કે તેઓ આ સંસાર સમુદ્રને તરી જાય છે.

અહીં બે જાતની શંકાઓ ઉદ્ભવે છે— (૧) દેશ શંકા, (૨) બીજી સર્વ દેશ શંકા અર્હંતવડે આજ્ઞાપિત કોઈપણ એક તત્વમાં અશ્રદ્ધાન વગેરેની આત્મવૃત્તિ

अश्रद्धानरूपा सर्वशङ्का तद्वर्जितः 'निष्काङ्क्षितः' परदर्शनाडम्बरनिरीक्षणोद्भूत मिथ्यात्वमोहनीयजनितपरदर्शनवाञ्छावर्जितः, निर्विचिकित्सः-तपः संयम फले संदेहवर्जितः, मंदमतितया तद् विधाचार्यविरहात् 'ज्ञेयगहनत्वात्, ज्ञानावरणीयोदयात् तत्वनिर्णयेहेतूदाहरणाप्राप्त्यसंभवाच्च जिनभाषित—भावेषु श्रेष्ठिपुत्रोदाहरणद्वयं सम्यगवबुद्ध्य मतिमान् संदेहं न कुर्यात्, सर्वज्ञ

शंका है।-- तथा अर्हत प्रतिभाषित समस्त तत्त्वों में अश्रद्धान आदिरूप आत्मवृत्ति का नाम सर्वदेश शंका है। पर दर्शन के आडबर के निरीक्षण मे उत्पन्न हुआ जो मिथ्यात्व मोहनीय कर्म है--उससे जनित परदर्शन की जो वाञ्छा है उसका नाम वाञ्छा है। तप और संयम के फलमें सदेह करना इसका नाम विचिकित्सा है। उस तरह जिनभाषित तत्व में शंकित वृत्तिका अभाव निःशंकितवृत्ति है। कांक्षा का अभाव निःकांक्षितवृत्ति है। विचिकित्सा का अभाव निर्विचिकित्सा है। जब किसी भी प्रकार की शंकित आदि वृत्ति उत्पन्न हो तो उस समय ऐसा विचार कर इसे दूर कर देना चाहिये कि मैं तो मंद मतिवाला हूँ--और इस समय कोई विशिष्ट ज्ञानी आचार्य हैं नही-ज्ञेय (पदार्थ) गहन है, ज्ञानावरणीय का उदयवर्त रहा है--तत्व के निणार्यक जो हेतु, उदाहरण--आदि हैं, उनकी प्राप्ती असंभव हो रही हैं। अतः जो कुछ जिन देवने कहा है वही सर्वथा शुद्ध तत्व है। इसमें किसी प्रकार का संदेह नहीं है। इस तरह श्रेष्ठिपुत्र के उदाहरण द्वय को अच्छी

એક દેશ શંકા કહેવાય છે. તેમજ અર્હંત પ્રતિભાષિત બધા તત્વોમાં અશ્રદ્ધાન વગેરેની આત્મવૃત્તિ સર્વદેશશંકા નામે કહેવાય છે. પરદર્શનના આડંબરના નિરીક્ષણથી ઉદ્ભવેલ મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મ છે. તજ્જન્ય પરદર્શનની વાન્છા (ઇચ્છા) નું નામ તે વાન્છા કહેવાય છે. તપ અને સંયમના રૂપમાં સંદેહ થવો તે વિચિકિત્સા કહેવાય છે. આ રીતે જિન ભગવાન જે આજ્ઞા કરે તેમાં નિ.સંશયવૃત્તિ રાખવી એટલે કે નિઃશંકપણે તે વાત સ્વીકારવી તે નિશંકવૃત્તિ છે. કાંક્ષાનો અભાવ નિઃકાંક્ષિવૃત્તિ છે. વિચિકિત્સાનો અભાવ નિર્વિચિકિત્સા છે. જ્યારે કોઈપણ જાતની શંકા ઉત્પન્ન થાય ત્યારે આ પ્રમાણે વિચાર કરવો જોઇએ કે હું તો હીન બુદ્ધિ વાળો છુ. અત્યારે મારી સામે એવા કોઇ વિશિષ્ટ જ્ઞાની આચાર્ય પણ નથી. અને જ્ઞેયવસ્તુ (પદાર્થ) સમજાય એવી નથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ઉદયવર્તી રહ્યો છે—તત્વના નિર્ણય માટે જે હેતુ ઉદાહરણ વગેરે છે તેમની પ્રાપ્તિ અસંભવ થઇ પડી છે. એથી જિનદેવે જે કંઇપણ કહ્યું છે તે એકદમ શુદ્ધ તત્વ છે આમાં કોઇ પણ જાતની શંકાને સ્થાન નથી. આ રીતે બંને સાર્થવાહ પુત્રોના

मतं सत्यमिति सर्वदैव चिन्तयेत्, जितरागद्वेष मोहा निःस्वार्थपरानुग्रहपरा यणा नान्यथा वादिनो भवन्तीति भावः ।

स खलु इह अस्मिन् भवे चैव=निश्चयेन बहूनां श्रमणानां बह्वीनां श्रमणीनां श्रावकानां श्राविकानांचार्चनीय पूजनीयो भवति, यावदनाद्यनंत-चतुर्गतिकसंसारस्यान्तं व्यतिव्रजिष्यति-संसारसागरं तरिष्यति. ।

सुधर्मास्वमीप्राह--

एवमनुना प्रकारेण अनेनोपनयवचनेन खलु निश्चये हे जम्बूः श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत्संप्राप्तेन ज्ञातानां तृतीयस्याऽध्ययनस्यायमर्थः= प्रज्ञप्तः । 'त्तिबेमि' इत्यहं ब्रवीमि यथा भगवन्मुखाच्छ्रुतं तथा तवाग्रे वदामि न तु स्वकीयबुद्धेय ति. ॥

इति श्री जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर पूज्य श्री घासीलालव्रतिविरचितायांज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्रस्यानगारधर्मवर्षिण्याख्यायां व्याख्यायां तृतीयमध्ययनं समाप्तम् ॥ ३ ॥

तरह समझ कर बुद्धिमान को संदेह नहीं करना चाहिये। सर्वज्ञ भगवान् का मत सत्य है ऐसा ही सर्वदा विचार करते रहना चाहिये। जिन्होंने--रागद्वेष, मोह को जीत लिया है और जो निःस्वार्थरूप से परानुग्रह में परायण हैं ऐसे महापुरुष अन्यथावादी नहीं होते हैं। अब सुधर्मा स्वामी श्री जंबू स्वामी से कहते है--(एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तणं नायाणं तच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि) कि हे जंबू । इस तरह से श्रमण भगवान् महावीरने कि जो यावत् सिद्धिगति को प्राप्त हो चुके हैं ज्ञात के इस तृतीय अध्ययन का अर्थ प्रज्ञप्त किया है ऐसा ही मैं कहता हूँ--अर्थात भगवान् के मुख से जैसा मैने सुना है वैसाही तुम्हारे सामने यह कहा है अपनी बुद्धि से कल्पित कर नहीं कहा है ॥ सू. १६ ॥

तृतीय अध्ययन समाप्त

એ દાખલાઓ તે સારી પેઠે સમજીને બુદ્ધિમાન માણસે શંકા કરવી જોઈએ નહિ. સર્વજ્ઞ ભગવાનનો મત સત્ય છે, એવો જ વિચાર હમેશાં થવો જોઈએ જેમણે રાગદ્વેષ, મોહ ઉપર વિજય મેળવ્યો છે અને જેઓ નિઃસ્વાર્થ પણે પરાનુગ્રહમાં પરાયણ છે. એવા મહાપુરુષો અન્યથાવાદી હોતા નથી. **एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं नायाणं तच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि)** હે જંબૂ! આ રીતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે-કે જેઓ સિદ્ધગતિ મેળવી ચૂક્યા છે—જ્ઞાતાના આ ત્રીજા અધ્યયનનો અર્થ પ્રજ્ઞપ્ત કર્યો છે. આ હું તને કહું છું. એટલે કે ભગવાનના મુખેથી જે મેં સાંભળ્યું છે તે તમારી સામે તે પ્રમાણે જ વર્ણન કર્યું છે બુદ્ધિથી કોઈપણ જાતની કલ્પના કરી ને મેં કહ્યું નથી. ॥ સૂ. ૧૬ ॥

ત્રીજું અધ્યયન સમાપ્ત

॥ चतुर्थाध्ययनम् ॥

तृतीयाध्ययने सूत्रार्थतदुभयरूपेष्वागमेषु शङ्काकाङ्क्षादियुक्तस्य मुनेर्दोषास्तथा तद्रहितस्य गुणा उक्ताः, अत्र चतुर्थाध्ययने तु अगुप्तपञ्चेन्द्रियस्य मुनेर्दोषास्तथा गुप्तपञ्चेन्द्रियस्य गुणा अभिधीयन्ते, अनेन सम्बन्धेनायातस्यैतस्याध्ययनस्येदमुपक्षेपादिसूत्रमाह—

मूलम्—जइणं भंते! समणेणं भगवया महावीरेणं नायाणं तच्चस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते, चउत्थस्स णं भंते! णायज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते? ॥ १ ॥

टीका—'जइणं भंते?' इत्यादि। यदि खलु भदन्त! श्रमणेन

चतुर्थ अध्ययन

तृतीय अध्ययन में "सूत्र अर्थ और तदुभयरूपआगमों में शंका कांक्षा आदि दोषों से युक्त हुए—मुनिजन दोषों के भागी होते हैं और उनसे रहित मुनिजन गुणों के भाजन बनते हैं" यह बात प्रकट की गई है। अब इस चतुर्थ अध्ययन में यह प्रकट किया जायगा कि जो मुनिजन अगुप्त पंचेन्द्रिय होते हैं उनके ये दोष हैं और जो गुप्त पंचेन्द्रिय होते हैं उनके ये गुण हैं। इसी संबन्ध को लेकर प्रारम्भ किये गये इस अध्ययन का यह आदि का प्रारम्भ सूत्र है:—

'जइ णं भंते। समणेणं भगवया' इत्यादि॥

टीका— (जइ णं भंते) सुधर्मा स्वामी से जंबू स्वामी पूछते है—कि हे भदंत! यदि (समणेणं भगवया महावीरेणं) श्रमण भगवान् महा-

ચોથું અધ્યયન

ત્રીજા અધ્યયનમાં જે મુનિઓ સૂત્ર, અર્થ અને તદુભયરૂપ (સૂત્ર અને અર્થ બંને જેમાં છે એવા) આગમોમાં શંકા આકાંક્ષા વગેરે દોષોથી યુક્ત હોય છે તે દોષી કહેવાય છે તેમજ આગમોમાં કોઇ પણ જાતની શંકા કર્યા વગર તેઓમાં વિશ્વાસ ધરાવે છે તે મુનિઓ ગુણશીલ કહવાય છે. આ વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી. છે. આ ચોથા અધ્યયનમાં એ વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવશે કે જે મુનિઓ 'અગુપ્ત પંચે-ન્દ્રિય' હોય છે તેઓના શું દોષો છે અને જેઓ 'ગુપ્તપંચેન્દ્રિય' હોય છે તેઓના શું ગુણો હોય છે. એજ વાતને લઇને પ્રારંભ થતા આ અધ્યયનનું આ પહેલું સૂત્ર છે—

'जइणं भंते! समणेणं भगवया' इत्यादि॥

ટીકાર્થ-(जइणं भंते) સુધર્મા સ્વામીને જંબૂસ્વામી પૂછેછે કે હે ભદંત! જો (समणेणं भगवया महावीरेणं) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે (नायाणं तच्चस्स नायज्झयणस्स

भगवता महावीरेण ज्ञातानां तृतीयस्य ज्ञाताध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः, चतुर्थस्य खलु भदन्त! ज्ञाताध्ययनस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः, सर्वचैतन्निगदसिद्धम्. ।सू. १।

श्री सुधर्मा स्वामी जम्बूस्वामिनमाह—

मूलम्—एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं वाणारसी नामं नयरी होत्था, वन्नओ, तीसेणं वाणारसीए नयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए गंगाए महानदीए मयंगतीरदहे नामं दहे होत्था, अणुपुव्वसुजायवप्पगंभीरसीयलजले अच्छविमलसलिलपलिच्छन्ने संछन्नपुप्फपत्तपलासे पउमकुमुयनलिणसुभग सोगंधियपुंडरीयमहापुंडरीयसयपत्तकेसरपुप्फोवचिए पासाईए दंसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे, तत्थणं बहूणं मच्छाण य कच्छभाण य गाहाण य मगराण य सुंसुमाराण य सइयाण य साहस्सियाण य सयसाहस्सियाण ५ जूहाइं निब्भयाइं निरुव्विग्गाइं सुहंसुहेणं अभिरममाणाइं २ विहरंति. ॥ सू २ ॥

टीका—'एवं खलु जंबू' इत्यादि। एवं खलु जम्बू ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'वाणारसी नामं नयरी' वाराणसी नाम नगरी, करेणु वारा-

---

वीरने (नायाणं तच्चस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते—चउत्थस्स णं भंते ! णायज्झयणस्स के अट्ठे पण्णत्ते !) ज्ञाताके तृतीय अध्ययन का पूर्वोक्त अर्थ प्ररूपित किया है तो हे भदंत ! चतुर्थ ज्ञाताध्ययन का क्या अर्थ प्ररूपित किया है?—इस प्रकार जंबू स्वामी के पूछने पर सुधर्मा स्वामी उनसे कहते हैं कि— ॥ सू. १ ॥

'एवं खलु जंबू !' इत्यादि ॥

टीका— हे जंबू ! चतुर्थ ज्ञाताध्ययन का उन्होंने इस प्रकार अर्थ

के अट्ठे पण्णत्ते ?) જ્ઞાતાના ત્રીજા અધ્યયનનો અર્થ પૂર્વોક્ત રૂપે વર્ણવ્યો છે તો હે ભદંત ! ચોથા જ્ઞાતાધ્યયનનો શો અર્થ પ્રરૂપિત કર્યો છે. આ રીતે જંબૂ સ્વામીના પ્રશ્નને સાંભળીને જવાબમાં સુધર્મા સ્વામી તેમને કહે છે કે— ॥ સૂ. ૧ ॥

'एवं खलु जंबू ?' इत्यादि ॥

ટીકાર્થ—હે જંબૂ ! ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ચોથા જ્ઞાતાધ્યયનનો અર્થ આ

णस्यो रणोर्व्यत्ययः' (८, २, ११६) इति सूत्रेण रेफणकारयोः व्यत्ययः।
साम्प्रत वनारसनाम्ना प्रसिद्धा, 'होत्था' आसीत्। 'वन्नओ' वर्णकः वर्णनग्रन्थः
अस्या अन्यसूत्राद् विज्ञेयः। तस्याः खलु वाराणस्या नगर्याः, बहिरुत्तर-
पौरस्त्ये दिग्भागे, ईशानकोणे गङ्गायां महानद्यां मृतगङ्गातीरहृदो नाम हृद
आसीत्। स कीदृश इत्याह-'अणुपुव्वसुजायवप्पगंभीरसीयलजले' अनुपूर्व
सुजातवप्रगम्भीरशीतलजलः, अणुपुव्व' अनुपूर्व=क्रमेण, 'सुजाय' सुजाताः=
सुष्ठु स्वयं स्वभावतः समुत्पन्नाः, 'वप्प' वप्राः=तटाः यत्र स तथा, गम्भीरम्=अगाधं
शीतलं जलं यत्र स तथा, अनुपूर्वसुजातवप्रश्चासौ गम्भीरशीतलजल इति
कर्मधारयः। 'अच्छविमलसलिलपलिच्छन्ने' अच्छविमलसलिलप्रतिच्छन्नः=
अच्छं स्फटिक रत्नवत्स्वच्छं विमल=निर्मलं यत् सलिलं=जलं तेन प्रतिच्छन्नः=
प्रतिपूर्णः, 'संछन्नपत्तपुप्फपलासे' संछन्नपत्रपुष्पपलाशः तत्र पत्राणि=कमलकुड्म

प्ररूपित किया है—(तेणं कालेणं तेणं समएणं वाणारसी नामं नयरी
होत्था) उस काल और उस समय में वाराणसी नामकी नगरी थी
(वन्नओ) इस नगरी का वर्णन अन्य दूसरे सूत्र से जान लेना चाहिये।
(तीसे णं वाणारसीए नयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाग) उस
वाराणसी नगरी के बाहर ईशान कोण में (गंगाए महानदीए मयंगतीर-
दहे नामं दहे होत्था) गंगा महानदी में मृत गंगातीर हृद नाम
का हृद था। (अणुपुव्वसुजायवप्पगंभीरसीयलजले) यह हृद क्रम २
से स्वभावतः समुत्पन्न हुए तटों से शोभित था, तथा गम्भीर शीतल
जल से परिपूर्ण था। (अच्छविमलसलिलपलिच्छन्ने) यही बात अच्छ
निमल इत्यादि पद द्वारा व्यक्त की गई है। इसमें जो जल भरा हुआ
था वह स्फटिक रत्न के समान स्वच्छ था--और निर्मल था। (संछन्न

પ્રમાણે નિરુપિત કર્યો છે--(તેણં કાલેણં તેણં સમએણં વાણારસી નામં નયરી
હોત્થા) તે કાળે અને તે વખતે વારાણસી નામે નગરી હતી (વન્નઓ) આ
નગરીનુ વર્ણન બીજા સૂત્ર દ્વારા જાણી લેવું જોઇએ (તીસેણં વાણારસીએ નયરીએ
બહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે દિસિભાએ) તે વારાણસી નગરીની બહાર ઇશાન કોણ
માં (ગંગાએ મહાનદીએ મયંગતીરદહે નામં દહે હોત્થા) ગંગા મહાનીમાં
મૃત ગંગાતીર હૃદ નામે એક ધરો હતો. (અણુપુવ્વસુજાયવપ્પગંભીર-
સીયલજલે) આ ધરો ધીમે ધીમે પોતાની મેળે જ બની ગયેલા કિનારાથી શોભતો
હતો અને ઊંડા શીતળ જળથી પરિપૂર્ણ હતો. (અચ્છવિમલસલિલપલિચ્છન્ને)
'અચ્છવિમલ' પદ વડે એ જ વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. આ ધરાનું પાણી
આરસ પથ્થરની જેમ સ્વચ્છ અને નિર્મળ હતું. (સંછન્નપત્તપુપ્ફપલાસે) પત્ર,

दादिदलानि पुष्पपलाशानि=पुष्पाणां पत्राणि 'पांखडी' इति भाषा प्रसिद्धानि, संछन्नानि=आच्छादितानि जलोपरिदृश्यमानत्वादावरणानि यत्र स तथा, 'बहु उप्पल-पउम-कुमुयनलिण सुभग सोगंधिय पुंडरीय महापुंडरीय सयपत्त सहस्सपत्त-केसरपुप्फोवचिए' बहूत्पलपद्मकुमुदनलिन सुभग-सौगन्धिकपुण्डरीक महापुण्डरीक-शतपत्र-सहस्रपत्र-केसरपुष्पोपचितः बहूनाम् उत्पलादि सहस्रपत्रपर्यन्तानां केसरैः पुष्पैश्चोपचितः शोभा सुगन्धयुक्तत्वात्समृद्धः तत्रोत्पलानि-नीलकमलानि, पद्मानि-सूर्यविकासीनि कमलानि, कुमुदानि-कुमुदनाम्ना प्रसिद्धानि-चन्द्रविकासीनि, नलिनानि-रक्तकमलानि पुण्डरीकाणि=शुक्लकमलानि महापुण्डरीकानि-विशालशुक्लकमलानि-शतपत्राणि=शतपत्रयुक्तानि कमलानि, सहस्रपत्राणि सहस्रपत्रसमन्वितकमलानि ह्रदस्य पुनर्विशेषणमाह-'पासाईए' इत्यादि प्रासादीयः, दर्शनीयः, अभिरूपः एतानि चत्वारि पदानि पूर्वं व्याख्यातानि। तत्र ह्रदे खलु बहूनां मत्स्यानां च कच्छपानां च ग्राहाणां च मकराणां च

पत्त पुप्फपलासे) पत्र-कमल-कुमुद आदि के दलों से, तथा पुष्प पलाशों से--पुष्प की पांखडियों से यह आच्छादित हो रहा था। (बहुउप्पल पउम-कुमुय.नलिण सुभग सोगंधिय पुंडरीय-महापुंडरीय-सयपत्त-सहस्स-पत्तकेसरपुप्फोवचिए) अनेक नीलकमलों की, सूर्य विकाशी पद्मों की, चंद्र विकाशी कुमुदों की लालकमलों की, सफेद कमलों की, विशालशुक्ल कमलों की, शतपत्र युक्त कमलों की, सहस्रपत्र युक्त कमलों की केसर से और पुष्पों से समृद्ध था। (पासाईए, दंसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे) यह प्रासादीय था दर्शनीय था, अभिरूप था, प्रतिरूप था। इन प्रासादीय आदि पदोंका अर्थ पहिले लिख दिया गया है। (तत्थणं बहूणं मच्छाण, य, कच्छभाणय, गाहाणय, मगराणय, सुंसुमाराण य, सइयाणय

કમળ, કુમુદ વગેરેના દળો તેમજ પુષ્પ પલાશોથી (ફૂલોની પાંખડીઓથી) ઢંકાએલ હતુ.(बहु उप्पल-पउम-कुमुय-नलिण-सुभग-सोगंधिय-पुडरीय-महापुंडरीय-सयपत्तसहस्सपत्तकेसरपुप्फोवचिए) ઘણાં ભૂરાં કમળો, સૂર્ય વિકાશી પદ્મો. ચંદ્ર વિકાસી કુમુદો, લાલ કમળો શ્વેતકમળો, મોટા સફેદ કમળો, શતપત્રવાળાં કમળો, સહસ્રદલવાળાં કમળોના કેશર તેમજ પુષ્પોથી આ હ્રદ સમૃદ્ધ હતો. (पासाईए, दंसणिज्जे, अभिरूवे पडिरूवे) તે હ્રદ પ્રાસાદીય (મનને પ્રસન્ન કરનાર) દર્શનીય અભિરૂપ (સુંદર) અને પ્રતિરૂપ હતો. અહીં પ્રયુકત થયેલા પ્રાસાદીય વગેરે પદોના અર્થ પહેલાં સમજાવવામાં આવ્યા છે (तत्थणं बहूणं मच्छाणय, कच्छभाणय, गाहाण य, मगराण य, सुंसुमाराण य, सइयाण य साहस्सियाण य-

सुंसुमाराणां=शिशुमाराणां=जलजन्तुविशेषाणां च शतिकानां च साहस्रिकाणां च शतसाहस्रिकाणां यूथानि=वृन्दानि निर्भयानि निरुद्विग्नानि सुखंसुखेन अभिरममाणानि २ विहरन्ति ॥ सू. २ ॥

मूलम्—तस्स णं मयंगतीरद्दहस्स अदूरसामंते एत्थणं महं एगे मालुयाकच्छए होत्था, वन्नओ, तत्थणं दुवे पावसियालगा परिवसंति, पावा चंडा रोद्दा तल्लिच्छा साहसिया लोहियपाणी आमिसत्थी आमिसाहारा आमिसप्पिया आमिसलोला आमिसं गवेसमाणा रत्तिं वियालचारिणो दिया पच्छन्नं चावि चिट्ठंति ॥सू. ३ ॥

टीका—'तस्सणं' इत्यादि तस्य खलु मृतगङ्गातीरहृदस्यादूरसामन्ते अत्र खलु महानेको मालुकाकक्षक असीत्, वर्णकः अस्य द्वितीयाध्ययने व्याख्यातः, तत्र खलु द्वौ 'पावसियालगा' पाप शृगालकौ पापपरायणौ शृगालौ

सयसाहस्सियाण य जूहाइं निब्भयाइं निरुव्विग्गाइं सुहंसुहेणं साहस्सियाण य अभिरममाणाइं २ विहरंति) उसमें अनेक ग्राहों के अनेक मकरों के अनेक शिशुमारों के, अनेक शतसाहस्रिकों के यूथ के यूथ निर्भय और निरुद्विग्न होकर आनन्द के साथ विचरते रहते थे। सू. । २ ।

'तस्स णं मयंगतीरद्दहस्स इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तस्स णं मयंगतीरद्दहस्स) उस मृत गंगातीर हृद के (अदूरसामंते) न अतिदूर और न अति समीप प्रदेश में (एत्थ णं महं एगे मालुयाकच्छए होत्था) एक बडा भारी मालुका कच्छ था (वन्नओ) इसका वर्णन द्वितीय अध्ययन में किया जा चुका है। (तत्थणं दुवे पाव-

---

सयसाहस्सियाणय, जूहाइं निब्भयाइं निरुव्विग्गाइं सुहंसुहेणं अभिरममाणाइं २ विहरंति) तेमां घणा माछलाओना, घणा काचबाओना, घणा ग्राहोना, घणा मगरोना, घणा शिशुमारोना घणा सेंकडो, घणा साहस्रिकोना, घणा शतसाहस्रिकोना समूहो निर्भीक अने निरुद्विग्न थईने सुखेथी विचरण करता हता. ॥ सू. २ ॥

'तस्स णं मयंगतीरद्दहस्स' इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तस्स णं मयंगतीरद्दहस्स) ते मृत गंगातीर हृदना (अदूरसामंते) घणे दूर पण नहि तेमज अत्यंत नजीक पण नहि एवा प्रदेशमां (एत्थण महं एगे मालुयाकच्छए होत्था) एक बहु विशाळ मालुका कच्छ हतो. (वन्नओ) मालुका कच्छनुं वर्णन बीजा अध्ययनमा करवामा आव्युं छे.

परिवसतः। किं भूतौ शृगालौ 'पावा' पापौ=पापात्मानौ, 'चंडा' चण्डौ=प्रबल-कोपयुक्तौ, 'रोद्दा' रौद्रौ=भयंकरौ, 'तल्लिच्छा' तल्लिप्सौ=अत्र तच्छब्देन मांसस्य परामर्शः चण्डरौद्रविशेषणोपादानात् मांसेच्छासमन्वितौ, साहसिकौ बलात्कारिणौ दुष्टौ, 'लोहियपाणी' लोहितपाणी रक्तार्द्रकरौ अत्र पाणिशब्दोऽग्रिमचरणद्वयं मुखं च बोधयति. शृगालादीनां चरणमुखस्यैव करकार्यकारित्वात् अजमेषबालादिशोणितसंसक्तमुखचरणावित्यर्थः, आमिषार्थिनौ=मांसाद्यभिलाषिणौ, आमिषाऽऽहारौ=मांसादिभक्षकौ, आमिषप्रियौ आमिषलोलौ=मांसजिघृक्षया चपलौ, आमिषं गवेषयमाणौ=अन्वेषयन्तौ रात्रौ विकालचारिणौ विकालः=सूर्यास्तमनकालः, तत्र चरितुं शीलं ययोस्तौ तथा, सायं रात्रौ च मांसेच्छया भ्रमणशीलावित्यर्थः। 'दिया पच्छन्नं चावि चिट्ठंति' 'चावि' अपि च दिवा=दिवसे प्रच्छन्नौ=गुप्तौ=जनैरलक्षितौ भूत्वा तिष्ठतः ॥सू. ३॥

सियालगा परिवसंति) वहां दो पाप कर्म में परायण शृगाल रहते थे। ये दोनों (पावा चंडा, रोद्दा, तल्लिच्छा, साहसिया, लोहियपाणी आमिसत्थी आमिसाहारा आमिसप्पिया आमिसलोला आमिसं गवेसमाणा रत्तिं वियालचारिणो दिया पच्छन्नं चावि चिट्ठंति) शृगाल पापात्मा थे, चंड थे, प्रबल कोप से युक्त थे, रौद्र थे,--भयंकर थे, मांस की इच्छा से समन्वित थे, बलात्कारी थे--दुष्ट-थे-इनके आगे के दोनों चरण और मुख सदा रक्त से आर्द्र बने रहते थे। मांसादि के ये सदा अभिलाषी थे, आमिष (मांस) ही इन्हें अधिक प्रिय था--मांस के जिघृक्षु होने से ये चपल बने रहते थे। इसलिये रात और दिन ये मांस की इच्छा से इधर उधर फिरा करते थे। कभी २ दिन में छुपकर भी बैठ जाते थे। सू. ३।

(तत्थणं दुवे पावसियालगा परिवसंति) त्यां पापकर्ममां प्रवृत्त बनेला बे शियाळवा रहेता हता आ बने (पावा, चंडा, रोद्दा. तल्लिच्छा. साहसिया, लोहियपाणी, आमिसत्थी आमिसाहारा अमिसप्पिया, 'आमिसलोला' आमिसं गवेसमाणा रत्तिं वियालचारिणो दिया पच्छन्नं चावि चिट्ठंति) पापी हता, चंड (भयंकर) हता, बहुज क्रोधी हता रौद्र हता, भयंकर हता, मांसना इच्छुक हता, बळजेरी करनारा हता, दुष्ट हता, तेमना आगळना बंने पग तेमज मों हमेशा लोहीथी खरडाएलां रहेतां हतां. मांस वगेरेना तेओ अभिलाषी हता, आमिष (मांस) ज तेमनो आहार (खोराक) हतो. मांस ज तेमने वधारे पडतु गमतुं हतुं. मांसना जिघृक्षु होवाथी तेओ बने हमेशा चपळ रहेता हता रात अने दिवस तेओ मांसनी शोधमां चोमेर विचरता रहेता हता. के इक वखत दिवसमां पण शिकारनी शोधमां छुपाईने बेसी जता हता ॥ सूत्र ३ ॥

मूलम्—तए णं ताओ मयंगतीरद्दहाओ अन्नया कयाइं सूरियंसि चिरत्थमियंसि लुलियाए संझाए पविरलमाणुसंसि, णिसंतपडिणिसंतंसि दुवे कुम्मगा आहारत्थी आहारं गवेसमाणा सणियं २ उत्तरंति। तस्सेव मयंगतीरद्दहस्स परिपेरंतेणं सव्वओ समंता परिघोलेमाणा २ वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति ॥ सू. ४॥

टीका—'तए णं' इत्यादि। ततः खलु तस्माद् मृतगङ्गातीरह्रदाद् अन्यदा कदाचित् 'सूरियंसि' सूर्ये 'चिरत्थमियंसि' चिरास्तमिते=चिरं बहुकालम् अस्तमिते अस्तंगते, अत एव—'लुलियाए संझाए' लुलितायां चलितायाम् व्यतीतायां संध्यायां 'पविरलमाणुसंसि' प्रविरलमानुषे प्रविरला अल्पाः मानुषा नरा यत्र तस्मिन् अधिकजनसंचाररहिते इत्यर्थः, णिसंतपडिणिसंतंसि' निशान्तप्रतिनिशान्ते निशान्तानि गृहाः प्रतिनिशान्तानि सर्वथा प्रशान्तानि शयनसमयागमने सति शब्दरहितानि—जनादिसंचाररहितानि यत्र तस्मिन् काले स्थले वा आर्षत्वान्निष्ठान्तस्य परनिपातः। 'समाणंसि' सति=विद्यमाने-वर्तमाने सतीत्यर्थः, 'दुवे कुम्मगा' द्वौ कूर्मकौ=कच्छपौ आहारार्थिनौ आहारा

'तए णं ताओ मयंगतीरद्दहाओ' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (अन्नया कयाइं) किसी एक समय (ताओ मयंगतीरद्दहाओ) उस मृत गंगातीर ह्रद से (सूरियंसि चिरत्थमियंसि) सूर्य अस्त हो जाने को बहुत समय हो जाने पर (लुलियाए संझाए) तथा संध्याकाल व्यतीत हो जाने पर तथा शयन का समय आजाने से (णिसंतपडिणिसंतंसि) प्रत्येक घर शब्द रहित हो जाने पर (पविरलमाणुसंसि) एवं स्थलों को मनुष्यों के संचार से रहित हो जाने पर अथवा उनको अत्यल्प मनुष्यों के संचार वाले होने पर दुवे कुम्मगा आ-

'तए णं ताओ मयंगतीरद्दहाओ' इत्यादि।

टीकार्थ—(तए णं) त्यार पछी (अन्नया कयाइं) कोई એક વખતે (ताओ मयंगतीरद्दहाओ) મૃત ગંગાતીર હ્રદમાંથી (सूरियंसि चिरत्थमियंसि) સૂર્યાસ્ત પછી બહુ વખતે (लुलियाए संझाए) તેમજ સંધ્યાકાળ બાદ સૂવાનો વખત થઈ ગયો હતો (णिसंतपडिणिसंतंसि) અને દરેકે દરેક ઘરમાંથી માણસોનો ઘોંઘાટ બંધ થઈ ગયો (पविरलमाणुसंसि) અને આસપાસની જગ્યાએ માણસોની અવરજવર એકદમ બંધ થઈ ગઈ અથવા તો ઓછી થઈ ગઈ (दुवे

भिलापिणौ आहारं गवेषयमाणौ=अन्वेषयन्तौ 'सणियं२' शनैः शनैः शृगालादि-घातकजीवभयान्मन्दं मन्दम् उत्तरतः=जलान्निःसृत्य भूमावुपरिचरतः स्मेत्यर्थः, तस्यैव मृतगङ्गातीरह्रदस्य 'परिपेरंते' परिपर्यन्ते निकटप्रदेशे तटे 'णं' वाक्यालंकारे सर्वतः=सर्वं दिग्विदिक्षु समान्नाद्=सर्वथा 'परिघोलेमाणा २' परिघूर्णमानौ २ पुनः पुनः परिभ्रमन्तौ 'वित्तिं' वृत्तिम्=उदरपूर्तिं 'कप्पेमाणा' कल्पयन्तौ=विचिन्तयन्तौ विहरतः आस्ताम् ॥ सू. ४ ॥

मूलम्—तयणंतरं च णं ते पावसियालगा आहारत्थी जाव आहारं गवेसमाणा मालुयाकच्छयाओ पडिनिक्खमंति, पडिनिक्खमित्ता जेणेव मयंगतीरे दहे तणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता तस्सेव मयंगतीरद्दहस्स परिपेरंते णं परिघोलेमाणा २ वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति, तए णं ते पावसियालगा १ कुम्मए पासंति, पासित्ता जेणेव ते कुम्मए तेणेव पहारेत्थ गमणाए ॥ सू. ५ ॥

टीका—'तयणंतरं च' इत्यादि। तदनन्तरं च खलु तौ पापशृगालकौ

हारत्थी आहारं गवेसमाणा सणियं २ उत्तरंति) दो कच्छप आहार के अर्थी होकर आहारकी गवेषणा में धीरे २ ऊपर आये। अर्थात् जल से निकल कर बाहर ऊपर जमीन पर आये। (तस्सेव मयंगतीरद्दहस्स परिपेरंतेणं सव्वओ समंता परिघोलेमाणा २ वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति) और उसी मृत गंगातीर हृद के समीप दिशाओं और विदिशाओं में इधर से उधर वार २ घूमने और अपने उदर की पूर्ति का विचार करने लगे ॥ सू. ४ ॥

'तयाणंतरं च ते पावसियालगा' इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तयाणंतरंच)इस के बाद (ते पावसियालगा) वे पापिष्ठ शृगाल

कुम्मगा आहारत्थी आहारं गवेसमाणा सणियं २ उत्तरंति) त्यारे બે કાચબાઓ ખોરાક મેળવવાની ઇચ્છાથી ખોરાકની શોધમાં ધીમે ધીમે પાણીમાંથી બહાર નિકળીને જમીન ઉપર આવ્યા. (तस्सेव मयंगतीरद्दहस्स परिपेरंतेणं सव्वओ समंता परिघोलेमाणा २ वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति) અને મત ગંગાતીર હૂદની નજીકના પ્રદેશમાં એટલે કે કિનારા ઉપર ચોમેર દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં આમ તેમ વારંવાર ફરવા લાગ્યા, તેમજ ભૂખશાંત કરવાનો વિચાર કરવા લાગ્યા. ॥ સૂત્ર ૪ ॥

'तयाणंतरं च ते पावसियालगा' इत्यादि ।

ટીકાર્થ—(तयणंतरं च) ત્યાર પછી (ते पावसियालगा) પાપ શૃગાલો

आहारार्थिनौ यावद् आहारं गवेषयमाणौ मालुकाकक्षकात् 'पडिनिक्खमंति' प्रतिनिष्क्रमतः=प्रतिनिर्गतौ, 'पडिनिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य= यत्रैव मृतगङ्गातीरो ह्रदस्तत्रैव उपागच्छतः, उपागत्य मृतगङ्गातीरह्रदस्य परिपर्यन्ते तटभागे घूर्णमानौ वृत्तिं कल्पयन्तौ विहरतः। ततःखलु तौ पापशृगालौ तौ कूर्मकौ पश्यतः, दृष्ट्वा यत्रैव तौ कूर्मकौ तत्रैव 'पहारेत्थ गमणाए' प्राधारयतां गमनाय गन्तुं समुत्सुकौ जातौ ॥ सू ५ ॥

मूलम्---तएणं ते कुम्मगा ते पावसियालए एज्जमाणे पासंति, पासित्ता भीता तत्था तसिया उव्विग्गा संजायभया हत्थे य पादे य गीवाए य सएहिं २ काएहिं साहरंति, साहरित्ता णिच्चला णिप्फंदा तुसिणीया संचिट्ठंति. ॥ सू. ६ ॥

(आहारत्थी) आहार के अर्थी होकर (जाव आहारं गवेसमाणा) यावत् आहार की गवेषणा करते हुए (मालुयाकच्छयाओ पडिनिक्खमंति) उस मालुयाकच्छ से निकले (पडिनिक्खमित्ता जेणेव मयंगतीरे दहे) निकल कर जहां वह मृतगंगातीर ह्रद था (तेणेव उवागच्छंति) वहां आये (उवागच्छित्ता तस्सेव मयंगतीरदहस्स परिपेरंतेणं परिघोलेमाणा २ वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति) आकर वे उसी मृतगंगातीर ह्रद के तट पर इधरसे उधर घूमने लगे और उदरपूर्ति करने का विचार करने लगे और (तएणं ते पाव सियाला ते कुम्मए पासंति) इतने में उन दोनों पापी शृगालोंने उन दोनों कच्छपोंको देखा पासित्ता जेणेव ते कुम्मए तेणेव पहारेत्थ गमणाए) देखकर वे दोनों के दोनों जहां वे कच्छप थे वहां जाने के लिये उत्कंठित हो गये ॥ सू ५ ॥

(आहारत्थी) આહાર મેળવવાની ઈચ્છાથી (जाव आहारं गवेसमाणा) આહારની શોધ કરતા (मालुया कच्छयाओ पडिणिक्खमंति) માલુકા કચ્છની બહાર નીકળ્યા. (पडिनिक्खमित्ता जेणेव मयंगतीरेदहे) બહાર આવીને જ્યાં મૃતગંગાતીર હ્રદ હતું (तेणेव (उवागच्छंति) ત્યાં આવ્યા. उवागच्छित्ता तस्सेव मयंगतीरदहस्स परिपेरंतेणं परिघोलेमाणा२ वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति) આવીને મૃત ગંગા તીર હ્રદના કાંઠે આમ તેમ આંટા મારતા ભૂખને શાંત કરવાનો વિચાર કરવા લાગ્યા. (तए णं ते पावसियाला ते कुम्मए पासंति) એજ વખતે બંને પાપી શ્રગાલોની નજર બંને કાચબાઓ ઉપર પડી. (पासित्ता जेणेव ते कुम्मए तेणेव पहारेत्थ गमणाए) નજર પડતાં જ બંને શ્રગાલો ત્યાં જવા માટે તત્પર થઇ ગયા. સૂ ।૫।

टीका—'तएणं ते' इत्यादि। ततः खलु तौ कूर्मकौ इदं कर्तृपदं तौ पापशृगालकौ एजमानौ=चलन्तौ आगच्छन्तौ पश्यतः, दृष्ट्वा (तौ कूर्मकौ) भीतौ त्रस्तौ, त्रसितौ उद्विग्नौ संजातभयौ भीतादिशब्दाः पूर्वं व्याख्याताः भूत्वेति शेषः, हस्तौ च पादौ च ग्रीवां च 'सएहिं २ स्वके स्वके स्वकीये स्वकीये 'काएहिं' काये=शरीरे 'साहरंति' संहरतः=संकोचयतः शृगालोभयभयादात्मनस्त्राणाय स्वदेहाभ्यन्तरे प्रतिनिवेशयतः स्मेत्यर्थः। 'साहरित्ता' संहृत्य स्वस्वाङ्गानि शरीरान्तर्लीनानि कृत्वा स्वाङ्गसंवरणानन्तरमिति भावार्थः, तौ कूर्मकौ 'निचलौ' निश्चलौ=स्थिरौ, 'णिप्फंदा' निःस्पन्दौ चलनरहितौ, तुसिणीया' तूष्णीकौ वाग्व्यापाररहितौ भूत्वा 'संचिट्ठंति' संतिष्ठतः संस्थितौ ॥ सू. ६॥

मूलम्—तए णं ते पावसियालया जेणेव ते कुम्मगा तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता ते कुम्मगा सव्वओ समंता उव्वत्तति,

---

'तएणं ते कुम्मगा' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते कुम्मगा) उन दोनों कच्छपोंने (ते पावसियालए) उन पापी शृगालोंको (एज्जमाणे) आते हुए ज्यों ही (पासंति) देखा तो वे (पासित्ता) देखकर (भीया तत्था तसिया उव्विग्गा संजायभया हत्थे य, पादे य, गीवाए य, सएहिं २ काएहिं साहरंति) भयभीत हो गये—त्रसित हो गये, उद्विग्न हो गये, रोम २ में उनके भय व्याप्त हो गया ऐसा हो गये और हाथों को, पैरों को तथा गर्दन को अपने २ शरीर में उन्होंने संकुचित कर लिया। (साहरित्ता णिचला णिप्फंदा तुसिणीया संचिट्ठंति) संकुचित करके फिर वे निश्चल हो गये, चलन क्रिया से रहित हो गये और चुपचाप ठहर गये ॥ सू. ६ ॥

'तए णं ते कुम्मगा' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) त्यार બાદ (ते कुम्मगा) બંને કાચબાઓએ (ते पावसियालए) પાપી શ્રૃગાલોને (एज्जमाणे) જ્યારે આવતા (पासंति) જોયા ત્યારે (पासित्ता) તેમને જોઇને (भीया तत्था तसिया उव्विग्गा संजायभया हत्थेय, पादेय, गीवाए य, सएहिं २ काएहिं साहरंति) ભયભીત થઈ ગયાં, સંત્રસ્ત થઇ ગયા, વ્યાકુળ થઈ ગયા, તેમના શરીરના અણુ અણુમાં ભય વ્યાપી ગયો અને તેઓએ હાથોને, પગોને તેમજ મોંને પોતાના શરીરમાં સંકોચી લીધાં. (साहरित्ता णिचला णिप्फंदा तुसिणीया संचिट्ठंति) સંકોચ્યા બાદ તેઓ નિશ્ચળ બની ગયા સ્થિર થઇને તેઓ ચુપચાપ ત્યાં જ પડી રહ્યા. સૂ ॥ ૬ ॥

परियत्तेंति आसारेंति संसारेंति चालेंति घट्टेंति फंदेंति खोभेंति णहेहिं आलुंपंति दंतेहि य अक्खोडेंति नो चेव णं संचाएंति, तेसिं कुम्मगाणं सरीरस्स आबाहं वा पबाहं वा वाबाहं वा उप्पाएत्तए-छविच्छेयं वा करेत्तए ॥ सू. ७ ॥

टीका—'तएणं ते पावसियालया' इत्यादि। ततः खलु तौ पापशृगालकौ यत्रैव तौ कूर्मकौ तत्रैवोपागच्छतः तदनन्तरं तयोः कच्छपयोः समीपे तौ शृगालौ गतावित्यर्थः। उपागत्य=कच्छपयोः समीपे आगत्य, तौ शृगालौ तौ कूर्मकौ सर्वतः समन्तात् 'उव्वत्तेंति' उद्वर्तयतः=अधः प्रदेशमुपरि कुरुतः 'परियत्तेंति' परिवर्तयतः=पूर्व यथाऽवस्थितं-तथैव पुनः कुरुतः, उपरिकृतं गात्र-मधः कुरुत इत्यर्थः। 'आसारेंतिः आसारयतः=यस्मिन्स्थाने तयोरेकैकस्य शरीरं स्थितमासीत् ततो मनागपसारयतः, 'संसारेंति' संसारयतः=पुनः पुनः स्थानान्तरं प्रापयतः। 'चालेंति' चालयतः कम्पयतः, 'घट्टेंति' घट्टयतः

'तएणं ते पावसियालया' इत्यादि।

टीकार्थ--(तएणं) इसके बाद (ते पावसियालया) वे दोनों पापी श्रृगाल (जेणेव ते कुम्मगा) जहां वे दोनों-कच्छप थे-(तेणेव उवागच्छंति) वहां पर आये-उवागच्छित्ता ते कुम्मगा सव्वओ समंता उव्वत्तेंति) आकर के उन्होंने उन कूर्मों को सब प्रकार से अच्छी तरह उद्वर्तित किया—उन्हें नीचे से ऊचा किया--पलटा--(परियत्तेंति) परिवर्तित किया—जिस स्थितिमें वे पहिले पडे हुए थे उसी स्थिति में उन्हें पुनः कर दिया (आसारेंति) उनके स्थान से उन्हें कुछ २ आगे चलाया —(संसारेंति) दूसरे स्थान पर ले जाकर रख दिया (चालेंति) वहां उन्हें हिलाया (घट्टेंति) अपने दोनों आगे के

'तएणं ते पावसियालया' इत्यादि।

टीकार्थ--(तएणं) त्यार बाद (ते पावसियालया) बंने पापी श्रृगालो (जेणेव ते कुम्मगा) ज्यारे ते काचबाओ हता (तेणेव उवागच्छंति) त्यां गया! (उवागच्छित्ता ते कुम्मगा सव्वओ समंता उव्वत्तेंति) त्यां आवीने तेओए काचबाओने सारी पेठे नीचे उपर कर्या. (परियत्तेंति) परिवर्तित कर्या—जे स्थितिमां पहेलां हतां ते ज स्थितिमां फरी मूकी दीधां. (आसारेंति) तेओ ज्यां पडया हता त्यांथी थोडा आगळ खसेडया, (संसारेंति) तेओने बीजा स्थाने मूकी दीधा. (चालेंति) त्यां मूकीने तेमने हलाव्या, (घट्टेंति) पोताना आगळ बंने पगोथी तेमनो स्पर्श

अग्रिमचरणाभ्यां स्पृशतः 'फंदेंति' स्पन्दयतः ईषच्चलितं कुरुतः, 'खोभेंति' क्षोभयतः संचारं कारयितुं भयजनकचेष्टां कुरुतः, इममेवार्थं स्पष्टी कुर्वन्नाह—'णहेहिं आलुंपंति, दंतेहि य अक्खोडेंति' नखैरालुम्पतः नखाघातैः, कृन्ततः, दन्तैश्चाऽऽस्फोटयतः दन्ताघातैश्च विदारयतः। किंतु नो चैव खलु 'संचाएंति' शक्नुतः तयोः कूर्मकयोः शरीरयोः 'आबाहं' आबाधाम् ईषत् पीडां, वा 'पबाहं' प्रकृष्टपीडां वा, 'वाबाहं' व्याबाधां विशिष्टपीडां वा 'उप्पाएत्तए' उत्पादयितुं 'छविच्छेयं' छविच्छेदं चर्मच्छेदम्, आकृतिविकृतिं वा 'करेत्तए' कर्तुम्।

यद्यपि तौ शृगालौ नखदन्ताघातैः कूर्मकद्वयं पीडयितुं प्रवृत्तौ तथापि कापिक्षतिस्तयो र्नाभूदिति संक्षिप्तार्थः ॥ सू. ७ ॥

चरणो से उन्हें छूआ। (फंदेंति) बाद में उन्हे कुछ २ आगे सरकाया— (खोभेंति) उन्हे चलाने के लिये उन्होंने वहां भय जनक चेष्टा भी की (णहेहिं आलुंपंति दंतेहिं अक्खोडेंति नो चेव णं संचाएंति)–नखों से उन्हें विदारा भी दाँतों से उन्हें काटा भी, परन्तु वे समर्थ नहीं हो सके (तेसिं कुम्मगाणं सरीरस्स आबाहं वा पबाहं वा वाबाहं वा उप्पाएत्तए छविच्छेयं वा करेत्तए) उन कूर्मों के शरीर में थोडी सी भी पीडा पहुँचाने के लिये प्रबल पीडा पहुँचाने के लिये विशिष्ट पीडा पहुँचाने के लिये। और न उनके छविच्छेद–चर्मच्छेद–करने के लिये—आकृति को विकृत बनाने के लिये समर्थ हो सके। तात्पर्य यद्यपि वे दोनों शृगाल नख और दाँतों से उन दोनों कच्छपों के उपर प्रहार करने में जुट गये तो भी वे उनका कुछ भी विगाड नहीं कर सके ॥ सू ७ ॥

ર્યો. (फंदेंति) ત્યાર પછી તેમને થોડા આગળ ખસેડયા (खोभेंति) તેમને ચલાવવા માટે તેઓએ ભયોત્પાદક ચેષ્ટાઓ પણ કરી (णहेहिं आलुंपंति दंतेहिं अक्खोडेंति नो चेव णं संचाएंति) નખોથી ફાડવા માટેની તેમજ દાંતોથી કાપી નાખવાની કોશિશ પણ તેઓ વ્યર્થ સાબિત થઇ. (तेसिं कुम्मगाणं सरीरस्स आबाहं वा पबाहं वा वाबाहं वा उप्पाएत्तए छविच्छेयं वा करेत्तए) તે કાચબાઓના શરીરને સહેજ કષ્ટ આપવામાં વધારે કષ્ટ આપવામાં, તેમના ચર્મભાગને ફાડવામાં અને આકૃતિને વિકૃત બનાવવામાં બંને શ્રૃગાલો શક્તિમાન થઇ શક્યા નહીં કહેવાનો હેતુ એ છે કે બંને શ્રૃગાલોએ પોતાના નખ અને દાંતોના ભયંકર પ્રહારો કર્યા છતાં એ બંને કાચબાઓને સહેજ પણ ઇજા પહોંચાડવામાં સમર્થ થઇ શક્યા નહીં. ॥ સૂત્ર ૭ ॥

मूलम्—तएणं ते पावसियालया एए कुम्मए दोच्चंपि तच्चंपि, सव्वओ समंता उव्वत्तेंति जाव नो चेव णं संचाएंति जाव करेत्तए, ताहे संता तंता परितंता निव्विन्ना समाणा सणियं २ पच्चोसक्कंति, पच्चोसक्कित्ता एगंतमवक्कमंति, एगंतमवक्कमित्ता णिच्चला णिप्फन्दा तुसिणिया संचिट्ठंति ॥ सू. ८ ॥

टीका—'तएणं ते पावसियालया एए कुम्मए' इत्यादि। ततः खलु तौ पापशृगालकौ (इदं कर्तृपदं) एतौ 'दोच्चंपि' द्वितीमयमपि द्वितीयवारमपि 'तच्चंपि तृतीयमपि तृतीयवारमपि मुहुर्मुहुरित्यर्थः, 'सव्वओ समंता उव्वत्तेंति जाव' सर्वतः समन्ताद् उद्वर्तयतः यावत् 'नो चेव णं संचाएंति जाव करेत्तए' नो चैव खलु शक्नुतः यावत् कर्तुम्, अनन्तरसूत्रोक्तप्रकारेणोद्वर्तनादिभिर्भय-

'तएणं ते पावसियालया, इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद—अर्थात् जब वे पापी शृगाल उन कच्छपों के शरीर में कुछ भी क्षति नहीं पहुँचा सके तब (ते पावसियालया) वे पापी दोनों शृगाल (एए कुम्मए) इन दोनों कच्छपों को (दोचंपि तच्चंपि सव्वओ समंता उव्वत्तेंति जाव नो चेव णं संचाएंति, जाव करेत्तए) दुबारा तिबारा भी—अर्थात् बारंबार सब प्रकार से उन्हें उद्वर्तित करने लगे—परिवर्तित करने लगे, आसारित करने लगे, संसारित करने लगे—कम्पित करने लगे—घट्टित करने लगे, स्पन्दित करने लगे, क्षुभित करने लगे, और उनके पास भयजनक चेष्टा भी करने लगे इत्यादि—अनंतर सूत्रोक्त सब प्रकार का कार्य वहां उन्होंने किया परंतु

'तएणं ने पावसियालया, इत्यादि।

टीकार्थ—(तए णं) त्यार पछी એટલે કે જ્યારે તેઓ બંને પાપી શ્રગાલો કાચબાઓના શરીરને સહેજ પણ ઇજા પહોંચાડી શક્યા નહિ ત્યારે (ते पाव सियालया) તેઓ બંને પાપી શ્રૃગાલો (एए कुम्मए) બંને કાચબાઓને (दोच्चंपि तच्चंपि सव्वओ समंता उव्वत्तेंति जाव नो चेव णं संचाएंति जाव करेत्तए) બીજી વાર અને ત્રીજી વાર એટલે કે વારંવાર બધી બાજુએથી અને બધી રીતે તેઓને ઉદ્વર્તિત તેમજ પરિવર્તિત કરવા લાગ્યા, આસારિત કરવા લાગ્યા, સંસારિત કરવા લાગ્યા, હલાવવા લાગ્યા, ઘર્ષિત કરવા લાગ્યા, સ્વંદિત કરવા લાગ્યા, ક્ષુભિત કરવા લાગ્યા અને તેમની પાસે ભયોત્પાદક ચેષ્ટાઓ પણ કરવા લાગ્યા,

जनकव्यापारैः क्षोभयितुं नखदन्ताघातैश्च पीडयितुं तत्परौस्ततस्तथापि तयोः कूर्मकयोः कामपि पीडामाकृते वैरूप्यं वा कर्तुं न शक्नुत इत्यर्थः। ताहे' तदा (तौ शृगालौ) 'संता' श्रान्तौ शरीरतः स्थग्नौ, 'तंता' तान्तौ मनसा खिन्नौ, 'परितंता' परितान्तौ सर्वथा खिन्नौ, अतएव 'णिव्विन्नौ' निर्विण्णौ निर्वेदं प्राप्तौ, उदासीनौ 'समाणा' सन्तौ 'सणियं २' शनैःशनैः 'पच्चोसक्केंति' प्रत्यवष्वष्केते=प्रत्यावृत्तौ भवतः, 'पच्चोसक्कित्ता' प्रत्यवष्वष्क्य=प्रत्यावृत्तौभूत्वा प्रतिनिवृत्तौ भूत्वेत्यर्थः, 'एगतमवक्कमंति' एकान्तमपक्रामतः सर्वथाऽपसरतः दूरं गच्छतः। 'एगंतमवक्कमित्ता' एकान्तमपक्राम्य सर्वथाऽपसृत्य दूरंगत्वेत्यर्थः निश्चलौ निःस्पन्दौ तूष्णीकौ (भूत्वा) संतिष्ठतः। निश्चलादिशब्दा अस्मिन्नेवाध्ययने पूर्वं व्याख्याताः ॥ सू. ८ ॥

जब वे इन उद्वर्तन आदि व्यापारों द्वारा उन्हें पीडित करने के लिये --समर्थ नहीं हो सके--उन्हें किसी भी प्रकार की पीडा पहुँचाने के लिये तथा उनकी विरूपावस्था करने के लिये शक्तिसंपन्न नहीं हो सके-(ताहे संता तंता परितंता निव्विन्ना समाणा सणियं २ पच्चोसक्केंति पच्चोसक्कित्ता एगंतमवक्कमंति एगंतमवक्कमित्ता णिच्चला णिप्फंदा तुसिणीया संचिट्ठंति) तब शरीर से श्रान्त, मन से क्लान्त--खेद खिन्न और परितांत, सर्वथा खिन्न बने हुए वे निर्विण्ण--उस कार्य से उदासीन हो गये और धीरे २ वहां से वापिस लौट आये। वापिस लौटकर बाद में वे फिर एकान्त स्थान में चले गये अर्थात् दूर चले गये। दूर जाकर फिर वे निश्चल और निष्पंद होकर चुपचाप बैठ गये ॥ सू. ८ ॥

આ બધી ક્રિયાઓથી ઉદ્વર્તન વગેરે વ્યાપારોથી તેમને ક્ષુભિત કરવામાં કે નખ દાંત વગેરેથી તેમને પીડિત કરવામાં તેઓ સમર્થ થઇ શકયા નહિ, તેમજ તેમને પીડા પહોંચાડીને વિકૃત કરવાનું સામર્થ્ય ધરાવી શકયા નહિ,—(ताहे संता तंता परितंता निव्विन्ना समाणा सणियं २ पच्चोसक्केंति, पच्चोसक्कित्ता एगंतमवक्कमंति एगंतमवक्कमित्ता णिच्चला णिप्फंदा तुसिणीया संचिट्ठंति) ત્યારે શરીરથી શ્રાંત, મનથી કલાંત, ખેદ યુકત તેમજ પરિતાંત–એકદમ ઉદાસ મનથી તેઓ નિર્વિણ્ણ થઇ ગયા અને ધીમે ધીમે ત્યાંથી પાછા ફર્યા અને પાછા ફરીને એકાંત સ્થાનમાં દૂર જતા રહ્યા. દૂર જઇને તેઓ નિશ્ચળ અને નિષ્પંદ થઈને ચુપચાપ બેસી ગયા. ॥ સૂ. ૮ ॥

मूलम्---तत्थ णं एगे कुम्मगे ते पावसियालए चिरंगए दूरंगए जाणित्ता सणियं २ एगं पायं णिच्छुभइ ॥ सू. ९॥

टीका--'तत्थ णं एगे' इत्यादि, तत्र खलु एकः कूर्मकस्तौ पापशृगालकौ चिरं गतौ बहुकालाद् गतौ, दूरं गतौ 'जाणित्ता' ज्ञात्वा शनैः शनैरेकं पादं 'णिच्छुभइ' निःक्षिपति बहिष्करोति. ॥ सू. ९ ॥

मूलम्--तए णं ते पावसियाला तेणं कुम्मएणं सणियं २ एगं पायं णीणियं पासंति, पासित्ता ताए उक्किट्ठाए गईए सिग्धं चवलं तुरियं चंडं जवियं वेगियं जेणेव से कुम्मए तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता तस्स णं कुम्मगस्स तं पायं नखेहिं आलुपंति, दंतेहिं अक्खोडेंति, ततो पच्छा मंसं च सोणियं च आहारेंति, आहारित्ता तं कुम्मगं सव्वओ समंता उव्वत्तंति जाव नो चेव णं संचाइति जाव करेत्तए, ताहे दोच्चंपि अवक्कमंति, एवं चत्तारिवि पाया जाव सणियं २ गीवं णीणेइ, तएणं ते पापसियालगा तेणं कुम्मएणं गीवं णीणियं पासति, पासित्ता सिग्धं चवलं ६ नहेहिं दतेहिं कवालं विहाडेंति, विहाडित्ता तं कुम्मगं जीवियाओ ववरोवेंति, ववरोवित्ता मंसं च सोणियं च आहारेंति ॥ सू. १०॥

'तत्थणं एगे कुम्मगे' इत्यादि।

टीकार्थ--(तत्थ णं) वहां (एगे कुम्मगे) एक कच्छपने (ते पावसियालए) वे दोनों पाप शृगाल (चिरंगए) बहुत समय हो चुका है (दूरंगए) बडी दूर चले गये होगें ऐसा (जाणित्ता) जानकर (सणियं २ एगं पायं णिच्छुभइ) धीरे धीरे अपना एक पैर बाहर निकाला॥ सू. ९ ॥

'तत्थ णं एगे कुम्मगे, इत्यादि ।

टीकार्थ--(तएणं) त्यां (एगे कुम्मगे) એક કાચબાએ (ते पावसियालए) પાપી શ્રૃગાલોને (चिरंगए) બહુ વખત થયો છે. (दूरंगए) તેઓ અત્યાર લગી તો બહુ દૂર જતા રહ્યા હશે આમ (जाणित्ता) જાણીને (सणियं सणियं एगं पायं णिच्छुभइ) ધીમે ધીમે પોતાનો એક પગ બહાર કાઢયો. ॥ सूत्र ९ ॥

टीका--'तएणं ते इत्यादि। ततः खलु तौ पापशृगालकौ तेन कूर्मकेण शनैःशनैरेकं पादं, 'णीणियं' नीतं बहिः प्रापितं पश्यतः। कूर्मकेण शनैर्बहिष्कृतमेकं चरणं शृगालौ पश्यतः इत्यर्थः। 'ताए' तया लोकप्रसिद्धयाशृगाल संबन्धिन्या, 'उक्किट्ठया' उत्कृष्टया, 'गईए' गत्या 'सिग्घं' शीघ्रं, 'चवल' चपलं=चंचलं, 'तुरियं' त्वरितं=त्वरायुक्तं 'चंडं' चण्डं=तीव्रं, प्रखरमित्यर्थः 'जवियं' जवितं= धावितं, वेगियं' वेगितं=वेगयुक्तं अत्र शीघ्रादयः क्रियाविशेषणानि यत्रैव स कर्मकस्तत्रैवोपागच्छतः। उपागत्य तस्य खलु कूर्मकस्य 'तं पायं' तं पादं नखैः 'आलुंपंति' आलुम्पतः=कृन्ततः, दन्तैः 'अक्खोडेंति' आस्फोटयतः=खण्डयतः, 'तओ पच्छा' ततः पश्चात्=तदनन्तरं मांसं च शोणितं च 'आहारेंति' आहारयतः-आहार कुरुतः=भक्षयतः।

'तएणं ते पावसियाला' इत्यादि।

टीकार्थ--(तएणं) इसके बाद (ते पावसियाला) उन दोनों पापी श्रगालोंने (ते णं कुम्मएणं सणियं २ एगं पायं णीणियं पासंति) उस कूर्मके द्वारा धीरे २ एक चरण बाहिर निकाला हुआ देखा (पासित्ता-ताए उक्किट्ठाए गईए सिग्घं चवलं तुरियं चंडं जवियं वेगियं जेणेव से कुम्मए तेणेव उवागच्छंति) देखकर वे दोनों उस उत्कृष्ट गति से शीघ्र ही चपल-चंचल-त्वरायुक्त होकर प्रखर रूप से बडे वेग से दौडे। सो जहां वह कच्छप था वहां पहुंच गये (उवागच्छित्ता तस्स णं कुम्मगस्स तं पायं नखेहिं आलुंपंति दंतेहिं अक्खोडेंति) पहुंच कर उस कूर्म के उस पैर को नखों द्वारा छेदने लगे, दांतो द्वारा खण्ड २ करने लगे। (तओ पच्छा मंसं च सोणियं च आहारेंति) इसके बाद उसके मांस खाने लगे और शोणित पीने लगे (आहारित्ता तं कुम्मगं सव्वओ समंता

'तएणं ते पावसियाला' इत्यादि।

टीकार्थ--(तएणं) त्यार बाद (ते पावसियाला) बंने पापी श्रगालोए (ते णं कुम्मएणं सणियं २ एगं पायं णीणियं पासंति) ते काचबाने એક पग બહાર કાઢતાં જોયો. (पासित्ता ताए उक्किट्ठाए गईए सिग्घं चवलं तुरियं चंडं जवियं वेगियं जेणेव से कुम्मए तेणेव उवागच्छंति) જોતાની સાથે જ બંને શ્રૃગાલો ઉત્કૃષ્ટ ગતિથી શીઘ્ર ચપળ થઈ તે કાચબાની તરફ ધસ્યા અને કાચબાની પાસે પહોંચ્યા. (उवागच्छित्ता तस्स णं कुम्मगस्स तं पायं नखेहिं आलुंपंति दंतेहिं अक्खोडेंति) પહોંચીને કાચબાના પગને નખોથી ફાડવા લાગ્યા અને દાંતોથી કકડે કકડા કરવા લાગ્યા. (तओ पच्छा मंसं च सोणियं च आहारेंति) ત્યાર પછી તેમનું માંસ ખાવા લાગ્યા અને લોહી પીવા લાગ્યા. (आहारित्ता तं कुम्मगं सव्वओ

'आहारित्ता' आहारयित्वा, तं कूर्मकं सर्वतः समंताद् उद्वर्तयतः यावत् नो चैव खलु शक्नुतः यावत् कर्तुं, तदा द्वितीयमपि अपक्रामतः, तं कूर्मक-मित्याद्यपक्रामत इत्यन्तपदसमुदायस्यायं भावार्थः चरणैकभक्षणानन्तरं पुनस्तौ शृगालौ, अवशिष्टत्रितयचरणकं कूर्मकं सर्वतः समन्तादुद्वर्तनपरिवर्तनमनागपसा-रणादिभिर्व्यापारैः क्षोभयितुं तथा—नखदन्ताद्याघातैश्छिन्नं खण्डितं च कर्तुं प्रयतमानौ, न शक्नुतस्तस्य कूर्मकस्य शरीरे कामपि बाधां कर्तुं, तदा श्रान्तौ निर्वेदं प्राप्तौ तौ शृगालौ द्वितीयवारमपि परावृत्त्य दूरमपसरत इति।

'एवं चत्तारिवि पाया जाव २ गीवं णीणेइ' एवं चतुरोऽपि पादान् यावत् शनैः शनैः ग्रीवां नयति। एवम्=उक्तक्रमेण स कूर्मकस्तौ शृगालौ दूरं

उव्वत्तेंति) खाकरके फिर उन्होंने उस कच्छप को सब प्रकार से और सब तरफ से उल्टा पल्टा। (जाव नो चेव णं संचाएंति करेत्तए) परन्तु वे उसके शरीर में किसी भी प्रकार की पीडा आदि को करने में समर्थ नहीं हो सके। (ताहे दोच्चंपि अवक्कमंति) तब दुबारा भी उन्होंने उस पर आक्रमण किया। इसका भाव यह है कि जब उन्होंने उसका एक चरण भक्षण कर लिया, तब उसके बाद अवशिष्ट तीन चरण वाले कच्छप को सर्व प्रकार से और सब तरफ से उद्वर्तन, परिवर्तन, मनागपसारण आदि व्यापारों द्वारा क्षुभित करने का तथा नखदन्तादि आघातों द्वारा छिन्न और खंडित करने का प्रयत्न किया-- तो भी वे उस कच्छप के शरीर में किसी भी प्रकार की बाधा करने के लिये समर्थ नहीं हो सके। तब श्रान्त और निर्वेद को प्राप्त होकर वे दोनों के दोनों श्रृगाल दुबारा भी लौटकर बहुत दूर चले गये। (एवं चत्तारि वि पाया जाव सणियं २ गीवं णीणेइ) उस कच्छपने इसी तरह

समंता उव्वत्तेंति) ખાધા પછી શ્રૃગાલોએ તે કાચબાને આમ તેમ ઉપર નીચે પરિવર્તિત કરવા લાગ્યા. (जाव नो चेव णं संचाएंति करेत्तए) પણ તેઓ તેના શરીરને સહેજ પણ પીડા પહોંચાડી શકયા નહિ. (ताहे दोच्चंपि अवक्कमंति) ત્યારે બીજી વાર પણ તેઓએ કાચબા ઉપર હુમલો કર્યો. કહેવાનો હેતુ એ છે કે જ્યારે તેઓઓ કાચબાનો એક પગ ખાધો ત્યારે ત્રણ પગવાળા કાચબાને સર્વ પ્રકારે ચોમેરથી ઉદ્વર્તન, પરિવર્તન મનાગપસારણ વગેરે ક્રિયાઓ વડે ક્ષુભિત કરવાનો તેમજ નખ દાંત વગેરેના પ્રહારો વડે છિન્ન અને ખંડિત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છતાંએ તેઓ કાચબાના શરીરને કોઇપણ જાતની પીડા પહોંચાડવામાં સમર્થ થઇ શકયા નહિ. ત્યાર પછી શ્રાંત કલાંત થયેલા શ્રૃગાલો બીજી વાર પણ પાછા ફરીને દૂર જતા રહ્યા. (एवं चत्तारि वि पाया जाव सणियं २ गीवं णीणेइ)

गतौ विज्ञाय द्वितीयं पादं बहिष्करोति=ततस्तौ शृगालौ पुनरतिशीघ्रगत्या कूर्मकान्तिकमागत्य तं पादं नखैराच्छिद्य दन्तैश्च खण्डशः कृत्वा तदीयमांस-शोणितं भक्षयतः। एवमेव तस्य कर्मकस्य चतुरोऽपि पादान् भक्षयतः। अथो-त्क्रमेण पुनस्तौ शृगालौ दूरं गतौ विज्ञाय स कूर्मकः शनैः शनैर्ग्रीवां नयति बहिष्करोति।

ततः खलु तौ पापशृगालकौ तेन कूर्मकेण ग्रीवां नीतां पश्यतः, दृष्ट्वा 'सिग्धं' शीघ्रं 'चवलं' चपलं ६ नखैः दन्तैः कवालं' कपालं=कच्छपस्य पृष्ठभागं

से अपने चारों पैरोंको भी और ग्रीवा को धीरे २ बाहर निकाला-- कहनेका हेतु-इसका इस प्रकार है। कि जब वे दोनों शृगाल वहां से लौटकर पीछे दूर चले गये--तो-उस कच्छप ने उन शृगालों को दूर गया-जान कर अपने दूसरे पैर को बाहर निकाला तब बाहिर निकले हुए उस दूसरे पैर को देखकर वे शृगाल बहुत ही शीघ्र गति से उस कच्छप के पास आ गये और आकर उसके उसबाहिर निकले हुए पैर को नखों से काटकर और दांतो से खण्ड २ कर उसके खून और मांस को खाने पीने लग गये। इसी क्रम से उन्होंने उस के चारों चरणों को खा लिया--। पूर्वोक्त क्रम के अनुसार उन दोनों शृगालों को दूर गया जानकर उस कच्छपने धीरे २ अपनी ग्रीवा को बाहिर निकाला (तएणं ते पापसियालगा तेणं कुम्मेणं गीणियं पासंति पासित्ता सिग्धं चपलं ६ नहेहिं दंतेहिं कवालं विहाडेंति) ग्रीवा को बाहिर निकली हुई देखकर वे पापी शृगालशीघ्र गति से अत्यंत-चपल होकर उस कच्छप के पास आये--और आकर उन्होने नखों से तथा दांतों से काटकर

पંહેલાંની જેમ કાચબાએ ફરી ચારે પગ તેમજ મોં બહાર કાઢ્યું. એટલે કે જ્યારે બંને શૃગાલો તે દૂર જતા રહ્યા ત્યારે તે કાચબાએ શ્રગાલોને દૂર ગયેલા જાણીને પોતાના બીજા પગને પણ બહાર કાઢ્યો. શ્રગાલો એ જ્યારે કાચબાનો બીજો પગ બહાર જોયો ત્યારે તેઓ શીઘ્ર અને ચપળ ગતિથી કાચબાની પાસે ધસી આવ્યા, અને પાસે આવીને બહાર નીકળેલા તેના પગને નખોથી ફાડીને અને દાંતોથી કકડા કકડા કરીને અને તેનું લોહી ને માંસને ખાવા પીવા લાગ્યા એવી રીતે તે પાપી શ્રગાલોએ તે કાચબાના ચારે પગો ખાધા. થોડા વખત પછી જ્યારે શ્રગાલોને દૂર ગયેલા જાણીને કાચબાએ પોતાની ડોક ધીમે ધીમે બહાર કાઢી. (तएणं ते पावसियालगा तेणं कुम्मेणं णीणियं पासंति पासित्ता सिग्धं चवलं नहेहिं दंतेहिं कवालं विहाडेंति) ડોકને બહાર નીકળેલી જોઇને બંને પાપી શૃગાલો સત્વરે તે કાચબાની પાસે ધસી આવ્યા અને આવીને તેઓએ નખોથી તેમજ દાંતોથી કાપીને તેમજ કકડે કકડા કરીને

विहाडेन्ति' विघटयतः सिग्धादि विहाडेंति पर्यन्तपदसमुदायस्यायं भावार्थः तौ शृगालौ शीघ्रगत्या कच्छपसमीपमागत्य बहिष्कृतां ग्रीवां नखैराच्छिद्य दन्तैश्च खण्डशः कृत्वा कच्छपस्य पृष्ठभागं मस्तकंच विघटयतः=पृथक् पृथक् कुरुतः। 'विहाडित्ता' विघटय्य कूर्मकस्य पृष्ठभागं मस्तकं च पृथक् पृथक् २ कृत्वेत्यर्थः तं कूर्मकं जीविताद् प्राणेभ्यः 'ववरोवेंति' व्यपरोपयतः वियोजयतः, 'ववरोवित्ता' व्यपरोप्य=प्राणेभ्यो वियोज्य मांसं च शोणितं च आहारयतः भक्षयतः ॥ सू. १० ॥

दृष्टान्तप्रदर्शनार्थमगुप्ताङ्गस्य कूर्मकस्य कथामुपवर्ण्य भगवान् सदृष्टान्तं धर्मोपदेशं कुर्वन्नाह-'एवामेव समणाउसो!' इत्यादि।

मूलम्—एवामेव समणाउसो! जो अम्हं निग्गंथो वा निग्गंथीवा आयरियउवज्झायाणं अंतिए पव्वइए समाणे विहरइ, पंच य से इंदिया अगुत्ता भवंति, से णं इह भवे चेव बहूणं समणाणं ४ हिलणिज्जे ५ परलोगे वि य णं आगच्छइ, बहूणि दंडणाणि जाव अणुपरियट्टइ जहा से कुम्मए अगुत्तिदिए ॥ सू. ११ ॥

और खंड २ कर उसके पृष्टभाग को--विघटित कर दिया। "सिग्धादि विहाडेंति" पर्यंतपद समुदाय का यह भावार्थ है-उन दोनों शृगालोंने शीघ्रगति से कच्छप के पास आकर के बाहर निकली हुई उसकी ग्रीवा को नख और दांतो से काटकर तथा खण्ड २ कर उसके पृष्ठ भागको मस्तक को अलग २ कर दिया (विहाडित्ता तं कुम्मगं जीवियाओ ववरोवेंति ववरोवित्ता मंसं च सोणियं च आहारेंति) अलग अलग उस कच्छपको उन्होंने प्राण रहित कर दिया-- प्राण रहित करके उसका मांस और शोणित खूब मनमाना खाया ॥ सू .१० ॥

તેના કપાળને વખેરી નાખ્યું. "सिग्धादि विहाडेंति" આ પદ સમૂહોનો અર્થ આ પ્રમાણે છે—બંને શૃગાલોએ સત્વરે કાચબાની પાસે આવીને તેઓએ નખો અને દાંતોથી કાપીને તેમજ કકડે કકડા કરીને તેની ડોકના પૃષ્ટ ભાગને અને માથાને જુદા જુદા કરી નાખ્યા. (विहाडित्ता तं कुम्मगं जीवियाओ ववरोवेंति, ववरोवित्ता मंसं च सोणियं च आहारेंति) આમ જુદા જુદા કકડા કરીને તે કાચબાને પાપી શૃગાલોએ નિષ્પ્રાણ બનાવી દીધો અને તેના માંસ અને લોહીને ખૂબ ધરાઈ ધરાઈને ખાધું. ॥ સૂ. ૧૦ ॥

टीका—एवमेव=अनेन प्रकारेण खलु 'समणाउसो! श्रमणायुष्मन्तः! अहो आयुष्मन्तः श्रमणा। योऽस्माकं निर्ग्रन्थः=साधुर्वा निर्ग्रन्थी=साध्वी वा 'आयरियउवज्झायाणं' आचार्योपाध्यायानाम्, अन्तिके प्रव्रजितः सन् विहरति, यदि पञ्च च तस्येन्द्रियाणि 'अगुत्ता' अगुप्तानि विषयसेवनार्थं वहिः प्रवर्तितानि भवन्ति, स खलु इह भवे=अस्मिन् लोके बहूनां श्रमणानां ४ श्रमणादीनां चतुर्विधसंघस्येत्यर्थः ५ हीलनीयः५ इत्यनन्तरं निन्दनीयः खिंसनीयः गर्हणीयः परिभवनीयः इत्येषां संग्रहः एषां पदानां व्याख्या प्रागुक्ता। परलोके नर-

---

इस प्रकार अगुप्ताङ्गवाले कूर्मक की कथा प्रकट कर भगवान धर्मोपदेश करते हुए कहते हैं। 'एवामेव समणाउसो' इत्यादि।

टीकार्थ—(एवामेव) इसी प्रकार से (समणाउसो) हे आयुष्मंत श्रमणो! (जो अम्हं निग्गंथो वा निग्गंथी वा आयरियउवज्झायाणं अंतिए पव्वइए समाणे विहरइ पंचय से इंदिया अगुत्ता भवंति) जो हमरा निर्ग्रन्थ साधु अथवा साध्वीजन आचार्य उपाध्याय के पास प्रव्रजित होता हुआ विहार करता है। यदि उसकी पाचों इन्द्रियां अगुप्त हैं—विषय सेवन के लिये बहिःप्रवर्तित होती है— (से णं इहभवे चेव बहूणं समणाणं हीलणिज्जे· परलोए वि य णं आगच्छइ बहूणि दंडणाणि जाव अणुपरियट्टइ जहा से कुम्मए अगुत्तिदिए) तो वह इस भव में अनेक श्रमणों द्वारा—चतुर्विध संघ द्वारा—हीलनीय होता है, निंदनीय होता है, खिंसनीय होता है गर्हणीय होता है और परिभवनीय होता है। इन समस्त पदों की व्याख्या

આ રીતે અગુપ્તાંગ વાળા કાચબાની કથા કહેતા ભગવાન ધર્મોપદેશ કરતાં કહે છે. 'एवामेव समणाउसो'! इत्यादि।

ટીકાર્થ—(एवामेव) આ રીતે જ (समणाउसो) હે આયુષ્મંત શ્રમણો! (जो अम्हं निग्गंथो वा निग्गंथीवा आयरियउवज्झायाणं अंतिए पव्वइए समाणे विहरइ पंचयसे इंदिया अगुत्ता भवंति) જે અમારા નિર્ગ્રંથ સાધુ કે નિર્ગ્રંથ સાધ્વી જનો આચાર્ય અથવા ઉપાધ્યાયની પાસે પ્રવ્રજિત થઈને વિહાર કરે છે, અને જો તેની પાંચે ઇન્દ્રિયો અગુપ્ત છે એટલે કે વિષય-સેવન માટે બહાર પ્રવૃત્ત થાય છે. (सेणं इहभवे चेव बहूणं समणाणं हीलणिज्जे ५ परलोए वि य णं आगच्छइ बहूणि दंडणणि जाव अणुपरियट्टइ जहा से कुम्मए अगुत्तिदिए) તો તે આ ભવમાં ઘણા શ્રમણો વડે ચતુર્વિધ સંઘદ્વારા-હીલનીય હોય છે, નિંદનીય હોય છે, ખિંસનીય હોય છે, ગર્હણીય હોય છે. અને પરિભવનીય

कनिगोदादौ, अपि च खलु आगच्छति=प्राप्नोति बहूनि दण्डनानि, यावत् अनुपर्यटति=पुनःपुनः संसारकान्तारे परिभ्रमति, यथा स कूर्मकः अगुप्तेन्द्रियः। अत्र निर्ग्रन्थो निर्ग्रन्थीत्युपलक्षणम्-तेन श्रावकःश्राविकाऽपि वा संग्राह्या, तयोरपि देशतः पञ्चेन्द्रियसंगोपनाधिकारात् ॥ सू. ११ ॥

मूलम्—तएणं ते पावसियालगा जेणेव से दोच्चए कुम्मए तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता तं कुम्मगं सव्वओ समंता उव्वत्तेंति जाव दंतेहिं अक्खोडेंति जाव करेत्तए, तएणं ते पावसियालगा दोच्चंपि तच्चंपि जाव नो संचाएंति तस्स कुम्मगस्स किंचिवि आबाहं वा पबाहं वा वाबाहं वा जाव छविच्छेयं वा करेत्तए, ताहे संता तंता परितंता निव्विन्ना समाणा जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया ॥ सू. १२ ॥

टीका—ततः खलु तौ पापश्रृगालकौ यत्रैव स द्वितीयःकूर्मकस्तत्रैवोपागच्छतः, उपागत्य तं कूर्मकं सर्वतः समन्तादुद्वर्तयतः, 'जाव दंतेहिं अक्खोडेंति

पहिले की जा चुकी हैं। तथा परभव में—नरक निगोद आदि में—वह अनेक दंडों को प्राप्त करता है और इस अनादि अनन्त संसार रूप कान्तार में भ्रमण करता रहता है। जैसे उस अगुप्त इन्द्रिय कूर्मने अनेक विध दुःखोंको भोगा है। इस सूत्र में निर्ग्रन्थ और निर्ग्रन्थी इन पदों के उपलक्षण से श्रावक और श्राविकाओं का भी ग्रहण किया गया है क्यों की उन्हें भी एक देश की अपेक्षा इन्द्रिय गोपन का अधिकारी कहा गया है॥ सू. ११ ॥

હોય છે. આ બધા પદોની વ્યાખ્યા પહેલાં કરવામાં આવી છે. તેમજ તે પર લોકમાં પણ નરક નિગોદ વગેરેમાં પણ અનેક જાતની શિક્ષાને પાત્ર થાય છે, અને તે આ અનાદિ અનન્ત સંસાર રૂપી જંગલમાં ભ્રમણ કરતો રહે છે. જેમ તે અગુપ્તાંગ કાચબાએ અનેક દુઃખો અનુભવ્યાં છે તે જ પ્રમાણે તે પણ અનેક કષ્ટો અનુભવે છે. આ સૂત્રમાં નિર્ગ્રંથ અને નિર્ગ્રંથી આ બે પદોના ઉપલક્ષણથી શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓનું પણ ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે. કેમકે તેમને પણ એક દેશની અપેક્ષાએ ઇન્દ્રિય ગોપનના અધિકારી કહ્યા છે. ॥ સૂ. ૧૧ ॥

यावद् दन्तैरास्फोटयतः, अयं भावार्थः-उद्वर्तनानन्तरं तौ श्रृगालौ परिवर्तन-मनागपसारण-पुनः पुनः स्थानान्तरप्रापण-चालन घट्टनेषच्चालन-क्षोभणरूप-विविधव्यापारैः संचाल्य नखैराच्छिद्य दन्तैः खण्डशः कुरुत इति। 'जाव करेत्तए' यावत् कर्तुम्, यद्यपि तौ श्रृगालौ नखदन्ताघातैः कूर्मकं पीडयितुं प्रवृत्तौ तथापि न शक्नुतस्तस्य कूर्मकस्य कामपि बाधां चर्मच्छेदं वा कर्तुमित्यर्थः

'तएणं ते पावसियालगा' इत्यादि।

टीकार्थ--(तएणं) इसके बाद (ते पावसियालगा) वे दोनों पापी श्रृगाल (जेणेव से दोच्चए कुम्मए तेणेव उवागच्छंति) जहां वह द्वितीय कच्छप था वहां गये (उवागच्छित्ता तं कुम्मए सव्वओ समंता उव्वत्तें ति, जाव दंतेहिं अक्खोडेंति, जाव करेत्तए) वहां जाकर उन्होंने उस कच्छप को सब प्रकार से और सब तरफ से उल्टा सीधा किया--यावत् दांतों से उसे चौंथा (काटा) भी परन्तु वे उसके शरीर में किसी भी प्रकार की बाधा करने में और उसके चर्म को छेदन करने में समर्थ नहीं हो सके मतलब इसका इस प्रकार है—जब उन दोनों पापी-श्रृगालोंने उस कच्छप को पल्य-नीचे के प्रदेश को ऊंचा किया—तो वे इतना ही व्यापार कर विरत नहीं हुए-किन्तु उद्वर्तन के वाद उन्होंने उसे परिवर्तित भी किया--मनाग अपसारित भी किया--बार बार उसे एक स्थान से दूसरा स्थान पर भी रखा, उसे कंपाया भी, अपने दोनों आगे के पैरों से घट्टित भी किया, कुछ आगे और भी उसे सरकाया -वहां भयजनक चेष्टाएँ भी की-नखों द्वारा उसे छेदित भी किया—

'तएणं ते पावसियालगा' इत्यादि।

टीकार्थ--(तएणं) त्यार બાદ (ते पावसियालगा) બંને પાપી શ્રૃગાલો (जेणेव से दोच्चए कुम्मए तेणेव उवागच्छंति) જ્યાં બીજો કાચબો હતો ત્યાં ગયા. (उवागच्छित्ता तं कुम्मगं सव्वओ समंता उवत्तेंति जाव दंतेहिं अक्खोडेंति, जाव करेत्तए) ત્યાં જઈને તેઓએ તે કાચબાને બધી રીતે ચારે બાજુથી ઉલ્ટો સીધો કર્યો, અને દાંતોથી તેને કાપવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ તેઓ કોઈ પણ રીતે તેના શરીરને પીડા પહોંચાડવામાં અને તેની ચામડીને ફાડવામાં સમર્થ થઈ શક્યા નહિ. એટલે કે જ્યારે બંને પાપી શ્રૃગાલોએ તે કાચબાને ઊંધો કર્યો-નીચેના ભાગને ઉપર કર્યો—આટલું કરીને જ તેઓ વિરમ્યા હોય તેમ નહિ પણ ઉદ્વર્તન પછી શૃગાલોએ તેને પરિવર્તિત કર્યો, થોડો આગળ ખસેડયો વારંવાર તેને એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાને લઈ ગયા, તેને હલાવ્યો, બંને આગળના પગથી તેને ઘટિત પણકર્યો, થોડો તેને આગળ ખસેડયો ત્યાં ભયજનક ચેષ્ટાઓ કરી, નખો વડે

ततः खलु तौ पापशृगालकौ द्वितीयमपि=द्वितीयवारमपि तृतीयमपि=तृतीयवारमपि, यावत् अत्र यावच्छब्दादयमर्थो बुध्यते, तौ शृगालौ यथोक्तप्रयासैस्तस्य कूर्मकस्य शरीरे कांचिदपि बाधां चर्मच्छेदमाकृतिवैरूप्यं वा कर्तुमक्षमौ तदा पुनर्द्वितीयवारमप्युद्वर्तनादिभिः संचाल्य नखदन्ताघातैः पीडयितुं प्रवृत्तौ, किंतु कूर्मकस्य शरीरे पूर्ववत् कांचिदपि बाधां हानिं वा कर्तुमक्षमौ, तदा पुनस्तृतीयवारमप्युद्वर्तनादिभिः संचाल्य पूर्ववन्नखैश्छेत्तुं दन्तैश्च खण्डशः कर्तुं प्रवृत्तौ, इति। यदा नो शक्नुतस्तस्य कूर्मकस्य काचिदपि आबाधां वा प्रबाधां वा व्याबाधां वा उत्पादयितुं छविच्छेदं वा कर्तुम्। एतत् सुगमम् ॥

दांतो से उसे चींथा (काटा) भी इस तरह वे इन विविध व्यापारों द्वारा उस कच्छप को पीडित करने के लिये प्रवृत्त हुए तो भी वे उसका कुछ भी बिगाड नहीं–कर सके। (तएणं ते पावसियालगा दोच्चंपि तच्चंपि जाव नो संचाएंति तस्स कुम्मगस्स किंचिवि आबाहं वा पबाहं वा वाबाहं वा जाव छविच्छेयं वा करेत्तए) तब दुबारा और तिबारा भी–बार बार–भो—यावत् उसके शरीर में किसी भी प्रकार की आबाधा, प्रबाधा, अथवा––व्याबाधा यावत् छविच्छेद करने के लिये वे समर्थ नहीं हो सके। अर्थात् जिस प्रकार से उन्होंने प्रथम बार उद्वर्तन आदि व्यापार किये और––बाद में वे नखों से काटनेके लिये तथा दातों से उसे खण्ड २ करने के लिये प्रवृत्त हुए परन्तु वे उस कच्छप को कुछ भी आबाधा, प्रबाधा अथवा व्याबाधा नहीं पहुंचा सके यावत् उसके शरीर का छेदन भी नहीं कर सके—उसी प्रकार दुबारा भी इन्होंने वैसा ही

तेने फाडवानो प्रयत्न कर्यो अने दांतोद्वारा तेने कापवानो प्रयास कर्यो. आ रीते काचबाने पीडित करवा माटे तेओए घणा प्रयत्नो कर्या छतांए तेओ काचबाने सहेज पण नुकसान पहोंचाडी शक्या नहि. (तएणं ते पावसियालगा दोच्चंपि-तच्चंपि जाव नो संचाएंति तस्स कुम्मगस्स किंचिवि आबाहं वा पबाहं वा वाबाहं वा जाव छविच्छेयं वा करेत्तए) त्यार बाद बीजी वार त्रीजीवार एटले के वारंवार प्रयत्न कर्या छतां पण तेना शरीरे आबाधा प्रबाधा अथवा व्याबाधा तेमज छविच्छेद करवामां तेओ सामर्थ्य धरावी शक्या नहि. एटले के पहेला जेम उध्वर्तन वगेरे व्यापारो द्वारा अने पछी नखोथी फाडवा माटे तेमज दांतोथी तेना ककडा करवा माटे तेओए प्रयत्नो कर्या पण तेओ काचबाने कोई पण जातनी आबाधा प्रबाधा अथवा व्याबाधा पहोंचाडी शक्या नहि. अने तेना शरीरने कापी शक्या नहि. आ रीते ते पापी शृगालोए बीजी वार पण ते प्रमाणे ज काचबाने मारी

'ताहे' तदा तौ शृगालौ श्रान्तौ परितान्तौ निर्विण्णौ श्रान्तादिशब्दाः पूर्वं व्याख्यातः, सन्तौ, 'जामेव दिसिं यस्या एवदिशः पञ्चम्यर्थे द्वितीया, आर्षत्वात्, 'पाउब्भूया' प्रादुर्भूतौ,=उपागतौ, तामेव दिशं "पडिगया" प्रतिगतौ प्रत्यावृत्य गतौ ॥ सू० १२ ॥

मूलम्—तएणं से कुम्मए ते पावसियालए चिरंगए दूरगए जाणित्ता सणियं २ गीवं णीणेइ, णीणित्ता दिसावलोयं करेइ, करित्ता जमगसमगं चत्तारि वि पादे णीणेइ, णीणित्ता ताए उक्किट्ठाए कुम्मगईए वीइवयमाणे २ जेणेव मयंगतीरद्दहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता मित्तनाइनियगसयगसंबंधिपरियणेणं सद्धिं अभिसमन्नागए यावि होत्था ॥ सू. १३ ॥

टीका—ततः खलु स कूर्मकस्तौ पापशृगालकौ चिरं गतौ दूरं गतौ

किया--तिबारा भी वैसा ही किया--परन्तु जब वे अपने कार्य में सफलित नहीं हुए (ताहे संता तंता परितंता निव्विन्ना समाणा जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पड़िगया) तब श्रान्त, तांत और परितांत होकर अपने व्यापार से उदासीन हो गये और जहां से आये थे वहां ही चले गये। इन श्रान्त आदि पदों की व्याख्या पहेले की जा चुकी है ॥ सू. १२ ॥

'तएणं से कुम्मए' इत्यादि ।

टीकार्थ--(तएणं) इसके बाद (से कुम्मए) उस कच्छपने (ते पावसियालए) उन पापी श्रृगालोंको (चिरंगए दूरगए) "बहुत समय हो गया

નાખવા મ ટે પ્રયત્નો કર્યાં અને ત્રીજી વખત પણ તેમજ કર્યું પણ તેઓ કોઇ પણ રીને ફાવ્યા નહિ, (ताहे संता तंता परितंता निव्विन्ना समाणा जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया) ત્યારે તે પાપી શ્રૃગાલો શ્રાંત તાંતુ અને પરિતાંત થઇને પોતના વ્યાપારમાં એટલે કે કાચબાને મારવાના કામમાં ઉદાસીન થઇ ગયાઅને છેવટે જ્યાંથી આવ્યા હતા ત્યાં જ જતા રહ્યા. અહીં શ્રાંત વગેરે પદો આવ્યા છે તેની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે. ॥ સૂત્ર ૧૩ ॥

'तएणं से कुम्मए' इत्यादि ।

ટીકાર્થ—(तएणं) ત્યારબાદ (से कुम्मए) તે કાચબાએ (ते पावसियालए) પાપી શ્રૃગાલોને (चिरंगए दूरगए) 'બહુ વખત થઇ ગયો છે; તેઓ બહુ દૂર

ज्ञात्वा शनैः शनैर्ग्रीवां नयति, शरीराद्बहिर्निःसारयति नीत्वा बहिष्कृत्य 'दिसावलोयं' दिगवलोकं=सर्वदिक्षु दृष्टिप्रचारं करोति कृत्वा 'जमगसमगं' अयं देशीशब्दः युगपत् एकस्मिन् समये चतुरोऽपि पादान् 'णीणेइ' नयति निःसारयति 'णीणित्ता' नीत्वा निःसार्य 'ताए' तया लोकप्रसिद्धया उत्कृष्टया कूर्मगत्या 'वीइवयमाणे २' व्यतिव्रजन् २ अतिशीघ्रगत्या धावन् २ यत्रैव मृतगङ्गातीरहूदस्तत्रैवोपागच्छतः, उपागत्य 'मित्तनाइनियगसयणसंबंधिपरियणेणं' मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन 'सद्धिं' 'साधम् 'अभिसमन्नागए' अभिसमन्वागतः सर्वथा समन्वितः संमिलितश्चापि 'होत्था' बभूव ।सू. १३।

मूलम्—एवामेव समणाउसो जो अम्हं समणो वा समणी वा० पंच य से इंदियाइं गुत्ताइं भवंति जाव जहा से कुम्मए गुत्तिदिए ॥ सू. १४ ॥

है--वे बहुत दूर पहुंच गये-होगें " इस प्रकार (जाणित्ता) जानकर (सणियं २ गीवं णीणेइ) धीरे २ अपनी गर्दन को शरीर से बाहिर निकाला--(णीणित्ता दिसावलोयं करेइ करित्ता जमगसमगं चत्तारि वि पाए णीणेइ) बाहिर निकाल कर फिर उसने दिशाओंकी तरफ देखा-देखकर एकही साथ उसने फिर अपने चारों पैरों को बाहिर निकाला णीणित्ता ताए उक्किट्ठाए कुम्मगइए वीइवयमाणे २ जेणेव मयंगतीरदहे तेणेव उवागच्छइ) बाहिर निकाल कर फिर वह उस उत्कृष्ट कच्छप की गति से चलता २ अति शीघ्रगति से दौडता दौडता--जहां मृत गंगा तीर हूद था वहां आया (उवागच्छित्ता मित्तनाइनियगसयणसंबंधिपरियणेणं सद्धिं अभिसमन्नागए यावि होत्था) वहां आकर वह अपने मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन, संबन्धी, परिजनों के साथ खूब हिला मिला । सू. १३

જતા રહ્યા હશે' આ રીતે (जाणित्ता) જાણીને (सणियं २ गीवं णीणेइ) ધીમે ધીમે પોતાથી ડોકને શરીરની બહાર કાઢી (णीणित्ता दिसावलोयं करेइ करित्ता जमगसमगं चत्तारी वि पाए णीणेइ) બહાર કાઢીને તેણે ચારે બાજુ જોયું જોઈને તેણે એકી સાથે ચારે પગ બહાર કાઢયા (णीणित्ता ताए उक्किट्ठाए कुम्मगईए वीइवयमाणे २ जेणेव मयंगतीरदहे तेणेव उवागच्छइ) બહાર કાઢીને તે કાચબો પોતાની શીઘ્ર ઝડપથી ચાલીને તીવ્ર ગતિથી દોડતો દોડતો જ્યાં મૃત ગંગાતીર હ્રદ હતો ત્યાં પહોંચ્યો. (उवागच्छित्ता मित्तनाइ नियगसयगसंबंधिपरियणेणं सद्धिं अभिसमन्नागए यावि होत्था) ત્યાં પહોંચીને તે પોતાના મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક, સ્વજન, સંબંધી અને પરિજનોની સાથે સુખેથી મળી ગયો. ॥સૂત્ર ૧૩॥

टीका--एवमेव अहो ! श्रमणायुष्मन्तः=आयुष्मन्तः श्रमणाः ! योऽस्माकं श्रमणो वा श्रमणी वा० अत्र बिन्दुसङ्केतादयमर्थोऽवगम्यते--आचार्योपाध्यायानामन्तिके प्रव्रजितः सन् विहरति, इति। यदि 'पंच य' अत्र य शब्दोऽप्यर्थकः पञ्चापि तस्येन्द्रियाणि गुप्तानि भवन्ति जाव' यावत् अत्र यावच्छब्दादयं पाठोऽनुसन्धेयः-----

'से णं इह लोए चेव बहूणं समणाणं सावगाण य साविगाण य अच्चणिज्जे वंदणिज्जे पूयणिज्जे पज्जुवासणिज्जे भवइ, परलोएवि य णं नो बहूणि हत्थच्छेयणाणि य कन्नच्छेयणाणि य नासच्छेयणाणि य एवं हिययउप्पाडणाणि वसणुप्पाडणाणि य उल्लंबणाणि य पाविहिइ अणाइयं च णं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं वीइवइस्सइ' इति।

स खलु इह लोके चैव बहूनां श्रमणानां श्रमणीनां श्रावकाणां च श्राविकाणां च अर्चनीयः वन्दनीयः पूजनीयः पर्युपासनीयो भवति। परलोकेऽपि च खलु नो बहूनि हस्तच्छेदनानि च कर्णच्छेदनानि च नासाच्छेदनानि च

'एवामेव समणाउसो' इत्यादि।

टीकार्थ--(एवामेव) इसी तरह (समणाउसो) हे आयुष्मन्त श्रमणो (जो अम्हं समणे वा समणी वा पंचय से इंदियाइं गुत्ताइं भवंति जाव जहा से कुम्मए गुत्तिंदिए) जो हमारा साधु अथवा साध्वी जन आचार्य उपाध्याय के समीप दीक्षित होकर विहार करता है यदि उसकी पांचो इन्द्रियाँ गुप्त हैं--तो वह यावत् गुप्तेन्द्रियकच्छप की तरह होता है। यहां यावत् शब्द से इस पाठ का संग्रह किया गया है--वह इस लोकमें अनेक श्रमणों अनेक श्रमणियों, अनेक श्रावको और अनेक श्राविकाओं द्वारा अर्चनीय होता है, वंदनीय होता है पूजनीय होता है पर्युपासनीय होता है। तथा परलोक में भी वह कर्णच्छेद हस्तच्छेद नासाच्छेद

'एवामेव समणाउसो' इत्यादि।

ટીકાર્થ—(एवामेव) આ રીતે (समणाउसो) હે આયુષ્યમન્ત શ્રમણો! जो अम्हं समणे वा समणी वा पंचय से इंदियाइं गुत्ताइं भवंति जाव जहासे कुम्मए गुत्तिंदिए) જે અમારા સાધુ કે સાધ્વીજનો આચાર્ય કે ઉપાધ્યાયની પાસે દીક્ષિત થઈને વિહાર કરે છે. જે તેની પાંચે ઇન્દ્રિયો ગુપ્ત છે, તો ગુપ્તેન્દ્રિય કાચબાની જેમ તે હોય છે. અહીં 'યાવત્' શબ્દથી આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે–તે આ જગતમાં ઘણાશ્રમણો અને ઘણી શ્રમણીઓ વડે અર્ચનીય હોય છે, વંદનીય હોય છે, પર્યુપાસનીય હોય છે; તેમજ પરલોકમાં તે હસ્તચ્છેદ, નાસાચ્છેદ, હૃદયોત્પાટન.

एवं हृदयोत्पाटनानि च वृषणोत्पाटनानि च उलम्बनानि च प्राप्स्यति, अनादिकं च खलु अनवदग्रं दीर्घाध्वानं चातुरन्तसंसारकान्तारं व्यतिव्रजिष्यति। एतद्व्याख्या अत्रैव द्वितीयाऽध्ययने प्रागुक्ता।

यथा स कूर्मको गुप्तेन्द्रियः अत्रैवं दृष्टान्तयोजना कूर्मरूपौ मुनीः शृगाल-रूपौ रागद्वेषौ, ग्रीवासहितचरणचतुष्टयरूपाणि पञ्चेन्द्रियाणि, पादग्रीवा-प्रसारणरूपाः शब्दादिविषयेषु पञ्चेन्द्रियप्रवृत्तयः, शृगालाऽऽगमनस्थानीयः रागद्वेषोदयः चरणग्रीवाच्छेदनकूर्ममरणरूपाणि रागद्वेषोद्भूतकर्मजनितानि चतुर्गतेषु त्रिविधदुःखानि, पादादिगोपनस्थानीयम्—इन्द्रियसंगोपनम्, सर्वथा शृगाल परावर्तनतुल्या रागाद्यनुत्पत्तिः मृतगङ्गानदप्रवेशस्थानीया निर्वाणप्राप्तिरिति। अत्र

एवं हृदयोत्पाटन वृषणोत्पाटनतथा वृक्षादिशाखाओं पर बांधकर लटकाया जाना इन सब नाना प्रकार के कष्टों को नहीं पाता है और अनादि अनवदग्र—अनन्त—रूप इस चतुर्गति वाले संसार कान्तार से कि जो उत्सर्पिणी अवसर्पिणीरूप दीर्घ काल वाला है पार हो जाता है। यहां गुप्तेन्द्रिय (कच्छपके) दृष्टान्त की योजना इस प्रकार से कर लेनी चाहिये—दो कच्छपों के समान मुनिजन हैं, राग और द्वेष ये दोनों दुष्ट शृगाल जसे हैं,। ग्रीवा सहित चारों चरण जैसी पांच इन्द्रियां हैं । पाद और ग्रीवा का प्रसारण करने जैसी शब्दादि विषयों में पांचों इन्द्रियों की प्रवृत्ति है रागद्वेष रूपी दो शृगाल है । चरण ग्रीवाच्छेदन और कच्छपके मरण जसे रागद्वेष से उपन्न हुए कर्मों से जनित चारों गतियों में अनेक प्रकार के दुःख है । चरणादिकों के गोपन जैसा इन्द्रिय संगोपन हैं। सर्वथा पुनः शृगालों का नही लौटना जैसी—रागादिकों की अनुत्पत्ति

वृषणोत्पाटन तथा वृक्ष वगेरेनी शाखाओमां बांधी लटकाववुं आ बधां घणी जातनां कष्टोने ते पामतो नथी अने अनादि, अनवदग्र अनन्तरूप आ चतुर्गतिवाळा संसार कान्तारने-के जे उत्सर्पिणीरूप लांबा काळवाळुं छे–पार पामे छे. अहीं गुप्तेन्द्रिय काचबानुं दृष्टांत एवी रीते समजवुं जोइए के–बे काचबाओनी जेम मुनिओ छे. राग अने द्वेष दुष्ट शृगालनी जेम छे. डोक अने चारे पग पांच इन्द्रियो छे. पग अने डोकनो बहार फेलाववुं ते शब्द वगेरे विषयोमां पांचे इन्द्रियोनी प्रवृत्ति छे. काचबानां पग अने डोकनुं छेदन अने परिणामे मृत्यु आ बधुं रागद्वेषथी उत्पन्न अने कर्मजनित चारे गतिओमां घणी जातनां दुःखो छे. पग वगेरेने छुपाववुं ते इन्द्रिय संगोपन छे. शृगालोनां गया बाद पाछा न आववुं ते रागद्वेष वगे-

श्रमणो वा श्रमणी वा इत्युपलक्षणं श्रावकादीनामपि तेषां देशतः पञ्चेन्द्रिय-संगोपनाऽधिकारात् ॥ सू. १४ ॥

अध्ययनार्थमुपसंहरन्नाह-'एवं खलु जंबू' इत्यादि ।

मूलम्--एवं खलु जंबू! समणेणं भगवया महावीरेणं चउत्थस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि ॥ सू० १५ ॥

टीका--एवं खलु जम्बूः। श्रमणेन भगवता महावीरेण चतुर्थस्य ज्ञाताऽध्ययनस्यायमर्थः कूर्मककथादृष्टान्तप्रदर्शनपूर्वकपञ्चेन्द्रियदमनात्मक-धर्मरूपोऽर्थः प्रज्ञप्तः प्रतिबोधितः इति ब्रवीमि भगवता यथा प्रतिबोधितं तथा कथयामि न तु स्वबुद्धिकल्पितमित्यर्थः ॥सू. १५॥

इतिश्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक पञ्चदशभाषकलितललितक-लापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायकवादिमानमर्दक श्री शाहूच्छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त "जैनशास्त्राचार्य" पद-भूषित-कोल्हापुरराजगुरु बालब्रह्मचारी-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री-घासीलालव्रतिवि-रचितायां 'ज्ञाताधर्मकथाङ्ग' सूत्रस्यान-गारधर्मामृतवर्षिण्यख्यायां व्याख्याया चतुर्थमध्ययनं सम्पूर्णम् ॥४॥

है। और मृतगंगाह्रद प्रवेश जैसी निर्वाण प्राप्ति है। यहां श्रमण और श्रमणी ये दो उपलक्षण हैं इन से श्रावक और श्राविका का भी ग्रहण हो जाता है। क्यों कि- इनको भी एकदेश से इन्द्रियगोपन का अधिकारी कहा गया है। सूत्र ।१४।

રેની અનુત્પત્તિ છે. અને છેવટે મત ગંગાતીર હ્રદમાં પ્રવેશવું તે નિર્વાણ પ્રાપ્તિ છે અહીં શ્રમણ અને શ્રમણી આ બંને ઉપલક્ષણક છે. એમનાથી શ્રાવક અને શ્રાવિ-કાઓનું પણ ગ્રહણ કરવામાં આવે છે. કેમકે એમને પણ એક દેશથી ઇન્દ્રિયગોપાનના અધિકારી કહેવામાં આવ્યા છે. સૂત્રકાર આગળ આ સૂત્રનો ઉપસંહાર કરતા કહે છે-।સૂ. ૧૪।

अब सूत्रकार इस अध्ययन के अर्थका उपसंहार करते हुए कहते हैं कि—

'एवं खलु जंबू'? इत्यादि ।

टीकार्थ--(समणेणं भगवया महावीरेणं चउत्थस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते) श्रमण भगवान् महावीरने इस चतुर्थ ज्ञानाध्ययन का यह पूर्वोक्त रूपसे कच्छप के दृष्टान्त प्रदर्शन से पंचेन्द्रियों का दमन करना रूप अर्थ प्रतिबोधित किया है (एवं खलु जंबू ? त्तिबेमि) ऐसा हे जंबू ? मै कहता हूँ । भगवान ने जैसा कहा है- वैसा ही यह मैने तुमसे कहा है--अपनी बुद्धि से कल्पित कर नहीं कहा हैं ॥ सू १५ ॥

श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराजकृत "ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्र" की अनगार धर्मामृतवर्षिणी व्याख्याका चतुर्थअध्ययन समाप्त ॥ ४ ॥

'एवं खलु जंबू ? इत्यादि ।

टीकार्थ--(समणेणं भगवया महावीरेणं चउत्थस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते) श्रमणु भगवाने चोथा ज्ञाताध्ययननो पूर्वोक्त अर्थ काचणानुं दृष्टांत आपीने समजाव्यो छे, पांचो ઇन्द्रियोनुं दमन करवुं એજ मुख्य भाव सूचित थाय छे. (एवं खलु जंबू ? त्तिबेमि) હે જંબૂ ! આમ હું તને કહું છું જેમ મને કહ્યું છે તેમજ મેં તને પણ કહ્યું છે. પોતાની બુદ્ધિથી કલ્પના કરીને મેં તને એકે વાત કહી નથી. ॥સૂ. ૧૫॥

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ મહારાજ કૃત "જ્ઞાતાધર્મકથાઙ્ગ સૂત્રની અનગાર ધર્મામૃતવર્ષિણી વ્યાખ્યાનું ચોથું અધ્યયન સમ્પૂર્ણ ॥ ૪ ॥

તા. ૧૫-૭-૬૩ ના રોજ કલાસવાર

મેમ્બરોની સંખ્યા.

૨૭	આદ્ય મુરબ્બીશ્રી, ૫૦૦૦ થી વધુ રકમ ભરનારા
૩૨	મુરબ્બીશ્રી, ૧૦૦૦ થી વધુ રકમ ભરનારા
૧૩૩	સહાયક મેમ્બરો, ૫૦૦ થી વધુ રકમ ભરનારા
૫૮૬	લાઇફ મેમ્બરો, ૨૫૦ થી વધુ રકમ ભરનારા
૪૯	બીજા નંબરના જુના મેમ્બરો, ૧૫૦ થી વધુ રકમ ભરનારા
૮૨૭	કુલ મેમ્બરો.

રૂપિયા બસો પચાસ તથા રૂપિયા પાંચસો વાળા મેમ્બરો લેવાનું હવે બંધ છે. ફક્ત રૂા. ૧૦૦૧ થી મુરબ્બીશ્રી માટે ૭૦ સીતેર જગ્યા ખાલી છે. અને આદ્ય મુરબ્બીશ્રી રૂા. ૫૦૦૧ થી દાખલ થઈ શકે છે.

મેમ્બરોની સંખ્યા પૂરતાં જ શાસ્ત્રો છપાય છે જેથી પાછળથી દાખલ થનારને સૂત્રો મળવાં મુશ્કેલ છે માટે જીજ્ઞાસુ ભાઈઓ તથા બહેનોને અમારી વિનંતી છે કે તેઓ મુરબ્બીશ્રી અથવા આદ્ય મુરબ્બીશ્રીમાં પોતાનું નામ જલ્દી મોકલી આપે.

રાજકોટ

નમ્ર સેવક
સાકરચંદ ભાઈચંદ શેઠ
મંત્રી.

શાસ્ત્રોની સંપૂર્ણ માહિતી

અઢારમા વાર્ષિક રિપોર્ટમાં બતાવેલ ૨૪ શાસ્ત્રો પ્રસિદ્ધ થયાં પછી નીચે મુજબ વધુ કામકાજ થયેલ છે.

(૧) ભગવતી ભાગ ત્રીજો બહાર પડી ચુકયો છે અને તે મેમ્બરોને મોકલવાનું કામ ચાલુ છે.

(૨) ભગવતી ભાગ ચોથો તથા પાંચમો છપાય ગયો છે. અને તેનું બાઈન્ડીંગ કામ ચાલે છે.

(૩) જ્ઞાતા સૂત્રના કુલ ત્રણે ભાગ છપાઇ ગયા છે.

(૪) ભગવતી ભાગ છઠ્ઠો તથા સાતમો છાપવાનું કામ શરૂ થઇ ગયું છે.

(૫) કુલ્લે લગભગ ૩૦ સૂત્રો પૂજ્ય ગુરૂદેવે લખીને પૂરાં કરેલાં છે. તેમાનાં છપાયા વગરના જે સૂત્રો બાકી છે તેનું અનુવાદનું તેમજ સંશોધનનું કેટલુક કામ ચાલુ છે. અને કેટલુંક બાકી છે.

(૬) સૂર્યપન્નતી તથા ચન્દ્રપન્નતી સૂત્ર, એ બે સૂત્રો લખવાનું કાર્ય અત્યારે ચાલે છે. જે ટૂંક સમયમાં પૂરાં થઇ જશે.

શ્રી અખિલ ભારત શ્વે. સ્થા.
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ
રાજકોટ

નમ્ર સેવક
સાકરચંદ ભાઇચંદ શેઠ
મંત્રી.

આપણા ખાતર નહીં તો આપણી ભવિષ્યની પેઢી ખાતર પણ આ કાર્ય પૂર્ણ કરવું જ પડશે.

૩૨ જૈન સિદ્ધાંતોનું સંશોધન કરી ચાર ભાષામાં પ્રસિદ્ધ કરવાનું જે મહદ્ કાર્ય આ સમિતિ લગભગ વીસ વર્ષ થયાં કરી રહી છે. તે બીના સમાજના દરેક અંગમા જગ જાહેર છે.

અત્યાર સુધીમાં પૂજ્ય આચાર્યશ્રીએ ત્રીસ શાસ્ત્રોનું સંશોધન પૂરૂં કર્યું છે અને બાકીના બે સૂત્રોનું કાર્ય આ વર્ષમાં પૂરૂં કરી નાખશે; તેમ અમારી ધારણા છે.

બત્રીસમાંના વીસ શાસ્ત્રો તથા તેના ભાગો પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા છે. બાકીનાં શાસ્ત્રો કેટલાંક છપાયે છે. અને કેટલાકના અનુવાદ કરવાનું કાર્ય ચાલુ છે.

અસહ્ય મોંઘવારીને લીધે સમિતિએ શરૂઆતમાં ધારેલા ખર્ચ કરતાં ત્રણ ગણો ખર્ચ થવાનો અંદાજ છે. આથી બાકીના કાર્યને પહોંચી વળવા રૂપિયા ત્રણ લાખની તાકીદે જરૂર છે. અને તે માટે વીરના લક્ષ્મીનંદન પુત્રો પાસે અમારી ટહેલ છે. તેમના તરફથી બાકીના સૂત્રો માટે રૂપિયા ૫૦૦૧ આપનારાની અમો રાહ જોઇએ છીએ.

રાજકોટ

શ્રી અ ભા. શ્વે. સ્થા.
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ